

8/7906

TÖRTÉNELMI TÁR.

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

KÖZVETÍTÉSE MELLETT

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

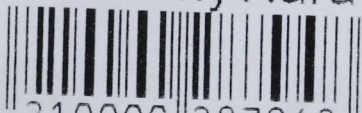
1879-diki ÉVFOLYAM.

BUDAPEST, 1879.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

KNOLL KÁROLY AKAD. KÖNYVÁRÚSNÁL.

MOL Könyvtára

9 210000 287948

M. N. MUZEUM
Levéltári Osztálya
Cs. Sándor Imre
gyűjteménye
1934. év 40. szám.

Budapest, 1879. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája

TARTALOM.

NAGYOBB KÖZLÉSEK.

	Lap.
Fabritius Károly Brutus. János Mihály életéhez	336
Jedlicska Pál. Adatok Szomolány vára s uradalmának történetéhez	262
Károlyi Árpád. Okmányok Mihály havaseli vajda meghódolása történetéhez	41
Fráter György levelezése és egyéb öt illetve iratok III. IV.	306. 466
Okiratok a Balassa-Dobó-féle összeesküvés történetéhez 1569—1572.	672
Magyar missilisek Békés G. zavargása és Báthory I. királyválasztatásához	729
Dr. Kohn Sámuel. Héber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez I.	630
Majláth Béla. Liptó-vármegyei lev. kutatások eredményei. I. II.	285. 715
Dr. Marczali Henrik. Újabb regesták a külföldi levéltárakból I. II. III.	352. 529. 778
Nagy Gyula. Batthyányi Ferencz levelei	96
B. Radvánszky Béla. Történelmi levelek a hédervári levéltárból	24
Szabó Károly. Bethlen Gábornak és nejének Károlyi Zsuzsánnának levelezése	201
Szilágyi Sándor. Illésházy István török levelezése 1607—1609.	63
Bethlen Gábor fejedelem uralkodása történetéhez I. II. III.	219. 429. 742
Szinnyei József. Két verses krónika a XVI-ik századból	372
Wenzel Gusztáv. Szláv történelmi emlékek és a magyar történelem. I. II. III.	1. 401. 609

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI ADATOK.

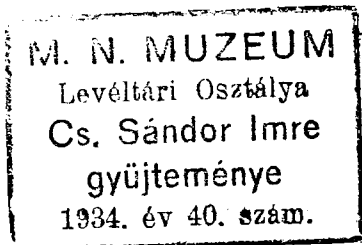
Deák Farkas. Ipartörténelmi adatok	142
Tersaczký Frangepán Klára végrendelete	153
Dr. Rómer F. Ferencz. Tihanyi vár regestuma. 1585—1590. I. II.	124. 565.
Szabó Károly. A gyula-fehérvári Bethlen-féle főtanoda szervezeti szabályzata.	797
Dr. Thallóczy Lajos. A sárospataki fegyvertár lajstroma 1642-ből	154
Thaly Kálmán. Zrínyi Ilona és II. Rákóczy Ferenczféle ingóságok jegyzékei	171

	Lap.
II. Rákóczy Ferencz szállóművelési szabályzata 1700-ból	582
Torma Károly. XVI-ik századi összeírások	558

VEGYES KÖZLÉSEK.

Ádám Iván. Öt okmány az Esseghváryakról.	383
Adalék a neveléstörténetéhez a XVII. században	194
Bunyitay Vincze. Szt.-László sirjának káptalana	180
Divald József. A körmöczi pénzverdéből	601
F. L. A köpcsényi levéltárból	386
Egy adat a pozsonyi prépostság történetéhez	811
A kassai nagy templom történetéhez	811
Gyárfás István. Hét magyar köriratu pecsét 1600 és 1613-ból	395
Hodor Károly. Regestum regni Transsylvaniae	393
A Dobokay-család nemzékrendje	593
K. Á. Török Bálint életéhez	192
Lehóczky Tivadar. Bereg-vármegyei kir. emberek.	187
Szabó Károly. Két oklevél a XVI. századból	818
Rákóczy Zsigmond házassága történetéhez	607
Szádeczky Lajos. Egy adat Léva történetéhez	600
Kátay Mihály életéhez.	814
Az 1673. támadás történetéhez	815
Szérémi. Katonatartási szerződés a XVI. század végéről	994
Gr. Zrinyi Miklós egyesség-levele gr. Draskovics Gáspárral	598
Thallóczy Lajos. Veráncsics Antal, mint egri püspök	597
Th—y Lajos. Adatok Zrinyi Miklós, a költő irodalmi működéséhez	199
Thaly Kálmán. Egykorú tudósítás I. Károly angol király kivégeztetéséről. 1649.	396
Néhány XVI. száz. ismeretlen történetirodalmi mű nyoma	390
II. Rákóczy Ferencz, dr. Kochanszky Mihály krakkói egyetemi tanárnak naptárkiadásra engedélyt ad	399
Öt ismeretlen nyomtatvány a Rákóczi korból	806

8/7906

A SZLÁV TÖRTÉNETI EMLÉKEK ÉS A MAGYAR TÖRTÉNELEM.

Történelmi kutatásaink újabb tapasztalatai mindinkább több indokot nyújtanak, melyeknek alapján átláthatjuk, hogy az u. n. szlavisták tanulmányai reánk nézve is érdekléssel bírnak, s hogy névszerint ezeknek eredményeit szemügyre vennünk, s különösen az ezen úton napfényre hozott szláv nyelven készült történelmi emlékeket saját tanulmányaink körébe is vonnunk annyiban minden esetre szükséges, a mennyiben hazánk történetével közvetlenül vagy közvetve összefüggésben vannak.

Ilyenmő eljárás első pillantásra talán újításnak látszhatik. Mert több mint fél évszázada már, hogy tudósaink a szláv történelmi és irodalmi tanulmányok tüzetes észlelésére hajlamot nem mutatnak. Sőt ha történet-irodalmi munkásságunk még ezen időt megelőzőtt iránylataira pillantunk vissza, azt találjuk, hogy történettudományunk előbajnokainak főfigyelme mindig egészen másféle célpontok felé volt irányozva, semmint hogy általán véve az akkor különben is még igen gyöngye szláv irodalom és csekély számú kiadott historiai kútfőknek nagyobb figyelmet szentelhettek volna.

Mindamellet nem szabad tekinteten kívül hagynunk, hogy történetiróink közt Engel János Keresztély a szláv történelmi emlékek reánk vonatkozó jelentőségét már azon időben is nemcsak felismerte, hanem azokat ehhez képest használta is; s oly szerencsés eredménynyel, hogy őt a mai szlavisták is a galicziai történelem alapítójának, s a szerb és bolgár történelem egyik előkelő művelőjének tekintik. Tudva van azonkívül, hogy p. o. a múlt századnak vége felé a kovili archimandrita Raics Jánosnak a horvát és boszniai történetet tárgyazó munkái szintén mily nagy tekintetben álltak az akkori magyar tudósok előtt is.

Ezen előzmények után tehát alkalom is van adva arra, hogy a szlavisták irodalmi munkásságára és a szláv történelmi emlékek tanulmányozására nézve Engel vizsgálódásaihoz nec-táljuk magunkat; a dolog természeténél fogva azon módosításokkal, melyek az irodalmi viszonyok újabb fejlődésének szük-

ségképi következései. S hogy részemről ezen szónak a tett is mindjárt megfeleljen, egy e tekintetben hozzám intézett felszólítás folytán gyöngye erőmhez képest kísérletet kívánok tenni, hogy meghatározzam, mennyire lehessen történelmi kutatásaink jelen állásában a szláv irodalmi előzményeket és történet-kútfői anyagot saját céljainkra hasznosítani. Álláspontomnak közelebbi jelzésére a következő megjegyzések szolgáljanak :

1. Fejtegetésemnek feladata közvetlenül annak tárgya által van meghatározva ; azaz a szlavisták tudományos munkásságának azon kritikailag elfogadható eredményeit, különösen pedig a történelmi kutatásaik által napfényre hozott azon szláv kútfőket és emlékeket kell szemügyre vennem, a melyek a magyar történelemre nézve érdekesek.

2. Ebben az u. n. szlavisták irodalmi munkásságának példáját, — mely szerint a szláv nyelvek kérdését előtérbe helyezik, úgy hogy annak minden egyéb, és névszerint a történelmi tekinteteket is alá rendelik — nem követem. Sőt ellenkezőleg én a történelmi érdeket tekintem fődolognak, mely mellett a nyelvezeti momentum csak alárendelt jelentőséggel bír.

3. Minthogy itt szlavisták és szlávok közt is különbséget szoktak tenni ; s szlávok alatt azokat értik, kik a szláv nyelvek és a szláv történelmi kútfők tanulmányozását, tüzetesen a szláv nemzetiségek kérdésének emelésére akarják eszközül használni ; álláspontomra vonatkozólag én határozottan jelentem ki, hogy nemcsak eljárásom nem felel meg a szlávok épen jelzett álláspontjának ; hanem hogy itt is magyar történetbuvár akarok maradni, valamint Engel szintén minden kutatásaiban magyar történetbuvárnak vallotta magát.

4. Ezen álláspontomhoz képest a szlavisták irodalmi munkásságának eredményei, és a *szláv történelmi emlékek* összesen véve, az én felfogásom szerint négy csoportot képeznek : *a)* az *egyházi* vagy *ó-szláv* nyelvnek körét ; *b)* a *horvát* és *illyr* nyelvek körét, melylyel külsőleg a *szloven* (nálunk u. n. vend) nyelvnek köre is függ össze ; *c)* a *tót* nyelv körét, mely külsőleg a *cseh* és *morva* nyelvek körével is érintkezik ; — s *d)* a *lengyel* nyelv körét.

5. Ezen négy csoportot egymástól határozottan külön választom ; s ennek folytán az irodalmi eljárásnak azon irányához, mely szerint a szlavisták a szláv nyelvek művelését egységes szempontok alá helyezni, s az ezen egységes felfogásnak megfelelő vezéreszméket irodalmilag érvényre emelni igyekeznek, — itt semmi közöm. S azért itt mindazon controversiáktól is tartózkodom, melyek az újabb szlavisták vitatkozásainak egyik előkelő tárgyát szokták képezni, s melyek többnyire a történelmi kútfők objectiv tanulmányozását nemcsak hogy elő nem segítik, hanem

ellenkezőleg igen gyakran elhomályosítják, sőt — nézetem szerint — helytelen irányba is vezetik.

6. Mindamellett — mivel az irodalmi előzményeket egészen ignorálnunk még sem szabad — röviden azt emelem ki, hogy a szláv nyelvek körében a történeti fejlődés alapján *négyféle írás* emelkedett érvényre; a *cyrill*, a *glagolita*, a *latin* és a *gót* írás; — hogy az ezen négyféle írás mellőzésével egy általános szláv írásnakmegállapítására történt irodalmi kísérletek mindeddig célhoz nem vezettek; — hogy a szláv nyelvek grammatikájának bizonyos egységes formák szerinti idomítása az előbbinél kedvezőbb sikert mutathat fel; — hogy a szláv nyelvek anyaga szintén bizonyos egységes irányok szerint tapasztalt nevezetes kifejtést; — hogy azonban a particularismus a szláv nyelvekben jelenleg is nemcsak gyakorlatilag divatozik, hanem belső, tudományos jogosultsággal is bír; — s hogy azon felfogás, mintha egy általános szláv nyelvnek létesítése volna eszközendő, melynek a divatozó egyes szláv nyelvek csak mindannyi dialectusai legyenek, mindeddig csak pium desiderium még; mely a nyelvészetben szép eszmeként tűnik ugyan fel, de melynek a történelem körében irányadó jelentőséget tulajdonítani nem szabad, s nem lehet. Mert minden történelem utolsó elemzésben kútfők tanulmányozásában bírja tudományos alapját; a kútfők pedig a múltkornak maradványai, melyeknek tanulmányozásánál erőszakot elkövetni, s azok tartalmát tűzetesen nyelvészeti czélokra felhasználni nem szabad.

7. Minthogy tehát feladatomban itt tisztán történeti, és névszerint magyar történeti feladat, a történelem szempontjából a szlavisták irodalmi munkásságának, és a szláv történeti kútfőknek fent jelzett négy csoportját akkép fogom külön tekintetbe venni; hogy I. az *egyházi vagyis ó-szláv* íráson; II. a *horvát* és *illyr* nyelveken; III. a *tót* nyelven és IV. a *lengyel* nyelven készült történelmi kútfőket és emlékeket fogom tanulmányozásom tárgyává tenni.

I.

Az egyházi vagyis u. n. ó-szláv nyelven készült történelmi kútfők és emlékek.

Kétségtelen tény, hogy az *ó-szláv* nyelven készült történelmi kútfők csoportja a szláv történelmi kútfők rendszerének legnevezetesebb részét foglalja magában, s hogy — mi a keleti Európát illeti — itt ezen rendszernek hatalmas törzsét képezi. Ennek köréhez tartoznak ugyanis a *bolgár*, az u. n. *nagy-orosz*,

a *kis-orosz* vagyis *ruthen*, a *szerb*, nagyrészt a *boszniai*, a *lithvániai* és a *rumun* nemzetiségek, melyeknek régibb történelmi emlékei ó-szláv nyelven, s az annak sajátos cyrill írásával készültek.

Nem feladatom itt annak vizsgálódásába bocsátkozni, hogy az egyházi vagyis ó-szláv nyelv, szemben ezen egyes nyelvágakkal, nyelvészeti tekintetben mi jelentőséggel bír. De — ha Engel nyomát követve — a *magyar anyaország* és a *magyar koronához historiai viszonyban álló országok* közt különbséget teszünk; azt találjuk, hogy ezeknek történeti emlékeiben az egyházi szláv nyelv is bír különböző jelentőséggel. Ugyanis:

1. A *magyar anyaország* történetében az ó-szláv nyelven készült kútfők csak csekély tért foglalnak el. Mindamellett vannak egyes viszonyok és események, melyekre nézve mégis fontosak, s e tekintetben négy osztályukat kell megkülönböztetni.

a) Az első osztályt az orosz évkönyveknek (ljetopisz) azon tudósításai képezik, melyek oly eseményekre vonatkoznak, a hol a magyarok és Magyarország az oroszokkal és az orosz birodalommal közelebbi összeköttetésbe jöttek. S minthogy kezdve nemzetünk keletkezésétől a XIII. századig ilyen összeköttetést nemcsak árpádházi királyaink, s királyi hercegeink és hercegnőink, s másrésről Rurik, a varág-orosz fejedelmi család alapítójának utódjai közti nem csekély számú házasságok, hanem több más nevezetes esemény is csaknem folyton folyva eredményeztek; magában világos, hogy az orosz évkönyvek adatai a Kalka melletti ütközetig (1223.) a magyar történetre nézve is nagy kútfői jelentőséggel bírnak. Csak például emelem ki a magyaroknak Kiew melletti táborozását; Magyarország sz. István korábbi határainak kérdését; kopasz László Géza vezér öccse és két fia, I. Endre és I. Béla királyoknak sorsát és tetteit; Borics, Kálmán király kitagadott fiának viszontagságait; és számos más hazánk történetében fontos eseményt, melyekről az orosz évkönyvek itt ott tüzetesen, és nem ritkán igen körülményesen szólnak.

S itt figyelembe kell vennünk azt is, hogy az orosz évkönyvek gyűjtése, közzététele és tanulmányozása Oroszországban csak vagy egy félszázad óta nyerte mai nagyszerű dimenzióit; hogy azonban ez óta a tudós körök fáradalmainak egyik kedvenc tárgyát képezik; úgy hogy tartalmuk a legrégebb időktől fogva egészen I. Péter csárig ott az orosz történet egyik fő-kútféjének tekintetnek. Az Archaeographiai Bizottság, mely feldolgozásuknak Szent-Pétervárott mintegy központi organuma, 1846. már 168, túlnyomólag a XIV. és XV. századokból való, nagyobb kisebb mérvben becses kézírataikat gyűjtette volt egybe, s az óta ezen szám újabb lelemények által még szaporodott. Ezen kéziratok, tüzetes tartalmukon, vagyis az évről évre feljegyzett és gondosan folytatott egykorú eseményeken kívül, számos megtoldáso-

kat, p. o. okmányokat, leveleket, különfeljegyzéseket stb. is foglalnak magukban, úgy, hogy összefoglalva, valóban nagyszerű történelmi apparatust képeznek.

A legrégebb orosz évkönyv az u. n. »lavrentievszkaja ljetopisz« vagyis lőrinczi évkönyv, melynek eredeti példánya már 1116. jegyeztetett fel, de elveszett; melyet tehát csak egy 1377-ki Lőrincz nevű szerzetes által készített másolatból ismerünk. Ezen évkönyvet ma is még »Nesztor barát évkönyvé«-nek szokták nevezni, habár ezen elnevezés már régen hibásnak bizonyított. Az ehhez legközelebb álló u. n. »troiczkaja ljetopisz«-nak csak töredékei vannak meg. »De egy harmadik, az u. n. »hypatioszi« évköny (ipatievszkaja ljetopisz), mely szintén a »Nesztor«-féle munkát, de azonkívül a kiewi és volhyniai évkönyvet is foglalja magában, és 1300-ig terjed, hasonló módon XIV. századi másolatban lévén meg, nemcsak régiségénél fogva, hanem reánk nézve azért is különösen fontos, mivel a déli orosz vidékeken készülvén, Magyarországra vonatkozó kiválólag sok adatot tartalmaz. A többi évkönyvek, u. m. a »novgorodi«, a »voszkreszenie«, »sofiai«, »patriarchai«, vagyis »nikonovszkai« stb. »ljetopisz«-ek többnyire azon kolostorok után vették nevüket, hol találtattak.

Nem lévén feladatomban ezen évkönyvekről részletesebben szólni, csak röviden azt jegyzem meg, hogy a sz. pétervári Archaeographiai Commissio 1846. óta azoknak eredeti szövegek szerinti, tehát egyházi szláv nyelven és cyrill betűkkel való, lehetőleg kritika kiadására nagy gondot és nevezetes költséget fordít.

Hazai történetiróink ezen évkönyvek tudósításait akkép szokták használni, hogy Nesztorra nézve Scherer János Benedek (1774), és Schlötzer Ágost Lajos (1802—1809.) német fordításaiban állapodnak meg, s hogy a későbbi évkönyvekre nézve azon adatokat reproducálják, melyeket Karamsin egykor híres, de ma már ezen elavult orosz történetének német fordításában találnak. Azonban magában világos, hogy ez céljának már meg nem felel; s hogy ma a teljes gyűjteménynek (a mennyiben eddig közzététetett) a magyar történelem szempontjából áttanulmányozása, s ezen tanulmányozás eredményeinek magyar fordításban közlése, historiai irodalmunknak nagy előnyére volna.

b) De az orosz évkönyvek tulajdonképi adatain kívül, vannak a XIII. századtól, azaz II. Endre magyar király uralkodásától kezdve, más számos egyházi szláv nyelven feljegyzett tudósítások is, melyek többnyire szintén az orosz évkönyvekben foglaltatnak, de azoknak csak toldalékait képezvén, magukban álló tudósításoknak tekintendők. A sok közül szabadjon három példát kiemelni: Gertrud királyné megöletését; IV. Béla királynak Frigyes ausztriai herceg elleni 1246-ki hadjáratának következtéseit; és a rumunok bevándorlását Máramarosba. Az előbbi két

eseményre nézve a hypatiosz-i évkönyvben oly adatokkal találkozunk, melyek történetíróink elbeszélését több tekintetben felvilágosítják és egészítik ki; a máramarosi rumunok bevándorlására nézve a voszkreszenie-i évkönyv tartalmaz határozott tudósítást, melyet én Schlötzer latin fordítása szerint Máramaros vármegye történetét tárgyzó vizsgálódásaimban már használtam¹⁾, de mely eredeti ó-szláv szövege szerint alkalmaztatva, sokkal inkább felel meg a historiai tudomány kívánalmainak.

c) Más szempont alá esnek az ó-szláv nyelven meglévő okmányok és okmányi feljegyzések, melyek a Magyarország és az orosz birodalom közt egykor történt *nemzetközi eredményeket* tárgyazzák. Minthogy akkor nemzetközi viszonyokban általános szokás szerint a latin nyelv használtatott; az ó-szláv nyelv alkalmaztatásának csak szűk tere lehetett. Mindamellettt találtak — noha nem gyakran — ilyen feljegyzések is az orosz birodalom moszkau nagy levéltárában; sőt érdekes, hogy az ottani diplomaciai feljegyzések közt épen azok a legrégebbek, és ehhez képest első helyen állók, melyek a Mátyás magyar király és Vaziljevics III. Iván moszkauai czár közti viszonyra vonatkoznak. Íróink ezen tudósítást is mindig Karamsin munkájának német fordításából veszik; noha sokkal helyesebb volna, miután magának a feljegyzésnek eredeti szövege már 1851. volt közzétéve²⁾ — közvetlenül magát a forrást követni.

d) Említendő még Koriatovics Tivadar munkácsi herczegnek Podoliából való áttelepedése Magyarországra, mely alkalommal 40,000 orosz (ruthen vagyis kis-orosz) vándorolt be, és névszerint Ung, Beregh és Máramarosnak a Moldvába kiköltözött rumunoktól elhagyatott vidékeit népesíté be ismét. Történetíróink ezen eseményt fontosságához képest szokták ugyan méltatni; annélkül azonban, hogy Koriatovics Tivadarnak előbbi állásáról és sorsáról, mielőtt t. i. Magyarországra telepedett, kielégítő részletes felvilágosítást nyujtanának.

Schlötzer kutatásainak alapján ugyanis azt tudjuk, hogy ő a híres lithvaniai fejedelem Gedemin-nek (megh. 1330.) fia Koriad utáni unokája volt³⁾; kinek Lithvaniában számos rokonai (Gedeminnek volt 7 fia) valának, s kinek hazánkba telepedése akkor egész Európában figyelmet gerjesztett⁴⁾. Annyi bizonyos,

¹⁾ Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez (1855. febr. 5-ki akad. előadás.) Pest 1857. 326. (illet. 26.) l.

²⁾ Pamjatniki diplomaticeszkich szpomenij drevnei Roszszi, sz derzsavami inosztrannijmi I. köt. Szent-Pétervár 1851. 165. l.

³⁾ Geschichte von Littauen, Kurland u. Liefland, Hala 1785. 88. sk. II.

⁴⁾ V. ö. Villani Máté egykorú történetének II. könyvét 72. fejj. Muratori Scriptosés Rerum Italicarum XIV. kötetében.

hogy az orosz és lithvániai évkönyvek és egyéb történelmi kútfők szerint, Gedemin családja történetének a Magyarország, Lengyelország, a német rend, és a tatár u. n. arany orda közti eseményekben fontos része volt; s hogy fiai közül — míg Olgerd és Kerstut fegyveres tetteik által szereztek maguknak nagy nevet, s a többi leginkább Podolia történetében lett nevezetes — György a rumunok lakta földön emelkedett nagy tekintélyre, és Koriadnak egyik fia, t. i. a mi Koriatovics Tivadarunk, Magyarország éjszak-keleti vidékein nyert epochalis jelentőséget. Az események ezen sajátságos combinációjáról csak ó-szláv nyelven írt kútfőkből meríthetünk részletesebb tudomást.

2. *Szerbiára* nézve az ó-szláv nyelven készült történeti emlékek oly fontosak, hogy azok — névszerint a szerb évkönyvek (ljetopisz), okmányok, érmek, pecsétek, és különféle fal- vagy másnemű felírások — az egész előtért foglalják el, s ezek mellett az általános európai történeti kútfők, u. m. pápai levelek; magyarországi, byzanci, velencei, nápolyi stb. kútfők, a nemzetközi viszonyok keretén kívül, alig bírnak nagyobb jelentőséggel. Mert a szerb nép a keleti egyház közösségébe már a XII. században lépven, miután annak tanai hozzá az akkori szláv nyelven terjesztettek, ezzel egész szellemi életét annyira identificálta, hogy nemzeti léte és történelmi szereplésének mintegy alapja lett; s hogy csak kevés évtizeddel ez előtt sikerült a híres Vuk Stefanovicsnak (Karadcsics Farkas) hosszas küzdelem után az egyházi szláv írás helyett korunk kívánalmainak jobban megfelelő újabb szerb betűjegyeket az ottani irodalomban meghonosítani.

Ehhez képest, noha a szerb történelem azon régibb felfogásával már fel kell hagynunk, mely a nemzet egész múltját az u. n. »Czarosztavnik« vagy »Rodoszlovo« alapján akarta konstruálni, mikép azt még Raics János munkájában is látjuk; azért az ó-szláv nyelv jelentősége a szerb történeti kútfőkre nézve mégis megmaradt, úgy hogy ezeknek új kiadványaiban azzal ma is szükségkép találkozunk. A ki pedig a szerb történelem kútfőit tanulmányozni kívánja, túlnyomólag azon tekintetekre fektessen súlyt, melyek a keleti egyház szokásai és az ó-szláv nyelv sajátosságainak következhetséi.

Látjuk egyébiránt ezekből azt is, hogy a szerb történelem — kútfőinek újabb, kritikai szellemmel eszközölt kiadása által — nevezetesebb fejlettségre emelkedett ugyan; hogy azonban ezen kútfőknek tulajdonképi történeti czélokra való felhasználása abban tapasztal nem csekély akadályt, mivel a szerb történetmívelők a kútfők fejtegetésében, újabb időben is, csaknem egytől-egyig, a szláv philologiai elemre nagyobb figyelmet fordítanak, mint a hogy az a történelmi kutatás feladatánál fogva indokolható lenne. De bármint legyen is ez; kétségtelen mégis, hogy a két

Safarik, Tvrtkovics, Avraamovics, Miklosich, és mások kiadványai, az újabb szerb történeti irodalmat tekintélyesen mozdították elő; s szintúgy elismeréssel kell megemlékeznünk a tudományok és művészetek déli szláv akademiájának, és a déli szláv történelmi társulatnak Zágrábban, s a belgrádi tudományos társulatnak e tárgybani működéséről.

3. Egészen más, és a maga nemében sajátos szempont alá esnek *Bosznia* régibb (1528. azaz Jajcza megbukása előtti) történetének kútfői. E tekintetben megjegyzendőnek tartom:

a) Hogy általán véve ezen történelmi emlékek koránt sincsenek még oly tüzetesen megismertetve, és oly alaposan áttanulmányozva, mint a szerb kútfők.

b) Hogy az eddig ismeretes, de csak ritkán önálló boszniai felfogás szerint méltatott emlékek, és névszerint az okmányok lelhelye többnyire Ragusa város levéltára.

c) Hogy a boszniai történeti emlékeknek Magyarország is bő forrását képezi, és pedig hármas irányban. Ugyanis:

α) Okmányok, melyek Bosznia történetére vonatkoznak, hazai levéltárainkban is találatnak, — noha nem gyakran — de itt ott mégis nagyobb számmal, mint bárhol másutt; sőt nemcsak latin, hanem ó-szláv szöveggel is. S erről mindenki akként győződhetik meg, ha azon eddig ismeretes, boszniai viszonyokat tárgyazó vagy 260 okmány lajstromán tekint végig, melyet nagy szorgalommal Kukuljevich Iván állított össze¹⁾, s melynek végén a mutatványúl közlött hat további boszniai okmány közül is négy Magyarországon találatott. S ilyen azon 1354. és 1357-ki két ó-szláv nyelven kiadott okmány is, melyek jelen fejtegetésemhez vannak csatolva.

β) Az érmekre nézve a tisztelt olvasót Érdi János szép munkájára utalom: *A boszna és szerb régi érmek* (Pest 1858). Végre

γ) Pecsétek. A sphragistikának általában aránylag fejletlen állapotánál fogva, a boszniai pecsétek sem részesültek még a kívánatos figyelemben. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy eredeti okmányoknál a pecsét kérdése mindig fontossággal bír; hogy az eddig ismeretes boszniai okmányokon a pecsétek rendszerint épségben vannak; hogy Schimek boszniai történetéhez (1787.) hét boszniai pecsétnek ábrája van csatolva; s hogy az általam alább közlött két okmány is szép függő pecséttel van ellátva.

d) Különös figyelemre méltó, hogy Boszniára nézve az ál-

¹⁾ Arkiv za povestnicu jugoslavensku, II. köt. Zágráb 1852. 1—34. ll.

talános európai (pápai, velencei, siciliai), és a magyarországi okmányok sokkal fontosabbak, mint azt Szerbiára nézve fentebb megjegyeztem.

e) Kiválólág a sz. Ferencz szerzetét kell itt elismeréssel felemlítenem, melynek boszniai vagyis u. n. »Argentina« tartománya tartotta fenn tehetségéhez képest legujabb ideig Bosznia kulturai összefüggését a civilisált Európával; mit az orosz Hilferding Sándor is boszniai utazásában kiemel (Ruszkaja Beszjeda 1858. Moszkau II. köt. szmjesz 87. sk. II.) S ezen szerzetnek köszönjük a Bosznia történetének kidolgozására vonatkozó első fáradozásokat és kísérleteket is.

Tudva van ugyanis, hogy Magyarország története a XV. század vége óta, de kiválólág a XVI. század alatt terjedelmesebb tudományos tanulmányoknak lett tárgya. S ez kihatott Boszniára is.

Verancsics Antal, ki 1573. mint esztergami érsek és magyarországi primás halt meg, s a magyar irodalomban mint kitűnő történetíró ünnepeztetik, eredetére nézve előkelő boszniai családból származott. Ezen körülmény eléggé magyarázza meg, hogy -- noha ő neki magának nem volt módjában a boszniai történelem mélyebb tanulmányozásával foglalkozni -- azért iránta nagy érdekléssel mégis viseltetett. Ugrin Miklós scardonai püspöktől megtudván, hogy a boszniai ferenczrendiek közül Salineus Pál nevű szerzetes nevezetes eredménnyel foglalkozik Bosznia történetével; ehhez azonnal igen szívélyes levelet intézett, melyben tanulmányai iránti rokonszenvének kinyilatkoztatása mellett arra kérte, hogy kutatásainak eredményeit vele közölje, s neki egyszersmind saját viszonzószolgálatait, őszinte barátságát, s kész segedelmét és pártfogását ajánlotta¹⁾.

¹⁾ »Quum Reverendissimus dominus Nicolaus Ugrinius Samandriensis (Scardonensis) Episcopus venisset ad has nostras regiones per hosce dies in Politianorum suorum negotio, eumque familiaris sciscitaremur de situ Boznae, deque Cronicis Regum ac gentis eius: etsi non pauca nobis quidem auditu gratissima retulisset; plura tamen cupientibus, subiunxit de Vobis quam multa omni laude et honore digna. Illudque maxime, quod mirifico studio teneremini, immo operam etiam summa diligentia navaretis, ut res eius gentis ac Regni memorabiles in historiam describeretis, et traderetis posteris. Quum vero nos etiam eundem lapidem volvimus in Hungaricis rebus, quantum nobis temporis datur a Reipublicae curis vacui: subito amicitiae vestrae capti desiderio ob eiusmodi studiorum similitudinem, quae est potentissima ad eos etiam conciliandos in amicos, qui sese mutuo nunquam conspexerunt; has ad vos

Nem tudatik ugyan, hogy ezen levélnek, sőt Salineus munkásságának is mi volt következése. De ha Waddingnak a ferenczrendiek történetét tárgyzó nagy munkáját tekintjük¹⁾ s szemügyre vesszük, mi részletes és határozott tudósításokat tartalmaz Boszniára nézve: nem lehet kétségünk, hogy a boszniai ferenczrendiek, kik ezen adatokat vele közölték, az ottani történetet nem csekélyebb eredménnyel, mint szorgalommal és buzgósággal művelték; — valamint az iránt sem, hogy fáradozásaik folytán speciális munkák Bosznia történetéről is készültek. Azon körülmény, hogy ilynemű munkák nyomtatás útján meg nem jelentek, leginkább csak azt bizonyítja, hogy a ferenczrendieknek szegénységöknél fogva nem volt módjukban nagyobb irodalmi művek kiadásának költségeit fedezni. Kéziratban mindazáltal ilyenek korunkra csakugyan jöttek; s ilyen névszerint Thomasich János ferenczrendinek boszniai krónikája, melynek kézírata a herczeg Auersperg család laibachi könyvtárában őriztetik, s mely nemcsak tartalmánál, hanem elegans latin stílusánál fogva is több competens szakértő dicséretét kinyerte.

De mai szellemi életünk színvonalának szemponyjából is, ezen geographiai fekvése és természeti minőségénél fogva egyaránt fontos vidék, melynek nemcsak régibb története, hanem a török uralom alatti politikai és társadalmi viszonyai is sok nevezetességet és sajátságot tüntetnek fel, multjára és jelenére nézve egyaránt érdekes tárgya leendő tudományos kutatásoknak; s több ok van, melyek névszerint Bosznia történetének rendkívüli jelentőségét bizonyítják.

Itt ezen történet kútfőire vonatkozólag, elég legyen röviden csak azt még megjegyezmem, hogy azok sokfélék lévén, alapos tanulmányozásuk is nem csekély nehézséggel jár. Az ó-szlávn nyelven készült boszniai emlékek pedig fontosak ugyan, de — az általános történeti fejlődés tekintetében — a kútfői apparatusnak csak részét képezik; s ennél fogva a szerb ó-szláv történeti kútfőktől lényegesen különbözvén, nem egybefoglalva ezekkel, hanem magukban véve, a boszniai történet sajátságos minősége és célpontjaihoz képest tanulmányozandók.

4. *Galiczia és Lodoméria* tekintetében megjegyzendő, hogy

dare animum induximus, petentes fraterno studio, ut amicitiam nostram et complecti velitis, et non recusetis eam nobiscum vicissitudinem litterarum inire et conservare, qua crebro vel magnis locorum discreti intervallis, una esse possimus stb. stb. Viennae 24. Junii 1567. (Verancsics Antal összes munkái, közlik Szalay László és Wenczel Gusztáv, XII. köt. Budapest 1875. 364. l.)

²⁾ Wadding L., Annales Ordinis Minorum 19. kött, Róma 1731. sk.

ezeknek lakosai eredetileg csaknem kizárólag kis-oroszok vagyis u. n. ruthenek lévén, minthogy a ruthenek történeti emlékei szintén egyházi szláv nyelven készültek: itt is az ó- vagy egyházi szláv nyelv — noha más szempont alatt, mint a nagy-oroszoknál, a szerbeknél és a bolgároknál — a történelmi kutatás fő vehiculumát képezi. S csakugyan érdekes, hogy Galiczia és Lodóméria történetének főkérdései kiválólag a hypatioszi orosz évkönyvek által nyernek felvilágosítást, melyek mellett a többi orosz évkönyvek csak mellékes támpontokat nyújtanak; ezen országok nemzetközi viszonyaira nézve pedig latin okmányok szolgálnak irányadásúl.

Ehhez képest, ha a galicziai és lodomériai történet nevezetesebb fordulati pontjait tekintjük; névszerint Halics és Vladimir orosz fejedelemségeknek a halicsi Rosztiszlavicsok kihalása után (1199.) Román vladimiri fejedelem alatt egygyé alakulása; a magyar királyok és lengyel fejedelmeknek, s később a római pápák és császároknak ezen országok viszonyaiba avatkozása; I. Frigyes császárnak ez iránt már 1189. Pozsonyban kísérelt intézkedései; III. Incze pápa legátusának sikernélküli fellépése Román fejedelemmel, kit a királyi cím ajánlása által a nyugati államrendszer körébe vonni igyekezett; Románnak halála után (1205) pedig a II. Endre király és III. Incze pápa közti egyezkedés, melynek következtében Halics és Vladimir fejedelemségek Galiczia és Lodomeria királyságokká változtak által, és Kálmán, Endre királynak fia, a pápa beleegyezésével az esztergami érsek által királynak koronáztatott; később Romanovics Dániel fejedelemnek IV. Béla magyar királyhoz való viszonya stb.; — ezek és számos más fontos események, egyrésztől pápai levelek, Frisingai Otto munkái, s a magyar és lengyel történet kútfőinek egyes töredékes tudósításai által teljes bizonyosságot nyernek ugyan; de másrésztől csak az ó-szláv nyelven írt hypatioszi évkönyvek segítségével egy egységes történelmi képpé alakíthatók. A Zubricki Dénes által egybeállított, és a szent-pétervári archaeographiai bizottság által közzétett galiczia-lodomériai okmánytár (Aktij otnoszjasczieszja k istorji Juzsnoi i Zapadnoi Rosszija) ezen régibb viszonyokra vonatkozólag mit sem nyújt; Dudik Bédanak tudósítása pedig, hogy a Czartoryski hercegi családnak sienawai könyvtárában több érdekes régi galicziai okmán találtatik¹⁾, eddig gyakorlati célhoz nem vezetett. Ha tehát

¹⁾ »Sieniawa; diese der Fürstin Czartoryska gehörige Stadt bewahrt im dortigen fürstlich Czartoryski-schen Schlosse die Privatbibliothek dieser Familie mit mehreren Tausend Stück Handschriften, die gröstentheils Privatbriefe stb., und dann Urkunden enthalten, die um so interessanter erscheinen, als sie von den alten ruthenischen Fürsten

kezdve Engel munkájától: *Geschichte von Halics und Wladimir bis 1772.* (Bécs, 1792.) Zubricki Dénes és Saranevics Izidornak újabb, Galiczia és Lodomeria történetét tárgyazó munkáji-ig, az ottani történelem fejlődését végig tekintjük; azt találjuk, hogy annak kritikai-kútfői apparatusa túlnyomólag ó-szláv emlékekből alakult, melyeknek tanulmányozása csak az egyházi vagyis ó-szláv nyelv segítségével eredményt eszközölhet.

5. Nem csekélyebb jelentőséggel bírnak az ó-szláv nyelven készült történeti emlékek *Bulgaria* történetére nézve is, mit már nyolcz év előtt, az Árpádkori Uj Okmánytár VIII. kötetének függelékében, tüntettem fel részletesben. Itt azonban említés nélkül nem hagyhatom, hogy néhány orosz tudósnak, névszerint Venelin György és Aprilow Vazulnak a bolgár történettel való foglalkozása nem igen szerencsés eredménynyel dicsekedhetik. Venelin munkája (Vlacho-Bolgarszkija ili Dako-Szlavjanszkija Gramoti, Szent-Pétervár 1840.) inkább a rumunok lakta földekre mint Bulgariára vonatkozik, s különben is a közlött okmányok minőségét kellő világossággal fel nem tünteti. Aprilow közleményeinek (Bolgarszkija Gramotji, Odessa 1845.) hitelessége ellen pedig igen alapos kifogást is lehet tenni¹⁾. Mindamellet be kell ismernünk, hogy a bolgár történelem kútfői tanulmányozására is újabb időben szép szorgalom fordított; mit névszerint a belgrádi Glaszniknak egyes közleményei, de kiválólag Jirecek Konstantin Józsefnek munkája a bolgárok történetéről (*Geschichte der Bulgaren*, Prága 1876.) bizonyít. Különben a tulajdonképi bolgár történeti emlékek már a IX. századtól fogva rendszerint szláv nyelven készültek; úgy hogy az előbb ott divatban volt görög nyelv lassan háttérbe szorított; s hogy a keresz-

ausgestellt sind, die — wie bekannt — in diesem Theils Galiziens schon im XIV Jahrhundert zu regieren aufgehört haben. (Archive in Königreiche Galizien und Lodomerien. Bécs 1867. 183. és 184. ll.)

¹⁾ Bizonyságúl szolgáljon egy állítólag Kálimán (Kálmán) Aszian Joan bolgár fejedelemtől az athoszi hegyen lévő Zográf kolostor számára 1192. kiadott okmány mely ezen gyűjtemény 31. lapján közöl-
tetik. A fejedelemnek ezen okmányban czímzése, u. m.: »Blagoesztivij i Chrisztoľjubivij czar Aszen szamodrzsetz trnowskij, i wsziej wszeljanei Blgarom, i Grkom, wsziej Moldowla chia i *Ougorszkój zemli*, i *Budimaa*, dazse i do *Bietia*, i Bogom dan omu czarsztvu vlast i muszczia vsziej vszelja muj« stb.; a mit Aprilow ekkép magyaráz, hogy »Ougorszkój zemli« alatt Magyarországot, »Budimaa« alatt Buda városát, és »Bietia« alatt Bécset Ausztriában kell érteni, melyek Kálimán bolgár lírodalmához tartoztak volna, — vagy azt bizonyítja, hogy az okmány félreismerhetlen koholmány, vagy pedig Aprilownak oly vastag okmánytani és történelmi tudatlanságát árulja el, hogy közleménye érték nélküli.

tes háborúk óta használt latin nyelv túlnyomó jelentőségre soha nem emelkedett; a IX. és X. századi bolgárok szláv nyelve pedig — noha a bolgár nép¹⁾ hun-scytha eredetű volt — azért is nevezetes, mert az egyházi vagyis ó-szláv nyelv gyökerét foglalta magában.

6. Végre ki kell még emelnem, hogy a mai *Rumániának* lakosai nem ugyan szláv eredetűek; hogy azonban a keleti egyháznak uralomra emelkedése úgy hozta magával, hogy — miután a kunok és bessenyőknek utódjai, kik előbb ezen vidékeket birták, historiai jelentőségükből kivetkőztettek — az ó-szláv nyelv itt is uralkodó egyházi és hivataloskodási nyelv lett, s maradt is a XVII. század közepéig¹⁾. Így történt, hogy ezen vidékek történeti emlékei a XVII. századig ó-szláv nyelven készültek, s csak ennek segítségével tanulmányozhatók²⁾.

Ezen sajátságos előzménynek egyik következése, hogy a mai rumun tudósok sem a görög, sem az ó-szláv nyelvhez hajlamosot nem érezvén, hazájuk régibb történetének tanulmányozásában a kútfők használására csak nehezen képesek a helyes álláspont megtalálni, s többnyire oly irányt szeretnek követni, melyet Hunfalvy Pál legujabban teljesen elhibázottnak bizonyított³⁾. A dolog természetében fekszik, hogy ennek eredménye is csak szintén elhibázott combinatiók lehetnek, s hogy a magukat történelmi műveknek hirdető munkák bármi is lehetnek, de melyre a történelem fogalma nem illik. Különben itt ezen nézetnek bővebb kifejtése feladatomban nem lévén, csak röviden azt jegyzem meg, hogy a rumun fejedelemségek, azaz Havasalföld (Ugrovlachia, Partes Regni Hungariae Transalpinae) és Moldva (Maurovlachia) a XVII. század közepe előtti történelmi kútfőinek tanulmányozásában az ó-szláv nyelvnek használása nélkül célt nem érhetünk.

S mindezeket egybefoglalván, beigazoltnak vélem fentebbi tételmet, hogy t. i. az ó-szláv nyelven készült történelmi emlékek egy igen terjedelmes és hatalmas csoportot képeznek, melyeket tehát hazai történetünk számára csak az ó- vagy egyházi szláv nyelv közvetítése mellett lehet tanulmányozni és hasznosítani.

Áttérve most fejtegetésemnek gyakorlati feladatára, azok, a miket fentebb Bosznia történeti irodalmáról mondtam, a szintén már említett két okmány által, melyeket itt mutatványúl közlök, nyerjenek bővebb felvilágosítást.

¹⁾ Lásd 1876. marczius 20-ki akadémiái értekezésemet: Az országos jog és a particuláris jogok közti viszony hazai jogrendszerünkben, 51. l.

²⁾ Az újabb időben bizonyos Hurul nevű, régi rumun krónikásra vonatkozólag felmerült kérdést tekinteten kívül hagyom.

³⁾ Századok 1878-ki évfolyamában.

Ezen két okmány eredeti példányai a magyar nemzeti muzeumnak tulajdona, a hova a báró Jeszenák család levéltárával jutott, mely a muzeumnak átengedett, s melyben ezen két okmánytani ritkaság is találtatott. Mindkettő bőrhártyára van írva ószláv nyelven és Cyrill irással, s mindkettőről az ép pecsét is függ.

Az okmányok keltét tekintve, t. i. az 1354. és 1357. éveket, mindenek előtt ki kell emelnünk, hogy a két okmány azon érdekes időből való, mely közvetlenül a nagy Lajos magyar király és a velencei köztársaság közt 1358. kötött békeséget megelőzte, s mely az akkor Szerbiának viszonyaiban kiállt fordulatnál fogva is nevezetes

Az 1354-ki okmánynak szövege a következő:

Въ имѣ вѣща и сина и светога дѣха амин. Въ шчо вѣрѣме къда приде госпоѣк бана мати Свѣтрѣ и сконмѣ синомѣ, с кнеземѣ, с вѣлкомѣ; и къда би станѣкъ на Миѣкхѣ, вѣсе земле Босне, и дольнихѣ краи, и Загорнѣ, и Хѣльмске земле, присе гла є госпоѣк бана мати, и не синѣ господинѣ банѣ Твѣртко дѣма на десете добрѣхѣ кошнанѣ кнезѣ Платкѣ Вѣлкославнѣкѣ. Я си зи присегли: прѣво госпоѣк бана мати, дрѣго господинѣ банѣ Твѣртко, третне казыницѣ (főbíró) Полеславѣ, четвѣрто тепчнѣ (kanzellár) Пѣвахнѣ, пето кнезѣ Влаи Добровоевнѣкѣ, шесто боевода Пѣрѣѣ, сесмо кнезѣ Мрѣкое, шсмо жѣпанѣ Црѣнѣгѣ, девето кнезѣ Владиславѣ Сѣбральвнѣкѣ, десето жѣпанѣ Вѣлчнѣхна Тепчнѣкѣ, прѣво на де(се)те кнезѣ Мѣстьнѣ Пѣваниѣкѣ, дрѣго на десете кнезѣ Платко Сѣбриновнѣкѣ, третне на десете кнезѣ Богданѣ Бѣлѣханиѣкѣ. Тизи сѣ присегли кнезѣ Платкѣ Вѣлкославнѣкѣ на моѣехѣ и на сѣванѣкѣли, до колѣ сѣ сиѣкѣ господа, и до колѣ є кнезѣ Платко и негово дѣте за нихѣ господѣства данѣкѣ, Платко с нихѣ порѣчениѣкѣ, ни талениѣкѣ, ни сзыниѣкѣ, ни негово дѣте, и с чѣмѣ є банѣ Стѣпанѣ вѣдѣмрѣль, кнеза Платка да мѣ се шнози, не вѣтнимѣ нициоре, ни вѣт снѣ господа, ни вѣт нихѣ властелина; и да за този не има печали ниеднѣнѣ братѣ Платковѣ, ни братѣчедѣ, ниеднѣнѣ чловѣкѣ за нихѣ господѣства. Да є с шномѣ кнезѣ Платко шнако тѣрѣдѣ, како є билѣ тѣрѣдѣ, с шномѣ за бана за Стѣпана ивола, коѣ би клевета а или вѣда с злѣ, зла на кнеза на Платка; а или би с кою невѣрѣ зашлѣ кнезѣ Платко; да мѣ нѣкѣ сѣ вольни счинити ниеднога хѣдога, до колѣ га нѣкѣ вгледала Босна, и дольни краи, и Загорнѣ, и Хѣльмска земла. И ако би допалѣ кнезѣ Платко коѣ кри-

вине а или невѣре, да мѡ нѣсѡ вольни сврѣки вѣре, до колѣкнезь Влатко не вѡде дома с свое хижѡ склѡчи. Я кто ѣе този порѣки, а или прѣворити, да ѡ проклетъ втцѡмъ и синомъ и дѡхомъ светѣмъ, и матерню божинмъ, и четирьми еванѣгелисти, и дѡма на десѡте апостолома, и седьми десѡти изьбраними, и три ста светими втци, и вьсѣми когѡ сгодивьцими с си вѣккь и с придѡщи; и да ѡ причѡстникъ и Юдѣ скаривтскомѡ, и кон прѣда сына божнѣ на распѡтие за три десѡти сребрынѣхъ пѣнези, и кон изанѡа сннѣше; пропни, пропни, пропни, кровь на немъ и на чѡдѣ ега. Я томѡ рѡчникъ Тепчикъ Ивахунъ и кнезь Мръкое. Я ссе писѡ Дрѡжеславъ днѣккь вт пороениѣ божнѣ лѣтъ чтидъ лѣто.

(Magyar fordítás).

Az atyának és fiúnak és szent léleknek nevében Amen. Azon időben, mikor jött a bán úrnak anyja Szutr az ő fiaival, és knézeivel, és nagyaival; s mikor sztanik volt Miljech (Milessevo) mellett, (s ott voltak) Boszniának egész földje, és az alsó vidéknek, és Zagoriának, és Chelmnek földje, esküdtek a bán úr anyja, és fia Tvrtko bán úr, 12 jó boszniai (főúr) kíséretében Vlkoszlavity Vlatko knéznek. És ezek esküdtek: az első a bán úrnak anyja, a második Tvrtko bán úr, a harmadik kaznitz (főbíró) Boleszlav, a negyedik tepcsin (kancellár) Ivachin, az ötödik Dobrovovity Vlaj knéz, a hatodik Purtya vajda, a hetedik Mirko knéz, a nyolczadik Czrnug zsupán, a kilencedik Vladiszlav Obradvity knéz, a tizedik Tepcsity Vlcsichna zsupán, a tizenegyedik Bubanity Mistin knéz, a tizenkettedik Obrinovity Vlatko knéz, a tizenharmadik Bjelchanity Bogdán knéz. Ezek esküdtek Vlkoszlavity Vlatko knéznek az ereklyékre és az evangeliumra, míg ezek urak lesznek, s míg Vlatko knéz úr lesz, és gyermeke az ő uraságának napjai után, hogy sem Vlatkotól, sem az ő védenceitől (porucsenik), sem tuszaitól (talenik), sem a hatalma alatt lévőkötől (uznik), sem gyermekétől semmi el nem vétetik, a mit mióta István bán meghalt, birtak, sem Vlatko knéztől, sem az uraktól, sem embereiktől (vlaszteli); s hogy ezért semmi bántalom ne érje Vlatko testvérét, sem unokatestvérét, sem bármelyik emberét a mi uraságunk alatt. Hogy (pedig) Vlatko knéz ebben oly annyira biztosítva legyen, mikép biztos volt István bán alatt, bármiféle rágalom vagy ráfogás a roszbán volna, valami rossza ne legyen Vlatko knéznek; vagy ha valamiben hűtlenséget követett el Vlatko knéz, hogy senki ne merjen rajta valami bántalmat elkövetni, míg felette vizsgálatot nem tartott Bosznia, és az alsó vidék, és Zagoria, és Chelmnek földje. S ha

Vlatko knéz bübös volna olyanban, a mi krivine (jogszegés) vagy hűtlenség, ne merje senki tőle a fogadott hűséget megtagadni, míg Vlatko knéz otthon lesz, és házában tartózkodni fog. S a ki azt megszegné, vagy megmásítaná, legyen az átkozva az atyától, a fiútól, és a szent lélektől, és Istennek anyjától, és a négy evangelistától, és a 12 apostoltól, és a 70 választott-tól és a 300 szent atyától, és Istennek minden boldogaitól, ezen időben és a jövőben; és legyen kiátkozva, és olyan mint Iskariot Judás, a ki elárulta Istennek fiát 30 ezüst pénzdarabért, és azok, kik halálakor azt kiáltották, jőjjön vére reájuk és gyermekeikre. S ennek kezese Iván kancellár (tepcsijä Ivachn) és Mirko knéz. S ezt írta Drazszelav deák, Istennek születésétől számítva az évet az 1354-ki esztendőben.

2. Az 1357-ki okmányoknak szövege pedig a következő.

Рѣчѣ имѣе кога въсегомѣста. Рѣчѣ господина Тврътка милостию Божию бана Босньскога, и негова сръчаного брата господина кнеза Рѣчка, и нию матере поштене господѣ Бѣне, и ниу властель с имѣ казньца Болеслава, и Тепчиче Ивахна, и кнеза Владислава Давишинѣка, з братиумъ, и кнеза Влаѣ Добровоевиѣка, и воеводе Тврътка, и негова брата жспана Новака, и кнеза Мръкоѣ, и кнеза Рѣчка Хрватиниѣка, и кнеза Владислава Ёбрадовиѣка, и жспана Браѣна Прибиниѣка, и кнеза Милоша Дивошевиѣка, и негова брата кнеза Сладоѣ, и кнеза Рѣчка Ёбриновиѣка, и господѣ Бѣне Ёстоннице, кнезѣ Рѣчкѣ Рѣчкославиѣкѣ, и неговѣ синѣ Рѣчкославѣ, и неговѣ всталоу: да мѣ нѣк ѣзрока, с неговѣ братѣчедѣк с Гръгсри, с Павловиѣки, и да мѣ нѣк ниедного хѣдога скрозѣ Гръгсревѣ невѣрѣ, ни за кое Гръгсрево хѣдо чинене, ни заедна зла дѣла Гръгсрева, ни заедно зло чинене за Гръгсрево, да не бѣде кнезѣ Рѣчкѣ и неговѣ дѣтетевѣк ѡт нашега господьства, ниедного хѣдога, ни коега прирока, и да мѣ се с томъ ѣзрокѣ не счини никѣдарѣ. Да мѣ ѣ на то вѣра наша господьска и нашихъ властель тѣхъ кон сѣ тѣзи списани и именовани; неголи живи с тои вѣрѣ, с нашои кою си прѣе нашѣ с нашега господьства. Исѣдати твръдноу ѡнѣзи вѣрѣ нашомъ вѣромъ господьскомъ и нашихъ властель тѣхъ, кон сѣ тѣзи списани, а сѣжи вѣрно нашомъ господьствѣ. Я томѣ ѣ рѣчнникъ и пристава воевода Псръѣка и сѣ братиумъ, и кнезь Рѣчкѣ Хрватиниѣкѣ. Я се писа Дражеславъ дѣкѣ въ пороениѣ божиѣ лѣтъ чтиз лѣто.

(Magyar fordítás).

A mindenható Istennek nevében. Hűsége (biztosító levele) Tvrtko úr, Isten kegyelméből boszniai bánnak, és az ő szeretett (szívélyes) testvére Vlk knéz úrnak, és az ő anyja tisztelt Ilona asszonynak, és az ő főurainak (vlásteli), névszerint Boleszlav főbirónak (kaznitz) és Iván kancellárnak (tepcsin), és Dabinity Ulászló knéznek testvéreivel, és Dobrovoevity Vlad knéznek, és Tvrtko vajdának, Novák zsupánnak, és Mirko knéznek, és Chrvatinity Vlkicz knéznek, és Obradovity Ulászló knéznek, és Pribinity Brajen zsupánnak, és Divosevity Milos knéznek, és testvére Szladoje knéznek, és Obrinovity Vlatko knéznek, és Osztoinitz Ilona asszonyságnak, Vlkoszlavity Vlatko knéz, és az ő fia Vlkoszlav, és az ő maradékai számára: hogy neki ne legyen semmi oka unokatestvére Pavlovity Gergely tekintetében (valamitől tartani); s hogy rajta semmi háborgatás nem fog történni Gergely hűtlensége miatt; s hogy sem Gergelynek gonosz cselekedetei, sem Gergelynek rossz tettei, sem Gergelynek gonosz tettei miatt Vlatko knéz és az ő gyermekei a mi uraságunktól semmi bántalmat nem fognak tapasztalni, és semmi ócsárlást; s hogy nem lesz oka attól tartani, hogy ilyesmi történni fog. Ezért van neki erre nézve uraságunknak biztosítása, és főurainknak biztosítása, kik fent vannak beírva és megnevezve. S ő éljen ezen biztosításunk alatt földünkön szintúgy, a mint ez előtt azt birta uraságunkban. S ezennel megerősítjük biztosításunknak kiadását, a mi uraságunk ígéretével, és azon fő uraink ígéretével, kik itt be vannak írva, és a mi uraságunknak híven szolgálnak. S ebben kezes (rucsnik) és végrehajtó, (pristav) Purity vajda az ő testvéreivel, és Chrvatinity Vlkicz. És ezt írta Drazseszlav deák Isten születésének éveiben az 1357. évben.

(Mindkét okmányról Tvrtko boszniai bánnak ép pecsétje sárga zsinoron függ, mikép azt Miklosich a Monumenta Serbica-ban, Bécs 1858. 177. l. leírja).

Jegyzetek. Az ezen két okmányban említett főszemélyek a következők:

1. *István boszniai bán*, a Kotromanovics családból, kit az 1354-ki okmány mint már megholtat említ; úgy hogy ez által azon közönségesen elfogadott adat, mintha István bán 1357. vagy 1358. meghalt volna, ezen okmány által hibásnak bizonyodik. Tudva van, hogy ezen bán a legjelesebb boszniai bánoknak volt egyike, ki 1317. báni méltóságot nyervén, a legválságosabb időben Magyarország szent koronájához tántorithatlan hűséggel viseltetett, s mind Robert Károly, mind I. Lajos magyar királyok egyik legbizalmasabb híve volt. Leánya Erzsébet, ki Erzsébet idősebb királyné, Robert Károly özvegyének udvarában neveltetett, Lajos királynak neje lett.

2. Tvrtko boszniai bán, az előbbinek unokaöcscse, s halála

után a bánságban utódja, 1376. óta pedig Lajos magyar király engedélyezéséből első boszniai király. A két itt közlött okmány kiadatása idejében unokanővérével Erzsébettel, a magyar királynak előbb mátkájával, később nejével, legszívélyesebb viszonyban állt; kinek öröksége azonban, t. i. a chelmiai vagy zachulmiai grófság, később oly kérdésekre adott alkalmat, melyek kellemetlen félreértéseket eredményeztek.

3. Tvardkónak anyja, ki az 1354-ki okmányban Szutr-nek neveztetik; az 1357-kiben pedig Ilona néven említettik. Az 1357-ki okmányban azon kívül Vlk (Farkas) testvérével, s mindkét okmányban az alatta lévő legelőkelőbb boszniai főurakkal találkozunk.

4. Vlkoszlavity Vlatko, boszniai főúr, és pedig knéz; s mint látszik, előbb István bán, később Tvardko bán és pártjának ellenfele. Az 1357-ki okmány szerint volt Vlatkonak Pavlovity Gergely nevű unokatestvére, ki az országos hatalomhoz való hűtlenségénél fogva, és egyéb rossz tettek miatt üldözött, de mivel Vlatko összeköttetésben nem állt.

Említettik azután, hogy Milosevo mellett sztanik tartatott.

5. *Milosevo*, a katolikusoknál *Mil* (l. (Schematismus Provinciae Argentinae Ordinis fratrum Minorum 1864. 15. l.), a Lim völgyében, a katolicusoknál nem kevesbé mint a keleti görög hitűeknél egykor nagy tiszteletben állt kolostor, melynek jelenleg már csak romjai vannak meg. A ferenczrendieknek volt itt egy hires custodiatusa¹⁾; a görög-keletiek, és kiválólág a szerbek pedig ezen kolostort mint szent Szabbasnak sírhelyét tiszteletben tartják²⁾. Itt t. i. Ulászló István szerb király (1230—1237.) Krisztus égbemenetelének címjére templomot és kolostort épített, hova nagybátyját temettette, s a hol ő is később sírba tétetett³⁾. S ezen minőségben állt fenn a kolostor a XV. században is⁴⁾.

1) Wadding Annales Ordinis Minorum XV. köt. 339. l.

2) »Zwei Stunden östlich von Prjepolye in stiller Waldeinsamkeit liegt das noch in seinen Ruinen schöne, von der serbischen Nation hochverehrte Kloster Milosevo. In demselben wurde der Leichnam des heiligen Erzbischofs Sava der Patrons des serbischen Kirche verwahrt«. (Thömmel Gusztáv, Beschreibung des Vilajet Bosnien, Bécs, 1867. 134. V. ö. Roskiewicz János, Studien über Bosnien und die Herzegovina, Lipcse és Bécs 1868. 152. l.)

3) Engel, Geschichte von Serwien und Bosnien, Hala 1801. 222. sk. ll.; — Miklosich Ferencz, Monumenta Serbica 72. l.; — Wenzel Gusztáv, Árpádkori. Okmánytár V. köt. sk. ll.

4) Miklosich id. m. 333. l. — Puchich M., Spomenici srbzski II. köt. Belgrád 1862. 128. és 134. li. köt. V. ö. Krátké Letopisy srbské, kiad. Safarik P. J., Památky dřevního pisemnictví Jihoslovanuv, Prága 1851. d. 51. 60. 70. 80. 85. ll.

Úgy látszik azonban, hogy itt egykor több templom volt, s hogy a ferencziek katholikus kolostorát és egyházát, mely szent Miklós tiszteletére volt felszentelve, a szerb kolostortól és egyháztól meg kell különböztetni¹⁾. Nevezetes, hogy a ferencziek ezen temploma is a nép köztiszteletében részesült; a minek folytán István bán, ki alapítójának mondatik, itt lett temetve. Tvardko István első boszniai király pedig 1376. ugyan itt megkoronáztatott²⁾. A XVI. században volt itt egy könyvnyomda³⁾. De 1595. a törököktől elpusztítatván, azóta fekszik romokban.

6. *Sztanik* (СТАНИКЪ V. СТАНЬКЪ) Miklosich Ferencz szerint »Conventus«⁴⁾ Danicity György szerint »congressio«⁵⁾, oly gyűlés, melyben az önálló hatóságok, vagy különböző hatóságoknak lakosai, vagy előkelő családok, főurak, városok, községek stb. egymás közti egyenetlenségei barátságosan elintéztettek. Ragusa város 1260-ki statutumai a stanikról több helyen intézkednek; p. o.

A III. könyv 19-ik fejezetében »*De placitis inter homines Racusii et homines Dalmatiae.*« Si aliquis homo de Dalmatia vocaverit ad placitum aliquem Racuseum, et inter Commune Civitatis unde Dalmatinus ille est civis, et Commune Racusii propter aliquam causam fuerit *Stanicum* ordinatum, possit Racusinus ipse, si vult praedictum *Stanicum* expectare, nisi coram domino Comite, vel qui pro eo fuerit, respondere praedicto foresterio teneatur. Dictus autem Comes eidem Racusino praecipiet, quod in statuto termino debeat ire ad *Stanicum* supradictum, infra quem terminum Racusinus ipse in viagium extra Racusium ire non possit, nisi dimisso procuratore, qui pro eo foresterio ad *Stanicum* respondeat, si fuerit condemnatus. Si vero praedictum *Stanicum* per dominum Comitem et Commune Racusii dimittatur, quia eis non apparuerit utile; et dictus Dalmatinus iterum coram domino Comite, vel qui pro eo fuerit, vocaverit dictum Racuse-

¹⁾ »Milosevo pagus in circulo Gradacsacz, olim Civitas nota ab Ecclesia Sancti Nicolai, quae amplissima bona hucdum cerkvina dicta possi debat. In hac ecclesia 1357 (?) Stephanus Banus sepultus. Olim fuit etiam hic Tribunal Inquisitionis« A boszniai ferenczrendiek 1864-ki névtára 31. 78. 84. ll.

²⁾ Schimek Miksa, Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama, Bécs 1787. 79. 85. ll.

³⁾ Safarik P. J., Geschichte der serbischen Literatur, Prága 1865. 126. l. — V. ö. Karadesics Vuk Stefanovics, Primjeri szrpszko-szlavensz-koga jezika, Bécs, 1857. 14. l.

⁴⁾ Lexicon Palaeoslavico-Graeco-Latinum, 2. kiad. Bécs, 1862. 880. lap.

⁵⁾ Danicity György. RjecsNIK iz knjezseVNIK sztarina Szrpszkich, III. köt. Belgrád, 1864. 163. l.

um ad placitum, Racuseus ipse teneatur respondere eidem, nec possit aliud Stanicum postulare«.

20. fej. »*De his quae petuntur in Stanico.* Racuseus, qui supra aliquem foresterium ad statutum stanicum petere voluerit rationem; possit, si vult procuratorem suum ad *Stanicum* mittere, qui pro eo interpellet, et faciat omnia, quae ipse faceret, si esset praesens; ita tamen si hoc ordinate faciat cum notitia domini Comititis.«

49. fej. »*De consuetudinibus inter homines Jadrae et Racusii.* Notandum est stb. Si contingeret »quod aliquod discordium cresceret inter Commune Civitatis Racusii, et Commune Civitatis Jadrae, propter quod ipsi vellent facere commune *Stanicum* et parlamentum per commune, secundum antiquam consuetudinem utraque pars debet esse ad Sanctam Mariam de Lesna in Insula Farae ad Parlamentum et Stanicum; et ibi debeat justificari se ex utraque parte, et tot iudices debent esse ex una parte, quot ex alia, districti per sacramentum« stb.

50. fej. »*De consuetudinibus inter homines Racusii, et homines de Sibenico, Tragurio et Spalato.* Sciendum est, quod si aliquis homo Racusii ad querendum habuerit rationem supra aliquem hominem de Sibenico, vel de Tragurio, vel Dalmisio (Almissa), aut de Spalato vel de Farra stb. Et si contingeret, quod aliquod discordium cresceret inter Commune Civitatis Racusii, et Commune alicuius Civitatis ex istis supradictis, propter quod ipsi vellent facere commune *Stanicum* et Parlamentum per commune: secundum antiquam consuetudinem utraque pars debet esse ad unum locum qui dicitur Preulac de Stagna stb.

51. fej. »*De consuetudinibus inter Racuseos et homines Comitatus Chelmi.* Et si aliquod discordium, vel debitum, aut aliquod malefactum deveniret inter homines Racusii et homines Chelmi de Comitatu; et Comes Racusii cum Commune Racusii, et Comes de Chelmo propter hoc vellent ordinare, constitutum terminum esse ad *Stanicum*; sciendum est, quod utraque pars debet esse ad locum constitutum ad Sanctum Stephanum in Malfo de foris, et ibi debent se coniungere ad plenarium Stanicum. Et debent eligere tot iudices ex una parte, quot ex alia; qui debent iurare ad Sancta Dei Evangelia, iudicare omnes quaestiones et placida, quae ibi fient, bona fide, sine fraude, secundum antiquam consuetudinem. Et dominus Comes Racusii tenetur et debet facere, ut omnes Racusei, qui tempore illo inveniuntur in Racusio, et vocati fuerint a Sclavis ad *Stanicum* ad rationem, veniant ad Stanicum illud, aut debeant mittere pro eis ad faciendum rationem ad illud Stanicum. Et Comes de Chelmo simili modo tenetur facere, ut homines de Chelmo omnes, qui

vocati fuerint ad illud Stanicum, veniant ad faciendum rationem ad illud Stanicum, vel debet mittere pro eis. stb.

52. fej. »*De consuetudinibus inter Racuseos et homines Bossinae.* Et si aliquis Racuseus ad querendum habuerit aliquam rationem supra Ducem de Bosna, vel supra aliquem hominem de Bossina, Racuseus ille cum litteris domini Comitis Racusii debet ire ad Ducem Bossinae ad querendum rationem suam; et sententia, quae data fuerit ei ibi, erit firma. Et simili modo facit Dux de Bossina de suis hominibus, qui habent ad querendum rationem supra Racuseum, et venient Racusium cum litteris sui Ducis ante dominum Comitem; et sententia, quae data fuerit, erit firma.«

53. fej. »*De consuetudinibus inter Racuseos et homines Rasciae.* Et si aliquod discordium aut querimonia cresceret inter Regnum et homines de Rascia; et Comitatum, et Commune, et homines Racusii, propter quod vellent ordinare *Stanicum*, et facere, si necesse fuerit. Sciendum est, quod utraque pars se debet coniungere ad Stanicum in Jonchetto in loco, qui dicitur Arena prope Ecclesiam Sancti Trifonii, vel ad Crestam prope Ecclesiam Sancti Michaelis« stb.

54. fej. »*De consuetudinibus inter Racussos et illos de Centa.* Et si aliquod discordium aut querimonia cresceret inter Regnum et homines de Centa (Zenta); et Comitatum, et Commune et homines Racussii, propter quod ipsi vellent ordinare facere *Stanicum*, si necesse esset: sciendum est, quod utraque pars se debet coniungere ad molendina prope Ecclesiam Sancti Marionis. Et hoc Stanicum, sive plenarium sive proprium fuerit, debet fieri secundum ordinem et formam in omnibus, quo fit Stanicum de Chelmo.«

55. fej. »*De consuetudinibus inter Racusium et Civitates Dalmatiae Superioris.* Et si aliquis Racuseus ad querendum haberet rationem de Civitatibus Dalmatiae Superioris; vel si aliquis homo de illis locis ad querendum habuerit supra aliquem Racuseum: sciendum est, quod Racuseus debet ire ad Civitatem sui debitoris ad querendum rationem suam; et ille qui supra Racuseum habuerit ad querendum, ipse debet venire Racusium ad querendum«.

56. fej. »*De consuetudinibus inter Racuseos et Dominos Sclavoniae.* Quicumque Racuseus aliquam messitationem habuerit cum Rege Rassiae in terris Rassiae, vel cum Duce Bossinae in terris Bossinae, vel cum Comite de Chelmo in terris de Chelmo, vel cum Comite de Centa in terris de Centa, et missitatio illa poterit probari vera secundum antiquam consuetudinem; Racuseus tenetur ire ad illam Signoriam ad paccandum et complendum messitationem illam stb. Et si Racuseus nolet respondere

et facere rationem ante Curiam Racussii, et peteret *Stanicum* secundum antiquam consuetudinem; utraque pars debet ordinare *Stanicum* ad suam voluntatem ante dominum Comitem Racussii stb.

57. fej. »*De consuetudinibus inter Racuseos et Sclavos*. Et si aliquis Racuseus ad querendum habuerit rationem supra aliquem Sclavum, vel Sclavus supra Racuseum; et si Racuseus Sclavo, vel Sclavus Racuseo dixerit: *Volo respondere tibi ad plenarium Stanicum, et non ad proprium*; et *Stanicum plenarium* non fuerit ordinatum per Signorias: sciendum est, quod aliqua ex illis partibus nem debet, nec potest petere *Stanicum plenarium*; sed utraque pars ordinet *parvum Stanicum* ad certum terminum, et ad illud *Stanicum* debet diffinire quaestiones suas secundum antiquam consuetudinem« stb. stb.

Nem tudok köz- vagy jogtörténeti kűfűt, hol a »Sztanik« fogalma oly részletesen ki volna fejtve, mint a raguzai statutumoknak épen közlött határozmányjaiban; melyekből kitetszik, hogy ezen szó magában véve általában »gyűlés«-t jelent, s hogy a sztanik-nak több nemét kell megkülönböztetni (*stanik plenarium, proprium, parvum* stb.) hogy tehát ezen általános felfogással szemben hibás azon nézet, mintha a sztanik a déli szlávoknak egyik nemzeti intézménye lett volna. A szó bármiféle gyűlést jelent, s névszerint az 1354-ki okmányban, hol Bosznia minden vidékeiből való főurak és lakosok a sztanik-ban részt vesznek, ezen országnak provinciaalis gyűlésének értelmezendő.

7. Végre figyelmet érdemel, hogy noha a két okmány ó-szláv nyelven, és cyrill betűjegyekkel van írva, minden jelenség mégis azt bizonyítja, hogy azok catholicusok által adattak ki. Ilyen jelenségek p. o. hogy az évszám nem a világ teremtésétől, hanem Krisztus születésétől számíttatik; hogy Milosevo a catholicusok módjára »Mil«-nek neveztetik, hogy a végzáraddékban a görög-keletieknél szokásos 318. nicaei szentatya helyett eltérőleg 300 mondatik stb. stb.

* * *

S mindezeket egybefoglalva, a közlött két *boszniai* okmány történeti jelentőségét, azon idő előzményei és egykorú eseményeinek tekintetbe vétele mellett, következőleg határozhatjuk meg:

A szerbek hatalma túlnyomóságának korában is a XIV. századnak első felében, Bosznia a szerb uralkodóknak mégis soha nem volt teljesen alávetve; s az akkori szerb birodalommal közjogi összeköttetésben nem állt. Mert noha azon bosnyákoknak száma, kik Szerbiához szítottak, nem volt csekély; István bosz-

niai bán mégis a magyar koronának folyton fogva híve maradt, s erélye és eszélyes intézkedései által a magyar királynak tekintélyét tartotta ott fenn és képviselte. Az 1354-ki okmányban egész sorozatát olvassuk olyan boszniai főuraknak, kik őtet ebben követték és támogatták; azonban úgy látszik, hogy Vlkoszlavity Vlatko knéz a szerb pártnak volt előbb embere, míg végre — talán az akkori magyar-szerb háborúnak folytán — István bánnak alá nem vetette magát. Most a bánnak halála után kételyek támadtak az iránt, hogy Vlatko azon engedélyezésekben és védelemben tartassék-e meg, melyekben a bán által részesítettett. S ez egy nagy sztanik vagyis gyűlésre szolgáltatott alkalmat, mely 1354. a Milosevoi templom mellett, hol István bán temetve volt, megtartatott, melyben Bosznia, a boszniai alvidék, Zagoria és Chelm főurai és lakosai részt vettek, s melyben a jelen volt főurak és Vlatko közti differentiák elintéztetvén, a teljes kibékülés megtörtént. Dusan István szerb czárnak nem sokkal ezután (1355.) bekövetkezett halála után, a szerb pártnak viszonyai Boszniában mindinkább rosszabbra fordultak, s annak egyik tagja Pavlovcsics Gergely hűtlensége és egyéb rossz tettei miatt kérdőre volt vonva. Ez Vlkoszlavity Vlatkónak unokatestvére lévén, Vlatko tanácsosnak látta, saját biztonsága tekintetéből, új lépéseket tenni, melyeknek eredménye az általam közlött 1357-ki biztosító levele volt. Különbén Gergely is magát Lajos királynak már 1357. vetette alá és amnestiáltatott. (Magyar diplomaciai Emlékek II. köt. 487. l.)

Tudva van, hogy az 1538. Velenczével kötött kedvező békeség után, 1359. Lajos királynak is volt Boszniában még egy hadjárata, melynek folytán ezen ország teljesen pacificáltatott; míg végre Dusánnak fia, V. Uros István szerb czár is kénytelen volt magát Lajosnak alávetni, s ismét a magyar korona felsőbbségének hódolni.

S ezekből kitetszik, hogy az általam itt mutatványúl közlött két okmány, Bosznia történetének érdekesebb és fontosabb kútfői közé tartozik.

WENZEL GUSZTAV.

TÖRTÉNELMI LEVELEK

A HÉDERVÁRI LEVÉLTÁRBÓL 1581—1612.

I.

1581. mart. 13.

Jancula Dei Gratia Vayvoda terrae Moldaviae, Dominus eiusdem ac Heres perpetuus.

Spectabilis ac magnifice d^{ne}, d^{ne} amice ac vicine nobis honorande. Salutem (sat.) Értjük bizodalmas szomszéd uram, hogy az határban sok visszavonások vadnak és sok gonoszságok cselekedtetnek, mind az mű feleinktől mind peniglen az tű feleitektől. Melyek mind az jó szomszédságnak és barátságnak igen ellene vadnak. Ezeknek azért, hogy elejét vehessük és távoztassuk el mindkét fél között való háborúságot, szükség, hogy az határt megláttassuk, mely miénk legyen, mely ismét tiétek, mivel, hogy ennek utána nagyobb háborúság mű köztünk ne támadjon. Nagyságod azért valami bizonyos emberét válassza arra és küldje el az határban. Mű is választunk innét egy embert és elküldjük. Nagyságod végyen annak okáért alkalmatosságot magának és vessen terminust valami bizonyos napot nevezvén, és azt mű nekünk levele által avagy embere által jelentse meg hamar üdön, hogy ugyanazon napra lehessen ott az mű emberünk is, ezek járják el mindenütt az havast, és lássák meg lelkek szerint az határt, és a hon régentén volt az határ, legyen most is ott, mű nem kívánunk sem többet sem kevesbet. Valaki annak utána aztán az mű országunkból kimegyen gonoszságra az tű határotokban és megölettetik, ott legyen megölt, mű pártját nem fogjuk és nem perlünk érette, viszont ha az tű országtoktól valaki ide bejű azon szándékkal, az mű határunkra és megölettetik, legyen megölt, és mi semmi számot nem adunk róla. Szólunk mostan orvokról és tolvajokról, kik az igaz útot elhagyván, az havasokon búdosnak szélyel és gonoszságot mivelnek, Nem szólunk itt jámborokról. Az jámbor és igaz embereknek, az kik az igaz úton az vámra ki s be járnak, békesség adassék mindenütt, mert az igaz-

ságnak regulája kívánja azt. Jelentjük továbbott nagyságodnak azt is, hogy panaszkodik mű előttünk egy áros ember ez országi és azt mondja, hogy ökreit oda ki megtartóztatták. Nagyságodat azért kérjük, mint szomszédunkat barátunkat, nagyságod láttaná meg az dolgot törvényesen, és ha hogy törvény nem engedi, hogy megtartóztassanak, nagyságod adassa meg neki. Mű hasoulatos barátsággal és igazsággal leszünk az tú embereitekhöz.

Tandem M. v. bene feliciterque valere exoptamus.

Datae ex curia nostra Jassiensi 13. martii anno 1581.

Idem qui supra

V. m. fidus amicus et vicinus

Jancula, dei gratia Princeps Moldaviae.

Külezim: Spectabili ac magnifico d^{no} d^{no} Cristophoro Bathorj a Somlyo diuina benignitate Principi Transylvaniae d^{no} amico ac d^{no} vicino, nobis honorando.

II.

1593. sept. 11.

Szolgálatomat irom ngdnak sat. Istentül kívánok sat.

Kegyelmes uram immár az pasa választ tött az ngod leve-
lire, csak hogy még meg nem adták vala az leveleket, vártatja
vala az pasa velem, hogy valahonnét valami hazug hír érkeznék
az ngod birodalma felel hozzája. Csütörtekön estve ikindi diván-
kor megérkezik Csaffer beg ngdtul, látom hogy váltig suttog
mind pasával, mind az többivel is, passa igaz elég kemény szóval
szólott mi nekünk minden dolog felül, voltaképen megérté ngod
Nagy Jánostól mindeneket, mert az pasa ugyan nyelvével szólott
neki, mivel hogy megértette, hogy tud törökül, azért mindeneket
megértheti ngod Nagy Jánostól.

A mint azelütt az pasa meg parancsolá ngdnak ide jütti-
ben, hogy az tömesvári pasa mindjárt induljon és ngod is együtt
vele, mostan úgy értem, hogy tömesvári pasát itthon akar hadni,
Ibrahim béggel Lippánál, ngdnak penig azt parancsolja pasa,
hogy mindjára induljon ngod hadaival, ágyúival, mikorra Is-
ten kiviszi ngdat az határból, mind járást értésére adjon ngod az
pasának mennyi magával vagyon ngod, mind az hadi szerszámi-
val, sőt azt parancsolja erős parancsolattal, hogy ha ngod ez esz-
tendőben Kállót és Várdát meg nem veszi, bizonynal tudja, hogy
ngod nem hív az császárhoz, azért az ő ereivel ngodra tér és
ngod országát pusztítja és elveszi.

Kegyelmes uram, tegnap azt parancsolá nekem az pasa
ugyan Nagy János előtt, hogy ngodnak tudtára adjam, hogy az

adott élést és egyebet a mi onnét jó, mindent ide Fejérvárra hozzanak, és én is itt maradjak és az ngod embere is ide jőjjen, ma ismét azt parancsolá, hogy ő Budára megyen és mindeneket utána vegyenek, én azért az ő sok állhatatlan parancsolatjában, nem tudom, melyet választani, ngdnak nem tudok igazat és bizonyost semmit is írni, azért ha ngdnak kegyelmes akaratja, hogy ngod az ngod emberit elindítja mostanság, meg parancsolja ngod neki, hogy itt is felkeressenek Fejérvárott, ha itt meg nem találnek, azután úgy menjenek az pasa után, mert én efelől ismét újobban megtalálom az pasát, azután nem tudom kitül értésire adni ngdnak, mert Nagy János uramot haza kellett eresztenem, ő kgmétül voltaképen mindeneket jobban megért ngod.

Ngodat követem mint kegyelmes uramot, én nekem ngod megbocsásson, hogy ez dolog felől írok ngodnak, az Markházy Pál állhatatlan természetit ngod eleitől fogva jól tudja, mint vagyon, azelőtt is írtam volt ngdnak, hogy az hazugságnak ennél az pasánál sokkal nagyobb elűmenetele vagyon, hogy nem mint az igazságnak, azért ha ngdnak kegyelmes akaratja, indítson ngod neki valami kicsin barátságot, ha nem használ is ngdnak, még is talán nem háborgat ngdat az pasa előtt, nagy sok hazug panaszkodásival, azért valamint az ngod kegyelmes akaratja úgy legyen, eléggé eskeszik, hogy ngdnak örömet szolgál, ha ngod veszi szolgálatját, ha pedig nem veszi ngod szolgálatját, bizony árt a mivel árthat ngdnak, kit ugyan az pasa előtt is megmonda, Nagy János uramtól jobban megértheti ngod mindeneket voltaképen.

Isten éltesse ngdat sok esztendeig boldogúl. Datum Landor Albae 11 die mensis septembris anno 1593.

Nagyságodnak szegény szolgája

Bodogh János m. p.

Külszim: Illustrissimo Principi et domino d^{no} Sigismundo Bathory Waywoda Transsilvaniae et siculorum comiti, d^{no} mihi clementissimo.

III.

1593. sept. 9.

Szolgálatomat ajánlom kdnek sat. Adjon isten kdnek stb.

Itt az temesvári pasával az dolgokról, melyekről parancsolta urunk ő nga, hogy conferáljak, búségesen beszéltem, nem kívántatik jobban, ha az akarat is úgy léssen, az mint beszéde vagyon, mindazokról egyebekről is búségesen írtam urunknak, kiket megért kgméd urunk levelekből. Én uram, isten látja,

mindenképen eléggé voltam érette, ha valami reménységet és biztatást érthessek itten az pasától, hogy urunk hadával ez esztendőben meg ne mozdúljon, minden okokat kiket tudtam előszámláltam, fűképen ím ez két utolsó dolgot proponáltam császár parancsolatját Sándor vajdára való vigyázásra, melyre urunk kész hadat is bocsáta, és az tatár dolgát is proponáltam de ugyan csak azt objiciálá, hogy (ez) nagyobb dolog és ennek inkább meg kell lenni Sándor vajdára való vigyázás is meg lehet. Az tatárok felől úgy jelenté, hogy az vezér eltérítse arról az útról, írt is azt hiszem, mint jelenté az vezérnek felőle.

Nem az vezérnek s..... tudója cselekeszi ezt az gyorsaságot, de az mint értem nem tud mit mívelni, mert látja az üdőnek revid voltát és mindnyájan értik. De császár szorgalmaztatja szüntelen való írásával, hogy mentést menjen, semmit ne mulasson és mindent cselekedjék. Kire az temesvári pasa azt mondja nyilván, hogy indíthatunk valamit de félő, hogy semmiben elő nem mehetünk és semmit véghez nem vihetünk, de császár parancsolatját semmi úton el nem merik hallgatni. Úgy értem peniglen, hogy ez addig innét meg nem indul míg urunk helyéből ki nem mozdúl. Én nekem uram elég munkámra és fáradságomra lészen, ez után elég félelmes utam is vagyon sok gonosz emberek miatt, sok öldöklés tolvajlások vannak, mindeneken által kell mennem isten segítségével, csak immár valami résziből szolgálhatnék urunknak kedve szerint, mind fáradság mind költség ne lenne teljességgel hiában. Istentül ű szentségétül minden jót kell reménylenünk.

Én mindenben munkálkodom, csak hogy tetszik ez nékem nehéznek, noha nem szólottam, hogy urunk az adónak megvárását parancsolá ki énnekem elég súlyosnak tetszik, mert úgy ítélem magamban, ha ide az vezérnek kellek hoznia valahol lészen, nem annyira bajos lészen mostan gondja viselése mint az portán. Az dolgokban véget érvén kik előttem vannak akarnám ha kgd az adó gondviselését eltérítené rólam, mehetnék vissza, ne fárudjak ki teljességgel ki az szolgálatból. Az állapothoz képest Budára erányzom, hogy kellek az adót vinni.

Házam népét ne hagyja kgd, ha miben kívántatik, ha peniglen holtom történnék, kgdnek ajánlottam szegényeket.

Tartsa meg Isten kgdet sokáig jó egészségben. Datum in Temesvár 19. septembris 1593.

kegyelmednek szolgálja
Sennyej Pongrácz m. k.

Külszim: Magnifico domino Wolffgango Kovachoczy consiliario et cancellario Illustrissimi Principis Transsilvaniae.

IV.

1594. jan. 7.

Istentől ő felségétől stb.

Továbbá meghozák az ngod levelét, melyből megértettem az körösztyéneknek jó szerencséjüket és az pasának megmozdítását is, melyet kgdtől igen jó néven vettem, engedje az isten, hogy ezután is az körösztyének felől jó híreket hallhassunk. Továbbá az tatárok felől azt írhatom, hogy mostan költöznek Darsonánál az vizen, ez bizonyos dolog, de minő számú nép lesz, azt mind addig is nem tudhatni, míg mind által nem költöznek az vizen, mert valamennyi számú népet az országban való ellenségére is küldötte. De mikor által költöznek, ott emberem vagy, és azon órában, hogy hírt hoz ngdnak minden okot bizonyosan megírok. És én is egy napi járó földdel elébb mentem az felföldre. Továbbá úgy reménylem is, hogy az kazákok meg is ütnek az tatárokat, vagy az víz mellett az hol költöznek, vagy az mezőségen idébb mi felénk mellett. Ha isten engedend, mely órában hírömmel, lesz azonnal ngod hírére adom, de az vigyázás, mind ngodtól, mind én tülem is iger szükség. Ha pedig mint ezelőtt is írtam ngodnak, hogy reám akar jönni, ngodnak is még írok az segítség dolga felől és ngod az nélkül ne hagyjon. De ő maga is megértette, hogy eszembe vettem álnokságát és mind ő maga az tatár khán és az tigrinei és fejevári szandsák bégek írtanak énnekem, hogy ne féljek, mert az lehetetlen dolog, hogy én reám jönné és ártani akarna, mert még mástól is oltalmazni akarnának, de én az ő híreknek semmit nem hiszek, hanem ugyan magam ótalmáról gondoskodom.

Valamicsoda híreim ezután jönnek, mindeneket ngdnak menten megírom. Ngod is, ha mit érthet, onnat kívül írja meg ngod. Az erdélyi vajdának is írja meg ngod. Bizonyostan bátor, hogy most megindult az tatár khán az mint ngduak írtam, ez után mikor az vizen által költözik, mennyi számú lesz, én magam is megírom ő ngnak. Isten tartsa meg ngdat minden jajaival.

Költ Micheston, die 7 junii 1594.

Aron Wajda.

Külszim: Spectabili ac magnifico d^{no} Pongracheo Zennej capitaneo Warhegiensi o^{no} et amico nobis honorandissimo.

V.

1595. máj. 13.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek stb.

Uram az kgd levelét megadá, melyet írt kegyelmed én-

nekem az megholt Cziakj János és Cziakj Mihály marhája és jószága felől, hogy eddig mindenekben kegyelmed úgy viselte gondját, mind ezüst marhának és jószágnak, Hogy az ur ő nagysága erejével senkinek kegyelmed meg nem hagyta háboríttatnia, kér azon kgd, hogy avagy én magam, avagy bizonyos embereimet bocsátanám fel, az ki kezében kegyelmed az ezüst marhákat adná, az jószágra azonképen lenne gondom, hogy jövendőben ne vallanánk kárt miatta. Uram az te kegyelmed jó akaratját adja isten szolgálhassom meg, mint jó akaró ismeretlen uramnak atyámfiának, uram minthogy az jószág és marha nemcsak az én fiamat illeti, hanem más fia is vagyon az megholt Cziakj Gábornak, ki más feleségétől való Cziakj Zsigmond uram. Ezelőtt nem érkeztünk az felmeneteléhez, sem én, sem ű kegyelme, sem pedig az felküldezéshez, im mostan végeztem ű kegyelmével, én egy jámbor jobbágyomat, itt való kazdag jobbágyomat küldtem fel, ő kegyelme pedig egy szolgáját, kérem kegyelmedet, mint jóakaró uramat adja írva ez két ember kezében kegyelmed az te kegyelmednél való ezüst művet, elegendő menedéket adnak uram ezek kgdnek, Ha pedig uram kegyelmedet meg nem bánatom ezzel az kérésemmel, minthogy tudom uram az jószág nem sok, felötte kérlek uram, vegye fel kegyelmed az kevés munkát, ha az idő szenved, hogy kgd az mi kevés jószág vagyon ott fen, osztsza két felé, azt is meg szolgálom kgdnek, az mit kegyelmed mi érettünk fárad, ha isten egészségünket adja, többet szolgálunk kegdnek az atyafival aznál. Egyébben is mindenekben, az mivel kgd segíthet az én emberemet megszolgálom kgdnek, igazgassa kegyelmed mindenekben.

Ezen uram igen kérem kgdet, mint jóakaró bizodalmas uramat atyámfiát, az mi kicsin része jut az fiamnak Cziakj Istvánnak, abban az kevés jószágban, legyen az ur ő nagysága általma alatt, és az kgd gondviselése alatt, mint eddig volt. Én uram mind ebben és egyéb dolgomban jó akaró uramra és atyámfiára. Tudom senkire nem bízhatnám te kegyelmednél az urnak ő ngysgnak. Uram, hogy nem írhattam nem egyéb oka, hanem a sok hírek miatt, és valami betegségem miatt nem bocsáthattam oly szolgálmat felé, kérem uram kgd, kövesse kgd az urat ű ngát, Tudnám uram mint kellene az urhoz ő nagyságához küldenem, de látja isten úgy elszűkült az paripa köztünk, az urnak való, hogy sehol szerét nem tehettem. Egy urnak való paripának, mind az által uram im ma pünkest havának 14. napján indultunk török tatár ellen hadban az mi kegyelmes fejedelmünkkel, ha isten meghoz onnan, felmegyek, avagy küldök, azon leszek, hogy paripát küldök ő nagyságának, felötte kérlek uram kövesse kgd ő nagyságát, hírt uram ilyent írhatok kgdnek, mind török tatár itt az szomszédságban igen forgódnak, az tatár Keres-

Maros-közit nagy részét mind elégette, az magok birodalmát, az népet az ki el nem szaladhatott le vágta mind, az ifju népet elvivék az uton az mikor meg tére az végbeliekkal szolnoki gyulai és tömesvári törökkel, az tömesvári bassa az tatárral Lippát megszállá pünköst hovának 5. napján, melyben az én kegyelmes uramnak vagyon negyed fél ezer fizetett népe, kikkel esmeri kgd, Barbely György uram vagyon, négy nap-éjjel-nappal úgy lüvette tizennégy ágyúival három felől, hogy annál jobban nem lehetett Az negyedik nap szerdán mindent az tatáron kívül ostromnak hajtottak, hét óráig tartott az ostrom, úgy annyira, hogy két ezer töröknél több veszett alatta, az vár alatt főnépek vesztek, ugyanazon nap el szállott alóla egy mérfölden szállott Lippához mind török és tatár, mit mutat isten. Uram ím elindultunk az mi kegyelmes urunkkal valamit az jó isten mutat és ad azon vagyon, az mi kegyelmes urunk meg ű velek, ha megtaláljuk valahon őket, isten velünk lévén. Ha pedig uram isten az mi kegyelmes urunknak jó szerencsét ad Tömesvár felől volna gondolkodásunk azután, uram kgyd megbocsásson minthogy nem tudom mi marha legyen kegyelmednél kedves. kegyd semmit nem parancsol nem tudék mit küldenem kgynek, ím egy portás botot kültem kgynek, az én ismeretlen asszonyomnak atyámfiának egynehány *régi pénzt* kültem, az minemű pénzzel *az régi pogány fejedelmek éltek Erdélyben*, azoknak pénzek. Kegytek parancsoljan, az mire elég vagyok, nagy örmest szolgállok kgydnek, mint jó akaró uramnak atyámfiának, kgydnek megszolgálom asszonyomnak mondja kgymed szolgáltatomat feleségem is mind te kgydnek és asszonyomnak ő kgyknek szolgálatját ajánlja, Tartsa meg Isten kgyteket sok jokkal.

Datum ex Carko 14. may anno Dominj 1596.

Kegynd atyafia és jóakaró szolgálja
Tholdj István
Zalontay

Kívül: Generoso ac egregio domino Michely Marotj de Los, spectabilis ac magnifici domini domini Francisci Nadasdy de Fogaras Capitaneo equitum. Domino ac fratri mihi observandissimo etc.

VI.

1605. nov. 2.

— — — — mint nekem régi jó akaró uramnak és barátomnak. Adjon az úr isten kk minden kívánsága szerint való nagy bódogságos s szerencsés áldással való jókat, mind asszonyommal s kd szép gyermekivel egyetemben.

Kdnek magam állapotja felöl ezt írhatom, hogy ím az úr Isten megszabadított Újvárnak rabságából és inséges éhségéből, kiért ő felségének nagy és örökké való hálaadással tartozom és ma egy heti, hogy ide érkeztem Kékkő várába, de nem járhatok sohol, annyira vagyok az lábaim miá, holott három egész hólnapig voltam betegségben igen felette nagyban. Kdnek azt írhatom, az éhségnek miatta hogy annyira voltunk, mint az Jerusalemben, úgy mint az szegény magyarok holtának éhség miatt sok szép gyermekek és asszonyi állatok. Ha az német egy verebet meglőtt. öt pénzen is megvettük tüle, azt szemmemmel láttam, hogy három malacot két forinton vöttek, s ha egyben kötötték volna csak egyik újjamon is felemeltem volna. Egy tikmonnyi söt láttam, hogy két aranyon vöttek és lóhúst mikor kaphattunk azon éltünk. Egyéb dologról is írhatnék, de ha az úristen kdél szemben viszen beszélhetek oztán bőségesen kdél, mely nyomorúságomat senkinek egyébnek nem köszönhetek, hanem csak Bene Andrásnak. Ím egy szegény emberem megyen vicekapitány uramhoz, kdét kérem hogy ha egészsége vagyon legyen segítséggel néki kd. Azon is kérem kdét, hogy kd mentsen az nemes vármegye előtt, mert megtudja mondani Farkas úram, is, hogy sohova ki nem járhatok, söt ha tehetném ő felségének urunknak eleiben is elmennék, de bizony semmiképen nem lehet tülem, mert nekem sem lovam sem szekereim nincsen, ha kd azért az gyűlésben ott leend, mentséggel legyen értem kd. Ím kdnek egy néhány szem gesztenyét küldöttem, kd veheti eszében azon is hogy én Kékkőben lakom, Madách Péter uramnál nyomorgok. Isten éltesse kdét minden kdhez tartozókkal.

Datum ex castro Kékköviensi 2, novembris, 1605.

Kdnek örömet szolgál,
Jelichyth Mikloos m. k.

Külczim: Generoso ac egregio domino Valentino Batha, nunc Filekini degenti domino mihi et amico semper dilecto nec non colendissimo.

VII.

1607. mart. 30.

Illustrissimo Princeps, stb.

Akarám ngdnak értésére adnom, az commissarius urakhoz el mentem vala Kassára, az ngd levelét szeretettel vötték, az mellett szómot, beszédemet is jó kedvvel halgatták. Jóllehet mi nek előtte én oda nem érkeztem volna, az sok különbéle hamis híreket hallván vélekedésben voltanak ngd felöl. Mindazonáltal

az ngd böcsületes előmenetelének igen örülnek. Ez napokban az felsőmagyarországi urakat, vármegyéket gyűlésre Kassára hívták volt, az vármegyék mind reá jöttek volt, az uraknak is Homonnay Bálint uramon kívül mindeniknek követi jelen voltak, minemű articulásokat és végezést csináltak im ngdnak beküldöttem. Homonnay Bálint uramhoz is két böcsületes fő embereket bocsátanak Hoffman György és Alaghy Ferencz uramékat, azokat is minemű instructióval küldötték, im írva másutt küldöttem ngdnak, ezekből ngd mindeneket bőségesen megérthet.

Ezen az földön ngdnak sok jóakarói vadnak, kiváltképen, hogy az én személyemet látták, ngdnak az erdélyországi uraknak, főnépeknek, római császárhoz ő felségéhez és Magyarországhoz igaz hűséget és jó akaratjokat én tülem megértették, annál inkább nagyobb indulattal szeretettel voltak ngdhoz és Erdélyországhoz.

Ngdnak bizonyosan írhatom, hogy Homonnay Bálint uram minden tehetségével azon vagyok, hogy ngdat, az erdélyi urakat, főnépeket gyalázatban és kisebbségben hozhassa, az én vékony értelmem az hogy vigyáztasson ngd, az országbeli népeket készen tartsa. Nyáry uram bizonyjal írja és hirdeti, hogy az székelység hívja és biztatja Homonnay uramat, mindenképen melléje állottanak, az erdélyi fő népekben is egy néhányak leveleket magok írását is hozták ide az császár ő felsége commissariusi eleiben. Ítílem ngdnak mindenekről bőségesen írtanak az commissarius urak.

Ha ngának kedve vagyok magyarországi vitézekre engemet mennél hamarébb tudósítson meg, csak adhassunk nékiek, sok jó vitéz jó az én kedvemért ngd mellé, noha Homonnay uram sok hópénzzel egyéb igírettel ajánlja magát nékiek. Engemet sem vetnek hátra az vitézek, ha kevesebbet adhatnék is nékiek.

Végezetre ezen is kérem ngdat, Szatmár megadásában ne legyen ellentartó, ne is írogasson ngd Bocskay Miklós uramnak Tokaj felől, azonképen ne írjon ngd senkinek, oly kegyelmes urának esmérje ngd római császárt lenni, pénz nélkül is ngdé lehet Tokaj vára. Az ország végezéséből mindeneket megérthet ngd mi jó akarattal legyenek ngdhoz és Erdélyországhoz az magyarországiak. Wajda Péterre ngdnak legyen tekinteti, az ő rendi és állapotja szerint úgy viseli magát, mint hű és igaz szolgátul kívántatik. Az mely Keösze nevű rabot ngd Memhet tihájának adott volt, egy lovacsát hoztak Egerről érette, az egész egri vitézek írtanak is mellette, hogy el bocsássam, én el bocsátottam, ngdat kérem ne legyen ellene, Memhet tiháját eszemben vettem ki légyen és mi jót akarjon ngdnak, az magyar nemzetnek.

Az mely török követek Homonnay Bálint uramhoz mentenek az commissarius urak megparancsolták minden felé az vég-

beli kapitányoknak, hogy rájuk vigyázzanak és megfogják, Kassára küldjék, mindenfelé rájuk vigyáznak, nem reménylem, hogy békével visszamehessenek, én nekem is nagy gondom vagyon rájuk, Debreczentől fogva az Tiszáig békével el nem mehetnek azontúl az tokaji, szendrei, ónodi kapitányoknak is vigyázások vagyon rájuk, Monaky Miklós uramnak az ngd tekintetiért meghagyták az ónodi kapitánságot, két száz lovas, két száz gyalog leszen benne. Az mely kötés leveleket ngd Illésházy uramnak küldött, az commissarius urak ő ngok póstán küldötték fel Bécsben, láttam és jelen voltam, hogy elküldötték. Némely dolgokról az Szuhay uramnak írott levelemből ngd bővebben érthet. Az bécsi és prágai utat ngd kedvéért úgy tetszett az commissarius uraknak, hogy egy ideig elhalasszam, noha énnekem nagy káromra, fogyatkozásomra vagyon, mindazáltal az ngd javáért megcselekeszem sőt még életemet is nem szánom, ha ngd becsületes jó híre neve mellett elfogyatnám, kérem is ngdat, hogy az mely jó hírt, nevet ifjúságától fogva talált azt óltalmazza, hogy végig megmaradhasson. Ha ngd ellehetne Szuhay uram nélkül nem ártana ngnak ide kiküldeni, vigyázna ő kgme is az ngd dolgaiért. Minthogy én római császárnak ő felségének köteles szolgálja vagyok, végházában is lakom, nem szintén érkezem mindenfelé vigyázni az ngd dolgaiban. Tartsa meg Isten ngdat sokáig jó egészségben. Ex Szerencs, 30. martij anno 1607.

Nagyságod kész szolgája
Rakocÿ Laios m. p.

Külszím: Illustrissimo domino domino Sigismundo Rakoczy Principi Transsilvaniae, partium Regni Hungariae domino et Siculorum..... domino mihi gracioso.

VIII.

1608. jan. 21.

Generose domine stb.

Akarám kdet járásunk és az magyarországi állapot felől tudósítani. Ezelőtt hat héttel mentünk vala ki urunkkal Váradra: ott Bánffy Dénes helyett, Rédey Ferencz uram az kapitány most. Mihelyt Váradra jutottunk vala, engemet urunk Kassára az magyarországi urakhoz és rendekhez, kik egybe gyölve táborba voltak; és onnan az hajdúság közé ablegála, oka summa szerént utamnak; hogy az hajdúságot, kik vagynak 16 ezer-nél többen és törökkel egyet értnek, leszállítanók. En megmondhatlan nagy difficultásokkal követségemet végbe vím (*így*). Mert

Kassára jutván karácson napján, örömmel elfogadának az császár comissariusi és az urak. Másnap Forgách Zsigmond urammal együtt én Kassáról Széplakra Homonnay Bálint uramhoz kimenék, (mert Hom. uram Kassára az kőkertbe nem akart menni,) ott Forgách uram sok szókkal nomine Regni persvadeála Hom. uramnak, hogy legatiót venne el az hajdúkhöz és szállítaná le őket, tekintené az Istent, az országba való nagy romlást etc. Ithon úgymond Erdélyből is főkövet jött ezen dologért, engem mutata: felvevé az követséget Hom. uram, vele együtt Magóchy Ferencz uram, item his ex comitatibus adiuncti legati Barcsay János, Segnyey Miklós, Rédey Ferencz, Lónyay András, Lorántffy uram, Kékedy György, Paxi Miklós, Gede Miklós, Pinkóczy Ferencz, Bellényi Zsigmond, Guti Péter, Balog Gáspár, Kende uram. Ezek magyarországi követek, én erdélyi lévén. Karácson másod napján indulánk és Ináncs nevű faluba menénk. (Mert az ország az hajdúkkal úgy végezett volt fide utrinque data, hogy 200 lóval legyen mind egyik s mind másik fél in summa 400) Nagy András azután való nap fő-főtörökökkel: az budai jancsár agával, Muharan deákkal és egynéhány fő agákkal, jancsárokkal, szulákokkal együtt odajöve, de azelőtt való nap immár az 200 hajdú bejött vala, az falunak egyik szerin ők voltak, az másikon mi. Azért 29 decembris serio az tractatushoz kezdénk, új esztendő napig vesződénk és az nap lön vége. In summa látók, hogy állhatatlanság az hajdúk dolga és impossibileket kívánnak, azért re infecta akaránk eljönni, ugyan harczczal tőlök, hanem ezt látván ők 50 napig való frigyvet vetének velünk, minden dolgok in suspenso maradván interim; ha conveniálhat az ország velek jó, ha nem, fegyverkezik.

Elsőbe, hogy tractálni akaránk kezdeni, mi tamquam digniores personae az ország izenetit szép orációval megmondá nekik Hom. uram, azután immediate én is az urunk izenetit szép intésekkel, hogy leszálljanak és ha mibe megbántódtak volt, helyre hozzuk a dolgot. Ők orációinkat írva kívánák, meg is adók nekik és ők is 33 articulust adának be; melyekbe mind az bécsi végezés ellen miket cselekedett a császár és tisztartói és mind in privatis, őket az kik megbántogatták előszámlálák és az ő felkeléseknek okait, azokat asserálák lenni. Mi azt kívánók ismét tőlök, hogy hamí postulatumok vagyon vagy egyéb dolguk mind együtt beadják, hogy mentől hamarább vég lehessen dolgokban. Hozának aztán valami articulustokat postulatumokat elő, melynek summája ez: Nem akarunk szolgálni a német császárnak, oka ez: mert sokszor hiti ellen cselekedett sokban, mert bálványozó, mert nem magyar, aztán Forgách Zsigmondot és Dóczy Andrást nem szenvedjük Kassában. Hanem magyar, mi hitünkön való fejedelem legyen, az pedig Homonnay uram legyen etc.

Erre mi úgy felelénk in serio. Az mi az publicumot nézi és királyunk és országunk dolgát, arról most nem lesz végezés, hanem az országgyűlése Posonyba nem sokára meg leszen, akkor eligazítják. In privatis rebus az mi bántások lött az vitézeknek repartíáljuk, sőt articulatum mindenekre az mikről panaszolkodának, jó választ adánk nekik. De ők azt semminek tarták, hanem ugyan inheraedálnak az ő postulatumin és mindjárt fejedelmet akarának csinálni, de Homonnay uram recusálá igen, és így nihil conclusum praeter 50 dierum inducias. Kiról, hogy ők is interea senkinek nem vétnek, hanem az mely helyet nekik rendelének, tudniillik Szerencs táját az Pakta közit is, Debreczentől fogva Bajonig ott lesznek, sőt ki-ki haza oszoljon, a ki akar közülök: hitlevelet adának. Mi is az magyarországiak Magyarország képébe, én is Erdély képébe hitlevelet adánk nekik, hogy addig az 50 napig bántásokra nem leszünk.

De ez tractatusok alatt az törökökkel is kiket nevezék sok vetélkedésink voltak, mert őket külön a hajdúktól admittáltuk az audientiára: ők is instálának Homonnay uramnál, hogy felvegye az fejedelemséget. Én velem az jancsár aga ugyan össze is veszett vala, defendáltam verbo et rationibus urunkat és az országot.

Az uram a vége, hogy bódog órába voltam ott kinn, mert veszedelmes lett volna ott igen állapotunk az hajdúk miatt csak eddig is. Jó volna, ha ez 50 nap alatt serio prevideálnánk magunkra.

Urunk Belényes felé mene, azon akarna Déva felé bejönni, ha lehetne, de felette nagy a hó oda ki. Én bizony soha nagyobb nyomorúsággal nem jártam mint most, nagy szerencse nékem is mert az törökök incitálták volt az hajdúkat reám, meg akarnak vala ölni, csak isten oltalmazza meg.

Kassa most rosszúl vagyon, még csak kenyeret sem talál ember pénzen benne. Nagy pusztulás, romlás, kóborlás esett oda ki az hadak miatt. És az Tiszán túl kiváltképen Kassa felé pestissel igen hálnak; tavaszig nagy éhség is leszen rajtok itten. Nyáry Pál karácson estén pestissel holt meg, fő emberek is holtak pestisbe: Telegdy Ferencz és többen is.

Az németnek most hada nincs, de leszen tavaszra elég. Ad 10. jan. igen hívja vala az herczeg Posonyba az urakat, excusálja magát és a császárt, hogy nem adott okot miért költek fel az hajdúk. Sennyey Pongrácz uram Bécsbe volt válasz nélkül akar alájönni. Básta megholt 20. novemb. 1607.

Jóakaró uram tudja kd Keresztessy Pál urammal való végezesemet, hogy valami egyetmás Sidóvárba leszen, mikor én ő kezébe adom fel, registrálják és az inventariumot kd kezébe küldjék, melyet kd lejegyezzen pro futura cautela mindkét félért. Ím

följegyzették ő magok: Nemes András az ő sógora, önnön maga is, a mint keze írása vagyon feljül az inventariumon, és azon kívül két nemes ember hitek szerént consignálták: és Keresztessy uram küldte fel, kit én viszontag kd kezébe küldöttem, hogy conventiónk szerént beírjon. Kdet kérem ez is el ne vesszen az ő általuk írt inventarium, és a dolognak viselje gondját kd. Én nekem penig kd felette igen igen bízvást parancsoljon minden időben — — — — uram, én is az compositionknak az mását mindenik — — — — per otium elkészíti: talán én is Branicska felé megyek néhány nap múlva, ha jó út leend és akkor kdet Fejérvárott visitálom.

Tartsa meg Isten kdet kedve szerent bódogúl.

Datum in Gerend 21. januarij 1608.

G. D. V.

Servus uti frater sincerissimus
Sigismundus Sarmasaghy m. k.

Külczim: Generoso domino Stephano Szamoskeözý requisitori ecclesiae Capituli Albensis Transsilvaniae atque eiusdem Regni Historico discretissimo etc. Domino uti fratri confidentissimo et charissimo. Albae.

IX.

1612. jun. 16.

Serenissime D^{ne}, stb.

Kedves állapotbeli jó egészséget, jó szerencsés hosszú életet kívánok az úristentől felségednek adatni etc. Ez elmúlt napokban felséged becsületes szolgáját Putnoky Jánost, hogy az felséged követe eleibe küldé, írta nekem is felséged, kiben jelenté felséged, hogy Géczy András eleibe bocsátotta volna azért ne késleltetném, az fíged parancsolatjára késedelem nélkül elbocsátottam volt, s jóllehet én is jó kedvvel vártam, hogy úgymint fíged becsületes követét becsülettel fogadjuk, de mikor az Dunára érkezett volna, juta bizonyos emberünk az fényes portárúl levéllel, hogy minek utának fíged követét az fényes portára bocsátta volna, azután az fíged alatt való az fényes portát az fíged ellen való igen kemény panaszokkal megtalálták, hogy fíged kivel kivel, mint és hogy elszenvedhetetlenül cselekednék, kiért semmiképen fígedet uralni nem akarják. Ezeket hallván az hatalmas császár fíged ellen való kemény panaszokon eliszonyodott és fígedre megharagudt, kiért mostan nagy hadait fíged ellen készítvén, fíged helyett más fejedelmet akar emelni, az kit az ország akar, immár penig hadai meg is indultak kin (Isten ő szent

felsége bizonyságom), hogy értettem, rajta úgy bánkódtam, hogy nagy voltát fígednek meg nem írhatom, mert fígeddel úgy akarom élni mint jó szomszédok és két atyafiak, a mint eddig is élttem fígeddel, de mit tehetünk róla ha az fíged árúloi ezt cselekedték, és immár császár akaratja ellen ő hatalmasságának nem állhatunk, én jól tudom mert az hatalmas császár portáján és kenyerén nevedtem. Hanem immár, ha így vagyon ebben azt kellene keresni a mi könnyebb s jobb volna, nekem úgy tetszik fíged jobban ítéletet tehet róla, hogy jobb volna fígednek egy kevésség az hatalmas császár hada elől valahova elállani, valahova hol felséged meg maradhatna, míg fíged s mi is az fényes portát megtalálnók és meg engesztelnók úgy ismét beférhetne fejedelemségébe, mert nyilván való dolog az, hogy fíged fejedelem nemzet, fígedet illeti inkább, de ha az hatalmas császár hadát reá várja, az országot semmivé tesz, ki tudja aztán fígednek is mint lehet dolga. Felsőged parancsoljon, szeretettel szolgálók felségednek. Tartsa meg Isten fígedet jó egészségben. Datum in oppido nostro Tergouista die 16. junij anno 1612.

Serenitatis vestrae,

servitor paratissimus
Radul uaiuoda m. pr.

Külczim: Serenissimo d^{no} d^{no} Gabrieli dei gratia Transsilvaniae Valachiae Transalpinae Principi, partium Regni Hungariae d^{no} et Siculorum comiti, d^{no} d^{no} mihi observandissimo.

X.

1612. jun. 18.

Fölségednek akarám értésire adnom, ez mostani fíged állapotja mint vagyon. Fíged mindeneket vigyen szeme eleiben, keresse fel és feltalálja fíged, hogy az örökkő való isten, az fejedelemeket, királyokat nem azért választotta, hogy őtet, olyan dicsőséges fölségét megútálják, megvessék, ellene felfuvalkodjanak, és az ő reá bízott tisztet hátra hagyják, hanem hogy ő szent fölségét dicsérik, áldják és dicsőíjtsék, az ő jó voltáért, hogy nem nézvén egy személynék kicsinységét, ha nem felemeli sok nípeken hatalmát, erős birodalmot ad. E mellett kinek, kinek az ő szent akaratja szerint arannyal, ezüsttel drága kövekkel meggazdagítja, még ennek felette az égi madarakon, erdei, mezei vadakon, vizekben való halakon urrá teszi. Ezeket mondom, hogy az örökkő való isten minden jókkal megáldja s felmagasztalja az embereket, nem is kíván ő szent fölsége lehetetlen dolgot az emberektől, hanem csak olyat, kiket az gyarló ember elviselhessen, hogy őket dicsérik, imádják, a ő szent népeit igaz-

ságban, szentségben tartásák, oltalmazzák, az jámborokat, együgyűeket mególtalmazzák, az gonoszokat törvénnyel megbüntesék, valakik ezeket követik, világ törömtísétül fogva tapasztalhatóképen az istennek jó voltát, gondja viselését, áldását vették, az kik pedig azonkívül cselekedtenek, az istennek haragja felgerjedvén, különb-különb veszedelmekkel, háborúságokkal megverttetének az böntettetének. Elég példa, mind az világi históriákban s mind az szent históriákban feltalálja fölséged. Fölségedet is az úristen búdosása után mintegy Saul királyt az fejedelemségre felemelte, megáldotta vala jó hírrel, névvel, arannyal, ezüsttel, sok jó vitézekkel, az környűl való nemzetségek előtt tisztességgel, becsölettel. De fölséged megbocsásson, nem követi fíged az bölcs Salamon király példáját, ki még gyermekkorában, az istentöli bölcsességet kívánná s kire, hogy igazán ítlhetni az ő királyi méltósága szerint, hanem Nero módjára fölséged a boritalnak adván magát, az fertelmes paráznaságra, gyilkosságra, kegyetlenségre; a fölséged maga nemzetsigén, országán, minémő kegyetlenséget, törvényteleniséget, nyúzást, fosztást, kóborlást cselekedett legyen, azt emberi nyelv elé nem tudná számlálni. Nem gondolkodott e fölséged valaha róla, hogy amaz nyomorúlt szegínyek, porban heverő ártatlanok, árvák özvegyek, az élő istenre felkiáltanak, az ő keserőséges siralmok az egeket meghasogatja, felhatott és meghallgattatott, mert az isten igen kegyelmes atya, könyerűl az ő népén, mely népet az ő szent fiának, ártatlan vírinek kiontásaért, érdemeire választott magának. Nem volt fölségedben annyi könyerőletesség, mint az krokodilus felől írják, ki megeszi az embert, azután siratja, hanem fölséged megette, a maradékját eltapodta, és azután nem szánkozott rajta, hanem inkább nagy nevetéssel múlatta el. Jaj! Jaj! kicsoda volt világ törömtísétül fogva ki ilyen dolgokat cselekedett, hogy az igaz isten az ő itileti szerint meg nem vert volna. De még is tovább megyek és mindeneket bővebben fölséged eleiben számlállok, ha az egy örökké való könyörűlő isten, az ő ingyen való jó voltából, nem könyörűlt volna szegíny nemzetségonkőn, országunkon, teljességgel az fölséged mód nélkül való cselekedetivel, az török keziben ejtett volna ez esztendőben. Atkozott mindaz földön, mind az istennek dicsőséges szeme előtt s mind a szent angyalnak seregei előtt, az kik fígedet az fíged veszedelmére romlására, gyalázatjára, minden rossz dolgokra vezérlék. Fölséged az török császár ellen felfuvalkodék, Havasalföldire akarátja ellen reá mene, elpusztítá, maga személyére fenyegető szemtelen levelet írt, kit előmben vetetínek, Landor-Fejérvár környűl az falukot városokot elosztott, el is adott, mely leveleket előmben vetetínek. Evvel meg nem elígedvén, Havasalföldin, Moldván esztendőről való adót kért, ő magán császár-

ron, az országnak rontására, az keresztyéneknek, kikkel az hatalmas császárral frigye vagyon, rontására esztendőnként való summa pénzt kért. Ennek felette az magyarországi király ő fölsége birodalma ellen felemelkedett, maga országát pusztította fenyegette, személyét olyan királyi fölségnek gyalázattal illette, hasonlóképen lengyel királyt, kik sok panaszokat tettek fíged ellen. Ezekre való képest mondom, hogy el volt végezve, minek előtte beérkeztem az portára, hogy oly hadat, oly erőt, bocsásanak szegíny nemzetségünkre, hazánkra, hogy minden városot benne, várokat az földdel egyenessé tegyenek, az országot lakatlanná tegyék. De az én örökkő való istenem, nem nézvén az én kicsiny méltatlan személyemet, egynéhányszor térdemre esvén ő hatalmassága előtt, az vezirek ő ngok előtt, úgy esedeztem könyergettem, hogy semmi vétke az szegíny országnak nincsen, semmi okot az ország nem adott azokra az cselekedetekre, sőt igazán megírom fígednek, mert itt inkább tartoztam az országnak kedvezni az egész keresztyénségért, hogy sem mint fígednek, úgy mint privata personának; az ország röttenetes pusztulását, romlását a vezirek eleiben mindjárt számláltam, mely dolgokat mindjárt főtörökökkel meg is bizonyítottam. Így sok bajokkal engeszteltem meg ő hatalmassága haragját, az ország ellen, meglátván, vígíre menvén bizonyoson az igaz bajokat, úgy vígezte el ő hatalmassága fíged felől, hogy fíged maga személye ellen oly hadokat bocsásson, kik ha várban, vagy városban szorúl is fíged, kivonják és érdeme szerint fígedet bontessék. Nem akarja ő hatalmassága soha tovább az fíged kegyetlenségét, felfuvalkodását szenvedni, az országot peniglen szabadságában törvényiben megtartja, meg is oltalmazza, valakit akarnak magok közül fejedelemnek választani, azt válasszák. Az királyokkal való frigyét is nem akarja ő hatalmassága, hogy senki felbontsa.

Immár fölséged lássa, ha vagyon hada fígednek, egy óra a közü, elég vendéget várhatnak. Mert én fígednek bizonyosan írhatom, nem olyan hadakat rendeltenek most mellém, mint tavaly az ki bement volt Omer pasával, hanem mind töreket, az portáru, innét is Vromelből, csak az igen szén (így) hadat, fegyveres hadat, tatárt is egynéhányat, kiket meg lát rövid nap fölséged. Tömös vár felől penig Kapucsi Memhet pasával ő ngával, minémü hadak indúltanak meg, kik ha eddig Tömösvárhoz nem érkeztenek is, de meg írtam, hogy megindúljanak. Fölséged látassa mindjárt, ha igaz-e vagy nem, vannak minden féle emberi, én hazugságot nem írok. Magyarország penig kiket fíged megbántott sokképen, meglátja onnét is micsoda hasznot viszen fölséged. Én szánom fígedet is, előttem viselem az fíged ifjuságát, tudván bizonyoson azt is, némely fíged tanácsinak, eleitül fogva

flged keről, istentelen gonosz tanácsadásokat, kiknek flged szabadon megmondhatja most, hogy nem csak testét a veszedelemre vitték, de lölkét is pokolra akarták fölségednek taszítani. Szánom ennek felette az én nemzetségemből álló vitézlő népet, kik flged mellett vagynak, mert azok tudom, ha az hadak be mennek, csak egy láb is ki nem megyen, szánom, sérathatnám szegínyeket még most, mert tudom, hogy az böntelen, az bönessel együtt szenved. Tanácsot nem adok flgednek, mert tudom az írásomat is minémő gyalázatos szitkokkal veszi fölséged, de én avval nem gondolok, szabad flged véle, én az én istenembe bízom az én igazságomba, tudom bizonyoson, hogy velem vagyon az ő szent angyalival, mególtalmaz mind flged ellen s mind egyebek ellen, de ha flged megfogadná előtte viselni, az előtte való példákot. Maximilián az elmúlt esztendőkbén, olyan nagy királyi fölségből álló fejedelem, a lengyel királyságot magának akarván ütni, esztendeig való rabságot szenvedett, azonképen az bátyja, amaz nagy hatalmas, győzedelmes Rodolphus császár, Bochkay István miatt, az magyarok miatt, és az öccse miatt, az mostani magyar király miatt, minémő nagy gyalázatot kissebbséget szenvedte. Az magyarországi birodalmot, gyalázatjára kivivé kezéből. Azon kívül az régi Siska fegyvereit az csehek nagy gyalázatjára kivivé kezéből, és Prágába egy városi toronyban föföggeszték. Több nagy hatalmas imperatorok, királyok és fejedelemek, mind az pogányok közül, és mind az keresztyének közül, mikor látták az országnak rettenetes veszedelmét, romlását, magok miatt, szabad akaratjuk szerint, letették az fejedelemséget, ki kalastromba, kik pedig egyebüvé mentenek, benne példa lehet pedig fölségednek, az kik az ellenség kezében fegyver által akadának, miképen meg csúfoltatnak, kiknek orrokat, füleket metélték el, kik tevékkel szakasztatnak négy felé.

Fölséged bölcsen gondolkodják állapotja felől, mert bizony rajta az veszedelem, ne veszesse flged az országot, ne veszesse magát is, ne kellessék annyi számú hadakat az szegény megnyomorodott országra bevinni, mert félő, hogy teljességgel elvesztjük az országot, ennek pedig meg köll lenni, soha ez el nem múlik, nem Sarbánnal sem Forgách urammal vagyon fölségednek dolga, flged elveszti magát, elveszti az öcscsét, elveszti az sok jó vitézeket, de az flged dolga mind nehezben lészen azoknál, ha kézben akad tized, tizenötöd napig bár meg ne induljon fölséged sehová, bizony elborítja az veszedelem fölségedet. Datum in oppido Bokorest 18 die junij anno 1612.

fölségednek nem kíván gonoszt
Andrejas Ghýczý m. pr.

Közli: BÁRÓ RADVÁNSZKY BÉLA.

O K M Á N Y O K

Mihály havaseli vajda 1598-iki meghódolása történetéhez.

Az alább következő okmányoknak fontossága abban áll, hogy Istvánffynak a követnek, jelentései több lényeges pontban, eltérnek Istvánffynak, a történetirónak, előadásától. Megjegyzem, hogy mind ezen eredeti okmányok a bécsi cs. k. titkos levéltárban őriztetnek.

I.

1598. apr. 12.

Generose domine amice honorande. Salutem et amicitiae nostrae beneuolam commendationem.

Istentől kegyelmednek minden jókat kívánok megadatni. Értettem, hogy ű nagyságokat az római császár ű felsége főkövetit immáron isten oda Fejérvárra hozta volna, kin igen örüllek, de hogy kegyelmed énnekem semmit nem ír felőlök, mi időben vannak, és mit akarnak végezni, azt nem tudom mire vélni. Kegyelmedet azért szeretettel kérem, mindenekről minket tegyen bizonyossá, ű nagyságokat pedig az császár követit saluttaljad mi szónkkal, bizonyoson is végére menjen kegyelmed, ha kellekik énnekem ű nagyságokkal szembe lennem. Török császár felől azt irhatom a mint értettem, ez időn ű maga személye szerint hadba nem megyen. Az tatár chámot is ha módodom leszen benne, az császárral össze vesztetem, mostan akarom emberimet oda bocsátani; kegyelmed minden dolog felől minekünk irjon, mi időben vannak ott Erdélyben, minket pedig ű nagyságoknak az római császár követinek commendáljon. Feliciter valeat. Datum ex Bukurest 12. Aprilis 1598.

Generosae Dominationis vestrae

amicus

Michael vaivoda regni Transalpini mpria.

Külczim: Generoso domino Joanni Chyŵa, sacr. caes. regiaeque Maiestatis aulae familiari etc. Domino amico observando.

(*Más kézzel:* Domino Barvitio aufzuheben.)

II.

1598. m a j. 8.

Egregie, prudens et circumspecte domine, amice ac vicine observandissime. Salutem et nostri benevolam commendationem. Adjon isten minden jót kegyelmednek és jó egészséget.

Az kegyelmed leveléből mit írjon kegyelmed az commissarius urak felől, megértettem, énnekem módom addig az megesküvésben nincsen, a míg ú felsége Maxilian herczeg el nem érkezik és az székbe nem ül, a miképen ezelőtt is megmondtam. Mindazáltal és ez alatt az híséghez, kivel az keresztyénségnek tartozom, tartom magamat.

Értettem Sonkabonk Marcus uram leveléből, hogy az mely gyémánt gyűrőt és gombokot mi számunkra akart venni, kegyelmed is jó szerző volt azoknak megvételésben és napot is praefigált volna annak az árának megadására, de mivel, hogy közel az az praefixus nap, nincs is arra való pénzünk, kegyelmetek adja meg az németnek az gyűrőt és az gombokot. Valeat. Ex oppido nostro Tergovista. 8. die Maji, anno domini 1598.

Egregiae dominationis vestrae

amicus

Michael vajvoda regni Transalpinensis mpr.
Joannes Rác Secretarius mpr.

Külczm: Egregio, prudenti ac circumspecto domino Valentino Hyrsell, judici primario civitatis Brassoviensis etc. amico vicino observandissimo.

III.

1598. m á j. 11.

Reverendissime ac magnifici domini mihi observandissimi. Salutem et officiorum meorum sedulam commendationem.

Breviter Magnificentiss vestris significandum duxi, Michaelem vajvodam Transsalpinensem ad commissariorum sacr. caes. Maiestatis Romanorum requisitionem non magnifico domino doctori Pecz, verum mihi per literas suas id responsum dedisse, se nunc in praestando fidelitatis juramento modum non habere, tantisper donec Maximilianus archidux Austriae advenerit, in soliumque constitutus fuerit; nihilominus tamen in pristina fidelitate et constantia, qua semel se obstrinxit Christianis, interea permansurum.

Caeterum rogavit me magnificus dominus doctor Pecz, ut meam operam in scribendis ad ipsum meis litteris non intermitterem: cupiens ob id suae magnificentiae gratificari, Transmisi meas literas, humiliter rogans magnificentias vestras, ut eas domino doctori benevole transmittere ne graventur. *stb.* Datae Coronae die 11. Maji anno 1598.

Magnificentiarum vestrarum paratissimus servitor

Valentinus Hersell

Judex civitatis Coronensis mpr.

Külczim: Reverendissimo et magnifico dominis Stephano Szuhay *stb.* ac Nicolao Istwanffy *stb.*

IV.

1598. máj. 16.

Reverende ac magnifici domini, amici observandissimi. Salutem et nostri benevolam commendationem.

Adjon isten nagyságtoknak sok jókot és jó egészséget. Az nagyságtok levelét elvöttem és mit írjon, az pénzsegítség dolga, hogy miben vagyon, megértettem. Azért nagyságtok lássa és úgy adja ű felségének értésére, hogy az szolgáló népet tovább szóval nem tarthatom, három négy havok mind lovagnak, gyalognak tölt el, kiáltnak rám, nincs mivel fizetnem nekik, ha penig elszélednek, megláthatja ű felsége, ha javára leszen-e, avagy gonoszára mind ennek az országnak s mind annak. Im ű felségének is írtam felőle, nagyságtok azért az ű felsége leveléből is megértheti.

A mi Bernárdffy János és Rác György jüvetelét nézi, azt írhatom nagyságtoknak felőlök, hogy elbocsátta Jeremiás vajda, júnek mind az tatár követekkel együtt, ide penig elérkezvén, nem tartóztatom őket, elbocsátom ű felségéhez és nagyságtokhoz. Tartsa meg isten nagyságtokot jó egészségbe. Datum in oppido nostro Tergouista 16. die mensis Maji. Anno domini 1598.

Reverendę ac magnif. dominationibus vestris

servitor amicus

Michael vaivoda regni

Transalpinæ mpr.

Joannes Rác secretarius mpr.

Külczim: Reverendo ac magnificis dominis Stephano Zuhay *stb.* ac Nicolao Istvánffy *stb.* Dominis amicis observandis.

V.

1598. máj. 23.

1.

Sacra et serenissima caesarea regiaque Majestas. Domine domine clementissime.

Propensa studia et prompti animi nostri significationem sacrae caesareae Majestati vestrae deferentes etc.

Litteras sacrae et serenissimae Majestatis vestrae caesareae a magnificis dominis legatis eiusdem caesareae Majestatis vestrae per manus generosi domini Pancratii arcis Várhegy capitanei, ex Transsylvania ad nos transmissas, ea qua decet reverentia accepimus. Praeterea et literas et ea quae iisdem dominis legatis a Majestate vestra caesarea ad nos commissa fuerant, bene intelleximus. Animi et benevolentiae sacrae Majestatis vestrae caesareae significationem nobis oblatam cum debita gratiarum actione amplectimur. Caeterum de nostra erga totam christianitatem, atque etiam erga sacratissimam caes. Majestatem vestram, eiusque Majestatis dominia, intima voluntate nihil est quod sacra caes. regiaque Majestas vestra dubitet. Pollicemur insuper nobis, Majestatem vestram caesaream, illius erga nos freti benevolentia, et nobis et provinciae nostrae benigno favore suo non defuturam. Deus opt. max. sacram et serenissimam caesaream regiamque Majestatem vestram in multos benevolentem et florentem conservet annos, cui nos iterum studia et prompta officia nostra deferimus. Datae in civitate nostra Szucsaviensi die XXIII. mensis Maji anno domini MDXCVIII.

Ejusdem sacrae et serenissimae Majestatis vestra caesareae
servitor paratus

Hieremias Mohila dei gratia Princeps et
perpetuus terrarum Moldaviae haeres etc.

(*oldh aldirás.*)

Külczim: Sacrae et serenissimae caes. regiaeque Majestati Rudolpho secundo divina favente clementia electo Romanorum imperatori semper Augusto etc. etc. Domino domino clementissimo. (*Sig. impr.*)

2.

Hieremias Mohila dei gratia princeps et perpetuus terrarum Moldaviae haeres. etc.

Illustres et magnifici domini, amici gratiosi et honorandissimi. Salutem et benevolentiae nostrae significationem etc.

Et literas magnif. dominationum vestrarum et ea quae a sacra et serenissima caes. regiaque Majestate magnif. dominationibus vestris ad nos commissa fuerant, per dominum Pancratium arcis Várhegy capitaneum intelleximus. Hactenus in nostra sincera erga totam christianitatem ac etiam erga sacram caes. regiamque Majestatem dominum nostrum clementissimum ejusque Majestatis dominia, voluntate nihil defuit; utque et posthac in eadem animi nostri propensione permanere possimus, diligentem operam dabimus. Speramus denique sacram et serenissimam caes. regiamque Majestatem benevolentia et favore suo benigno nos amplexuram. Optamus insuper magnificas dominationes vestras bene et feliciter valere. Datum in civitate nostra Soczaviensi die XXIII. mensis Maji anno domini MDXCVIII.

(oláh névaláírás.)

Külczim: Illustri et reverendissimo in Christo patri ac magnifico et generosis dominis Stephano Szuhay *stb.* Nicolao Istvánffi *stb.* Bartholomeo Pezzen *stb.*

(Mindkét levél eredetije igen finom papíron s feltűnő csinnal van kiállítva.)

VI.

1598. máj. 25.

Magnifice domine, servitia mea *stb.* offero et commendo *stb.* Tatárt bizonyosan mondják, hogy kiindúl s nagy erővel. Lengyelek követet küldnek ez napokon be Konstantinápolyban, Hebertot, kit jól ismeri nagyságod, ifjú de eszes. etc. Mostani muszkva császárnak Páris neve, az is valamit akar indítani. Lengyelek allattomban készen vannak, hadok egynihány helyeken elosztva vagyon, bizony ha meg nem jű Sigmond herczeg ú fölsége, nem tudom oszton, csak nagyságodat az istenért kérem, nagyságod eszes úr, most is ugyan úgy cselekedjék nagyságod, mert ki tudja; csak nagyságod emberi gyakorta idebe jűjjenek, nem árt. Az mi urunk¹⁾ fölötte igen szánja ú fölségét az erdélyi fejedelmet; igen vigyázzon nagyságtok s hallgasson minden félre [*füdre-földre?*]. Vaj, németek practicáját az isten nem tudom hova tette volna. Nem jól practicázának (*sic*) ezt az egyet, talán az isten más módon elrendöli a dolgokat, kit meg is engedjen ú szent istensége. Török felöl sok az hír; tudom nagyságtoknak is minden helyre emberi vannak. Nagyságod ne feledközzék rólam, nagyságod erőkedjék valami jót szörezni, meglátja nagysá-

¹⁾ *T. i. moldvai vajda.*

god háládatlan nem leszek. Az isten nagysággal. Szóval is izentem hamar Istvántúl nagysággodnak, ki nagysággodnak igaz szolgája. Szuczava 25. Maÿ.

Servitor paratissimus
K. N.

Külcsm: Magnifico domino capitaneo de Wárhegy¹⁾ etc. domino et patrono meo singulari.

VII.

1598. jun. 1.

Reverendissime et illustrissimi domini mihi semper observandissimi et confidentissimi. Servitiorum *stb.* commendationem. Kivánok az úristentől kegyelmeteknek minden jókat megadatni. Tegnap útamban talála elő szolgám az moldvai vajda leveleivel, császárnak ú felségének és kegyelmeteknek sónálnak; énnekem is az mit írt, az levelet kegyelmeteknek küldtem. Pariáját küldte énnekem császár ú felsége levelének az vajda. De úgy veszem eszemben, lengyel cancellarius hírével lött az választétel, Moldvából ki nem tölt volna. Az mint az én szolgálaim vötték eszekben, mind az vajda és az kik hozzá tartoznak igen malecontentusok és kedvetlenek, valamit vöttek eszekben, majd félkedvvel fogadták szolgálaimat, nem úgy mint ez előtt. Az lengyelek az portára nagy pompával követet küldnek, egy ifjú legényt Herburth nevűt, mi legyen oka, bizonyost nem érttem, izenték, hogy az békességet közöttök akarják jobban confirmálni; mást valamit kell róla itélni Moszkova herceget mondják bizonyosan, hogy hadat akar indítani. Sok gyülekezet kozák vagyon Moldva szélin, mi legyen akaratjok, nem izenték, de úgy értem, félelemben nagyban vannak az moldvaiak. Az lengyelek is az mint izenték, egynehány helyen volnának gyülekezetben. Bizonyosan írhatom kegyelmeteknek, az lengyelek igen malecontentusok Maximilian herczeg ú felsége szomszédságán, kit az úristen hozzon hamar időn közünkben, semmi egy dolog annál inkább nem kívántatik mostani üdőben. Ugy annyira ellenek vagyon az lengyel uraimnak, hogy ha módjok lenne vagy volna, semmi úton szenvedni nem akarnák ez felől való szomszédságát az austriai familiának. Igen kívántatnék ha szolgálaimat merészleném bocsátanom Moldvában, de úgy hiszem, hogy vötték eszekbe Mihály vajda szándékját, bánnám ha valami történnék szolgálaimon. Isten kegyelmeteket Brassóban hozván be-

1) Sennyey Pongr.

megyek mindjárt kegyelmetekhez. Tartsa meg isten kegyelme-
teket sokáig jó egészségben. Datum ex arce sacr. caes. regiaeque
Maiestatis Várhegy 1. Junij 1598.

Kegyelmeteknek

szolgája

Sennyey Pongrácz mpria.

Külczim: Reverendissimo et illustrissimis dominis dominis sacr. caes.
regiaeque Maiestatis commissarijs et consiliarijs *stb.*

(Eredetije Sennyei kézírása a bécsi cs. állami levéltárban. Hungarica)

VIII.

1598. jun. 1.

1.

Reverende ac magnifici domini amici observandissimi. Sa-
lutem *stb.*

Brassai biró uram szolgája hozá minékünk az nagyságtok
levelét, kiben írja nagyságtok, hogy az elmúlt pénteken 29. Maij
onnét Fejérvárról megindulna és sietséggel ide hozzánk Havasel-
füldében jóne. Irja ezt is nagyságtok, hogy Görgiczének felfelé
való helynek mivoltáért szintén oda nem jöhetne, hanem csak
Tergovistéig. Azért a mint secretariusunk is megírta és nagy-
ságtokhoz póstánkat küldette, nagyságtok kívánsága szerint mi
immáron Tergovistére jöttünk, vigan és nagy szeretettel várjuk
nagyságtokat, hozza is isten nagyságtokat jó egészségben. Miért,
hogy penig bizonyos és nagy dolgok vannak előttünk, kikről vé-
geznönk kell, azok penig igen rövid ödöt kívánnak, nagyságtokat
kérjök, minden késedelem nélkül jöttek jöjjen ide Tergovistére,
hogy minden dolgok felől végezhesönk istennek segítsége által
nagyságtokkal egyetembe. Tartsa meg isten nagyságtokat jó
egészségben. Datum ex oppido nostro Tergoviste. 1. Juni anni
domini 1597.

Rev. et magn. dom. vestrarum

amicus paratissimus

Michael Vaivoda regni

Transalpini mpr.

Joannes Racz Secretarius mpr.

Külczim: Reverendo et magnificis dominis Stephano Szuhay *stb.* et
Nicolao Istvánfi *stb.*

2.

Reverende et magnifici domini amici observandissimi. Salutem et feliciam quorumvis prosperum successum.

Eörmény Pétert udvari szolgánkat küldöttök nagyságtokhoz, nagyságtokat azért kérjük, hogy a mit mi szónkkal mond, szavát higgye meg, nagyságtok hamarsággal be is jöjjen, mert immár tovább nem tartóztathatom az tatár chám emberét. Tartsa meg isten *stb.* Datum ex oppido nostro Tergouiste 1. Junij anno 1598.

Reverendę et magnif. dominationum vestrarum

amicus paratissimus

Michael Vaivoda regni

Transalpini mpr.

Joannes Rác secretarius mp.

Külczim : mint föntebb.

IX.

1598. jun. 9.

Ego Michael partium regni Hungariae Transalpinarum vajvoda, sacratissimae caesareae et regiae Majestatis consiliarius, juro per Deum vivum, patrem et filium et spiritum sanctum sanctissimam trinitatem ac unam deitatem, ac beatissimam Dei genitricem virginem Mariam ac omnes sanctos et sancta Dei evangelia quod ab hac hora sacratissimo Romanorum imperatori ac Hungariae, Bohemiae etc. regi, Rudolpho secundo domino meo clementissimo, ejusque successoribus et haeredibus tota vita mea, una cum omnibus successoribus meis fidelis et obediens ero, amicis suae Majestatis amicus, inimicis inimicus ero. Contra ejus Majestatem aut ipsius successores neque occulte, neque palam, neque practicis aut consiliis, nec factis ullo unquam tempore agam. Consilia et secreta suae Majestatis mihi vel coram vel per literas vel per nuncios commissa nemini pandam, et in quibuscunque negociis a sua Majestate caesarea interrogatus fuero utile bonum et fidele consilium dabo et omnia milomina hostium quicunque illi fuerint, quae intellexero, suae Majestati fideliter revelabo. Et pro posse meo omnibus ei adversantibus resistam et potius caput, vitam et bona amittam, quam suae Majestati ac christianitati delinquam, aut ejus hostibus occultis aut manifestis adhaeream.

Ita me Deus adjuvet, beata virgo Maria ac omnes sancti et electi Dei haec sancta Dei evangelia. Datum in templo seu monasterio divi Nicolai episcopi in promontorio civitatis Tergovisthia sito, nona die mensis junii, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo octavo, regnorum suae Majestatis Romani vigesimo tertio, ungarici vigesimo sexto, bohemicus itidem vigesimo tertio.

(Egykorú purum-példány.)

X.

1598. jun. 9.

Nos Jephthia archiepiscopus Tergovisthiensis, Demetrius Wornik iudex generalis, Ban Mihalche, Kuchar Radul, Theodosius logofetes cancellarius, Andronicus Vister cubicularius, Negre Spatar, Miroslaus logofetes, Ban Calota, consilarii et officiales illustrissimi domini Michaelis vajvodae Transalpinae, totam provinciam Transalpinae repraesentantes etc. Juramus per Deum vivum, patrem et filium et spiritum sanctum, sanctissimam trinitatem ac unam deitatem, ac beatissimam Dei genitricem virginem Mariam ac omnes sanctos et sancta Dei evangelia, quod ab hac hora sacratissimo Romanorum imperatori ac Hungariae, Bohemiae etc. regi, Rudolpho secundo, domino nostro clementissimo ac successoribus et haeredibus ejus tota vita nostra, una cum omnibus successoribus et haeredibus nostris praesentibus et futuris, fideles et obedientes erimus, amicis suae Majestatis amici, inimicis inimici erimus. Contra eius Majestatem, aut ipsius successores neque occulte, neque palam, neque practicis aut consiliis, nec factis ullo unquam tempore agamus. Et pro posse nostro omnibus ei adversantibus resistemus et potius caput, vitam et bona amittimus, quam suae Maiestati ac Christianitati delinquemus, aut ejus hostibus occultis aut manifestis adhaerebimus. Ita nos Deus adjuvet, beata Virgo Maria ac omnes sancti et electi Dei et haec sancta Dei evangelia. Datum in templo seu monasterio divi Nicolai episcopi in promontorio civitatis Tergovisthiensis sito. Nona die mensis junii, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo octavo, regnorum suae Majestatis romani vigesimo tertio, hungarici vigesimo sexto, bohemicus itidem vigesimo tertio.

(Egykoru purum-példány.)

XI.

1598. jun. 9.

Nos Stephanus Zuhay Episcopus Vaciensis, Praefectus Camerę Vngaricę ac Nicolaus Isthuanffy de Kisazzonffalua, regni

Vngariae Propalatinus, ac Capitaneus Ciuitatis Soproniensis, Consiliarij et in Transsiluaniam ac Valachiam cum plena potestate delegati Commissarij Sacre Caes. Maiestatis etc. Memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis: Quod cum prouincia Transalpina ante annos amplius centum Turcarum iugo et tyrannidi subiecta diram seruitutem seruiuerit: ac hisce annis retroactis Illustris dominus Michael eiusdem prouinciae Vaiuoda, diurne eiusmodi seruitutis pertesus, Christiana etiam pietate et affectione permotus prouinciam hanc in pristinum statum et obsequium reducere ac denuo coronę regni Vngariae vnire statuisset, Sacram Caesaream et Regiam Maiestatem Dominum nostrum clementissimum pro domino et rege suo legitimo ac naturali recognoscere, quemadmodum tempore etiam diuorum olim Vngariae regum de iure competebat, ac in eius perpetuam clientelam se et prouinciam tradere et submittere ac auxilium et patrocinium sue Maiestatis implorare: neque amplius pro impijs crucis Christi hostibus sed pro republica et religione christiana gladium stringere decreuisset: sua Maiestas Cęsarea ante aliquot annos ipsum et prouinciam suam in clientelam ac feudum suum suscipere non est grauata: imo in eum liberaliter et propense iuuandum benigne affecta fuit: nobisque ad suscipiendam ac occupandam Transsiluaniam delegatis in mandatis dedit: vt dictum Dominum Michaellem Vaiuodam, si eius rei facultas nobis data esset, conuenire et cum eo de modo et ordine, quibus se in clientelam ac protectionem Maiestatis sue Cęs. tradere deberet, tractare et transigere deberemus. Nos igitur peractis quantum fieri potuit in Transsiluania negocijs, tempus et commoditatem nacti dictum Dominum Michaellem Vaiuodam conuenimus et cum eo ac Boieronibus praecipuis, ac consiliarijs et officialibus suis, totam prouinciam representantibus, sumpto et praestito in templo Beati Nicolai Episcopi in promontorio Ciuitatis Tergouistia sito primum ab ipso domino Vaiuoda ac deinde ab Reverendissimo Jephthimia Tergouisthiensi Archiepiscopo Boieronibusque suo ac heredum et successorum suorum nomine in fidem et fidelitatem ac clientelam sue caes. Maiestatis eiusque successorum et heredum solenni et reali iuramento, hodierna die in hunc qui sequitur modum, conuenimus et conclusimus. Et primo quod sua Sacra Caes. Maiestas durante hoc bello Turcico, quod iam a sexennio durat, eidem Domino Michaeli Vaiuode ad tutandam prouinciam et si occasio tulerit, infestandos hostes, quinque millium hominum stipendium in paratis pecunijs per suos homines et solutores dabit et numerandum curabit. De alijs quinque millibus hominum, quos ipse petijt, promisimus Nos laboraturos et effecturos, vt sua Maiestas vel pecuniam qua alantur et soluantur, vel gentes Equites et pedites in specie subministret,

aestate quidem integre, hieme vero dimidium. Hoc declarato quod solutor suę Maiestatis eis soluat et eos singulis mensibus lustret. Et si, Deo volente, rerum status et condicio ita tulerit, vt non sint tales copię necessarię, tunc eiusmodi copię frustra non interteneantur, neque persoluantur: aut (*sic, pro: sed*) eo conuertantur, quo temporis ratio postulauerit et Cesarea ac reg. Maiestas aut Seremissimus Maximilianus mandauerint: ijs autem copijs idem Dominus Michael Vaiuoda in omnes occasiones ad auertendos a Transsiluania et Valachia ac partibus Vngariae Turcis (*sic*) et alijs hostibus (*sic*) omnem operam nauabit, ac in his casibus et victorię successibus sese ad mandatum et omnimodam voluntatem S. C. Maiestatis et Serenissimi Maximiliani accommodabit. Quod si maiori exercitu opus erit, idque ineuitabilis necessitas postulauerit: tunc sua Caesarea Maiestas aut eius nomine Serenissimus Archidux Maximilianus frater suę Maiestatis charissimus qui deinceps Transsiluaniam suę Maiestatis nomine gubernaturus est; validioribus copijs tam ex Transsiluania quam alijs locis subueniet. Viceversa si in Transsiluania vel ei vicinis Vngarię locis hostilitas aliqua ingrueret: idem Dominus Michael Vaiuoda ad requisicionem suę Maiestatis vel Serenissimi Maximiliani tam praefatis copijs ad quas solutionem habebit, quam prouincię suę Transalpinę gentibus eo quo necessitas postulauerit, apparatu et numero quam maximo auxilium ferre, et si opus erit, personaliter venire ac succurrere teneatur: sicuti sua Maiestas Cesarea mandauerit. Tormenta bellica, pulueres sulphureos, globos ac alia bello necessaria, Maiestas sua Caesarea aut eius nomine Serenissimus Archidux Maximilianus subministrabit. Vt autem mutua hęc auxilia idem Dominus Michael Vaiuoda eo alacrius et feruentius praestare ac reipublicę christianę fidelem operam nauare queat: Sacra Caesarea Maiestas prouinciam Transsalpinam, cum omnibus prouentibus, juribus et terminis, eidem Domino Michaeli Vaivodę ac Petrasco filio eius in filios filiorum suorum jure perpetuo tenendam et possidendam dat et vti vasallo et feudatario suo vero donat, ijs nimirum qui in recta linea et sexu masculino descensuri sunt: absque ulla tributi aut census alicuius solutione, ac cum illis libertatibus et immunitatibus, quibus eam hactenus possedit et tenuit. Ita tamen vt ipse et successores sui iuxta antiquam et laudabilem consuetudinem tempore Diuorum olim Vngarię Regum obseruari solitam, Maiestati suę Cesareę veluti domino et regi suo, munus honorarium, suę Maiestati ac sibi ipse conueniens et condecens quotannis dare ac ea re suum erga Maiestatem Cesaream studium et obsequium veluti feudatarius ostendere et declarare debeat. Bona autem et iura possessionaria per ipsum Dominum Michaellem Vaiuodam vel filium eius pecunijs empta et acquisita, iuxta ipsius disposi-

tionem ad eos condescendant, quibus ipse legare aut tradere aut de ijs pro sua voluntate dispensare voluerit. Quod si vero ipsum Dominum Michaellem Vaiuodam ac Petrasconem filium suum ex hac vita, sine solatio filiorum masculorum (quod absit) decedere et in semine deficere contingeret; tunc Maiestas sua Caesarea eiusque successores et heredes benigne concedent, vt prouincia ipsa Transalpina habeat Vaiuodam seu principem eiusdem vt hactenus loci et religionis: ita tamen vt praerogatiua electionis suę Maiestati Cesareae eiusque successoribus et heredibus reseruetur: et sua Maiestas Caesarea ac sui successores et heredes eo casu, illum in Vaiuodam eligant et confirment, qui ab ipsis Boieronibus ac Statibus et ordinibus prouincię vnanimi consensu nominatus et designatus fuerit.

Et quod Maiestas Caesarea arcem aliquam in Vngaria vel Transsilvania cum prouentibus ei et suis heredibus ordinabit et assignabit, quę eis honeste sustentandis commoda erit, super quo Nos suę Maiestatis nomine assecuramus.

Preterea de transfugis, qui patrato hic in Transsalpina crimine prodicionis aut alio aliquo scelere in partes Transsiluanie aut Vngarie fugere solent, et ibi se tutos fere putant, statuimus ne tales in posterum vllo modo nec in Ciuitatibus nec oppidis, nec arcibus Transsiluanie aut vicinorum locorum recipiantur, sed potius eosdem idem Dominus Michael Vaiuoda habeat potestatem vbique persequendi et capiendi. Similiter de militibus, equitibus et peditibus, qui leuato suo stipendio clam aufugere praesumpserint: intelligatur, qui reddi omnino debebunt, vbicumque inuenti fuerint.

De Mercatorum prouincię Transsalpine libera negociatione statutum est, quod si ea res, liberis Transsiluanie Ciuitatibus aut priuilegijs manifeste nociua aut derogatoria non erit: extunc libera negociatio eis concedatur, solutis de jure soluendis. Alij vero mercatores exteri et negociatores, liberam inducendi in hanc prouinciam et educendi quaslibet merces licentiam habeant, tam Transsiluani quam Vngari et Germani, solutis similiter soluendis.

Quod ad religionem attinet: sua Caesarea Maiestas assecurat eosdem, quod in religione quę hactenus in hac prouincia Transsalpina obseruata fuit, in posterum quoque non impediuntur, neque ecclesiasticę ceremonie eorum episcopis et sacerdotibus prohibebuntur, sed neque ad aliam aliquam religionem ipse Dominus Vaiuoda seu eius status et ordines cogentur.

De alijs Boieronibus aut militibus huius prouincię de re publica christiana ac sua Maiestate Caesarea et regia benemeritis quos Illustris Dominus Michael Vaiuoda commendauerit, habitur eorum condigna ratio ac similiter nuncijs et legatis ipsius

quos ad S. Caes. Maiestatem vel Serenissimum Archiducem Maximilianum expediuerit, matura audientia et digna expedicio pro rei et negocij qualitate dabitur et ij comiter tractabuntur. Ad quę omnia et singula, firmiter et inuiolabiliter tam ab ipsa Sacra Caes. Maiestate, quam Serenissimo Archiduce Maximiliano obseruanda: Nos vice et in persona suę Maiestatis caesareae et regię obligauimus ac bona fide nostra et ad verbum suę Maiestatis imperiale et regium promisimus. Ita vt sua Caesarea Maiestas praemissa omnia rata habere et confirmare: viceversa idem Dominus Michael Vaiuoda, in suis ac domini Petrasconis filij ac successorum et heredum suorum, nec non Boieronos nomine et in persona sua ac successorum et heredum suorum, statuum et ordinum prouincię Transsalpinę, praesentium et futurorum nominibus et in personis similes literas super praestito praefato iuramento fidelitatis et super hac transactione nobis veluti suę Maiestatis legatis sub sigillis et chirographis suis authenticis suę Maiestati perferendas dare et assignare, seque et prouinciam ipsorum uniuersam in clientelam S. caes. et regiae Maiestatis ac coronę Vngarię vnionem et obedientiam de facto tradere et submittere debeant et teneantur, prout tradiderunt et subscripserunt et de facto in perpetuum et irreuocabiliter non obstantibus quibuscunque contrarijs. Imo obligamus et promittimus, harum nostrarum sigillo nostro et manus nostrę proprię subscriptione roboratarum vigore et testimonio literarum. Quas dicta sacra Caes. et regia Maiestas in formam sui priuilegij redigi faciet et illud dictis domino Michaeli Vaiuodę ac statibus et ordinibus prouincię Transsalpinę transmittet. Datum et actum in templo seu Monasterio Diui Nicolai Episcopi in promontorio dictę ciuitatis Tergouistia sito. Nona die mensis Junij. Anno domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo octauo. Regnorum suę Maiestatis Romani 23. Vngaricę 26. Bohemici itidem 23.

(Istvánffy keze által írott impurum.)

XII.

1598. jun. 10.

Illustris et Magnifice Domine et fili obseruandissime. Salutem et seruiciorum meorum deditissimam commendationem. Relictis in Transsiluania rebus satis pacatis ac praebita militibus praetorianis pecunia, ac Georgio Barbel Lippe in praefectura confirmato, cum Reuerendissimo Domino Vaciensi in Valachiam venimus. Sic enim visum fuit propter negociorum molem et magnitudinem. Tartaricum legatum Hazan agam, hic inuenimus, et secundo aduentus die in horto Monachorum, praesente etiam Mi-

chaele Valachię Vaiuoda cum eo sumus collocuti. Breuiter respondit, se ita a suo Hano instructum, vt quicquid cum Michaelē Vaiuoda transegerimus, id ille quoque ratum sit habiturus. Itaque placuit postea tam nobis, quam Vaiuodę ac Dominis Kornis et Pancratio, qui nobiscum sunt, vt X millia aureorum Hano mitterentur, per hunc Hazan agam, et vnus ex nostris ei adiungeretur, quandoquidem Joannes *Bernardffy*, qui iussu Principis Transsiluanie praeterita hieme ad eum fuerat missus, redire non potuit. Quam summam pecunie quum non haberemus, neque tam cito efficere possemus, obtulit Michael Vaiuoda se Brassouie curatvrum, ac pro ea statim misit. Eam summam nomine Maiestatis caesareae domini nostri clementissimi illi mittemus per Johannem Psoniensem, Tartarico legato et Georgio Racz Michaelis Vaiuodę nuncio adhibendum. Ea spe quod existimemus Hanum hac pecunia simul et maiori ei promittenda hoc anno nec mare nec Danubium traiecturum, sed domi mansurum; cuius rei spem nobis nostri legati ab eo reuersi faciunt. Quod si etiam domi non poterit retineri, quę barbarorum est inconstantia (quod tamen fieri non posse plurimi sperant) tamen non valde magna aut intolerabilis iactura erit: saepe maioribus dispendiis experta. Quod si iam domo esset egressus (quod tamen nondum fecit, hoc enim in propinquo positi intellexissemus) tamen forte obtineri ab eo poterit, ut diem de die ducat et extrahendo tempus Turcis se non coniungat. A quibus timet. Ostendit enim nostratibus cicatrices in collo, pedibusque quas catene ferreę dum captiuus a Persis teneretur factas (*igy!*) cum querela, quod licet tantum Turcis seruiisset et in capiendo Jaurino Szinan passę non leue auxilium tulisset: tamen a principe Turcarum occultis machinationibus vita et regno aut insidiis spoliari metueret: adeo vt alienatum a Turcis animum haud obscuro significaret. Quod si haec legatio fructum aliquem consequi et isti barbari a Turcis auelli possent, magnum vt Illustris et Magnifica Dominatio Vestra nouit opere praecium faceremus. Quorum viribus Turcę solent fere nos superare non proprijs. Legatis quoque istis ac eius consiliarijs munera, gladios et pocula ac nummos aureos misimus: partim dedimus.

Michael Vaiuoda cum suis Boieronibus ac Archiepiscopo suo heri in templo Diui Nicolai, extra Ciuitatem inter vineta sito, solenne iuramentum deposuit in fidem Maiestatis caes. nobis praesentibus. Videtur sincero animo aduersus suam Maiestatem et christianam rempublicam affectus esse. Valde contra Transsiluanos queretur qui eum principatu spoliauerant ac indignis modis tractarant. Nos eum de clementia Maiestatis caes. et Serenissimi Archiducis Maximiliani bene et optime sperare iussimus. Litterae quę inter nos nomine suę Maiestatis ac ipsum

editę sunt, Dominationi Vestrae Illustri ac Magnifica innotescent. Aliter post septem fere dierum colloquia tractatus et disputationes fieri aut transigi non potuit. Et maxime rerum ac temporum fuit habendus respectus: simul et personarum.

Exercitum Turcicum nondum iter arripuisse dicunt, nisi qui turmatim Nandor Albam veniunt, vbi Szerdar adhuc haeret. Ad Vidin, quod Vngari Bodon vocant, in ripa Danubij vlteriori situm, venit proximis diebus Ahis Amhat passa cum duobus plus minus millibus Turcarum, is contra hanc provinciam vigilat. Ab eo ad hunc Vaiuodam venit Suliman chausius, petitum operas pro ponte construendo, re autem vera, explorandi causa. Is secreto Vaiuodę dixit Turcarum Principem personaliter non venturum. Loco supremi Vezirij interfecti, Giarah Memhet passa, natione Vngarus factus est.

Serenissimam Principem expediret e Transsilvania migrare domum, ante quam bellum in proximo esset. Serenissimi Maximiliani Archiducis aduentus omnium necessarius esset. Multa enim sunt quę meliori statu indigent, vt Illustris et Magnifica dominatio Vestra vidit et nouit. Quare vt suam Serenitatem vrgeat et sollicitet, dignum est.

Cras aut postridie hinc, deo volente, redibimus Albam, ibi multa sunt quę perfici debent. Laboramus pecunię inopia, quam nisi sua Serenitas secum adferat grandem et sufficientem, actum erit. Sine ea enim nihil fit.

Valemus ex Dei gratia omnes: et reditum cupimus. Dominationem quoque vestram Illustrem et Magnificam, si ita sibi commodum erit, huc cum serenissimo principe venturam expectamus. Quod reliquum est, eam bene et feliciter valere cupio. Ex Tergouisthia. 10. Junij. 98.

Illustris ac Magnificę dominationis Vestrae

Seruitor et pater studiosissimus
N. Isthuanffy mpr.

Külczim: Illustri et Magnifico Domino D. Bartolomeo Pezzen ab Vrichskirchen. S. C. Maiestatis Consiliario Imperiali bellici consilii presidenti etc. Domino et filio obseruandissimo. Pragae aut Viennę aut vbicunque fuerit.

(*Istvánffy kezeírása.*)

XIII.

1598. jun. 10.

Instructio ab reverendissimo et illustrissimis dominis Stephano Szuhay episcopo Waciensi, camerae hungaricae praefecto et Nicolao Istvanffy propalatino regni Hungariae, sac. caes.

Maiestatis consiliariis ac commissariis et cum plena autoritate in Transsilvaniam legatis, egregiis Joanni Posonij et Georgio Racz, nomine sacr. caes. Maiestatis et seren. archiducis Maximiliani 10 die mensis Junii anno 1598. in oppido Tergouistie data.

Diebus superioribus illustrissimus Sigismundus Bathory tunc Transsilvaniae princeps, vna cum illustr. Michaelē vajvoda Transalpinensi legatos suos causa confoederationis ad principem Tartarorum expediverat; qui his proximis diebus illinc reversi, retulerunt nobis Tartarum bonam se spem praebuisse neque omnino esse alienum a confoederatione: ideoque nos etiam nominibus sacr. caes. regiaeque Maiestatis et serenissimi Maximiliani archiducis, dominorum nostrorum clementissimorum, necnon Michaelis vajvodae Transalpinensis ad eundem principem Tartarorum misimus in legatione egregios Joannem Posonÿ suorum Maiestatum aulicum et Georgium RácZ servitorem Michaelis vajvodae, qui magnis itineribus in Tatariam contendentes, ibidem in rebus sibi commissis hac ratione procedant.

Simulatque legatis nostris Tartarum conveniendi facultas dabitur, nomine nostro, sicut par est, honorifice ipsum salutabunt, ac primis litteris nostris eidem redditis in divano publice sic ad eum verba facient.

Quemadmodum antea legati Sigismundi principis et Michaelis vajvodae apud chamum Tartarorum mentionem pacis fecerunt ac ut inter eos ac imperatorem Turcharum sese interponere ac ad pacem ipsos reducere velit, Tartarusque se haud gravate facturum obtulerit: nunc itidem legati ab illo postulabunt, ut praeclaros suos conatus nequiquam intermittere, quin potius operam dare velit, ut tempore etiam huius moderni serenissimi regis, regis Transilvaniae pax et foedus bono modo et ordine conficiatur ac versus Themesvarum et Gyulam duo maxima Hungariae flumina Danubius nimirum et Tibiscus sint termini regni Transilvaniae.

Posthaec legati summopere conabunt, ut ipsum Tartarorum chamum privatim conveniant ac soli cum solo constituti, haec illi oretenus suggerant.

Quoniam tam Sigismundus princeps quam Michael vajvoda hanc cum chamo unionem et confoederationem non sine permissu et voluntate, imo ex nutu et mandato sacr. caes. Maiestatis, domini nostri clementissimi tractare orsi fuissent, eapropter sua quoque caes. Maiestas et serenissimus Maximilianus eandem confederationem, unionem et confraternitatem omni ex parte cum eo observare dignabuntur, ita ut necessitate exigente ad requisitionem dictae sacrae caes. Maiestatis ac serenissimi principis Maximiliani ipse chamus eisdem omnibus viribus succur-

rere atque subvenire debeat. Econtra ubi ope et auxilio suarum Maiestatum princeps Tartarorum indignerit, suae Maiestates quoque et subsidio pecuniario et militum sibi adesse velint.

In praesenti vero princeps Tartarorum sacr. caes. Maiestatis et serenissimo Maximiliano hac ratione quoque ferre potest, quod si in regno suo se contineret, neque contra christianos infestum emitteret exercitum, cum optime iam sibi sit notum Turcis non esse fidendum, utpote quos vitae suae insidiari intelligit. Nos etiam hoc tempore ex certis explorationibus accepisse Turcas id moliri et omnem movere lapidem, ut ipsum, qua fieri posset ratione regno suo evocatum et extractum, per dolum et fraudem intercipient, ac neci tradant in locum denique suum alium principem surrogent, vel si id eis pro voto non succederet, clandestina etiam veneni subministratione eundem e medio tollant: quia autem eum erga christianitatem bene affectum esse intelligimus, omniaque foelicia et fausta sibi evenire cupimus, haec sibi significare voluimus. Et hac ratione legati nostri omnibus viribus in id incumbant, ut Tartaros cum christianis conglutinent ita videlicet quod vel contra Turcas insurgant, vel si id temporis huius ratio non admitteret, neque nunc neque in posterum chamus in auxilium Turcharum regno suo se moueat, quod si se facturum promiserit, statim una cum legatis nostris aliquem ex aulae suae purpuratis praecipuum et fidum ad serenissimum principem Maximilianum et illustrissimum Michaellem vaivodam expediat, per quem postulata sua et quantum cupiat, significet ac sacr. caes. regiaeque Maiestas et serenissimus princeps Maximilianus suarum Maiestatum erga chamum benignitatem et liberalitatem nequaquam desiderari patientur atque litterae etiam confoederationis et unionis ex utraque parte, praesente legato ipsius chami, eodem tempore conficiantur.

Postremo alteras literas nostras secretas manibus chami assignent simulque eidem referant, eum antea legatis Sigismundi principis et Michaelis vaivodae de subsidio aliquo pecuniario mentionem fecisse, quod cum ab cisdem intellexissemus, statim sacr. caes. Maiestati per litteras nostras significavimus, verum interim, donec a sua Maiestate relationem habituri sumus, ex viatico et expensis quas nobiscum habuimus, nomine sacr. caes. regiaeque Maiestatis et serenissimi Maximiliani principis, eidem chamo decem millia aureorum misimus, quos ut nunc equi, bonique consulat, petimus. Nam si antea de chami postulatis sacr. caes. Maiestati aliquid constitisset, suae Maiestatis liberalitatem uberius expertus fuisset: nihilominus tamen inposterum quoque sacr. caes. Maiestas et serenissimus princeps Maximilianus principi Tartarorum ullis in rebus deesse volunt.

(Egykorú másolat.)

XIV.

1598. jun. 12.

Sacratissima Romanorum Imperatoria ac Regia Majestas, domine domine semper clementissime.

Postquam litteras omnes ad Sacratissimam Maiestatem Vestram datas obsignassemus, tempore prandij, hilarius Tartaris a Vaivoda tractatis, ea uerba ab praecipuo Legato Tartaro audiimus, quae non tam beneuolentiam sui haeri, quam metum amittendi sui principatus et ditionis, nobis plane declarabant. Itaque speramus in domino, quod ipsum Hanum, ad omnes occasiones Sacratissimae Maiestati Vestrae deuinctum habebimus. Cum Vaivoda Michaeli si uel hoc saltem anno, pro voto ipsius negocia hactenus tractata firmabuntur, deinceps omnia ex nutu Sacratissimae Maiestatis Vestrae aut Serenissimi Maximiliani moderabuntur. Qua in re nihil ut addubitet Sacratissima Maiestas Vestra, ac nobis fidem adhibere dignetur, demisse supplicamus. Quod ipsum de conditionibus quoque huius Prouinciae obsequio Sacrae Maiestatis Vestrae mancipatae, admissis intellectum cupimus. Diuimum praepotens et benignissimum numen Sacratissimae Maiestati Vestrae prout frequentissime fauit, semper adsit. Tergouistiae in Valachia Transalpina 12. die Junij. 1598.

Sacratissimae Maiestatis Vestrae Imper. ac Regiae.

Humilimi perpetuique fideles
et Seruitores

Stephanus Szuhaj mpria.

N. Istuanffy mpr.

Külczim: Sacrat. Romanorum Imperatori semper Augusto ac Germanie Hungariae stb. reg. stb.

(*Eredeti, az írás Szuhajé.*)

XV.

1598. jun. 12.

Illustrissime Domine, Domine et patrone nobis obseruandissime.

Heri excepti fuimus conuiuio à Michaeli Vaiuoda, in quo adfuerunt etiam Legati Tartaricj. Nos uero ad eum tantum finem è Corona Transsylvanię uinum Maluaticum adferendum curaueramus, ut illud ipsis bibendum daremus. Quod cum aliquoties hausissent, ac hilariores facti essent, primarius ex eis Hazan Aga nomine, qui peditatus praefecturam gerit, multa in eam sententiam cepit dicere, gratias Deo optimo maximo agendas esse, quod dominus suus han cum Christianis idem sentire

ceperit et in posterum eorum partes fouere tuerique in animo habeat, et quicquid à Michaele Vaiuoda conclusum fuerit, id ipse praestare sit paratus. Scythicam tam Vngarorum, quam ipsorum originem esse et aequitate consentaneum, vt qui ijsdem sint orti maioribus, eosdem etiam animos, mutuamque amiciciam habeant et colant, qua in re se quoque operam nauaturum diligentem. Ex quibus verbis; spem aliquam concepimus fore, vt tractatus is quem cum illo minimus cum fructu aliquo concludatur. Nam Tartarus valde metuit à Turca et ideo videtur societatem et amiciciam Christianorum sponte expetere. Quapropter Illustrissimam Dominationem Vestram submisisse rogamus, velit apud Maiestatem Caesaream efficere, vt primo quoque tempore matura et benigna suaē Maiestatis resolutio ad nos adferatur. Caetera ex nostris literis ad Maiestatem suam Caesaream datis Illustrissima Dominatio Vestra intelliget. Quod reliquum est, Dominationem Vestram Illustrissimam diutissime et felicissime valere optamus ac nos et seruitia nostra eidem diligenter commendamus. Datum Tergouisthae 12. die Julij, 1598.

Illustrissimę Dominationis Vestrae

Seruitores addictissimi
Stephanus Szuhaj mpr.
N. Isthuanffy mpr.

Postscripta. Cum has literas scripsissemus, nunciauit nobis Michael Vaiuoda, se indigere tribus millibus pixidum siue sclopettorum pro peditatu necessariorum. Itaque Illustrissima Dominatio Vestra velit apud Maiestatem suam Caesaream efficere vt ipsa Serenissimo Principi Maximiliano det ordinem, vt eiuscemodi sclopetta mittat huc. Et Vaiuoda accipiet illa in sortem sui stipendij.

Külczim: Illustrissimo domino domino Wolfgango Rumff libero Baroni in Wielrosz et Weittrach, ordinis S. Jacobi equiti et eommendatori in Paracuellos, sacs. caer. et reg. Maiestatis intimo cubiculario et consiliario et secreti consilii praesidi, imperialis cubiculi et aulae supremo praefecto.
etc. Domino patrono gratiosissimo. Pragae.

(Eredeti, az írás Istvánffyé.)

XVI.

1598. jun. 29.

Reverendi ac magnifici domini amici observandissimi. Salutem et foelicium quorumvis prosperum successum.

Elvöttem az nagyságtok levelét, kiben mit írjon, megértetem, melyet nagyságtoktól igen jó néven is vöttem.

Az török gyülekezeti felől azt írhatom nagyságtoknak, hogy

Nándorfejérvárnál Szatarcsi Mehmet pasa vagy on nagy haddal, naponként még is gyűlnek ; Bodonnál Hafiz Ahamat pasa vagy on, az is azonképen hadastól ; Oroszcsiknál (*Ruszsuk*) Csebecsi tihaja és jancsár aga vagy on ; Dresztornál Ahamat pasa vagy on ; Plüil nevű helynél is nagy török tábor vagy on és mindennap sok gyűl, ezek nagy hadakkal vannak ; az hidak penig készen vannak nagy hajókkal csinálva, úgy annyira, hogy sok törököt lovastól megbir, nem hogy által kötték volna az vizen, hanem örög hajókból áll és sok vagy on készen efféle hajók minden réveken ; akkor is mikor itt benn vala nagyságtok, megjelentetem vala, hogy sok az réveken az török, most is azt írhatom bizonyoson, a mint énnekem meghozták, hogy igen sok és mindennap többen többen gyűlnek. A mi az török császár ő maga személye szerént való kijövetelét illeti, azt írhatom affelől nagyságtoknak, hogy ez esztendőben hadba személye szerént nem megyen, hanem képébe bocsáttá Zatarcsi Mehmet pasát, a ki Nándorfejérvárott vagy on most. Hafiz Ahamat pasát, ki Bodonnál vagy on, ezt penig az Hafiz Ahamat pasát szerdárrá tötte az császár s oly tanúságok vagy on az császártól az két pasának, hogy az az nándorfejérvári pasa Bodonhoz jűjjon hadával, ott egyet értvén e két pasa, Erdélyre menjenek, azokkal az törökökkel együtt, a kik Plüil nevű helyre gyűltek. Az oroszcsiki Csebecsi tihaja penig és Jancsár aga és az dresztori Ahamat pasa, az dobrakhai és az végbeli törökökkel és az tatár chámval együtt ide rám Havaselföldére jűjjenek, kire az isten üköt talám nem segít.

Az tatár felől azt írhatom, hogy az vizen által költöztek, a melyen által kellett költözni és innét vannak az viz parton, táborba sokan vannak, mondják azt is, hogy az chám személye szerént ott volna, de bizonyoson nem tudják mondani. Értettem azt is, hogy az tatár csak az mi emberünköt várja, a kiket most oda bocsáttunk, mi válaszszaal mennek ; azért nem indultak ekkédig egy felé is. Mindazonáltal nem kell teljességesen nekik hinni, mert elvehetik azt az kevés pénzt és másfelől ugyan ránk támadhatnak, mert pogányok ük és nincsen hitök, hanem gondot kell nekünk viselnünk az keresztyén országoknak megmaradásaírt. Irtam ezelőtt való levelembé az kozákok jöveletek felől, melyet nagyságtok megérthetett ; azért ha azok elérkezhetnek, nem várnám én azt, hogy az pogányok szintén ránk jűnének, én mennék rájok és az keresztyénségnek szolgálnék ; még is nagyságtokat ezen kérem, hogy mentől hamarébb pénzt küldjön, kivel az szolgáló népnek fizessek, mert ha az szükség kívánná, hogy valamely felé kelletnék hadastól indulnom, el nem mozdíthatnám üköt mind addig is, a mig hópénzeket meg nem adnám : tartok attól is, hogy el ne oszoljanak, a miképen a más levelembé is megírtam nagyságtoknak, azért ha valami fogyatkozás esik valami do-

logba, ezután nagyságtok én reám ne vessen, mert én az vitézlő népet pénz nélkül egy felé sem indíthatom. A felyül megírt pasák azon vannak, hogy én hozzájok hajolnék, kitől isten megótmazzon; én mindazonáltal mind addig a mig az mi embereink az chámától bizonyos válasszal meg nem jűnek, szép szóval tartom űköt, netalán az isten ez idő alatt jó módot mutat dolgunkban. Irja meg nagyságtok ű felségének Maximilián herczegnek hogy ne múlasson, jűjjen el és űljön az székbén, hogy ű felségével a miről illik végezhessek, mert így én magam sem tudom majd, kit kelljen megtalálnom szükségembe. A mig nagyságtok ide be nem jűtt volt, csendesebbek voltunk az töröktől, mert az török mind oda fel akart gyűlni, de mióltátúl fogva nagyságtok ide bejűtt, az török közt is elment az híre és az az hír közöttök hogy nagyságtok sok pénzt hozott és az derék had itt benn leszen, ehez képest azokat is az törökököt, kiket oda felrendeltek volt hogy menjenek, el nem mentek, megtartóztatták űköt, és az Dunaparton vannak és effelé igyekeznek jűni.

Nagyságtokat kérem mégis, nagyságtoknak legyen gondja az pénzre, hogy mentől hamarébb pénz jűjön ez országba, az szolgáló nép sok jű ide hozzám, a miképen nagyságtoknak is megmondtam vala, ittben létében, akkor nagyságtok arra ajánlá magát hogy pénz mia nem esik a fogyatkozás; bizony dolog, nagyságtoktól jó néven vöttem volna hogy nagyságtok egy bizonyos emberét hagyta volna ittben a ki láthatta volna minemű nagy búsulásban vagyok egy felől az szolgáló nép miá, más felől az pogánság miá. Nagyságtok az levéllel egyűtt, kit énnekem küld, pénzt küldjön, mert nincsen mivel fizetnem az vitézeknek, látja isten, oly nagy búsulásban vagyok miattok, hogy ha lehetséges volna, az földbe bújnék előttek, avagyha tisztességemhez férne az országból is kimennék. Mindazonáltal nagyságtok énnekem megbocsásson hogy ilyen gyakorlatossággal búsítom nagyságtokot, mert nem lehet egyéb benne. Tartsa meg isten nagyságtokot. Datum ex curia nostra Datko. 29, mensis Junii, anno 1598.

Reverende ac Magn. Domin. Vestrarum

Michael Vaiuoda mpr.

Servitor et amicus syncerus

Lu(cas) Brassay mpr.

Külczim: Reverendo ac magnificis dominis Stephano Szuhay *stb.* ac Nicolao Istvánffy *stb.* dominis amicis observandissimis.

XVII.

1598. jun. 30.

Reverende ac magnifici domini amici observandissimi. Salutem et foelicium quorumvis prosperum successum.

Mikor az másik levelet elvégeztem volna, másodnap ilyen

hírem érkezék, hogy török császár az egész hadát ide Havasalföldre indította, és az mely pasák Bodonnál vannak, azoknak is megparancsolta, hogy mind alá szálljanak az Duna mellett Orosz-Csíkra. Az tatár chamhoz is küldötte emberét az császár, hogy mindjárt az chám az tatárokkal elindúljon és Dresztorra az dresztori pasához menjen, mihelyen az tatár elérkezik Dresztorra és az ú bariamjok eljű, melyet úk büjtölnek, az penig most ujságra esik meg s akkor leszen az az ú nagy innepjek s mihelyen az elmúlik, mindjárt mindenfelől az réveken jühest jüjjön ide Havasalföldre az egész török császár ereje. Az az hire, hogy az császár személyre szerént nem lenne az hadba, de más felől azt beszélük, hogy titkon eljűne ú maga az császár és meg akarná ú maga szemével látni az hadat. Azért most az ideje, hogy nagyságtok gondot viseljen, mind pénzzel, mind néppel megsegüljen, mert nem fog tovább az szép szó nálok. Emlékezhetik nagyságtok rá, hogy mikor itt benn vala nagyságtok azt mondá, hogy jobban leszen ennekutána dolgunk, mind pénzzel mind néppel megsegít és egyébből is a miből megtaláljuk nagyságtokot és ú felségét. Azért nagyságtok mentől hamarébb küldjön mind népet és pénzt, mert egy felé sem mozdíthatom az népet hópénz nélkül, nagyságtoknak szorgalmatos gondviselése legyen ide felé, mert én egyedül nép nélkül az ellenségre nem mehetek, mert ha elmennék is, én magam egyedül, én mindazonáltal az én halálommal semmit nem gondolok, de csak lássa nagyságtok jövendőbe, használtak-e vele, avagy nem; ha ezt az országot az ellenség kézhez vehetné, kit isten ne adjon, gondolja meg nagyságtok Erdélynek is állapotját, megmaradását, mint lenne; azonképen több keresztyén országoknak.

Ezt is írhatom nagyságtoknak, hogy az tatár chámnak egy embere ment túl az Dunán postán a bodoni pasához; de mi járásban járjon, nem érthettem. Nagyságtokot kérem, nagyságtok papirossát jó válasz nélkül ne küldjön ide mi nekünk, mert nem használunk vele; hanem nagyságtoknak mindeneknek fölötte valóba való gondja legyen ez megnyomorodott országra. Tartsa meg isten nagyságtokot. Datum ex curia nostra Datko. 30. die mensis Junii amo 1598.

Reverendae ac magnif. dom. vestrarum.

Servitor et amicus syncerus

Michael, vajuoda regni Transalpinensis mpr.

Lu(cas) Brassay mpr.

Külczim: Reverendo ac magnificis dominis Stephano Zuhay episcopo Vaciensi *stb.* ac Nicolao Istvánffy propalatino regni Hungariae *stb.* dominis amicis observandissimis.

Közli: KÁROLYI ÁRPÁD.

ILLÉSHÁZY ISTVÁN
TÖRÖK LEVELEZÉSE 1607—1609.

(A gróf Batthyány József köpcsényi levéltárában levő eredetiekről.)

I.

1607. január 31. ó napt. szer.

Tekintetes nagyságos úr neköm becsületes apám köszönetemmel tisztösséges barátságomat ajánlom ngodnak és istentül jó egészséget s jó szöröncsét kívánok adatni. etc.

Ez elmúlt péntök napon megadák neköm az esztergami vitézek az ngod becsületes levelét és mindön czikkölyét szépön megértöttem, hogy ngod Bécsben mönt volt és magadat gyógyíttattad s mostan, hogy jó egészségben vagyon ngod, mölyön igen örvendöztem. Ez után is mindönkor nagyságodnak neköm jóakaró apámnak s mind penig az több jóakaró barátimnak jót kívánok adatni istentül ó szent fölségétül. És az elvégezött békesség dolgában szükséges és köllemetes követőknek és ajándokoknak ennyi ideig való késésének okát is megírta ngod, hogy az császár ő fölsége mivel hogy igen beteg volt az levelekre keze írását nem vethette volna, de mostan jobbadon levén, az is az dolog megláttatott. Ó fölségének azért meggyógyulásán igen örvendözünk.

Írta ezt is ez okot is ngod, hogy az Olaszország és Németország részéről és Hispánia részéről s az tengörön túl is az békösségöt nem akarván, elbontására igen erőltetvén és hogy az küzülbas is sok országinkat foglalták volna el és az mi basáink s béglerbégeink közül is sokan hozzája hajlottanak volna s mí tülünk az küzülbas az möly országokat elvött, hogy azoknak lajstromát felküldötték volna és hogy az mi hatalmas császárunknak az tengörön túl levő országában kevés maradott volna.

Az én hitömre ez dologban ngodnak neköm jóakaró apámnak igazán írom, hogy valaki mondotta azokat az beszédöket és írta azt az lajstromot, de hazugságot szóllott és ti kögyelmetőknek az nem jóakarója, hanem mindön akaratja az, hogy ismét az tüzet fölguyjthassa.

Az küzülbas fejedelömnek az mi kezünknél ez előtt való hatalmas császárok hadakozván, az möly országokat elvöttek azok nekül, legutolszor az hatalmas szultán Murát császár, Törökországban Kustanczinápolyban ülvén az ő birtoka alatt valót küldvén, az möly országokat megvöttek tülök azok is vannak kétannynyi országink, mint az Erdélyország volna: möly országban száznál több vár és palánk vagyon s azután az megvött országnak megvétele után, mi is csináltunk, építettünk egynehányat is. Ennyi időtül fogva, mölynek vagyon immár négy esztendeje, de mind eddig is négy palánknál többet meg nem vehettek, azokat is elégették mind, több kárt nem tehettek. És mi tülünk vagy a mi részünkről semmi oly fő fejedelöm embör hozzájok nem hajlott, hanem hogy egymással harcoltak, akkor fogtak két béglerbéget s azok is rabúl tartatnak, fogságban vannak.

De azoknak öt-hat fő-főfejedelöm emböri most is az mi kezünknél fogságban vannak; soha az mi hatalmas császárunk oda hadat küldeni nem szükölködik, ha még ez után tíz esztendeig hadakoznak is: mert ott is az hatalmas császárnak az végbeli vitézi is megfelehetnek.

Az hatalmas császárunk annak az országnak elég hadat s elég kincset is küldött s ha isten engedi hamar való napon meghallja ngod is az dolog miképen leszön.

Most is az küzülbas fejedelömnek követe az tatár hánhoz új ngához jüvén, kérte azon, hogy ütöt az hatalmas császárunkkal megbékéltesse. De az hatalmas császárunk nem akarta. Az hatalmas császárunknak az tengörön túl, az möly várakat az küzülbastül megvött, azok nélkül is az várak nekül és azok nekül az országok nekül. Az mi böcsületes Romank és az kedves Medinénk, mölyekben az mi hadsiink 6 holnapig mönnek be és 6 holnapig jühetnek ki is. Es ezök nélkül Jemen és Habes országok, mölyekben egész esztendeig mehetni és jühetni. Ismég Bagdád és Miszir, Sam és Baszra és Laaza, Mágrip, Dsezaýr, Tunusz, Kübrüsz, Trabozan, Anadol, Karaman, Szuuaz, és Erzürüm, és Ván, Adana, Terzuh. Ezök pedig mindönik egy-egy császár birodalma alatt levő országok s ezöknek némölylyik annyi vagyon, mint az Erdélyország s némölylyik pedig három annyi is vagyon s mostan pedig ezöket minnyáját az mi hatalmas császárunk birja etc.

Az esztergami bég felöl s az esztergami vitézek felöl is panaszt tött ngod, hogy az falukon az végezésünk ellen való dolgokat cselekösznek. De erősen megparancsoltam nékiök mind az bégnek s mind pedig az agáknak, vitézeknek, hogy semmit az mivégezésünk ellen ne cseleködjének, mert az kiül valót én sem akarok, hanem azokat az falukat, az mölyek behódolandók volnának s be nem holdolnának nevök szerint neköm megírnájak s tudomásra

adnájak, ő magok ki ne járnának s én magam meglátnám oztán ti kegyelmetökkel együtt azoknak dolgokat s mi tudtára adván ngodnak az után osztán ngod beküldené azokat az falukat.

Ezt is ngodnak jó apámnak megirom, hogy az én magam faluiból az frigynek napjáig egynehány faluk bejüvén, behódoltak, de az után meghagyták, parancsolták, úgy mond, hogy be ne járjanak s nem jüttek etc.

Én is kéröm azért ngodat, hogy végezésünk szörént, az előbbi szokások szörént Esztergamba, Budára, Hatvanban bejáró faluknak megparancsolja, hogy bemönvén ispahiájokat megkeresvén, az mennyire elégségösek, kedvöket keressék, hogy mind ngod, mind pedig mi is ne aggódjunk s ne főjünk, miattok ne búsologjunk.

És az követöknek az ajándéknak alájüvésöket, hogy sollicitalta ngod azt is tudtomra adta ngod. Isten éltesse ngodat az régi fő-fő embörökhöz s ngodhoz barátomhoz és jó apámhoz az illik s az kívántatik, hogy az dolog elvégeztetve lévén, ismét nem köll megújítván fölindítani, hanem az szegénységnek mindönkor nyugodalomban való létöket kívánják. De az követöknek mikorra, s möly napra lönne ide alá jüvésök, azt meg nem írta ngod. Igen kéröm azért ngodat, hogy megírja, hogy mi is ahhoz képöst készülhessünk.

Irt végözetre ngod egy Gáspár nevü jobbágya felöl is, de meg nem írta azt ngod, hogy holott vagyon rabságban, hanem megírja azt is ngod. Isten áldja ngodat mindön jóvaival.

Datum Budae ultima die januarii secundum vetus calendarium anno 1607.

Ngodnak jóakaró fia

vezér Alij passa, az hatalmas
császárnak főhelytartója s gond-
viselője Budán etc.

P. L. Ez levelemre hamar választ kívánok jó apám ngodtól.

Kirül: Az tekintetes és ngos vitézlő úrnak, Illyésházy Istvánnak, ő fölsége kedves hívének, neköm becsületes apám urannak adassék híven és tisztösségösen.

(*Érsekújvárra.*)

II.

1607. febr, 11.

Tekintetes nagyságos úr, nekem becsületes vitézlő apám, köszönetemmel stb.

Tuvábbá megadáék neköm nagyságod leveleit s megértöttem mindönképen mind ez előtt valót s mind pedig az mostanit, akar az némöt követ felöl s akar pedig egyéb dolgok felöl.

Erős parancsolatot töttem azért az esztergami bégnek, hatvani bégnek s mind pedig az több várbelieknek s azokkal istennek hála mi mindönképen bírnak s azok az mi akaratumk ellen semmit is nem mernek cselekedni, de az paraszt jobbágyságnak ugyan úgy vagyon dolga, hogy akármi kicsiny dologért is az urakat búsítják, én reám is választig futnak, de nem hiszek el mindönöket, de én meglátom ki bántatja s ki háborgatja őket mód nélkül s méltatlanul. Én bizony semmi kárát és nyomorúságát nem akarom az szegénységnek, de bizonynyal írhatom ezt nagyságodnak, hogy szintén az mi magunk jobbágyi faluinkban, az möly faluink bejártanak hozzánk addig, az mely nap egymással végeztünk is, mondom mind addig bejártanak ennyi időtül fogván s mostan pedig be nem járnak, be nem eresztik őket. Melynek okát nem tudom, hogy miért cselekedik. Hanem intést tegyön kéröm nagyságod is, hogy bebocsássák.

Hogy penig az hódoltatás felől napot rëndölnénk és fő-fő, tudós, eszes, okos emberinket küldenék ki az falukra, azt én is jóvallom s bátor úgy cselekedjünk: s az mi embörink készen is vannak, csak az nagyságtok részéről várunk hírt, hogy mikor jönjenek ki s azonnal küldtön kiküldjük őket s lássák meg igazán isten szörént s lélok szörént. De nagyságod megbocsássa jó apám, az hol azt írta nagyságotok, hogy imez falutól amazig s amattul imezig etc. én arra azt mondom s azt felelöm, hogy én csak az közöttünk lött végezéshöz tartom mindönképen magamat s annak kivüle semmit sem cselekedöm, de az nem lehetséges dolog, az mint nagyságod írta.

Az követök felől is írta nagyságod, hogy jüttön alá jüvének, de nem írta meg nagyságod az napját, hogy möly napra érnének alá Komáromban. Hanem mégis kéröm nagyságodat, hogy bizonyosan megírja, hogy mi is az mi fölmenő embörinket, készíthessük el jó idején korán, mert im az nyár is elközelget immáron mind naponkint. Jó választ varok azért nagyságodtúl.

Isten tartsa jó egészségben nagyságodat etc.

Datum Budae 11. die mensis februarii anno 1607.

Nagyságodnak jó akaró fia

Vezér Ali pasa az hatalmas
török császárnak főhelytar-
tója s gondviselője Budán etc.

P. S. Ezelőtt való levelére is választ attam s írtam vala nagyságodnak jó apám, de nem tudom immár, ha meg nem adott volt-e nagyságtok az a levelem vagy mint lött dolga, de minthogy az a becsületes Kolonics úr barátom azt írta s azt ki-

vánta neköm küldött levelében, hogy választ írnék nagyságodnak : azonért én ismét választ adtam nagyságodnak még különben etc.

Kivül : Az tekintetes és nagyságos úrnak Illésházy Istvánnak, Trincсэн várának szabad urának etc. neköm becsületes apám urnak adassék hiven és tisztösségesen.

Trincсэнben.

III.

1607. márcz. 5. ó-napt. szer.

Tekintetös nagyságos úr, nekem becsületes jóakaró apám, köszönetöm után sat.

Két avagy harmadik ízben küldem immár jó apám nagyságodnak leveleimet, de semmi hir is nem jüve nagyságodtúl. Nem ez kívántatnék az atyától, hogy gyakorta fiát meglátogatván éltét, egészségét s állapotját megkérdoznéje? Úgy vagyon, nagyságodtúl nekem jó akaró apámtúl levelem nem jütt, de nekem fiadnak az kívántatik, hogy az közöttünk levő szeretetnek nagyobb voltaiért gyakorlatossággal állapotunk felől egymást meglátogassuk. Istennek legyen nagy hála az betegségből pedig fölgyógyultál, megértöttem, adjon isten egészséget nagyságodnak nekem jóakaró apámnak, minden jóakaró barátinkkal egyetömben.

Levelem által ezért kölle azért nagyságodat megtalálnom és tudom, hogy nagyságod is értötte, hogy Erdélyben az gubernator, úgy mint Rákóczy Zsigmond, az mi idvözült, állhatatos és tökéletes atyánkfiának tött testamentomának ellene és az közöttünk levő hitnek s fogadásnak és az békességnek ellene levő dologra indulván. Vagy kedvén fölötte igen esött maga számára az fejedelemség után. Az üdvözült István királnak testamentoma szerint és az közöttünk hittel és fogadással nagy esküvéssel lött fogadás szerint maga helyében hagyott fejedelmet Homonnay Bálint atyánkfiának az mi nagyságos szerdárunk ő nagysága. Annak dolga az mint szokott lönni az fejedelemséghez, az mint ő nagyságának küldötték, álnoksággal és csalárd-sággal és megijesztéssel az oda menő Musztafa agának kezéből kivötte. Ez dolgot, hogy az szerdárunk ő nagysága megértött, hallotta fölötte igen búsulván és az okát ez barátodtúl megkérdezhvén, azt írta, hogy az közöttünk levő fogadásunk ellen való dologra okot nem adunk és szabadságot : és mostan az fejedelem Homonnai Bálint barátunk követe ide mi hozzánk jüvén, minden dolgokat igen szépön tudásunkra adott ; és az követe mellé embörimet adván leveleket írtam s az szerdárunkhoz ő nagyságához aláküldöttem és az fejedelem Homonnay Bálint atyámfiához kaftánnal bizonyos fő emberömet köldöttem ; szerelmes nagysá-

gos apám az egyszer közöttünk levő hittül, foga dástül és együvé való egyesülésüktül és az üdvözült atyánkfiának tött testamtomátül s az kívül való dologra helt nem adunk. Az hatalmas császárnak és az nagyságos szerdárnak az fejedelemséget Homonnay Bálint atyánkfiának, az idvözült atyánkfiának testamtomtétele szörint, méltónak látván s itélvén, az ő hatalmaságának fényes portájáról, parancsolatja szörint való levelei jüvén, ő hatalmaságának s nekem, jó akaró barátodnak s fiadnak adattak kezemhöz. Ismét drága kövekkel ekösitetött szablya és kaftán is vagyon mellette. Mi azt úgy mint H. B. tudjuk fejedelömnnek lönni, szerdárunk ő nagyságátül az fejedelemségre illendök jüvén, szép tisztességgel elküldöm etc., s hogy ha Rákóczy szép szóval veszteg levén, azokat az melyeket elvött vissza nem adandja, tehát az vétök mi tölünk nem leszön, hanem valami történik, de ű vallja annak vétkét s bünét. És nagyságod az fejedelem Homonnai ő nagyságának küldött levelének hírét, ez barátodnak is tudásomra adta.

Jó és becsületes nagyságos apám az én hitömrre egy szálnira is azt ne véljed s el ne higyjed, hogy az hatalmas császárunk és az nagyságos szerdárunk az istenben elnyugodt és idvözült Bocskai fejedelemnek és mind az egész magyar nemzetnek s egyebeknek is az egyszer adott s tött hittel való fogadásnak ellene való dologra kész nem levén, mindenkoron jókban s nyugodalomban való megmaradásokra igyeköszik lönni. Homonnai fejedelöm atyánkfiának, valamint kívántatik segítségöket ő nagyságátül meg nem vonyszák.

Édes tiszteletes nagyságos apám az békesség dolga egy holnapig mondván, az követek az végezés szörint mindön ajánlékokkal el nem jüvén, immár pedig 5 holnapjánál is több vagyon s mégis nem hogy eljöttek volna, de még csak egy bizonyos igaz jó hír is felölök nem jüve mind eddig is. Mi penig annak híven, hogy akkorra alájünek, az hatalmas császárunknak is úgy írtuk volt meg, hogy az követek egy holnapig úgy mond alájünek. Mostan pedig mi tölünk igaz választ kívánnak; kéröm azért nagyságodat, hogy annak dolgát neköm mindenképen tudásomra adjad, hogy mi is adjuk értékre, ki felöl mönnél hamarébb lehet bizonyos jó választ várok nagyságodtül. Isten tartsa jó egészségben nagyságodat. Datum Budae 5 die Martii secundum vetus calendarium anno 1607.

Nagyságod jóakaró barátja s fia

Vezér Ali pasa az hatalmas császárnak
főhelytartója s gondviselője Budán.

Kiül: Az tekintetös és nagyságos úrnak Illésházy Istvánnak stb.

Illésházy kezérel: Exhibitae in Bozin 25 die martij 1607.

IV.

1607. auguszt. 10.

Hozzánk illendő barátságos szolgálatomat írom nagyságodnak mint szomszéd úr barátomnak, istentől kívánok nagyságodnak jó szöröncsés hosszú életöt.

Az nagyságod levelét énneköm megadták, az mölyet becsületösen vöttem. Ír nagyságod néminemü rabok felől. Az mi az itt való rabot illeti úgy vagyon, hogy az mint nagyságod írja, ez rabot én adtam volt az vezérnek, az vezér megholt, az császárra maradott az rab, meddeg szömben nem leszök az vezérrel, addig nem szólhatok abban nagyságodnak, de ha szömben lehetök az vezérrel, úgy tetszik, hogy vagyon annyi szolgálatom, hogy az nagyságod kedveiért mögnyerhetem, ha meg nem holt. Ezzel istennek ajánlom nagyságodat. Actum 10 die Augusti anno 1607.

Nagyságodnak szeretettel szolgál

(Csillag bég tugarja és pecsétje.)

Chillagh bék.

Kivül: Tekéntetes és nagyságos úr barátomnak, az Magyarország nádorispánjának Illésházi Istvánnak adassék híven.

V.

1608. márcz. 3.

Tekintetes nagyságos ur, neköm becsületes jóakaró apám, köszönetöm stb.

Megjüvén ide Musztafa effendi az nagyságtok beszélgetésit neköm megjelönté. És miérthogy az ő kezénél teljes hatalomra való levél nem volt, annak okaiért ő nagyságokkal egyetemben nagyságod, akaratjokat neki meg nem jelönthették volna etc. Tisztelendő apám, az nagyságos barátunk Nádasdy Tamás Csúthy Gáspárral együtt, midőn ide jüttek vala, hozott levelökben semmit nem írván, csak ő nagyságára halasztottátok, hogy ű reá bizatott volna nyelvvel. Megkérdözésünkben, tületök úgy mond egy embört kívánnak vele valami három négy szavok vagyon ezt mondván és mi is az ő szavokhoz képöst az budai timártefterdár Musztafa effendit küldöttük vala. De vele semmit nem tractáltanak etc. Jó apám, hogy ha immár vele nem tractáltak is, de ez kívántatott s kellött volna, hogy valami lött volna az szóbeszéd, nyelvvel megköllött volna jelönteni neki. Hogy mi nekünk is tudtunkra levén, választ tudtunk volna reá tönni etc. S ez is tudástokra legyön, hogy mi köztünk egy dolog először az kinek parancsoltatik, hagyatik, istennek ő szent fölségének se-

gítségéből végezetig más embör abban nem foglaltatik. Musztafa effendi penig, hogy eleitül fogván ebben az dologban volt, tudta nagyságotok s hogy ű neki akarátját meg nem jelentötte nagyságotok, tehát mi is mostan választ tudtunk volna reá tönni s adni etc. Annak okájért tisztölendő nagyságos apám, valamicsodák az mi velünk való tractálások semmit egyet is azokban el nem hagyván, mindöniket röndünkint, punktusunkint avagy artikulusunkint megírván, levélben adják tudtunkra ide nekünk, hogy mi is osztán lássuk, ha teljes hatalommal köllessék-e emberünket küldenünk, avagy penig levelünkkel lehetségös leszön-e választ tönünk. S ha embört kölletendik küldeni, tehát először mindön árticulusokat meg köll tudnunk, hogy mi is az elküldendő embörnek, ahhoz képöst parancsoljunk és telyes hatalmat adhassunk.

Ez dolog felől nagyságodtúl jóakaró apámtúl választ kívánunk, Isten éltesse jó egészségben, nagyságotat.

Budán íratott szerdán márcziusnak 3. napján 1608. esztendőben.

Nagyságodnak jóakaró fia

vezér Ali pasa az hatalmas
török császárnak főhelytar-
tója s gondviselője Budán etc.

P. S. Lássa azért nagyságotok, adja tudtunkra akarátját mindenképen, mert valamig tudtunkra nem adják, addig sem embörünket nem küldhetjük, sem választ tönni nem tudunk.

Kicűl: Tekintetes és nagyságos urnak Illésházy Istvánnak stb.

(Érsökujvárrá.)

VI.

1608. márcz. 25. ó n a p t. s z.

Tekintetes és nagyságos úr, neköm becsületes vitézlő úrbarátom. Isten áldja nagyságotat mindenféle javaival.

Levélírásonnak oka nagyságodhoz vitéz úrbarátom semmi nem egyéb, hanem ez, hogy vöttem az nagyságod neköm küldött levelét s megértöttem mindenképen, azt írta nagyságod levelében, hogy az mi Amhát kihajánk Musztafa effendivel és az simontornyai Husszain béggel oda menette, szólásoknak és végezéseknek ellene az hajdú vitézők az kegyelmetek részére kárt töttek volna és kegyelmetek felől is azoknak kár tetetött. Jó szomszéd úrbarátom ennek előtte azok az vitézők dolga felől nagysökszor leveleink akár nagyságodnak böcsületes barátomnak s akar penig az több böcsületes úrbarátimnak, hogy fogadássok szerint ennek előtte azoknak levő tött ígerteteket s megadja kegyelmetek

annak utána azok oszton csendességben maradnak. de mind eddig is meg nem adta kegyelmetek; annak okáért azok senkinek kár nélkül együve jöttek s gyülekeztek kiválképen mostan az Amhát kihája, Musztafa effendi nagyságtokkal tractatióban lévén és ő kegyelmekkel azoknak az vitézöknek dolgokat és tött ígéretek megadásának látásaért határozott időnk lött lévén és azokat az vitézöket se titkon, se nyilván, se magatok, sem pedig másokkal semmi módon meg nem bántásra, háborításra fogadott leveletök adva lévén, de ő kegyelmek meg ott fön tü kegyelmekkel lévén, némelyekkel vagy másokkal, azokra ágyuval hadat népet küldeni illik-e és ez ilyen dolgot cselekedni, melyik hithöz fér és illik; mi minden módon jó úrbarátom ezt az szent békességet véghöz menni igyeközünk, de valamikor jóhoz fogunk, azonnal az kegyelmek részéről valami ok adatik.

Gondoljátok meg ilyen menedékök fogadással adatva lévén, ilyen dolgok lévén (ez dologban) az embör egymásnak miként higyjön. Az hagyott, végezött és rendelt naphoz az illenék s kívántatnék, hogy minden erübör veszteg lévén, csendességben és békességben lenne. De napot hagyván röndölvén, ismét hadat alattomban indítván egymásnak kárt tenni az urasághoz nem illik, egy dolgot tü magatok cselekedtetek, más felől pedig az barátodnak azt mondod s írod, hogy azoknak segítséget ne adjatok, úgy mond, mely szó mi nekünk fölötte igen nehéznek tetszett s jütt, holott nagyságodnál nyilván vagyon, az mi embörink kegyelmekkel ott fön személy szerént szömtül szembe lévén, azoknak segítséggel való létünk felől vagy segítségadás felől, ott nagyságtoknak bí beszéddel megfeleltének, valamikor tü kegyelmek azokra hadat, népet küld, mi nekünk is szükségös segítséget adunk. ugyan most is ez választételünk és feleletünk.

Azoknak károkra, bántásokra, ha valahonnéd had jü, fogadásunk és hitönk szerént segítségekre segítségöl, hogy népet nem adnánk az lehetetlen dolog.

Az levélírás közben pedig ismét levele érközék nagyságodnak az barsiak felől, hogy az Bekir bég azok közül emböreket vitetött volna el és summát szabván nekik most is az embör nála volna fogságban és hogy azonképen az előtt az szakállasiakban is elvittek volna és summáltattak volna. Jó úrbarátom ezek az faluk, eleitől fogva bejáró faluk, melybe ha kétölködik nagyságod, ő magokat is megkérdezheti, de embörünk ott fön tü kegyelmekkel személy szerént szemtül szömbe lévén, az rendelt, hagyott napot nézvén s tekintvén Bekir bégnek írtam, hogy addig az napig se azokat az falukat se az többit ne bántsa, azért hogy kitesék, hogy mi mindenben igazat kívánunk és hogy igazak vagyunk.

Hogy pedig az fölső dologra viszontag térjünk, az hajdú vitézök hogy azt mondották volna, hogy Szönderő várát meg-

veszszük, úgymond, jó úrbarátom úgy arányozzuk, hogy valamedig az tü kegyelmetek részéről valami gonosz kártétel azoknak az vitézeknek nem leszön és az fogadás szerént való ígéretek meg lesznek adva, így levén azok magokat csendességben tartják. De most is Széchy György azoknak kártételekre igyeközzvén, azokra az vizekre menvén, el nem rejthető s tagadható dolog, holott ágyujokat, zászlójokat ott hagyták s elég bizonyságok azok. Ezöket akarám azért nagyságodnak iratnom és kéröm nagyságotokat, hogy az uraknak fölküldött levélnek mása, válasza jújen, azonnal tudásomra adja nagyságod az levelet aláküldvén. Isten éltesse jó egészségben nagyságodat. Datum Budae 25 die Martii secundum vetus calendarium 1608.

Nagyságodnak jóakaró barátja

Vezér Ali pasa az hatalmas
török császárnak főhelytar-
tója s gondviselője Budán etc.

Kivül: Paria litterarum passae Budensis ad spectabilem ac magnificum dominum Sigismundum a Kolonich etc.

VII.

1608. márc. 28. ónap t á r s z e r i n t.

Tekintetes nagyságos úr, neköm becsületes apám, istentül jó egészséget és szöröncsét kívánok nagyságodnak adatni etc.

Nagyságodnak ezúttal jött leveléből értöttem, hogy az hajdú vitézekre taraczkkal az közöttünk levő fogadásnak ellene menőköt az herczeg ő fölségének megírtátok volna, és hogy ő fölsége is meghagyná, parancsolná, hogy másszor háborúságra való okot ne adnának. És ezt is írtátok, hogy eszes és okos embörink az vitézök közé mönvén megintenéjek őket, hogy az nőmösseket ne bánthanák, miért hogy megbántották, háborgatták volna őket, hanem hogy csöndességben lönnének.

Nagyságodnak szerelmes apámnak ez dolgot tisztösséggel írom, hogy ez ideig három főembör közé emböröket küldöttem s megintöttem őket, hogy az hagyott röndöltötött napig csendességben s békével lönnének és hogy akkor azoknak mindön dolgok meglátodnék s az idvözült Bocskaytul adatottak és fogadtattatnak, semmi hia nem lönné, hanem hogy fogyatkozás nekül megadattatnának. Most és penig követjök voltak nálam, azok mindönképen magoknak való igaz szókat, beszédöket szóllának és ü tülök az gonoszt eltávoztatják. Hanem ennyi háborúságra Szécsy György ő nagysága adott okot.

Kéröm N., hogy erősen meghagyják, parancsolják nekik, hogy, akar Homonnay, s akar az többi erősen megtartóztassák

magokat, azok olyan eszös, okos ország s jószággal bírók, urak lévén, az csöndességre töreködni igyeközüvén, azok adnak inkább okot az háboruságra szabljájával élő s kereső embörök is mihöz tudhassák magokat tartani, meg tudja nagyságod gondolni eszös úr lévén; midőn azok szép békével nem lévén, háboruságra s gonoszságra igyeköznek minékünk s azonképen nagyságotoknak is jóra való töreködésünknek mi haszna leszön.

Nagyságodnak szerelmes apámnak igazán írom, hogy ha az békösségöt véghöz akarja vinni, az Mátyás herczeg ő fölségének odarendöltetett emböre möntön elmönjön s az fejedelöm Báthory Gábor ő nagysága emböri is, az mi embörink is, az hajdú vitézökkel mind együtt legyenek. És ott mind együtt legyenek s ott válaszóásoknak dolgait meglátván, az ígéretek helyére jüjjenek. És az mi részönkre való is legyenek meg. És úgy lévén rend lön és hiszöm istennek kegyelmességéből, hogy jók lesznek s követköznék. Ezeket akarám azért íratnom nagyságodnak.

Éltesse Isten jó egészségben N.

Datum Budae 28 die Marcii secundum vetus calendarium anno 1608.

N. jóakaró barátja

Vezér Ali pasa
Buda várának etc.
fő helytartója.

Kívül: Az tekintetes nagyságos úrnak Illyésházy Istvámnak, Trincsen és Liptó vármögyc ispánjának etc. Neköm becsületes apám urnak adassék.

Bazinban, vagy Trincsenben, valahol megtaláltatik.

VIII.

1608. ápril 2.

Budai pasa levele mása.¹⁾

Tekéntetes és nagyságos vitéz úr, nekem becsületes fiam, köszönetem után minden tisztességes dologban barátságos szolgálatomat ajánlom nagyságodnak. Az úristentül nagyságodnak egészséget és minden jó szerencsét kívánok.

Az nagyságod levelét, kit én nekem írt 20. Martii, Kolonicz uram megkölte énnekem; mindjárt megérttettem mit írjon nagyságod én nekem az hajdúvitézek felől, hogyha azokra reá támadnának nagyságod is oltalmazni akarnája őket és abból, hogy újonan való háboruság következne.

Én ez dolgot Mátyás herczegnek megírtam, tudom hogy választot ad nagyságodnak és megfogja parancsolni, hogy az mit

¹⁾ Illésházy írása.

végeztünk az békesség dolgába innen az mi részünkről, hogy megtartassanak, de tudja nagyságod, hogy az is vagyon az végezésbe, hogy az hajdúk is ez negyven napig veszteg és csendességben legyenek, ők pedig azt nem cselekeszik, hanem nemes embereknek házára mennek, megölik őket, minden marháját elveszik s még feleségét is, kastíljokat, házokat is, barmokat, lovakat elveszik, kenyereket, borokat az sok részegség miatt eltíkozzolják és most immár sokkal nagyobb dúlást, fosztást mívelnek, hogy sem mint az előtt, kiért az egész ország reájok támadott volna egygyig, hogy ha én is ellent nem tartottam volna benne. Im látja nagyságod az hajdúvitézeknek az ő dolgokat, egyik része Homonnay Bálint uramhoz állott, attúl félő hogy ő magok levágják egymást, azért ez hogy meg ne essék és az frigynek elvégezésében mindkét felől megmaradhassunk, szükség, hogy nagyságod mindjárást bizonyos főemberét köldje az hajdú vetézek kezébe és hagyja meg nagyságod nekik, hogy ne cselekedjenek az szegény, nyomorult községen illen nagy dúlást fosztást és hogy az Tiszán túl való földre is szálljon egyik része, hogy az szegén, nyomorult község ne haljon éhvel meg miattok és ne kiáltsanak a nagy istenre miattok, mert azoknak kiáltásaért nyomoruságáért félek rajta, hogy az úristen mindnyájunkot megver.

Az mi nemő falukot szegén Bocskay fejedelem adott volt az hajdú vetézeknek, azokat mind megadjuk nékiek.

Jól tudjuk, hogy ők is magyarok és mi atyánkfiai, nem kívánunk nekik gonoszt, sem veszedelmeket, csak nagyságod ugyan bizonyába megfenyítse őket és ezt az dolgot eleibe adja, jól tudom, hogy békével lesznek

Nem tagadhatni meg, hogy sok rossz, gaz, hitvány ember vagyon köztök. azokat meg is köll büntetni és nem köll szájokra bocsátani őket, nem is jó volna, hogy afféle gonosz hitván emberek miatt az szent békesség fölbomlana, ha nagyságod meg nem fenyíti őket én félek rajta, hogy ők magok le fogják egymást vágni, minthogy meg is hasonlottak.

Isten tartsa meg nagyságodat. Datum ex arce Bozin die 2. Aprilii anno 1608.

Illésházy kezével 1608. 1. April. írtam az budai pasának ez választot.

IX.

1608. ápril 8. ó-naptár szerint.

Tekintetes nagyságos úr, nekem becsületes apám, istentül jó egészséget s jó szöröncsét kívánok nagyságodnak adatni naponkint.

Ennek előtte nagyságotoknak mi nekünk becsületes úr barátinknak leveleinkben megírtuk volt Szétsy úr barátunk az

hajdú vitézökre való mőnésével, hogy azok is igen neheztelvén s bánkódván segítségöt kívántak vala.

Mi is penig hozzájok vagy közikben eszes embőrinket küldvén mind az egész magyar nemzettel az idvözült Bocskaj fejedelmnek idejében közöttünk levő fogadásra nézve az rőndöltetött napig igen szépön megintvén, hogy helyökön szép csőndességgel és békével lönnének.

És hogy az nekik adandók is mindön fogyatkozás nekül megadatnának reá feleltünk volt avagy reánk vöttük volt. S űk is az jó vitézök az mi szőnkat megfogadván és Szétssynek cselekedetit is nem nézvén az rőndöltetött napig az Tiszántúl szállottak táborban és akar az török s akár az tatár hadnak jobb és nagyobb része helyökre jött. Hanem jó és becsületes N. apám ezt kívánjuk nagyságotoktól az nagyságotok tött fogadása és pőcsétes mőnedék adása szőrént, hogy az elrőndöltetött napnak előtte az vitézeknek dolgait véghez vívén és az ide jüvő követőkkel az ajándékot az rőndöltetött napra érkeztesse el nagyságotok. Most is azért akar mi s akar azok az vitézök, akaratotok szőrént löttünk.

A mi részünkről az fogadásnak ellene valót semmit is nem találtok. És ennek utána immár az német urak is micsoda mőncséget találhatnak? Hiszöm megtetszött immár, szavában kiállott meg. Az oda levő űrbarátinktól ismég nagy esküvéssel az az Újvár végezése 40 napban, akár mi nekünk, s akár azoknak az vitézeknek megadása felől mőnedéköt adtak.

Most is penig az jó vitézeknek követi itt nálunk vannak és az mőnedéköt is elhozták. De mi azoknak is megent igen szép intésöket töttünk s az rőndöltetött napokig csőndességben lesznek.

Ennek utána ismég az dolgok az elrőndöltetött ideiglen, ha meg nem láttatnak, mind ez világon s mind az más világon, mind isten előtt s mind az embőrok előtt mi mőnt embőrok lészünk a valakik okot adnak reá azok adjanak számot róla.

Ezt akarám, nagyságodnak iratván, tudására adnom. Isten éltesse jó egészségben N. etc. Datum Budae 8. die Aprilis secundum vetus calendarium. anno 1608.

Nagyságodnak jó akaró fia

Vezér Ali pasa, az hatalmas török császárnak főhelytartója s gondviselője Budán.

Kivűl: Az tekintetes vitézlő nagyságos űrnak Illésházy Istvánnak Trincsen és Liptó-vármőgye főispánjának, neköm becsületes apám űrnak kezéhez adassék.

Ujvárbán, vagy az hol ő nagysága vagyon.

X.

1608. ápril 14. ó-n apt. szer.

Tekéntetes, nagyságos urak, nekem becsöletes úrbarátim; köszönetöm és tiszteséges barátságom ajánlása után istentől jó egészséget kívánok nagyságtoknak adatni.

Levele jövéen ide nagyságtoknak, becsölettel vettük és abból megértettük, hogy az Széczy György olyan módon való háboruság indításának híren fölháborodtatok, és fejére erősen megparancsoltátok, hogy akar ő s akar pedig egyebek veszteg levén magokat békességbe tartanájak etc. Az közöttünk levő fogadáshoz és barátságához is az illik, hogy az eskövésben s fogadásban tekkéletesen meg köll állani.

Ennek előtte is nagyságtoknak megírtuk vala, hogy az vetézek az mi szép intésünket megfogadván s az közöttünk levő rendeltetött napra nézvén csendességben tartják magokat s az több hadaink is peniglen azonképen vannak.

De szerelmes nagyságos úrbarátink az mi részünkről való csendességben való lételnek vajjon s micsoda haszna vagyon? mikor az nagyságtok részéről az békességnek ellene mind szöntelen gonosz történik, csak egyik is vissza nem térítettvén s érettek meg nem böntettvén.

Csak az Újvárbán levő fogadásnak utána immár lött kárvallásink is ezek: Ónodvárbán Ács György Sz. Tihemernek mellette az árkon az egri Huszein csauszra ütvén, Hevesről Egerbe menvén és nyolczad magával lévén, levágták őket: lovakat és marhájokat és ugyancsak sok jó kész pénzeket is vitték el.

Filek várából Lovász László Szöged mellett Donda nevő faluból, egri csorbaziára ötvén, ezek is penig velek jobbadon harczolván, mi közülünk és azokból is megsebesedvén, két lovakat elvévén, de meg nem verték őket. Ismét az én magam pus-kásimból három ember onnan alól jövéen és egynehány mészárosok úti társúl levén, Pakos és Tolna között reájok lovasok ötvén s megharczolván az mi pus-kásinkat megsebesésvén 25 barmokat vöttek el, kiket tatáraknak mondottak lenni, de még bizonyosan nem vehettük herét, de mihelt megértjük, kik voltak, azonnal tudástokra adom, kiket ha ki akar kegyelmetek kerestetni, kenyő az marhákról kitalálni.

Székes-Fehérvár és Buda között egy nehány gyalog az szekerekre ütvén négy embert vágtak le, és Fejérvárból utánok üző érközvén az szekeres lovakra ültek és minthogy immár az estve közel volt az erdőnek esvén elszaladtak.

Ismét a székesfejérvári béknek egy Dsaffer nevő vajdája

Koppánban akarván menni, Kapaly nevő faluban megszállván ételt enni, falatozni s levágták azt is.

Az nagyságos Batthyányi úrbarátunknak Torniska nevő várából kalauza és előttük járója Gombai Bencze s a vele valók: Tót István, Horvát Gábor, Szabó Jánós és Jancsi az Gombay szolgája és még különben más várából, az kiket Gombay mellette csalt, ezek: Ráczy János, Kis Mátyás, Horvát János és Tót Máté, kiknek utánok érkezők az vetézek, ketteit eleven fogták el s az többé az erdőre szaladtak s az mellek mostan kezünknel vannak közülök, ezek: Tót István és Balázs, Ács György szolgája.

Nagyságos úrbarátink elsőben tudjátok, hogy mennyi sok káraink lennének és ennyi s ennyi sok kincs vevődett el s mind-egyig ennyi s ennyi sok emberink vannak oda vasban. Most újebben az möll menedéket adtatok, és ez utolsó végezés után is ennyi kárvallásink lettek, holott közünknel emberek vannak, könnyő megkérdezni. És kívánságom azért kegyelmetektől, hogy valóban mi nekünk akaratotokat tudásunkra adjátok, hogy tudhassunk mi is mihöz köllessék magunkat tartani.

Mert ezek a dolgok soha is az békességhez nem férnek és nem illenek etc. kérlek mint jó nagyságos úrbarátimot, hogy mind az előbbieket s mind pedig ez mostaniakat megböntetvén és az miket elvettek, azokat tercsék vissza s az fogva levőket is eresztessétek el s mi is azonképen cselekegyünk.

Az rendölt hagyott nap is pedig im immár közel jött, az Kassa felé levő dolgot véghöz való vetelésért ember menti mi nekünk tudásunkra adjátok s mi is ezelőtt való végezésünk szerint küldjök emberinket oda. És az ide jövőknek napjokat is adjátok tudásomra, hogy mi is ahhoz tartsuk magunkat.

Nagyságtoktól azért jó úr barátim erre mennél hamarébb lehet bizonyos hírt várok s kívánok. Isten tartsa és éltesse jó egészségben nagyságtokat. Datum Budae 14. die April secundum vetus calendarium. Anno 1608.

Nagyságtoknak jó akaró barátja

Vezér Ali pasa az hatalmas terrek császárnak főhelytartója s gondviselője Budán etc.

Kívül: Tekintetes és nagyságos vetező úrakra ő fölsége comiszariusnak az békesség szerzésére etc. nekem becsületes tiszteletes vetező úrbarátimnak adassék ez levél hamarsággal.

XI.

1608. ápril 20. ó-napt. szer.

Tekintetes nagyságos úr, nekem becsületes apám, köszönöm sat., utána istentől jó egészségöt sat.

Nagyságodnak szerelmes és becsületes apám urnak levelét neköm megadták, melyet becsülettel vöttem és mindönképen meg is értöttem akaratotokat, követitöket; abban töreköztök és hogy el is készítöttötök az követöt s az ajándékot az röndöltetött napra ide békülden. De az követök az hatalmas császárnak hit levelét kívánnáják és hogy az is törvény volna, azt írta nagyságod.

Szerelmes nagyságos apám urnak ezért erre neköm is ez választ-tételöm, hogy akkor az időben, mikor azok az követök bemöntek ő hatalmasságához, mondom akkor az mi embörink nem möntek s nem jártak oda fel. És az tisztösségös ajándékot mindönöstül épen bevívén, semmit hátra nem hagytak.

Mostan immár mi túlünk embört is kívántok fölkülden és még különben követitökért ötvenezer tallért akartok megtartani és hogy míg azok onnan alól visszatérnek s jünnek megtartóztatnátok azt írjátok etc. Sem az hatalmas császárunknak képebelieknek hitöknek nem hívén, különben való hitlevelet kívántok etc.

Mi túlünk innend oda be vagy oda föl embört ne kívánjátok, hanem az tisztösségös ajándékot küldjötök ide be mindönöstül s az hatalmas császárunknak mi kezünknél kész hitlevele vagyon s az után bátor megadjuk etc.

Nagyságod is meggondolhatja igen szépön, ilyen módon egyikünk az másikunknak meg nem hívén, ez békesség miként lehet erős. És ez e dolog mind ez ideig nem említettött. Mi azért mindönképen készen vagyunk, hanem nagyságotoktól választ kívánunk. Mindjárt ez akarotunk. Isten velünk.

Datum Budae 20 die aprilis secundum vetus calendarium anno 1608.

Nagyságodnak jó akaró fia és barátja

Vezér Ali pasa, az hatalmas török császárnak főhelytartója s gondviselője Budán etc.

Kivül: Tekintetes és nagyságos vitézlő urnak Illésházy Istvánnak sat.

U^{ito}_{ito} issime.

XII.

1608. május, 9. ó-n a p t.

Tekintetes és nagyságos úr nekem becsületes apám; isten áldja nagyságodat mindön jóvaival.

Nagyságodnak levele jüvén, vöttem s mindönképen megértöttem s igen nagy becsülettel is vöttem penig.

Levelében N. innend az mi részünkről embört kivánt az esztergami hódolt faluknak dolgát elvégezni etc. Jó nagyságos úr apám, ez előtt is hányszor írtam meg nagyságodnak az Zsitvatoroknál mind az faluk felől s mind penig egyéb dolgok felől, valamint nagyságtokkal végeztünk, abban levén, soha az mi részünkről különben nem leszön: és ezért ez dologért nem szükség embörnek mönni.

Ennek előtte az Esztergam vára török kezében létében, az meddig a német kezében esött, az minemű faluk bejártak, azok jüvén s az mölyek penig be nem jártak azokat nem hívatjuk etc. Hanem jó nagyságos úr apám, követítőket, melyik nap az tisztösséges ajándékkal és möly helyön adni és vönni köll, levelében megírván, adja tudtunkra nagyságod.

És akkor való elmönő embörünkkel minden dolgokat megbeszélgetjük. Soha mi az sz. békösségnek ellene és az végezésnek ellene semmit is nem cselekdünk. Hogyha ugyan azt mondja nagyságtok, hogy az faluk dolga felől tractálni köll: ez dolog embörrel nem leszön meg, hanem azok közül az mely nömösek és ispányok felőle pörleködnek, azokban küljön be N. mi hozzánk s az mi szömeink előtt itt végezzenek.

Mert az a dolog soha sem embörrel meg nem láttathatik, sem penig mi az végett soha innend embört nem küldünk.

Ez dolog felől azért jó úr barátim sömmi neheztelése ne legyön nagyságtoknak s kegyelmeteknek.

Egy dolog, möly embörrel meglátható volt, eddig egy néhányszor is lám küldöttünk s meg sem tartottuk. Hogy ha ez dolog embörrel megláttathatnék tehát bizonyos és ugyan hitömre mondom, hogy örömet küldenék.

Látom nagyságtoknak s kegyelmeteknek micsoda akaratja és penig ez dolog különben nem lehet, hanem én előttem s az én szömöm előtt köll lenni. Mert mi nekünk is elég nemöseink vannak s mi velünk is nagy pórt állanak.

Az újvári végezés után való kárvallásokat megírtattuk volt ez előtt nagyságodnak, s megértette N. és ez harmad-negyedéj-jel is Maruson két emberönket megölték s négyét megsebesítették s az nálók levő pénzt és marhát elvevén az jobbágyokban is kettőt öltek meg, az kik cselekdtek penig úgy értöttük, hogy vácziaiak voltak s az kapitánnak hírt töttünk, hogy megbüntesse az cselekedőket, de meg nem büntette.

Kérom azért N., hogy az kik cselekdtek azokat megbüntessed s az elvött marhát visszaadassad. Éltesse isten jó egész-

ségben nagyságodat etc. Datum Budae 9. die maij secundum vetus calendarium anno 1608.

N. jó akaró fia.

Vezér Ali pasa, az hatalmas török császárnak főhelytartója s gondviselője Budán.

Kívül: Az tekintetes és nagyságos vitézlő úrnak Illyésházy Istvánnak Trincsen és Liptó-vármegye ispánjának, etc. Neköm becsületes apám úrnak adassék hamarsággal.

XIII.

1608. október 21. ó-naptárszer.

Tekintetes és nagyságos vitézlő urak, nekem becsületes úr barátim: köszönetöm sat.

Nagyságtokat becsületes úrbarátimat ez okájirt kölle ez jelen való levelemmel megtalálnom, hogy az mindönható istennek segítsége által Bosznátúl fogva Budáig jüvésünkig az mi végvárainkat megkerülvén minden helyökön és minden várakban az békösségnek véghez menését hirdetvén és erősen megtiltván s hagyván minden dolgokat megerősítvén, minden fogyatkozás nekül(vel semmi híját csak egyet is nem hagyván, hogy megtartassék erősen megkötöttük.

De mindön helyökön az hol jártunk pasáink, bégeink és vitézeink sok külömb-külömbféle panaszolkodásokat töttenek az ti részetőkről járó csatáknak kártételetök felől, az békösségben elvött embörinknek és faluinknak be nem hódolása felől. És miulta Budára megjüttünk, csak egy nap is hía nem lévén, mindön nap csatájok országunkban járván, embörinket levágván az mit pénzüel és marhájúl nálok találnek elviszik.

Miúltátúl fogva mi oda alá möntünk volt Buda, Székös Fejérvár, Koppán, Kanizsa és Egör, Szólnok és az egyéb várainkban levő kárvallásinknak lajstromát ím elküldöttük, az Bosznaország nekül, mely lajstromból tudástokra lesznek az mi sok kárvallásink etc.

Mostansággal csak ez napokban az Battyanyi úrbarátunknak Csampay Mátyás nevű hadnagya 44 embörével Paksá csatára mönvén, az mi vitézink nyertesök lévén, Nagy Péter, ki lovász mestere volt Battyányi úrbarátunknak és Győricza és Csoy Ferencz: mondom ezök ez megnevezött emböri elfogatván most is kezünknél vannak.

Ismét ezek nélkül még különben az Rákóczi Lajosnak sógora Nagy András csengőrfalvai volt előttök járó 37 katonának, kik Pesthöz közel lesben állván, az möly szekerek Hatvan-

ban mőnnek volt azokra ütöttek, és azt prédálván az mi vitézink elérvén, azokban kettőt hoztak ide, egyiket vadászi Nagy Gergőlt és Váczy Istvánt Fálffy István szolgáját, kik mostan itt vannak kezünknel, egynehányát pedig levágták.

Ismét ezőn kívül komjátí Varjas Imre, ki kalauz, 40 katonával ez napokban Szomborra mőnvén 60 baromnál többet hajtottak el. Ismét pápai 6 katona ez napokban csatára mőnvén, az egyikét úgy mint pápai Nyerőgyártó Gergőlt elfogták s azóte elszaladott, ezt pedig az fejeváriak hozták etc.

Becsületes úrbarátim, azt kívánom ti nagyságotoktól, hogy ez elküldött lajstromunkat előtőkben vitetvén, ez dolgokat az kik cselekedték, kárainkat megfizettetvén, végezésünk szőrént pedig ő magokat megbüntessétők.

Hogyha pedig ezúttal is az dolgot meg nem látván igazat nem tétették szolgáltattok, tehát ebből semmi jó nem követkőzik. Az mieinket is meg nem tartóztatván, ti kögyelmetők léssen oka.

És végezésünk szőrént bizonyos embőrit küldje ide ti kegyelmetők hozzánk, hogy az kezünknel levő gonoszok fogadásunk szőrént büntessenek meg.

Mi ezőket rab gyanánt nem tartjuk, hanem hogy az végezésünknek kívőle ne legyen, az okájért tartjuk itt őket, hogy az kegyelmetők részéről ide jött embere kegyelmeteknek nincsen.

Szükség azért, hogy embőre jűjön ide kegyelmetőknek fölle etc.

Annak fölőtte az holdoló faluknak végezését is nagyságtok igen szépőn jól tudja, az bezárt faluknak, hogy senki ne legyen ellenzője, hanem bejárjanak, úgy mond, úgy végeztetött. És ez is vagyon az végezésében, hogy az mőly faluk az mivel tartoznak, annak megadásában ha villonganak és versőnyöskődnek, az falukra levelet küldjenek s az kapitánnak is, s hogy ha úgyis be nem jűnnek, tehát az falunak ispáhiája mőnjön ki falujában és vőgye meg az ő igazságát az mivel tartoznak neki.

Mostan pedig az követ úrbarátunk, milt oda alá mőnt, az bejárt falukban Esztergammá 35 falu nem jűtt be, Egőrben pedig 72 falu nem jűtt be, Székös Fejevárrá 150, Koppánban 30 falu, Kanizsára száznál több falu nem jűtt be. Az jobbágságnak levelet küldünk s azt mondják, hogy az kapitánok nem eresztik be őket.

Az mieink pedig mi túlünk való féltőkben, meddig mi megjűttünk, mindeddig várakoztanak.

Annak okaiért azt kívánjuk, hogy az kapitánoknak erősen meghagyja parancsolja ti kegyelmetek, hogy az faluk jűjjenek be és adót adjanak: s az több pőrös faluk, az követ úr barátunk megjűvén az végezés szőrént megláttatik.

Mostan mindnyájan együtt vagyon ti kegyelmetök s hogy ha ezt az dolgot el nem igazítjátok szükség leszön az végezés szörént, hogy mindön embör az ő faluját megkeresse és ebből is, ha mi történeidik, tehát mi vétkesek bűnösök benne nem leszünk etc.

Ezöknek kivüle Bosznaságban három várat csinálni az Erdélydssigh (t. i. Erdődy) úrbarátunk kezdött möly előtt, hogy elhagyattatnéjük tudni adtuk vala. Azok penig az várak az mi országunkban vadnak. És az hadaknak előtte az mi kezünknél volt s annak utána mi pusztán hagytuk volt, azoknak azért megcsinálásokra semmiképen szabadság nem adatik s hogyha el nem hagyják s túlök kezöket meg nem fogják, vonszák tehát: mi annak utána vétkesök bűnösök nem leszünk, mert az végezésben is úgy vagyon etc.

Ezt is írjuk, hogy az váczi kapitány egy embörünket az vízben vetötte fényes nappal, síppal és dobbal levén, mölynek mi az oka? Hogyha penig méltó volt megöletni, tehát végezésünk szörént miért hogy embört nem kívánt túlünk? Ez dolgot is azért miért cselekedte legyön, kívánjuk, hogy megláttassék. Mert az mieink is szükség leszön, hogy az szomszédságban ilyen dolgot kezdjenek cselekedni. Mégis kéröm azért ti kegyelmetöket, hogy mindnyájan együtt jelen levén, ez dolgokat meglátván, végezésünk szörént mi nekünk igazat tétessetök. És az kik cseleködték azokat megbüntessetök.

Mert hogyha ez úttal is ezöknek eleit vevén igazat nem tettök, ezökből valami következik, mind ez világon s mind penig az másikon, mi vétkesek bűnösök nem leszünk etc.

Ennek előtte az Újvár végezésében Battyányi fia úrbarátunk kezénél levő békösségben elfogatott embörinket, hogy elbocsáttassanak, úgy végeztetött volt. Öt szegény szolgáló legényt, úgy vagyon, hogy elbocsátott az végezés szörént, de az kik oly embörök voltak, azoktúl sarcot kíván, azokat és az egyéb helykön az békösségben elfogatott embörinket bocsássátok el, mölyek az mi lajstromunkból kitetszenek. etc.

Ennek előtte az nagyságos Molardi János úrbarátunknak levele jüvén az kiskomáriak közül, tíz embör az Szigetvár tartományban, hogy elveszött volna.

Abban az tartományban nagy sokadalom leszön, török, magyar, horvát és tót nemzetségből sok embör összegyüleközvé, az sokadalom eloszolván egy faluban egy néhány embört megölettek. Isten látja, hogy az dologban választig cirkálódtam és erőssen értéköztem s tudakoztam, de az mieinknek szavok s feleletjük ez, hogy az komáriak az kapronczaiaknak valami fekete marhájokat hajtották volt el és így levén kérték túlök az marhákat s mivel hogy meg nem adták, úgy háborodtak össze egymással. Ez dolgot az horvátok cseleködték, úgy mond, azt felelték. Az falunak em-

börit, az möly faluban az embörök megölettenek s az möly falun elmöntek is, annak embörit és ispáhiájokat Budára hozattam s itt vannak fogva, s hiszöm, ha az törökök eltagadják, az körösztyénök el nem tagadják.

Ti kegyelmetök is küldje embörit azért ide Budára s kérdözzék meg és lássák, mit felelnek etc.

Bizonynyal mondom, hogy az békösség ellen valaki cselekdik, ha szintén atyámfia volna is el nem titkolnám, hanem megbüntetném érötte etc. Ez dologban sokat töreködtem, de enél egyéb hírt nem vöttem etc. Az Boszna felől levő vitézeinktül tött panasz ez, hogy az zábrágiak (így) sok kárt töttek volna. Ez dolog felől bizonyos embörinket küldvén az bosznai pasát választig zaklattuk, kérdöztük.

De annak választétele az, hogy mi túlünk Zábrágig közben két avagy három vár is vagyon úgy mond, és ha mi valami oly kárt tönnénk is, tehát az végbelieknek cseleködnénk úgymond, három vagy négy vár ellen miért mennénk, de röndöljék el, melyik várbeliek cseleködték és ahhoz képöst tudhassuk mi is.

Isten éltesse jó egészségben nagyságtokat.

Litterae sunt datae Budae 21. Octobris secundum vetus calendarium anno 1608.

Nagyságtoknak jóakaró szomszéd barátja

Vezér Ali pasa, az hatalmas
török császárnak főhelytar-
tója s gondviselője Bádán etc.

Kirül: Az tekintetes és nagyságos vitézlő becsületes uraknak Molardi Jánosnak és Sayfryd Kolonitsnak, ő fölségé kedves tanácsinak és híveinek etc. Neköm becsületes úrbarátimnak adassék hamarsággal.

XIV.

1608. október 21. ónapjár szerint.

Fölséges fejedelöm szerelmes szomszédom: köszönetöm és tisztösséges barátságom ajánlásának utána ezért kölle fölségödet ez jelen való levellemel megtalálnom.

Az mindönható istennek segítségéből Bosznátül fogva Budáig jüvésünkig az mi végvárainkat megkerülvén mindön helyekön és mindön várainkban az békösségnek véghöz mönését hirdetvén és erősen megtiltván s hagyván mindön dolgokat megerősítvén minden fogyatkozás nekül, semmi híját csak egyet is nem hagyván, hogy megtartassék erősen megkötöttük.

De mindön helyekön, az hol jártunk, pasáink, bégeink és vitézink sok különb-különbféle panaszolkodásokat töttenek, az fölségöd részéről való csatáknak járások és kártételjük felől az

békösségben elvött embörinknek és faluinknak be nem hódolása felől etc. És Budára való jüvésünknek utána csak egy nap is híja nem levén, mindön nap csatájok országunkban járván embörinket levágván, az mit pénzül és marhául nálok találnak elviszik. Miultátúl fogva mi oda alá möntünk volt. Buda, Székösfejevávár, Koppány, Kanizsa és Egör, Szolnok és az egyéb várainkban levő kárvallásinknak lajstromát ím elküldöttük az Bosznaország nélkül.

Möly lajstromból tudására lesznek felségednek az mi lött kárvallásink ú. m.

Mostansággal úgymint ez napokban az Battyányi úr barátunknak Csampay Mátyás nevű hadnagya 44 embörével Paxáh (=Paksá) csatára mönvén, az mi vitézink nyertesbek levén, Nagy Pétör, ki lovász mestöre volt Battyányi úrbarátunknak, ismét Györicza és Csomy Ferencz ezök ez megnevezött emböri elfogtván, most is kezünknél vannak.

Ismét ezök nélkül még különben Rákóczi Lajosnak sógora Nagy András tengőrfalvai volt előttök járó 57 katonáknak, kik Pethöz közel lesben állván, az möly szekerek Hatvanban marhát visznek volt, azokra ütöttek és azt prédálván, azon közben az mi vitézink elérvén, azokban kettöt hoztak ide, úgymint Vadászi Nagy Gergölt, Váczi Istvánt, Váczi István szolgáját, kik mostan itt vannak kezünknél, egynehányát pedig levágták.

Ismét ezen kívül Waryas Imre, ¹⁾ möly kalavuz 40 katonával ez napokban Szomborra mönvén 60 baromnál többet hajtottak el.

Ismét hat pápai katona csatára mönvén ez napokban egyikét úgymint Pápai Nyerögygártó Gergölt elfogtak az fejeváriak s az öte elszaladott.

Szerelmes szomszédom ezön kéröm felségedet, hogy ez elküldött lajstromunkat elvitetvén F. eleiben, ez dolgokat, kik cselekedték, kárainkat megfizettetvén végezésünk szörént ő magokat megbüntesse fölséged.

Hogyha pedig ez úttal is az dolgot meg nem látván igazat nem tetet, szolgáltaal F. ebből semmi jó nem következik, mert az mieinket is meg nem tartóztatván, F. lészön az oka.

És végezésünk szörént küldje bizonyos embörét F. hozzánk, hogy az kezünknél levő gonoszok, fogadásunk szörént büntessenek meg.

Mi ezöket rab gyanánt nem tartjuk, hanem hogy az végezésnek kivüle ne legyen, az okájért, hogy az Fölséged részéről idejütt embör nincsen, azért tartjuk itt őket. Szükség azért hogy embör jüjön felöle az fölséged részéről.

¹⁾ Az Illésházyhoz címzett levélben Komjáthy előnévvel.

Annak fölötté az holdoló faluknak dolgát is F. igen szépen jól tudja, az bejárt faluknak, hogy senki se légyön ellenzője, hanem bejárjanak; úgy végeztetött.

És ez is vagyon az végezésben, hogy az möly faluk, az mivel tartoznak, annak megadásiban ha versönyösködnek és villonganak, tehát az falukra levelet küldjenek s az kapitánnak is. S hogyha úgy is be nem jönnek tehát az faluk ispáhiái mönjenek ki az falukra s vegyék meg az ő igazságokat s fizetésöket etc.

Mostan penig az követ úrbarátunk, miulta oda alá mönt, az bejött falukban 35 falu nem jött be Esztergommá. Egörben penig 72 falu, Székesfejérvárra 150, Koppányban 30, Kanizsára száznál is több falu nem jött be.

Az jobbágyoknak levelet küldünk s azt mondják, hogy az kapitánok nem eresztik őket be.

Az kapitánoknak is penig levelet küldünk s azok meg azt mondják, hogy mi határt szabtuk, úgymond, s nem eresztik be őket. Az mieink penig az mi túlünk való féltökben, meddig mi megjöttünk, mind eddig várakoztak.

Ennek okájért ezt kívánjuk, hogy az kapitánoknak hagyja, parancsolja erősen meg F., hogy az faluk jüjjenek be és adót adjanak, s az több pörös faluk penig az követ úrbarátom megjüvén, az végezés szörént megláttatik.

Mostan az urak mindnyájan ott vannak fölséged mellett, s hogy ha mostan az dolog az végezés szörént el nem igazodik, szükség lészön mindön embernek faluját megkeresni, mert azok az ő igazságokat megvötték az ő falujokban.

És ebből is, ha mi történik és következik, tehát mi vétkesek, bünösek nem leszünk.

Ezeknek kivüle Bosznaságban három várat csinálni az Erdélydség úrbarátunk kezdött, möly ezelőtt hogy elhagyattatnék, tudni adtuk vala, azok penig az várak az mi országunkban vannak és az hadaknak előtte az mi kezünknel voltak s annak utána pusztán maradtak volt. Azoknak azért megcsinálásokra semmiképen szabadság nem engedtetik s hogyha el nem hagyják s kezöket tüle meg nem vonyszák, mi annakutána vétkesek, bünösek nem leszünk, mert az végezésben is úgy vagyon.

Ezt is írjuk, hogy az váczi kapitan egy embörünket az Dunában vetette fényes nappal és síppal, dobbal. Mölynek mi az oka? Hogy ha penig méltó volt megölésre tehát mért hogy embört nem kívánt túlünk.

Ez dolgot is azért miért cseleködde légyen, kívánjuk, hogy érötte megbüntessék.

Mert az mieinknek is szükség lészön, hogy az szomszédságban úgy cselekösznek.

Meg is kérem azért F., hogy mostan az urak is felséged

mellett ott levén, ez dolgokat meglátván, végezésünk szerent mi nekünk igazat tetessen szolgáltasson s az kik cselekedték azokat parancsolja F. megbüntetni.

Mert hogyha ezúttal is ezöknek eleit vévén, igazat nem tesznek tehát ebből valami következik tehát mind ez jelön való világon s mind pedig az másikon mi vétkesek és bűnösök nem leszünk. etc.

Ennek előtte az Ujvár végezésében Batthianih fia úr barátunk kezénél levő békösségben elfogatott embörink, hogy elbocsáttassanak úgy végeztetött volt. Öt szegény szolgálgeény elbocsátott az végezés szörént, de az kik oly embörök voltak, azoktól sarccot kíván. Azokat azért és az egyéb helyekön az békösségben elfogatott embörinket bocsáttassa el felséged, mölyek az lajsttromból kitetszenek etc.

Ennek előtte az nagyságos Molardi János úr barátomnak levele jüvén az kiskomáriak közül tíz embör az Szigetvár tartományában, hogy elveszött volna. Abban sokadalom az tartományban nagy leszön, török, magyar, horvát és tót nemzetségből sok embörök öszvegyülekeznek.

Az sokadalom eloszolván egy faluban egy néhány embört öltek meg. Isten látja, hogy ez dologban eléggé cirkálódtam és erősen értékeztem s tudakoztam. De az mieinknek szavok s feleletjök az, hogy az komáriak az kapronczaiaknak ez előtt valami fekete marhájokat elhajtották volt, és így levén az dolog, kérték tülök az marhát s mivel hogy vissza nem adták nekik, úgy háborodtak osztán öszve egymással. Ez dolgot az horvátok cselekedték, úgymond, azt felelték. Az falunak embörit és az möly faluban az emböröket megölték s az möly falun elmöntenek is annak embörit és iszpahiáját is Budára hozattam s fogva vannak. És hiszöm, ha az törökök eltagadják, az körösztényök el nem tagadják.

Szükség azért, hogy onnan az részről ide az mi részünkre ember küldessék, kérdözzék meg és lássák, mit felelnek.

Bizony mondom, hogy az békösség ellen valaki cselekedik, de ha szintén atyámfia volna is, el nem titkolnám, hanem megbüntetném érötte. Ez dologban sokat töreködtem, de ennél egyéb hírt nem vehettem etc.

Az Boszna felől való vitézinktül tött panaszok ez, hogy az zágrábiaknak károkat töttek volna.

Ez dolog felől bizonyos embörinket küldvén az bosznai pasát választig kérdöztük, de annak valasztétele az hogy mi tülünk Zábrág-közben két avagy három vár is vagyon, úgymond, és ha mi valami oly kárt tönnénk is, három vagy négyvár ellen miért mönnénk, hanem inkább az végvárbeliéknek cseleködnénk. De röndöljék el, melyik várbeliék cseleködték s ahhoz képöst tudhassuk mi is.

Ezöket akarám azért F. iratnom. Isten éltesse jó egészségben F. Datae sunt literae Budae 21 die Octobris secundum vetus calendarium anno 1608.

Fölségednek jó akaró szomszédja

Vezér Ali pasa, az hatalmas török császárnak ide ki levő várainak szerdárja és Budavárában gondviselője s főhelytartója etc.

Kivül: Az fölséges Mátyás hercegnek, Magyarországnak és Csehországnak választatott királyának, Ausztriának, Burgundiának hercegének, Morvának hadnagyának, Tirolnak ispánjának és Magyarország gubernátorának etc. Neköm becsületes szomszédomnak adassék.

(Ugyan e levél ugyanazon kelettel Illésháznak címezve is találtatik a csomagban.)

XV.

1608. december 10. ó naptár szer.

Tekintetes és nagyságos vitézlő úr nekem becsületes jóakaró apám: köszönetöm után sat.

Nagyságodnak becsületes és szerelmes apám úrnak levelét az nagyságodnak becsületes emböri kezéből elvöttem nagy tisztossággal és abban mit írott legyen nagyságod, szépön megértöttem mindönképen, s hogy nagyságod szerelmes apám erre az méltóságos tisztre választatott, azon szívem szörént örvendeztem, kihöz adjon isten ő szent fölsége jó egészségöt s jó szöröncsét nagyságodnak. etc. Azt is megértöttem penig az nagyságod leveléből, hogy az követ úrbarátim kegyelmek Budára rövid napon való jüvésök nagyságodnak tudtára lévén, ehhez képöst az közöttünk lött végezés szörént, az hátra maradott ajándékot is megkészítvén csak szintén megküldendő félben vagon kegyelmetök.

Im most is azért azoktúl az becsületes úr barátainktúl levél jütt s reménlöm, hogy tiz napig Budán lesznek ahhoz képöst legyen tudására azért nagyságodnak etc.

Irta azt is nagyságod szerelmes apám, hogy az kapitánokat mindön felöl nagyságod behívatván az békösségnek erősen megtartását fejök jószágok vesztében parancsolván, hogy valakik az békösségnek ellene lönnének, azokat nagyságod eleiben hozatván, megöletnéje.

Mi is azért ennek utána reménljük, hogy nagyságod az békösségnek szeretöje és az dolognak utólját meggondoló eszös okos úr és ennek utána úgy tartatja nagyságod. Az mi részünk-

ről is penig azon módon meghagyván, parancsolván mindön koron megtartattuk. És az békösségnek valaki ellene jár, ha nem tudom mi nemű főembör, vagy ha szintén atyámfia leszön is de nem szánom. Azt nem írja nagyságod szerelmes apám, hogy az mi nagy és sok kárvallásinkat mikor térítettik vissza nekünk. Irja azt nagyságod szerelmes nagyságos apám, hogy az Kanizsa felé való faluk dolgának eligazítására végezésünk szörént az nagyságos Szécsy Tamás és Batthiányi úrbárátink választattak volna, és hogy mi is ahhoz képöst embört röndölnénk. Mi azért mindönkoron készen vagyunk s arra az dologra embört röndöltünk a békösségben együtt levőt egyiket. De azok az barátink ez dolgot miképen igazítják el, az faluk övéi lévén. etc. Arra az dologra oly embört röndöljetök, hogy az kinek ott semmi dolga és sömmi köze és örökké ne légyön, igazság szörént 'az pört elvégezvén a behódolókat eligazítsa. Mert mi az möly mi embörünket, arra választottuk ott semmi közi nincsen. Nagyságotok is úgy cselekdjék azért, mi is tudjuk, hogy az dolog meg-láttassék etc.

Írja azt is nagyságod jó apám, hogy az itt levő rabokat elbocsássuk s ahhoz képöst az Batthiányi úrbárátunknál s egyéb helyökön is levő rabokat is nagyságod elbocsáttatnája: De azokat büntetés nélkül elereszteni, nyilván vagyön nagyságodnál s ijól tudja, hogy az békösség végezésének ellene vagyön. Mi arra készek vagyunk az mienkben, ha valamölyek az félek fogattattak el, kik latorságot, gonoszságot cselekdtek leend, végezésünk szörént illendő helyön, hogy megbüntettessenek. De hogy ha nagyságodnak szerelmes és becsületes apám úrnak az akarátja, hogy azokat megmöntse, szabadítsa tehát azoknak ki nevök és möly felé köll bocsátani, avagy peniglen ha oda nagyságodhoz köllessek-e fölküldenöm, írja meg mindönképen én neköm nagyságod s az nagyságod kedveiért meg nem tartom úket etc. Az möly szegény rabot peniglen nagyságod én neköm küldött, fölötte igen jó néven vöttem s én is országában beküldöm. Az ramfolt is penig jó néven vöttem nagyságodtól. Isten éltesse sokáig nagyságodat etc. Datum Budae 10. die Decembris secundum vetus calendarium anno 1608.

Nagyságodnak jó akaró fia

Vezér Ali pasa az hatalmas török császárnak ide ki levő szerdárja és főhelytartója Budán etc.

Kívül: Az tekintetes és nagyságos vitézlő úrnak Illyésházy Istvánnak az fölséges István, király ő fölsége nádor ispánjának etc. neköm jó akaró becsületes apám úrnak adassék.

XVI.

1608.

Nagyságos és vitezlő főúr köszönetemet és szolgálatomat ajánlom nagyságodnak az jó istentől kívánok nagyságodnak jó szerencses egészséget megadatni.

Továbbá csak ezért kelleték nagyságodat levelem által megtalálnom, hogy az nagyságos vezér Ali pasa urtól ma pénteken délután vecsernye tájban érkezék ide levél, ki nagyságodnak szól, kit én is nagyságodnak mingyárust bizonyos embertől elküldek, nagyságod megbocsáson, ha előbb érkezett volna elébb elkuldttem volna nagyságodnak.

Tartsa meg isten nagyságodat jó szerencsés egészségekben. Költ Istergamba ma pénteken A. D. 1608.

Nagyságodnak

jó szomszéd barátja
Bekir bék.

XVII.

1608.

Nagyságos becsületes fő úr minden hozzám illendő dolgokban jó szomszédsági barátságomat ajánlom nagyságodnak az jó istentől minden jó szerencsés egészségeket kívánok nagyságodnak.

Továbbá ma kedden délután hét órakor jutának ide az n. vezér Ali pasa fő emberivel az n. Habyt efendi és az n. tekintetes Zulfikar bek is, ki az hatalmas és felséges római császárhoz rendeltetett és az gyalogok is itt vadnak az okáért, hogy az utánra nagyságotok hol leszen szemben létel s mikor mi tájban, választ várunk nagyságotoktól. Tartsa meg isten nagyságotokat jó szerencsés egészségekben. Költ Istergamban ma kedden 1608.

Kegyelmed jó szomszéd barátja

Bekyr Bek.

Kivül: Az tekintetes főúrnak Illésházy Istvánnak, nekem jó akaró uram barátomnak adassék ez level.

XVIII.

1609. febr. 3. ó-naptár szerint.

Tekintetes és nagyságos vitezlő úr neköm jó akaró bízott becsületes apám. Köszönetöm után sat.

Nagyságodat becsületes apám urat peniglen ezért kölle ez levelemmel megtalálnom, hogy tudni illik:

Sok ideje vagyon immár az követ úr barátunk az mi portánkról feljüvén itt Budán létével és késődésével szintén elunták immár magokat: hihető hogy ők is nagy örömet házokhoz haza mönnének etc.

Az mi Züldfikár bégünk felől is penig régulta nem jüve semmi hír is, sőt mikor ide levéllel embört akar külden is, nem engedik etc.

Édös, tisztöletös és nagyságos apám, nyilván vagyon nagyságodnál, hogy még ide Budára is nem jüttek volt, az mikor megíratuk vala, hogy ne köllenék itt osztán Budán megkésődniök, hanem az újvári végözés szörént, mindön embör haza mönne házához; de ez dolog felől nagyságodtúl oly valóságos válaszának nem jüvésével, nem tudhatjuk, mit kölljön gondolnunk. Im immár másfél holnapjánál több vagyon és semmi oly hír is nem jüve etc.

Nem az hogy mi ezöknek itt létöket bännánk és neheztelnéjük, de önön magok fölötte igen bánkódnak, szomorkodnak ennyi időtül fogván itt való késődésökön, és különb-különbféle hírek is hallattatnak peniglen etc.

Az okájért kéröm nagyságotat, mint jóakaró, bizott, becsületes apám uram, ez levelünk mostan immár nagyságodnak kezéhez megadatván Züldfikár bégöt Komáromban aláhozatván, és az maradék ajándékot is penig az fogadás szörént megkésztívén, mi is penig az követöket szép tisztösséggel fölküldvén fölküldjük. És fogadásunk szörént az mi részünkről, mönendő követ is készen vagyon. Ez dolgok felől azért nagyságodtúl mönnél hamarébb lehet bizonyos választ kívánok etc. Isten éltesse jó egészségben sokáig nagyságotat.

Datum: Budae 3 die Februarii secundum vetus calendarium anno 1609.

Nagyságodnak jó akaró fia

Vezér és Szerdár Ali pasa
Budán etc.

Kivül: Tekintetes és nagyságos vitézlő urnak Illésházy Istvánnak az fölséges második Mátyás király ö fölsége tanácsának és nádor ispánjának. etc. Néköm becsületes jó akaró apám urnak adassék ez levél hamarsággal.

O
tito
tius
tissime.

XIX.

1609. febr. 13. ó-napt. szer.

Tekintetes és nagyságos vitézlő úr, néköm jó akaró becsületes apám: köszönetöm sat.

Két levélét vöttem mostan egymás után nagyságodnak, az Kanisa felé levő faluk dolga végett, hogy fő-fő emböröket rëndölt volna nagyságod, és hogy mi is azonképen rëndölnénk az mi részünkről, azt írta nagyságod. Ez következő holnapnak az ujság meglétele után azért tizedik napjára az mi embörink is Kanisán találatnak s az kegyelmetök emböri is készen legyennek ott egy alkalmas helyön az zsitvai végezés szörént.

És az Esztergamhoz holdoló faluk dolgájért is értesítést kívánt nagyságod, hogy az bírák megesküdtessenek.

Arra is azért ugyanazon napra vagy mint az következő holnapnak tizedik napjára, az kegyelmetök részéről elrendöltött embörök, az faluknak biráival, öreg emböreivel, papjaival szömben készen találatassanak: s azon napon az mi embörink is az tractában készen találatnak ott etc. Irt nagyságod az latrok felől is, kik az ökröket ellopták, hogy meghatta parancsolta volna nagyságod az véghelekben, hogy összekeresnék s az latrokat is kikerestetvén megbüntetné nagyságod etc.

Igen kéröm azért mégis nagyságodat, hogy kerestesse ki nagyságod azt az marhát s adassa vissza s az latrokat is, érdömök szörént büntesse meg nagyságod etc.

Az mi Zöldfikár bégünk felől is mit írt legyen nagyságod azt is penig megértöttem etc. Fölötte kéröm nagyságodat, hogy az követök elváltoztatását ne késlelje immár nagyságotok, hanem az mint írja nagyságod levelében, hogy hamar való napon szép tisztösséggel Bécsből aláhoznáják ő nagyságát, hozassa alá nagyságod. Mi mindönképen készen vagyunk az végezés szörént, és sohult semmi akadályunk egy csöpp is nincsen. Az maradék pénz felől is, mit írt legyen nagyságod, hogy 20 ezer forintjára jó posztót adna nagyságod és az többit kész pénzzel adná nagyságod.

Édes, tisztöleletes szerelmes apám, nyilván vagyon nagyságodnál ennek előtte az Zsitvatorkon és az Újvárban levő végezés. Fő és kiváltképen az kötés, fogadás levélben is hogy köttetött. Az hatalmas császárunknak és mindön ő hatalmasságához tartozó vezérinek ez dolog immár mindönképen tudásokra vagyon és miképen lehessen ebben valami változás? Egy eszes okos nagyságos úr nagyságod s meg gondolhatod. Főképen azért az maradékért ugyan arra választott s rëndöltetett főember kapocsi küldetett, az ki azt várja mostan nálunk etc. Az mely rab valami gonoszságban találatván elfogatott volt penig, az kinek kiküldése s elbocsátása felől írt nagyságod: im azt is megcseleködtem s kiküldöttem nagyságodnak. Ezöket akarám nagyságodnak iratnom. Isten éltesse sokáig jó egészségben nagyságodat.

Datum Budae 13. die Februarii secundum vetas calendarium anno 1609.

Vezér Alipasa az hatalmas török császárnak ide ki levő szerdárja, gondviselője s fő helytartója mostan Budán etc.

Kívül: Tekintetes és nagyságos vitézlő úrnak Illyésházy Istvánnak, Magyarország nádorispánjának, az kunoknak bírójának, Trincsen és Liptóvármegye főispánjának, az második magyarországi Mátyás királynak tanácsának és Magyarországbán helytartójának etc. Néköm becsületes apám úrnak adassék.

XX.

1609. február 13. ó-naptár szerint.

Tekintetes és nagyságos vitézlő úr, neköm becsületes uram apám, szolgálatom ajánlása után, istentől egészségöt s jó szerencsét kívánok nagyságodnak adatni etc.

Mivel hogy régtől fogván nem vöttem nagyságodnak levelét, mölyből érthettem volna nagyságodnak állapotja és egészségben léte felől. Az okájért nem türhetém, hogy ez levelemmel meg nem találtam volna nagyságodat. Jól lehet penig, hogy az mint nyilván vagyon nagyságodnál, én sem voltam itt, ha szintén levelével megtalált volna is nagyságod, hanem az követökkel az hatalmas császárunk portáján voltunk, és az jó istennek neve dicsértessék, mindön jó véggel jártunk és szépon onnan viszontag föl is jöttünk, az mint még akkorban is tudására adatott nagyságodnak etc.

Annak okájért ezön kéröm nagyságodat, hogy állapotja, egészsége és mindön egyéb dolgok felől is, írjon nagyságod én neköm mindönképen s nagy jó neven veszöm.

Végezetre ezön is kéröm édes tisztöletes uram apám nagyságodat, hogy az én pereszlényi jobbágyimat, kiket én vöttem meg Dervis agátúl, küldje be hozzám nagyságod őket, meghagyván parancsolván nekik N. én tudom, hogy el nem merik mulatni s hallgatni, hanem azonnal osztán jöttön bejűnnek.

Ez előtt ő magoknak is írtam volt penig felőle, hogy én vöttem meg őket és hogy hozzám bejűvén lönnének szömben velem, tudnám én is őket s úk is engömet. Ugyan igen kéröm azért mégis nagyságodat, hogy valami három vagy 4 öreg embört küldjön be nagyságod bennök s megszolgálom nagyságodnak, mint jóakaró uram apámnak. Isten éltesse jó egészségben

n. Datum Budae 13. die Februarii secundum vetus calendarium anno 1609.

Nagyságodnak jó akaró barátja

Amhát kihája, az tekintetes és nagyságos budai vezér szerdár Ali pasának udvarának főgondja viselője etc.

P. S. Ha valamiben az én szolgálatom is kívántatik nagyságtok tehát nagy bizvást írjon s parancsoljon N. s nagy örömet én is kész lészök szolgálni mindönkor.

Kivül: Tekintetes és nagyságos vitézlő urnak Illyésházy Istvánnak, Magyarország nádor ispánjának, kunok bírójának, Trincsen és Liptó vármögye főispánjának, az második magyarországi Mátyás királynak tanácsának és Magyarországbán helytartójának, neköm becsületes uram apámnak adassék.

XXI.

1609. febr. 28. az ó-naptár szerint.

Mi vezér Ali pasa, istennek engedelmeből az hatalmas és győzhetetlen török császárnak az tengeren innen levő hadainak és Bosznán, Tömösváron, Egren, Kanizsán s az több várain szerdárja, gondviselője s főhelytartója Budán etc.

Tekintetes és nagyságos vitézlő úr, nekem jó akaró bizott böcsületes apám. Köszönetem után tisztességes magam ajánlásának mindenkor kész voltát ajánlom nagyságodnak, és minden kívánsága szerint való jókat kevánok Istentől adatni etc. Továbbá az nagyságod kedves embere Sárközy Ferencz hozzánk jövén megadá énnekem az nagyságod böcsületes levelét, és abból megértettem, hogy nagyságod kevánta az faluknak eligazítását. És az Kanizsa felé levő faluk dolgának eligazítását, úgy rendelte volna nagyságod avagy olyakat, a kiknek semmi jószágok arra nem volna. Mi is azért olyakat rendeltünk teljes hatalommal, az kiknek semmi jószágok, sem falujok nincsen ott. Elelőtt való írásunk szerint pedig, ez mostani rajtunk levő holdnapnak 15 napjára ott lesznek. Az Esztergamhoz való faluknak, az melyek holdultak, azoknak neveket kevánta megtudni nagyságod. Nagyságod parancsolja meg azért azoknak, hogy arra az rendelt napra Szödényben készen találhassanak és magyarul ím meg is irattuk neveket azoknak az faluknak, mely faluknak oda kevántatik jönniek. Az mostani holduló falukat pedig ugyan nem is írtuk, hanem csak az perleködésben levő falukat, az melyek eleitől fogva Esztergamba holdúltanak, azokat írtuk. Majd 50 falunál többet nem írtunk pedig föl, olyakat az melyek néha jüttek s néha nem jüttek be, hanem ez mostani írásunk szerint való falubelieknek

atyjok s atyjok fia nevével íratott lajstromot írtunk és úgy hagyja és úgy parancsolja meg nagyságod azoknak az falubelieknek, hogy azoknak régi eszes öreg emberei menjenek oda, másonnand valók ne menjenek azokon kívül valók, mert ha másonnand valók jövendnek, kitetszikés tudásunkra lészen etc. Irta azt is nagyságod, hogy az mely emberönket (így) oda mennek, azoknak ott semmi közök jószágok, se iszpahiaságok ne legyen ; nyilván való nagyságodnál, hogy ezek nem illenek az Kanizsa felé levőkhöz, ezeknek könnyő dolga, egynehány falu csak az, ki pörlődésben vagyon, és minden falunak embere esküvést tevén, azt az falut tudja. Régi tudós emberek kevéntatnak, de teljes hatalommal végező közöttök egy vagy kettő leszen. Az mint oda föl is megíratuk, azért ennek ez mostani rajtunk levő holnapnak 15. napján Esztergamban lesznek emberink. Irta azt is nagyságod, hogy az mi Zöldfikár békönk, hamar való napra Komáromban alá hozzattatnék. Bizonyára régtől fogva reménlettük alájövését, mi mindenképen mindenkor, minden fogyatkozás nekül készen vagyunk. Nagyságod elhigyje, hogy országunkban az csaták szintén igaz úgy járnak mind az két részből és igaz úgy tesznek károkat, mint szintén az had idején cselekedtek és ugyancsak ez napokban is Eger táján hét emberinket vágta le, kiknél ugyan alkalmasan volt pénz is. És Kecskemét környől is két emberinket vágta le, kiknek lovokat és minden marhájokat elvették. Ismég a pestieknek is egy nyáj marhájokat hajtották el és egy gyermekket is vittek Komáromban rabúl és még most is Bácska táján tiz csata jár és az Dunán túl is három csata; mi immár azért ugyan nem tudunk ezek felől mit gondolni, ha ezeknek eleit vevén, reá nem gondol nagyságod. Ezeket akartam nagyságodnak tudtára adni. Isten éltesse sokáig jó egészségben nagyságodat. Datum Budae ultima die Februarii secundum vetus calendarium Anno 1609.

Idem qui supra.

Kivül: Az tekintetes és nagyságos vitézljő úrnak, Illyésházy Istvánnak, az felséges II. Mátyás király ő fölsége tanácsának és nádorispánjának etc. nekem böcsületes apám uramnak adassék.

XXII.

1609. febr. 28.

Én vezér Ali pasa istennek engedelmeből sat.

Tekintetes és nagyságos vitézljő úr nekem becsületes apám, isten áldja nagyságodat mindenféle javaival. — Továbbá nyilván vagyon nagyságodnál, édes becsületes apám, hogy ez előtt is táltam volt meg, mind nagyságodat s mind penig az felséges ki-

rált az Bosznaságban levő Rasztovicza nevő vár felől, melyet az hadak előtt mi birtunk, de az hadakban csak olyan módon pusztán állottak, és mivelhogy csinálni kezdték volt s ő felségét megtaláltuk volt felőle, ő felsége félbe hagyatta volt velek. De im értem, hogy ismét újabban csinálni kezdték és ugyan népet is hagytak benne.

Azokért ezen kérem nagyságodat, mint böcsületes apám urat, hogy írjon nagyságod ő felségének felőle, hogy hagyjanak békét annak csinálásának és fogják, vonják meg kezeket annak csinálásától, parancsolja meg erősen ő felsége. Sőt ugyanezt kívánjuk, elhányják és az népet belőle kivigyék, mert azt semmiképen az bosznaiak meg nem engedik semmiképen, hanem háborúságot indítanak. Hanem ez kívánságunk, hogy mind az két részről, hagyattassék pisztán (így), ki felől kérem nagyságodat, hogy írjon mindjárt ő felségének nagyságod is. És azt is tudja nagyságod, hogy az Bosznaságban az háborúság indításának okai az Szenyek voltak, ennek előtte és most is oly hírt hoztak, hogy ezek valami 12 hajóval készültek volna csatára és kérem azért nagyságodat írjon ez felől is ő felségének, hogy ő felsége hagyja, parancsolja meg, hogy attól azok is megszűnjenek. Mert bizonyára semmi jó nem következik belőle, ha meg nem szűnnek róla. Nagyságod is penig írjon és parancsoljon azonképen nekik; nagyságodtul azért ezek felől jó választ várok. Isten éltesse sokáig jó egészségben nagyságodat. Datum Budae ultima die Februarii anno 1609.

Idem qui supra.

Kivül : Tekintetes nagyságos vitézljő úrnak Illyésházy Istvának, az második felséges Mátyás király ő felsége kedves hívének, tanácsának és nádorispánjának. Nekem böcsületes apám úrnak adassék hamarsággal.

Közli : SZILÁGYI SÁNDOR.

BATTHYÁNY FERENCZ LEVELEI

THURZÓ GYÖRGYHÖZ ÉS THURZÓ IMRÉHEZ 1606—1620.

Midőn a kincstári tanács 1835-ben a kincstári levéltárban találtató Thurzóféle iratok rendezését és regisztrálását elrendelte, az inkább csak magán jelleggel bíró levelezések — ám- bár köz dolgokat is illettek légyen, — az akkor még jó formán alacsony levéltári észjárás szerint, mint »scripta nullius valoris« nem részesülhettek a rendezés nagy jótéteményében. Jó szeren- cse, ha az efféléket a levéltár valamely poros zugába dobták, s el nem pusztultak.

Ezek közül a rendezetlenül maradt Thurzó-féle iratok kö- zül kerültek elé az alább következő levelek, melyeknek közlésé- nél csak azt kell sajnálnunk, hogy Batthyány Ferencznek a Tur- zókkal kétség kívül sűrű correspondentiájából ily hézagosan ma- radtak ránk. De így is sok érdekest nyujtanak és annak a kor- nak már is szép számmal napvilágra került levelezéseihez itt ott minden bizonynyal becses pótlékül fognak szolgálni.

I.

1606. jun. 27.

*Spectabilis ac magnifice domine et frater obseruandissime.
Seruitiorum meorum paratissimam commendationem!*

Istentől kegyelmednek minden lelki és testi jókat kívánok megadatni.

Az kgmed levelét megadák nekem, melyben kgmed írja, hogy az én ott fenn való létem szükséges lett volna; azért uram, én nekem ő fölsége egy szóval sem parancsolt, hogy én felmennjek; mert én örömet szolgálnék mind ő fölségének s mind hazámnak, mindazonáltal kgmednek mint jó akaró uram- nak bátyámnak meg szolgálom, hogy kmed mentett, és róлом el nem feletkezett kgmed.

— Az békeség dolga mibe legyen, azt is meg értettem az kgmed leveléből. Az istenért uram, gondollya meg kgmed az istent és az körösztyénséget, és az nemzetségedhez az mivel tartozol, ne legyen úgy mint tavaly; nem tavaly is ezt az sok körösztyén vér ontást és az sok ártatlan veszedelmét el távoztathatták volna? Kgmeteknek térden állva kell ő fölségeknek könyörögni, az minemő kegyelmes és istenfélő fejedelmek ezek, bizony meg cselekszik, csak kgmetek könyörögjön ő fölségének; ha az Tiszáig kívánnya hogy ő parancsollyon, és ő fölsége az római császár birodalma alatt leszen, mit derogál az ő fölségének, — hiszem ugyan másnak is el adná ő fölsége tisztül; kgmeteknek az publicum bonumra kellene nézni, hiszem csak egy ember Bocskai, az világot által nem éli, ha ő fölsége más erdélyi vajdára akarja ismét bízni, meg lehet, ha pedig nem, azzal is szabad; ha ő fölsége kgmednek mind az Dunán túl való ország hadnagyságát mind pedig az kassait adná, mit derogálna az ő fölségének; lám az szegén Pálffy uramat erdéli vajdaságra költék volna, ugyan az ország hadnagyságát is bírta volna; ezt is meg cselekedheti ő fölsége az én kevés tecczésem szerint, hogy sem mint mind az egész körösztyénségnek ennyi sok kárt szerözzönk és magunkat is el veszesszök; kgmed meg bocsássá, mert kgmednek mint uramnak atyámfiának bízvást írok; kgmetek most lássa, és ennyi sok nyomorultaknak s mind nemzetségnöknek jóvát tudom, hogy kívánnya kgmed, és legyen azon kgmed, hogy ez jó békeség egy olyan kevés földért föl ne bomollyon.

Kgmedtől választ várok és magamat szolgálatomat kgmednek ajállom. Isten éltesse kgmedet.

Ujváratt 27. jun. 1606.

S. ac M. D. V^{rae} servitor et frater paratissimus

Franciscus de Batthyán mpr.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Georgio Turzo de Betlehemfalwa, comiti comitatus Arvensis, dapiferorum regalium Magistro et consiliario sacr. caes. regiaeque Mattis etc. dno fratri obseruandissimo.

II.

1606. aug. 4.

Splis ac Mgfice dne stb.

Algya meg isten stb.

Mínthogy az kgmed embere, az kitül kgmed az levelet ő fölségének küldötte volt, engemet itt talált, nem akarám kgmedhez levelem nélkül vissza bocsátani. — Új hírül kgmednek egye-

bet nem írhatok, hanem, hogy ez esztendőbeli vezér Murat pasa ímmár Eszékhez érkezett minden hadával, és általámfogva föl jű ; én mind az ulta sem hallhatám semmi hírét, mit végezett Illyesházi uram oda alá, ha leszen-é vég az békeségben avagy nem? mert az török ugyan el jár az ú dolgában.

Ha kgmed valamit ért állapotunk felől, aggya értésemre kgmed az én szolgálatomért. Isten éltesse kgmedet sokáig jó egészségben. Datum Viennae, 4. augusti, 1606.

S. ac M. D. V. servitor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyan.

Idem manuppria.

Külczim : mint fönt.

III.

1606. dec. 19.

Splis ac Mgfice dne stb.

Álgya meg isten stb.

— Mivelhogy engemet az kgmed szolgálja itt fön (talált, nem) akarám kgmedhez (válasz) nélkül bocsátani. Igen örömet (. . . . az) kgmed egészséges állapotya felől. Értettem az kgmed szolgáljátúl, (hogy) isten kgmedet az hajduktúl meg mentette, melylyet szívem szerént akarok. — Új hírt kegyelmednek mast semmit nem tudok írni, énnekem kgmed parancsollyon, tehetségem szerént örömet szolgálók kgmednek. — Im egy levelet írtam Illyesházi uramnak, kgmedet kérem mint jó akaró atyámfiát, az én szolgálatomért mennél hamarébb lehet, kgmed bizonyos embertúl külgye meg ú kgmének. — Isten sokáig éltesse kgmedet jó egészségben. Datum Viennae, 19. decembris 1606.

S. ac M. D. V. Servitor et frater paratissimus

Franciscus de Batthyan mpr.

Külczim : mint fönt.

IV.

1607. sept. 14.

Sp. ac. Mgce dne stb.

Álgya meg isten stb.

Értvén uram az kgmed Bécsben való jövetelit, nem akarám el mulatni, hogy kgmedet levelem által meg ne találánám: az magam állapotya felől azt írhatom kgmednek, hála istennek mast egészségben vagyok, kívánnék az kgmed jó egészséges állapotya felől is értekezni. Továbbá, kgmedet mint jó akaró uramat atyámfiát szeretettel kérem, az én szolgálatomért, aggya értésemre kgmed, miben legyen az gyűlés állapotya, mikor megyen

az fejdelem alá, s ha mi oly egyéb hírei vannak is kgednek, hogy tuggyam magamat mihez tartani, mert énnekem azt írják, hogy az mely követek Pozsonban jüttenek volt is, nagyobb része el oszlott és haza ment. Ide mi felénk való hírt kgednek egyebet semmit nem írhatok, hanem hogy az végeket az török igen sollicitállya az defectiora, s ki tuggya uram, egy nap az fizetlenségnek és egyéb szükségnek készerítése miatt minemű kárunk is következik, ha ű fölségek még is tovább hallogattya gongya viselését. — Annak okáért mivelhogy kglmed személye szerént mast jelen vagyon, emlékezzék kged felőle ű fölségének, hogy ha gondot nem kezdnek reá viselni, annyit veszünk vele, az mennyit azután sokáig nem nyerhetünk. — Isten kgedet sokáig éltesse kedve szerént való jó egészségben. Datum ex nostra Rohoncz, 14. septembris, 1607.

S. ac M. D. V. Stor et frater paratissimus

Franciscus de Batthyan.

Idem manuppria

Külczim : mint fönt.

V.

1608. jan. 31.

Šplis ac Magnifice dne stb.

Algya meg isten stb.

Meg értettem uram az kged levelét, s kgednek mint szerelmes uramnak bátyámnak meg szolgálom, hogy kged én rólam el nem feletkeztvén levele által meglátogatott. Bizony dolog uram, hogy szívem szerént akartam volna, ha én is kgetekkel együtt ott lehettem volna, de az hitván beteges állapot készerített, hogy ilyen szükséges utamat is el hagyván itthon maraggyak. Mindazáltal mivelhogy az országgyűlése rövid nap meg leszen, hiszem istent, hogy akkor kgeddel szemben leszek ha isten egészségemet aggya, s az mit az mastani utamban az kgednek való szolgálatomban el mulattam, akkor helyre viszem. — Ezzel isten kgedet sokáig éltesse kedve szerént való jó egészségben. — Datum ex nostra Rohoncz, 31. januarij, 1608.

S. ac M. D. V. Stor et frater paratissimus

Franciscus de Batthyan.

U. i. Hogy kged hozzám, jó akaró atyafiához, minden jó atyafusággal és szeretettel vagyon, azt kgednek megszolgálom, kged nekem parancsollyon, az miben kgednek szolgálni tudok, kged szolgája atyafia vagyok.

Franciscus de Batthyan mpr.

Külczim : mint fönt.

VI.

1609. oct. 20.

Splis ac Mgce dne stb.

Az kgmed levelét megérttettem, az körmendiek dolga felől ő fölségét informálok; de minthogy előbb meg akarom őket hallgatnom, és végére akarok mennem az ő panaszoknak, kgmedet mint uramat bátyámat az én szolgálatomért kérem, kgmed az ő panaszokat, vagy azt kit ő fölségének attak, vagy pedig az kit kgmednek írtak, kölgye meg ezen emberem által. — Az orvosságokat ez jövő gyűlésre meg viszzük kgmednek. — Ím szintén most, hogy ezt írom vala, kgmednek másik levelét is hozák az ő fölsége parancsolattyával egygyött; kgmednek mint jó akaró uramnak bátyámnak meg szolgálom, hogy kgmed meg költe, fölötte igen kedvem szerint való válasz ő fölségétől, és minthogy immár az kívántatik, hogy ő fölsége az ország hadnagyságához való vitézlő népet, úgymint az 150. lovast és 100 gyalogot mennél előbb elbocsáttassa, kgmedet kérem, kgmed aggya tuttomra, az végbeliek fizetése mibe marada, (mert én azt kgmednek meg nem írhatom, az mennyi sok tolvajlások, lopások esnek, hogy immár lehetetlen dolog, hogy tovább eltörhessök, még csak az házbúl sem mér ember ki menni), hogy én is ahoz képest tudnék ő fölségének könyörögni az vitézlő nép elbocsátása felől; s vagy-on-é reménség, hogy ez pozsoni gyűlés előtt legyen? azon kívül is, ha mi hírei vannak kgmednek, kgmed aggya tuttomra, meg szolgálom kgmednek. — Ezzel isten éltesse kgmedet. — Rohonczon, 20. octobris, 1609.

S. ac M. D. V. Stor et frater paratissimus

Franciscus de Batthyán mpr.

U. i. Az tihanyi dolog felől is, az én szolgálatomért, kgmed informállyon.

Külcztm : mint fönt.

VII.

1610. jan. 1.

Az szolgálatom ajállása után stb.

Én tegnap csak búcsút sem veheték ngodtúl, minthogy az üdőnek állhatatlan voltátúl féltem, ngodnak azért magamat és az én szolgálatomat ajánlom, kérvén ngodat, hogy az körmendi dolgomat ngod végezze el, kiért nem leszek háladatlan szolgálója attyafia ngodnak. — Az Stáer országiak levelét ím ngodnak

költem ; választ íráttam volna, de minthogy az követeket vártam oda, mellyek bizonyosan immár Bécsbe vannak, ha későn nem fognak járni ; mindazonáltal ngod jó ítéleti rajta, mit cselekszik ez dologba ? az én kevés ítéletem szerint, az mi istennek nevének dicséretire való dolog, abba kedves dolgot cselekszik ember isten előtt ; én nekem penig ha mit ez dologba ngod parancsol, Récsi uram által aggya értésemre ngod, én is, az mihez elég vagyok, örömet szolgállok. — Ngodat kérem, ngod szóllyon az Stáer országi dolog felől Hermestain urammal, ki feltdmarsalok volt. — Ezzel ngodnak szolgálatomat ajállom. — Isten éltesse ngodat. — Köpcsénbe, 1. jan. 1610.

Ngod szolgálja
Franciscus de Batthyan mppria.

(A levél külső borítékja elveszett, de nincs kétség benne, hogy Thurzó Györgyhöz szól.)

VIII.

1610. febr. 17.

Illustrissime Domine stb.

Álgya meg isten stb.

Az ngod levelét vettem és meg értettem. Hogy ngod az szegény legény komornyik István szolgám dolgában hozzám jó akarattyát mutatván ngod törekedett, ngodnak mint szerelmes bátyám uramnak meg szolgálom. Ahol írja ngod, az törökök arra kötik magokat, s készek meg bizonyítani, hogy mikor Esztergomot megvették az magyarok, annak előttö két esztendővel is fogva lett volna, és nem kívánhatnám, hogy ingyen el bocsáttassék avagy törökök tartassanak meg érte ; mely dolog úgy lévén, ő fölsége akarattyából int is ngod, hogy az törököket el bocsáttassam. Ngodnak erre bizony okkal azt írhatom, az mint immár ennek előttö is írtam ngodnak felölő, hogy az szegény legény akkor akadott kézben, mikor Némethi Gergelt megverték vala Körmendnél és az Rábán által úzték vala őket, az minthogy Pethe László uram is ő kgme, ki most ott Bécsben vagyon, bizonságom lehet rúla, hogy így vagyon ; akkor is penig így, hogy az minemő követeket hozzájok bocsáttunk volt, azokkal ment közikben ; mely dolog Hagymási Kristóf és Nádasdi Tamás uram ő kgme által is meg bizonyodott, és Ali passának is meg írták volt, hogy nem az tatárok fogták, hanem hitre ment közikben, úgy kapták el ; mely dolgot ugyan vármegyékkel meg bizonyíthatok, ha szükség leszen, hogy nem akkor fogták el mikor ők mongyák, hanem így az mint én írom. Ngodat azért kérem, ngod az mi dolgunkba is az igasságot meg tekintse, ngod aggya úgy eleikben az követeknek, hogy általán fogva különben nincsen,

hanem az mint ngodnak írom, és ehez képest ők se tartsák ott azt az szegény legént, hanem külgyék meg. — Én az ő fölsége parancsolattyának engedelmes vagyok és ő fölségének szegény szolgálója, de az a dolog így vagyon az mint én írom, és nem úgy az mint ők informálták ő fölségét és ngodat.

Még istennek hála, volna száz vagy két száz forint arra morhánk, kivel meg váltatnánk, nem búsétanánk ilyen nagy urakat efféle dologgal, ha méltatlan nem szenvedné az rabságot. — Ngodnak ezt akarám értésére adni, és ajánlom szolgálatomat ngodnak. Isten sokáig jó egészségben éltesse ngodat. Datum ex nostro Rohoncz, 17. febr. Anno 1610.

Ejusdem Illrmae D. V. servitor et frater paratissimus
Franciscus de Batthyán.

Külczim : Illrmo dno dno Comiti Georgio Turzo regni Hung.
Palatino stb.

IX.

1610. oct. 6.

Szolgálatomat ajánlom ngodnak stb.

— Ez dolgaimról kelleték ngodat bízomban megtalálnom: jól emlékezhetik arra ngod, hogy mast vagyon esztendeje, mikor ő fölsége engemet az ország hadnagysága tisztitül kegyelmesen el bocsátott, még az levelet is ngod költe meg, az melybe ő fölsége kegyelmessen csak ajánlotta magát, hogy mingyárt számot vetet és az mennél több lehet meg adat az fizetésbe, hogy az vitézlő népet el bocsáthassam; im azért mennyi ideje immár ennek, én minduntalan solicitáltatom, de soha még csak választ sem vehettem reá; az vitézlő nép jószágomon vagyon fizetetlen, az ő fölsége hívsége mellett minden jószágomat el égették; magamat úgy meg adósítottam, hogy isten tuggya, ha soha is menekedhetem-é ki belőle; az vitézlő nép untalan rajtam, fizetéseket kérik, az adósok pedig másfelől az adósságot kérik; fölötte búsult ember vagyok, maradhatatlan is miattok. Ngodat az istenért kérem, hogy ngod az én atyafiságomért és szolgálatomért lássa és mennyen végére, ha ugyan nem akar-é ő fölsége énnekem semmit adni, hanem csak ezen rossz állapotba hagy? Ím Simeget is ő fölségének meg adám, arra is mennyit költék, ugyan az is oda vagyon; ngod tuggya azt is, hogy ngod írta izente is, hogy ő fölsége nem hagyja heába; tudom, hogy annél is elég sok dolgai vannak ngodnak, de az többi között engem se felejtse el ngod; magam örömost mentem volna ő fölségéhez, minthogy mast ngod is ott vagyon, de egy adósomtól nem menekedhetem meg, az falumat akarja elfoglalni, mast avval tractálok; ha gondolná ngod, hogy mast ngodnak móggya volna ő

fölségének felőlem emlékezni, ottan hogy ím magam fel nem mehetek, bizonyos emberemet küldeném ő fölségéhez; ngodat kérem az én szolgálatomért, ngod informállyon felőle és aggyon jó tanácsot, mit cselekegyem, hogy az ngod jó atyafisága által immár valaha menekedhessem meg ettől, én is tuggyam mihez tartani magamat. — Tudom, hogy ngodnak vagyon hírével, ő fölsége meg parancsolta Szécsy uramnak, hogy inned gabonát se semmiféle élést Németországba főképpen Stáerországba ne haggyon vinni; azért mi erre az földre mivel éllyönk?, mert borkunkat sincs hova adnunk, azt se Bécsországba sem Stáerországba nem tuggyák magok az németek be vinni, mast immár gabonánkat se legyen szabad el adni? sőt, vasat, fattyut (faggyut), főszerszámot, ezt mi mind gabonán szörzönk, minthogy nekönk pénzönk nincsen, itt magunk között el nem adhattuk, abba nincs módunk; ím az szegínségnek minden marhájok el holt, mivel szörözzön mást? miből fizessen az urának? ezt ide az emberek mind gabonán, egymás afféle eleségen szörzötték, minthogy Stáerországnak majd fele nem gabona termő föld, az fele pedig jó gabona termő; mast hogy inned nem viszik, az magok gabonáját igen drágán aggyák, itt kik mi szomszédságunkba vannak, azok igen akarják, hogy mi felölünk gabnát nem visznek be, mert az magok gabonáját, kit egynehány esztendőttől fogva el nem adhattak, mast jó keleti vagyon. — Az mi földünknek nem tudom, mit használ, hogy az gabonát el ne aggyuk; az végbelieknek tudom, hogy ha hús pénzen adnák köblit sem volna mivel meg venniük, azok níha pénz nélkül is találnak, nekönk pedig fölöttébb is sokat árt, mert ugyan nem tudom osztán hova lennének el, az mennyi kárunk abból következnék. Én az magam részéről is soha bizony magamat el nem tarhatom, hogy ha gabonámat, egymás élést oda el nem adhatok; más az, vagyok majd huszonötezer forintig oda Stáerországba adós, mivel fizessem meg? — Ngodnak szolgálatomat ajállok. Isten éltesse ngodat. Datum Rohoncz, 6. octobris, 1610.

Ngod szolgálja

Batthyáni Ferencz mppr.

Külczim : mint fönt.

X.

1611. febr. 24.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat stb.

Az ngod levelét 16^a atták meg, melyből meg értettem, mit írjon ngod, hogy Pozsonba fel mennyünk, és az Szécsyvel

való dolgot elő véteti ngod. Azért én az ngod parancsolattya szerint, isten egészségemet adván, fel megyek ; im oda fel is Csehországban tegnap költem el, ha mi válaszom onnéd érkezik, ngodnak tuttára adom. — Feleségem ngodnak szolgálattját ajánlya, kérjök ngodat, hogy asszonyo mat ő ngát hozza el ngod Pozsonba, mert fölötte igen szíve szerint kívánná látni, ugyan kérjök igen szépen ngodat, ismét valahova parancsol ngod, mi ngtoké vagyunk. — Én magam felől ngodnak azt írhatom, hogy én igen beteges állapattal voltam, immár egy három héttől fogva, mast ismét istennek hála jobban vagyok, im egy rabom köldött három lovat, azokat próbáltam ma, de egyiket sem veszem el: egy fejr ló szép termető vagyon köztök, de hogy az fejét nem hordozza szépen, immár egynihány féle zablát próbáltam neki, de nem talállok kedve szerint valót. — Ngod írt volt nekem ló felől, én ngodnak választ írtam reá, és el hitették velem, hogy Bécsbe vagyon, oda költem, Ferenczi felelt reá, hogy ngodnak juttattya. — Én, hogy ez ideig ngodat meg nem találtam is, oka az volt, hogy el hitették velem, hogy ngod Bécsbe jó, és onnéd ide alá; erre várakozván így esett az vétek. — Ngodnak mi földönki bort is költem volna, de azt akartam, hogy ngod maga kóstollya itt meg, azért ha ngodnak jó akarattya, én Pozsonba köldöm, avagy mikor mast ngod ott lesz, magammal fel viszem; ngod próbállya meg az maga testéhez ezeket is az borokat. — Ngodnak semmi oly hírt nem írhatok, hanem ngodtól várok, inkább ngod aggya tuttomra, mihez tartsam magamat. — Ezzel ngodnak szolgálatomat ajánlom. Isten éltesse ngodat. — Rohonczon, 24. febr. 1611.

Illrmae D. V. stor et fr. addictissimus

Franciscus de Batthyan mppr.

Külcztm: mint fönt.

XI.

1611. apr. 11.

Illrme due . . . stb.

Istentől ő szent fölségétől ngodnak stb.

Ngodtól elválván, dicsértessék isten, jó egészségben érkezém haza; ngod felől is szívem szerént akarnék értenem. Kérem ngodat, mind maga felől, s mind pedig ha mi oly hírei vannak ngodnak, az én szolgálatomért azok felől is tudósétson ngod. Ide való dolgot egyebet nem írhatok ngodnak: míg oda föl voltam, addig az kanizsai törökök egy Örségben lévő falumra, úgy-mint Kápolnás nevő falura reá jöttek, három embert levágtak, ötöt elvittek elevenyen, kinek az ketteit vissza eresztették; azt kívánnják, hogy bejárjanak hozzájuk, és adózzanak nekik; az

egész falut mind feldúlták, azt írhatom ngodnak, hogy az szégségnek még szalonnáit is elvitték, mellyet igaz török ennek előttö nem cselekedett; de talán isten úgy aggya, hogy az szomszédságban ezek az kanizsai törökök meg is térnek még. Ngodnál nyilván vagyon, annak az én őrségi jószágomnak miben legyen az töröknek való adózás felől állapotya, hogy tudniillik még Kanizsa el vesztésekor az nagy Ibrahim passával el végeztem én azoknak minden adózásokat, ki mind ez ideig megállott; tavál is Szent-György nap előtt meg vitték adójokat az szerént, az mint az nagy Ibrahim passa levele tartya; nem tudhatom, mi okért cselekedték; hanem azon kérem ngodat, ím értem, hogy az kanizsai passa most Budára ment, írjon ngod az én szolgálatomért az budai pasának felől, hogy miért kell efféle dolognak lenni? Azért az kik efféle háborúságra néző gonosságot cselekedtek, azokat érdemek szerént büntessék meg, az szegény jobbágyimat mingyárt ereszsék el, és ennek utánna efféle dolgot ne hagyjanak cselekedni. Ngodat ugyan fölöttö igen kérem, mint szerelmes bátyám uramat, talállya meg ngod felőlö úket; ha el nem eresztik úket és efféle dologtúl meg nem szűnnek, csak ngodnak ellenére ne legyen, az szegény emberek is rövid nap meg lesznek, annak felette az többit meg oltalmazom túlök, el higgye ngod; de ngod híre nélkül nem cselekeszem, ngodtúl várok felőlö, mihez tartsam magamat. — Isten éltesse ngodat jó egészségben. Datum ex arce Zolonok, 11. apr. 1611.

Illrmae ejusdem D. V. stor et frater addictissimus

Franciscus de Batthyán.

Külczim: mint fönt.

XII.

1611. máj. 16.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Ezt akarám ngodnak tuttára adnom, hogy királyunkat ő fölségét pinkösd hétfén bizonyossan meg koronázzák; avval Csehország nem gondol, hogy egynihányan az imperiumi hercegek nem akarnak consentiálni. És az koronázat után fognak tractálni az császár állapotya és egyéb dolgok felől, ha az koronázatig meg nem alhatnak, de talánd isten aggya, hogy meg alkuszna. — Az passoviai vitézlő néphez el köldött királyunk ő fölsége, hogy végez vélek, ha penig nem akarnak engedelmesek lenni, hát az koronázat után minden hadait reájok indíttya. Ngodnak mast ezt rövideden akarám értésére adni, naprúl napra, ha mi leszen oly, azt is tuttára adom ngodnak. — Ím Malnicznak két procator levelet költem, ngodat kérem, ngod juttassa kezéhez az

én szolgálatomért. Ajállok ngodnak az mi dolgunkat. Ezzel szolgálatomat ajállok Ngodnak. Isten éltesse Ngodat. Bécsbe, 16. may. 1611.

Illrmae D. V. stor et fr. paratissimus
Franciscus de Batthyán mppr.

Külczim : mint fönt.

XIII.

1612. mart. 16.

Illne dne stb.

Az ngod levelét, mely 9^a martij költ, nekem 15^a martij adák meg, melyből meg értettem Trautson uram írása szerint, hogy isten ő fölségét meg könnyebbétötte és meg hozá Bécsbe; ím azért nekem isten egészségemet adván, ez jüvő hétfén, úgymint 19^a el indulok és fel sietek; az ő fölsége parancsolattyát pedig, az melybe ő fölsége azt parancsollya, hogy 4^a martij Bécsbe legyek, azt 7^a martij atták meg, így ő fölsége osztán én reám neheztellene. Az mint ngodnak írtam vala is, én azt tuttam immár, hogy ő fölsége nem is parancsol, ahoz képest semmi készölettel nem vagyok, előbb nem indulhattam.

Más mandatumát is hozák ő fölségének, mely Prágában 21^a febr. költ, nekem pedig 15^a marty atták meg, melyben ő fölsége azt parancsollya, hogy az imperium gyűlésbe lovasokkal készöllyek és ad dominicam Judica Bécsbe oly készölettel legyek, hogy mingyárást ő fölségével el indulhassak, mely ő fölsége parancsolattyának én engedelmes vagyok, de ngod gondolhattya, hogy egy imperiumi gyölésre ő fölségével el menni lehet-é, hogy két vagy három hétig ember fel készölhessen; én nálam nincsen az szegíny Illyésházi uram tárháza, hogy csak megnyitnám az ládat, ki venném az pénzt belőle, mert ha szintén volna is feles lovast gyászba öltöztetni, 12 napig mingyárt érte mennének is az posztóért Bécsbe, alig hoznák meg; azt meddig meg áztatnák, szabnák, varranák, egynihány nap el telnék benne, ahoz osztán az mi leginkább kellene, a pecunia, annak bizony négyszer való tizenegyed napig sem tudnám szerit tenni, az kivel oda meg érném; én, az isten láttya, ha volna mivel, hogy örömet szolgálnék, költenék ő fölségeért így is az én kevés értékem szerint, de az mire elégséges nem vagyok, tudom ő fölsége is az én méltó mentességemet kegyelmessen be veszi; ngodat kérem, hogy ha addig emlékezet lenne, ngod legyen jó akarattal és mentséggel, melyet ngodnak nagyobb dologba meg szolgállok; ő fölsége parancsollya azt is, hogy vál aszt írjak, azért mingyárt választ írnék, de mint-hogy én magam is indulóba vagyok, magam meg viszem az vá-

laszt. — Ezzel ngodnak magamat és az szolgálatomat ajánlom.
— Isten éltesse ngodat. — Újváratt, 16. marty, 1612.

Illrmae D. V. stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyan mppr.

U. i. ngodnak, asszonyomnak ő ngának mind fejenként sok szolgálatunkat ajállyuk.

Külczim : mint fönt.

XIV.

1613. febr. 4.

Illrme due stb.

Álgya meg isten ngodat stb.

Im az én szállás osztóimat föl kültem, ngodat kérem, hogy az én szolgálatomért, ha miben ngodat megtalállyák, ngod legyen minden jó akarattal hozzájuk. — Ngodnak írhatom, hogy bizonyosan végére menvén az szállásoknak, többnek nem találtuk 92-nél; az hivatalosok penig, az kiket ő fölsége hivatott, 185-en vannak; azt vélem, hogy nem kezd mindennek kedve szerént való szállása lenni, mert ebből is az kilenczvenkét házból huszonötöt kívánnak az német quartirhoz, mellyeket ha oda engedünk, nem tudom, mint kellyen mindeunek szállásának lenni. Azért fölöttö igen kérem ngodat, ngod abból is legyen minden segítséggel az szállás osztóknak.

Az mi nemő levelet az én őrségi jószágom felől írt volt ngod az kanizsai passának, im ngodnak választ írt ma, melyet ngodnak im meg kültem, ngodat kérem, hogy az én szolgálatoméért írjon ismét neki, hogy ne háborgassa őket, hanem tartsa meg abban az adóban, az kiben végeztem felölök, mert az mint im Horvát Bálint uram is meg tuggya ngodnak mondani, (mert ütöt kültem volt be Budára Ali passához), ugyan meg írta Ali passa az kanizsai passának, a ki akkor volt, ennek az mostaniának bátyjának, hogy ne háborgassa őket, hanem abban az végezésben meg tartsa őket. Lám, valamivel tartoztak, minden esztendőben éppen fogyatkozás nélkül be szolgáltatták, és azon kívül semmivel nem tartoznak. — Ezzel ajánlván szolgálatomat ngodnak, éltesse és tartsa isten jó egészségben még sokáig ngodat. — Datum Rohonczy, 4. febr. Anno 1613.

Illrmae D. V. stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyan.

Külczim : mint fönt.

XV.

1613. febr. 17.

Illrme dne stb.

Istentől kívánok ngodnak stb.

— Ngodnak ennek előttö is irtam volt az szállások felöl, kellenék ngodat még újokban meg találnom, hogy az minemő szállása ngodnak lészen, azért az ki két házat engettem oda az német quartírhoz, azon nem akarnak meg maradni az német szállás osztók, hanem az piaczon való szegelet házat, az kiben ngod is volt ez előtt szálláson, kívánnyák azért az ngod mostani szállásáért, melyet én mostan az magam számára foglaltattam. Azért kérem ngodat, hogy az én szolgálatomért, a miben az én szolgálaim ngodat megtalállyák, ngod légyen minden segítséggel és gratiával nékik. — Azonn is kérem ngodat, ngod aggya értésemre, mikorra gondolná ngod, hogy föl kellene mennönk; annak felette, kell-e lovasokkal mennönk vagy nem? mert az mint értettem, Szécsy uram semmi lovast nem viszen föl vele, kiből azt gondolom hogy talám értett valamit, hogy nem kell lovasokkal mennönk. Azért ngod az én szolgálatomért írja meg, mihez kellyen magamat tartanom; ngodnak ajánlom szolgálatomat. Tartsa isten ngodat sokáig jó egészségben. — Datum Rohonczeni, 17. febr. Anno 1613.

Illrmae D. V. Stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyán.

Külszím: mint fönt.

XVI.

1614. máj. 1.

Illrme dne stb.

Minden kívánsági szerént stb.

Meg adák én nekem az ngod levelét, mellyet ír ngod az csatázók felöl, az kik e nem régen az békeket el fogták és le is vágtak az törökökben, és hogy úgy értette ngod, hogy az én szolgálaimba is voltak oda, az mint im írva is külte ngod az nevetket; írja ngod, hogy ha ez úgy vagyon, nem tudhattya ngod, minemő mentségem lehet ő fölsége és az ország előtt? Azért ngod bizonyos legyen abban, ha mind ebben mennek el az csatázó uraim, nem jól leszen az dolog; nekem pedig, minthogy ilyen közel vagyok Kanizsához, legelőször s legtöbb jut benne. Én akaratommal és híremmel bizonyára nem cselekeszik, valakik

efféle dologban ártyák magokat, nem is kellene az én kevés íté-
letem szerént csak így bontetetlen hadni őket, mert ezek most is
mind járton járnak csatára. Az kiket pedig ngod nekem írva
küldött: Egresi Mátyás, ez Szécsy alatt vagyon, ez, oly két há-
rom hét nincsen, az kiben csatára nem megyen; Vadas István,
ez Simeggy, Fáncsi Pál és Somogyi Balázs Nádasdy Pál uram
szolgái; Tóth Baláskó Nádasdy Tamás uram szolgája, Rác Gec-
zi, Erdődy Tamás uram szolgája. Ímmár ehez képest ngod tuggy-
ya, mit kell cselekedni. Tudom, ngod azt is tuggyya, hogy Keg-
levitty (így) György veszprémi kapitán mit végezett ezekkel az
csatázókkal, és micsoda hitlevelet adott nekik. Azt is tuggyya
ngod, ki indétotta fel ezeket és miképpen mentek az Balatonon
által. — Ngodnak ezt akarám értésére adni. — Éltesse isten
ngodat sokáig jó egészségben. — Datum ex nostro Rohoncz, 1.
may, Anno 1617.

Illrme D. V. stor et fr. paratissimus

Fr. de Batthyán.

Külczim: mint fönt.

XVII.

1614. jun. 1.

Illrme dne stb.

Algya meg isten ngodat stb.

Az mely vépi praedicator, Alsó-Lindvai Pétert, Erdődy
Tamás uram ő kgrme Vépről el küldött, találta volt meg ngodat,
hogy az minemű maga saját vetési voltanak ott Vépen, azokat
el vétette tülö, és ngod meg is parancsolta volt Erdődy uram
tisztartójának, hogy meg adassa neki, de mind ez ideig, noha
sokszor szorgalmazta s kérte, nem hogy meg atták volna, de még
választ sem attak reá. Ngodat kérem az én szolgálatomért, hogy
ngod ha szemben lészen Erdődy urammal, hol pedig nem, ngod
írna ő kgrmének, hogy adatná meg neki azt az el vett gabonáját.
Az szent egyház földébe is mintegy hat holdnyit vetett volt bé,
mind azzal egygyött. Én ngodnak nagyobb dologban meg igyeke-
zem szolgálni. Mellyet tudom, minthogy illendő dolog, meg is
cselekszik ngod. — Ezzel ajánlom szolgálatomat ngodnak. —
Éltesse isten jó egészségben ngodat. — Datum Rohoncz, 1.
junij, 1614.

Illrmae D. V. stor et frater paratissimus

Fr. de Batthyán.

Külczim: mint fönt.

XVIII.

1614. jun. 15.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Az ngod levelét, melyet ngod az hévvízből írt, 27^a maij, itt utamban, hogy én is az varasdi hévvízbe megyek, úgy adák meg.

Az mi illeti azt, hogy ngod velem örömet szembe lenne, és az ngod jó atyafisága és szereteti hozzám mint legyen, azt én ngodnak meg szolgálom mint jó akaró uramnak atyámfiának. Bizony dolog az, hogy soha Magyarországnak veszedelmesebb állapotja egyszer nem lehetett, mint mast; nekünk bizonyos, hogy csak békesség kellene, mert azon kívül csak vagyunk az mint vagyunk; ím az imperiumba minemő hadak támadnak, tudom, hogy ngod nálamnál jobban érti; ha az törökkel fel bomol az békesség, mint legyen az dolog, akár ki meg ítélné; mi itt immár az veszedelemnek kapuján vagyunk, igen jó volna, és még ez előtt egynehány esztendővel erről gondolkodni, minekünk több nincs Magyarországnál, ha ezt el vesztyök, mást nem adnak érte; ha mi az mi nyavolyánkat és veszedelmünket az mi kegyelmes urunk császárunk elejbe adnánk, ő fölsége is úgy inkább tudna gondot viselni reánk. Minekünk pedig azon kellene tanácskoznunk, miképpen maradhassunk meg, mert így, az mint vagyunk, lehetetlen, hogy így meg maradhassunk, est contra rationem; hanem az én kevés ítéletem szerint másképpen kellene erre gondot viselnünk és ő fölségének is elejbe adnunk; ha minekünk nem fáj, azt vélem, egyebek kevés affectióval vadnak hozzánk.

Én úgy értem, hogy császár urunk ő fölsége ad 1. july minden országból fő urakat hívat Linczbe és ott akar tanácskozni minden dologról és az békesség dolgáról is; az ngod írásaként gondolom, hogy ő fölsége azt cselekeszi, az mi jobb leszen, csak késő ne legyen, az mint az hírek vannak. — Erdély felől való híreket meg szolgálom ngodnak; azt gondolom, hogy még ő fölségének kevés haszna volt azokból az várakból; isten ne aggya, de ha az török affelé megyen, és nem csak azokat hanem Felső-Magyarországot is el veszi tőlünk, vallyon nagy hasznunkra leszen-e? Ide azt írják az Német-Újhelybe, hogy Homonnai uramnak vagyon húsz ezer embere, lengyelek, talánd ő kgye meg oltalmazhattya. — Én, isten láttya, hogy ngoddal örömost szembe lennék és gyakortább is írnék ha módom volna benne; ngod írjon ismét, ha ngod el jó-e Pozsonba, avagy ezenközben mire fordul az do-

log? isten segítségéből én is azon leszek, hogy ne késsem itt Tótországban, hanem haza sietek. — Az mi az csatázás dolgát illeti, az ebbe vagyon: hogy az ngod levele érkezett és ő fölsége parancsolattya is, az én szolgálaim közül az ki kalauz volt velek, Póka András, azt én meg akartam fogatni; hogy vette eszében, Szécsyhez ment és ő szolgáljává lett, mast nála vagyon; az többi is, az kik Simegen, hol, laktak, és ott kalauzok voltak, mind nála vannak, ő fogadta meg őket, ötöt szolgállyák; valahol afféle csatázók kalauzok vannak, mind hívattya magához, és meg fogagygya őket maga szolgálattyára. Az köz legínyek, kik egyönned is másunnad is az falukról oda voltak, azokra ki köldi szolgálait, és pénzt vesznek rajtok, ő magokat el bocsáttyák, az ki penig valamire való, azt is maga szolgáljává teszi.

Mikor mast Egerszegen az fejedelem mustra mestere ott volt, akkor az asztalnál maga is ott ölt (ült) Szécsy, Nádasdy Tamás uram is ott volt, az mustra mester is ott ölt az asztalnál, ugyan azon asztal fölött Rátki Menyhárt és Hagymási Kristóf egybe vesztek, és egymás szemébe hánták azt, hogy mellyiknek mennyi embere volt oda az csatára mikor az békeket fogták; Rátkinak csak gyalogja több volt száznál, és mikor meg jöttek, mindeniktől harmadot vett, egy-egy egész tallért; Hagymásinak ötven embere volt ott, így osztán ugyan kardra költek. Az egyik béknek az lovát Szécsy nem tudom hány aranyon vette meg, azért ha akarna böntetni, hiszem előtte volna, hogy mérne valamely úr szolgálja csatázni, avagy más, ha az Szécsy szolgálai és az végbeliek nem hitegetnék magokkal őket. Ímmár lássa ngod, micsoda ember az Szécsy, az ördög kötötte én belém is, hogy éjjel-nappal egyéb dolga nincs, mint csak reám irogat mind az herczegnek mind az császárnak; immár eleget türtem én is, bizony írok reá olytat, az ki igaz, nem úgy mint ő. Nem régen az jószágomra reá jöttek afféle csatázók, és jobbágyim lovait elvittek; utána voltak, meg fogták őket és kezébe vitték, azokat az lovakat is kezekbe kapták, még sem böntette meg őket, hanem mind el bocsátta őket, azt gondolom, hogy többet lopjanak az jószágomból. — Az minemő cigányokat ki őztek Érsek-Újvár felől, azokat ő tartya, és azt vélem, hogy az ország hadnagysága registromában is be vagyon benne írva; azt vélem, hogy az előbbeni ország hadnagyok nem cigányokat írattak abba az registromba, hanem fő embereket. — Az vármegyébe győlést hirdetett, azt monta, hogy ő meg alkuszik az végbeliekkel és az maga szolgálival, kik csatára voltak, hanem hogy az többit bönteti meg először; így osztán mind az kalauzokat magához hívatta és mast maga szolgálai; Erdődy uram ő kgme szolgálját Rác Gergejt azt is meg fogatta volt Erdődy uram, és írt mellette Erdődy uramnak Szécsy, hogy elbocsáttassa Erdődy uram,

más felől mast mind izenget reá és fenyegeti, hogy ő szolgálja legyen. Az kik fők voltak abba csatába, mind körülötte vannak, böntesse meg őket, mast is mind egyaránt járnak onnéd Egerszegről, és vélem, az maga szolgálái is, Egresi Mátyás, Gombai Bencze és többen. — Ezeket akarám ngodnak tuttára adnom, és ez mellett ngodnak szolgálatomat ajállom; isten aggya, hogy jó egészségben láthassam ngodat; feleségem ngodnak szolgálattját ajállya, és igen akarja, hogy az ő orvossága ngodnak használ; hamar nap küld ismét ngodnak. — Írtam Dobrán, 15. junij, 1614.

Illrmae D. V. stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyan mppr.

U. i. Az bors-monostori dolgót az mi illeti, én immár ennek előtte is írtam volt Nádasdy uramnak felőle, azt is, hogy az embert el bocsáttassa; azt írja nekem, hogy választ ad levelemre; abba az dologba tudós Napragyi uram ő kgme és Cziráky uram, ezektől ngod végére mehet. Az ágh (így, agg?) Batthiáni Ferencz idet is (így, ügyét is?) az levelekből az mint eszembe vettem, volt ugyan azon polgároknak ilyen veszekedések. — Ez dolog felől mi válaszom leszen, ngodnak tuttára adom.

Külczim: mint fönt.

XIX.

1614. jun. 29.

Illrme dne stb.

Algya meg isten ngodat stb.

Az ngod levelét is itt az varasdi hévízben atták meg 28^a junij, melyben ngod parancsollya azt, mivelhogy császár uronk ő fölsége ad diem 27. julij Linczben kíván bennönket, hogy Pózsomban gyölnénk 13. julij, és hogy onnéd egyenlő akarattal választanánk bizonyos embereket, plenipotentiariusokat, ő fölségéhez. Azért ngodnak azt írhatom, hogy ha az ngod levele vagy otthon, vagy az útban ért volna valahol, hát föl mentem volna Pózsomban, de minthogy immár itt vagyok és némelly orvosságokkal is éltem, s mind penig az fürödéshez is hozzá kezdtem, nem merem félben hadni, ne kezdene egészségemben való fogyatkozásom (a kiért ide kényszeríttem jőni) — nagyobb nyavalyámra fordulni. Azért ngodat kérem, ngodnál legyek excusatus. -- Ím Horváth Bálint uramat képemben fel kültem, annak fellelte meg hattam, hogy az szállásokat is el oszszá. Ngodat kérem, ngod legyen minden jó akarattal és segítséggel, ha miben ngodat meg talállya. Ngodnak ezzel ajánlom szolgálatomat. — El-

tesse isten ngodat sokáig jó egészségben. Datum ex oppido Toplica. 29. junij, Anno 1614.

Illrmae d. v. stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyan.

Külczim: mint fönt.

XX.

1614. sept. 20.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Ngodat ez kis levelemmel akarám megtalálnom, és érte^z kezmem az ngod állapotja felől. Magam felől ngodnak azt írhal tom, hogy elég beteges állapattal vagyunk mind feleségemmel együtt, semmi képen meg nem gyógyúlhattunk; csak mast jöt, tem ide Rohoncra, talánd hogy ím az eget meg változtattuk használ valamit.

Ngodnak egy levelét hozták, az ki 30^a julij költ, az tótor-szági bánság felől, hogy meg írjam az én opiniómat, de csak mast atták nekem, azért nem írtam választ. — Új híreim semmi oly nincs, az kit ngod nem tudna. Ngodnak szolgálatomat ajánlom. Isten éltesse ngodat. — Rohoncson, 20. sept. 1614.

Illrmae d. v. stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyan mppr.

Külczim: mint fönt.

XXI.

1614. oct. 24.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Az ngod levelét, melyet Nagy-Szombatból írt ngod, azt meg értettem; engemet, mihelt isten ide hozott, mingyárt írtam ngodnak és az pozsoni postára költem, azt hittem, hogy eddig ngodnak meg atták. Én úgy hallottam volt, hogy ngod Bécsbe jó, nem is tudtam, hogy ngod Nagy-Szombatba legyen. — Az minemő egyéb dolog felől ír ngod, én mindenkor kész voltam az én hazámnak szolgálni; ngod bizvást írjon avagy izennyen és parancsollyon ngod. Ezzel ngodnak szolgálatomat ajánlom. Isten éltesse ngodat. Rohoncson, 24. octobris 1614.

Illmae d. v. stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyan mppr.

Külczim: mint fönt.

XXII.

1615. máj. 24.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Az ngod és asszonyom jó egészsége és állapotya felől örömet akarnánk minden jó hírt hallani. Magunk felől ngodnak azt írhattuk, hogy magam istennek hála jól vagyok, de feleségem és fiaim betegesek, az hideg leli őket. — Mostanában semmi oly hírem nincs, kit ngodnak írhatnék. Az mi az Henckel Lázár pénzét illeti, váltig sollicitálok, hogy véghez mennyen, és jó reménységbe is vagyok, hogy ez napokban jó végre megyen. — Az korona tartóknak is mast azon vagyunk, hogy rendellyönk magunktól, de nem akarják, hogy győlésből mennyen ki. Ez minap is Szécsy azt vetette az vármegyére, hogy ngodnak rendelték minden kaputúl, és mennyivel inkább ő fölségének meg kell adni az minemő gabonát ő fölsége kért, etc. Ez akkor volt az rendelés, mikor ngod privatim az vármegyéket meg találta vala, és az erdélyi segítségre az mit rendelték volt, ezt ő immár mire akarja magyarázni. — Ha mi hírei vannak ngodnak, aggya tudtomra ngod, kérem ngodat mint uramat. — Isten éltesse ngodat. Rohoncson, 24. majj, 1615.

Illrmae d. v. stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyán mppr.

Külczim : mint fönt.

XXIII.

1615. jun. 13.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Az ngod levelét megatták, melyben ngod azt parancsollya, hogy Nagy-Szombatba mennék, azért az ngod parancsolattyára, hogy oda nem mehettem, ngodtúl bocsánatot várok. Oka az, hogy asszonyom anyám igen beteges állapottal vagyon, és mint-hogy igen vén ember is immár, nem hagyhatom el, hanem itt körötte kell forgolódnom. Ha mit ngod parancsol, kész vagyok ngodnak szolgálni. Ide való hírt ngodnak semmit ollyat nem írhatok. Ngodnak szolgálatomat ajállom. Isten éltesse ngodat. — Német-Ujváratt, 13. junij, 1615.

Illrmae d. v. stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyán mppr.

Külczim : mint fönt.

XXIV.

1615. jun. 15.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Az ngod levelét, mely 8^a junij Bécsben költ, meghozták melyből megérttettem, mit írjon ngod, és nagy örömmel értettük mind feleségemmel egyyött, hogy isten asszonyomnak ő kgmének könnyebbséget és gyógyulást adott, és éltesse isten ngtokat sokáig jó egészségben egyyött. Magunk felől is azt írhattyuk, hogy Istennek hála mast jól vagyunk, csak hogy asszonyom ő kgme az anyám az alig vagyon meg.

Az mi az Henckel Lázár pénzét illeti és az korona tartókét, arról ngodnak azt írhatom, hogy fölötte igen sollicitálok és nem hagyok addig nyugodniok, míg el nem igazéttyák; az Henckel uram pénze oly csoda képpen volt, hogy nehezen tudnak ki igazodni belőle, hanem mast vesznek számot az pénz szedőktől és mingyárást el akarják igazétani. Sopron vármegyében ha mi hátra volna benne, azt én mingyárást el igazétom, eddig is vártam csak ettől az vármegyétől, hogy osztán mind egyyöt megadhatták volna. — Az mi illeti az törökkel való végezést, meg szolgálom ngodnak, hogy tuttomra atta ngod; mast az deputatus urak azt kíványák, hogy ez ideig hol mi kárt tettek az törökök, hogy azokat minden vármegyéből fel vigyék, minthogy az törökök sok panaszt attak be. — Az mi az erdélyiekkel való békeséget illeti, istennek hála, hogy véghez ment; én nekem azt írták vala Bécsből, hogy Lippát és Gyenőt akarják az törökök meg szállani. — Az törökkel is kívantatnék, hogy ha jó móggyával mehetne véghez az dolog, de ha az holdultság dolgát és az határokat, új várak építését, az csatázást el nem igazéttyák és jó rendbe nem hozzák, én keveset tartok az többi felől, mert ez az országnak veszedelmes, evvel pusztúl országunk és ezzel bomlik fel is az frigy.

Ngodnak semmi oly hírt nem tudok írnom. Az geréczi herczeg, úgy értem, hogy nem akar Bécsbe menni gubernatorságra külömben, hanem plenipotentiát kér.

Szécsy el kérte Kőszögöt ő fölségétől, úgy hogy Nádasdy Tamástúl el veszik és neki aggyák Szécsynek; azt mongyák, hogy két száz ezer frtot ígért érte, de még bizonyossan nem értetém, micsoda conditiókkal, de ez napokban tuttomra leszen.

Ngodtúl még is bocsánatot várok, hogy Nagy-Szombatba nem mehettem, mert bizony asszonyom betegsége tartóztatott meg. — Ngod parancsollyon, örömet szolgálom ngodnak. Isten éltesse ngodat. Feleségem ngodnak és asszonyomnak és ngod

szerelmes gyermekének velem egyöött sok szolgálatunkat ajánlyuk. Datum Német-Újvár, 15. junij, 1615.

Illrmae D. v. stor fr. paratissimus

Franciscus de Batthyán mppr.

Külczim : mint fönt.

XXV.

1616. máj. 5.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Én nekem Bécsbe kellett vala mennem, minthogy az fele ségemnek valami jószágát egy pozsoni pap kérte el ő felségétől; hogy Glesly urammal szembe voltam, azt mondá, hogy ő igen szép levelet írt ngodnak, de annak előtte úgy hozá elő, hogy vagy on híre, hogy én is két szolgámat költem volna be Ali passához, az minthogy az több urak is praktikálnának vele; azért én el ne hagyjam magamat hitetni, hanem az előbbeni hűségben meg maraggyak, mert még valaki ura ellen támadott, soha az jól nem járt; én arra azt mondám, hogy az én hitemre soha senki én velem nem tractált semmi efféle illetlen dolgot, sem én senkitől ilyen dolgot nem értettem; így válánk el egymástúl. — Ott fen nagy híre volt, hogy ngod gyűlést hirdettetett, én váltig mondtam, hogy én bizony nem hallottam, hiszem engem is reá kellett volna hívnia; — rövideden mast ezeket akarám ngodnak tuttára adnom.

Zríni uram felől azt mongyák, hogy török császárnak írták az velenczések, hogy ő velek meg békéltet és ő alájok atta magát. Zríni György felől azt írhatom ngodnak, hogy Szécsy oda hitegette magához és az leányát neki atta; két Szécsy szolgája kérte meg, és mast is ott Lindván tartja; minthogy Szécsy Bécsben vagy on, azt vártattya, ha haza jó, hogy meg eskötteti őket; addig ellenzé az báttya, hogy ngodhoz ne mennyen; azt gondolom ez is jó lesz immár tikot ültetni. — Az mi igasságunkat miért kell az tenger melléki jószágban így el hallgatnunk, én nem tudom okát, mert így Zríni uram mind magátúl mind mi tölünk el veszti.

Az erdélyi dolog felől azt hallottam, hogy az török császár azt mongya, hogy az erdélieknek libera electiójok vagy on, az mi kegyelmes urunk és császáruunk az is meg engette nekik, és így az erdéliek szabadok, kit válaszszanak vajdává. — Bethlehem Gábor sokat praktikált az portán, hogy Ali passát inned el vigyék és az Skender passát hozzák ide, immár mast Ali passa azért haragszik Bethlehem Gáborra.

Az frigyét miképpen végezték, tudom, hogy ngodnak meg írták. Altham és Aponyi Pál mennek Komáromhoz és ott alkosznak meg az faluk felől. — Az mi egyéb oly hírek vannak, tudom ngod érti azokat. Ezzel ngodnak szolgálatomat ajánlom. Isten éltesse ngodat. Zalonokon, 5. majj. 1616.

Illrmae D. V. Stor. et fr. addictissimus.

Franciscus de Batthyan mppr.

Külczim : mint fönt.

XXVI.

1616. jun. 4.

Illrme dne . . . stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Tudom, hogy eddig ngodnál is elégféle képpen tudva vagy az Kolonitsch dolga; ez ideig én nálam is volt tudva, de ím ez estve az mint meg hozták nekem Bécsből az mássát az levélnek, mellyet Glesli uram írt neki, azt ngodnak költem; ez irásból meg érti ngod az dolgot. Egy barátom azt írja Bécsből, hogy ez Glesli uram írásából ki tecczik az, hogy az mit hirdetett Kolonitz, az úgy nem találtatik.

Prágából azt írják, hogy ngodnak írtak felőle, az magyarországi gyölés mikor legyen. Ez alatt az mint értém, Homonnai menten megy per postam Erdélbe, Radul vajda is azt mongyák, hogy népet fogadott Magyarországbán, és hogy az vármegyék ngodat hívattyák oda alá, hogy ezt az dolgot componállya ngod. Azt is hallottam, hogy Altham gróf mast Prágában megyen, és 3000 gyalogot akar fogadni, hogy Ali passával tractállyon; ha ott el végezi az holdultság dolgát ő is utánna mennyen Homonnainak. Ezt is értettem, hogy Ali passát alá hívattyák és az tengeren túl akarják köldeni, más jó ide helette.

Maximilián herceget mongyák, hogy ide az bécsországi gyölésre jó; 6^a junij kellene kezdetni, ez estve hozának Bécsből leveleket de semmit nem írnak felőle; mast csak Kolonitz felől vannak hírek, ő bódog ember, mert mindenkor hírt tud maga felől szörzeni. Ezeket az híreket ngoddal akartam közlenem. — Mast Kanizsára igen győlekeznek az törökök; kettő az oka: vagy az, hogy az kanizsai palánknak egy darabja le dőlt, avagy hogy egy kastély hel vagyon, kit Raiknak híttanak, hogy ott akarnának kastélt csinálni, avagy az kanizsai várost akarnák meg keréteni.

Zríni uram tudom, hogy ngodnak írt és tanácsot kérdett ngodtól, mit cselekegyék minthogy az öcscse az tenger melléki jószágot kéri tőle Szécsy tanácsából; nekem is írt volt felőle, de én ngodra igazétottam, hogy ngodtól kérgyen tanácsot és ngod híre

nélkül semmit ne cselekegyggyék; immár nem tudom, ngod mibe hagyja azt az dolgot. Én szánom azért az Zríni Györgyöt, hogy mikor tanulni kell vala akkor házasodik meg; ő benne is egy lesak (?) leszen, először több emberséget kell vala tanulni, hiszem elég ideje lett volna még az házasságra, de erővel hitegetéssel és nagy sok pénz ígéletivel vette reá, Magyerókereket még nem neki, Kőszögöt neki aggya az leányaival, az fiainak Kis-Martont és Lánzsért veszi meg. Mast jött meg asszonyom az tótországi hévízből, Zríni uram ott volna nála, Zríni György is Alsó-Lindván találkozott, asszonyom Újvár felé késértette, de oda nem jött maga, én Újváratt voltam. Immár az is lett volna valami emberek által de Szécsynek két szolgája kérte meg, én csodálom, hogy maga nem kérte meg az maga leányát, hiszem Zríni György Bánffi Gáspárné leányát szerette volt meg ez télen, az ki az geréczi herczeg udvarába volt, és annak is györöt adott, hogy el veszi, de ezek még mind ifjú legínhez való dolgok volnának, csak tovább nem kellene el menni az dologban.

Azt is mondá asszonyom, hogy Nádasdy Tamásné panaszkodott neki, hogy Szécsy az Bánffi Gáspárné leányit be hívatta úgy mint, hogy Zríni György kéz fogására, és mikor azon be jöttek, hát egyiket, az kinek Zsuzsanna neve, elő állatta, és Zríni uramnak vala egy Bényei nevő szolgája, azzal mingyárt meg esköttette az kisasszont. Itt mi békességet érünk, mert mind az ifjú legínyek mind az vén emberek ugyan sietnek házasodni; az én öcsém is, az Szécsy fia az is erővel el akarja venni az Bánffi Gáspárné leányát az öregbiket, az ki felől íram ngodnak, hogy Zríni György györöt adott neki; én asszonyomat szánom, hogy ellyan igen búslakodik ez két dolgon, hogy csodálatos dolog. — Az mi az tengermelléki jószágot illeti, én tanácsomból azt az jószágot az mi maradékinktúl ne vesszessük el, az ngod atyja leveleit meg mutatom, kit az én uram atyámnak írt felőle, hiszem aggyok meg nekik, bírják az mi részönket mi tőlönk úgy hogy az mi successiónk realis legyen benne, és hogy sine disputatione reánk szállyon; azt penig Zríni uramék könnyen meg cselekedhetik, hiszem igaz atyafiaknak ugyan úgy kellene cselekedni. Az mint az mi eleink is az vértől semmit el nem akartak idegenéteni, sőt inkább abba laboráltak, hogy azt bonis modis úgy meg kötötték, hogy holtok után is bizonyosan kezekbe jutott az jószág. Az minemő szép uraság az, és igasság szerint is minket illet, bűn volna másra maradni. — Ezeket akarám ngodnak rövideden tuttára adni. Ezzel ngodnak szolgálomat ajálom. Isten éltesse ngodat. Írtam Szalonokon, 4 junij 1616.

Illrmae d. v. stor fr. et amicus addictissimus

Franciscus de Batthyán mppr.

U. i. Maximilian herczeg felől azt hirdetik mi nálunk, hogy császár ő fölsége magyarországi királylyá és osztán imperiumi királylyá akarja tetetni; ngodat kérem, aggya tuttomra, mi híre vagyon ngodnak felőle. Császárt ő fölségét az mi kegyelmes urunkat mongyák, hogy mast Saxoniába akar menni, ez jövő őszre ismét Bécsbe akarna jönni.

Külczim : mint fönt.

XXVII.

1616. jun. 30.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Ide mi felénk sok gonosz hírek jönnek, minemő nagy mód nélkül való dolgot Homonnai indított és minemő nagy háborúság vagyon immár országunkban, akarám ngodat megtalálnom felőle, és ngodtól értekezmem, mibe legyen az dolog, mert ha úgy vagyon, az mint én értem, nagy veszedelme követhetik az országnak. Az ngod leveléből, mely 11^a juny költ, meg értettem az Ali passa levelének is az mássábúl, hogy ő nem akarja, hogy be menyenek, de azért ugyan ő commendálta volt az portán, csak hogy osztán onnad az portárúl írtak reá, hogy békét hagygyon efféle dolognak. Inned egyéb hírt nem írhatok ngodnak, hanem az égetők ide is elérkeztek és ide is igen gyojtogattyák az falukat, ez estve Szombathel is el ége; Török István uram azt írja nekem, hogy elég tüzes, véres frigyünk vagyunk (*így*), valamint járunk az után. — Az geréczi herczeg Bécsbe ment mert igen rosszúl vagyon az velenczések ellen dolga, az mi kevés hada volt is, ki éhel holt meg benne, ki azon kivól el vezett, az velenczéseknek pedig hadok naprúl napra nevedik, és így félő, hogy két országa el ne veszszen, mert immár mind elállottak mellőle az országbeliek; egy erősség vagyon Gradiska nevő, mast azt akarják meg szállani az velenczések, mihelt azt meg veszik, az két ország el szakad az herczegtől, pénzt és népet kér, azért vagyon Bécsbe. — Zríni uramnak is Bukari nevő várát talánd eddig is meg vették az velenczések, én írtam neki, kértem, hogy visellyen gondot reá, mert az többi is utánna vesz. — Azt hallom, hogy mast az jószágot mind imide amoda szolgáinak summába inscribállya; én nekem mind azt írja, hogy fel jó és végez minden dologrúl és így hallogattya; hanem mast ilyen hírt izent, hogy Nádasdy Pál nála volt és el végezték, hogy Cziráky Moizses leányát el vegye Nádasdy Pál, és akkorra fel jó és be tér hozzám. — Hogy isten az ngod fiát jó egészségben hozta meg, azt szívem szerint örölöm; adná isten, hogy sok olyan ifjú legín volna az országban, mert ahoz bizom,

hogy tud hazájának szolgálni; az mi az én ő kgméhez való atyafiságomat illeti, abba soha meg nem fogyatkozik, hanem mindenkor mint atyafiának és barátjának parancsollyon, és szolgál-tasson velem; ha isten azt aggya érni, hogy ngod akarattyábúl meg házasodik, az én kevés tehetségem szerint minden szolgálattal leszek. — Ezzel ajállok ngodnak szolgálatomat; feleségem is ngodnak és asszonyomnak is sok szolgálattját ajállya. — Isten éltesse ngodat. Zalonokon, 30. junij, 1616.

Illrmae D. v. stor et fr. paratissimus

Franciscus de Batthyán mppr.

U. i. Prágában gróf Sultz hadat fogad, tudom, az ngod szolgája meg írta. Altham igen beteg Bécsbe, nem segítheti tá-sánd meg Homonnait.

Külczim: mint fönt.

XXVIII.

1616. sept. 11.

Illrme dne stb.

Isten sok jókkal álgya meg ngodat.

Én Bécsből akarok vala ngodnak írnom, de nem találék módot benne, miképpen köldhessem el; immár kétszer kellett Bécsbe fáradnom és költenem; egy apátúrság vagyon, melynek az collatiója az én feleségemet illeti, Maximilián császár az jövedelmét vetette zálagba az feleségem eleinek, immár mast azon vannak, hogy az pénzt le tegyék, és az mi jussunkat, úgymint az apátúrságnak collatióját is el akarják tőlönk vesztetni. Illyen fogást találtak benne, hogy mi privilegiomot producállyunk; én arra azt mondom, hogy nem tartozunk mi privilegiomot producálni, más az, hogy ki ítéli meg?, mert az camora nem ítél privilegiomot, ha az camorának nem tecczenék az privilegiom, hát így mi cserbe maradnánk; Másikat azt találták, hogy inquisitiót tegyenek, és ha mit ellenönk találnak, az summát is el veszessék, az collatiót is, de jure patronatus azt is el veszessék tölönk; az minemő inscriptionalist penig Maximilián császár adott, abba expresse meg vagyon, hogy mienk az jus patronatuságnak conferálása, annak penig az inscriptiónak az mássát be attuk, mert nálok is meg vagyon, mast ismét az magyar camarára költék újobban, ott immár meg értyük, mit informálnak ismét reá; így vagyon mast dolgom, tudom, hogy ismét fel kell mennem, csodálatosképen practicálták ezt az dolgot, egyfelől ide alá bocsátták informatióra, másfelől inned alól ismét meg írták oda fel, micsoda mandatomokat aggyanak viszont ellenönk; de istennek hála, még eddig mind eleit vettem, immár ez után nem

tudom, mint aggya isten; igazán csodaképpen vagyunk el az credoba. — Én úgy értém, hogy császár urunk ő fölsége köszvénybe fekszik, és resolválta magát, hogy ez télen Prágába maradj; így nem tudhatom, országgyölése leszen-é avagy octava, hallottam azért, hogy országgyölése nem leszen; gondolom, hogy a camara sollicitállya az octavát. Az frigy láttya ngod, hogy nem ment véghez, mast kellene azt el igazétani, hogy ha véghez nem mehetne ez télen, látná ember mit kellene cselekedni, és osztán ez télen gyölésnek is lenni, hogy tudnánk megmaradásunk felől gondot viselni; mert én elég veszett állapotallal látom országunkat, csak szerencsére vetettük magunkat, csak az órája nem jött el, hogy mind el nem veszönk. Althamot végezték hiszem, hogy alá mennyen Ali passával tractálni, ő hét vagy nyolcz ezer embert kíván. Tudom, hogy hallotta ngod, hogy ő fölsége resolválta magát arra, hogy Ferdinand herceget teszi római királylyá. Egyéb itt fen való híreket tudom, hogy megírnak ngodnak. Gróf Tampír fogad most 1000 gyalogot, 200 kozákot, 100 archibusírt, az kikkel az velencei hadra megyen, Somogyi Mátyás lesz vicéje, egész Olaszországot el rabolják, annyi sok bársont és skárlátot hoznak, hogy ugyan kópjával mérik. Personalist hallom, hogy meg holt, vallyon az Szécsy aranyai ki viszik-e purgatoriumból, olyat kellene tenni, az ki secundum deum et justiciam volna; az előtt is azt fájdalta az ország, hogy csak egyik secretariusról az másokra maratt, etc. — Ide való híreket is tudom, hogy ngod hallott. Zríniné asszonyom meg holt, ugyan akkor kéz fogása is volt Zríni Györgynek az Szécsy leányával. Mast osztoznak az két Zríni egymással. — Magunk felől azt írhatom, Istennek hála, mast egészségbe vagyunk; akarnánk ngtok felől is minden jó hírt hallani, ugyanazért küldöttem emberemet is fel ngodhoz. — Isten éltesse ngodat. — Zalonokon, 11. septembris. 1616.

Illrmae D. v. stor et fr. addictissimus

Franciscus de Batthyán mppr.

Külczim: mint fönt.

XXIX.

1616. dec. 5.

Illrme dne stb.

Álgya meg az úr isten ngodat stb.

Az ngod jámbor szolgája Sárközy uram itt vala nálunk, és ha kívántatott volna, hogy borokat itt kellettett volna venni, minden segítséggel igyekeztünk volna neki lenni; mind azon által im az minemő boraim termettenek, küldöttem ngodnak benne; kérem azért ngodat, hogy ngod vegye jó néven; ngod énnekem

bízást parancsollyon, mert az miben tudok, nagy örömost igyekezem ngodnak szolgálni. — Semmi új hírem nincsen, az kit in ned ngodnak írhatnék. Isten megtartsa és sokáig éltesse ngodat nagy jó egészségben. — Datum ex arce nostra Zalonak. 5. decembris, anno 1616.

Illrmae D. v. stor et fr. addictissimus

Frarciscus de Batthyian.

U. i. Az mint az előtt is írtam volt ngodnak, hogy az camara miatt nyughatatlan vagyok, ím azért ő fölsége minemő mandatumot írt, és az inscriptionalisnak is az mássát miképpen atták volt nekönk, és mi az mandatumra micsoda választ akarunk adni, oda költem ngodnak, és kérem ngodat, hogy az én szolgálatomért ngod egyebeket is közölvén, írja meg tezczését ez dologban és mit kellessék cselekednönk? mert ha ő fölsége ugyan semmi kegyelmességgel nem akar lenni, mi is ugyan az mi igasságunkból ki nem akarunk menni; hát tudom, hogy mingyárt azt akarja az camora, hogy ngod mingyárt meg láttassa ezt az differentiát közönk, mert az mint értyök, Pethe László akarná ezt az jószágot magának, és Török István uram processusára akarná vinni.

Az jus patronatusság ki tezczik az inscriptionalisból, hogy mienk, és az collatio, ha minekönk le teszik az pénzt, mi annak conferálljuk, az kinek mi akarjuk, és így nem vélem, hogy hús ezer forinttal valaki másnak jószágot keressen. — Ez héten Bécsbe megyek és onnad írok ngodnak. Isten éltesse ngodat.

Külczim : mint fönt.

XXX.

1619. jun. 8.

Spectabilis ac Magnifice dne et fr. mihi observandissime atque confidentissime!

Salutem et seruitiorum meorum paratissimam commendationem. — Álgya meg isten kgmedet stb.

Az kgmed levelét én nekem meg adák, és hogy kgmed meglátogatott levele által, azt igen jó neven vettem s meg is szolgálom kgmednek. Az mi peniglen föl menetelemnek állapottyát illeti, az kirül kgmed ír, hogy kívántatnék jelen való lételem, azt magam is igen jól értem s eddig régen fel is mentem volna, de az ide alá való szomszédságbeli végeinknek bizontalan és alkalmatlan állapottyok miatt semmiképpen nem érkezhettem menni, mert az törököktül való félelem miatt is igen rettegteünk; de mind azon által ez három nap alatt fel megyek kgmetekhez; ez alatt peniglen ha mi oly bizonyos hírei lesznek kgmednek, és micsoda válasza lett kgmeteknek az csehekhez

való követségben, és mirül tractált kgmetek velek, kérem kgmedet, aggya értésemre kgmed. — Tartsa meg isten és sokáig éltesse kgmedet nagy jó egészségben. Datum et arce nostra Rohoncz, 8. junij, 1619.

Spect. ac Mgfae D. v. stor et fr. addictissimus

Franciscus de Batthyan.

U. i. Kgmednek mind asszonyunk ő kgmének szolgálatomat ajállok. Isten segítségéből nem késem, hanem mingyárt meg indulok. Én erre az levélre nem bízhatom, minemő állapattal vannak az mi végeink. Ez alatt, tudom azt, hogy kgmetek az mi az békességes meg maradást és az mi szegíny országunknak és az egész körösztýénségnek javát illeti, azt tractállya. Coram plura.

Külczim: Sp. ac M. dno comiti Emerico Thurzo de Bethlenfalva . . . stb.

XXXI.

1620. jun. 7.

Spectabilis ac Magnifice dne stb.

Álgya meg isten kgmedet stb.

Kgmedet ez dologrúl kelleték meg találhom, hogy ezen levelemet mutató fő ember szolgálaim által, úgymint Pclyáni Lőrincz és Káldy Ferencz uramék által némi nemő dolgokrúl szóval izentem kgmednek, kérem annak okáért kgmedet, hogy kgmed aggyon hitelt beszédeknek mert az mi akaratumkat beszéllek. Tarcsa meg isten és sokáig éltesse kgmedet nagy jó egészségben. Datum ex arce nostra Német-Újvár, 7. die juny, 1620.

Sp. ac M. d. v. stor et fr. addictissimus

Franciscus de Batthyan Idem mppr.

Külczim: mint előbb.

Közli: NAGY GYULA.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

Tihanyi vár regestuma 1585—1590-ig.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Tizenhét éve annak, hogy a tihanyi vár regestumát (1585—1590-ig) balaton-füredi hosszabb tartózkodásom alatt betű szerint, tekintettel az eredeti kézirat lapozására is, lemásoltam, s bár többféle hasonló jegyzék különféle akadémiai kiadványban már napvilágot látott, e közlésem nyom nélkül lappangott, míg baráti kéztől nem rég visszakaptam.

Mióta a »Történelmi Tár« életbe lépett, sok hasonló adalékot hozott és mivel a II. füzetben a tihanyi szerszámok *Nagy Gyula* társunk által közöltettek, reménylem, hogy történészeink ezt is szívesen fogadják.

Az említett, hogy a szerszámokról szóló regestum 1560-ból való és így a jelennél 25-évvvel régibb; de emez mindenre kiterjedő tartalmánál fogva érdekesebb, és a közlést is egész kiterjedésében már azért is megérdemli, mivel tudtommal eddig csak annyit bírnak belőle, a mennyit *Horváth Bálint*, sz.-mártoni benczés és tihanyi lelkész az 1848-ban kiadott, »A füredi-savanyuvíz s Balaton környéke« című munkájának 46. és kk. ll. közlött. A Horváth Bálint-féle közleményről még azt meg kell jegyezni, hogy, bár az eredeti másolatának tűnik fel, még sem hű; mert önkényűleg van idomítva és sok változtatással van leírva.

A kézirat fölötte érdekes tartalmát vevén tekintetbe, ezeket tartom helyszínelési szempontból a tihanyi régi várra nézve előre bocsátandóknak.

Ha van hazánkban hely, mely a pogány korban *áldozati magaslatnak* beillett, bizonyosan a tihanyi sziget bércei azok, melyek őserdőktől körülövedzve, kilátással az akkor még inkább kiterjedt beltenger síkjaira, a természeti vallás gyakorlatára legalkalmasak voltak.

De volt e szigetnek *védelmi* előnye is. Keletről és nyugatról a meredek sziklás partok nem engedék meg a közeledést,

délről a Balaton több ölnyi mélysége, északról a széles vízöngátolák a megrohanást.

Minthogy a kereszténység behozatala alkalmával leginkább arra volt tekintet, hogy a hajdani pogány *áldozó-helyek* keresztény templomok és kolostorok építtetése által feledésbe menjenek, nem fogjuk csodálni, hogy I. Endre király vezeklési szándékából azon gyöngesége, vagy gyávaságaért, melylyel bejövetkor a keresztényeket leöletni és a vallást írtatni engedé, temetkezési helyét itt választá, szemközt azon konok vármegyével, melyből a fellázadt pogány magyarok vették leginkább segélyüket.

Tihanyból így lett kolostor és erődítési telep; hogy előbbi föltevésünk nincsen a levegőből kapva vagy is az, hogy itten már Endre király alapítása előtt is ezen a bérczezen emberek laktak, kitűnik onnan is, hogy a keleti magaslaton, ottan t. i. a hol az úgynevezett *Atila* várából a remete lakásig haladunk, a mai szőlőkben mindenütt durva, nyílt tűzön égetett cserepeket, orsógombokat és kőszerszámokat, mint az ősi telepítvény tagadhatatlan maradványait, találunk.

A tihanyi *sziget* már az *Árpádok korában*, mint rendszeres erősség szerepelt. A hajdani csatorna mellett még mai napon is látjuk az ősrégi sánczok és tornyok nyomait, és a kis falunak lakói, melynek házhelyein kívül csak tetőzet nélküli *románkori* templomromját bírjuk, bizonyosan e sánczok védelmére voltak letelepítve, későbbben a Balaton vizeinek lecsapolása vagy természetes apadása után a sziget lassankint *félszigetté* vált.

A ki most Asszófőről Tihanyba megy, alig gyanítja, hogy az előtte balra elterülő hegymagaslaton, a mai napon is *Óvárnak* hitt szőlőkben elég tágas védelmi telepítvény nyúlt el, melynek belső, nagy sáncz által védett része észak felé fekszik; ennek délre megfelel a szikla csúcsok által eléggé jelzett *Atila* vára, melynek előterén hasonlólag egy régi falu puszta helyét észleljük, míg a temető és a reform. templom közt a *pogánykori dombok* hajdani lakóikról tanuskodnak. A mai apátság kettős tornyával újabb építmény és bár az *Atila* várából könnyen lehetett uralni, mindenesetre ez is az egész védrendszerhez tartozott, mert más oldalról még az akasztófa dombja fenyegeti. Így a mai kolostor csak a végső menhely lehetett, mint azt a déli oldalán levő alsó udvar, észak felé pedig a magaslat mutatja, mely alatt a mai mezőváros terül el.

A dél felé terjedő szőlők közti út a révhez vezet; hajdan itt is falucska állt, mint ezt góthkori imolájának szentélye bizonyítja.

Bár e helyeken a védrendszert alkotó falak nyomait nem találjuk, föl kell tennünk, hogy e köves vidéken a palánkok helyét

a könnyen törő réteges körű száraz falak pótolák; egyedül a nyugat felé emelkedő csúcshegy tetején lehet még egy falazott torony alapjaira akadni.

A sziget tavaival, rétjeivel, erdeivel és földjeivel igen alkalmas volt nyári táborozásra, nagyobb őrség befogadására; de télen, a Balaton jegén könnyebben lehetett hozzá férni és azt megejteni.

Ambár érdekes a »*Tihanyi szerszámok*« felsorolása, (Történ. Tár. 1878. évf. II. füzet 342. l.) és nagybecsű, mert 1560-ból származván, tudomásunkra hozza, hogy ekkor *Gywlaffy* László a vár parancsnoka, *Thakaro* Mihály pedig deákja volt; ámbar nemcsak a várban található fegyvereket, konyha és templom-készletet, sőt a baromudvart és pinczét is ismerteti, mégis azt kell tartanunk, hogy azon időben az őrizet, tekintettel a fegyverzetre és élelemre nézve, igen csekély lehetett.

Egészen más, teljesebb képet nyerünk *Pisky István* számadási könyvéből és az abban foglalt részletes adataiból, melyek nemcsak a várnak adózó helységekről és azok lakóiról, nemcsak az adók neveiről és azok áráiról; de a napszám bérekről, a katonai szerződésekről, és a sarczok felosztásáról is a legnagyobb változatosságban értesítenek.

Lássuk első sorban a várhoz tartozó helységeket és az abban lakó jobbágyokat. A várnak adóztak nemcsak a tihanyi apátság közelebbi jobbágyai, bár többnyire azon helységek is főlemlítvék, hanem a messzebb vidékről valók is idéztetnek.

Zalából elősoroltatnak; *Alkali* (30)¹⁾; *Aracz* 58. l.; *Aszofő* (9); *Csopak* (30); *Füred* (9) (30); *Kék* (58); *Lovas* (31); *Örményes* (61); *Péczel* (30); *Rád* (46, 48, 50); *Szölős* (30); *Tütös* (49); *Udvari* (30); *Vászoly* (130).

Veszprém vármegyéből: *Czege*, *Chege* (talán Csög? Pápa vidékén?) (7. 32); *Thosok* (41.) Berénd mellett.

Somogyból: *Bálványos* (36. 37. . . . 48.); *Alsó-Endréd* (19. 20. . . 43.); *Város-Endréd* (28.); *Kis-Kapol* (36.); *Másik-Kapol* (37); *Kőrishegy* (2): *Lölle* (44. 45); *Sorad* (Szolád) (27); *Teleki* (46); *Thur* (39. 46); *Zamárdi* (26.)

Tolna vármegyéből *Fadd* adózik (14. 40.)

Szerettem volna valamint a *summákat*, készpénzbeli adót, úgy a többi kötelezettséget is némi rendszerbe összefogni, azonban a jegyzőkönyvnek *rendetlen* vezetése, valamint a *felületes bevezetés* is e munkát fölötte nehezítették, miért is, ha idővel ezen természetű adatok gyarapodnak, annak lesz ez feladata, ki ebből kizárólagos tanulmányt csinálván, minden esetre igen érdekes eredményű művet fog alkotni.

¹⁾ Az idézeteket az eredeti kézirat lapjainak száma szerint tesszük, mely lapok számai sorban a másolatban fel vannak tüntetve.

Itt tehát csak röviden a feltűnőbb adatokat hozom fel:

A *sommás* faluk közt p. *Egyik* (Kis-Kapol) 1588. (35. l.)

fizet arató pénzt 1 napra 20 — f. 18.

Szántó pénzt f. 3

Szolgáló pénzt f. 2

Kaszás pénzt f. 36; az az 59 f.

Csegén 1588-ban, arató pénzt adtak 1 f. 20 d, (7. l.)

13 kaszás embertől 1 napra den. 10 tett f. 15 f. den. 60

Kaszás pénzt 1 nap 40 pénzt 31 20

Szántó pénz egy hétben 1 nap d 50 3

Szolgáló pénz egy hétre két embertől. 2—51 f. 80 d.

Telekiben tett 1588-ban (46).

Az arató pénz 1 napra d 20 — f. 9 d. 60

Szántó pénz 3

Szolgáló pénz 2

Kaszás pénz 19 20—33 f. 80 d.

stb. stb.

De a *készpénzen* kívül sok más tartozás is föl van jegyezve, a melyekkel Sz.-György és Sz.-Márton napján, továbbá husvétkor és Sz.: *István* napján a várba beállani köteleztettek; így említetik a *dézma buza*; a *szőlő vám, szőlő igazság, szőlő ajándék* (22. 65); a *méhkasok*; a *husvéti bárány*, a *kappanok*, és pedig rendszeren szőlő-adóban 9 darab; az aszofejiek 20 darabot adnak; *kaldcsokat* (30); a csopakiak *malom adót* (30) 40 pénzt és 40 *czípót* Sz.-Istvánra kötelesek hozni. A faddiak *hallal* is adóztak; hoztak 1588-ban egy tokot, maradtak adósok: 12 *szalonnával*, egy per den 2., 24 denar. Item tartoznak 5 vizával, egynek ára 2 f, és 6 tokkal, egynek ára 1 f. (14. l.); *ártány*, ára 1585-ban f. 1. d 18. (7) *verő ártány (hízó)* (45) említetik.

A *tütösek* 8 fekete *szattyánt* f. 3; (49) a *czegeiek* Sz. Györgyre: *csizmát, kapcsát, papucsot* (32.); a kis-kapoliak *sirozt*¹⁾ *csizmát* 1 f. 80 d. értékben (37); 1 *csizmát* (párt) — d. 90; két *papocsot* f. 1 d. 60 (38); 3 *tarisznyát*, 1. 12 denarért, 36 denár. u. o. — A faddiak 1585. két *fiket* (talán féket) hoztak, áruk f. 2 (?) (14. l.)

Adóztak még *róka* bőrökkel, (36. 38) és majdnem minden falura ki volt vetve a *nyest-bőr* adó, azonban az látjuk, hogy ez már a ritkábbak közé tartozhatott, mivel majdnem mindenütt *övel tartoztak*; p. o. a zamárdiak, telekiek, rádiak, tütösiek stb. mig mások, mint az alsó-endrédiak arról dicsértetnek, hogy adójukat rendszeren fizették (43).

Némely helynél az *adószok* száma is ki van téve, számmal, vagy névszerint felsorolva:

Balványoson, két falu, 11. (33).

Alsó-Endréden 19. (42).

¹⁾ Talán zsinórozott?

<i>Varas-Endreden</i>	13. (28).
<i>Egyik Kapolyon</i>	15. (36).
<i>Másik (kis-) Kapolyon</i>	15. (37).
<i>Kéken</i> 62 puszta hely, egy egy fizet 20 pénzt (58. l.)	
<i>Löllén</i>	27. (44).
<i>Telekiben</i>	9. (46).
<i>Thuron</i>	9. adózó (39).
<i>Czegén</i> vagy 14 házas ember	(32.)

Az adót rendesen a bírák hozták be, de küldöttek másokat is, sőt a *faddiak polgárdiak* által is küldik be sommájukat.

Hogy akkor még az egész vidék, — a melyen most részben német gyarmatok vannak, — tősgyökeres magyarokból állott, bizonyítják a *bírák* nevei, kik közt évenként történt változás, bár némelyek egymásután két évig is bíráskodtak.

A főnebbi rendben:

<i>Aszófőn</i>	1585-ben bíró: <i>Odor János</i> (20) 1586-ban <i>Török Gáspár</i> (20) 1587. <i>Barbél Lukács</i> (20) ide hajtják Tihanyból a fejős teheneket (11).
<i>Balaton-Füreden</i>	(Feurod, Phwred) 1585. bíró <i>Kuthy Imre</i> (21) 1587. » <i>Veres Bereczk</i> (21) » » <i>Ersek Balás</i> (22) 1588. » u. a. (22. 66) 1589. » <i>Vörös András</i> (22).
<i>Rádon</i>	1587. 1588-ban <i>Bereczky Jakab</i> (50) 1588. <i>Bene Antal</i> u. o.
<i>Tütösön</i>	1588. <i>Zarka János</i> , — <i>Zawa János</i> (49) u. o. <i>Thetues</i> -nek írva.
<i>Alsó-Endréden</i>	1585. <i>Kis Lázár</i> (42) 1587. 1588. <i>Santa András</i> (42. 43)
<i>Varas-Endréden</i>	1586. <i>Varga László</i> (28.)
<i>Egyik Kapolyon</i>	1585. bíró <i>Bab Kelemen</i> 1587. <i>Szabó Pál</i> (36)
<i>Másik (Kis-) Kapolyon</i>	1585. <i>Szabó Péter</i> (37) 1588. <i>Bogdan Kelemen</i> (38) 1588. 89. <i>Abraham Barabás</i> (38)
<i>Löllén (Lullyc)</i>	1585. <i>Mezaros János</i> (47) 1586. <i>Kerezhthes Tamás</i> (45) 1587. 88. 89. <i>Göngöli Pál</i> (45.)
<i>Telekiben</i>	1587. <i>Balinti Gergel</i> (47) 1588. 89. <i>Czazar Benedek</i> u. o.
<i>Thuron</i>	1585. <i>Móricz Vincze</i> (39)

1587. Szabó Gergely

1587. Gellért Lukács (46).

Zamárdiban

1589. Domyan János (26).

Gazdasági tekintetben sok érdekes adatot találunk: így több helyen előfordul az *asztagok* összeírása. (54.); egy asztagban van $30\frac{1}{2}$ kepe (65.), de vannak $30\frac{1}{2}$, 21, 31, az öregben 60, és 18 kepevel valók is. (69).

1588-ban az *aratók* száma 183, napi bérük 12 — 14 d, a *kaszások* napszáma pedig 40 den. (67.)

Vetettek árpát 24 vasast, rosot 18 vasast, tiszta buzát $87\frac{1}{2}$ — együtt véve $129\frac{1}{2}$ **vasast.** ¹⁾ (69).

A *kalangyát* (a m. akad. szótára szerint-kereszt 9 — 26 kévével) itten 2 kila tiszta búzával számítják (45. 47.)

Mértékül még a: kepe, kywe, köből fordulnak elő. — *Abrakot* a 22. lapon találtam följegyezve.

A *bor* azon áldott borvidéken az egész kéziratban nagyban szerepel. Előfordul az *antalag*, mely a m. akad. szótára szerint $1\frac{1}{2}$ akót jelent, *átalag* alakban 7 cseberrel, míg másutt az *általag* 4 és $4\frac{1}{2}$ cseberrel számítatik.

De van még különbség a *somogyi cheber* és a *tihanyi* közt. Az előbbit nemcsak Somogyban, hanem Zalában is használták (49. l.), említetik 33. 35. 39. 45. lapokon; a tihanyiról (46.) ez áll: az *itt való* cheberrel lett 8, 2 pint; ottan előfordul az *öreghe cheber* is.

Bor részleteiül, előjönnek, első, utolsó borból, (73) korczoma bor. (72. 73).

1586-ban volt a pint bornak ára 4 denar; (5) ugyanott említetik a *négy pénzes* bor, és mindjárt utána a *hat pénzes*.

1588-ban pedig 1 pint bor 10 pénz (67.)

Marhára nézve 1588-ban 52 tehenet és 1 bikát jegyeznek föl; van köztük 30 öreg tehén; 12 tavali borjú, 7 ökör, 5 üsző; 9 idei, 6 ökör, 3 üsző; (11) említetik még: ivrű, (25) tulok (20); ökör darabja: 8 f. 50 den. 68. ló, értéke 15 vasas buza (77); egy ló f. 16. (74).

Ruha kelmékre nézve ezeket találjuk:

aba posztó (51)

istamet, stamet, Sammet (bársony); singje 1 f. 20 d. 1588. (73) (75)

Karasya singje 1585. 60 d. (73) 1589. (6) — feje váltságába kap 2 véget, értéke 30 ft. (5)

landis singje 1 ft. 30 d. (58) 1586., 1587. és 1588. (5)

granat kelméjű nyereg (41)

posztó 1588. (2) réfe 60 den. (56)

vászón (73)

sája 1589. singje 2 f. 40 d. (5.) — Szederjes sájának singje 1585. 2 f. 40 den. (78)

¹⁾ Itt talán vasas abroncsú mértéket kell érteni?

1 szattyán bőr ára 1585. d. 45 (73)

Ruha nemekből ezeket találjuk:

mente (6)

dolmány (6) értéke 1589-ben f. 2. (77)

egy ruhára való gomb 1588. d. 27 (76)

ing (6)

nadrág (6) 2 f.; longis nadrág (57); saja nadrág 3 f. 20 d. (73)

gattya (6)

csizma 1 f. (55); egy csizma, egy papucs 1 f. 50 (57)

papucs kapezástól 1 ft. (52. 56)

pokrócz 3 f. (52. (57);

ezekről többet l. az 52. és 53. ll.

Fegyverekből ezeket említik:

Puska ára 2 f. 50 d. (58)

Zablya 2 f.; 2 f. 10 den. (56); 1 f. u. o. tisztítása 20 den.

Előfordul még az

öreg taraczk (2 l.)

ágyú, puska (14)

gránát, t. i. tüzes kalácsot, tüzes laptat, tüzes láncz kopják. (14)

aczélos puskák (71)

A várbeli *személyzetre* nézve első a kapitány. *Pisky* István átvette a várt 1585-ban; említettik, hogy az: *Egyik kapolyiak*, midőn a nummára bort hoztanak, *Asszonyunnak* is 1585. hoztak 2 f. 50 den (35) — 1586-ban pedig a *Thuriak* ugyanannak hoztak 2 f. (39); vajjon a kapitány nejét kell-e itten értenünk? — szó van (65) öccséről is 1588-ban, de neve nincsen kitéve.

Mindjárt az első lapokon (3.) említik, hogy járt Bécsben, Erdélyben; 1588-ban állt 4 hold szőlő mellé, holdja 4 f. 50 den.

Örvényesi hegyen vett 2 holdat, holdját 8 fjjával, ugyanott egy holdat 10 fjjával.

1588. A kapitány bópénze 10 f. (62.)

Vajda, majd *Porkoláb*: *Baczyn Fülöp* (5); a vajdának 1588-ban adatnak aczélos puskák. (71)

1588. István deák *porkoláb* jön elő (41)

1589. Zilasi Balás *porkoláb* (78.)

u. o. Győrről jön *Pattantius* János (12.)

u. o. *Pattantius* György veszprémi *Czeylbertnek*? neveztetik; vajjon nem kell-e itten *Zeugwartra* gondolni, mivel neki a fegyverzethez valók átadatnak; (70. 1)

A *Pattantius* Jakabbal való szerződés 1585-ben áll a 73-ik lapon.

Kulesár 1589. Hathalmi Mátyás (78.) a kulcsokat átvette *Pyski* kapitánytól.

Több helyen *lovas legényekkel* való szerződések állanak; 1586. Nagy-boldogasszony napján jött a kapitányhoz *Gergely*, kapott készpénzt 1 f; utána 1 f. és egy béllést 1 f. 10 denar. (51)

Zlittkaj István két lóval, kap 20 — 20 ftot. (51)

Sidmond János 1586. kap 12 f., egy csizmát. (55)

Sz.-Gergel pápa napján, Nagy Gergel szerződttetett két lóra 60 forintban, *fele pénz, fele posztó* (55), hasonló szerződés a porkolákkal (78)

Chyoba Gergel 1 lóra kap 20 f. egy csizmát u. o. Pap borrobus 12 ft és ruhát kap, *úgy hogy az mit nyernek felét nekem adgiak.* (55)

Lovasz István kap 10 f., 4 kyla buzát (56)

Markus Jancsi kap 12 ft. ruhát, felez urával (58) stb.

1585. neveztetik *Trombitás* Gergel, (56); a mustránál, die 1 octobris, Pál, Lőrincz és András deákok hozatnak fel, az utolsó kap zászlórészt: den. 68 (61) és 1 f. 3 denart.

Az emberek hópénze a 17. lapon áll: vannak, kik csak 50 denárt kapnak, de vannak 1, 2, 3, sőt 4 forintosok is.

Egyéb szerződéseket 78—81 lapig találunk.

A kapitány rabjai? minden napra öt kenyeret kaptak (12.)

Igen érdekesek a *sarczolások* részletezései, így 1588. az endrédi basáé, hol a párducz bőrön kívül a két *bonczok*: lófarkszőrből való rojt, milyeneket a lengyelek is használtak zászlókúl, előfordúl. (41.)

Továbbá u. o. a Huzein Oda basa, és Bayrab sarcza; az *endrédi* nyereség (61.); a *karádi* (73) és *koppáni* nyereség (74) részesei; stb.

Feltűnő az 1588-ban (1) említett *szent-györgy-vári hajó*, holott e helység mai napon elég messze fekszik a Balatontól; minthogy azonban e tónak messze ágai nyultak be mind Zalában mind Somogyban a száraz földbe, úgy hogy emberemlékezet óta is ott hajókáztak, a hol mai napon a vizeknek semmi nyoma, valószínű, hogy e Szent-györgy-vára a Balatonnal Zala berkei által közlekedett.

Figyelmet érdemel fölszámlálása azoknak, kik *Koppán* bevételénél részt vettek (62. 63); továbbá a *Tihany* építésénél segítő faluk sorozata (66)

Találunk birságolást *marháért* (53); — egy asztag leégéseért kezeseket kell 1588-ban állítani (19) stb. Tanuk előtti becslések (68), melyeket Pyski kapitány tétet; elhagyott szőlők becslés utáni vétele (u. o.) stb.

Az új *kalendariumban* 10 napnyi különbség mutatkozik 1588-ban, úgy hogy az új szerint 17 Junii számíttatik a 7-ik helyett; és 30-ik Julii 20 helyett a régi szerint. (12)

Minthogy a jegyzőkönyv a különböző írás tanusága nyomán úgy is más és más kéztől eredt, nem csoda, ha maga az írás-mód is gyakran változik, és helylyel közzel nem is deákos emberre mutat. Főleg a tulajdon nevekben vannak feltűnő eltérések, p. Philöp, Philiep, Phwlep, (5; 49) lapokon; Igy phüred, Phwred, feored, fired, Eörmenis, Eörninyes, Órninyes, byro, birro, Góngodi és Gionkodj fordul elő.

Lapokat köllene tele írunk, ha az egyes feltűnőségeket

mind ki akarnók jelölni; de azokat mindenki, ki ezen háladatos munkával rendszeresen foglalkozik, úgy is meg fogja találni.

Lássuk már magát a régi kéziratot:

Regestum incoatum vigesimo septimo Martij 1585.

Pisky Isthwan jeoth be Tyhanban az kapitansagban 25. Martij 1585.

Attak az kwlczyot kezében 26. Martj 1585.

Menth kÿ Mestery Janos talán az előbb kapitány 27. Martij 1585.

Az zent Geórg Vari hayoth kezdették csinálni 20. Martij Ao 1588.

Az Wazolj Zabo Istwantol vót bor egyik hat Cseber 4 pint.

Masik Ismegh hat cseber.

Zabo Istvannak adtam 10. feb. Ao 88. d 50.

Borsos Simonnak adtam den. 20.

1587. Mikor Raad es megh futamodot volt az dözgiczeyek ezeknek morhayokban sakman dultak soket, vaydaiok volt Zabo Janos az Zentes Leörincz Antal benedek, többet hant háromzaz ftnál az Somogiaktul koborlot ma Boklar Istvantól, Radon hoztak el 12 Czób.

88. 5. Martij Maradot adossa enekem köröshegy Thardy Matthias Pozto arabán 6 ft 75 den.

Anno 1588. die 16 Junii.

Az öreg h taraczk hogy el zakadozot ilyen zemiliek voltak akkor ot.

Kapitan Vram, Porkolab : Peter István, Zabo István

Pirithi János, Bona Illyes, Markus Bencze, Mezaros Miklos, Varga Mattias Zabo Mihal.

Asz mit az lorinch Beczben adot Azok ezek.

Adot elsoben egcior	f. 3	d. 12
Annak, wtanna eg aranjat	f. 1	d. 70
Itten Harmattjor adot	1 k.	54
Ismegh asz wttana adot		d. 35
Ismegh az wttan adot	6 k.	d. 8
Ittem adot Ismegh az wttan		d. 50
Az wttan adot	4 k.	
Ismegh annak wtanna adot Vramnak	20 k.	
Ismegh annak wtanna	10 k.	
Ittem aprv copro adot wramnak	f. 1 20 k.	
Ismegh adot az Lorincz Vramnak	51 k.	
	f. 10	d. 62.

Az mit adot tezen mindenestől valtsagban f 60

Az othan hogy megh jót Beczbeóll adot f 10 az min az lovat elatta.

Ismegh az vthan hogy beczból megh jeót adot f 4

Kez penzt is adot hogy Erdelbol megh jeoth — . f 10 . . .
84 f 62

Anno 1588.

özý Arpatt wettem köbol 20.

Ao 1589. 12 Julij.

Egyik aztagban uagion az mayorsagboll 26 kepe buza.

Az másik aztagban uagion buza 13 kepe, 3 ötös.

Az harmadikban uagion buza 13 kepe, 15 kýve.

1587. It walo dologh. Baczin phwlep. Porkolabuak adtam.

Ismegh attam bwzatt neki f 4.

Ismegh Iwotth borth pint 10.

Ismegh attam neký zolgalatiaban d. 20 Ismegh uioth eggiel massal
az Porkolab 205 pinth bort, pintit d 4 tt f 8 d 20.

1586. die 16. feb. adtam kéz pinzth nekie . . f 1

Ittem adtam feye valczagaban ket vegh karasyath

v. p. f. 15 f 30

Ismegh adtam ketser nekye f 2

Ismegh Attam Neky keeth *wasas* Bwzat . . f 1

Ismegh az vthan adattam neky bort negy pen-

zes borban 5 pint d 20

Ismegh hat penzes borban attam 19 pint . . f 1 d 14

Ittem 1588. die 28 febr. adtam nekye 5 sing

landist 1 p. f 1 d 30 f 6 d 50

1588. 20. Martý adtam baczinnak kiz pinzth . f 2

Item adtam neky husuetnap vtan való

Item 13 aprilis 1588. attam neki f 1

chyeterteken buzat 1 *wasas*

Ao 88 18. Julij Attam az Vajdanak 4 singh *Ista-*

metet p f 4 d 80

25. Julý attam ismegh $3\frac{1}{2}$ singh *Istameteth p* f 4 d 20

Nowbr die 6.

1588. adtam baychyn Philiepnek bwzath kob 3

mas fel fterth.

89. 24. January adtam 4 singh *sayat* 1 p. . . f 2

d 40 f 9 d 60

Porkolabsagara megh fizettem ket Eztendeigh Baczin Philöpnek. zc.

Baczin Phylöpnek az Waydanak attam tiz Pinzes borban.

$21\frac{1}{2}$ pinth bort tt f 2 d 15

89. 19. January Surý Pallal az louazzal zerzödtem, megh adok
neki kiz pinzth f 4 Egy *karasya* bellet menteth, egy karasya dolmanth
egy karasia Nadragoth, ket *inget*, ket gattýath.

egy kötetlen czédula :

Anno Dni 1589. *Czege*

Ao 89. 15. 7bris zakacz Ambrus az 88. ezten-

döre való arató pinzt hozoth f 2

Anno 1588. *Czege*.

21. Julij Czegeyek arato Pinzth adtak . . . f 1 d 20
 Arató pinz 13 hazas embertől 1 napra . d 20 tt (tett) f 15/60
 Kazas pinz 1 napra 40 pinz hazas ember . . . tt f 31/20

Zanto pinz egi hetben Eg nap d 50 tt f 3

Zolgalo pinz egi hetre ket embertwl f 2

1588.: 5. Aug. bencze Janos ókrith megh vagattam az Czegelei vago ókórirth. etc.

1588. Zakacz ambrus hozoth arato penzth f 2.

88. 21. deczemb Bencze Janos hozott 20 kila buzath, maradot hatra 4 kila buzath (?)

89. 20. Jan: az Artanth megh hoztak.

Az 1588. Eztendőre valo summath hoztakh az *Thuri* biro, die 19. Juny Gellert lukacz kiz pinzt f. 1.

Thur.

88. Arato pinz eg hetre minden napra minden

hazas ember 20 d f 10 d 80

Zanto pinz eg eg napra 50 d egi hetre f 3

Zolgalo pinz ket embertwl eg hetre f 2

Kazas pinz f 21 d 60

1588. } hozoth az Tury Zabo gergely eotod fel ciobor

19. dje } Borth, masfeleth az dezmara, 3 ciobrijth az Summaban,

9-bris } hath forenterth Vgian akor hozoth Zabo gergelj az Summaban, fl 4.

Morocza Balas

Attam *Morocza Balasnak* Wezprimben pwnkosd nap elöt valo hetfön 1390 5 singh *saiat* ismegh fel fertalnal valamenieuel többet, ky tezen 12 f 13.

Valtottam megh az ezwt gywrot halmi orbantol, kyt Zalogban vetet volt ket forinton f 2

Az nelj, kapant Aszofeuj feuredonj tartunk.

Azok ezok Anno 1588.

Feuredoni tartnak az polgarok 20 kap.

Azó feuj tartnak 20 kap.

Szölösen tartnak 10 kap.

20. die Junij Anno 1588. haytattam tiz fejos tehenet boryauual.

Azzofure.

Gergel Lazlional vagyon benne kettő

Odor Janosnal ket boriuh tehen

Zent gali balintnal Egy tehen borgyauual.

Sebestyien Gergelnel Egy tehen borgyauual.

Barbel balasnal Egy tehen borgyauual.

Barbel Lukacznal egj tehen borgyauual.
 Kenyeres Janosnal egj tehen borgyauual.
 Sebestyien Vinczenel egj tehen borgyauual.
 (Thörök Gasparnal három wzzó tehen vagyon
 Vörös Janosnal ket wzzó tehen vagyon)

e két sor ki van törölve.

Vörös Janosnal *az bironal* vagyon 12 wzzó tehen.
 (Zölösön Bayor Isthwannal egy feyös tehen az bika

Zabo Mihalnal egy feyös tehen

Benche Balintnal egy feyös tehen

Chepely Simonnal egy feyös tehen) más irás.

89. 7. Oct. Gergell Lazlonak attam ket boryus teheneth tartani etc.

Barbell Lukacznak is attam ket (töth törölve) borius teheneth tartani etc.

Eodem die *freden* Kuthi Mihalnak attam ket borius tehent tartani.

Ersek Peternek ket borius tehent attam tartani.

Gyórról Pattantius Janos ioth Tyhanban 1588. *az wy kalendariom zerynt 17 Junij az oh Zerent penigh 7. Junij.*

(14. die Junj 1588. atta be Kozma Deak *az profontban az ó rouasat az en rabaimert* minden napra eóth eóth kenyereth.) *más irás.*

Hosoth Pattantius Janos ket tonna Puska Porth

Eg tonna Zakalos porth

100 taraczk golyobist.

Gyórról Pattantius Georgy ioth Tihanban 1588. *az Vy kalendariom zerint 20. Julij az oh zerint 30. Julij*

Hosoth tüzés kalacsoth 6

Ittem tüzés laptat 21

Ittem tüzés lancz kopyath 4

F a d d.

1585. Eztendótól foghua három eztendeigh az faddiakkal zamot uetuin, maradtak adossa summa zerint f. 120.

(1588. 8. Apr. Zekben küldöttek az faddiak polgardi ket embertől Vaytay Ferencztől és Vin Imretől kiz pinzt f. 36 d. 88.) kitörölve.

Mert az elót vgi mint 1587. Eztendóben fizettek az

Faddiak egiczet f. 27

Balogh Janosnak adtak f. 6

Két fiket hoztak f. 4

Ittem hoztanak kiz pinzt f. 16

Ittem Egy *tokot* —

Maradtanak adossa 12 zalounaval 1 p. f. 2 d. 24

Ittem tartoznak 5 *vizauul*. 6. *tokkal*, az *toknak az*

arra p. f. 1. az viza arra f. 2

Somma zerint maradtak adossa f. 120

Mindezek Ao 1588. husuit hetfin az faddiak kwldöttek ket polgardi embertől, vaytay ferencztől es vin Imretől kiz pénzth f. 36 d. 88.

Ao 89. 25. January Wen Imre es Kis Thamas hozott faddroll adoth, kit az faddiak kwldöttek twlók kiz pénzth f. 40.

Az kivel Balogh Janost es Marton lórinzet ho penzeből segetette 1588.

Zabo Istvan	50 d.	Barbel Janchi	f. 1.
Borsos Simon	f. 1.	Barbel Mihal	50 d.
Varga Isthok	f. 2.	Zegedy Imreh	50 d.
Peter Ispan	f. 1.	Zalay Bolla	f. 2.
Marcus Benche	f. 2.	Varga Demeter	f. 2.
Partas Gergell	f. 1.	Marcus Janchi	f. 1.
Nemet Andras	f. 1.	Gall Balás	f. 1 ¹⁾ .
Horvat Gergel	50 d.	Somogi Lórincz	f. 2.
Barat Pether	f. 1.	Zabo Pal	f. 1.
Pyriti Janos	f. 4.	Zabo Giorgy	f. 1.
Chepely Jakab	f. 2.	Zabo Isthwan	f. 1.
Zeke Pall	f. 1.	Cherney Pal	f. 1.
Hegi Bodis	f. 2.	Zalay Georgy	f. 1.
Joba Miklos	f. 1.	Horuat Benedek	i. 2.
Mezaros Miklos	f. 1.	Peter Kovacz	f. 1.
Batay Gergel	f. 2.	Thamas Kovacz	f. 4.
Saffy Andras	f. 1.	Bodisar	f. 1.
Tot András	f. 1.	Andras deák	f. 3.
Kowacz Bence	f. 2.	Capitan wram	10 f. ¹⁾

Anno 1588. 9. die decembris.

Parttas Gergellirt az Aztagh meg egis felöll lettek kezesek ilyen zemillijek feieigh, hog' elő allattyak Istvan deak, Zabo Istvan, Marton leórincz, Borsos Simon, Bakos Mihall.

A z o f f w.

27. April 1585. <i>Odor Janos byro</i> hozott zent Georgy adoiat	f. 2	d. 50
1586. Az Zent georgy adoiat megh attak <i>Kapitan Wram</i> marat adossa Barbelly Lukacznak	f. 1	d. 8
Item 1586. Theoreok gaspar <i>Byro</i> hozot az Zent Mihally adoiban	f. 1	d. 50
1587. 2. Novembr. <i>Barbel lukacz az biro</i> hozoth Zent Marton adoyath	(f. 1 kitörölve	d. 94
1588. 27. febr. <i>Odor Janosnak bor feyben</i> adtam	f. 3 d. 20)	kitörölve

¹⁾ Ebből, valamint a különféle írásból kitetszik, *hoggy nem Piskly István írta e regestákat.*

1589. 5. Junii zamot wetuin Odor Janossall maradot adossa — d. 60.

1589. 6. Junij Gergel Lazlonak attam eg tulkoth p. f. 6. Kyert bort ad, az mint zwretkor iaar az bor.

Phwred.

1585. *Kuthy Imreh Byro* hozot Zent georg' adoiat f. 5 d. 94
Item adot Kapitan Wram Kutthy Imrenek f. 1 bor feyeben, az mint zwretben iar fel akot aggyon rea.

Item Kuthy Mihalnak f. 3 az is fel akot aggyon rea.

Item Thelekesy Benedeknek f. 2 az is fel akot aggyon rea.

Az foglalt borok Phwreden.

Kuthy Mihalye 9 cheber tartozik vram fizetni vizza f. 3 d. 58.

Item Ersek Balas es Alberte 8 chebeor ter fel neky f. 3 d. 83.

Ersek lukacse 5 cheb.

Kuthy Imre 6 cheb.

Masikban 5 cheb.

Valko Isthwane 6 cheb.

Masikban 4 cheb.

Zabo Imreneye 9 cheb. erre tartozik f. 2.

Zabo Petere 10 cheb. erre tartozik f. 1 d. 83

Masik hordoban 8¹/₂

Summa facit 78.

1587. 2. aprilis *phwredy Byro Veres Berechl*

Thawaly Zent georgy adoiot tudni az 1586. Eztendore valoth hozot d. 80

Item malom adót hozot d. 40

1586. Eztendore Zabo Imrene hozott Zeoleo vamra 1¹/₂ kyla arpatt.

1587. 2. Novem: Zent-Marton adayat hozoth az biro *Ersek balas* f 2. d 40.

(Anno Domini 1588. Hozot az Phiredj voros Borocz tudni jlilik szolo jgassagat ez iüüendö Eztendore valot.

16. Kapant. Ittem ret igassagot hozoth.

6. Kapant. Ittem 3 mero abrakot. Ittem

4. Kalaczot.

Annak vtana mikor az Zoli zedif volt.

hozot egy Biro.

30. Kapant zolo Igassagjat. 5.

7. Kalacot zolo ajandekjat 5.

12. Kalacot Ismegh harmattjor.

Elsobenj az melj abrakot hoztamj

Hoztam. 4. merro zolo ajandek.

3. merro az is zolo Igassag.

10. merro Arpa az vtani.) más írás,

1589. 30. Maj *Vörös Andras az biro* hozott Zent

Geörg adayat f 1 d 80.

89. 8. Octob: Zabo Peternell az mel foglaltt bor wagon birsaghra Summa f 4.

Ersek Janczinak foglalt bor közöt wacion birsaghra Negiedfell czöbor wacion.

S z ö l ő s.

1585. Marat adossa az Desanj Ambrus 1 cheb: 15 pint.

Abrak . . . 6 köbol marat adossa 2¹/₂ köböll kappan es kacacz . . . 18 d.

90. 23. Januarij Bencze balint hozot három *Vasas buzat* kinek ketteit az malomban kildöttem az eggiket Dombainak attam.

90. 9. Febr. Benche balint hivti zerinth azon eskwt megh, hogy mindeneket igazan megh adoth.

E ő r m e n i e s. 1585.

1585. hegröll walo vamat hozott gergelly Balas 5 köböl Zabot f.

S z a m a d.

Az Byro Tot Imreh

Domyan Janos

Ao 88.

Pap Balynth

(Zolgalo pinzel tar-

Phwlep Mihally

toznak f 1 az töb-

Bus Lukacz

bit megh attak (*ki-*

Elek Benedek

törölve.)

Acz Pether

2 die Augustj megh hozta az Zent Geörg adoiath 1585 f. 1.

Az zenth Marthon adoiaara tartoznak 3 köbol gabonauall oth leöt hatodffel kerezth buza.

Hoztak dezma buzath 7 kylath.

Hozott az Zent georgy adoiaara , . . . 50 d.

1586. Eztendey dezma bort hoztanak 5 cheb. 10 pinteth Az artanth is megh hoztak.

1587. Hozthanak husuetre egy barant Elek Benedek.

1587. 3. die Maij sent georgy adoiaara hozthanak egy sot d 33.

Ismegh hoztak d 50.

1588. Tartoznak egy nest börrel:

1588. 13. Martij Elek benedek hozot eg hest börth f 1.

Evel maradot volt adossa Elek benedek, előbeniuel.

Ittem ez nap hoztanak egy Vözöth

Ittem adtak egy Verö artanth.

1587. Esztendőre valo buzat 6. Juný hozot bur Lukacz buzat kilat 2.

1588. 18. Aprill: zenth Geörgy adayat Elek benedek hozott f. 1

Ittem az barant is megh hozta.

1589. 4. die Juny hozott Domian Janos szenth Geörgj adaiában fl. 1.

az barant is megh hozta.

1588. die 2. July a Zamardiak adtak arato pinzt d 56.

10. July Toth Pal hozot kiz pinzt aratni es kazalni 24. sentembris Hoztanak az f 2 d. 44.

Zamardiak es elegitlenk megh mind az Zenth Mihalj adajareolj mind penig az Zantasreolj, Tudni Illik f 1. d.

89. 20. Januarj *Domyan Janos az biro* hozoth buzat kilat 5.

Ittem az artant is megh hozta.

Tartoznak zamardiak aratassall egi hetben ket emberrell, minden nap 20 d eg hetre esik f 1 d 20. tt f 2 d 40.

89. 12. Julij adot Domian Janos arato Pinzt f 1.

Ittem tartoznak ket kazassall egj hetre egy napra egi kazastoll 20 d tt f 2. d 40

1586. 3. July hozthanak Kenyerj Palj *Soradj*

adot zent Georgi adoiat 50 d —

Az Summara hozthanak f 4 d 50

1586. 28. Augustj Az *Thuriak*

Summat hozthanak f 10 —

V a r a s E n d r e d.

1585. Borert hozthanak f 3 d 50

Item Artanyert hoztanak f 2.

Item zent Marthon adoiaara 3 kyla gabonat —

Dezma buza volt 9 kerezth

Hoztanak 9 kylat

Az adora 3 kylat Ismegh arpat 2 kylat

Dezma bort hozthanak 8 cheb

1586. Caspar ferencz az Zentgeorg adoiaara mind megh.

1586. 5. die octobris Gaspar Ferencz Vas Albert fizetet hozat dezma buzath 10 kylat.

Arpat 2 kylat.

Az Endredieknek zamok.

Gaspar Ferencz

Szikra Imrene obijt

Vince Balas — obijt

Nag Mihall *Ennek 25 penzet Vram megh engette*

Varga Matthias

Kowacs Thamas abyt

Anno 88.

Barat Pether abyt

Arato pinz f 2 d 20

Kowacz Pall

Zolgalo pinz f 2

Kozma Matthe

Kazas pinz f 4 d 80

Cicali Matthe

(Zanto pinz f 3) *kitörölve.*

Vaag Albert

Zalay Georg obýt

Varga Lazlo biro obýt

Foglalt bor — 20 cheb :

1587. 3. die Maij hoztanak egy barant.

1587. 27. Aug. Gaspar Ferencz hozoth Zenth

György adaijath f d 50

1587. 29. decembr: Gaspar Ferencz hozoth az

zent Mihal adaijara d 50

1588. Vas Janos hoztha megh az Vago tehent :

1588. 27. febr. Gaspar Ferencz megh hozta az Wrwth.

Az adora tartoznak egj nest bõrrel

1587. Eztendõre valo buzat adot Vas albirth *egj Töröknsk* nigy kilath.

Tartozik meegh vas albirth hat kila bazaual Zent Georgy adaiara hozoth Vas Janos 3 foth p d. 75.

11. Aug. Arato pinzth hozoth d 72.

Ittem Zenth Georg adaijat hozoth d 75.

89. 24. Januarij Gaspar Ferencz hozot kila buzath 4.

89. 31. Januarij Was Janos hozot magaroll buzath kylath 6.

89. 13. Martij Vas Janos es Gaspar Ferencz hozoth Zent Mihal adayara d 50.

89. 20. Julij Vas Janos az aratasroll adot f 1 tartozik d 65.

Ittem az nap adot az 88. eztendõre valo Z.-Mihal adayat f 1.

Az barant is megh hozta.

Vasonj Nagy Mihall 2 ayandek.

Copakon Gellert Illijes malom adoual tartozik minden eztendonkinth Negyuen Negyuen pinzel es 40 czipoual, ezeket pedigh zent Istuan napiara tartoznak megh hozni.

Ao 1588. die 4. febr. hozot Gellert Illyes malom adoba czipot 70. Tartozik megh 50 czipoual.

Az adoyat megh adta.

Wazoll' Wórós benedek ket ayandek retról. 2. kappan. 4. kalacz.

Vávari Tot balas ret ayandek. 1. Eg kappan, ket kalacz Kenyeres Pal 1. ayandek, Bõrõczki Jakab. 1. ayandek.

Peczell Nyró Ferencz ret ayandek. 1. adot 1 kappant, 2 kalaczot fekete Mathe ret ayandek. 1 adot 1 kappant, 2 kalaczoth.

Zólósi Kouacz Janos. 1. ayandek adot, kappanth, 2 kalaczoth.

Akally Wórós Geórgy 2 ayandek hozot Egj kapanth, 3 kalaczot.

Tartozik 1 kappannal 1 kalacz. . .

Firedi Vincze Istuan 2 ret ayandek 2 kappant 2 miró zab.

Czazar Andras reth ayandék. 1. adoth 1 kappanth 1 miró zab.

C z o s p a k o n.

Guar Kelemen boranak az egyik let megh mirue, mind sópróستól tiz pint heyan tiz czóbör.

Masik hordo let megh mirue mind sôprôstól $4\frac{1}{2}$ pint hean, tiz czôbôr.

Az harmadik hordo let meg mirue $5\frac{1}{2}$ pint heyan tizen egi czôbor.

Lorasi hordo leth megh mirue mind sôprôstól 8 Czôbôr egi pinz arra.

C h y e g e 1585.

Chegen vagon 14 hazas Ember

Babody Gergell

Ban Balynt

Bencse Janos 17 cheb.

Bencse Andras

Tot Fabian

Raiz Matthias

Zabo Osuald

Kis Matthias 1589. Zabo Osuald Cjegey hozoth

Pyros Gall egi Baranth husueth ayandekjath

Nemes Balÿnt

Kis Matthe

Gazdagh Anthall

Dacha Ambrus

Az 1585. Eztendore valo artant meg hoztak.

1586. 26. Augustj az Zentgeorg' adoira hozthanak f. 3

1586. Eztendey dezma busza 12 kerezth

Hozthanak erre 5 kyla buzath

Ismegh maszor 13 kylath

Az Zentmihall adoyara f. 3

1587. Az biro hozot Egy barant

1587. 3. Maj Hozot az biro zent Györg' adayat . f. 1

Eg' czizmath p. d. 90

Eg' kapezat p. d. 16

Eg' papucz p. d. 60

Ismegh hoztak d. 50

1587. 2. decemb. hozoth az biro zent Marton adayat f. 2

(1587. leth Buza 12 kôrôzth

Item tartoznak rola 24 kila buzaval) *más írás.*

Bencze Janos adot dezma boriut Nigy Pintól . . . d. 64

Az artant babodj gergel hozta megh.

Az Chegeyek 3 forint birsagg alat egy nest bört hozzonak

Az 1588. Eztendôre valo zent Georg' adayaból vedtennek eg nest bört p. f. 1

1588. 30. Aprill hoztak egy barant Zent Geörgy ayandekra tartoznak d. 44

C h y e g e 89.

Az biro Zakacz Ambrus hozot. 8. Novemb. Ao 89.

18 kila buzat

3¹/₂ cöbör bor. (etc.)

Az chiegey Biro Zakach Ambrus hozott kis karacson nap estin szent Mihalj Adaiat tizen egj penz hejan, f. 2.

Nemes Balint meg Kultte az negj kila buzath.

Közli: DR. RÓMER FLÓRIS FERENCZ.

Ipartörténeti adatok.

Pulszky Károly, a Magyar történelmi társulat 1877. évi ápril havi gyűlésén tartott előadásában érdekes utat kezdett törni az ipartörténet mezején. Ő ugyanis a menyasszonnyi hozományok jegyeiben, s más leltárakban, végrendeletekben fennmaradt írott adatokat a korunkig éppen fenntartott régiségekkel hasonlítva össze a sokszor homályos és nehézkes körülírásokat a közvetlen szemlélés által ohajtja megértetni és megmagyarázni. E végből pl. a különféle hímzés, keresztvarrások, domborvarrások lehető legrégibb példányait nemcsak lerajzoltatta, hanem egyszersmind színes nyomásban terjesztette elénk, ráolvasván az egykorú vagy lehetőleg megközelítő korú körülírásokat. És ez tanulásnak, úgy mint tanításnak bizonynyal a legjobb módszere

Nekem is volt alkalmam észre venni egy pár esetben, hogy pl. a XVII. századból — az akkor körülírt s az írott emlékekben reánk maradt tárgy a valóságban is létezik még napjainkban is. Ilyen a híres Pálffy-kehely, melyet Pálffy Miklós Győr-vára híres megostromlója kapott volt az osztrák nemesektől ajándékkul s melyet fia az elfogott Pálffy István koronaőr Bethlen Gábornak adott volt váltsága díjában 1621-ben. E kehelyről azt állították többen, hogy Bethlen Gábor a szultánnak küldötte Konstantinápolyba. De ez nem való.

Mert Bethlen Gábor 1629-ben költ végrendeletének, kezeim közt levő egykorú másolatában, a nevének hagyott aranynéműek között a második pont alatt e szavak fordulnak elő: »*Egy tiszta arany hadakozó szerszámmal ékesített arany pohár a Pálfi Istváné féle.*« Igaz ugyan, hogy Koncz József maros-vásárhelyi tanár úrnak az »Erdélyi Hiradó f. évi tárczáiban megjelent s közelebb-ről önállólag is kiadott művében, mely a Bethlen Gábor végrendeletét tartalmazza (s az általa látott példányokban — »*a Pálfi Istváné-féle*« szavak nem fordulnak elő — de e körülmény az én példányom hitelességét nem gyöngíti, mert az ismeretes példányok

mind csak másolatok s a kezeim közt levő példány Bethlen Miklós (a napló-író) íratai közül való, hová talán atyjától Bethlen Jánostól került, a kinek neve a legatáriusok közt fordul elő.

Ha tehát elfogadjuk ez adatot, akkor a pohárnak konstantinápolyi vándorlása, vagy nem valóság, vagy nem Bethlen Gábor által történt: s hihetőbb is, hogy Leopold kir. e kelyhet Bethlen Gábor nejétől Brandenburgi Katalintól kapta; vagy pedig, ha I. Rákóczy György kezei közé került, a mi szintén bír valószínűséggel, akkor talán II. Rákóczy György zaklatott napjaiban ajándékozhatta, akár Leopoldnak, akár a szultánnak. Elég az hozzá, hogy a pohár még teljes épségben létezik s a Kornis Anna-féle 1876. májusi kiállításakor mindnyájan gyönyörködhattunk benne, a mint hadakozó szerszámokkal ékesítve a Pálffy-család kiállította.

A másik miről szólni akarok, eredetileg násfa, jelenleg átalakítva egy kalpag forogóra való ékszer (toll eleibe való médály) *Gál* János legfőbb ítélőszéki bíró úr birtokában van; néki ugyanis özanyja báró Perényi-leány volt s ennek nagyanyja Thurzó-leány s midőn *Szilágyi* Sándor a múlt évben »*Vasárnapi Ujságban*« a Thurzó leányokkal adott ékszerek leírását ismertette, a Gál-család az ékszerek közt ráismert amaz ékszerre, melyen Keresztelő János fejvételének historiája van ábrázolva s mely a családi hagyomány szerint a Thurzóktól eredett és most is megvan. Bírom a tulajdonos úr nagybecsű ígéretét, hogy az ékszert bemutatás végett át fogja adni. A család Benvenuto Cellini művének tartja — de valószínű, hogy csak utánzóinak egyike készítette. mint ez a Pálffy-féle serlegről is megállapított. Mindenek fölött részletesen leíró s elbeszélő természetű leltárok szükségese az efféle felismerésekhez és rátalálásokhoz vagy valami kiváló sajtóság felemlítése, mint pl. Delfin-alakú pohár, vagy János feje vétele historiája stb.

Jelen alkalommal egy nagyon részletező leltárt van szerencsém e folyóirat t. cz. olvasóinak bemutatni. A napokban tett rá figyelmessé *Csontos* János tiszt. barátom a Nem. Muzéum egyik tisztviselője s én azonnal lemásoltam, hogy Pulszky Károly barátom s más szakemberek nehéz munkáját az összehasonlításban könnyítsem s az olvasóknak, habár némileg, komolyabb időtöltést szerezzek.

E leltár részletes körülírásai, néha midőn például, a »pálma-ágot rágó galambokról« beszél, a naivságba csapnak át, de még feltűnőbb, hogy igen gyakran emlegeti a fekete zománczot, melyet a XVI-ik századi magyar özszeírásokban és leltárakban — ritkán találunk, sőt a XVII. század első felében csak is eme század második felében mutatkozik gyakrabban s ily sűrűen mint e szitnyai leltárban sehol sem fordul elő. XVIII. századi tárgyakon s az erdélyi szászok közt még az e század elején is készült boglá-

rokon láttam — elég ritkán ugyan — a fekete zománczot csaknem mindig a fehérrel együtt s aztán zöldel és pirossal cserésen alkalmazva, de e leltárban tisztán csak feketére zománczozott ékszer is említettik.

Hogy e kis leltár kié és hogy melyik évben iratott? azt voltaképen teljes határozottsággal meg nem mondhatom. Egyetlen helynév fordul elő benne: *Szitnya vára* s egy személy név: *Esterházy Ilona*, kit az író, hugának nevez.

Az írás a XVII. század második felére mutat és akkor élt is egy Esterházy Ilona, t. i. a második Balassa Bá lint költőnek második felesége. Sitnya váráról hirtelenében csak annyit mondhatni, hogy a XVI-ik század végén Kaszaházi Jóó János bírta — de elfogatván, javait elzálogosította, hogy magát kiválthassa — később 1612-ben neje Balassa Borbála és gyermekei visszakapták. (N. R. A. fasc 38. nro. 67.) 1629-ben a Koháryaknak inscribáltatott, később a Szécsyek is bírták zálogjogon. (N. R. A. fasc 75. nro. 15.) Lehet, hogy Koháry (I) István írta e leltárt, de hogy miképen volt Esterházy Ilona az ő huga, nem tudom; ha csak nem a Balassa révén, minthogy Kohárynak is első felesége: Balassa Judit, Esterházy Ilona férjével testvér vagy igen közel rokon lehetett.

Bár ki írta legyen azonban, egyike a legérdekesebb e fajta iratoknak s a szakemberek bizonynyal méltányolni fogják részletező leírásait, a laikus olvasók pedig meg fogják látni, hogy a XVII. században is volt fényűzés, czifraság elég, s hogy az önékesítés nemes mesterségében a férfiak akkor sem maradtak el a nőktől s ép oly tarkán, ép oly gazdagon, sőt sokkal drágábban öltözködtek, mint az asszonyok. De lássuk magát az okiratot.

Szitnya várába be vitt portékáimnak consignatioja az alább megírt mód szerint az mint következik¹⁾.

1. Egy ezüstös, aranyos kék bársonnyal burított, és türkisekkel kirakott *nyereg*, kinek kengyelei ezüsből valók s aranyosak; *kengyel szíjjai* kék selyemből szöttek, alul karmazsinnal bélelt. Ahoz vörös karmazsinnal burított s kék bársonnyal — selyem és arany rojtokkal csinált *puska tokjai* vannak. Bagariából csinált *terhelő szíjja*, kinek kék aranyos *csattja* vagyon.

2. Item. Ahoz való kék bársonnyal burított ezüst-aranyos virágosan ki csinált türkises *hegyestőr*, kinek *szíjja* kék selyemből arany skoffiummal koczkásan szőtt, annak alya veres karmazsinnal bélelt; ezüst-aranyos kék *csattja* vagyon hat bogláros és két peczke, három türkiz hia.

¹⁾ Ez inventariumot, a m. nemzeti muzeum levéltárából másoltam. DF.

3. Item. Ugyan ahoz való kék selyemből aranyskofiummal koczka formára szőtt egy arany-szügyellő, hét becsinált türkissel, rósa formára csinált, a kinek két skofium gombja vagyon; ahoz egy ezüst aranyos csattja és peczke, alul karmazsin bőrrel bélelt.

4. Item. két portai tűzött varrással virágosan kivarrott — *czaf-ragh*; egyik tiszta arany skofiumból varott; másika ezüst arany fonallal ki varrott.

5. Item. Zöld selyemből aranyfonal sujtással szőtt — ezüst aranyos, kék zománchos, kicsiny gömbölyü vörös kalárisal rosásban csinált *kantár*, kinek peczkei, lánczocskái, csattjai lefüggő csillagokkal és holdaeskákkal vannak ékesítve, kinek ló álla alatt lefüggő ezüst aranyos-kalárisos gombja vagyon. Alul kopott karmazsinnal bélelt; három kaláris hiiával vagyon hat zománchos boglár rajta.

6. Item. Ahoz való egy jókora rózsás, felsőhöz hasonló zománchos- és rózsa formára boglárral ékesített szügyellő; alul kopott karmazsinnal bélelt, kinek két ezüst aranyos csattja, négy peczke és egymásban járó hat peczke van.

7. Item. Egy vörös karmazsin selyemből ezüstfonállal sujtásosan szőtt és ezüst skofiumból kötött gombocskákkal sűrűn felvarrott kantár, kinek, öt vitézkötése vagyon, anyi ezüst skofiumból majezosan rojtossak. Egy ezüsből csinált csattja.

8. Item. Azon kantárhoz való hasonló formára csinált szügyellő kinek az közepin egy ezüstben foglalt kristály üveg vagyon, két ezüst csattja.

9. Item. Nyereghez való bársonyból csinált arany fonallal sinorozott *kápa*, vörös bagariával bélelt.

10. Item. Egy ezüst-aranyos czapával borított *kard*, kinek karmazsin selyemből szőtt szíja vagyon. Ezüst-aranyos boglára harminczegy, csattja hat és peczke egy vagyon.

11. Item. Bagaria szíjon, ezüsből, makkos formára csinált lánczos és pillangós, nagyobb és kissebb tizenöt boglárral ékesítetett *kantár*: kinek kilencz peczke van, három csattja, közepin ezüst csillaga egy van; két makkos szíjával van.

12. Item egy karmazsin színű vont arany materiából virágosan szőtt *nyári dalmány*; arany skofiumból koczásan csinált keskeny vitéz kötés, a melyen rojtos (gomb) 12 pár rajta s az ujján is 12 pár vagyon; aranyfonal sinorral sinorozott. Alul király színű materiával bélelt.

13. Item. Egy rózsa színű posztóból varrott és széles arany csipkékkel prémezett és arany fonalból szélesen szőtt tizenkét pár tiszta (arany) szárgombok felvarrva, az melyén arany fonal sinorral sinorozott, alul kék materiával bélelt *nyári mente*.

14. Item. Egy királyszínű bársonyból, aranyskofiumból hosszasan és rojtosan csinált, tizenöt pár vitézkötés vagyon az melyén, arany sinorral sinorozott *kaftány*, király színű materiával bélelt.

15. Item. Egy királyszínű selyem posztóból varrott ezüst sko-

fümből koczkásan csinált (*mente*) keskeny vitéz kötés-rojtossan csinált, tizenöt pár gomb az melyén, az ujjain pedig 12 pár vagyon; ezüstfonal sinorral sinorozott. Alul kék materiával bélelt.

16. Item. Ahoz való olyan színű posztóból, tulipán formára kicsinált, ezüst aranyos pár kapocscsal felvarrott *nadrág*.

17. Item. Ahoz való özsze varott olyan színű posztóból, de készületlen *mente*.

18. Item. Egy galambszinű posztobul csinált *dolmány*; tizenöt pár arany fonatból kötött gomb az melyén, az ujjain pedig tiz pár vagyon, fonatsinorral sinorozott, alul kék materiával bélelt.

19. Item. Ahoz való ugyan olyan színű posztóból varrott hosszú *Boérmente*, kinek az melyén 15 pár aranyfonalból csinált hosszas, roitos vitézkötés gomb vagyon, az ujjain tiz pár, az ránczán is hatpár vagyon, aranyfonal sinorral sinorozott, róka mállal bélelt.

20. Item. Egy arany színű materiából varrott nyári dolmány, kinek ezüst skofümből kötött tizenöt pár, hosszas vitéz kötés gomb vagyon az melyén; ezüst sinorral sinorozott, alul kék tafetával bélelt.

21. Item. Egy karmazsin selyemből aranyfonallal kötött sinoros *kicsin öv*, kinek arany skofümből kötött gombia tizenkilencz vagyon.

22. Item. Egy publikány színű, selyemből kötött *sinoros öv*, kinek skofümből kötött gombia tizenhat vagyon.

23. Item. Egy pár — vörös karmazsinból csinált, arany skofiummal kivarrott és ezüst aranyos sarkantyúval felütött — *czizma*, belől világos vörös materiával bélelt.

24. Item. Egy pár karmazsin selyemből arany skofiummal virágosan szőtt és négy kötéssel roitosan csinált *törköző*.

25. Item. Egy pár fehér selyemből ezüst skofiummal virágosan szőtt — és két pár roitosan csinált vitézkötéses *törköző*.

26. Item. Vörös skarlátból arany skofiummal virágosan kivarrott *szablya tarsoly*.

27. Item. Ugyan hasonló színű skarlátból, arany skofiummal virágosan kivarrott — és az *loding szia* arany skofiummal karmazsin selyemen virágosan szőtt *loding*; kinek ezüst aranyos kulesa vagyon, és ezüst aranyos fehér csont paloskia (így) három, ezüst aranyos csattja egy, karikája három, boglára hat, hármassal, peczke három.

28. Item. Tiz pár hamu színű selyemből arany skofiummal virágosan szőtt mentére való széles *szárgombok*.

29. Item. Egy hajszinű selyem posztóból varrott, széles, aranyos és ezüst csipkével *prémézett mente*, kinek az melyén, kilencz pár király színű selyemből, ezüst skofiummal virágosan szőtt széles szárgombjai vannak; arany és ezüst sinorozott róka mállal bélelt.

30. Item. Egy karmazsin színű vörös tafetából arany-ezüst fonallal virágokra kivarrott *Laczer ? imegh*, kinek mellye, nyaka, körületi és ujjai ezüst keskeny csipkével két rendel *prémézett*; karmazsin selyem-

ből ezüst fonállal egy vol? és egy roitos vitézkötés, sinorral felvarrott, kinek vitéz kötésiben 12 gyöngy vagyon.

31. Item. Két darab rózsza- és karmazsin színű *posztó*, az ki mindenestől harmadfél réfből álló.

32. Item. Egy pár hajszinű selyemposztó *Salavári*, az kiken tiz pár ezüst kapocs vagyon.

33. Item. Egy bagaria szín sujtásosan arany skofiummal varott *pantallér*.

34. Item. Egy fehér iskatulában vagyon négy ezüst *forgó*.

35. Item. Hat ezüst *kandl*.

36. Item. Egy sas tollnak való, különb színű zománczal zoman-
czozott *forgó*, kinek három ága; van több toll is.

37. Item. Másik is iskatulában van, félgira *csöpögetett ezüst*.

38. Item. Vagyon hat *obligatoria levél*.

39. Item. Két pár ezüsből csinált *sarkantyú*, hozzá való tizenkét ezüst *szeggel*.

40. Item. Egy szügyellőnek való, szív formára csipkésen csinált ezüst-aranyos *kristály üveg*.

41. Egy ezüstbe foglalt *húz-köröm*, lánczoskával és ezüst kariká-
val együtt.

42. Item. Terhelő szíjnak való ezüst-aranyos ○ formára csinált *két karika*, kihez hat ezüst, aranyos boglár és egy csatt peczkestől
vagyon.

43. Item. Egy ezüst aranyos szívforma zománczos *Agnus dei*,
reliquiak benne.

44. Item. Egy pár ezüst poráznak való *karika*.

45. Item. Huszonnégy pár ezüst *kapocs*, egy vörös zománczos
katariska.

46. Item. Egy ezüst aranyos karabinhoz és pantallérhoz való *csatt*.

47. Item. Daru tollnak való öt águ gyöngyös *tolltok*.

48. Item. Egy vörös iskatulába daru tollnak való ezüst aranyos
zománczos *forgó*, kinek hat ága vagyon; egy szív és egy kéz vagyon
benne.

49. Item. Öt *keszkenyő* (Egyike) arany, másik ezüst skofiummal
varrott; harmadika arany fonállal s fehér selyemmel; negyedike és ötö-
dike különb színű selyemmel és ezüst-aranyval varrott.

50. Item. Egy csomóban bizonyos számú *darutoll*.

51. Item. Egy kötésben tizenhat szál *fehér darutoll* és kilencz alya
vagyon egy fiókban.

52. Item. Vékony szálu *toll* egy csomóban kék színű.

53. Item. Azon iskatulában vagyon nyolcz szál király színű *strutz*
toll, egyiknek szála egy felől fekete.

54. Item. Ezüst fonalból virágokra varrott czafragra való *virág*;
egyik nagyobb, másik kisebb.

55. Item. Vagyon hat szál *darútoll* és hatszál ráró toll.

56. Item. ötszál fekete kócsag toll és hét szál fehér.
 57. Item. Egy ezüst, aranyos sugárokkal zománczozott sas toll.
 58. Item. Egy ezüst aranyos üres agnus dei.
 59. Item. Egy darab zománczos ezüstöcske. Item. Három pár dolmányra való ezüst kapocs, kettője aranyozott, másika tiszta.
 60. Item. Egy ezüst aranyos fedelű serpentinaria kőpalaczk, tokostól.
 61. Item. Vagyon egy pár ezüsből csinált aranyos láb.

II. Az atyámfia ruháinak consignatioja következik.

1. Vagyon egy zöldbársony, arany skofiummal virágosan tűzött — varrással és közepi gyöngyvel kivarrott *szoknya*, kinek az felül megnevezett varrása három renddel vagyon primezve, egy közönséges lepedővel belől be fedetett.

2. Item. Ehez a szoknyához vagyon zöld bársonyból az vállnak elein és hátán avagy ezüst csipkével prémezett *váll*! ezüst aranyos makkos formára csinált tizenyolez pár kapocs rajta.

3. Item. Zöld bársony, nyolez rend széles ezüst csipkével prémezett *szoknya*, az is arany fonallal és külön színű selyemmel virágokra varrott — lepedővel belül befedett. Ehez a szoknyához vagyon zöld bársony, az vállnak elein és hátán két rendel széles ezüst csipkével prémezett *váll*, husz pár horog formára csinált ezüst kapocs rajta.

4. Item. Király színű selyem posztóból széles ezüst csipkével hat rendel prémezett *szoknya*; arany fonallal és különb virágokra kivarrott lepedővel belől be fedett.

5. Item. Ezen szoknyához vagyon király színű posztóból — az váll elein és hátán két rend széles ezüst csipkével prémezett *váll*, semmi kapocs nincs rajta.

6. Item. Kék arany virágos terczenadla széles arany csipkével egy rendel prémezett *szoknya* s alul is egy azon rend aranygalonnal; arany és ezüst skofiummal és különb színű selyemmel virágokra kivarrott lepedővel be fedettetett, kinek az végén arany fonalból csinált csipke van felvarrva.

7. Item. Ezen terczenadla szoknyához vagyon hasouló materiából — az vállnak elein és hátán széles arany csipkével kétrenddel prémezett *váll*, szekfü virág formára csinált tizenhat pár kapocs rajta ezüsből.

8. Item. Kék bársonyból varrott széles arany és ezüst csipkével prémezett *mente*, kinek az melyén vagyon arany skofiumból koczkásan csinált kicsin vitézkötés, rojtos gombház 19 pár; arany-ezüst sinorral sinorozott, hiuzzal bélelt.

9. Item. Egy patyulat arany fonallal, szélesen virágokra kivarrott *lepedő*, az vége is arany fonallal csipke forma varrással kivarrott.

10. Item. Ahoz való hasonló széles virágos varrással arany fonallal kivarrott *vánkoshéj*.

11. Item. Arany fonallal virágosan ki varrott másik patyolat vánkoshéj.

12. Item. Egy arany fonallal és különb színű selyemmel kivarrott abrosz.

13. Item. Egy aranyfonallal és különbféle selyemmel kivarrott vászon lepedő.

14. Item. Arany fonallal és különb színű selyemmel virágokra kivarrott három *orcza törő keszkenyő*; egyike patyolat, ketteje gyolcsból vala.

15. Item. Arany ezüst skofiummal és különb színű selyemmel virágosan ki varrott két patyolat *vánkoshéj*.

16. Item. Egy fehér és sárga varrással varrott reczés gyolcslepedő. Vastag fehér czernából csinált csipke az végin felvarrva rajta.

III. Esterházy Ilona hugom asszony ruhájának consignatioja.

1. Egy megyszínű bársony széles ezüst öt rend csipkével s alol egy rend ezüstgallonnal prémezett *szoknya*, ezüst-arany és különb színű selyemmel virágosan varrott lepedővel, belől be fedett.

2. Item. Egy arany virágos terczenadla középszerű egy rend arany csipkével és alól egy rend arany gallonnal prémezett *szoknya*, belől különbszínű selyemmel virágosan varrott lepedővel befedett.

3. Item. Megyszínű selyem posztóból varrott, hat rend arany-ezüst csipkével prémezett *szoknya*, az alya egy rend arany galonnal prémezett. Egy különb színű selyemmel virágosan kivarrott lepedővel be fedett.

4. Item. Virágos arany terczenadla, közepén szín arany csipkével hátán négy renddel prémezett *váll*; horogformára csinált huszonegy pár ezüst kapocs rajta.

5. Item. Megyszínű selyem posztóból — elein és hátán az vállnak arany és ezüst egyveles, keskeny csipkével négy renddel prémezett *váll*, tizenkilencz pár vas kapocs rajta.

6. Item. Arany-ezüst virágos terczenadla — elein és hátán az vállnak hat rend ezüst széles csipkével prémezett *váll*, horogformára csinált tizenhat pár kapocs rajta.

7. Item. Egy kék bársony széles arany csipkével prémezett *mente*, kinek az melyén tizenegy pár arany skofiumból — koczkában s rojtosan csinált keskeny vitézkötés gombházai s gombja vagyon; arany-ezüst sinorral sinorozott, hiuzzal bélelt; egy különbféle selyemből virágokra kivarrott lepedővel befedetett.

8. Item. Három arany-ezüst és különb színű selyemmel virágosan kivarrott vánkoshéj, kinek egyike arany skofiumos, ketteje patyolat.

9. Item. Egy viselt patyolat, arany-ezüst skofiummal és különb színű selyemmel virágosan kivarrott *vánkoshéj*.

10. Item. Fehér czernából virágosan varrott patyolat *előruha*.

11. Item. Egy fehér és sárga varrással varrott *gyolcs lepedő*.

12. (NB.) *Egy külön álló jegyzés* : Szügyellője is hasonló, közepin egy ezüst rózsá van ; csattja kettő, peczke négy.

IV. Az atyámfia arany és ezüst műveinek consignatioja.

1. Egy ezüst virágosan kivert *mosdó*, hozzá való hasonló munkával csinált *medenceze*.

2. Item. Hat egymásban járó ezüst aranyos *poharacsókák*, ezüst aranyos fedéllel csinált.

3. Item. Négy ezüst aranyos virágosan kivert *csésze*, kettő nagyobb s kettő kisebb.

4. Item. Hat rend kicsiny lánczos aranykarikákkal csinált *tiszta aranyláncz*.

5. Item. Egy széles *gyöngyös pártá*, kiben négy rend gyöngyös és egy rend rubintos hat különféle zománczal, zománczozott boglár vagyon.

6. Item. Másik keskenyebb *gyöngyös pártá* kiben kilencz- két rend gyöngy és annyi gyémánt, arany fekete zománczos boglár vagyon.

7. Item. Egy rózsá formára csinált, aranyvirágos és ágas, különféle zománczal zománczozott *bokrétácska* (bugkretaczka) ; tizenyolcz becsinált gyémánt van benne.

8. Item. Egy aranyból csinált fekete-fehérszománczal zománczozott, kicsiny, rózsá formára csinált bogláros *nyakra való*, kiben 12 gyöngy vagyon és tizenegy gyémánt becsinálva.

9. Item. Másik aranyból fehér és fekete zománczal virágosan csinált *nyakra való*, kiben huszonnyolcz gyöngy becsinálva vagyon.

10. Item. Aranyból csinált zománczos *melyre való hosszás rózsá* kiben tizenhárom gyémánt becsinálva vagyon.

11. Item. Másik aranyból kerekdeden csinált, fekete fehér zománczos rózsá formára csinált *melyre való*, kiben tíz gyöngy és 8 gyémánt becsinálva vagyon

12. Item. Aranyból fekete fehér zománczozal, négy szegletre csinált kicsiny bogláros *nyakra való*, kiben harminczhárom gyémánt becsinálva vagyon ; lefüggő kicsiny rózsája gyémantocskákkal kirakott ; minden boglár mellett egy pár gyöngy vagyon befűzve.

13. Item. Aranyból csinált, fekete fehér és vörös zománczal zománczozott, hosszasan csinált bogláros *nyakra való*, kiben huszonhét gyöngy van csinálva huszonhat gyémánttal egyetemben.

14. Item. Aranyból fehér s veres zománczozal csinált *kézben való* (talán karperecz) kinek boglárában egy pár gyémánt becsinálva vagyon.

15. Item. Négy rend orientalis gyöngyös *nyakra való*.

16. Item. Egy pár — fekete keskeny pántlikából rózsá formára csinált, muskotály körte formájára gyöngyből csinált *fülben való*.

17. Item. Egy pár melyre való, aranyból csinált s kék zománczal zománczozott *szív* felül egy pár fekete, fehér és kék — egymás

szájából kegyesen evő galamb és egy szív csinálva; vagyon alól egy kék zománczal zománczozott lefüggő rozsácska egy becsinált gyémánttal, vagyon felül veres keskeny pántlika kötve rajta.

— Item egy pár — aranyból csinált, kék zománczal zománczozott *rósás szív*.

18. Item. Egy pár — aranyból csinált kék zománczal zománczozott *kézre való*.

19. Item. Egy ezüsből csinált fekete kék és veres zománczal, zománczozott puska-palask formára csinált *pézsma tartó*.

20. Item. Négy-aranyból csinált, gyemántos, fekete zománczal zománczozott-gyűrű az egyike, ki legnagyobb tizenegy gyemántból való és az hármá egyéből.

21. Egy aranyból, három rubinnal becsinált fekete zománczos gyűrű.

22. Item. Egy aranyból-kék, fehér, sárga és veres zománczal csinált — kék zafir kövel becsinált gyűrű.

23. Item. Egy arany, fekete zománczczal zománczozott gyűrű.

24. Item. Ezek az gyűrűk egy ezüst *iskatulyában* vannak.

25. Item. Egy gyöngyből csinált *főkötő* huszonegy jókora gyöngy fölvarrva rajta kerületi vörös materiával varrva.

26. Item. Másik, ezüst fonalból rózsza formára boglár tükkel? csinált *főkötő*, kinek közepin tizennyolcz gyöngy? van felvarrva; kerületi kék materiával van varrva.

27. Item. Arany fonalból rózszaformára csinált *főkötő*, kiben tizennyolcz gyöngy felvarrva vagyon.

V. Esterházy Ilona hugom asszony arany ezüst művének consignatioja.

1. Egy aranyból fekete fehér zománczczal zománczozott hosszas formára rosásan csinált *melyre való*, negyvenegy b csinált gyöngy vagyon benne.

2. Item. Egy arany fehér, fekete zománczczal zománczozott tekerős formára csinált négy ágú, *melyre való* rózsza, kiben 25 rubint becsinálva vagyon.

3. Item. Egy aranyból kék s fehér zománczczal zománczozott, rózsza formára csinált *leveles bokréta* tizenkilencz becsinált rubint van benne.

4. Item. Aranyból fehér, fekete zománczczal, hosszas, kicsin, rózsza formás boglárokkal csinált *nyakra való*, kiben harmincznégy rubint vagyon s lefüggőiben vagyon kilencz rubint becsinálva; három rubint heával van.

5. Item. Egy arany-lánczosformára csinált *zománczos kézre való*.

6. Item. Egy aranyban foglalt fekete zománczos *öreggyöngy függő*, négy lefüggő gyöngy van körülötte.

7. Item. Vagyon aranyból csinált *hat gyűrű*, egyik fekete zománczczal zománczozott egy gyémánt becsinálva benne; *másik* fekete, fehér

és kék zománczal zománczozott, felül zománczos rózsája vagyon, egy becsinált rubintja; *harmadik* fekete fehér zománczal zománczozott, hét becsinált rubint van benne; *negyedik* fehér s kék kopott zománczal zománczozott; *ötödik* tiszta fekete zománczal van csinálva; *hatodikban* rózsza formára hat gyöngy van becsinálva.

8. Item. Egy szélesebb gyöngyös *párta*, kiben aranyból csinált, fekete zománczal zománczozott rubintos tizenkét boglár vagyon.

9. Item. Egy másik gyöngyös, hét aranyból vörös, kék és fehér zománczal zománczozott *párta*, kinek boglárában és rózsájában harmincz négy gyöngy becsinálva vagyon.

10. Item. Tizenhárom rend vörös, nagy és kicsiny egyveles kálárisos *öv*.

11. Item. Egy aranyból csinált fekete, fehér, kék és vörös zománczal zománczozott *párgalamb melyre való*, kinek az közepin aranyos szív vagyon, szájokkal palma fát rágván az galambok.

(VI. Vegyések.)

1. Három vastag vászonból szőtt abrosz az nagy ládában, kikben az ruhákat hoztuk.

2. Vagyon egy nagy ágyra való atlacz paplan, közepin aranyval egyveleg.

3. Item. Egy pár *fél-imegh alávaló darabok* király színű selyemből és közben aranyfonallal csinált.

4. Item. Hasonló két darab *fél-imegh alá való* sárga (így) színű selyemből csinált. Egy rendel arany fonal van közte csinálva.

5. Item. Három színű selyemből csinált, aranyfonal virágokkal ékesitetett egy pár strimfli.

6. Baraczk virág színű selyemből csinált ezüstel egyveles egy *strimfli*.

7. Item. Nyári szoknyának való virágokra varratott gyoles *szoknya*.

8. Item. Karmazsin színű materiából, arany nagyvirágokkal szőtt *elő ruha*, körül arany galonnal prémezett.

9. Item. Ezüst tercenadla egy rend széles csipkével prémezett *elő ruha*, körül galonnal varratott.

10. Item. Világos kék, aranyfonal virágokkal szőtt egy jókora *darab materia*.

11. Item egy pár sárga *papucs*; *másik* tarka karmazsin; egy pár kapeza; egy vörös czipellős.

12. Item. Veres virágos materiából csinált, három darab *superlát*, ágy körül való.

13. Item. Egy veres bársony kopott *mentécske*.

14. Item. Egy zöld materiából csinált *umbraculum*.

15. Item. Egy darab asztalkeszkenyőnek való *vászon*.

16. Item. Virágos fekete *bársony* tizenegy darab.
17. Item. Egy darab zöld *bársony* virágokkal kicsinált.
18. Item. Az *másik* is hasonló darab.
19. Item. Két pár sárga *papucs*, kaperastól?
20. Item. Egy sárga atlacz *paplan*.
21. Item. Öt skárlát szőnyeg, az egyik már viselt.
22. Item. Egy *vertigal*, kék bagariával csinált.
23. Item. Egy asztalra való tarka-barka közönséges *szőnyeg*.
24. Item. Tíz darab abrosznak való *vászon*.
25. Item. Három *abrosz*, egyik különféle selyemmel varrott.
26. Item. Abrosz álávaló két *alsó abrosz*, varrott és reczésen csinált.
27. Item. Mosdóhoz való különféle selyemmel kivarrott *törölő keszkenyő*.
28. Item. Öt asztal *keszkenyő*.
29. Item. két gyolcsból csinált uj *lepedő*; *egyik* végén czernából csinált csipkével prémezett; *másik* reczés.

Közli: DEÁK FARKAS.

Thersaczky Frangepán Klára végrendelete.

Atyának, fiúnak és szentlélek Istennek nevében kezdem dolgomat, ezt kezdvén az testamentumot én Thersaczky Klára noha testemben beteg vagyok, de elmémben jó és teljes és békességes elmémben vagyok. Én azért teszek testamentumot az én uram akaratójából, az én uram előtt és az ő nénje előtt Bakith Anna előtt, Katha asszony előtt, Köröszteri Bálintné előtt, es Anna asszony Német Andrásné előtt, Sofia asszony Horváth Miklósné előtt, és Szokolýttý Tamás előtt, kit Farkasnak is hianak, ilyen testamentumot teszek én ez mai napon.

Azon kértem az én édes uramat, hogy az én szerelmes Margitomat az ő nénjének adja tartani Bakith Annának.

Azon is kérem az édes uramat, hogy a mi marhát ő keme én utánam hozott, az vagy énnekem adott az én uram, azt ő keme ossza el az én gyermekim között, az mint ő keme akarja ketté ossza.

Az mit peng az én uramtól az megholt Kerecsényi Lászlótól hozott vagy nyakban vetők, körösztök, arany lánczot és nyust subát, nyest subácskákat és külön-külön szoknyákat az ő nénje előtt fel írják, de az én uramnál legyen mind addiglan mig Isten az én Margitomnak esztét meg hozza, vagy férjhez megyen, de akkor ketté osszák szépen mind azokat és fele az én Margitomé, fele az én Péteremé legyen, de azt is nénje előtt és egyéb közemberek előtt osszák, hogy igazán osszolyon köztük.

Azt is megjelentettem az én szerelmes uramnak, hogy Rárón az én pénzem vagyon, melyről az én uramnak vallása vagyon én nállam, az pozsonyi káptalanban költ, az kit ott is megtalálnak azt a pénzt én telyességgel az mint az az levél tartja, ki az pozsonyi káptalanban költ, az én Margikámnak hagytam, ez okért, hogy ő szegény leány személy, és az leány igen árva, hogy meg is azval az kevéssel előbb mengyen vele az én édes gyermekem és ha Rárót az én uram elzalogosítanája, hát annak az pénznek az én uram vegye hasznát, mind addiglan, mig az én Margitom felnő és azt az pénzt az ky rajta vagyon t. i. az mint az pozsonyi káptalan előtt vallotta az én uram, azt az pénzt teljességgel adja az én uram az én édes leányomnak, és még is ajánlom ő kemének az ének édes gyermekimet mind a kettőt.

Ez az vége az én testamentomnak és én ajánlom az én lelkemet az én Istenemnek ki atya fiu és szent lélek egy bizony Isten Amen.

Költ ez irás itt az Miskoczky malomban Szent-Lukács nap után való szerdán ennyi esztendője 1584.

Klara Thersaczky Frankapan mpr.

Anna Bakith kezem írása.

Michael Bakith de Lak.

(Bakit Anna jegyzése) És három Révay vagyon, Péter es testamentumon és én nálam vagyon most is, nem is kérik tőlem nyilván.

Ívrét, fél ív; eredetije, a b. Révay S. kis-selmeczi ltárában.

KÖZLI: D. FARKAS.

Az sárospataki czeikházban és bástyákon levő öreg ágyúk, taraczkok és egyéb hadakozó szerszámoknak s ahhoz való eszközöknek inventariuma. Anno 1642. die 26. novembris.

V ö r ö s b á s t y a.

1. Az vörös bástyában vagyon egy Gyék nevű taraczk, két fontos golyóbissal járó, melyben vagyon mázsa . . . nro 9.

Ilyen versek rajta:

Spectabilis magnificus dominus Georgius Rákoczi de Felső-Vadász jussit me fieri anno salutis 1620.

2. Második taraczk, kin semmi jegy nincsen, két fontos golyóbissal járó, ezen is hasonló írások vannak, mint az felsőn. Az ágyú öntőnek neve: Hanz Arfeziger. Vagyon benne mázsa . . . nro. 9.

Az két fontos golyóbissal járó taraczkhoz vagyon golyóbis nro. 795.

Réz kalán kettő.

Törözkölő rúd kettő.

Ugyanott vagyon egy sereg-bontó tizenegy csőjével.

Ugyanott az veres bástyában volt egy réz taraczk, két fontos golyóbissal járó, de Ónodba vitték.

Vagyon benn az bástyában két vas mozsárágyú nro. 2. Egyik nagyobb, másik kisebb vagdalt golyóbissal járók.

O r o s z l á n b á s t y a :

1. *Krokodilus ágyú* 30 fontos golyóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 65/56.
65/56. Ilyen versek vannak rajta :

Psal. 56. Tunc revertentur inimici mei retrorsum qua die clamabo, hoc scio Deum affore mihi.

Ut somniliacis crocodilus terror in oris principis hostes, sic terreo nempe mei. Fabrefactus sum Sárospatachini anno MDCXXXIII.

Urunk ő nga címere rajta, az címer körül az ő nga neve.

Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei.

2. *Sárkány ágyú* 30 fontos golyóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 65/56.
65/56. Ilyen írás rajta :

Psal. 28. Jehova robur meum et scutum meum, cui confidente animo meo adjuvor.

Principis auspicio celsi gero signa Draconis

Cujus Jova juvans hostibus hostis ero.

Fusus sum Sárospatachini anno MDCXXXIII.

Urunk ő nga címere rajta, az címer körül az ő nga neve.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

3. *Basiliscus ágyú* 30 fontos golyóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 65/56.

Psal. 62. In Deo est salus mea, et gloria mea, rupes robusta mea, receptus meus est in Deo.

Mira mihi vis est Basilisco, nam neco visu Principis isto, hostem robore vexo mei.

Factus sum Sarospatachini anno MDCXXXIII.

Urunk ő Nga címere rajta, körül az ő nga neve.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

Az három, harmincz fontos golyóbissal járó ágyúkhöz vagyon vasgolyóbis nro. 619.

Réz kalán hat.

Törözkölő rúd hat.

4. *Fülemöle ágyú*, tizenöt fontos golyóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 50.

Ilyen írás rajta :

Psal. 40 : Convertantur retrorsum et revertantur simul, qui uolunt mihi mala.

Ego sum philomela, nata domino meo spectabili ac magnifico Georgio Rakoczi de Felső-Vadász ; cujus tabernacula reo, hostes Deo me adjuvante terreo. Anno MDCXXVII.

Urunk ő nga uraságban való czímere rajta.

Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei. *Balger* Ragat fecit me, anno 1627.

Tizenöt fontos golyóbis vagyon nro. 716.
Réz kalán kettő.

Törözkölő rúd kettő.

5. *Rígó* ágyu, 10 fontos golyóbissal járó, melyben vagyon mázsa
nro 37. libr. 37.

Psal. 118. In Deo faciamus strenue et ipse conculcabit hostes nostros.

Ego sum merula illustrissimi principis mei cura et sumptibus fusa Sarospatachini MDCXXXI.

Urunk ő nga czímere rajta, az czímer körül ő nga neve.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

6. *Fogoly madár* ágyu, 10 fontos golyóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 36 lib. 2.

Psal. 46. Dominus arcum conteret et confringet arma et scuta comburet igni.

Ego sum perdix, perita hostes perdere, illustrissimi Georgii Rakoczi regni Transsylvaniaeque principis, formata Patachini anno 1633.

Urunk ő nga czímere rajta, az czímer körül ő nga neve.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

7. *Szarka* ágyu, 10 fontos golyóbissal járó, melyben vagyon mázsa
nro 39 lib 10. lot. 28.

Psal. XL. Expones mihi cervicem inimicorum meorum ut hostes meos excindam.

Ego sum pica, illustrissimi principis mei cura et sumptibus fusa Sarospatachini MDCXXXI.

Urunk ő nga czímere körül, ő nga neve.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

8. *Szajkó* ágyu, 10 fontos glóbissal járó, melyben vagyon mázsa
nro. 36. libr. 10.

Psal. XL. Accingis me robore ad bellum, prosternis insurgentes in me, sub me.

Ego sum graculus illustris principis me cura et sumptibus fusa Sarospatachini MDCXXXI

Urunk ő nga czímere rajta, az czímer körül ő nga neve.

Non est volentis neque currentis sed miserentis Dei.

9. *Galamb* ágyu, 10 fontos golyóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 35 lib. 97¹/₂.

Psal. 35. Domine prehende scutum aut clipeum ac surge in auxilium meum.

Ego sum columba nidulata, illustrissimo principi meo, cujus hostes Deo, indefeste adjuvante Deo, indefeste cum robore, industria arceo Sarospatachini. A. MDCXXXI.

Urunk ő nga címere rajta, az címer körül ő nga neve.

Non est volentis neque currentis sed miserentis Dei.

10. *Veréb* ágyu 10 fontos glóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 36/46^{1/2}.

Psal. 102. Vigilari et factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Ego sum passer constitutus in praesidium domus Patachiensis illustrissimi Georgii Rakoci Transsylvaniae principis. Anno 1633.

Urunk ő nga címere rajta, az címer körül ő nga neve.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

Mindenik ágyúnak az végén az megholt *ágyu-öntőnek* az neve Johannes, Georgius *Saltzenbergeus* Cibini maneat me fudit.

Az tíz fontos ágyukhoz vagyon glóbis nro. 1706.

Réz kalán mindenikhez kettő, törözkölő rúdjaival együtt.

Az Oroszlán bástyában benn, vagyon szakállas . . . nro. 4.

K ö z é p b á s t y a.

1. *Pók* nevű taraczk vagyon rajta, fél fontos globissal járó, melyben vagyon mázsa . . . nro. 3^{1/2}.

Írás rajta: Maximilianus II. electus Romanus imperator Germaniae; Hungariae, Bohemiae etc rex; archidux Austriae me fieri jussit anno MDLVI. Két fejű sas a címere.

Fél fontos glóbissal járó taraczkokhoz vagyon glóbis nro. 1985.

Réz kalán egy-egy.

Törözkölő rúd egy-egy.

2. Második taraczk ezen bástyán egy fél fontos glóbissal járó, semmi jegy nincsen rajta, mázsa . . . nro. 9.

Ilyen írás vagyon rajta: Spectabilis et magnificus dominus Sigismundus Rakoczi de Felső-Vadasz, anno aetatis suae 26 me fieri jussit, anno 1620. Az maga címere rajta.

3. Sima taraczk Ferdinándé, hét fontos glóbissal jár, vagyon benne mázsa . . . nro. 24.

Írás rajta: Ferdinandus Dei gratia Romanorum, Hungariae et Bohemiae etc rex, archidux Austriae me fecit. MDXXXI. Két fejű sas a címere. Az porzsákján az ágyuöntő neve: *Volfang Her gos mich*. Anno 1531.

Az hat fontos glóbissal járó taraczkokhoz vagyon hat fontos vas glóbis . . . nro. 348.

Réz kalán egy-egy.

4. Sima taraczk három fontos glóbissal járó, vagyon mázsa benne . . . nro. 9.

Semmi írás és bötű rajta nincsen.

5. Taraczk, kin egy *medve* vagyon, harmadfél fontos glóbissal jár, vagyon benne mázsa nro 12.

Semmi írás rajta nincsen.

6. Sima rövid taraczk, három fontos glóbissal jár, vagyon benne mázsa nro. 8¹/₂.

Semmi írás nincs rajta.

7. *Szarvas* ágyu, 10 fontos glóbissal járó ezen bástyán, melyben vagyon mázsa nro. 35/75.

Írás rajta :

Psal. 46. Frementibus gentibus, moventibus se regnis, edit necem suam dominus et lique terra, Jehova exercituum nobiscum est.

Ego sum cervus alacer, in obsequium illustrissimi principis mei factus Patachini MDCXXXII.

Urunk ő nga czímere rajta és körül az ő nga neve.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

8. Taraczk *feszület* rajta, három fontos golyóbissal jár, melyben vagyon mázsa nro. 11.

Írás rajta ez :

Ferdinandus Dei gratia Romanorum, Hungariae et Bohemiae etc. rex, archidux Austriae me fecit MDXXXIII, két fejű sas czímere.

9. Taraczk, semmi jegy nincsen, három fontos glóbissal jár, melyben vagyon mázsa nro. 11.

Írás rajta ez :

Maximilianus II. D. V. Glia. imperator S. P. me. A. Rom. Hungariae, Bohemiae, ect. rex, archidux Austriae, dux Burgundiae, comes Tirolis me fieri jussit MDLXX. Két fejű sas czímer rajta.

Item ezen közép bástyán volt egy régi réz taraczk, két fontos golyóbissal járó, de Ónodba vitték.

Az három fontos glóbissal járó taraczkokhoz, vagyon három fontos vas glóbis nro. 1399.

Réz kalán egy-egy.

Az bástyában benn, vagyon szakállas nro. 3.

Ú j b á s t y a.

1. *Sólyom* ágyú, 15 fontos glóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 40.

Ilyen írás rajta :

Hi in currubus et in equis, nos autem in nomine Domini triumphabimus.

Ego sum Falco, educatus a magnifico domino Georgio Rakoczi de Felső-Vadasz, nidum meum, quem in civitate Potak teneo, ab hoste ignis et ferri potentia velociter defendo. Anno 1626. Uraságában levő czímere rajta ő ngának.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

2. *Gerlicze* ágyu, 10 fontos glóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 37/116.

Írás rajta ez:

Psal. 108. Da nobis auxilium tuum ab hoste, quia vanum est auxilium humanum.

Ego sum turtur illustrissimi principis mei cura et sumptibus fusus Sarospatachini MDCXXXI. Urunk ő nga czímere rajta és körül az ő nga neve.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

3. Item vagyon egy mozsár ágyu, tíz fontos kőglóbissal járó. Harmadfél mázsás nro. 2¹/₂.

Item vagyon egy taraczk, hét fontos glóbissal jár, melyben vagyon mázsa nro. 24.

Írás rajta ez:

Ferdinandus Dei gratia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc rex, archidux Austriae me fecit anno M.DXXXI. — Egy fejű sas czímer rajta.

T ö m l ö c z b á s t y a.

1. *Pacsirta* nevű ágyu, 8 fontos glóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 41.

Írás rajta ez:

Psalm. 13. Conserva me Domine, quoniam speravi in te.

Alauda vocor, edita in lucem cura et sumptibus domini mei Georgii Rakoczi de Felső-Vadász, cui, ut fideliter et utiliter serviam, divina det robor, potentia. Amen.

Urunknak uraságában való czímere rajta.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

Ágyuöntő neve: *Balcer Ragat* fecit me a. 1628.

2. *Fecske* nevű ágyu, 8 fontos glóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 41.

Írás rajta ez:

Psal. 3. Exurge Domine, salvum me fac Deus meus, quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa, in maxillam dentes peccatoris contrivisti.

Ego sum Hirundo educata a magnifico domino meo Georgio Rakoczi de Felső-Vadász, cui Deo me adjuvante, contra omnes hostes fideliter servio.

Urunknak uraságában való czímere rajta.

Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

Az 8 fontos glóbissal járó ágyukhoz vagyon 8 fontos vas glóbis nro. 907.

Réz kalán egy-egy.

3. *Bebek* ágyu, két *gyék* rajta, 10 fontos glóbissal járó, melyben vagyon mázsa nro. 33.

Ilyen írás rajta :

Ego sum Falco nutrita a magnifico domino Francisco Bebek, ad quemcunque inimicorum missus fuero, illum frequentibus ictibus frango. Magnificus Franciscus Bebek de Pelse anno 1551. Czímer rajta.

Ein Falck bin ich, Vorn Bebek dine ich ; wo mann mich hinwehlt, da bin ich beent.

Az tömlőcz bástyában vagyon szakállas nro. 9. Az ötének agya vagyon, az négyének nincsen.

K ü l s ő k a p u.

Az külső kapun belől, az kapu felen, egy vas mozsár pattantyú, vagdalt glóbissal jár nro. 1.

Ugyan ott egy seregbontó öt esőjével nro. 1.

Az kapu között, kívül, az hol az porkolábok vannak, vagyon egy kis taraczk harmad fél mázsás nro $2\frac{1}{2}$, fél fontos glóbissal jár, semmi jegy rajta nincs. Ilyen írás rajta : Maximilianus II. electus Romanorum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae rex, archidux Austriae me fieri jussit anno MDLXVI. Czímer rajta két fejű sas. Ágyúöntő neve : Andreas *Illenfolt* Gos Mich.

Ugyanitt az kapu között volt egy réz taraczk, két fontos glóbissal járó, de Ónodba vitték.

B e l s ő v á r.

1. Az toronyban levő öreg palotában vagyon egy forgó vas taraczk, fél fontos glóbissal járó nro. 1.

2. Ugyanott második forgó vas taraczk, ez is fél fontos glóbissal járó , nro. 1.

3. Az konyha bástyán vagyon egy forgó vas taraczk, fél fontos globissal járó nro. 1.

4. Az toronyba menő felső grádics alatt egy kis réz taraczk, 80 fontot nyomó, egy fertályos jár, 1588. esztendőben öntötték, egy czímer forma rajta.

V á r b e l i p á r k á n y.

1. Az párkány alatt az földön egy réz taraczk, másfél fontos glóbissal jár, síma, semmi jegy rajta nincs, mázsa nro. 5.

Írás rajta ez : *Franciscus Dobo* me fecit.

2. Réz taraczk, négy mázsás, egy fontos globissal járó nro. 4.

Írás rajta ez : Ferdinandus rex me fecit MDLVII. Ágyúöntő neve : *Franciscus Illyenföld* Gos Mich.

3. Az nyári házban fenn az vigyázóban vagyon egy vörös vas, forgó taraczk, három fertályos glóbissal jár. Ugyanitt egy vas mozsár pattantyúcska, vagdalt glóbissal jár.

G l ó b i s o k.

Ágyúkhöz való glóbis vagy on in summa	3322.
Taraczkokhoz való glóbis vagy on	4527.
Lyukas vasglóbis ágyúkhöz való nro.	6.

Summa globorum nro. 7855.

V á r b e l i p o r h á z.

Az párkányban levő porháznak alsó részében vagy on nro. 59.

átalagban ágyu por mázsa nro.	41 lib.	61.
Taraczk por egyátalagban egy mázsa nro.	1 lib.	16.
Szakállos por nro. 8 átalagban mázsa nro.	7 lib.	116.
Muskatér por nro. 1 átalagban mázsa nro.	1 lib.	67.
Apró puska por nro. 5 átalagban mázsa nro.	4 lib.	9.
Ez porháznak felső részében vagy on ágyú por nro. 55 tonnákban, teszen mázsa nro.	26 lib.	99.
Szakállos por nro. 15 tonnákban mázsa nro.	6 lib.	113.
Muskatér por nro 3 tonnákban mázsa nro.	2 lib.	36,
Apró puska por nro. 11 tonnákban mázsa nro.	4 lib.	99.

Latus mázsa nro. 96 lib. 16.

O r o s z l á n - b á s t y a a l a t t v a l ó p o r h á z.

Ez porháznak felső részében nro. 5 hordókban is, nro. hat átalagban ágyu por mázsa nro. 22 lib. 82.

Szakállas por nro 11 átalagban mázsa nro.	8 lib.	70.
Apró puska por nro. 11. átalagban mázsa nro.	9.	
Ezen porháznak alsó részében vagy on nro. 5 hordókban és nro. 89 átalagokban ágyu por mázsa nro.	98 lib.	106.
Szakállos por nro. 16 átalagban mázsa nro.	16 lib.	27.
Apró puskapor nro. 15 átalagban mázsa nro.	9 lib.	43.

Latus mázsa nro. 178 lib. 10.

I n s u m m a a z k é t c z e j k h á z b a n.

Ágyu por vagy on mázsa nro.	188 lib.	108.
Taraczk por vagy on mázsa nro.	1 lib.	16.
Szakállas por vagy on mázsa nro.	39 lib.	86.
Muskatér por vagy on mázsa nro.	17 lib.	25.
Apró puskapor vagy on mázsa nro.	27 lib.	31.

Summa summarum vagy on por mázsa nro. 274 lib. 26.

Várbeli torony alatt való czejkház.

Vagyon itt szakállas száz tíz	nro. 110.
Teremben való középső kerengőben egy öreg szakállas	nro. 1.
Grádics előtt való oldal czejkházban vagyon szakállas, kiknek az agyok nem igen jó	nro. 8.
Szakállosokhoz való vas glóbis vagyon	nro 25000.
Ólomglóbis vagyon	nro. 1034.
Szakálloshoz való por mázsa	nro. 39 lib. 86.
Szakállosokhoz való töltés	nro. 1100.
Muskatérkek ezen torony alatt való czejkházban vagyon	nro. 275.
Muskatérhez való vasas pálcza	nro. 57.
Muskatérhez való blangerek száz emberre való.	
Oldal czejkházban muskatér vagyon	nro. 398.
Muskatérhez való vasas pálcza	nro. 394.
Muskatér tisztító vas	nro. 100.
Muskatérhez való formák	nro. 98.
Muskatérhez való töltés	nro. 3760.
Ólom golyóbis	nro. 1000.
Muskatérhez való blangerek három száz emberre való.	
Muskatérhez való por vagyon mázsa	nro. 17 lib. 25.
Krompaki puska, formájával kulesával vagyon	nro. 580.
Ólom golyóbis ehhez	nro. 1000.
Töltés egy átalagban	nro. 5810.
Krompaki puskákhoz való por vagyon mázsa	nro. 27 lib. 31.

Torony alatt való czejkházban.

Egy formájú hosszú karabély puskák vas vesszővel rakottak	nro. 14.
Másféle formájú hosszú karabélyok vésett ágyuak	nro. 6.
Metszett ágyu hosszú karabély puskák	nro. 2.
Síma ágyu, hosszú karabély puskák	nro. 4.
Fekete ágyú, hosszú karabély vas vessző, verett ágyu	nro. 2.
Két gémmű hosszú karabély puskák	nro. 3.
Polhák puskák, közép ágyuak, csontosok	nro. 8.
Paraszt ágyban való közép pulhák puskák	nro. 8.
Egy hosszú Pulhák formára való puska, az agya és aczélja rézzel czifrázott	nro. 1.
Bécsi fogású, vadászó pulhák puskák, tokostúl	nro. 5.
Egy réz esőjű rövid pulhák puskák	nro. 1.
Bécsi fogású, vadászni való puskák	nro. 3.
Görbe fogású öreg aczélos puskák	nro. 4.
Muskatér formára való, öreg, fekete ágyú aczélos puska	nro. 2.
Aranyos vállas, gyöngyházás ágyú, janesár puska	nro. 1.
Középszerű rövid Pulhák puska	nro. 5.

Csonttal rakott, hosszú tesseni aczélos puska . . . nro.	1.
Baniay puska tokostól nro.	1.
Nyakbevető lengyelországi karabély nro.	1.
Közép karabély puska nro.	1.
Tesseni puskák, kiknek egyike hosszú nro.	5.
Jancsár hosszú aczélos öreg puskák nro.	5.
Vas vesszővel rakott tesseni hosszú puska nro.	1.
Hosszú Pulhák forma puska nro.	1.
Rövid ó banyay (így!) puska nro.	4.
Szép vadászó puska, kinek agya és aczélja forgatójával együtt arannyal rakott nro.	1.
Öreg Pulhák puska nro.	4.
Tok nélkül való pisztoly nro.	5.
Egy pisztoly, melyet kulcs nélkül tekerhetni föl . . . nro.	1.
Mordály puska nro.	3.
Aranyos végű vadászó puska nro.	1.
Posztóból csinált három puskatok nro.	3.
Aczélatlan jancsár puskák nro.	8.
Krosznai aczélatlan puskák nro.	52.
Egy mozsár-ágyu szabású mordály puska nro.	1.
Egy formájú tesseni (terszényi) puska, vont lyukú . . . nro.	3.
Egy öreg házi puska, Pulhák forma nro.	1.
Pisztoly puska, ötének tokja vagyon, egyiknek nincs . nro.	6.
Két karabin formájú, fekete ágyu, hosszú puska, vas vesszővel rakott nro.	20.
Két Pulhák forma hosszú, vesszővel rakott ágyu puska . nro.	2.
Viselt krompaki puska, aczélos, szíjjas nro.	4.
Egy bányai aczélos, viselt celes puska nro.	1.
Egy viselt Pulhák puska szíjjas nro.	1.
Egy bokor [hosszú jancsár puska, cziprusagyúak vörös tokban nro.	2.
Üres puskatok nro.	10.
Puskához, muskatérhez, szakállashoz, taraczkhoz való formák nro.	23.
Egy lapos palaczk, pattantyusnak való nro.	1.
Tizenkét bokor kanócz nro.	12.
Paraszt puska palaczk vadásznak való nro.	1.
Egy vörös lodíng palaczkostól nro.	1.
Apró taraczkoeskák vannak nro.	6.

Torony alatt való czejkházban.

Vagyon tíz lovas zászló kopjástól nro.	10.
Egy török zászló, kinek nyele eltörött nro.	1.
Huszonhat dárda, az vasa másfél arasznyi, nyilastól . nro.	26.
Vagyon fegyverderék nro.	5.

Egy elromlott fegyver derék	nro.	1.
Egy fegyverderék nyakvasa vállastól	nro.	1.
Alabárd vagyon	nro.	2.
Pattantyúsnak való kanóczos gyujtó pálcza	nro.	2.
Aranyos poltuzár, német hadnagynak való	nro.	1.
Sisak vagyon	nro.	6.
Aranyos sisak pofája nélkül	nro.	1.
Tatár paizs vagyon	nro.	5.
Egy nagy aranyos kézi pallos	nro.	1.
Tafota lobogó vagyon hét pár	, nro.	7.
Sisak alá való sapka	nro.	1.
Egy bogláros pánczél keztyű	nro.	1.
Két jancsár balta	nro.	2.
Hivel nélkül való török bicsak	nro.	1.
Pánczél sisak	nro.	1.
Egy bokor pánczél kesztyű	nro.	1.
Pánczél ujjak öt, az hármán vászon vagyon, kettein nincs	nro.	5.
Egy merő pánczél	nro.	1.
Egy bokor karvas	nro.	1.
Egy új szablya	nro.	1.
Halhajás hadi lámpás	nro.	1.
Iveg lámpás	nro.	2.
Halhéjból csinált kiseded lámpás egy	nro.	1.
Öreg lantornás lámpás egy.	nro.	1.
Táborba való bőr palaczk	nro.	1.
Csontos palaczkok kulcsastól kettő	nro.	2.

Torony alatt való czejkházban levő tüzes szerszámok.

Tizenkét koszorúban vagyon tüzes szerszám	nro.	12.
Öreg buzogány formájú tüzes szerszám	nro.	1.
K-formára csinált tüzes szerszám	nro.	8.
Buzogány formára csinált apró tüzes szerszám	nro.	50.
Rúdakon való tüzes szerszámok, kiknek rúdjaikat az szű megette	nro.	16.
Buzogány formára csinált tüzes szerszámok, mozsár ágyukba	nro.	19.
valók	nro.	19.
Egy öreg szuszék ládában, az ajtó nyíláson, apró fazekokban tü-	nro.	1.
zes szerszámok benne. Láda	nro.	1.
Azon szuszék mellett három ládában mostan csinált tüzes szer-	nro.	3.
számok, apró fazekokban. Láda	nro.	3.
Két bot tüzes szerszám, játékra való	nro.	2.
Egy bokor, pallos tűzűs szerszám	nro.	1.
Egy bokor, játékhoz való tüzes pais	nro.	1.

Mostan ujonnan csinált egy koszorú tüzes szerszám	nro.	1.
Rúdban való új két tüzes szerszám	nro.	2.
Buzogány formára csinált új tüzes szerszám . . .	nro.	3.
Vizre való négy új tüzes szerszám pallos	nro.	4.
Mozsár pattantyúba való új tüzes glabís	nro.	2.
Két új tüzes szerszám játéokra való	nro.	2.
Két új pallos tüzes szerszám játéokra való . . .	nro.	2.
Játéokra való két új glóbis, tüzes szerszám . . .	nro.	2.
Két rúd tüzes szerszámok	nro.	2.
Tüzes ragotta (így)	nro.	8.
Három öreg rúdon való apró karika tüzes szerszám	nro.	3.
Az első rúdon vagon apró karika tüzes szerszám	nro.	81.
Másik rúdon vagon	nro.	98.
Harmadik rúdon vagon.	nro.	101.
Két kicsiny rúdon vagon apró tüzes szerszám . .	nro.	20.
Tüzes laptá, vesszőre csinált vagon	nro.	9.
Egy vas fazékban tüzes szerszámhoz való vas szegek	vagdalt	
glóbissal elegy	nro.	1.

Grádics előtt való oldal czejkház.

Aranyos kopja vagon itt	nro.	42.
Rima-szombathi kópja	nro.	700.
Vasas kopják vannak	nro.	162.
Új ónos kopjak vasak	nro.	326.
Ónázatlan kopja vasak	nro.	192.
Két pár új réz dob, borítatlan	nro.	2.
Egy pár ó réz dob, boírtatlan	nro.	1.
Lovas réz dob pár	nro.	1.
Gyalog dob más fél pár	nro.	3.
Tizedesnek való dárda vasastól	nro.	5.
Kanócz vagon mázsa	nro.	17.
Egy nagy rakás fenyűfa lámpásba való	nro.	1.
Krompaki puska, ó, vagon itt	nro.	42.

K ö t e l e k.

Ezen ódal czejkházban vagon egy nagy öreg kötél karikában	nro.	1.
Csigába való öreg nagy, hosszú kötelek	nro.	2.
Ágyu vonni való, nagy öreg hosszú temérdek kötelek	nro.	3.
Vagon öt öreg kötél, középszerű ágyu és taraczk vonni való	nro.	5.
Egy vékonyabb kisebb kötél	nro.	1.
Annál is vékonyabb csigához való ó kötél . . .	nro.	1.
Két öreg, új kötél ágyukhoz való	nro.	2.
Egy öreg, hosszú, vékony kötél csigába való . .	nro.	1.

K a p u f e l e n v a l ó t ö m l ö c z b ől n y í l ó b o l t.

Egy hordóban vagyon új patkó	nro.	800.
Ezen hordóban patkó szeg vagyon	nro.	3000.
Másik hordóban vagyon patkó	nro.	882.
Patkó szeg	nro.	2100.
Egy átalagban fehér s fekete patkó	nro.	122.
Egy hordóban és két ládácskában vagyon apró puska, tüzes szer- számnak való	nro.	10599.
Ágyukhoz való kötelek, öreg és középszerüek	nro.	112.
Kristály iveg lámpások, nagyok és középszerüek	nro.	24.
Ezen boltnak az felső részében vagyon nyeletlen új kapa nro.	500.	
Az ó nyeletlen	nro.	100.
Három kicsiny kéz-feeskendő	nro.	3.

T o r o n y b a n v a l ó k ö z é p s őr e r e n g őr e .

Grádics előtt rudakra csinált fenyű lámpás vagyon	nro.	17.
Az kerengőben benn vagyon fenyű lámpás	nro.	11.
Föld hordani való kosár	nro.	97.
Föld hordani való tekenyő	nro.	765.
Apró szömü új láncz, ágyú körül való.	nro.	8.
Új öreg láncz vagyon	nro.	12.
Két pár réz dob, borítatlan	nro.	2.
Ágyuhoz való csikottyú (<i>pöröcz-szeg</i>) vagyon	nro.	43.
Tüzes szerszámhoz való spárga vagyon mázsa	nro.	14/30.
Tapló egy nagy rakással	nro.	1.
Fenyűfa, lámpásba való egy bolthajtásban egy rakással	nro.	1.

T o r o n y g r á d i c s a a l a t t v a l ó k e r e n g őr e .

Vagyon itt rúd vas mázsa	nro.	40/50.
Sin vas vagyon mázsa	nro.	18/106.
Sárga és fekete szövétnek	nro.	280.
Fekete fonalas szövétnek	nro.	7.
Lemez vagyon	nro.	963.
Három víz hordani való tábori bőr, az kettei lóra való, az har- madik négy fa lábón áll, kibe vizet töltenek	nro.	3.
Az öreg palotában vagyon az toronyban egy pár öreg réz dob, borítatlan	nro.	1.
Fönn az toronyban vagyon egy réz dob, kit vernek	nro.	1.

V á r p i a r c z a .

Vagyon ón karika nro. 25, melyekben vagyon mázsa	nro.	225.
Fehér ólom átalagban nro. 3, melyekben vagyon mázsa	nro.	8/95.
Az oldal cejkházban hordókban fehér ólom mázsa	nro.	3/5.

Az nagy hosszú bolt előtt az kerekded grádicsnak pitvarában az padlás alatt vagyon fölkötve hét kötés csomó sátor, hitvány, elszakadozott nro. 7.

S a l é t r o m.

Czejkház előtt való kis boltban eresztett salétrom vagyon mázsa nro. 82/52.
Eresztetlen salétrom mázsa nro. 70.

R é z.

Matériás réz vagyon mázsa nro. 28/77.
Spaiczolt réz mázsa nro. 19.
Táblás réz mázsa nro. 2.

Summa . nro. 49/77.

Egy elszakadozott ágyú, melyben vagyon mázsa . nro. 26.

Az ágyu-öntőházban vagyon egy tiz fontos ágyu, az kibe az vas rúd beletört, nem tudhatjuk mennyi mázsa beune.

Most csinál formákat az ágyúöntő, akkor megméretjük, ha megakarja önteni, úgy adjuk kezébe.

A z v e r e s b á s t y a m e l l e t t á g y u k h o z v a l ó s z e k e r e k
c z e j k h á z b a n.

Harmincz fontos ágyukhoz való vasas nádas szekér nyergével együtt, melyeknek mind kerekei, agyai, tengelyi, minden szerszámával együtt meg vannak vasazva nro. 3.

Item vagyon egy nyerges, rúdas szekér, melynek kerekei vasasak, tengelye és rúdja vasazatlan nro. 1.

Item vagyon tizenöt fontos ágyukhoz való, rúdas, nyerges szekér, minden szerszámával készen vasazva nro. 3.

Item egy tizenhárom fontos ágyunak tengelye, rúdja meg vannak vasazva nro. 1.

Tíz fontos ágyunak négy kerekei, rúdjai, tengelyi készen vannak, mindenik vasas nro. 2.

Vagyon taraczk alá való agyával, kerekeivel, tengelivel megvasasván szekér nro. 3.

Vagyon egy nagy, öreg, ó-ágyu alá való, agyával, tengelyével, való rúdvasas nro. 1.

Tizenegy ágyu kerék vasazatlan nro. 11.

Taraczk alá való vasazatlan kerék nro. 16.

Ágyu alá való kerék vasas nro. 2.

Taraczk alá való kerék vasas nro. 1.

Taraczk alá való vasas tengely rúdastól nro. 1.

Vas taraczk agya nélkül vagyon nro. 11.

Egyiknek eltört az delphinje.

Ágyuk mázsálni való csiga minden eszközével vagyon nro.	3.
Ágyukhoz és taraczkokhoz való tisztító, másik vége töröczkölő, vagyon nro.	19.

Extractus summarius hujus inventarii.

Ágyuk.

Öreg 30 fontos ágyu vagyon minden szerszámostól	három
	nro. 3.
Ehhez való golyóbis nro. 619.	
15 fontos ágyu minden szerszámostól vagyon nro.	2.
Ehhez való golyóbis nro.	716.
10 fontos ágyu vagyon készen nro.	9.
Ezekhez golyóbis vagyon nro.	1706.
8 fontos ágyu vagyon készen nro.	2.
Ezekhez való golyóbis nro.	997.
Mozsár ágyuk nagyobb és kisebb nro.	5.
Summa ágyuk nro. 21, golyóbis nro.	4038

Taraczkok.

Két fontos taraczkok szerszámostól nro.	4.
Ezekhez golyóbis nro.	1143.
Félfontos forgó taraczkok nro.	3.
Félfontos taraczkok készen nro.	2.
Golyóbisok ezekhez nro.	1985.
Egy fontos minden készségével nro.	2.
Három fontos nro.	4.
Golyóbisok ezekhez nro.	1399.
Harmadfél fontos minden készségével nro.	1.
Aprók is nro.	6.
Vas taraczkok egy nélkül nro.	11.
Másfél fontos nro.	1.
Három fertályos nro.	1.
Egy fertályos nro.	1.
Summa nro. 36. Golyóbis nro.	4527.

Seregbontó vagyon nro.	2.
Szakállas in genere uro.	135.
Szakállasokhoz való vas golyóbis nro.	25000.
Ólom golyóbis nro.	1034.
Töltés nro.	1100.
Muskatér vagyon nro.	673.
Páleza vagyon nro.	451.
Blangerok pro persona nro.	400.

Tisztító vas	nro.	100.
Formák	nro.	98.
Muskaterhez való töltések	nro.	3760.
Ólom golyóbis	nro.	1000.
Krompaki puska formástól, kulcsostól	nro.	626.
Azokhoz való ólom golyóbis	nro.	1000.
Töltés	nro.	5810.
Tüzes szerszámhoz való apró puskák	nro.	10509.
Karabélyok különb különb formák	nro.	32.
Polhákok különb különb formák	nro.	37.
Vadászó és jancsár puskák	nro.	27.
Tesseni puskák	nro.	10.
Bányai puskák.	nro.	6.
Pisztolyok	nro.	12.
Krosznai puskák	nro.	52.
Mordály puskák	nro.	4.

Summája puskáknak nro. 806.

Puska tok	nro.	13.
Puska palaczk	nro.	2.
Lóding palaczkostól	nro.	1.
Puska formák	nro.	23.
Vesszők	nro.	6.
Bőrzsák	nro.	6.
Kanócz párja	nro.	12.
Ágyu por vagon	cent.	188/109.
Taraczk por	cent.	1/ 16.
Szakállos por	cent.	39/ 86.
Muskatérhez való	cent.	17/ 25.
Apró puska por	cent.	27/ 31.

Summa facit . cent. 274/ 26.

Ó és új lövő szerszámhoz való nagy, középszerű és apró kötelek vannak	nro.	128.
Tüzes szerszámokhoz való spárga cent	nro.	14/30.
Tapló egy nagy rakással.		
Új kapa vagon	nro.	500.
Ásó vagon	nro.	100.
Réz fecskendő	nro.	3.
Kristály üveglámpások	nro.	28.
Hadi lámpás	nro.	1.
Lovas-zászló vagon	nro.	11.
Dárda vagon	nro.	31.

Fegyver derék	nro.	7.
Sisak	nro.	8.
Pánczél újj	nro.	5.
Merő pánczél	nro.	1.
Karvas	nro.	1.
Pallos	nro.	1.
Szablya	nro.	1.
Paizs	nro.	5.
Pánczél keztyü	nro.	2.
Jancsár balta	nro.	2.
Bicsak	nro.	1.
Alabárd	nro.	2.
Aranyos poltuzár	nro.	1.
Pattantyús páleza	nro.	2.
Tafota lobogó	nro.	7.
Sapka	nro.	1.
Csontos pálczák	nro.	2.
Bőr palaczk	nro.	1.
Aranyos kopja	nro.	42.
Rima-szombathi kopják	nro.	862.
Kopja vasak	nro.	518.
Réz dob párja	nro.	8.
Gyalogdob másfél pár	nro.	1 ¹ / ₂ .
Kanócz mázsa szám	nro.	17.
Patkó 122 samival (?) együtt	nro.	1804.
Patkószeg	nro.	5100.
Föld hordani való kosár	nro.	97.
Föld hordó tekenyő	nro.	765.
Apró láncz 8, öreg 12, in summa	nro.	20.
Ágyukhoz való csikottyúk	nro.	43.
Rúdvas cent. 40/50, sing vas 18/106. Facit cent..		59/36.
Szövetnek	nro.	287.
Lemez	nro.	963.
Tábori vízfordó	nro.	3.
Régi sátorok	nro.	7.
Eresztett salétrom cent. 82/52. Eresztetlen cent. 70, Facit in.		
summa cent	nro.	152.
Ónkarika nro. 25	nro.	225.
Fehér ólom vagy on cent.	nro.	85/95.
Item ón mű, kit mostan az ágyuk öntésére adnak cent.	nro.	4/5.
Matérias réz cent. 28/77. Egy elszakadott ágyu cent. 26, in		
summa facit cent.	nro.	75/77.
Vagy on egy tiz font golyóbissal járó ágyu is, kiben az rúd bele		
törött. pondus nes-itur.		
Öreg ágyúhoz való vasas szekerek	nro.	4

Tizenöt fontoshoz való vagyon nro.	3.
Tíz fontos ágyuhoz való nro.	2.
Egy ágyu tengelye, rúdja vasazva nro.	1
Taraczk alá való szekerek minden eszközivel . . nro.	3.
Vasazatlan ágyú kerekek nro.	11.
Taraczk kerekek vasazatlan nro.	16.
Vasas ágyu kerekek vannak nro.	2.
Taraczk alá való vasas kerék . . , nro.	1.
Ágyuk másálni való csiga nro.	3.
Ágyuk és taraczk tisztítók, kiknek az más vége döröczkölő Fekete János mp. Pálházy István mp. (P. H.) (P. H.)	

Patakon, az mely négy lövő szerszámot most akarnak önteni, ilyenek lesznek.

15 fontos vagyon benne mázsa	58.
10 fontos vagyon benne mázsa	46.
8 fontos vagyon benne mázsa	30. Ónodi
3 fontos taracz mázsa benn	13. Ez is ónodi.

in summa centen. nro. 147.

Az árokban az idei ásás 52 öl hosszúsága, szélessége 6 öl, mélysége 1 öl.

(Eredetije a mk. országos levéltár kincstári osztályában, Új-lymbus.)

Közli: DR. THALLÓCZY LAJOS.

Zrínyi Ilona és II. Rákóczi Ferenczféle ingóságok jegyzékei.

I.

Körössy György főkamrás és családi kincstartó jelentése II. Rákóczi Ferenczhez, Zrínyi Ilonának bizonyos aranymíveiről.

Felséges Fejedelem!
Kegyelmes Uram!

Az régi írásim közt¹⁾ akadtam egy írásra: azon aranyművek lajstroma, mellyet az szegény Fejedelem asszony (Zrínyi

¹⁾ Körössy György 1680. óta szolgálá a Rákóczi-házat, s ott volt a hosszú ostrom idejében is Muukács várában.

Ilona) küldött vala Lengyelországba zálogba²⁾. Még él Görgey Imre, itt Bereg vármegyében lakik, ha Felsőgednek tetszenék, jó volna tülle megtudni: hol kinek adta? Ím Felsőgednek írásban küldöttem:

1) 190 arany nyomó aranyláncz.

2) Egy nagyobb melyre való, mely három felé oszol; nagy és kisebb 25 gyémántból álló.

3) Más kisebb melyre való; az is három felé oszol, 33 nagyobb és kisebb gyémántokból álló.

4) Egy kerekded melyre való, 23 gyémántokból álló; az hárma igen-igen kicsiny gyémántocská benne.

5) Két öreg sárgaszínű gyémánt, mindenik körül tizenegy-egy apró gyémánt vagyon.

6) Egy gyűrű, egy gyémántból álló.

7) *Egy gyűrű kinek közepében valami asszony embernek képe, és az mint mondatik Izabella képe láttatik; 37 apró gyémánt köröskörül és az kép körül lévén.*

Mely alól megnevezett személyek az felülemlyített clenodiumra vettünk fel kölcsön négyezer tallért. Költ Sztríbe, Szent-András havának tizenegyedik napján 1686. esztendőben.

Mely summa pénzt valamely idővel leteszszük, azonnal az említett clenodium nekünk vissza adatódik.

Malatuszki m. p.
Dániel Absolon m. p.
Joannes Záborszky m. p.
Emericus Görgey m. p¹⁾.

Munkács, die 8. Novembris 1708.

Felsőged alázatos szolgája

K. G. m. k.

Kívül: Az Felsőged Erdélyi Fejedeleme Rákóczi Ferencz Kegyelmes Uramnak ő Fölségének alázatossan adassék. P. H.

(Eredeti levél a Rákóczi-Aspremont-levéltárban Vörösvártt.)

²⁾ Munkácsról, 1686-ban.

¹⁾ Ezen okmány, vagyis zálogjegyzék, 1686. november 11-kén Strý várában, Lengyelországban kelt, s eredetileg latin nyelven — vagy egyúttal úgy is — íratott. Lásd 1698. január 25-kén, tehát még Zrínyi Ilona életében, Lombardon Kolozs konstantinápolyi francia követségi titkár által Perában hitelesített francia fordítását, Thökölly-féle naplóm és emlékeim második kötetében (Monumenta. Hist. Hung. Scriptores XXIV. 510. l.) kiadva. Magyar szövege eddigelé nem volt ismeretes.
 Th. K.

II.

Rákócziféle ezüstnemük jegyzéke 1707.

Ezüst.

	font	lat
Régi tíz lábas aranyas pohárok	12 ¹ / ₂	7
In Anno 1707 Fogarasy István ¹⁾ iderakta hat fedeles aranyas kanna és pohárok együtt (?)	11 ¹ / ₂	12
<i>Oldalt írva: Innét husz latos pohárt váltok.</i>		
Fogarasy tette 5 csészék font 1 ¹ / ₂ , lat 5 ¹ / ₂ , hét fedeles apró 3 lábú edénykéék, font 2 ¹ / ₂ lat 8. Ezt én megváltom, mely egészen	4	13 ¹ / ₂
Ugyan Fogarasy ide adta két kártyázó csésze	1 ¹ / ₂	9 ¹ / ₂
Egy hanvvevő, lat 11. Ez maradjon.		
Egy 3 lábú, aranyas, zománchos sőtartó	1 ¹ / ₂	10 ¹ / ₂
Egy pár aranyas sőtartócskák	1 ¹ / ₂	6 ¹ / ₂
Egy pár filegrán feír gyertyatartók.		
Egy pár imitt-amott aranyas gyertyatartók.		
Két pár egyforma gyertyatartók, — rézzé vált.		

Régi ezüst marhák.

Egy szép filegrán mosdó és medencze	3	5
Ezt megváltom, mert szép s kicsiny.		
Egy kis sima mosdó, medenczéstül, aranyas	1	15
Négy kis aranyas tányérek	2	8
Egy kerekded három lábú sőtartó	1 ¹ / ₂	13
Egy csorba aranyas tányér	1 ¹ / ₂	14
Egy feír medencze, kibül Urunk mosdott	1	—
12 hosszúkás ezüst csészék gümöleshöz	11 ¹ / ₂	13
Nyolcz oly nagyobb filigrán csészék	11 ¹ / ₂	4
Hét hatszegü csészék, gyümölcsnek	9 ¹ / ₂	12
Húsz Rákóczi-czímeres, aranyas csészék	29	3
Fogarasy adta 10 filegrán-csészék, feír	7	3
Ugyanoly két csészét én adtam Bodokynak	1 ¹ / ₂	1
Ezen 12 csészét is meghagyom.		

Az lengyel ezüst marhák.

Az nagy öreg asztalra való gyertyatartó	25 ¹ / ₂	12
Négy falra való gyertyatartó	17 ¹ / ₂	—
Két öreg asztal mellé való gyertyatartó	19	14
Egy zöld bársonyos ládikó	1 ¹ / ₂	10

1) Főpohárnok és helyettes kincstartó.

	font	lat
Egy lapos ládácska	3	11
Egy kis skatula	1/2	6
Az kis láda az ki Urunknál, font 3, lat 18.		
Az francia mosdó és medence	9	9
Másik francia mosdó és medence	8 1/2	12
Egy nagy öreg francia tál; új még	5	12 1/2
Egy nagy nocsnit (?) filegran	3 1/2	2
Pénzen vett mosdó s medence	9	—
<i>Apor-czímeres</i> mosdó s medence	10 1/2	5
<i>Apor-kis fejr téntás-láda</i>	1 1/2	12
<i>Apor-credentiába</i> van font 7 1/2 lat 6 Szinyavszkiné. ¹⁾		
Francia új 90 tányérok		
Régi 24 tálak		
<i>Erdődyné</i> (Rákóczi Erzsébet) credenciáskába font 3, lat 7 1/2.		
A deliások dolmányára 400 pár öreg kapocs	101	12
Az ezüst kigyók csatlósokon	8 1/2	8
Deliások 100 pár apró csigájok	9 1/2	6
Ugyanoly 440 pár	—	—
1704. 14. Octobris Szalay Pál (ezredes) Uram küdte medence, mosdó és palaczk		
1704. 14. Octobris Erdélyből hozott credenciába volt font 8 1/2, l. 14.		
1704. 12. Junij Orosz Ádám Uram hozta Ricsány ²⁾ credentiába volt font 8 1/2 lat 13.		
Most van benne font 4 1/2 lat 13.		
Csokoládéhoz ³⁾ való 3 lábas, belől aranyas, fedeles	1/2	14
Granatérosoknak való gombok	9	6
Nálam is van palotás-kapocs	1 1/2	13
Egy veres bársony jancsikon feles csík, csillag		
Más veres jancsík egészen ezüst tulipa és másféle ezüst virágokkal sűrűn rakva.		
3-madika, veres, apró boglárokkal rakott		
4-edik, köves jancsík		
Kengyel, aranyos, török, egy pár.		
Másféle török kengyel, aranyas pár.		
Harmadik pár, rubintos, smaragdos.		
Negyedik is rubintos, smaragdos pár, kiknek leszedhetni három boglárkait.		

¹⁾ E sor megint ki van húzva.

²⁾ 1704. május végén Szomolyánnál tönkre vert és elfogott cs. tábornok.

³⁾ A fejedelem rend szerint ezt szokott reggelizni.

	font	lat.
Kantár szügyelő farmatring, tenyérszi széles ezüst aranyas plével borított.		
Második két újjnyi széles kantár szügyellő, aranyas plével borított.		
Harmadik két újjnál keskenyebb aranyas szarufás, sűrű apró boglárók rajta, kantár, szügyelő.		
Negyedik két újj széles, aranyos kantár, 3 szügyellője, 3 újj széles.		
Ötödik kantár, szügyelő s farmotring két újjnál szélesebb; aranyas és apró kék zománczos boglárkák rajta végig; orozója is olyan.		
Orozó, aranyas egészen. Tetszik, hogy réz.		
Orozó, aranyas, zöld kü benn, kivehetni.		
Orozó, aranyas, kék kü benn, ki nem vehetni, filegrán munka.		
Egy fanyelű ezüst buzogány.		
Egy ezüst pipaszár	—	9
Más ezüst pipaszár	—	7 1/2
Egy szűk, aranyas perspectiva	1/2	9
Egy kék bársony török nyergen pár török ezüst kengyel.		

(Eredeti, Körössy György-féle, Munkácson, mint a legutolsó oldal jobb felső sarkán látható évszám mutatja, 1607-ben készült jegyzék. A benne elősorolt viseltes ezüstneműek tán beolvasztásra voltak szánva, s s innét az itt-amott előforduló exceptiók. *Vörösvárt*).

III.

A homonnai ládika tartalma, 1707.

1707. die 15. Septembris. Kegyelmes Urunk kepezát akarván szabatni¹⁾ a bagaria bőrláda mellett leltem az asztal alatt Homonnán egy kis faládikócskát, spárgával összekötve. Die 17. Septembris pro curiositate meg néztem, és találtam benne.

1. Egy öreg arany-numismát, kiben arany 25.

2. Egy Szent-György aranyát, melyben arany 10.

3. Egy csomóban szürke papirosban kilencz arany-numismát, ki nek első nyom arany 18.; — 2-ik 17.; 3-dik 18.; 4-dik 17.; 5-dik 18; 6-dik 18; 7-dik 17; 8-dik 17; 9-dik 18.

4-dik csomóban kilencz ezüst numismát.

5-dik csomóban is oly ezüst numismát nyolezat.

(Eredeti, Körössy-féle följegyzés Vörösvártt. Az arany- és ezüst numismák alatt itt alkalmasint az érdemjelül kiosztogatni szokott Rákóczi-féle nagy-émlék érmek értetnek.)

¹⁾ A füzött topánok és deli-esizmákhoz gyöngyökkel, aranynyal, ezüsttel vagy selyemmel kivarrott színes bőrkapezákat visel. Th. K.

IV.

II. Rákóczi Ferencz fegyvereinek lajstroma.

Az Felséges Fejedelem Rákóczy Ferencz Kegyelmes Urunk ő Felsége Munkács várában az tárházban levő kard, hegyestőr, és pallossainak száma¹⁾.

Kardok.

1. Czapával borított fehér jáspis markolatú, egyik oldala smaragddal, másik rubinttal rakott; zöldselyem, arany fonálzsinór rajta 36 kő híjja.

2. Czapával borított, zöld jáspis markolatú, mindkét oldala smaragddal, s rubinttal rakott; karmazsínszín selyem arany fonál zsinór rajta. 32 kő híjja. A vasán is Bodogságos Szűz, kis Jézussal két angyal, koronát tartván aranyból.

3. Ezüst-dróttal borított hüvelyű, ezüst-markolatú, félkeresztje eltört, féloldala kövekké, vagy üvegekkel rakott.

4. Egy kis veresbársonyos, aranyas ezüst markulatú, törkés, granát, vérkővel rakott.

5. Czapával borított, markolatja is czapás, féloldala törkés, jáspis, rubint és zománczsal rakott 8 kő híjja.

6. Megyszín virágos bársonnyal borított, sárkánybőr markolatú, 7 szép aranyas rózsákkal végig rakott.

7. Megyszín bársonnyal borított, drótos markolatú, ezüst aranyas zománczos gyíkokkal rakott; violaszín zsinór rajta.

8. Veresbársonyos kard markolatja is bársony 10 virágos aranyos boglárók végig rajta; törkés, és granáttal rakott 12 kő híjja.

9. Veresbársonyos, aranyos, tekert markolatú.

10. Veresbársonyos, aranyas, markolatja is ezüst, aranyas; kék selyem zsinór rajta.

11. Czapával borított, markolatja is czapa: arany-pléhes; az vasán *Zrínyi-czímer*. Az hüvelye kettétört; melyet *Felséges Urunk* viselt.

12. Czapás, arany pléhes markolatja is arany virágokkal czifrázva, szép aranyos vasa. Királysín arany fonalos zsinór rajta. *Felséges Urunk is viselte.*

13. Czapával, ezüstös, aranyos, tekert markolatú; az vasán *Báthory István czímere*; markolatja végén egy nagy veresvérkő. Úgy tesz, *Felséges Urunk is viselte.*

14. Czapával borított, ezüstös rácz kard, hegyes törforma végű; markolatja is egészen ezüstös, hüvelye is félig; szíja is csaknem egészen borított.

¹⁾ Ezen egykorú cím bizonyítja, hogy e lajstrom 1707. után (hihetően 1708. második felében) készült, minthogy a „Felséges“ címet Rákóczi 1707-ben kapta.

15. Czapával borított, ezüsttel borított markolatú, keskeny peszterge vagy koszterpd vasú; sárga selyem zsinór rajta.

16. Czapával borított, ezüstös, aranyos, markolatja is czapás, vasa végig lyukasos. Pekry Lőrincz Uram (használta?).

17. Most nem régen Egerben hozatott¹⁾ czapával borított aranyas kard; markolatja tarka csont; vasa aranyos török betűs.

Pallosok.

1. Tarka halcsonttal borított, markolatja is olyan; féloldala rubinttal rakott. Nem igen nagy. Veres selyem zsinór rajta, szép rubintok benne; 5 híja.

2. Veresbársonnyal borított, markolatja is aranyos, törkessel rakott, vasa fringyia; torkís híja, veres-selyem majcz rajta, ezüst aranyas csat és 4 szíjvég.

3. Veres-bársonyos aranyos, sűrűn boglározott, törkissel rakott markolatja is 15 törkís híjas.

4. Veres bársonyos, aranyos ezüstös széles pallos, markolatja is ezüst aranyos; fekete zsinór rajta.

5. Veres bársonyos, ezüst, aranyos, keskeny pallos-, markolatja is aranyos; bagaría szíj rajta.

6. Veres bársonyos, ezüst aranyos, széles kurta, markolatja is aranyos, kék selyem majcz rajta; sárga bőrrel borított, ezüst csatt, aranyas szíj vég és pikkelyekkel.

7. Veres bársonyos kis pallos, fejr csontmarkolatú; egy karika rajta, az másik leesett pártjával együtt; az keresztin két zöld kő.

8. Czapával borított, aranyos, rezes, markolatja tekert, oroszlan fejes, markolatján felül egy tenyényi széles aranyas pléh, az ki az kezét bélorítja, testszín bársonnyal bélelt. Szép vasa, egy felől Boldogságos Szűz, császár címerral, más felől Szent-Miklós aranyason kirajzolva.

Hegyes török.

1. Egészen aranyos, ezüst hüvelyű, törkissel rakott; koczperd-forma markolatú; 8 törkís híja; testszín selyem, arany fonál-zsinór rajta.

2. Veres bársonyos, aranyos, ezüst, 7 bogláros, törkís és rubinttal rakott; markolatja is egészen ezüst, kövel rakott az is. 14 kő híja, és benne el is töredezve van; veres selyem zsinór rajta.

3. Veres bársonyos, ezüst aranyos, markolatja is veres bársony; veres selyem zsinór rajta.

5. Zöld bársonyos, aranyas-ezüstös, markolatja is bársonyos; zöld selyem majcz, két ezüst csatt és szíj véggel, 3 pikkelyel.

¹⁾ Rákóczi 1708-ban időzött Egerben húzamosabban, két ízben is. Ezért véljük a lajstromot ezen évbelinek.

5. Czapával borított, ezüstös aranyas, az czapáján is keskeny ezüst drót-tekerés; markolatja tekert, koczperd-forma; veres-selyem zsinór rajta.

6. Czapával, aranyas ezüsttel borított, markolatja is egészen ezüsttel borított, aranyos; 4 granát, a törkis benne, veres-bagaria szíj rajta.

7. Czapával borított, rezes, aranyas, vasmarkolatú, az oldalán két kis puskacsú, koczperd-forma.

8. Egy kis, czapával borított, fehér csontmarkolatú stillét.

(Eredeti Körössy-féle jegyzék, Vörösvártt.)

V.

A munkácsi (?) palota bútorzata (1704—1710.)

A palatiumban való portékáknak száma.

Öt asztal	nro	5.
Két viseltes bársonyos karszékek, selyem rojtokkal	»	2.
Egy új, bőrös karszék, ez is selyem rojtos	»	2.
Négy tábori-szék	»	4.
Egy viseltes tábori-ágy	»	1.
Négy öreg almáriom	»	4.
Egy almáriumban könyvek, e szerint: Pázmán munkája	»	1.
Két viseltes zsoltáros könyv	»	2.
Egy praedicatiós zsoltárok resolútiója, Tophaeus (Dobos Mihály, erdélyi ref. püspök) munkája	»	1.
Egy deák Decretum	»	1.
Két Compilata	»	2.
Egy viseltes Dictionárium	»	1.
Ezen kívül is vannak valamely német nyelven való és valami hányt vetett könyvek	»	14.
Egy feresztő kád	»	1.
Egy párna-tok	»	1.

(Eredeti följegyzés Vörösvártt.)

VI.

Danczkára küldött arany-ezüstmívek lajstroma, 1711.

Azon argenteridknak specificatiója, mellyet küldöttem Danczkára.

Két pár ezüst sarkantyú aranyozottan.

Egy pár ezüst sarkantyú aranyas.

Két pár ezüst patkó.

Egy pár ezüst horog.

Tarsoly-felkötni való három arany láncz.

Húsz pár aranyas kapocs, nadrágra való.

Tizenhét pár ezüst kapocs, nadrágra való, aranyozottan.

Tizenöt pár filegrános ezüst kapocs, nadrágra való.

Tizenegy arany gomb, mentére való.

Dolmányra való tizennyolcz, Újjára való húsz.

Pikkely ötvenegy.

Egy arany rózsa, kiben van tizennyolcz rubint.

Tizenhárom dirib-darab, némelyike fekete zománczos.

(Eredeti, Körössy féle jegyzék 1711-ből való lesz, mikor a bujdosó fejedelem udvarának egy része, Vay Ádám udv. maréchallal Danczkára költözött, hová későbbben maga a fejedelem is egyelőre letelepedék.)

Közli: THALY KÁLMÁN.

VEGYES KÖZLÉSEK.

SZENT-LÁSZLÓ KIRÁLY SÍRJÁNAK KÁPTALANA VÁRADON.

Már V. László király szándékozott Váradon, hol temetőhelyét is választá, alapítani egy káptalant, mely egy prépostból s 12 kanonokból állott volna¹⁾). Azonban véletlen halála megakadályozá szándéka teljesítésében. Később 1459-ben *Vitéz* János váradi püspök, karolta föl László király tervét, s II. *Pius* pápától már engedélyt is nyert arra, hogy a már csaknem egészen elhagyatott és pusztuló szent-jobbi benczés apát-ság- s váradelőhegyi premontrei prépostságból megalapíthassa az említett új káptalant²⁾). Mindemellett *Vitéz* sem alapíthatta meg azt, hihetőleg a benczés- s premontrei rend erélyes tiltakozása s talán azon körülmény miatt is, hogy *Vitéz* nem sokára 1465-ben távozott Váradról.

Erre az új káptalan fölállításának ügye elejteték, s úgy látszék, hogy örökre. Legalább *Farkas* Bálint, váradi püspök 1491-ben már nem az új káptalan fölállításán működött, hanem azon, hogy a váradelőhegyi prépostságba a cistercita-rendet hozza be. E működése ismét *hajótörést szenvedett* a leleszi premontreieknek az egri káptalan előtt tett tiltakozásán³⁾). De Bálint püspök azért még nem tágított, csak kissé módosíta tervén: újabban a karthausiakat akarta a várad-előhegyi monostorba behozni. 1494-ben már kezében volt II. Ulászló király levele, melyben az ő kérelmére VI. *Sándor* pápa jóváhagyása s az ország rendeinek javallása mellett a király a premontrei rend kérdéses prépost-

1) »Unum collegium unius prepositi et duodecim perpetuatorum, beneficiatorum, qui canonici et collegium ipsum sepulcri sancti Ladislai Regis nuncuparentur« *Theiner*: Monumenta hist. Hungariam s. illustrantia II. p. 320.

2) U. o. 321. l.

3) Jászai házi levéltár: leleszi protocollum. 64. l.

ágát minde n javai s jogaival a karthausi szerzetnek adja¹⁾. Ez adomány azonban csak papiroson maradt; a karthausiak nem foglalák el a nevezett prépostságot valószínűleg *Bálint* püspöknek csakhamar 1495. tavaszán közbe jött halála miatt.

Utódja, *Kálmánczai* Domonkos püspök (1495—1501) ismét föleveníté ez ügyet, még pedig eredeti alakjában, s közel félszázados vajudás után megalapítá *Vitéz* János terve szerint az előhegyi prépostságból Szent-László sirjának káptalanát²⁾; a szent-jobbi apátság már előbb, 1493-ban a pálosoknak adatván³⁾. Ugyanó az új káptalannak, minthogy megtartá a volt prépostság hiteleshelyi jogát, új átalakított pecsétet, eszközölt ki⁴⁾, és rendszabályokat adott. E rendszabályokat van szerencsénk ezennel bemutatni. Címök tulajdonképen nincs, mert a pozsonyi káptalannok átiratában, mely a jászai konvent házi levéltárában őrizteték⁵⁾ találtuk azokat.

Ez új káptalan főnállá azután Váradon a 1566-iki tordai gyűlés hirhedt végzésének végrehajtásáig⁶⁾, amint erről a nevezett káptalannak számos, a XVI-ik század első felében kelt kiadványai tanuskodnak, nevezetesen II. *Zapolyai* Jánosnak 1566. 22-én kiadott parancsára ugyanazon év elején még birtokba-iktatást teljesíté, s erről marcius 19-én, tehát száműzetése előtt (ápril. 7.) csak néhány nappal költ levelében⁷⁾ jelentést is tön a fejedelemnek.

Sz.-László sírja káptalanának rendszabályai.

»Ego N. juro per hec s. Evangelia reverendissimo domino Prelato ecclesie Waradiensis ac reverendo domino predicto nostro pro tempore existenti et suis successoribus canonice intrantibus in omnibus licitis et honestis semper obedire, discordias inter fratres nunquam seminare, bona ecclesie conservare, perdita vero seu indebite alienata iuxta posse recuperare, item statuta et constitutiones presentes approbatas et inantea

¹⁾ *Keresztury* József: Descriptio Episcopatus et Capit. Varadinen. I. 251. l.

²⁾ Lásd e káptalannak alább következő rendszabályait.

³⁾ *Simon* Máté: Supplementum ad dissertationem de Dextera S. Stephani regis (Vác, 1797) 134. l.

⁴⁾ *Nátafalusi* Kornél: A jászóvári premontrei kanonok rend névkönyve. (1872.) 32. lap. jegyzet. Zavarosan *Jerney* János a M. történelmi tár II. köt. 123. lapján.

⁵⁾ Fasc. 100. Nro. 12.

⁶⁾ Századok (1878.) 577. l. Maga *Pray* György is: Dissertatio de S. Dextera d. Stephani regis 35. l. csupán száműzetéséről szól.

⁷⁾ Kincstári levéltár. N. R. A. Fasc. 1686. Nro. 4. §. 7.

approbando et observando servabo sine contradiccione diligenter; item quod consilia, secreta ecclesie, tenores privilegiorum et aliarum litterarum sensum et intellectum, quere damnum ecclesie nostre verosimiliter vergere possent directe vel indirecte, occulte vel manifeste per me, vel per alium vel alios quoscunque non pandam aliquomodo; item et consilia fratrum de capitulo prenotate ecclesie nostre, et tractatus pro utilitate capitulari in loco capitulari vel extra factos non manifestabo cui-cunque. Item quod utilitatem huius ecclesie nostre consilio, favore et auxilio iuxta meum posse procurabo: ita me Deus adiuvet et gloriosa Dei genitrix virgo Maria et hec sancta Dei evangelia et sanctissimus Stephanus prothomartir etc.

Juramentum prestandum pro novo De-
cano tacto evangelio.

Ego N. canonicus novi Collegii iuro ad puritatem consciencie mee per hec s. evangelia Dei quod iura ecclesie nostre s. Stephani protomartiris et novi collegii negocia cure et sollicitudini mee iuxta tenorem presentis nostre constitutionis specialiter commissa fideliter et legaliter sine fraude pro posse exercebo; res et bona ad manus meas venientes Domino Preposito meo et dominis de capitulo sine fraude et dolo ac diminucione et ad iussa eiusdem domini prepositi et canonicorum presentabo: sic me Deus adiuvet et beatus Stephanus Prothomatyr etc.

In nomine s. Trinitatis. Amen.

Humanum genus duobus regitur: naturali videlicet iure et moribus sive legibus; lex nunquam dicitur constitucio scripta, mos autem est consuetudo longa. Et quia iuris precepto caveri novimus honeste vivere, alterum non ledere et jus suum unicuique reddere: eapropter reverendus in Christo pater et dominus frater Benedictus, episcopus Tiropolitane ac canonicus et in pontificalibus vicarius Ecclesie Waradiensis ac prepositus et canonici novi collegii sive sepulchri beatissimi regis Ladislai ac capituli ecclesie b. Stephani prothomartyris de promonthorio Waradiensis cupientes in unione et concordia perfecta dies nostros et labores nostros continuos cum Dei adiutorio, quantum possumus, transigere; ut et in propria persona nostra et in rebus tam ecclesie nostre predictae, quam in privatis nostris negociis tranquilla mente persistamus et a manu potenciori eas defendamus pro virili nostra: Constitutiones presentes, quibus regulatissime vivamus et in iuribus nostris in alterutrum protegatur, unanimiter tacere decrevimus, submittentes nos et bona nostra ac ecclesie nostre predictae — auctoritati et singulari proteccioni et defensionem, ipsasque constitutiones nostros correccioni, emendacioni atque reformationi reverendissimi in Christo patris et domini *Dominici* episcopi ecclesie Waradiensis, domini videlicet et patroni, atque *auctoris dicti novi collegii* et ecclesie nostre capitularis predictae graciosissimi.

Quequidem nostre constitutiones infrascripte articulis de voluntate et consensu prefati domini fratris *Benedicti* episcopi, prepositi nostri et

nostra communi descripte sunt salvo iure addendi, mutandi, minuendi et corrigendi prout temporis varietas exiget, nam statuta queque secundum varietates temporum imminentes transmutantur vel augmentantur aut diminuntur ex causis novis racionalibus et urgentibus supervenientibus. Quequidem tamen cause racionabiles ipsi domino preposito nostro predicto vel successoribus eiusdem et nobis unanimiter videbuntur, easque constituciones nostras presentes vel in futurum iuxta condiciones temporis ex voluntate et annuencia reverendissimi domini episcopi Waradiensis pro tempore existentis describendas dominus prepositus noster pro tempore constitutus aequè quilibet et nobis iuramento corporali ad sancto evangelia Dei manibus nostris tacta approbare sit astrictus et obligatus secundum formulam iuramenti presentibus insertam, ut eo forcius he nostre constituciones et statuta volitura sint et permaneant.

Primus articulus.

Quod canonici ex nobis secundum creacionem et senioratum ipsorum teneantur in ecclesia capitulari. S. Stephani per duos menses integros per se personaliter vel alium ex fratribus canonicis de voluntate domini prepositi nostri pro tempore constituti, inhabitare; ubi et universas *Fassiones, relaciones atque protestaciones nobilium regnicolarum referri audiant* et eas diligente, auscultent et notario referant inscribendas et annotandas; elapsis dictis duobus mensibus alii quatuor canonici sebuentes priores dictam ecclesiam nostram capitularem modo simili intrabituri per se vel per alium fratrem suum canonicum *ascendant*.

Secundus Articulus.

Quod reverendus ominus frater — *Benedictus* episcopus et prepositus noster pro tempore constitutus, et successores sui prepositi teneantur singulis diebus Dominicis et festis in ecclesia nostra capitulari S. Stephani Prothomartyris in cantu celebrare vel celebrari facere unam missam de die occurrente, vel prout devocio ipsius domini prepositi et canonicorum exiget: contrafacientem idem dominus prepositus noster pro ipsius negligencia mulcetetur in quinquaginta denariis usualis monete. Preterea in ecclesia b. Stephani ipsi canonici residentes teneantur primas et secundas vespervas in festivitibus et diebus dominicis occurrentibus cantare, ipse quoque dominus prepositus noster — nomine et vice sua aliquem idoneum presbyterum ipsis canonicis associet cantore (így) primas et secundas vespervas festivitatis vel solennitatis occurrentis, ut (ac?) si festivitas precipua, puta nativitatis, Resurreccionis, Epiphaniarum Domini et beatissime virginis Marie, ommium Sanctorum et his similes, aut sollemnitas, Patronorum nostrorum occurrerint: eciam ex alis canonicis ad arbitrium domini prepositi nostri pro tempore constituti *ascendant*.

Tercius Articulus.

Quod ipsi quatuor canonici assignati ad inhabitandam dictam ecclesiam nostram capitularem teneantur et missam dici in festivitibus et diebus dominicis cantare, et feriatis diebus missam unam secundum eorum seriem privatim sine cantu celebrare pro animabus benefactorum et elemosinariorum nostrorum; contrafaciens pro quolibet negligencia mulctetur in decem denariis.

Quartus Articulus.

Quod canonici alii preter illos quatuor canonicos, qui ad ecclesiam nostram capitularem S. Stephani designati sunt, teneantur in propriis eorum personis, nisi aliquid legitimum eis obstet impedimentum, vel in alio aliquo negotio occupati sint, — missam beatissime Marie virginis in aurora in ecclesia cathedrali Waradiensi sub nomine et titulo novi collegii *beatissimi regis Ladislai* fundata in superpelliciis cantare; contrafaciens mulctetur in denariis decem.

Quintus Articulus.

Quod redditus et obventiones universarum *possessionum, portionumque possessionariarum, molendinorum et pratorum atque decimarum et nonarum* tam frugum, quam vinorum, agnellorum, et *quartam frugum de Comitibus Békess et Kyskereskeöz* provenire debencium equaliter inter nos (eos?) qui divinis deserviunt vel, ut supra, deservire faciunt, dividantur; pecunie vero, sigillares et alie quotidiane distributiones tantummodo in sacris existentibus et non aliis interessentibus dividantur, nisi, prout de iure communi, salva dupla parte, que ex his redditibus domino Preposito nostro pro tempore constituto deputetur, assignetur et excidatur.

Sextus Articulus.

Quod omnes canonici creati novi collegii residenciam faciant personalem nisi a reverendissimo domino Episcopo Waradiensi pro tempore constituto cum aliquibus eorum dispensetur; tales tamen absentes nihilominus onera ipsis incumbencia per alios substitutos diligenter adimplere faciant; alias enim nullatenus valeat aliquis et nobis pretextu alicuius privilegii vel concessionis se absentare ab hac ecclesia nostra capitulari et novo nostro collegio propter necessitatem, quam habemus ad inhabitandam ecclesiam nostram capitularem et psallendam missam beatissime Marie virginis in aurora in ecclesia cathedrali Waradiensi: nisi necessitas vel evidens utilitas ecclesie nostre aliud exposcat.

Septimus Articulus.

Quod quodocunque littere alique causales vel quecunque alie sigillande erunt, ex insinuacione notarii nostri sive scriptoris custos et

conservator *clavis* sigilli nostri capitularis tenebitur convocare universos fratres nostros in *sacris constitutos* tempore, quo missa beate Marie virginis in aurora in ecclesia cathedrali Waradiensi cantabitur ad sigillandum, vel saltem aliquo ex fratribus nostris absente, suo substituto vel supportanti significare, ut si volet (*igy*) ad sigillandum ascendat hora ad hoc deputata; alioquin alio tempore si aliquae litere sigillande venerint, idem conservator *clavis* sigilli tenebitur fratribus nostris insinuare et *ex domibus* eos convocare ad sigillandum. Item de voluntate Prepositi nostri et nostra communi eligatur aliquis ex fratribus nostris in *sacris constitutus*, qui tamut sit idoneus et fidelis, pro conservatore *clavis* sigilli nostri capitularis.

Octavus Articulus.

Quod dominus Prepositus noster pro tempore constitutus curam gerat et superintendat bonis et possessionibus ac *jobbagionibus* ecclesie nostre predicte et advertat ad fratres nostros, ne cum ad decimandum electi fuerint vel ad colligendum: proventus nostros quoscunque pro scriptis quidecunque ex eis usurpent et vendicent; et universi proventus et redditus nostri ad manus decani nostri pro tempore constituti administrantur et presentur, qui postea fideliter ipsi prelato nostro et nobis assignare valeat.

Nonus Articulus.

Quod cum ipsi fratres nostri, taliter ad colligendos redditus nostros deputati, redierint: ipse dominus Prepositus noster cum canonicis fratribus suis ad id per eum convocatis vel per eos ad id electis, ab eisdem rationes exigat et circumspectat: si idem diligenter et fideliter officium suum compleverit?

Decimus Articulus.

Quod propter paucitatem proventuum nostrorum hoc tempore existencium aliquis ex fratribus nostris per ipsum dominum Prepositum nostrum pro tempore constitutum et nos in festo Circumcisionis Domini vel sequenti die electus in decanum: hoc officium decanatus assumere et acceptare debeat sine difficultate aliqua; qui universas causas et lites ac controversias colonorum et *jobbagionum* nostrorum audire et eas definire debeat; si vero aliquae ordue fuerint, eas vel per viam simplicis querele vel per viam appellaciones definiendam ad dominum Prepositum nostrum pro tempore constitutum transmittat, qui una cum voluntate nostra cognoscere et fine debito terminare valeat.

Undecimus Articulus.

Quod notarius noster pro tempore constitutus iuramentum prestare teneatur, quod litteras necessarias sub sigillo nostro capitulari emanandas fideliter et sine fraude conscribet et conficiet; et litteras et

litteraria instrumenta et copias litterarum nobis sine diminucione presentabit.

Duodecimus Articulus.

Quod Prepositus et Canonici signanter in loco capitulari et eciam extra locum capitularem omni honore et reverencia se teneant, verba oprobriosa et contumelias aut iniurias unus alteri non inferat, neque precaciter unus alteri respondeat vel insultet; contrafaciens pro merito culpe *aut excludatur* aut mulctetur prout ipsi preposito et Canonicis videbitur. Si tamen talis exclusus pretenderet se gravatum, poterit ad dominum reverendissimum Episcopum ecclesie Waradiensis pro tempore constitutum vel ejus vicarium in spiritualibus appellare.

Tredecimus Articulus.

Quod quodocunque aliquis ex fratribus aliquid accionis movere vel intentare voluerit contra alium fratrem suum: extum idem talis accusator ex fratribus prius conveniat illum fratrem suum in presencia domini Prepositi nostri pro tempore constituti, qui una cum fratribus accionem seu lites et controversias illius fratris accusatoris audiat, intelligat et fine debito concludat atque definiat; deinde autem si voluerit, poterit ad reverendissimum dominum Episcopum Waradiensem aut eius Vicarium appellare.

Decimus quartus Articulus.

Quod dominus Prepositus noster pro tempore constitutus aliquo rancore vel indignacione contra aliquem ex fratribus forte concepta non valeant sua auctoritate vel temeritate illum fratrem nostrum vel aliquem ex nobis captivose detinere vel incarcerare, vel beneficio aut proventibus suis privare aut excludere de collegio fratrum, — nisi prius habito tractatu cum fratribus, idem Prepositus noster cum suis Canonicis iudicaverit legitime puniendum aut excludendum vel mulctendum.

Quindecimus Articulus.

Item ut omnes fontes discordie et dissidie procul a nobis habeantur, statuimus: quod nullus ex nobis audeat facere parcialitates alliciendo et attrahendo fratres ad vota sua, vel conquirendo voces multas et favores fratrum quocunque quesito colore, ut voluntati sue satisfiat, es id habeatur in capitulo, ut sibi videtur et placeat; contrafaciens, tamquam unitatis et concordie destructor, privetur proventibus trium integrorum mensium.

Ego Sigismundus Thurzo, episcopus Ecclesie Waradiensis etc. pre-tactas constituciones ac omnes et singulos articulos eiusdem constitucionis per hoc manus scriptum meum, tamquam Ordinarius et Prelatus confirmo et roboro. Datum in castro nostro Waradiensi feria sexta, 15-a Decembris anno salutis millesimo quingentesimo octavo.

Közli: BUNYITAY VINCZE.

BEREG-VÁRMEGYEI KIRÁLYI EMBEREK.

Az úgynevezett *királyi emberek*, (homo regius) már legrégebbi okmányainkban olyképen fordulnak elő, mint a kik bizonyos közügyleteknél, birói cselekményeknél, többnyire hiteles káptalanbeli küldöttek társaságában közreműködtek. III. Endre alatt 1298-ban minden vármegyében 12 esküdt nevezteték ki, kik a megye közönsége előtt tevék le hitöket s a megyei ispán oldalánál mint ülnökök működtek. . . . I. Mátyás alatt körök szabályoztatott, az 1486: 8. tez. rendelvén, hogy minden vármegye válaszszon az *előbbkelő nemesekből* 8 — 12 királyi embert, kik a vizsgálatok, idézések, ünnepélyes birtokbahelyezések s más törvényes cselekményekben a káptalan vagy konventbeli küldöttekkel járjanak el. Ezek egy évre választattak s a választást nemcsak büntetés súlya alatt elfogadni, hanem hivatalbeli pontos s lelkiismeretes eljárásukra esküt is letenni tartoztak . . . 1613-ban II. Mátyás alatt rendes megyei biróság léptetvén életbe a királyi emberek már csak ünnepélyes beigtatások, szemle- és határjárásnál szerepeltek, még pedig folytonosan az utolsó szabadságharcz korszakáig, a midőn 1849. után, a telekkönyvi intézmény behozatván, a homo regiusok szerepe fölöslegessé vált.

Okmány- és adatgyűjteményemből megkísértém a bereg-vármegyei királyi embereket a XIV. századtól kezdve le a XVII-kig kijegeezni s betűsorozatba foglalni; mi annál érdekesebb, mert nemcsak a megyebeli hajdan virágzó nemes családokat tünteti elő, hanem világos tanúságot is tesz arról, hogy a repülő idő folyamában az egyes előkelő, gazdag családok lassanként elenyésztek, annyira, hogy ma emléköket már csak az általok egykor, régen alapított hasonnevű helységek s a dohos levéltárak rejtett iratai tartják fönn, különben neveik is már régen feledékenységbe merülnek vala.

Nevezetes, hogy a XIV—XVII. században itt virágzott családoknak most alig $\frac{1}{10}$ része van életben. Ez utóbbiak közül Bereg-vármegyében a legrégebbi származásuak a ma is virágzó Lónyai, a Hetei, Guláczi, Guthi, Horváth, Péchy,^f Ilosvai, Gecsey, Bay, Köleseý családok, kik lételőket annyi évek és viszontagság közt nemcsak fentartani, hanem mint a Lónyai ősi családbeliek, régi fényöket folytonosan és híven növelni is tudták.

A Bereg-vármegyében működött királyi emberek névjegyzéke *) ím ez:

- Anarcsi István, 1374.
 Apáthi Sándor, 1632. 1633.
Azari János ifj. 1488.
 Agárdi Lajos, 1501.
 Ardánfalvi Pál, Miklós és András
 1463.
- Bereghi László, 1403, 1497, 1499.
 Ó-Bégányi Sebestyén, 1548, 1555.
 1574, 1575.
Beniczky Péter, 1731.
 Bégányi Miklós, 1466.
 Bégányi Kristóf, 1576. 1595.
 Barabási György 1508.
 Borsvai Máté 1579. 1584.
 Bilkei Ferencz 1572.
 Bégányi Kristóf 1498. 1502. 1503.
 Ó-Bégányi Márton 1439.
 Ó-Bégányi Boldizsár 1504. 1509.
 1507. 1511. 1512.
 Ó-Bégányi Sebestyén 1612.
Bay Ferencz 1663.
 Bégányi György 1609. 1623.
 Borsvai Bertalan 1550. 1551.
 Borsvai Benedek 1545. 1547.
 1561.
 Borsvai Miklós 1492. 1495. 1507.
 Bakó Márton 1668.
 Bilkei Gergely 1575.
 Ó-Bégányi Miklós 1424.
 Borsvai Fülöp 1424.
 Ó-Bégányi Tamás 1513.
 Ó-Bégányi György 1507.
 Bilkei Sándor 1460. 1463.
 Bolesui Farkas 1549.
 Berezenzei István 1451.
 Bégányi Mihály 1466. 1453. 1459.
 Bégányi Lukács 1465.
 Borsvai Tobold 1468.
- Borsvai András 1454. 1469.
 Baxa Miklós (kisabarai) 1439.
 Bégányi István 1453.
 Borsvai Andorko András 1454.
 Bégányi Benedek 1459. 1462.
 Ó-Bégányi Bertalan 1501.
 Bégányi Simon 1502.
 Ó-Bégányi György 1505.
 Ó-Bégányi Mátyás 1519. 1543.
 Bégányi Mihály 1523.
 Bilkei Illés 1408.
 Bilkei Kis Péter 1408.
 Bégányi Jakab fia Miklós 1422.
 Bilkei Sándor, András, János 1463.
 Bikari János 1575.
 Bégányi Pál 1592. 1626.
 Kis-Bégányi Pál 1595.
 Borsvai Ferencz 1411.
 Baghi Mátyás 1463.
 Baghi Miklós 1434.
 Ó-Bégányi Simon 1499.
 Bereghi Mihály 1544.
 Bégányi Boldizsár 1498.
 Ó-Bégányi Gergely 1471.
 Borsvai Simon 1552.
 Borsvai István 1578.
 Borsvai Mihály 1579. 1581.
 Ó-Bégányi Kristóf 1512.
 Bégányi Antal 1491.
 Borsvai Lőrincz 1557.
 Bégányi Márton 1507.
 Borsvai Boldizsár 1588.
 Kis Bégányi Bálint 1543.
 Csarnavodai István fia György,
 1394.
Csicsery, Péter 1588.
- Daróczi Kristóf 1524.
 Daróczi György 1558.

*) A ritkázott családok maiglan is élnek e vármegye területén.

- Daróczi Mihály 1427.
 Daróczi János 1575.
 Daróczi István 1515. 1576.
 Daróczi János 1479.
 Daróczi Máté 1477.
 Daróczi Gergely 1441.
 Kis Dobronyi Bertalan 1393.
 Kis Dobronyi György 1427.
 Dobronyi János 1441.
 Dobronyi Miklós 1459.
 Kis Dobronyi Ágost 1470.
 Dávidházi Demeter 1422.
 Dávidházi Kis János 1408.
 Dávidházi Gáspár fia Nagy János
 1422.
 Demeter László 1422.

 Eördög László (paposi) 1466.

 Földessy István 1660.
 Fuló János 1653.
 Fornos Pál 1419.
 Fornos Gergely 1593.
 Fornos János 1463.
 Fanczikai Lázár 1496. 1507.
 Fanczikai István 1553.

Gulácsi Ambrus 1650.
Gulácsi László 1470.
Gulácsi István 1520.
Gulácsi Zsigmond 1643.
Gulácsi Mihály 1609. 1642.
Gulácsi Simon 1501.
Gulácsi Ferencz 1576. 1580. 1584.
 1633.
Gulácsi Pelbárt 1438. 1448. 1458.
 1463.
Gulácsi Péter 1507. 1511.
Gulácsi István 1651. 1652. 1656.
Gulácsi Zsigmond 1520.
Gecsei Mihály 1383, 1422. 1426.
Gecsei Miklós 1520. 1553. 1548.
 1554. 1552.
Gecsei Albert 1423.
Gecsei György 1434. 1461.

Gecsei Pál 1561.
Gecsei István 1504.
Gecsei Péter 1424.
Gúthi Jakab 1440. 1441.
Gúthi Pál 1498.
Gúthi Sebestyén 1441.
Kis Gúthi Benedek 1539. 1540.
 1545. 1546. 1548. 1550. 1551
Gúthi Pál 1411. 1417.
Gúthi Imre 1593.
Gúthi János 1440.
Gúthi Balázs 1492. 1404.
Gúthi Pál 1417.
Gúthi Mihály 1417.
Gúthi Tamás 1422.
Gúthi Sebestyén fia Jakab 1441.
Gúthi Sebestyén fia János 1441.
Gerzsanyi Ferencz 1660.
Gerzsanoi János 1505. 1513.
Gallis János 1552.
Gálóczy Péter (barlabási) 1510.
Gaczali Bertalan fia Imre 1396.

Hetei Boldizsár 1504.
Hetei László 1520. 1545. 1553.
Hetei Demjén 1506. 1526.
Hetei Mihály 1454.
Hetei Pál 1551. 1553. 1560
 1559.
Hetei Simon 1521. 1524.
Hetei Miklós 1435.
Hetei István 1546.
Hetei Péter 1482. 1526.
Hetei György 1449. 1478. 1489.
Hetei Miklós 1594.
Hetei Gábor 1488.
Hetei Márton 1546.
Hetei Benedek 1504.
Hetei Főris Péter 1520.
Homoki Pál 1475.
Homoki Pál 1628.
Homoki Lőrincz 1523.
Hemoki János 1478. 1510. 1519.
Homoki Miklós 1467. 1472. 1477.
 1478.

- Homoki Balázs 1460. 1469. 1470. 1478.
 Huszár György 1545.
 Halabori Pál 1642.
 Halabori Barnabás 1493. 1496.
 Halabori István 1554.
 Halabori Benedek 1464.
 Halabori Pál 1478.
 Halabori János 1505.
Horváth Kristóf 1582.
 Horváth István 1554.
 Horváth György 1638.
 Herkál Jakab 1749.
Hrabár János 1413.

 Ilosvai István 1410.
Ilosvai János 1591.
 Ilosvai Ferencz 1631.
 Ilosvai László 1576.
 Ilosvai István 1607.
 Ilosvai Gáspár 1651.
 Ilosvai Miklós 1505.
 Ilosvai Péter 1668.
 Ilosvai András 1507.
 Jármí János 1589.
 Jakchi János mester 1413.
 Kuzali Jaks fia István 1394.

 Kirsanói Tamás 1441. 1458.
 » György 1413. 1480.
 » János 1438.
 » András 1496.
 » Gergely 1571.
 Kerepeczi László fia Miklós, György és János 1422
 Kerepeczi János 1463.
 » István 1582. 1584. 1600. 1646. 1645. 1648.
 » Ferencz 1609. 1663.
 Kerepeczi Lukács 1571.
 » Miklós 1448.
Komlósi Imre, Mátyás, András 1463.
 » János 1548. 1584.

Komlósi György 1615.
 » Mátyás 1453.
 » Tamás 1630.
 » Mihály 1507.
 » Tamás 1474. 1447.
 » Imre 1479.
 Kolozsvári Péter 1639.
 Kún Miklós 1551.
 Kigyósi István 1624. 1630.
 Krucsa Márton 1688.
 Kérczi László 1449.
 » György 1592.
 » János 1600.
 Kürtösi György 1575.
 Kerecsenyi Antal 1507.
 » András 1439.
 Kis Surányi János 1423.
 » Péter 1429.
 » Antal 1475.
 Kis-Eszeni István 1419.
 Klobusiczky László 1750.
Kölcsey Miklós 1397.
 » István 1394.
 » János fia István 1394.
 Kisfalusi Gábor 1637.
 » Ferencz 1651.
 » Makszim fia János 1408.
 Kálnási Ferencz 1585.

 Longodáni Mátyás 1475. 1498.
Lipcsei György 1552.
 Lipcsei Péter 1659.
 Lövei Miklós 1666.
 » György 1553.
 » János 1650.
 » Antal 1506.
Lónyai János 1561. 1572.

 Mathuznai János 1572.
 Matucsinai Miklós 1493.
 Miskolczi István 1662.
 Monda Miklós 1631.
 Munkácsi Péter 1520.
 Munkácsi Gergely (halaboni) 1520.
 Máté Tamás 1657.

- Máté Mihály 1656.
 Mikai Benedek 1420.
 » András 1459.
Mezeő László 1643.
 Morgai Imre 1611.

 Nagy-Suráni János 1460.
 Nagy Demeter 1561.
 » Balázs 1671. 1666.
 » Mátyás 1389.
 » János 1631.
 Nyíri Demeter (paposi) 1520.

Oroszi Tamás 1469.
 » Lázár 1543.
 » Fülöp 1470.
 » György 1470.
 » László 1623.
 » Demeter 1548. 1552.
 Olasz Pál 1551.
 Ormós Miklós 1640.

 Pósházi Ábrahám 1558.
 » Simon 1468. 1465.
 » János 1603.
 » Antal 1478.
 » Lukács 1408.
 » András, Jakab, Márton,
 Lukács 1417.
 » János 1441.
 Paán Demeter 1412.
 Pálóczy László 1468.
 Pelbárti János 1496.
Pócsi István 1664.
 Pesti Benedek 1499.
Perényi Gábor 1627.
Péchi János 1650.
 Pazoni János 1450.
 Raathy Balázs 1394.

 Ragyóczi Zsigmond 1637.
 Sinó Sebestyén 1432.
Szabó György 1649.
 Szirmai Jakab 1436.
 Szepesi Péter 1488.
 Szalontai Bálint 1553.
 Soklar Barnabás 1476.
Somosi Miklós 1610.
 Semsei Boldizsár 1737.
 Székely Mátyás 1552.
 Szántói János mester 1393.
 Szegedi Pál 1667.
Sztojka János (kisfalvai) 1505.

 Tákosi Mátyás 1500.
 » Antal 1489.
 Tompa József 1611.
 Tárkányi Ferencz 1545.
 » Péter 1504.
 Telekesy Pál 1623.
Tarnóczy Simon 1579.

Ujhelyi Miklós 1569.
 » János 1578.
 Ugrai János 1569.

Wythkay György 1448.
Vas István 1584.
 » György 1650. 1696.
 Vitkai Imre 1577.
Viczmándi Gábor 1727.
 Váradkai Ferencz 1651.

 Zapszoli István 1513.
 Zapszony Szerafin 1519.
 Zabszoli (Zápszoni) János 1507.
 1495.
 Zohon Péter 1642.
 Zalmadi Imro 1550.
Zoltán Fábrián 1627.

Közli: LEHOCZKY TIVADAR.

TÖRÖK BÁLINT ÉLETÉHEZ.

1537. január 27.

I.

Valentine Thewrewk. Ego intellexi qualiter ex arrogancia tua te jactitasti, vt me apud domum vel curiam meam Raro vocatam quesuisses, hac ratione vt illic mecum armis certare voluisses. Secundo loco percepi qualiter tu aduersus honorem et humanitatem meam vituperijs afficiendo loqueris nominando traditorem istius regni ac thurcarum imperatoris exploratorem infidelemque paganum. Super hec omnia, quod ego de bina vice voluissem inteficere.

Super istas tuas prolationes que citra omnem veritatem sunt, et quociuscunque hec loqueris tunc veritatj parcis et os tuum mentiris. Si tu aput curiam meam Raro fuisti, quicquid quesuisti vitulos scilicet et vaccas porcosque effendisti. Tibi enim notum fuit, quod ego aput Regiam Maiestatem dominum meum clementissimum fuerim. Tibi licuisset vt me prius literis aut per nuntium tuum visitasses, set tu minime vt militem decet fecisti. Quod autem tu me traditorem istius regni appellasti et thurcarum imperatoris exploratorem atque quod paganus et non christianus essem dicis, ista omnia tu in caput et os tuum mentiris et nullam veritatem loqueris, ego enim christianus sum et baptizatus, eciam parentes mej pater et mater ceterique predecessores mej christianj erant. Et si ego thurca esse voluissem aut explorator aut thurcarum familiaris tunc ab ipsis me ad christianos non dedissem, nam predecessores meos vnacum ceteris istius miserrimi et ab vniuersis detolatj regni tanquam victos et coactos sub crudeli thurcarum potestate oportuit morari et vitam degere. Constat enim omnibus quod semper pro fide christiana sanguinem meum paratus fui effundere et adhuc sum et erga dominum meum semper in firma constantia ac stabili fidelitate permansi, cui adhuc fideliter serui. Sed tu latro et proditor tui domini et totius christianitatis es neque possis ire inficias quod Nandoralbam amisisti et prodidisti, quam tuam proditionem hoc miserum regnum hungarie et tota christiauitas deflet et deplorat. Insuper tu tribus regibus periurus et eorum proditores. Primo regi Ludouico ordinatus fuisti vt capiti suo inseruires sed quando ad arma et conflictum jter arreptum fuit, tunc tu te egrotum simulabas, sed tandem dum fuga erat tu vt homo bene sanus incolumis eras et maturo tempore vt improbus dominum tuum de sereus aufugisti, licet cum illa vi et fortitudine cum qua aufugisti penes dominum tuum bene potuisses permanere.

Secundario Joanni regi bina vice jurasti et fidem tuam deuouisti, semper tamen periurus factus es.

Super omnia tua illa latrocinia domno et regi meo Ferdinando aliquociens jurasti et similiter periurus factus es. Vbi dicis te fidelem regie

maiestatis domini mei clementissimi esse, cur non ausus es justitiam assumere coram dicto domino meo clementissimo cum qua tibi ego me commendabam. Non es tamen tu fidelis domini mei, sed regis Joannis. Dudum enim dominum tuum tradidisti.

Quantas adhuc tuas traditiones et latrocinia scio? Nempe pre ceteris cum Budam obsederamus illic mecum tractasti, vt de nocte in ciuitatem Budensem clamaremus, vt se viriliter defendant, quia canes Alemani in triduo fugam dabunt. Ego autem te admonuj ne contra et aduersus honorem tuum ageres et vt recordareris votum et iuramentum tuum, quod domino et regi tuo Ferdinando etc. deuouisti. Quociens mecum tractasti vt a domino et rege meo me ad Joannem declinarem regem. Igitur considera, si ego te voluissem occidere, tunc vnico saltem verbo ob premissa jure mediante te potuissem coram rege meo occidere. Tu tamen miser et omni despoliatus honore per hec tua latrocinia et prodiones que patratu es, dej iudicium non euitabis.

Quanto melius esset si te Ludouicus rex in dieta Mohach habita cum suis dominis vnde aufugisti im frustra necassent, quam vt adhuc superstes sis. Notum eciam tibi est, si ab illa congregatione in Mohach non aufugisses vt illic e viuis missus fuisses. Nihilominus et si honore et humanitate cares et mihi cum tuo honore non sufficiens vt tecum certamen duellj suscipere debeam, sed ad praecauendum miserum christianum sanguinem et dampnum, tunc tibi a dato harum litterarum per quindecim dies duellum propono et voco te per presentes ad Jaurinum jta vt existentibus illic bonis amicis et meis et tuis, ambo, ego scilicet et tu in propria persona certamine *duellj* jn campo Jauriensi dimicemur. Circumstantesque solatia nostra militaria cernant, hac tamen sub conditione, vt nullus parti sue auxilio sit, sed solum ambo, vt premissum est, ego scilicet et tu armis certamine duelli certemus. Illic deus procul dubio iustum non dereliquit, hoc ego tibi tanquam jniusto et jndigno jnsinuare voluj, cuius autem animj in hac re sis, relationem citissimam a te expecto. Datum ex Kewzeg, Sabato post conuersionis Beati Pauli 1537.

Paulus Bakyth etc.

II.

1537. febr. 5.

Tu, Paule Bakyth, reducatur tibi in memoriam, quas tu ad nos, et quam enormes, turpissimasque per adolescentem tuum dederis literas, jn quibus tu contra honorem nostrum falsum facis. De quibus tu que nobis scribis summa ducimur admiracione, tu temetipsum efficis iudicem simulet actorem, vocas et terminum quoque eundi prefigis (que officium iudicis designant) vt ad campum Jaurinum ascendere et tecum isthic singulare certamen inire debeamus. Opinamur te, ea ex causa, ita scripturum vt neuter nostrum iuxta modum iusticie ac juris ad alterutrum peruenire possit. Sed tu, vt linqua tantum tua, plenariam satisfaccio-

nem acciperes, tu meminisse velis, nos et equitem et peditem per optime agnoscis. Nos sumus elinguis, scimus et loqui te tamen in iustis rebus ex iustisque occasionibus vituperijs afficere possemus, nos vero, iuxta modum iusticie ac consuetudinem huius regni tecum procedere volumus, dum more et instar prijbekorum, mittemus enim mox ad Serenissimum nominum Joannem segem dominum nostrum clementissimum (cuius imperio totum iam addicti sumus) hominem nostrum proprium, supplicabimusque Maiestati sue Serenissime vt sua Serenissima Maiestas nos ad tuum optatum eliberet. Quod si eius Maiestas ita consenserit videbis, agemus pro tuo optato. Verum si sua Maiestas Serenissima ad id consentire nollet (quia omnia hec imperio eius Malestatis subsunt) supplicamus Maiestati sue Serenissime et in alio negocio, quod eadem jure a nobis denegare poterit minime, vt sua Serenissima Maiestas iuxta modum justicie et formam huius regni det nobis vnum ex dominis sue Maiestatis Locumtenantibus, qui in persona sue Maiestatis presideat, penes eundem dominum locumtenantem quattuor eciam alios dominos, qui iudicio intersint. Tu miser, consulimus tibi, vt tu quoque ita a domino tuo (qui et nobis olim gratiosissimus dominus (cuique et probe et fideliter seruiuimus) exitit petas unum dominum sue Maiestatis locumtenantem qui et ipse in persona eiusdem Maiestatis presideat vna cum e-aliosquoque quattuor dominos, qui iudicijs intersint, et hÿ deo cem domini inter nos jure reuideant, vbi tunc tibi, ad tua scripta respondebinus. Et quicquid prescripti decem domini jure decreuerint, videbis te non laceraturum, vnum sotular (?) papireum, vel in equo vel in terra, vel in equa, prout iure compertum fuerit nil a nobis pretermittetur, agemus ea ex causa hec, vt omnibus pateat, nos probos esse et iustos, nos vero, cum primum homo noster a prefato domino nostro clementissimo redierit, mox domino comiti Alexio Thurzo regie Maiestatis locumtendenti, ad quid nos Maiestas sua Serenissima eliberaturus sit, significabimus, que tu ibi intelliges. Ex castro nostro Ozora, feria secunda post festum Beati Blasij Episcopi et martyris. Anno domini millesimo, quingentesimo, tricesimo septimo.

Valentinus Thewrek
de Ennÿng. etc.

(Egykorú másolat a m. k. orsz. levéltárból.)

Közli: K. Á.

ADALÉK A NEVELÉS TÖRTÉNTÉHEZ A XVII-ik SZÁZADBAN.

Az alább következő két okmány érdekes adalékot szolgáltat ahoz, hogyan nevelték főuraink fiaikat a XVII-ik században. Az I. számú Illésházy Gáspártól van, Illésházy István a nádor örökösétől s testvéré-

nek, Ferencznek fiától. A II-ik számút Illésházy Gábor adta ki, ugyanennek az Illésházy Gáspárnak fia. Rozemberk (Rózsahegy) családi birtoka volt, hol protestans iskola melyet a virágzott XVI-ik század óta az Illésházycsok tartottak fenn. Költe catholizálása (1665.) előtti időre tehető.

I.

Instructionem hanc Nostram, die 10 Januarij huius MDCXXXVII. Anni exaratum: Filio Nostro Comiti Gabrieli Illésházy etc. Humanissimarum Artium liberalium studiorum tractandorum causa abiturienti Neosolium filiali obsequentia summa cumma cum sedulitate volvendam et observandam serio mandamus.

Nem akarván, hogy az te iffiúságodnak szép virágját, ideivel együtt hivolkodással és henyeléssel eltöltenéd, nem lévén drágább semmi az üdönél: akaratom azért az, hogy kiadjalak idegen helyre meilölem a holott, mint tudományt többet, jó erkölcsöt, jóságos cselekedetekkel, megékesítvén azt, kaphass és nyerhess, melyekkel mind Isten előtt kedves lehess, az emberek előtt pediglen becsület s jó hírnevet szörözhess. Mint köllessék peniglen ez két dolgot megszorzeni magadnak: megtanítt arra tégedet az Salamon, azt mondván:

Timor Domini Initium Sapientiae est.

Mi haszna legyen peniglen az isteni félelemnek ím hallod, hogy bölcsesség *nem lesz* azokban. Az bölcsesség viszontan mire való legyen? azt is feltalálod azon Salomoni irásiban: Meg bizonyítják az ő nagy és rettenetes cselekedeti. Nem szükelkedik semmiből az olyan ember, az ki az Urat féli. Timentes enim Dominum glorificabuntur et beati omnes, qui timent dominum, ut quae sit voluntas Dei eliscatur. Prouerb. 14. legimus, quod sapiens timeat et declinat a malo. Et Prouerb. 8. Timor Domini odit malum, gignit praeterea studium Pietatis ac Cultus diuini. Josuae 4. Timete Dominum et colite eum. Item iustitia studium promouet nam, qui vere timet Deum sedulus est in studio iustitiae erga proximum: sine qua nullus Magistratus, decenter poterit regeri suos subditos, tanto minus Felices gubernaculorum suorum optatos que euentus Sortiri. Praeterea animum praeparat ad dilectionem Dei, insuper insignem praerogatiuam coram Deo consequitur.

Syncerus illius Timor etiam tribuit prolongationem dierum. Apud Eccl. cap. 10. inuenies genuina verba haec habentia: Timor Domini apponet dies et Anni Impiorum abbreviabuntur. Remouet Fiduciam Spemque fortitudinis etiam in Posteris. In Timore Domini Fiducia Fortitudinis et Filiis eius Spes subjungent Fontem Vitae.

Timor Domini fons Vitae ut declinat a ruina Mortis. Sequitur etiam Timorem Domini Obedientia prompta ac legitima, quae et ornamentum ac supplementum cuiusdem, quae tam Sacris scripturis, quam etiam

commune omnium consensu, tanquam pulcherrimum Virtutum humanarum Speculum depraedicatur.

Inobedientia detestabilis erit apud te, cum et alioquin a pud omnes flocci pendatur, quae tantum non Religioni, uerum etiam humanis rebus plurimum aduersitur.

Nec praetermittes, soepius et quidem sedulo orare Deum propter Mandatum a salvatoris tui, qui iubet ut Deum Patrem indetinenter oremus, praescribendo nobis a formulam Orandi Matth. 6. Audita cum promissione petitionum nostrarum certae exauditionis.

Coena Domini singulis Quadrantibus Anni utere, qua poteris maxima cum devotione, de quare habituri sint tui Inspectores uberiorem Informationem.

Laudatur et perquam utilis esse censetur iuueni virtus Patientiae et utinam in Corde tuo per omnem vitam tuam locum obtineat, cuius usus quam amplius, quam necessarius, pro dignitate explicari satis non potest, gignendo tibi spem, qua non confundit, sed in futurum conservat.

Temperantiam tanquam Matrem omnium Virtutum colito, Ebrietatem autem non secus ac Pestem ac Fontem omnium malorum fugito.

Mendacium quoque ex ore tuo studio ne egrediatur ac exosam piis auribus garrulitatem fugito, siquidem iuuenem magis tacentem, quam loquentem esse decet: Mendacii autem Pater diabolus est, et Mater eiusdem cor peruersum.

Castitatem prout et caeteras virtutes sic et hanc corditus venerare, quae tum demum exhilarat cum et ipsum; qui est Mens casta, casta mente celebrabis, habiturus ex apud Deum suam diuinam benedictionem apud homines uero laudem.

Parsimoniam observato: Auaritiam non amabis cum sit laqueus daemonis. Non enim minor est Virtus, quam quaerere parta tueri.

Senes in honore, habeto ut et tu quoque cum senueris simili honore, praeveniaris ab aliis, Alios uero, tibi similes aut dissimiles superiores aut inferiores decenti honore prosequere.

Humilitas comitetur Cortuum; superbiam uero non secus ceu Pestem exitialem, odio habebis: Deus et enim resistit Superbis, humilibus uero dat gratiam.

Praeceptoribus et instructoribus tuis honorem tribues, non secus ac Propriae Personae tui Parentis: Illi quamuis te non genuerint; tamen normam vitae, morum doctrinarumque uiam demonstrant, ac declarant, qua de re legito Ciceronem dicentem: Quod parentibus et Praeceptoribus non possit aequivalens gratiarum actio reddi.

Summatim modeste et honorifice caste, pie, sobrie, prudenterque domi forisque te geras.

Et haec erant tibi Strenue loco Anni huius MDCXXXVII. offerenda et demandanda, quae si obserueris, bene tecum agetur: secus experieris

tuo proprio cum incommodo Paterna nostra Storgia et gratioso affectu Vos privatuos te.

Canicitiem Nostram et Aetatem caue utiltuis contaminis, quin potius unica haec sit intentio tua, ut audendo virtutes tuas, tuosque politos Mores cum honore et gaudio ad Sepulchrum usque nostrum iisdem crescendo Nos conde cores et exhilares.

Comes Caspar Iliesházy 14pr.
(PH.)

(Köpcsény L. 1. F. 18.)

II.

Bayczy uramnak instructioja.

Minthogy értjük, hogy igen igényetlen állapotban vadnak Rosomberken, hoffmesterünk és az porkoláb, hittel kötelezzük reá ő kegyelmét, hogy ez reá bízott punctjainkban engedelem nélkül hátrahagyást ne tegyen:

1. ha oda megyen ő kegyelme, senior uramat s magister uramat köszöntse mi szónkkal, de úgy igyekezzék bemenni Rosomberkre, hogy reggel az iskolában találja őket és ugyanonnan mindgyárt bemenjenek az kastélyban. Az kastélybeli porkoláb, tisztartó, kulcsár s az darabantok ott benn legyenek a kastélyban. És Schustrik is ott legyen.

Elsőben is kérdeje meg senior uramtól s magistertől, mint tanuló fiunk s az mellette való ifjak. Másodszor kérdeje meg, ki akaratjából járt fiunk immár negyedszer Árvában, mi okért ment oda, s mennyit késett ott, mert nem adták mindgyárt második odamenetelekor értésünkre, ki volt véle, s minemű zabot ígértek nemes uraim s az árvai soltiszok, ki akaratjából kérte, adja extractusát mennyi s attak-e? (i. h. hagytak e) még benne, s mennyit. Ketzer micsoda lovakkal ment volt gázoltatni, ki lovaivoltak s hun voltak rajtok, hogy csaknem beléholt az vízben s megbüntette-e az mester érette, s ki hozatta be azokat az lovakat?

Ez meglévén, hoffmester s az porkoláb instructioját, olvastassa meg előttük, vagyon-e az belé írva, hogy engedelmesek az kapunyításban fiunknak s az borhordozásban s vendégségben, úgy tetszik, hogy az van ott írva, hogy diarium szerint adják ki minden embernek praebendáját s nekik is, sőt az kimenésben nem szabad fiunknak nálok nélkül, úgymint hoffmester és magister nélkül, nem hogy éjjel, de még nappal is. Az meglévén mindjárt minden, engedelem nélkül az porkolábot vetesse az tömlőczben s becsukatván onnan egész két napig ki ne bocsássák. Az drabantokon penig, kik akkor ott voltak a kimenetelkor, mindeniken jól huszat üssenek, meg vagyon ő nekik parancsolva, hogy éjjel kaput ne nyisson, mert fejével jádzik, s még nappal is ilyen háború időben kérdeje bocsásson be idegen embert, az kulcsártól kérdeje meg, ki parancsolta, hogy oly béven adgyon bort, ha a fiunkra mondgya, nem kell helyt adni ex-usatiójának, mert nincs instructiójában, azon is

huszat üttessen. Az hoffmester és tisztartó dolgokat magam ott való jelenlétére hagyom, meg leszen választyok, elhigyjék. Igen jó vigyázó hoffmester uram, hogy fiunk lovakat nyergeltetvén, kimegyen s nagy idő mulva tudakozza hunnan s hova ment. Ugyanaz többivel együtt az lovászt, minthogy hoffmester híre nélkül megnyergelte az lovakat, azon is pálczával üttessen harminczat s az az fölső kastélyban legyen meg és az executiokor be legyenek az kapuk téve.

4. Magának pedig az Marczonának megmondja kglđ, hogy ha csak egyszer megyen is ki paripán, mert ha megtudjuk, elhidgye, hogy meg lesz büntetve tőlünk, ha ki akar menni az mikor üresség volna az tanulástól, vagion ott hat szekeres ló, azokat fogassa be, hoffmester uram s magisterrel együtt üljenek fel, s úgy menjenek majorinkban, de tovább ne magát sehova sem bocsássák, hanem tanuljon, ő az még ideje vagyon, az meg lévén azt akarjuk, hogy magister uramat s senior uramat ugyanott megkövesse kegyelmetek előtt, hogy nem jól cselekedte, hogy hírek nélkül kiment, s ennek utánna nem cselekesz, ha pedig nem cselekedné, tudtomra legyen, Isten haza hozván az tábortúl, megfizetek magam neki, megmutatom, hogy atyja vagyok s nem akarám, hogy semuri ember legyen belőle, hanem hogy tanuljon Istentől félni, országának szolgálni s nekünk az míg éliünk örömünkre legyen, Keczert ha meg nem büntette, Magister büntesse meg, mert nem azért adják az főemberek gyermekeiket fiunk mellé, hogy részegséget tanuljanak, hanem emberséget, ha oda talált volna veszni, örökre reánk siránkoztak volna anyjok. C. G. Illiesházy.

PS. 5. Ezeket végben vivén ő kegyelme ne mulasson ott, ha meg járván, meglátván ez várbeli eszközöket, megparancsolja az porkoláboknak, hogy ennek utánna az ne találtassék az kapunyitogatás, mert fejekkel játszanak, az kulcsár szavokat ne fogadja az béven való borhordásból, hanem diarium szerint, adja ki minden embernek az ő igazát s elégedjenek meg avval, mert egyébaránt, nem fogom acceptálni s nem cselekszem ennyi kegyelmet velek, hanem bizony másképpen léssen az dolog, az mikor effélét hallanék magam megyek oda az executiora s tudom az vénjének is jut benne, az mikor törvényeskednek nemes uraim ottben a kastélyban nincsen semmi törvény, hanem ha valami végezések vagyon az tisztartóval, végezzünk az tisztartó házában s mennyek békével ott ne vendégeskedjenek, ne tanítsák innya fiunkat, hanem inkább emberséget tanuljon.

(Eredetije gr. Batthyány József köpcsényi ltárában. Lad. 1. Eas 18.)

Közli: A—n.

ADATOK ZRÍNYI MIKLÓS A KÖLTŐ, IRODALMI MŰKÖDÉSÉHEZ.

A „*Századok*“ 1868-iki évfolyamában, *Thaly* Kálmán a vörösvári Rákóczi-Aspermont-Erdődyféle levéltárból, egy addig ismeretlen,

1653-ban költ emlékiratot tett közzé, melynek irálya, tartalma Zrínyi Miklóstra vallott, mint szerzőre. Thaly fölhozván a belső okokat, határozottan kimondotta, hogy: „*így nem tudott, csak Zrínyi Miklós írni!*“ s az emlékiratot úgy is adta ki, mint a nagy költő fogalmazványát.

Ma már határozottan állíthatjuk, hogy *Thaly* meggyőződése igaz, s következtetései helyesek. Igazolja állításait az alább közlendő levél, mely a Rákóczi-Archivum töredékeivel kerülhetett a kincstári levéltárba, s ott az Új Lymbus között őriztetik.

A levelet gr. Zrínyi Miklós írta, sajátkezűleg. Költ Csáktornyan, 1654. április 25-én; bár címzete hiányzik, a tartalomból kitűnik, hogy Rákóczy Györgyhöz van intézve.

Levelünk csak töredék, de annyi összefüggő részlet mégis van benne, hogy következtetést lehet vonni az emlékirattal való eredet egyazonosságára.

Az emlékirat s a levél szerzőjének ugyanazonosságát bizonyítja a megfelelő titkos-írásmód, melyről az emlékiratban médiumként szereplő követ úgy nyilatkozik, hogy azt Zrínyi megküldte a fejedelemnek, »de alázatossan kéri evvel mentől ritkábban éljen hanem mikor ugyan szükség volna evvel élni, olyankor is *bizonyos* ember által.« Már pedig, hogy a két szóbanforgó iratban az írásmód teljesen egyforma: bizonyítja *Pucheim* neve, mely mindkettőben 110 számmal van jelölve.

Pucheim neve a tartalom okozatos egybefüggését is bizonyítja. Az emlékirat ugyanis első részében a nádor-választás esélyeit fejtegeti s *Pucheimot*, mint a legnagyobb nyavalyát emlegeti, mely az ő nádorrá választásával a hazát érhetné; de mégis nem tartja valószínűnek, hogy az isten ilyen scandalumot bocsásson Izráelben. A levélben erre vonatkozólag úgy ír, hogy *Pucheim* kiesett az udvar gratiájából, tehát már nincsen nádorjelölt-számban, de mégis fél tőle, hogy talpra fog állani.

A levél második részében Zrínyi köszöni a fejedelemnek, hogy őt *meglovasította*. Ezt úgy hiszem kimagyarázhatni, hogy Rákóczy György az 1653. nov. havában, költ emlékiratra felelvén, valami *ajándékot*, valószínűleg erdélyi paripát, küldött Zrínyinek, ki ezt 1654. apr. 25-iki levelében megköszöni.

Az emlékiratban említést tesz Zrínyi, *Ispán* Ferenczről (636. l.), mint a ki ezen emlékirata előtt már követségben járt Rákóczinál. A levél végén pedig ugyancsak *Ispán* Ferenczről az, az irodalom-történeti

szempontból fontos utóirat olvasható, hogy Rákóczi általa kérte elolvasásra Zrínyinek egyik munkáját, ez meg 1654-ben visszakéri ezt „*az könyvet.*“ Melyik munkája ez, azt bajos eldönteni: Az ádria tenger stb. 1651, a másik a »Nebántsd a magyart« 1705-ben jelent meg, kéziratban lappang-e, vagy egyéb művei közt keressük? nem tudjuk.

Mind ezekből világos azonban, hogy Zrínyi Miklós életrójának a szóbanforgó emlékiratot, most már, mint Zrínyi irodalmi munkálkodásának egyik kiegészítő részét kell méltányolnia.

*

»Bizony az nagyságod szolgálatjáért kívánom tudni azt is, mért hirdetik itten, hogy nagyságod nagy instantiával kérte be jüvetelét, és hogy ű felsége consensusából ment be nagodhoz, jó és böcsületes uram Cancellarius uram, de az embernek titkait szép mesterséggel és szóval ki tudja venni, és az magáét meg is tartani magában. Nagod böls fejedelem, megesmer mindeneket, az én szóm nekül elég, hogy én az én kötelességemet evvel beteljesítem. Nagos uram 440 Puchám az udvar gratiájából alkalmasént kiesett, nagy mistificatioi voltak és esmerni kezdték mindenképpen, de mindazáltal ű talpra fog állani, ha megjün ű fölsége, mert sokszor volt nagyobb nyavalyája.

Engemet nagod szintén meglovasíta, az isten álgya meg nagodat érette, bizony szintén szükségem volt az Deliára s az nagod fejedelmi emlékezetiért bizony meg is tartom, ugyan fölöttébb ngs uram, az nagod kegyelmessége, kihöz képest az én tehetségem vékony, noha tudom, hogy azok nem egy mértékkal mérik. Bizony, ha csak egy csöpp vérem marad. is az is az nagod szolgálatjára leszen, azért alázatosan kérem nagodat, tartsa felőlem azt, hogy vagyok nagodnak.

Kegyelmes uramnak,
az könyvet kit Ispán Ferencz
 uram parancsolattal vett el tülem,
 nem érdemli olyan méltóságos fejedele-
 lem olvasását; alázatosan kérem
 nagodat, kügye meg nekem, had corrigáljam,
 osztán úgy küldöm meg ngdnak, na paran-
 csolja.

alázatos szolgája
 Csáktornyan, 1654. 25. április

s attyafia öcsese
 G. Zrínyi Miklós.

Közli: THALLÓCZY LAJOS.

P/7906

M. N. MUZEUM
Levéltári Osztálya
Cs. Sándor Imre
gyűjteménye
1934. év 40. szám.

BETHLEN GÁBORNAK

ÉS NEJÉNEK KÁROLYI ZSUZSÁNNÁNAK LEVELEZÉSE.

(Az Erdélyi Múzeum-Egylet birtokában lévő eredeti és saját kezű példányokról. ¹⁾)

I.

1620. aug. 18.

Az én teljes életömig való hű és igaz szeretettel való szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint szerelmes uramnak, az uristennek szent áldási legyenek kegyelmedön etc.

Édes szerelmes uram, szintén mostan hozák Homonnai uramnak levelét Lengyelországból, a melyek kezünkben akadtak, a melyet kegyelmednek im felküldöttem. Balling uramnak is hozák egy levelét, az melyet kegyelmednek felküldöttem. Ke-
gyelmedet kérem én édes uram, hogy kegyelmed ezekre énnékem írjon sietséggel választ, mert ez dolog késedelmet nem kíván. Mert hinném az úristent, hogy ha azokat az leveleket hamar alá küldi kegyelmed, az kit Balling uram kíván, reménlem, hogy a Munkács kezünkben való adása nem haladna messzére. De kegyelmed külön irasson az várbelieknek, bizony nem árt kegyelmednek ígérni is valamit nekik; mert azt bizonyosan írhatom kegyelmednek, hogy sok gazdagsága vagyon az várban az asszonyoknak; az vén asszonya alá jött, s maga beszéllette, az ki maga rakta el. E felől is akarék kegyelmednek írnom édes szerelmes uram, hogy az mint az kőművesekkel megalkuttunk, azt is kegyelmednek jegyzésben küldöttem; ennél ócsóbban nem lehet édes uram; én nem tartom drágának száz öl kőfált fl. 80. Ke-
gyelmednek e felől is akarék írnom, hogy kegyelmed semmit nem ír édes szerelmes uram az én felmenetelem felől, hogy ha

¹⁾ Károlyi Zsuzsánnának férjéhez írott levelei közül az Erdélyi Múzeum-Egylet birtokában 9 megvan eredetiben. Ezek közül 8-at kiadott Milacz a Győri Tört. és Rég. Füzetekben III. k. 195. s köv. ll.

lészen-é késésem, avagy nem. Azért kegyelmed azt énnékem megírja édes szerelmes uram, mert ahoz képest rendelném felmenetelőmet; ha késésem lenne, bizony mind az némát és Örzsébetét felvinném velem; hadd varranának, minthogy az többi nem varratnak. Im ruháimnak számát is kegyelmednek felírtam, megnyit viszek el; a felől is írjon kegyelmed. Kegyelmedet ugyan kérem édes uram, ha ott fenn való késésem lészen, ne tartson ellent kegyelmed benne, hadd vigyem fel őket, mert bizony egy supellátot akarnék varratni.

Kegyelmed édes szerelmes uram írjon énnékem, hogy itt-honn való késésem még meddig lészen. Kegyelmedet kérem az istenért is, hogy ezekre az levelekre mentül hamarébb lehet választ adjon: ha lehet, vasárnap viradtig az kegyelmed leveleivel itt legyenek. Írjon kegyelmed maga egészséges állapotja felől édes szerelmes uram; én istennek hála mostan türhető egészségben vagyok. Ma az nagy palotához hozzá fogatunk. Tartsa meg az úristen jó egészségben kegyelmedet édes szerelmes uram.

Datum Cassouiae Die 18. Augusti. Anno 1620.

Kegyelmednek szeretettel szolgál

az kegyelmed szolgáló leánya,
Az felséges Betthlen Gáborné
Karoli Susanna m. p.

Kivül: Serenissimo principi, Gabrieli, dei gratia regnorum Hungariae, et Transylvaniae, principi, Siculorumque Comiti, domino et Conuberniali meo charissimo etc.

II.

1621. jan. 27.

Szerelmes szívem, áldjon meg az úristen kedves hosszú élettel.

Én édes aszszonkám, vasárnap az híreket úgy írhattam meg, a mint akkor az dolog akkor volt (*így*), és ugyan igaz, hogy szombaton Buquoy éppen minden hadával, valamenuji volt lovasa, gyalogja, lövő szerszámmal együtt elő jött igen reggel, és setét estig harczoltanak egymással; de az mieinken az úristennek oly kegyelmes gondviselése volt, hogy egyet is el nem foghattanak, talám 30 ha megsebesedett; de az ellenségből többet 300-nál öltek, fogtak; az lövő szerszámmal toljta hátrább őket. Estve az mi híres generalisunk szép tisztességtelenül csak ki szökött az hadból, és ő bizony haza jött vasárnap 12 órakor ide, kin csak elálmétkodtunk mindnyájan. Azt az seregek megtudván, senkitől nem lévén hogy ordináncziát vegyenek, ki együvé ki másuvá

eloszlott; volt rút dolog köztök az setétben, egész tegnapig sem találtak sokan egymásra; az úristen oltalmazta őket, mert ha az ellenség nyomokban jött volna, bizony sohul meg nem állhattak volna eddig: de az ellenség úgy megrémült volt ezeknek vakmerő serénségektől, hogy ezen éjszaka s más nap is délig minden seregei fennállottanak az rettenetes hidegben. Vasárnap Kornis Zsigmond, Egri István, Kún István visszafordulván, igen vitézül az egész rendelt seregeit tovább két egész óránál megnézték valóban, és megvárták, hogy leszálljon az egész had, és mikor mezőben letelepedett táborban az nagy hidegben, és egyszersmind reá indultanak, az strázsákat éppen az táborig vágták, ölték, és fogtak akkor is 300-at el. Az mieinkben egy el nem vezett. Az egész had ismét éppen felült, és tegnap viradtig mind fenállottanak. Fő rabokat fogtak, kik hittel mondják, hogy nem több tiz ezernél; nincsen is több had nála, mert Csehországban, Morvában, valamennyi várast, várat megadtanak, népet kellett mindeinkben hadni, és az mi hadaink miatt is sok vezett immár el. Az kapitánok is, a kik nézték, azt mondják, hogy csak tiz ezernek sem mernék mondani. Azért édes szívem az ellenség megtartózott, látván hogy emberekre és nem csehekre talált, idébb még nem jött; immár ezután mit akarjon, azt is meglátjuk; de mi oly ítéletben vagyunk, hogy azzal a haddal be nem jőne az mi országunkban, ha pedig bejő, az úristen ezeket mind itt eteti meg az magyarországi ebekkel. Bizony ha ott lehettem volna, mostan nem volna gondunk az ellenségre, az úristen azokat megszegyenitette volna. Az én hadaimnak nagy kedvek vagyon, mivel megismerték őket; ha által jó, bátran megvínak vélek; még magyarországi határban be nem léptek. Azért szerelmes aszszonkám ne gondolkodjál mi felőlünk, mert az úristen velünk vagyon, és gondot visel ő felsége reánk. Az tractatust bizonyoson elkezdették, az mult hétfőn mentenek által az palatinusék Hamburgban; császár két urat az Duna partra küldött 200 fegyveressel, és nagy becsülettel fogadták őket; az franczuzok Farkasfalvánál várták és ők vendéglették meg is őket vacsorán. Immár mire vezérel az úristen bennünket, azt is megírom ezután, mihelt valamit végezhetnek, és immár itt azt reménleném, hogy valamit végezhetnek, és immár itt azt reménleném, hogy csak két hetet sem késnének, melyet adjon az úristen. Tudom, sok hamis híreket visznek felőlünk, de ennél különben bizony a dolog nincsen. Hallom, hogy valami rossz emberek haza indultanak, kiket ha hol kaphatnak, az istenért az kapitánok és tisztviselők mindenütt fogassák meg őket, és küldjék az várakban. Szécsi Györgynél én soha félénkebb embert nem láttam; mikor vasárnap az hírt hozák reggel, látja isten, úgy elváltozott vala színében, és oly megrémült ember volt az olta, hogy nem győztem eleget csudálkozni rajta, és soha meg

nem meré itt fenn az sárt állani; a hol ennyi sok vitéz, de mennyi asszony nép ez városban, kik meg sem mozdultak, ma jó reggel nagy gyalázatjára el futott innét. Rédei Pált tegnap előtt hétfőn jó reggel indítottam meg ¹⁾. Irass édes szívem egészséged felől, mert hétfőn estve hozák leveledet, melyben írod az szád meggyógyulását és egészségre való fordulósodat, kin az úristennek hálát adtam, és bizony igen örülök rajta. Adja az úristen, láthassuk egymást jó egészségben. Tirn. ²⁾ 27. Jan. 1621.

G. igaz szerelmesed. m. p.

Kívül: Serenissimae principissae ac dominae Susannae, dei gratia reginae Hungariae et Transylvaniae principissae ac Siculorum comitissae etc. consorti nostrae charissimae.

O
i
t
o
i
t
o
i
t
o
i
t
i
s
s
i
m
e.

III.

1621. apr. 11.

Szerelmes édes szívem, az felséges isten minden jókkal megáldjon.

Ezen órában hozák az fileki vicekapitán levelét, én édes szívem, melyben írja, hogy tegnap előtt délután ama hitetlen Herencsényi, ki mellett te is sokat törekedvén dolgaiban mennyi jóval voltam az árúlónak, Fileknek az felső várát meglopta, és az benne valókat Ferdinánd számára eskettette mindjárást. Azért az Szécsi dolgát, immár nyilván való árultatását, akárki elhiheti. Annak okáért szerelmes szívem szükség igen az vigyázás ott alatt, nem egyébből, hanem hogy valami árultatásból, lopásból való fortély valami várunkon ne essék, másikból ebből, hogy Kassán igen vigyáztass magadra édes szívem. Az vármegyék lovasit, gyalogit éjjel nappal siettessék Kassához gyülekezni. Mutassák meg Bornemisza János és Abafi igaz hűséget hozzánk, kímeltessék meg az Szécsi lovasát, micsoda falukon vadnak, és menjenek reájok, verjék fel őket. Az Herencsényi jószágát, valamit mostan birt és a ki Szécsinél volt is, ígird Bornemisznának, mint olyan nyilván való árulóét; Abafinak is bizonyoson adok jószágot, csak mutassa meg emberségét. Filekre azért én mindjárt gondot viseltetek, mert az fő kapitán itt volt nállam, virág

¹⁾ Itt az eredetiben három sor ki van törölve.

²⁾ Tirnaviae.

pénteken bocsátottam Szécsihez, ha onnét kibeszélhetné magát az igaz ember.

Magam is bizonyosan megindulok édes szívem ez jövő pénteken, ezt bizonyosan elhíheted, és Filek felé ballagok az hadakkal. Korlát uramnak irass mindjárt, vigyázzon igen magára és az várra, olyan fortély ne essék rajta. Irass édes szívem minden oda alá való hírek és állapotok felől mindjárt. Legnagyobb mesterség ebben az volna, hogy az Szécsi lovasit és gyalogit felkeverhetnék, kik mindenestől is hat százan nincsenek. Az Egri hadát is megindíthatom immár mindjárt. Az császár parancsolatival tegnap érkezék a portáról az csauz, minden végházakban parancsol, hogy mihelt én írom, azontól meginduljanak segítségünkre. Bohus ezen órában érkezék, hogy az levelemet írom vala, valóban examináltam, esküszik, szörnyen hiszi, onnét az lengyelek semmi gonosz szándékkal hozzánk nincsenek, semmi hadat ő ott nem hallott, ki ide ki szándékoznék, hanem mind Podoliára takarodnak. Király fiát bizonyosan hallotta, hogy ez jövő csötörtökön Illyvóhoz akar menni, az hadakkal ma nyolczad napja hogy Krakóból indult. Cancellarius az estve érkezék Hamburgból, de az ország dolgában oly meszsze jár császár az igazságtól, hogy nem hogy békeség lehetne azokon az útakon, de inkább készebbek egy lábíg elveszni szabadságok mellett. Mi formán akarná és kívánná vélek az békeséget, im az páriáját leirattam és megküldtem édes szívem; Péter uramat¹⁾, Berzeviczi, Palatics uramékat, az bírót harmad magával, azon kívül is, ha valaki oly ember vagyon, kettőt, hármat hivass be és olvastasd meg; de igen szorgalmatosan olvassák, az írásban való illetlen és igen gyalázatos szókra vigyázzanak; meglátják és elhíhetik, az német minémű békességet akarna, az bécsi végezést és az maga coronatiója idején az 17 conditiot nem hogy teljesíteni akarná, sőt tiltja, hogy ingyen se említsék; mint nyilván való latroknak gratiát ígír az országnak; de a mi ezeknél nagyobb, szóval azt izente az franczuz mediatoroktól, hogy nem csak az végházakban, hanem minden várasban és akármely erősségben német praesidiumot vegyenek bé; mert különben, az melljére tötte az kezét és esküvéssel mondta, hogy meg nem békéllik. Az franczuzok intették, mostan azt ne proponáltassa az magyaroknak, mert semmire nem mennek, holott most sem híhetnek neki: de császár azt mondta, hogy jobb most proponálni nekik, mert ő különben hitlevelet sem ad nekik. Így lévén azért a dolog édes szívem, én itt nem várakozom haszontalanúl, alá megyek, a várakat itt fenn megrakom. Tartson meg az úristen jó egészségben szerelmes szí-

¹⁾ Alvinczi Péter kassai ref. főpapot,

vem, és engedje ő felsége, láthassalak kedves állapotban. Irtam Szombat húsvét estin, dél után öt órakor 1621.

G. igaz szerelmesed m. p.

Kivül: Seren. princ. Susannae dei gratia stb.

IV.

1621. jun. 30.

Szerelmes szívem, áldjon meg az úristen minden jókkal.

Jóllehet semmi új dolog nincsen, kiről kelletnék írnom, de hogy gyakorta hallhass felőlem, és Kassáról oly hirtelen való indulásodat értvén az rémítő hírekre nézve, akarám értésedre adnom édes szívem, én ma szállottam ide rimaszécsi mezőre 22 kopjás sereggel és 6 hajdu sereggel, kiknek mindenikében 3, 4, 5, 6, 7 zászló alja vitézlő ember vagyon. Ímmár legalább lehetünk tiz ezeren három ezerrel; reménlem ezen a héten (meg)többülök; mert az vármegyék közzül még kettőnél több itt nincsen, ezen kívül is 12 ezer lovas gyalog vagyon útban, Abafitól és Turzó Imrétől tegnap jöve postánk, ma tized napja, hogy Trencsén vármegyébe beszállott, és az pártos urak: Horvát Gáspár Nagy Szombatban, Ostrosics István, Szúnyogh Mojses Besztercze várában szorultanak Balassi Zsigmondhoz. Az Jagendorfi herczeg bizonyosan által jött az múlt szombaton Solnához, maga írja az herczeg és a gróf is azt bizonyítja levelében. Újvár alatt álgyukat nyertenek bé az mieink a várban, az halomról, melyet csináltak volt, kiről lőttek be a várban, le vágták az németet rólla. Forgács Miklós indult volt 5 avagy 600 magával ezekhez az pártosokhoz, kiket Erdélyi András igen megvert Verebélnél. Bosnyák tegnapelőtt jött vala hozzám; tegnap 9 órakor lévén velle szemben délután 1 órakerig disputáltam velle; kívánta azt, hogy előbb Futnoknál ne jönnék; ő maga menne postán alá a táborban Buquoihoz, mindjárt frigyét szerezene és az békeséget végben vinné, úgy a mint császár magát ajánlotta. De én más felől bizonyosan megértvén, hogy csak tartóztatni akarna hazugságival, hogy az német segítség (kiért Pálfi Miklóst küldték) elérkeznék, noha senki nem reménli, hogy bocsássanak, én nem akartam megtartózni. Hogy velem szemben akara lenni, abban az órában érkezék az egrü günlü aga 400 kopjás lovassal, igen szép sereggel, kit mivel ők soha nem hittek, igen megconturbálák magokat. Holnap Rima-Szombathoz szállok, és isten velem lévén pénteken által megyek reájok, kik bizonyosan nincsenek három avagy negyedfél ezernél többen;

igen hamar jobb hírt enged isten édes szívem hallanod felőlünk ennél is.

Ide mi így vagyunk édes szívem, melyekben hamisat bizony nem irok. Az kassai porkoláb hazugságit el nem szenvedem; mert nem hogy hat ezer, de hat német sem jött egyéb, hanem Pálfi Miklóssal az mely 3 cornet elegybelegy német és horvát lovas vagyon, de két száz nincsen az is. Lengyel hírt eleget költnek az rossz emberek, de Ballingh János mai küldte levélben semmit sem ír olyant; attól keveset avagy semmit nem kell tartani; bátor oly igen ne siettél volna kiindúlni Kassából, de ha már megvagyon, az úristen minden utaidat jó szerencsákkal megáldja édes szívem, elébbeni jó egészségedet adja meg, és egymást engedje jó egészségben láthatnunk. Amen. Írtam Rima Szécsnél való táborunkban ultima Junij 1621.

G. igen igaz szerelmesed m. p.

Az követek a portáról megjöttek, még az múlt héten érkeztenek Erdélyben. Az oda való állapotokról semmit nem irok, értsétek magoktól. Ha úgy vagyon és lészen igassággal való megteljesítése is az dolgoknak, a mint az ajánlások vadnak, elég, és nekem annál több nem kellenék, talám sok is.

Kívül: (mint a II-ik számú levelen.)

V.

1621. jul. 10.

Szerelmes szívem, az úristen minden jókkal hosszú étlettel megáldjon.

Én édes aszszonkám immár tovább tovább menvén, s te is beljebb mégy Erdélben, és ritkábban hallhatunk egymás felől: mindazáltal én ígíretem szerént nem két hétben, hanem minden hétben is, ha kétszer nem, egyszer levelem által, isten egészséget adván, minden állapotunk felől tudósítlak. Filekben Herencsényi mint olyan nagy áruló kétségben esvén, noha az ország törekedésére megkegyelmeztem volna neki, de nem hihetvén sem nekem sem egy országnak, nem akará megadni a várat, azt remélvén, hogy mindenestől alóla eljövünk; de hadat hagyván alatta azt reménlem, a kapun nem fog kijárni; ám üljön ott benn az kő között, megunja valaha. Onnét Gács alá jövé, az ott valók erős reversalist adván az hűségéről, ma indultam onnét, holnap Szécsént meghaladom, hétfőn Palánkhoz, szeredán Lévához, pénteken az nagy hatalmas istennek szent segítségéből Ujvárhoz szállok. Ma reggel jöve levelem onnét, tegnap előtt írta az gene-

ralis, bizonyosan írja igen, hogy az német had fogy, éhezik igen, az vérhasban hal, az fizetatlenség és éhség miatt igen is szökik, az búza fejeket metélik, azt főzik, mind szárazon vizen élését igen megrekesztették az mi hadaink; az táborból mihelt kijő valamely felé, azontól ölik, fogják. Szeredán két regiment gyalogot indítottak Morvában az ujbári táborból, kiből megtetszik, ha annyi sok hada volna Ferdinándnak, a mint hirdetik vala, nem vinné el táborából és nem kevesítené hadát; annak felette, ha semmi ellensége Csehországban nem volna, és morvaiakat nem féltene az elhajlástól, mi szükség volna hadát vissza az békeséges országban vinni. Irja azt is generalis, hogy az rabok beszélnek magok, ha valami német ott Ujvárban volna, eddig sokan jöttek volna az mi hűségünk alá. Irja azt is, hogy az magok viseléséhez képest nem reménlik, hogy megvárjanak minket, sőt az rabok azt beszélnek, hogy szekerek elégetését végezték volna, ha meg kellett indulniok előttünk. Mit adjon az úristen, meglátjuk; ez bizonyos, hogy igen megrémültenek az elől járó hadok megveretéseken, kik annyira elvesztenek, hogy az öt ezer emberből öt száz alig maradt: mert az mi hadunk mikoron elunta az üzést, és vissza tértenek, az parasztság mindenütt eleikben támadott, rettenetesen ölték vágták, minden várakból, városokból kitámadtak ellenek, Bajnóczhoz szaladtanak volt az mult hétfőre viradólág 12 órakor, tiz zászlóval, az város be nem bocsátotta, de elfáradva lévén igen akartanak nyugodni. Azonban Illyésházi uram az én melléjük küldött hadamból 500 lovast válogatván reájok, hajnalban érkeztenek Bajnócznál reájok, és mindjárt megfutamodván az hidra indultanak, nem tudván, hogy az hidnak nagyobb részét az város elhánta volt; rettenetesen neki szorították őket az hidnak, és csak az vízben is vezett el öt száz benne, sokat vágtak, fogtak el közzülök; a kik onnét elszaladhattanak, Sempténél gondolták hogy az várbeliek nem támadnak reájok, de azok is kiütvén ölték, fogták őket. Az maradékja generalishoz küldött bé gratia kérni, és így az úristen azokat az nemzetekre arczúl támadott árulókat az nagy hitetlenségért így verte, gyalázta, fogyatta el; nemzetünknek kevesedésére, mindnyájunknak keserűségére, nem megyen az magyar immár az német mellé, nem kell félteni; ki nélkül igen keveset mehet elő dolgában. Pálfi Istvánt Váradra küldtem, száz ezer forintot meg fognak érte az német atyjafiai adni, az Fukarok közel való atyjafiai Augustában. Daróczi Istvánt is oda küldtem, és mivel az volt főkapitán szegény Rédei uramat felvert had előtt, megirtam, hogy megkénözván, tüzes fogókkal megfogdostatván, azután karóban verjék; az szegény keserves aszszony hadd érhesse meg büntetését az uráért való latroknak. Övét is az derekán találták; 6 pej lova, kin járt, csáprágja s egyebe is szekeren volt Da-

róczinak; Egri Istvánnál vagyok. Egyéb egyet-másában is sokat feltalálni ezután Gácsban, ugyan jól vagyok, Szécsi is megígérte, a mi nála vagyok. Kérlek édes szívem, nekem irass egészséged felől és minden oda való állapotok felől. Az bornak árát igen várom vala, de nem hozák el. Tartson meg az úristen jó egészségben és éltesen sokáig. Szécsénhez közel való táborban 10. July 1621.

G. igaz szerelmesed m. p.

Ez én levelmemnek pariáját az gubernatornak elküldheted édes szívem, és a kinek szükséges, mert ezek bizonyoson így vadnak.

Kivül: Serenissimae principissae Susannae dei gratia electae Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae etc. reginae, Transylvaniae principissae et Siculorum³ comitissae etc. consorti nostrae charissimae.

VI.

1621. jul. 11.

Szerelmes szívem, az úristen minden jókkal megáldjon.

Noha az estve is írtam levelet, mindazáltal most sem akarám eltitkolni tőled édes szívem, az úristen az ő ingyen való kegyelmességét nevelni akarván rajtunk, ellenséginken elkezdet adandó győzedelmét naponként újítani, tegnapi napon szép rendelt seregekkel Buquoi táborából kibocsátván egynéhány főkapitányt, hogy az mi mezei hadainkban, ha kiket elővehetnek, megtréfálják, mivel csak fűért sem járhatnak immár ki különben miattok, hanem seregeket kell kibocsátani az zsákmányosok őrzésére, interim az zsákmányos hogy buzát arassanak, kaszáljanak, és a harcz alatt bevigyék, generalis uram vigyázván az bástyáról, maga vette eszében az sereg kijövését, és azontól hírt adván az kapitánoknak, igen hertelen valami 12 száz lóval felülvén kimentenek. Az ellenség is, mint harczhoz készült igen válogatott vitézek, tiz seregben reájok indulnak, szemben mentenek szépen, előljáróban Horvát István nevű igen vitéz ember, 23 száz lovasom kapitánya, mint egy 400 lóval, utána az több seregek; ott azok vitézül megharczolván az igen szép sík mezőn, az úristen az győzedelmet az mieinknek adta, és sokáig üzvén őket, 300 muskatérosra vitték ezeket, kik meglövdözvén, azokon meg sem tartóztanak, hanem eltapođtatván az szép

franczuz, spanyol, német cornétákat, az tábor széléig vágják; melyet Buquoi látván, igen hamar az fő kapitán, hadnagy emberekkel, mint 300 fő-főszemélyekkel, felült, kijött segítségekre. De imezek semmit azokon sem tartózván, vitézül reájok mentenek, és azok is az nagy tisztviselő urak megfutantanak. Buquitoit elevenen adta most az úristen kézben; de az egész sereg, (mivel csak az tábor szélén volt ez immár az harc), mind gyalog lovas kiállván rendelt seregekben, és reájok indultanak. Az mely két katona fogta volt, félvén attól hogy elszalad, levágták, és velle együtt sok fő-főkapitánokat, hadnagyokat. Három főkapitánt elevenen fogtanak el, legalább öt száz lovast vágtak le, kik az java voltak az hadnak. Tegnap ez a harc tíz órakor kezdődvén tizenegy óra után végeződött el, és az mieink két katona elveszésével, 8 katona megsebesedésével jöttek bé Újvárbán. Ezt oly bizonynyal hidd szerelmes szívem, az mint levelemet látod. Engedje az felséges mindenható isten, ennél is örvedetesb híreket hallhass felőlünk. Eszedben tartsad szívem, hogy az magyar generalist Pálfit az mult szombaton fogák el s verék meg hadát, az főgeneralist tegnapi szombaton fogták el és vágják le. Oly nagy éhség vagyon immár közöttök, hogy az közönséges nép öt-hat nap sem ehetik kenyeret, 20 pénz ára kenyeret egyszer egy ember megehetik; az bornak itczéje 50 s 60 pénzen jár; ha az úristen oda vezérel, tudom inkább megszorulnak. Én bizony soha magyar hadat ennyit nem láttam, mint ez mostani, ha öszve mehetünk az 3 táborral, Újvár alatt valókkal és Turzó Imre urammal valókkal; kedvek is igen jó vagyon, csak az vármegyék félnek igen, kiket én eddig nem győztem eléggé biztatni; minden nap zsinatot tartanak és deliberálnak is, csak hogy nem annuálhatunk az ő kegyelmek végzésének; tegnapelőtt fejenként haza kéreznek vala tőlem. Ezt akarám sietséggel értésedre adnom édes szívem. Pénteken, isten velem lévén, Újvárhoz érkezem. Az török had is ez héten az Rákos mezejére száll. De rettenetes rút üdő támada reánk; negyed naptól fogva szüntelen esik az eső reánk éjjel nappal; el kell szenvednünk ezt is. Tartson meg az úristen szerelmes szívem jó egészségben. Ex castris nostris ad Giarmat positis die 11 Julij 1621. tíz órakor estve.

G. igaz szerelmesed m. p.

Generalis uram főkomornyikja Plati Ferencz maga hozá az hírt; ma indult Újvárból hajnal előtt éjfél után egy órakor, itt volt hat órakor délután; az rabokat is elhozta, kiket az törökök az harc után estve felé fogtanak az tábor szélén; szemekkel látták, nézték, mikor az főkomornyik az több főembe-

rekkel Buquoi testét kinyújtóztatták az sátorában; ma vitték el onnét, Bécsben vizsik. ¹⁾

Kívül: Serenissimae principissae Susannae dei gratia electae Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae reginae, Transyluaniae principissae et Siculorum comitissae etc. consorti nostrae charissimae.

VII.

1621. jul. 26.

Szerelmes szívem, az úristen minden nyavalyáidból meggyógyítson és sok esztendeig jó egészségben éltesen.

Leveledet édes szívem megadá az vak posta, melyből értem nyavalyádnak ujúlását, kin mennyit búsúljak, azt én meg nem írhatom, tudja és látja azt csak az uriste(n), ő szent felsége könyörülj(ön) rajtad szerelmes szívem (és orvos)ljon meg. Ha lehetne, bizonyítom az uristennel, hogy vére(mm)el is jól tennék veled; nem tudok mi tanácsot adni most is, hanem hogy azon istentelen emberek intsek, ijeszszék, biztassák, és csak valamelyik meggyógyítana az úristen akarójából, bátor annak megkegyelmeznél szívem; mert én azt gondolom, hogy ha meg tudják veszteni az ember (*így*), meg is tudják gyógyítani. Írtam igen Csomaközinek ezen dologról, hogy szorgalmatosan tudakozzék erről, és ha valamelyik olyan találkoznék közzülök, azt mindjárt vinnék utánnad; legyen magadnak is gondod édes szívem magadra, kérlek az uristenért.

Annak az nyilván való ördög gyilkos kurvának ²⁾ törvénye elhalasztásán úgy búsúlok, hogy feljebb sem lehet; soha nem is hallottam, hogy ez nyilván való búbájost, gyilkost, teli hassal

¹⁾ Csak nem szóról szóra egyezik ezen levél Bethlen Gábornak ugyanczen kelettel Sáros vármegyéhez intézett levelével, melyet a Székely Sámuel gyűjteményében lévő másolat után közölt *Gr. Mikó, Erd. tört. adatok III. köt. 344—345. lap.* — Az ezen közleményben előforduló tévedések és értelemzavaró hibák, mint *kapáljanak*, (*kaszáljanak* helyett), *tizenhétszáz lóval* (*tizenkétszáz* helyett), a mely két katona *fogra volt* (*fogta volt* helyett), *tegnap is a harc* (*tegnap ez a harc* helyett), az elmúlt *estén* szombaton (*e* helyett: az elmúlt *estén* szombaton) stb. stb. ezen a fejedelem saját kezével írt levél szerint kiigazíthatók.

²⁾ Ez Báthori Anna, Jósika Zsigmondnak, az egykori erd. cancellarius Jósika István fiának, neje volt, kit botránycs életéért a fejedelem engedelmeiből saját férje börtönbe vettetett 1618. decz. 14-én, s kinek ügyéről sok érdekes adat olvasható Bethlen Gábornak Rhédei Ferenczhez intézett leveleiben, az erd. Muzeum kéziratárában.

lévő megfattyazó személt, akármely nagy nemzet legyen is, hogy citálni kelljen, mert minden szabadságát maga vesztette el. Itt is valakiknek az törvéntudó uraknak, főembereknek, proponáltam, és megolvasták az vallatásokat, csudálkoztanak az törvényének elhalasztásán. Bezzeg nem kellett volna annak lenni, kiért én is úgy irtam az ispánoknak és ítélő mesternek, hogy megérthetik szabadon; nem kellett volna kedvezésből és jövődőre való várakozásért elhalasztani. Megírtam nekik, hogy ha ugyan citáltatni akarják, én nem tartok ellent benne; bocsássák el Bátori Andrásnak és azon kívül is egynéhány fűta(nácsos) jószágos nemes emberek kezességén; kik ha fejekig ig lesznek kezesek érette, úgy hogy törvény vége elő állatják mindenkor, valamikor és vala(mennyiszer ki)vántatik; de úgy viseljenek gondot az kezesek reá, hogy el ne menjen Váradról sohuvá; mert ha nekem úgy volna dolgom, ezer úr kész is volna, hogy kezes lenne érettem is, elmennék a kénnal való halál előtt. Megírtam azt is, hogy ne halogassák az törvént, hanem késedelem nélkül véget érjenek benne: d(e) ha citatio nélkül meglehetne, én inkább akarnám, sza(kadn)a hamarébb vége; ha pedig gubernator uram z dolog, talám jobb volna, de úgy is Báthoriért s(ok) j(ó a)karója találkoznék. Mindazáltal beszélj szívem guberna(to)rral felőle, és magad is ő kegyelme is viseljetek gondot az kurvának büntetésére. Az nagy hatalmas de nagy kegyelmű úristen könyörüljön édes szívem rajtad, és adja meg elébbeni jó egészségedet, hogy az én sok fáradságim után nyughatnám, élhetnék veled együtt ő szent felségének kegyelmes engedelmeiből akár csak mi kevéség immár bú nélkül.

Magam felől írhatom édes szívem, hogy jó egészségben vagyok; gondom, fáradságom, nyughatatlanságom, testem töredelme elég vagyok, mint ilyen nagy és egyenetlen, engedetlen hadnak ki csak egyedül vagyok gondviselő. Dicsírtessék örökké az úristen, az ellenség, noha megmaradott vala az Duna parton, és erős sánczczal vötte vala be táborát, ki megmaradott, de nyolcz egész napokon és éjtszakákon újabb újabb seregek által erős ostromot tétettem rajtok, meg nem állhaták, hanem által kergetők őket az Dunán; igen nagy kárral menének el, sok rakott szekereket hántak az Dunában, el nem vihetvén; egymást hánták be az hidról, oly nagy tolyongással mentenek. Én is ma indulván meg Újvártól, holnap szállok által az semptei hidon, szeredán Szombathoz szállok. Tegnap fogtak el valami leveleket, kiket császárnak írtanak az k, abból világozon végére mentem minden k, immár víni nem akarnak velünk, lát(ván) hanem Posonban, Bécsben, Prukban akarják az meg-

maradott hadat szállítani; kit értvén én is dolgaimat immár jobb állapattal fogom rendelhetni.

Bizonyosan írják Bécsből és egyebünnen is, hogy Mauricius Spinolát megverte, magát elevenen fogták el, Palatinatust Fridericus visszafoglalta. Mansfeld gróf is az bavariai herczeg hadát igen megverte. Ez három hírt az múlt vasárnap, mely napon én elűztem az ell(enséget), másik napon egy(m)ás után, de mind ez egy¹⁾ nták és vitték meg császárnak; mely v(esze)delmeken való bánatjában, ez órában hozák az ít(i)lő mester levelét, bizonyosan írja, hogy császár az elmúlt pénteken megholt volna. Igaz-é, nem-é, nem tudom; ez bizonyos, hogy felette igen halálos beteg volt. Az úristen mindeneken ő hozzátérőkön könyörüljön édes szívem, s mi rajtunk is könyörüljön édes szívem. Hét ezer emberem vagyon Poson alatt az püspöki révben, azon által nem jó német uram. Magad felől irass édes szívem gyakran nekem. Az felséges úristen tartson meg jó egészségben. Írtam az Vág mellett Tornócz nevű falu határán az Jattó mezején²⁾ 26 Julij 1621.

G. igaz szerelmesed m. p.

Kívül: (mint a jul. 11. levelen).

VIII.

1621. aug. 17.

Szerelmes szívem áldjon meg az úristen elébbeni jó egészség megadásával és hosszú élettel.

Nem kevés panaszom vagyon reád édes asszonkám, hogy nekem ily ritkán iratsz magad felől. Im mostan bizonyos postát küldött gubernatorunk hozzám, ki ötöd napra jött ide, s Vinczen voltál, még is nekem semmit nem irattál, én pedig ez óráig minden héten legalább két levelet, de bizony némely héten négyet is irtam és küldtem. Mind is hat leveledet ha vöttem tőled elválásomtól fogva; azért én is ezután oly ritkán fogok írni; ugyan haragszom azért, mostan hogy nem küldtél levelet ettől az postától. Magam felől írhatom édes szívem, hogy én isten áldásából jó egészségben vagyok, csak hogy rettenetes gonddal, búsulással. Az német herczeggel nagy szeretettel élünk, és jól alkuszunk, egymás tanácsából cselekedünk mindent; felette jeles fejedelem, sátoromban jó minden nap udvarhoz, és nagy tanácsot tartunk; vagyon is kikkel tanácskoznunk, legyen hála az úristennek, mert

¹⁾ A kipontozott helyeken a levél ki van szakadva.

²⁾ Alsó- és Felső-Jató Nyitrában Tornócz szomszédságában.

igen nagy német grófok és urak vadnak velünk, kik az hadakozáshoz értenek. Még az mult szombaton kellett volna Poson alá szállanunk, de azolta felette igen esik az eső éjjel nappal. Holnap azért isten segítségéből alája szállunk, mit ad isten, meglátjuk. Az hostátokat tegnap, ez éjjel és ma is mind égette, szemünkkel néztük az tüzet sátorinkból. Másfél ezer németet mondanak az városban, de talám két ezer is vagyon, az várban 500. Suerda nevű kapitán úr vagyon az várban. Az tábor Pósonon alól csak fertál mélyföldön vagyon az Dunaparton, az erdő között lövő szerszáma vagyon az parton, kikkel oltalmazni akarná az mezőt: de ha isten engedi, a felől alája szállok, meg nem segíheti, mert az Duna köztünk vagyon. Az spanyol és franczuz hadak mind által mentenek az Dunán Bécs felé, nem akarnak császárnak szolgálni, azt mondják. Az német had is igen szökik az ő táborokból. Nekünk istennek hála nagy táborunk vagyon; lovas seregünk 72, jók, gyalogunk is tiz ezer.

Felette igen kérlek édes szívem, nekem irass magad betegeskedésed és minden állapotodról, viselj gondot magadra, és' ha orvost találsz, gyógyíttasd magadat, én édes asszonkám, talám az úristen könyörül rajtad. Irass az erdélyi jószáginkban majorságinkban való sok fogyatkozások felől is, és mindenütt való tisztartókat fenyegeess igen meg, a hol érdemlik; rendelj is móddal való gondviselést közzéjek, s szerezz sok pénzt édes asszonkám, mert bizony nekem immár minden pénzem szintén elfogy; holott csak az két hét alatt 18 ezer lovasnak fizettem gyalog nélkül. Irass ide ki is minden tisztartóknak, viseljenek szorgalmatos gondot és gyűjtsenek sok pénzt. Radnóthon dícsír Haller István egy fő süttöt, küldd ki édes szívem, mert elnyomorodom az szegény kenyér miatt; látja isten, oly kenyeret adnak néha ennem, hogy Fejérvárratt az kocsisink is szebbet esznek néha. Az fehérvári, kishaludi kerteket szerelmes asszonkám parancsold meg igen, csináljanak igen szép kerteket belőlök, lássanak valóban hozzájok. Radnótra is elmenj, és ott is hagyj mindent jó állapotban; mert az lehetne legkedvesb lakó helyünk még, ha élhetnénk. Fogarasban elmenj és az udvarbirónak meghagyd, mindjárt három ezer köből zabot és ezer köből lisztet küldjön Jászvásárra; az lisztnek köblit 2 aranyon, az zabot is köblit 2 ezüst talléron mind eladhatják az hadaknak, eljönek Jászvásárig. Én mind gubernatornak mind az fogarasi kapitánnak megparancsoldam, az elvitelben micsoda módot kövessen; még is egynéhány ezer forintunk lenne az ott való majorságból. Az bástyát köz fallal együtt ez őszön elvégezzék, igen meghagyd. Sz.-Mihály napjára jőj ki Váradra, ha ki érkezel jőni, mindazáltal a mint akarod, úgy legyen. Mint látnak ott benn, irass a felől is. Csak meg sem irattad, hogy eladtad Szallai asszont.

Nekem irass gyakran édes asszonkám, ha azt akarod, hogy én is gyakran írjak neked. Én talám Prágában fogok menni. Tartson meg az úristen édes szívem jó egészségben sok esztendeig. Poson mellett Sz. György várasa mellett való táboromban 17. Aug. jó reggel írtam. 1621.

Gabriel m. p.

Az én ménesimre, édes szívem kérek, hagyd meg viseljének szorgalmatos gondot mindenütt, és most ősszel sütögetnék meg mind öregit apraját igen szépen. Egy szép gyenge koronácskát csinálnának, és abban az én nevemet, s az lenne az bélyeg; úgy még is nem lophatnának és cserélgethetnének annyit el benne.

Kivül : (mint az a július 11-diki levélen.)

IX.

1621. sept. 14.

Szerelmes szívem, az felséges úristen áldjon meg hosszú élettél és minden idvességes jókkal.

Leveledet gubernator uram postája meghozta édes szívem, melyből értvén naponként való gyógyulásodat, az úristennek én azért nem tudok elegendő hálákat adni; ő felsége tekintsen kegyelmesen reánk, és adja meg elébbeni jó egészségedet édes asszonkám. Ide való minden mostani állapotainkat az öcsémnek historice megírtam, melyet hogy előtted megolvasson, és abból megérthesd ide való szerencsés állapotinkat édes szívem, azt is megírtam ő kegyelmének. Én jó egészséggel bírok mind ennyi dögös számtalan betegek között is édes szívem. Az németeket valóban ostromoljuk minden felől, eléggé megszorogattattanak tőlünk, de az likból mégis nem vehetjük ki őket, noha valóban koplalnak; 50 pénz ára kenyeret egy ember meg eszik egy napon az ő táborokban, itt 8 pénz árával megéri egy nap; felette nagy piacunk vagyon, minden felől sok élést hordanak reá, mivel pénz nélkül nem hagyunk semmit elvenni. Új keresztyéneket ¹⁾ ismét vitetek édes szívem, ha isten engedi, és mind posztócsinálókat, egyéb mester embereket is igyekezem köztök kerestetni, csak héjában ne hagyják őket ülni immár. Béldi Kelemennek most választ nem adhatok, mivel Pécsi Simon dolgának törvén szerént kellett eligazíttatni. Az béllése-

¹⁾ Morvaországi anabaptistákat.

ket még fel nem hozák, ne késsenek vele édes szívem, küldd fel mind azokat az egyetmást béllésekkel együtt, kik felől írtam volt ezelőtt. Ha hol mi szép gyermek lovaim vadnak az ménesek között, avagy kifogva, hozasd ki őket Váradra, és rendeljenek lovasz mestert melléjük, olyat ki tudjon hozzájuk jól láttatni, és viseljenek gondot reájok, tanítsák és szoktassák jól őket; tudom mind Vinczen főképpen szeg csikók mind monyasok és kanczák szépek vadnak; valami szeg csikó ott leszen, az kanczákat is kihozasd; hadd lenne szép hat szeg kancza szekeres lovam. Fogarasban, Szamosujvárbán, Marosujvárbán vadnak, mind elhozzák az csökös csikókat onnét is, de ne az kanczácskákat. Bálint deákot kihozod-é Váradra édes szívem, add tudtomra; magam sem bánom, mivel nagy szüksége vagyon annak az várnak az jó gondviselőre. Kerekiben is kívántatnék valóban egy jó udvarbiró, immár Micskével birnák egybe és viselnének valóban gondot. Kapitán ott nem volna szükség. csak találnánk jó udvarbirót, szép jószág lenne immár együtt, és szép jövedelme is lehetne. Egészséged és gyógyulásod s egyéb minden állapotok felől irass édes szívem nekem gyakorta. Ezeknek utánna az felséges uristennek kegyelmes gondviselése alá ajánllak édes szívem, engedje ő felsége hamar immár egymást jó egészségben láthatnunk, melyet bizonyoson reménelek, hidd el.

Írtam ma kedden a Duna parton, Királyfalva nevű mezőben, 14. Septembris 1621.

G. igaz szerelmesed. m. p.

Rettenetes árvizek voltak egész Magyarországbán mindenütt, kihez hasonlót semmi ember nem említ, szent egyházakat és kő udvarházakat forgatott fundamentomból ki, egynéhány száz holt testeket koporsóstól mosott ki az czinteremből, az Hernád is megbecsülhetetlen károkat tött, mindent az mi kertünkben is elvitt Kassán, az majorház mégis megmaradott; so-hul ott az Hernád két szélén nem kaszálnak, az két hegy tartotta mindenütt.

Jakab deák ha az posztókat meghozatta volna, akarnám küldenéd fel édes szívem.

Az kéneső bányát hogy míveltessék valóban, az istenért kérlek, hagyd meg fejekre; mert ha minden esztendőben ezer ezer mázsát szerezhethének is, elvennék egyszersmind mázsáját 220 forinton, az viaszat 80 forinton, az rezet 70 forinton, egy jó ökröt 75 forinton, alább valót 70, 60, 55, legalább valót bokrát 100 forinton az közönségesnek, egy ökör bőrt 6 forinton, nyolczon is. Káránsebesből 15 napra oda mehetnek gyalog is. Szunyog Gáspár megjöve Velenczéből; oly vég vont aranyat hoz-

tak, kinél szebbet soha nem láttál, fekete vont arany, felemelt virágú, de az virága varrott, töltött.

Kivül: (mint a július 11-diki levelen.)

X.

1621. oct. 28.

*Post scripta*¹⁾. Szerelmes asszonkám áldjon meg az úristen. Leveleimet immár az postára hogy akarom vala adni édes szívem, érkezék egy RácZ nevű katona leveleddel, melyet megolvasván és újulását nyavalyádnak abból értvén, úgy búsulok rajta, hogy én azt bizony meg sem írhatom; talám az istentelen kurva hogy oly közel vagyon hozzád, azért is lehet: de hogy ott ne lakjál, hanem Szakmárban menj, igen kérlek és gyógyításd magadat édes szívem azzal az asszony emberrel, ki eddig gyógyított, talám a nagy kegyelmű úristen megkönyörül rajtunk. Azzal pedig mint cselekedjenek az asszonnyal, lám régen választ írtam; külömben hogy az erdélyi törvénylator embereknek végezésihez tartásák minden punctaiban magokat az vármegye viceispáni, parancsolj erősen édes szívem nekik, úgy járjanak el tisztekben, de főképpen az ott való directornak parancsold igen serio meg hopmestered által, lásson hozzá, szorgalmaztassa igen őket, törvényt vegyék elő mindenkor, az törvényszéket ne halogassák, hanem folyjanak az törvények. Egri Györgyné faluja felől soha nem is hallottam ennél külömben azt a hírt, hogy Hallernek adtam volna, s azt sem tudom, melyik Haller akarná bírni, mert engemet egyik sem talált meg felőle. Nálad lehet a jó asszony a felől, és szolgáljon híven. Pálfi Istvánnak éretted az tíz ezer forintot is elengedtem immár sanczában, és csak adja az ötven ezer forintot meg, felét pénzül, felét arany ezüst marháúl, elbocsátom, és bátor Kassára küldd fel igen jó gondviselés alatt; csak hogy az ötven ezer forint summáról egy ilyen hitlevelet vegyenek tőle, és irásának sumája az legyen, hogy ha szintén császár ajándékon kívánná is megszabadulását, de ki nem megyen az rabságból addig, valámig az 50 ezer forintról meg nem elégít, felérül kész pénzül, felérül marháúl. Szörnyű erős hitlevelet adjon magáról, meg is esküdjék az hopmester, vicekapitán, viceispánék előtt, maga kezével írja meg az hitlevelet róla; úgy osztán küldjék fel Váradról Kassára igen jó gondviselés, őrizet alatt, vas az lábán maradjon. Kassán az kamara háznál őriztessék, el ne szaladjon; írjon

¹⁾ Maga az ezen napon kelt levél nincs meg.

mindjárt feleségének, anyjának, az atyjafiainak, császárnál ne is törekedjenek elszabadulása felől különben az 50 ezer forint megfizetése nélkül, hanem hogy császár is segítse inkább hűségéért. Írjon suplicatiot császárnak is németül maga kezével, adják be atyjafiai, tudom megsegíti. Az mi marhát, arany ezüst mivet pedig adni akarnak, az anyja hozza avagy küldje alá Szombatban, és a mit ér, megböcsültetvén, és magam is megnézegetvén, adják mindjárt kezemhez, az leveleit postán küldjék fel.

Bojthit ha honn hagyattad, ám legyen abban az gyermek állapotja, de tudom hogy nem elégséges Károli annak tanítására, oktatására; mert igen parasztul tanít az, a mint eszemben vettem. Gelei legyen mellettek, és gyakorolja magát az tanításban, hijában ír énnékem más ember felől, hogy ő helyette keressenek, mert ha akarja és háládatlanul nem viseli magát hozzánk, adott isten annyi ajándékot és talentumot neki, hogy elérkezhetik az több papokkal. Az én köntösömre s marháimra viseltess gondot, ne vesszenek el, béllésimben kár ne legyen. Élteszen az isten édes szívem nagy jó egészségben. Írtam 28 Octobris délután 3 órakor 1621.

Igaz szerelmesed Gabriel m. p.

Ha az úristen velem lészen, elhidd hogy egy jó békeséggel megyek haza, véget vetek ezen sok fáradságimnak, ha kárommal leszen is.

Édes Suskám, én te számodra oly fő varrót fogadtam, egy fő mestert férfiat, a ki bársonyon, atlaczokon szokott drága varrásokat varrani, kinél jobbat Németországban sem tartanak; ugyan azon tar bársonyokat, atlaczokat oly szépen tud metélni virágokra, hogy jobb nem lehet.

Kívül: (mint a julius 11-diki levelen.)

Közli: SZABÓ KÁROLY.

BETHLEN GÁBOR FEJEDELEM

URALKODÁSÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ. ¹⁾

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

I.

1613. nov. 3.

Ferdinand von Gottes gnaden Ertzhertzog zu Österreich, Herzog zu Burgund, Graue zu Tÿroll und Görk.

Elder, Lieber, getreuer. Aus deinen gehorsambisten schreiben vom zweinzig drey unnd sechshunndzweinsigsten Monats Octobris und den Einschlüssen haben wir des Siebenbürgischen und Bathorischen üblen Zuestandts beschaffenheit abermalls vernommen, unnd deine an Ihre Kayserliche Majestät unnsern gnedigsten freundlich geliebten Herrn Vettern vnd Herrn Vattern abgangene unterschiedliche Brief an gehörige ort dirigiert, deinen getreuen Fleisz und dexteritet des feindtseinfäll in Ihrer Kayserlichen Majestät dition unnd weitterung zu vermitteln, abzuwenden und die Vestung Wardein verlussts durch die in dein Schreiben vermeldte mitl vnd Perschonen zu versichern, lassen wir unns gnedigist wolgefallen [w] öllens beÿ Ihr Kayserlichen Majestät, die albereit von dem Reichstage glückhlichen gehn Linz ankhommen sein, zu rühmen nit underlassen und wie es zu fortsetzung des angefangenen nuzlichen werkh von nöthn mit geldt und Kriegsvolkh dir helffen zu lassen gehorsamblichen ersuecht; deren andtwort und verordnung dir ehist zuekhommen würdet, von derselben dich allergnedigsten ergözligkeit zu getrösten haben, sollest auch zu prosequirung des angefangenen dir bewussten werckhs diejenigen, die sich gemainem Vatterland zu guettem hierzue brauchen lassen von Ihrer Kayserlichen Majestät wegen reichlicher remuneration vnd gnaden vertrössten, und das Sie Ihren fürsaz ins werkh richten sollen animirn, wirstest

¹⁾ A M. Tud. Akadémia kiadásában közelebbről Bethlen Gábor levelei megjelenvén, érdekesnek tartjuk ezen adalékot mintegy pótlékül és kiegszítésül közölni.

dich diszfalls Ihrer Kayserlichen Majestät und unserer gnedigsten mainung, wie von dem zu dir jüngstlichen geschikhten perschon mündtlichen vernommen hast, wie es die zeit vnd gelegenheit geben würdet, zu accomodiern wissen mit den Siebenbürgischen Stenden, Betlehem Gábor, Skender Bassa, weil dieselben zu Ihrer Kayserlichen Majestät gesandten abfertigen wöllen, dich auf Ihre Schreiben in khein weitleuffigkeit einlassn, sondern, dasz Sÿ die abfertigung Ihrer Gesandten zu Ihre Kayserliche Majestät befördern, den von baiden Groszmächtigen Kaysern geschlossenen Friden aufrichtig vnd bestendig zuhalten begeren, im übrign an Ihre Kayserliche Majestät remittirn, wie Ihme rechts zu thuen wissen wierdest, vnd sein deines Verrern berichts, wie des neuen weÿda waal vnd publicierung abgangen vnd zu was Intent die fremden Türkh und Tartarn diesen Winter in Siebenbürgn und Hungern verbleiben wöllen, und wie es mit dem Polakhischen und Kosakhischen Kriegsvolkh beschaffen, was seither deines jüngsten schreiben mit Wardein fürgeloffen, gewarttendt Dir beinebens mit Erzherzoglich gnaden woll gewogen. Geben Neustatt den andern Tag Monats Novembris Anno Sechzehnhundert und dreyzehenden.

Ferdinand
Horst von Moost.

Ad mandatum Serenissimi Domini Archiducis proprium.
J. B. Khazenstainer.

P. S. Uns berichtet der Kayserlichen Majestät, unsers gnedigsten freundlichen geliebten Herrn Vettern und Vattern Veldt Obrister in Oberhungern Graf Forgach vom 29. Octobris mit Einschlusz Nicolai Abaffi schreibens, dasz Báthori den 27. Octobris zu Wardein von den seinigen entleibt worden; wie dir solches mit mehrer particularitet bewusst sein, wann dann die Vesztung Wardein, Hust und andere verszte heuser, welche des Báthori gewesen und die Spanschaften, daher Er sich partium Regni Hungariae dominum genent hatt, nit zu der Prouinz Siebenbürgen, welche der Türkh eingenommen, sondern zur Cron Hungern gehörig sein, Alsz sollest müglichen fleisz haben, damit die Vesztung Wardein für Ihre kayserliche Majestät der Cron Hungern und der Christenheit zum bessten occupiert, vnd mit Ihrer kayserliche Majestät kriegsvolkh besetz, wider Türken, Tartern und Waÿda in Siebenbürgen, wann sich dieselben darumben mit gewallt annehmen und in Hungern wider dem mit Sultanos geschlossnen Friden einfallen und schaden wollten, erhalten vnd defendiert werde, wie wir Grafen Forgachen gleichfalls solches erindert, mit dem vnd dem Abaffi diszfalls zu correspondieren wissen würdest. Sein deiner mehrern particularitet des Bathori entleibung förlauffenheit vnd wie es mit Wardein

beschaffen, was die Türkhen und Sibenbürger, weill Sie expresse fürgewendt, das Sie allein den Báthori prosequiern, in Hungern khein schaden thuen, mit Ihrer kayserlichen Majestät den Frieden hallten wollen, thuen und fürnemen, ob Sie Siebenbürgen verlassen oder in Hungern über Winter bleiben. Dir beinebens mit Erzherzoglichen gnaden wolgewogen. Datum Neustatt den 3. Novembh. Anno 1613.

J. B. Khazenstainer m. p.

Cito
lito
citissime
lito

Kivül más írás: In negotio Várad, Huszt et reliquorum.

Külezim: Dem Edlen unserm lieben getreuen Andre Doczÿ von grossen Leutsch. Span der Spanschafft Bars des Königreichs Hungern Obr. Camer. Röm. Kayß. Majestät Rath und Obristen zu Sagmár (?) Szakmár. Cito. Citissime.

(Eredetije a nemzeti Muzzeum levéltárában.)

II.

1614. január 20.

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae et Bohemiae etc. rex etc.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Modernae legationis Transylvanicae status in quonam versetur, ea uniuersa et singula intellucturus es uberius ex paribus actorum, quae cum ablegatis Transylvanicis hinc decurrerunt. Consilij vero ratio talis inirj debuit, ut cum nos ob defectus illos qui propositj fuêre, ac ex paribus eorundem tibj simul cum fidelj nostro spectabilj ac magnifico comite Sigismundo Forgach de Ghymes etc. cum praesentibus sub Litera A. transmissis patent, etiam in praesentiarum et pro hac instantja, ultimam resolutionem et declarationem nostram edere haudquaquam potuerimus; namque ob nutantes hactenus voluntates hominum et transactionum saepius iam erectorum violationem, certiores fierj cupientes, realem securitatem praestarij desiderabamus; ablegati istj, nullam sibi facultatem a principalibus suis, assecurationem praestandj, aut vero de ulteriorj tractatu habendo, plenipotentiam datam fatebantur. Quia uero nos pro bono istius prouinciae cumprimis, emolumentoque et tranquillitate totius Christianitatis, ab honestis et tolerabilibus tractatus conditionibus alienj esse nolumus, dummodo ea ab incertitudine et fluctuatione, quibus hactenus laborabat, liberetur, et realis assecuratio praestetur; ut hanc benignam nostram modernam declarationem, principalibus suis,

ablegatorum Transyluaniae, duo (tertium siquidem, ad reditum usque ipsorum penes aulam nostram, ad consumationem usque tractatus retinuimus) referant et exponant. Vt uero benignum hoc nostrum intentum et publici boni promotio eo foelicius et desiderato cum effectu feratur, necessarium ratj sumus ut aliquos fidelium nostrorum hisce duobus redeuntibus adjungeremus, qui declaratam hanc nostram mentem, et sýncerum animj affectum, paternamque totj Christianitatj prouisionem uberius exponere deberent, ampliorque fides ab ijsdem prouincialibus fieret, nos a realibus, (dummodo firmis et securis) transactionis, conditionibus haud quaquam alienos esse: fidelitatj uero tuae, et spectabilj ac magnifico comitj Sigismundo Forgach de Ghymes etc. utpote quibus constitutiones istarum partium, necessitates praesentes, et status Transyluaniae magis perspecta habentur, deferre noluimus: Quamnam ex hisce duobus ad id peragendum, pro nunc magis commodum existimaretis, Magnificum nempe Franciscum Daróczj de Deregnio etc. aut certe Sigismundum Péchij etc. Quorum alterj nos egregium Ericum Laszottam de Szteblaw, pro socio missionis adiunximus. Volumus namque ut in quem sententia uestra caderet, is iuxta ordinationem nostram jam statim ad munus tale obeundum de facto sese accingeret et procederet: eamque ob rem nos, siquidem de deliberatione uestra comunj ambigebamus, bina exemplaria instructionis, aliarumque literarum pro expeditione necessariarum conficj demandauimus, ut quibus opus fuerit retentis, reliqua remitterentur. Quod sj uero nobis mutuo super hoc eodem negotio colloquentibus uisum fuerit, praeter ea quae hinc a nobis expedienda commissa sunt, alia etiam ad consequendum nimirum benignum nostrum intentum isthic exequenda committj debere et utile esse, de eo et sufficiens documentum ipsis ablegatis et commissarijs nostris darj debeat, ut pleniorj cum informatione commissionem hancee conficere possint: id quod uos mutuo, et quam sollicite peragatis, diligenterque commendatum habeatis, omnino uolumus. Ac tibj in reliquo gratia et clementia uestra caesareae et regia benigne propensi manemus. Datum in arce uestra Lijncz Austriae superioris die 20, Januarij anno dominij. MDCXIIIJ°

Matthias mpria.

Laurentius Ferenczffy mpria.

Külczim: Magnifico Andreae Dóczy de Nagy Luchie, comitj comitatum Barsiensis et Zattmariensis, cubiculariorum nostrorum regalium magistro, arcis et praesidij nostrj Zattmariensis supremo praefecto capitaneo ac consiljario nostro etc. Fidelj nobis dilect. (P. H.)

(Eredetiye a m. k. orsz. levéltárban publ. B.)

III.

1614. april 10.

Spectabilis ac magnifice domine et frater mihi observandissime stb.

Az kegyelmed levelét, kit 6. aprilis írt, 10 adák meg, kiből megérttettem, hogy az én levelem még kegyelmedhez nem érkezék, ki csak attól esett, hogy Tárkányba dirigáltam az leveleket, nem az pósta után, de reménylem, hogy eddig kegyelmed vette az én leveleimet; kegyelmednek minden dolgokról bőségesen írtam. Az kegyelmed szembelétele Bethlen Gáborral, nekem szükségesnek nem tetszik, holott kegyelmed magától semmiről nem assecuralhatja, sőt sok egyéb inconvenientiák altercálások következnek belőle, Betlennek keveset is hihetni és ő csak nyehesse Husztot, Kővárat azután akár mint legyen az dolog ő nem gondol vele, most az követek mindent eleiben adnak, ha az nem fog rajta, bizony héába az több tracta is; mindazonáltal, ha ő felsége parancsolja kegyelmednek, meg kell annak is lenni.

Az Nagy Lukács hada ha nem kell én megirom nekik, hogy eloszoljanak, de én igen félek rajta, hogy szinte akkor nem leszen hadunk, az mikor leginkább kelletik, mihent Daróczi uram kijő, tudom más állapot leszen.

Balassi Zsigmond palatinus uramnak is hasonló levelet írt és ő tőle is *salvus conductus* kért, de ő nem adott, ha *salvus conductus* nélkül be tudott menni, azonképen ki is jöhet, ha akarja, azért kegyelmed se adjon, mert az nem illendő dolog, talám csak játszanak vele, hogy mindenütt lesik, mert törvény nélkül itt senkit meg nem fognak.

Az huszti, kővári kapitányok gyakran irnak az fogyatkozásokról, de honnan segíthessünk neki, míg az ő felsége pénzével elérkeznek én nem tudom, mert az kamorán bizony csak száz forintot sem találhatunk; kegyelmed ő felségét sollicitálja felőle, én is szüntelen sollicitálom az pénz aláküldését, miért késnek vele, nem tudom. Homonnay uram héába hogy menti magát, mert soha csak meg sem gondolta, nem hogy kívánta volna ez dolgokat, az mit most kíván, hiszem írva küldte kívánságait, azokba emlékezet sincsen az mostani kívánságiról, levelei is megvannak, kiben reá felelt, hogy az mikre Daróczi uram által *condescendáltam* azokou megmarad, de ugyan nem marada meg azért; ezek ő felsége előtt nyilván lesznek, lássa mint szépítse dolgát, de ha csak egy Bátori Gábor *collatiója*, vagy parancsolatja ellen ezt megpróbálta volna is, nehezen szenvedte volna el, nem hogy egy római császár elszenvedhetné, noha semminek tartja most s nem is tud róla gondolkodni, mert többet hiszen

egy elvetett hamis procátornak, hogy mint becsületes főurainak és atyafiainak, de ezt ebbe hagyom.

Hogy kegyelmed Szakmárt jó módjával hagyta, azt jól cselekedte kegyelmed, én innét az nagy árvizek miatt csak Kassára sem mehetek, mind az Hernád és Tarcsa igen megáradtak. Ezen órában hozák bizonynyal, hogy ez elmúlt hétfőn megholt Thurzó Kristóf, az praedicatorok azt megemiszték. Éltesse isten kegyelmedet is jó egészségben. Datum Herkmerthen 10. Aprilis Anno 1614.

Spectabilis ac magnifice dominationis vestrae, servitor et frater addictissimus.

Comes Sigismondus Forgács
de Gimes m. p.

Külszim: Spebtabili ac magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy Luchye, comitatum Szatmariensis et Barsiensis comiti, cubiculariorum regalium magistro S. C. B. M. consiliario et praesidii Szathmariensis suppr. capitaneo etc. Dno et fratri observand. Szathmár. cito stb. citissime stb.

(Eredetije a magy. kir. orsz. levéltárban.)

IV.

1614. majus 11.

Illustrissime domine, amice mihi observandissime. Salute et officiorum paratissima commendatione praemissa.

Interea dum ex singulari animi mei synceritate non tantum in testimonium debitae observantiae, sed etiam summae erga sacratissimam caesaream regiamque Majestatem praestandae obedientiae gratia, solennes ad eandem legationes instituo ornoque qualia clam, palam, ex interceptionibus arcium finitimarum, ab officialibus ejusdem, praeter leges foederis initi, una cum meis omnibus passus sim, notiora ea sunt, quam ut relatione indigeant. Pro solempni igitur earum repetitione partim ex peculiari propriaque suae majestatis caesareae regiaeque voluntate partim vero ad me, statusque et ordines missorum legatorum svasione. et instinctu ad legatum meum dominum Sigismundum Sarmasagium, in aula suae majestatis caesareae regiaeque hactenus retentum, nunc vicissim duos alios adjunxi: generosum dominum Andream Kapÿ de eadem, ac prudentem et circumspectum Davidem Literatum judicem regium sedis Saxonicalis Keohalom, per quos de restitutione finitimorum ademptorum sacratissimam majestatem caesaream regiamque tam meo, quam omnium fidelium meorum nomine humilimis et demissis petitionibus requi-

rendam duxi. Vestram etiam illustrissimam dominationem per-
amice rogans, ut secundum eam, qua apud sacratissimam ma-
jestatem caesaream regiamque pollet auctoritatem, benignam
suam hac in re intercessionem, gratumque officium interponere ne
gravetur. Ea re et amplissimo suo muneri senatorio optime res-
pondebit; communi aequitati foederi observando consulat; malis
non exiguis quae forsitam ex his occupationibus emergere possent,
viam praecludet; me vero cum meis omnibus summis quibusque
syncerae amicitiae officiis, sibi devinctissimum reddet. Cum his
eandem perbelle ac foeliciter valere semper exoptans. — Datum
Claudiopoli, die 11 mensis Maii Anno Domini 1614.

Ejusdem illustrissimae dominationis vestrae.

amicus ad serviendum paratus

Gabriel Bethlen m. p.

(*Eredetije a Magy. Tud. Akademia kéziratárában.*)

V.

1614. sept. 1.

Illustrissimi, illustres, spectabiles, magnifici et generosi
proceres Hungariae per dei clementiam foelices
gubernatores et praesidia etc. Domini domini nobis
plurimum observandi. Post fidelium servitiorum nostrorum in
gratiam magnificentiarum vestrarum humilimam paratissimam-
que commendationem.

Az úristen tü nagyságtokat éltesse sok esztendeig bol-
dogúl.

Mi Lippa és Arad városának és várának minden rendbéli
lakói alázatos könyörgő levelünk által találjuk meg tü nagyság-
tokat, mint az jóisten után minekünk kegyes patronusinkat és
gondviselőinket. Nyilván lehetett tü nagyságtoknál ez üdő alatt,
miolta Betlen Gábor erdélyi fejedelemmé tétetett az török által,
hogy ő ezeket az végvárakat, tudniillik Lippát, Aradot és Boros-
Jenőt megégérte az törekeknek. Az miolta hűségünket erős hitünk
által megmutattunk (sic) is neki, mind csak alkalmatosságot ke-
resetten benne, hogy oly emberét bocsáthassa várunkban, ki által
az pogánnak kezében ejthesse az helyt. Holott pedig nyilván volt
nálunk ez az hír, mind tartottunk tőle, a mely emberit küldette
is ide kapitánságban, nem bocsáttuk belső várunkba be, hogy vé-
letlen meg ne csalattatnánk. Mely dologért nagy haragja is volt
reánk mind ez ideig. Noha pedig sok rendbéli levelei által eskü-
vése által intett bennünket, hogy engedelmességünket mutatnók
meg neki ebbe is, hogy belső várunkban bocsátanók be hozzánk
küldött kapitányát; de nem hihettünk neki, mivelhogy sem az

országunknak sem pengig vagy egy tanácsos úrnak bizonságtétele maga leveléhez nem accedált, ki ez félelmes hírtől minket assecurált volna. Mindazonáltal hűségünket igazán megmutattuk neki mind ez ideig, mert mint annakelőtte (miólta tudniillik az jó isten, kegyelmességéből ez helyeket az pogány kézből keresztény kézben fordította) az több boldog emlékezetű kapitánok az várasunkban laktanak, most is azonképen városunkban bebocsáttuk, tiszteltük, becsültük, mint urunktól, fejedelmünktől küldött kapitányunkat; de ez nem elég volt Betlen Gábornak, hogy az ő embere csak az várasunkban lakott, hanem azt akarta mind ez ideig, hogy úgyan belső várasunkban bocsáttuk volna be; úgy pengig, hogy mind várasunknak mind várasunknak kapuit az ő ett drabanti állják. Melyet nem engedhettünk meg neki, csalárdságától féltünk, melyet valóban meg is tapasztaltunk eszünkben vettünk bizonyosan, hogy nem oltalmazó fejedelmünk, (mely hazája szerető emberhez illenek) nak eladó és veszedelmünkre járó tyrannusunk volt. Mi mig Lippa Erdélyországunknak fővégháza volt, hozzá is volt aszkodva, igaz hitünk szerint pengig, melylyel neki megesküdtünk, nem is akartunk tőle elszakadni, míg oltalmunk volt; de minthogy elvetett tőle és szántsándékkal pogány kezében akar mind városunkkal, marhánkkal, feleségünkkel, gyermekünkkel ejteni, nyilvánvaló pogánhoz hasonló ellenségül mutatván hozzánk magát, az úristen előttis protestálunk, hogy az mi hitünk, kivel Betthlen Gábornak és Erdélyországunknak köteleztük volt magunkat, szabaduljon fel, hogy kereshessünk más oltalmat, ki ilyen nagy igyünkben gondviselőnk legyen. Mostan annakokáért, mivelhogy Bethlen Gábor ilyen csalárdsága által ez végházakat az pogánnak kezében nem juttathatta, erővel és hatalommal késerti, immár, az mit csalárdságával és esküvésével véghez nem vihetett.

Sok rendbéli rabok s pribékek jöttek mostanság az török közül, a ki ez minapi erdélyi gyűlésben úgvan szájából hallotta Betthlen Gábornak, hogy Szkender pasának mondja volt (mert híjja volt az pasa Bethlen Gábort, hogy Lippát megszállják); én nem merek menni, mert ha az országból kimegyek, fejemnek elesése leszen, az országomat is félttem pengig, hanem ám tü szálljatok alája, én is innen segítséget, népet adok mellétek, ha megvehetitek, istentől, én tőlem, ám legyen tietek, mert ha semmiképen külömben kezetekben nem adhatom. Ezenkívől is sokaktól megértettük bizonyosan, hogy régen odaadott az pogánnak bennünköt. Az pasa mostan Temesvárhoz szállott táborban; éjjel-nappal gyűl az hada, hogy ránk jöjjön. Mivel hogy pengig immár minden felől az ellenség környülettünk vagyon, istennél több oltalmunk és segítségünk nincsen, hanem isten után tü nagyság-

tok lehet oltalmazóink és gondviselőink. Annakokáért mindnyájan, kicsintől fogvást nagyiglan alázatosan confugiálunk nagyságtoknak eleiben, az élő istenért kérvén tü nagyságtokat, hogy ennyi sok kereszténységnek, az kik ez két véghelyekben vannak, jelenvaló szükségén és nyomorúlt állapotján könyörüljön és vegyen szárnyok alá bennünket; nagyságtok birtoka alá adjuk magunkot ez napságtól fogva, minden hűségünket erős igaz hitünk szerint megmutatjuk tünagyságtokhoz. Szánjon meg tünagyságtok ennyi sok özvegyet, árvát, az kik éjjel-nappal sírván könyörögnek az isten ellenségtől adja tü nagyságtok az pogány fegyvere ságár okáért mentől hamarébb lehet, bocsásson segítséget hozzánk tü nagyságtok, miglen szintén az ellenség városunkat körül nem veszi, annakutána a míg nagyságtok derekas segítséggel lehet. Ha hamarsággal nagyságtok bárcsak kétezer embert küldene, most gyül az pasa hada, ugyanott helyekben, isten után felverhetnük őket. Nagyságtokat az istenért is kérjük, hogy ebben nagyságtok ne kételkedjék; mi oly bizonyos emberinket is, úgymint Lippán lakó Erdős Mihályt, aradi Fekete Miklóst és Fejér Miklóst bocsáttuk nagyságtokhoz, az kik szóval is mindent megjelenthetnek nagyságtoknak az ide való dolgok felől; kérjük fölette igen nagyságtokat, hogy mindenben minden elég hitelt adjon nagyságtok nekiek. Ennek nagyobb bizonságára hitünk alatt ezen levelünket városunknak közönséges pecsétével megerősítvén, küldtük nagyságtoknak. Az úristen nagyságtokat az szegényeknek és ügyefogyottaknak oltalmazásáért örökké való jókkal az örök dicsőségben megáldja. Kit mi is szívünk szerint kérünk az úristentől, hogy nagyságtokot mint fejenként az szegény magyarságnak oltalmára és megmaradására boldog hosszú élettel áldja meg. Amen. Datum ex arce Lippa, prima die mensis Septembris. Anuo Domini 1614.

Vestrarum magnificentiorum

humiles subjecti

universi cultores Civitatum

Lippensis et Orodienſis,

opem a deo et magnificentiis

vestris serio implorantes.

Kivül: Paria literarum universorum cultorum civitatis Lippensis et Arad: ad illustrissimos, illustres, spectabiles, magnificos ac generosos proceres, Georgium Thurzó regni Hungariae palatinum, Sigismundum Forgács ejusdem regni proregem. Georgium Homonnai, necnon Andreám Dóczy arcis et praesidii Zathmár-Németiensis supremum capitaneum etc. primarios per dei clementiam praesides regni Hungariae

et gubernatores foelicissimos, dominos dominos, nobisque post divinum auxilium opitulatores confidentissimos' plurimum observandissimos.

(*Egykori másolat a m. k. orsz. levéltárban.*)

VI.

1615. jun. 26.

Nos Gabriel Bethlen, dei gratia princeps Transylvaniae sat. Memoria commendamus sat. Quod cum intelligamus, ad sinistram expostulationem et instantiam quorundam Saxonum subditorum nostrorum Transylvaniensium, ab illustrissimo ac reuerendissimo domino Melchiore Kezelio, episcopo Kennensi, administratore episcopatus Nouae Ciuitates, ac secretorum sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliorum directore, post spectabilem ac magnificum dominum Franciscum Daróczy de Deregyó, comitem comitatus de Beregh, et camerae Scepusiensis praefectum, nec non Ericum Lassotam á Steblau, pro executione transactionis Tyrnauiensis delegatos suae maiestatis commissarios et consiliarios, literas superuenisse, quibus mediantibus, nomine praefatae sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis a debita executione praescriptae transactionis interea prohiberentur, donec de expostulationibus subditorum nostrorum veritatem indagantes, si qui partes suae maiestatis secuti, aut in persona captiuati, aut bonis et rebus quibusuis spoliati fuissent, vigore allegatae transactionis, talibus eliberatio, bonorum restitutio, et publica promulgaretur amnistia et antequam debita executioni manus admouerent, priuatam de horum omnium effectuatione a nobis assecurationem habere postularent. Quamuis autem ab initio felicitis inaugurationis nostrae nemini subditorum nostrorum contra dignitatem nostram et salutem tranquillitatemque patriae communis, clandestinis, illicitisque eiusmodi tractatibus, neutiquam sese immiscere saluum fuisset, praesertim vero post pacta induciarum cum sua maiestate tempora, et sub ipsa transactione, in manifesto rebellionis crimine nonnullos reprehenderimus. Nihilominus, ut hac in re etiam clementi sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis voluntati accomodantes et transactioni etiam inuitae satisfacere volentes: ideo dominos praefatos suae maiestatis commissarios in eo assecurandos, affidandos et certificandos duximus, ut si qui subditorum nostrorum, pro illis excessibus, quod partes suae maiestatis secuti, contra nos et dignitatem nostram, statumque patriae communem temerarie delinquentes, captiuati aut bonis suis spoliati vel proscripti vel exules facti fuissent; eosdem uniuersos et singulos, talibus notatos excessibus captiuos eliberabimus, bona spoliata restituemus, proscriptiones deleri

curabimus et publicam amnistiam pro delictis eiusmodi hactenus admissis, dabimus, donabimus et promulgabimus, prout assecuramus, affidamus et certificamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Colosuar, die vigesima sexta mensis Junij anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Gabriel Bethlen mpria (P. H.) Simon Pechy
cancellarius mpria.

(Eredetiye a m. k. orsz. levéltárban.)

VII.

1615. octob. 24.

Én Gyarmathi Balassa Sigmond, Magyarországban régi főnemzető böcsületes úr, vallom ez hitlevelemmel, hogy az tekéntetes és nagyságos vezér és szerdár Ali pasa ő nagysága, az hatalmas és győzhetetlen islam császártól ő nagyságának adott hatalomból engem ez napságtúl az ő hatalmassága oltalma és kegyelme alá vett és fogadt ő nagysága és ígérte nekem az Erdélyországnak fejedelemségét, fogadván ő nagysága, hogy az hatalmas islam császártúl azt a fejedelemséget nekem megszerzi, nyeri és hamar való nap az fejedelemségben isten ő szent felsége segítségéből és Erdélyországnak akaratjából beléje viszen és helheztet. Ha azért az mindenható nagy úristen bőv irgalmasságából ez dolgot jó szerencsáson véghez engedi vinnünk, és én az megígért erdélyi fejedelemségben belehelheztetem, tehát fogadom én is az én igaz hitemre, emberségemre és tisztességemre, hogy az menyi adót Erdélyország mostan ő hatalmasságának ád, azt megöregbítem és még annyit adok hozzá. Az várakat is, kiket Betlen Gábor ígért és fogadott az hatalmas islam császárnak megadni, azokat ő hatalmasságának megadom; ő hatalmassága barátinak barátja, ellenségének ellensége leszek és mind ezekből, mind egyebekből, valamit az hatalmas islam császárnak méltóságára és böcsületire látok és tapasztalok lenni, azban igazán és híven az én tiszttem és hivatalom szerint szolgállok ő hatalmasságának, míglen isten ez árnyékvilágban éltet. Mindezeknek nyilvánbb való bizonyosságára és nagyobb erejére adtam ez tulajdon kezemvel írt leveletem, szokott pecséttemvel megerősítén, az tekéntetes és nagyságos vezér és szerdár Ali pasának. Írtam Kékkőváramban Mindszent havának huszonegyedik napján, Christus urunk születése után ezerhatszáz tizenötödik esztendőben.

Gyarmathy Balassa Sigmond mp.
(P. H.)

(Eredetiye, mely egészen B. S. írása, a m. k. orsz. levéltárban.)

VIII.

1615. decz. 12.

Sacratissima caesarea regiaque majestas sat. Posthumillimorum *stb.*

Tam officium meum, quo ex clementi gratia majestatis vestrae Sacratissimae fungor, quam fidelitas maiestati vestrae etiam juramento obstricta et debita, a me id requirunt domine clementissime, ut in absentia majestatis vestrae sacratissimae ab hoc regno, invigilando, commoda majestatis vestrae promovere ac ea, quae majestati vestrae sacratissimae, ejusdemque majestatis vestrae regno nociva et damnosa esse animadverterem, pro possibilitate mea praecavere majestatemque vestram sacratissimam superinde informare tenear.

Quam ob causam non intermisi majestatem vestram praeterlapsis diebus humillime informare, qualiter magnificus sigismundus Balassa ad Ali Passam aliquoties emisit servitores, quo tamen animo, mihi tum non constitit. Nunc autem, in cujusdam pedisequae suae consortis elocatione, nuptorumque celebratione inter caeteros communes etiam egregium Franciscum Fanchi praesentem habuit, cum quo, madefactus vino, colloquio et tractatu habito, animi sui propositum eidem aperuit, qui ab ipso rediens, memor fidelitatis majestati vestrae sacratissimae patriaeque debita, morbo correptus, cum personaliter ad me venire nequiret, servitorem meum primarium egregium Stephanum Bori, quamprimum ad se accessiri curavit, per quem quae mihi secrete et confidenter significavit ac tam verbotenus nunciata mihi retulit, quam postea in scripto propria manu exarata mihi exhibuit, ea latinitate fideliter donata majestati vestrae sacratissimae demisse transmitto.

Cum autem tam ipsius Balassae perfidia, quam Turcarum tanquam hostium vaferrimorum inconstantia noscendique animus ex nunciatis domini Fanchi elucescant ac manifestentur, quid in hoc casu faciendum, qualiterque teli malo obviandum, imminensque regno majestatis vestrae periculum evitandum, et praeveniendum, Majestas Vestra Sacratissima citissime me clementer informare, mihi que benigne demandare dignetur.

Mea tenui. domine clementissime, opinione existimarem majestatis vestrae sacratissimae, utriusque ordinis dominorum consiliariorum in certum aliquem locum, ex mandato majestatis vestrae convocandos esse, quomodoque ausus maliciosi, ac regno huic majestatis vestrae perniciosi ipsius Balassae praecaveri et anteverti possent ac deberent, in accuratam deliberationem ac consultationem assumeretur et si quid unanimes consensu concluderetur, id etiam effectui manciparetur.

Cum autem Turcarum sultani ad majestatem vestram legati adhuc praesentes sint, cum iis merito exostulandum esset, quod nomine ipsorum sultani ex una parte certam ac firmam pacem certique temporis inducias tractent, econtra vero Ali et Skender passae nocivas practicas contra majestatem vestram tractare et in hoc majestatis vestrae regno turbas movere non vereantur, hacque ratione etiam contra juramentum ipsorum Sultani et capitulationis ad Sitva-Torok sancitae sextum articulum, ubi specificatur, non debere ullum receptaculum vel fomentum dare malis hominibus et inimicis utriusque caesaris, peccare non erubescant.

Supremus quoque partium regni istius majestatis vestrae capitaneis per majestatem vestram serio demandandum esse existimarum, ut tam ipsi invigilent, quam in confinibus ipsis subjectis eam ordinationem faciant. Ne videlicet ipse Balassa militem conducere, in unum congregare, vel cum aliquo milite ex regno alio se proripere possit. His mediis domine clementissime mea tenui opinione existimarem, conatos malos ipsius Balassae impediri posse. Quae majestati vestrae sacratissimae secreta manuque mea propria per proprium famulum meum demisse perscribenda et significanda esse censui. Dominus deus sat. Datum Bitchae 12. Decembris 1615.

Majestatis vestrae sacratissimae

humilimus ac perpetuus fidelisque
servitor

Comes Georgius Thurzó mp,

Külczim: Sacratissima Romanorum Imperatoriae a. Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque regiae majestati etc. Domino domino meo clementissimo Ad proprias suae majestatis manus.

Kivül más kézzel: Palatinus bericht des Sigismundi Balassa rebellion. 12. Decembris 1615.

(Az egész levél Thurzó írása.)

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban, Publicorum B.)

IX.

1615. decz. 27.

Tekéntetes és nagyságos vezér Ali pasa. Szolgálatomat stb. stb.

Továbbá az nagyságod böcsületes leveléből az rab dolga felől mit írjon, bővségesen megértettem, magam is mindjárt még elsőben gondoltam, hogy nem fog az ily hertelen véghez mehetni, de mivel biztatott nagyságod és oly igen siettetett az levelem

megküldésével, ahoz képest reménlettem, hogy nagyságod úgy elvégezte legyen az dolgot, hogy ne foghasson haladhatni, de mivel így történt és kell haladni, én ellenem pedig az gonosz szándék és igyekezet sok, és naponként öregbedik, ez ideig titkolták és szép szóval akartak reá venni, de már ugyan fenyegetőznek, csak isten tudja, mindennap mely újabb-újabb híreket költnek felőlem. Azért többé nem látom módját, hogy itten megmaradhassak, hanem el kelletik mennem Lengyelországban; mielőtt nagyságodtól ez szolgám megérkezik, nem késem csak egy hetet is, megindulok. Ezdig is elmentem volna, de mivel némely főrab dolgában kezdtem végezni, nagyságod híre nélkül nem akartam elmenni, hogy nagyságod ne vélte volna másra, azért, hogy egymást érthessük ezután is, és ugyan az elkezdett dolgot isten segítségével jó véghez vihessük, ez módunk lehet abban is. Írjon nagyságod az havasali és moldvai vajdáknak ő nagyságoknak és végezze el velek, hogy én nagyságodnak szóló levelet küldenék nekik, ők nagyságodnak iktatnák kezébe késedelem nélkül híven viszont ha nagyságod nekem írna, az szerént azt is küldenék meg nekem. Ők podolai Kameneczre küldjék csak emberemnek, az kinek én írnám az nagyságod nekem szóló leveleit. Ezben pedig hogy nagy híven, igazán és gyorsan cselekedjenek, kérje őket nagyságod, sőt egyébbül is miből kívántatnék, hogy meg ne vounák magokat, de lennének minden segítséggel. Az nekik szóló leveleket pedig küldje hozzám nagyságod, hogy magam küldjem meg nekik és ahoz képest végezhessek is velek. Így én is érteném, negyságod mit végezett, és nagyságod akaratját és viszont az én akaratomat is nagyságod. Nekem igen jó módom leszen az levelek elküldésében Tergovisziára és az szerént az vajdáknak is podolai Kameneczre, mert nem messze. Elhittem pedig, hogy nagyságod szorgalmatosságában hátra semmit nem hagy, hanem azon erőlködik, miként ajánlása szerént mennél hamarébb és jobb módjával véghez mehessen az dolog, kit én nagyságodnak, isten megtartván, meg igyekezem szolgálni. Azon is kérem nagyságodat, mint jó akaró bizodalmas úr barátomat, az mely levelet nagyságodtól kívántam és reá is felelt nagyságod, hogy megadja, ugyanezen szolgámtól azt is küldje meg nagyságod és ne balaszsa tovább, hogy az atyafiaknak megmutathassam és ők is bizonyosan érthessék és láthassák, hogy nagyságod reá felelt és szeretettel törekeszik az dologban ne halogassa nagyságod az másik levélre, hiszem az elérkeztén azt is nagyságod megküldheti; nem is látom semmi hasznát az én levelemnek, ha nagyságod az magáét nem küldi meg, mert azok egymásra mutatnak és egyik az másik nélkül haszontalan. Ajánlotta azzal is nagyságod magát jó akaratjából hozzám szolgám által, hogy lóbúl és egyébbül is

nagyságodban meg nem fogyatkozom, kérem azért nagyságodat, mint bizott úrbarátomat, küldjön ugyan most egy szép és jó lovat, mert minthogy az gonosz akaróim így reám törnek, ki tudja utamban mi történhetik, hogy kivántatni fog szolgálatja az jó lónak; nem arányzom, akármikor is oly nagy szükségem hogy lehessen az jó lóra, mint most, azért kérem még is nagyságodat, ne hagyjon az nélkül; isten megtartván, higgye nagyságod, nem leszek hálaadatlan szolgáló barátja érette nagyságodnak. Ugyanezekről és egyebekről is az jámbor szolgálótól, kit nagyságod már ösmér, szóval is izentem nagyságodnak. Azért mindenekre ugyan levele által választ várok nagyságodnak, elhívén kívánságimot cselekedettel megteljesíti nagyságod és egyébből is derék teljes tanúsággal bocsátja hozzám vissza szolgálmat. Utoljára nagyságodat kérem, mint ezkorig magát nekem ajánlotta nagyságod, ezután annál is igazabb és jobb akaró úram barátom legyen és maradjon fogytig nagyságod. Bizonyos lévén nagyságod én felőlem is, hogy semmiben az én igaz tökéletes barátságomban meg nem fogyatkozik nagyságod, hanem minden üdőben szeretettel és jó kedvvel szolgállok nagyságodnak. Engedje az mindenható úristen, hogy *stb.* Irtam Kékkő váramban karácson havának huszonhatodik napján Ao. 1615.

Nagyságodnak szeretettel és jóakarattal szolgáló barátja.
Gyarmathi Balassa Sigmund mp.

Külczim: (a sorok eleje hiányzik) . . s nagyságos vezér Ali pasa len hatalmas török császár ott való országinak és biro Budán helytartójának *stb.*

(*Eredetiye, — mely Balassa írása — a m. kir. orsz. levéltárban.*)

X.

1616. jan. 20.

Spectabilis ac magnifice domine frater mihi confidentissime. Seruitiorum *stb.* Minden kedves jovaival áldja meg az úristen kegyelmedet.

Még ittben létében kegyelmednek a miket kezdetünk vala Homonnaÿ úram ügyekezeti felől hallagatni, azt annak utána három négy felől is igen bizonyították, maga indulatját immár nem annyira csudálnók, de mindenfelől igen bizonyosan írják, hogy császár commissiójával biztatja magát, aszat mutogatja az hajdú kapitánoknak, sőt kérkedett is véle, hogy az pénzt is, melylyel az hadakat fogadja, ő felsége adta, küldötte. Tarjáni Deme-ternek zászlókat osztott ki, hogy gyalogokat gyűjtsön. Fekete Péternek pénzt adott, kivel az egész hajdúságot fellázassa: tudja

kegyelmed az előtt is mennyi kárára búsulására lőn mind Erdélynek, Magyarországnak az hajdúság fenforgása, sokat tanultak azulta, ha még egyszer szárnyokra kelhetnek, nem tudom, mint az rajt, ki fogja őket kosárban. Ezt pedig én kegyelmednek bizonyosan csak magának írhatom, ez az ember nem szédeleg úgy az hadakozással mint Báthori Gábor, nem is várja, meg se gondolja kegyelmed, ide bé maga birodalmára ellenségét, azt tartja, hogy melior miles in solo alieno, eleibe ballag, higyje kegyelmed, az Tisza két felén fordul meg az hadakozás súlya. Nem fenyegetünk senkit, isten oltalmazzon attól, az közönséges frigy ellen, sem császár úrunk ő felsége méltósága ellen nem vétünk semmit, de priuatus ellenség ellen is szabad magunkat oltalmaznunk, higyje kegyelmed erről az részről is lesznek sokan, kik az kapdosásnak és efféle újságoknak örülnek. Elég siralmas dolog ez veszett nemzetségünkben, mikor senki nem bántana sem tudunk nyugodni, magunk teszszük prédává magunkat, ha ő felsége eleit nem véshi; magunk oltalmában bizony nagy reménségem vagon, minthogy az vigyázás és serénség is mellettünk vagon, igaz ügyünkben az úristen megsegít minket. Kegyelmed a miben hozzá fér és illik, tudósítson mindazonáltal minden dolgokról, míg derekason fellázadnak az hadak és kiválképen ha császár urunk ő felsége akaratjából ez az indulat nem talál lenni, úgy tudom bizvást írhat. Eltesse az úristen bódog jó egészségben sokáig kegyelmedet. Datum Albae Juliae die 20. Januarii 1616.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae.

Servitor addictissimus et frater

Simon Péchi m. pr.

Kívül : 6. Febr. 1616.

Külczim : Spectabili ac magnifico domino Francisco Daróczy de Deregnyő *stb.* domino fratri mihi confidentissimo.

(*Eredetije, — mely egészen Péchy S. írása — a m. k. orsz. levéltárban.*)

XI.

1616. nov. 19.

Éltemig való alázatos igen hiv szolgálatomat ajánlom nagyságodnak, mint kegyelmes uramnak. Istentől kívánok nagyságodnak sat,

Kegyelmes uram, én itt Dézsen vagyok; de még az hadak el nem érkeztek mind az kit ide rendelt nagyságod; itt több nincsen az nagyságod lovasánál, gyalogjánál. Az aranyasszéki lovas és gyalog, aztis tudja nagyságod mennyi lehet, azok eljöttek, azon kívül az Török István hajdú, és Cseríni Farkas uram azokkal azkiket

össze gyűthetett az vármegyékben. Én tartóztatám ő kegyelmeket is itt, mivel hogy most itt szükségesebb. Veseléni Boldizsár uramértis érte küldtem, az székelyek eleiben is elküldök, hahol hallhatom őket. Csak jőnének kegyelmes uram, én rajtam semmi nem múlnék; de mód nélkül egy vak szerencsére nem merem az nagyságod hadát vetnem; Mindazáltal kegyelmes uram, ha nagyságod azt parancsolja, hogy valamint az szerencse szolgál, ugyan reá menjek, én kész vagyok egy szerencsére megpróbálnom ezekkel is, csak azután nagyságod én reám ne haragudják, ha az szerencse nem szolgál: mert kárt és terrort nem akarnék az házára hozni. Vigyázatlanságtól én nem félek, csak egyébképen bírassak velek. Én ahoz tartom magam, az mit nagyságod parancsol, mindenekben, mindazáltal az occasiot ha látom, én semmi jó occasiot nem praetermittálok, de magam fejtől tehetségem szerint nem akarnék kárt tennie. Ide kegyelmes uram ezek az hírek most: Rác Adámnak fogták volt el egy szolgáját Mocsoniék az házánál, az ki szökött közzülök, azzal itt beszéllettem szintén most; ez azt mondja, hogy tegnap Sülelmeden voltak. ma által az hadadi jószágra szállanak, az végezés közöttök ez volt, hogy eloszoljanak, Szakmár felé menjenek, de Prépostvári uram hivatta ki közzülök Foltit és ő általa két hó pínzt ígért az hajdúknak; ő akar valamit, az mint eszemben veszem. Egy levelek is jött Kovács Pétertől, az odaki való nagyságod hajdú kapitányától, és Szabó Jánostól, melyben azt irták, hogy ő Kovács Péter közikben nem mer jöni külömben, Szabó Jánossal és az többivel együtt, hanem menjen érte Gombos 3 vagy 4 század magával, és ötöt erővel vigyék el az többivel együtt; ő gondja osztán az többi, ha ötöt oda esketik erővel. Már onnét Hadad tájáról akarnak ma vagy holnap reá menni, az az Kovács Péterékre; ezt az a legény nagy bizonynyal beszél, de ha bizonyoson megérthetem, hogy ezek elmentek, az maradékjára én is gondot viselek, ha hozzá térek. Nekem ezt is mondják, hogy nagyságod ne bizzék az szilágyi atyánkfiaihoz, mert azok is csavargának, mindazáltal én is csak hallom. Ez azt is mondja, hogy Szécsi Györgynét várják 500 kopjással. Azért kegyelmes uram nem jó ezeket az híreket csak semmire vélni; ezeken ugyan valóban idején legyenek minden felől rajtok: mert ha meggyülekezhetnek, bizony nehezebb lesz azután. Nagyságod is siettesse az hadakat, jötest jön (*jűjön*) arra az fejedelemség kívánók felé: ha nagyságod jó, megyek én osztán mindenütt elől; de így ha mi esnék, nagy szivet vennének. Tul nagyságod írja meg Rédei uramnak mentől hamarébb lehet híják bé Váraddá Kovács Pétert és Szabó Jánost, legyenek ott, maga is túl induljon, vegyük közben őket, így az kinek mi szándéka volna is, félben hagyja. Fel is ülnek mind nagyságodra való képest és az Bihar vármegyére, ha látják, hogy ugyan

kézzel fogtuk. Az istenért kegyelmes uram ezzel ne késsünk; mert ha nagyságodnak én hátam megett kész hada volna, és attól nem félnék, hogy ha ezen az hadon mi esik, mi jöhet ki belőle, én mentest mennék; így is, az mi lehet, bizony nem hagyom könnyen, de sok okokért kell tapogatva járnom. Bizony nem az félelem visel, hanem mindennek eleit utólját meg kell gondolnom; legyen kész csak nagyságod, bár én menjek az után mindenütt elől.

Az mint értem kegyelmes uram Török István uramtól, ezek az hajdúk magok is kevés adományért eljönének mind seregestől, kit tudom megirt nagyságodnak Török István uram is. Nagyságod az én tetszésemből is nem néz kevésre; az mely állat megmart, kössük ugyanannak az szőrivel őket. Ezek azt mondták Török Istvánnak, hogy őket biztatják, az ki biztatja, az leveleit mind kézben hozzák, sőt azt is, kibem nekik azt írják, hogy lássanak dolgokhoz ők az hajdúk, mi nem szép szóval tartjuk Betlen Gábort, de bizony ő is úgy jár, mint Báthori Gábor. Igen jó volna, ha ez az levél kézben akadna, látszanék ki egyszer az practica farka, Azt is mondták, ha kell, Sarmaságit mind fiastól kézben hozzák, valakit akar nagyságod, azt adják kézben; ha akarja nagyságod, az honnen jöttek, mindjárást oda fordulnak, arczczal azokra, valakire nagyságod mondja, tüzzel vassal rajta lesznek; ebből nagyságodnak sok haszna jöhet ki, ha nagyságod ad nekik, kit sok volna meg irnom.

Török István uramnak most is egy szolgálja vagyok közikben, még meg nem jött, azt is várnám, mivel jár; még itt nem voltam, hogy oda küldötte volt. Az istenért kegyelmes uram ne nézzen nagyságod kevésre, fordítsuk mellénk őket; hittel mondja Török István, hogy meg lehet, csak nagyságod akarja. Az után mindenben módot ad isten nagyságodnak, sok dolgában mehet elé Nagyságod. Nám más mind pinzzel mindennel hitegeti őket. nagyságod mentől hamarébb lehet engem megtöbbiten, az had mindenünet gyűljön; az mint én látom, immár csak én reám néznek, mint járok; nem jó annak exitusát várni. Még az kolozsvári gyalog is nincsen itt, senki nem siet. Nekem kegyelmes uram ennyi és ilyen irásomról nagyságod meg bocsásson, mert én tartozom nagyságodnak mindeneket meg irni, nagy vagy kicsid; immár az többi az nagyságod jó itéleti. Itt még se dobos se trombis nincsen, ki nem kevés fogyatkozás; Ujvárbán mindenik vagyok, kérettem, de nem adták; most meg ujjonnal küldtem érette. Nagyságod engem mindjárást mindenekről levelével értessen. Nagyságod az várasokra irasson erősen, hogy az postákat suhult ne mulattassák, ki miá nagy kár eshetik. Valamire éu elég leszek és erőmet ismerem hozzá, abban bizonyos legyen nagyságod én örömet szolgállok, csak az múlik el, kire elégtelen leszek. Valóban vigyázok is, attól bár ne féltsen felettébb nagyságod,

csak egyébképen ha mi szerencse talál. Isten éltesse és tartsa meg nagyságodat boldogúl sok esztendeig. Irtam Désen 19. Novembris 11 órakor nappal, Anno 1616.

Nagyságod alázatos igaz hív szolgája

Kamuthij Balas. m. p.

Kivül: Illustrissimo principi domino domino Gabrielj Betlen, dei gratia principi Transilvaniae partium regni Hungariae domino et Siculorum comitti, domino domino meo clementissimo.

Eredetije az Erd. Muzeumban (Gr. Kemény József, Erdély tört. eredeti leveleiben. II. köt.)

XII.

1616. NOV. 23.

Illustrissime domine et uti frater observandissime. Salutem et servitorum *stb.* commendatione praemissa.

Magnum haec causa admirationis agmen in amimo meo pepererat, nam ex quo ex bonis illustrissimae dominationis vestrae excesseram, hicque Viennam appuleram, magno desiderio flagrabam tam super ea, quae locutus sum cum reverendo patre Georgio redeunte a serenissimo rege Poloniae, quam super eas literas, quas per dominum Valentinum Seraphin non ita pridem dederam ab illustrissima dominatione vestra habere responsum et informationem, quomodo in nostro hoc communi negotio hic debeam me gerere, omnes, quoscunque nacti sumus benevolos fautores, consiliarii et serenissimus archidux Maximilianus dominus noster clementissimus optimo nobis cupiunt et illustrissimam dominationem vestram singulari amore complectuntur benigneque appellant, (*talán* monent) monent et obtestantur, ut nulla prosequendae rei ab illustrissima dominatione vestra intermittatur occasio. Multa multi de rebus Transilvanicis et utinam sint illi certi autores, dicunt, sed libentius audiere (*így!*) si sola illustrissima dominatio vestra tam placidorum quod malevoli invidere vellent, sed haud poterunt, author extiterit, multae causae obvertantur in animo meo cur illustrissimae dominationis vestrae tam vasto temporis spacio nihil ad me literarum dederit, praecipuam tamen mihi statuebam, me tam meae, quam illustrissimae dominationis vestrae literae a minus benevolis interciperentur, qui essent earum iniquiores interpretes, sed ut subdubitem aut cogitem mihi aliquid immutari aut detrahi posse de benevolentia et voluntate propensa illustrissimae dominationis vestrae in me, hoc meumque occurrerat, neque in mentem venire passus sum, nec patiar sospite vita, nulla enim mihi motus carior amicitia sua et hoc indissolubili

vinculo fraternitatis nostrae nulla praestantior esse potest, in ea tantum pono, quanti virtutem aestimo, quam certe omnibus rebus antepono, atque velim, ut dominatio vestra illustrissima de mea voluntate et observantia in eundem sit perpetuo statuatur, ut multos credat usu et familiaritate quotidianisque officiis conjunctiores secum esse posse, quam me, amore aut et studio prorsus meminem, Ut autem tutiori modo et via hae meae literae ad dominationem vestram illustrissimam pervenire possint, usus cum hoc in passu benigna opera spectabilis ac magnifici domini supremi capitanei arcis Szathmariensis, qui optimam et tutissimam habeo (*így*) transmittendi meas ad dominationem vestram illustrissimam commoditatem; dignetur quaeso unice (*tán: amice*) hanc meam variis discriminibus et objectis fractam mentem sublevare, de successuque rerum suarum et quidnam ibi in illis partibus geratur, significare, hoc enim mihi nihil optatus, nihil jucundius accidere poterit. Illustrissimus dominus comes ab Altam propediem in Poloniam ad serenissimum regem iturus est, de quo itinere jam firmum consilium factum et de die constitutum, qui Cracovia suum peculiarem nuncium ad Illustrissimam dominationem vestram ablegare contendit, significandus illi de omnibus rebus, quae hic aguntur et quid futurum in hoc nostro communi negotio expectandum sit, sufficienter edocebit; ego memor sum omnis beneficii illustrissimae dominationis vestrae in me, ferus enim ac ferreus nimis esset, qui eandem amore singulari non amat tot praeditum virtutis, ingenii, humanitatis et admirandae liberalitatis junctam cum facilitate. Deinde eidem illustrissimae dominationis vestrae a me singularem benevolentiam et perpetuam sui nominis observantiam polliceor cui diuturnam valetudinem et prosperos rerum suarum eventus a deo ex animo precatur. Datum Viennae die 23. Novembris aodni 1616.

Illustrissimae dom. vestrae.

Seruator ac uti frater addictissimus

Radulius Terrorum Walachiae Transalpiniae vajvoda m. p.

(*a vajda oláh aldirása:*)

Alább más irással: Úgy de más parancsolt ott akkor.

Ebből is kilátszik, Bethlen Gábor ellen mint munkáلكodtak Homonmai és Raduly.

Külczim: Illustrissimo domino domino Georgio Drugeth, comiti de Homonna, comitatum Zemplin et Ungh perpetuo comiti, equiti aurato, pincernarum regalium per Hungariam magistro supremo, necnon sacratissimae caesarae regiaeque majestatis consiliario etc. Dno et uti fratri plurimum observandissimo. Radulii Vajvodae.

(*Egykorú másolat a m. k. orsz. levéltárban.*)

XIII.

1618. Jul. 28.

Gabriel Bethlen, dei gratia princeps sat. Fideli nobis dilecto egregio Caspari Lészai, provisorii nostro Fogarasiensi. Moderno et futuro quoque pro tempore constituendas praesentes nostras visuris salutem et favorem nostrum. Ennek előtte is igen serio megparancsoltuk vala, hogy az oly fogarasi nemes embereket, kik az nemességnek és szabadságnak praerogativájával egynehány időtől fogván csak valami szín alatt éltenek és az kiknek semmi oly publicált levelek nemességekről és szabadságokról nincsen; sőt, ha volna is levelek házoknak exemptiójáról, mindazonáltal nem statuáltattak, azokat az mi limitációnk szerint az városbéli parasztsággal egyiránt szolgáltatnád. De az mint értjük, parancsolatunkat csak siket füllel elhallgatván, azt semmi részében exequáltad. Hagyjuk azért s parancsoljuk is, ez levelünk látván, denuo serio, hogy valakiknek, a kik nemes embereknek tartják magokat, igaz publikált nobiletatis és exemptionális levelek nincsen és abban magokat nem iktatták; előbbi dispositiónk szerint, ha fejedet, életedet szereted s tisztességedet, azokat személyválogatás és kedvezés nélkül az városi községgel együtt szolgáltatassad. Annak felette az, mely zsellérek nemes udvarokon laknak, azokat is hasonlóképen mindennemű szolgálatra az városiakkal egyetemben menni kényszerítsed. Secus ne quaquam facturum. Datum in arce nostra Fogaras, die vigesima octava Julii. Ao. D. 1618.

G. Bethlen. m. p. (L. S.)

Caspar Bölönyi Secretarius m. p.
in arce Fogaras
Stephanus Réchi m. p.

Kívül ugyanazon írás: 1624. 1. Julii Prae.

(Egykorú másolat a m. k. orsz. levéltár kincs. oszt.)

XIV.

1619. szept. 26.

Serenissime princeps et domine domine mihi benignissime!
Servitorum meorum addictissimam commendationem. Az fölséged levelét, melyet Debreczennél való táborából die 12. praesentis mensis ír fölséged, vöttem és annak continentiajából megértöttem minemő okokból indúlt legyen meg fölséged hadaival együtt, kihez képest fölséged engemet arra int, hogy ha-

zámnak és nemzetségemnek megmaradására figyelmeztvén, igaz hazámfiának bizonyos jelenségét megmutassam. Én eleitől fogva mindenkor az én édes hazámnak és nemzetségemnek csendes megmaradásárául tehetségem szerint szorgalmatoskodtam és ennek utána is az én istenem vezérléséből, ennek az kicsiny országunknak dicséretes békességben való megmaradására illendő dolgokban vérem hullásával is fáradságomat nem kimélem. De az kisdéd értelmem szerint fölségedet arra kérném, hogy ennek az kevés megnyomorodott magyar nemzetségnek és édes hazánknek romlott és fogyatkozott állapotját keresztény indulatból fölséged szemei előtt méltóztatván viselni, ez mostani indulatjának tovább való szándékját szent békességnek jó móddal való megtartására vezérléné fölséged. És mostani indulatjában megtartózkodván, az én kegyelmes urammal az magyarországi koronás király urunkkal ő fölségével állandó, hasznos, csendes és örökös békességre való dolgokat nemzetünknek és szabadságunknak megmaradására tractálna és concludálna fölséged, hogy országunk idegen kézre ne jutna; szegény ártatlan község is az hadaknak súlyos és veszedelmes nyomorúságitól megmaradván, istenimádó lehessen. Hogy pedig az levelekkel békességesen mehessenek fölségedhez, hadainak előtte járó kapitányinak parancsolja meg fölséged, hogy az alattak való vitézek az levélhordozókat ne impediálnák. Palatinus uram is küldött fölségednek egy levelet, melyet magam levelével megküldtem fölségednek. Isten tartsa meg fölségedet kedves jó egészségben. Datum ex arce Semptthe die 26. Septembris anno 1619.

Serenitatis vestrae

servitor humilimus

Comes Stanislaus Thurzó mpr.

Külczim: Serenissimo principi ac domino domino Gabrieli Bethlen principi Transilvaniae stb. domino domino mihi benignissimo.

(Eredetije a köpcsényi levéltárban.)

XV.

1619. oct. 20.

Gabriel Dei gratia princeps stb.

Illustris ac magnifice domine et uti frater nobis observandissime. Salutem et benevolentiae nostrae commendationem. Quam iustis ysque arduis necessitatibus coacti, pro assertione restaurationeque publicae libertatis gentis Hungaricae, bellicam hanc expeditionem susceperimus aliquot iam antea publice et priuatim conscriptis literis nostris sat superque omnibus inti-

mauimus. Deo autem duce et auspice quanta hactenus, quamque admirabili prosperitate progressi simus, res ipsa, nobis tacentibus, quotidie ostendit. Quo autem citius ac certius de tranquillitate et permansione regni huius Hungariae prouideretur, placuit illustrissimo domino comiti Sigismundo Forgaczi de Gyemes, praescripti regni Hungariae palatino, ut iuxta leges patrias regni decreta in absentia regiae Maiestatis auctoritate sua palatinali omnibus regni Hungariae statibus et ordinibus generalem dietam in hac ciuitate Posoniensi celebrandam ad diem undecimum mensis Nouembris festum videlicet sancti Martini episcopi confessoris promulgaret. Ex cuius itidem domini palatini placito, nos quoque illustrem ac magnificam dominationem uestram fraterne monendam hortandamque uoluimus, ut pro complanandis praeueniendisque omnibus y's grauaminibus et offensis, quibus et nos in foedere Transsylvanico semper animi pendentes haerebamus et status Hungarici pleni quaerelis, pleni acerbitatibus premebatur, in ista liberrima diaetali comitiorum celebritate, ad diem et locum praenotatum sine ulla mora et excusatione comparere, et quod maxime e re omnium fuerit, cum reliquis dominis praelatis baronibus magnatibus et nobilibus coeterisque statibus et ordinibus praedicti regni Hungariae in medium consulere atque decernere velit. Hys magnificam dominationem uestram illustrem diu foeliciter valere ex animo cupientes. Datum in regia ac libera ciuitate Posoniensi, die 20. Octobris, anno domini 1619.

Illustris ac magnificae dominationis uestrae.

beneuolus

Simon Péchy

G. Princeps m. p.

Cancellarius m. p.

Caspar Beoleonÿ m. p.

Külczim: Illustri ac magnifico domino comiti Emerico Thurzo de Bettlenfalva etc.

Ez alatt: Exhibitae Cassovÿ die 22. octobris: 1619. super publicatione diaetae generalis pro festo Martini celebrandae.

Eredetije a gr. Batthyányi-féle köpcsényi ltárban.

Jegyzet: Egy más példánya megvan b. Révay Simon Styavnicskai ltban. Ezen olvassuk:

Kívül más kézzel: Redditae in Arce Sklabinja die 31. Octobris.

Külczim: Magnifico domino Francisco Révai seniori de Réva etc. Amico nobis honorando.

XVI.

1619. okt. 30.

Ad serenissimum Bohemiae novum regem Fridericum tertium palatinum Rheni.

Serenissima regia majestas domine mihi semper observandissime.

Nulla mihi commoda occasio, dandi ad vestram serenissimam majestatem litteras ab eo toto tempore, quo carissimum fratruunculum favore ejusdem commendaveram affluebat quem cum tanto amore receptum hactenusque prosequutum intelligam, dici vix potest, quanta me sibi vestra serenissima majestas gratitudine devicerit. Nunc autem deus bone his quas oculis cernimus rerum mutationibus, cum me quidem ab oriente, vestram vero majestatem ab occasu quasi aestivali pro una eademque causa, nominis videlicet sui aeterna gloria, et idalorum sculptiliumque, quae odit exterminatione, numen illud ipsum invisibile admirabili sua potentia et providentia concitaverit, et astare jusserit, quantum vis profundissimis cogitationibus ut assequi nequeo, ita affectus mei erga vestram majestatem profusissimi in diversas scinduntur partes. Siquidem cum ego serenissimae majestatis vestrae regiae multo amore gratissimis officiis causa autem quicumque uspiam mortalibus contingere possunt, omnium gravissima ac justissima, conjunctissimae, accessionem tanti honoris, auspiciatissimam videlicet et omnium coelestium simul et terrestrium, faustissimis ominationibus conceptam coronationem ineffabili animi mei candore, decorare illustrareque cupivissem, tempus atque occasio, voto voluntatique respondere non sinit. Quamvis autem de felici ejus in sedem regiam ingressu a dominis directoribus, de coronatione tamen non nisi in campis Viennensibus, quo ad communis hostis profligationem, a dominis comitibus ab Holach et Treni vocatus accesseram, certior sum reditus. Interea vero et in tanta celeritate bellorumque gerendorum curis tumultuaribus licere potuit, intermittere nolui quum per spectabilem ac magnificum dominum comitem Cristophorum Erdódi de Monyorókerék, ac Stephanum Cassai de Colosvar consiliarios felicem augustissimamque, vestrae serenissimae majestatis coronationem condecorare. Quod quidem genus officii nequaquam ea qua fieri debebat, et ego maxime voluissem solennitate a me praestari potuerit. Id vestra serenissima regia majestas velim pro suo in me candore et aequanimitate strictissima temporis brevitati, bellicisque distractionibus tribuat. Denique per eosdem legatos, qui in causa communi a vestra serenissima majestate requiri arbitror, aliquot saltem verbis de-

claravi. Quos et vestra serenissima majestas auribus aequissimis audire, relationibus fidem adhibere remque favori ejusdem commendatam modis omnibus promovere dignetur, etiam atque etiam ab eadem convenit. Cujus amori favorique regio, me semper quam commendatum esse cupio. Servet deus vestram serenissimam regiam majestatem diu felicissimeque regnantem. Datum in libera civitate Posoniense die 30 mensis Octobris Anno domino MDCXIX.

Serenissimae Majestatis vestrae regiae

assessor amicus

Gabriel Bethlem m. p.

(Egykorú példány az Erd. Muzzeum írártárában.)

XVII.

1619. nov. 13.

Illustrissimis, illustribus, spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis et nobilibus N. N. N. statuum archiducatus Austriae-Inferioris dominorum et nobilium augustanae confessionis, plenipotentiatibus directoribus.

Illustrissimi illustres, spectabiles, magnifici, generosi ac egregii domini amici nobis honorandi.

Tam ex litteris vestrarum illustrissimarum illustrium spectabilium magnificarum ac egregiarum dominationum, quam relatione nobilis ac strenui domini Zachariae Starceri non sine mutua congratulatione intelleximus, vestras etiam dominationes animosque et voluntates earum erga communem regnorum confederatorum causam non tantum optima affectione et intentione commotas esse, sed manum etiam (ut aiunt) aratro admonentes certos etiam milites suos in repressionem hostis communis conscriptos in armis tenere. Sane ut ut primo intuitu istae bellorum procellae ac tempestates corda multorum percellant, variasque ac profundissimas de earum eventu cogitationes in mentibus hominum gererent, quicumque tamen rem ut convenit penitus consideraverit facillime agnoscitur, haec neque consiliis nec virtutibus humanis, sed solius dei incitamento agitari. Quis enim tam sagax ingenio, solertissimus in curis et strenuus in actionibus fuisset, qui a tanto terrarum intervallo, tot gentes, populosque eodem tempore, ad unum eundemque scopum conculcati, scilicet veritatis et gloriae divinae restaurationem collimantes et cum sanguinis effusione laborantes concitare sistereque potuisset? Mortalium certi nemo. Est igitur procul hoc omni dubio opus divinum, quod sicuti nosmetipsi amplectimur ac pro viribus promovimus. Ita alios quoscunque simili ferventes zelo non sine amore

fraterno fraternique charitate amplectimur. Quorum e numero etiam vestras illustrissimas, illustres, spectabiles, magnificas generosas et egregias dominationes teneamus, perlibentissime easdem omnes et singulas iisdem charitatis et synceritatis officiis, quibus alios consideratos vicinos prosequimur, amplecti atque frui paratissimas. Quantum ad querelam de damnis a nostris militibus illatis attinet, fatemur equidem ingenuum, gentem nostram Hungaricam presertim levioris armaturae Haydones, reliquis ordinibus esse ferocios magisque indiscipulatos. adeo ut post multorum crudelissima supplicia vix ab ejusmodi excursionibus contineri valeant. Ea tamen depredatio, quae in finibus Austriae effusiori licentia contigisse dicitur, non aliam ob causam, quam post fines Morauicos statim milites nostri, inhostiles se ingressos ditiones persvasissimam habebant. Deinde nunc eorum nos minuere et hastatorum conduplicari numerum statuimus, qui magis ordines suos servare et praeda abstinere consueverunt.

Denique ut jam cum domino legato et oratore conclusimus, modo inter amicos et inimicos, certa ac sincera discretio, a vestris dominationibus statuatur, catalogumque certum amicorum et bonorum eorum ad nos transmittant, perlibenter litteras nostras protectionales ac tutelares, pro omnibus amicis exhibere parati sumus, aut ad loca propinquiora etiam custodes et defensores armatos dari curabimus, ita ut in quantum fieri poterit ab omnibus damnis et periculis intolerabilibus, vestras illustrissimas, illustres, spectabiles, magnificas, generosas ac egregias dominationes tueri defendereque promptos nos paratissimosque offerimus. Hisque easdem diu felicissime florenterque valere ex animo cupimus. Datum in libera regiaque civitate Posoniensi die 13 Novembris Anno domini 1619.

Illustrimarum, illustrium spectabilium magnificarum generosarum item et egregiarum dominationum vestrarum
amicus benevolus
G. Princeps m. p.

(Egykorú példány az Erd. Muz. irattárában.)

XVII.

1619. decz. 8.

Magnifici, generosi, egregii ac nobilis domini, amici, nobis observandissimi.

Salutem et servitorum *stb.* commendationem. Mit paransoljon ő fölsége az mi kegyelmes urunk ez mostani lengyel indulat felül, ex annexis nagyságtok és kegyelmetek bőségesen meg-

értheti. Minthogy peniglen ez mostani időnek állapotja és országunknak szüksége azt kívánja, hogy sietséggel szép hazánknek megmaradásáért fegyvert fogjunk s ez nyilván való rabló égető nemzetségre arczúl támadjunk, nagyságtokat és kegyelmeteket az ő fölsége nekünk küldött parancsolatjából mi is ő fölsége nevével serio intjük, az magunkéval peniglen szeretettel kérjük, hogy mindenekben az ő fölsége mandatumjához szabja és accommodálja magát és minden haladék nélkül hazánknek, nemzetünknek, szerelmes házastársinknak, gyermekinknek s életünknek megmaradásáért unanimi consensu et communibus armis reájok menjük és annyi sok atyánkfiainknak halálokért, várasinknak; faluinknak elrablásokért, égetésekért rajtok éljünk, haljunk. Melyet elhittük, hogy nagyságtok és kegyelmetek, mint hazánknek igaz fiai és concivesi jó szívvel megcselekeszik, urunk ő fölsége kemény büntetését el akarván távoztatni. Éltesse isten jó egészségben nagyságtokat és kegyelmeteket. Datum Cassoviae 8. Decembris. Anno 1619.

Magnific. gener. egreg. ac nobilium dominationum vestrarum

Servitores et amici paratissimi

Mel. Reiner m. p.

Andreas Berzeviczei m. p.

Joannes Palatics m. p.

Külczim: Magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus dominis comiti iudicibus nobilium ac toti universitati dominorum Zathmariensis stb.

(*Eredetiye a m. l. orsz. ltár. kincst. osztályában.*)

XIX.

1619. dec. 23.

Gabriel Dei gratia princeps sat. universis et singulis sat. vice-comitibus et iudicium quorumcunque comitatum nominanter autem, comitatum Hontensis, Barsiensis et Neogradiensis prudentibus item et circumspectis magistratibus civium, iudicibus et juratis civibus Septem montanarum civitatum cunctorum etiam aliis, quorum uidelicet interest, seu intererit, praesentes nos visuris, nobis dilectis. Salutem et gratiam nostram.

Adák értésünkre, hogy kgltek közöl az ország deliberatioja szerént, mind az kereskedő s mind egyéb rendeknek károkra az aranyat két forént negyven pénzben, az tallért százharminczban, az régi ó dutkát tíz pénzben, az mostan Lengyelországban veretett új dutkát kilenczben, az öt pénzes garast, kit Mátyás

császár veretett öt pénzben, és az polturákat ötödfél pénzben nem akarnák elvenni. Mivel azért az ország constitutiója szerént egyéb helyeken, mint aranyat, tallért, dutkát, öt pénzes garast és polturákat ez limitatio szerént szoktanak elvenni: hadgyuk és parancsoljuk kgltnek is, mind vármegyiken, s mind városokon hirdesse meg, hogy minden rendbeli emberek, mint kereskedők, úton járók s mind hon lakosok az aranyat, mint felől is megkértük két forént negyven pénzben, az tallért százharminczban, az régi ó dutkát, tiz, és az ujat kilenczben, az öt pénzes garast öt pénzben, az polturákat ötödfél pénzben, marhájok árujok vesz-tése alatt elvegyék. Secus non facturi. Praesen: perlectis. exhibenti restitutiis. Datum in libera ac regia ciuitate Poseniensi, die 20 Decembris anno 1619.

G. Princeps mp.

Simon Pechy, Cancellarius mp.

NB. Nyilt levél egyszerű másolata. A külczim helyén ez áll német betűvel:

1620. Maria des Fürstlichens befehls, so in origine durch jeden Verwalter, jeden Richter zuegeschickht worden.

Praesentirt den 3-ten Jener.

1. Ducaten	p. fl. — 2 — 40.
1. Thaler	p. fl. — 1 — 30.
1. Alter Dutkhen	p. fl. — » — 10.
1; Neuer Dutkhen	p. fl. — » — 09.
Cremnitzer Groschen	p. fl. — » — 0·5.
3. Creutzer	p. fl. — » — 0·4 ¹ / ₂
2. Creutzer	p. fl. — » — 0·3.

(Egykorú példány a beszterczebányai városi ltban: Fasc. 339. n. 317.)

XX.

1619. kelet nélkül.

Assignaturus vobis causas huius tumultus, cur princeps Dacus Gabriel Bethlen relicta sede sua et pontificios pepulerit et ad Germaniae oras accesserit cum exercitu, summa rerum sequar vestigia. Jam ab annis 15 ferme, quo tumultus Heydonicus tutore Stephano Botzkay inhibuit tyramidem pontificiam, quae Carinthiacam moliebatur extirpationem nostrae religionis, perpetuo clam et palam agitatum est inter ipsos, qua ratione sub vetus iugum pontificium totam Hungariam mittere posse. Longum est memorare, quomodo contemptis articulis viennensibus pontificiis splendidum collegium jesuitis aperuerint in der Hommel (constituebatur sat capax nidus pro hac creatura et in Tirnavia) et pleramque iuventutem praesertim de nobilitate ad se pellexerint, quomodo

Homonay et alij apostatae convivationibus lenociniisque aliis multos Papaea fece inquinaverint, quomodo subditos suos libertate religionis spoliaverint, imo primarios inter ipsos immunitatibus et donis expugnaverunt. Der Homanay hatt etliche fuernemen seiner Unterthanen Bawern Undt Landtgütter geschenkt. Cum superiori anno de persecutore Carinthiaco in comitiis Posoniensibus ageretur, ultra sex menses negotium est comperendinatum per aequivocationes jesuiticas. Nullus enim articulus veterum statutorum inprimis Viennensium fuit, quem non verberabiles viri Clóselius et Petrus Pasmannus (ex jesuita factus archiepiscopus Strigonien:) correxerint, limitaverint, in dubium vocaverint, addiderint et dempserint, adeo ut nostros ordines erroris dementiaeque compleverint. Imo tum minis, munusculis, technis legatis victis ex articulis ista verba expunxerunt una cum templis Sanc Mar. hatt 8 Wochen über diese Wenig Wort disceptiret. Mortuo imperatore Ferdinandus satis jesuitice humanas literas ad ordines misit: in quibus prolixè suam benignitatem in antiquandis et leniendis gravaminibus promittebat: sed ubi ventum est ad diaetam et actum de confirmando et recipiendo rege, omnia contrarium sonabant. Ordines antequam ad alia iretur, de religionis asseveratione agere volebant, Wolten zur keiner andern Action schreiten. Der Pasmaan hatt die Jesuiter Klawen gar zue sehr lassen mercken. Nam privilegia de libertate religionis data ab utroque rege tanquam extorta simpliciter annihilabant: Man hette sie den Königen aussgevolgt. Tempa omnia sua esse affirmabat Pasmannus, die Kirchen Waren der katholischen, die Ketzer möchten glauben, was sie wollten. Imo Pasmannus jesuitico spiritu plenus, in has minas erupit: satis diu iam vos haereticos toleravimus, tandem vos exturbabimus, es fehle oder geling. Er vollte die Rossnaver Kirch übers Teuffels danck auff dem Herbst einnemen. Imo caedes et extrema, quae tum evangelicis minabantur, si hetten sie lieber zum Fenster hinausz geworffen. Itaque nostri exacerbati postquam protestati sunt re infecta abiverunt, relictis ministris, qui longe acrius ipsis dnis se opposerunt papaeis. His injuriis magnates et ordines exacerbati Bethlehemum, qui unus unguis in ulcere papaeis erat, de quo tollendo perpetuo actum oblata subjectione, ut sui et suorum defensionem susciperet, exorarunt, per fidos internuntios; is porro Turcam denudato negotio, ne quid interim contra patriam moveret exoravit, utpote et suis rebus commodaturum. Posthac in multis conventiculis de tragoedia agitanda agitatum est. Et licet palatinus Sigismundus Forgách, quin et ipse olim nostram religionem deseruit, summopere disvaserit, denuncians ipsis futuros motus et pericula, tamen nihil obtinuit. Interim incendiarios circiter 40 emiserunt, qui haereticorum oppida et pagos Vulcano consecrarent: sed unus cum apud nos facem ad-

moveret, comprehensus malitiam hanc detexit, et sic acribus excubiis ubique impeditum est hoc scelus. Leybitz undt Reyssmarck hatt man auf einmal sollen anstecken, ne sibi propter vicinitatem mutuo possent succurrere. Cassoviam tamen egregie aedificiis evacuaverunt. Ad hos motus ciendos aptissimus visus est Andreas Doczi apostata avunculus dni magnifici nostri es war an im kein guts, cum puer apud nos operam daret literis, fuit discipulus nostri dni pastoris Caspari.

Viennae duxerat viduam cauponariam, ea mortua Dirrholtzianam duxit, (accepit dotem 20 Tausendt) et ut haberet unde luculente viveret in papae castra transivit. Ipse Johann Ruberus et pater ipsius praeclare cum de domo Austriaca tum de Hungaria meritus, omni suo profuso peculio in gratiam Caesaris et usum bellorum haben sie Raismarck Undt Sarsch verschleident, auch noch drüber in die Kamer gelihen 25,000 fl. dafür sie ein Pffferling kriegen cum praesidiarius esset Tokaini tempore Boczkay, cui se dedere nolebat, hatt man im bey die 40000 fl. werdt genommen, licet sollicite pro eo intercedentibus proceribus et ordinibus Hungariae, ut illi commendaretur vel Generale officium Capitanei das er konte Feldoberster sein in Ober Ungarn, tamen apud Archiduces nihil est obtentum, imo ne Sacmariensis Capitaneatus est illi commendatus. Coactus est miser Cassovia mit Pfeiffen davon ziehen, relicta ibi domo sua vacua (capitaneatus generalis in superiori Hungaria loco stipendii habet 20000 fl. nostrates, Sacmarien. 8000 palatinus 24000) Huic ergo praelatus est hic Andreas Doci: cui insuper et capitaneatus Sacmarien. commendatus. Undt daneben oberster Praesident in der Ciperschen Kamer worden; adeo ut ex suis officiis habuerit aliquot 30000 fl. Hic cum Pasmaneo duce et auctore hujus factionis ut et Georgio Homanaj, qui perterebratissimae lupae filius est et ex rustico prosemminatus, quem fortis suspicio est Italica potione sustulisse insignem heroem Valentinum Homanaj cum uxore et filio (Stapes infectus est ex quo venenum in pedes ascendit). Cum Georgio Allagio, Esterhasio et aliis papaeis capita contulit de invadendis haereticis. dem Homanay hatt schon vor vielen Jahren die Nase gestuncken nach dem Fürstenthumb in Siebenbürgen; cum tamen habeat ducales opes (5000 Bavern hat er allein) extincta antiquissima familia dominorum Drugeth de Homana. Itaque sic operas partiti sunt, ut Homanay principem Dacum, tum Varadini agentem, Georgium et Ladislaum Rakotios, Nicola Boczkaj veneno vel aliis modis tolleret. Ipse Docius, ut Georgium Seczy, Tursones et alii alios necarent. Mit den Basza zum Ofen solt man handeln, das er die freuen Hayducken sub tempore messis tum maxime securos et occupatos opprimeret, pro qua opera promissus est ipsi comitatus Uyvariensis, posthac circa 7. Septemb. (mensis n. Julius et Augustus maxime coluit

technis) occupandum fuit a Docio templum Cassoviense, senatoribus 6. in terrorem affixis cuspidibus. Dum haec ultro citroque aguntur, literae ipsorum intercipiuntur. Et quidem Georgii Rakotcij servus tum in servum Passmanni in itinere quodam incidit, cum poculis obrutum clam literis ad Docium missis spoliat. Pro qua opera insigni munere dotatus est. Et cum ita paulatim nostris innotescerent machinationes adversariorum conventum circa festum Jacobi Patakini egerunt, in quo cum principe Daco potissimum egerunt de propulsanda papaeorum violentia. (Doczius namque adornato epulo aculeatior magnates vel trucidare vel veneno tollere debebat, literae interceptae hoc detexerunt inter alia) Itaque mox princeps Ceculos, et Rascos, Valachos in armis esse iussit, (eorum delectum superiori hyeme habuerat) et paulatim ex Dacia eos evocavit. Doczius a senatu Cassovien. postulaverat, ut bis mille militum Cassoviam introduceret. Sed senatus civitatem non capacem tantarum copiarum propter conflagrationem, weil über die Helfft ist aussgebrant oꝛ timo iure praetendit. (er hatt gewolt täglich auff die jag auszreitendt immer bey 40 oder 50 mit herein Führen, sed dolus est animadversus). Itaque excanduit Doczius iam: et cum 4000 fl. a Melchiore Reinero, qui est opulentus senator natione Helvetius, vir magnanimus et multae experientiae, sibi mutuo dare petiisset: simpliciter hic renuit dicens sibimet opus esse pecunia er wolte lieber selbst Volck dafür halten, drauf in der Doczi ein alten schelm gescholten, Undt wolte im kürtzer lassen machen in der kürtze. Dominus Reinerus convicium regerens dixit: du bist selbst ein Verräther des Landes, undt wirst eiserne spur tragen. Interim Princeps 28 Augusti Alba Julia versus Varadinum perrexit, quo circa 7. Septemb. venit. Ut ergo nostri promissis starent Georgius Scheczus ex una, Georgius Rokocius (der mit seinen Bruder Potak innhat) ex altera parte, quibus loca occupare cepit, ut ne quis principi venienti obsisteret. Ubi ergo Georgius Rakoci Cassoviam accessit cum exercitu aegre intromissus est a Docio, hic mox curiam ingressus voluntatem et ordinum et principis explicat. Homagium principi praestatur. Nec defuerunt ibi civitates liberae ex Sepusio: Leutsch, Eperies, Barthel, Zeben, quarum legati et ipsi subiectionem voverunt. Doczius semel atque iterum citatus comparere renuit; ideo domui ipsius machinae admoventur, quae in curiam direxerat: aperitur domus invito domino, invenitur dominus in vase latitans imitatus Saulem, tres ipsius sacrifici, duo jesuitae et plebanus, mox barbara imanitate obruncantur et in Pilatum deiiciuntur. Ubi Rakocius Docio seine Verräthersche briefe fürgelegt, quaerens an agnosceret manum et sigillum suum; erubuit fassus culpam. Has tres quaestiones ei proposuit: tu Doczi quare tem-

plum Cassoviense occupare voluisti? Tu Doci quare principem Daciae ditione sua spoliare molitus es? Tu Doci quare in aula me traduxisti? His propositis abivit ac exarmatum (vehrloss gemacht) in domum Leutschoviensem curavit deduci, ibi cum proditoris ac Judae nomen audiret et compedes Kattaij Cis olim secretarius fuit principis Steph. Boczkay frustillatim concisus ab Haydonibus ob dnum intoxicatum, man hat im müssen in sack fillen, ut posset sepeliri) ostenderentur ex deliquio animi in epilepsiam delapsus est. Misericordia ergo tactus Rakoczius concipiendi animi spacium illi dedit, er hatt im Zeit geben das er soll auszittern. Post Patakinum deductus est, ac inde in munitissimam arcem Fogaras in penitissima Dacia; calceos ferreos gestat 100 librarum. Bona ipsius omnia direpta et confiscata sunt, nisi quod princeps ex benignitate uxori sua paraphernalia reddidit. Ministri ipsius mutata mox religione ad Rakotium transierunt, dni arcanis detectis. (Quemadmodum nuper de die in diem plures transibant ad papatum, sic nunc de die in diem plures ad nostram religionem redeunt). Haec dum aguntur Cassoviae miles Dacicus pontificiorum ditiones diripit et vastat, praepositura Lóles spoliatur, spirituales in una fuga salutem quaerunt, unus senex fit intestabilis; eodem modo agitur in capitulo Jassoviensi, quo etiam translatum est capitulum Agriense, die guten Herrn sind gleich guter ding gewesen, wie sie die Heyducken überfallen. Nil parsum est aris, turribus etc. omnia in summa clenodia rapta et direpta sunt. Ipse praepositus captus et quaestionibus subjectis man hat im auff Türkisch die Ferschen geschlagen, pecunia tamen se redemit. Capitulares reliqui iverunt per orbem universum, qui tum etiam testes virilitatis amiserunt; es sollen Stadliche ansehnliche Leut sein gewesen. Inprimis autem grassati sunt milites in ditione Homanaj, qui ad opprimendos Evangelicos aliquot mille Kosacos habuisse dicitur. Sancti patres jesuitae cum suis discipulis Haben alsbalt das mox fugam capietis gesungen zur Hommel, discipulis varie dispersis, nullus appetiit martyrium. Ipse Homanay in vicinam Poloniam confugit, cum esset capiendus iu ea nunc opem queritat. Nostri canonici in capitulo D. Martini ubi rumor venit in Scepusium, plusquam panico terrore perculsi sunt, de quibus illud comici vere usurpari potest: triduum unum haud intermissum est, esse et bibi, scorta duci, pergraecari, fidicinas, tibicinas ducere, musice omnis ipsorum aetas acta est, vino et victu, piscatu probo electili, sie haben selten ein Vesper nichtern gesungen, ii in proxima civitate Leutschovia asylum habuere pauculos dies ingenti lesso facto über ihr gutte Wein und getreidt. Praepositus ipsemet Ladislaus Husso-totj apud nobis vicinum nobilem largissimas ubi profudisset lacrymas vix stramineorum nobilium praedatrices manus effugit:

quoscunque ex ipsius sociis poterant adipisci, promte fasce levaverunt haben inen alles genommen undt auch noch wol zurschlagen. Podolini congregati haben sie das Valet gehalten, undt hat der Herr Hagel (natione Leutschoviensis apostata) eine Valetpredig auch gethan, sed nec ipsos nec alios sacrificos Lubloviam descendentes ausus est fovere Vicecapitaneus. Capitulum D. Martini hat alle Jahr 30,000 fl. einkommen. Princeps ubi Cassoviam venit Georgium Rakotj in locum Docy suffecit, cui addidit socium et moderatorem consiliorum omnium Melchiorem Reinerum. Camera mox reformata est remotis pontificiis, die Kammer Herrn, qui erant conscii factionis, haben des Fürsten nicht erharret. Hoffmannus fretus sua innocentia, remansit, vitamque precibus et pretio redemit, cum pro ipso Cassovienses intercederent. Allagius, Steph. Kendius (qui duxit viduam Gabrielis Bathorj) et alii magnates supplices principi facti sunt, ac eiurata pontificia religione gratiam impetrarunt. Perceptores tricesimae, quia omnes erant pontificii, omnes etiam remoti sunt, praeter unum dnum nostrum Bobrovicium. Id hic addendum, quod maxime ussit nostros, nemde quod omnes evangelici ab omnibus officiis et honoribus sunt pulsati, solis regnantibus papaeis, die haben müssen alles haben. Et quod in conventibus publicis die pfaffen immer die meisten Stimmen gehabt. Nam omnes praepositi et episcopi puta Nitriensis, Jauriensis, Vacensis, Colocensis, Agriensis intertentur. Pasmannus ut vocabulum relativum Pater suo niteretur fundamento (quis namque jesuita non acutus logicus?) uno anno geminam prosemavit sobolem, dum familiariter audire confessiones etlicher Landtfrauen, quarum una e vidua Manharti Ballassi, quam dicere non erubuit Posonii in diaeta, sie wer keine Landhur, warumb volt sie den geistlichen Herrn nicht was zum willen thun: conclusum ergo, sit eine Pfaffenhur. Episcopus Nitriensis, ubi abducta a marito uxore multos annos abusus fuisset ex concubina cocam fecit, et in eius locum substituit filiam, quam ex eadem produxerat. Hinc videtis sanctitatem papisticam!

[Princeps feliciter appulit Posonium et in suburbibus bis mille quingentos Volones obruit Cassoviâ et plerosque trucidavit non tamen impune. Ipse capitaneus Rudolph Teffenbach tantum indusio coopertus, beneficio equi in rates transiliit. Alios etiam venientes in Danubio ratibus per tormenta disiectis submersit. Szeorius ingenti praeda onussus rediit, die Pfaffen gütter haben im reich gemacht, wird der raub geschetzt auff ein Tone goldt] (haec obiter huc addere placuit.)

Caschovia Princeps paulatim castra movit in Scepusium ducens secum copias ex variis nationibus conflatas, Rassis, Ceculis, Vallachis, Tartaris et Turcis, quamvis non facile nationem ex suo habitu et facie gestuque dignovimus, plerique sunt seuis

manibus, genere Geryoonaico, quos ipse Argus nunquam servet. Putantur fuisse circiter 40,000 mille in toto exercitu, ut nobis narravit secretarius et pastor aulicus. Ducit secum bis mille plaustra commeatum vehementia, dreÿzehen wegen mit geld. 30 tormenta. Aestimantur esse vehiculorum et plaustrorum 26000,¹⁾ sed haec non pro vero. In hoc exercitu vidimus varia arma, sagittas, phaleras, sclopos und wie sonst von tartarischen und türkischen Monir unser leben lang nicht gesehen haben. Ubi rumor increbuit in Scepusium principem aduentare omnes metu obriguere. Nobiles primi fuerunt, qui omnem suam gazam et suppellectilem in civitates devexerunt, hos strenue imitati sunt pastores et rustici. Man hatt einen tag 2, 3, 4, hundert wegen in Reiszmarck geführt, omnes aedes completae sunt cistis et arcis, et sic ego philosophus tum valde fui dives.

Casschovia Eperjesinum princeps ivit, inde digressus nach Kirchdorff,²⁾ quod contiguum est capitulo D. Martini, ibi cum ignis incuria Haidonum ortus fuisset et aliquot aedificia consumsisset, Turcica legatio cum ignis hospitium ipsius accederet Mahometanis artibus eum extinxit. Nam mensa in atrium domus exportata et inversa iusserunt hospitem bono esse animo, et demurmurationibus super mensam factis incendium sopiuerunt. Inde Leutschouienses accessit, a quibus splendide acceptus est, cum omni comitatu, et licet prolixè tractarentur Haydones, tamen ingenium fecerunt rapiendo, clependo. Dnus magnificus Steph. Thechelius cum tota sua aula et magno numero civium aulice ac plane Turcico-Ungarice exornatorum Varalium usque fere ei obviam processit, ac 30. Septemb. ad nos eum introduxit, die gantze Bürgerschaft armata eum praestolata est ex turribus nostris, quas editiores habemus aliis Ciuitatibus, omnia tormenta displosa sunt, die uns der gute Giscra et Sapolia hatt hinterlassn, ut et in ipso foro arcis et ipsa aula: Also, das die schindeln dem Herrn auffn Kopff gefallen, ut homines quantumvis truces et stratiotae exhorruerint, man hatt beÿ 200 schusz auss den grossen Stücken gethan praeter minora.

Cum ipsi principes ad nos ingressi sunt, 700 circiter praecesserunt currum pedites Ceculi et Ungari Blawrock: quos secuti sunt Hussari et Janitschari, varium animalium pellibus tecti, Unter ihnen waren viel Türken, die vir haben wol gekant. Dacicorum Baronum bene magnum numerum secum ducebat, inter quos erat Andreas Bathori, et duo Turcae spectati Satrapae, der eine hatt auff's Fürsten wagen, leibwagen gesessen, tam augusta facie tam decora et spectata statura. Magnates non facile hic vidimus: non putas-

¹⁾ Egy más példányban: 6000.

²⁾ Más példányban: Varalljam.

semus in hoc angulo esse tam praeclaros viros Hatt neben sich geführet viel leibross tres tigrium 13 pardalinis pellibus erant tecti, et praeterea plane regiis phaleris. Ac licet princeps praesens fuit, tamen nec ipsius nec Magnifici nostri Tekeli autoritas tantum potuit, quantum nostri Cives strenue excubias agentes, probe armati apud lixas et satellites, satellitium ipsius minime fuit superbum praesertim lixae et calones nihil spreuerunt, quod in manus ipsorum deuenit: ubi non datum est ipsis ad lubitum, summa vi rapuerunt. Magnus noster magnifice ipsos tractavit, affatim et epulis et vino oppletis. Ideoque magnificentiam hanc omnium aliorum magnatum et oppidorum praetulerunt. Principis faciem brevi habebitis pictam. Turbatus legatione importuna Polonorum postridie circa octauam abiuit. Cui in Lyptovia tantum hoc responsum dedit, se arduis de causis compulsus, injuriis papaeorum et precibus amicorum hanc expeditionem suscepisse et se amicum esse Polonorum vel id testari, quod se autore potissimum pax inter Polonum et Turcam concialiata est. Si vero ipse rex Poloniae velit quid attentare contra Ungariam vel daciam, licere ipsi experiri fortunam.

De reliquo successu principis suo tempore. Quod fere exciderat, concionatorem habet secum virum juvenem, sed doctum et facundum Johannem D. Kesary, qui multos annos Marpurgi et Heidelbergae operam literis dedit. Et quo cognovi Principem bene affectum esse erga doctrinam evangelicam: et assiduum esse et lectorem et auditorem verbi dei.

Exercitus, qui principem praecessit et secutus est turmatim in transitu vicinis valde fuit gravis, quicquid oblatum est rapuerunt, praesertim equos, pabulum et fruges et rapuerunt et corripuerunt. Sie haben manchen all seine Korn, Habern und verthan, was sie haben können erwischen von Kleider und Gersten Vieh, gold, das hat alles vade mecum geheissen, das gantz Landt hat Prouiant zugeführet. Pastores etiam quosdam usque ad subuculam exuerunt, sie hettn gewintscht propter rapinam fuisse omnes pontificios. Circa 1. Octob. castra metati sunt circa Filkam, id oppidum dum diripere tentant, ob tardius aduentum commeatum parum abfuit pastor illius loci Martinus Reimanus ab exitio: sex perierunt rustici. Superveniens tamen dns Bornamissa grlis capitaneus compescuit furentem militem et mox duos pensiles fecit; reliquosque probe depexuit suâ clava Herculeâ; at per centum vigiles per noctem ab oppido et dno pastore vim arcuit.

Georgius Seczi per territorium Filekiense copias reliquas duxit: is homo est et immani robore et animo, qui calceum equi nullo negotio frangere potest manibus. Ex cuius hispida et prolixa bene barba oculis ignem spirantibus et statura ac membris

vastis ferocitas ipsius facile apparet. Ex Ungaricis haidonibus vix 3000 secum duxit princeps, ut sint domi. qui Polonum et Homanaium, si quid turbabit, inhibeat, die Moldavische grantz ist woll besetzt mitt Tatern. Nobilitas nunc nostra principem sequitur, Oben und unter den Hommel duo castra erigentur ob ingressiones vicinorum et apostatarum. Officiales pontificii sindt überall entlauffen. Palatinus fretus, ut simulat, bona sua conscientia praestolatur principem iam reconciliatum ei. Hic incredibili celeritate Seczinum, Vetus solium, Filekum occupavit. Capitaneus Filekensis cum quingentis praesidiariis in Moraviam suppetias laturus Austriam iverat, ideo vacua munitio facile occupata est, der arme teuffel cum milite ad Seczium fugiente vellet redire Filek, sed non intromissus est, quod accidit et palatino arcem Poseniensem et Neuhausium ingredi cupienti.

Caschouiae fere hi articuli a principe et regnicolis conditi sunt. Papaeis officia amplius non demandentur. Prouentus bonorum spiritualium in cameram inferantur. Episcopus posthac in Ungaria sit nullus. Spiritualibus in publicis conventibus locus et vox sit nulla.

Legationes tres expediuntur una ad Turcam, altera ad regem Poloniae; tertia ad ordines regni Poloniae, ut antiqua pax et foedera inter ista duo vicina regna renoventur.

Kivül Manifestum Bethlenianum.

(Egykorú példány a besztercebánya-városi ltban fasc. 48. nro 23. Egy másik példány Londonban.)

XXI.

1620. april.

Intercessio apud Gabrielem facta per comitatum in causa Andreae Lónyai.

Felségedet, mint kegyelmes urunkat s fejedelmünket kellett alázatosan megtalálnunk. Lónyai András urunk és atyánkfia találta meg bennönket levele által, exponálván, hogy ez elmúlt országgyűlésében¹⁾ némely privata personák méltatlan vádolták volna jószágoknak elfoglalásával; a mely privata personáknak méltatlan vádolására, maga jelen nem lévén akkor, hanem az felséged és az nemes ország szolgálatjában foglalatoskodván, egy articulus iratott ellene, melynek vigorja szerint palatinus urunk ő nagysága az jövő országgyűlésre citáltatná, ki szabadságunk és elébbeni országunk constitutióinak mely ellene légyen, kiválképen az 1618. esztendőbeli 68. articulusnak, felséged bölcsen megítélheti, holott igen causáltatott (*vagy tán: caveáltatott?*) ez

¹⁾ 1620. febr. 28. Kassa XXVIII. art.

féle gyűlésekre való citálás felől. Más az, hogy az más félt meg sem hallgatván, úgy condáltatott az az Lónyai uram ellen való articulus. Mivel penig némely vármegyéknek bizonyos informatiójokból megértettük és comperiáltuk azon Lónyai uram ártatlanságát az vádolásból; és felségednek is kész igazságát és mentességét alázatosan megmutatni: könyörgünk felségednek, mint kegyelmes fejedelmünknek, efféle méltatlan vádolásoknak helyt ne adjon, sőt látván igaz igyét, méltóztassék palatinus uramnak ő nagyságának irni felőle, hogy ő nagysága Lónyai uramot ne citáltassa és ha eddig citáltatta volna is, ne leváltassa, sőt cassáltassa; hanem minden privata personáknak accusatiójok és actiojok dirigáltassanak az ország törvénye szerént in sui juris processu; az contractusokban is hogy valami abusus ne következék, illendő, hogy ő kegyelme is élhessen az maga contractusának jussával, mivel contractusokban áll nagy része szabadságunknak. Felségedet alázatosan kérjük, méltóztassék igaz igyében ő kegyelmét promoteálni kegyelmesen; mi is ő kegyelme mellett instálni fogunk az nemes országnál. Továbbá, felséges uram, ez Lónyai uram dolga occasiójával könyörgünk azon is felségednek egész vármegyéül, mint kegyelmes urunknak és szabadságunknak igaz as sertorának, restauratorának, hogy akármelyikünk ellen történék avagy eddig is történt volna felséged kegyelmes személye előtt is valami efféle privata vádlás és instigálás, felséged helyt ne adjon nekie és a végett egyikönket is magához való hivatallal dolgainktól ne abstraháljon és ne rémitesen, hanem mindenkor szabadságunk és országunk régi törvénye tartása szerént ad solitum jus igazítson minden afféle privatim suggeráló személyeket. Mely felséged hozzánk és Lónyai uramhoz való kegyelmességét és gondviselését alázatosan megszolgáljuk felségednek.

Kivül: Lónyai András mellett fejedelemhez irott levélnek az másolata.

(Egykorú másolat a magy. nemzeti Múzeum kéziratárában. Fol. sz. Hung. 322.)

XXII.

1620. jun. 13.

Sacratissima Caesarea ac regia majestas, domine domine mihi benignissime.

Quod nec institutum ab initio ad vestram majestatem caesaream ac regiam ex me legationem ante tempora instantium comitorum expedire, nec generosum dominum Volfgangum Wilhelmum a Laminger, eusdem majestatis consiliarium tempestivius dimittere potuerim in causa fuit, partim tardior ipsius do-

mini Lamigeri cum internuncio meo, quam pro necessitate accelerandorum negotiorum, reditus: partim cancellarii etiam mei, quem in eam legationem expediendum destinaveram, ob res Transylvanicas mora diuturnior. Nunc vero cum adventus utriusque ad initium ferme diaetae praesentis concurrerit, et a vestra maiestate caesarea ac regia talia per ablegatum suum proponuntur, ac postulatur, ad quae finalem certamque dare resolutionem non est, nec erat in mei solius facultate, arbitrioque positum, habui omnino necessarium ut ex comitiis iam pone confluentibus clarius ejusdem responsurum darem. Nam quod ad reductionem auxiliorum Bohemis aliisque confoederatis expeditorum attinet, iam ab initio vestrae maiestati caesariae regiaeque peroptime constitit, ea lege et conditione inducias me, gentemque Hungaricam cum vestra maiestate caesarea ac regia pepigisse, ut post requisitionem easdem similiter Bohemis etiam et aliis incorporatis provinciis concedere teneatur. Quas cum multis obtestationibus frustra apud maiestatem vestram hactenus urserim et sollicitaverim, tantum abest, ut ulla eas ratione impetrare potuissem, quin interea temporis ferro flammaque Bohemos comprimere vestra maiestas caesarea regiaeque satagerit. Unde nos Hungari non tam in apertam violentamque Hungaricarum induciarum solutionem, quam foederis Bohemici observationem auxilia Bohemis aliisque confoederatis administrare sub fidei foederisque vinculo coacti sumus; id quod etiam non proprio motu, sed consilio ac voto regni Hungariae feci: quod in praesentia et assensu illustrissimi domini comitis palatini, aliorumque magnatum Cassoviae conclusum extitit, peragere et in effectum ducere debui. Siquidem aequitas vel iniquitas causae Bohemicorum motuum cum necdum a vestra maiestate audiri merum erint, nobis etiam similiter constare potuit minime; Quos guidem in iniqua injustaque ipsorum causa iuvare nostro sanguine velle, nec debere in ipsa foederis pactione protestati fuimus. Quousque tamen inauditi, incognitique manserint, tanquam socios iustissimos et aequissimos eos habentes, nunquam deserere, sed semper ut pactorum foederum ratio postulat, iuvare tenemur et iuvabimus omnino. Itaque missio auxiliorum Hungaricorum confoederatis non est violatio induciarum, sed observatio foederis Bohemici, quod induciae cum vestra maiestate initae non tollunt nec repudiatum volunt, mio, ut similes ipsis quoque inducias partiri vestra maiestas caesarea ac regia dignetur, efflagitant. Quod vero decisionem pacificationis Bohemicae ad sacrum electorale collegium vestra maiestas caesaria ac regia relegat, nulla mea nec gentis Ungaricae facit iniuria: scimus enim Bohemos aliosque confoederatos membra sacri Romani imperii esse inseparabilia, ultraque meam sortem esse,

falcem in alienam mittendo messem, jura regnorum imperialium moderari ac dirigere, sed aliud est ex tam funestissimis bellorum tempestatibus inducias ex foedere promissas urgere et sollicitare et tractatum pacis studiis quibusuis melioribus promovere, aliud item causam totius controversiae plena cum auctoritate et jurisdictione finaliter diremere, decidere et terminare. Illud prius ex legibus induciarum mihi fuerat concessum; hoc posterius sacri Romani imperii electoribus eorumque collegio relictum. Unde non video conveniens fuisse, qualiter vestra majestas caesarea regiaque ad serenissimum principem et dominum electorem Saxoniae ducem de me informationem dederit, tanquam hoc pacis cum Bohemis tractandae negotium contra augustam electorum imperialium auctoritatem mihi soli usurpare, meque in eam quae propria ipsorum foret, jurisdictionem immiscere proposuisse. Hoc facto siquidem manifeste deprehenditur, dum me apud excelsissimos imperii electores tanquam indignum immeritumque, ad cuius instantiam promissae Bohemis induciae largiantur, prosteruit et annihilat; apud me vero quo unicus eas concedere possit, auctoritatem collegii electoralis obtendit, nihil aliud agere, quam occasiones continuandi belli funestissimi et victoriam si in effectum ducere possit, ex separatione sociorum sibi polliceri. De me ipso hoc facile ausim affirmari, tam erga majestatem vestram caesaream et regiam, quam socios confoederatos sinceritate immaculata processisse et nisi repulsam patiar, in posterum etiam procedere proposuisse.

Ultimo, quod obsides a me et statibus regni pro legatis vestrae majestatis caesariae regiaeque ad presentia comitia mittendis petit; et si ipse quoque non sine admiratione audivi, nihilominus, rem tam ad senatum, quam ordines, qui iam in comitiis adsunt, detuli: qui uno omnes consensu, tali vestrae majestatis petitioni certis validisque rationibus nequaquam annuere reperiuntur; nam et iura publica antiquamque libertatem eiusmodi diaetarum, quibus omnibus ad eam confluentibus sub poena severissima de saluo securoque accessu et recessu cavetur, et propriam regiam auctoritatem, quae hactenus iuxta leges induciarum, vel in promulgationis confirmatione salua mansit, cum et tempus induciarum ultra comitiorum terminum se extendat, in dubium vocare detrectareque videtur; uno jus etiam gentium, quo legati ubique et semper tutissime versantur, invalidat. Verum cum eiusmodi obsidum petitione non nisi dies comitiorum prolongari video, vestrae majestati caesariae ac regiae sincere significo; cum alias civitas isthac angusta inter alpes loco regni Hungariae sterilissimo et ob frequentiam montanistarum et foedinas laborantium semper annonae commeatu laboret, nunc in tanto gentium populorumque concursu adeo penuria commeatus cuius-

libet laborare tam cito caepit, ut vix ad mensem vel etiam pauciores dies hic tantam multitudinis molem sustentari posse credam. Itaque dimisso cursu quam celeri vestrae majestatis caesareae regiaeque legato, studiose eidem intimandum censeo, ut suos ad ista comitia diaetalia destinatos legatos quantocyus expedire mittereque non differat, ne ob causas praescriptas morae longioris impatientes status redditus (*rediti*) tempus nimis angustum et praepraerum cum legatis vestrae majestatis caesareae ac regia tractandi supermaneat. Quos ego universos et singulos tam de secura pacificaque accessione commorationeque et reditu ubique plena fide assecuratos affidatosque volo, uno tam in accessu, quam in recessu de tuta sufficientique ipsos deducente comitiva provisurum perlibenter et officiosissime me offero ac polliceor. Conservet deus vestram caesaream regiamque majestatem ad annos plurimos feliciter imperantem. Datum in libera regiaeque montana civitate Novizoliensi die 13. mensis Junii anno domini 1620.

Sacratissimae caesareae regiaeque majestatis vestrae
 Servitor obsequentissimus
 Gabriel mp.

Kivül: Par literarum principis Bethleni ad suam majestatem datarum. Novisolý 13. Junii Anno domini 1620. Originalem et in specie sumpserunt secum Domini Paulus David, Georgius Tomffel, Lammegh.

(*Egykorú másolat a m. k. orsz. levéltárban.*)

XXIII.

1620. oct. 30.

Gabriel dei gratia electus Hungar. Dalmatiae etc. rex, et nobilibus vice comitibus cottuum Barsiens. Hontensis, Soliom, et Thurocziens. Fidelibus nobis dilectis salutem et gratiam. Expositum est maiestati nrae nominibus et in personis grudentum ac circumspectorum judicum et juratorum civium septem liberarum civitatum nostrarum montanarum Cremnicziensis videlicet, Schemnicziens. Novisoliens, Baccaba~~ziens~~ziens. Vybaniaiensis, Belabaniaiens. et Libetabaniaiens. gravi cum querela: qualiter vos et quilibet vestrum in suo comitatu easdem septem nostras civitates montanas novis quibusdam ac insolitis oneribus libertatibus priuilegiisque earundem summe praepjudicantes, certorum videlicet equitum ab ipsis civitatibus expediendorum impositione ob hanc solam rationem et praetextum, quia liberae civitates nobilibus in homagio aequiparentur etiam sub interminatione birsagiorum aggravare et onerare niteremini, cum alias eadem instar aliarum liberarum civitatum omnia onera contributiones-

que de jure mtti nostrae ac in medium regnicolarum pendi solitas, subire et contribuere non detrectarent, damno et praejudicio ipsarum valde magno. Supplicatum itaque extitit mtti nostrae nomine annotatarum civitatum urarum montanarum humilime, quatenus eisdem superiende benigne prospicere dignaremur, nec pateremur easdem in privilegiis, immunitatibus, libertatibusque earundem quovis modo turbari et impediri, quin eisdem regia nostra clementia et benignitate conservatos clementer protegere et manu tenere. Cum autem nobis praecipue incumbat universos fideles nostros status in suis libertatibus et immunitatibus conservare et manutenre: pro eo vobis harum serie benigne committimus et mandamus, quatenus visis praesentibus, oneribus et expeditionibus praemissis, potissimum vero si antea quoque ad similes expeditiones non adigebantur, praetactas septem nostras montanas civitates, tanquam inconsvetas onerare, molestare aut quovis modo turbare ac per vestros turbari facere nequaquam praesumatis, quin potius contra alios quosvis privilegiorum et libertatum earundem turbatores, ex auctoritate nra vobis hac in parte attributa, tueri, protegere, et manutenere debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in libera nra civitate Posoniensi die ultima mensis Octobris anno dni 1620.

Gabriel mp.

Johannes Kraus m. p.

(Eredeti a beszterczebányai ltban Fasc. 48. nro 22.)

XXIV.

1621. febr. 14.

Susanna dei gratia electa Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae etc. regina, principissa Transylvaniae et Siculorum comitissa.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Uram ő kegyelme parancsolatjából Nagy Mihály nevű tizedes Somogyi százában levő jött ide alá Kassára szekerünk mellett; mivelhogy fizetetlen jüttek el ez az Nagy Mihály nevű gyalog tizedes mind legényével együtt: kegyelmed azért ez levelem látván, adjon egy hópénzt nekik; ezek mellett jött uramnak (ő) kegyelmének egy ajtónállója, Nagy Tamás nevű, annak is kegyelmed hópénzét adassa meg. Datum in libera regiaque civitate Cassoviensi. 14. Februarii Anno 1621.

Susanna m. p.

Nomina peditum.

Decurio.

Michaël Nagy	f. 4.	Joannes Pálosi	f. 3.
Demetrius Szilágyi. . . .	f. 3.	Paulus Csáni	f. 3.
Michael Czizmadia. . . .	f. 3.	Georgius Mocsi	f. 3.
Stephanus Erdélyi	f. 3.	Stephanus Kis	f. 3.
Dominicus Gagyi	f. 3.	Janitor	
Stephanus Varga	f. 3.	Thomas Nagy	f. 5.

Kivül más kézzel: Solutio peditum suae majestatis 14. Februarii 1620. (*sic!*) Inprimis fl. 36.

Palatics kezével: Ex consilio 14. Februarii Ao 1621. arrestata, decurioni f. 4. aliis peditibus f. 3. janitori autem f. 5. solvator.

Palatics m. p.

Külczm: Generoso domino Andreae Berzeviczy etc. Camerae nostrae Scepusiensis supremo camerario fideli nobis grato.

(*Eredetiye a m. k. orsz. levéltárban.*)

XXV.

1621. febr.

Illustrissime comes palatine ac magnifici domini etc.

Most inter 3. et 4. pomeridianam érkezék király urunknak ismég szolgálja utánam ő felsége levelével és in specie az continuus orator levelét kezemhez küldötte. 7. Febr. indult az posta a portárúl. Mikor a prágai harcz exitusa constalt a portánál, Cesar Gál nagy sok ajándékkal, annál több ígirettekkel futván a portát, szörnyő contentiókra disputatiókra ment a dolog, elannyira, hogy 3. et 4. Februarii az fővezér igen nagy divánt tétetett. Muffti, a császár hocsája, mind vezérek, pasák, végbeli mazul pasák, hadiázkérek, spahoglán agák mind jelen lévén, egész sötét estéig való tanácskozással az ő módjok szerint csak olyan kérdésre, ha az magyarok mellett fogják-e a dolgot, vagy Ferdinánd és az német mellett. Igen igen nagy consensussal és acclamatióval arra mentenek, hogy az magyarokat segéljék az német mellett, de megintsék mindjáraást őket, meg ne békéljenek hírek s akaratjok nélkül Ferdinánddal és hitet is kívántak Dóczy István és Rimay János uraméktól, melyet meg is adtanak, hogy ő hírek és akaratjok nélkül meg nem békélnénk. Ezt az deliberatiót másodnap publice mondotta és adta ki a vezér César Gálnak, és ilyen solemniter lött rejectiója Ferdinándnak, hogy különben hatalmas császár frigyét véle nem tart, hanem ha a magyaroknak békét hágy országostól épen. Ilyen válasszal 8. Feb-

ruarii indult egy csauz császárhoz ő felségéhez, ki most útban
 vagyon. Ide Magyarországhoz és király urunkhoz Memhet pasa,
 ki azelőtt tömösvári pasa vala, most kanisai-e vagy bosnai pasa-
 ságot adták neki, az expediáltatott mind követségen s mind
 egyéb gondviselésre ha kívántatik ezen dologban. Az tatár hám-
 nak főkövetei útban vannak ő felségéhez, gubernator uram írja,
 2. Martii voltanak Kolosváratt. Ő felsége az éjjel Bazinba hál,
 holnap ebédre bójön ide. Én az assecuratiót várom csak és ha
 vagy két szóra eleiben kellene is mennem ő felségének, ezekről
 az újabb hírekről való szólásomért, hogy eddig való utát, cur-
 susát ne akasztaná meg az szent békességnek (mivel ezekre való
 képest ő felsége ismét igen tartóztat és úgyis siettette az póstá-
 ját utánam, azt gondolta, hogy netalán által siettem nagyságod-
 hoz eddig) nem mulatok semmit, vagy egy vagy más úton és
 okon meglévén sufficiens assecuratióm, általmegyek és legyen
 az jól kezdett tractának tisztességes elválása egymástól, ha jó
 módjával való békélésünk nem lehet. — Ezeket nagyságodnak
 és kegyelmeteknek azért adtam sietséggel értésére, ha olykor
 fennérik, hogy az urak le nem feküdtek, ugyan ma közölheti vé-
 lek. Hadd gondolkodjanak ez szerént a dologról. Ha pedig lefe-
 küdtek és ma késő leszen, igen jó reggel is tudásokra adhatja.
 In reliquo etc. Posonii hora 4. pomeridiana plus uno quad-
 rante. A. 1621.

Eorundem etc.

Servitor addictissimus.

Simon Pechy Cancellarius.

Kívül: Paria literarum Simonis Pechy cancellarii ad illustr. do-
 minum palatinum eique adjunctos legatos datarum.

(Egykorú másolat a m. k. orsz. levéltárban.)

ADATOK SZOMOLÁNY VÁRA- S URADALMÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ.

Szomolány vára, Pozsony-vármegyének éjszaki részén, a Kis-Kárpátok Pozsonytól éjszak felé húzódó hegyvonalának egyik szerényebb magaslatán, — a Fehérhegységgel szemközt büszkén magasra törő szomolányi »Wetterling« és »Kis szikla« nevű hegykupok alatt fekszik, s távolról úgy tűnik fel, mintha ezeknek lejtőjén lenne építve. — A várból — habár nem oly magasán épült, mint kis-kárpáti szomszéd társai, — elég tágas tájkép tárul a figyelő szem elé. — Éjszakra láthatók a Nádas község szomszédságában kimagasló fehér hegyi csúcsok; kelet felől elterül a Galgócz felé vonuló mátyusföldi termékeny rónaság, délkelet felé pedig Nagy-Szombat városa szomszéd síkságával. Délnyugoti részéből regényes kilátás nyílik Nestik s Losonc községekre, melyek a kis-kárpáti hegyvonal tövében léteznek.

I.

A vár rendetlen négyszöget képez¹⁾. Szögletein körbástyák vannak, melyekben még a múlt század második felének elején ágyúk valának elhelyezve. — A várnak három kis területű udvara volt. — A fellegvár a nyugoti szögletnél emelkedő őrtorony (donjon) szomszédságában volt. A vár ezen része — egy magas és meredek szikla-csoporton épült, s a természettől leginkább volt megvédve. — E részben létezett a vár kápolnája is, mely köralakban épült, s a sz.-kereszt tiszteletére volt ajánlva. A fellegvár — valamint más váraknál is észleljük — az uraságnak, s közeli szolgaszemélyzetének lakásául szolgált. — A fellegvár három, a donjon pedig négy emeletes volt. Az őrtorony negyedik emeletében két harang volt, melylyel harangozni szoktak zivatar idejében s az angyali üdvözletre. — Az őrtorony 1760. évben elvesz-

¹⁾ A vár eredeti részletes leírása, egy 1760. febr. 12. eszközölt vizsgálat szerint a szomolányi uradalmi levéltárban található.

tette régi jelentőségét, minthogy alsó három emelete magtárul szolgált. A negyedik emeletben puszkapor őriztetett.

A várnak első — az éjszaki részen levő bemenet melletti udvarán — egy 27 öl mélységű — többnyire sziklából kivágott kút volt, mely az említett leírás szavai szerint nagy költséget vett igénybe. — A vár délkeleti részében, — melyből a Nagy-Szombat felé elterülő vidékre nyílik kilátás, egy kertalaku udvar volt, melybe a kapu melletti előudvarból lépcsőzetesen lehetett lemenni.

A vár-börtön a fellegvárban egy sziklában vala kivágva, s a hajdúk szobájában volt nyílása.

A vár kiválóbb lakosztálya a kornak akkori finomabb izléséhez képest lehetett berendezve s díszítve. A múlt századbeli leírás, a többi között egy nagy teremről emlékezik, melynek elegans stuccatur boltozata, s márvány padlózata volt.

A szolgáltság szobái gerendabolttal s téglapadlóval valának ellátva. A csereppel fedett fellegváron kívül, a vár mindannyi része fazsindelyel vala fedve.

A vár már a leírás idejében sem örvendett kellő gondozásnak. A fellegvár 3-dik emeletének szobái nagy mérvben voltak elhanyagolva. Boltjaik, padlózatuk s ablakaik többnyire hiányosak s rongáltak valának.

A vár bizonyára a múlt századnak utolsó éveiben adatott át birtokosai által, az időjárás szeszélyes viszontagságainak, melyek a várat régi fénye- s emlékeitől egészen megfoszták, s omladékká átváltoztaták.

A vár nagysága — erődítéseire nézve a kis-kárpáti várak között utolsó helyet foglal el.

A vár eredetére nézve, a szomolányi uradalmi levéltár okmányaiból semmi biztos tudomást sem lehet meríteni. — Szomolány helységéről, — mely a vár tőszomszédságában délnyugot felé vonúl, már a XIV. században tétetik említés; ¹⁾ — és pedig Zsigmond királynak egy 1388. évben Stibor pozsonyi gróf, és két fivére Endre és Miklós részére több helységről kiállított adomány-levelében, melyben Zsigmond Styborichi Stybor pozsonyi grófnak — Lajos király Erzsébet és Mária királynő, nem különben Zsigmond király közül (in cunctis Regni nostri expeditionibus ac negociis prosperis et adversis, sub diversitate locorum et temporum, cum omni sinceritatis zelo ac sollicitudine indefessa strenue et laudabiliter studuit complacere) szerzett nagy érdemei-

¹⁾ Valószínű, hogy Szomolány helysége már az Árpádkori királyok korában létezett.

ért Somolga királyi villával megajándékozta.¹⁾ Szomolány ez okmányban Modur Dyrs s több helységgel egyrangú villa régiának hívatik. Nagyon érdekes az említett adomány-levélnek következő kitétele: *quarum possessionum et villarum nostrarum predictarum Regalium tres, scilicet Dyos, Somolya et Zentwytt vocate, alias ad castrum nostrum Korlatkw nuncupatum spectarunt, et una scilicet Barkow ad castrum nostrum Chehte pertinuit, de eisdem castris excidentes, sequestrantes et separantes.* «E szerint Szomolány községe 1388. évben még Korlátkö várához tartozott, mely, Szomolánytól éjszakra két mértföldnyi távolban fekszik, s 1388. évben az említett két községgel egyetemben függetlenítettet, s Korlátkö uradalmából kihasított. — E körülményből bátran következtethetjük, hogy Szomolány vára az érintett adomány-levél keltének idejében még nem létezett, minthogy alig található példát reá hazánk történetében, hogy egy uradalomban két vár létezett legyen s ha erre nézve valahol kivételes eset fordult volna is elő, ez nem alkalmazható Szomolány várára, mert — ha Szomolány vára — Szomolány község korlátközi illetékességének idejében fennlétez vala, kétségen felül Zsigmond király a Stybor testvéreknek szóló adomány-levélben első helyen megemlékezett volna róla, és pedig annyival inkább — minthogy a várak — mint essentialiák, legelső helyen szoktak volt említettetni az okmányokban és csak azután következnek az accidentalialiak, t. i. a várakhoz tartozó községek s ezek birtokai.

Ezen állításunkban megerősít Albert királynak egy okmánya is, melyben 1438. évben két nappal b. Mária Magdolna ünnepe után — megerősíti Bazini György grófot és visegrádi várkapitányt, Zomolya (így) királyi villa birtokában, mely így hívatik magyarul. Különben pedig Leustorffnak is nevezteték. Szomolányt ez okmány szerint — a Bolondochi Stybor család férfiágának hűnytával Zsigmond király Bazini György atyjának Miklós grófnak adta volt. — Ezen okmányban szintén semmi nemű említés sem fordul elő Szomolány váráról; vagy képzelhető tán, hogy a községet s várat két külön birtokos bírhatta, illetőleg nyerhette volna királyi adománykép? Ez annyit tenne, mint egy házba két urat behelyezni. — Megjegyzendőnek tartom, hogy Albert oklevelében, Zomolya Korlátköhöz tartozó helységkép említetik, s Albert király írója nem látszik tekintetbe venni már említett függetlenítését, melylyel azt Zsigmond Stybor korában megajándékozta. E körülmény új bizonyítékul szolgál arra nézve, hogy Szomolány vára még Albert idejében sem létezett, — mert akkor Szomolány községe nem Korlát-

¹⁾ Stibor vajda. Wenzel Gusztávtól 48, 49. l.

kőhez, hanem Szomolány várához tartozó appertinentiaképen említettett volna az okmányban.

Ezek után nem mulaszthatom el kételyemet kifejezni Wenzel Gusztávnak ¹⁾ azon föltevése felett, hogy Szomolány vára már Stibor vajda idejében létezett legyen.

Szomolány községe 1388—1431 évig volt a Stibor-család birtokában. 1431. évben jobb létre szenderülvén ifjabb Stibor, Stibor vajdának fia, Szomolány a többi terjedelmes Stiborféle javakkal egyetemben a kir. fiscus által birtokba vétetett.

Mily sokáig volt Szomolány helysége a bazini grófok kezénél, sajnos — a szükséges adatok hiánya folytán — ki nem kutathattam.

A bazini grófokon kívül a gúthi Ország-családot találjuk Szomolány birtokában. A mennyire a rendelkezésekre álló okmányokból kideríthettem, az Ország-család már 1516. évben bírta Szomolányt, mely évben Ország Imre és Ferencz, mint szomolányi birtokosok a feliben Szomolányhoz tartozó Felső-Dombónak őket nem illető felerészét Kéthelyi Bernáttól 120 arany forint fejében zálogba veszik.²⁾

Nem kétlem, hogy az Orzágh-család az említett év előtt hosszabb ideig bírta Szomolányt, s igen valószínű, hogy azt már Orzágh Mihály nádor nyerte el. A Szomolánynyal szomszéd jókeői s az ezzel érintkező csejthei uradalmak, egyidejűleg szálltak az Orzágh-családra az 1436 évben.

Az Orzágh-család — utolsó fisarjadékának Orzágh Kristóf — országbíró s nógrádi főispánnak 1567. évben bekövetkezett haláláig bírta Szomolány uradalmát.

Egy okmány értelmében Orzágh Magdolna férjezett Bánffy Istvánné is volt egy ideig Szomolány várának birtokosa. Ugyanis az említett okmány szerint, Bánffyné Orzágh Kristóffal 1561. évben, bizonyos kész pénzből, arany-, ezüst-, drágakő-, s díszruhákából álló ingóságok iránt, melyeket emez Bánffy-Ország Magdolnától 14 ezer frt értékben átvett volt, akkép egyezkedett, hogy Orzágh Kristóf, véget vetendő a kárpótlás ügyében folytatott hosszú pörlekedésnek, a követelés kielégítése fejében, Szomolány várát s az ahhoz tartozó két száz jobbágy-telket engedti át örökös birtokkép Bánffy-Orzágh Magdolnának.³⁾

Vajjon életbe lépett-e ezen egyesség, s mily sokáig maradt érvényben, biztosan meg nem határozható, annyi azonban kétségtelen, hogy ha Orzágh Magdolna tényleg bírta is Szomolányt,

¹⁾ Stibor vajda: 37. l.

²⁾ Szomolányi gr. Pálffy Mór-féle levéltár. Lad. XIII. fasc. 1. n. 3. Lad. XIII. f. II. n. 8.

³⁾ Szom. urad. levéltár. Lad. XIII. f. I. n. 8.

ez 1564. évben ismét Országh Kristófot uralta, minthogy egy 1568. évben a kir. kincstár által, kiállított okmány ¹⁾ határozottan kifejezi, hogy Ország Kristófnak halála folytán, Csejthe, Jókeő, Surány, Tapolcsány, *Szomolány*, Modor, Hollókeő, stb. várak és birtokoknak örökösödése kérdésessé válik, mivel Országh Kristóf egy nembeli egyenes örököst sem hagyott maga után.

A kir. kincstár nem vette tekintetbe Országh Kristóf legközelebb rokonainak, u. m. nejeének: Zrínyi Ilonának, s Országh Magdolna fiának: Bánffy Miklósnak birtokigényeit, hanem Szomolányt királyi birtokkép elfoglalta.

Miután a kir. kincstár ez időben nagyobb mérvben kimerült, Miksa király Szomolányt már 1569. évben Sonnecki báró Ungnad Kristófnak s neje: szül. Losonczy Annának adta zálogba.

A zálogbaadás ellen Bánffy Miklós — Bánffy István s Országh Magdolnának fia, — 1569. aug. 26. ugyan óvást tett, e lépése azonban sikerre nem vezetett, minthogy Ungnad szakadatlanul megmaradt zálogjoga élvezetében, s egy 1583. május 6. kelt királyi adomány-levél szerint, Szomolány várát, Szomolány, Német-Diós mezővárossal Ikaman (Igrám) faluval Mirkóteleke (Makova) praediummal, azon 30 ezer forintért, melyet Ungnad a kir. kincstárnak fontos országos ügyek céljából kölcsönzött vala; maga — s mind két nembeli egyenes örökösei részére, örök adomány — s birtokkép nyerte el. ²⁾

Szomolánynak megvételére Ungnád Kristóf és neje már 1569. évben négy ezer arany s hat ezer magyar forintot vettek kölcsön, Losonczy István özvegyétől, szül. Petrovynai Pekry Annától, Ungnad Kristófné anyjától, mely kölcsön fejében Szomolány uradalmának negyed részét átengedék neki zálogképen. ³⁾

Ungnad Kristóf 1584. évben vezetett be Szomolány birtokába, minek — Pálffy Tamás özvegye szül. Nyáry Sára ellenmondott. ⁴⁾

Ungnad Kristófnak Szomolány birtokába való bevezetése ellen ezen kívül Petőfalvi Pethő Imre, és Balassa István Detrekeő ura tett óvást. Az első a mennyiben Szomolányban nemes curiája volt, az utóbbi pedig azért, mivel neki Ungnád hat ezer tal-

¹⁾ Szom. urad. lvtár. Lad. XIII. f. I. n. 9.

²⁾ Szom. ur. lvtár. L. XIII. fasc. II. n. 6. Eredeti okmány. Bőrhártyán. Rudolf titkos pecsétjével.

³⁾ Szom. lvtár, L. XIII. f. 1. n. 11.

⁴⁾ Szom. lvtár. L. XIII. fasc. 2. n. 6.

lérral tartozott, s ennek fejében Dióst — a hozzátartozó birtokrészletekkel neki zálogkép lekötötte. ¹⁾

Ungnád Kristófnak 1580-as évek végén bekövetkezett elhunytá után, Szomolány vára annak özvegyét Losonczy Annát uralta. — Losonczy Anna már 1590. évben Forgách Zsigmond neje volt.

Míg Losonczy Anna Forgáchnál volt férjnél, úgy látszik Szomolány várát s uradalmát Forgách kormányozta. Egy 1593. évi Sz.-Márton püspök ünnepének táján kelt okmányból²⁾ kiderül, hogy Forgách Zsigmond a Felső-Dombón birtokos Ormándi Kéthelyi Péternek birtokát Felső-Dombón elfoglalta, mit bizonyára — mint a Kéthelyiekkel közösen bírt Felső-Dombó ura tett, mely község Szomolány várához tartozott.

Szomolány a XVI. század végével Erdődy Tamásra, Ungnád Kristóf vejére, s Ungnád Anna Mária férjére szállt, Erdődy 1578. vagy 1579. évben vette nőül Ungnád Annát, kivel Szomolány uradalmán kívül a jókeőit is elnyerte.

Erdődy Tamás — még életében — átadta Szomolány birtokát másod-szülött fiának Kristófnak, — ki azt kevésbé kedvező körülmények között vette át. Gróf Erdődy Kristóf, gróf Forgách Zsigmond országbíró által egy hiteles bizonyosság-levelet³⁾ állíttatott ki neje Thurzó Borbála grófnő részére, mely arról tanúskodik, miként Thurzó Borbálának pénzsegélyével, jókeői és szomolányi uradalmaiban sok elzálogosított birtokot váltott ki s e levélben egyúttal annak is ad kifejezést, hogy elhalálózása esetében kívánja, miként nejének kiadásai kárpótoltassanak. — Ezen okmányban Forgách arról is tesz említést, hogy Erdődy Kristóf Szomolány és Jókeő várait rongált állapotban vette át, s javításukra sokat költött. Erdődy Kristóf idejében Szomolány uradalmában sok inscriptio létezett, mi annak jövedelmeit tetemesen csökkentette, mire nézve szintén említés történik az imént érintett okmányban. — Ezen Erdődy Kristófról Bethlen Gábor egyik 1620. aug. 7. kelt okmányában⁴⁾ így nyilatkozik: »qui nullo fortunae novercantis, sive adverso casu, sive secundarum rerum affluentia, ita moveri potuit, ut ad exemplum aliorum superstitionisae persvasionis morbo correptus a Regno aliorum deflexerit.«

Mikor adta át Erdődy Tamás Szomolány várát Kristóf fiának, s mily viszonyok és föltételek alatt, biztossággal meg nem határozhatni.

1) Szom. urad. lvtár. Lad. XIII. fasc. 3. n. 2.

2) Szom. lvtár. XIII fasc. 3. n. 8.

3) Szom. lvtár. XIII. fasc. 4. n. 14.

4) Szom. lvtár Lad. XIII. f. 4. n. 18.

Egy 1606. évi okmány ¹⁾ tanúsága szerint ez évben még Tamás s neje Ungnad Anna Mária bírták a várat. — Ez okmány szerint az esztergomi káptalan bizonyoságot szolgáltat, két tagja által egy Szomolány várában eszközölt vizsgálatról, melynél Bodgaychich vagy Horváth György szomolányi tiszttartó megvallá, hogy uraságától: Erdődy Tamástól s nejétől Ungnad Annától hat ezer, magyar forintnyi értékű különmemű ingóságot vett át őrizet végett azon meghagyással, hogy a nevezett drága tárgyakat nagyobb biztosság okáért Jókeő vagy Vöröskeő várába szállítsa. Ő és fia János, kik a tárgyak átvételével megbízva valának, elmúlaszták e rendeletet végrehajtani, s a hajduk kezükre kerítvén Szomolány várát, a hat ezer forintnyi értékű czikkeket elrabolták. — E vétkes múlasztás okozta veszteségnek kárpótlása czéljából Bodgaychich visszaadja uraságának Szomolányban s egyebütt levő 800 fr. értékű iscriptióit s az uraság által megszabandó büntetésnek terhe alatt, kötelezi magát, hogy fiával egyetemben, mindenkor uraságának szolgálatában fog megmaradni.

Valószínű, hogy Erdődy Tamás — ki varasdi főispán s horvát bán volt — idejének nagyobb részét Horvátországban töltvén, Szomolányban gyérebben fordult meg. — Tamás egyike hazai történetünk kiválóbb, hős alakjainak. 1584. évben — mint horvát bán — megfutamította a törököket, s 1586. évben Ivanicsnál 800 emberével 5000 törököt legyőzött, Mátyás királynak meghitt tanácsosa volt. E király tőle kért tanácsot 1616. okt. 18. a Bethlen által előidézett fölkelés lecsillapítására nézve. 1619. évben a Megváltórend lovagjává avattatott. 1624. január 17. Krapina várában jobblétre szenderült.

A mennyire a szomolányi levéltár okmányaiból következtethetni, kétségen felül áll, hogy Erdődy Tamás életében, Erdődy Kristóf nem volt korlátlan s egyedüli ura Szomolány várának. — Az esztergomi káptalan egyik 1623. évi Oculi vasárnap táján kelt eredeti okmányának ²⁾ tanúsága szerint Erdődy Tamás hivatalos uton akarta megállapíttatni és kijelöletni azon osztályrészeket, melyek három leányát u. m. Annát férj. báró Alapy Menyhértét; Zsuzsannát, férj. Thurzó Kristófnét; s Erzsébetet — férj. Draskovich Miklósnét később b. Moscon Justinnét — a a jókeői és szomolányi várból megillették; mi végből a sopronyi országgyűlés 69. art. értelmében, — Erdődy Gáspár kir. személynöki jegyző, Goda Gáspár altárnok s más tisztviselők megjelentek Szomolányban, hová Erdődy Tamás betegsége miatt nem jöhetett. Meghallván ezt Erdődy Kristófnak özvegye, azonnal

¹⁾ Szom. lvtár L. XIII f. 4. n. 5. Ered. okm.

²⁾ Szom. lvtár LXIII. fasc. 4. nro 20.

bezáratta Szomolány mezővárosnak mindannyi kapuját, ¹⁾ s fegyveres emberek által megakadályozta a tisztviselőket, hivatalos feladatuk végrehajtásában; — ugyanez történt velük a jókeői uradalomban is. — Ebből kitűnik, hogy nemcsak Erdődy Kristóf, hanem nővérei is bírtak Szomolányban birtokjogot. Bizonyítja ezt magának Erdődy Kristófnak egyik 1616. évben kiállított okmánya, ²⁾ melyben ő — netáni halálózása esetére — szomolányi birtokrészeit — tehát nem az egész uradalmat — nejére Thurzó Borbálára átírja.

Szomolány várát Kristófnak 1621. évben bekövetkezett halála után — részben özvegye részben pedig gyermekei bírták. Fiai voltak: György, meghalt 1674. évben; Gábor, meghalt 1650. július 13., Imre, tárnokmester meghalt 1690. évben. Leányai pedig valának: Ilon és Erzsébet. A szomolányi uradalom birtokai — Erdődy Kristóf gyermekeinek idejében — kevésbé kedvező kezelésben részesültek. Ennek oka a birtokosok egy részének pénzsükében rejlett, minek folytán Szomolány egy része majdnem szakadatlanul el volt zálogosítva.

Egy okmányban olvassuk, hogy Erdődy György és Gábor, Igrámon, Jászbócz- és Pagyerőczon levő birtokrészeiket, — melyeket ezelőtt Baranyay Tamás zálogban tartott, 1636. év oct. 21. Eszterházy Dánielnek elzálogosították 5929 frt 50 denárért. ³⁾ — Hasonlóképp olvasható Erdődy Erzsé grófnőről, hogy jókeői és szomolányi birtokrészeit a vittenczi kastélynak egy részével, az anabaptistáknak Csejthén levő házával együtt, Amade Judith grófnőnek, gróf Erdődy Gábor özvegyének 30 ezer aranyért elzálogosította. ⁴⁾

1653. június 27. Moscon Anna, Auersperg Herbard neje, s Moscon-Erdődy Erzsébetnek, Erdődy Tamás leányának leánya, jókeői és szomolányi birtokrészeit gróf Erdődy Imrének 66 ezer rajnai forintért 20 évre elzálogosította. ⁵⁾

Erdődy Gábornak halála után, mely őt 1650. évben kiszólitá az életből, a már említett birtokosokon kívül, ennek özvegyét Amade Juditot találjuk szomolány birtokában.

A XVII. század végén s a XVIII-nak elején gr. Erdődy Gábor gyermekei valának Szomolány urai, és pedig: György, országbíró, Kristóf, továbbá Erdődy Borbála grófné, férjezett

¹⁾ Szomolány mezővárosának nagy része hajdan vagy 4 láb széles kőfallal volt kerítve, s a várral összekapcsolva. E kőfal maradványai még több helyen láthatók.

²⁾ Szom. lvtár LXIII. f. 4. n. 14.

³⁾ Szom. lvtár LXIII. f. 4. n. 41.

⁴⁾ Szom. lvtár LXIII. f. 5. n. 23.

⁵⁾ Szom. lvtár LXIII. f. 5. n. 26.

gróf Czobor Ádámné, — mely utóbbinak egyenes utódjai u. m. fia Márk és ennek fia József, egész a XVIII. század közepéig fentartották birtokukban szomolányi és jókeői anyai osztályrészüket.

Erdődy György idejében 1683. évi július 18. Szomolány vára ideiglenes menhelyet szolgáltatott a Tökölyek által üldözött nagy-szombati jezsuitáknak. Bertóthy, Tökölynek egy vezére, elfoglalván ugyanis Nagy-Szombatot, az ott talált jezsuitákat foglyoknak nyilvánítá, ha csak 32 ezer aranyat nem fizetnek váltásdíjképen. Gróf Erdődy György, Czobor Ádám, Drugeth Zsigmond, Nádasdy István és Bercsényi Miklós kezességet vállalván a jezsuitákért, ezeket augusztus 10. Szomolány várába szállították, hol őket gróf Erdődy György igaz magyar vendégszerettel fogadta, s hosszabb ideig magánál tartotta.

Erdődy György 1712. dec. 27. meghalt Szomolány várában, s a Nahács melletti Sz.-Katalinról czimzett zárdatemplom családi sírboltjában temettette el magát.

Gr. Erdődy György halála után — Kristófnak gyermekei — s Czobor Ádámné örökösivel találkozunk Szomolány birtokában. — Kristófnak gyermekei valának: József, Lipót, Imre György tábornok, László Ádám nyitrai püspök s cancellár (meghalt 1736. évben), Gábor Antal egri püspök (meghalt 1744. évben) s György Lipót, koronaőr és országbíró.

Szomolány vára Rákóczi idejében nem kerülhette ki a háboró viszontagságait. 1704. május havában Castelli, császári tiszt védte e várat Bercsényi támadásai ellen, ki Nádas körül táborozott. 1705. július 10. Castelli kénytelen volt a várat a Rákócziaknak átadni, mire őt leginkább a víz hiánya indította. A vízhiány az ostromnak vége felé annyira nőtt, hogy a lovak alig kaphattak naponkint három messzelynél több vizet. Az ostromlottak tiszta borral kényszerültek szomjukat oltani. Már annyira jöttek, hogy a lisztet borban áztatva sütötték. — Látván a császáriak, hogy az ostromlóknak tovább ellen nem állhatnak, tapasztalván, hogy embereikből többen az ellentáborba szöktek, békekövetek közvetítésével az ostromlókkal oly egységet kötöttek, hogy szabad lesz a várat sértetlenül elhagyniok. — Az ostromlottak fölfegyverkezve, tábori zeneszó mellett hagyták el a várat s egész Pozsonyig kísértettek. ¹⁾

A szomolányi Czoborféle birtokrész — már Czobor Márk idejében az 1720-as években — jobbadán idegen kézen volt. Ez időtájban ugyanis halványulni kezdett a Czobor-család szerencsesillaga, és Czobor Márk, nagyúri költségeit fedezendő, kénytelen volt birtokait nagy részben elzálogosítani. — Czobor Márk

¹⁾ Bel. II. 175.

és Czobor grófné özvegyasszony 1722. július 1-jén szomolányi és jókeői birtokrészeit Haymerle János Farkasnak 78 ezer frt árán két évre elzálogosítják, megengedvén neki, hogy a zálogjogot másra is átruháztatja ¹⁾ Czobor Márk ezen kívül 1724. április 24. Hradistye, Radosócz, Oszuszkó és Jászhóczon levő több birtokrészét, mely utóbbi Jászbócz községi részletek a szomolányi uradalomhoz tartoztak, 27 ezer forintért Szunyogh Lászlónak szül. Horváth-Simoncsis Éva Teréziának zálogba adta. ²⁾ 1726. nov. 6. gróf Czobor Márk Haymerle János bécsi lakostól a már említett 70 ezerhez 5 ezer forintot kölcsönzött. ³⁾ — Haymerle János jókeői és szomolányi zálogjogát 1731. június 10. 75 ezer forintért Erdődy László és György grófnak átengedi. — Kétséget nem szenved, hogy e pénzt legnagyobb részben László püspök fizette ki, ki György tesvérének — a galgóczi uradalom megvételénél is — nagyobb szerű anyagi segílyt szolgáltatott. ⁴⁾ A Czobor-féle jókeői és szomolányi birtokrészek végleg 1744. évben jutottak az Erdődy család birtokába. A szomolányi levéltárban fennlétez egy 1746. aug. 6. Czobor József gróf és nővére Mária Cordona hercegnő által kiállított nyugta, melynek bizonyossága szerint, Czobor József és Mária jókeői és szomolányi birtokaikat 142,490 frntért örök birtokkép eladták gróf Erdődy Györgynek, ⁵⁾ s e pénzt tőle már föl is vették.

Gróf Erdődy György 1759. évben jobb létre szenderült. — Figyermekei valának: Antal tábornok, Galgócz úra, Kristóf, és János, kir. kamara elnök. — A mennyiben a szomolányi okmányok sejtetik, Kristóf kizárólagosan bírta Szomolányt, melyet sok adósságai miatt kényszerült több genuai lakosnak zálogkép átadni.

1777. június 22. gróf Pálffy János gróf Erdődy Kristóf genuai hitelezőinek illetőleg ezek teljhatalmazottjának: Brentano Cimarolti Alajosnak 298, 086 frn. 15. den. összeget kifizetvén — Szomolány uradalmát, melyhez Szomolány, Felső-Diószőgyén, Jászlócz, Pagyerócz, Felső-Dombó, Nahács, Losoncz s Igráin községek tartoztak, zálogbirtokkép átvette.

A Pálffy-család Szomolányt egész 1864. évig mint zálogbirtokos bírta, midőn azt gróf Pálffy Mór altábornagy — mint tulajdonképeni birtokos s Erdődy-örökös gróf Pálffy Jánostól, — mint akkori zálogbirtokostól — fél millió o. é fortot meghaladó zálogváltáság kifizetése mellett átvette.

Gróf Pálffy Móricz ugyanis, anyja szül. Erdődy Jozefa

¹⁾ Szom. lvtár Lad. XIV. fasc. 1. n. 1.

²⁾ N. ott. XIV. fasc. 1. n. 4.

³⁾ Szom. lvtár Lad. XIV. f. n. 9.

⁴⁾ Berényi, galgóczi levéltárnok jegyzeteiből.

⁵⁾ Szom. lvtár Lad. XIV. f. 3. n. 30.

után nyert birtokjogot Szomolány várára. Erdődy Jozefa férjezett gr. Pálffy Ferenczné, leánya volt gróf Erdődy Antalnak, ki fia volt Erdődy János kamara elnöknek; kiról gr. Erdődy György fiainál megemlékeztünk.

II.

Midőn Szomolány várának birtokosairól röviden megemlékeztünk, helyén találjuk, futólagos szemlét tartani azon helységek múltja felett, melyek Szomolány uradalmához tartoztak. — Legelőször *Szomolány* mezővárosnál állapodunk meg.

Szomolány — mintmár említve volt — különböző elnevezések alatt fordul elő a régi okmányokban, és pedig Somolga, Somola, Zomolya. Szomolyán, Zomolyán, Leuftdorf nevek alatt. — Utóbb említett német neve mai nap már egészen ismeretlen, s az újabbkori okmányok egyikében sem olvasható. Most csak magyaros Szomolány — és tót hangzásu Szmolenitz nevééről ismeretes.

Szomolány — mint a hasonnevű uradalomnak majdnem öt százados központja, kétségen kívül a közel vidéknek legkiválóbb községe gyanánt szerepelt. — A kézművek, a forgalom s közlekedés itt, az időnkint helyben székelő földes uraság, s a szakadatlanul itt tartózkodó uradalmi tisztek — s inscriptionalista nemes-családok által élénk lendületet nyertek. — Ennek bizonyosságául szolgál az, hogy Szomolány helysége már a XVI. században mezővárosi rangnak örvendett. Országgh Kristófnak egy 1556. évi okmányában oppidumnak hívatik. ¹⁾

Az érintett okmányokból kiderül, hogy Szomolány urai gyakran megfordultak Szomolány várában, s a mennyire következtetést vonhatni az okmányok tartalmából, bizvást állíthatjuk, hogy az Erdődy-család birtoklása korában, a vár mindenkor örvendett egyik-másik birtokosa jelenlétének. — Ekkép bebizonyítható, hogy Erdődy Tamás családja, nevezetesen napája: szül. Losonczy Anna s neje: szül. Ungnad Anna hosszabb időn át laktak Szomolány várában. Losonczy Anna később férjezett Forgách Zsigmondné 1598. évben Margit napja táján, betegen feködt Szomolány várában. ²⁾ Erdődy Tamásné e várban végezte be földi pályafutását, s a szomszédságban levő felső-diósi templomban temettetett el.

Erdődy Tamás gyermekei közül Kristóf leginkább tartózkodhatott Szomolány várában; minek bizonyosságául felhozhatni a Szomolánytól egy órányira fekvő Sz.-Katalinról címzett fe-

¹⁾ Szom. ltár Lad. XIII. fasc. I. n. 6.

²⁾ Vittenczi urasági levéltár Lad. XVI. fasc. I. 13. szám.

rencz rendű zárdát és templomot, melyet ő nagylelkűen emeltetett volt 1618. évben. Ha ő Szomolány vidékén gyakrabban meg nem fordul, bizonyára nem érdeklődött volna annyira iránta, s nem építette volna a költséges templomot és zárdát.

Ennek fia Gábor szintén gyakran székelt Szomolányban. — Ezt hirdeti az általa s neje Pálffy Mária grófnő által Szomolányban 1644. építtetett templom, mely magában zárja nagylelkű alapítója hamvait. Gábor, Szomolány várában múlt ki. — Gábor anyja Thurzó Borbála is itt töltötte — úgy látszik — élte utolsó éveinek legnagyobb részét. ¹⁾ A két gróf Erdődy György — szintén hosszabb ideig szoktak volt itt időzni. — Az idősbik, Szomolány falai között végezte be földi vándorlását. — Bél szerint gróf Erdődy Ádám László nyitrai püspök életének utolsó éveiben gyakran megfordult és tartózkodott Szomolány várában.

Szomolány mezőváros műveltségi viszonyaira a földes úraság jelenlétén kívül kedvezőleg hathattak a Szomolányban birtokos nemes-családok, melyek a XVI. s XVII. században inscriptiókat nyertek az uradalom birtokosaitól, kik részben pénzhiány miatt — részben pedig egyes családok iránti lekötelezettségüknél fogva: adományoztak volt inscriptionalis birtokokat. Ezen inscriptionalista nemesek közül említendő a Petheő család, mely 1569. évben nemes birtokra tett szert, Petheő Imre által, kit Országh Kristóf hű szolgálataiért megajándékozott. ²⁾ E család 1622. évben is volt itt birtokos, miután az esztergomi káptalan Pethőfalvi Petheő Gábort egy királyi joggal felruházott ház s két szőlőnek birtokába bevezette. ³⁾ Továbbá Koppány-család, Szakolczay- Zergényi- Sellyei- Trombitás- Rády- Nagy-Mezőlaky- Péchy-családok is bírtak Szomolányban kisebb inscriptiókkal. Nem szenved kétséget, hogy az említett magyar családok által a magyar nyelv is bizonyos tért vívott ki magának Szomolány mezővárosában. Annyi bizonyos, hogy az uradalmi tisztviselők a XVII. s XVIII. században a magyar nyelv birtokában valának, s a hazai nyelvnek a gazdasági jegyzetekben számos nyomára akadunk. — A levéltárban 1634. 1657. s 1679. évből magyar nyelven írt urbariumok találhatók. Gróf Erdődy György 1733. évben több magyar levelet váltott szomolányi tisztviselőivel. — A vár urainak máig fenmaradt levelezései is arról tanúskodnak, hogy a szomolányi uradalomban a XVII. s XVIII. században a magyar nyelv otthonos volt s az Erdődy-családnak házi nyelve vala.

Szomolány történeti emlékei közül kiválik annak már

¹⁾ Szom. lvtár XIII. fasc. 4. 20 szám.

²⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 4. n. 19.

³⁾ U. ott.

említett egyháza, melyet a vallásos lelkű Erdődy Gábor nejével építtetett. E templom a mezőváros éjszaki részén — a vár s mezőváros között egy magasabb dombon, a Kis-Kárpátok egyik lejtőjén emelkedik. — Építészeti ízlésének megismertetése czéljából elég lesz hivatkozni eredetének évére, az 1644. évre. A templomnak magas boltozata, széles hajója, egyes részleteinek aranyos felosztása, külső falához épített támai az építésznek műveltebb műízléséről tanúskodnak. — E templom építésének korában fényesen lehetett fölszerelve, minthogy Jelenffy Jánosnak 1731. évi Canonica Visitatiójában, opus elegansnak hívatik. Ugyanezen egyházi látogatás a főoltárt, mely mai nap már fen nem létezik, magnificum opusnak nevezi. — A XVIII. század első felében hat oltára volt. Az 1731. évi visitatio, egy urasági oratoriumról is megemlékezik, mely mostanáig fenmaradt. Ezt az uraság valószínűleg ünnepek alkalmával használta, minthogy a várkápolnában — az uraságnak Szomolányban való tartózkodásakor naponkint ajánltatott fel a mise.

Műtörténeti szempontból érdekes, hogy a templom az 1731. évi egyházi látogatás szerint — többrendű zenehangszernek birtokában vala, melyek a templom karzatán szoktak volt őriztetni, mi annak bizonyosságául szolgál, hogy a szomolányi egyházban az egyházi zene nagyobb mérvben ápolgatott. A templom tornyának a XVIII. század elején órája volt, melyet az említett egyházi látogatás szerint, a grófi család 1730. évben megjavíttatott.

A templom a múlt században művészileg készített értékes egyházi ruhák birtokában volt, melyek között több különböző színű casula emelendő ki, melyekről a visitatio így ír: »elegant, pretiosae, phrygia, manu pictae, scriceae auro et argento intersertae et contextae Nr. 7.« Ezen hét kiválóbb finomságú casulán kívül volt e templomnak még más tizenhét részint selyemből részint pedig más kelméből készített casulája. — Ezen ruhákon kívül, a gróf Erdődy György országbírótól és nejétől Eszterházy Teréz grófnőtől ¹⁾ nyert ruhái is lennének említendőek, melyeknek egyike igen gazdag kelméből készült. — E ruhákból mai nap alig található néhány maradványt. ²⁾ Sajnos, hogy a finomabb műízlés s műismeret hiánya okozta elpusztulásukat.

A templom — régi időktől fogva mai napig — kőfallal van bekerítve, melyen belül a temető terül el. A temető délkeleti részén volt egykor a Sz.-Mihály tiszteletére ajánlott kápolna, mely alatt az ossarium létezett.

¹⁾ A vallásos lelkületű, hitvespár a szomolányi egyház legkiválóbb jótevői közé tartozik.

²⁾ Egy arannyal gazdagon hímzett- virágalakzatokat előtüntető kehelyterítő Simor hercegprimás mügyüjteményében őriztetik.

A templomnak műrégiségi szempontból kevés említésre méltó tárgya van. — Ezek között meg kell emlékeznünk egy góth ízlésű érczkehelyről, mely mai nap már használaton kívül van. Érdekes továbbá egy csillára, melynek legfelsőbb részén a villámos Jupiter alakja látható. E csillár szép ízlésben készült, s egykor valószínűleg a vár valamely termét díszíté. Továbbá említünk kell a hajó epistola részének első mellékoltárát, melyen egy vagy öt láb magasságú fából faragott fölfeszített Krisztus szemlélhető. E faragvány, tekintve a test mindannyi tagjának hú utánzását, s az ábrázaton kifejezett fájdalmat, ritka s remek példánynak nevezhető.

Midőn Szomolánynak egyházi emlékeit röviden jeleztem, nem lehet mellőznöm a várban létezett kápolnát, melyet gróf Erdődy Tamás 1596. csinos ízlésben építtetett. E kápolnában — az 1731. évi egyházlátogatás tanúsága szerint — mindennap ajánlott fel mise, midőn az uraság a várban lakott; miből azon következtetést vonhatni, hogy az uraságnak akkor egy várkáplánja is volt. Az említett visitatióhoz képest, a szomolányi plébános hetenkint kétszer; és pedig kedden és pénteken tartozott a várban misét bemutatni. Az egyik mise a család élő, a másik, annak holt tagjaiért volt bemutatandó, gróf Erdődy György országbírónak egyik alapítványa folytán. A plébános e mise-alapítvány fejében az uradalomtól évenként 10 akó bort, 15 nagy-szombati mérő buzát, ugyanannyi rozsot, a új évre 15 nagy-szombati ártányt kapott. — E mise alapítvány mai nap már nem létezik.

A jótékony Erdődy György ezen kívül még egy kórház alapításával is megörökítette nevét Szomolány mezővárosában. A kórházat 1745. évben 16 férfi és nőszemélyre alapította, s ellátta azt évenként kenyérrel-, hússal-, főzelék-, liszt-, vaj-, szalonna, só- és túróval; ezen kívül tüzelő fát és bútort is szolgáltatott a kórház koldusainak. A koldusoknak kötelemük volt, minden ebéd s vacsora előtt bizonyos imákat végezni, melyeknek kiváló intentiójuk az volt, hogy a kórház-alapítója isten kegyelmében meghalálazzon s az Erdődycsaládra isten áldása szálljon. A kórház fentartására évenként szolgáltatni szokott élelmi cikkek, 1760. évben 369 fírtot képviseltek.

Szomolányban hosszabb ideig volt egy csizmadia és szabó-czéhnek központja. Az előbbi czéh mai napig fenntartotta régi pecsétjét, melynek következő magyar felirata; »Somolai becsületes Csizmazia cih 1751.«

A szomolányi uradalomnak második mezővárosa

F e l s ő - D i ó s.

Felső-Diós, e vidéknek régibb s jelentékenyebb községei közé tartozik. — Mint már említők, Diós a középkori okmányok-

ban mindenkor Szomolány mellett említették, s hajdan Zsigmond király kora előtt, a korláthkeői uradalomhoz tartozott. — Felső-Diós, majd Diós, majd Német-Dyós nevek alatt fordul elő s nem kételkedhetni, hogy utóbbi nevét egykori lakosainak nyelvéből s eredetétől kölcsönözte. — Német-Dyósnak nevezteték, megkülönböztetés végett a déli szomszédságban fekvő Alsó-Dióstól, mely a XVII. századig Windisch-Nussdorfnak, magyarul pedig Tóth-Diósnak hívaték. Ezen elnevezéseknél az a legkülönösebb, hogy míg Alsó-Diósról — tót mellékeve daczára, — okmányilag bebizonyítható, hogy a XVI. században kizárólag német ajkú lakosai valának, addig Német-Diós régi lakosainak német eredetét a fennlétező okmányokból ki nem puhatolhatni. — Felső-Diós régi lakosainak német nemzetisége s nyelvezte mellett szólnak, a felső-diósi szőlődülők régi német nevei; minők: Olajt, vagy Achleit, Mittelberg, Oberberg, Leber, Ruhbaumgarten. Ez elnevezések nyomára már a XVI. századbeli okmányokban akadhatni.¹⁾ — Felső-Diósnak mostani lakossága tótajkú. — F. Diós Szomolánytól délre félmérföldnyi távolra fekszik, a Kis-Kárpátok tőszomszédságában.

Diós már a XVI. században örvendett mezővárosi rangnak. II. Rudolftól nyert 1582. évben kiváltságot, évenként négyszer vásárt tartani.

Felső-Diós — mennyire a múltjára vonatkozó okmányokból bátran következtethetni — nemcsak most, hanem a legrégibb időkben is, kiváló figyelmet fordított a szőlőművelésre; s régebben is híres lehetett jó borairól. Mi több, biztossággal állíthatjuk, hogy hajdan serényebb volt a szőlőművelésben; minthogy: ma nap több — bokrokkal benőtt, vizesésben szántóföldekké átváltóztatott pusztá helyet találunk, hol ezelőtt egy-két századdal szőlők valának. Ilyen helyek a község nyugati részén — a hegyek közepe táján levő Oberberg nevű szőlődülő, hol ma alig találni egy-két szőlőkertet; s a község éjszaki oldalán levő Nechtak féldülő hol a község egykori lakosai nagy erőfeszítéssel és hangyaszorgalommal serénykedtek a szőlők körül, minthogy minden szőlő, mellett még most is óriási kőhalmazok látszanak, melyeket a szőlőkből egyenként kihordott kövekből kelle összerakni. — Az egész vidékről bizvást elmondhatni, hogy a szőlőművelés itt hanyatlott, mert alig van község a Kis-Kárpátok aljában, hol nem találnánk irtott szőlőket; mi több, vannak oly községek, hol a régi szőlőket, mind kiirtották; ilyenek Nahács és Felső-Dombó.

A felső-diósi szőlőhegyekben — más vidékbeli lakosoknak is voltak szőlőik, mi szintén bizonyosággal vehető arra, hogy

¹⁾ Szom.lvtár Lad. XIII. fasc. 4. n. 9.

Diósnak borai kedveltek valának. Ily vidéki birtokos volt a nagy-szombati szegények háza, melynek Miksa király 1569. april 16. Nethemberg, (e név ma már ismeretlen) nevű szőlő dűlőben $\frac{1}{4}$ szőlőt ajándékozott, s felmenté azt — minden terhektől. ¹⁾ Miksa egy 1569. évi május 14. kelt oklevelével, ugyannak az említett szegények házának, s a nagy-szombati sz. Miklós templomnak tiz negyed szőlőt adományoz s ezeket is minden szokásos járandóságtól menteknek nyilvánítja. ²⁾

Felső-Dióson több nemes család bírt szőlőkkel s ezen kívül³⁾ más ingatlanokkal is. Ilyenek valának Zilágyi Simon, ki Báthory Miklós országbírónak egy 1569. évben kelt rendelete szerint, egy Miksa királytól nyert háznak birtokába bevezettetett. ³⁾

F.-Dióson Wartusobitzer Péter nevű nemes ezer frntért vett⁴⁾ volt egy curiát az uradalomtól. E curia — az esztergomi káptalannak egy bevezető okmánya szerint-több szőlővel együtt, Wartusobitzer Péter Salome nevű leányának holta után, gróf Illésházy István nádor által Vizkelethy János és Segesdy Gáspár-nak adományoztatott 1609. évben.⁴⁾

A múlt század elején, Győrffy, ⁵⁾ Gubasóczy, Zörghény, Paksy ⁶⁾, Rajcsányi, ⁷⁾ Tarnóczy családok birtak itt szőlőkkel és inscriptionális birtokokkal.

Felső-Diós birtokviszonyainál fogva gazdasági szempontból igennevezetes, hogy az uradalom a felső-diósi határban már a múlt század végén 1790-es évben bizonyos nemű tagosítást tartott, midőn a szétszórt inscriptionalista földeket egyesítette, s a határnak egész fekvését átváltoztatta.

Felső-Diós határában közel a losonczy és nestiki határhoz — egy halastó is volt, miről az egykori tónak mai napig fenlétű gátjai, s az uradalmi évkönyvek tanuskodnak. 1760. évben az uradalomnak még volt halásza, kinek évi fizetése 35 frnt s 3 denár volt. ⁸⁾

Felső-Diós több század óta híres malmairól, s e körülmény-

¹⁾ Szom. lvtár Lad. XV. fasc. 9. n. 6.

²⁾ Szom. lvtár Lad. XV. fasc. 9. n. 2.

³⁾ Szom. lvtár. Lad. XIII. fasc. 1. n. 12.

⁴⁾ Szom. lvtár. Lad. XIII. fasc. 4. n. 9.

⁵⁾ Szom. lvtár. Lad. XIII. f. 7. 18.

⁶⁾ Szom. lvtár. Lad. XIII. fasc. 7. n. 14.

⁷⁾ Szom. lvt. Lad XIV. f. 1. n. 5.

⁸⁾ Az uradalom mostani ura : Gróf Pálffy Móríczt több pisztráng-tavat alakított a felső-diósi hegyekben.

nek tulajdonítandó, hogy itt volt a vidéki malomczehnek központja. — Egy felső-diósi molnárnál máig őriztetik egy 1829. december 22-kén Ferencz király által — a diósi és szomolányi molnárok részére latin nyelven kiállított disz-okmány, melyhez a czeh rendszabályainak egy példánya van csatolva. — Felső-Dióson a XVI. század végen egy négy-kerekű malom volt a templom mellett. A malom három kereke búza őrlésére szolgált.

Diósnak múltjánál első helyen kellett volna megemlékeznünk annak egyházi emlékeiről. — Sajnos, ezen emlékekről mainap már csak annyiban szólhatunk, a mennyiben azoknak emlékezetét a helyi történet fentartotta, a jelen idő részére.

Legelőször meg kell emlékeznünk a felső-diósi régi egyházzól, mely Felső-Diós mezővárosának éjszaki részén a mezővároson áthaladó út mellett létezett. Ez egyház az 1751. évi Galgóczy-féle egyházi látogatás szerint, a földes urak által épített. Keletkezésének idejét nem említi. — Az Illyés, Jelenffy és Galgóczy-visitatiókból ki nem puhatolható, mily ízlésben volt a régi templom építve. — A mit a kéznél levő írott emlékek fel nem világosíthattak, bizonyossá tette ezt egy szerencsés véletlen. — Én ugyanis nem rég — egy felső-diósi háznak udvarán, két faragott követ találtam, melyek egy gót-ízlésű ablak mérműveinek alkatrészeit képezték. Ezen kívül a régi templom tö szomszédságában levő egyházban, egy gót ízlésű — kőből faragott ajtó-keretre akadtam. — A két lelet kétségtelenül a régi templomból való, s megzáfolyhatlan adatul szolgál arra, hogy a régi templom gót ízlésben épült.

E templom szentélyének boltozata a múlt század első felében föstve volt. — Oltárainak száma öt vala. — E templomot egy kőfallal kerített temető környezé. A temetőben egy — a Sz.-Háromság tiszteletére emelt — s Bossányi Zsófia által alapítvánnyal ellátott kápolna létezett. — A templomban volt az uradalom birtokosainak egy sírboltja, melyben azonban csak igen kevesen temetkezettek, miután a visitatio az uraságnak csak egyetlen egy itt nyugvó névtelen tagjáról megemlékezik, ki Erdődy Tamás neje Ungnad Anna volt. — E templom a múlt század második felének elejéig állt fen. 1758. évben Tamássy Sámuel lelkész alatt megvettetett az új templomnak alapja. Az új templom 1764. évben elkészült s gróf Erdődy György országbírónak és fiának Kristófnak köszöni létét.

A régi templomból legtovább állt fenn a torony, mely már 1731. évben órával volt ellátva.

Felső-Dióson a múlt század elején egy községi kórház létezett, melyet az Erdődy család alapított volt. — Midőn a kórház, nem tudni mi okokból, megszűnt, szántóföldjeit gróf Erdődy

György, és László grófok a felső-diósi plebániának örökös birtokkép adományozták, melyért a plebános miséket tartozik fölajánlani az Erdődy család élő és holt tagjaiért.

Felső-Diós — az egyház-megyei emlékek szerint, már a XIV. században bírt saját catholicus lelkészszel. — Anyakönyvei az 1692. évig felérnek.

Német köriratú, maig fenmaradt, pecsétje 1561. évből való, mely évszám ki is van rajta vésve. Térjünk most a Felső-Dióstól éjszaknyugatra fekvő *Losoncz* községbe.

Losoncz faluról gyéren olvashatni a szomolányi levéltár okmányaiban. Nevezetes róla az, hogy egy 1407. évből származó okmányok hiteles másolata szerint, a XV. század elején *Dub*-nak (tót szó, s tölgyfát jelent) hívaték. — Ezen évben Zsigmond király rendeletére, megvizsgáltattak s megállapították *Dub* helység (possessio) határai.

Losoncz községe a XVI. század közepe táján — bizonyára a török háborúk s a hosszú belvillongások folytán — elvesztette lakosainak nagy részét. Erről tanúskodik Ungnád Kristóf özvegyének Losonczy Annának, egy 1589. évi april 24. Vittenczen kelt eredeti magyar levele, melyben ő Horváth Márk jobbágyának, — Losonczon másfél házhelyet — »minden hozzá való igazságával örökös és egészen szabad birtokkép« ígér azon érdemeinek jutalmazására, hogy ő Losonczot elegendő jobbágyokkal fogja ellátni s benépesíteni. ¹⁾ Az épen említett okmányban Losoncz már nem fordul elő *Dub* nevezet alatt.

Az eddig közelebbről megtekintett községeken kívül, amint már tudjuk — *Nahács* falu is a szomolányi uradalomhoz tartozott. — E helység Szomolánynak éjszakkeleti részén — Nádas és Csejthe községek között, a Kárpátok aljának egyik völgyében fekszik.

Nahácsnak van egy jelentékeny hegyen emelkedő temploma, honnét a szomszéd Kis-Kárpátoknak s Mátyusföldének nagy részére regényes kilátás nyílik. — E templom igen egyszerű gót ízlésben — a gót-időszak hanyatló korában épült. — Szentélyének evangéliumi részén egy fölötte egyszerű, de mégis eredeti szentségházat szemlélünk. A szentegyházon semmi nemű mérművet, lóherékítményt nem észlelünk. Fülkéje négy-szegű vasrácsos ajtócskával záratik. A szentegyház kőből van faragva s a falból kiáll. Fülkéje alatt — egy féloszlop fút le, s lent egy tágasabb lábban végződik. A fülke egy egyszerű keresztben fút fel, mely keresztben 1596. évszám olvasható.

A Batthány-féle 1782. évi canonica visitatióban említetik, hogy a nahácsi templom — a nahácsi plebániának

¹⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 2. 10. szám.

1756 évi visitatiója szerint — az Erdődy-család által alapjaiból felépítettett; mi ha áll, akkor habozás nélkül azt állíthatjuk, hogy a templom eredete egyidejű a szentségházzal. A szentély és hajónak boltozata egyaránt góth ízlésű; a nehézkes boltgerinczeken szembeötlők a hanyatlás korának nyomai.

A templomot egy 1612. évből származó kőfallal kerített temető veszi körül, mely mai napig is a község lakosságának temetkezési helyéül szolgál.

A XVI. század közepén Nahács osztályrészes volt Lonsocz község ismeretes sorsának, s a háborukban hasonlóképp sok lakosától fosztotta meg a halál.

Devecseri Choron János ugyanis — mint Jókeő várának s az akkoriban ehhez tartozó Nahács községnek ura — egy 1578. évben aug. 1. Vittenczen kelt levelénél fogva, Horváth vagy Pawlichith Markónak Nahácson másfél telket ajándékoz két szőlővel együtt, azon érdemeért, hogy a Nahácsot messziről oda szállított horvát néppel benépesítette. Choronnak ezen adományát gróf Erdődy Tamás — Jókeő és Szomolány ura 1599. évben új adomány-levéllel megerősítette.¹⁾ Az előbbi adomány-levélben Choron, felmentvén Horváthot a másfél telek után járó mindennemű adózási tehertől, lekötelezi őt, hogy Jókeő többi libertinusainak példájához képest, tartozzék örököseivel egyetemben, az uraság leveleit rendeltetésük helyére szállítani.

Nahácson a szőlőművelés nagyobb virágzásnak örvendett a régi időben. Az 1782. canonica visitatio szerint — a múlt század végén hová-tovább hanyatlásnak indult, és sokkal kevesebben foglalkozának vele, mint az előtt. Azóta e gazdasági ág Nahácson annyira elhanyagoltatott, hogy már sok évtized óta egyetlen egy szőlőkertet sem lehet itt találni.

A szomolányi uradalomnak egyik kiegészítő részét képezte egykor a Nahácstól kis félórányi távokra keletre fekvő *Felső-Dombó* községe is, mely ugyanazon völgyben terül el, hol Nahács fekszik.

Felső-Dombó sok ideig csak részben, illetőleg felében tartozék a szomolányi uradalomhoz; másik fele mint különleges kuriális birtok több német családnak kezén vala. — Ezek között legelőbb kell a Kéthelyi-családot felhoznunk. 1516. Kéthelyi Bernát, magára vállalván Endre és János fiainak egy adósságát, Gúthi Országgh Ferencz- és Imrétől 120 ar. forintot vesz kölcsön, s ezen kölcsön kamatainak fejében felső-dombai birtokrészét adja nekik zálogba.²⁾

¹⁾ Szom. lvtár Lad. fasc. I. N. 14.

²⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. I¹. N. 8.

E Kéthelyi-féle birtok iránt a családnak több vizzályba kellett bocsátkozni Szomolány birtosaival, kik e birtokot az uradalomhoz óhajták csatolni. Bizonyítja ezt Kéthelyi Endre és János testvéreknek a pozsonyi káptalan előtt tett abbeli óvás-tétele, nehogy Országh Ferencznek elzálogosított felső-dombai birtokuk, — melyet Országh Ferencz ismét Korompai Nehéz Katalinnak elzálogosított, Országh Ferencz által, saját örökös birtokának tekintessék. ¹⁾

Az esztergomi káptalan egyik 1548. évben kelt hiteles okmányában bizonytságot szolgáltat arra nézve: miként a felső-dombai községben levő Kéthelyi-féle birtok, a Kéthelyi-családot örökös birtokjoggal illeti. ²⁾

A Kéthelyi-család a XVI. század végével — nevezetesen egy 1582. évi okmányban, Ormándy név alatt is előfordúl, s a Kéthelyi nevet előnév gyanánt használja.

Az Ormándy név emléke még mai nap is fenmaradt Felső-Dombón, minthogy e néven hívatik a határnak egy részlete.

Felső-Dombó birtokában a XVI. század végével, Ormándy gyermekeit: Ferenczet, Pétert — Palota várának kapitányát, s Magdolnát férjezett Szerdahelyi Istvánnét találjuk. — A már említett s Országh Ferencz által zálogban tartott birtokot a XVI. század vége felé Sándorffy Miklós is bírta zálogban.

A zálogkiváltás perrel eszközöltetett, és Sándorffy csak egy: Istvánffy alnádor által hozott végzés folytán, adta át a zálogbirtokot az Ormándy-családnak 1590. évben. A pozsonyi káptalanak ez ítéletről szóló egyik okmányában, említés történik az Ormándy-birtok nagyságáról. E birtokhoz tartozott 7 népes telek, 8 zsellértelek, s több kisebb rendű birtokrészlet. ³⁾

Az Ormándy-családnak erdeje is volt. 1603. évben a felső-dombai erdőkben a megye részéről, a szomolányi uradalom s Ormándy Péter özvegyének erdőrészelei felosztattak.

Ormándy Péternek birtokrészét — Forgách Zsigmond azon okbúl, hogy amaz Palocsa várát a törököknek átírta — 1590-es évek elején lefoglalta; e foglalás ellen Zerdahelyi Istvánné — Péter nővére a pozsonyi káptalan előtt 1593. év vége felé óvást tett. ⁴⁾ E foglalást hasonlóképp ellenezte Kéthelyi Ormándy II. Endre, Ferencznek fia, miután Ormándy Péternek elkobzandó birtokában neki is volt egy ősi része, mely Péterével együttesen kezeltetett. ⁵⁾

¹⁾ Szom. lvtár L. XIII. fasc. II. n. 4.

²⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. I. n. 4.

³⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 3. n. 4.

⁴⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 3. n. 8.

⁵⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 3. n. 10.

Felső-Dombón a XVII. században Ormándy Miklóst találjuk, ki Péternek fia volt. Miklós 1651. június 10. tett végrendeletet dombai birtokára nézve. A szomolányi okmányok szerint már 1645. évben bírta Felső-Dombót. ¹⁾

1661. évben Wesselényi Ferencz rendeletére Ormándy II. Péter Szécsény várának alkapitánya bevezettetik az esztergomi káptalan által, Felső-Dombó nemes curiájának örökös birtokába, mi ellen többek részéről óvás emeltetik. ²⁾

Ormándy ősi birtokát zálogba kényszerült adni 1674-ben Battka Zsuzsánának s leánya Ukmayr Zsuzsannának, kiktől, mint szécsényi alkapitány 4 ezer tallért azaz 6000 frtot vett kölcsön. Ormándy Péter egyik iratában lelkiismeretére hivatkozva azt írja, hogy szécsényi alkapitánysága alatt ő Felsége szolgálatára három ezer tallért költött. ³⁾

Az Ormándy-birtokot nem sokára több család között találjuk felosztva. Ugyanis 1680. július 23. Lipót király elrendelte, hogy a Korláth-, Naszvady- s Ormándy-családok, — Gróf Erdődy György és Kristóf által zálogkép elfoglalva tartott felső-dombai birtokaikba visszahelyeztessenek. ⁴⁾

Az Ormándy-család utódai, kik között találjuk a XVII. század végén Naszvady Endrét, Ocskay Györgyöt s Erzsébetet — 1725. július 25-kén gróf Erdődy Györggyel s fivéréivel olyatén adás-vevési szerződést kötöttek, hogy ők felső-dombai nemesi birtokukat az Erdődy testvéreknek 2500 frntért s 150 akó borért eladják. — E vételárról 1731. évből fenmaradt egy nyugta. ⁵⁾

Felső-Dombó is azon kárpátaljai községek közé tartozik, hol Bachus nedve szorgos ápolókra talált, s hol mai nap semmi nyoma sincs a régi szőlőtermelési iparnak. A XVII. század végével több okmányban említés történik a felső-dombai szőlőkről. — Ormándy Péter egy 1672. február 24. kelt s a szomolányi levéltárban találtató okmány szerint — felső-dombai szőlőknek műveléséért évenként 62 frtot fizetett.

Felső-Dombó a XVI. század közepén Kis-Dombónak is hívatott.

A szomolányi uradalom még Igrám és Jászlócz községeket is magában foglalta, melyek az uradalomnak két végpontját képezték.

Igrám falu Szomolány várától délre — vagy három mért-

¹⁾ Szom. lvtár Lad. XVII. fasc. 3. 20. sz.

²⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 5. n. 37.

³⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 5. n. 45.

⁴⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 6. n. 4.

⁵⁾ Szom. lvtár Lad. XIV. fasc. 2. n. 8.

földnyi távolságra fekszik. Ha Szomolányból Igrámba akarunk utazni, legalább négy falut kell érinteni, melyek a szomszéd vöröskői uradalomhoz tartoznak, s e szerint Igrám a szomolányi uradalom területén kívül fekszik. — Az uradalmak kikerekítésénél úgy látszik nem vették mindig tekintetbe a természetes területi viszonyokat. ¹⁾

Igrám, Ikaman név alatt is fordul elő. — Már a XVI. századnak elején létezett, miről egy 1323. évből származó okmánynak ²⁾ másolata tesz bizonyosságot.

Igrám községe a gróf Erdődyek idejében, gyakran volt elzálogosítva. — Egy 1636. évi okmányban, melyet az esztergomi káptalan adott ki, azt olvassuk, hogy gróf Erdődy Gábor, mint testvéreinek teljhatalmazottja. Igrám, Jászlócz és Pagyerócz községeknek bizonyos birtokrészeire Baranyai Tamástól 1032 aranyat s 1889 császári tallért vett kölcsön, mely pénzt ő részint testvérei adósságának törlesztésére, részint György fivérének Franciaországban s a külföld más országaiban tett útazása költségeire fordított. ³⁾

Gróf Erdődy György 1637. évben 700 aranyat kölcsönzött ki Lósy Imre esztergomi érsektől, mely összegért Igrám községet adta neki zálogba.

Gróf Erdődy Gábor 1640. évben 10,729 frt 50 denár fejében 4 évre adta zálogba Igramot, Amade Lénárd alnádornak s Morócz Farkas kir. kamarai tanácsosnak. ⁴⁾ — E pénzt 1643. február 9-kén gróf Pálffy István — Erdődy Gábor ipja kifizette. ⁵⁾

Végül meg kell emlékeznünk *Jászlócz* uradalmi községről, mely Pozsony-vármegyének határszélén, a Blava patak mellett, Szomolánytól két mértföldnyi távra keletfelé fekszik. — E község a isszomolányi uradalom területén kívül fekszik; központjától más birtokok választják el.

A szomolányi okmányok csak gyéren emlékeznek meg e községről. — A XVII. században gyakran volt zálogbirtokosok kezén. — 1636. év előtt Pagyerócz és Igrám helységekkel Baranyai Tamásnál volt zálogban. 1636. évben e két helységet, Jászlóczczal együtt Esterházy Dániel vette zálogba 5929 forintért. ⁶⁾

¹⁾ Ugyanezt bizonyítják a szomolányi uradalommal szomszéd éleskeői s korláthkeői uradalmak.

²⁾ Szomolányi levéltár.

³⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 4. n. 4.

⁴⁾ Szom. lvtár Lad. XIII. fasc. 5. n. 5.

⁵⁾ Szom. lvtár Lad. fasc. 5. n. 10.

⁶⁾ Vittenczi vagy jókeői uradalmi levéltár Lad. XVI. fasc. 2. n. 27.

1584. évben Jászlóczon Thúry Mártonnak volt egy birtokrésze. ¹⁾

Midőn ezzel a szomolányi vár- s uradalomra vonatkozó adatokat — rövid keretben összeillesztettem, ki kell emelnem, hogy helyén lett volna kiterjeszkednem az uradalom vidékének műveltség-történeti adataira is, melyeknek anyagát a népszokások, a gazdasági viszonyok fokozatos változása, s haladása s nevezetesen az ipar-életnek mozzanatai képezik. — Hogy ezt nem tettem, erre leginkább ez értekezésnek célja s körülményei indítottak, melyek rövidséget igényelnek. — Egyébként quod differtur non aufertur. — Remélem, hogy a mit ez értekezésben nem tehettem, valósítani fogom azt nagyobb mérvben, egy önálló helytörténeti munkában mely a pozsonyi s nyitrai Kis-Kárpátok aljának helytörténetével foglalkozand, s melyhez eddigelé már több adatot gyűjtöttem.

JEDLICKA PÁL.

¹⁾ Vitt. lvtár Lad. XVI. fasc. 1. n. 9.

LIPTO-VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRI KUTATÁSOK EREDMÉNYEI.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Hazai történelmünk forrás-tanúlmánya, a külföldi kútfők bő ismerete, s critical felhasználása az általános történelmi események helyes megírásánál, kortani meghatározásánál, ha a legfőbb követelmény a történetírónál; mennyivel inkább elengedhetetlen föltétel az egyes monographiák, különösen családtani, mívelődési, birtok- és jogviszonyok íróinál az oklevéltárak lelkiismeretes kutatása és szorgalmas tanulmányozása: ezt leginkább érezni ott, hol a történetirodalom roszhiszemű egyénei az elferdített tények terjesztése által political propagandát űznek, oly hazaellenes czélzatos irányban, melynek panslavisticus jellege a magyar nemzet történetének valódiságát kiforgatja, s leggyakrabban a költészet ama fényével világítja meg, melynek árnyéka az igazságot homályba burkolja; s fest képzelt nemzeti nagyságáról oly torz-képeket, melyek magasságához csak azon érzület törpülhet le, mely méhében hordja az eszmét, ellenséggül tekinteni mindazt: mi az illető történész nemzeti érzetével, egyéni nézetével és felfogásával meg nem egyez.

Még régebbi történészeink megírták a magyar föld és nemzet történetét, az a jelen történetírás irányának fáklyájával megvilágítva, a harczok és dynastiák történelmének bizonyúl; s csak újabb nagynevű történetíróink feladatául jutott, a nemzet valódi culturalis történelmét felderíteni annyira, hogy ez általánosságánál fogva alapúl szolgálhasson oly magyar nemzeti culturtörténet megírásának, mely az egyes monographiák százfelé ágazó munkafelosztásával hordja össze az anyagot, a számtalan még hozzáférhetlen oklevéltárak penészes legköréből, hogy okiratos bizonyságokkal állítsa helyre a valót, javítsa a botlásokat, s különösen a hazai szlávok történet-irodalmi veszélyes izgatásainak szárnyát szegje azzal, hogy a magyar nemzet culturtörténelmét elvitázhatlanná tegye, s a többi hazai nemzeteknek kimutassa ama helyet, melyet a magyar föld, a magyar nemzet történelmében elfoglaltak vagy elfoglalnak.

Tagadhatlanul vannak vidékek, melyek a lezajlott hazai események egyes mozzanataiban, bármi oknál fogva, mint tényezők nem szerepeltek, de nincs az országnak oly zuga, mely beléletéből eredő kifejtett vagy fejletlenül maradt viszonyainak indokából nem volna képes a magyar nemzet kulturális történelmére fényt, világot vetni, ha az mindjárt csak a szerényen pislogó mécs világa lenne is. Ezt a mécszet a szorgalom, a kitartó kutatás, lelkiismeretes buvárlás szikrájával meggyújtani, nem lehet az általános hazai történet írójának feladata; ki a felhalmozott anyagot szigorú bírálatának critikai élével válogatja ki, állítja össze, s mint az egészből levont következtetést, a nemzet történetét adhatja elő; ez az egyes megyék, vidékek monographistáinak jutott osztályrészül, kit sorsa, hívatása, vagy előszeretete a haza bármely vidékére vezessen is, talál oly bő anyagot, mit összegyűjteni csak az nem tartja érdemesnek, ki mások tevékenységének elismerésére fogékonysággal nem bír.

Ez immár a haza számos vidékén annál könnyebbé vált, mentől nagyobb foglalatásokat tesz a Magyar Történelmi Társulat vándor-gyűléseivel. Megnyílnak a levéltárak, s eddig rejtegetve tartott, feltárt kincseik halmaza ámulatba ejti a kíváncsi bűvárt. Az intelligens felvilágosodott hazafiság örömmel üti le a leveles ládákról a hét lakatot, hogy táplálékot nyújtson a történet irodalomnak, s a hasznos hazafias cselekedetben megnyugvást öntudatának.

Ámde, ha ez könnyebbé vált ott, hol az elsuhanó korszellem szárnyérintését, a mívelt nemzeti jellemesség megérezi, nem csekély akadályokkal kell a magyar felföld némely vidékén kutató monographistának megküzdeni még most is ott, hol a nemzetiségi ellenszenv irányzatos politicával elámitva, a megyei jelen szervezetből kifolyó személyes érdekek által nem menthetőleg dédelgetve; bizalmatlansággal fogadtatik a magyar történelmi törekvés a nép félművelt osztályánál; ott, hol az intelligentia egy részének bűnös közönye inkább, penész gombát tenyész okiratain, mintsem azt lemásolni engedné; ott, hol az egyesek aristocraticus sületlen gögje sértve érzi magát a történelmi igazságok felderítése által, ha az a képzelt nagyság fátyolát lerántva, a valóságot meztelen hűségében mutatja fel.

Én, kit a sors Liptó-vármegyébe vezetett, s később saját akaratomból ott megtelepedtem, hazafias kötelességet véltem teljesíteni, midőn a magyarságnak talán nem egészen eredménytelen terjesztése mellett, a megye múlt és jelen viszonyait tanulmányozásom tárgyává tevém, s oklevéltári kutatásaimnak a XIII. és XIV. századra vonatkozó eredményét ez alkalommal bemutatni szerencsés lehetek.

A nehézség, mellyel az oklevéltárak kutatásánál a törté-

netbúvárnak a tót ajkú lakosok között megküzdeni kell, oly akadályokat gördített elém, melyeket legyőznöm csak részben lehetett, s egészen elhárítani nem állott hatalmamban. A felhozott nehézségek részint a múltban, részint pedig a jelenben gyökeredznek. Így a múlt században, sőt a jelen század elején is, a kisbirtokosok a nemesi községek ellen emelt nemességi perek, az oklevelek féltékeny őrizetére bírták az illetőket; s már csak a romjaiban bírt nemesi előjogok végleges elvesztésétől tartanak azok, kik az elmúlt századból megmentett jogaikhoz görcsösen ragaszkodnak, vagy kik a camaralis viszonyok teljes rendezésén még végképen át nem estek. A magyarság, de különösen a magyar nemesség iránt, a hazai tót-irodalom által szított gyűlölet, kivált a történelem terén, a legnagyobb bizalmatlansággal illeti a kutatót, mint azt Sjelnicze mezőváros bírójától kellett tapasztalnom, midőn is okmányait elrejtve, oda nyilatkozott, hogy ő egy magyar nemes emberre okmányait nem bízhatja, annak inkább kancsuka a hátára, mint oklevél a kezébe; s ez, ha magában véve elszomorító, annál gyászosabb, midőn a hazaellenes, rendszeresen szított rossz indulat, még a legközelebb lefolyt megyei tisztújítás személyes érdekeiből az által is táplálékot nyert, hogy épen az említett város szomszédságában lakó értelmiség egy része, az okmányokat lemásolás végett ki nem adni helyeselte, mert, úgymond, az illető ez által csak érdekeket óhajt magának szerezni, elnyerendő tisztai állomására nézve. Ám ha az efféle nyilatkozatok nem meglepők is a pánszláv tendenciák befolyása alatt szenvedők részéről: annál igazolatlanabb a míveltségre igényt tartóknál azon indolens közönyösség, melylyel egy negyedórai fáradság is nagy áldozat arra nézve, hogy az éveken át szakadatlanul búvárkodónak egy csomó iratot hozzanak le a padlás vagy magtár porában heverő ládából, midőn is az elodázó »majd-majd« ígéretnek vége: az egerek lakmározása a penészlepte pergament darabokon.

Erős meggyőződésem, hogy az országban, ha valahol, úgy a felföld hegyes-erdős vidékén tömérdek történeti adat-kincs lenne még található; s daczára annak, hogy a tűz-veszélyes faházak gyakori elpusztulása sokat megsemmisített, daczára annak, hogy szerzett tapasztalatom szerint az okmányok viasz-pecséteit nyomorban élő birtokosa felolvasztotta, pergamentjét elhányta, daczára annak, hogy a Bach-rendszer a megyei levéltárakat feldúlta, a kiszórt okmányokat az útszélen lehetett felszedni, a boltokban krajezárokért venni; s a történet-kedvelő akkori tisztviselők, a letéteményezett vagy a megye tulajdonát képező okiratokat egyenesen ellopták a levéltárból, melyeknek egy igen csekély része lelkiismeretes harmadik személyek által a megyének visszaada-

tott, mint ez több okmányon följegyezve található: bő aratás várna arra, a ki előtt felpattannának a leveles ládák závarjai.

Ily ellenséges körülmények között buvárlatomnak eredménye, ha egyáltalában nem kielégítő, ennek főoka annak róvható fel, hogy Liptó-vármegye területén csak 45 oklevéltárnak ajtaja nyílt fel előttem: s mert még legalább 20 község és számos család leveles ládáján ül a féltés, az előítélet, a közönyösség hét fejű sárkánya, s ez idő szerint hozzáférhetlenek kutatásaimnak, s buvárlataimat a kedvezőbb idő elérkeztéig fel kellett függesztenem.

Tudvalevőleg a Liptó-vármegyei oklevelek legrégebb jegyzéke a zon regestrum, melyet 1391-ik évben Bubek Imre akkori országbíró és liptai főispán Liptó-vármegyében Boldogasszonyfalván szerkesztett. Ezen gyűlés jegyzőkönyve ugyanakkor két példányban készülvén, egyike a tárnoki épületben, másika pedig Liptó-vármegye levéltárában tétetett le. ¹⁾

Ezen, Liptó-vármegyének XIII. és XIV. századi jog- és birtok viszonyait megvilágító oklevél-jegyzéknek bevezetésében az összes birtokosok felszólítatnak egyenként, hogy összes nemesi és birtokbizonyító okleveleiket a gyűlésen mutassák be, a megejtett vizsgálati jegyzőkönyv befejezésében pedig kimondatik, hogy a bemutatott oklevelek örök érvényűleg megerősítettnek, s azok, a melyek még netalán egyeseknél léteznek, és be nem mutattattak, érvénytelenítettnek és megsemmisítettnek.

Föltehető vala, hogy a tulajdonjog bebizonyítása céljából s az oklevelek érvényben tartása végett, mindenki beterjesztette a kezénél lévő okmányokat, a mennyiben azok valódiak és nem hamisítottak voltak. Bemutattattott ugyanakkor 72 oklevél a XIII., és 126 a XIV. századból, összesen 198 okirat. Ezen okmányokat teljes szövegükben ismerhetni kutatásom fővágycát képezé, mert a vármegye XIII. és XIV. századbéli topographiáját földeríteni és autopsia nyomán megállapítani, az okmányok teljes szövegének ismerete, különösen pedig a határleírások tanulmányozása által lehetséges.

Oklevéltári kutatásaim első eredményeképen azonban constatálnom kell, hogy az 1391-ik évi regestrumban előforduló kitételek: »asserens nulla plura instrumenta se posse exhibere és ehhez hasonló az igazságnak épen nem felelnek meg; s daczára a vizsgáló országbíró szigorú parancsának: minden oklevelet bemutatni; daczára a gyűlés befejeztével kimondott végzésnek, mely szerint a be nem mutatott okmányok érvénytelenek maradnak: az okmányok nagyobb száma be nem mutattattott, s birtokosaiknál elrejtve maradtak. Mindenki csak annyi és olyan okle-

¹⁾ M. Történelmi Tár IV. köt. 4—46. lap.

velet mutatott be, mennyivel és milyennel birtoklási jogát egy harmadik irányában biztosítva hitte, és tulajdonjogát a gyűlés előtt hebizonyíthatta. Búvárlatom eredménye tanúskodik e felől, mert a regestrumban említett 72 darab XIII. századbéli oklevél közül eddig kiadatlant találtam, eredeti teljes szövegben 19-et, olyat, mely a regestrumban említve nincsen s mostanig kiadatlan 32; XIV. századbéli a regestrumban kivonatosan felhozottat s kiadatlant 27, ott nem említettet és kiadatlant 95, összesen tehát 127 oly okmányt, mely az 1391-ik évi regestrumban említve, s idáig kiadva nincsen. Bizonyítja ezt az is, hogy a későbbi századokban s még 1725—26. 1735. és 1754. évi nemesi conscriptiók alkalmával bemutattattak egyesek részéről adomány-levelek, melyek a hivatolt regestrumban ismeretlenek; s hogy az akkori országbírói végzésnek jogérvénye sem a törvények, sem a végrehajtói hatalom, sem pedig az egyesek részéről komolyan nem vétetett; sőt csak némi tekintettel sem voltak arra, tanúskodik mellette azon körülmény, hogy 1514-ik évtől, mikoron tudniillik megyei jegyzőkönyvünk keletkezett, le egészen a jelenkorig, annyi ivadékon keresztül, annyi birtokszerzés, elidegenítés, örökség, hagyomány, zálog, eladásjog viszonya között egyetlen birtokper sem található, be nem mutatott s ez által érvénytelenné vált adományoknak birtoklási címén.

A liptai regestrum, tüzetes beható ismertetését és magyarázatát azonban más alkalommal lesz szerencsém bemutatni. Most felveszem a majdnem elejtett fonalszálat.

Habár oklevéltári munkálkodásom jeléül ez alkalommal az Árpádkorból 51, a XIV. századból 122, a XV-ből és XVI-ból 107, összesen csak 405 kiadatlan okmányt bírok is bemutatni, s e helyütt csak a XIII, és XIV. századbeliekről nyújthatok tanulmányt: merem hinni, hogy ezen számok szegénységét legalább részben kárpótolandja azok tartalma, mert szerény nézetem szerint nemcsak különleges érdekű világot vetnek Liptó-vármegyének jog, birtok, — családtani és culturalis viszonyaira, de egyszerűsmind országos történet-irodalmi szempontból is nyújtanak mozzanatokot, melyek talán koszorús történéseink figyelmét is képesek leendene felébreszteni az irodalom oly napszámosa iránt, ki nem vélt meddő munkát végezni akkor, midőn a jelen sorok folyamán a magára rótt kötelességnek mikénti teljesítéséről számot ad.

A megyék Árpádkori szerkezetére vonatkozó, s tudósainknak eltérő nézetét Liptó-megyét illetőleg criticalai éllel bírálni; itt sem akaratom, sem feladatam nem lehetvén; ez alkalommal csak annyit kell megemlítenem, hogy a vármegyék ősi szervezetének jeles és szerencsés commentátora, érdemekben megőszült ve-

terán tudósunk Botka Tivadar nézetét ¹⁾ csekély tanulmányaim és oklevéltári buvárlataim által megerősítve látom és véleményében osztozom Zólyom-megyét és Liptót, mint annak tartozékát illetőleg. Nem találtam, nem ismerek adatokat, okmányilag támogatható érveket, melyek Liptónak mint közigazgatásilag katonailag, és pénzügyileg területi és administratív külön állóságát az Árpád-korszak végeig a nagy Zólyom-vármegyétől bebizonyíthatnák; de igen is oly okiratilag védhető tényeket, melyek Liptónak mint Zólyom-vármegyéhez tartozó testnek ettől való függőségét támogatják.

Igaz ugyan, hogy Timon ²⁾ 74 vármegyét írván, Liptó-vármegyét a 25-ik, Pethő Gergely ³⁾ a huszonhetedik helyen említi, Verbőczy ⁴⁾ számba veszi, 63 megye között bárha Liptó vármegyében ennek nevéből elkeresztelt vára Liptóvár volt, mely később Nagyvár, Vasvár és végére Óvárnak neveztetett, s melynek építése a XII. századig vihető fel, a mi területének szervezetét kétségtelenül bizonyítja; de mind ez még nem ad kellő felvilágosítást arról: ha valjon Liptó területe a XI. és XII. században mint vármegye önálló közigazgatási szervezettel bírt-e vagy nem? s tekintve a szomszéd Szepes-vármegyének mint vadon erdőségnak a XII. századközepén történt megtelepítését ⁵⁾ nem valószínű, hogy Liptó a XII. század elsőfelében mint önálló külön megye szerepelt volna; holott már a XIII. század elejéről okiratos adataink vannak, hogy Liptónak akkor Zólyom-vármegyével összefüggő ahoz kapcsolt várispánsági szerkezete volt.

Botka Tivadar érdemdús irónk ezen nézet helyességét okiratilag oly bőven támogatta, hogy erre újabb adatokat felhozni nem látszik szükségesnek, s röviden csak annyit vélek megjegyzendőnek, hogy Liptónak 1337-ik évig önálló comes comitatusa nem volt, de egy és ugyanazon időben egyszerre találunk 5, 6, 8, sőt 10 comest is, a comes comitatus jogait és teendőit, a birtokba vezetést, iktatást a király nevében adományozást, birtokadományozási jelentést, birtok határolást, curialis comes kinevezését, mint a zólyomi comesek gyakorolták. Végre, hogy Liptó-Zólyom-vármegye területéhez tartozott, azt czáfolhatlanul bizonyítja László királynak 1283-ik évben kelt, s Boda László fia részére

¹⁾ Botka Tivadar: Századok IV. évf. VIII. füz. V. évf. V. és VI. füz. VI. évf. I. II. és III. füzet.

²⁾ Timon: Imago Antiq. Hung. IV. rész 12. lap.

³⁾ Pethő Gergely: Az magyarok krónikájának veleje, ad annum 1638. 3. lap.

⁴⁾ Corpus Jur. Hung. a II-ik kötet végén.

⁵⁾ Hunfalvy Pál: Magy. orsz. Ethnogr. 437. Botka Tivadar: Századok VI. évf. I. füz. 37. lap.

Bodafalunak adományozásáról szóló oklevele, melyben a Liptóvár megyének kellő közepén, a Vágmentén fekvő föld és erdőbirtokot Zólyom-vármegyében levőnek mondja » quandam silvam nostram et terram arabilem de Terra Polugia excipiendo in Comitatu Zolum existentes dedimus«¹⁾

Nagy Iván tudós történészünk és genealogistánk az előtte ismert adatokra alapítván nézeteit²⁾, a Pongrácz-család őseinek felsorolása közben, támaszkodva a Liptó-vármegyei 1725-ik évi nemesi vizsgálati jegyzőkönyv ama kitételére »Bogomiro hic loci Comiti de Liptó«³⁾ hivatkozván egyszersmind a liptai regestrumra is⁴⁾ Bogomirnak liptai főispánságot tulajdonít már az 1283-ik évben; a mi ellentétben áll fentebbi nyilatkozattal, mely szerint: Liptónak önálló főispánja nem volt. Ámde ugyanakkor, vagyis inkább IV. Béla és V. István alatt 30 éven túl Alykó Dettriknek fia volt zólyomi és liptai főispán⁵⁾ s így 1263-ik évben is;⁶⁾ s az említett 1725-ik évi megyei jegyzőkönyvnek egyik fentebbi helyén ez is áll: »Ex primo apparet Bogomero Comiti de Szentivány;« s a szent-iványi család által ugyanakkor producált s 1286-ik évből költ eredeti okmány szövegének sem értelmét, sem szavait a hivatolt megyei jegyzőkönyv helyesen nem adta vissza, mert ezen eredeti okiratban, ama kitéttel »Comes de Liptó« sehol elő nem fordul, de igen is így: » accedentes ad nostram presenciam Comes Bogomirus de Liptou⁷⁾ s ez úgy hiszem mást jelent, mint »Bogomerus Comes de Liptou« amaz a személyre, ez pedig hivatalra vonatkozik.

Vége tanuskodik e mellett egy 1273-ik évben⁸⁾ kelt oklevél, mely már magára nézve is igen fontos okmány, a mennyiben nemcsak az derül ki belőle, hogy Liptó közigazgatásilag és területileg is Zólyomhoz tartozott, annak kiegészítő része volt, de azt is megtudjuk belőle, hogy a XIII. század második felében a comesek mellett a megyékben, mint tisztviselők még assignatorok is működtek, kik a megye törvényhatóságához tartozó területen az adományozott birtokokat az adományosnak kijelölték:

1) Fejér: Cod. dipl. Tomus V. volum. 3. pag. ibi.

2) Nagy Iván: Magy. orsz. csal. LX. köt. 401. l.

3) Acta publica Comitatus Liptoviensis 1718—1726. jegyzőkönyv 574. l.

4) Liptai regestrum; nálam 42. szám. M. Történ. Tár. IV. köt. 4—46. l.

5) Botka: Századok, 1876. évf. II. füz. 116. l.

6) Knauz: Monumenta Eccles. Strig. Tom. I. pag. 434, Nro 567. pag. 492. Nro 627.

7) Liptó-vármegyei oklevéltár, kézirat 14. szám.

8) Liptai Oklevéltár, kézirat 14-ik sz.

Houglapicida Liptó-megyében Újvár alatt 1262-ik évben ¹⁾ három ekényi földet kapván, azt neki Mihály Comes és Michael Pascha kijelölik: » et Magister Pascha pro expeditione terrarum omnium sub Comitatu Zoulum existentium a domino Rege destinati « Nincs tudomásom róla, hogy ezen Houg, Hugo vagy Hough máshol is kapott volna donációt, mint épen Liptóban s ez csak erre vonatkozik, mert az 1262-ik évi oklevélben is itt Houg, ott Hugo mint királyi lapicida említetik » magistri Hugonis lapicide sic possidere premisimus.«

Ama feltett kérdésre: Turócz, Liptó, Árva, a tatárvész előtt mily viszonyban álltak az anya-megyéhez. ²⁾ Erre nézve az általam tanulmányozott s a tatárvész előtti oklevelek adnak némi földterítést, melyek egynehánya ismeretes. 1232-ik évben Hudtkouthnak Rebucze földé adományoztatik, ³⁾ 1233-ik évben ugyan az, ugyan annak, ⁴⁾ 1230-ik évben Ogufalvat kapja Miklós Detrik Comes fia; ⁵⁾ a többi kiadatlan. 1085-ik évben Boczabányán határjárás eszközöltetik, ⁶⁾ 1230-ik évben Mogafalú Hauck Polkunak adományoztatik, ⁷⁾ 1231-ik évben Behar Nemel fia »terra Hodost kapja, ⁸⁾ és 1239-ik évben ⁹⁾ Béla király Polkunak a mogorfalvi denációt megerősíti. Követve a most említett okiratok évréndét, s eltekintve az 1085-ik évben kelt boczai határjárási okmánytól, mely ugyan 1819-ik évi mártius 6-án kelt nádori rendeletre, a szepesi káptalan által ugyan azon év május 4-én hiteles átiratban kiadatott, de mely okmány eredeti szövegéhez, a hamisítás gyanúja is fér; s a felvidék gyarmatosítási korát majdnem egy évszázaddal viszi előbbre, Liptónak Zólyomhoz való viszonyát semmiben sem világítja meg.

Az 1222-ik évi szintén nem. Az 1230-ik évi Mogorfalú felelőli adomány Liptót sem districtus, sem parochiának, sem predium regalénak, sem provincia, sem Comitatusnak nem nevezi, s csak azt mondja: » . . . terram vacantem territoria de Lipto sitam. . . . « is bevezeti Dettrik zólyomi Comes » perfidelem

¹⁾ Ugyanaz ugyanott 6-ik sz. liptai regest. nálam 79-ik sz.; Magy. Tör. tár. IV. k.

²⁾ Botka: Századok V-ik évf. VI. füz. 388—389. l.

³⁾ Fejér: Tom. II. vol. 2. pag. 365; Petrus Kubínyi: Geneal. fam. cl. Felső-Kubin 1831. 21. l.

⁴⁾ Petrus Kubínyi u. o. 22. l. II. szám.

⁵⁾ Árpádkori Új Okmánytár I. köt. 304. l.

⁶⁾ Liptó-vármegyei oklevéltár 1-ső sz.

⁷⁾ U. a. u. o. 2-ik sz.

⁸⁾ U. a. u. o. 3-ik szám.

⁹⁾ U. a. u. o. 4. sz.; lip. reg. nálam 22-ik sz. — Tör. tár. IV. k. Fejér Tom. IV. vol. 1. p. 150.; Czinár Index 277. l.

nostrum Dettrikum Comitem de Zelum... « 1231-ik évben Behar Zemelfia » in Liptó « hat ekényi földet kap, bevezettetik »... per fidelem nostrum Buna filium Narad Ministerialem nostrum de Lyptho... « Az 1233-ik évi okirat Zludkoutnak Renchaföldre való bevezetését Radumy pristaldus eszközli; s hogy ezen Reuchafölde Liptó-megyében van, azt csak egy századdal később Kubinért történt csere adománylevélből tudjuk meg.¹⁾ 1233-ik évben Miklós Dettrik Comes fia Olyufalut kapja »... sitam et jacentem in Lipton que ad predium nostrum pertinebat... 1239. évben Mogorfalú felőli adomány Polku részére megerősítetik, Ilyba visszavéttetik »... terras duarum villarum in Liptow... per fidelem nostrum Myko fecimus assignari... «

Ezen adatokból kiviláglik annyi, hogy Liptó, mint vármegye vagy ehez hasonló értelemben egyszer sem neveztetik, egyszer mint predium regale, egyszer territorium, és háromszor Lyptho melléknév nélkül. Kétszer bevezeti az illetőt a zólyomi Comes, egyszer pedig királyi ministeriális de Lyptho, és három ízben pristaldus. Ezekből bővebb adatok felderítéseig következik: hogy a comes mint főispán teendőit a tatár vész előtt és részint a zólyomi comes részint annak alattas közege a ministeriális de Liptó végezte, s mert külön főispánja nem volt, külön nem állt; Liptó megye a tatár vész előtt is függőségi viszonyban volt a zólyomi Comessel, és Zólyom-vármegyéhez tartozott, mint predium regale, mint annak kiegészítő része.

Hogy pedig Liptó, mint predium regale a királyi háztartás, illetőleg a királyi konyha némi szükségletének fedezésére szolgált, támogatják a következő oklevelek is: 1260-ik évben²⁾ a lip-tai népnek adott kiváltság-levélben a királynak Zólyomban tartózkodása alatt a királyi konyhára adni tartozott minden harmincz házhely után »... unum bovem pasenalem, et unum percum triennium, et qualibet mansio duas gallinas et quatuor ova, « eltiltatik nekik a vadászat »... item cervos, apros, onagos, Benjaminos venari non possunt... perdices vero nullo loco capere presument... « eltiltatik a halászat Lipche, Revucza, Tepla és Sestriche folyókban »... qui pro nobis debeant, custodiri... « A vadászat tekintetéből letelepített királyi peczére 1263-ik évben Bozey, Stoyza, Sadrek, Korma, Koyzlo Vitko, Egyd és Mylathnak az általok fizetett census és tized re-

¹⁾ Fejér: Tom. IX. vol. 2, pag. 383.; Petr. Kubínyi fam. cl. Felső-Kubin 23. l. IV. okm., 24. l. V. okm., Nagy Iván: Lypthay-család nemzékrendje II. rész. 4. l., II. okm.

²⁾ Fejér Tom. IV., vol. 3., pag. 9. eredetije Torna m.-város levéltárában.

lexáltatik.¹⁾ 1265-ik évben a hybeieknek adott kiváltság-levélben a Vági halászat nekik meg nem engedtetik²⁾ 1269-ik évben³⁾ királyi claviger kincstartó, kulcsár vagy tisztartót találjuk Vrka, és 1281-ik évben⁴⁾ Parnau személyében. 1297-ik évben⁵⁾ Demeter zólyomi Comes az itteni királyi sólymárok földéből »... de te arra falconariorum ipsius domini regis in Lyptho existentium . . .« Gergely által elfoglalt földet azoknak visszaadja. 1298-ik évben⁶⁾ Comes Miko liptai Castellanus határjárást eszközöl a Gergely által elfoglalt föld iránt» . . . qua distinguit terram Magistrí Johannis a terra Falconariorum«. 1288-ik évben⁷⁾ a zólyomi comes adományozását Damian Fiatha fiának Salmoson a turóczi conventus átírja. 1298-ik évben ezen adományt László király megerősíti⁸⁾

A hazai tót irodalom, mely a történet terén, mindent a slavisálás fegyverével, ellenséges indulatból izgat a magyarság eszméje, államiságának kulturális és történelmi joga ellen; elferdíti múltját s autochton igényeket támaszt a haza ezer éves magyar területének történelmére: az irodalom küzdterén bárha avatottabb viadorokra talált is egy Szabó, Hunfalvy, Knauz, s mások személyében, mind a mellett nemcsak fölöslegesnek, de sőt szükségesnek tartom, hogy a magyar történelmi irodalom minden egyes közharczosa, fölszerelve az igazság fegyverével, vértetve állításainak indokolásával, síkra szálljon ama czélzatos ferdítések ellen, melyek a panslavisticus politicalai tendenciák szívós kitartásával küzdének az ellen, mihez magyar emlékek kötvék, mi magyar nevet, jelleget, tényt viselt és visel magán.

Áthatva ezen nézettől Liptó-vármegyére vonatkozó ethnographiai forrástanúlmányaimat, a vármegye Árpádkori lakossága telepítése, gyarmatosítása és nemzetisége körül, oklevéltári bűvárlataim, habár számra nézve nem sokkal, de fontosságra annál nyomatékosabban támogatják a következők:

A honfoglalás ama fegyverténye, mellyel Zvard, Kadosa és Huba, Borssal együtt a Garamnál Zobornak tót hadait tönkre

¹⁾ Liptai regestr. nálam 78. sz.; Magy. Tört. Tár IV. köt.

²⁾ Árp. Új Okm. tár VIII. köt. 126. l.

³⁾ Magy. Sion I. köt. 766. l.

⁴⁾ Fejér: Tom. V., vol. 3., pag. 93., ifj. Kubinyi Fer. Magy. tört. eml. I. köt. 121. l. 144. okm. liptai regest. nálam 4. sz.; Századok: 1876. évf. VIII. füz. 79. l. 2-ik sz.

⁵⁾ Árp. Új Okmt. V. köt. 180. l.

⁶⁾ Lipt. oklt., kézirat 45-ik sz.

⁷⁾ Liptai regest. nálam 13. sz.; M. Tört. Tár. IV. k.

⁸⁾ U. o.

tették, s a felföldet elfoglalták¹⁾ Anonymus szerint az itteni régi lakosokat leöldösték, a területet magok között felosztván, maradandólag megtelepedtek, a mint ezt Aventinus is feljegyzé.²⁾ Továbbá mondja a Biborban született Constantin » . . . funditus eos exstirparunt regionemque eorum occuparunt . . . «³⁾ Ugyan ezt beszéli a prágai Cosmosi s⁴⁾, »partim Hungaris illud diripientibus, partim Teutonicis orientalibus partim Polonensibus solotenus hostiliter depopulantibus . . . « Írja továbbá Constantin,⁵⁾ hogy a szlávok fenmaradt sokasága pedig szét-szórva a szomszédos Bulgárok, Turkok, Horvátok és más népekhez menekültek, ugyanezt állítja Pray, Konstantinusra hivatkozván.⁶⁾

Tekintve tehát azon tényt, hogy a magyar vezérek a felvidéket, Nyitrától kezdve egészen Bánig elfoglalták, határozottan föltehető, hogy a Morva birodalom az elfoglalt vidéken be is volt népesítve; de azontúl Túrócz, Liptó, Árva, Szepesen át a lakatlan pusztá erdőség néptelen föld vala. Különösen utal ezen feltévére Liptó-vármegye domborzati viszonya is, mely völgyületének keskenységénél fogva a különben földműveléssel foglalkozó szláv népeknek a megművelésre talajt sem szolgáltatathatott. Ha pedig a most említett terület lakott volt, s el nem foglaltatott, mi történt vele? volt ez talán külön királyság, külön birodalom? vagy talán ide futamodott a szétvert, és legyőzött szláv népség? hogy itt mintegy háromszáz év múlva fölfedezendő Amerikát találja a történelem, s ezen idő alatt nem ismerve, nem látva, nem hallva rólok semmit, előkészítsék a mostani felföld tót lakosságának culturelemeit?

Eltekintve az ős-korszak maradványainak történeti becsű, nagyjelentőségű cultur- emlékeitől, Liptó-vármegyének ethnographiai története a felföld gyarmatosításának tényével kezdődik és szorosán összefügg a szepesség és bányavárosok megtelepítésével, s nagyrészt az magyarokkal, szászokkal, kisebb részben tótokkal és besenyőkkel népesített be.

Liptó-vármegye első településének nyomát 1085-ik évből találom midőn is a boczabányái idegen jövevények földén határjárás eszközöltetik.⁷⁾ Ezen okmány valódiságát és hitelességi kérdését figyelmen kívül hagyva — miután annak megítélése hí-

1) Béla névtelen jegyzője: Endlichernél 29—33. l.

2) Aventinus: Annales: lib. IV., Praynál Annales Veterum Hung. 328. l.

3) De administ. imp. 41. fejezet.

4) Script. rer. Bohem. Tom. I. pag. 26. Prága, 1783. kiadás.

5) U. o.

6) Pray: Annales veterum Hung. 321. és 335. l.

7) Liptó vármegye. oklt. kézirat 1. szám.

vatottabb szakavatott férfiakra vár — nem tartom lehetetlennek, hogy az első királyok pénzverdei anyagának, az ércz nyerése czéljából, már akkor is voltak bányásztelepek, különösen a magyar felvidék ércz-gazdag hegyeinek kiaknázása tekintetéből; s ha igen, akkor a megtelepítés első következménye, a telep, gyarmat területének elhatárolása, határának leírása volt. Azonban feltéve az idézett okirat hamis voltát, Palma szavai szerint Kálmán király idejében tótok telepítése is történt ». . . . A Colomanni Regis temporibus novae nonnum, quam Slavorum Coloniae Hungariam subiere. . . .¹⁾ Az 1150-ik év körül, midőn a szász kiköltözés Magyarországnak veszi irányát²⁾ s midőn azok már Szepességen is állandósíttatnak, akkor már valószínűleg Liptóban is találhatók voltak; mert ha a vadon Szepesség gyér lakossággal birt, annál gyérebb volt a zordon szűk völgyü liptói terület népessége, miután, a tatár vész idejét megelőzőleg okmányilag bizonyítható lakott vagy adományozott helyet a XII. század közepéig alig találunk — kivéve a Fényes Elek által az 1129-ik évben említett Lykavát³⁾, mire még a bizonyítás is reá fér, — a XIII. században pedig 1240. évig csak egynehányat ismernek.⁴⁾ Azon plebániák létezését, melyeket a szepesi 1864-ik évi egyházi névtár 1200-ik évre tesz, itt egyelőre is kétségbevonom, ezen téves adatok czáfolatára később visszatérendek. Liptó vármegye benépesítése a XIII. század végétől vagy inkább a XIII. század elejétől kezdve csakugyan nem jelentheti azt, hogy a már itt levők helyeikről kimozdítottak, s mások foglalták el.⁵⁾ Mert a valóban csekély számú lakosság mellett a nagy, rengeteg vadon, hegyvölgyek szűk térein bárelférték az új gyarmatosok is; annál is inkább, mert míg a Vág völgyének aljain lakók, a csekély földművelés mellett erdőirtással, marha-tenyésztéssel foglalkoztak, az alatt a hegyek és völgyek lakói a bányaművelést — a mi miatt a jövevényeket leginkább telepítették — üzték, élelmét mindenik megtalálta a vad és haldús erdőségekben és folyókban, azon csekély szemes termés mellett, mit a földművelés birtokosának juttatott.

Az, amit Hunfalvy Pál jeles írónk kitűnő munkájában: Magyarország Ethnographiájában⁶⁾ Szepes-vármegye őslakosságának

¹⁾ Not. rer. Hung. I. köt. 24. l.

²⁾ Hunfalvy Pál: Magy. Ethnogr. 425. l.

³⁾ Fényes Elek: geograph. II. köt. 83. l.

⁴⁾ Fejér: tom. II. pag. 365. Árpád új okm. I. köt. 304. l.; lipt. regest. nálam 22-ik sz. M. Tört. Tár. IV. köt.; Liptó-várm. oklt. kézirat 2, 3, 4 és 95. sz.

⁵⁾ Hunfalvy Pál i. h. 437. l.

⁶⁾ Hunfalvy i. h. 437—438. l.

magyarságáról mond részben, Liptó-vármegyére nézve is áll, de egészben nem. Mert habár itt a tömeges népesítés történetét okiratilag csak a XIII. század elejéről támogathatjuk is; föltehető, hogy a társadalmi szövetkezések, mint községek, eredetüket már a XIII. század második feléből vették, egyszersmind a hely- és személy nevekkel együtt; s nem gondolható, hogy a hely- és személynévek akkor kapták meg a keresztvizet, a mikor azokat az adomány és kiváltsági levelek először említik.

Meggyőzve Hunfalvy Pál tudós írónk ama nézetétől, hogy az okmányok szavai, a helyneveket magyar létükre, magyarul fejezték ki: ezt én is elfogadom ott, hol a helynevek, vagy határjellemek természete a magyar fordítást megengedte. Ámde a hol a helyek elnevezése azok természetén kívül esett, vagy a birtok és helynév személynévekkel és tulajdonságokkal szoros kapcsolatban volt, ott a helyneveket és más egyebeket, ha magyarul írták, le nem fordították, s valóban első eredeti megnevezésükkel reprodukálták az okiratok szövegében. Így találom én a liptai helyneveknél a magyar elnevezéseket a Liptóra vonatkozó oklevelekben, több helyütt; melyek bizonyítják, hogy a gyér népesség között a XII. és XIII. században eredett magyar helynevek nem fordítottak, s a lakosok aránylag nagy számban magyarok voltak. Ezt bizonyítja 1230-ik évből ¹⁾ Mogorfalú adománya, mely ha mindjárt fordítás is, mégis csak oly község volt, melyben magyarok laktak, a kiktől elnevezését kapta. 1231-ik évben ²⁾ Behar Zemelnnek fia részére, Hódos határából hat ekényi föld hasítottat ki; ez sem lehet fordítás, mert itt climaticus viszonyok, de leginkább az említett Hódos fekvése miatt aligha tenyészttek valaha hódok, hogy ezt tőtből fordítani lehetett volna. 1233-ik évben ³⁾ Miklós, Dettrik Comes fia, Ouy falut kapja adományúl; nyilvánvaló, hogy nevével keletkezése jeleztetik az okiratban, s ez Újfalut jelent, mert egy későbbi 1246-ik évben ⁴⁾ kelt csere-okmány azt már latinúl *villa novanak* fejezi ki, a miből később mostanig dívó tót *Illanova* keletkezett, az első betű elhagyásával. Hrabor, 1260-ik évben ⁵⁾ Hadáz birtokosa. Ezen hely bizonyára birtokosának katonai tulajdonától kapta magyar nevét. A személyhez kötött birtoknév és helyneveket illetőleg 1263-ik évben Bogomér kapja Werverest, ⁶⁾ ez pedig előbb Veres

¹⁾ Liptvárm. oklt. kézirat 2-ik sz.

²⁾ U. o. 3-ik sz.

³⁾ Árp. Új Okmt. I. köt. 304. l.

⁴⁾ U. o. II. k. 189. l.

⁵⁾ Ipolyi: Nagy Ivámmál M. or. es. V. köt. 50. l. 1. megjegy.; Knauz: Monum. 565. 728. sz. 729. l.

⁶⁾ Lipt. regist. nálam 42. sz.; Tört. tár. IV. köt.

Mihályé volt, ¹⁾ tót praefixummal ékesített magyar név. 1266-ik évben Zabopal földé ²⁾ Gallicus Bastianus fiának adományozták: Szabó Pál eredeti magyar név. A felső Rásztokai nemeseknek most is élő ivadékai: a Szalay-család, az 1731-ik évi³⁾ nemesi vizsgálat alkalmával bemutatták András királynak Felső-Rásztokot illető, 1229-ik évről kelt adományát. Egy 1336-ik évi⁴⁾ egyezségi oklevélben Selen, filius Aladárij, 1379-ik évben⁵⁾ pedig Thomas filius Stanislaij de Rasztoka »*de genere videlicet Seperere*« fordul elő, tehát Árpád 108 nemzetsége közül való, az egyetlen család, melyet Liptóban *de genere* okmányilag igazolhatónak találtam. De mert a *genus Seperét* Kéza mesternél⁶⁾ és Kovachichnál⁷⁾ nem találom, Horváth István sem ismeri ⁸⁾ s a mennyiben a jelen adat az eddig ismert nemzetségek névsorát megváltoztatná, hívatottabb tudósaink feladata, az imént felhozott nemzetség mivolta felett dönteni. Az elsoroltakon kívül a többi között, az általam ismert oklevelek még a következő magyar neveket említik: Zemche, Sypran, Onth, Boda, Kevély, Meche, Hány, Sybor, Chynege, Bodon, Buna, Pethew stb.

Egy másik, jóval nagyobb része a lakosságnak a XIII. században német, illetőleg szász⁹⁾ volt, kik valószínűleg, szepesi telepítés után, vagy talán azokkal egyszerre gyarmatosítottak Liptó-vármegyében. Ezek a mezővárosok lakói; szabadalmaikban, mint hospites¹⁰⁾ a boczaiakéban »hospites saxones«¹¹⁾ neveztetnek, kiket a bányászat céljából telepítettek meg, mert mindenütt, a hol találjuk őket, egyszersmind bányászatot is lelünk,¹²⁾ s azon szász, telepekhez sorozhatók, melyeket Hunfalvy tudós írónk fentemlített munkájában idéz,¹³⁾ mit az is bizonyít, hogy a szepesi szász telepekre vonatkozó jellemző kifejezését, V. Istvánnak 1271-ik évi

¹⁾ U. o. 22-ik sz. u. o.

²⁾ U. o. 5-ik sz. u. o.

³⁾ Liptvárm. levélt. Acta deputationis pro revisione gremialis nobil. ordinatae 1731. év. f. o. sz. III. Nro 19.

⁴⁾ Lipt-m. oklt. kézirat. 79. sz.

⁵⁾ U. o. 151. sz.

⁶⁾ Magistri: Simonis de Kéza: Podhraczkynál 73—106. l.

⁷⁾ Scriptores rer. Hung. minores 339. l.

⁸⁾ Horváth István: Magy. gyökeres régi nemzetségeiről, Pest 1820.

⁹⁾ Grünvald: A felvidék 23. l.

¹⁰⁾ Fejér: Tom. IV. vol. 3. pag. 9.; Tom. VIII. vol. 2. pag. 167.; Árp. Új Okmt. VIII. k. 126. l.; Hunfalvy Magy. Ethnogr. 430. l.

¹¹⁾ Liptm. oklt. kézirat, 13. sz.

¹²⁾ Liptó-megye őstermelése, Budapest 1877. 70. 72. l.

¹³⁾ Hunfalvy: Magy. Ethngr. 428. l.

oklevelében¹⁾ a boczabányaiak kiváltságában is feltaláljuk²⁾ »... maxime quia sunt simplices et in Jure nobilium nequeunt conversare...« A magyarokon és szászokon kívül olaszok³⁾ és besenyőkre is találunk, úgy községi helynevekben, mint birtokos-személyekben, Kis- és Nagy-Olaszi, s Besenyőfalu adományozásánál, melylyel Jerney János⁴⁾ telepeit ki lehet egészíteni.

Az előadottak után következtethetjük: hogy a magyaroknak adott magyar nevű községek, a városok szász telepei, az olaszok és besenyők között, az amúgy is gyér népességű liptai területen a tót lakosság vajmi kevés lehetett;⁵⁾ a XII. században pedig csak imitt-amott, a XI. és X-ik században épen nem volt lakott. Hiszen Liptó-vármegyének felső része még az 1267-ik évben is, a Plostyin pataktól egész a szepesi határig Ilybe alatt, a Vág balpartja, Ilybén túl a Vág mindkét oldala; a fehér és fekete Vág köze néptelen, üres erdőség volt. Mint ilyen kapta 1267-ik évben⁶⁾ Comes Bogomér Béla királytól »... quandam silvam nostram desertam...«, s meghagyatik neki, hogy ezt írta ki »... et statuendo eandem silvam exstirpandam, et in terram arabilem redigendam« a hol 1269. évben Wazsuchot találjuk⁷⁾, még később 1286-ik év táján keletkezik Csorba községe a szepesi határ mellett.⁸⁾

Sajátságos jelenség az, mely népismei szempontból a XVI. század elejétől kezdve Liptóban mutatkozni kezd; s míg a szomszéd Szepes-vármegyében a letelepített szászok a magukkal hozott cultur-elemeket terjesztve, az ipar, földművelés, kézmű terén nemzetiségüket mai napig megőrizték; itt a német lakosság nemcsak veszteni kezdi nyelvét, de végképen elenyészik a sokkal kisebb, míveletlenebb tót elem között. A magyar család- és helynevek fogyni kezdenek. Még a XV. század végéig találjuk a Tornalyaiakat, a XVI. század elején Pothurnyaiakká, Tornallya községük; tót Podturnyává lesz; Aladáriak Bobrovninkyvá, birtokuk Bobrevnyikká válik, Zemchn, Chemaháziak Chemyakivé, Palugyay Paludszkyvá, Mátyásfalvy: Magyasavszkyvá változik, és számtalan több más. A városi német polgárság eltótosodik, nem műveli, elfelejti anyja nyelvét, és csak család-neveikben, ut-

1) Hunfalvy: Magy. Ethnogr. 431. l.

2) Liptm. oklt. kézirat 13. sz.

3) Lipt. regist. nálam 24. 25. sz.; Tört. tár. IV. köt.

4) Hunfalvy u. o. 355. l. — Jerney János: kel. utaz. I. köt. 227 — 270. l.

5) Hunfalvi u. o. 454. l.: Grünvald i. h. 23. l.

6) Liptó-vármegyei oklevéltár, kézirat, 10. sz.

7) U. o. 11. sz.

8) U. o. 31. és 23-ik sz.

czáik, dülők elnevezésében látni még nyomait egykori németségüknek. Kétségkívül, sokban tényezője volt ennek a cseh pusztítás is; de még sem indokolja egészben a tömeges eltótosodást.

Így foly ez mai nap is. A kisebb birtokú régi magyar nemesség csak imitt-amott, elvétve, töredezetten beszéli a magyar nyelvet, a Lehoczky, Rásztokay, Szent-Annay, Bobrovnyiczky, Andreanszky, Thuoldt, Allmann, Nemes, Motko, Ghyllányi és sok más családbeliek még csak a múlt század végéig is megyei közhivatalt viseltek, magyarul, latinul írtak, beszéltek; most pedig ezen családok legtöbb tagja egykori anyanyelvét a magyart nem érti, nem beszéli.

II.

Liptó-vármegyének ethnographiai viszonyai között culturális állapotának bizonyosságait, csak az emlékszerű profán és egyházi építkezés fenmaradt vagy elporlott műveiben találjuk, s az okíratok kalaúzolása mellett legföljebb a XIII. század elejéig vezetik vissza a vizsgálat. S valamint az architectura, nem mutat sem magyar sem tót stylszerűséget, mert ilyen akkor nem is volt, úgy nem útal erre a festészet, szobrászat, nem az ötvösség az egyházi ékszereknél, s nem az ipar más apróbb neme, mely az építkezés kíséretében, mint kézmű fenmaradt; s mert az valószínűleg az értelmesebb németség által üzetett, a német cultura elemeit árulja el ott, hol az a stylszerűség megóvása mellett érvényre juttatható volt.

A profán építkezés Árpádkori emlékeit Liptó-vármegyében Fényes Elek szerint ¹⁾ az 1129. évből kellene keresnünk, midőn is a lykavai vár őrsége katonai segílyt kér. Egyrészt azonban ezen állítást okmányilag bizonyítani nem tudjuk, másrészt pedig, ha csakugyan akkor létezett volna már a lykavai vár: annak anyaga valószínűleg nem kő, hanem fa lehetett, mely az idő romboló hatalmának ellent nem állhatván régen elporlódott. Hyros István pánszláv irányú tót író »Zámok Lykava« című munkájában a lykavai vár korát Majnúr tót-király idejére teszi.²⁾ Állítását azonban maga sem hívén, alább mondja: ha akkor nem állott fel, tehát a templáriusok ³⁾ építették. A történelmi positivitás szempontjából tekintetbe sem vehető, annál kevésbé, mert a miñt már előbb kifejtém, akkor Liptó-vármegye néptelen rengeteg volt, s népesülése legföljebb a XII. század közepén vette kezd-

¹⁾ Fényes Elek: Magy. geogr. II. köt. 83. l.

²⁾ Hyros István: Zámok Lykava 29. l.

³⁾ Hyros Ist. i. h. 31. l.

tét. Bél Mátyás ¹⁾ említi a Vlkalinecz falu feletti hegytetőn álló várromot, a Plostyin feletti őrtornyot, úgy szintén a Potornya mellett is, melyek a tatárok kikémlésére szolgáltak volna; Lykava építését a XIV. századba Károly király idejére teszi. Bombardi ²⁾ Bonfin ³⁾ Mednyánszky ⁴⁾ Zsigmondnak és Corvinnak tulajdonítják.

Liptó-Újvárat a liptai regestrum már az 1262-évben említi,⁵⁾ mely alatt »sub novo Castro de Liptó« Izumbar ballistarius és Hong Capicida három ekényi földet kapnak. Bél a tatárjárás idejére teszi. Myskovszky Viktor jeles buvárunk a liptó-ujvári plébánia jegyzetei szerint a tatárjárás után újra épültnek jelezi, tehát az már a tatárvész előtt épült. ⁶⁾ Fejéernél ⁷⁾ előfordúl még Turich vára is 1279-ik évben, melyről azonban biztosan megállapítani nem lehet, ha valjon az Liptóban volt-e vagy nem, bárha itt a régi Turapataka a mostani Thuriki határban a hajdani vár romladékai még 70—80 év előtt is láthatók valának; s lehet, hogy erre vonatkozik, miután »terra Turapataka« itteni adományozás 1278-ik évben⁸⁾ már előfordúl. Mednyánszky ⁹⁾ felhossa még a Szent-Mária feletti hegyen a templomosok birtokában volt várat is, mely, 1425-ik évben a thaboríták által feldúlott volna. Óvár, Nagyvár vagy Vasvár, legelőbb pedig a megye várszerkezetének alakulása előtt, mert ettől kapta, mint királyi praedium, mint várispánság nevét. Liptó-várnak már 1262-ik év előtt, midőn Újvár már régen állott, léteznie kellett. Felemlítendő végre Castrum Werveres a Szentivány feletti Hradek nevű dombon, hol Kún László gyakran tartózkodott.¹⁰⁾

Eltekintve az alkalommal mindazon felemlített várak Árpádkori létezésétől, melyeknek nyomai ugyan kétségtelen tanúságot tesznek egykori létezésükről, de okiratilag be nem bizonyíthatók; oklevéltári tanulmányaim Liptó-Ó- és Újvárra vonatkoznak, melyeknek a tatárjárás előtti fenállásuk oklevéllileg támogatható; különösen pedig azon néhány év előtt felmerült vita

¹⁾ Bél: Notit. R. H. 571—575. l.

²⁾ Bombardi: Topograph. M. R. H. pag. 114., 115.

³⁾ Bonfinius: Rer. Hung. Dec. III., lib. X, pag. 402—406.

⁴⁾ Mednyánszky: Maler. Reise 50. l.

⁵⁾ Lipt. regest. nálam 79. sz. Tör. t. IV.; Liptm. oklt. kézirat 6-ik sz.; Mednyánszky i. h. 34. l.

⁶⁾ Archaeologiai Közlemények XI. köt. II. füz. 14. l.

⁷⁾ Fejér Tom. VII. vol. 2. pag. 86.

⁸⁾ U. a. u. o. Tom. VII. vol. 2. pag. 489.; lipt. regest. nálam 36. sz., Tört. tár. IV. köt.

⁹⁾ Mednyánszky: idézett hely. 44. l.

¹⁰⁾ Lipt. megye oklt. kézirat 29. sz.

érdekében, melynélfogva egyrészt a magyarországi kővárak építését jeles tudósaink már a tatár vész előtti korba helyezik,¹⁾ másrészt pedig ez más jeles régészeink által kétségbevonatik.²⁾

Az én szerény régészeti búvárlataim és oklevéltári kutatásaim szintén azt látszanak bizonyítani, hogy hazánkban már a tatárjárás előtt is voltak az Árpádok alatt rendszeresen falazott kőváraink. S midőn én Liptó-Újvárat, mely romladékaiban mai nap is szemlélhető, s melynek alaprajzát és rövid leírását Myskovszky Viktor az Archeologiai Közleményekben kiadta³⁾ azok közé tartozónak sejtem, korántsem akarom, mint elvitázhatlan positivumot oda állítani: mert ezen vár építésére vonatkozó tanulmányaim majdnem kétségbeejtettek a vár idejének biztos meghatározása felett, s ezen vár építésével összefüggő kibonyolítása a Donchoknak úgy is összekuszált évrendi és családtani adatainak, még inkább szétzilálta némileg megállapodott nézeteimet. Hiszem, hogy a Donchok eddig ismert családtani bouyodalját, újabb ismeretlen adatokkal bővítve, és talán egyszersmind még jobban szétkúszálva — ami az én boszantásig kifáradt elmémnek nem sikerült, azt hívatott tudósainknak könnyű leendő megfejtetni, s ezzel együtt Liptó-Újvár építésének korát is pontosan meghatározni.

Lajos király 1378-ik évben⁴⁾ átírja az esztergomi káptalanak 1341-ik évben⁵⁾ kelt okiratát, mely szerint az esztergomi káptalan Károly király által kiküldetett, hogy Malathyn, és másik Malathyn vagy Mesefelde birtoknak, Onth, Pethow, Lachk és Denke fiai birtokának, Belezkának kieserélése iránt a helyszíni vizsgálatot ejtse meg. Ezen minden kétségen felől álló hiteles okmány szerint, az említettek Belezka birtokát Donch Dominik úgynevezett Churbának fia⁶⁾ elfoglalta »... per Magistrum Donch filium *Dominici dicti Churba* in ablationibus ipsius possessionis ipsorum Belezka in Comitatu Liptoviensi existentis...« továbbá mondja: hogy ezen elfoglalt helyen saját erejéből és hatalmából Donch mester egy kővárat, Újvárnak nevezendőt is épített »... in qua etiam *Castrum lapideum Wyvar* nominando idem Magister Donch propria vi et potentia construxerat.«

Íme a kérdés: építhette-e Liptó-Újvárat Magister Donch,

1) Archaeologiai Értesítő XI. köt. 69—78. l.

2) Archaeologiai Értesítő X. köt. 328. l.

3) Archaeologiai Közlem. XI. köt. II. füz. 12—14. l. I. idom.

4) Lipt. oklt. kézirat. 149. sz.

5) U. o. 95. sz.

6) Churba filius Synka előfordul egyszer Fejérnél: Tom. VIII. vol 2. pag. 419.

Dominik fia, ki 1309-ik évben ¹⁾ mint Magister, 1312-ik évben ²⁾ Comes, Botka Tivadar szerint azonban 1317-ik évben ³⁾ mint zólyomi Comes szerepel?; s valjon Liptó-Újvár 1309. és 1349-ik év között Donch haláláig, ⁴⁾ vagy más Donch és előbb építette-e? Erre nézve érveléseim következők:

Comes Donch, Domonkos ⁵⁾ vagy Dominik dictus Churba fia ⁶⁾ Nagy Iván szerint Tamásnak ⁷⁾ másoknál Demeter, fia ⁸⁾ 1344. és 1349-ik év között elhalálozott ⁹⁾. Ha 1262-ik évben élt, midőn már Liptó-Újvár létezett, hol Izumbar balistarius és Honglápida három ekényi földet kapnak ¹⁰⁾, akkor Donch comes, halálakor 83 éves volt. De e szerint születési éve épen akkor esnék, midőn Liptó-Újvár mint ilyen már okmányilag említették; s így ezen Donch 1262-ik évben nem építhette azt. Ha pedig föltehető, hogy a 1262-ik évben Liptó-Újvárt építette, legalább húsz évesnek kellett lennie, hogy Belezka elfoglalását merészelje s ott önhatalmilag várat építsen; e szerint születési éve 1242-ik évre esik vissza, s így halálakor 1349. évben 107 évesnek kellett lennie. Ámde, ha a négyféle nevű apát felmutató Donch 1262-ik évig idegen birtokfoglalást tehetett is, mint húsz éves ifjú, nem gondolható, hogy a hatalmas zólyomi Comes idejében ott kővárat is építhetett volna; azt csak is zólyomi Comes tehetette; ezek sorrendében pedig 1262. évben, a zólyomi főispánok székében II. Detre, Mike Comes fia, ¹¹⁾ Nagy Iván szerint pedig II. Detre I. Detre fia ¹²⁾ ült. De nem is valószínű, hogy Donch apját Dominicust, ki csak 1302-ik évben említették zólyomi comesnek ¹³⁾, a főispánságban 40 évvel megelőzte volna, s Dominicus ha csak 20 évvel volt idősebb fiánál születési éve 1222-ik évre esik s így 1302-ik évben mint zólyomi comes 80-ik évében

¹⁾ Lipt. Regest. nálam 63.; Tört. t. IV. köt. 4—46. lap.

²⁾ Nagy Iván: M. orsz. cs. III. köt. 9-ik lap.

³⁾ Botka Tivadar: Századok: 1876. évf. II. füz. 116. l.

⁴⁾ U. a. u. o. 123—124. l.

⁵⁾ U. a. u. o. 116. l.

⁶⁾ Liptm. oklt. kézirat 95. sz.

⁷⁾ Nagy Iván M. or. cs. III. k. gl.

⁸⁾ Hyros i. h. 412. l.

⁹⁾ Botka u. o. 123—124.

¹⁰⁾ Liptvárm. oklt. kézirat 6-ik sz. Lipt. regest. nálam 79. sz.; Tört. tár. IV. köt.

¹¹⁾ Knauz: Monum. Eccl. Strig. tom. I. pag. 434. Nro 567. pag. 492. Nro. 637.

¹²⁾ Nagy Iván: i. h. II. köt. 117—118. ll.

¹³⁾ Liptvárm. oklt. kézirat. 52-ik sz.

jutott volna a nevezetes főispánsághoz, a mi ismét nem valószínű. De fussuk át röviden a zólyomi comesek névsorát Chokakói Tamásig, liptai különálló főispánig, ha valjon akadhatunk-e olyan Donchra, a ki Domonkos, Tamás, Churba vagy Demeter fia lett volna, a mit tennünk annál is inkább kell; mert ez által oklevéltári kutatásaink folytán, a híres Bytter-Balassák családját, egy ízzel feljebb vinni szerencsés lesznek.

1222-ik évben Detre ¹⁾ Symknek fia mint zólyomi Comes 1230-ik évben ²⁾ bevezeti Benchát és Hoach Polkút Liptó-vármegye Mogorfaľu birtokába »... et ipsos per fidelem nostrum Dettricum comitem de Zolum filium Symk regia auctoritate in possessionem dicte terre fecimus introduci...« 1239-ik évben Myko Detrének fia ³⁾ által assignáltatja Béla király Polkunak Mogorfaľut. ⁴⁾ 1253-ik évben Mihály Mikónak fia zólyomi főispán. ⁵⁾ 1256-ik évben Detre Mikónak fia ⁶⁾ zólyomi és szepesi főispán. Nagy Iván szerint I. Detrének fia. ⁷⁾ 1264-ik évben Mihály zólyomi comes ⁸⁾. 1282-ik évben Miklós ⁹⁾ Botka Tivadar 1277-ik táján Byttert is ¹⁰⁾ a zólyomi főispánok közé sorolja. Nagy Iván Byttert, I. Myko fiát honti és barsi ispánnak mondja ¹¹⁾. 1285-ik évben Demeter zólyomi comes által, László király Bodának, László fiának Poluga határából kihalított földet és erdőt assignáltat ¹²⁾ 1302. évben Dominik ¹³⁾ királyi parancsfolytán László és Iván Meze fiainak a Liptó vár alatt fekvő rétet, melyet egykoron a várhoz foglaltak, vissza adja ¹⁴⁾ 1390-ik évben Donch magister ¹⁵⁾ Dominicus fia ¹⁶⁾ zólyomi

1) Knauz i. h. tom. I. pag. 238. Nro 254.

2) Lipt. oklt. kézirat 2-ik sz.

3) Botka i. h. 116. l. Nagy Iván i. h. 116. l.

4) Liptm. oklt. kézirat 4-ik sz.

5) Knauz i. h. tom. I. pag. 412. Nro 537.

6) U. a. u. o. Tom. I. pag. 434. Nro 567.; pag. 492. Nro. 637.

7) Nagy Iván i. h. II. köt. 118. l.

8) Knauz i. h. Tom. I. pag. 514. Nro. 670. Lipt. Regest. nálam 4. és 5. sz.; Fejér Tom. V. vol. 3. pag. 93.; Ifj. Kubinyi Ferencz: Magy. tört. emlékek I. köt. 121. l. 144. okm.; Századok 1876. évf. VIII. füz. 76. l. 2-ik sz.

9) Fejér Tom. V. vol 3. pag. 122.

10) Századok 1876. évf. II. füz. 116. l.

11) Nagy Iván i. h. II. köt. 118. l.

12) Liptm. Oklt. kézirat 21. sz.

13) Botka Tivadar u. o. 1876. év. f. II. füz. 116. l.

14) Lipt. Oklt. kézirat 52. sz.

15) Lipt. Regest. nálam 63. sz. Tör. Tár. IV. köt.

16) Botka Tivadar u. o. 116. l.

comes; Nagy Iván mint Tamásnak fiát 1312-ik évre¹⁾ Botka Tivadar 1317-ik évre teszi.²⁾

A Donch, Danch, Dominicus, Demeter, Detre, Detrikus névnek váltakozó használása, az apák megnevezésének váltakozása, ott a hol erre hivatkozás történik, felette megnehezíti a biztos meghatározást, s habár Liptó-Újvárnak kőből építése Donch, Dominik fiának tulajdoníttatik is; ténydolog, hogy ezen vár 1262-ik évben már létezett, mint novum Castrum e Liptó, ezt mondja a Honglápida, kőfaragónak és Izambár ballistáriusnak adott három ekényi föld iránti donationális okmány — »petentes a nobis, ut terram trium aratorum sub novo Castro Lipto existentem . . .«³⁾, s hogy ezen föld nekiek, már előbb adatott, bizonyítja az idézett okmány eme kitétele: »... quam comes Andreas ex nostro mandato eis assignavit . . .«⁴⁾ mit az oklevél megerősít »... nostro dignaremur privilegio confirmare...«⁵⁾ Nem tartom lehetetlennek, hogy Liptó-Újvárt Izombár és Hong építették mint mesterek, mert már Liptó vár kijavítását is ők eszközölték a hivatolt oklevél alapján »... quia pro conservatione castris nostri de Lipto necessarij et utiles habebantur«⁶⁾ utal ezen föltevésre a ballistarius és lapida kifejezés is, de a »necessarij« szó is, miután az ilyféle mesteremberek szükében voltak.

Mindezek után fentartva avatottabbak részére a kérdés végleges megoldását, a fent említettek után valószínűnek tartom, hogy: Liptó-Újvár mint kőből rendszeresen falazott vár, a tatárjárás előtt már fenállott, és Liptóvár, vagy Óvár nevével fogva is még előbb létezett, hol kőfaragó javításokat csak falazott kőépületen tehettek.

MAJLÁTH BÉLA.

1) Nagy Iván u. o. III. köt. 9. l.

2) Botka Tiv. u. o. 116. l.

3) Fejér: Tom. IV. vol. 3, p. 56., Liptm. oklt. kézirat. 6-ik sz., lipt. reg nálam 79. sz. Tört. M. tár. IV. köt.

4) Liptm. oklt. kézirat. 6-ik sz.

5) U. o. u. o.

6) U. o. u. o.

FRÁTER GYÖRGY
LEVELEZESE ÉS EGYÉBB ŐT ILLETŐ IRATOK.

HARMADIK KÖZLEMÉNY.

LXXXIII.

Gyula-Fejérvár, 1543. jun. 3.

Frater György Ferdinándnak. — Menti magát a szepesi vár ügyében s roszkarói ama vádjá ellen, mintha neki nagyobb összeköttetése volna a törökkel, mint Ferdinánddal; tudatván egyszersmind az okot, a mely miatt a török császárnak az alót megküldé.

Serenissime princeps et domine, domine mihi clementissime. Fidelium servitorum . . . stb. . . commendationem. Scripseram M^{ti} V. proximis litteris meos nondum ex Thurcia rediisse. Unus tamen hodie a Murat beg venit qui septimum diem sui ab illo discessus tricesimum diem maii esse dixit. Murath beg igitur novem nunc maioribus bombardis arcem Valpo oppugnat, quo tempore et beglerbeg Danubium, zanzacus vero Boznensis cum copiis Crasso fluvium erant traiecturi; nunciavitque Murath beg imperatorem Turcarum interea dum servitor meus ad me rediret, Nandoralbam venturum. Si quid deinceps erit, nihil neque libentius neque diligentius faciam quam ut in rescribendis rebus noviter emersis M^{tis} V. mandato satisfaciam. Illud tamen quod non ita pridem de arce Scepusiensi contigit non dubito quin iam M^{tas} V. sciat; quod non solum libenter non audio sed etiam mentionem eius rei apud M^{tem} V. sine summo animi dolore facere non possum, quod eius quoque rei factum mihi plerique ascribant; in quo plane me scio culpa vacare. Quid enim alie-

nus unquam a me fieri potuisset quam in ea re M^{tem} V. offendere, quam ego, ne fieret, pro mea erga M^{tem} V. fide modis omnibus curare debuissim. Et certe posteaquam in sinum clementiae M^{tis} V. me contulissim, novit deus cui aperta sunt omnia, quod mihi non modo eiusmodi faciendi cogitatio sed ne imago quidem talia perpetrandi unquam in animum subivit, quin potius conatus sum semper ne M^{tem} V. tantis conservandae reipublicae christianae curis obrutam vel levi aliqua re a fidelitate aliena impedirem; me vero magnam et fidei et constantiae rationem habuisse, conscientia mea mihi testis est et quam alii quoque non ignorant qui me penitius noverunt. Tamen si qui aliter meas actiones apud M^{tem} V. interpretantur quam deberent, supplico M^{ti} V. ut mihi potius M^{tas} V. credat quam illis qui talia de me confingunt. Ego enim ad omnia negotia M^{tis} V. et regni ita me accommodabo ut M^{tas} V. intelligere possit ex meis actionibus diversa longe illos dixisse quam res ipsa esset. Sed et aliam de me criminationem sparsam esse intellexi, quod maiorem intelligentiam cum imperatore Turcarum haberem, quam cum M^{te} V. Utinam deus ipse candorem animi mei et totum hoc quod sub pectore latet in sinum M^{tis} V. transfunderet, reperiret profecto M^{tas} V. animum et fidelem et constantem. Cum Turca enim nullum nihi commercium aut est aut unquam erit nisi quod simulata nunc benevolentia cum illis ago, qua partes istas terrae sic ab hostibus undique circumventas, donec M^{tas} V. ex dei misericordia armis suis nos ab ista servitute eripere potest, salvas conservare possem; quod ut commodius fieret, oratores quoque prima die iunii una cum tributo ad imperatorem expediti, ne tantus hostis temeritate nostra provocatus regnum hoc invaderet. Credo autem eam clementiam M^{tis} V. erga me esse quam et nunciis et litteris suis M^{tas} V. mihi significavit ut nulla sit tam valida aemulorum meorum contentio, quae gratia M^{tis} V. non facile dilui possit. Deus optimus maximus M^{tem} V. serenissimam conservet diutissime. Datis Albae Juliae tertio die iunii anno domini MDXLIII.

Eiusdem Maiestatis Vestrae serenissimae

fidelis servitor
Fr. Georgius.

Külczim : Serenissimo principi et domino, domino Ferdinando *stb.*

Eredeti, titkos jegyekkel írva.

LXXXIV.

1543. jun. 7. Drága.

Ferdinánd Frater Györgynek. — A közelgő török ellen Csehország s egyéb örökös tartományai rendeitől segélyt nyervén s bírván ígérétét a pápának, császárnak, remélvén továbbá támogatást az angol királytól is az olasz fejedelmektől is: kéri Fr. Györgyöt, hogy a tiszai részek haderejét gyűjtse össze, hogy az ha a török arra vonúl, csüggedetlenül, Ferdinánd segélyében is bizva ellent álljon, ha pedig Ferdinándnak tart, akkor ama tiszai haderő a királyi sereg mellé gyülekezzék. Tetszik neki Fr. G. tanácsa a török elleni védelmet illetőleg; kéri továbbá, hogy a török mozdulatairól tudósítsa pontosan, hogy a debreczeni részgyűlésre mindenesetre elmenjen, — s végre 1000 naszádot haladék nélkül küldjön Komáromba.

Ferdinandus etc.

Reverendissime fidelis nobis sincere dilecte. Reddidit nobis Devotionis Tuae nuncius Stephanus Was litteras a D^{ne} Tua, quibus nobis praeter alia scribit se Eustachii Feledy reditum avidissime expectasse; idque propter cognitionem earum rerum quas D^{tio} Tua a nobis scire expetebat; sed eum tamen tum cum praefatas ad nos dedisset litteras, idest octava die mensis maii proxime praeteriti haud pervenisse ad D^{nem} Tuam; quod non possumus satis mirare; fuit enim a nobis quarta mensis aprilis expeditus. Et ab eo D^{tio} Tua procul dubio iam nunc mentem et voluntatem nostram intellexit de iis rebus, quas res ipsum agere et perficere cupiebamus ut scilicet circiter mille et quingentos vel ut minimum mille nazadistas quamprimum ad stipendia et servitia nostra conducendos eosque ad Comarum una cum aliquibus capitaneis mittendos curaret ita ut ad finem mensis aprilis dudum praeteriti in dicto loco praesto esse potuissent. Deinde ut D^{tio} Tua per se quoque quantum maximum posset gentium numerum ex omni genere praesertim Rascianorum tam equitum quam peditum et aliorum quoruncunque in omnem eventum ad servitia nostra assecuraret et conduceret, nec non cum iis sese appareret ita ut perducto exercitu nostro in Hungariam, una nobiscum insurgere et vires suas cum copiis nostris cum primum de hoc a nobis admonitu esset, coniungere posset. Et hoc subinde polliciti fuimus eidem Dⁿⁱ Tuae, quod eam singulo quoque tempore de animo et consilio nostro in administranda expeditione ista adversus tam validum et potentem hostem certiolem facturi essemus, ut voluntate nimirum nostra perspecta, tanto melius ad communem regni defensionem sese accommodare sciret. Et licet in animo habueramus, aliquot diebus postquam Eustachius Feledy expeditus erat, certum hominem nostrum ad D^{nem} Tuam ablegare; ta-

men distulimus id facere non nisi ob eam causam quod prius exactius atque certius intelligere volebamus, an Turca in propria persona et quanto cum numero gentium veniret, an vero bassas saltem suos cum exercitu mitteret; ut secundum explorationes illas tum rei bellicae negocia in omnem eventum disponere et dirigere, tum etiam D^{nem} Tuam admonere possemus quid a se in hoc rerum statu in partibus istis fieri vellemus.

Exquo autem nunc commodum (?) ad nos venit praefatus Stephanus Was cum litteris D^{nis} Tuae. Etsi moleste tulimus tantam moram ut ex litteris D^{nis} Tuae apparebat ipsum Feledy in reditu suo ad D^{nem} Tuam fecisse, eo quod inde acciderit ut ad litteras eas, quas ipse perferebat, nondum potueramus a D^{ne} Tua certum responsum habere: tamen valde opere pretium duximus per eundem Dⁿⁱ Tuae (id quod alioqui per proprium hominem nostrum iamdudum facere cogitabamus) rescribere et quasi ultionem deliberationem et propositum animi nostri eidem patefacere. Nam quod D^{tio} Tua imperatorem Turcarum iam se movisse cum magno exercitu pro certissimo affirmat, id sane ita esse scimus, siquidem et aliorum multorum tum litteris tum fidedigna relatione pro compertissimo et exploratissimo apud nos habetur. Quocirca D^{nem} Tuam latere nolumus, nos tum a sacri imperii principibus et statibus tum etiam ab ordinibus regni huius nostri Bohemiae eidemque incorporatis et annexis principatibus et dominiis, nec non ab universis patriis et provinciis nostris haereditariis haud contemnenda subsidia partim repentina et praesentanea pro firmandis et muniendis scilicet necessariis praesidiis vel finitimis vel potioribus locis, arcibus, propugnaculis et civitatibus iis, quorum provisione advenientis hostis primus impetus non solum retardari verum etiam impediri possit, partim vero maiora et validiora et eiusmodi sane ut totis viribus postulante necessitate mox praesto futuri sint, obtinuisse; expectare denique non spernenda etiam auxilia a summo pontifice, sacra caes. M^{te}, rege Angliae cum quo sane M^{tis} imperatoria arctissimum foedus iniit, caeterisque christianis principibus et potentatibus Italiae, ad quos omnes et singulos iam dudum legatos nostros in hunc finem emandavimus. Et in hoc toti sumus uti tum copias et nostras et auxiliares, quam possumus maximas undiquaque collectas et in unum primo quoque tempore contractas ad sustinendos hostium impetus certo aliquo et idoneo loco instruamus et firmemus, tum interim etiam ad potiora loca castra et civitates valida militum praesidia imponamus, eoque omnibus necessariis munitionibus ac rebus bellicis quam celerrime corroboremus, ut sunt Alba Regalis, Quinqueecclesiae, Wisegrad, Jaurinum, Comarum, Strigonium, Posonium et alia eiusmodi loca ad Danubium posita, quibus progressus hostium quoquomodo

prohibeatur aut saltem retardetur tantisper, donec iustus exercitus ex omni parte congregatus in apertum campum contra dicti hostis potentiam educi queat.

Quae cum ita sint, D^{nem} Tuam clementer requirimus et hortamur ut ipsa hoc tempore tam necessario suam nobis fidem, debitumque in patriam amorem, studium, curam diligentiamque probare et declarare velit. Id est ut eas vias et rationes, ea denique consilia iam nunc mature inire contendat, quibus communi propugnationi et defensionem in istis etiam partibus prospiciatur tali nempe modo, ut universi domini, nobiles et comitatus ultra Ticinam sese totis viribus praeparent et instruant atque adeo simul congregati et coniuncti oportuno et idoneo aliquo ad intercludendos seu prohibendos hostium aditus propulgrandosque eorum conatus loco pedem figant, ut si versus partes istas communis hostis exercitus suos ducere intendat, mox ad resistendum parati existant. Si vero quod potius credendum est, recte contra nos copias suas moveat, ut primum per nos admoniti fuerint, virorum insurgere nostrisque gentibus consociati publicam defensionem patriae, uxorum et liberorum suorum adiuvari possint. Idque tanto magis quod nos eos in casu quo Turca ipsos priusquam nos aggredere, nullo modo derelinquere, quin potius quascunque validissimas suppetias eisdem mittere atque adeo omnes vires nostras ad ipsorum et partium istarum defensionem convertere cogitamus. Agat itaque et provideat D^{tio} Tua id quod christianum virum et patriae amantem et perstudiosum decet, nosque se facturam esse plane confidimus, ut eius ductu, opera, consilio et assistentia fideles regnicolae istarum partium animati pro viribus quisque suis sese expeditioni huic et communi patriae defensionem e vestigio accingant sub certissima nimirum spe et expectatione auxiliorum nostrum, que illis nequaquam deesse patiemur. — Neque est sane cur sese Turcarum iugo ultro submittant, manusque dent vel metu vel desperatione adacti, cum non nos tantum et regna ac dominia nostra, verum etiam summum pontificem, sacram caes. M^{tem} et caeteros principes et potentatus christianos in praesentaneum auxilium eorum erectos et succinctos habituri sint; quin potius arma capiant, pro patria pro uxoribus pro liberis, pro aris denique ac aris (*sic*) pugnaturi, pro quibus rebus omnibus omnes boni vel extrema quaeque corporis et vitae pericula semper subeunda esse certe putarunt. Crudele autem foret ac plane impium si vel D^{tio} Tua vel istarum partium regnicolae perpetuo christiani nominis hosti aut gentes aut victualia danda esse statuerent, nec unquam nobis persuadere possumus, D^{nis} Tuae permissu aut consilio fore ut dicti regnicolae tam pernitiosae petitioni barbari hostis satis faciant.

Caeterum quod eadem D^{tio} Tua scribit se plures ex suis

habere in expectatione, quos explorandi causa emandaverit et ob id pollicetur se brevi certiores nos facturam esse de progressu Turcarum, in eo non possumus non magnopere commendare singularem illam diligentiam suam quae certe nobis gratissima est et ad res gerendas admodum utilis. Proinde denuo impense petimus a D^{ne} Tua ut istud scribendi officium si unquam alias nunc vel maxime continuare ne cesset, ut eo magis scire possimus per D^{nis} Tuae diligentiam dicti hostis vel progressus vel conatus et nos iis cognitis, in omnem partem ad resistendum instructiores reddere. Mirifice autem placuit nobis consilium D^{nis} Tuae de modo expeditionis contra imperatorem Turcarum instituendae, illudque non nisi prudentissimum esse facile animadvertimus et dabimus sane operam ut illud ipsum quoad eius fieri queat sequamur.¹⁾

Porro quod D^{tio} Tua conqueritur, nonnullos ex suis, qui ad nos profecturi erant aut interceptos aut in carcerem detruxos aut alio quopiam impedimento affectos fuisse, nihil certe tale unquam perlatum ad nos esse meminimus, praeterquam quod Michael Weseni ad aliquot paucas horas Posonii retentus fuerat, idque sua potissimum culpa, quippe qui occultaverit dedita opera se quicquid habere litterarum ad nos, quo factum est ut consiliarii nostri de homine nescimus quid mali suspicantes, ut qui antea in adversariorum nostrorum numero habebatur, eum tantisper detineri curarint, donec litteras produceret. Attamen ordinem et mandata dedimus ut quicumque a D^{ne} Tua vel cum litteris vel sine litteris veniunt, semper tuto ad nos perducantur. De mercatoribus autem, qui iacturam aliquam a praedonibus in ditione nostra, ut scribit D^{tio} Tua, acceperunt: prohiberi sane ex omni parte non potest, quin eiusmodi interdum accedant in istis temporum disturbiiis, licet ad puniendos talium scelerum et rapinarum auctores diligentem semper curam adhibere consuevimus.

Praeterea cum non solum oportunum verum etiam pernecessarium esse videremus ut universi fideles et subditi nostri illius regni Hungariae suam quoque operam, vires, facultates, auxilia denique in propria salute tuenda collocarent et conferrent; ex re fore putavimus fideles nostros, dominos et nobiles ac comitatus illarum partium citra et ultra Tibiscum existentium, dieta seu congregatione pro festo beatorum Petri et Pauli apostolorum proxime venturo in oppido Debreczen indicta convocare et per certum hominem nostrum eo cum mandatis et legatione nostra expediendum monere et hortari ad ea strenue agenda tractanda concludenda et aggredienda, quae defensionem et conser-

¹⁾ L. a LXXX. sz. levél b) részét. Tört. Tár 1878. 3. füzet.

vationem eorum respiciant. Eapropter D^{nem} Tuam clementer requiramus et hortamur ut si ullo modo fieri potest, se ad diem et locum praedictum personaliter conferre ne gravetur, omniaque simul cum homine illo, quem eo missuri sumus circa causam defensionis et conservationis patriae ita agere tractare et omni demum labore in hoc incumbere et operam dare velit ut tam per dominos quam per nobiles illa, quae ad praesentes regni illius necessitates curandas periculaque evitanda maximopere pertinent, unanimi voto et sententia non decernantur modo verum etiam re ipsa perficiantur. Sicuti D^{nem} Tuam vel sua sponte sedulo elaboraturam esse certo speramus et confidimus.

Insuper ex quo multa et diversa gravamina a fidelibus nostris superiorum partium praesertim a liberis civitatibus contra Cassovienses et officiales quosdam D^{nis} Tuae ad nos iamdudum perlata sunt et in dies magis magisque perferuntur, decrevimus speciales homines et nuncios nostros propterea ad D^{nem} Tuam propediem expedire, qui superinde secum diligenter nomine nostro agant et mentem nostram declarent, sicuti ab eis abunde intelliget.

Demum D^{nem} Tuam vehementer petimus ut ad minus mille nazadistas sicuti antea per Eustachium Feledy ei scripsimus et nunciavimus ad servitia nostra assumptos et conductos per dies et noctes Comarium versus expedire velit, necnon cum locumtenente et consiliariis nostris Posonii existentibus ac praesertim capitaneis generalibus regni bonam intelligentiam et correspondentiam habere curet.

Postremo Dⁿⁱ Tuae et hoc gratiose significandum duximus nempe quod sacra caes. M^{tas} frater et dominus noster carissimus salva et incolumis ad Italiam pervenit, indeque nulla mora interiecta iter suum in Germaniam accelerare decrevit ut nobis tum per se ad defensionem regnorum et dominiorum nostrorum contra communes christiani nominis hostes oportunas et necessarias suppetias ferre, tum etiam sacri imperii auxilia promovere possit. Et haec quidem sunt, quae litteras D^{nis} Tuae clementer respondenda putavimus. Datum Pragae 7. iunii 1543.

Az irat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

LXXXV.

1543. jun. 24. Prága.

Ferdinand Fárter Györgynek. — Esztergomot és Székes-Fehérvárat minél hamarabb meg fogja erősíttetni. Várja még mindig a nassádásokat. Tudatja, hogy Izabellához már követét küldé s hogy Vác és Pécs-Várad ügyében intézkedett.

Ferdinandus etc.

Reverende pater, fidelis . . . *stb.* Redditae sunt nobis litterae D^{nis} Tuae quibus vigesimus quintus dies maii mensis proxime praeteriti adscriptum fuit per Michaellem Literatum et tum ex his tum ex relatione eiusdem Michaelis abunde intelleximus ea omnia quae nobis D^{tio} sua significavit. Quare istiusmodi diligentiam, opinionem et consilium illius nedum probamus, verum etiam clementi admodum animo a se suscipimus atque ex aliis locis explorationes illas de quibus D^{tio} Tua scribit nimium veras esse scimus. Quapropter non cessamus quoad eius fieri queat, Strigonium, Albam Regalem et alia potiora loca et fortalitia necessariis praesidiis et commeatibus quamprimum firmare et communire, ut impressionem oppugnationemque, si qua futura est, Turcarum sustinere possint. Caeterum modus ille gerendi belli, de quo antea nobis D^{tio} Tua scripsit, maiorem in modum a nobis probatur.

Quod ad conducendas gentes ex Rascianis attinet, quas ad usum navalis expeditionis adhibere statuimus, quamvis nondum intelleximus, quod ex eis aliquot ex partibus istis ad deputatum locum pervenerint, confidimus tamen in opera et diligentia D^{nis} Tuae, quod quantum possibile erit, efficere laborabit et hac in re nobis inserviat, idque ut faciat eam rursus perquam clementer requirimus et hortamur.

Quod Eustachius Feledy tam tarde ad D^{nem} Tuam reversus sit, non possumus non mirari.

De conducendis aliis gentibus quod D^{tio} Tua curam se habere diligentem pollicetur, pergratum nobis est et de eo plura eidem Dⁿⁱ Tuae superioribus litteris nostris nunciavimus, quod a se potissimum in hoc servitii genere fieri velimus et optemus, ad quae etiamnum nos remittimus.

Quantum vero negotia serenissimae dominae Isabellae reginae Hungariae etc. concernit, latere te nolumus, Ser^{tem} suam iam nunc peculiarem oratorem suum apud nos habuisse ad cuius legationem non nisi paternum et gratiosum responsum nos dedisse existimamus, sicuti a dicto oratore latius intelliges. Quandoquidem propensi sumus per omnia Ser^{ti} suae non secus ac

filiae nostrae charissimae gratificari, atque eius necnon filii illius quieti et dignitati, quantum in nobis erit, singulo quoque tempore paterne et peramanter prospicere et consulere.

De arce Vaciensi et Pechuaradiensi quod scribit D^{no} Tua, nos sane ad illam alteram ut interteneretur non parvam opem hactenus contulimus, atque adeo pecuniam continue suppeditare non intermittimus, qua ei necessariis munitionibus provideri possit et non dubitamus idem D^{nem} Tuam pro regni salute et conservatione, proque sua in nos voluntate et inconcussa fide sedulo facturam esse. De altera vero arce nempe Pechuaradiensi dedimus litteras et commissionem tam ad episcopum Quinqueecclesiensem quam ad Emericum Verbewzy ut alteruter vel ambo eam ipsam arcem ad manus nostras recipiendam curent.

Quod D^{no} Tua scribit se curaturum ut nos de omnibus rebus quae istic occurrerint plenissimis litteris crebro certiores faciat, id sane tum libenter audivimus tum gratissimum nobis fore credas.

Michaelis Literati res ut ei restituantur, capitaneis et commissariis nostris bellicis Strigonii existentibus summopere curandum mandavimus. Et haec sunt quae ad tuas litteras respondere volumus. Datum Pragae 24. iunii 1543.

Az írat élen : Fratri Georgio episcopo Varadiensi.

Fogalmazvány.

LXXXVI.

1543. jul. 2. Prága.

Ferdinánd Fr. Györgynek. — A kassai kapitánynak Szepesvár ellen intézett vakmerő támadását nem tudja be Fr. Györgynek s elhíszí, hogy ez s egyéb efféle dolgok a barát tudta nélkül történtek, de csak úgy, ha Fr. Gy. keményen s érdemük szerint megfenyítendi a bünösöket. — Ugyanez s efféle ügyekben a vele való tárgyalásokkal Verner Györgyöt, Sáros praefectusát bízza meg. — A török ellen erősen készül.

Ferdinandus etc.

Reverendissime devote stb. Cum perpauca ante diebus ad litteras Devotionis Tuae, quas nobis Michael Literatus reddidit, respondissemus, supervenit alius cum eiusdem D^{nis} Tuae litteris partim nova de rebus turcicis, partim vero excusationem sive purgationem quandam illius tum de eo quod nuper in arce Scepusiensi nonnulli cum scitu et voluntate D^{nis} Tuae accedissem suspicati essent, tum quod maiorem intelligentiam cum impera-

tore Turcarum, quam nobiscum haberet, de se criminationem sparsam fuisse audivisset, continentibus. Quare quod ad explorationes de Turcarum conatibus et progressu attinet, clementi equidem animo suscepimus tantam D^{nis} Tuae in hac re diligentiam, quam etiam gratiose requirimus ut ne praetermittat eam ipsam diligentiam in rescribendis nimirum rebus singulis recens emersis, iis praesertim, quae nostra scire pro statu et ratione praesentis temporis intersit, deinceps quoque prosequi et continuare, quemadmodum et ipsa sese pro sua in nos fide obtulit et nos eam facturam esse nihil dubitamus.

Quod vero casum illum qui in praefata arce Scepusiensi contigit, concernit, compertum utique habemus, prodicionem istam ex ipsis Cassoviensibus prorupisse eiusque imprimis authorem fuisse capitaneum dictae civitatis et certos servitores suos, et tamen credimus atque adeo nobis firmiter persuademus, facinus istud, tam audax et temerarium, D^{ne} Tua plane inscia atque ignorante, per suos commissum esse. Et non dubium est nobis profecto, quin D^{tio} Tua in puniendis authoribus et conspiratoribus tam iis qui arcem Lipocz per fraudem interceperunt, tam qui arcis Scepusiensis prodicionem tentare aggressi sunt, ita exempla statuet, ut universis palam testatumque facere possit, se omni earum rerum culpa vacare; quod cum fecerit, tum facile omnes de se vel calumnias vel sinistras suspiciones vel falsas criminationes refutabit atque diluet, tum etiam suam in nos fidem et fidelitatem illustriorem probatioremque procul dubio faciet et honori denique ex existimationi suae plurimum consulat. Etenim quemadmodum actiones D^{nis} Tuae interpretaeri consueverimus, argumento esse possunt tot litterae nostrae quas ad se superioribus mensibus dedimus. Quocirca non opus erat cur sese D^{tio} Tua apud nos tantopere vel excusaret vel purgaret iis nominibus seu causis, quibus nobis nunquam ex quo ad fidelitatem nostram se contulit, suspecta fuit. Et est sane ea natura ingeniumque nostrum ut quorumvis hominum insurratationibus haud facile aures praebere soleamus; Tuae autem D^{nis} verbis atque litteris magis hactenus credere voluimus, quam quorundam accusationibus, quandoquidem ita de eadem D^{ne} Tua opinamur, itaque sentimus ut ea quae scripsit, quaeque nobis multoties non sine summa fidei et observantiae in nos suae testificatione recepit et ultro quasi obtulit, re ipsa sit comprobatura.

Et quoniam de querelis et gravaminibus fidelium subditorum nostrorum in partibus superioribus regni Hungariae tam contra Cassovienses quam certos alios factiosos et rebelles homines non solum egregio Georgio Vernerio consiliario nostro et arcis nostrae Saros praefecto, superioribus diebus commisimus ut vel ipse vel alius per eum subdelegatus nomine nostro cum D^{ne}

Tua diligenter ageret, verum etiam plura de eisdem rebus oratori serenissimae dominae Isabellae reginae Hungariae etc. ad Serenitatem suam reginalem atque adeo D^{nem} Tuam perferenda similiter iniunximus, confidimus D^{nem} Tuam postulatorum nostrorum eam rationem habituram esse, ut ipsam cum opinioni et expectationi nostrae de se conceptae, tum fidelitatis suae erga nos debito ex omni parte respondere velle certo sentire possimus; praesertim cum ex responso nostro, quod dicto oratori ad optata praefatae serenissimae reginae Isabellae dedimus, facile intellectura sit, quam paterne propensi simus ad gratificandum illius licitis atque honestis desideriis atque votis per omnia. Quae cum ita sint, eo magis convenit, ut tum regina ipsa, tum D^{tio} quoque Tua nostris vicissim aequissimis postulatis et voluntati morem gerere curent, sicuti certe non diffidimus et Serenitatem suam et D^{nem} Tuam pro utriusque erga nos animi sinceritate facturam esse. Nec est quod D^{nis} Tuae studia aut reprehendere aut improbare possimus in eo quod interim, donec negotia cum serenissima regina penitus concludentur; sese tempori, salva tamen constanti fide et fidelitate sua erga nos, accommodare studet. Nam et nos ipsi ita iudicamus, multa esse salutis et conservationis publici causa vel dissimulanda vel connivenda vel simulanda etiam ut res nostras a communibus fidei christianae hostibus tutas habeamus, quoad divina clementia adiuvante aliter publicae calamitati ipsius regni nostri prospicere et mederi poterimus.

Quod reliquum est D^{nem} Tuam haud clam esse volumus, nos in muniendis firmandisque locis finitimis, arcibusque et fortalitiis potioribus unde scilicet aditus sive transitus Turcarum aut impediri aut prohiberi aut saltem tardari aliquantisper possit, tum praesidiis militum tum com meatibus rebusque aliis necessariis, et opportunis praesentaneam curam diligentiamque adhibere ac omnia denique pro viribus nostris agere, quae ad resistantiam tam validissimi hostis potentiae pertinere videntur, adeo ut deo opitulatore speremus ipsum non tam facile expugnaturum fore ea loca, quae ut ad nos defertur, imprimis oppugnare animo constituit. Praeterea non cessamus maiores copias atque vires tam ex regnis et dominiis nostris quam etiam a statibus sacri imperii caeterisque potentatibus christianis ita parare et instruere ut in casu imminentis necessitatis illico praesto esse, Turcarumque immani furori debachationique obsistere queant. Hortantes proinde D^{nem} Tuam ut quod non tantum unis litteris a se petivimus, nobis fideli opera, auxilio, consilio tam suo quam suorum alacriter pro rerum exigentia adesse, assistere et opitulari ne cunctetur, quin potius quantum in se erit, quantumque autoritate studio. . . . et prudentia sua efficere poterit, in communem regni defensionem et conservationem incumbat insudet-

que. Quo nihil sane aut nobis gratius aut sibi gloriosius aut patriae suae utilius et magis salutiferum facere poterit. Datum Pragae secunda iulii 1543.

Postscripta. Allatae sunt nobis litterae a serenissima regina Maria sorore nostra charissima quibus nobis significavit illius exercitum die vigesima secunda iunii iam praeteriti ad noctem ducis Clevensis copias fortiter fudisse et profligasse et in ea fuga et dissipatione militum Clevensium nostros et castra illorum et impedimenta et plurimas denique petias tormentorum idque genus munitiones bellicas obtinuisse. Quod D^{uem} Tuam latere noluimus. Datum ut supra.

Az irat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

LXXXVII.

1543. jul. 25. Nagy-Várad.

Frater György Ferdinándnak. — Miután ő fölsége az ország keleti részének védelmét az ő gondjaira bizta, ő pedig tudta azt, hogy szép szóval, ígérettel s hűzelgessel többre lehet a töröknél, az ország mostani állapotában menni, bátorkodott az adót berívő követek által azt izenni a gőgös és szerfölött dicsévagyó szultánnak, hogy ő fölsége egyéb országai is örömet hódolnak és fizetnek neki, csak hagyja őket békében. Ez értelemben összehívta a magyar urakat s küldött a morva rendekhez is; kéri ő flegét, hogy e tettét hazaszeretettől folyónak magyarázza, ha mások e lépésnek rossz értelmet akarnának is tulajdonítani.¹⁾ A portai francia követ bizalmas emberét küldé hozzá s Erdélybe, hogy ő flege ellen pártosokat szerezzen: de Fr. Gy. biztosítja Ferdinándot a francia fáradozásainak sikertelenségéről.

Sacra regia Maiestas et domine domine clementissime. Fidelium servitiorum meorum *stb.* commendationem. Cum M^{tas} V. me et per litteras et per nuncios ad id hortata esset ut regnum hoc quibuscunque modis possem a Turcarum perfidia salvum conservare curarem; nulla alia occasio mihi offerebat, quae ad hanc rem magis opportuna esset, quam ut imperatori Turcarum hisdem artibus quibus scirem eum facilius capi posse, imponerem eique non tantum nostram sed etiam vicinorum regnorum et reliquae parti[s] Hungariae eius imperio subiectionem promitterem; itaque cum illius ingenium ad ambitionem scirem

¹⁾ E levél egyik legékesebben szóló bizonyysága Frater Gy. eszének, politikájának s gondoskodásának.

valde esse propensum, oratoribus nostris quos cum censu ad eum miseram, commiseram hoc nomine illi referendum, Moravos Slesitasque unacum Hungaris partium M^{tis} V. tributarios ei futuros, si securi de eius clementia fieri possent. Apud quem hac simulata fidelitatis commendatione tantum profeci ut placide oratoribus nostris responderet: eos omnes qui ei parere vellent, perpetua pace et libertate sub eius imperio victuros; denique si hoc praestare possem magnum virum apud eum futurum. Quod meum factum si aliter quidam apud M^{tem} V. sunt interpretaaturi, non in alium finem, obsecro, M^{tas} V. interpretaari dignetur, quam ut reliquias huius patriae nunc demum plane ad interneccionem usque afflictas et vicina quoque regna a depopulatione, si deus ceptis meis aliquem progressum daret, defenderem. Et quo maiorem fidem de mea erga illam voluntate facerem, omnes dominos partium superiorum huius regni constituto loco vigesimo die huius mensis convenire statui, non certe ut eos a fidelitate M^{tis} V. abducerem aut maioribus periculis obnoxios redderem sed ut aliqua saltem significatio earum rerum quae tamen re vera causa conservandi regni a me susceptae sunt apud hostes videretur. Verum cum imperator ipse Turcarum certior a me de his rebus fieri cupiat, misi hominem meum in Moraviam et Slesiam cum litteris, quos ad hoc hortatus sum ut requisita primum M^{te} V. deliberarent quid mihi de ipsis imperatori esset respondendum. Qui si interim, quo deus pater misericordiarum opera sacratissimae caesareae et M^{tis} V. rempublicam christianam ex tanta trepidatione eriperet, tyranno plus aequo laudis et gloriae avidiori causa vitendae depopulationis aliquid impartirent, modico impendio magnum profecto malum essent depulsuri; arcibus enim munitissimis Valpo, Soclios, Quinqueecclesiensi et Pechvaradiensi iam in Hungaria expugnatis, verendum est ne brevi illorum fines igne et gladio sit invasurus, cuius exercitum oratores nostri, qui nonsemel in castris illius versati sunt, quantum considerare potuerunt ex sexies centenis millibus hominum constare dicunt, unacum armigeris, qui more Persarum et equos et se armis undique contegunt; bombardas vero campestris iidem oratores oculis eorum se vidisse affirmarunt ad duo fere millia. Quem credendum propterea tanto apparatu excitasse ut graviores poenas nunc, quam unquam, antea amissione exercitus sui lueret quam victoriam; cum deus ipse per M^{tes} V. tantum fieri velit. Supplico M^{ti} V. amore Jesu crucifixi ut iam tandem nobis in profundissimum lutum malorum immersis suam manum porrigere omnesque curas suas ad hanc unam rem M^{tas} V. conferre dignetur, ne amissione huius regni perpetua clades toti reipublicae christianae sequatur.

Dominus Andreas Batori laborat ut intelligo plurimum

quo arx Scepusiensis ad manus eius perveniat; ego vero vellem, ut illa aut penes M^{tem} V. aut apud manus Joannis Turzo esset, cum quo facilius M^{tas} V. convenire posset; nunciavique Sebastiano ad Zomolnoc ne quid in his rebus sine scitu M^{tis} V. faceret.

Orator regis Franciae qui est in porta imperatoris Turcarum miserat de inscio in Transsylvaniam hominem suum, quem ego illic cum eo venissem, reperi. Qui libenter adversarios M^{tibus} V. facere curaret, sed verba illa apud me neque nunc profuerunt neque deinceps proderunt. Deus optimus maximus M^{tem} V. stb. conservet diutissime. Datis Waradini vigesima quinta iulii anno domini 1543.

Exemplum vero litterarum ad Moravos et Slesitas datarum M^{ti} V. misi.

Eiusdem Maiestatis Vestrae serenissimae

fidelis servitor.

Hátirat: a Fratre Georgio.

Külczim: Sacrae regiae Maiestati Romanorum ac Germaniae, Ungariae... stb.

Eredeti, egészen dechiffrirozatlan titkos jegyekkel írva.

Mellékletek:

1.

Frater György most említett levele a morvák- és slésiaiakhoz.

Illustrissimi spectabiles et magnifici domini, domini et amici observandissimi. Salutem. stb. Ego cum pericula, in quibus iamdiu regnum hoc versatur, saepius apud me reputassem, videremque malum hoc in dies manare latius et ita iam in viscera huius patriae penetrasse, ut regnum hoc, nisi dei beneficio, diu consistere non posset; omnes curas et cogitationes eo semper contuli, omnibus modis, teste mea conscientia, illud quesivi, ea cogitavi, in his denique omnes vires ingenii exercui, qua ratione, quibusve modis reipublicae christianae servire, periculaque quae pro foribus pene imminet, praesenti aliquo consilio avertere possem. Ad quam cogitationem nulla alia res me perduxit, quam quod omne praesidium, quod a christianis principibus contra furorem immanissimorum hostium, huic miserae et valde afflictae patriae futurum mihi persuaseram, ita neglectum esse viderem, ut nobis omnino pereundum esset, nisi alia ratio conservandae patriae foret ineunda. Itaque cum et vires nostrae supramodum

attritae essent, praesidiaque nulla esse apparerent, imperatoris vero Turcarum adventus in Hungariam ingenti sane apparatu ad nos pervenisset: una res se nobis offerebat per quam ad tempus a periculo tuti esse possemus, ut oratores unacum censu ad ipsum imperatorem mitteremus, pacem et concessionem libertatis ab eo cum annuali pensione petaturi. Verum cum mihi a sacratissima regia M^{te} domino nostro clementissimo facultas tuendi huius regni, quibuscunque modis id fieri posset, esset concessa et non solum conservatio huius patriae, verum etiam salus vicinorum regnorum magnae curae mihi semper extitisset: D^{nes} V. ill^{mas} spect^{les} et mag^{cas} ad quas rem hanc in primis propter iura vicinitatis pertinere sum arbitratus, his litteris monere non dubitavi ut nunc tandem aliquid eiusmodi cogitarent, quod in profectum regnorum et conservationem omnium statuum illius terrae foret. Ego enim cum oratores nostros ad imperatorem cum ipso censu expeditissem, rebus etiam etiam D^{num} V. ill^{marum} spect^{lium} et mag^{carum} consulere cupiens, nunciaveram imperatori vicina quoque regna imperio suo se submittere parata esse, si modo de clementia sua tuta fieri possent; ut tantummodo furor ille grassandi, in tanto hoste, eiusmodi simulatione remorari posset. Quibus imperator ipse respondit, eos omnes qui eius imperio se essent submissuri, perpetua pace et libertate victuros. De qua re cum imperator Turcarum certior a me fieri cupiat, D^{nes} V. ill^{mas} spect^{les} et mag^{cas} per litteras convenire volui ut requisita primum regia M^{te} domino nostro clementissimo, cui mea consilia nota sunt, adhibitoque inter se prudenti consilio deliberarent, quid mihi ex parte D^{num} V. ill^{marum} spect^{lium} et mag^{carum} ipsi imperatori sit respondendum. Videretur quidem mihi hoc imprimis ex utilitate D^{num} V. ill^{marum} spect^{lium} ac mag^{carum} esse, si interim, donec deus benignissimus afflictis rebus christianae reipublicae aliter prospiceret, in qua expectatione nos quoque sumus, sic passim saevienti tyranno aliquid obicerent, quo a depopulatione illius terrae tantus hostis possit retineri. Nam in Hungaria munitissimis arcibus Walpo, Soklyos, Quinqueecclesiensi, Pechwaradiensi iam expugnatis, Strigoniensem invadere statuit, qua (quod deus avertat) potita, vereor ne fines imperii D^{num} V. ill^{marum} et mag^{carum} gladio statim et igne sit vastaturus, quae mala si non armis, at consilio fideli, ut tempestive vitari possint, credo D^{nes} V. ill^{mas} et mag^{cas} id statuere quod et ipsis utilitatem et toti reipublicae christianae salutem sit allaturum. Neque tamen interim D^{nes} V. ill^{mas} ac mag^{cas} ociosas esse volo, immo consulo ut statim conveniant et quo maiorem numerum tam equitum quam peditum cogere possunt, procul aliquantulum a finibus in castris collocare velint, ne Turci se hoc apparatu irritari putent, et ut etiam ipsi cum D^{nes} V. ill^{mas} ac mag^{cas} salutem ipsarum non om-

nino neglexisse cogoverint, ad omnes conditiones facilius perducere possint. D^{nes} V. ill^{mas} spect^{lesque} et mag^{cas} salvos et incolumes esse volo.

Egykorú, Frater György által beküldött másolat.

2.

Pesty Ferencznek, Fr. György megbízottjának írásbeli jelentése a morva rendekhez.

Inprimis dominus episcopus Varadiensis thesaurarius regis et in regno Transylvaniae locumtenens reverendissimis spectabilibus et magnificis dominis sua servitia et salutem, amicitiam commendat et haec nunciat.

Bene sciunt V. rev. spect. et magn. D^{nes} quomodo semper fui et adhuc sum, quomodo regnum istud miserimum et afflictum a depraedatione et devastatione defendere possem. Saepe tamen scripsi et nunciavi regie M^{ti} domino nostro clementissimo, quomodo Turca cum magna vi et potestate vult aggredi Ungariam, dederam quoque modum suae M^{ti} ut sua M^{tas} ne regnum nostrum regnum Ungariae amitteret, sed nos adjuvaret quomodo nos possemus defendere ab inimicis nostris et talem modum dederamus suae M^{ti} ut sua M^{tas} mitteret ad Walpo, Soklyoss et Quinque Ecclesias aliquod gentes (*sic*) et ut Turca sub illis arcibus diutius permaneret. Sed ut id sua M^{tas} non fecit et iam illae arces a Turcis devastatum (*sic*) et acceptum est ut in persona sua iam Budae adest, nescivimus aliud facere, nisi ut cum eo aliquod foedus inponeremus (?) Nobis visum est melius ei aliquod tributum dare (cum vidimus eum tam potentem esse) quam unam provinciam vel civitatem ab eis devastari. Voluimus enim ista V. rev^{mis} spect^{bus} et mag^{cis} D^{bus} narrare et ad scitum dare, quia videmus hoc anno nostrum incitamen inactum (?) esse, tamen hiems properat et ad fores pulsat. Si V. rev^{mae} spect^{les} et mag^{cae} D^{nes} volunt una nobiscum, id est cum regno Ungariae simul et una teneri: bene possumus tractari et credant V. mag^{cae} D^{nes} ut pro amore cristianitatis libenter solus volo taxam vel tributum illum solvere: nisi ut V. mag^{cae} D^{nes} in pace maneant; haec autem non cupimus neque volumus ut absque scitu domini nostri clementissimi fiet, quia nos haec verba ad verba nunciavimus suae M^{ti} Si enim deus omnipotens concederit suae M^{ti} tunc ad futurum annum omnes insimul insurgemus quicquid maior duodecim annorum erit.

Quare rogamus V. mag^{cas} D^{nes} ut istis rebus intellectis, velint mihi mittere unum ex D^{bus} V. qui mihi voluntatem mag^{carum}

Idem V. narret; nos tamen ad omnia prompti sumus, mori et vitam habere cum V. rev^{mis} spect^{bus} mag^{cis} D^{bus}, quoniam ut apud nos fama est, Turca mox (ut deus avertat) accepto arce Strigonio, primum iter vult habere Moraviam. De his omnibus tanquam a dominis confinis (*sic*) et amicis nostris relationem expectamus.

Franciscus Pesty de Nana
famulus domini Varadiensis manupropria.

(Pesty F. által vett egykorú másolat.)

3.

Pesty F. jelentése Ferdinándhoz, ura Frater György megbízása folytán.

Sacratissima regia Maiestas, domine et domine clementissime.

Frater Georgius episcopus Varadiensis fidelis V. M^{tis} soa fidelia servitia nunciat et commendat.

Bene potest V. sacratissima M^{tas} meminisci ut iam aliquoties scripsi V. M^{ti} adventum Turcarum et ut nos nullo modo possumus nos et istam terram detinere ab eo, nisi oportet nobis ei aliquod censum vel tributum dare.

Nunc quoque videndo tantam potentiam eius, non potuimus aliud facere, nisi ut ad castra eius aliqua victualia mitteremus ut possemus terram istam a depraedatione et devastatione custodire.

Nunc autem omnes domini Ungari, quotquot fuimus, omnes erant insimul et ego cum eis, et haec determinavimus ut melius nobis videtur tyranno huic subditatem ostendere quam ut vi ad nos irrumperet et regnum hoc devastaret et depraedaretur. Quando enim videbimus auxilium V. sacr. M^{tis}, volumus et nos contra eos insurgere et V. M^{ti} in subsidium venire. Sed tamen mihi id videtur ut si V. M^{ti} id placeret, bonum esset V. sacr. M^{ti} cum caesare Turcarum aliquod foedus imponere, et ut nobis intellectum est mediantibus nobis (sed ita quidem ut nos quoque essemus sub eodem foederi) possumus cum parvis expensis determinare. Nisi ut V. sacratissima M^{tas} in tempore nobis det ad scitum quid nobis agendum sit, videbit V. M^{tas} fidelitatem meam erga V. M^{tem} et erga totius (*sic*) christianitatem et ut illi qui de me V. M^{ti} semper male locuti sunt, citius erunt infideles V. M^{ti} quam ego, videbit V. M^{tas}, donec vixero volo fidelitatem meam V. M^{ti} ostendere.

Supplico quidem V. M^{ti} ut velit V. M^{tas} dominis Ungaris qui sunt hic ultra Tibiscum scribere, ut quidquid eis dixero ad

defensionem christianitatis, velint in eo ambulare; quia hoc deus optimus bene novit ut nunquam fui neque sum, ut os meum vellem adaperire ut vellem christianitati nocumento esse: sed nunc quoque sunt inter nos aliqui domini, qui plus curae habent ad proventus decimarum quam ad defensionem regni, christianitatis. Et illis velit V. sacr. M^{tas} scribere.

Scripti dominis Moravis et dominis Schlesiae ut si consilium V. M^{tis} esset, bonum esset eis quoque subditatem ostendere huic tyranno et aliquam parvam summam pecuniae ei dare, quia absque dubio caesar Turcarum habet animum suum mox ineundi Moraviam.

Item supplico V. M^{ti} ut quando ego ad V. M^{tem} aliquas mitto litteras, velit V. M^{tas} ad scitum dare sacrae catholicaeque caesareae M^{ti}, quia si ego possem nobiles et dominis istis ostendere litteras caes. M^{tis} quantum nunc fideles V. M^{tis} sunt, decies essent fideliores.

Item nasadistae de quibus V. M^{tas} mihi scripserat sunt prompti . . . quocumque V. M^{tas} iusserit, illic mittam.

Intelliget alia V. M^{tas} ex litteris domini mei.

Hátirat: Fratris Georgii episcopi Waradiensis.

Eredeti.

LXXXVIII.

1543. aug. 3. Tokaj.

Verner György jelentése Ferdinándhoz a Frater Györggygel Derecskén, július végén ő flge megbízásából tartott értekezletéről.

Sacratissime rex et domine domine clementissime. Servitia mea *stb.* Cum ex aula M^{tis} V. rediissem domum, fecissemque certiozem dominum Casparem Seredy mihi a sacra M^{te} V. commissum esse ut vel per me ipsum vel per unum aut alterum nuntium dominum thesaurarium Fratrem Georgium convenirem ac propterea eundem rogassem ut, quia dubitarem me propter alia M^{tis} V. negotia thesaurarium convenire posse, cogitaret quis potissimum ad eum mittendus videretur; rescripsit ad me idem dominus Seredy, sibi pernecessarium videri ut egomet potius M^{tis} V. mandata ad thesaurarium perferrem quam aliis perferenda committerem. Dum igitur ad hoc me comparo, supervenerunt ab eodem thesaurario ad me litterae, quibus significavit se factum a M^{te} V. certiozem, quomodo ad eum ire iussus sum ac rogavit ut quamprimum venire non recusarem. Esse enim ardua

quaedam negotia, de quibus mecum colloqui vellet. Itaque cum hinc abiens ad dominum Seredy divertere statuissem, ut communicatis inter nos consiliis statueremus quid illi potissimum dicendum foret; opportune evenit ut domini Andreas Bathory, Sigismundus Balassa, Caspar Horvath et Seredy in oppido Zantho convenirent, tractaturi inter se, an petitioni eiusdem thesaurarii, qui dictos dominos ad se vocarat, esset satisfaciendum. Ibi cum esset conclusum, eundem esse, ut quaenam esset ipsius thesaurarii mens, exactius cognosceretur, denuntiatus est eidem thesaurario locus ad Debreczen ad 29. diem iulii, quamvis ipse optarat ut vel Waradini vel aliquo alio loco non longe illinc distante congregatio ista haberetur. Postquam igitur ad eum locum dicta die venissent iidem domini Bathori, Balassa et Seredj, domino Caspate Horvath propter infirmitatem suam ex Zantho domum redeunte, affuit ab eodem thesaurario nuntius Benedictus Baiony, qui adiuncto sibi domino Antonio Lossontzy, rogavit dictos dominos, ut ultra Debretzen propius Waradinum vel in oppidum Deretzke vel Naghletha venire non gravarentur. Nam ibidem tum multos alios dominos, tum nobiles esse affuturos. Quod cum dicti domini recusassent, renuntiando se die sequenti ibi in Debretzen ipsius thesaurarii et eorum qui venire vellent adventum et non diutius expectaturos; tandem eo die mane rediit idem Baiony cum dominis Caspate Dragfy, Balthasare Borne-miza, Francisco Bebek, qui aliquot ante dies se ad thesaurarium contulerat, quem item gener eius Franciscus Perenj post colloquium in Zantho habitum erat secutus. Qui omnes mirifice contendebant, ne dicti tres domini ad oppidum Dereczke quod a Debreczen duobus versus Waradinum miliaribus abest, accedere, ibique conventui instituto interesse recusarent. Nihil enim in consilium aut deliberationem esse venturum, praeter id quod ad conservationem huius regni utilitatemque et dignitatem M^{tis} V. pertineret. His itaque atque aliis rationibus ac persuasionibus dicti domini adducti mox dictum ad locum se contulerunt et habito cum thesaurario et aliis eodem die aliisque diebus sequentibus colloquio ea tractaverunt, quae M^{tas} V. ex scripto meo, quod, praesentibus dictis tribus dominis, ex sententia eorum hic confeci, aliisque scriptis et articulis praesentibus adiunctis cognoscet.

Quantum vero attinet ad ea mandata, quae M^{tas} V. per me thesaurario exponenda commisit, sic a me dicta sunt omnia, ut facile intelligeret M^{tem} V. facta eorum, qui ipsum pro domino agnoscunt, indignissime ferre, neque hanc eorum temeritatem diutius esse laturam; quae quidem omnia patienter audivit, non dissimulando tamen in primo quod cum eo habui colloquio, M^{tem} V. forte suspicari illa tanquam ex voluntate aut dissimulatione quadam sua evenisse, a qua suspitione se plane liberum esse de-

bere asseruit. Sed de his postea plura dixit, cum mihi supernunciatis M^{tis} V. faceret relationem, quam iuxta articulos propositos annotabo.

De arce Lipoltz fraude intercepta et castellani Ambrosii Ketzer nece cum iurasset haec se inscio accidisse, addidit se dedisse capitaneo Cassoviensi mandata et modum, ut de authore huius facinoris Joanne Zadarla supplicium caperetur et per hoc arx ipsa M^{ti} V. aut his ad quos pertinet restitueretur. Sed dictum Zadarla postea Cassoviam neque venisse, neque ut veniret adduci potuisse. Promisit tamen se curaturum ut bona castellani uxori ac liberis eius statim restituantur. Idem se facturum de arce si facultas esset. Verum hic viribus et expugnatione opus esse. Caeterum interrogatus an M^{tis} V. subditi tuti deinceps et securi essent a dicti Zadarlae insidiis et vexationibus, respondit se de eo cavere non posse cum nulla sibi obedientia ab illo praestaretur.

De arce Scepusiensi affirmavit similiter iureiurando quod se conscio illae contra dictam arcem machinationes non sint susceptae, neque adhuc se a Cassoviensibus quicquam ea de re accepisse aut amplius scire quam ex aliorum relatione cognovit. Idem de monasterio Carthusianorum et Gilnitz in Scepusio occupatis dixit.

De Castello Pan anno ab hinc tertio per Cassovienses intercepto ac Georgii Horwath, qui hoc castellum tenuit, captivitate respondit, haec ante habitos cum M^{te} V. de concordia et pace tractatus evenisse et ideo aliam huius facti conditionem esse quam eorum quae post dictos tractatus inciderunt.

De remittendis decimis et dicis quae a Cassoviensibus perceptae sunt, et de ditione M^{tis} V. in istis comitatibus integre restituenda et in posterum minime turbanda post longam inter nos disceptationem sic definivit, se non posse dictas decimas aut dicas remittere propterea quod ex his civitati Cassoviensi esset providendum, quae iam poene esset unicum huius regni propugnaculum et fortalitium. Neque hoc debere M^{tem} V. impedire aut aegre ferre, cum dictae civitatis conservatio ad neminem magis quam M^{tem} V. pertineat. Quin perstitit in eo diu, ut etiam decimae istius comitatus Saros Cassoviam administrarentur; allataeque sunt etiam me nunc absente ad eundem comitatum ab illo litterae, quibus idem fieri commisit, prout earum exemplum his adiunctum ostendet. Contra quod cum allegassem dictas decimas M^{tis} V. nomine antea semper ad arcis Saros provisionem perceptas et nunc quoque ad eundem usum esse deputatas; ipse tertii ab hinc anni casum opposuit, quod videlicet Cassovienses post ammissam Budam ab hoc comitatu nomine decimarum certam pecuniae summam exegissent, atque ita evincere est

conatus decimas istas Cassoviam pertinere. Hic cum ego dixissem me nihilominus tum decimas nomine M^{tis} V. percepisse atque eas etiam anno proxime praeterito non Cassoviam sed arcis Saros provisionem esse administratas, id ipse ex singulari quadam sua concessione et annuentia factum esse respondit. Venit tandem eo ut diceret se arendam solitam M^{ti} V. pro iisdem decimis soluturum, quod cum ostendissem concedi non posse, finaliter promisit se capitaneo Cassoviensi mandaturum, ne istas decimas quae ante nomine M^{tis} V. administratae ac perceptae sunt impediatur; rogavitque me ut M^{ti} V. supplicarem, ne eadam graviter ferret, quod decimas et dicas prius Cassoviam administratas nunc quoque eodem iusserit administrari; propterea quod id ut dictum est, eius civitatis necessaria provisio exigeret.

De tricesimis insolitis ac indebitis abolendis respondit semper Cassoviae tricesimam fuisse, quae certas alias filiales tricesimas Leuchoviae Bartphae et alibi habuerit, quae quidem filiales cum a M^{te} V. teneantur, se in earum locum alias in oppidis Varanno et Zepsi instituisse, neque eas abolere, aut exactionem istam quam Cassoviae contra nobilium et civitatum libertatem ac veterem consuetudinem fieri ostendi, moderari posse, propterea quod praesidia civitatis Cassoviensis magnis sumptibus et stipendiis sint intertenenda, quibus alia ratione provideri non possit. Addidit tamen se commissurum, ne a nobilibus qui iurabunt se vina aut alias res ad usum et necessitatem domorum suarum ducere, tricesima aliqua exigatur.

De bonis Francisci Sos, quae Cassoviensibus contra Eperienenses defendenda commisit, respondit se eundem Franciscum Sos inducturum ut cum dictis civibus aliqua ratione conveniat, modo ipsi eum in possessionem arcis Sowar admittant et restituant, quod quidem M^{tem} V. non impedire debere ostendit, ut nobiles sibi a M^{te} V. fidem haberi intelligerent.

De arrestationibus et detentionibus, quae per Cassovienses tam in personis quam rebus subditorum M^{tis} V. indebite fiunt, pollicitus est se dicto Cassoviensi capitaneo commissurum, ne quas eiusmodi arrestationes et detentiones faciat, aut fieri sinat prius quam hi qui debitores aut alioqui culpabiles sunt, coram iudice suo iure requirantur.

De aliis violentiis, oppressionibus, depraedationibus, insidiis et caeteris hoc genus maleficiis, quae subditi M^{tis} V. a Cassoviensibus timent, promisit se omni studio provisurum, ne qua deinceps querela ad M^{em} V. aut contra se aut contra Cassovienses perferatur, rogans M^{tem} V. ut sibi nihil eorum, quae ante praeter scitum et voluntatem suam acciderunt, velit imputare. Nam se nihil aliud magis curare et cogitare, quam ut M^{ti} V.

recte et fideliter servire possit; idque eandem M^{tem} V. suo tempore re ipsa et effectu cognituram.

Postremo diligenter me rogavit, ut suis verbis M^{tem} V. suppliciter orarem ut aliquas bombardas maiores Cassoviam dare dignetur. Nam se vehementer timere quod Turcae hunc locum potissimum oppugnare et occupare conabuntur. Caeterum se bona fide M^{ti} V. promittere et cavere velle, quod easdem bombardas statim a Turcarum imperatoris ex hoc regno discessu M^{ti} V. sit redditurus. Dixit se regem Poloniae pro similibus bombardis rogasse, sed eum respondisse, quod id propter foedera, quae cum Turcis habeat, facere non possit. Itaque M^{tas} V. quid factura sit, aut mihi aut eidem domino thesaurario rescribere dignetur, ne idem me petitionem suam neglectui habuisse aut oblivioni tradidisse putet. Dominus deus salutem et victoriam donare dignetur M^{ti} V. cui me humillime commendo. Datum in Tokay tertia die augusti anno 1543.

Sacrat. Maiestatis Vestrae

humillimus servitor
Georgius Vernerus mp.

Az irat homlokán: Relatio de tractatis cum Fratre Georgio.

Eredeti.

LXXXIX.

1543. aug. 5. Hely nélkül.

Frater György Ferdinándhoz. Ajánlja a brassai bíró küldöttjét; — a derecskei gyűlésről emlékeztén, hangsúlyozza, hogy minden igyekezete az ország főtartására irányúl; — végre új híreket közöl a török felől.

Sacra regia Maiestas stb.

Joannes Fux iudex Brassouiensis fidelis servus M^{tis} V. misit hunc servitorem suum ad M^{tem} V. rogavitque me ut eius personam M^{ti} V. commendarem. Quo minus autem antea hominem suum ad M^{tem} Vestram miserit, non aliud in causa fuit, quam quod ea quae a M^{te} V. accepissem, propter eius erga M^{tem} V. fidem et constantiam videbam me tuto omnia huic committere posse. Probum igitur et fidelem hominem M^{ti} commendo et talem cui M^{tas} V. secure credere potest. stb.

Caeterum expectatio mandati M^{tis} V. ad instituenda comitia, de quibus M^{tas} V. prioribus litteris ad me scripserat propter necessitatem rerum urgentissimarum longa admodum esse videretur; comitia dominis Hungariae ad oppidum Derechke non

longe a Debreczen indixeram, ubi quid conclusum sit, credo M^{tem} V. ab eo, quem isthuc misimus, iam accepisse. Ego quae per Franciscum M^{ti} V. scripsi, non in alium finem scripsi quam ut M^{ti} V. servire regnumque hoc inter tot bellorum tempestates integrum M^{ti} V. conservare possem, ad quam rem ita omnibus viribus enitar deo auxiliante ut dicta factis quoque respondeant.

Moldavus et Transalpinensis parati mandatum caesaris expectant. Vereor itaque si res imperatoris Turcarum ita ire caeperit, ne Transsylvania aliquod inde malum accipiat. Rogandus est tamen deus ut ecclesiam suam aliquando respiciat et mitiget haec mala. — Pons in Danubio in istam partem a Turcis fieri coepit, Strigonium vero die dominico bombardis iaculari coeptum est. — Deus M^{tem} V. diutissime sanam et incolumen conservet. Datis quinta die augusti anno domini MDXLIII.

Eiusdem Maiestatis Vestrae serenissimae

fidelis servitor.

[Frater Georgius]

Külczim : Sacrae regiae Maiestati. . . stb.

Eredeti. egészen titkos jegyekkel.

XC.

1543. aug. 12. Prága.

Ferdinánd Frater Györgynek. Értesíti, hogy a török Esztergomot sikeretlennül ostromlá; tudatja, hogy a birodalmi seregek s a tartományi hadak Znaïm alatt fognak összegyülni; parancsot adott hogy a dunántúli részek hadai Győrnél, a dunáninneniéki Nyitránál gyűljenek egybe — s kéri Fr. Györgyöt, hogy ő is tiszai haderőt összegyűjtve, ha lehet a királyi hadakhoz vezesse; ha nem lehet, igyekezzék a törököt minden módon nyugtalanítani. Biztosítván hogy ha a török neki fordul, minden hadaival segélyére sietend.

Ferdinandus etc.

Reverendissime in Christo pater fidelis nobis sincere dilecte. Non dubium est nobis quin Devotio Tua vel fama ipsa vel multorum literis atque nuntiis aliquot ante dies intellexerit, quam acriter Turcarum caesar arcem nostram Strigoniensem obsidere coeperit, qui et nihil hactenus intentatum reliquit quo eam occuparet, ita bis eandem per suos milites totis viribus paucis superioribus diebus, gravissimis tormentorum ictibus continue conquassatam et omni denique expugnandi genere exquisitaque arte aggredi et oppugnari curavit, duravitque posterior oppugnatio ut ad nos scribitur septem horis continuis; attamen virtute robore-

que nostrorum, qui in arce sunt et imprimis adiuvante deo optimo maximo ita repulsi sunt homines illius, ut magno suo cum malo ab oppugnatione desistere tandem coacti fuerint speramusque in clementia divina illius perpetui hostis christiani nominis pestiferos conatus maiori ex parte irritos fore.

Caeterum D^{nem} Tuam latere nolumus nos propositis s- publicatis iamdudum generalibus edictis tum in omnibus regnet dominis et provinciis nostris haereditariis, tum etiam per univeir sam sacri Romani imperii ditionem, valídiorem succursum insur- rectionemque pro defensione regni istius nostri et pro communi bono reipublicae christianae adversus in manem Turcarum tyran- num promulgari fecisse, nosque personaliter eidem regno nostro pro illius conservatione eliberationeque appropinguare certo certius decrevisse ita plane ut cogitemus omnino ad festum divi Bartholo- maei proximu futuri in civitate nostra Znoyma in finibus Austriae et Moraviae posita cum propria persona nostra deo adiuvante con- stitui, ad quem quidem locum et circumcirca iuxta edicta nostra ex omnibus regnis et dominiis nostris tum etiam ab imperio auxiliares gentium copiae confluent et congregabuntur, quibus in unum contractis, mox cum omni robore exercitus nostri adver- sus hostem progredi eaque consilia, eas vias, rationes, eas deni- que actiones inire et suscipere curabimus, quibus regni istius nostri et fidelium nostrorum subditorum certa saluset defensio parari et promoveri possit. Quae cum ita se habeant, D^{nem} Tuam etiam atque etiam vehementer requirendam duximus, ut et ipsa pro sua in nos fide et observantia et pro patriae communis fidei- que nostrae defendendae singulari studio et amore una cum uni- versis dominis, nobiles et regnicolis comitatum et partium istarum ultra Ticiam in defensionem communis patriae totis vi- ribus insurgere, congregatisque quotquot potest gentibus tum suis tum regnicolarum istorum absque omni mora vel ad castra nostra accedere seseque nostris copiis consociare velit, vel, si id minus consultum ei videretur, saltem a tergo pro posse suo Tur- carum vires debilitare, conatus infringere, commeatus impedire et subtrahere, ac omnia denique agere et praemeditari studeat, quae ad occurrendum et resistendum perniciosis Turcarum pro- positis et ad regni istius tutionem in omnem partem oportuna, necessaria et salutaria esse posse pro sua prudentia facile existi- mabit. Id quod ut D^{nem} Tuam tanquam virum christianum et patriae amantem et perstudiosum pro virili sua facturam esse prorsus confidimus, ita procul dubio futurum speramus ut eius- dem D^{nis} Tuae exemplo, ductu, admonitionibusque excitati et animati reliqui omnes regnicolae istorum partium ad arma viri- tim capienda, quibus scilicet publicam defensionem una nobiscum patriae, uxorum liberorum suorum adiuvent, certatim consur-

gant atque adeo pro salute eorum dimicaturi, nullum laborem nullumque discrimen subire formident, quin potius iniunctis animis grassantis hostis vires potentiamque a cervicibus suis propulsare conentur; sicuti alioqui ex legibus et decretis veterique consuetudine regni et Tua D^{no} et ipsi praefati regnicolae in universum obligati sunt penes M^{tem} nostram ad generalem expeditionem istam cum persona et gentibus suis instructi et armati insurgere; praesertim cum ipsi nos omnes labores, actiones, vires vigiliis, studia et conatus denique nostros eo dirigere eoque intendere haud cessemus, ut nemini non exploratum esse queat, nos in his, quae ad salutem istius regni propugnandam, illiusque fideles regnicolas e tantis aerumnis calamitatibus que eruendos spectant, vel corpus vitamque nostram nedum facultates fortunasque omnes impendere paratos esse semperque fore.

Agat itaque D^{no} Tua quemadmodum in se confidimus et istorum partium regnicolas adventus nostri personalis certitudine indubitata ad expeditionem illam tam salutarem et utilem animare erigereque studeat ut praesentem quisque operam pro virili parte sua praestare non refugiat. Et enim litteras edicti nostri generalis de insurrectione in omnes partes regni istius nostri dudum emisimus, diemque praefiximus primum diem praesentis mensis augusti; locum vero ad conveniendum Transdanubianis quidem Jaurinum, citerioribus autem Nitrium. — Et quia nonnullorum explorationibus significatur nobis Turcam ipsum decrevisse in reditu iter forsan suum versus Waradinum et per Transsylvaniam cum exercitu suo capere eo animo atque consilio ut partes illas regni suae potestati subiiciat, hortamur D^{nem} Tuam uti circa hoc etiam singularem curam et animadvertentiam habere seseque in eo casu unacum universis regnicolis istis maioribus quibus potest viribus, ita instructam reddere velit uti hostium aditus intercludere illiusque conatus quoquo modo avertere queat; nos enim tunc, sicuti antea Dⁿⁱ Tuae scripsimus, nostras gentes in auxilium vestrum transmittere haud cunctabimur. Quae omnia Dⁿⁱ Tuae impraesentiarum significare volumus idque propterea ut sciret se et consilia sua ad hoc accommodare et disponere pro communi nimirum defensione afflicti illius regius cuius salute nihil prius aut antiquius habemus, haud ignari scilicet, quanta mala illius amissio toti reipublicae christianae esset allatura. Datum Pragae 12. augusti 1543.

Az írat élen : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XCI.

1543. august. 19. Prága.

Ferdinand Frater Györgynek. — Nagy dolog a mit a barát cselekedett (a mit a morvai rendekhez írt¹) s bővebb megfontolást igényel. Határozatáról tudósítani fogja a barátot; de most is inti már, hogy effélével jövőre hagyjon föl s ha ilyesmit kigondol, mialőtt Ferd. alattvalóinak írna, tudassa előbb magával Ferdinánddal.

Ferdinandus etc.

Reverende fidelis *stb.* Redditae sunt nobis litterae a D^{ne} Tua quibus lectis vidimus negotium illud, de quo nobis scribit D^{tio} Tua, cum magnae sane considerationis tum per se admodum arduum et ponderosum esse. Attamen primo quoque tempore super ea ipsa re, praevio maturo et diligenti consilio, id quod tum nobis tum regnis et dominiis nostris optimum et ex re praesenti esse videbitur, deliberabimus eamque deliberationem nostram per proprium hominem nostrum eidem Dⁿⁱ Tuae absque moram significandum curabimus. Interim D^{nem} Tuam admonitam esse volumus ut praeter scitum et voluntatem nostram talia ad subditos nostros scribere et referre posthac abstineat, quin potius nobis prius communicet et declaret, quaecunque censeat ad salutem et conservationem regnicolarum et subditorum nostrorum pertinere et nos tunc iis intellectis, quod optimum et consultissimum erit, cum ipsis tractare et concludere non omittemus. Datum Pragae 19. augusti 1543.

Az irat élén: Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XCII.

1543. sept. 27. Nagy-Várad.

Frater György Serédy Gáspárnak. — Minthogy ő flege fölszólítására, az általános fölkelésben részt veendő, minden hadaival ő flegéhez akar sietni, kéri Serédyt, hogy a Tiszán hidat veressen, vagy elegendő hajót tartson készen: gyűjtse össze a futó nemességet is, hogy ezeket a királyi táborba lehessen vezetni. Nehány száz katonát már a barát kémszemlére előre küldött.

Magnifice domine, nobis observande. Salutem *stb.* — Regia M^{tas} scripsit ad nos his diebus ut huic expeditioni quam nunc sua M^{tas} pro defensione totius christianitatis et conservatione nostra movit contra immanissimum Turcorum tyrannum, nos

¹) Lásd a LXXXVII. számú levelet.

quoque interesse et una cum sua M^{te} freti divina in nos misericordia extrema quoque tentare debeamus. Nos autem miseramus de hac re ad suam M^{tem} hominem nostrum, qui nondum est reversus, nec, quid fiat de eo, satis certo scimus. Sed quoquomodo se res habet, nos volumus prout sua M^{tas} iubet, cum auxiliaribus copiis nostris omnibus ad suam M^{tem} proficisci. Cum autem optimo quo poterimus et frequenti apparatu profecturi simus, rogamus D^{nem} V. mag^{cam} ut det operam ne Tybiscus nobis in traiciendo morae esse possit, sed curet aut pontem aedificari aut eam copiam navium advehi et congregari, ut cum eo venerimus, et commodissime et citissime traicere prossimus; erunt enim nobiscum currus quoque permulti onerarii, victualia et alia quoque impedimenta bellica vehementes. Caeterum intelligimus iam nobilitatem Transtibiscinam commotam et fugientem; quare D^{tio} V. mag^{ca} simul cum domino Francisco Bebek deberet diligentissimam dare operam; ut totam nobilitatem quanto citius posset congregaret, ut quum dei optimi maximi beneficio, quod brevi futurum est, nos eo pervenerimus, sese nobis adiungere posset, et sic coniunctis copiis et viribus ad regiam M^{tem} proficissemur.

In his ut D^{tio} V. mag^{ca} diligentissime laboret et ut pro libertate atque pietate christianorum et pro conservatione ac ex ista insueta et intolerabili calamitate liberatione nostra haec faciat, vehementer rogamus. Eandem felicissime valere optamus. Datum Waradini feria quinta ante festum beatum beati Mihaëlis anno dni 1543.

Frater Georgius episcopus
Waradiensis thesaurarius et locumtenens etc.

Nunc dimittemus aliquot centos militum nostrorum ultra Tybiscum qui debebunt excubare in defensione terrae illius ultra Tybiscum donec nos eo veniamus.

Külczim: Magnifico domino Gaspari Seredy, partium superiorum capiteo, domino et amico observando.

Eredeti.

XCIII.

1543. sept. 30. Nagy-Várád.

Frater György Serédy Gáspárnak. — A szultán hazatért, de Pest alatt 50—60,000-nyi sereget hagyott; hogy ennek, ha a tiszai részekre vagy Erdélyre törne, sikerrel lehessen ellentállni: igyekezzék Serédy a fegyverfoghatókat egybegyűjteni.

Magnifice domine et amice observandissime. Salutem. *stb.*
Caesar Turcarum domum rediit, reliquit tamen in campo Rakos

Herwzthan bassam cum magno exercitu; nescimus utrum quinquaginta vel sexaginta millia sint, hoc tamen certo scimus quod magnus est numerus Turcarum. Arbitramur tamen eum propterea illic relictum esse ut vel partes istas superiores trans Tibiscum depopuletur vel ad hanc terram, quae est in citeriori parte Ticiae, veniat, vel Transylvaniam ingrediatur. Quocumque tamen ierit, arbitramur deum maximum aliquid boni iam tandem afflictis rebus christianorum allaturum. Si enim rem omnes aequalibus animis capesserimus diligenterque curaverimus, nobis non modica spes est in deo maximo, quod hunc hostem in quamcunque partem iter suum direxerit, non nos nostris viribus, sed deus ipse ex sua bonitate profligabit. Nos in istis partibus neminem alium scimus praeter D^{nem} V. cui scriberemus; igitur eandem magnopere rogamus, velit in hac re diligentissime advigilare, nobiles et alios istarum partium, qui ad arma idonei sunt, congreget in unum, plebem vero, quae fugerat, domum redire ne premittat, donec hostis ipsius conatum intellexerimus. Est enim aliquid latentis fraudis, quod iste molitur: admittendum tamen est ubique, ne nos imparatos inveniat. Nos egregium Petrum Korlathowyth cum servitoribus nostris isthuc ad D^{nem} V. mag^{cam} misimus, illi ubicunque D^{tio} V. mag^{ca} iusserit, illic esse debebunt. Nos quoque hic ut melius poterimus parati erimus. D^{nem} V. mag^{cam} foeliciter valere cupimus. Datum Waradini die dominico post festum scti Michaelis anno 1543.

Frater Georgius episcopus Waradiensis
Thesaurarius ac locumtenens etc.

Külczim: mint föntebb (M. d. C. Seredi.)

Eredeti.

XCIV.

1543. (augustus hó?)

Frater György Verner Györgynek. — A kassai kapitány kihágásait s a tizedek miatt való viszályokat roszalja; de azt hiszi, hogy ő flge és az ország java s az ő (Fr. Gy.) hűsége nem ily csekélységekben fordul meg. Azért rosz néven veszi Vernertől, hogy az a derecskei összejövetelt s értekezletet — mint hallja — ő flge előtt oly viszás értelemben magyarázta.

Literas Dominationis Vestrae accepimus, in quibus quaeritur nobis D^{tio} V. contra capitaneum Cassoviensem propter detentionem quorundam vinorum M^{tis} regiae. Credat tamen D^{tio} V. id neque ex mente nec ex permissione nostra factum esse, dolemusque plurimum rem ita evenisse, quoniam nos tam in parvis quam in magnis rebus M^{ti} regiae servire et fideliter obe-

dire volumus saepiusque eidem capitaneo nostro commisimus, ut hoc tantum ageret, quod ad fidelitatem spectaret et ne quid contra dignitatem M^{tis} regiae faceret. Scripserat quidem nuper ad nos de bonis egregii Georgii Soos, cui nos rescripseramus, ut non plura ex illius bonis perciperet, quam consuetum alios fuisset; quoniam nos de hac re antea nil omnino intellexeramus, vel in isto comitatu esse, vel M^{ti} regiae subjecta fore. Commisimus itaque et in praesentia eidem capitaneo Cassoviensi ut deinceps eiusmodi exiguis rebus dignitatem regiae M^{tis} offendere caveat, unde maius aliquod disturbium exoriri possit. Et quoniam et ista loca quae nunc ratione disturbii temporum post suam M^{tem} possidemus, ad M^{tem} suam pertinent M^{ti} quae suae subiecta sunt, quae ut maiori tranquillitate in pace retineri possint, ista exigua vel tacenda vel bona ratione componenda essent, donec deus M^{ti} suae integrum imperii huius calamitosi regni concesserit. Nos certe fideliter M^{ti} suae quo ad vixerimus servire volumus, nec in aliquibus contra dignitatem M^{tis} suae intendere nedum agere volumus.

Novitates quas D^{tio} V. nobis scripsit, per bono animo accepimus. Deum precamur altissimum ut foelicem successum et optatum eventum in omnibus sanctissimis suis conatibus largire dignetur.

Nova hic nulla alia habemus. Petrus vaivoda Moldaviensis nunc iterum in hoc regnum hostili manu venire vult, etiam pars exercitus eius citro alpes consedit. Nos deo adiuvante obviam ipsi ibimus et usque ad fines alpium unde ingreditur nosmet ipsi offerimus. Si deo visum fuerit omnibus modis ope divina operam dabimus ut hac vice vires eius ita debilemus ut alias difficulter se colligere et huic regno negotium facessere possit.

Coeterum significatum nobis est ex colloquio illo quod in Derechke cum dominis proceribus habuimus, fidelitatem nostram M^{ti} suae minus dextre D^{nem} V. interpretatam fuisse, quod nullo pacto a D^{no} V. bono animo accipere possumus. Nos enim ea quae pro ratione illius temporis utilia M^{ti} suae fore putavimus, loquuti fuimus, quae deinde in arbitrio M^{tis} suae fuerunt, utrum ita esse deberent vel non. Verum D^{tio} V. in colloquio nostro privato longe aliter seipsum nobis commendaverat, nec quid tale a D^{no} V. meriti fueramus. Et si commodum M^{ti} suae quaerimus aliud certe fundamentum reperire oportet, quam istud in quo D^{tio} V. omnem fidelitatem inesse putat. Ex aliquot enim decimis vinorum et acervorum exigua utilitas M^{ti} suae obveniet, quin potius saltem taedium et molestiam M^{ti} suae facimus, cum et D^{tio} V. et Cassovienses de maiori perceptione decimarum inter se contendunt. Nec antea istae res rectificari possunt, quam illud fundamentum quod dicimus reperierimus ut M^{tas} regia in unum suum regnum

hoc gubernare possit, quo adepto facillime deinde et decimae et contributiones rectificari possent. Proinde si sic est, D^{nem} V. rogamus ut nostram sedulitatem et diligentiam longe dexterius interpretari velit neque ex istis munitissimis rebus fidelitatem nostram erga suam M^{tem} ponderare conetur.

Frater Georgius episcopus Waradiensis thesaurarius ac locumtenens etc.

Hátírat: Responsum monachi thesaurarii ad G. Vernerum.

Egykoru, Werner Gy. által vett s beküldött másolat.

XCV.

1544. mart. 23. Speyer.

V. Károly Fr. Györgynek. Volkra Andrást, Ferdinánd hívét, a ki bátyja szabadulása ügyében a baráthoz menend, melegen ajánlja.

Carolus etc.

Reverende devote sincere dilecte. Ostensum est nobis ab hoc nobile Andrea Volkra serenissimi Romanorum, Hungariae et Bohemiae regis et fratris nostri charissimi subdito et servitore, fratrem suum germanum Agapetum nomine e manibus Turcarum principis elapsam in Devotionis Tuae potestatem tanquam ad asylum pervenisse. Itaque quum is Andreas officii sui memor in causa fraterna nihil intentatum relinquere velit, quod ad maturiorem fratris illius sui liberationem facere putet, a nobis suppliciter petiit ut se Dⁿⁱ Tuae litteris nostris commendaremus, quas ei sane in hanc praesertim causa clementer dandas existimavimus. Proinde D^{nem} Tuam studiose hortamur ut tum ob hanc nostram intercessionem, tum etiam ob causas ipsius aequitatem quae de liberando ab infidelibus homine christiano est, hunc nobilem ope et autoritate sua ita iuvandum suscipere velit, ut in liberando fratri suo, Dⁿⁱs Tuae beneficio, primo quoque tempore voti sui compos evadat, factura nobis in eo D^{tio} Tua rem admodum gratum et suo in christianos afflictos studio officioque dignam. Datum Spirae 23. martii 1544.

Az írat élén: Commendatitiae. Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XCVI.

1544. jun. 3. Speyer.

V. Károly Fr. Györgynek. — Megköszöni az elébbi levélben említett ügy körül való buzgalmdt.

Reverende sincere dilecte. Salutem et omnis boni augmentum. Accepimus literas Devotionis Tuae quas de Agapeto Volkra a Turcis capto et per D^{nem} Tuam libertati reddito scribit; officium quod hac in re D^{tio} Tua causa nostra praestitit, nobis pergratum fuit, eoque nomine D^{nem} Tuam laudamus, atque eo quidem magis, quo illud factum pium, homino christiano dignius est. Recte autem facit D^{tio} Tua, quod bonum publicum rebus omnibus anteponit. Hoc si praestarent qui merito deberent, non esset ea rerum facies, quae ubique ante oculos vel inviti ac gementes cernimus, illis, quorum partes erat rempublicam vel inter primos una nobiscum capessere, in alia omnia potius, quam huic rei intentis. At speramus deum optimum maximum, pro sua immensa bonitate misertum rebus humanis, his malis modum atque finem impositurum esse et principum animos in id consilium una nobiscum adducturum. Nos quidem si dei benignitas huic negotio interesse voluerit, officium nostrum, quantum illius gratia nobis concesserit, strenue exequemur. Recte valeat D^{tio} Tua. Ex Spira, tertia die iunii. 1544.

Az írat élén: Fratri Georgio.

Fogalmazvány, mely Károly császár irodájában készült.

Közli: KÁROLYI ÁRPÁD.

BRUTUS JÁNOS MIHÁLY ÉLETÉHEZ.

Néhai *Toldy* Ferenczünk, Brutusról írott becses életrajzában, ¹⁾ egy idézetet hozván föl Pray-ból, melyben ez a Brutus irodalmi hagyatéka ügyében írott levelezésről emlékezik, azt a megjegyzést teszi: »Kár, hogy Pray ezen a Brutus munkái ügyében írt »későbbi leveleket« nem közli: azokból aligha egyet-mást nem tanulhatnánk,« s később (LXVI. l.) ugyancsak Praynak egy megjegyzésére vonatkozólag, hogy Brutusnak évdíja, halála után leányának fizettetett volna ki, e hír forrására kérdőleg közbeveti, hogy: »Honnan?» véttetett.

A véletlen úgy akarta, hogy a budapesti egyetemi könyvtárban őrzött Pray-féle kéziratok — LIII. köt. 29. l. f. — között nemcsak a már *Windisch* által: *Neues Ungarisches Magazin*, I. 3 db. kiadott s *Toldy* által is újabban (LXIV. és LXVI. l.) közzétett két oklevélre — Ernő fhgnek Bécsben, 1592. junius 15-én költ megbízása, s a kamarának ugyanazon évről, oct. 13-án költ jelentése — találjak, hanem egyúttal megleltem Ernő és Mátyás fhgek többrendbéli megbízásainak kivonatait is, melyekre Pray említett állításait alapítá. Pray kézirata, forrásként a *Libr. Resol. Reg.* említé.

Ez újjmutatás nyomán indulva, a kincstári levéltárban őrzött *Resolutiones Regiae* köteteiben nemcsak ezeknek a megbízásoknak teljes szövegét találtam meg, hanem a két említett fhg egyéb utasításait is, melyek Brutus fizetésére vonatkoznak, s pedig 1588-tól kezdve, a mikor is II. Rudolf történéseként alkalmaztatott, s fizetése a m. k. udv. kamaránál utalványoztatott. E főherczegi levelek segélyével Brutus életrajzában, kivált utolsó életéveire nézve, érzékeny hézagot tölthetni be; ez adalékunkban e czélt tűztük magunk elé.

Mikor ez alább közlendő adatokkal — azt hiszem, hogy hézagot töltök be, egyúttal kötelességemnek tartom, hogy több, *Toldy* előtt ismeretlen érdekes adatot is közzé tegyek Brutus életéből.

¹⁾ Brutus magy. históriája I. LXIV.

Eleve említem azt az adatot, melyet Theiner vatikáni források után Brutusnak a catholicus hitre való visszatéríttetése ügyében fölhoz. ¹⁾ Ugyancsak Theiner beszéli, hogy Báthory István annyira híve volt a catholicus egyháznak, hogy szent kötelességének tartá a catholicus hittől elszakadtakat a megintés és rábeszélés szelid eszközeivel ismét az egyház kebelébe vezetni vissza. Ide tartozik Brutus J. Mihálynak, a hírneves velenceinek visszatéríttetése is, ki nemcsak kitűnő történetíró hírében állott, hanem a latin irány tekintetében kortársait mind fölülmúlta. Brutus ifjúságában, Rómában (Lateran) a Szt.-Ágoston rendjébe lépett, s ott a diakonságig vitte. Fékezhetlen tudomány-szomjától elragadtatva, s ország-világot látni óhajtván, elhagyá a kolostort; beútaza Olasz-, Spanyol-, Francia-, Angol- és Németország legnevezetesebb városait, elvégre Erdélybe vetődött, holott nagy tisztelője: Báthory István udvaránál alkalmazta, sőt, mikor lengyel királylyá választották, oda is elvitte, s vendégszeretőleg bánt véle. Brutus azonban, ki Európa legtudósabb embereivel barátságos összeköttetésben állott, szabadabb világnézetet vallott, kényelmesebb életmódot folytatott s a protestansok hitelveinek hódolt. A király kegye, a bertinoroi püspökkel, a lengyelországi pápai követtel való érintkezése majdnem odáig vitték, hogy titkon ismét kibékült a kath. egyházzal.

De halljuk, mit beszél a bertinoroi püspök erről az esetről. 1581. mártius 30-án ezt írja Varsóból di Como bíbornoknak ²⁾ :

»Brutus János Mihály végre régi tévelyeit megilletődéssel megbánva, titkos értekezletre jött hozzám, és most már hogy ezen fontos egyént egészen magunkhoz csatoljuk, semmi egyéb nincs hátra, mint megadni neki az apostasia bűnétől a feloldozást és az engedélyt, hogy világi pap maradhasson. Ő nem volt áldozár az ágostoni rendben, csak szerpap volt, és ott letette a professiót. Miután innen a poenitentiaría engedélyével kilépett testvére által tévútra vezetettet, több pontban tévedett, és az ifjúkor szenvedélye az érzékiség áldozatává tette. Most már meg van erősítve a hír, hogy a király legnagyobb örömeire megtért, a ki az én közbenjárásomra felemelte évdíját. A mely örömben minden jó catholicus osztozik. Ő ígéri nekem, hogy igyekezni fog visszavezetni az egyház kebelébe Dudicsot és a piemonti Prodana Prospert. Esedezem tehát ő szentségének, hogy a lehető legszélesebb hatalommal ruházzon fel, nemcsak Brutus, hanem a többi bármely nemzetséghez tartozó apostatákra nézve is, és hogy e hatalmat átruházhassam másokra is, az Erdélyben és egyebütt nuntiusi hatásköröm alatt élő, fellázadt olaszok

¹⁾ Annales ecclesiastici. Romae, 1856. III. 281.

²⁾ Theiner: Annales ecclesiastici III. 705. Úgy e helyet, mint a később közlendőt Dr. Fraknoi Vilmos úr volt szíves lefordítani.

megnyerése céljából. Ez ügyben Kolozsvárról levelet vettem Odescalco atyától, a melynek másolatát átküldöttem méltóságodnak.«

Báthory István udvarában különben is számos olasz tartózkodott, nagytudományú férfiak, kik a protestantismushoz való vonzódásuk miatt hazájukból menekülni kényszerültek, s ekkor Báthory udvaránál vendégszerető fogadtatásra találtak. A király legbarátságosabb viszonyban állott velök s nagyban igyekezett visszatéríttetésükön. A nuntiusnak ily értelmű jelentései következtek. Rómából a két legkiválóbb jezsuitát: *Toledo* Ferenczet s *Bellarmin* Róbertet csakis abból a czélből küldték Lengyelországba, hogy az ott tartózkodó olaszokat megtérítsék. Ezek között Brutus is különösen említették. ¹⁾

Hogyan zavarta meg azonban Brutus a propaganda várakozásait, sőt, hogy úgy mondjuk, hogyan ültette föl őket, az világosan kitűnik abból a levélből, melyet Albert massai püspök s lengyelországi pápai nuntius, Krakkóból 1583. apr. 23-án²⁾ írt Savello bíbornoknak.

A Nuntius küld jelentéseket a lengyel udvarnál tartózkodó legkiválóbb olasz eretnekekről, kik a király szolgálatában állanak. Első helyen szól Bucella tudósról. »A második olasz eretnek, folytatja, ki a király szolgálatában áll, *Brutus* Mihály, ki a velencei inquisitio elől menekült, a mely elé, úgy vélem, megidézttetvén, nem jelent meg. Ezt a király tisztességes évdíjjal látta el, hogy János magyar király történetét írja meg, mert ez uralkodója volt a lengyel királynak, a ki ily módon ki akarja tüntetni háláját. Nyíltan hirdeti, hogy a theologiai kérdésekkel nem gondol, s egészen hivatásának él. Úgy tudom. most egy munkáját nyomatja a történetírás módszeréről. Elődöm a bertinoroi püspök követsége idejében meg akart térni, sőt titkon visszavonta tévedéseit, de nem hozta nyilvánosságra, mert az ágostoni rendhez tartozván, előbb pápai engedélyt akart kieszközölni, mely szerzetesi fogadalmaitól felmenti és megengedi, hogy mint világi pap élhessen. Ha csak nem volt pusztán ürügy. Mert mikor e pápai breve, mely kívánatait teljesíté, megérkezett, már el volt idegenedve, miként velem a király bizalmasan közlé. Ez ígérte, hogy őt Varsóba fogja hívni, oly cím alatt, hogy dolgozatait mutassa be. Ez azonban feleslegessé vált, mert a király maga jött Krakkóba. Midőn én ide megérkeztem, Brutus több napig késett engem felkeresni. És midőn végre eljött, minden másról beszélt, csak nem a dispensatióról, és kerülte a vallási kérdéseket. Ekkor magam hoztam alkalmas modorban szőnyegre az ügyet. Ő kísérletet tett más térre vinni át a beszélgetést. Végre azt mondá, hogy más alkalommal kívánja ez ügyet tárgyalni. Azonban ezóta nem jött többé hozzám; csak mások által küldi üdvözléteit és közli velem a tudósításokat, melyeket Olasz-

¹⁾ Theiner u. o. III. 429.

²⁾ Theiner u. o. o III. 727.

országból kap. Másoktól tudom, hogy semmi remény nincs őt megnyerni; sőt hogy másokat is igyekeznek a maga részére vonni és igen buzgó a kath. vallás ostromlásában. Néhány hónap előtt a firenzei Vittorio Nelli, Bernardo Soderini ügynöke megbetegedvén, Brutus többször meglátogatta és meg akarta nyerni tévelyeinek. Itt Augustino Donio orvossal találkozáván, többször éles viták támadtak, mert amaz a kath., Brutus a calvinista tanokat védte, és midőn Donio, Calvin felekezetéről egyszer nagy megvetéssel szólott, Brutus fenyegető szavakat hallatott, mondván, hogy meg fogja bánni, a ki így nyilatkozik, és hogy Miscoski vajda neje is e felekezethez tartozik. És erre Donio is csakugyan nagyon megijedt« . . . Ez mutatja, mily hatása van Brutus magatartásának a vallási kérdésekben.

A Sz.-Ágoston rendjéből való kilépés, a protestáns vallás fölvétele, menekülése az inquisitio törvényszéke előtt sok helyet megmagyaráznak a Brutus levelében, melyekben említi, hogy ő »bizonyos okokból« egyik, vagy másik helyet p. Lyont elhagyni kényszerült s Lengyelországban, pártfogójánál Dudics Andrásnál köllött menedéket keresnie. »Lugduni ad XVII. Gal. octobr, quo die mihi fuit illinc (Lyonból) discedendum certis de causis, quas nunc minime necesse habeo commemorare« írja Forgách Ferencz n.-váradai püspökhöz, február elején — mint Toldy állítja — az 1572-ik évben¹⁾ Ámde a levél keltezéséből hiányzik az év. Az a körülmény pedig, hogy miért nem fessegeti bővebben azokat a bizonyos okokat, egy *katholicus* püspökkel szemben, az igen természetes, s ez okból azt tartom, hogy e levelet Brutus 1573. febr. elején írta Forgáchnak. Ez esetben Lyon elhagyásának időpontja 1572. szeptember hóra esnék. Sőt egy későbbi Dudicshoz intézett leveléből (Cracoviae x. Kal. april. 1577.²⁾) melyben írja: »Cum ex inimicorum manibus, sceleratorum hominum evasissem, magno vitae periculo defunctus, ut mihi esset coelum, terra, maria omnia clausa: ad te unum mihi tamquam certo vitae naufragio perfuncto statui perfugiendum,« nem azt bizonyítja, hogy közvetlenül az inquisitio által üldöztetett, mely minden valószínűség szerint korábban működött, hanem bizonyos, a közelebbi múltból eredett eseményre enged gyanítást, sőt mintha az tűnnék ki belőle, hogy Brutus alighogy megmenekülhetett a hugenotta-gyilkosok véres kezeitől, minthogy Lyonban is szerkesztének proscriptionalis lajstromot, s maga a város hadnagya: Mandelot sem menthetett meg egy protestans zene-művészt a legyilkoltatástól.³⁾ Sok protestáns menekült ekkor francia földről Svájcba, Brutust is ott találjuk családjával

¹⁾ Brutus I. XXV. l.

²⁾ Brutus I. XXVI. l.

³⁾ Herzog: Real-Encyclopädie V. 295. v. ö. Goudinet.

Baselban, látjuk ahoz a Schwendi Lázárhoz menekülni, kihez II. Miksa császár 1574. febr. 22-én azt a híres levelét írta, melyben a vérmenyegzőről azt mondja, sajnálattal értesült, hogy veje ily gyalázatos vérfürdőre vetemedett.¹⁾

Báthory István halálával, Zsigmond választatván Lengyelország királyává, Brutus elhagyta az országot. Történelmi műve hazánkról azonban ott maradt. Még Báthory életében adta át Brutus e művet a királynak; halála után Grodno városa tárházában deponálta. A Báthory-család e munkát nyilván a magátólajdonának tekinté, s mikor Báthory Zsigmond Kis-Marjai Bocskay Istvánt és Osztopáni, Pernyeszy Istvánt, Udvarhely kapitányát követekül küldé Lengyelországba, 1588. apr. 23-án költ utasításában²⁾ e tekintetben azt a megbízást adá nekik:

Instructio illustrissimi principis domini Sigismundi Bathory de Somlyo Vaivodae Transsilvaniae et siculorum comitis etc., data magnifico domino Stephano Bocskay de Kis-Maria et generoso Stephano Perneszy de Osztopán capitaneo udvarheliensi internunciis in Poloniam 23-a die Aprilis anno 1588. missis.

Ebben a következő hely fordul elő:

»Az többi között az Brutus historiájára, melyet az király az magyarországi dolgokról íratott véle, melyet be adott volt királynak, és halála után az Grodnai Tárházban reponáltatott, fögondgyok légyen, hogy el ne vesszen, hanem kikérvén, hozzák ki velek.«

(Acta publica Transylvaniae ab anno 1583—1594. febr. 187. a mk. orsz. ltár kincst. oszt.)

A fejedelem kívánsága nem teljesült. A lengyel király válaszolt ugyan, de minthogy a királynak e válasza — az egyetlen hiteles forrás — az Acta publica Transylvaniae-ba nincsen beigetva, azokról az okokról sem adhatunk számot, miért tagadta meg a király a kézirat kiadását.

Báthory Zsigmond tehát 1589. márt. 6-án, Keresztszegi Csáky Gergely lengyel követének adott instructiójában újlag fölveti a kérdést.³⁾

Instructio illmi principis data egregio Gregorio Csáky de Keresztszeg in Poloniam misso. (Anfang 1589.)⁴⁾

¹⁾ Frankenstein: Ternio epistolarum de nuptiis Parisiensibus. Lipsiae 1707. 30.

²⁾ Acta publica Transylvaniae ab anno 1583—94. fol. 187. a. a kincst. ltárban. Brutusra nézve a figyelmeztetést *Szilágyi* Sándor barátomnak köszönöm.

³⁾ Aa publica fol. 209 b.

⁴⁾ A fejedelem levele a lengyel királyhoz, melyben Csákyt, mint »secretarium nostrum«-ot ajánlja 1589. márt. 6-ról kelt.

A vége felé így szól

»Az Brutus historiáját is meghozza, mellyet de rebus Hungaricis írt, az Grodnai Tárházban volt, azt is azonképpen megkívánja, és éppen jó gondviseléssel meghozza, a vagy ha cancellarius uramnak akarják küldeni, az mint az király responsuma tartja, kérje cancellarius uramat, hogy kezébe vévén, meg ne késlelje, hanem mennél hamarébb lehet, integre kölgye meg eő nagyságának.«

(Acta publica Transylvaniae ab anno 1583—1594. fol. 209. b. Orsz. Ltár kincst. osz.)

Zsigmond király erre nyilatkozott, midőn Varsóban 1689. máj. 4-én Csákynek a következő feleletet adá:¹⁾

Responsum sac. reg. mattis. ad legationem illmi principis dni Sigismundi Bathory de Somlyo Palatini Transi^{ae} et siculorum comitis Grosio Gregor. Csáky de Keresztszegh illustritatis suae aulico secretario et legato. Dat. Varsoviae die 4-ta May Ao 1589.

Ungaricam Bruti historiam quod attinet, cum D. V. ita sit in hinc in Transylvaniam profectura, ad illustrem regni cancellarium et exercituum ducem prius adire velit, illi sacra regia maiestas, dominus noster clementissimus negotium dat, vt libros illos evolvat et perlegat, ne forte quid ejusmodi ab homine peregrino scriptum sit, quod labem aliquam nomini polonico aut alteri cuiquam aspergat. Ab eo itaque eam historiam D. V. petet. Illustrem autem dnum Transilvaniae palatinum aequo animo id laturum plane sibi regia majestas persuadet, quod et gentis nostrae et omnium etiam aliorum dignitatem ab omni parte illaesam et inviolatam esse maiestas regia dominus noster clementissimus velit.

(Acta publica Transylvaniae ab anno 1583—1594. fol. 220. a. M. orsz. Ltár kincst. osztálya.)

Azonban majdnem teljes éve múlt, anélkül, hogy Lengyelországból a Brutus históriájáról valami bővebb közlést tettek volna. Időközben meghalt Báthory Zsigmond testvére: Griseldis is, Zamoyskynak, a lengyel cancellárnak felesége, ki Brutus históriája megbírálásával bízott meg. Midőn az erdélyi fejedelem a közte és Zamoysky között fölmerült örökösödési tárgyalások folyamában Bocskay Istvánt és Csáky Gergelyt ismét követül küldé Lengyelországba, Gy.-Fehérvártt 1590. apr. 27-én adott instructiójában a többiek közt ezt a határozott utasítást adta:²⁾

Instructio ab ill^{mo} principe et d^{no} d^{no} Sigismundo Báthory de Somlyo vajvoda Transylvaniae et siculorum comite etc. Magf^{co} d^{no} Steph. Bocskay de Kis-Maria et Grosio Gregorio Csáky de Keresztszeg die 27. Aprilis anno dni 1590. data Albae Juliae.

¹⁾ U. o. fol. 220 a.

²⁾ U. o. 1876.

Végezetül:

Cancellarius uramnak az Brutus historiájáról is emlékezzék, és miért, hogy immár igaz ödeje volt az megolvastatásában, kérje el tőle és hozza el véle nekünk.

(Acta publica Transylvania annorum 1583—1594. fol. 287. M. orsz. Ltár. kincst. oszt.)

Ugy látszik, hogy a cancellár — teljesen-é? eldönteni nem tudjuk — a művet kiadta, s a követek azt magukkal vitték, legalább 1591-ben azt látjuk, hogy Báthory Zsigmond azon tűnődik, hogy a munkát kinyomassa.

De térjünk vissza Brutusra. Toldy, mint valószínűséget állítja, hogy Brutusnak abbeli igyekezete, hogy Báthory István halála után egy ausztriai főherceget — Toldy, Ernőt nevezi meg, kinek érdekében Brutus írt — a lengyel korona birtokába juttasson, Krakóból Prágába ment.¹⁾

Bizonyos azonban, hogy 1588-ban Rudolf király történetírói minőségben alkalmazta, fizetését pedig — melyet jun. hótól kezdve, a m. k. udvari kamaránál utalványozott — 600 rhénes forintokban állapította meg. Ernő fhg. erről a kamarát 1588. nov. 16. kelt leírataiban — megérkezett nov. 26. — értesíté:²⁾

Ernestus etc.

Reverende, egregii, sincere nobis dilecti. Sacra, caesarea et regia majestas; dominus et frater noster observandissimus Joannem Michaellem Brutum historicum suum designavit, idque stipendio sexingentorum florenorum rhenensium annuorum, decimasexta mensis Junii anni praesentis incipiendo et stipendium tale ex proventibus camerae istius deputavit.

Cum itaque sua majestas caesarea et regia eidem Bruto de hoc suo salario statis anni temporibus certo semper satisfieri velit. Ideo benigne vobis mandamus, ut id, vel singulis angariis, vel quovis semestri, sicuti necessitates ipsius postulabunt, ita fieri curetis, atque omnino efficiatis, quatenus ejuscemodi suo salario convenienti semper tempore eoque in germanico valore potiatur, neque eo nomine vel suam majestatem caesaream et regiam, vel nos interpellare cogatur.

Caeterum cum memorato Bruto ratione temporis jam decursi ad hodiernum usque diem quinque mensium portio debeatur, in cujus rationem ipsi quinquaginta floreni rhenenses hic ex officina salinaria subministrati sunt, sicquam temporis illius nomine ducenti adhuc rhenenses solvendi restent, quibus se tam ad dissolvendum aes alienum tam hiemis praesentis saevitiem tollerandam summopere indigere asserit. Ideo benigne porro volumus, ut hoc ducentos florenos rhenenses eidem Bruto jam statim in germanico valore certo quoque numerari faciatis. Praestituri in

¹⁾ Toldy: Brutus I. IX. lap.

²⁾ Kincst. levéltár. Benignae resolutiones regiae anni 1588. fol. 266.

eo et suae majestatis et nostram voluntatem benignam. Datum Viennae decima sexta die mensis novembris anno 20. octuagesimo octavo (1588.)

Ernestus.

Ad mandatum serenissimi principis
archiducis proprium Wolfgang Jörger
David Hag. Niernberger.

Kivül: Reverendo ac egregiis N. praefecto, caeterisque sacrae caesareae et regiae majestatis camerae Hungaricae consiliariis sincere nobis dilectis.

(Benignae Res. 1588—16 † a 9bris.)

Kitűnik ebből, hogy Brutus nem valami fényes anyagi viszonyok közt hagyta el Lengyelországot s fizetésének pontos utalványozására ugyancsak rá volt szorúlva. Mindamellett a kamara a föntebb érintett 200 frtnak kifizetése után, nem gondolt azzal, hogy Brutus fizetését kisebb s anyagi szükségleteinek fődözése szempontjából czélszerűbb részletekben kapja meg. Négy havi fizetési részlettel hátralékban maradt, úgy hogy Brutus, történetének megírásában megakadályoztatva, panaszt emelt. 1589. márt. 8. — a kamarához 18-án érkezett Ernő fhg. Bécsből utasítja a kamarát¹⁾:

Ernestus etc.

Reverende, ac egregii, syncere nobis dilecti. Demisse nos iterum interpellat egregius Joannes Michael Brutus de solutione stipendii sui ibidem decreti, stas semper temporibus, certo eidem prestanda. Cum itaque dictus Brutus ad necessarium victum, aliud nihil praeter hoc ipsum stipendium sese habere asserat, quod quidem vbiipsi solutum fuerit commode in scribendo suo munere, sin minus, minime pergere poterit. Quare serio vobis mandantes praecipimus, ut eiusdem praec aliis deputariis condignam omnino rationem habeatis, operamque seriam detis, vt non solum pro quatuor mensium decurso spacio stipendium iam statim certo exoluatur, sed et inposterum ipsi eiušemodi solutio certo atque ita quidem, quae est omnimoda et seria suae maiestatis voluntas praestetur, ne hac de re aut conquerendi aut nos hoc nomine compellandi ansam habeat. Exequuturi in eo certam nostram voluntatem. Datum Viennae octaua Martii. Anno etc. octuagesimo nono.²⁾

Ernestus.

Ad mandatum serenissimi domini
Archid. proprium
Wolfgang Jörger,
Joann. a Zyntzendorf
Niernberger.

(Ben. Res. anni 1589. fol. 56. az orsz. Levéltár kincstári osztályában.)

¹⁾ U. o. 1589. fol. 56.

²⁾ U. 1589. fol. 169.

Az elnök, vagy a tanácsosok azonban már elejétől fogva nem valami jó szemmel nézték a Brutus állását s azt hozták föl, hogy csak juniusban fizethetnek, ezáltal Brutus ismét arra kényszerült, hogy Ernő fhghez forduljon. Ez Bécsben 1589. apr. 5-én költ levelében — a kamarához csak jul. 14-én érkezett — meghagyá a kamarának ¹⁾:

Ernestus etc.

Reverende ac egregii, syncere nobis dilecti. Iterum supplex ad nos confugit egregius Joannes Michael Brutus, porrexitque responsorias Vestras, quibus solutionem suam in mensem Junium reicitis, atque etiam orans, ut eidem quod ad hunc diem debetur exoluatur. Cum itaque rerum suarum, angustiis clementer consultum esse cupiamus, Quapropter iterum nobis benigne praecipientes mandamus, ipsius Bruti condignam rationem habeatis operamque detis, ut prae aliis deputariis omnibus certo contentus reddatur. Expleturi in eo benignam nostram voluntatem. Datum Viennae Aprilis Anno etc. octuagesimo nono.²⁾

Ernestus.

Ad mandatum Serenissimi domini
Archid. proprium
Wolfgang Jörger
David Hegh.
Niernberger.

(Ben Res. anni 1589. fol. 169.)

Ezt a hátralékot úgy látszik, hogy kifizették; mindazáltal Brutus, kinek vagyona nem lévén, csakis fizetésére szorult, díjának rendetlen kifizetése által oly szükséget szenvedett, hogy újólág kérvénnyel alkalmatlankodott Ernő fhgnél. Ennek következtében a fhg Bécsből 1589. sept. 15-én — a kamarához oct. 3-án érkezett — azt írja a kamarának ³⁾:

Ernestus etc.

Reverende Egregii sincere nobis dilecti. Rerum suarum angustias urgentesque necessitates per supplicem libellum sacrae caes. regiaeque maiestatis historiographus Egregius Joannes Michael Brutus humiliter nobis exposuit, ut si beneficio hoc frustretur, decretumque stipendium ad diem non solvatur, sibi tuendae vitae facultatem deesse, quae non sua causa magis, quam suae maiestatis cuius seruitio sit addicta, haud esset negligenda. Cum itaque ipsi domo unde alatur, nihil suppeditetur, unaque uitae spes reliqua in stipendio suo sit, in seruitioque suae maiestatis absque certa solutione pergere nequeat, Quare serio nobis mandamus atque praecipimus, ut eiusdem Bruti singularem prae caeteris rationem habeatis, efficiatisque, ut omnino praecisa mora stipendium hoc angariatim

¹⁾ Praesentálva 1589. martius 18-án.

²⁾ Praesentáltatott: 1589. jul. 14.

³⁾ Ben. res. anni 1589. fol. 249.

certo exoluatur. Exequuturi in eo benignam nostram uoluntatem. Datum Viennae decima quinta die mensis Septembris¹⁾ Anno etc. octuagesimo nono.

Ernestus.

Ad mandatum serenissimi domini Archiducis proprium Wolfgang Jörger Daidt Hag. Niernberger.

(Ben. res. anni: 1589., fol. 249. orsz. Ltár kincst. oszt.)

Ez a rendelet, mely a fizetésnek részletekben való kiutalványozását hagyja meg, segített volna is Brutus bajain, ha a kamara — mint az egészből nyilvánossággal kitűnik — nem akarja szándékosan megbosszantani. A legfelsőbb rendeletek daczára sem fizette pontosan évdíját; illetékeit, a rendeletben kiszabott német érték helyett, a kisebb értékű magyar értékben fizették, s azonfelül azt követelték tőle, hogy minden alkalommal személyesen jöjjön Pozsonyba, mi azt mutatja, hogy ez időtáiban nem lakott ott. Ez ügyben Brutus magánál Rudolfnál emelt panaszt, s ennek következtében Mátyás főhg Bécsből 1590. márt. 14-én — a kamarához érkezett u. a. hó 30-án — meghagyja a kamarának, hogy fizesse díjait:

Matthias etc.

Reverende, egregij, sincere nobis dilecti. Sac. caes. reg. maiestati domino et fratri nostro obseruandissimo eiusdem historicus et fidelis dilectus egregius Joannes Michael Brutus demisse conquestus est, qualiter ipsi deputata pensio annua sexingentorum florenorum, cum qua in prouentus camerae istius reiectus est, suo competentique tempore non solum non deponatur, verumetiam impetrata ad saepissimam et continuam instantiam suam parte aliqua in hungarica moneta et valore hungarico, et non nisi eo personaliter proficiscatur, cum graui suo dispendio muneretur, suppliciter petens illam incommoditatem tolli.

Cum itaque et praelibata sua mtas nosque dictum Brutum querimonia ista subleuatum omnino uelimus el cupiamus, quare eiusdem suae mttis nomine uobis hisce elementes praecipimus atque mandamus, curetis atque efficiatis, quo dicto Bruto pensio sua in posterum non solum in moneta Germanica, uel ad minimum in eiusmodi valore: uerum etiam quantum quidem fieri possit, conuenienti semper tempore certo exoluatur, atque hoc modo itineribus hincinde sumptibusque non necessarijs faciendis liberetur. Exequunturi in eo et suae mttis et nostram expressam uoluntatem. Datum Viennae decima quarta die mensis Martij, anno domini etc. nonagesimo.

Matthias mp.

Ad mandatum s. consilij Archiducis proprium Wolfgang Jörger. c. h. Joann. a Zyntzendorff. Niernberger.

Kivül: R^{do} egregijs N. praefecto, caeterisque S. c. et r. mttis camerae hungaricae consiliarijs sincere nobis dilectis. Presspurg.

(Ben. Res. Reac 60. 1590.)

¹⁾ Praes.: 1589., oct. 3.

Mi történt ez ügyben a közelebbi évek folyamában, arról adataink nincsenek. Hogy azonban Brutus helyzete nem sokkal javúlt, kítűnik Rudolfnak 1591. jun. 1-én Frágából *Fejérkövy* István helytartóhoz írott leveléből, ¹⁾ melyben meghagyja neki, hogy Brutusnak, — helyzetén s föladatán könnyítendő — pontosabban szolgáltatassák ki fizetését, nehogy életét nyomorúságban töltse, hanem inkább vigaszt nyerjen. Úgy látszik, hogy Ernő fhg is ilyféle tartalmú levelet írt.

A király s a főherczegek parancsolhattak bármit, Brutus is könyöröghetett, ha kedve tölt benne, de a kamara mégsem fizetett. Hitelezői zaklatták, munkájában megakadt. Brutus e körülmény miatt nagyobb zavarba jött, minthogy az általa már korábban megírt magyar történet ügyében Erdélybe szándékozott utazni, holott Báthory Zsigmond fejedelem e művet kiakarta nyomatni. Ez okból Ernő fhgnél panaszt emelt s ez Bécsből 1591. decz.²⁾ — megérkezett 1592. jan. 4-én — megparancsolja a kamarának:

Ernestus etc.

Reverende, Egregii, sincere nobis dilecti. Recordabimini dubio procul, qualiter per clementissima sacr. caes. regiaeque maiestatis domini et fratris nostri obseruandissimi mandata exolutio pensionis Historiographi egregii Joannis Michaelis Bruti nobis iniuncta fuerit. Conqueritur autem nobis is, se ad sollicitam suam instantiam a nobis nihil impetrare posse, creditores suos importune instare seque impedire quo minus caeptum scriptionis cursum perficere possit. Ne autem per stipendii sui frustrationem diutius remoretur, quare benigne nobis mandamus, praemissae suae maiestatis commissioni nos totos accomodantes eas rationes ineatis, ut quae illi ad hoc usque tempus stipendii solutio debetur, illa ipsi integra omnino et statim praestetur. In quo et suae maiestatis et nostrae omnimodae uoluntati satisfiet. Datum Viennae decima octaua die mensis Decembris, Anno etc. nonagesimo primo. ³⁾

Ernestus.

Ad mandatum sereniss. domini
archid. proprium
Wolfgang Jörger.
Dauid Hag.
Niernberger.

(Ben. res. aorum 1591. et 92 nro 36. fol. 1 az orsz. Lt. kincs. oszt.)

Míg e rendelet Pozsonyba ért, Brutus már útban volt Erdély felé. Blotius Hugo adata szerint már u. é. dec. 16-án elúttazott. ⁴⁾ Dec. 21-én azonban még Galgóczon tartózkodott, hol

¹⁾ Kézli: Pray: Annual. IV. 8 s Toldy LXII.

²⁾ Ben. res. anni 1591. et 1592. fol. la.

³⁾ Az eredetinek hátlapján: »praesentatum 4 Januarij 1592.«

⁴⁾ Toldy: Brutus I. LXIII.

régi barátjánál s pártfogójánál: *Salm* Gyula ¹⁾ grófnál vendégszerető fogadtatásra talált, de már Erdély felé szándékozott s a gróftól egy igen udvarias, meleg hangú ajánló-levelet kapott annak barátjához s rokonához ²⁾ »Báthory« Istvánhoz, mely így szól: ³⁾

Spectabilis et magnifice domine, amice et affinis observantissime. Salutem et servitiorum meorum commendationem. Johanne Michaele Bruto, caesaris historico, viro clarissimo a multis iam annis perfamiliariter utor: eumque propter insignem eruditionem et sapientiam, quo nomine etiam magnis principibus acceptus est, et plurimi semper feci et dilexi. Qui cum isthac in Transylvaniam sit profecturus: putavi eum spectabili et magnificae dominationi Vestrae commendari oportere. Itaque ab eadem vehementer peto, ut Brutum quantis potest officiis: potest autem et multis et magnis; cum ad ipsam venerit, prosequatur. Quod ut mihi gratum atque iucundum futurum est: ita vicissim ut a me, si qua in re spect. et magn. Dⁿⁱ V^{rae} gratificari potuero, compensetur, omnem operam adhibebo. Vale. Galgócij 21. Decembris anno 91.

Spect. et mag. Dⁿⁱ V^{rae}

affinis et servitor

Julius Comes a

Salmis et Neubr [ucken] mpria.

Külczim: Spectabili et magnifico domino Stephano de Bathor iudici curiae regiae ac comiti comitatum Simigiensis et de Zabolch ac consiliario sacrae caes. maiestatis. etc. domino et amico mihi observando.
(Sig. impr. deest.)

(Eredetije a budapesti egyetemi ktárban MS Pray collectis 59. — Nr. (resp. pag) 3.)

Brutus Erdélyben 1592. máj. 16-án halt meg ⁴⁾. Ernő fhg. már jun. 15-én elrendelte a tudós Pozsonyban őrzött íratának lefoglalását, s erről a leltárt föl is vétette ⁵⁾, miközben ezzel egy-

¹⁾ »Julius Comes a Salmis et Neubr.« ez az aláírása. Az Expeditiones Camerales egy ügyszerabján, teljes czíme ez:

»Comes Julius a Salmis et Neuburg ad Oenum, in Sempthe Galgócz et Zemethien, liber Baro ac Sacratissimae Maiestatis Imperatoriae imperialis Consiliarius.«

²⁾ A czímzetten »Judex Curiae regiae ac comes comitatum Simigiensis e de Zabolch ac consiliarius sacr. caes. Maiestatis«-nak van föltüntetve.

³⁾ Eredetije a Pray-féle kéziratok 59-ik kötetének 3 lapján van. E levél másolatát *Károlyi* Árpád úrnak köszönöm, minthogy e kötet akkor éppen Bécsben volt.

⁴⁾ Toldy: Brutus I. LXII. l.

⁵⁾ A levelet Toldy a LXIV. lapon nyomatta le. A leltár a kincstári levéltárban őrzött eredeti levélre tett megjegyzés szerint jun. 27-én küldetett el. (Transmissum Inventarium Archiduci 27. Junij 1593.)

idejűleg Blotius Hugo udv. könyvtárnokot megbízta, hogy bécsi könyvtárát, hol a magyar történelem kézírata is őriztetett, vizsgálja át s nézze köröszttül. ¹⁾

Minthogy Brutusnak nagy követelése volt a kamaránál, halála után leánya: Pinerella Octavia esedezett ennek kifizetéseért. Mátyás fhg. helyben is hagyta e követelést Brutus halála napjától számítva. Bécsből 1592. sept. 28-án kelt levelében — a kamarához érkezett oct. 9-én — írván ²⁾

Matthias etc.

Reuerende, egregii sincere nobis dilecti. Cum ad supplicem instantiam egregii quondam Joannis Michaelis Bruti historiographi relictæ filiae Octaviae Pinerellæ benigne annuerimus, ut eidem restans parentis salarium exoluatur, quare benigne nobis mandamus, ut id usque ad diem obitus dictæ ipsius relictæ filiae exoluatis. In quo benignæ nostræ uoluntati satisfiet. Datum Viennæ uigesima octaua die mensis Septembris Anno etc. nonagesimo secundo. ³⁾

Matthias.

(Benignæ resolutiones regiae Ann. 1591. et 1592. nr. 36. fol. 204. M. orsz. Ltár kincst. osztálya.)

Sőt Mátyás fhg 1592. oct. 1. alatt elrendeli, hogy Brutusnak lefoglalt ingóságait Pozsonyban adják át az örökösöknek, kivévén a kéziratokat, s könyveket, melyek Bécsbe küldendők. »Michaelis Bruti — assignetis« írá a kamarának, hol e levél azonban csak 1593. jan. 18-án praesentáltatott. ⁴⁾

Matthias etc.

Reuerende, egregii sincere nobis dilecti. Michaelis Bruti historici quondam suae maiestatis res ibidem arrestate haeredibus eiusdem ut assignentur benigne annuimus, exceptis tamen *libris* et *scriptis* quae ibidem sunt. Itaque eos libros et scripta huc mittatis, reliquum uero omne ipsis haeredibus assignetis. Praestituri hoc modo benignam nostram uoluntatem. Datum Viennæ prima die mensis Octobris anno etc. nonagesimo secundo. ⁵⁾

Matthias.

Ad mandatum seren. domini
Archiducis proprium.

Wolfgang Jörgger.

Danidt Hag.

Niernberger.

¹⁾ Toldy: Brutus I. LXV.

²⁾ Ben. res. an. 1591. et 92. fol. 14. 204.

³⁾ Hátlapján: »praesentatum 9. Octobris 1592.« u. »resp. 13. Octobris 1592.«

⁴⁾ Ben. res. a. 1593. fol. 11.

⁵⁾ Hátlapján: »praesentatum 18. Januarij 1593.«

(Benignae resolutiones regiae, anni 1593. nr. 37. fol. 11. orsz. Ltár kincst. osztálya.)

Ilykép tehát nem Ernő fhg, — mint azt Toldy tévedésből állítja — hanem Mátyás rendelte el, sept. 28-án, hogy Brutus fizetésének hátraléka leányának Pinerella Octaviának fizettesék ki. A kamara e meghagyásra oct. 13-án felelt. ¹⁾ Akkor szándékozik e hátralékot kifizetni, ha elegendő bevétele lesz, most, mikor az ökör-kereskedés pang, s égető kiadásokat kell fődözni, semmit sem adhat. Azután, ha már ezt a tetemes hátralékot ki kell fizetni: legalább arra köteleztessenek az örökösök, hogy azokat az iratokat adják elő, melyekért Brutus fizetését élvezte. Brutus élte folyamában 1650 frt $69\frac{2}{3}$ den. fizetést húzott; ez nagy összeg, s munkájának mégis alig van látszatja.

A kamarának e nyilatkozatára Mátyás fhg. azt felelte Bécsből, 1592. oct. 16-án — megérkezett u. e. hó 24-én a kamaránál²⁾ — :

Matthias etc.

Reverende, egregii, sincere nobis dilecti. Accepimus et intelleximus ea, quae nobis huc decima tertia huius de restantia egregii Joannis Mich. quondam Bruti historiographi salarii demisse perscripsistis, quod nos haeredibus ipsius ibidem instantibus significare et quid responderint, nos informare poteritis. Quod ad vestras benigne respondendum erat. Datum Viennae decima sexta die mensis Octobris. Anno 92. ³⁾

Matthias.

ad mandatum seren. domini

Arch. proprium

Wolfgang Joerger.

David Hag.

Niernberger.

(Benignae resolutiones regiae anni 1591. et 1592. nr. 36. fol. 212. orsz. Ltár kincst. osztálya.)

Mi történt e dologban tovább, adatok hiányában meg nem állapítható. A hátralék ki nem fizettetett, s Pinerella Octavia arra kényszerült, hogy Rudolfot annak folyóvá tételére kérje. Ezzel kapcsolatban keletkezett Mátyás fhgnek Bécsben 1594. apr.

¹⁾ A kamarának e nyilatkozata *Windisch* lenyomata szerint. Toldynál LXVI. l. az Expeditiones Camerales az 1592-iki iratok közt megvan; variánsok (14. sor) Toldynál impendentibus előtt beigtatandó »cessante jam-jam quaestu boaris et«; 15 sor. a zárjel törlendő; 18 sor »videtur« »videretur« helyett; 22 sor » $69\frac{2}{3}$ « áll 69 helyett.

²⁾ Ben. res. anni 1591. et 92 fol. 212.

³⁾ Praesentálva 1592. oct. 24.

5. közt megbízása a kamarához, mely a hó utolsó napján érkezett oda: ¹⁾

Mathias etc.

Reuerende egregij sincere nobis dilecti. Cum sac. caes. regiaequae maiestati dom. et fratri nostro obseruandissimo Octavia Pinerella pro commissione humillime supplicavit, quo patris quondam sui Joannis Michaelis Bruti historici olim suae maiestatis restantiam salarij sui ibidem habere possit, eadem sua maiestas illam contentatam esse clementer cupiat: Quare et eiusdem suae maiestatis commissione benigne nobis mandamus, efficiatis, quatenus ea de restantia saolat huius quamprimum uti etiam per se aequum est, contentetur. In quereje suae maiestatis et nostrae uoluntati benignae satisfiet. Datum Viennae quinta die mensis Aprilis anno etc. nonagesimo quarto. ²⁾

Matthias.

Ad mandatum Serenissimi dni
Archiducis proprium
Dauid Hag
Niernberger.

(Benignae resolutiones regiae ann. 1594. 1595. Nr. 38 fol. 64. orsz. Ltár kincst. osztálya.)

Végre Pinerella Octaviára nézve is elérkezett az idő, mikor igényeit kielégítették. Valami Castell Bertalan, ki a kamaránál bizonyos összeggel tartozott, ajánlkozott, hogy a 140 tallérnyi követelést Pinerella Octaviának kifizeti, mit Rudolf 1596. jun. 4. Prágából kelt s a kamarához intézett rendeletében — megérkezett u. a. hó 18-án — jóvá is hagyott, ilyenképen:

Rudolphus etc.

Reuerende ac egregij fideles nobis dilecti. In rationem debitij illius quod Hieronymus quondam Pitti apud cameram istam habuit ac postmodum Hieronymo Scoto, hic autem Bartholomeo Castell porro cessit, iam dicto Castell centum et quadraginta talleros istic numeratos esse, procul dubio nostis. Cum autem memoratus Castell cum toto illo debito alio reiectus ac translatus sit, ideoque ad refundendos centum illos et quadraginta talleros teneatur, quos etiam Octaviae Pinerellae filiae Joannis Michaelis Brutj quondam historicej nostri in rationem sui ibidem restantis salarij se numeraturum obtulit, prout in id benigne quoque assensimus. Quare nos eius rej clementer certiores reddere uoluimus, mandantes ut dictam summam ex memoratj Brutj salaris superinde ipsius Pinerellae quietantia defalcarj, nec non praefatum Castell eo nomine liberum pro-

¹⁾ Ben. res. an. 1594—5 fol. 64.

²⁾ Hátlapján: praesentatum ultima Aprilis 1594.

³⁾ U. o. anni 1596. fol. 96.

nunciarij curetis. Facturj in eo nostram benignam voluntatem. Datum in arce nostra regia Pragensi, quarta die Junij ann. 96. Regnorum nostrorum romanj uigesimo primo, hungariae uigesimo quarto, et Bohemici tidem uigesimo primo.

Rudolphus.

Ad mandatum electj dominj
Imperatoris proprium
T. Hoffman.
Anschelm Vels.
P. Jonas Lilgenau.

(Benignae resolutiones regiae anni 1596. Nr. 39. fol. 96. M. orsz. Ltár kincst. osztálya).

Praesentáltatott és expedálva: 18. Junij 1596.

Azt hisszük, hogy Pinerella Octavia meg is kapta a pénzt mert ezentúl követeléséről többé szó nincsen.

Ennyi bajjal s kellemetlenséggel kellett Brutusnak s halála után leányának küzködni, hogy a tudomány férfja számára az uralkodói kegy által adott évdíj birtokába jusson. Brutus sem járt jobban e tekintetben közvetlen elődjénél, mert *Zsámboki* János történetírónak özvegye, csakhogy férje fizetésbeli tetemes hátralékának birtokába jusson, 4576 frt 50¹/₃ denárnyi követelését egy tekintélyes s befolyásos bécsi kalmárnak kényszerült átengedni, ki aztán 1590. aug. 15-én a kamara által a n.-szombati harminczadra utalványoztatta e követelést,¹⁾ Mindazáltal az előzményekből bizton állíthatjuk, hogy a kamara tanácsosai közt bizonyos előítélet, mondhatni ellenszenv uralkodott Brutus iránt, s minden ellen, amit írt, mely ugyancsak mély és tartós lehetett, minthogy az udvar tiszta, határozott és emberséges szándokai ellenében a legszívósabb ellenállást fejtették ki. Vajjon a propaganda gyűlölte-é annyira Brutust, hogy a kamara tanácsosait oly ellenszenvre hangolta? nem tudjuk, minthogy sehol erre adatot nem találunk. Csakhogy bámúlnunk kellene ebben az esetben, hogy a király s a főherczegek, kik jóakaratólag pártfogolták Brutust, nem bírnak ezzel az áramlattal megküzdeni. Határozottan szűkkeblűségre vall pedig az, hogy egy művelt férfúnak tudományos munkáit mennyiségök szerint mérik, s a jutalmat az ökörkereskedés jövedelmeitől teszik függővé.

FABRITIUS KÁROLY.

¹⁾ Kincstári levéltár, Expeditiones Camerales, 1590.

ÚJABB REGESTÁK A KÜLFÖLDI LEVÉLTÁRAKBÓL.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Zeidler jelentései.

A törökök a muszkák felszólítására Lengyelország ellen készülnek. Tervben van: Leopold főherceget Erdélybe küldeni azon ország megtartása végett, sógora a lengyel király is segítené. Prága, júl. 3. 1612. *Drezdai arch.*

Kassa, jún. 26.

A nádor Báthorynak kedvező feleletet adott. A béke a törökök és perzsák közt helyreállott és így a török tán Erdélyt akarja elfoglalni.

Zeidler jelentése.

A morva rendek felszólították a cseheket, hogy béküljenek ki, mert a török Erdély felé siet. Prága, júl. 10.

Bécs, júl. 21. 1612.

A nádor e hó 26-án Trencsénybe hívta meg a vármegyéket és a tanácsosokat, az erdélyi ügyben tanácskozándó. Azt hiszik, a törökök azon esetre, ha a császár-választásnál egyenetlenség mutatkozik, betörtek volna Felső-Magyarországba.

Aussag eines Kundschafters den 7. júl. 1612. zu Kaschau.

2. A török császár személyesen akar jönni Erdélybe és egy vezérét előre küldi, hogy a szorosokat elzárja. 3. A tatárok is erősen készülnek. 4. A török kém azon hírt hozta, hogy a magyar király személyesen Buda ellen akar menni jövő tavasszal. A lip-paiak legyőzték az egrieket és gyulaiakat.

Zeidler jelentése.

A lengyelek meg akarják bosszúlni oláhországi vereségüket. A törökök bevették Brassót. Prága, sept. 12/22.

Ugyanaz.

A császár a szövetséget kérő perzsáknak azt felelte, hogy megtartotta a fegyverszünetet eddig, de most, midőn Erdély veszélyben van, a kellő lépéseket meg fogja tenni. Prága, nov. 1. 1612.

Ugyanaz.

A nádor és több magyar tanácsos ott van, megbeszélni a császárral az országgyűlés teendőit, hogy a császár Pozsonyban gyorsan végezessen. Bécs, nov. 14/24.

Ugyanaz.

A mennyire hallani lehet, a magyar egyházi rendek azt tanácsolják, hogy Báthory Gábor ellen hadat izenjenek. Nem tudnak megegyezni a német katonaságon, melyet magyar vezessen. Megakarják változtatni a Báthoryval kötött egyezségeket. Bécs, dec. 30. 1612.

Ugyanaz.

Egy török csausz jött ide, oly hirrel, hogy a szultán Erdélyt el akarja foglalni és oda basát helyezni, mint Budára. Bécs, jan. 2. 1613.

(*Martius 22. 1613. Pozsony leírása.*) *Ugyanaz.*

A magyarok nem akarják Báthoryt háborgatni. Ez a császár követét sok szép szóval tartotta. Itteni követeivel 6 német és 6 magyar biztos alkudozik. Új követei által a magyar király hűbéresének nyilvánítja magát és 20,000-főnyi segélyt ajánl. Pozsony, marc. 27.

Ugyanaz.

A rendek még nem feleltek a császári propositiókra, de nagy egyenetlenségük folytán nem kétes, hogy engedni fognak. Az urak naponkint a nádornál találkoznak, a nemesek egy zárdában. Előmutatták a rendeknek a Bocskay által a töröknek küldött hódoló levelet, melyet elégetni határozták. A császár sietésre intett és így tegnap reggeli 5-től esti 3-ig tanácskozás volt a végvárok őrségét illetőleg, a minores gentium, különösen a felső megyék ellenállottak. A császár neveiket kérte. Pozsony, mart. 23.

Ugyanaz.

Az erdélyi követek holnap elutaznak a szászon kívül. A császár nem akar másodsor is pusztá szóban bízni, mint Bátho-

rynál, noha Bethlen nagyon szívesnek mutatkozik, (> doch nicht als ein subdito, sondern ein Nachbar)«, hanem néhány várat szeretne biztosítani, mielőtt még a török betörhet. Lincz, 1614. jan. 13.

Turzó nádor levele az alsó-ausztriai rendekhez.

Minden békében van és békét enged remélni. Rajecz, 1614. máj. 2.

Zeidler jelentése.

A törökök É.-Újvár körül nagyon hódoltatnak, ezért ő fel-sége is meg akarja ismét engedni a portyázásokat.

Zeitungen 1612. Aug. 25. (datum nélkül.)

»Legi literas Regiae Galliarum quibus perscribit se Constantinopoli accepisse, Turcam, serio de invadendo Transylvaniam cogitare iamque militem in expeditione esse. Id, quod novas molestias Caesari creabit.«

Aus Wienn 15. sept. 1612.

»Auss Oberungarn ist seit Jüngstes nichts gehört worden, als das der Wein allerorten, sonderlich in Oberhungern also wohl steht, dass man eine reiche Vexung zu erwartten, als auch Anno 1598.«

Ab eodem dato.

»Die Tataru grassiren in Pohlen herum, es sein von denselben in Maramaros gefangen worden, welche aussagen, dass sie Willens in Hungern ein zu falln und volgent, ihren abzug auff Lippa werz zu nehmen. Es will bei dem Bathory mit den Türggen zu practiciren kein Ende haben. Hat er iecz ein einfachen Teufel, ist zu besorgen dass er 7 ergere dazu bekommt, gillt sein hals.« Báthory hajdúi szöknek Magyarországra.

Levél Pruckmann brandenburgi követhez Regensburgban. Prága 1612. oct. 13. (uj. st.)

— »De Turcarum invasionibus rumor erat, sed tantum rumor. Evanuit nam paulatim is metus, quia Turcis nobis imminere videbatur. Cum praesentes Valachorum et Transylvanorum legati, primum gratulandi causa missi eunt; tum ut de Bathory iniuriis et tyrannide conquerentur. Denique siquid atrocius a Turcis tentaretur, ut in eventum auxilia peterent.«

Pozsony 1613. mart. 26. Vincentius Antal Pruckmannak.

»Alhir gehet die Tage als wäre Siebenburgen albereit in des Türken hand, sollen auch die Hungern rathen keinen Krieg dawider anzufahen.« Igy elvész a 3 vajdaság a császárra nézve.

1613. apr. 20. *Copie eines vertrauten schreibens vom Hungarischen Landtage.*

Az országgyűlésnek vége. Turzó nádor írja, hogy a magyar rendek erősebbek voltak mint az osztrákok. A török háború híreket az udvar terjesztette.

Conditiones, sub quibus Hungari se contributuros sponponderunt. 11. pont.

Apr. 13. Pozsony. Turzó levele, hogy az erdélyi követeket látták Pozsonyban.

Bécs, 1613. maj. 29. Vincentius Pruckmannak.

»Mit den Turcken haben wir Friedt und haben uns keines Krigs wegen Siebenbürgen zu erfahren, da alle Sachen componirt sein durch N.-Palatinum. Hec ex ore Illustrissimi Palatini habeo. Die Tartarn sein wiedrumb zuruck undt Transylvanus schreibt ad Palatinum hisce verbis: Ego optima pace fruor.« Hec ille, unser bewuster Freund.«

Aus Kaschaw vom 18 8-ber 1613.

»Wie man Nachricht hat so solle der Türk den Frieden solchergestalt zu halten gesint sein, zum Fall man ihm Vilek, Trentschin undt alle diese Heuser so Herr von Teuffenbach Erobert widrumb geben wolt.

Extractus literarum Andreae Nigrón missarum per proprium cursorem suum nona Decembris 1612. sacrae caesar. majestati. (latin).

Midőn octóber 16-án a nagyvezérnél tisztelegtem, azt mondtá, hogy a feltételek elfogadásától függ béke vagy háború, tudja, hogy nekem (Negronnak) van ezek teljesítéséhez felhatalmazásom a császártól. Azt feleltem, hogy épen azért vagyok küldve, hogy a capitulatio értelmében szilárdítsam a békét. — Azt akarta, hogy visszavigyem Bécsbe az első capitulatiót és teljesítése érdekében működjem. Megjegyeztem, hogy ez esetben fejemmel játszánám, mert túllépnék megbízásomon. Erre azt ajánlja, hogy követét küldi velem a feltételekkel. Ez tőle függ, felelém, de az elfogadás ő felségétől. Végre parancsolta, hogy egyelőre maradjak nála, mibe belenyugodtam. A nagyvezér kijelentette, »secure capitulationem vestram volo observare, praesertim illam, cum lege quadam annullatam Murath Passae«. A mufti felszólal, hogy az nem a német császáral történt, a törökök legjobban tudják, hogyan ment minden végbe. Erre én: hát miért nem hajtjátok végbe azt, mit egyértelműleg határozatok el? Nagyvezér:

»Ego scribam vestro imperatori ut vos scribatis; Ego respondeam, scribatis, me excusetis vel culpetis, ut vobis placet et ac-

currit, quod claudamus oculos ante lucem, et non agamus vel agere velimus, praeter tractatum factum penes fluvium Zitva scriptum lingua Hungarica, ut vestra celsitudo permisit, penes me scribere et non scribere idem est, cum potissimum id efficere potest, quid velit et ipsi placeat.» Panaszkodik, hogy 60 napon át váratták audientiára.

Ajándékokkal járultam a tanácshoz és a vezérekkel ebédtem. Miután én és szolgálaim új ruhákat kaptunk, a császár elé járultam, lábait megcsókoltam, és egyedül maradván vele, Felséged nevében üdvözöltem. Hangosan kikeltem, hogy a szerződés 6-ik pontját nem tartják meg, mire a nagyvezérnek meghagyá hogy ama szerződést vizsgálja, melyet Mátyás császárral kötött, és azután feleljen.

A nagyvezérrel Skanderrel együtt tanácskoztunk. Felolvasta a Felségednek küldendő levelet, melyben írja, hogy én több ízben alkalmatlankodva (importune) is kértem tőle Erdélyt a zsitvatoroki »reformata capitulatio« 6-ik pontjának értelmében, melyet Ali basa kötött. Feleltem, hogy mostanig Murát basát okozta, ki meghalt és nem felelhet, miért vádolja most Ali basát? Az egész világ tudja, hogy a zsitvai békéhez a szultán is hozzájárult. Csak azt bizonyítja, hogy a török megbánta azon esküvel erősített szerződést és ürügyöt keres szabadúlni tőle. Erre a basa felszólított, hogy küldjem el levelét Felségednek, mit íme teljesítek.

A nagyvezér vakmerő és dölyfös ember, görög származású. Gazdagságát nyelv nem éri fel, azt mondják több mint 60 millió aranyra rúg. Fia, a görög kincstárnok »de Lacovicio«, minden másodnap meg szokott látogatni, és úgy nyilatkozott atyja felől, hogy kincseivel minden fejedelem ellen harcolhat három évig, ha a szultán nem is segíti egy asperrel sem. Mindennek az a vége, hogy minden pontban meg lehet egyezni, de Erdély ügyében nem. — Berlin.

Jägerndorf 1613. júl. 16. Hartwich von Stitten Pruckmann Fr. brandenburgi követnek Regensburgban.

A linczi rendek összetűztek a papsággal, mert emez az 1609. császári resolútiót nem ismeri el, noha a császár 1610-ben a magyar nádor közbenjárására újra megerősítette.

Klesel korrespondentiája a római bibornokokkal csak az evangelicusokat fenyegeti, a török most nyugszik. »In Hungern und Siebenburgen ist gahr sicher und beim Türken eitel Friden, do ess auch erfolgt, dass der Haruff Vezier, den dess Keyserers Orator Negroni von Reichthumb und tyranney so beschrieben, todess verblichen, hatt man sich noch weniger zu besorgen.« Az érsek-újbári 2 német zászlóalj és Tieffenbach ezredes kinevezése

nagyon elkéséríti a magyarokat, kik elpártolással fenyegetődznek, mert az udvar nem szavatartó. A török sem szereti, ő felségének több baja lesz e dologból mint tanácsosai hiszik, aztán csak ingerlik kissé a törököt, hogy a birodalmi gyűlés adjon pénzt ellenük.

Pozsonyban nem rég ez történt: A császár felszólítja a rendeket, hogy küldjenek követséget Regensburgba, előadni a török veszedelmet. Eleinte szabadkoznak, végre a római párt győz és elküldenek egy előkelő gazdag fiatal urat (nevét elfeledtem). Ez instructiót kér a rendektől, hogy mit mondjon. Azt felelik, csak azt mondja, mit a császári tanácsosoktól hall. Erre azt válaszolja, hogy hisz akkor azok maguk szóljanak Regensburgban, jobban értik mint ő. Nem is ment el mai napig.

A császár neje és Klesel nem gondoskodnak még római királyról. A spanyol király 2 fiát szeretné azzá tenni. »Die Spanische Manier gehet den Oesterreichern albereit sehr im köpffen herum, wie sie bishero eitel cavalir gewesen, also stehen itro daraiff, dass ess lauter Don Jan, Don Ferdinands etc. geben wir.« Ez ellen őrizni kell a birodalmat. A protestánsok üldözését a császárok és Klesel okozza.

Belgrád, 1613. jul. 26. „Wie Vezier Hassan Bassa auss Gottes fürhebung, — der andere Vezier zu Urumet in Bosna, Temesvar, Canisa und Erlaw, Serdar und Statthalter zu Ufen. Euch enthalt der Teyssa gelegenen Heydug gischen Rittersleut.

Bethlen Gábor által megtudta a szultán, hogy Báthori Erdélyt tönkre teszi. Ezért többé nem ismeri el fejedelemnek és Skender basát, kanizsai beglerbéget küldi ellene. Ezért ne keljete fegyverre Báthory mellett. Küldjete követeke Gy.-Fehérvárra fejedelem választásra. Ez esetben megmaradtok szállásitok birtokában. Ellenkező esetben nagy veszélyt hoztok magatokra.

Stitten Hartwich Pruckmannak. Jägerndorf 1613. aug. 2/12.

Küldi a nádor levelét, melyet a morva országtanácshoz intézett. A török ellen adandó segély ügyében már tanakodtak Brünnben és Károly herczeg Szilézia főkapitánya is nyert már utasítást. A császáriak nagyon örülnek a dolognak. Az országoknál az lesz a kérdés, be kell-e avatkozni az erdélyi ügyekbe? Félév előtt Pozsonyban Klesel és társasága erre igennel feleltek, a magyarok nemmel. »Ich bin erinnert vertraulich zu warnen, als ich den hiemit den Herrn thue, der hungarischen Botschaft auf den Reichstag wol warzunehmen, Es steckt ein grosses Mysterium dahinter. Einmal ist dieses gewiss, was die Kayserlichen Rätthe ihnen eingeben, und wie dieselben pfeifen, werden diese tanzen. — Man wird wie J. Mt. Rätthe wollen.«

A bécsi gyűléssel nagyon rosszúl bánik az udvar, látszik, mily kellemetlen reá nézve az unio.

(Mell.)

Turzó nádor Morvaország marsaljához.

Tegnap levelet kaptam az erdélyi vajdától, melyben a török szándékát adja tudtomra.

Nagyon készűl, mintha Jenőt és Lippát akarná ostrom alá fogni. A vajda segélyt kér. A vármegyéket már felszólítottam, különben ő Felsége határozatát várom. Az esztergomi törökök újonnan Dalmad községet pusztították el Hont vármegyében. Ő Felsége tanácsosait e hó 12-re meghívtam N.-Szombatra, az ország ügyeiről tanácskozandó.

Kérem kegyelmedet, hogy ugyanazon véleményt kövesse mind ebben.

(Mell.)

1613. nov. 2. Abaffy Miklós kapitány levele Ferdinánd főherczeghez.

Midőn Ő Felsége három magyar megye hadi népével Erdély segítségére küldött, Báthoryval megegyeztünk, hogy háború esetén befogadja katonáimat a várba (Nagy-Váradon). Azóta több ízben küldött követeket N.-Szombatra és tudtára jött, hogy ő Felsége segélyére nem számíthat. Ezért Báthori úgy nyilatkozott, hogy ha a török jó, nem bocsát be a várba, inkább alkudozik a szerdárrel két debreczeni polgár segélyével. Noha több ízben intettem, nem használt semmit. A főurakkal megbeszéltem a szörnyü veszélyt, »weills Sie ihrem Herrn dem Bátori nichts einreden dürffen, und dadurch gegen Ihm Verhast beygefallen, und uns dahin verglichen, *denselben alss des Vaterlands verderter aus dem Weg zu räumen.* Vonderselben Zeit an, will periculum in mora, Ich mich in omnem eventum beflisse, dassjenige, was einmal geschlossen, exequiren zu lassen und darauf solche Bestellung gethan, dass er in seiner Schlafkammer, mit seiner eignen Seitenwehr, so Er mir selbst in meine Faust auf mein Begehren zu sehen geben, den Tag vor seiner Entleibung beschehen solle, wo anderss solches durch dassjenigen, so ich mit Weiss zur Assistentz beordert, gehabter Kleinmüthigkeit nicht verhindert worden wäre, darauf dieser sachen notwendig folgenden Tag, alss 27. Oktob. verschoben werden müssen, in mittellss Báthori nichtss dergleichen vermerket, Ich Ihn desselben Tags Nachmittag da hin beredt, dass er zur Besichtigung meiner untergebenner Kriegssleut, inss feltdt spazieren gefahren, und ich vorher ausserhalb der Vorstadt bereitt vor seine eigne Leuthe 50 gutte Soldaten bestellt, die In zu solchenn Ende aufgewart haben, undt sobaldt Báthori zu der Vorstadt fahret hinaus khom-

men, von den selben zugleich 2 Schüss bekommen, damit von dem Wagen gesprungen, sich zur Wehr gestallt und volgendts von den andern niedergereñnt und erschossen worden. Dabei der seinigen gleichfalls zwei, so mit Ihrer Gefahr und wie billig sich seiner angenommen, tödtlich verwundet worden.« A katonákat, kik ezt végbevitték, egyelőre fogságba tétettem, nehogy vérengzés támadjon köztük és Báthory emberei közt. »Hirunter habe ich nicht unterlassen, durch Andrea Géczy und Wolfgang Camuthi zuthun, wie das Hauss Grosswardein für Ihr Kays. Mt. zu erhalten wäre, tractation zu pflegen, und hierzu dienstliche motive fürzukehren.« De ezek attól félnek, hogy a török ostrom alá fogná ez esetben. Ha azonban az ellenség jó, »eo facto sind Sie erbietig dasselb Ihr. Kays. Mt. zu erhalten und dern Besagung darein zu nehmen.« Jó volna Rhédey Ferencz kapitánynak, Géczy Andrásnak és Kamuthi Farkasnak hivatalos kegyelmes levelet írni. »Ob ich nun an dem, wass mit dem Bathori vorgefallen, Recht oder Unrecht gethan, stelle ich Eur. Erz. drchl. gnädigster discretion und Erkenntniss.« Húségem miatt számot tartok kegyére.

In meinem Veldtquartier.

(Mell.)

Kolozsvár, 1613. oct. 18. A szász universitas levele Dóczy Endre szatmári kapitányhoz.

Hazánk érdekében tudósítjuk arról, mi történt. 50—60,000-nyi török, tatár és oláh sereg jött septemberben. Skender basa, Kanisak Beglerbei és Magyar Ogly Aly basa alatt Brassó, Lippa és Jenő felé, a szultán parancsával, hogy Báthoryt kiűzzék az országból. Azután szabad választást enged. »Weilss aber den I. Gott also gefallen hat (vielleicht auch auss sonderlicher fürsehung auf Unser Armuth Sächsischer Nation), dass der Landverderber Gábor diesem Volkh nicht hat stehn können« oktober 20-ára ide hívtunk országgyűlésre. Bízunk benne, hogy a császár nem segíti Bátorit, különben a nagyvezér megindúlna Drinápolyból.

Földváry Márton kém jelentése (magyarból).

Augustus 13-án Báthory Szász-Sebesen azt mondta, bízik a császár segítségével. »Quod autem ego pro submittendis mihi singulos. dnos Praelatos et magnates non compellem, aliud nihil obstat, quam quod velim a singulis comedentibus atque bibentibus diffamari atque corrideri, quasi ex pusillanimitate auxilium illorum implorare.« A nádornak írtam. Földváry Vaskapunál Török Istv.-t látta 600 katonával, a fejedelemmel 3000 van, a mágasok katonáin és a hajdukon felül, úgy hogy mindössze 10000-re

mehetnek. A székelyek »viam Borranttia vocatam« fogják védni Ogli basa ellen. Ezek is 10,000-en vannak. Báthory a mondott basa táborába Székely Mártont küldte, szerinte 10,000 gyűlevész katonája van, azonkívül 1800 jó oláhja. A tatár segílyt várja. — Földváry Jordan Buday Istv. máramarosi alispánnal találkozott, ki eleinte azt mondta, hogy 8000 lengyel jó Báthory segílyére, később csak 200-at emlegetett.

Szász-Sebes 1613. aug. 9. Báthory G. levele a császárhoz. Segélyt kér.

Kassa, 1613. aug. 21/31. Stitten Hartwich levele Pruckmann Fridrik brandenburgi tanácsoshoz és vicecanczellárhoz. (német).

»Sein Schreiben aus Regensburg vom 1. August ist mir gestern zugekommen.

Zweifle nicht, Ihnen sei inzwischen auch zu Handen kommen, wass der Herr Palatin in Hungarn auf das Siebenbürgischen Vayda Verursachen von sich geschrieben.«

Félig sajnálja, hogy ezt tudatta Pr.-al, mert előreláthatólag a császár amúgy is törekedett volna a rendek előtt Regensburgban még nagyobbnak tüntetni fel a veszélyt, mint a mekkora is, így inkább a császárnak mint a rendeknek használt ezen tudósítás. Ha Báthory veszélye valóban oly nagy volna, több levél következett volna már, de a nádor mai napig hallgat.

»Darauss abzunehmen dass Báthory auch an ihn weiter nichts geschriben und der Türck leise procediren muss. Gedanken sein zolfrei, Báthory lässt dies Schreiben an den Palatinum eben in solcher Zeit, dass sich die Comitia anheben sollen abgeben, und ist der Palatinus wol zu erlich dazu, dass er um einigen furtum wissen soll, sondern meint alles was er schreibt erlich, aber dehren wahre es nicht zu viel, die armatum Caesarem geben hätten.«

Azt sem szeretnék sokan, ha don Balthasar de Maradas táborzana és a vajdát megcsalná »hominem alioquin dissolutum.« A portánál bizonyára még nem határoztak Báthory ügyében. A szomszéd tartományok várják ennek további eljárását.

»Im Uebrigen werleihe der allerhöchste Einigkeit, heilsame consilia, und einen Schluss, der zu seines Nahmens Ehre gereicht«.

Datum Jägerndorff 21/31. august. 1613.

Zsarnócz, 1613. aug. 22. Thurzó levele a császárhoz.

Hasznosnak tartja Báthorynak és Radul vajdának segílyezését.

Gy.-Fehérvár, 1613. aug. 25. Báthory G. Thurzóhoz.

Már régóta írtunk kegyelmednek és Dóczy Endre még is csak most kezdi a toborzást. Az oláh vajdákba nem bízhatom: »Illi enim nomini solummodo Walachi sunt, re autem ipsa veri Turcae.« Mégis remél, ha a császártól nem sokára jó segély.

N.-Várad, 1613. aug. 31. Zeitung.

Csanádot Fellakot, hol törökök voltak, a rácok, a lip-paiak és jeneiek elfoglalták és a csanádi béget Báthoryhoz vitték.

Rédey sept. 2-án Dóczynak ezt írta: Az oláhországi törökök betörték Erdélybe és a Vaskapunál megütköztek Báthory seregével. A lip-paiak sok kárt okoznak a töröknek. Szeged körül több csetepaté volt.

Kassa, 1613. sept. 2. Sármasághy. Zs. levele a nádorhoz. (má.)

Már régóta figyelmeztettük ő felségét Erdély veszélyére. Aug. 27-én 9000 lándzsás török tört át a Vaskapun. más nap 12,000 pandur és 6000 török Bethlen G. alatt. Török István hátat fordított, Brassót és a Bácsaságot Magyar Ogli basa foglalta el, legyőzve a székelyeket etc. Ajándékok küldése. Colomeából írják, hogy nagy tatár had egyesül Ogli basával. Báthory követet küldött hozzánk, hogy térjünk vissza Erdélybe. Karán-Sebes, Lugos és az én váram Zsidóvár már török kezén van. Bethlent akarja a török fejedelemmé tenni, a városok tanakodnak és nem bíznak a törökben.

Várad, 1613. sept. 2. Rhédey Dóczynak Szatmáron.

A török ellen a Vaskapunál erős harcz volt. A lip-paiak is ártanak neki. Szeged körül több csetepaté folyt.

Szathmár sept. 5. Dóczy Forgácsnak, hogy Báthory Tordánáltáboroz. A kővári kapitányt Szebenbe küldte pénzért, ezt visszatértében a székelyek pénzesztül elfogták.

Bcscse, 1613. sept. 6. Thurzó György Zerotinhoz.

Nagy-Szombaton tanakodtunk, Molart is jelen volt. Azután Besztercebányára mentem, hol a polgárokat csendesíteni kellett. Örülök, hogy az erdélyi ügyeket kegyelmed megírta a cseh és sléziai rendeknek.

1613. sept. 8. Forgács Zs. levele Teuffenbachhoz Érsek-Újvárott (má.)

Jó volna segíteni Bathorynak, ki nagyon kéri a segélyt. A török béke megszűnik ugyan ez által, de azért kell a keresztényeken segíteni. Épen most jött Cserény Farkas Báthory követe. A megyék nem szívesen állítják a katonaságot.

1613. sept. 11. Bytche. Thurzó levele a morva rendekhez.

Az erdélyi fejedelem Cserény Farkast küldte hozzám segélyért a török ellen, ki Bethlent akarja fejedelemmé tenni. »Latet tamen anguis in herba: nam aliud Turcam moliri, ac tam cogitare practicam certo intellexi; ut nimirum Transylvania capta unum passam suum cum aliquot beghis abidem; in Walachia vero et Moldavia duos beglerbegos substitueret.« A török a béke ellenére sok helyütt pusztít. Járjanak el minél gyorsabban a segély ügyében.

1613. septemb. 12. Ugyanaz ugyanannak.

Az országgyűlésről jelentik, hogy a császár propositióinak a szász fejedelmek, Neuburg és Darmstadt mondottak ellen.

Helyben minden csendes, e levegő is egészséges a nagy városokban, Bécsben Prágában, Pozsonyban, Krakkóban uralkodnak a betegségek.

»Auss Hungarn hatt man, dass der Hassan Bassa sich mit dem Betthlehem Gábor ohngefahr auff 18,000 Mann stark zwischen Griechisch Weissenburg und Temeschwar befinden, und ein ander Bassa, liege mit den Vayda aus der Wallachei in derselben Provinz auf ein 30,000 Mann stark, zu denselben haben noch so viel Tatern stossen sollen. Ob es geschehn, weiss man noch nicht gewiss. — Hingegen hat der Siebenburger auch bei 10,000 Mann guten Volks bei sich, und sollen die Siculi 6000 Mann stark auch einer andern Seite auch liegen, ihm zum besten, vermeint auf Hülf aus Polen zu haben, weil aber dieselben genug mit sich selber zu thun haben ist es ungewiss.«

A nádor feleletre és parancsra vár még az udvar részéről, és noha általánosan félnek, hogy a török Lippa ostromához fog, csendes még az ország. A nádor nem is írt még a szomszéd országoknak, miből látszik, hogy alaptalan a vélemény.

Jägerndorff sept. 12. 1613.

Bicsse 1613. sept. 15. Thurzó Zerotinhoz.

Követem nem a temesvári basához, hanem a nagyvezérhez ment. A megyei hadakat siettetem, mert a török már pusztít. Nem sokára Komáromba megyek. Remélem a morva hadak is készülnek. Mig az osztrák rendek fölszólaltak Tieffenbach ellen, erre Molart azt felelte, várjuk meg a császár visszatérését.

Byttcha, 1613. sept. 16. Thurzó Gy. levele Zerotinhoz.

Sept. 6. és 11. leveleimben tudattam az erdélyi újságokat. Követem nem a temesvári basához ment, hanem a vezérhez, még nem tért vissza. A szomszéd megyéket felszólítottam elővigyá-

zatra. Néhány nap múlva Komáromba megyek a katonasággal. Teuffenbach ellen protestaltunk, Molart azt felelte, várjunk, míg a császár Németországból megjő. Bízunk Morvaország segélyében.

Brünn 1613. oct. 2. Zerotin Károly levele Stittern Nartvichhoz.

Az a hír, hogy Báthory a törökkel alkuban van. A nádor még nem irt erről. Ő fölsége irt nekem, hogy gyűlésen kívül tegyünk valamit Magyarország segélyére. »Ich glaube wir werden die Hülf wol pleiben lassen, bis die Vngarn selbst armiren, es wäre dem, *dass aus die Hu. Böhmen und Schlesien* mit ihrem Exempel abhilten, *weil man ad partem mit ihnen handeln* soll. Und sie, sonder bis die Böhmen solche Bewilligungen eingehn ohne die gemeynen Stande.« Már minden felé toborzanak Ausztriában. »Don Balthasar und ander Dons werden sich vielleicht auch erzeigen, mitt denen werden es die Hungarn gut haben und wir auch. Ich fürcht, im Fall wir so lang leben, dass wir in wenig Jahren wieder ein Bocskaysch Wesen sehen.« Okot adnak hozzá eleget. Tiefenbachot német katonasággal Érsek-Újvárra küldték, Komáromot Reifenbergnek ígérték, mi ellene van a bécsi békének. Magyarországon a sáskák nagyon pusztítottak.

P. S. Kassára 55 embernyi követség érkezett, hogy Báthoryt ne segítsék, mert a szultán békét akar a császárral.

1613. oct. 4. Ugyanaz Ugyanannak.

Remélhető, hogy a birodalmi gyűlés szilárd marad és a török beütése Erdélybe sem ijeszt reá. Hat nap állott Károly herczeg, (Münsterberg) egy szatmári ujságot közölt velem, mely majdnem reábirta, hogy összehívja a rendeket, miről további hírekig lebeszéltem. Négy nappal később két kassai polgár hozott hiteles írást. Magam is megijedtem ennek folytán és hívtam a két kassai embert. Ezek mondták, hogy most már nem félnek, mert Bethlen Gábor nehezen boldogul Báthory ellen.

(Mellékletek.)

Szatmár 1613. sept. 3. (Zeitung).

Augustus 27-én 4000 török lovas betört Dévánál. Más nap új 18,000 ember egyesült velük. Báthory hajdui nem állhattak ellen. Brassónál Majoraly basa ütött be és levágta az őrző székeket. Az erdélyiek ajándékok által akarták tartóztatni a törököt, de a kolozsváriak, kik 4000 tallért vittek, nem is jutottak a táborba. Báthory Szász-Sebesről Fehérvár felé indult, mintha Kolozsvárra szándékoznék. A szász városok pénzzel akarják magukat megváltani.

Rácországból kémeik tudósítanak, hogy a törökök meg akarják tartani Erdélyt. De a basák kihirdették, hogy mihelyt Bethlen el lesz ismerve, kivonódnak.

Kassa 1613. sept. 12. Gr. Forgács Zsigmond levele Palocsay Györgyhez, Sziléziában. (latin.)

A vajda Perényi Farkas által tudósította a nádort és engem a török rossz szándékáról, és hogy már betört a Vaskapun át. Felszólítom uraságodat, jelenjék meg e hó 18-án, minél nagyobb kísérettel Gönczön nálam, hogy a szükség szerint, a szerződés értelmében segítsünk az erdélyieknek.

Brutócz 1613. sept. 24. Nova.

Magyarországból sept. 19-én ily hírek érkeztek Wladislaviába. Az erdélyi urak egy része, a török beütés után elpártolt Báthorytól, Bosznácz basa, mint mondják, Egerhez jó nagy sereggel.

Egy török csausz 47 lovassal Kassára ment követségben Forgácshoz. Midőn nem lehetett őket mindjárt fogadni, »anuntiarunt, ut audientiam illis quam citissime praeberet, illosque plena resolutione remitteret, quoniam illi adeuntes portam eiusdem civitatis cassoviensis plena voce nuncium ad illos commissum exclamant et regrediuntur.« Forgács több főúrral tanakodott. A török azt követeli, hogy a magyarok Báthoryt ne segítsék. A szultán meg akarja büntetni, mert a némethez hajolt.

Jägerndorf 1613. oct. 4. A jägerndorfi kormány Károly herceghez.

A kassai 2 polgárt és velük jött papot kihallgatták.

Eleinte nagyon félték a töröktől. A budai és egri törökök megindultak, de Báthory hajdui által nagy vereséget szenvedtek.

A székelyföldet Bethlen Gábor tűzzel vassal pusztította, az emberek többnyire az erdőbe menekültek. A Báthoryval levő székelyek több ízben legyőzték Bethlent. Az oláh vajdának nincs hadi népe. A török kormány nem készül, Bethlen csak néhány basát nyert részére. Elfogyott a katonája, nem maradhat Erdélyben. Forgácsnak volt császári parancsa Báthorit segíteni, a felső-vármegyék, kiket sept. 18-ára összehívott, készeknek látszanak erre. A brassaiak kétségbeesésből hívták meg Bethlent.

Aus Caschau vom 30. Octob. 1613.

Abaffy Miklós Váradról postával megérkezett és azon hírt hozta, hogy vasárnap Szilasy János 60 emberrel megölte Báthoryt a vadaskertben. A várban Géczy parancsol. Wie Herr Abaffi vermeldt, sol er von der Pasteyen haben heraub geschryen. Er wolle des Röm. Kaysers getrewer sein und die Vöschung vorhalten.

Naszuf basa, ki most Erdélyben van a török császárnak azt írta »Er solle künftig in Weissenbürgk in Siebenbürgen seine Residenz nehmen, von dannen könne er nit allein Hungern sondern auch benachbarte Länder zur Huldigung bringen.« Az a béke a császár és a török közt megszűnt.

Jägerndoff 1613. oct. 9. Hartwich von Stiltten Pruckmannak.

Fontos a magyar gyűlés Gönczön, mely elhatározta a felkölést és elrendelte a sereg bevonulását Erdélybe. Azt mondják Báthory alkudozik a törökkel, nem bizonyos. Magyarországon és Ausztriában nem toborzanak. Morvában csak tanácsot kér a helytartó. (Ferdinand fhg) Zierotintól, ki nagyon ügyes, nekünk írták, hogy 1000 embert állítanak ki. Morváról tudom, hogy nem segít-míg a magyarok nem fegyverkeznek. Puchaim és Trautmanns, dorf toborzanak, nemsokára donok is jönnek, kikkel jól férnek össze a magyarok. Ezeknél nem sokára új Bocskay fog felkelni, mert az elégedetlenség igen nagy azért, hogy az érsek-ujvári dolgokon felől Komáromot is Reiffenbergnek ígérték.

Tudósítson a regensburgi ügyekről.

»In Hungarn fliegen Hewschrecken hauffenweiss, verderben dass Landt und thun grossen schaden, Seindt gestaltet und anzusehet, also hetten sie Münnihskappen an. Gott gebe, dass sie sie nicht die Geistliche Hewschrecken bedeuten, die unss auszufressen begehren?

Soprony 1613. oct. 12. Thurzó Gy. Ziertinnak.

A nagyvezér 22 napig visszatartotta követemet, azután kedvező feleletet adott minden tekintetben. »Nil nisi grata nobis, optata Patriae, salutoria Christianitati, ipsius spirabant literae, sonabat nuncium.« Ily hangulatban veszem hírét, hogy Báthori Váradra vonult és a török és tatár tüzrelvvel vassal pusztít. Ily körülmények közt oct. 18-ára hittam Galgóczra a tanácsosokat.

Jägerndorff 1613. oct. 15/25. Hartwich v. Stitten, Pruckmannak.

Hassan basa nagyon reászedte a nádort, ki ígéretei folytán visszatartotta a hadra készülést. Minthogy azonban még mindig nem kér segílyt, azt hiszem azon véleményben van még, mint a protest. megyék a múlt országgyűlésen: hogy Erdély miatt nem kell háborúskodni a törökkel, noha Forgács bibornok és testvére nagyon pártolták a császár kívánságát. Most bizonyosan nemsokára ő felsége mindenütt gyűléseket fog hirdetni. Szükséges, hogy a regensburgi gyűlés se ajánljon segílyt, míg a magyarok nem kérik.

Jägerndorff, 1613. nov. 1/11. Hartwich v. Stitten, Pruckmannak. Cöllnben a Spree mellett.

Szatmári kereskedők nem tudnak semmit a nagy erdélyi veszteségről. Írtam is már a választónak. Tehát a veszély még sem oly nagy.

Jägerndorf, 1613. nov. 7/17. Stitten Pruckmannak.

Isten megmentette Erdélyt Báthorytól. »Genus internecciosis ist nicht zu loben, aber Gott stellet uns täglich vor Augen, wie er einen Buben, mit dem andern strafet.« Gyilkosait bizonyára a török vesztegette meg. A császáriaknak nem lesz már ürügyük a beavatkozásra.

»Ad partem wurde mir sonst weiter geschrieben, und soll von einem vornehmen hungar. Herrn (nicht vom Palatino) herkommen, dass Sie einen Herrn Ihres Mittels und Nation, Silvassy Balthasar erwählet haben sollen.« Nem tudom abban marad-e. Sehol sem tartanak török háborútól.

»Wass dem Palatino für ein Verweiss von Hoffe wegen seinen Schreibens zu kommen ist, Sehet der Herr gleichfalls. Ich bin hoch gebetten, diese Copey nicht weiter kommen zu lassen, hab Ich meinen Herrn allein aussgenommen, der Herr wolle den Extract interneccionis Báthorianae extrahiren.«¹⁾

Jägerndorff 1613. nov. 9/19. Hartwich v. Stitten, Pruckmannak.

Báthory halála után az a főkérdés, a török szavatartó lesz-e, mely esetben nem kell félni háborútól. A magyarokat a török hadjárat nem sértette. Az, hogy a török nem foglalja el az erdélyi várakat, bizonyítja, hogy nem akar állandóan ott maradni.

Bossitz (Brünn m.) 1613. nov. 10. Zerotin, Stitten Hartwichnak.

A nádor épen most tudósított Báthory haláláról. Rosz ember volt, de övéi mégis árulók. Az udvar nem szereti a tartományok közti levelezést, noha a törvény akarja. Nem tudja, a nádor mit szól hozzá. Mindenesetre nagy vigyázatra van szükség a császár környezete ellen.

P. S. Most értesít egy magyar úr, hogy az erdélyiek Szilvásváry Boldizsárt választották, nem Bethlent.

Jägerndorff, 1613. dec. 2. Ugyanaz ugyanannak.

Erdélyben Bethlen Gábort választották vajdává, ki a portánál megdöntötte Báthoryt. A szultán követet küld a császárhoz, hogy békét akar mindenesetre veie. A budai kerületben

¹⁾ Nincs mellékelve.

néhány peres hódolt falu miatt commissio ült össze, de a császáriak rosszul jártak el. Minden módon háborút akarnak.

Jägerndorff, 1613. dec. 11/21. Ugyanaz ugyanannak.

Azt mondják, hogy Bethlen Gábort felakasztották és hogy Skender basa Erdélyben akar telelni, de a nádor nem ír erről semmit, sőt szerinte ott Báthory halála óta nem történt semmi. Báthory hajdani hívei: Giczy, Rédey, Szilassy etc. meghódoltak Bethlennek. Szeben önként megadta magát. Huszt a császáré akar lenni. Ez nem hihető, mert a nádor levele szerint nincs már török az országban, pedig e foglalást nem engedhették volna meg. Bethlen 2 követet küldött a császárhoz, kiket Ferdinánd Újhelyen fogad. A jó erdélyiek békében élhetnének. »Aber wir, sage ich wollen Kriegen, Dominus Pastor noster, Her Vitruvius, vulgariter Bischoff Klesel mit seiner Gesellschaft, der gehet tag und Nacht damit um, ut nobis haec otia rumpat.« Spanyolország, a pápa és az olasz fejedelmek pénzt ígértek. Puchheim új toborzott katonái Komáromnál vannak, mi a magyaroknak nem tetszik.

Bossitz, 1613. dec. 13. Zerotin Stitten Hartwichnak.

Erdélyi ügyekről nov. 30-án azt írta a nádor, hogy Báthory emberei kibékültek Bethlennel. N.-Szeben meghódolt, az egész ország az övé, csak Huszt vára nyilatkozott a császár mellett. Bethlen a törökök elvonulása után 2 követet küldött a császárhoz. Magyarországon békés minden, csak Vitruvius — Khlössl püspök akarja a háborút »welcher Tag und Nacht mit dem Gedanken umgeht, nobis haec otia faciat.« Most már alig lehet kétkedni a háborúban úgy hogy a jövő nyáron is fegyverben leszünk.

Lincz, 1613. dec. 27. Ernst de Rage Pruckmannak.

Biztos hír jött, hogy a törökök elfoglalták Váradot és szereszét pusztítanak. Bouquois gróf lesz a főparancsnok, ki már 8000 embert toborzott.

Konstantinápoly 1616. febr. 6. Extraît de la lettre de l'orateur Haga.

— »On entend ici, qu'entre d'Empereur d'Allemagne et les Polonois il y a l'alliance faictes pour s'assister mutuellement contre les Turcs, a la quelle ey devant les Poulonnois n'ont jamais peuz estre portez.«

Konstantinápoly 1617. mart. 21. Nája Cornel jelentése.

A lengyelek és kozákok erősen készülődnek. Ellenünk Skender basa alatt nagy tábor gyül. »unde de Princen von Tran-

silvania, Moldavia, unde Valachia tve assistentia mil alle haere macht ob entboden. — op de vrede in Ungaria is mede gansehelych good fundament to machen alsoo man vert dat de stenden alda in geenderliche maniere willen consentiren mit overlovoeren vande se stich dorpen gehrorende tot get Bisdom van Strigoria unde alle da weren verwondrt, dat den duytschen Keyser en de tegenwoordige gelegenheyt onde hoot van de Turcken soo prejudiciabile vrede vorr het Ungersthe Rych beslossen hoost.

Székes-Fehérvár 1621. jul. 19. Mehmet kanizsai basa a szlawnon és horvát bánokhoz és urakhoz (cito.)

Nem tartjátok meg a békét, hanem német és olasz segélylyel pusztítottok. Ha békét akartok, tüstént indítsátok el a tábort. Feleljetek gyorsan.

Zeidler (Hofmann) János szász követ jelentései a császári udvarból.

Most Nagy-Szombaton a császár Erdélylyel alkudozik az előbbi szerződések megújítása tárgyában. Biztosok: Pázmán, Molart, Révay Péter és Pethe László. Prága, 1617. jun. 29.

Ugyanaz.

A császár a veszélyes viszonyok miatt maga megy el octoberben az ottani országgyűlésre. Félő, hogy különben a rendek maguk hívják össze a gyűlést, vagy hogy a hajduk Rákost tartanak. Ezt tudtára adták a magyaroknak hozzátéve, hogy ő felsége a királyságát szereti mindenek fölött. A bibornok (Khlesl) a török követet Zsitvatorokra küldötte. Maga is lemegy még a császár előtt. Itt a magyar ügy kedvező kimenetébe és a török béke fenntartásába biznak. A 60 falut is megkapják, mert a török most Perzsiával van elfoglalva. A magyarok ebbe bizva, nem akarnak engedni. A mi palánkok lerontását illeti a hajduk részéről, erre tán reá lehet őket bírni.

Az udvarnak nincs kedve új nádort választatni, ki a király jövedelmét és tekintélyét csökkenti. Prága sept. 11. 1617.

Ugyanaz.

Magyarországban nagy a nyugtalanság. Azon hírre, hogy a török a 60 falu adaját beszedi, néhány 1000 magyar összegyűlt és a megyék felkelést hirdettek. Főkapitányukat megölték árulás gyanuja miatt. A török követ elégedetlen és fenyegető. Prága, sept. 25.

Ugyanaz.

Az orvosok ellenzik a császár utazását. A tanácsosok közül is csak a bíbornok akarja, hogy a császár jelenléte által könnyebben boldoguljon a magyarokkal a sérelmek ügyében.

»Weil auch zu besorgen, Es möchten die Hungern, vor Ersetzung des verstorbenen Palatini, nichts auff einige Propositions puncta antworten, hernach aber, wann des Kaysers gethanem versprechen zu folge, ein Palatinus (und vielleicht Forgács der dem Cardinal gehässig) benennt werde, vermöge ihrer privilegien, in Abwesenheit des Königs von keinem andern commissario alss ihrem Palatino hören und dippultiren wolllen. So könnte inmittels König Ferdinandus, nachdem er zu vorden Friedensschluss mit den Venedigern publicirn lassen, mit einer guardj von 6000 Mann nach Hungern zu rücken, und also vom Kayser das Succession werk befördert, und dagegen verhindert werden, dass die Hungarn (denen man seit des Palatini tode Jesuiten aufgetrungen) nicht etwa mit den Oesterreichern ein defensionswerk in Religions sachen befestigen möchten.« Pázmán azt írja az udvarnak, hogy minden rendben van és nem kell félni. De azt hallom, hogy a rendek ezt a jezsuita Pázmánt cselszövényei miatt, melyekért megrótták, nem is akarják maguk közt megtűrni. — Harrach tanácsos elutazott, a magyar ügyekről tudomást szerezni. Prága, oct. 27.

Ugyanaz.

Klösl bíbornok tegnap utazott el a magyar országgyűlésre, a magyar titkár holnap követi. Prága oct. 29.

Ugyanaz Böh Konrád szász titkárhoz.

A télre a magyaroktól sok kár várható. A francia követség alkudozik ugyan Gáborral és az egyik követ pénteken hozzá is utazik, de Dampierre sikertelen vállalata Pozsony ellen bizonyára elkésérítette őket. Nagyon rosszú bánnak a néppel. Pozsonyba e napokban néhány ezer székelyt várnak. Múlt vasárnap Gábor a leggazdagabb magyar úrnál Batthiáninál ebédel, Turzó Imre 10000 lovassal fogadta. Kolonics, Gábor ismételt levelei daczára hí marad. A császár szereti, de a papok nem bíznak benne. Bécs oct. 14/4. 1620.

Zeidler jelentése.

A császári commissariusok és a francia követség ma Hainburgba utazott Betlennel alkudozni. A császár megsemmisítette Bethlen választását, de az oklevelet még nem teszi közzé. Bécs jan. 14/24. 1621.

Ugyanaz.

A magyarok országgyűlést követelnek, szerették volna, ha ő felsége elutazása előtt megtartja. Ahhoz itt nem volt kedve senkinek. Minthogy jövő évre nagy török veszély fenyeget, a császár kelletinél többet enged Bethlennek, hogy a magyarok békén maradjanak. Bécs, dec. 29/19. 1621.

Instructio Kovacsóczy István részére a sopronyi gyűléshez való küldetésében.

1. Oppeln és Ratibor és 2.800,000 arany ügyében a nikolsburgi béke teljesítése.
3. E pontok meg nem tartása a békét megsemmisíti.
4. Az 400,000 forint értékű rezet, melyet Sléziába és Danzigba küldtünk, Olmüczben lefoglalták. Ezek visszadása.
5. A császár Hoffkirchert fogadja vissza kegyébe.
6. Ellenkező esetben a béke megsemmisül.
7. Hoffkircher kész titkon bocsánatot kérni.
8. A jägerndorfi herczeg és Thurn gróf nem akarnak meghódolni.
9. Thurn nejét Prágából illendően Erdély-felé kell kísérni.
10. Bossa Péter hivünket bocsássák szabadon. A töröknek lűbérese, ki megkeresi.
11. A magyar foglyokat, kikért még nem fizettek, bocsássa el ő felsége.
12. Ha Magyarország megsemmisíti is adományozásainkat, Batthiáni Ferenczé maradjon birtokukban.
13. A fejedelem az új rosz pénz forgalmát eltiltja.
14. Kereskedőink szabadon mehessenek a császár tartományain át Velenczébe stb.
15. A megyében levő várak fenntartására a besztercebányai jövedelemből 50,000 forintot utalványozon a császár. Apr. 1. 1622.

Ugyanaz.

Monte-Negro tábornok tudtára adta a császári seregnek, hogy a morva csapatokra ne várjanak. Ez mutatja, hogy a magyarokban nem bíznak. A nádor három hét előtt Bécsben kijelentette, hogy a császár csak úgy számíthat a magyarokra, ha a birodalomban helyreáll a béke. Erősen biztatják is őket, hogy Frankfurtban kiegyenlítenek mindent. Prága jul. 4. 1623.

Közli: DR. MARCZALI HENRIK.

KÉT VERSES KRÓNKA A XVI-İK SZÁZADBÓL.

Az egyetemi könyvtár rendezése közben két ritka magyar nyomtatvány került napfényre, melyekről eddig Szabó Károlynak is csak mások följegyzése után volt tudomása, de melyeket nem látott s így mindkettő unicum. Érdekesnek tartottam közlésöket, nemcsak könyvészeti, de irodalomtörténeti becsüknél fogva is, előrebocsátva egynémely tévedés helyreigazítását. A »Szép ének Tunnyogi Sámuelről« és »Siralmas Cronica Tesla Mihályról« Lőcsén 1696-ban nyomattak kis 8-rét alakú fél-fél iven. (A1—A4. és 4 sztlan levél.) A nyomtatási hely az első címlapon, az évszám pedig a másik ének címlapján van kitéve, de hogy egyszerre nyomattak, bizonyítja az első ének végén a lap alján levő öt betű, melyek a másik cím kezdő betűi. A papiros, vignette, betűk azonossága és a versek egyenlő beosztása is egy időre vallanak. Toldy, Magy. költ. tört. 2. kiad. 292. l. és Nagy Iván, M. orsz. családai. XI. 344. l. a címből indulva ki, a nyomtatási évet 1679-re teszik; utánnok Szabó Károly is Régi m. könyvtár 557. l. A másikat Szabó Károly a hely említése nélkül Régi m. könyvtár. 600. l. Sándor és Toldy után röviden fölemlíti ugyan, de kétségbevonja létezését. A mi a két költemény iratásának idejét illeti az a második mű történetének ideje és a nyomtatási év, tehát 1692—1696. közé tehető, mert kétségtelen, hogy a második indíthatta az elsőnek is megírására a szerzőt, miután a Tesla Mihály az elsőben is fölemlítették, s mindkettő szerkezete, iránya, némely kitételei, »pl. »vitézkedett mint Ráro ellenségin« (az elsőnek 6. lapján fölül 5. sorban) egyezők. Mindkettő egyenlőn 44 négy soros strófából áll. Mindez kétségtelenné teszi a két költemény szerzőjének azonosságát is. Álljon itt mindkető betű híven.

SZINNYEI JÓZSEF.

SZEP ÉNEK
Azhires Nevezetes, Nemes

Nemzetes és Vitézlő

TVNNYOGI
SAMUELROL,

Kegyelmes CSASZAR
Urunk Ő F E L S E G E, hiv FŐ

Ezeres Kapitányáról, miképpenő
az V A R A D I Bloquadáján, 1689:

Efztendőben, Szent Jakab havának

3. dik napján, az Török ellen erős viaskodo

hartzban, halálos febben efvén az ő jó

akaroitól el bucsuzott, vitézlő

és boldogúle' Világból

ki-múlt.

L Ö T S É N,

Nyomt: BREWER SAMUEL, által.

1-ső lap.

Ad Notam: *Szentül éneklették.*

S Ion Várán törekedő szivünknek
Oltalmazó paisa vezérünknek,
Szent Jehova légy gyámola éltünknek
Bátorsága reménsége szivünknek.

Allassad fel romladozott bástyáját,

Jaj hazánknek életünknek oráját,

Ne ólts el rajtunk fenlő sugárát.

Kegyelmednek rogyogtassad csillagát.

Mert minékünk életünkben vezérünk,
 Csak te vóltál óltalmunk segítségünk,
 Kezeiddel igazgassad hogy hitünk
 El ne fogyna sőt buzogna mi vérünk.
 Te szeretted mi lelkünket sok jokkal,
 Adván nekünk szent Fiadat bizonyal,
 Te magadnak pecsételtét ujjoddal,
 Meg-ujjitasz hiszszük szép áldásoddal.
 Te inditád mi lelkünket a jora,
 Hogy viselnénk gondot szegény hazánkra
 Te nevedben köttyük fel óldalunkra,
 Fegyverünket hog' mehessünk az hartzra.
 Itt is penig életünket veszélytül,
 Te tartottad meg mindennemű eséstül,
 Elől állasz mi közinkben vezérül,
 Benned bizunk meg segitesz egyedül.
 Ne hagy hát el csipke bokor módgyára,
 Egő hazánk, ki jutott nagy romlásra.
 Sőt forditsad bánatinkat vigságra,
 Hadd mehessünk te általad a' jora.
 Nám érettedd minden napon halálra,
 Fegyver állal esvén sullyos rabságra.
 Vitettünk mint a' bárány, hogy lábra,
 Nekaphassunk ne hogy jutsunk csufszágra.
 Né légy hát úgy mint ki úton járásra,
 Adgya magát bé térvén a szállásra,
 Meg nyugoszik el-indúlt ő czéllára,
 Hogy juthasson, megyen ő utaira.
 Hanem nyujts- ki job karodat végtére.
 Igazgassad fegyverünket olly végre,
 Hogy Fiadnak eskütt ellenségre,
 Bátran mennyünk mi a' győzedelemre.
 Mellyért néked engedelmességünkkel.
 Aldozatot hálá-adást edgy szivel,
 Nyujtunk menybē nyomorodott népeddel
 Vigadozván kesergő nemzetünkkel.
 Nám te mostan sok vitézlvő rendeknek,
 Szép csillagát el óltád hiveidnek,
 Kik közöttünk ragyogtak ékességnek,
 Ruháiban óltózvén a' szentségnek,
 Mert Pogányal mihelyt hogy szembe jutánk,

2-ik lap.

Eletünket és lelkünket ajánlánk,
 Szent Fiadnak mi Urunknak kiáltánk,
 Jó lelkeddel ottan vigasztaltatánk.

3-ik lap.

A' Pogányon mert diadalmat vöttünk,
 Mind addiglan mig szerelmes jó hírünk,
 Terhe miatt sullyos harcznak közöttünk,
 Viaskodott mint oroszán érettünk.
 Névvvel fennlő TUNNYOGI SAMUELÜNK,
 Vitezséggel szép erköltsel vezérünk,
 Körtünk álván biztatá mi életünk.
 De el-esvén meg-hanyatték mi szívünk.
 Mert Pogánynak az ő sűrű tábora,
 Vitézinket meg-nyomta, nagy ostroma,
 TESLA MIHALY édes Hazánk gyámola,
 Jonathánát kesergé hogy nem láttya
 Kcservesen szemléli szép népének,
 Ura mellől hullásit fő Tiszteknek,
 Meg-fordittyá hadait vitézségnek,
 Tűkőrivé lévén minden népeknek.
 Mellyért szemét fel-emelé menyégben,
 Méltóságu GYŰRKI PAL UR szivében,
 Ohajtotta keseredvén sebessen,
 Hogy nem láttya szivét többször ő testben.
 Mert Pogány nem szánván TUNNYOGI testét,
 Nagy erővel igyekezik életét,
 El-fogyatni mellyen imé beszédét,
 Fel-emeli Istenhez az ő szivét.

4-ik lap.

En Istenem a' ki vóltal éltemnek,
 Őrizője meg-tartója fejemnek,
 Visely gondot bánattyárúl szivemnek,
 Mert már rabja vagyok az ellenségnek.
 Jó-Vitézim az UR légyen paisa,
 Lelketeknek neveteknek Istápja,
 Kik mellettem életeket kotzkára,
 Vetettétek rohanván Pogánságra.
 Vitézséggel fennlő Gyúrki Pál Uram,
 Isten hozzád én szerelmes edgy fiam,
 TESLA MIHALY a kire szált már házam,
 Vitézkedgyél én helyettem én társam.
 Tenéked is kedves kapitány társam,
 Vég Sz. Jobban Kos Mihály Komám Uram,
 Jót kívánok hogy az hartzban én hadam,
 Gondot tartál óltalmaztál mint Uram.
 Hirrel névvvel fennlő Nemes kapitány,
 Vitézlő Bagosi Pál Uram kívány,
 Erős lenni éltedben mint kő márvány,
 Hogy ne ártson szerentsének a Pogány.

Ally-meg fiam Thót István most mellettem
 Igaz légy most kérlek el ne hadgy engem,
 A' Pogányon vitézkedgyünk szivesen,
 Mert ma edgyütt velem lészesz meñégbē
 Vitézkedett mint Ráro ellenségín,
 Kapitánnya mellett sok gyüldőin,
 De lövések hogy esének ő testén.
 Az Istent kiálté őtet dicsirvén.
 En Istenem te tartottad éltemet,
 Te forgattad az hartzban kezeimet,
 Igazgattad igyemet fegyveremet,
 Ne hadgyad el-fogyni az én erőmet.
 Keservesen siró édes Ráchelem,
 TOLDI ERSEBET ki voltál jegyesem,
 Isten hozzád már el váltál én töllem,
 Pogány vére által mert ki folyt vérem.
 Lövés miatt mihelyt testem el-esett,
 A kő hidnál setét bőltnban tétetett,
 Tudom Lelkem menyégben vitettetett,
 Igy rendelte ISTEN lenni igy kellet.
 Az UR ISTEN több árvákkal tégedet,
 Oltalmazzon takargassa éltedet,
 Ez életben öregbitse létedet,
 Holtod után menyben vigye lelkedet.
 Ki hűségesen hozzám nagy jó voltál,
 Sok időkig velem edgyütt bujdosnál,
 Mint gerlitze ő társát vigasztaltál,
 Nagy hűséggel mellettem forgolodtál.
 Heted fél esztendőt már hogy mi szépen,
 Keservesen a' ki juthat eszedben,
 Nyájaskodtunk és éltünk nagy örömben
 De el-választott már tölled az ISTEN.
 Hát tenéked mit felellyek jó haza,
 Melyben szült vólt engemet kegyes Anya

5-ik lap.

ISTEN hozzád immár te feltő MERA,
 Erős Tornnyod legyen ISTEN oltalma.
 Hatvan hatan hordattunk edgy halomban,
 Bé-rakattunk edgy hegynek oldalában,
 Le vagyunk mi az Isteunek markában,
 A Christusnak ő szép társaságában.
 Fő Hadnagyom vitézlő Thot Istvánom,
 Második penig Nadányi Mihályom,
 Szepsi Márton édes Kádár Istvánom,
 Zaszlo tartó kedves jó Rác Istvánom.

6-ik lap.

Te peniglen hires Thison Andrással,
 Bihari Péter Salánki Istvánnál,
 Midőn ki-mentetek nagy kiáltással.
 Rajta fiam mert majd leszünk az Urral.
 Hirrel névvel fennlő sok szép Hadnagyok,
 Kik az harczon én velem el-hullátok,
 Hazátokat semminek tartottátok,
 Ti ezeknek nagy jutalmát Várjátok,
 Liskai Nagy János barátom Uram,
 Idegen földön a' kivel bujdosam,
 Ellenségen nagy sokszor tryumpháltam,
 ISTEN hozzád te tülled már meg-váltam.
 Fő Hadnagyok Nagy János és Bihari,
 Kováts Máthé kik vadtok már Vezéri,
 A meg-hagyott seregnek szép Tisztei,
 Isten után legyetek jó Tutori.

7-ik lap.

Magyar Ország vitézkező fiai,
 Eles fegyverekkel oltalmazoi,
 Szabadtságnak nagy szépen keresői,
 Velem edgyütt kik voltatok őrzői.
 Kiknek ISTEN állatott volt vezérül,
 Fő Kapitányságot viselő Tisztül,
 Homályban jár fényes napom e' kertbül,
 Ki metzettem lelkem Istenhez készül.
 Az UR légyen Paisotok mindenben,
 Oltalmazzon Pogány fegyvere ellen,
 Elestőri ne festessék veredben,
 A mint nékem taszittatott testemben.
 Oly melly szerencsékkel folynak az idők,
 Jokkal gonoszokkal rakva az esztendők,
 Siralmas napjai meg-emésztendők,
 Jó tanito mesterek az esztendők.
 Az ezer hat százban nyolczvan kilenczben,
 Szent Jakab havának csak kezdetiben,
 Jartak szegény Mahyarok szerencsétlen,
 De meg-hallya még ISTEN kérésekben.

SIRAL-

8-ik lap.

SIRALMAS CRONIGA.
 Melyben amaz boldog emlékezetű,
 Hazájának és Nemzetének hiven Szolgá-
 ló, igaz haza Fiának Nemzetes
 és Vitezlő.

C S A S Z A R I
 TESLA MIHALY
 V R N A K.

Kegyelmes Koronás
 K I R A L Y U N K
 ő Felsége fen álló mezei Ma-
 gyar hadainak edgyik érdemes Fő
 Kapitányának; szomorú és vé-
 letlen erőszakos halálát így
 keferge edgy hiv
 Keresztyén.

ANNO, M. DC. XCVI.

9-ik lap.

Ad Notam : *Mit bizik e' világ. etc.*

V Igassagnak pályya világ kívánsága,
 Világi jó hír név Urak méltosága,
 Uraknak életek örömmel van rakva,
 De hirtelenséggel jut nagy változásra.
 Gzónörködik ember hírében nevében,
 Veti remenségét gyakran erejében,
 Mig életben vagyon jó egészségében,
 De jaj meg-fosztaték ezektől hirtelen.
 E világ dolgai vagy nem így folynak é?
 Szomorú oráj but nem így hoznak é?
 A' szerencse Sebes szárnyan nem járnaké?
 Oh szomorú napra vagy nem véradnak é?

Hector a' Trojának Fejedelme vala,
 Edes nemzeteért meg-halni nem szána,
 Egész Troja érte csak meg nem hal vala,
 Mert széptestét Achilles marczongya vala.
 Nem így vané dolga ma a' Magyaroknak,
 Ebben nevededő Fő Kapitányoknak,
 Nevénis meg mondó jo TESTA MIHALYNAK,
 Kegyelmes Királyunk Fő Kapitányának.
 Hallottadé hírét s' tudodé életét?
 Minden dolgaiban kegyes szelédségét,

10-ik lap.

Mennyei dolgokban Istenes erkölcsét,
 Emberek közt való Uri becsületét.
 Erős karjaival Magyar nemzet mellett,
 Mig az Ur engedte hiven vitézkedett,
 Jo hiv vitézivel a' Pogány nemzetet
 Ugy űzte mint ráro gyakor ellenséget.
 De edgy ejfél tájban mikor vólt tiz óra,
 Hiven munkálkodnék első erős Sánczba,
 Pogany veszi észre e' dolgot azomba,
 Agyuját ellene hirtelen fordittyá.
 Véletlen szerencse Viteznek mit hozza,
 Az ágyában lévén kőveknek soksága,
 Vitéz Kapitánnak lövetek szárába,
 Leesvén keserves szoval így kialta:
 Hol vagy Győri János jobb karom ereje?
 Edes nemzetemnek második védelme,
 Fogyad badgyat testem ne hag' e' veszélybe
 Mert közel van érzem életemnek vége.
 Mindentűl butszom mind meg-botsássatok
 Felső also Rendek valakik itt vattok,
 Ez életben rátok már nem vigyázhatok,
 Hanem a nagy Urtul szállyon áldás rátok.
 Senki ő magának semmit ne ígérjen,
 Allandóság nincsen jó szerencsájében,
 Meg-csalatik gyakran szép reménségében,
 Az hol nem-is vélne el-esik hirtelen.
 Az Imperiomnak Felséges Csaszára,
 Országlásod alatt lévőknek Tutora,
 Kegyelmes LEOPOLD hűséges Dajkaja,
 A Magyar házanak állandó csillaga.
 Nekem-is Felséged vala gond viselőm,
 Mig fegyvert hordozni engede Istenem,
 Méltóságos Tisztben állatott vólt engem,
 Lenne a Poganynak rontoja fegyverem.

11-ik lap.

De mikor éltemnek jobb korában valék.

Erőm hirem nevem szépen virágoznék,
Akkor Pogány miat éltemtől meg valék,
Azért Felsegedtől bocsánatot kérek.

E' Felseges Urnak Fő Generalissa,
Negyságos Heisler Ur Első Comendánsa,
Also Magyar Ország hű Gubernatora,
Kérlek figyelmezzel végső jójos szomra.

Nagyságodnak szive hozzám vólt ugy kötve
Tudom titka tőlem nem vólt igen rejtve,
Sok esztendőket alat voltunk egy mezőbe,
Hogy mi szabadulást hoznák e' nemzetre.

De el volt tanácsa rendelve felőlem.

A Felseges Urnak hogy mostan életem,
Végeződgyék sirban szomorun tétetem,
Azért Nagyságodat meg bocsásson kérem.

Oh Magyar Hazának edgyik szemefénye,
Horvat János Uram Nagyságod ereje,
Fénlik mint ragyogo napnak déli fénye,
- El ne fogyon soha jójos gyásznak szénnye.

12-ik lap.

Eletemben vala Nagyságod mindenben,
Tarsam jó akarom éltünk békeségben,
Azért holtom után noha lések mennylen,
Lesz Nagyságod nállam jó emlekezetben.

Vitézlő Magyarok hires Kapitánnya.

Nemes Deák Ferencz Urak hű baráttya,
Szivemnek lelkemnek egy vigasztaloja.
Eletednek légyen az Ur vas sisakja.

Nemes nemzetedből fel nőtt szép arany szál,
Nevezetes hires vitéz Badori Pál,
Jonatháni őcsém illy szomorú halál,
Ne fogja kívánom életed mig fen áll.

Szerencsésse tegye az Ur ez hazának,
Hervadozo Sorsát szegény Magyaroknak,
Hogy jól légyen dolgozó az Ur utainak,
Légy meg-őrizzője mig tagaid birnak.

Vitez Csányi Mihály Isten életedet,
Kívánom meg-áldgya igyekezetidet,
Siralom völgyében bujdosó fejedet,
Aldgya s' koronázza jokkal életedet.

Eltemben ennékem édes kenyeresem,
Vitez Győri János ki voltál segédem,
Masodik Seregben fő Hadnagyom nékem,
Pogány ellenségtől mentsen Isten kérem.

Kedves Gődény Pálom a' ki voltál nékem,
 Sokszor a' Pogányon szerencsésená velem,
 Mint ráro job karom mellett segettségem,

13-dik lap.

Maradgyon nállad-is jó emlekezetem.
 Jó Levai István igaz haza Fia,
 Edes hadaimnak edgyik hű Hadnagya,
 Meg bocsás ellened ha véttem valaha,
 Szállyon te reád-is az urnak áldása.
 Szabó János nékem kedves kenyeresem,
 Az én életemben mindenben reményem.
 Mindē harczaidba szerentsés légy hivem,
 Pogány fegyverére ne jus én szerelmem.
 Eltemnek virága gyönyörű csillaga,
 Vitéz hirrel fűlő Heveri György ki ma,
 A Mágyar nemzet kőszet szövetnek modgyára,
 Ragyogsz mint nap égen s'-csillagnak sugára.
 Igyemet bajomat hordozo Báratom,
 Légyen Isten hozzad édes Nagy Istvánom,
 Bokros banatomban vigasztáló társom.
 Az Urnak ajánlak jó vitéz Hadnagyom.
 Oh sárga halálnak szörnyű dühössége,
 Oh halál nyilának rettenetessége,
 Kit meg nem győz senki okos bölcsesége,
 Sem kincse s'- jószága s'-okos mestersége.
 Oh menyí Uraknak szivét szomorítod,
 Márvány kő várokat erőssen meg-vivod,
 Bársony ruhajokat gyaszszal bé-burítod,
 Fényes biborokat korommal bé-vonod.
 Nem kedvesz Atyaknak sem édes Anyaknak *14-dik lap.*
 Sem az Uraságra menendő ifjaknak,
 Sem az őregeknek sem piros orczágnak,
 Sem szép virtusokkal tündöklő fiaknak.
 Nem így vané dolga ma Magyar országnak
 Ebben neveded jó Tesla Mihálynak.
 Mása volt éltében Hectornak Joábnak,
 Mert oltalma vala édes hazájának.
 Hól vagyon Jonathan Sidok ékessége?
 Hól erős Joábnak hadi erőssége?
 Hól van erős Abner táboroknak fénye?
 Meg-csalá világnak álnok mestersége.
 Hól van Salomonnak tudós okossága?
 Xerxes véghetetlen nagy hatalmassága,
 Dekérdem hól Tesla Mihály erős karia?
 Ellenség vérében van festve zászlója.

Mint vizi buborék ezek el multanak,
 Mint mezei virágok el hervadtanak,
 Mint kemenczeből jött füst el-oszlattanak,
 Mert nincsen állandó marhája vilagnak.
 Mit mondgyak mar néked keserűségemben,
 Szerelmes jó Bátyám illy távolý létemben,
 Tesla János mert már veled életemben,
 Nem szolgálhatok többet siralom völgyében.
 Mert már a mennyei karok között sorsom,
 Ki van osztva részem s'-oda számlaltatom,
 Eletedet azért az Urnak ajánlom,
 Enged meg ellened sok fogyatkozásom.

15-ik lap.

Hajcs te füleidet végső szavaimra,
 Szerelmes Jonathán, Őtsém vég bútsumra,
 Tesla István vigyaz szivem állására,
 Tégedet-is bizlak egyedül az Urra.
 Mert már balál mérge testem által járta,
 A'mennyei Sereg immár hozzám juta,
 Elted légyen bátor az Ur oltalmába,
 Jövendőben várlak mennyei hazába.
 Kedves jó Tabitám és Anyám helyébe,
 Való édes Anyám köteles Gergelyné,
 Megbecsüllő Dajkám sokszor sebeimbe,
 Takargattad testem hogy szálna e'sirbe.
 El-végeztem immár minden futasimat,
 E' világon való szarándokságomat,
 Meg-tartottam Hitem s-igaz Vallásomat,
 Jovel Jesus Christus add-meg Koronámat.
 Oh kilenezven kettő Siralmas esztendő:
 Ki ember életét vagy csak el-végező,
 Szomorúságokkal s'-gyászszal bé-fedező,
 Setét koporsomat vóltál vérrel festő.

16-ik lap.

VEGE.

VEGYES KÖZLÉSEK.

ÖT OKMÁNY AZ ESSEGVÁRYAKRÓL.

Az Essegváryak neve Kinizsi Pálé mellett emelkedett nevezetességre. Essegváry György a hős Kinizsi fegyvertársa volt. Együtt harcoltak a csehek és az ozmánok ellen. Vitézsége megkedveltette őt Kinizsivel, ki kitüntetése és gazdag jutalmi után nem feledkezett meg hű fegyvertársáról. Így tudjuk, hogy már 1493-ban nagy birtokot adott neki, Somlyó melletti Torna nevű jószágán. (Lásd az I. okmányt.)

Két év múlva már mint Somlyó-varának parancsnoka említetik Essegváry György, a mi nyilván azt bizonyítja, hogy javadalmazásokon kívül kitüntetésekben is részesült.

Midőn 1495-ben Somlyó vára (lásd a II. okm.) Csúthy Mihálynak adatott át, az Essegváryak a pápai vár parancsnokságát nyerték kárpótlásul. Essegváry Ferencz 1520. és 1525-ben már mint pápai parancsnok említetik. Itt közlünk az Essegváryakra vonatkozólag, Zápolya Istvántól 1495., Z. Jánostól 1520. és Zápolya Györgytől 1525-ik évben kelt okmányokat, továbbá egyet 1524-ből Bezerédy Ferencztől. Az okmányok papírra vannak írva, s a sümegi reáltanoda régiségtárában őriztetnek.

I.

Kinizsi Pál adománya Essegváry György számára.

Nos Stephanus de Zapolya, comes perpetuus terre Scepusiensis, regni Hungarie palatinus, et iudex Comanorum, memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis, quod magnificus dominus Paulus de Kynis, comes Themesiensis ac parcium inferiorum capitaneus generalis, coram nobis personaliter constitutus, sponte et libere confessus est in hunc modum, quomodo ipse consideratis et in animum suum reuocatis multipharýs preclarisque fidelitatibus et fidelium

seruiciorum immensis meritis et acceptis complacencÿs egregÿ Georgij de Essegwar sui dilecti, temporibus et locis opportunis, quibus idem in diuersis suis arduis agendis, sicuti prosperis, sic eciam aduersis sub diuersitate loco(rum et temporum) contra quamplures hostes se formidabilibus casibus et imminentibus periculis, vite sue extremum indicantibus, intrepide exponendo, seipsum eidem domino Paulo comiti gratum reddidisset et acceptum; nolens igitur Paulus comes huiusmodi et aliorum multorum seruiciorum eiusdem Georgÿ de Essegwar esse immemor, eundem quadam sua speciali prouisione ac dono remunerare cupiendo, totalem possessionem suam Thorna vocatam in comitatu Wesprimiensi existenti habitam, ad castrum suum Somlyo vocatum pertinentem, ipsum omnis iuris titulo concernentem simul cum cunctis suis vtilitatibus et pertinencÿs quibuslibet, puta thelonio ibidem exigi solito, terrisque arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenilibus, siluis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis vinearumque promontoriÿs, aquis, fluuÿs, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et locis molendinorum, generaliter vero quarumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus, quouis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus, prefato Georgio de Essegwar, ac Francisco filio, necnon nobili domine Veronice consorte eiusdem, ipsorumque heredibus et posteritatibus vniversis, iure perhennali et in sempiternum dedisset, donasset et contulisset, nullum ius nullamve iuris et dominÿ proprietatem idem dominus Paulus comes in dicta possessione Thorna sibi reseruando, sed totum et omne ius suum et dominÿ proprietatem in prefatum Georgium de Essegwar ac Franciscum filium et dominam Veronicam consortem eiusdem transtulisset, pleno cum effectu, immo dedit, donauit et asseripsit ac transtulit coram nobis harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in oppido Lewa feria sexta proxima post festum visitationis Virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo nonagesimo tercio.

II. Ulászló király átiratából, ki ez adományt Essegváry György kértére 1493. évi jul. 24-én (in vigilia festi beati Jacobi apostoli) ünnepléses szabadalom-levéllel megerősíti.

II.

Nos Stephanus de Zapolya comes perpetuus terre Scepusiensis et regni Hungarie palatinus etc. Memorie commendamus per presentes, quod quia egregius *Georgius de Essegwar*, castellanus castri Somlyo, iuxta illud suum iuramentum, quod tam super restitutione prefati castri Somlyo, quam etiam ingeniorum et aliarum omnium attinenciarum in eodem castro Somlyo existencium, et preterea rerum eciam allodialium, pecorumque et pecudum, circa ipsa allodia necessariarum in pertinencÿs eiusdem castri Somlyo ubilibet existencium ex reali commissione magni-

fici domini quondam comitis Pauli de Kenÿs, iudicis curie regie domini sui nobis coram prestiterat, annotatum castrum Somlyo, scilicet et omnia ingenia et alias omnes res attinenciarum in eodem castro existentes, preterea eciam pecora et pecudes et omnes alias res circa allodÿa in pertinencÿs eiusdem castri Somlyo ubilibet existentes ex speciali et reali commissione nostra, facie ad faciem facta, egregio *Michaeli Churthi*, familiari nostro, plenarie restituit. Ideo nos ipsum Georgium de Essegwar primum ab huiusmodi suo iuramento ut prefertur nobis prestito absoluendo, eundem tam super restitutione eiusdem castri Somlyo et satisfaccione prestiti sui iuramenti quam etiam resignacione omnium ingeniorum et attinenciarum ac eciam rerum allodialium prescriptarum ÿmmo omnium prouentuum illius castri et ad id pertinencium, si qui quoquomodo ad eundem magnificum dominum Paulum de Kenÿs pertinuisse et tandem nostro iuri merito cedere debuissent, committimus et expeditum reddidimus et commisimus modisque omnibus absolutum, immo reddimus et committimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Bude feria tertia proxima post festum beatorum Petri et Pauli apostolorum anno domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto.

III.

Nos Johannes de Zapolÿa comes et waywoda Transsiluanus etc. Memorie commendamus per presentes, quod egregius Franciscus Essegwarÿ castellanus castri nostri Papa, de pertinencÿs eiusdem castri Papa, de taxa regia medÿ floreni ad rationem sallariÿ nostri deputata in monetis grossorum et cruciferorum presentavit florenos centum et undecim, super quibus nos eundem quittum reddimus et expeditum pronunciamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Thrinchin die dominico proximo post festum Epiphaniarum domini. Anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo.

IV.

Nos Georgius de Zapolÿa comes pepetuus terre Scepusiensis fate-mur et recognoscimus per presentes litteras nostras, quod nos pro quibusdam actis et arduis necessitatibus nostris ab egregio Francisco Essegwarÿ castellano castri nostri Papa mutuo et sub spe restitutionis recepimus et leuauimus florenos tria milia in puro auro iusti et veri ponderis, super quibus nos eundem Franciscum Essegwarÿ, heredes et posteritates ipsius presentibus literis nostris certificamus assecuramusque, et promittimus fide nostra mediante, vt de prescriptis tribus millibus florenorum in eodem puro auro ad festum sancti Margarete Virginis proxime venturum satisfaciamus et ad plenum contentum reddemus harum nostrarum, vigore et testimonio mediante. Datum Pape in festo Innocentium Martirum. Anno domini millesimo quingentesimo vigesimo quarto.

V.

Nos Franciscus Bezeredy fateor et recognosco per hec scripta, quod feria secunda proxima post festum sancti Bartholomei apostoli anno domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo leuau pure florenos viij ad sallaria seruiciorum magnifici domini Jacobi Banfy a domino Francisco Essegvary, ad cuius rei veritatem causam sigillo nostro robaramus (*így*).

Közli: ÁDÁM IVÁN.

A KÖPCSENYI LEVÉLTÁRBÓL.

Az alább közlött három érdekes okirat közül az I. 1606. nyarán kelt; a II. Illésházy 1608-iki kassai országgyűlési beszédének — melynek eddigelé csak latin szövegét ismertük — eredeti magyar szövege; a III. igen érdekes közigazgatási okirat.

I.

Instructio.

Miérthogy ez országnak sok panasz jöttek ő felsége eleibe az vitélő nép ellen, annak okáért ez panaszoknak meglátására, és azoknak, az kik bünesnek talátnak, megbüntetésére, és hogy az vitélő népnek is türhető élések mind magoknak mind lóoknak lehessen, mind ezeket jó rendtartásba hozni és hadni; bizván ő felsége hiveségebe és minden dolgokban való okosságokban, bocsátta ki Rákóczi Lajos uramot, Eghri István uramot, Lugassi János uramot, mellettek Nittrai vice ispán uramot, Bossani Jánost, úgymint commissariusokat és minden panaszoknak eligazítóit. Mely dologban hogy bizonyosban el tudjanak jární, adott ő felsége ilyen instructiot ő kegyelmeknek.

Előszer, az kik talátnának, az kik az istennek nevét nyilván káromlanák, és amaz rettenetes lélekkel való szítkozódást tennék, ezt megtiltsák nagy fenyítéssel az kapitányok és az hadnagyok, és valamelyik megszegné azt az tilalmot, tehát érdeme szerint megbüntessék. Az ki szentegyházakat tör és koporsókat felhány, az olyannak kezét vágják el érette.

II. Az kik erővel szüzeket törnek, és asszonyállatokat akaratjuk ellen tisztességeken rontnak, fejjekkel érijék meg.

III. Úr, nemes ember és pap házára senki ne szálljon, az ki ez ellen cselekeszik, felakaszszák érette.

IV. Az ki szegény embernek loát, ökrét, ruháját, pénzét és egyéb marháját elvenné, egyebet, az mi magának loának képes szerint életire való, minden hadnagy tisztí s tisztessége vesztése alatt a marhát visszaadassa, ő magát érdeme szerint megbüntesse.

V. Ha valaki szegény embernek loát, barmát, búzáját s egyéb marháját elveszi, pénzen eladja, maga hasznára fordítja az árát, item az kik az szegény embereket sarczoltatják, égetik és kinozzák, hogy pénzt adjanak neki, a kapitányok tiszték tisztessége vesztése alatt tartozzanak az ilyent megöletni.

VI. A commissarius urak minden vármegyében az viceispánt s az szolgabirákot magokhoz hivassák, azoktól minden faluknak állapotjának, értékének és tehetségének végére menjenek, kik azon hit alatt, az kivel kötelesek ő felségének és az országnak, igazán eleikbe adják az commissariusoknak; ahhoz képest az commissarius urak az viceispánal és az ott való nemes emberekkel elintézzék, melyik falun mennyi vitézlő nép legyen; a falunak is eleiben adják, mit adjon mindennapi szükségére és táplálására; az hadnagnak megparancsolják, hogy abban az limitatióban megmaradjon és arról ugyan czédulát adjanak minden kapitánynak és az falunak is, és hogy minden kapitány az ő quartirét és szállását megoltalmazza, ő maga se járjon más embernek rendelt falukra.

VII. Az ki penig éjjel tolvaj módra reá megyen az szegény emberre és elrabolja, és az kapitány eleiben panasz megyen reá s megmutatják neki, az kapitány tartozzék az olyant érdeme szerint megbüntetni, kit ha az kapitány meg nem cselekeszik, tisztit s tisztességét veszesse el érette.

VIII. Az commissarius urak meglássák, a kik ő felsége szolgálói és kapitányi, kiről lajstromok is leszen, azon kívül ha valakit találnak, a ki zászló alatt és az ország lajstromába beirva ninesenek, az olyanokban ő felsége vitézi prédát tegyenek, és magokat erős büntetéssel megbüntessék, a jobbágyoknak is szabad legyen reájok támadni.

IX. Valaki úton járokat, kiváltképen az kik az gyűlésben élést hoznának, az útban megháborgatna és megfosztana, az olyan fejével érje meg.

X. Galgócz miérthogy mind tavaly mind ez időn sokat tört, szenvedett és szolgált, azt az helt megkönnyebbítsék, és Palay Pál kiszálljon belőle, az hova az commissariusok helt rendelnek neki. Bainoczba az városba senki ne szálljon.

XI. Rác Ábrahám, Szabó Lukács Csarlóközt hogy ne rabolják, és azoknak is helt rendeljenek, hová szálljanak és honnan éljenek, és azon megmaradjanak, és hogy Rédey uramtól hallgassanak.

XII. Ő felségétől magától is leszen tanulságok, kikről s mindekről ő felségének írva informatiot hozzanak az commissarius urak, kik-

nek okos itiletekre és rendelésekre hatta ő felsége mindezeket, mind pedig azokat is, az kik itt írva nincsenek.

Kívül Ill'sházy írásával: Az katonák instructiójának mása.

II.

Tekéntetes nagyságos urak és nemes ország. Minemő nagy veszedelmes állapotban és romlásban vala ez elmúltidőkben az mi szerelmes hazánk, ki ednehány száz esztendőttől fogva az keresztinségnek paizsát viselte, mind az természet szerint való ellenségtől mind belső sokféle nemzettől, nem szükség azokat kegyelmeteknek előszámlálnom, mert tudom bizonynyal, kegyelmetek közzül egy sincs olyan, ki mind azokról vagy meg nem emlékeznék, vagy azoknak terhét nem viselte volna. — Ezeknek lecsendesetésében, hogy az mi hazánk az keresztinségnek paizsúl tovább is megmaradjon, az úristen ő szent fölsége Matthias herceg urunk gubernatorunk atyai gondviselése által minemő öszkezt ada, az bécsi végezések és pacificatiok bizonságot tesznek róla, kiből mind az keresztinséggel való megbékéllés, sőt az szomszéd országokkal öszvekötelezés is, mind az törökkel való békességnek vighöz vitele következik, és kijöve. Melleknek mind két felől vighöz való vitelében, miért hogy némely hamis és gonosz tanácsi ingerlése császárt ő fölségét arra vezérlette, hogy az békességet se az magyarral, se az törökkel meg ne tartsa (ki miatt ez elmúlt őszszel az hajdúságnak föltámadása következék) kényszerítettett az megnevezett Matthias herceg urunk és gubernatorunk, az ő tiszti és reánk való gondviseléséből, Posomban ez elmúlt gyűlésre az országot öszvehirdetni; és hogy az megirt szent békesség mindenképpen vighöz menjen, abban öszkezeket keresni: holott minemő végezése lön ő fölségének az országgal, kegyelmetek követeinek jelenlétében, kegyelmetek jól megértette, és azt approbálta is pecsétével és statutumiával. Az mely gyűlésnek végezése hogy ad effectum is menjen, Matthias herceg urunk az császárt az bécsi vézésnek megtartására ednehányszor írása által requirálta, és az szomszédországokat is s fejedelmeket is róla megtalálta; holott császár ő fölsége azokat mégis megtartani nem akarván, nem lön mit tenni herceg urunknak s gubernatorunknak, hanem egyfelől Wývarbon bizonyos commisariusit az törökkel való békességnek elvégzésére küldi, másfelől pedig maga Magyar, Austria és Morvaországbeliekkel Prága felé menec, holott császár ő fölségét Matthias herceg urunknak, az mi gubernatorunknak, az Magyarokhoz való szeretetit, és jó gondviselését esmérvén, az keresztinségnek megmaradását is akarván, arra mene, hogy az magyarországi koronát minden öszkezével magyaroknak megadná, kit kegyelmetek ez jövő gyűlésben bévebben megért herceg urunktól ő fölségétől, és az levelekből is, kik költek ő Fölségek között. Így levén azért az dolog, mivel az mit istentül sok üdötül fogva ajtatosan

kivántunk, meg vagyon adva, legelőszér is istenünknek ő szent fölségének, ki az magyar nemzetre mostan, minden emberi reménség kivől, szent áldását kiterjesztette, buzgó szüből lélekbül hálát adnunk méltó. Annak utánna kivántatik, hogy kegyelmetek Matthias herczeg urunkhoz ő fölségéhez, ki hazánkért és mi érettünk maga vérét és bátyját ellenségül kész volt vetni, ki isten után sok fáradságával, költségével, és munkájával nemcsak amaz magyarral és törökkel való békességet állatta talpra, de az magyar nemzet szabadságának eleitül fogva volt fő keresője, oltalmazója, az magyar vérnek is igaz szeretője, kiről az bécsi végezesek is elegendő bizonságot tesznek, kinek istentül most vötte egyik érdemét, hogy arra méltóztatnék, hogy Magyarországnak szenteséges koronáját ő hozná meg. Mindezeket azért az nemes ország bölcsen meggondolván viseljen hálaadással és úgy magát ehhez az mi kegyelmes gubernatorunkhoz, hogy minden nemzetségek előtt legyen nyitva az magyar nemzetnek dicséretes magaviselése, és hogy ő fölsége ilyen hasznos munkájának, ki az mint Matthias király régentén ugyan ezen koronát meghozta vala Németországból, így szintén az mi kegyelmes Matthias gubernatorunk is idegen országból, hozta meg saját koronájokat az magyaroknak, és fő szolgálatjának érdemét vegye, és magyar nemzet szabadságáért ennek utánna ennél is nagyobb dolgokra inditassék, sőt egyebek is ő fölsége után, efféle közenséges és hasznos dolgokkal szolgálatjára ingereltessenek. Rövid nap penig az új királynak választására néző gyűlésre való leveleit elküldezi ő fölsége, kiből mindeneket bővebben mégért kegyelmetek. — Engemet interim ő Fölsége azért bocsátott kegyelmetek közében, hogy ez alatt kegyelmetekkel együtt hazánkunk megmaradására minden jót végezzek. Valamire azért az jó isten reá segít az közönséges jóban, kegyelmetekkel együtt, nagy jó szízzel és szeretettel, az mint ennek előtte, úgy most is, semmi fáradságot, munkámat az kegyelmetek és ország szolgálatjától meg nem kéméllem.

Szélén: Anno 1608. Peroratio sive praeambulum propositionum 29. Julii Cassoviae exhibita regnicolis per C. Stephanum Illésházy.

III.

Memoriale et instructio, az melyet adunk mi Illieshazy István és Vizkelletty Tamás, ő fölsége Matthias herczeg urunk ide bocsátott commissariusi az ő felsége kassai kamarájának, kihöz köteles legyen megtartani mind addig, mig ő fölsége más nem parancsol nekik.

Szatmárban, Szendrőben egy-egy udvarbirót tartani képes fizetéssel, és az két udvarbirónak az kamara tartson mind végházban egy kulcsárt, ki mind frumentarius mind kulcsár legyen és egy szolgálja legyen.

Szatmárban, Kállóban, Tokajban, Szenderőben, Ónodban bort, buzát hordassanak és takarjanak be dézsmákból és ravásra s pénzen is, az vitézlő népnek azt adják fizetésekben, az mi kész pénz jön pediglen az korcsomán, azt az kamara hire s akaratja nélkül senkinek az udvar-

bírák ne fizessék, sőt ha dézsma-borok nem volna, pénzen is vegyenek, senkinek az korcsomát az végházakban ne engedjék, mert avval tartatják az végbelieket.

Az harminczadosoknak fizetések legyen az új limitatio szerint, azonképen az végbelieknek is, és az kassai porkoláboknak is az új limitatio szerint legyen fizetések.

Az dézsmákban, az kiket eladtak, csak az Loniayét hagyják meg mostan, az többit foglalják el.

Báthory Gábor reá felelt, hogy eligazítja a gyűlésben az dézsmák dolgát, mindazonáltal végére menjenek, mennyi kepe lésson benne; az bor-dézsmá a gyűlésben elvállik, arra is gondjok legyen.

Az helmecezi processust Bochkaj oda nem adhatta szegény Niary Pálnak, ergo azt is ide foglalják.

Decimam possessionis Olswa, azt is vissza foglalják, mert azt is Bochkaj nem adhatta póroknak.

Az dézsmákat, az kiket az commissariusok elkötötték jószágostúl, az dézsmáját visszafoglalják.

Decimas oppidi Tokaj ő fölsége nem tudja, hogy oda kötötték volna, azért mutassák meg a donatitot és ha az donatióban ott vagyon, tehát ne bántsák.

Az tavali esztendőbeli dézsmák és egyebek is hová löttenek, arról most semmi számot nem adtanak. Azért jól végére menjenek, hová löttenek, mennyi vezett kin és ki miatt, azt felküldjék ő fölségének.

Az ki restantiák kívül vadnak, azt beszédjék, és ez jövő gyűlésig mind eligazítsák.

Orlle Miklósnál kétféle pénzben restál f. 1500 azt is megvegyék tüle.

Diligenter meglássák az számadó tisztbelieket, mert az fizető mesternél és egyebeknél is exitusok vadnak, az ki in percepto sincsen, azokat felkeressék diligenter, és ő fölségének felküldjék.

Országúl végezés vagyon rúla, hogy minden ember harminczadot fizessen, az mit kiviszzen az országból. Azért végére menjen jól az kamara, mennyi bort vittének ki ez esztendőben. Mert igen kevéstől fizettenek harminczadot. Megtaláltatik pedig bizonyosan, hogy sok bort vittének ki, kitől semmi harminczadot nem fizettenek. Azt az kárt, kit harminczad nélkül kibocsáttanak, fizessék meg az harminczadosok. Ezután penig senkinek ne engedjék harminczad nélkül kimenni.

Az dézsmásoknak ne szintén higgyenek, hanem megezirkáljanak némelyeket benne, mert bizonynyal mondják, hogy az bornak javát magoknak vészik, és az alját hagyják az kamarára. Az benna bor mellett sokat vesznek magoknak.

Per primam occasionem Tokajból elhozassák az álgyúkat ide Kassára helyére.

Forgách Zsigmond uramnál is és Seghney Miklósnál is vadnak taraczkok, kiket innét vittének Kassáról, azt is kérjék és hozassák vissza.

Az proventust ha valaki bántaná, az kapitány tartozik oltalmazni, instructiójában vagyon.

Az salétromot az fejedelem hasznával engedjék Reinernek, így hogy ebben az esztendőben ötven mása salétromot adjon, eo precio, az mint végeztek vele, melyet tegyék be az czeugházba, hogy kikeletben port csináljanak belőle. Ez pedig legyen pro hoc anno tantum, ezután hogy több haszna legyen ű fölségének, azon legyenek, ő fölségétül informatiót vegyenek, mit kell vele mívelni.

Az erdéliekkel való végezés hogy megtartassék, azon igyekezzenek, és semmi háborúságra ok ne adassék, főképen ez gyűlés alatt, ő fölsége híre nélkül.

Az sóvári sóbánya felől gondja legyen az kamarának, hogy esztendőnként annak jövedelme öregbüljön s meglássák, mint fogják építeni az sóbányát, és most is mindjára azon legyenek, valaki megadja az ötszáz forint árendát, annak adják.

Az végeknek fizetésekét úgy rendeljék minden esztendőben, hogy az fizetés tiz hónál feljebb ne menjen ő fölsége híre nélkül.

Lisibonát el ne bocsássák addég, mig meg nem fizet mindenestől fogva az mivel adós, minden esztendőre kétezer forintot. Annak felötte az hamis pénzverés (felől) elegendőképen mentse magát, vagy flor. 500 vegyenek rajta, mert kezében tapasztalták az hamis pénzverést.

Ad simplicia mandata suae serenitatis erogationes maiores non fiant, hanem előszer informálják ű fölségét, és secundaria resolutiót kérjenek.

Az dézsmákat az végházaktól el ne szakaszszák, miérthogy az ország is végezését tött felőle.

Az czeugházban mennyi munitio volt, arról adtunk inventariumot kezekben, azt is meglássák és comportálják, mennyi heával vagyon és hova mit adtanak belőle.

Az czeugházat gyakorta meglássák mint tartják, hogy ne pusztuljon és az szerszám el ne vesszen.

Az porházat és annak eszközeit azonképen meglássák, hogy el ne pusztuljon.

Tokajban az ki borokat hattak volt, abban egynehány hordó bort elköltöttek, annak jól végére menjenek és számot vegyenek felőle.

Tokajba inventáltak búzát cub. 211¹/₂, vasa vini n° 60, aceti vas unum, lora vasa n° 20, kősót n° 200, ürs hordó n° 72, és egyebet is, kiról adtunk inventariumot. Ennek jól végére menjenek, hova lött.

Szatmárban vagyon liszt cub. 870. Ezt jól meglássák, hogy meg ne vesszen, és ne oszszanak ki benne az vitézlő népnek fizetésekben.

Zaigyvaÿ uramnak deputáltak volt az commissariusok az tokaji harminczadosnál flor. . . .¹⁾ Azt prohibeálják, hogy meg ne adja neki, mert keveset szolgált, hanem vegyék be ű fölsége számára.

¹⁾ Üresen hagyva.

Leveleket mikor akarnak küldeni ú fölségének, Zenderőbe küldjék, onnét Fillekbe viszik, Fillekről az több végházakra, míg a póstákat helyére adatja ú fölsége.

Circa erogationes.

Hoffman uram és az több consiliariusok, az kik ide vadnak fizetésekben, sine speciali commissione suae serenitatis semmit se vegyenek. Mert ott feñ is in tanta necessitate regni, consiliariis regni mostan semmit sem adnak.

Leszen az kamarán két consiliarius, Hoffman uram és Daróczý Ferencz uram. Hoffman uramnak az előbbeni szokás szerint fizetése legyen frt. 800 Daróczý uramnak frt. 600.

Legyen egy perceptor, az ki minden jövedelmet beszedjen és ki is erogálja, egy magister rationum, egy coadiutor, scribae tres, postarii duo, ezeknek is az előbbeni salariumok járjon.

Kaproneczý uram is maradjon meg az mustramesterségben, és az mostani annonae magister is cum moderata solutione.

Personis artellaricis vagyon conventiojok, az szerint fizessenek nekik.

Az mostani ravás szerint az vármegyékben az füst szám teszen ad minus nyolcezeret, per florenos duos facit	fl. 16000.
Kassa, Lócse, Bártfa, Szeben adnak	fl. 5000.
Késmárk	fl. 300.
Nagy-Bánya	fl. 150.
Szatmár és Németi mostani contributioban	fl. 300.
Ez in summa tészén florenos hung. 21750.	

Mostan fizettünk az magunk ide hozott pénzből és ezüst marhárúl és borrhúl, úgymint huszonnyolcz hordó bor, ki az fejedelemé volt, ismég tizennégy bor, ki Illiesházi uramé volt, item Tokajban 42 bordó bor, Szatmár-Németi census ordinarius fl. 600 és egyebek, kiről az perceptornál particularis signatura vagyon. In summa teszen flor. 12,133. den, 39.

És így immár marad az kamaránál mostan flor. 33,883. den. 39. Melyet suis terminis beszedjenek és azt imide s amoda való költségre póstákra hova el ne költsék, hanem praecise csak ad confiniorum conservationem et praesidiariorum militum solutionem tartásák.

Ia az kémekre vagy egyéb ország szükségére valami szükség találtatnék, az ország kapitánja parancsolatjára moderate a mikor látják, hogy az szükség kívánja, megmiveljék. Actum in civitate Cassoviensi 24. Augusti, anno domini 1608.

Kivül Illésházy irásával: Nova instructio camerae.

Közli: F. L.

REGISTRUM REGNI TRANSILSVANIAE.

Domini consiliarii.

Senyei Pongrácz¹⁾, Bornemisza Boldisár, Haller Gábor, Petki János, Kornis Boldisár, Zsúky Gáspár, Süveges Albert.

Barones ac Magnifici.

Báthory Gábor, Bánffy Dénes, Bocskai Miklós, Török István, Rhédey Ferencz, Segniey Miklós, Kendy István, Bethlen Gábor, Varkucs György, Vesselényi István, Relicta Ladislai Gyulaffy, Relicta Stephani Csáky.

Generosi.

Imrefi János, Pernyeszy Gábor, Kornis György, Kornis Zsigmond, Loniczi (Lónyay helett) István, Dengeleghi Miklós, Dengeleghi Mihály, Borsoló János, Angyalosy János, Trauzner Lukács, Kovacsoczky István.

Comites.

Albensis: Bornemisza Boldizsár és Veres Dániel. Tordensis: Sarmasági Zsigmond és Erdélyi István. Kolosiensis: Mikola János és Győröfy János. Bihariensis: Bánffy Dénes, Ugray Gergely és Veres Gáspár. Zaránd: Petneházy István és Széll István, Hunyad: Almásy György, Dobray Péter (1610-ben alter vicecomes cottus Hunyadiensis), Rusory László és Zeyk Miklós. Küküllő: Alia Farkas és Haller Gábor. Doboka: Mindszenty Benedek (1607. év) és Kendy István. Belső-Szolnok: Bogáthy András és Kun Gáspár. Közép-Szolnok: Vesselényi István. Kraszna: Báthory Gábor. Máramaros: Pogány Péter.

Comitatus.

Albensis, Tordensis, Kolosiensis, Bihariensis, de Zaránd, Hunyadiensis, de Küküllő, Dobocensis, Szolnok interior, Szolnok mediocris, Krasz-nensis. Máramarosiensis Capitanei: lippai, karán-sebesi bán, dévai, fogarosi, szamos-újvári, kövári, huszti, váradi. — Sedes Saxonicales: Kőhalom. Civitates liberae: Szeben, Brassó, Medgyes, Szebenszek, Szeredahely, Szász-Sebes, Ujjegyház, Nagy-Sink, Megyes, Segesvár, Besztercze, Kolozsvár, Szász-Sebes, Nagy-Bánya, Fejérvár, Sedes siculicales: Marus, Udvarhely, Csik, Gyergyó, Kászon, Sepsi, Kézdi, Orbai, Aranyos. Oppida: Debreczen, Várad, Thorda, Enyed, Szászváros, M.-Vásárhely, Kolos, Deézs, Szék, Udvarhely, Marus-Szereda,

¹⁾ 1607-ben katholisált. Közlő.

Csík-Szereda, Kézdi-Vásárhely, Ilyefalva. Magistri Protonotarii: Joannes Borsoló, Joannes Angyalos. Director: (fiscalis). Joannes Litteratus de Kolozsvár, Assessores: Joannes Litteratus Vajay, Mathias Litteratus Kósa, Paulus Forro, Thomas Báthor, Gregorius Bornemisza, Petrus Dobray de Lesnyek, Franciscus Szodoray. Vámok: bereczki csiki, gyergyai, váradyai. Harminczadok: debreczeni, székelyhidi, váradi, bánffi-hunyadi, brazovai, sibai, váradyai, vajda-hunyadi, dévai, zajlányi, lugosi, szászvárosi illyei, lippai. Sóaknák: huszti, deézi, mármarosai, kolozsi, széki, tordai, vizaknai, pusrajdi. Hámorok: csiki, belényesi, torjai. Kénkőbányai: belényesi, Rézbánya. Arany-ezüstbánya: Abrudbánya, Zalathna-bánya, Nagy-Bánya.

Ezen regestrum a XVII-ik század elején kelt, s az eredetiről Bánffy Farkas által másoltatott le.

Közli: HODOR KÁROLY.

KATONATARTÁSI SZERZŐDÉS A XVI-IK SZÁZAD VÉGÉRŐL.

Én Pálffy Miklós sat. adtam az ngos Bánffy János uramnak, az magam száz lovagját, az Újvárit, így hogy ő kegnek magának 12 lovagja legyen az szeri. Azon kívül pediglen még az maga szolgálai közül írasson le 28, a kik az ő felsége registromában nevezve legyenek, és így negyven lovag számot fog tenni, a kik között ő kegnek zászlótartója és trombitássa leszen. Erre pedig ő kegnek egy-egy lóra három-három forint leszen az ő felsége administratorátul egy-egy lóra fizetése. Az mellett az Sarlai tiszt, a mint Hatthalmy Pál birta, ő kegme is úgy fogja birni, és hogy ő kegme mingyárást be jőjjön, az ő kegme fizetése elkezdessék az mely nap bejűnn.

Az mi asztalpenze penig én tölem ő kgnek jár, az én Conventiomban be vagyon írva. És ő kegme ha innét máshova el akarna menni, bétellestedésének esztendejének előtte, tartozzék ő kegme három holnappal az előtt tudtomra adni. Hogyha pedig ő felsége változtatást tenne itt az vitélő rendben, tehát tartozzam én is ő kgnek három holnappal az előtt tudtára adni. Efféle levél kettő költ; mindenik kezünk írása és pecsétünknek erősítése alatt. Actum Guthae 14. Julii 91. (1591.)

Nicolaus Pálffy
de Erdeőd p. h.

Joannes Bánffy ¹⁾
de Alsó-Lyndva p. h.

Kivülről: Conventio militaris Joannis Banffy de Lindva per Baronem Nicolaum Palfy eidem data Guthae. (Eredetije a Pálffy-seniorátus levéltárában).

Közli: SZERÉMI.

¹⁾ Megjegyzendő, hogy ezen alsó-lendvai Bánffy János e családnak tagjai között Nagy-Iván munkájában elő nem fordul.

KÉT MAGYAR KÖRÍRATÚ PECSÉT 1600. ÉS 1613-BÓL.

Történelmi kutatásaim közben Pest-vármegye levéltárában akadtam »Kecskeméti főbíró Hegedüs János és tanácsi« aláírással ellátott s Kecskeméten — Aegopoli — 1665. Aug. 24-én kelt levélre, mely intézve van »Kutassi György az Nemes Pest, Pilis és Solt Vármegyének Vice Ispánnya«-hoz, hogy mivel »az magyar istentelen elfajúlt és végső roulásinkra igyekező tolvajok« a szomszéd Szabadszállás és Ízsák nevű falukban sok rablást és öldöklést tettek, nehogy városukat is hasonló érje, ezek megzabolázása iránt az alispán intézkedjék.

Érdekessé teszi ezen levelet az ennek küllapján papírba nyomott pecsétje Kecskemét városának, mely, mivel Hornyik: Kecsk. v. tört. I. kötete végén közölt XIII. századi 1646. és 1666-ik év számmal jelölt pecségei között nem foglaltatik, úgy látszik ez ideig ösmeretlen volt.

A pecsét alakja teljesen kerek, 3 centimeter átmérőjű, közepén egy balra félig ágaskodó kecskebak, ezt körül veszi széles szemű lánczozat, kívül ezen e körirat: KECZKEMETI VAROS PECZETI. 1613.

Ezek: szerint a XIII. századbéli legrégebb pecsét után ez lenne a második eddig ösmert pecsét; s ez éppen azon korból való, melyből, mint Hornyik II. 29 l. írja, 1603—1624-ig jegyzőkönyveik sincsenek meg, s ennek okául a kecskeméti ötvös-czéh szabályok 1625-ben történt megerősítése említi is, hogy ez időben a város ujonnan lett megszállva, s így ekkoriban nagy pusztulásnak kellett érní, melyben az elébb használt pecsét elveszvé, helyette 1613-ban készítettett ezen pecsét, mely, bár ekkor az 1646. évszámot viselő pecsét már meg volt, szinte használtatott.

A másik pecsét ennél még talán érdekesebb ritkaságánál fogva. Ez a gyula-vári Huszein bég magyar köríratú pecsétje 1600. ból. Gyulavárát Persof pasa 1566. sept. 1. ostrommal bevévén, mint parancsnok e várban tartotta széklakását. 1593—4-beu e vár a temesi pasaságba bekebelezve, Mehemet bég által kormányoztatott, a ki 1594-ben Turánál elesett; utódja pedig Cserkesz Omer a facsádi erőű bevételenél öletett meg, mely alkalommal Borbély György Lippát elfoglalván, Lippára várparancsnokúl Rákóczi Lajos rendeltetett. Ugyan ez időben a gyulai vár kormányzója Husein beg volt, kivel mint szomszéd várparancsnokával Rákóczi jó viszonyban, ösmeretségben s levelezésben állott, mint ezt következő levele mutatja.

E levél küllapján van egy egészen kerek, s két centiméter átmérőjű pecsét, papírba nyomva, melynek közepén balról czímerül áll egy zászló, melyről kettős lófark csügg alá, mellette görbe széles török kard hegyével felfelé, ezentúl egy felülről lefelé kinyújtott kar, mely

valami olyan tárgyat, mint egy tör markolata, látszik szorítani; a külső körben következő magyar körirat: AZ NAGSAGOS HUSVIN BEK 1600.

E levél és pecsét tanúsítja, hogy a 60 év előtt itt megtelepedett török bégek nemcsak a magyar nyelvet tanulták meg, s ezen leveleztek, hanem az itteni szokáshoz alkalmazkodva török jelvényeket viselő ezímeres és magyar köríratú pecsétet használtak a magyarokkal való levelezéseiknél, s a szomszéd várak kapitányaival tisztvársi s baráti viszonyt folytatva, egymásnak szívesség jeléül csekély ajándékokkal is kedveskedtek.

Az hatalmas győzhetetlen Császárnak fő Zanczak Begje Gyulla várának gondviselői az Nagos Huzeyn Bek sat.

Kegyelmednek vitéz úrbarátom köszönetemet és minden békességes hozzám illendő dolgokat, barátságos szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint vitéz szomszéd ur barátomnak. Isten sok jókat adjon kegyelmednek sat. Megadák énnéköm a kegyelmed böcsületös levelét, melyben írja kegyelmed, hogy árpát küldjek kegdnek. Bizon vitéz úrbarátom, meghidje kglmed, hogy ha fele vőka árpa volna is, még is felét elkültem volna kgelmednek de bizon nincsen, elfogya; és kérem is kegdet mint úrbarátomat, hogy megbocsásson kegd, hogy mindjárást az kegd levelére választ nem küldheték: hanem ím az árpa helyében kgdnek kétféle szép fejer daru tollat és egy szép aranyas keszkenőt küldök kgdnek, viselje egésséggel meg kegd, ezenkívül parancsoljon kgl, örömet szolgálk kgdnek, mint vitéz szomszéd úrbarátomnak. Isten éltesse kgdet. Datum in arce Gyulla 24. die Junij 1604. kgdnek szeretetteljes szolgál. Idem qui supra m. pria.

Kívülről: Ez leveli adassék az vitézlő Nagos úr barátomnak lip-pai főkapitánynak Rákóczi Lajos uramnak kezében.

E levél eredetije a kincstári levéltárban találhatóik.

Közli: GYÁRFÁS ISTVÁN.

EGYKORÚ TUDÓSÍTÁS I. KÁROLY ANGOL KIRÁLY KIVÉGEZTETÉSÉRŐL, 1649.

Imperiumbéli állapotokról semmi olly újságot nagyságodnak nem írhatok. Az diplomákat immár permutálták, Monasteriumban, ő felségének már meg is hozták. Az galliai motusok mind nagyobbra terjednek. Az angliai királyt ugyan exequáltatták az parlamentariusok. Die 6. Februarij arra deputáltatott commissariusok által halálra íteltetett, noha az advocatussi eléggé excipiáltak contra deputativum judicatum,

azon országbeli törvényekből, és hogy ő úgy mint király, legfőbb magistratus lévén az országban, senki jurisdictiójának nem subjiáltatott, csak egyedül az Istennek. Utóljára csak silentium imponáltatott advocatussinak, és ő morti adjudicáltatott. Die 7. Februarij egyik hajadonleányát és egyik fiát bébocsátván hozzája, azok napestig nála lévén, oly nagy sírással és keserűséggel váltanak el atyjoktól, hogy mind az kettő halálra betegedett. Die 8. Februarij londoni püspök mellette lévén, az nap meggyönt, és az úrvacsoráját magához vötte tőle. Die 9. Februarij délután két és három óra tájban az várban Londinumban, arra csináltatott theatrumon exequáltatott publice, sok ezer embernek nézésére, két kapitány által, — kik álországban voltak, hogy meg ne ösmeressenek, — és feje vétetett, az odavaló mód szerint, arra rendeltetett bárd, avagy fejsze által.

Sok fejedelmek intercedáltak mellette, főképpen az hollandiai követek: de semmit sem obtineálhattanak. Az scotusok pedig és irlandusok ugyan ellenzették az executióját, — de csak semmit sem gondoltak azzal is. Másnap halála után megkiáltatták, hogy valaki maradéki közzül azután angliai koronához valami praetensiót akar követni, életével fizet; kiből az tűn ki, hogy respublicára intendálnak. Az scotusok pedig és irlandusok az öregbik fiát, ki Belgiumban vagyon, Ducem Valliae, akarják királyokká tenni.

Használnak-e magoknak véle? hogy exequáltatták, vagy nagyobb confusióban erednek? az idő megmutatja. A bizonyos, hogy az keresztyén fejedelmek és királyok igen megindultak rajta, hogy ilyen példa hallhatatlan volt a keresztyénségben. Micsoda processussa lött az executiójának, és miket szóllott legyen, az halálhoz közelgetvén? mivel nyomtatásban vették, — azt praesentibus inclusis megküldtem nagyságodnak, úgy az hetedszakai avisát is. ¹⁾

Későbből:

Imperiumbéli állapotokról nagyságodnak semmi újságot most olyat nem írhatok, — ezen includált avisákból derekason megérte nagyságod. Ezelőtt megírtam és nyomtatásban küldtem nagyságodnak angliai király executiójának processussát. Mind nagyobb-nagyobb confusióban involváltak azok, mivel azután is egy herceget, két marchiót és egy nagy urat exequáltattanak; az londoni püspököt is, kihez communicált volt az király, és 30 praedicatornál többet fogattattak meg, kik nyilván az parlamentariusok ellen inveháltak az király haláláért; azok ellen is processust indítottak; szerencse, ha azok is impune maradnak, és effélékből az populus között is sok alteratiók vadnak. Az scotusok pedig és irlandusok nyilván elszakadtak; azok követeiket küldtenek Hollandiában, invitálván ducem Valliae, exequáltatott királynak öregbik fiát királyságra; kit az hollandusok (az mint értjük)

¹⁾ Ma már nincs semmi csatolvány.

nagy apparatussal akarják beküldeni, promoteálván azt az dániai király is. Félő, hogy annál is nagyobb vérontásban ne keveredjenek, és irlandusok scotusoknak declarálták magokat, hogy, ha anglusokkal egy értelemben lesznek, — hogy ők hispanusnak devotiójában adják magokat. Rút szakadásoktól félttem azokat az országokat.

Az galliai motusok is felette exerescáltak; nagyobb része az országnak parlamentáriusokhoz adták már magokat. Az parlamentáriusok igen tractálnak Leopold herezeggel Belgiumban, s itten Németországban valamiket jure belli acquirált, mind Belgiumban, mindeneket hispaniai koronának restituálni igérvén, csak jűjön segítségekre; és így, úgy látom, azok csak magok scopussát assequálhassák királyok ellen, készek mindeneket elveszteni koronájoktól, valami eddig acquiráltatott az királyoktól. Ilyen haszon szokott jűni ex privatis passionibus. Leopold herezeg azért hadait igen készíti; mint resolválja ezaránt magát? az idő mutatja meg. Úgy vagyon, hogy az belgiumbéli és németországi erősségek még az király devotiójában vadnak, azért azokban is parlamentariusokhoz állott, Tourajnus is németországi generál parlamentariusokhoz állott, kit eszében vévén az brisaemmi generál Erlach, az hadaknak jó részét ő töle abalineálta, és király devotiójában hozta, kikkel már most, az minthogy az maga hadaival is bé igyekezik Francziába; Tourainus is 200 magával elszökött és Belgiumban ment. Az hugoniták is Galliában igen erőssödnek, hadakat gyűjtenek. Az Russelát és több városokat, kiknek köfalait demoliáltatta volt az király, igen erősítik; — most sem egy félhez, sem máshoz nem tartanak, kit igen prudenter cselekeszik, hogy egy fél se legyen ellenségül nekik, miglen derekasson muniálhatják magokat; régi vice-generálist de la Forszát generálissoknak választották.

Az svécusok még bé nem mentek Galliában, sem az hessusok; készületben vadnak azért, és reménlem, vigyáznak az imperialis dolgokra is, kik — úgy látom — az galliai motusokra nézve, már hamar is végben kezdnek menni. Az svécusok is vigyázzván azokra; ő Felsége penig egyáltaljában resolutus minden végezéseket effectuáltatni. Az diplomákat már commutáltatták Monasteriumban, és már ad publicacionem pacis kellett lépniek; ki mihelyen meg leszen, azultátul fogva hat holnapra kezdetik az imperialis gyűlés Norimbergában, kinek két esztendőre vetnek czélt. Mint lehet meg ottan már az megegyezés, és mindeneknek végbenvitele? azt az idő mutatja meg.

(Egykorú, datumtalan és aláíratlan másolat; kívül rájegyezve: *Nro 3.* A Rákóczi-Aspremont-levéltárban maradt fenn Vörösvárott, — tehát valószínűleg II. Rákóczi Györgyhöz vala intézve, mint követ-jelentés vagy valami afféle.)

Közli: THALY KÁLMÁN.

NEHÁNY XVII-İK SZÁZADI ISMERETLEN TÖRTÉNETIRO-
DALMI MŰ NYOMA.

A Rákóczi-levéltárnak a kir. kamarai archivumba került töredékei között találtam egy inventariumra; ezt Rákosi Péter és Sámsondi József készítették, 1707. június 20-kán, II. Rákóczi Ferencz fejedelem erdélyi *causarum fiscalium directora* Szent-Gericzei Patkós János megbízásából összeírván Harasztosi *Felvinczy Zsigmond* ingóságait.

Ezen ingóságok között a következő történelmi kéziratok is fordultak elő:

1. »Annak regestruma, mely haddal az öreg Rákóczi György német császár hada ellen ment, Anno 1644.«

2. »Erdélyországának *Lengyelországban való menetelének* és ott forgott dolgoknak leírása, sub lit. B.«

3. »Erdélyországa *Lengyelországban való expeditiójának magyar versekkel való leírása*, sub lit. D.«

4. *Bethlen Gábor* Lippát a török keziben bocsátván, abból származott dolgok, egy kis papirosra leírván, sub lit. A.«

Ezen összeírás Felvinczynek kolozsvári házában történt, kinek is, mint labanczos embernek, értékei az országos kincstár számára elkoboztattak. Mi történt ezek közt a fönt specificált nagyérdékű kéziratokkal tovább? — Nem tudhatni. Rákóczi az effélékre igen gondos volt; úgy, hogy ha azokra a fölterjesztett lajstromban netalán figyelmettetve volt az előterjesztő udv. titkár által: ezen esetben biztosan föltehetjük, hogy a kérdéses kéziratokat fölhozatta Munkácsra vagy Kassára. Így tehát még volna valami vékony reménysugár, hogy azok valahonnan a Rákóczi-levéltárának romjai közül még előkerülhetnek, mint pl. a Thököly-naplók és leveleskönyvek ugyanonnan előkerülének.

Közli: THALY KÁLMÁN.

II. RÁKÓCZI FERENCZ DR. KOCHANSZKY MIHÁLY KRAKKAI
EGYETEMI TANÁRNAK NAPTÁRKIADÁSI ENGEDÉLYT AD
MAGYARORSZÁGON.

»Nos *Franciscus* dei gratia princeps Rákóczi, confoederatorum regni Hungariae statuum dux, sacri Romani imperij ac Transylvaniae princeps, partium regni Hung. dominus, etc. Damus pro memoria, etc. Quod nos inter

reliquas confoederati hujus regni Hungariae sollicitudines, *artium quoque literalium non postremam habere volentes curam*, egregio *Michaëli Kochanszky*, artium literalium et philosophiae in Alma universitate Krakoviensi doctori, matheseos et geometriae professori, ex plenitudine auctoritatis nostrae ducalis, attribuerimus facultatem et auctoritatem, ut is a modo deinceps *Calendaria* pro usu et commodo regnicolarum, *pro diversitate linguarum, in Typographijs ubicunque sub jurisdictione Nostra locatis et existentibus*, -- ante tamen per ordinatos ad id censores nostros revisa ac lucem providere posse probata, ¹⁾ praemandari quaeat. Prout annuimus, concedimus, quin imo *universis Typographijs* committimus et mandamus, ut huic nostrae benignae intentionis praemisso in opere, servatis suo modo servandis, citra laesionem auctoritatis nostrae ducalis, omnimode sese accomodare debeant tenēanturque. Nec secus facturus. Praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum in castello nostro Munkácsiensis, die 11. mensis Julij Anno 1707.«

A fejedelmi irodából származó eredeti fogalmazvány, a kir. kamara archivumában. Legalól a fogalmazó által az irnokok számára oda-jegyezve: „*Patenter*,“ — állítandó ki t. i. a tisztázat. Még lejjebb: „*Expeditae*.“ Tehát a szabadalom-levél Kochanszkyknak csakugyan kiadatott.

Könyvészetileg érdekes volna most már, az általa magyar, német és latin nyelven hazánkban nyomtatott különféle naptárak számát constatalni.

Közli: THALY KÁLMÁN.

¹⁾ Rákóczi eleintén teljesen szabad sajtót engedményezett: de miután az uralma alatti Lőcsén nyomtatott 1703 s 1704-iki naptárak szerkesztői ezzel visszaélve, császári szellemben irták chronológiáikat, — *behozta a censurát.* T. K.

9/1906

M. N. MUZEUM

Levéltári Osztálya

Cs. Sándor Imre

gyűjteménye

1934. év 40. szám.

A SZLÁV TÖRTÉNETI EMLÉKEK

ÉS A MAGYAR TÖRTÉNELEM.¹⁾

II.

A horvát és illyr nyelveken készült történelmi kútfők és emlékek.

Az itt szóban lévő szláv történelmi kútfők és emlékek a nyugat-európai művelődésnek sokkal hatályosabb befolyása alatt áll-

1) Legyen szabad első közleményemnek némi kiegészítéseül itt még egy rövid megjegyzést tennem. Fejtegetésem kezdetén t. i. kijelenttem, hogy szláv nyelvészeti kérdések, mint ilyenek, annak feladatához nem tartoznak, s hogy szándékom a szláv történelmi kútfőkről csak annyiban szólani, a mennyiben azok a magyar történelem szempontjából különös érdekléssel bírnak; hogy tehát nem a szláv nyelvészet, hanem a hazai történet-tudomány tekintetei nekem zsinórmértékül szolgálnak. A dolog természeténél fogva tehát én semmiféle szláv nyelvtudományi praetensióval fel nem lépek; sőt ha fontosabb tárgyban netalán alapos felvilágosítást vagy helyreigazítást nyernék, azt hálával venni kötelezve érezném magamat. S ehhez képest hozom itt szóba azt, hogy észrevételt hallottam, mintha az általam előbbi közleményemnek 14. lapján felhozott 1354-ki boszniai okmányban egy passus másképp volna értelmezendő, mint azt fordításom tette. Ezen passus az okmány 2-ik sorában a következő: »kda pride goszpoje bana mati szutr i szvoim szinom sz knezem sz vlkom.« Olvasásom szerint itt a végszavakban összevonások vannak, melyeket én restituálván, az egész passust ekkép fordítottam: »mikor jött a bán úrnak anyja Szutr az ő fiaival, és knézeivel és nagyai-val (vlkom=velikomi)«. A másik olvasás, illetőleg fordítás pedig ez volna: »mikor jött a bán úrnak anyja minapában (szutr) az ő fiával a knézzel Vlkkel«. Fent már jelzett álláspontomhoz képest nem lehet itt feladatom szláv nyelvészeti polemiába vagy vitába bocsátkozni; s ennél fogva a kétféle olvasást és fordítást itt egyszerűen egymás mellé állítva közlöm. Szabadjon mindazáltal röviden megjegyezni: 1. A szláv okmánytan általán véve még új tudomány. Csak a lengyel és a cseh, s némileg az orosz okmányok értelmezésére nézve vannak még tisztába hozva az irányadásul szolgáló legfőbb szabályok. De névszerint a déli szláv népek okmánytana, palaeographicus nem kevésbé mint nyelvészeti és stylaris

tak, mint a cyrill írásban készültek, melyek túlnyomólag a Konstantinápolyból kiindult kulturai elemek hatását követték. A nyugat-európai befolyásnak e tekintetben három főirányát kell megkülönböztetni:

tekintetben, még igen fejletlen, s a történetbuvárnak itt nemcsak a használatban volt többféle írásra, hanem az egyes betűk alakjára, összevonásaira és szavakká kombinációjára nézve is oly nehézségekkel kell küzdeni, melyek a nyugat-európai diplomaticában már régen le vannak győzve. — 2. Ez kiválólag, boszniai okmányokra vonatkozólag áll, hol a különféle nyelvek (latin, szláv, és újabb időben török) használása különböző nézponatoknak alkalmaztatását teszi szükségessé; de azonkívül a boszniai nyelvnek a szerb és a horvát nyelvekhez való viszonya sincs még kellőleg felderítve. De más tekintetben is a boszniai okmánytannak még igen gyöngye pontjai vannak. Ezt, az itt szóban lévő két okmányra nézve is szem előtt tartanunk szükséges. — 3. Különben az egyes okmányok fontosabb és kevesbé fontos helyei közt is különbséget kell tennünk. Az 1354-ik okmány azon passusa, melynek értelmezésére nézve kétely van felhozva, az okmány egész tartalmához képest fontossággal nem bír. Mert itt két nagy országos pártnak kibékítéséről van szó; azon kérdésnek pedig, hogy az e végett tartott sztanikra a bánnak anyja mi módon érkezett, csakugyan nagyobb jelentőséget tulajdonítani nem lehet. — 4. A kétely főleg a »Szutr« szót illeti. Hogy ez nem a bán anyjának neve, az magában világos; mert ezt az 1357-iki okmány szerint, Ilonának nevezték. De azon olvasás, mely szerint ezen szót két részre t. i. »sz utr« osztani, és a »minap« szóval fordítani kellene, sincs kellőleg indokolva. Mert mellőzve, hogy ezen fordítás nem felel meg a »sz utr« szónak sem, akár azt »sz jutro«-nak = reggel, akár »sz utorka«-nak = kedden olvassuk; — azonkívül, ha az okmány szövegét egészben vesszük, ezen értelmezés avval nincs összhangzásban. Nem marad tehát egyéb hátra, mint feltenni, hogy ezen szó a bán anyjának bizonyos attributumát akarja kifejezni, melyet a boszniai nyelvből kell megmagyarázni. De éppen a régi boszniai nyelv még nagy homályban van. Miklosich (Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum, 2. kiad. Bécs 1862—1863. 1076. és 1077. ll.) említ »utro«-t = diluculum, és »utrij«-t = crastinus; de említ »utr«-t = res byssinae, és »utrin«-t = byssina is, s e szerint a »szutr« vagy »sz utr« szó a bán anyjának ruházatára vagy valami ékérére vonatkoznék, a mi csakugyan annak attributuma volna, és sokkal inkább felel meg az okmány egyéb tartalmának. Ha azonban az ilyen kérdésekben főtekintélyű Miklosich az »utr« szóhoz ezen megjegyzést teszi: »vocabulary dubium est;« — hogy lehet egy magyar történetbuvártól várni, hogy ő a boszniai-szláv nyelvészeti nehézségeket megfejtse? S ezen oknál fogva én a »Szutr« kifejezést a fordításban egyszerűen reproducáltam. — 5. A »Vlk« nevet illetőleg; igaz, hogy

a) *A nyugati egyház befolyását.* Ez azon vidékeken, hol horvátok a VII. századnak első felében letelepedtek, a Rómából oda küldött hittérítőknek működése folytán a dalmatiai születésű IV. János pápa korában (megh. 642.) kezdődik; s ezen időtől fogva oly jelentékeny lett, hogy — midőn Nagy-Károly után a frank hatalom kelet-déli irányban kifelé már nem hatván, »Dalmatia« és »Croatia« politicalai viszonyai határozottabb formákká alakultak, és Drzsiszlav nagy zsupán, byzanti pártfogás által támogatva, 990. a királyi címet felvette — a nyugati egyház befolyása az ottani politicalai és társadalmi életet olyannyira áthatotta, hogy ezen két királyság tulajdonkép VII. Gergely pápának (1073—1078.) elismerése által nyerte önálló lételének nemzetközi alapját.

b) *A magyar befolyást,* miután Szent-László és Kálmán magyar királyok Dalmatiát és Horvátországot a magyar koronához fűzték. A zágrábi püspökségnek szent László által történt alapítása, és elejétől fogva nagy culturai jelentősége, eléggé bizonyítja, hogy a magyar politica ezen országokkal szemben szintén a katholica-nyugati egyház befolyásában kereste és találta hatalma ideterjedésének egyik nevezetes támaszát.

c) *A római pápáknak az itteni szláv lakosok számára anyanyelvökre nézve tett concessióit.* Szláv tudósoknak általános véleménye szerint ezen irányban az első kezdemények már a két szent testvér Cyrill és Method korába, a IX. századnak végébe esnek. Annyi bizonyos, hogy a horvát-dalmatiai tengervidék egyes részeiben már a X. század kezdetén tettek kísérletek az ottani szláv nyelvnek a római-katholicus istentiszteletben való alkalmaztatására nézve, hogy azonban a 925-ki és 928-ki spalatoei egyházi zsinatok a latin nyelvnek általános használatát tartották fenn. Mindamellet — miután a különösen a XII. század óta nagyban elterjedt azon vélemény, hogy a glagolita betűket Szent-Jeromos találta volna fel; az azoknak alkalmaztatása

Tvrtko bánnak volt egy Vlk nevű testvére, ki az, 1357-ki okmányban mint »Vlk knez« felemlítettik, s ehhez képest a bán anyjának másik fia volt. De azon személyek közt, kik az 1354-ki sztanic alkalmával Vlkaszlovity Vlatkónak békességet esküdtek, ezt említve nem találjuk; nagy kétség tehát, hogy ott jelen volt-e? Előkelő szerepet bizonyosan nem játszott. Ennek folytán — a szavak igen tekervényes összeállításánál fogva is — az okmány kérdéses passusát is az ő nevének tekintetbe vétele nélkül fordítottam. — Különben ezen, és több más, boszniai okmányokban előforduló nehézségek azt ajánlják, hogy a boszniai okmánytant annak sajátosságai és kívánalmaihoz képest kidolgozni igyekezzünk; s ne csak abban állapodjunk meg, hogy azt akár a szerb, akár a horvát diplomatica tekinteteinek egyszerüen rendeljük alá.

mellett készült szláv nyelvű egyházi könyveknek használatát ajánlotta és támogatta, — elvégre IV. Incze pápa 1248-ki concessiója honosította meg ezen nyelvet és írást a horvát és dalmatiai katolicusok istentiszteletében¹⁾; ellentétül a szerbekkel, kik az u. n., ó-szláv nyelvet és cyrill betűket használták.

Ehhez képest a glagolita írás ezen vidékeken pápai engedélyezésnek folytán jött egyházi gyakorlatba; úgy hogy itt a szokásos horvát nyelv tekintetében a XIII. századtól kezdve kétféle írásmód divatozott, a *latin* és a *glagolita*, melyeknek egymáshoz viszonyát a régi kéziratok és nyomtatványok tanulmányozásának alapján, Safarik Pál József 1826. akkép fejezte ki, hogy amazt a világi, ezt pedig az egyházi irodalom számára vindicálta.²⁾

Egyébiránt meg kell jegyeznünk, hogy noha Safariknak ezen észlelete az újabb szlavisták tudomány-vívmányaival talán nincs már egészen összhangzásban, azért az itteni álláspontunknak mégis teljesen megfelel. S minthogy a középkorban az okmányok nyelve és írásmódja az egyháznak túlnyomó befolyása alatt állt; a XVI. század közepeig a horvát nyelven kiadott okmányokban is a glagolita betűk használtattak.

E mellett mindazáltal nem szabad tekinteten kívül hagyunk azt sem, hogy a glagolita és cyrill betűk és írásmód közti viszony, 1836. óta, — mely évben t. i. Kopitar Bertalan a glago-

¹⁾ A pápa a szegniai püspökhöz ezeket írja: *Porrecta nobis turpetitio continebat, quod in Sclavonia est littera specialis, quam illius terrae clerici se habere a Beato Jeronimo asserentes, eam observant ia Divinis Officiis celebrandis; unde cum illis efficiaris conformis, et in terrae consuetudinem, in qua consistis Episcopus, imiteris, celebrandi Divina secundum dictam litteram a nobis suppliciter licentiam postulasti. Nos igitur considerantes, quod sermo rei, et non res est sermoni subiecta, licentiam tibi in illis duntaxat partibus, ubi de consuetudine observatur praemissa, dummodo sententia ex ipsius varietate litte non laedatur, auctoritate praesentium concedimus postulatum stb. Datum Lugduni III. kalendas Aprilis, Pontificatus nostri anno quinto*« Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, I. köt. Róma 1863. 78. l.; Wenzel Gusztáv, *Árpádkori Uj Okmánytár* VII. köt. 268. l.

²⁾ »Das dalmatinische, und zum Theil auf das croatische Schriftwesen theilt sich von jeher in die Kirchen-, und die Profanliteratur. Jener ist die alt-slavonische Kirchensprache mit einem besonderen — glagolitischen —; dieser die gemeine Landesmundart mit lateinischem Alphabet eigen.« *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Buda 1826. 257. l.

lita kérdést új irányba vezette ¹⁾ — a szlavisták közt, alapos vizsgálódások következtében, nevezetes irodalmi polemiára is szolgáltatott alkalmat; mely azonban, mivel a vitatkozás többnyire egyes betűk és azoknak alakja körül forgott, s a legkisebb részletekig terjedt, reánk nézve közelebbi érdekekkel nem bír. ²⁾

Nálunk Magyarországon a glagolita kérdés egészen is-

¹⁾ Nevezetes munkája által »Glagolita Clozianus, id est Codicis Glagolitici inter suos facile antiquissimi in Bibliotheca Illustrissimi Comitum Paridis Cloz Fridentini.« Bécs, 1836. fol.

²⁾ Miután Dobrovsky nézete, hogy a glagolita írást katholicus barátok a XIII. században a szerbek által használt cyrill írás ellen alkották volna, Kopitar munkájának folytán alaptalannak bizonyodott, — a glagolita írás eredetére nézve két ellenkező hypothesisre találunk a szláv nyelvészeti régiségek buvárainál. Preisz ugyanis azt tartja, hogy 925. körül, midőn a cyrill írás használása a spalatoí zsinattól eltiltatott, az adriai tengermelléken, helyette a glagolita írás keletkezett, és azóta folyton fogva használtatott is. Ennek ellenében Szreznevszki, Gorszki és mások, régi kéziratoknak nyomán azt vélik, hogy a glagolita írás, habár csak primitív elemi formában, először, és pedig már a X. században, Bulgáriában használtatott, és onnan, talán a bogomilok közvetítésével, az adriai partvidékre terjedt. — Mig továbbá Preisz és Szreznevszki véleménye szerint a Glagolita a Kyriliczának utánzása volna; Grigorovics Victor a Kyriliczát tartja a Glagolita utánzásának. Grigorovics azonkívül a bolgár hril-i kolostorban Sz.-Cyrill és Methodnak egy régi biographiáját másolta le, mely szerint Szent-Cyrill a Chersonesusban az evangeliumok és psalternek egy orosz fordítását találta volna, melyet ő olvasni nem tudott (tehát nem volt görög), de egy ottani ember azt olvasni képes volt (Safarik, Památky Hlaholského Pisemnictvi, bevezetés XXIII. l., valamint a sz.-pétervári akadémia nyelvtudományi osztályának »Izvjestija« I. kötetét, Sz.-Pétervár 1852. 295. l.); — s ebben többben már a glagolita írás felemlítését akarják találni. Bővebben szól ezen tárgyról *Safarik Pál József* (Památky Hlaholského Pisemnictvi Prága 1853.), és *Hanus J.* (Zur Glagolica-Frage, Miklosich és Fiedler Slavische Bibliothek-je II. kötetében Bécs 1858.) S ezekhez képest ma a szláv nyelvtudósok a Glagolitának már két nemét különböztetik meg, a horvát-dalmatiai-t és bolgárt, melyeknek egymásközti viszonyára vonatkozólag Hanus azt mondja: »Es ist doppelt zu bedauern, dass wir von der kroatischen Glagolica vor dem dreizehnten Jahrhundert kein sicher datiertes Manuscript besitzen, um nähere Parallelen mit der bulgarischen Literatur ziehen zu können, und müssen daher vorläufig mit Safarik bei der Erkenntniss stehen bleiben, dass die kroatische Glagolica wahrscheinlich älter ist, als die bulgarische, nicht aber die kroatisch-glagolitische Literatur« (id. m. 228. l.) Mi itt csak a horvát glagolita írásról szólunk. .

meretlen az előtt sem volt. Mert glagolita írású okmányok nálunk is találtattak, s régi szent képek, melyek ilyenemű felírással ellátvák, egyes katholikus templomainkban még ma is őriztetnek, sőt itt-ott nagy tiszteletben is tartatnak. Csakhogy minden ok hiányzott, hogy tudósaink ezen sajtószerű írás tüzetes tanulmányozására különös gondot fordítani magukat hivatva érezhették volna.

S a kérdést ezen szempontból tekintve, miután különben is — mint láttuk — a glagolita tanulmányok csak 1836. óta emelkedtek nagyobb jelentőségre, s miután ilyenemű emlékek másutt is taláthatnak, annélkül, hogy azoknak valódi jelentőségét kellőleg meghatározni képesek lettek volna ¹⁾; csoda-e, ha nálunk a glagolita írásra nézve különféle félreértések léteztek? — főleg miután voltak olyanok is, kik a glagolita betűket a régi hun-magyar betűkkel zavarták össze.

Például egy Vas-megyében a Guary-család levéltárában 1829. felfedezett, glagolita betűkkel írt, okmányra hivatkozom, mely megfejtés végett Szabó József akkor sopronyi tanárnak adott által. Ez reá ismert ugyan arra, hogy az okmány glagolita írással készült, de annak olvasására és megértésére kellő előkészültséggel nem bírván, azt hitette el magával, hogy az okmánynak szövege magyar, s 1830. a magyarországi közönség előtt azon állítással lépett fel, hogy az egy II. István király idejéből való 1131-ki magyar okmány. ²⁾ Azon időben én a budapesti magyar királyi tud. egyetemen Horvát Istvánnak az okmánytanban

¹⁾ Ez Europa egész nyugatáról áll. P. o. a párisi nagy nemzeti könyvtárnak régi szláv kéziratait is csak újabb időben határozták meg, s találtak azok közt egy különösen nevezetes XIV. századi glagolita codexet, melyről előbb senkinek nem volt tudomása (Martinof, Les Manuscrits Slaves de la Bibliothèque Impériale, Paris 1858. 13. és 70. sk. ll.). De kiválólag érdekes egy másik XIV. századi, gazdag díszkötésben foglalt kézirati könyv (codex), mely Rheims város könyvtárában őriztetik, s melyre egykor a francia királyok a koronázási esküt letették. Miután a kéziratnak írását olvasni senki nem tudta, a közönséges vélemény egy régi tradícióhoz ragaszkodott, hogy tartalma szerint az egy régi örmény evangelium-könyv, mely egykor Szent-Jeromos tulajdona lett volna, és melyet a francia Capeting királyoknak valamelyike, a keresztes háborúk korában a Komnen byzanti császároknak egyikétől ajándékba nyert; — míg az újabb kutatások azt nem bizonyították, hogy az igen csinosan írt codexnek az előtt »le texte de sacré«-nek nevezett tartalma két részből áll, mely mindkettő szláv, és pedig az első cyrill, a második pedig glagolita betűkkel van írva.

²⁾ Sz. J., Észrevételek a II. István idejébéli 1131-diki magyar oklevélre. (hely és év nélkül, 11 lapból álló röpírat 2 táblával.)

hallgatója lévén, még világos emlékezetemben van, hogy ez a mondott okmányt a következő szavakkal említette fel előttünk: »Franciscus Pethe in Transylvanicis ephemeridibus mense Septembri 1830. declarat, quod aliquis Sz. in archivo familiae Guaryanae repererit diploma anno 1131. sub Stephano II. exaratum, idioma Hungarico, et sigillo roboratum.«¹⁾

Szabó Józsefnek azonban dícséretére kell mondanom, hogy ő az okmányt rézre metszette, és így hű hasonmásban tette közzé; s hogy Horvát István azután ennek alapján restituálta azt latin betűkkel, s ismerte fel benne azt, hogy az a XVI. századból való, és hogy szövege horvát. Különben az ő másolata latin fordítással együtt a nemzeti muzeum kéziratárában, Horvát kéziratok közt 2594. fol. Lat. szám alatt található fel; s mivel eddig még kiadatlan, feledhetlen tanárom iránti tiszteletemnél fogva, itt azt az ő megfajtése és fordítása szerint tartom közlendőnek.

»Ja zdacz Pawal Wukichewich, buduchi wá to wrime

»Ego Exdator Paulus Wukichewich existens hoc tempore sudacz moje bratje Kőszegiano, dam na znanje wsim i Judex meorum fratrum Kőszegianorum, do ad notitiam omnibus et wsakomu, komu se pristoji; ali pred kije licze ali stole singulis quibus competit, vel ante cujus conspectum vel tabulam ta nash list otworem, ali kadi bi ga tribije, na haec nostra littera aperiretur, vel quando esset illius necessitas in perwo okazati: Kako pride preda me i preda wsu bratrim notificare: Qualiter venit coram me et coram omnibus fratrim nashu Kőszegiane w klupi nash nawalne, i od wika tribus meis Kőszegianis in Sede nostra inclita, et ab aeterno nasejene, i wsagda potwerjene k czirkwi nasheji k'switom ordinata, et semper confirmata ad Ecclesiam nostram ad Sanctum Jurja w Kőszegje po imeni pocstowani muzs a brat nash Georgium in Kőszeg nominetenus honoratus vir et frater noster Benko Grkovich sinami svojimi s Frankom i s Jahowom, Benedictus Gerkovits cum filiis suis, cum Francisco et cum Jacobo; i ondi pred nam zs'tojechi pomijeti jednim svojim iminjem gotibi coram nobis questans offerre unam suam facultatem loworechi: Bratja! owo nam se jes potrebito, da moramo quens: Fratres! hoc nobis est necesse, ut debeamus vendere prodati je, jedno svoje iminje promenito lezseche w Kőszegje w illam unam suam facultatem, cambiatam, sitam in Kőszeg in lugu i w kraljewi goriczje Malinishche, i vse cha nas pristoji na prato et in Regia silua Malinische, et totum quod nobis competit in powrh Koljenshchine, i po w k duzsje po tri krate po zakonu cacumine Koljenschin, et juxta in lucum per tres vices juxta legem

¹⁾ A tanárnak akkor latin előadása utáni írásbeli jegyzeteim szerint.

toga plemene, ishehew i od Sudcza da nja po dne sudskieg hujus familiae, petens etiam a Judice, quod illis per diem judicialem po mi jathe prinizsan blizsnje i daljnie po zakonu toga plemene obtulerit humillimus, proximis et remotis, juxta legem hujus familiae po imeni Grgura Juskanicha, ki bishe wu to wrime pristaw nomine Gregorii Juskaniche, qui erat in hoc tempore praepositus toga plemene, i t u mu se wsi priklonische, in rekoshe: Prodaj, hujis familiae. Et hic illi se omnes annuerant, et dixerant: Vende, komu moresh, Z druge strane pristupi po imeni pocstowani muzsa a cui potes. Ex alia parte accessit nomine honoratus vir et brat nash Antoly Iskity sinmi swojimi s Iliji i s frater noster Antonius Jskity cum suis filiis cum Elia et cum Matteshu i sinowczem swojime Istukdom i Pawlom; i pocseshe Matheo, et fratruelibus suis Stephano et Paulo; et incipiebant se s tim gori imenownaim Grkowichem cziniti za to iminje i cum illo supra nominato Gerkovich mercari de ea facultate, et izczenish sh nim za platjene 5 csista zlata inne mercati sunt de illo pro solutione 5 purorum aureorum extraneae mere, i dati mu je wse dobezsa. I kupi to mensurae, et dare ei eam omnem acquisitionem. Et emit hauc iminje po imeni plemeniti Antolj Ishkitsz, i swojime sini, i facultatem de nomine nobilis Antonius Iskits, et cum suis filiis, et swojime sinowczy gori imenoaniwmi sebi i swojemu ostanku i svojega cum suis fratruelibus supra nominatis sibi et suis relictis, et suorum ostanka ostank wekowcsnim zakonom neodazwanim woljniradowati, posterorum posteris, perenni jure irrevocabili libere gaudere, uzsiwati, izdati, darowati ali tomu za dushu ostawiti, kako frui, expendere, donare vel cuique pro anima relinquere, prout sami swoji prawu plemenitu plemenshcsinu, i kotari soli (sibi) suam legalem nobilem haereditatem, et cum limitibus nizse doli pisanimi, prt je kotará lewi goriczi od megye inferius scriptis; trames est limitum sinistrae silvulae a meta Kladushke, i toga kamika, po w drugi kamik, i s'toga Kladushke, et hujus lapillo usque in secundum lapillum, et ex isto kamika po w treti kamik uglshni po w glini w brig. lapillo usque in tertium lapillum angularem penes lutum in collem. I tomu su iminju kotarti, i na to bishe aldomash. Et huic sunt facultati collimitanei, et ad hoc erant convivae (testes) niczi dobri i pocstowani muzsi; prwi aldomashrik Wid Wrachewich, boni et honorati viri: Primus conviva Vitus Wrachewich, ki je nato Boga molil drugo reko bratiew Mato Kirshich qui ad hoc Deum oravit, secundo praeter fratres Mathiam Kirshich, s Matii sinowaczem, s Iwan Markushich i Stipan brat cum Mathia nepote, cum Iwano Markushich et Stephano, fratreque

mu, zs' Marko Markushich, zs Pawal Lukashich Iskricsich s i illius, et Marko Markusich, et Paulo Lucasich Iskrisich, et cum Lawrenacz Dukowshich z Like sh Lukacs Pigulich, i ostala bratja Laurentio Dukowsich ex Lika, et Luc a Pigulich, et ceteri fratres puwscsi, imjashi na to zwanje, i proshenje. I ja bibentes, habentes ad hoc vocationem et requisitionem. Et ego zdacz gori imenowani widuchi obje dwi strani dobrowoljni i extradator supra nominatus, videns amboduas partes benevolas et kuintenti i zagowor megj nimi posta wismoka bi strana to contentas, et conventionem inter illas fundavimus; quae pars huic pogoworila, ali u tom isztala; da ostaje Gospodinu grada Sterenunciaret seu ab hoc recederet, ut maneat domino arcis Sztenicskoga zrivan zs' mekjen i pri darotiwni talikoga. To dalje nicske respiciens, et obligatus et contribuens tanti. Hoc dedit twrdo zapecsatjen nash list pecsati nashu bratinsku opchinsku firme obsigillata nostra littera si-gillo nostro fraternati communi w wosku za wechu prawdu, i twrdinu, i na wikowicsne potwrin cera pro majori veritate et vigore, et in perpetuam confirjene. Za let Gospodnje tekustusie 1594.«
mationem. Anno Domini labente 1594.«

Látjuk ebből, hogy a glagolita tanulmányok nálunk 1836. előtt is ismeretlenek nem voltak, s hogy hívatottabb tudósaink azokat hazai történelmünk érdekében hasznosítani már akkor is képesek voltak. Ugyanazon időben egyébiránt a glagolita írással kiadott okmányok tanulmányozása még Horvátországban sem állt sokkal magasabb állásponton. Sőt még a negyvenes években, midőn p. o. Mazsuranics Antal a nevezetes vinodoli statutumot először közzétette¹⁾, a legnagyobb irodalmi és nyomdászati nehézséggel volt kénytelen küzdeni.

Kukuljevics Ivánnak elvitázhatlan érdeme az, hogy a glagolita tanulmányokat az ötvenes években először a történelmi kutatás számára nagyobb dimenziók szerint alkalmaztatta, a miben őt azóta már több más horvát tudós követi. A régi szláv kéziratok gonddal és tetemes költségen egybeállított gyűjteményében számos glagolita kézirat is foglaltatott²⁾; s midőn kiválólag az ő fáradoalmainak folytán a déli szláv történelmi és régiségi társulat (Druzstvo za Jugoslavenska povjestnicu i starine)

¹⁾ A »Kolo« című folyóiratnak III. kötetében, Zágráb 1843. 50. sk. ll. — A szerb Maticza ljetopiszának 1841. évfolyama 2. kötetében Frangepán Istvánnak egy 1457-ki glagolita okmánya cyrill betűkkel van nyomtatva.

²⁾ Ezen gyűjtemények szláv kézíratainak jegyzékét Arkiv za povjestnicu jugoslavensku-ban V. köt. Zágráb 1859. 164. sk. ll., melyek közt első helyen állnak a glagoliták.

1851. keletkezett; egyszersmind a glagolita kéziratok tanulmányozására és hasznosítására tágabb tér nyílt meg. A déli szláv akademiának 1867. történet alapítása e tekintetben már kész terrenumot talált.

A *glagolita* irodalomnak két nagy osztályát kell megkülönböztetni, az *egyházit* és a *világit*.

A glagolita irodalomnak egyházi osztályát már Safarik Pál József rendszeres formában ismertette meg. Alapos tanulmányairól és kutatásairól 1853. Prágában kiadott munkája »Památky Hlaholského Pisemnictvi (a glagolita irodalom emlékei) tanuskodik; s egy másik munkája »Geschichte der Südslavischen Literatur,« melyet halála után Jirecsek József kiadott, az I. kötetben (Prága 1864. 151—190.) a glagolita egyházi irodalomnak lényeges áttekintését nyújtja, mely 78 számot foglal magában. De ezt még néhány más, Safarik előtt ismeretlen számmal, s névszerint Kukuljevics gyűjteményéből 4 kézirati missalével (a XII—XV. századokból) és 2 kézirati breviariummal (a XIII. és XIV. századokból) ¹⁾ ki kell egészíteni. Mindez azonban jelen fejtegetésemnek feladatához kevesbé tartozik.

Fontosabb reánk nézve a glagolita irodalomnak *világi* osztálya, melyről itt tüzetesen kell szólnom; mert a glagolita írással készült történeti emlékek ezen osztályban foglaltnak.

A *horvát történelem kútfői emlékei* t. i. négyfélék, ahhoz képest, a mint *vagy* latin nyelven, *vagy* horvát nyelven glagolita írással, *vagy* horvát nyelven latin írással, vagy horvát nyelven cyrill írással készültek. A horvát történelemnek a magyarral való szoros összefüggésénél fogva, ezek mind reánk nézve is érdekesek. Mindamellettt itteni fejtegetésem céljánál fogva a latin nyelven készült kútfőkről nem szólok; de a többi háromfélét tüzetesen kell szemügyre vennem. Névszerint:

1. A *horvát nyelven és glagolita írással* készült történelmi emlékek túlnyomólag okmányok és régi helyhatósági statutumok. Vannak azonkívül egyes glagolita felírások is.

Ha Kukuljevicsnek hitelt lehet adni, okmányok már a XI. században glagolita írással is adattak ki, mert ő — habár csak másolat után is — egy 1100 egyházi adakozás tárgyában glagolita írással készült okmányt tett közzé, melynek teljes hitelességet tulajdonít ²⁾. De mindamellettt XI. és XII. századi glagolita okmányokat, az említetten kívül, egyet sem ismerünk, s csak a XIII. századdal kezdődik az eddig ismeretes glagolita okmányok chronologiai sorozata. Ezek kezdetben kizárólag egyházi ügyekre

¹⁾ Megismertette Jagics Vatroslav munkájának »Primjeri szta-rohervatszkoga jezika« II. kötetében Zágráb 1866.

²⁾ Acta Croatica, Zágráb 1863. 315. l.

(alapítványok, adományozások stb.) vonatkoztak; azonban a vinodoli statutum már 1280. glagolita betűkkel jegyeztetett fel; s a XIV. századnak kezdetétől fogva a horvát, dalmatiai és istriai okmányok, a mennyiben szláv nyelven kiadattak, mind glagolitai írással készültek. Új fordulat csak a XV. századnak végén állt be, a midőn a horvát nyelvű okmányok latin írással adattak ki, sőt vannak egyes példák, hogy ekkor is még gyakran a cyrill írás használtatott.

Glagolita okmányoknak tüzetes gyűjteményét először tette közzé Safarik Pál József (Pamatky Hlaholského Pisemnictvi, Prága 1853. 92. sk. ll.) de ennél sokkal teljesebb Kukuljevics Iván gyűjteménye »Monumenta Historica Slavorum Meridionalium« I. köt. »Acta Croatica« (Zágráb 1863.) Ezekből azt látjuk, hogy nemcsak a káptalanok (névszerint a szegniai,) hanem a horvát főurak is kiadványaikban és okmányaikban gyakran a horvát nyelvet és glagolita írást használták, kik közül kiválónlag a Frangepánokat, a Korbaviai és a Karlovicsi grófokat, és másokat kell kiemelnünk. A dolog természetében feküdt, hogy a helyhatóságok és községek okmányaiban is nem ritkán glagolita írással találkozunk. S ezek mellett talán némi figyelmet érdemel az is, hogy közönséges feljegyzésekben, milyenek a mindennapi életben készültek, p. o. számadásokban, szintén használtatott a glagolita írás. Ilyen eredeti számadási iratot találtam a Frangepáni acták közt a herczeg Eszterházy-család levéltárában; t. i. (latin betűkre restituálva.)

»1513. Toie csa komu dach vinich pinez; dach Janditju Radmi ovicsu dukata 2. Dach Simunu Tomaskovityu vina za dukat 1. Dach Grguru Juraninicsu (így) za vracsenje za dukate 3. Dach Griguru Juranicsu za vracsenje, kada hodi u Zagreb na szpraviscse dukat jedan.«¹⁾ stb. stb. stb.

Reánk nézve legérdekesebb azon észletet, hogy még nálunk is Magyarországon, már a XIV. században, az Anjou királyok horvát udvarnokai közt, a glagolita írás használására találunk. Már Kopitár ezt egy corbaviai grófra vonatkozólag emeli ki, egy régi glagolita kézirat fordításában: »Anno domini 1368. Ego comes Novak filius comitis Petri, miles potentis et magni domini Loisi (Ludovici) Regis Hungarici, illius Palatii Miles, eo tempore Solgoviensis, et in Dalmatia Nonensis, scripsi hunc librum (egy missale-t) pro mea anima, et illi ecclesiae de-

¹⁾ 1513. Ez az, a mit mint borraivalót adtam; adtam Radom Janducznak ilyen módon 2 dukatot; adtam Tomaskovityu Simonnak bort 2 dukatért; adtam Juraninics Gergelynek orvosságra 3 dukatért; adtam Juranics Gergelynek orvosságra, midőn Zágrábba ment azt készíttetni, egy dukatot stb. stb.

tur, in qua jaceat sempiterna mansione stb.«¹⁾ Különben Vukičević Pál kőszegi horvát birónak fent Horvát István olvasása és fordítása szerint közölt 1594-ki okmánya e tekintetben a legvilágosabb bizonyosságot nyújtja.

b) A horvát nyelven glagolita írással készült, legrégebb helyhatósági statutum a vinodoli 1280-ki statutum, melyet én már 1862. az Árpádkori Új Okmánytár IV. kötetében magyar fordítással közöltem. Egy másik szintén érdekes példa erre Veglia szigetének 1388-ki statutuma, melyet Kukuljevič Iván 1852. tett közzé.²⁾

c) A glagolita felírásokról már fentebb szólottam; s így elég legyen röviden arra figyelmeltetnem, hogy újabb időben a déli szláv történelmi társulat ilyenek felkeresésére és gyűjtésére nagy gondot fordít.³⁾ Ide tartoznak a glagolita írással készült régi horvát krónikás feljegyzések is.⁴⁾

2. *Horvát nyelven latin írással* készült történelmi emlékek tudtomúl a XV. századnak közepe előtti időből nem jutottak korunkra, és csak a XVI. századtól fogva nevetesebb számmal találhatunk.

Azon horvát adomány-levél, melyet állítólag Kálmán király Lapsanovič Márton számára 1105. adott volna, melynek eredetije a gróf Orsich-család levéltárában őriztetik, és melyet I. Lipót király 1675. megerősített, koholmányának bizonyodott⁵⁾; s így a

¹⁾ Glagolita Clozianus XIV. i. — V. ö. Kukuljevič, Acta Croatica, Zágráb 1863. 317. 318. ll.

²⁾ Arkiv za povesticu jugoslavensku II. kös. 278. sk. ll.

³⁾ Kukuljevič több ilyen XIII. és XIV. századból való felírást tett közzé p. o. Acta Croatica, 1., 42, 47., 53., 94., 98., 119., 125., 146., 150., 162., 189., 190., 197., 198., 205., 206., 213., 215., 235., 244. ll. stb.

⁴⁾ Arkiv za povestnicu jugoslavensku I. köt. 1. sk. ll., IV. köt. 32., 36., 45., 48., 50. ll. stb.

⁵⁾ Safarik ezen okmányról következőleg nyilatkozik: »Im J. 1675. wurde dieses Diplom dem König Leopold unterbreitet, und von der k. Hof-Kanzlei als echt anerkannt. Übersetzung davon findet man in Kerchelich Notitiae praeliminare p. 114, ferner in J. Mikóczy Otiorum Croatiae liber, Budae 1806. p. 433. Wiewohl die Echtheit dieses Diploms von einer k. Hof-Kanzlei anerkannt ward, Kerchelich über dieselbe nicht entscheiden will, und Mikóczy sie nicht zu bezweifeln scheint: so bin ich dennoch nach der von Mikóczy mitgetheilten kurzen Sprachprobe (p. 440.), in welcher sogar das türkische Wort »majdan« vorkommt. überzeugt, dass diese Urkunde unecht, und ein Machwerk neuerer Zeit ist.« Geschichte der illyrischen und kroatischen Literatur, 338. l.

legrégibb horvát nyelven latin írással kiadott hiteles okmányok, melyekről határozott tudomásunk van, — mint látszik — a XVI. századnak közepéből valók. S ehhez képest alig lehet kételkednünk, hogy a horvát történeti kútfők ezen osztályának alakulására különösen két fontos tényező volt nagy befolyással; a vallásos reformatio, és a magyar irodalom emelkedése, mely Horvátországra áthatván, itt mind az irodalom, mind a hivatalos élet körében hasonló eredményekhez vezetett, mint Magyarországon, hol a nemzeti irodalom felvirágzása szintezen időbe esik.

A reformatio ugyan Horvátországban meg nem honosíthatott, s azon törvények, melyek Magyarországon a két protestans vallás érdekében hozattak, 1848. előtt soha Horvátországban gyakorlati érvényt nem nyertek. De azon irodalmi újítások, melyek báró Ungnad János és Truber Primus működésének folytán Krainában beálltak, a szomszéd Szlavonia és Horvátország szellemi életére nem maradhattak befolyás nélkül¹⁾; s így azt találjuk, hogy a nép nyelve a catholica egyház addig itt irányadó glagolitismusától eltérő felfogás szerint műveltetett. Valamint tehát a többi Európában, úgy Horvátországban is ezen időtől fogva kezdődik a nép nyelvének önálló irodalommal alakulása.

Ezen új irány az által nyert nevezetes lendületet, hogy az akkori társadalom uralkodó szabadabb szellemétől hatalmasan támogatott, melynek a szó legszebb értelmében egyik képviselője mind Magyarországon mind Horvátországban a hatalmas Zrínyi család volt. Bucsics Mihály ugyanis, ki a nemzeti irodalomnak volt Horvátországban főalapítója²⁾, a Zrínyi grófokat arra bírta, hogy Nedelicsben, egyik jószágukban, könyvnyomdát állítottak fel, hol több tudományos könyv tétetett közzé horvát nyelven. S valamint a hivatalos eljárásban ott, a hol horvátok laktak, most a horvát nyelv nyert alkalmazást; úgy a nép köreiben is horvát nyelven készült költeményekre és másnemű, főleg vallásos irodalmi művekre találunk.³⁾ Ugyanazon időben tehát, melyben a XVI. és XVII. századokban a magyar nemzeti iroda-

¹⁾ Kostrencsics Iván, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven in den Jahren 1559—1565.* Bécs, 1874.

²⁾ Safarik, *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*, 273. l.; ki szerint »Mihalj Bucsics ist der erste mit Sicherheit nachzuweisende Schriftsteller, der sich in seinen Schriften der kroatischen Mundart, oder der im heutigen Provinzialkroatien, und einigen benachbarten Districten gebräuchlichen gemeinen Volkssprache bedient hat.«

³⁾ U. o. 305—376. ll.

lom virágzó kora esik, virágzott fel a horvát irodalom is, melyet ebben a magyar elem nemcsak nem hátráltatott, sőt ellenkezőleg támogatott. Ennek egyik nagyérdékű gyümölcset Zrinyi Miklós nagyszerű magyar költeményében: »Az adriai tenger Sirenája« látjuk, melyet öcscse Péter horvát nyelvre fordított, s ezen uton a horvát irodalomnak is kitűnő terményévé tett.

S karöltve ezen irodalmi jelenségekkel, a történetírásnak is Horvátországban és horvát nyelven nevezetes kútfői apparatusa keletkezett. Ide névszerint számítjuk: *a)* a horvát nyelven készült okmányokat, és *b)* oly történelmi műveket, melyeket kútfőként használhatunk.

a) Az okmányokra nézve általános megjegyzésünk, hogy azok túlnyomólag Horvátország beléletére és belső közigazgatási és törvénykezési viszonyaira vonatkoznak; s minthogy ugyanazon mérvben, a mint a glagolita írásmód használása a XVI. században háttérbe lépett, s elvégre egészen megszűnt, annak helyébe a latin írás lépett; a horvát nyelven és latin írással készült okmányok a glagolita okmányoknak természetzerű folytatásaivá lettek. Nagy számmal találtak nemcsak horvát-, hanem egyes magyarországi levéltárakban is; s habár nagyobb részt még kiadatlanok, itt mégis annál inkább figyelembe veendő, mert oly időből származnak, melynek a horvát nemzetnek a magyar anyahazához való hű ragaszkodása, s a magyar és horvát nemzeteknek teljes szellemi egygyé olvadása, volt egyik fő jellemvonása.

b) A horvát nyelven írt történelmi művek, melyeket kútfőként használni lehet, a nép mondáiban és hagyományaiban veszik kiindulási pontjukat; s az életet és annak eseményeit kalauzul követvén, gyakran közvetlen észlelet után is, oly tudósításokat és leírásokat tartalmaznak, melyeket a történetírás kútfői anyagképen dolgozhat fel.

Számos jelenség bizonyítja azt, hogy valamint a szerb, úgy a horvát népnél is sok monda és hagyomány találtak, melyeknek a történettudomány szempontjából is jelentőséget kell tulajdonítani. Ezen mondák és hagyományok többnyire népénekek formájában tartatnak fenn, melyeknek tehát gyűjtése és feldolgozása irodalmi érdemnek tartatik. A szerb népénekek tekintetében Vuk Stefanovicsnak ezen irányú munkássága az irodalomban nagy, lehet mondani kitűnő elismerésre talált. A horvát népénekek és népmondáknak ily jeles gyűjtője eddig még nem találkozott. Vannak azonban itt is figyelemre méltó kísérletek és kezdemények. Azon olvasókönyv (ilirska csitanka), mely a horvát felső gymnasiumok számára 1856. Bécsben kiadatott, s mely három nevezetesebb horvát tudós, t. i. Mazuranics Antal, Weber Adolf és Meszics Mátyásnak műve, ezen népénekekre is

különös figyelmet fordít (II. köt. 1—36. ll.); a geographailag u. n. déli szlávoknál divatozó nyelvjárások szerint azoknak három osztályát különböztetvén meg; t. i. narodne pjesme stokavske (horvát népénekek), csakavska (szerb népénekek), és kajkavske (szloven népénekek). Jelen fejtegetésemnek feladatához képest itt csak a horvát hősi népénekek szemügyre veendőik lévén, a jelzett felosztásnak folytán kiválólag Kacsics Endre (1690—1760.) munkájára vonatkozom »Razgovor ugodni národa szlovinszkoga« vagyis »Pismaria fra Andrie Kacsicsa«, mely számos horvát mondát tartalmaz, és többször nyomtatott (az én példányom két kötetben jelent még Bécsben 1836.). Ezen mondáknak nagy részét egy ferenczrendi barát, A-Buda Imre, fordította latin nyelvre a következő cím alatt: »Descriptio soluta et rytmica Regum, Banorum, coeterorumque heroum Slavinorum seu Illyricorum« stb.; s ezen fordítás Budán volt kiadva 1764.

A jelzett, különben nagyérdekű gyűjteménynél sokkal magasabb irodalmi állásponton állapodott meg két más horvát tudós *Mernovchich Tomcus János* (Joannes Tomcus Marnovitus, Marci filius) és *Vitezovich Ritter Pál*. *Marnavich* (1579—1638.) életéről és munkáiról részletesen szól Engel (Staatskunde und Geschichte von Dalmatien, Croatien und Slavonien, Hala 1798. 149—153. ll.), s ezen tudósításból kitetszik, hogy — jóllehet Marnavich horvát forrásokból igen sokat merített — irodalmi munkásságában mégis a latin nyelvvél élt. Munkái tanulmányozásának folytán azonkívül meggyőződünk arról, hogy történelmi kritikája még csak gyöngé volt. *Vitezovics Ritter Pál* (1650—1713.) kinek életéről és munkáiról szintén Engel körülményesen megemlékszik (Geschichte des alten Pannoniens und des Bulgarey, Hala 1797. 288—290. ll., és Staats u. Gesch. v. Dalm. Croat. u. Slavon. 145—155—156. ll.), az előbbinél már sokkal alaposabb és criticusabb. S Ritternek nemcsak történelmi munkássága már horvát volt, hanem ő a horvát nyelv ismeretét is tudományos szempontból nevezetesen mozdította elő.¹⁾ — A későbbi előkelőbb horvát történetírók, névszerint Kerchelich Boldizsár, latinúl írtak, s ehhez képest itt figyelembe nem veendőik. Legújabb időben mindazáltal a déli-szláv történelmi társulat ilyenek áttanulmányozását ismét munkásságának körébe vonta.

3. A horvát irodalomnak egyik sajátos jelensége, hogy abban némi részben a *cyrill írás is volt alkalmazva*. A Presbiter

¹⁾ Erre vonatkozik Safarik P. Józsefnek nyilatkozata Ritterről: »Sein warmer slavischer Patriotismus, und seine Verdienste um die Kroatische Sprache, Buchdruckerei und Literatur verdienen die dankbarste Anerkennung. Dieser Ruhm soll und wird ihm ungeschmälert bleiben.« (Geschichte der illirischen u. kroatischen Literatur, 2 80. l.)

Diocleas krónikájának szláv szövegét, melyről az mondatik hogy volt »slavo caractere exaratus,« — ide azért számítani nem lehetett volna, mert ezen krónika oly vidéken volt írva, hol nem a horvátok, hanem a szerbek telepedtek le. Annyi mindazáltal bizonyos, hogy a IX. században a horvátok lakta vidéken a cyrill betűk is voltak használatban, s hogy a XVI. században Zmajevich Endre cyrill betűkkel horvát nyelven egy krónikát irt; a Kukuljevics-féle kézirati gyűjteményben pedig szintén több cyrill írással készült horvát kézirat találtatik. ¹⁾

Itteni feladatombhoz képest különösen a dalmatai poglizzai kerületnek 1400-ki statutumát kell felemlítenem, mely horvát nyelven, de cyrill írással készült ²⁾; mit azonban az által lehet megmagyarázni, hogy Poglizzára a szomszéd Bosznia, hol a cyrill betűket a katolikusok is használták, mindig nagy befolyást gyakorolt. De a magyar nemzeti muzeum kéziratтарыában Frangepán Jánosnak egy 1436-ki eredeti okmánya találtatik, mely annak függő pecsétje alatt, bőrhártyán cyrill betűkkel készült, s mely például szolgál arra nézve, hogy Horvátországnak szivében és horvát nyelven, még a Frangepánok által is, cyrill írással adattak ki okmányok. S minthogy, tudtomúl, ezen okmány még kiadatlan, azt szöveg szerint itt közlendőnek tartom. T. i.

Ми Ханж Франжапан Крѣки, Сенски, Модрѣшки, Цетински, Клишки, Олмишки и процаѣа кнез, Далмацне и Хрѣват Бан, дамо видити всакомѣ, комѣ се достон и пред кога таи лист приде, да разѣмнѣше и раз тидѣвше, ми неволѣ и срѣно станиѣ племенитѣх људи Олмитан, ки сѣ имман и трѣпнани ва сѣ минѣѣка врѣмена немѣрна хотиѣѣки хоти ним штога [így] никѣ помоѣ и полацинѣс ѣцинитѣ, како да би они могли опет пристати на прѣвомѣ свомѣ добрѣ станиѣ, приѣасмо оне племените људи Олмишане, все вароѣе, с наше рѣке и с нашѣ обарѣ, са всимѣ них добром и благомѣ, и обѣнтао им се нашом виром и ротом нашом, да их хоѣкѣмо сдрѣжати и хранити с них старѣх законѣх, и с правдахѣ навадних, с киѣ сѣ стали за старѣх кралев и господаѣ, и онако како се сдрѣжи с них старѣх листѣх и привилѣѣкиѣх; и да их тврѣдимѣ с всѣх них имниѣкаѣх и котарѣх, како сѣ до селе стали; и да им и да им (így)

¹⁾ Arkiv za povestnicu jugoslavensku V. köt. 168. sk. 11.

²⁾ U. o. V. köt. 225. l. — V. ö. értekezésemet: Poglizza dalmatai kerület történeti ismertetése, melyet a magyar tud. akadémia 1852. martius 6-ki ülésében adtam elő.

НЕ — — — — ДНЕ НОВЩИ НЕ НИ НИЕДНОГА НОВОГА БРЕЗЗАКОНѢА СЦИ-
 НИТИ, НИ ПОСТАВИТИ; ПАЩЕ НУ ХОѢМО ПОМАГАТИ И БРАНИТИ СС-
 ПРОТИВ ВСАКОМЪ — — — — — БИ ИМ ХОТИЛ НИКО БРЕЗЗАКОННЕ ИЛИ ХЪДО
 СЦИНИТИ ТО ЦА МИ БЪДЕМО МОѢИ, И ДА СЕ НЕКОЕ УТ НАС НИ ОД
 (így) НАШНУ МЪДИ НИ ЕДНЕ ЗАВА(ДЕ И НИ ЕДНО)ГА ХЪДА. ЗАТО
 ПРОСИМО ВСАКОГА НАШЕГА ПРИѢТЕЛА, ДА НУ ИМА ПРЕПОРЪЩЕНЕ, А
 СЛЪГАМ, КАШТЕЛАННОМ, КНЕСАННОМ И ВСАКИМ — — — — — (МЪДИ)ИМ
 ОЛМШИШИМИ СЪДАННИМ И ВСИМ НАПРИДА БЪДАЩИМ ЗАПОВИДАМО
 БЕЛЕ ТВРЪДО ПО ТОМ НАШЕМО ОТВОРЕНОМ ЛНСТЪ, ДА НУ НИМАТЕ — — —
 НИМАТЕ ПОМАГАТИ И БРАНИТИ ССПРОТИВ ВСАКОМЪ ГДО БИ ИМЪ ХОТИЛ
 ХЪДО КО СЦИНИТИ И ДА НУ НИМАТЕ ССНАОВАТИ НИ — — — — (КРИ)-
 ВИЦЕ ИЛИ БРЕЗЗАКОНѢА НАД НИМИ СЦИНИТИ ДА ДА НУ НИМАТЕ НА
 ПЪНИ И СВРЪШЕНО СДРЪЖАТИ С НИХ ПРАВДАХ И С ЗАКОННУ НИХ СЪА-
 (РИХ) — — — ЗГОРА РЕКАИ С ТОМ ЛНСТЪ. И НА ТО ИМ ДАМО ТАИ НАШ
 УТВОРЕНО ЛНСТ ПЕЦАТОМ НАШИМ ЗНАМЕНАИ НАВАДНИМ. ПИСАН
 НА — — — ГИВИ ЦЕТВЕРТИНА ДЕСТЕ ДАН МИСЕЦА МАРЦА ПОД ЛИТИ
 ГОСПОДНИМИ ТИСѢК И ЦЕТИРАСТА И ТРИДЕСЕТ И ШЕСТО ЛНТО. ЯМЕНЬ.

(Magyar fordítás.)

»Mi Franszapan Hanzs (János), Veglia, Szegna, Modrus, Cettina, Klisza, Almissa stb. grófja, Dalmatia és Horvátország bánja, adjuk tudtúl mindenkinek, a kit illet, és ki elé ezen levél (okmány) jön, hogy megértvén és értésül vevén, mi csapást és súlyos sorsat az almissai nemesek tapasztaltak, és a legközelebb volt háborús idők alatt szenvedtek; mi akarván nekik némi segítséget és könnyebbitést nyújtani, mikép hogy ők megint előbbi jó állapotukba juthassanak, felvettük ezen almissai nemeseket, az egész várost, a mi kezünkbe (védnökségünkbe), és a mi oltalmunkba, minden javaikkal és birtokaikkal; és fogadjuk nekik hitünkkel és eskünkkel, hogy akarjuk őket megtartani és védelmezni az ő régi törvényeikben és szokásos jogaikban, a melyekben álltak az előbbi (rég) királyok és urak alatt, s ugyanazonképen a mint azok foglaltatnak az ő régi okmányaikban és privilegiumaikban; s hogy őket megerősítjük minden jószágaikban és határaikban, a mint eddig álltak; s hogy őket semmi pénzadóval, se semmi új törvényteleniséggel meg nem terheljük, sem ilyent nem rendelünk; sőt akarjuk őket segíteni, és védelmezni mindenki ellen, a ki nekik valami törvényteleniséget vagy rosszat akarna tenni, tehetségünkhez képest; s a mi és embereink részéről semmi (akadálytól és semmi) rosztól ne tartsanak. Azért kérjük barátainkat, hogy tartsák őket ajánlásunk szerint (mint ajánlottakat); szolgálainknak pedig, várnagyainknak, kené-

zeinknek, és minden (embereinknek), a mostaniaknak és jövőbelieknek, az almissaiaknak tekintetében ezen nyílt levelünkkel igen szigorúan parancsoljuk, hogy ne (háborgassátok őket, sőt) segíteni és védelmezni legyetek kötelesek mindenki ellen, a ki rajtuk valami rosszat akarna elkövetni; s hogy rajtuk erőszakot vagy törvényteleniséget ne kövessetek el; sőt hogy őket teljesen és tökéletesen megtartsátok jogaikban és régi törvényeikben, a mint fent mondtuk ezen okmányban. S erre adjuk nekik ezen nyílt levelünket, mely szokásos pecsétünkkel van megerősítve (megjelölve.) Irva martius hó 14-én, az úr 1436. esztendejében. Amen.«

Horvátországnak épen fejtegetett történeti emlékeivel szemben még az ottani újabb irodalmi fejlődés is röviden szemügyre veendő. Mert jóllehet nyelvészeti és általánosabb irodalmi vizsgálódások, mint ilyenek a történelmi critica szempontjából csak alárendelt jelentőséggel bírnak; itt mégis vagy fél évszázad óta a nyelvészeti reformok és irodalmi fejlemények a historiai tények sorában oly nevezetes helyt foglalnak el, hogy jelen értekezésem céljánál fogva azoknak nemcsak eredményeire, hanem előzményeire is kell figyelemmel lennem.

S ebben az *illyr* nyelv kérdése, s annak a *horvát* nyelvhez való viszonya képezi fejtegetésemnek kiindulási pontját.

Az *illyr* kérdés a jelen század harminczas és negyvenes éveiben hazánk politicalai történetének egy igen sajátos jelenése volt. Az akkori események még friss emlékezetünkben vannak, s ezeknek következéseit érezzük jelenleg is. Minthogy pedig ezen kérdés lényeges minősége és természeténél fogva nem politicalai, hanem szláv nyelvészeti kérdés; nem lehet eléggé csodálatnom, hogy annak tárgyalásánál államférfiaink és történetíróink épen ezen nyelvészeti momentumot hagyták mindig tekinteten kívül, és hagyják többnyire jelenleg is.

Nyelvészeti tekintetben t. i. a *geographailag déli-szlávoknak nevezett népek* kezdettől fogva *négy* nagy csoportot képeztek: a *bolgár*, a *szerb*, a *horvát* és a *szlovén* (nálunk u. n. vend) nyelvek csoportjait. Ezen négy nyelvnek egymáshoz való viszonya szintoly kevésbé tartozik jelen vizsgálódásom köréhez, mint azon phásisok, melyek minden egyesnek irodalmi fejlődésében mutatkoztak. S így elég legyen azt megjegyezni, hogy a bolgár-szláv és a szerb nyelvek fejlődése folyton folyva a byzanci császárság és a keleti egyháznak, s ehhez képest az ezekben hivatalos és szokásos görög nyelv és irodalomnak is kulturai befolyása alatt állt; a horvát, és részben a szlovén irodalom művelése pedig a magyar irodalommal karöltve fejlődött; a szlovén nyelv és irodalom túlnyomólag a németektől kölcsönözvén szellemi alakulásainak elemeit és tényezőit.

Azonkívül szemügyre veendő az is, hogy a nyugat-európai cultura történetének két főfordulata ezen nyelvekre és irodalmakra is mély hatással volt, t. i. a XV. században a *humanismus*, és a XVI. században a *vallásos reformatio*. Annélkül tehát, hogy a jelzett nyelvek és irodalmak történetéről szólnék; röviden csak azt emelem ki, hogy a *humanismus* befolyása azon vidékekre szorítkozott, melyek a nyugati művelődés befolyása alatt álltak; a *reformatio* közvetlen befolyása pedig még szűkebb határok közé volt szorítva. Mert Horvátországban és Dalmátiában a reformatiónak csak egyes kísérleteire találunk, melyek ott annak meghonosulásához nem vezettek; a német birodalom dél-keleti részeiben pedig, hol szlovénok laktak, és melyek az ausztriai ház birtokában voltak, kezdetben ugyan a reformatió nevezetes visszhangot tapasztalt, ezt azonban már a XVI. század vége óta a contrareformatio ismét beszűntette. Ennek folytán:

1. A *humanismus* a classicai vagyis ó-világ számos remniscentiáit ezen vidékeken is támasztatta fel ismét. Egészben véve mindazáltal, mivel főhivatását a classicai, azaz a latin és görög nyelvek művelésében kereste, a nép nyelvére csak gyöngén hatott által. Egyedül Raguzában — mint azonnal látni fogjuk — eredményezte a XVI. század óta a nép nyelvének is nemesbítését.

2. A *reformatio* tüzetesen a nép nyelvének emelésére és művelésére nagy gondot fordított ugyan; de nevezetes eredményekkel csak a krajnai és styriai szlovénoknál dicsekedhetett a XVI. században; úgy hogy azok a contrareformatio korában is fentartották magukat, és a későbbi időre is áthatottak. Ezen hatásra Horvátországban és Szlavóniában is találunk; csak hogy annak itt más kiindulási pontjai voltak. Mert míg az egyházi élet, mely a régi glagolita irodalomhoz ragaszkodott, ezen irányban minden nyelvújítást kizárt, a világi társadalmi élet annak csak annyiban nyitott tért, a mennyiben a kor uralkodó aristocraticus szelleme által támogatott. Már fentebb láttuk, mi hatalmas volt ebben a XVI. és XVII. századokban a magyar irodalom befolyása a horvátokra, s a Zrínyi-család mi fontos eredményeket ért el, midőn a Magyarországon elterjedt reformatiónak Horvátországra való nyelvészeti és irodalmi áthatását közvetítette.

3. Kedvezőtlen fordulat, és pedig nemcsak a horvát, hanem a magyar nyelvre és irodalomra nézve is, I. Lipót uralkodása alatt állott be. Mert Magyarországon nem kevesbé mint Horvátországban a latin, jezuiticus módon alakított nyelvészet lett az irodalomnak fővehiculuma; a társadalmi körökből pedig a legnagyobb dimenziók szerint elterjedő német nyelv szorította ki mindkét helyen a nemzetit.

4. Nem szükséges bővebben felemlítenem, hogy ezen irány ellen a múlt századnak végén mikép emelkedett nemcsak a ma-

gyar, hanem a horvát nemzetnek közszelleme is, s hogy kezdetben egyesülve a közös szellemi küzdésnek mi szép vívmányai voltak. Látni fogjuk azonban, hogy a jelen század harminczas éveiben Horvátországban political és nyelvújítók léptek fel, kik tőlünk elpártoltak; s — miután nekem itt nem a politikai közélet, hanem a történeti irodalom tekintetei szolgálnak zsinórmértékül — azon jelenségek és események jellemzéseül, melyek az óta beálltak, csak röviden figyelmeztetek arra, hogy azokat a tulajdonképi horvát nemzeti nyelvre és irodalomra nézve egyáltalában kedvezőknek mondani nem lehet.

5. Különben tekinteten kívül nem szabad hagynunk, hogy a jelen század második évtizedében egész Európában szerte szét a nyelvtudomány nagy jelentőségre emelkedett, és korunknak egyik legkedveltebb tanulmányi tárgyává lett. Hogy ennek a szláv nyelvek körében is mi nevezetes eredményei lehetnek, azt Vuk Stefanovics (Karadzics Farkas,) munkái bizonyítják. De midőn egyrészt, főleg az összehasonlító módszer alkalmaztatásának folytán az újabb nyelvtudomány óriási emelkedésének örvendünk, s ezen szempontból Vuk Stefanovics szerb irodalmi működése iránt a legőszintébb elismeréssel viseltetünk; másrészt a szláv nyelvészeti tanulmányok azon beteges kinövése ellen határozottan kell nyilatkoznunk, mely *panslavismusnak* szokott neveztetni, s mely nem a nyelvtudomány kipróbált alapelveit, hanem egyes — jóllehet rokon — nyelvek külső jelenségeit zsinórmértékül vevén, ezeknek combinatiójából, a nyelvek viszonyosságának ¹⁾ alapján abból oly következtetéseket von, melyek a nyelv-

¹⁾ L. Kollár János, Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation (Lipscse 1844.) — Megjegyzendőnek tartom azt, hogy magában egységes szláv nemzet vagy nyelv nem léteztén, ezen munkának alapfeltételezése hiányzik; s hogy a szláv népek és nyelvek, noha ugyanazon törzsnak ágai, mint ilyenek mégis egészen külön állnak egymástól. Különben bizonyos viszonyosságról általán véve valamennyi emberi nyelvekre nézve lehet szó, s minden függ attól, hogy a viszonyosság kérdését mi oldalról, mi szempontból tekintjük. Így p. o. a tót és angol, a cseh és arab nyelvek közt is bizonyos viszonyosság áll fen, míg az orosz és lengyel nyelvek közti viszonyosságot sem a lengyel, sem az orosz tudósok nem akarják elismerni. Minden esetben a szláv nyelvek tekintetében igen sajtáságos viszonyosság az, melynél fogva Lamanszky és comp. a nem szláv, hanem varág-ugor eredetű bolgárok nyelvének befolyása által lett kiképesítve, valamennyi szláv nyelvek feletti nemesak suprematiáját, hanem uralmát is proclamálják, s ebben pártolásra is találhatnak.

vésznet körén túl, — s a társadalmi és politikai élet terére áthatván, csak zavart okoznak.

Horvátországban a nyelvújítás szószólói nem bírtak oly alapos tudománnyal, sőt még annyi nyelvészeti tapintattal sem, hogy saját nemzeti horvát nyelvüknek természetét kellőleg felismerni, s azt stokavszkai minőségéhez képest, tulajdon belső nyelvészeti momentumai szerint kifejteni és alakítani képesek lettek volna; hanem azt hitték, hogy ezen célra a raguzai-illyr nyelvjárás, mely a szerb, tehát eredetileg csakavszkai nyelvnek egyik művelt ága, nekik helyes eszközül fog szolgálni. Minthogy pedig a raguzai nyelvjárás mintájára átídomított horvát nyelvet is illyr nyelvnek nevezték, itt két illyr nyelvet, t. i. a XVI. és XVII. századi *raguzai illyr*, és a XIX. századi *horvát illyr* nyelveket kell megkülönböztetni, melyeknek nem ugyan egymáshoz viszonyát, hanem mindkettőjüknek a történettudományra, és névszerint a történeti kútfői kutatásra vonatkozó jelentőségéről pár szót fogok mondani.

* * *

Raguzában — mely az ezen vidéken letelepedett trebignei szerbek által 656. elpusztított Epidaurus közelében keletkezett — az eredeti lakosság olasz volt, környékét pedig a VII. század óta szerbek foglalták el. S ezen ellentét később is megmaradt, midőn egyrészt a szerbek állása a XI. századnak közepétől fogva a byzanci császárokkal szemben önállóbb lett, és másrészt a XII. század óta a városiak társadalmi és politikai jelentősége élénkebb tengeri hajókázás következtében emelkedett.

Bármi hiányos is Raguzá történetének ezen korból való tudomásunk; tudva van mégis, hogy az első szerb fejedelmek a várostól gyakran tapasztaltak szivességeket, s hogy ők ezt sokfélekép viszonzták is. Például azon terjedelmes földek ajándékozásait és átengedéseit emelem ki (Breno völgye, Ombla tengeröble, Gravosa, Malfi, az egész a Valle di Noce-ig terjedő tengeri partvidék stb.), melyekben Raguzá a szerb fejedelmektől részesítettett. Mindamellet a raguzai történet csak azon időtől kezdve lett jelentékenyebbé, midőn a város a magyar korona állandó uralma alá jutott (1358.). Nevezetes tengeri kereskedésén kívül, kiválólag a katholica egyház egész társadalmi létére való befolyásának túlnyomósága, ezen időben Raguzá köz- és magánéletének adott határozottabb színt és jellemet.

Epochalis jelentőséggel Raguzá történetében Zsigmond királynak itt tartózkodása birt, midőn a szerencsétlen nikápolyi ütközet után tengeri körutazásából visszatérvén, 1396. december 19-kén kíséretével együtt a lacromai szigeten partra szállt, s december 21-kétől 30-káig Raguzában mulatott. Ezen alkalommal

a király a város rectorát előkelő kitüntetésekben részesíté, magát a várost pedig a tapasztalt hűség fejében, adományokkal és kedvezményekkel halmozta el. Tudva van, hogy ezen idő óta egyes raguzaiak Magyarország történetében nem ritkán játszottak nevezetes szerepet. De fontosabb ennél itt reánk nézve azon körülmény, hogy Raguza anyagi felvirágzásával ekkor szellemi nagyra emelkedése is kezdődik; s hogy névszerint az ezen időben keletkezett tudományos iskolája a balkáni félszigeten nagy tekintélyt és hatást nyert.

Ezen iskola az ekkor virágzó korát élt humanizmusnak ama vidékeken lett egyik hatalmas támpontja; ugyanazon időben, midőn a humanizmus a XV. század kezdetétől a XVI-nak végeig Magyarországon is az uralkodó kulturai tényező volt. Nemcsak Olaszhon termékenyítő hatását tapasztalta szakadatlanul, hanem Konstantinápolynak megbukása után (1453.) több onnan kiköltözött tudósoknak is nyújtott menhelyet; s az olaszok közül Ravennai János (Petrarca egyik legkedveltebb tanítványa), De Diversis Fülöp, és mások; a görögök közül pedig Laskaris János, Chalkokondilas Demeter, Marulus Emanuel, Spanducinus Tivadar, Tarchaniotes Pál stb. nevei a raguzai iskola emlékét illusztrálják. S ezen jelentőségét a raguzai tudományos iskola a XVI. században is megtartotta; míg később a jezsuiták kezelése alá jutott, s ennek folytán jellemét némileg megváltoztatta ugyan; de mindamelllett a XVIII. század végeig folyton folyva, mint a humaniorák nevezetes tanintézete tűnik fel.

A raguzai iskola ezen működésének egyik természetszerű eredménye a régi Illyricum nevének dicsőítése is volt; s a humanizmus — szintűgy mint Magyarországon Pannonia és az ókor más hagyományainak emlékeit emelte nagyra — az adriai tenger keleti partján is a classicismus egykori nevezetességeit hangoztatta vissza.

De a XVI. század óta, a midőn a nemzeti nyelvek tanulmányozása és művelése egész Európában emelkedett, a nép nyelve itt is a tudományos és irodalmi iránylatok körébe kezdett vonatni; s minthogy Raguzában és annak környékén kétféle, t. i. olasz és szerb nyelvű nép lakott, ez szintén kettős irányban történt, úgy hogy a classicismus mellett a nemzeti irodalom bizonyos dualismusa keletkezett, az olasz, és a szerbből míveltebb illyrré átalakult szláv irodalom.

A raguzai olasz irodalom itt fejtegetésem feladatához nem tartozik. Elég legyen tehát röviden felemlítenem, hogy Raguzában a felsőbb osztályoknál az olasz maradt ezentűl is a társalgás szokásos és mintegy uralkodó nyelve. Ezen hozattak a törvények és helybeli statutumok; ezen míveltettek a tudományok, s a törvénykezés és közigazgatás nyelve a felsőbb fokozatokban

ez volt. Az olasz tulajdonképi szépirodalomnak azonban Raguzza önálló középpontot nem nyújthatván, úgy hogy az olaszhonival megmérkőzhetett volna; mindazok, kik ezen körben nevezetesek lettek, legujabb időig nem raguzai hazájuk szűkebb felfogása szerint említették fel, hanem az általános olasz irodalom notabilitásai közé soroztattak; mint ez p. o. napjainkban is a zantei születésű Foscolo Hugóval, s a sebenicoi eredetű Tomaseo Miklóssal történik.

Sokkal fontosabb itt reánk nézve a katholicismus befolyása mellett humanisticus irányban kifejtett szerb irodalom, mely az itteni ó-kori reminiscentiák folytán magát illyr-irodalomnak nevezte. ¹⁾

Az ezen értelemben vett *illyr* irodalomnak első kezdeményezése a XV. századnak második felébe esik. Noha pedig a *raguzai illyrismus* ébredésének ezen kora még jelenleg sincs egészen felvilágosítva; annyi mégis bizonyos, hogy az első illyr írók egyszersmind latin írók is voltak, kik az illyr nyelvet a Raguzza vidékén lakó nép szájáról tanulták el. Safarik ezt Darzsics Györgyről (1463—1507.) határozottan kiemeli. ²⁾ Ezen kívül Menze Zsigmond (Mincsevics Sisko), Vetranics Mór, Dimitrics Miklós és Kriszticsevics Marin már a XV. században mint illyr írók Raguzában éltek; kik után a XVI. és XVII. századokban hosszú sorozata következett az illyr nyelvészeknek, költőknek, és valóságos könyvek szerzőinek.

Hogy első helyen a nyelvészeket említsem; ezek később ugyan mint a költők, de önálló felfogás szerint miveltek az illyr nyelvet. Cassius (Kasics) Bertalan, a raguzai jezuitaháznak rectora, és különben egyik legtermékenyebb illyr író, »Institutionum linguae Illyricae libri duo« (Roma 1604.) czíme alatt, az első illyr nyelvtant készíté. Ezen kívül nem csekély számú illyr nyelvtan és szótár még említendő. Az utóbbiak közt kivált azok birnak különös érdekl, melyek a raguzai illyr nyelvet más nyelvekkel párhuzamba helyezték. Ilyen névszerint Micalia Jakab munkája »Thesaurus linguae Illyricae, sive Dictionarium Illyricum, in quo verba Illyrica Italice et Latine redduntur« (Ancona 1651.). Úgy

¹⁾ Ezen illyr elnevezés akkor az egész szerb népre is kiterjesztetett, úgy hogy az a XVII. század végén Magyarországra áttelepedett szerbek szint így neveztettek; sőt nálunk a »natio illyrica« ezen értelemben magát a XVIII. század végeig fentartotta. (Privilegia nationis Illyricae, Declaratorium Illyricum, Cancellaria Illyrica Aulica.)

²⁾ »Darzsics ist derjenige, welcher die damals noch unausgebildete ragusanische Mundart, zuerst aus dem Munde des Volkes aufnahm, und zur Würde einer Dichtersprache erhob.« Gesch. der illir. u. kroat. Literatur 117. l.

látszik, hogy ezen munka Verancsics Fausztus ismeretes szótárának (*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum. Latinae, Italicae Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae*« Velence 1595.) alapján készült; de Mikalia a Raguzához szomszéd vidékeken divatozó nyelvjárásokat is vette szemügyre. Utána Delabella Ardélius, Patachich Ádám (munkája kéziratban a kalocsai érseki könyvtárban található) és Stulli Joakim is dolgoztak ki illyr szótárokat; s ez utóbbi reánk nézve annyiban különösen érdekes, a mennyiben első kiadása 1801. Budán jelent meg. S karöltve ezen nyelvészeti tanulmányokkal és munkákkal, a raguzaiak az illyr nyelvet műfordításokkal is igyekeztek kiképezni, úgy hogy ezen úton a római, görög és olasz irodalmak több remekműve az ottani nép közt annak nyelvén meghonosult.

A raguzai-illyr irodalom kifejtésének súlypontja mindazáltal a költészetben feküdt, s hármassal, t. i. lyrai, eposzi és drammai irányban lett nevezetes. A lyrai költészet mindamelllett Raguzában nem emelkedett oly nagyra, hogy annak rendkívüli jelentőséget tulajdonítani lehetne. Ellenben az eposzi és a drammai költészettről néhány tüzetes megjegyzést kell tennem.

Gozze István (Stjepan Guucsetics) ugyanis, volt az első, ki 1500. és 1525. közt egy önálló elbeszélő költeménnyel lépett fel »Dervise« címje alatt. Hasonló ehhez Csubranovics Endre költeménye »Jegjupka« (a cigányné). Appendini ezen két költeményről azt mondja: »Stefano Gozze e Andrea Cjubranovich sorpassano ogni altro per la coltura, dolcezza ed armonia nei loro versi«. ¹⁾ Ezeknél nagyobb, és már valóságos epicus költemény a jadrai születésű Karnarutics Bernát »Vasetje Szigeta grada«-ja (Szigetvár ostroma) volt 4 énekben. De ezt, és minden előbbi illyr hőskölteményt felülmulta Gundulics (Gondola) Ivan »Osman«-ja (1620) 20 énekben, melylyel a raguzai epopoea virágzó kora kezdődik. Utána Menze (Mincsevich) Ulászló (1657.) Palmatic (Palmotta) Junius és Jakab, Kanavelli Péter, Nikolitza Iván, Bettera Bertalan stb. ezen irányban Raguzának híresebb költői.

Mint dramaticus írók névszerint id. és ifj. Gundulics János (1620. és 1721.), Glegljevic Antal, Tudisi Marin, Naljekovics Miklós stb. nevezeteseek. Különben a raguzai drammának felvirágzása a XVII. század kezdő éveibe esik; úgy hogy a XVII. és XVIII. századokban a raguzai színház a balkáni félszigeten nem csekély méltatásban részesült. Újabb időben Pavics Ármin

¹⁾ Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei, II. köt. Ragusa 1803. 293. l. V. ö. Safarik, Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur 165. és 166. ll.

a raguzai drámáról egy önálló munkát írt (Historija dubrovacke drame, « Zágráb 1871.)

Kitetszik ezekből, hogy az illyr kérdés, vagy — szorosabban mondva — az illyr nyelvészet kérdése, Raguzában sajátos természeténél fogva tudományos és irodalmi kérdés volt, melyet tehát lényegére nézve csak a nyelvtudomány szempontjából lehet megfejteni, és csak tudományos érvekkel lehet tisztába hozni. A társadalom álláspontja arra nézve csak külső jelentőséggel birt, és csak annyiban volt reája alkalmazható, a mennyiben kifejtése Raguzá lakosságának művelődési állapotával volt szoros összefüggésben. Politicai tekintetek határozottan az illyr nyelv kérdésének körén kívül álltak; sőt a történelem tekintetei is annak csak annyiban feleltek meg, a mennyiben az illyr nyelvészet eredete Raguzá város történeti előzményeiben gyökeredett; s viszont a raguzai történelemnek egyik főérdekű attributumát az illyr irodalom képezte.

* * *

Egészen más, s a raguzai illyrismustól nevezetesen eltérő jelenségeire találunk a *horvát illyrismusban*.

Ha t. i. azon mozgalmakon végig tekintünk, melyek 1835-től 1848-ig Horvátországban ezen cím alatt lefolytak, azt észleljük, hogy kiindulási pontjuk nemcsak nem volt valamely magasabb nemzeti, azaz horvát kulturai emelkedés utáni törekvés, hanem azon oppositio, melyet Magyarországon a latin nyelv, s az azt használó latin világ ultraconservatív pártolóinak makacssága a magyar nyelv felvirágzása ellen idézett elő.

A kornak teljesen megváltozott kulturai élete; a külső Európának előzménye, mely az államkormány és a törvénykezés kezelését a latin nyelv igájából már mindenütt emancipálta volt; a Magyarországon mindinkább emelkedő közérzület, mely a latinság kizárólagos uralma alatt tapasztalt hátramaradásunkban tovább is megnyugodni semmikép nem akart; az általános gúny, mely a társadalmunkban használt u. n. culinaris vagy huszár-latin nyelvészet ellen mindenfelől szóratott, és több más ok, midőn nemzetünknek, a hazafiság legtisztább érzése által lelkesített, számos hű fiát arra indították, hogy közéletünkben a latin nyelv helyett a magyarnak használását kívánták és sürgették, s ezen czélből a magyar nyelvet mint nemzetünk, mint hazánk országos nyelvét emelni és kiképezni igyekeztek; — ezen törekvés másrésről bizonyos körökben ellentállásra talált; s tudva van, hogy ez oly vitákra szolgáltatott alkalmat, melyek ma ugyan már túlhaladott álláspontot jeleznek, de akkorban nem ritkán komoly szint is öltöttek, és ezt a sajtóban is visszhangoztatták.

S ez Horvátországba is áthatott; itt azonban 1834-ig egészben véve oly álláspontot nem eredményezett, mely a magyarországitól különbözött volna¹⁾. Csak 1835. állt be azon fordulat, mely Illyrismus-nak nevezete alatt Horvátországban sajátos conjuncturákhoz vezetett, s a politikai és társadalmi kérdéssel a nyelvészetit oly értelemben kapcsolta össze, melynek új iránya és célpontjai voltak.

A dolog természetében fekszik, hogy itt, hol egyedül történelmünk kútfőiről van szó, a horvát Illyrismus keletkezését és fejlődését részletesen nem fogom fejtegetni; a mi különben is a tulajdonképi történeti munkáknak feladata.²⁾ A mennyiben mindazáltal az ottani törekvéseknek súlypontja mégis legalább külsőleg a nyelvészetbe volt fektetve, tekinteten kívül nem hagyhatjuk, hogy midőn a horvát nyelvújítók az illyr nyelvet irodalmi nyelvüknek befogadták, ez nem volt az ottani népnél divatozó horvát nyelvnek organicus fejlesztése; sőt ők oly külső tekinteteknek engedtek befolyást, melyek a horvát nemzet régibb szellemével és irodalmi előzményeivel természetes összhangzásban nem voltak. S ez annál inkább tűnt fel, mivel az illyr nyelvnek Raguzából Horvátországba való egyszerű átültetése semmiféle mélyebb nyelvtudományi felfogás által nem közvetítettett. Mellőzve, hogy a horvát illyr irodalom magában véve 1848. előtt minőségileg egy-két politikai napilap és szépirodalmi folyóiraton, s a ponyvairodalom verses és nem-verses művein kívül, túlnyomólag populárizáló könyvészetből állt; s mennyiségileg is szegény lévén, a raguzai illyr irodalommal inconvenientia nélkül összeköthető nem igen volt.

Safarik Pál József, kinek vizsgálódásai itt annál tanulságosabbak, minthogy az 1833-ki, tehát a horvát-illyr nyelvújítás előtti állapotokat tárgyazzák, s a nyelvújítók működését egészen tekinteten kívül hagyják, a bolgár nyelven kívül a déli-szláv irodalmak öt ágát, t. i. a szerb, az illyr, a glagolita vagy egyházi horvát, a világi horvát, és a szloven irodalmakat különbözteti meg oly módon, hogy ezek közt — az általános szláv gyökereken kívül — semmi más belső organicus összefüggést nem talál. S

¹⁾ Ez kitetszik két akkor Horvátországban elterjedt röpirathól: Sollen wir Magyaren werden (Károlyváros 1833.); — és: Durch welche Mittel lässt sich die Verbreitung der magyarischen Sprache unter den Einwohnern Ungarns am sichersten erzielen. Mit Speck fängt man Mäuse. (Basel 1834.)

²⁾ Mily zavart történelmi nézetek akkor e tekintetben Horvátországban találtattak, azt gróf Draskovics János röpiratában látjuk: Ein Wort an Iliriens hochherzige Töchter (Zágráb 1838.) A mi itt a 2—17. ll. mondatik, az valóságos történeti Gallimathiasnál nem egyéb.

csaknem ugyanazt fejezi ki Safarik dél-szláv irodalomtörténeti munkájának (*Geschichte der südslavischen Literatur*, 2 köt. Prága 1864—65.) halála utáni kiadója Jirecsek József is, mondván: »Seit den ersten dreissiger Jahren ist für das geistige Leben des gesammten kroatisch-serbischen Stammes ein Umschwung dadurch herbeigeführt worden, dass *die Schriftsteller des Königreichs Kroatien mit edler Selbstwerläugnung ihren Provincial-Dialect* (érti a horvát nyelvet) *in der Literatur aufgegeben, und sich der, durch die herrlichen dichter Ragusas, und deren spätern Nacheiferer in Dalmatien und Slavonien literarisch ausgebildeten, wohlklangreichen Mundart anbequemt haben.*» (II. kötet 2. rész előszó). De midőn Jirecsek a maga felfogásához képest ezt egy »nicht genug zu schätzende That«-nak jelzi; mi — kik az 1835. előtti horvát nyelvhez és irodalomhoz őszinte rokonszenvvel viseltetünk — ez iránti véleményével egyet nem érthetünk.

* * *

S mindezeket egybefoglalva, azt találjuk, hogy feladatuk szempontjából sem a régibb raguzai, sem az újabb horváth-illyr nyelv és irodalom oly támpontokat és oly anyagot nem nyújt, melyek a történelmi kutatás tárgyában, s a történeti kútfők tanulmányozásánál, különös érdekekkel bírnának.

A raguzai-illyr irodalom, miként az a XV. századnak közepe óta alakult és fejlődött, — habár nem emelkedett is első rangu irodalom jelentőségére — magában véve mégis igen respectabilis, s műfordításaiban és költészeti teremtményeiben nemcsak tanulságos és szép, hanem az ottani lakosság magasabb költészeti hivatásáról is tanuskodik. Ezt a történelmi kritika is teljes elismeréssel méltatni van hivatva; valamint különben is a raguzai irodalom története is a tudományos vizsgálódásnak hálálatos tárgyát képezi. A mi azonban a tulajdonképi történettudomány szempontját illeti, volt ugyan Raguzának is nevezetes történeti irodalma; de ez nem volt illyr, se nem szláv, hanem vagy latin, vagy olasz. S mi itt a döntő kérdés, illyr nyelven készült történelmi emlékek, melyek a magyar történetnek felvilágosítására szolgálnának, korunkra nem jutottak. Ezen irányban tehát reánk nézve a horvát akár világi, akár egyházi és hivatalos glagolita irodalom a raguzai illyr irodalomnál sokkal fontosabb; — s Raguzára vonatkozólag csak az ottani levéltár igen nevezetes, mert számos okmány őriztetik ott, melyek a magyar történelem tekintetében nagy becszel bírnak, de nem illyr nyelven írvák.

S még csekélyebb jelentőséggel bír ezen nézpon alatt az újabb horvát-illyr irodalom. Nemcsak mivel magában véve a tör-

ténelmi műzsának különös figyelmet nem szentelt; hanem azért is, mert 1848. előtti műveiben nem emelkedett oly állásra, mely a XIX. századi történettudomány kívánalmainak megfelelne. Csak a déli-szláv történelmi társulat alakulása, s kiválólág a tudományok és művészetek déli-szláv akademiája alapítása óta Horvátországban kedvezőbb fordulat állt be. De ezek a régibb horvát irodalommal szemben már ellentétes positiót nem foglalnak el, s a szláv történelmi kútfők felkeresése és hasznosítása által a magyar történelemnek is lényeges szolgálatokat tesznek.

WENZEL GUSZTÁV.

BETHLEN GÁBOR FEJEDELEM

URALKODÁSÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

XXVI.

K. n. (1620—1621. eleje.)

Inquisitio ad mandatum illustrissimi comitis domini generalis contra dominum Franciscum Ztrucz, antea capitaneum praesidii Wacziensis facta. ¹⁾

Balogh István annorum circiter 70. és az vácsi porkoláb-ságot egy végben huszónhét esztendeig bírta, az megszálláskort is benne volt, mostan penig Udvardon lakik, hiti után minden punctokra ezeket vallja.

Art. 1. Minden embernek, kinek kinek az ő értéke és rendi szerént, elegendő élése, bora és buzája, lisztje volt.

2. Por és glyobis mennyi lehetett, nem tudja, de látta, hogy Kassárúl három tunnával hoztanak volt; loas (*lovas*), azt vallja, hogy nem volt tizönhat otthon, gyalog lehetett talán háromszáz. Az vármegyének nem volt akkor semmi gyalogja ottbenn, hanem segítségekre érkezett volt Palánkbúl negyvenöt.

3. Mikoron az budai basa Váczhöz érkezett volna, küldette vácsi Barbél György birót és azt izente oda be, hogy ha az várat meg nem adják, egy lélek sem megyen el, hanem mind férfiat, fejjérnépet és gyermekeket egy lábíg mind levágatja, úgy gyöltenek az kapuközben öszve és mondának Ztrucz Ferencz uramnak, ha kegyelmed azt minekünk megmondotta volna kegyelmed, hogy ő fölsége az várat úgy bizta kezében, hogy halálig megtartsad, mi akkoron, midőn az esztergami töröket elvertünk innéd, házunk népét kikölteztettünk volna és magunk halálával ingyen sem gondoltunk volna; erre azt felelé Ztrucz uram kezében tartotta egy levelet, mondván, énnekem ő fölsége úgy adta, hogy az várat,

¹⁾ Vacz 1620. nov. 5-én adatott fel.

míg lehet tartsam, ha meg nem tarthatom, megadjam; de ezt csak másoktól hallotta. Ezt pedig szájából hallotta, hogy ő föl-sége meghagyta nekie, hogy az népet benne ne veszesse.

4. Semmit sem tud ebben, sem nem látott.

5. Minden végházakra megírta, hogy segítséget adjanak és éjjel Kurály János és Huszár Pált bocsátotta ki az segítségért.

6. Az nógrádi kapitánnak megírta, hogy minden felől hírt adjon, mert az török reá köszöl (*így!*), az hadnagyok is azt mondták Ztrucz Ferencz uramnak, hogy mindenfelé szorgalmasan hírt tegyen.

7. Első napon az budai, esztergami és visegrádi török szállott alája és az álgyúkot is az Dunántúl az vár arányában vonatta és azon éjjel kezdette lövetni. Az nap és azon éjjel lövette; mikoron estve felé volt volna, akkor az mi hadunk, úgy mint az várbeliek kik voltak, az Dunán által üzték, kergették és az török volt ötödfél nap alatta.

8. Az conditiók felől ezt vallja, hogy az bassa hitlevelet küldött be, hogy ha megadják, egy gyermek kár sem leszen benne; azzal meg nem elégedtenek, hanem azután hatszáz szekeret ígért nekik, hogy minden portékájokkal kimehessenek és az hordozkodásnak négy napot adott, de az négy nap négy óráig sem tartott.

9. Az előtt való napon érkeztenek az végbeliek az Szent-Katalinasszony völgyében, mely napon az várat megadták, úgy mint kedden, de ki sem mutatták magokat, hanem az palánki gyalog hétfőn ment be az várban, az vármegyéből semmi segítség nem volt.

10. Minden lövő szerszámot ott benn hagytunk, por nem sok lehetett, mert az gyalogságnak igen osztották.

11. Nem látta, sem nem hallotta, mert minden tanácsba nem hitta őtet.

12. Az adás után minden marháját kihozta, magának is volt szekere ottbenn, az török is adatott, annakutána is az török borait megadatta.

13. Első ostromon az palánkot megvötték, noha alkalmas erős palánkot csináltak volt, mert az sok fejszés bevágta, az álgyúkot pedig azokon a réseken hozták be; harmad napjára az álgyúkot szintén az kapú eleiben vonatta az basa, az hol az leveles szín volt és két felé helhezette és egy éjjel és nap lövette onnan az várat, másodnapon az vitézek kiüttenek és az kerekit levagdalták, az törököt is az palánkon által üzték. Az álgyú globisok, mind azoknak az álgyúknak, kik az kapu előtt voltak s mind pedig azok, kik az szigetben voltak, az várnak falait ál-

taljárták, az tornot in rontották, ki miatt nagy kár esett az népben és az emberek ritka helyen bátran maradhattanak.

Stolcz Benedek annorum 65. és Bonis Bálént annorum 45, ezek mostan újvári pattyantyúsok, azelőtt váczi patt. antyúsok voltak, az szálláskort is ott benn szorultanak, hitek szerént, melylyel ő fölségének kötelesek, azt vallják.

1. Az élés dolgáról, mint az praecedens testis.

2. Por és glóbis az szükségre való elegendő volt; mennyi loas és gyalog vitézlő nép ottbenn volt, nem tudják, mert nem volt gondjuk reá. Az vármegyékből senki nem volt ottbenn, hanem Palánkból érkezett gyalog oda be; mennyi lehetett, nem tudják.

3. Semmit sem tudnak abban.

4. Sem láttanak, sem hallottanak ezekben semmit is.

5. Nem tudtanak abban semmit, nem is hallottanak, hogy az török Vác alá akar jönni, hanem hogy éjjel alája szállott.

6. Azt sem tudják, ha kért-e Ztrucz Ferencz uram segítséget az több végházokból és mellikből.

7. Negyednapig volt alatta az török.

8. Nem voltak az végezésben, minthogy az bástyákról alá sem mertenek menni, hanem mikoron megparancsolták nekik, hogy többet ne lönnének, úgy vötték eszekben, hogy az várat meg akarják adni.

9. Semmit sem tudnak, volt-e avagy érkezett-e segítség vagy nem az palánki gyalognak kivöle, hanem hogy Váczból kijöttek, az Szent-Katalin asszony völgyében találtak egy nagy sereg népet, hová valók voltak, nem tudják.

10. Sok bor, búza, liszt és egyébféle élés maradt benne. Por az ki maradt, lehetett tiz mázsa, ólom is rudakban lehetett két mázsa, glóbisban öntetett ólom, az is lehetett egy mázsa, vas glóbis örög és apró alkalmasint maradt. Lövő szerszám mind ott maradt. Edig (*egyik*) vetett három font vasat, második két font vasat, harmadik másfél fontot, az negyedik két fontot, ötödik egy vas tarackocska vetett egy fontot, hatodik is egy vas tarackocska, az is egy fontot vetett. Hetedik is, sajkára való tarackocska, vetett huszonnégy lattad (*sic!*), nyolczadik is sajkára való tarackocska, az is huszonnégy latot vetett. Hat hosszú szakállos, kilencz régi rövides szakállos.

11. Nem látták, sem nem hallották.

12. Semminemő marháját az előtt ki nem vitette, mert feleségestől, cselédestől, szorúlt volt benne, hanem hogy megadták, úgy hozta ki portékáját, hány szekérrel, ők nem tartottanak számot reá.

13. Az porkolábbal egyaránt vallják.

Gyarmatban. Kerepessi Benedek, ki Vácban vajda volt,

mostan pedig Gyarmatban lakozik és az szálláskort megsebesedett lövés miatt, annorum circiter 50. hiti után vallja.

1. 2. 4. 5. 6. 9. 13. vallja mind az porkoláb.

3. Mindjártást megsebesedett és semmit sem tud.

7. Vasárnapon éjjel szállott alája, szerdán adták meg.

10. Mind az prokoláb úgy vallja, de azt mondja, hogy por elég maradott, mennyi lehetett nem tudja.

11. Láttá generalis uram ő nagysága levelét és hallotta mikoron olvasták, kiben intette, hogy jól vigyázásban legyenek; azt is vallja, hogy az marusiak még pénteken hozták Ztrucz Ferencz uramnak az hírt, hogy az török reá jön, de senkivel nem közlette, hanem hogy az török immáron alatta volt, úgy küldette el Huszár Pált segítségért.

8. Sebes volt, nem lehetett az végezésben.

12. Az várnak megadása után hozta ki marháját, az borait egy hét múlva hozatta ki, mennyi szekeren lehetett, nem tudja.

Vörösegyházi András tizedes volt ottbenn és az helynek szálláskort is benne szorúlt. Annorum circiter 35. hiti után vallja in omnibus punctis, sicuti praecedens testis.

3. Articulus, mind az porkoláb vallja.

Szécsénben, Spáczai János mostani szécséni porkoláb az előtt váczai lovas hadnagy volt, arra a hitre, melyre az porkolábságnak tisztire ő fölségének megesküdt, vallja,

1. Ellessék (*előség*) mindenféle elégséges volt.

2. Por és glyóbis elég volt, loas nem sok volt, mert az hadban vitette volt ő felsége. Az gyalog két száznál több lehetett, vármegye gyalogja egy sem volt ott benn, Palánkból negyven gyalog táján ment be, máshonnan senki sem volt.

3. Hallotta Ztrucz Ferencz uramtúl, hogy ő nála az ő fölsége levele, ő tudja, mit írt, de nem magyarázta az levelet, azt is hallotta tüle, hogy megparancsolta ő fölsége, hogy ha az erő reá jó, eleiben kimenjen, megharczoljon velek és az népet benne ne veszesse, ezekkel mind biztatta magát.

4. Nem látta nem hallotta.

5. Vasárnap éjjel, hétfőn viradóra szállott az török alája és mindjártást Szabadszállási Istvánt és Cheff Andrást hírt adni elküldték Nográdban, azok éjjél után hamar Nográdban lehetnek.

6. Azt nem tudja, ha az végházakból azelőtt kért-e segítséget vagy nem; hanem hogy az török alatta volt, úgy látta, hogy segítségért küldett, mert semmi titkát az kapitán vele nem közlötte.

7. Vasárnap éjjel, hétfőn viradóra jött alája, szerdán adták meg.

8. Conditiók mások nem voltak, hanem hogy az vitézlő nép kevés volt benne, az szántalan sok asszonember és gyermek rekedett volt ottbenn, az vitte reá őket, hogy az szántalan sok ártatlan lélek el ne vesszen. Az megadása felől az kapitán Ztrucz Ferencz uram azt mondotta, jó vitézek lássátok, én nem mondom, hogy megadjuk, noha énnekem is feleségem, gyermekem ittben van, ezután egy kurvafi se mondhassa azt, hogy én mondtam, ha mindnyájan azt mondjátok és akarjátok, tehát én is csak egy ember vagyok. Az váczai bírák érkezének oztán az vár alá, és nagy esküvéssel szállottanak oda be, hogy sohonna segítség nem jó, mert ők minden felé elküldtettenek értekezni és tudakozni és ez az hír bódította az népet, főképen az sok fejtér cselédet és gyermeket.

9. Hogy az várat megadták és ki is jöttek volt, úgy találták az végbelieket valamenyire az Szent-Katalinasszony völgyében. Az vármegye hada pedig akkor érkezett, mikoron immáron Nográdban voltak másod napjára.

10. Élés sok maradt. Por, glyóbis és az lövő szerszám mind ott maradt.

11. Nem látta nem hallotta.

12. Valamie az várban volt, úgy hallotta, hogy mindenét megadták.

13. Úgy fateálja, mint az porkoláb, ezzel jobbitja, hogy az török Pest felől is két öreg álgút vonatott volt, hogy harmadfelől is lövesse és így csak egy ember sem maradhatott volna az várban, e nélkül is egy ostromot sem állhattanak volna meg, az vitézlő népnek fogyatkozása és kevés volta miatt.

Üllei Márton, ki váczai katona volt, annorum circiter 38 hite után egyaránt vallja, mind Spáczai János.

Budai Pál Pest-vármegyének szolgabirája és dicatora annorum circiter 35, hite szerént, melylyel ő fölségének és az országnak köteles, minden punctokban Spáczai Jánossal egyaránt vallja, ezt addálván, hogy ő nekie az öcscse, kivel mint egy Budán lakik, azt mikoron előtte való esztendőben elsőben az török Vácot megpróbálta volna, hogy ő nekie hírt nem adott fölöle, igen megpirongatta volna. Mostan pedig intette és hírt adott nekie, hogy az török reájok készöl, azért magára és háza népére gondot viseljen; mivelhogy dicator volt, és az dicapénzzel perceptor uramhoz kellett Posomban és Szombatban fölmenni, míg oda fog járni, nem tudja mi következhetik az helyre feleségére és gyermekire, azt az hírt az kapitánnak Ztrucz uramnak megjelentette, kire azt felelte, hogy nem is kell elhinni, hogy az török mostani időben azt megpróbálná; mert urunk ő fölsége közel van és sok szép hadai vannak, megsegít, az végbeliek is megsegélnek és úgy indult az dicapénzzel perceptor uramhoz,

hogy megtért és Damasdá érkezett, útjában talált két katonát elől, kik azt hírül vitték, hogy az török két álgúval Vácot az szigetből löveti; onnan tért Nográddá, azonban érkezének Nográddá három váczi katona, Huszár Pál, Kurály János és Czeglédi István, kiket az kapitán éjjel küldött ki hírt adni, hogy az török alatta vagyon és hogy az nógrádi kapitán mindenfelé hírt adjon az végházakra, hogy megsegétség (*sic!*); ez hétfőn volt, ő két katonával szerencsére vetvén fejét, felesége az gyermekihöz bement Váczzá. Azt is vallja, hogy mikoron az hírt, melyet az öcscse tött nekie, az kapitánnak megmondotta volna, kérte azon, hogy megírja ide föl, arra az kapitán azt felelte, annak előtte az mi hírei voltak, megírta, de az emberek még megcsúfoltanak felől reá és mondottanak, többet értenék az pennához, hogy sem az vitézséghez, azért nem írom, hanem ha idejő, akkoron bizonyost írok.

Nográdban Kurály János annorum circiter 70 hiti után azt vallja, és azelőtt váczi katona volt és mostanában Nográd alatt lakik.

1. Mindennek elegendő élése volt.

2. Pór és glyóbis elég volt, lovas és gyalog mennyi volt és lehetett benne, nem tudja, mert tisztviselő ember nem volt. Az vármegyéknek nem volt semmi gyalogja ott benn. Palánkból érkezett volt gyalog, de mennyin lehettenek, nem tudja.

Az több punctokra semmit sem tud, mert őtet az segétségért hétfőn Nográdban kiküldték.

Kovács István, váczi lakos volt, Kemenczei Máté zászló-tartó, Suráni János loas, Varga Mihál közlegény, Dobos Ádám dobos, Boros Simon közlegén, és Hajdú János közlegén voltak Vácban, hitek után egyaránt vallják Spáczai Jánossal, ezt hozzá addalván, hogy azt mondta Ztruczcz Ferencz uram, másutt az én vérem drágább volna az kegyelmetekénél, de most én is csak olyan vagyok, mind kegyelmetek közül akármelyike, noha feleségem is itt benn vagyok.

Marusi birák, Zobonya János főbiró, Kovács Mihál tavali biró, Tőkés János eskütt polgár, hitek után egyaránt vallják. Ez az három megirt személy Budára az császár adóját vitték volt alá és Váczzá az kapitánhoz régi szokás szerént betértenek, hírt adni, hogy alá mennek, az kapitán Ztruczcz Ferencz uram alámentekben megparancsolta nekik, hogy jól vigyázzanak, értekezzenek és mit látnak, hallnak, igaz hírt hozzanak nekie, de az töröknek Budán sem vizen, sem szárazon semmi készületét nem láttanak. Hazajövetkort Váczzá betértenek és az kapitánnak megmondották, hogy ők semmit sem láttanak, sem hallottanak; ez vasárnapon volt, mely vasárnapon éjjel az esztergami és visegrádi török Vác alá ment. Akkoron is meghagyta az kapitán

nekiek, hogy Esztergam felé jól vigyázzanak, mert gonosz hírek vannak. Hogy Váczbúl kijöttek, az palánknak kapuját mindjárt betötték. Mikor ők gyalogúl az Duna és hajójuk mellett ballagtanak volna, találtak egy marusi embert elől, ki hírt vitt Váczcá, hogy az esztergami török az Dunán sajkán és hajókon alá megyen; midőn Verőczének fölött (*sic*) az szent Sigmond patakjához érkeztenek volna, találtak más marusi embert elől, ki ezen hírt vitt. Az biró, hogy haza érkezett, mindjárt azon éjjel Damásddá és Nográsban hírt adott az török alámenése felől; hallották, hogy azon éjjel Váczt az török ostromlotta.

Váci birák Nográsban examináltattanak, úgymint Barbél György, Botos András, és Nagy György tavali biró, hitek után egyaránt ezt vallják.

Az esztergami és visegrádi török vasárnap éjjelután az Dunán érkezett alá és az városban az fele kiszállott és fele mindjárt az vár alá ment az álgúkkal minekelőtte az török oda érkezett volna, annak előtte mintegy előálomkört Marusrúl hírt hoztanak, hogy az török Vác alá megyen, másodnapra, úgymint hétfőn reggel az budai basa is érkezett. Megvolt, az mint egyaránt vallják Ztrucz Ferencz uramtúl erősen megparancsolva, hogy valamikor a birák Budára mentenek, hogy hírt hallgassanak; de mindenkoron azt hallották, hogy Váczt emlegetik és hogy övék kell lenni, de az megszállás előtt való napokban semmi hírek nem volt, nem is látták semmi készöleteket. Az esztergami török hogy elérkezett, az palánkot nem ostromlotta, hanem csak örzötte; hogy az váciak eszekben vötték, hogy kevés török vagyon az palánk alatt, kiüttenek és az töröket az szigeten által nyomák, ehöz képest az esztergami bég mindjárt az budai basáért küldett, mely hétfőn estvélte az napnak elmenetele után oda érkezett és mindjárt az birót Nagy György, Barbél György, Bak György és Barbél Mihált hívatta az basa és követséget adott nekiek; míg az követséget elvihették, addig az török az palánkot ostromlotta és azon ostrom alatt meg is vötte az palánkot. Az követség pedig ilyen volt. Az várat, hogy török császár hitire megadják, kérelte; ha megadják, mindeneket békével elbocsát, ha meg nem adják, készöleti vagyon hozzá, hogy ha az hónak leesés(é)ig is alatta kell lenni, el nem megyen alóla, míg meg nem veszi, ha minden népének alatta el is kell veszni. Az várból ilyen választot adának, hogy ők az várat meg nem adják, hanem lábbal vonatják ki magokat; az várat pedig Bethlen Gábornak ő fölségének tartják. Második és harmadik követsége hasonló volt az előbbenihez, hanem ezzel jobbitotta, hogy ha csak egyet lövetett hozzája, ha azután maguk kínálkodnának véle, el nem veszi, hanem mind örögét, apróját levágatja; ha megadják, hitire fogadja, hogy egy gyermek kár sem leszen benne; az bi-

rákat is arra erőltette, hogy ők is mellette hiteket letegyék. Az várból másodszor és harmadszor azon választot adának, hogy nem adják az várat, mondván, micsoda tisztességünk volna ott fenn is, ha ilyen szélszóra adnánk, kit fölakasztanának, kit kérekben törnének, mi is karddal övedzünk, és meg akarunk benne halni. Ezen választétel után lövetni kezdette két felől, egy felől az leveles színnél és az szígetből. Negyedszer előhivatta az bírát és azt izente az várbelieknek tülek: noha szándékom nem volt, hogy többi kéresse, de az urak szavára reá birtam magamot, mondják meg nem nekiek, adják meg az várat az császár hitire, ha megadják, egy gyermek kár sem leszen benne, hol meg nem adják, esküszem az császár kenyírére, hogy még az gyermeket is kettéj vágattatom, mert én mindenemmel készen vagyok. Én mind isten előtt és az emberek előtt oka ne legyek az ártatlan vérnek elveszésének. Ezen ottben sokat gondolkodtanak, mit kellessék cselekedniek, végtére zálagot kértének oda be, az török küldett be Emér olajbéget és Mustaffa effendit, ezek lajtrán hágtanak be, onnan belől bocsáták ki Zádori Györgyét és András deákot és míg az zálag két felé volt, addig végeztenek egymással az megadás felől, az végezés ez volt, hogy magokat feleségeket, gyermekeket, partékájokat s marhájokat békével elbocsássa és marhájok, partékájok alá elegendő szekeret adjon; de az végezés szerént nem lehetett, hanem az mi kevés szekér az várasban volt, azt adta nekiek. Az megadás után Ztrucz Ferencz uramnak az várban borát, buzáját, lisztét és egyébféle partékáját bepecseltették (*sic*) és az miben tékozlás nem volt, mindeneket megadatta, el is hordatta, de hány szekérrel lehetett, nem tudják; az váczi bírák is adtanak szekérbeli segítséget nekie.

Palánkban. Kozma Bálént, ki váczi vajda volt, és mostan Palánkban lakik, híti után mindenekben az többivel egyaránt vallja.

(*A m. k. orsz. levéltárból. B. Publicorum Fasciculus II. Nro. 4.*)

XXVII.

1621. apr. Inst(ructio pro).

Magnifico Caspare Szun(io)gh de Jessenicze et in Budetin, serenissimae electae Hungariae maiestatis regiae dapiferorum magistro necnon generoso Elia Waniaj aulae eiusdem regiae praecipuo familiari ad serenissimam Venetorum rempublicam excellentissimumque et illustrissimum eiusdem ducem expeditis, Tyrnaviae die ¹⁾ Aprilis anno dominij 1621.

¹⁾ Az eredetiben a nap helyének hézag van hagyva.

Ad locum destinatum Venetias nempe ubi diuina fauente clementia appulerint, accurate prius inquirent de ritu et consuetudine circa preeminentiam ducis et reipublicae obseruari solita, utri nempe prior in salutationum peractione reuerentia competat, ne incaute in morem et obseruationem eius nationis impingant; verum omnia pro cuiusque partis dignitate et sublimitate rité dextreque conficiantur. Huius rei sufficienti informatione habita, nomine suae maiestatis salutationem honorificentissime peragant, beneuolentissimamque bonae vicini(tati)s affectionem necnon amicitiae (seruiti)ae, quorum interfuerit venerit, deferant, literasque fidei seu credentiales decenti reuerentia exhibeant.

Posthaec (si prioritas duci debeat) significant, anni iam unius integri decursum effluxisse, quo sua maiestas regia in libera sua ciuitate Cassouiensi commorans litteras suae serenitatis promptioris amicitiae indices benigno plane beneuolueque animo acceperit; ad quas quominus hactenus responderit, id nulla alia causa intermissum fuisse, quam certorum tabellariorum penuria et defectu; fecisset quidem id sua maiestas etiam per proprium hominem, si vinicorum prouincialium aduersantes animi tuta transeundi media non praecclusissent, sicque temporis occasionumque commoditatem oportuisse nolenter volenter praestolari potius, quam in nouercas aut minus aequas aduersantium manus inciderent. Jam vero affulgente prooptata isthac occasione, qua nobilis Laurentius Agatia Vercellensis, illustrium et magnificorum comitis Henrici Matthaei a Turrj etc. et Johannis Andreae ab Hofkirchen honorifica commendatione vadatus, in regnum et regiam nostram appulit, et non solum ob amplissimum suae serenitatis nomen regia benignitate dignus habebatur, verum in colloquium suae maiestatis crebrius admissus, fidem et integritatem suam editis actutum non contemnendis constantis animi speciminibus internas praeclarasque dotes virtutumque memorabilium splendorem cum benigna suae maiestatis satisfactione testatum abunde reddidit; hac inquam occasione nacta, intermittere nec potuisse nec voluisse suam maiestatem, quin consideratio hactenus reciprocae beneuolentiae talionem non rependeret solum, sed ampliori insuper et animi declaratione.

Adiunxisse itaque praedicto n(obi)li Vercellensi praesentes hosce legatos suos, qui totum tam suae maiestatis proprium quam regni huius publicum statum suae serenitati dextrè et sufficienter intimarent, simul etiam de suae maiestatis erga ipsum amica et beneuola affectione complacendique studio quietam securamque redderent.

Hoc iam loco de quibuscunque excellentissimus percontatus ex ipsis fuerit, pro sua discretione ad singula dextre respon-

dere scient, prout ipsismet omnis praesens rerum conditio cognita perspectaque habetur.

Nequam obfuerit eidem domino duci aperire, sibi in commissis esse datum, ut senatoribus serenissimae reipublicae Venetae nomine suae maiestatis salute dicta, non nulla referant, ea ut benigna eiusdem venia possint exequi, nomine eodem se requisitam velle suam serenitatem, commonituri insuper eandem, pro sua auctoritate commissionem hancce ipsorum apud rempublicam Venetam promouere velit, stabiliendaeque futurae melioris vicinitatis arctiorisque coniunctionis inter suam maiestatem et regnum hoc necnon dictam serenissimam rempublicam ducem authoremque sese exhibere non grauetur.

Actu hoc solenni coram duce venetorum ritè peracto, serenissimam rempublicam accedent, obseruatisque exactissime quibusuis ciuilitatis, humanitatisque et reuerentiae requisitis, huicque pari modo salute plurima nomine suae maiestatis imper-tita, assignatisque literis fidei, intimabunt; expeditionem hancce suam causasse memoriam et recordationem illius requisitionis, quam consul Candiae in excelsissima porta Ottomanoica nomine serenissimae reipublicae annis abhinc aliquot coram oratore suae maiestatis inibi tunc continue agenti fecisset, quaesitaque suae maiestatis beneuolentia ultro arctioris foederis pactationem institui posse nunciasset, ad quam ambabus quod dicitur ulnis amplectendam dici nequit quam prona procliuisque fuisset sua maiestas, utpote qui ab ipso mox apprehenso Transylvaniae principatus initio nihil eo ipso maiori desiderio et conatu affectasset. Verum tractatio cum domo Austriaca tum inita et ad commutationem usque diplomatum iam deducta propensissimam hancce suae maiestatis paciscendi cum serenissima republica voluntatem anteuertat, citraque laesionem fidei et violationis conclusiones illae rescindi amplius nequuerant, fixa tamen interim radicitusque insita in animo suae maiestatis pristina er(ga) rempublicam Venetam beneuolentissima affectione ad praesens usque permanente. Tantum non abfuit quin eadem curae semper cordique isthanc conjunctionem sibi esse sinerit, ut in proxime celebratis Nouisoliensibus comitijs cum illustri et magnifico Voolrado a Plessen serenissimi regis Bohemiae intimo consiliario tunc inibi praesente grauissimas de ea consultationes habuerit; per eundem (d)icto serenissimo regi Bohemiae domino fratri et compatri suo charissimo communicasset, insuper literas authentice emanatas suae transmiserit serenitati, quarum beneficio opus hoc diu desideratum. bono euentu finirj debuisset: verum incidisse interea subit. aliaque dubio procul obstacula interuenisse, quorum caussa negotium hoc in suspenso erat

relinquendum. Jam vero posteaquam diuina sic volente providentia necessitas publica necessitudinem hancce stupendamque rerum mutationem regno Hungariae et suae maiestati imposuerit, pridemque anhelatae continu (amici)cie sinceritatis et conjunctionis occasio afulserit, accedente etiam interea (suae maiestat)is ad culmen regium euectione, gratulari sibi eandem (suam maiestatem) quod illabata iam fide arctiorem foederis et vicinitatis conjunctionem cum serenissima republica inire paciscique possit. Cuius suae propensissimae voluntatis (h)osce legatos praemittere dignata sit, optata stabiliaque jacere fundamenta; requiri ex parte quoque eiusdem reipublicae, ut gratis animis agnita isthac suae maiestatis oblatione et requisitione, ipsa vicissim ex augustissimo senatorum suorum consulumque choro cum plena auctoritate et mandatis mox secum unà certos ad suam maiestatem logat(os) expediant, quibuscum auspiciato sacrosanctum hoc opus incho(ari, con)tinuari et confici queat. Nec dubium esse, quin deo (volente) foedere hoc feliciter inito utrinque amplissima utili(tas) bertas prope diem sese sit exertura et dilatatura: ndum est omnibus rempublicam Venetam multis hostium impeti circumcirca insultibus, quibus licet neruo belli affatim accumulata sit, militis tamen penuria obstante se ipsa resistendo haud suffecerit, ni socios foederum pridem amore sibi deuinctos in subsidium et auxilium accerseret. E contra regnum hoc Hungariae Turcica potentia multis annorum decursibus attritum, externo milite intestinisque motibus penitus exhaustum et denudatum, omnibus destituitur, milite vero strenuo, celeri et robusto mirifice abundat, sicque quod alterutri partium in defectu denegatum fuerit, id alterius subleuari commodis et abundantia poterit. De qua re coram, ubi serenissima respublica suos huc miserit legatos, plenius poterit communicari.

Hisce omnibus qua sciuerint maiori verborum emphasi exaggeratis, omnem mouebunt lapidem, ut sine certa legatione, quae plenipotencia sufficienti instructa sit, nequaquam redeant, verum omni conamine et studio in id incumbant unice, ut simul cum legatis iter ingredi et ad nos (quan)toctus remeare possint. Coetera ipsorum dexteritati et discretioni com(missa) sunt; quibus auctoritas, dignitas et eminentia regia ut semper ob oculos versetur, ex debit(o fide)litas incumbit. De coetero deus iter ipsorum secundet, actionibus benedicat saluosque et incolumes redire Datum in ciuitate et die Apr.

Eredeti fogalmazvány, számos igazítással és toldással, több helyen elrothadva és kiszakadva, nem a Bethlen Gábor keze irásával, az erd. Múzeum kézírattárában (Mike Sándor gyűjteményében.)

XXVIII.

1621. aug. 31.

Magnifice domine frater mihi observandissime. Salutem *stb.*

Az kegyelmed leveleit, édes bátyám uram, melyeket mind ő fölségének s mind énnekem kegyelmed írt, megadá énnekem az kegyelmed szolgálja. És én is az ő fölségének szóló levelet kegyelmednek magam adtam meg; az kit pedig kegyelmed énnekem írt, megolvassván, értem abból a kegyelmed mentségét, tudniillik, hogy mostani beteges állapotja miá kegyelmed föl nem jöhet ő fölsége mellé. Bizonyára kívántatott volna, hogy kegyelmed most immár inkább, hogysen miut taval avagy harmadéve, forgódott volna ő fölsége körül; de minthogy beteges állapotja miatt most is nem adatik alkalmatossága reá, ő fölségének is méltó efféle mentséggel megelégedni; mindazáltal, hogy kegyelmed annyival inkább az ő fölsége elméjét magához édesétse, legyen azon, hogy mihelen isten megkönnyebbéti kegyelmedet, alá siessen kegyelmed ő fölségéhez; kiről ugyan én magam is kérem kegyelmedet. Ezzel éltesse isten kegyelmedet jó egészségben. Datum ex castris ad Posonium positus, die 31. Augusti ao 1621.

Magnificae dominationis vestrae

servitor et frater paratissimus
comes Emericus Thurzó mpria.

Küldzím: Magnifico domino Francisco Révay, seniori, comiti comitatus Thúrócziensis etc. domino fratri mihi observandissimo.

(*Eredetiye a báró Révay család styavniczkai levéltárában.*)

XXIX.

1621. octob. 16.

Gabriel dei gratia electus Hungariae Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. rex, Transylvaniae princeps ac Siculorum comes. etc. Notum facimus per praesentes, cujuscunque status, ordinis, conditionis et dignitatis extiterint, praesentes patentis nostras visuris, quod cum nos inde ab initio regiminis nostri nihil aliud magis in votis habuerimus, quam ut hoc regnum nostrum Hungariae sublatis bellorum tumultibus almâ pace perfrueretur. Quod dei beneficio etiam factum fuisset, nisi quorundam inquietorum hominum clandestinae machinationes hoc laudabile nostrum institutum inturbassent. Cum itaque superiori vere nonnulla loca et arces per malevolorum nostrorum factiones a fidelitate nostra deuiassent, e quorum numero arx etiam Nyttira fuit, quae ab eo

toto tempore in eadem rebellione persistens, etsi vi etiam eam capere et in potestatem nostram redigere potuissemus, ut sanguini tamen christiano parceretur, maluimus per tractatum (si resipiscant) eos ad fidelitatem nostram reducere. Quâ in re fidelem syncere nobis dilectum spectabilem ac magnificum comitem Stanislaum Turzó de Bettlenfalva comitatus Scepusiensis, locique ejusdem comitem perpetuum, consiliarium nostrum, parcium regni nostri Hungariae Cis-Danubianarum, confiniorumque antemontanorum generalem ac arcis et praesidii nostri Uyváriensis capitaneum etc. praefecimus; dantes et concedentes eidem plenam atque omnimodam potestatem, cum universis et singulis, tam ecclesiasticae quam secularis ordinis hominibus, aliisque cuiusvis status, dignitatis et conditionis, ac tam equestris, quam pedestris ordinis militibus in dicta arce Nýttriensi pronunc existentibus et commorantibus agendi, tractandi et concludendi. Quos eo in verbo nostro regio assecurandos, affidandos et certificandos duximus, ut quicquid cum ipsis praefatus comes Stanislaus Turzó egerit, tractaverit et concluderit, ea omnia nos quoque rata, grata et accepta habituros in eisque omnibus et singulis inviolabiliter observaturos et per alios observari curaturos, prout assecuramus, affidamus et certificamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum ex castris nostris Moraviciis ad arcem Veszelye positis, die decima sexta mensis Octobris. Anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo.

Gabriel m. p. (P. H).

(*Eredetije a m. k. orsz. levéltárban publicorum Fasc. 9. Nro. 8.*)

XXX.

1621. NOV. 18.

Susanna dei gratia electa regnorum Hungariae sat.

Generose, sat. Salutem et gratiam nostram.

Kegyelmed az lent mégis fel nem küldé, a melyet az leányok bizony nem bánnak. Azért kegyelmedet kérem, ne késlelje, hanem küldje ide Szatmárra. Az gyermeknek is mondja meg kegyelmed, hogy az üdőt hijában ne mulassa, hanem igen tanuljon. Isten kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben tartsa meg. Datum in Arce Szatmár die 18. Novembris Anno 1621.

Susanna m. p.

Kívül más lézzel: Exhibitae sunt die 24. Novembris Ao. 1621.

Külczim: Generoso duo Joanni Palatics, camerae nostrae Scepusiensis (kimaradt: consiliario) Fideli nobis honorando.

(*Eredetije a m. k. orsz. levéltárban,*

XXXI.

1621. dec. 20.

Én Beökéni Alaghÿ Menyhárt az felséges Magyarország választott királyának tanácsa, adom tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ez levelemnek rendében, hogy a mikor ez elmúlt nyáron az én kegyelmes uram, az felséges Gabriel, Magyarország választott királya, Erdélynek fejedelme és székelyeknek ispánja, hazánknak közönséges veszedelme eltávoztatásáért országának ellenségi ellen haddal megindúlt volna és az ő felsége több ellenségi közül az tekéntetes és nagyságos Pálffi István uram is, meg nem emlékeztvén az ő felségéhez és hazájához tartozó kötelességéről, nyilván opponálván ő fölsége ellen magát és ellenségeinek hadának előtte járóinak declaralván, az ő fölsége hadaival szemben meg is harczolt volna és az istennek méltó és igaz itéletiből in flagranti azon harczon rabbá esvén ő fölsége kezében és fogságában jutott volna, noha ő felsége a mi kegyelmes urunk igen méltó okokból, publicum etiam in exemplum omni iure úgy procedálhatott volna ellene, az mint nyilván való ellenségével és hazája ellen ilyen vétékbe esett emberrel kívántatott volna; mindazáltal megtekéntvén és gondolván ő felsége elsőben mind a maga eleitől fogva való dicsíretes természetit és kegyelmes szokását, és sok nyilván való ellene vétett bűnösökhöz való sokszori megmutatott kegyelmességét, azután az mi kegyelmes asszonyunknak ő fölségének is törekedését és az én sokszori alázatos könyörgésemet is, életének kegyelmes gratiát condonálni méltóztatott, ily okkal, hogy in rei memoriam, poenamque tanti criminis patratu, ötvenezer magyar forint mulctát plene et integre ő fölségének deponáljon és fizessen. Melyet praestálni is ígervén ő fölségének, huszonnégyezer és ötszáz forintjáról ő fölségét contentálta is, maradván hátra huszonötezer és ötszáz forint. Melyért ő fölségét alázatos könyörgésével Pálffi István uram atyjaifiai által megtaláltatván, instált azon, hogy hamarébb az summának letételét ő fölségének praestálhatná, jó módok alatt ő fölsége kegyelmesen méltóztatnék in libertatem restituáltatni; melyre ő fölsége kegyelmességét akarván uberiusb declarálni, bizonyos jó kezesség alatt ő kegyelmét méltóztatott elbocsátani, ilyen okkal, hogy ad proxime venturum diem resurrectionis domini anni 1622. az megnevezett huszonötezer és ötszáz forint summát plene et integre ő fölségének Pálffi István uram vagy ha holta történnék, successori, tartozzék és tartozzanak deponálni és ezért elegendő fidejussorokat is constituálni. Mely fideiussiót és kezességét ez summának egy részéért úgymint tizenkilencz ezer és ötszáz forintért magamra vévén

szabad akaratom szerint Pálffy István uramért és előttem viselvén ez esetiben való mind keresztyén indulatomat, atyafiúságos jó akaratomat és mind megkeseredett anyjának, feleségének és atyjafiainak ő kegyelme mellett való instantiájokat, ígérem, fogadom és obligálom ő fölségének arra magamot, hogy ha az tizenkilencz ezer és ötszáz forintot Pálffy István uram vagy successori az megspecificált napra plene et integre ő felségének et quod deus clementer avertere dignetur. (mori etenim omnibus commune est, cui humana fragilitas nequit resistere) ő fölségének ezalatt holta történnék, asszonyunknak ő fölségének az felséges Károly Susánna asszonynak, avagy legatariusinak meg nem adná, vagy deponálni integre nem akarná, extunc eo praescripto facto expleto termino ő felségek és legatariusi akár-mely vármegyében levő tizenkilencz ezer és ötszáz magyar forint erő jószágomat, valahol ő fölségeknek kegyelmes akarátja leszen, azon vármegyének egy vicispán, szolgabíró és esküdt által, sine litteris exmissionalibus, csak házaktúl is ad simplicem requisitionem kihivatván és kivévén, abscissis quibusvis juridicis remediis et justiciorum temporibus in juribus regni observari solitis elfoglaltassa, vel si ita placuit suae majestati, propria etiam sua autoritate elfoglalja és mindaddig birhassák, valamig az megírt summát épen és realiter le nem tészem én avagy successorim. Mely dolognak nagyobb bizonyosságára és erősségére adom ő fölségének ez levelemet és obligálom az feljúl megírt módok alatt magamot, kezem írásával és szokott peesétemmel subscribálván és megpecsételvén. Datum Hunnobrodae Moravorum die vigesima Decembris anno domini millessimo, sexcentesimo, vigesimo primo.

Alaghy Menyhárt m. p. (*P. H.*)

(*Eredetije a m. k. orsz. levéltárban, Publ. B.*).

XXXII.

1621. dec. 24.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint jó akaró asszonyomnak, húgomnak stb.

Akartam kegyelmednek értésére adni, hogy kegyelmed kívánsága szerint az császár commissariusinak emlékeztünk azokról az dolgokról; az bécsi ház felől azért úgy resolválák magokat, hogy végbe menvén az szent békesség, mihelt kegyelmed requirálja császár ő fölségét felőle, minden halogatás nekül kegyelmednek kezéhez bocsátják. Az szepesi jószág dolgáról pedig kegyelmednek accommodálni kell magát az országnak ő felségével ez ilyen dolgokról való végezéséhez. Az mi Bornemisza János

jószágát illeti, reménlem, hogy Tokaj urunk ő felsége kezénél kezd maradni, kihez képest az császárt, sem az commissarius urakat nem szükség megtalálni felőle. Ennekutána is valamiben tudok és lehetséges tőlem, kegyelmednek, mint jóakaró asszonyomnak, hűgomnak szeretettel igyekezem szolgálni. Adjon az úristen kegyelmednek asszonyommal ő kegyelmével és minden hozzátartozóival egyetemben sok új esztendő napokat szerencsés kedves jó egészségben élni. Datum Nicolspurgii die 24. Decembris anno 1621.

Kegyelmednek szeretettel szolgál

Gróf Thurzó Ztanizló mpria.

Kivül más kézzel: Exhibita in Arce Letawa die 1. Januarii 1622.

Más kézzel: In negotio domus Viennensis bonorum Scepusiensium et Johannis Bornemisza litterae domini Stanislai Thurzó. . . . simul atque pax conclusa fuerit, quod statim domus Viennensis restituetur.

Külszím: Az nemzetes és nagyságos Czobor-szentmihályi Czobor Örsébet asszonnak, az néhai tekintetes és nagyságos gróf Thurzó György uram Magyarország nádorisánjának meghagyott özvegyének etc. Neken jóakaró asszonyomnak, hűgomnak adassék.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban.)

XXXIII.

1622. jan. 4.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint jóakaró asszonyomnak, hűgomnak *stb.*

Akarám kegyelmednek értésére adnom, hogy az úristen az szent békességet tegnapi napon minden voltaképen szerencsésen végben engedte vinnünk, kiért ő szent fölségének dicsirtesség örökken örökké az ő áldott neve. Tokajnak állapotjáról commissarius uraim azt végezték, hogy császár ő fölsége megengedte erdélyi fejedelemnek kegyelmedtől azt kiváltani és annak kiváltására száz ezer forintot ígért ő fölségének. Azért ő fölsége azzal ajánlotta magát, kész kegyelmeddel azon summa pénzről megalkodni, hogy kegyelmed kezéhez vehesse. Azért az mikoron kegyelmed bécsi háznak kézhez való vitélinek dolgában szolgáját felküldi, adjon plenipotentiát neki, hogy ezen dologról is kegyelmed contentatiójárúl commissarius urakkal minden jót végez-hessen és adjon informatiót szolgájának, micsoda jószágot kíván kegyelmed, avagy egyéb módot az százezer forintról való megelégetésről; ezt ugyan az császár commissariusi kívánták, hogy kegyelmednek megírjam. Én pedig ehhez az dologhoz azt mon-

danám, hogy kegyelmed attól venné fel épen az pénzt, a meny-nyibe inscribálva vagyon, a ki kegyelmedtől Tokajt akarja priváltatni; mindazáltal kegyelmed jó akaratja. Isten tartsa és éltesse kegyelmedet szerelmes gyermekivel és unokáival egyetembe stb. Datum Nicolsporgii die 4. Januarii. Anno 1622.

Kegyelmednek szeretettel szolgál míg él
Gróf Thurzó Sztanizló mp.

Külczim: Az nemzetes és nagyságos Czobor-szentmihályi Czobor Örzsébet asszomnak, az néhai tekintetes és nagyságos gróf Thurzó György uram Magyarország nádor ispánjának meghagyott özvegyének stb.

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)

XXXIV.

1622. febr. 27.

Gabriel dei gratia electus Hungariae Dalmatiae Croatiae Sclauoniae ect. rex Trausylvaniae princeps et Sicularum comes ect. Fidelibus nostris prudentibus ac circumspectis iudici primario caeterisque juratis civibus liberae ac regiae montanae civitatis nostrae Nouizoliensis, nobis dilectis salutem et gratiam nostram. Noha ott Beszterczén lakozó György Peck házát ad sinistram expositionem Jacobi Stemell per notam ő neki conferaltuk és attuk volt, de arról annakutanna ismét újobban informaltatván; mivel vér is vagyon hozzá uymint az Daniel Cziepczianski felesége és az josivai praedicator felesége; megparancsoltuk volt hogy az véreknek az két részt megadnátok az házból, mely parancsolatunkat csak elhalogatván mind ez ideig is nem cselekedtétek. Hadgyuk azért hűségteknek serio et ex superabundanti parancsoljuk is ez levelünk látván, hogy az felül megnevezett György Peck házának két részét azoknak az véreknek, kiket concernál mingyárást minden imide amoda való mutogatás és halogatás nélkül megadjatok és pacifice birniok hadjátok és engedjétek, és harmad részt az mi collationk szerint maradjon Jacobus Stemelnel. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in libera civitate nra Cas-souiensi die decima sexta Februarij Anno domini millesimo sex centesimo vigesimo secundo.

Gabriel.

Kivüül: Praesentatum die 27. Februarij Ao. 1622. Fasc. 293. Nr. 47.

(Eredeti nyilt levél rányomott kerek pecsét.) a beszterczébányai városi ltban.

XXXV.

1622. máj. 13.

Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps. *stb.*

Spectabilis et magnifice nobis dilecte. Salutem et benignitatis nostrae affectum. Vitam humanam cum ex adversis, tum prosperis quasi admirabili quadam varietate perpetuo contexti, domestico nostro, eoque tristissimo exemplo comperimus. Quippe qui gravissimis bellorum laboribus non ita pridem defuncti, cum ad studia pacis, cum sacra caesarea regiaque majestate foeliciter initae et firmatae omnimode consecranda nos convertissemus, ea etiam de causa iter huc in Tranniam suscepissemus; serenissima principissa conthoralis nostra charissima, uti vitae nostrae, ita et hujus itineris socia et comes, ecce ex insperato in ipso itinere morbo corripitur difficillimo, hucque in civitatem Kolosvár delata, octavo post appulsum nostrum, die 13. utpote currentis mensis Maji hora 2-da noctis inter ardentis ad deum preces et peracta ea omnia pietatis christianae officia quae à sanctissima aliqua foeminarum unquam per fragilitatem humanae naturae praestari potuerunt, in domino obdormivit, vitamque hanc caducam cum immortalis illa beatitudine, cujus pene ad stuporem circumstantia cupidissima extiterat, non minus foeliciter, quam pie commutavit, nobis immaturo suo hoc obitu incredibilem et vix explicabilem animi moerorem, bonis vero omnibus perpetuum sui desiderium relinquens. Cum igitur sic in domino defuncta et more christianorum maxime vero pro summa sua erga nos observantia, et omni eo officiorum genere, quo majus, syncerius atque devotius vix ulla matrimonialis vita desiderari posse videtur, supremo nobis sit honore pro sequente, exequias ei debitas et justa funebria persolvere, corpusque ejus in templo majori Albae Juliae extracto in graemium terrae, communis omnium nostrorum matris, unde et ortum sumpserat, die prima proxime affuturi mensis Julii recondere constituimus. Proinde dominationem vestram benigne requirendam esse duximus, velit haud gravatim pro suo erga nos studio die ultima Junii in loco praenotato, sequenti vero die celebrando deducendoque funeri mature adesse, intimumque istud animi nostri moerorem praesentia sua quodam modo lenire et supremum simul carissimae consortis nostrae diem condecorare. Quod quidem dominationis vestrae promptum erga nos studium vicissim omni benignitatis affectu prosecuturi

sumus. Eandem de caeteris bene valere cupientes. Datum in civitate nostra Kolosvár, die 13. mensis Maji Anno domini 1622.

Gabriel m. pria.

Külczim : Spectabili et magnifico Petro de Réwa, comiti comitatus Thurocziensis, sacrae caesareae et regiae majestatis consiliario et regni Hungariae coronae conservatori etc. nobis dilecto.

(Eredetiye a báró Révay család styavniczkai levéltárában).

XXXVI.

1622. jul. 11.

Generosa ac magnifico domino, soror nobis charissima.

Salutem et officii nostri paratam commendationem. Az kegyelmed levelit vettök, melyből keservesen az kegyelmed szegény üdvezölt urának temetőnapjára való hivatalunkot értették. Mely mind császár urunknak ő fölségének, mind az egész országnak és minekünk is elég keserűségönkre vagyon. Engedte volna az úristen, hogy örvendetesb dologrúl talált volna meg kegyelmed bennönket, de az úristennok elvégezett akarátjának be kölytett teljesedni. Kévánunk az úristentül, hogy ebben az mostani keserves állapotjában ő szent fölsége vigasztalja meg kegyelmedet. Az mi magunk elmenetelönket és jelenlétönket illeti az szegény üdvezölt sógor uramnak tisztességes temető napjára, abban hogy nem szolgálhatunk és jelen nem lehetünk, szívónk szerint bánjuk; de mivelhogy tisztünknek állapotja és gyűlésnek mivolta, hogy magunk jelen lehessünk nem engedi: im ez jámbor fő szolgánkot Turcsáni Jánost magunk képönkben oda köldöttök, kegyelmed szolgáltasson ő kegyelmivel. Mink is minden móddal az miben tőlünk kévántatik, kegyelmednek szeretettel szolgálunk. Isten vigasztalja meg az mostani keserves állapotjában kegyelmedet és tartsa meg sok esztendeig jó egészségben. Datum Sopronii 11. Julii Anno 1622.

Ejusdem

Ad officia paratus frater
Gróf Thurzó Stanizló mpria.

Külczim : Generosae ac magnificae dominae Mariae Forgách, spectabilis ac magnificae quondam domini Petri de Rewa relictæ viduæ etc. dominae sorori nobis charissimæ.

(Eredetiye a báró Révay család styavniczkai levéltárában.)

XXXVII.

1623.

Propositiones

serenissimi principis et domini domini Gabrielis dei gratia sacri romani imperii et Transsylvaniae principis, partium regni Hungariae domini, Siculorum comitis, ac Oppuliae Ratiboriaeque ducis etc. etc. dominis proceribus, magnatibus et nobilibus, coeterisque septem comitatum regni Hungariae ditioni suae serenissimae celsitudinis subjacentium ablegatis, in liberam et regiam ciuitatem Cassoviensem convocatis exhibitae.

Minemű szorgalmatossággal való gondviselünk lött légyen eleitől fogva arra, hogy mind nemzetünknek közönségesen, és kiváltképen istentől birodalmunk alá bizott híveinknek minden szükségire úgy vigyázhassunk, hogy reájok való gondviselésünket még az utánunk való posteritas is méltó hálaadással vévén annak árnyéka alatt csendesen nyughassék: ítéljük, hogy minden rendek eszekben vehetvén igyekezetünket, *szemekkel is jól láthaták*¹⁾. Noha azért ez elmúlt esztendőben római császárral ő felségével megszerzett békességünk után, sok szükséges dolgaink állván előttünk, Erdély országunkban annyi ideig való távollétünk után be kellett vala mennünk; mindazáltal valamit ittkin levő birodalmunknak megmaradására, és ő kegyelmek csendes békességének oltalmazására íteltünk hasznosnak és alkalmasnak lenni, abból semmit hátra nem hadtunk, hanem minden igyekezetünkkel azon voltunk, hogy reájok való atyai kegyes gondviselésünket naponként megmutathassuk. Mely indulatunkat, hogy inkább kijelenthessük, nem akartuk elmulatni, hogy magunk is személyünkben ismét ő kegyelmek köziben ki ne jűjjünk és minden szükséges dolgokra valamit ő kegyelmeknek hasznokra és megmaradásokra láthatuuk lenni, magunk is mindazokra illendő gondot ne viseljünk. Ez okon akarván mostan ő kegyelmeket ez szabad városunkban convocálni és némely előttünk álló szükséges dolgokat proponáltatni is: legelsőben istenünknek azon nagy hálákat adunk, hogy mind ez ideig is ő kegyelmeket reájok való kegyelmes gondviselésünk után tőlünk megszerzett csendes békességben megtartotta, és kérjük is azon ő szent felségét, hogy ezután is azon kegyelmét rajtok megtartván, erre nekünk is oly erőt adjon, melylyel az ő szent nevének dicséretire és ő kegyelmének megmaradására való jó igyekezetünket continuálhassuk. Melyet ő kegyelmeknek azon atyai kegyelmességgel minden időben igérünk.

¹⁾ A dült betűkkel szedett mondat ki van húzva.

Mindenekelőtte tudjuk azt minden rendeknél nyilván lenni, ez elmúlt nehéz hadakozások és veszedelmes romlások közben mennyi instantiával találtattunk legyen meg ez nemes Magyarországának statusitól, hogy valami bizonyos és jó módok alatt római császárral ő felségével megegyezvén kívánt békességét is nemzetünknek megszerézzük. Melyből akarván mi is azt követni, mellettünk akkor jelen levén, bizonyságink is lehetnek, hogy mind magunk hasznát, mind pedig birodalmunknak terjesztését és egyéb minden mediumokat hátra vetvén, semmire inkább nem néztünk, minthogy ő kegyelmeknek országúl régi szabadságokat minden fogyatkozás nélkül helyére állassuk és oly békességet szerezhessünk, mely alatt nagy bátorsággal és csendes nyugodalommal minden rendek bántás nélkül élhessenek. Abbeli jó igyekezetünket istenünk is segítvén, mikor császárral ő felségével concludáltuuk és bizonyos végezések által az fegyvert, és nehéz vérontást leszállítottuk volna; semmit inkább előttünk nem viseltünk, mint-hogy az elvégezett békeségnek articulust minden punctjaiban szentül és minden fogyatkozás nélkül megtarthassuk. Melyben semmit el sem hagyván az mi részünkről mindeneket úgy effectuáltunk, hogy senki méltán abban semmi fogyatkozást nem tapasztalhatna. Mindezek felett, hogy ez békességnek megtartásához állandó és teljes jó indulatunkat láthatóképen meg is mutathatnók, császárhoz ő felségéhez becsületes követtségünket küldvén, semmit abban hátra nem hagyunk, valamit akarmely keresztyén fejedelemhez illendő jó igyekezetünkben kijelenthetünk és most is valamit az mi részünkről az ő kegyelmek csendes állapotjának és békességének megtartására láthatunk lenni, azt követni mindenben akarjuk. De az niclspurghi végezés szerint császártól ő felségétől certíficáltatván, ez elmúlt soproni generalis gyűlésre, magunk akarattjából ő kegyelmek követjeket felküldvén, ott hosszú ideig való végezések után mikor egész ország neve alatt emanáltatott articulust meggláttuk és olvastuk volna és azokban némely dolgokat nem egy helyeken vöttuuk volna eszünkben, melyek ex diametro mind az niclspurghi végezésekkel ellenkezni láttatnának, mind penig az magunk méltóságának nem homályoson derogálnának, nem mondhatjuk, hogy azokat minden részeiben méltán javalhatnók. És minthogy azokból egyebet eszünkben nem vehettünk, hanem hogy talám birodalmunkban levő némely hiveink és egyebek is avagy császárral ő felségével való végezésünket jól, az mint kívántatnék eddig nem értették; avagy pedig hogy mi végre tendáljanak az soproni articulustoknak némely punctjai eszekben nem vehették. Ez okon látván csak azolta is abból származott sok inconvientiakat, akaruk, hogy ebbeli kegyelmes akarattunkat ő kegyelmeknek világos-

ban declaralván, az dolognak módja felől az közönséges igazságnak rendi szerint bővebben tudósítsuk is.

Az mint azért jelentők, noha semmire inkább ez végezésben nem néztünk, mint nemzetünknek állandó békességére és csendes megmaradására; mindazáltal az mellett az magunk méltóságát is hátra nem akarván hadni, az minthogy minden időben, az miolta az úristennek kegyelmes rendelése után ez fejedelmi méltóságnak állapotjára felemelttünk, azolta mindenkor szabados állapotunkat, és törvény szerint való fejedelmi birodalmunkban senkitől az igazságon és törvények kívül meg nem határozott hatalmunkat ismertük lenni. Ugy császárral ő felségével való végezésben is azt megtartottuk, hogy istentől szabad fejedelemséggel még azelőtt megáldatván, senki jurisdictioja és hatalma alatt lenni magunkat nem akartuk; mivel az fegyvert isten kezünkben megtartván és győzedelmet engedvén semmit coacte sem egyéb kételenségből nem cselekedtünk, fejedelemségünknek szabadságát is nem subjiciáltuk. Mely dolog az diplomának articulusiból világosan kitetszik, holott az diserte így vagon írva: *ad haec sua majestas domino principi septem integros comitatus etc. una cum civitate Cassoviensi simul cum cunctis suis antiquis metis etc. et redditibus fiscalibus plenaria cum jurisdictione et gubernatione etc. possidenda etc.* Mely plenaria jurisdictio és gubernatio mindenféle subjectiot kirekeszt, az szerint az mint mi az végezéskor is értettük. Ha azért mind az diplomának articulusa mind pedig az végezésnek értelme és az fejedelemségnek szabados állapotja szerint is teljességgel minden gubernationknak és hatalmunknak szabadságát megtartottuk az mi birodalmunkban, nem látjuk miért irhatták olyan severe és *absque ullo indirecto modo* az ország neve alatt Sopronban végeztetett articulusokat, úgy hogy minden végezesek, az melyek mind akaratunk és nyilván követink által ellenek mondott tetszésünk, mind pedig az *nicspurghi* végezeseknek articulusi ellen vadnak végezve, az mi birodalmunkban is megtartassanak. Mely ellen minemő bizonyos és közönséges igazságnak útja szerint való okok álljanak előttünk ő kegyelmek világosan ezekből is eszekben vehetik. Elsőben mert az *nicspurghi* articulusra fundalva, ha az mi részünkről az plenaria jurisdictio és gubernatio végeztetett, nyilván azon nem egyéb, hanem az mi fejedelemségünknek absolutum guberniuma értetik. Melyet ha minden fejedelem *pro suo jure* méltán megtarthat, úgy annak megtartását nekünk is senki illetlenek nem ítélheti. Másodszor mert *extra omnem controversiam* szabados és mindenek jurisdictioja kívül való fejedelemségünket ismervén, ha valamit manifeste az végezesek ellen és gyalázatunk ellen végeztetni látunk, annak az mi birodalmunkban megtartását nekünk senki nem imponalhatja.

(Ha azért ezek teljességgel így levén ilyen nyilán való okok állanak előttünk, miért absoluto principatu nostro nekünk élnünk szabadosan illik, méltán az úristentől reánk felruháztatott fejedelmi méltósággal élni is akarunk. ¹⁾ Mely dolgokat ő kegyelmeknek nem azért akartuk proponaltatni, hogy abból avagy deliberatiojokat, avagy valami egyéb tetszéseket várnók, hanem hogy ebbeli igaz és méltó ratioinkat declaralván akaratumk felől teljességgel tudósíthassuk; holott az egyszeri békességnek articulusiban elvégeztetett dolgok ellen semmi újabb végezéseket lenni nem kívánunk. Ezt azért, hogy ő kegyelmek értsék kegyelmesen akarjuk. Mi mindenben az közönséges békességhez tartván magunkat, mivel semmit az ellen követni nem tartozunk, az mi birodalmunkban fejedelemségünkkel élni is akarunk és az soproni articulusok között azokat, melyek az niclspurgi végezésekkel ellenkezni avagy fejedelmi authoritásunkban derogalni igen manifeste láttatnak²⁾ birodalmunkban observálni nem tartozunk s nem akarjuk. — Abból azért, hogy tovább való inconvenienciák ezután ne következzenek kegyelmesen kívánjuk, hogy az mi kegyelmes akaratumkhoz accommodalják minden rendek magokat. És az ország gyűlésére követeket micsoda okokból engedtük az mi birodalmunkból való híveinknek felbocsátani, s az mostan végeztetett articulusok között is melyek ellenkeztenek az niclspurgi végezésinkkel kívánjuk, hogy bizonyos atyjokfiat ő kegyelmek válasszák be hozzánk, kik előtt magunk akarjuk megmutogatni az errorokat, hogy mindeneknél constaljon manifeste az niclspurgi végezéseknek bizonyos értelme, ha kik eddig avagy nem értették úgy, a mint magában az igazság vagyon, avagy különb magyarázatot töttenek az emberek felőlők.

Tudjuk azt is, hogy ő kegyelmek magok és szegény községeknek nagy károkkal eléggé eszekben vehették eddig, minemű nagy fogyatkozásokat hoztak legyen be az sok rosz monetaknak invectioi. Mely miatt annyira jutott immár az dolog, hogy az nagy drágaság és életnek szüksége miatt az szegény népnek mindennapi nyomornságát mind magunk és egyebek is méltán keserves szívvel láthatják. Melynek, hogy ő kegyelmek valami módon remedialjanak, igen szükség; holott ez miatt való nagy nyomorsága az szegény községnek napról napra nevedvén, nem egyebet, hanem utolsó és igen ártalmas romlást látunk ezután is sokképpen ebből következni. Noha azért ennek tollalása ő kegyelmeknek méltán és szükségesképen incumbál; mindazáltal ez dologból való kegyelmes tetszésünket is hogy értsék, akartuk:

¹⁾ E pontot Bethlen Gábor sajátkezűleg kihúzta.

²⁾ E helyett e szavak állottak: »úgy mint akaratumk és tetszésünk ellen végeztetett dolgok.«

holott ezt ugyan declaraljuk is, ha ő kegyelmek ennek az igen káros és veszedelmes dolognak remedialni nem akarnak is, de mi sehol magunk és fiscusunk számára ez rossz monetát birodalmunkban ezután elvételni nem akarjuk, holott csak eddig való elvétele is mennyi kárunkkal legyen, csak isten tudhatja. Melyet ha akarmely úr is az maga territoriumában megcselekedhetik nekünk is cselekednünk méltán illik. Hogy azért ebből akarátjokat declaralván minden szükséges módokat ebben ő kegyelmek felkeressenek, magoknak és szegény községeknek hasznokra kegyelmesen kívánjuk. ¹⁾

Az mostani sokféle rossz monetának országunkban való bevételének megengedése, noha az múlt 1622. esztendőbeli itt való congregatiojokban ő kegyelmeknek mi tőlünk nem javaltatott, látván ezt az nagy nyomoruságot szegény községre következni, s minden rendekre a sok fogyatkozást, mely im immár minden rendeken láttatik uralkodni, mindazáltal látván akkor minden rendnek a rossz monetának elvételére való nagyobb kedvetek pro tempore sem ellenzettük, sőt magunk is demandaltuk annakutána elvételét, azért, hogy próbáljuk azzal is országunkban pénz és minden élésnek, marháknak lehetne valami bővülések. De megtapasztalván bizonyoson, hogy nem bőség, hanem nyomoruságra való jutás következik minden rendekre, ennek az rossz monetának köztünk való késéséből, mert az kalmárok minden kereskedéseket elhagyván az jó pénzt valahol találhatják nagy szolgalmatossággal keresik, felszedik, kihordják, és az jó pénzen rosszat cserélvén országunkban hozták, horgyák naponként magunknak nyilván való kárunkra és minden rendeknek fogyatkozásokra. Ezekre az okokra nézve azért akarjuk, hogy intentumunkat ő kegyelmek értsék, az megnevezett rossz monetákat tollalni akarjuk birodalmunkban, melynek tollalása, hogy jobb módokkal lehessen, kegyelmesen kívánjuk ő kegyelmek censurajokat is érteni,

És hogy ha jó pénz fog országunkban kelni minden rendeknél kívántatnék szükségesképen, hogy minden kereskedő rendnek irattatnék bizonyos regula eleikben, és akarmi marhát is az jó pénzen ne adnák úgy mint a rosszon eddig adták, holott ez manifestum, hogy az külső országokban is a jó pénzen minden marhát úgy vehetnek meg mint ez előtt 4 esztendővel, erre világos bizonság az erdéli árrós emberek, kik most is német és lengyel országokból hordják a marhát, de azért drágábban a jó pénzért semmit nem adnak, mint az előtt.

Az jó usualis moneta pedig, hogy birodalmunkban megszorodjék arról sem voltunk feledékenyek, mert Nagy-Bányán immár derekason kezdtük az pénzt cudaltatni, úgy hogy esz-

¹⁾ Bethlen Gábor áthuzta a (zárjel) között levőt.

tendő által öt százezer magyar frot készíttetnek. Itt is Kassán akarván egy moneteria avagy cusoria házat erigaltatni, idegen országból hivatunk pénzverő mestereket, kik által igen hamar itt is elkezdethetik az cusio monetarum; egyebet ötpénzes garasnál és apró pénznél nem vernek, az mostan Körmöczbányán cudaltató monetánál sokkal jobb lészen. Erdélyi birodalmunkban is cudalják az apró pénzt, és így egy esztendőben jó monetat 13 avagy 14 száz ezer forintot pénzverő házainkban bizonyosan készíthetnek s az jó pénzből nem fog nagy fogyatkozás következni.

(Eredetije Bethlen G. javításaival, melynek három utolsó kikezdését egészen ő írta, a gróf Héderváry-féle ltban.)

XXXVIII.

1623. dec. 17.

Spectabiles magnifici generosi egregii et nobiles domini et amici et vicini observandissimi. Salutem servitii nostri commendationem.

Minden örömmel (*így; e helyett erömmel*) és értékemmel, sem éjjeli sem nappali nyughatatlanságomat nem szánván, okoskodnám és fáradnék minden útakat felkeresvén azon, hogy az szegény utolsó veszedelemnek indult hazát, kit ime szentén préda alá vete az erdélyi fejedelem nyughatatlansága, fentar(*t*)hatná az mi kegyelmes urunk gondviselése atyái után, kire magam nem lévén elégséges, sok izben s talán ugyan szálmisan is találtam meg levelemmel kegyelmeteket, kérvén és szorgalmazván s ugyan obtestaltván is, hogy támadna ki édes hazája s szép szabadsága és maga megmaradása mellett; de majd senki nem találkozik, az ki ily kemény és kegyetlen s könyörületlen hazánk rontó ellenségnek eleibe igyekezett volna ellenségül magát vetni, hanem szabadon bocsátták minden ellenkezés nélkül kiméletlen pusztulással országunkon által és örökké való gyalázatunkra elrabolván és pusztétván édes hazánkat is, mind az körösztén szomszéd országokból s mind az magunk megromlott országunkból is számtalan körösztén lölkököt ada örökké való rabságra az pogánságnak s meg nem elégedvén telhetetlensége előbbeni országunk megszagatásával, im meg újabb osztályt csinála kis, hátramaradott részében is hazánknak, úgy anynyira, hogy nem marada már semmi országunk; mert az nem ország, az mit meghagyott s az sem, az mit neki engedtek s így im felépéték örvényben vivő hajóját szegény édes hazánknak, kiről bizonyosságul hívom az istent, ha tehettem volna, életemnek elvesztésével is tettem volna; de mivel azt ez az én, kegyelmetektől elhagyatott kicsin öröm (*eröm*) végben nem vihette, úgymint ily nagy eldőlő

s többire esszeromlott hazának megtartását ugyan támogattam az mint támogathattam, s az elmúlt esztendőbeli háborúknak is semminemő javalásomat nem adván, ellent tartottam, az végezésben lévén is Niklspurgban, az ország megszaggatásának, kiről bizonyáglevelünk is vagyon azon akkorbéli, erdélyi fejedelem mellett levő urak és vármegyék követinek, követtettük s az szerint nem javalhatom az mostani Bethlen fejedelemnek tött engedelmet is, ha mi leszen is, látván, hogy már szöntén utolsó veszedelmet hoz édes hazánkra, kiről mit irtam volt az mostansággal Nagyszombatban esszegyült uraknak és vármegyéknek s városok követinek, nem publicálván ott, im verissima páriáját leratván, megköldtem kegyelmeteknek, akarván, hogy értse tovább is mind maga s mind édes hazája állapotját én tülem is kegyelmetek. És hogy nemcsak az én hazám fiainak, de mind ez világ előtt is nyilván legyen az is, mivel én javallója ez hazánk szakadásának, kiből semmit utolsó veszedelemnél (*egyebet*), az mint sokszor mondtam, nem várhatunk, nem vagyok. Nem vala bizonyára oly nagy hatalom az az ki arra viszen vala bennünket, az kire ím csak mi is nyúljunk vala közel az dologhoz s nyilván az török is meggondolta volna, mint jójjen reánk és ellenkezést látván maga is az fejedelem, nem lött volna gondolkodás nélkül, ha idején oltalmához fogunk vala hazánkunk, de igaz beszéd az, hogy: *occasio facit furem*; ki mitől vagyon, én nem itélem, isten legyen bíró benne; elég az, ha mi (*igy*) minden ellenkezés nélkül felrablá, dulá, égette az mi szegény darab földünköt, kinek mind maga s mind török társai ellen az mit mi mindazáltal cselekedtünk, kötelességünk és hazánkhoz való igazságunk mellett, hallja mástúl kegyelmetek: vagyon tudom hírekkel, hogy nem örömet láttuk az szegény hazának ily veszedelmes pusztulását. Ezzel én kegyelmeteknek tartoztam, kit ím megjelentettem; tovább mint gondolkodják kegyelmetek édes hazája s maga megmaradása felül, azt kegyelmetek tudja; de ha csak így fogunk oltalmához mint eddig, megbocsásson kegyelmetek, s ám itéltessem, de bizonynyal ezennel szabadságostól semmi hazája kegyelmeteknek nem marad, kit mindazáltal isten az ő jóvoltából tartson meg kegyelmeteknek. Isten éltesse kegyelmeteket. Datum in Újvár die decima septima Decembris anno domini 1623.

Spectabilium magnificarum generosarum egregiarum et nobilium dominationum vestrarum

Servitor amicus et vicinus paratissimus
Comes Nicolaus Esterház
de Galantha.

Kívül más irással: 17. Decembris 1623. Esterházi uram levele páriája; más is includálva benne pár.

Külczim: Reverendissimo spectabilibus magnificis stb. universitati dominorum et nobilium comitatus Thurócz stb.

(Egykorú másolat a m. k. orsz. levéltárban.)

XXXIX.

1623. dec. 28.

Relatio generosi domini Francisci Balogh etc.

1623. die 28 mensis Decembris mentem Beszterczére és szemben levén az imperiumi és erdéli fejedelemmel, ő felségének palatinus uram ő nagysága levelét megadtam, és ő nagysága nevével szolgálatját ajánlottam. Mondván rövideden palatinus uram ő nagysága kéreti azon ő felségét, elmélkedjék úgy ő felsége, hogy az magyar nemzetnek és országunknak megmaradása lehessen, az melyért istentől áldást és az keresztyénségtől jó hírt nevet vehessen ő felsége. Másodsor azon is kéreti ő felségét palatinus uram ő nagysága, hogy az induciat ne erősítse, mert annak terminust nem engednek, ilyen kicsin dolgon ne bomoljon fel az felségtek között való jó akarat és egyesülés; bizonyos legyen penig ő felsége abban, hogy ezen az egész keresztyenség megindul. El is hitte azt palatinus uram ő nagysága, ő felsége úgy cselekeszik, hogy az magyar nemzetnek megmaradása lehessen, kire ily választ adott:

Midőn úgy mond még elsőben, úgy mint Erdélyből kiindultam, akkor csináltattam volt egy szablyát, melynek az hive lyét aranynyal buritottam, és legelőszer akkor köttem fel, a végre, hogy igaz magyar levén nemzetemnek szolgáljak istennek segítségébül vele, mind addig valamig oldalomról le nem ódozzák. Mert én sem tót nemzet, sem egyéb korcsos nem vagyok, hanem igaz magyar nemből való. Az mi induciak dolgát illeti, én nekem ennek előtte sem kellett, hanem palatinus uram ő kegyelme kívánta. És mig császár ő felségétől az plenipotentia megjünne, addig jobb résznire el is végeztük vala az induciat, mert az ő felsége sánczbeli armadiájának igen kellett az inducia, kit ha ő kegyelme véghez nem viszi vala, noha immár akkor is többet ettek volt meg két ezer lónál, de azt tartom még annál is többet ettek volna meg. Én az ő kegyelme sok kérésire cselekedtem, hogy az induciakra condescendaltam, sőt más nap mindjárt az ő felsége armadiáját felszabadítottam, az töröket, tatárt is, az ő kegyelme szavára bocsátottam el, sőt magam is eljöttem hadaimmal együtt onnan. Mert palatinus uram assecuralt, hogy ő felsége császár confirmálja az induciakot. De ő kegyelme abban igen meggyalázódék; immár bánja-é ő kegyelme vagy nem nem tudom, kit ha ő kegyelme elszenved, gyermekinek is nagy

gyalázatjára leszen, és utána leendő palatinusok is soha jót nem mondnak érte. Én ő kegyelmét megböcsüllettem, látván, hogy nemcsak ország palatinusa, hanem császár ő felségének plenipotentiariusus és főcommissariusus is. Im az szombathi végezés is semmiben múlt. Mindazonáltal hogy megmutassam császárhoz ő felségéhez való igaz synceritasomat, ezzel sem gondolok az induciával, csak hozzák meg követeimnek ő felségétől császártól az salvus conductust, valamely órában érkeznek vele, mindjárt más órában elindítom őket. Mert én azokat mindenkor készen tartom. Sőt ha most meghozták volna az salvus conductust, ugyan most megindítanám őket. Én magam is innét mindjárt elindulnék, utjokban pedig hogy palatinus uramhoz bemenjenek követimnek meghagyom. Ennek felette Kamuthi Farkas uramnak meghagyom, hogy az mit secretumot császár ő felségének izenek, azt ő kegyelmének palatinus uramnak megjelentsen. Senki azzal ne mossa nyelvét, hogy én az töröktől függök, és ő híre nélkül nem merek tractalni. Követimet mindjárt elindítom, mert az töröktől nem függök és nem is várok semmit, sőt igaz synceritasomat ebben is meg akarom mutatni császárhoz ő felségéhez, hogy követimet szintén Bécsben küldöm, mert ő felségével syncere akarok tractalni. Ez immár én tőlem utolsó resolutio, és hogy az salvus conductust hamarban meghozhassák, im komornik inasomat is felköltem.

Kívül : Paria relationis generosi domini Francisci Balogh.

Egykorú másolata : a m. n. muzeum könyvtárában.

XL.

1623. december 29.

Instructio pro magnifico domino Stephano Pograni, et magistro Andrea Kereszthuri per dominum comitem palatinum data.

1. Palatinus uram ő nagysága nevével az erdélyi fejedelmet ő felségét salutatni kelletik.

2. Referalni kell ő felségének császár urunknak ő felségének az induciakra adatott resolutioját, és mivelhogy császár urunk ő felsége semmit egyebet nem kíván, mint hogy az szent békeség ő felségek között hova hamarébb véghezmehetne, holott semmi háborúra császár urunk ő felsége okot nem adott, kívánja azt ő felsége, hogy az előbbeni írásában comprehendalt induciának conditióra consensualjon ő felsége az erdélyi fejedelem.

3. Mely conditiokra ha ő felsége az erdélyi fejedelem consensual és palatinus uram arról császár urunkot ő felségét cer-

tificalja, kész császár urunk ő felsége confirmálni az induciat ily okkal, hogy ő felsége az erdéli fejedelem ad secundum vel tertium Januarii commissariusit Posonban küldi, és az szent békességről való tractatust késedelem nélkül elkezdi.

4. Kit ha ő felsége az erdéli fejedelem megcselekeszik, azzal mutatja meg császár urunkhoz ő felségéhez igaz synceritasát, és hogy jó indulatból tiszta szívből akarja ő felségével az szent békességet tractalni, és el is végezni.

5. Ha ő felsége az terminust igen rövidnek étéli lenni, abban is császár urunk ő felsége úgy declarálta magát, hogy ha ez terminus alatt el nem végeződhetik az békesség, tehát ő felsége nem gondol vele, ha szintén Szent-Mihály napig kellenék is az inducianak avagy békesség tractainak tartani, csak lássa ő felsége császár urunk az synceritast.

6. Kérni kell az erdéli fejedelmet ő felségét palatinus uram nevével, hogy ő felsége bölcsen meggondolván azt, hogy ha császár urunktól ő felségétől kívántatott induciaknak condicioira consential, minemű sok jók és kívánatos dolgok következhetnek, viszontag, hogy ha ő felsége azokat az condiciokat rejcialja minemű nagy romlása következhetik az egész magyar nemzetnek, hogy ő felsége méltóztassék császár urunk ő felségének kívánságára consentialni, mutassa meg ő felsége császár urunkhoz ő felségéhez minden kétség nélkül való synceritását és propensioját.

7. Gondolja meg azt is ő felsége, hogy ha török, tatár et e contra egyéb nemzetségek jönnek be országunkban, minemű nagy romlása nem csak az Magyarországnak és Erdélynek, de az egész keresztyénségnek következhetik, kiben elhitte palatinus uram, hogy ő felsége, mint keresztyén fejedelem nemcsak nem gyönyörködik, sőt inkább annak eltávoztatására keresztyéni indulatból igyekezik. Az minthogy levelében is ajánlotta magát palatinus uramnak, hogy valamit illendőnek esmer, és ki gyalázatjára avagy veszedelmére nem tendal, kész megcselekedni.

8. Hogy ha pedig ő felsége császár urunk ő felsége alá küldött inducianak conditióira accedál ő felségének nem csak méltósága és fejedelmi böcsületi ellen nem esik, sőt inkább mind császár urunk ő felsége előtt, mind pedig az egész keresztyénség előtt méltóságának, böcsületinek jó és dicséretes hírének nevének megtartására, sőt öregbítésére, és az egész keresztyénségben tovább való kiterjedésére lészen, legfőképen pedig isten előtt lészen kedves, az ilyetén ő felségének keresztyén indulatja és cselekedeti.

9. Végezetre ő kegyelmek ezt az tractat ne abscindálják, hanem az erdéli fejedelemnek ő felségének mostani válaszát palatinus uramnak referalják, melyet császár urunknak ő felségének is referalni kell. Az több dolgokat palatinus uram az ő ke-

gyelmekek industriájára hagyta, elhívén azt hogy ő kegyelmekek mindenben, az mint legjobban és hasznosban tudják, úgy procedálnak. Datum in arce nostra Sempthe die 29 decembris Anno 1623.

Kívül: Paria instructionis magistro Andreae Kereszturi et Stephano Pograni ad principem Transsylvaniae expeditis data.

(*Egykorú másolat*: A Magyar Tud. Akadémia kéziratárában.)

XLI.

1624. martius. 22.

Spectabilis magnifice domine, frater mihi confidentissime, Servitorum meorum *stb.* Az úristen sok jókkal *stb.*

Akarám kegyelmednek, mint jóakaró uramnak értésére adnom, urunknak ő felségének én reám valami kicsin nehézsége lött azért, hogy mely levelet ő felsége nekem írt volt, azt megmutattam Esterháznak és kegyelmednek is pariáját adtam volna; mely két dolgot én, mi lekezem, annak helyes ratióit ő felségének megmondtam és írásban is beadtam ő felségének, azt is megmutatám inparibus az mely levelet kegyelmednek irtam volt (és kegyelmed mind urunkhoz való jóakarójából s hívségéből és az én kicsin böcsületecskémnek is örülvén, nekem in specie leveletem, az párral együtt szolgálótúl, hogy visszaküldötte volt), hogy így ő felsége megnyughassék bennem, hogy ő felségének nem gonoszára, hanem javára procedáltam abban az dologban, kit ugyan maga hagyott volt is az statusoknak mutatnom; de én csak ott mutatám, az hol illendőnek itéltem; kegyelmednek ím oda küldtem mind ezekben való actáimat in paribus, hogy kegyelmed láthassa és ez szerént, ha kivántatik, oretenus is tehessen bizonytságot ő felsége előtt róla. Isten kegyelmeddel szemben juttatván, errül bőségesben szólhatok kegyelmeddel. Interim, hogy értse akarám kegyelmeddel communicálnom, mint jó akaró urammal.

Tartsa meg isten kegyelmedett *stb.* datum in Kassa 22. Martii 1624.

Spect. magn. dominationis vestrae

Servitor addictissimus et frater paratissimus

Michaël Károly m. p.

P. S. kérvén szeretettel kegyelmedet, ugyan ezen leveleket küldje vissza nekem, hogy megtarthassam.

Külezim: Spectabili ac magnifico domino Georgio Rákócij de Felső-Vadász supremo comiti comitatus Borsodiensis etc. domino et fratri semper confidentissimo.

(*Az egész Károlyi Mihály írása.*)

(*Eredetije a. m. k. orsz. levéltárban.*)

XLII.

1624, apr. 15.

Illustris domine, amice et vicine observandissime.

Pro humanitate, quam illustritas vestra exhibuit famulis meis, quos in Ungariam miseram, singulares illustritati vestrae ago gratias. Eandem, ut video, benevolentiam suam non cessat illustritas vestra erga me declarare, cum literis suis nuper ad me datis, tum amicabili salutatione per famulum suum D. Haszády, exhibito rem earundem. Cupio ex animo vicissim mihi quoque dari occasionem, qua illustritas vestra animum meum sibi addictissimum possit perspicere. Canibus venaticis, aliisque rebus, de quibus illustritas vestra me compellavit, cupiebam statim illustritati vestrae gratificari, si eorum copiam Zamosci, ubi resideo, habuissem. Sed quia ea, quae ad venationem spectant, in remotioribus locis meis foventur, non potui tam cito petitioni illustritatis vestrae satisfacere: dedi tamen negotium oeconomicis meis, qui eorum curam habent, ut delectu inter illos habito, magis idoneos ad me transmittant. Quos primo quoque tempore per proprium famulum illustritati vestrae ablegandos procurabo. Nam D. Haszády domesticas quasdam suas occupationes praetendebat, quarum causâ diu commorari apud me recusavit. Quod reliquum est, iterum commendo me gratiae illustritatis vestrae, eidemque omnia fausta a deo optimo, maximo precor. Datum Zamosci die 15. mensis Aprilis Anno dni 1624.

Illustritatis vestrae

amicus ad serviendum paratissimus
Thomas de Zamoscio
pulkovnik m. p.

Külczim: Illustri domino Georgio Rákóczy de Felső-Vadász, comitatus Borsinensis (*igy*) supremo comiti etc. domino sat.

(*Eredeti je a m. k. orsz. levéltárban.*)

XLIII.

1624. sept. 18.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint jó akaró uramnak *stb.*

Az kegyelmed becsületes levelét megadták énnekem és megértettem, mint ír énnekem egy s más dolog felől. Az mi az Listius uram kész csináltatott hintót illeti, én az mesternél voltam és szóllottam vele; azt mondja, hogy reá feleltek nekie, hogy két hét mulván megváltják az hintót, mindazáltal azt mondja,

hogy ha valaki egy hét mulván kiváltani akarná, hogy ő annak mindjáraást megadná és nem várná az két hetet. Immár kegyelmed lássa, mit cselekszik kegyelmed, de 800 rénes forint alatta semmiképen nem akarja adni; én azt vélem, hogy fog tetszeni az úrnak ő nagyságának. Annál is voltam az ki Betlehem (*sic*) fejedelem hintóját leeresztetve csináltatta, im micsuda szerszámot ahoz vettek, kegyelmed ez includált czédulából megértheti. Ha ő nagysága úgy akarja csináltatni, az mint beszélük, alig tizenhat avagy tizennyolcz száz forint alatt megkészítik, ha pedig ő nagysága az szerszámban valamit kihagyna ottan ócsóbban is megcsinálják: hat hétig nem leszen kész. Azért lássa kegyelmed, erről is informáljon engemet kegyelmed és ha új hintót és micsudást akarja csináltatni, írjon énnekem kegyelmed és pínzt is reá küldjön kegyelmed, mert a nélkül nem kezdenek hozzá. Az mely doctort Judex doctor uram ő nagyságának commendálta, most is még várja és Znaimban Morvában vagyon, ha ő nagysága rövid idő mulván nem küld érette, azt mondja Judex uram, hogy más conditiót fog keresni magának. Ha ő nagysága akar érette küldeni, tehát kegyelmed előbb két nappal egy gyalog embert küldene hozzám, hogy én mindjáraást az doctorért Znaimban küldeném, hogy idejőne, mert nem jó volna, ha az emberek az szekerével sokáig itt mulatnának és költenének. Az mely conventiót küldtő (*így*) az doctor ő nagyságának, azt az conventiót is subscribálván és bepöcsételvén, küldjön kegyelmed ide, mert a nélkül oda nem megyen. Eztet akartam kegyelmednek értésére adnom. Az úristen sokáig éltesse kegyelmedet. *stb.* Datum ex Vienna 18. Septembris 1624.

Kegyelmednek örömet szolgál

Fr. Schindtler mp.

Külön szelet papiron ugyanazon írással: Az mi az kész hintót illeti, azt írhatom kegyelmednek, hogy nyolcz emberre csináltatták, kivüle jó féle bürrel burították, belől pedig jó féle szederjes bársonnyal bélelve vagyon, jó féle selyemből csináltott rojtot is környüle varrottak, ahoz két bársony vánkust és négy ládat is csináltattak. Az négy vasból csinált oszlopok mind kék zománzosok és egyéb, vashól csinált szerszám mind kék zománzosok és az szegek is úgy vagynak csinálva, feljöl az bürre zöld viaszvászonnal vagyon beburítva.

Másik szelet papiron, ugyanazon írás: Az hintó, az kit ő felsége (*t. i. Betlen*) számára csináltattunk ennek előtte, ahoz adtunk: 43 réf vörös jóféle dupla bársony mind az szekerére és az vánkusokra.

20 karmasinbört.

136 lat keskeny arany prém, kivel belől czifráztuk.

173 lat vörös selyemből való és arany fonalból rojtot csináltattunk.

43. lat vörös karmasin selymet adtunk az rojthoz, melyeket kívül csináltunk az szekerére.

2 ládát csináltattunk hozzá, melyeknek az szegek feje mind meg volt aranyozva; az nyolcz karvasok mind aranyas volt.

Kivül Réz A. kezével: 22. Septembris érkezett 11 órakor.

Külczim: Generoso domino Andreae Réez, illustrissimi domini domini Georgii Rákótz y bonorum Ledenicze praefecto atque familiari primario, etc. domino et amico mihi observandissimo.

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban).

XLIII.

1625. martius. 10.

Spect. et magn. domine mihi semper confidentissime.

Servitiorum meorum *stb.*

Az úristen sat.

Hogy ennyire későn látogatom kegyelmedet levelem által, magam is vétkesnek esmerném magam, ha méltó mentségem nem vóna urunknak ő felségének gyakori parancsolati miatt házamnál nem lakásom, elanynyira, hogy bizony pünköstitől fogva hét egész hónapnál többet voltam ő felsége udvarában, sok költségemmel, haszon nekül, ez mellett itthon való fogyatkozásim löttek, igaz példa lévén: az úra szeme hizlalja az lovat; ez azért oka, hogy ritkán írok kegyelmednek, nekem jóakaró uramnak. Itthon lévén már hat naptól fogva, akarám kegyelmedet levelem által szerelmes házanépével egészségében látogatnom ez kis írássommal, melyet hogy örvendetesen érthessek, kívánom az úristentől. Magam egészségben vagyok, uram, de az atyámfia (*t. i. a felesége*) öregbik fiammal bizony naponként betegesedik; sokszori ígéretemet az felülirt okok miatt is nem teljesíthetvén az kegyelmed meglátogatásában, az szent napok után, ha viszont Erdélyben menésem meg nem gátolja, elvégezett szándékom, hogy végben vigyem, értvén az tájban melyik házánál lételét kegyelmednek. Oda be való állapotokról nem szükség írnom, tudván, azok nyilván vannak kegyelmednél; mint fogadá nagy böcsülettel ő felsége császár urunk ő felsége követét, házamtól az Tiszáig most visszamenőben én voltam commissarius; eleget tractála ő felsége vele, öt audientiában; melyet bizony mi nem értünk, csak az jó reménység táplál, hogy az úristen ő felségek között az jó békességet megtartja, melyre vagyon is szüksége szegény hazánknak.

Az pattantyúst, ha egynehány napra kegyelmed megen-

gedné, elhozatnám, elébbi jó akaratja szerént két ház menyezni. Ő felsége tudakozá vala tőlem, én azt mondtam, hogy nem tudom, ha most kegyelmednél vagyon-e, mivel Bécsben feligyekezett; ha ott vagyon, kérem, ne tartsa meg. Nekem kegyelmed jó akaró szolgájának parancsoljon, míg isten éltet, jó szívvel szolgállok kegyelmednek; ne is feledkezzék rólam, jó akarójárúl. Tartsa meg az úristen kegyelmedet kedves jó egészségben. Datum in Károly 10 Martii Anno 1625.

Spectabilis magnificae dominationis vestrae

Seruator et frater addictissimus et semper paratissimus
Mich. Károly m. p.

Ha kegyelmed nehezlené, hogy ő felsége megérti kegyelmednél létét az menyezőnek, én itt is úgy tartom, hogy nem leszen nyilván; mert ő felsége az kisleludi házak ú(j)ítására kívánná kegyelmedtől be.

Külszin: Spectabili ac magnifico domino Georgio Rákóczy *stb.*

Kivül más írással: 10. Martii 1625. Michaëlis Károly.

(*A levél Károlyi Mihály írása. Eredetije a m. k. orsz. levéltárban.*)

XLIV.

1625. dec. 15.

Illustris et magnifice domine mihi confidentissime.

Servitiorum *stb.*

Sógor uramat hivatám ki hozzám asszonyom húgommal, mivel már elközelgett indulásunk, hogy láthassam ő kegyelmedet; ő kegyelmed az fiokat Bánfi Gyurkót innen bocsáták újokban az scolában Patakra. Kegyelmedet én is szeretettel kérem, mivel az édes húgom én velem egy testvér, én érettem is, ha miben kívántatik, mutassa jó akaratját az öcsécskémhez, kegyelmednek megszolgálom; praefactus uramnak is parancsoljon kegyelmed, az kegyelmed táullétében (*sic*). Urunknak tegnap érkezék levele hozzám; írja ő felsége (*t. i. Betlen Gábor*), hogy 17. Decembris expediálja Mikó uramékat és 22. Decembris itt nálam lesznek, 20 indulván Kolosvárrúl és az szent napon Tokajban legyenek, Kassára Szent-János napján menvén, ott egy nap késsenek és 29. Decembris Sárosra menvén, kegyelmeddel meg egyezzünk; mely mind igen jó volna, uram, csakhogy igen gonoszodik naponként útunk, az ordinancia szerént nem itélem, hogy az hálásokra érkezünk. Izentem kegyelmednek az én jóakaró uramtúl, Czeglédy uramtúl. Adja az úristen, kegyelmedet lát-

hassam kedves jó egészségben és tartsa meg isten kegyelmedet
stb. Datum in Károly 15. Decembris 1625.

Illustris magn. dominationis vrae.

Servitor addictissimus et frater paratis-
simus:

Mich. Károly m. p,

Külczim: Illustri ac magnifico domino Georgia Rákóczý etc.

(A levél Károlyi Mihály írása. Erdeetije a m. k. kam. levéltárban.)

XVL.

1626. jan. 8. styl. vet.

Illustrissimi et magnifici domini amici honorandi.

Litterae illustrissimarum et magnificarum dominationum
vestrarum, quas Vratislaviae 12. mensis huius Januarii ad nos
dederunt, recte nobis ab egregiis et nobilissimis Daniele Hrabei
et Stephano Petki sunt allatae, ex quibus summa cum voluptate
percepimus, illustrissimas et magnificas dominationes vestras Vra-
tislaviam usque salvas et incolumes pervenisse. Speramus quoque,
uti et precibus nostris a deo ter optimo, maximo contendimus, ut
reliquum iter feliciter emetiri, bonaque cum valetudine ad aulam
hanc electoralem appellere possint. Sub adventum illustrissima-
rum et magnificarum dominationum vestrarum nullae quidem
solennitates singulares instituentur. Serenissimus atque potentis-
simus elector, dominus noster clementissimus cognatos et affines
suos dilectissimos, nimium dominum Ludovicum Phillippum, pala-
tinum Rheni et dominum Sigismundum marchionem Brandenbur-
gicum ad diem Martis proxime venientis illustrissimis et magni-
ficis dominationibus vestris obviam mittet, qui illustrissimas et
magnificas dominationes vestras non procul ab urbe hac nomine
serenissimae suae celsitudinis electoralis excipiant, orationem
Germanicam quidam ex consiliariis secretioris serenissimae celsi-
tudinis electoralis consilii habebit, eaque adventui illustrissima-
rum et magnificarum dominationum vestrarum congratulabitur.
Nihil praeterea eo die solennitatum sive ceremoniarum perage-
tur. Reliquis sequentibus diebus quid agendum sit, de illis cum
illustrissimis et magnificis dominationibus vestris prius commu-
nicari curabimus. Illud vero admodum male nos habuit, quod
praedicti egrigii et nobilissimi Daniel Hrabei et Stephanus Petky
nobis retulerunt, decem illos nobiles, quos serenissima electoralis
celsitudo ad ultimos fines ditionum suarum versus Silesiam
Zülchoviam nimirum ante dies aliquot una cum coquis, pincernis,
aliisque ministris necessariis miserat, iisque serio injunxerat ut

ibidem illustrissimarum et magnificarum dominationum vestrarum adventum expectarent, eas nomine suae celsitudinis electoralis in finibus exciperent, in via comitarentur, tractarent, eumque honorem, qui tanti principis legatis exhiberi debet, exhiberent, ad illustrissimas et magnificas dominationes vestras non pervenisse. Errore hoc eo fortassis factum est, quod putarunt illustrissimas et magnificas dominationes vestras eâ viâ redituras in marchiam, qua nuper legati serenissimi et potentissimi Transylvaniae principis ex illa discesserant. Rogamusque illustrissimas et magnificas dominationes vestras summopere, ne idipsum, quod errore praedicto commissum fuit, in malam partem accipere, sed potius excusatum habere velint. Quam primum vero serenissima sua celsitudo electoralis de errore dicto certior fuit facta statim alios nobiles Rüdersdorfium ablegavit, qui ibidem illustrissimas et magnificas dominationes vestras excipient, tractabunt inque hanc aulam comitabuntur. Quod reliquum est, illustrissimas et magnificas dominationes vestras quam optime valere jubemus. Datum Coloniae ad Suevum 8. Januarii stylo veteri Anni 1626.

Adamus comes à Schwarzenberg, equestris ordinis Joannitarum per March Pomeraniam, et Vandaliâ magister nus is Hohen Landtsberg et Gimborn, regii ordinis in Gallia sancti Michaelis eques, serenissimi electoris Brandenburgici consiliarius intimus et supremus camerarius.

Schwarzenberg kezével. Ill. et mag. d. veste.

studiosus amicus

Adamus comes à Schwarzenberg m. p.

Külczim: Illustrissimis et magnificis dominis ad serenissimum et potentissimum electorem Brandenburgicum legatis serenissimi et potentissimi Transylvaniae principis respective consiliariis, cubiculario supremo, in judiciis Transylvaniae magistro protonotario, etc. domino Georgio Rákóczy de Felső-Vadász comiti comitatus Borsodiensis et domino Michaeli Károli comiti comitatus Zattmariensis et domino Francisco Miko de Hidvéghe, Trium sedium Siculicalium Csik Gyergyo et Kászón capitaneo et domino Stephano Kassai dom. amicis nostris hon.

Kirül: 8. Januarii 1626. Adamus comes à Suarcenbergh.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban.)

XLVII.

1629. oct. 19.

Szolgálok kegyelmednek sat.

Kegyelmednek sub rosa kellették értésére adnom, hogy ő felsége igen elnehezdedék, azért kegyelmed éjjel-nappal siessen

vissza Váradra. Isten hozza kegyelmedet jó egészségben. Irtam Váradon 18. Octobris hora 11. vespertina 1629.

Kegyelmed barátja szolgál kegyelmednek.

Betlen István mpria.

Külczim: Generoso domino Andreae Csomaközi, arcis et praesidii Váradiensis vice capitaneo etc. domino amico observandissimo.

(Az egész Betlen István írása. Eredetije a m. kir. Orsz. levéltárban).

Igazítás. Az első közleménybe több értelemzavaró sajtóhiba csúszott be. Kérjük következőleg kiigazítani:

220. lap alul 15. sor verszte h. olv. veszte
 222. » felül 15. » noluiumus: Quamnam h. o. voluimus quemnam
 » » » 26. » nobis h. o. vobis
 228. » alul 2. » talicus h. o. talibus
 230. » » 14. » noscendi h. o. nocendi
 » » » 6. 7. » dominorum consiliariorum h. o. dominis consiliariis
 231. » felül 12. » supremus h. o. supremis
 237. » alul 8. » me h. o. ne
 238. » felül 6. » aut h. o. autem
 » » » 10. » cum h. o. sum és 11. sor qui h. o. cui
 239. » » 5. » constituendas h. o. constituendis
 243. » alul 16. » admonentes h. o. admouentes
 244. » felül 1. » fraternique h. o. fraternaque
 » » » 5. » consideratos h. o. confederatos
 247. » » 4. » expugnaverius h. o. expugnaverint
 » » » 17. » Sanc Mar h. o. Sane Man
 » » » 20. » asseueratione h. o. asscuratione
 » » alul 15. » quae h. o. quaeque
 » » » 5. » quiu h. o. qui
 248. » felül 2. 14. » Raysmarek h. o. Kayssmark
 250. » » 5. » Cis h. o. (is
 » » » 21. » subjectis h. o. subjectus
 251. » alul 19. » e h. o. est
 252. » » 6. » varium h. o. variorum
 253. » » 10. » opletis h. o. oplevit
 256. » » 10. » responsurum h. o. responsum
 » » » 16. » merum erint h. o. meruerint
 257. » felül 19. » unicus h. o. minus
 258. » alul 6. » praejudicantes h. o. praejudicantibus
 260. » a XXV. számú okmány nem febr. hanem márcz. kelt

FRÁTER GYÖRGY
LEVELEZÉSE ÉS EGYÉBB ŐT ILLETŐ IRATOK.

NEGYEDIK KÖZLEMÉNY.

XCVII.

1545. január 10. Prága.

Ferdinánd Fr. Györgynek. — Fölszólítja, hogy Serédy emberei által megölt szolgájáért Serédyn vagy emberein bosszút ne álljon, hanem egyezkedjék ki Serédyyel vagy engedje az ügyet a törvény útján folyni.

Ferdinandus etc.

Reverende in Christo pater *stb.* Perferendum ad nos curavit mag^{cus} fidelis noster Caspar Serédy partium superiorum istius regni nostri capitaneus, se ex his quae ad se delata sint, magnopere vereri, Devotionem Tuam, propterea quod quidam illius servitor in quodam itinere quod is faciebat, interceptus et vita privatus fuerit, in ipsum Seredy inter alius forte sinistram cogitationem suscepturam atque contra ipsum potissimum dicti sui servitoris ultionem vi et armis quaesituram esse. Idem autem Seredy magnam apud nos ea de re excusationem attulit ac deum et conscientiam suam attestando asseveranter nobis exponi fecit, mortem dicti familiaris D^{nis} Tuae ex voluntate sive commissione sua minime successisse. De quo se coram nobis iuri stare et servitores hominesque suos similiter iuri sistere velle obtulit, supplicando ob id nobis humillime ut nihil contra se vi et de facto, sed iure mediante agi iubere et promittere dignaremur. Cum itaque primum talis admissi facinoris punitio et poena patratori luenda ad cognitionem nostram pertineat et deinde Seredi oblationem petitionemque iuri consonam iudicemus; idcirco considerantes ad nos pro regii muneris nostri ratione inprimis spectare

quoscunque subditos et fideles nostros contra vim et violentiam tueri, defendere et manutenere: Dⁿⁱ Tuæ harum serie firmissime committimus et mandamus ut contra memoratum Casparem Serey aut illius homines res et bona nihil vi et de facto aggredi suscipere per se vel alium sive alios audeat sive praesumat, sed eidem vel amicabilem tractatum, in quo purgationem et innocentiam suam deducere possit, concedat, vel si hoc Dⁿⁱ Tuæ non placuerit, saltem eam causam iustitia et iure mediante cognoscendam et diiudicandam relinquat, non dubitatura, quin iustitiae executionem apud nos consecutura sit. Plane autem confidimus D^{nem} Tuam huiusmodi iussioni nostrae, suadente etiam omni aequitate, quoquo modo non contraventuram, sed libenter et sedulo acquieturam esse; quae sane in eo nostram et gratam et omnino seriam exequetur voluntatem. Datum Pragae die 10. ianuarii 1545.

Az írat élén: Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XCVIII.

1545. máj. 15. Szamosújvár.

Frater György meghírja Borsodmegyét a debreczeni részgyűlésre.

Egregii et nobiles domini amici nobis honorandi. Salutem *stb.* Statum et conditionem praesentem periculosam nemo est ex D^{inationibus} Vestris quem ignorare credamus. Cum autem summe necessarium sit nos de conservatione nostra et reliquiis huius afflictæ patriæ consultare. D^{nes} V. diligentissime etiam atque etiam rogamus et obsecramus, ut omnibus negotiis posthabitis ad diem dominicum post festum sacratissimi corporis Christi proxime futurum ad oppidum Debrechen convenire velint, quo et domini magnates et nobiles tam huius regni Transsilvaniae quam Hungariae venturi erunt. In hoc igitur D^{nes} V. iterum plurimum rogamus ne quid aliter facere velint, easdem in reliquo *stb.* Datum ex arce nostra Wywar secunda die ascensionis domini, anno eiusdem 1545.

Frater Georgius, episcopus Varadiensis,
thesaurarius, locumtenens et iudex generalis etc.

Külczim: Egregiis et nobilibus dominis, universitati nobilium comitatus Borsodiensis, amicis honorandis (sig. impr.)

Eredeti.

XCIX.

1545. sept. 28. Prága.

Miksa főherceg Fr. Györgynek. — Thuri György kolosvári polgárt, kire Fr. Gy. hamis vádolók beszéde után haragszik, kegyébe ajánlja.

Maximilianus etc.

Reverendissime in Christo pater, amice charissime. Ostendit nobis Georgius Thuri civis civitatis Kolosvár in Transsylvania se à quibusdam aemulis et malevolis suis apud Devotionem Vestram immerito tamen insimulatum fuisse, quasi quoddam officium curae et fidei suae alias concreditum non recte aut fideliter administrasset at sic horum delatorum astu factum esse ut D^{tio} V. ipsum magna indignatione prosequatur et propterea a nobis humiliter petiit se eidem Dⁿⁱ V. ita commendari ut vel indignationem contra ipsum susceptam gratiose deponat et abiiciat, vel si gravius accusatus est, quam ut id illi concedi posse D^{tio} V. censeat, saltem hoc admittet ut causa defensionis et purgationis suae a iudicibus ordinariis et competentibus iure mediante cognoscatur. Cuius petitio cum nobis aequa et honesta visa sit, eandem D^{nem} V. hortamur et rogamus ut alterutrum ex petitis per ipsum Georgium eidem intuitu nostro concedere velit. In quo nobis D^{tio} V. rem gratam factura est, erga eandem, cum dabitur occasio, recompensandam. Datum Pragae 28. septembris 1545.

Ad fratrem Georgium.

(Fogalmazvány).

C.

1547. márcz. 21. — Nagyvárad.

Frater György Ferdinándnak. — Menti embereit Serédy ráljai ellen s igéri, hogy ő mint eddig sem teré, a közbékét megzavarni soha nem fogja.

Sacra regia Maiestas stb.

Fidelium servitorium stb. commendationem. Accepi litteras M^{tis} V. quibus M^{tas} V. mihi rescripsit ad eas, ubi meos qui Cassoviae sunt contra accusationem Casparis Seredý apud M^{tem} V. tutatus sum, quorum causam nisi veram esse scirem, non eam apud M^{tem} V. tuendam suscepissem. Narrationem igitur rerum gestarum eam omnino M^{tas} V. esse credat, quae a me est M^{ti} V. descripta; induciae autem ad festum usque beati Georgii inter eos constitutae fuerunt; verum non tantum sub induciis, sed etiam finitis illis meos ita in officio esse volo, ne

quam omnino iniuriam alicui inferant. — Quemadmodum tamen in omnibus fere litteris meis M^{ti} V. supplicavi, ita nunc quoque quam possum humillime supplico, dignetur M^{tas} V. mandare ipsi quoque Seredy, ne novos motus excitet, sed contineat se intra suos terminos, nec pacem publicam studio appetendi rerum alienarum violare velit. De me vero M^{ti} V. polliceor, me eum futurum qui M^{ti} V. ad eius nutum et voluntatem semper inservire velit. — De rebus novis prioribus litteris feci M^{tem} V. certiozem; novi vero nunc nihil erat; a meis tamen, quorum adventus in expectatione est, spero me prope diem certiora cogniturum; quicquid igitur erit perscribam omnia M^{ti} V. diligenter. Deus optimus maximus M^{tem} V. *stb.* conservet. Waradini 21. martii anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo septimo.

Külczim: Sacrae regiae Maiestati Romanorum ac Hungariae *stb.*

(Eredeti.)

CL.

1547. máj. 17. — R h e i n a u.

A l u n d i é r s e k , i l l e t ő l e g k o n s t a n c z i p ü s p ö k F r . G y ö r g y ö t a n é m e t ü g y e k r ő l , K á r o l y c s á s z á r n a k , a s c h m a l k a l d i s z ö b e t s é g t a g j a i n u j e r t g y ő z e l m e i r ő l s a c s á s z á r s e r g é b e n s z o l g á l t m a g y a r h u s z á r o k d ö n t ő v i t é z s é g é r ő l t u d ó s í t j a ; t a n á c s o l j a e g y s z e r s m í n d , h o g y F r . G y ö r g y i g y e k e z z é k m a g á t a c s á s z á r k e g y e i b e n m e g t a r t a n i . ¹)

Reverendissime in Christo pater et domine domine amice et frater observandissime. Salutem *stb.* Per officiales nostros Valsatiae agentes transmissae sunt huc ad me rev^{mae} D^{nis} V. litterae, quae datae sunt Waradini vigesima septima martii, quas cum animi alacritate accepi, eo potissime, ut de eius valetudine et foelicibus successibus aliquid intelligerem. Propterea cum intelligere desiderat quid apud nos in Germania agatur, id sciat per totam aestatem et hyemem sacratissimam caesaream M^{tem} validissimum exercitum equestrem et pedestrem diversarum nationem aluisse, quem adhuc retinet et retinere intendit per alium futurum annum et fortassis amplius. Est enim exercitus electissimorum et veteranorum militum cui nemo potest resistere; factum est periculum, sed frustra, civitates omnes totius superioris Germaniae, quae se una cum Saxoniae duce electore

¹) E levél ha egyébért is, már a schmalkaldi ütközetben részt vett magyar lovasságról irt tudósításért is fölötte érdekes.

et langravio Essiae (*sic*) caesarea M^{ti} opposuerunt, coacti sunt ab armis desistere seque caesari absque ullis conditionibus sed his expressis verbis, videlicet: sub clementia vel in clementia suae M^{tis} submittere atque pro caesaris arbitrio indicibilem pecuniam contribuere; idem ¹⁾ fecit Virtembergensis dux qui praeter id quod caesareae M^{tis} Suae exercitum per integram hyemem aluit, coactus est dare tercentena millia florenorum auri et tria munitiora loca totius sui domini, una cum inexplicabili summa frumenti vini et carniū [pro] praedictorum locorum conservatione; in civitatibus autem M^{tas} caesarea sua praesidium dimisit. Et neuter eorum scit, an severitatem vel clementiam expectare debeat. Coacti sunt omnes de novo eius M^{ti} fidelitatis iuramentum praestare. Deinde M^{tas} caesarea cum suo exercitu profecta est versus Saxoniam ad corrigendum inobedientiam ducis illius electoris et profecta est per Valssiam et illa dominia mea, ubi quievit per quattuor dies cum Romanorum regia M^{te}, duce Clunensi, duce Mauritio Saxoniae, qui eius M^{tem} ut princeps obediens sequitur, duce de hispano, duobus filiis regiae M^{tis}, aliis pluribus principibus et proceribus, totoque exercitu suo quemadmodum in acie. Vestra reverendissima [D^{tio}] tanquam illarum rerum expertus, facile iudicare potest, scio, damnum me perpersum esse ultra decem millia florenorum, quod M^{tas} caesarea in aliis facile recompensare potest. Illinc movit M^{ta} sua cum toto exercitu et absque ulla dilatione Saxoniam ingressa est, ubi prope civitatem Trezen ²⁾, quae ad flumen Albim sita est, Saxoniae electorem cum suo exercitu invenit. Erat autem inter medium praedictum flumen in quo pons erat, quem caesareani milites illico aggressi sunt. Saxo hinc machinas ad pontem habuit praeparatam (*sic*), aliquantum pontem defendit; interim pixidarii Hispani toto impetu suis iaculationibus aggressi sunt, Saxo pontem dimittere coactus est. Interim quae haec fiunt, huzarones Hungari praesertim Croatus quidam nomine Horwat János vadum invenit in dicto flumine, qui primum paucis cum equis transnatavit, quem sequuti subito caeteri eius milites huzarones, incoepit cum Saxone velificationes facere et foelicissime interim equites catephracti quos caesar ex Neapolitano vocaverat, secuti sunt, conductis a tergo Hispanis et Germanis cum pixidibus, qui velificationes tam animose aggressi sunt, ut Saxonem ducem in fugam cum suo exercitu impellerent; existimabat caesarem cum toto suo exercitu atque machinis transmisisse. In summa res eo evenit, quod dictus Horwat cum suis atque supremus capitaneus

¹⁾ A hibával teli egykorú másalathban e szók így irattak *contrite rei dem facit*, a mit senki meg nem értene.

²⁾ Dresda.

cataractorum Neapolitanorum Saxoniae ducem aggrediuntur ut vulneratus illis se captivum dederit, inferfecto eius filio seniore cum tribus milibus et ultra, quorum maior pars barones et nobiles fuerunt; residui capti sunt; inter quos sunt dux Brunsvicensis, Henricus nomine, et alius, Franciscus Lunenburgensis dux. — Caesar altera die profectus est Thwrgam ¹⁾ locum residentiae Saxoniae ducis electoris, qui cum aliis vicinis civitatibus et oppidis caes. M^{ti} occurrerunt cum clavibus civitatum supplicantes eius M^{ti} atque proclivi in terram prostranti (*sic*) gratiam et clementiam eius M^{tis} implorabant. Veniuntquè quotidie innumeri ex civitatibus Vandaliae,²⁾ qui a quadraginta magnis miliaribus a Sua M^{te} distant, qui similiter eius M^{tis} gratiam implorant. — Misit sua M^{tas} partem exercitus sui Vitembergam expugnandam, quin iam expugnata sit, non dubito. — Quorsum autem M^{tas} sua ulterius iam tendat ignoro. Designavit comitem de Butren (?) supremum capitaneum militum inferioris Germaniae, ut ille cum octo milibus equitum cataphractorum et viginti milibus peditum Hessiam invadat et langravum Hassiae expugnet. Quid deinceps sequetur, tempus edocebit. Haec sunt summarie, quae apud nos hactenus acta sunt.

Habemus hic nova, Turcarum hac aestate principem in Hungariam non venturum; itaque caesarea et catholica M^{tas} in Germania faciet id quod vellem optarem rev^{mae} Dⁿⁱ V. tanquam domino et confratri meo; unde rebus suis tempestive cogitare et sibi consulere inciperet atque modum et media exquirere, quo secum caesarea et Romanorum regia M^{tibus} consuleret et in gratiam eorum rediret. Manus enim domini cum caesare est. Novi eius M^{tis} animum. Si quis extremum idem expectaverit, gravissimum illum futurum in gratia impartienda. Haec ex toto corde et animi affectione rev^{mae} Dⁿⁱ V. scripsisse volui; neque credat me haec scripsisse ut D^{nem} V. rev^{mam} terream, sed ut dixi, quo rebus suis tempestive et bono moderamine consulere possit. Novit enim meum animum, quod sinceriter semper cum eadem egerim, ita et faciam quandiu vixero. Idque sibi certissime persuadere poterit D^{tio} V. rev^{ma}, quam deus optimus maximus *stb.* servet. Cui me iterum atque iterum tanquam domino et confratri meo affectuosissime commendo. Datum Richinau ³⁾ ex Constantiensi dioecesi die 17. maii 1547.

Statui intra sex septimanas me Valsaciam conferre et ibidem usque ad festum omnium sanctorum haerere.

Non dubito quin D^{tio} V. rev^{ma} a domino ab Pernstain et

1) Torgau.

2) Venilia, Vensilia-Wendsyssel Jütlandon?

3) Rheinau.

dominis aliis amicis intellexerit differentiam Bohemorum contra eorum regem, de qua re ego plurimum indoleo (*sic*); verendum est quod caesarea et Romanorum regia M^{tes} graviter eos punient. Rem omnem sciet etiam eiusdem familiaris ad unguem referre, qui oculatim omnia vidit quemadmodum officiales mei Valsaciae agentes ad me perscripserunt.

(Egykorú hibás másolat.)

CII.

1547. máj. 19., 22. és 23. Róma.

Levelek Fr. Györgyhöz, melyekben egyes cardinalisoktól¹⁾ ígéretet vesz, hogy kérését (a török elleni segílyt illetőleg) a pápánál melegen fogják támogatni.

a)

Reverende in Christo pater, tanquam pater honorando.

Frater Augustinus ordinis praedictorum mihi litteras rev. D^{nis} V. reddidit et mandata exposuit, quem ego et libenter vidi et audivi diligenter, hortatusque sum ut omnibus in rebus quibus ei foret opus studio atque opera mea uteretur, quae ego non modo hoc tempore atque in hoc negotio, verum posthac in omnibus rev. Dⁿⁱ V. polliceor ac defero. Quae felicissime valeat. Roma XIV. kal. iunii MDXLVII.

tanquam filius

Külszín: Rev. domino Fratri Georgio episcopo Varadiensi tanquam patri honorando. (Sig. impr.)

(Eredeti.)

b)

Reverende domine.

Accepi litteras D^{nis} V. rev. mihi certe quam gratissimas, nihil enim tam mihi iocundum quam quod opera mea possit dignis praesertim ac non immeritis hominibus utilis esse. Sententiam D^{nis} V. probo ac laudo et quum opportunum videbitur ac tum demum quum res agatur, cum sanctissimo domino nostro, re ipsa illam et totis viribus adiuvabo. Sic nanque volo sibi D^{tio} V. persuadeat, me suis rebus quantum in me fuerit nunquam defuturum. Et quia frater Augustinus de Lesina pluribus quae hic gerantur exponet, non existimavi opus esse nunc longius scribere

¹⁾ Az aláírások olvashatlanok.

ad D^{nem} V. rev^{mam}, quam Deus optimus servet *stb.* 11. Kal iunii 1547. Roma.

ad vota D^{nis} V. r. tanquam frater

Külczim: Reverendo domino episcopo Varadiensi tanquam fratri dilectissimo (sig. impr.)

Eredeti.

c)

Reverende domine uti frater carissime. Litterae Dominationis Vestrae, quas die septimo februarii scriptas proxime accepi, fuerunt mihi gratissimae, visus namque sum ex eis animadvertere et cognoscere ipsam mihi non parum confidere ac singulari quadam me prosequi voluntate, cum meum quoque officium requisiverit ad commendandum sanctissimo domino nostro res ecclesiarumque regni et regionis istius: itaque ei me obligatum puto, et si qua in re gratificari unquam potuero, faciam libenter velimque omnino ipsa sibi de me id quod de quovis alio sibi amicissimo cumulatissime promittat. In hoc negotio nec studium defuit meum nec officium. Ipse sanctissimus pontifex noster nunc remittit hunc religiosum, quem ea huc misit cum expeditione responsoque commodo. Poterit nunc D^{tio} V. in eam curam et cogitationem incumbere, ut res istae administrentur ex dei optimi maximi honore atque ex hostium religionis nostrae detrimento et incremento invicem reipublicae christianae, quod non dubito quin faciat pro sua parte ut iam cohortatione indigeat nulla. Caeterum in optimo et maximo pontifice nostro sanctaque sede apostolica satis praesidii constitutum existimet ad res istas quantum fieri poterit sublevandas. De me in extrema litterarum parte id affirmarim. Dⁿⁱ V. paratum fore semper me quoad potuero ei satisfacere, nec plura. Romae XXIII maii MDXLVII.

Dominationis Vestrae reverendisimae

uti frater

Külczim: Reverendo domino episcopo Varadiensi, uti fratri dilectissimo. (sig. impr.)

Eredeti.

CIII.

1547. máj. 23.

Bentivoglio kanonok Fr. Györgynek. — Angol-Franczia- s Németországból, továbbá Rómából és Nápolyból, úgyszintén a Triesztből Bolognába áttett zsinatról közöl híreket s ama reményét fejezi ki, hogy a német ügyek kedvező fordulata következtében a császár segélyét bizvást várhatják a magyarok.

Reverendissime ac illustrissime domino *stb.*

Incomparabili gaudio affectus sum, cum per venerabilem patrem Augustinum intellexerim, D^{nem} V. rev^{mam} ill^{mam} optime

valere. Potest enim facile recordari a quanto tempore servitiis illius sim addictus et quanto fervoris amore omnem eius dignitatem et amplitudinem semper optaverim. Etsi nulla in alia re, vel nulla habita occasione huius animi mei promptitudinem hactenus ostendere potui, tamen ubi terrarum fuerim, non defui quin totis viribus nomen illius, egregia gesta, praeclara facinora, opera ferme divinissima, quae tot annos, in tanta rerum calamitate ac illius discrimine regni fortissime et evigilantissime operata est, praedicaverim et illustraverim; quo fit ut in tantam rerum ac hominum opinionem ita evaserit, quod principes mundi quotquot sunt, summam eius prudentiam in adversis, consilium et animi fortitudinem in arduis etiam inviti admirentur omnemque laudem ac viri constantissimi gloriam illi merito tribuant. Caeterum deum optimum maximum sine intermissione praecabor, eam ad omnem foelicitatem et faustissimum finem conservet ut tandem eius auspicio, prudenti consilio, ope et iudicio, haec respublica christiana tamdiu afflicta et poene in totum oppressa a turcica manu atque execranda tyrannide liberetur.

Praeterea de novis, quae hinc inde ad nos allata sunt, licet sciam D^{nem} V. rev^{mam} per multorum litteras et nuncios iam forte omnia intellexisse, tamen ut viri sui amantissimi cupidissimique partes agere videar, haec paucula perscribam.

In Anglia nullus motus, nullus tumultus auditur, aiunt futurum foedus inter eos et Franciae regem et imperatore pueri tutore iam septennis negligente, opinio est, ipsos Anglos, rebus Germanicis paccatis, ad sedis apostolicae obedientiam redituros.

Post obitum Francorum regis eius filius sucesor, imprimis coronam adeptus et unctus in regem, omnes mulieres curiam sequentes et quas pater contiune alebat, penitus ablegavit, excerptis noverca imperatoris sorore ac Navarrae regina patris sorore, quas statuit ut cum regina nova, uxore sua, commercium habeant, quarum mulierum 800 millia francorum singulis annis stipendium erat, quod computo facto 500 millia florenorum in auro efficiunt. Venationem deinde cuius causa 500 millia francorum diffundebantur in annos, pariter restrinxit.

Subditos deinde omnes, tam clericos quam seculares omni gravamine taxarum extraordinariarum sive pecuniarum exactione praeter ordinem et consuetudinem posita et onere levavit ac eis condonavit, adeo ut ab omnibus illis velut numen quoddam divinum adoretur. Accedit quod omnia et singula bona ad dominam de Tampes ditissimam pertinentia poni in sequestrum mandavit, quod procul dubio omnibus admirationem iniecit. Haec enim est illa, quae non solum fuerat scortum regis nobilissimum verum etiam regina et plus quam regina, in tanta illius regni admira-

tione fuit, in tanta splendoris gratia, rerumque auctoritate, quod a rege nil ferme tractaretur concludereturve, quin prius apertum illi ac communicatum fuisset, quodque id pro nutu atque arbitrio suo saepenumero fierit. Quid dicamus? nullus in Italia princeps, qui eam non aliquo magno munere donaverit, quando gratia nulla obtineri a rege posse credebatur, ni prius gratiam eius comparasset, medio cuius tunc voti compos facilius existeret. Imo si pax tractanda, si bellum movendum foret, ipsa imprimis velut oraculum rei consulebat, vel ipse imperator illam observabat. Nunc vero a summo fastigio in summam miseriam deiecta est et forte nondum finis. Humanum exemplum miseris mortalibus.

Asserunt eum decrevisse omnes cardinales quicumque in Gallia sunt, sunt enim fortasse undecim, quod Romam se conferant, ac in ea viventes degant cum ipsa iure optimo sit verus cardinalium locus ac statio quaedam, iam pridem a deo illis electa, demptis tamen duobus, quorum consilio interdum uti voluerit, altero Gallo, altero vero Ítalo, Ferrariensi scilicet cardinale.

Discordias et bella eundem affirmant abhorreere et pacis cupidissimum esse, cuius authorem fore omnino arbitrantur. Imo non desunt, qui dicant iam ipsum cum caesare pacem habere, quod tamen multorum iudicio vix credendum est, cum Sabaudiae duci nihil terrarum suarum adhuc restituerit, imo Taurinum caeterarum munitissima in Pedemontium posita magis atque magis indies custoditur; atque in aliis locis necessariis praesidia apposita sunt validiora. Nonnulli opinantur, cum in praesentia thesaurum habeat satis exhaustum, prius pecunias collecturum, paulatimque nervum belli refecturum quam motum aliquem faciat.

De imperatore nostro christianissimo ac ducum captura Saxoniae scilicet et Bransuÿch non est quod scribam, cum celerius exinde illuc adferantur. Unum est, quod apud nos maioris videtur esse momenti haec debellatio quam fuerit Franciae regis diu captura. Hinc iam per annos terdenos et ultra omnis impietas, hinc omnis cultus divini iactura, hinc religionis christianae prorsus ruina, nunc forte iniquitas ammorrhaeorum expleta erit, proh iudicium dei! lento enim gradu procedit. etc.

Speratur tandem rebus Germaniae compositis ad regnum Hungariae liberandum caesarem magno conatu omnino venturum, quam expeditionem, omnes christiani principes pontificis exemplo in quantum fieri poterit ex animo iuvabunt.

Dux Saxoniae ad huc erat in castris captivus, curru, more hungarico, vectus. Et cum caesar per caduceatorem Wytimbergam petiisset, quae una est ex ducis Saxoniae terris munitissima, non credentes ducem esse captivum audacter, responde-

runt, se nullo modo dedituros, nisi viso eorum domino prius detento, quem e vestigio in vehiculo exhibitum ac flentem cognoscentes, de deditioe facienda tempus ad consulendum rogarunt et quod iam se in deditioem dederint, facile putant.

Uxor ducis una cum filiis excepto maiori qui fugam dedit supplex ad caesarem iverat, se aliquem sperans invenire gratiam.

Lantgravius nuper idest paulo ante ducis capturam fisus fortasse Alberti marchionis Brandenburgensis casu ac boëmicis tumultibus et copiis saxonice bene instructis, civitatem Franchfordiam occupare dolo molitus est ac in personam comitis de Burha eiusdem civitatis custodiam habentis machinatus est. Singularis gratitudo, cum idem comes omne saxum moverit, omnem viam tentavit ut caesar sibi lantgravio reconciliaretur.

De concilio postremo fuerat iratus caesar pontifici, nam aegro tulerat, quod Tridento Bononiam absque eius scitu translatum fuisset. Cuius rei gratia eius orator hic pro tempore agens nonnulla verba satis dura nomine suo pontifici retulit, vel omnia a pontificatu Leonis usque in praesentem diem commemorans, quae se invito per sedem apostolicam diversis temporibus facta fuerunt. Fertur pontificem in summa talem dedisse responsum: caesar si de nobis benemeritus erit, nos debito nostro non deerimus, quin ipsum omni studio et gratia prosequamur, atque reipsa filiali amore iuvenus. Sin autem cervicibus nostris minari voluerit, partes omnino nostras ac dignitatem tueri cogemur et bene videat in quem transfixerit. — Quamobrem cum novissime nuncius apostolicus M^{ti} Suae ex commissione dixisset, quod qui Tridenti remanserunt praelatos in translatione consilii, remanserant enim quatuordecim, ipsum consilium subsequi mandaret; ferunt M^{tem} Suam respondisse, non solum eos iubebo venire verum et alios, et nosmet ibimus. — Expectant in horas relationem aliquam per cardinalem legatum de latere, qui mense elapso ab urbe ad Suam M^{tem} recessit, qui omni instantia efficere debet ut pro tractando et absolvendo consilio caesar in Italia locum decernat, si minime placuerit illi Bononiae futurum. Casu vero quod in Germania optaretur, id procul dubio voto pontificis fieret, dummodo lutherani decretis concilii acquiescerent et parerent. Sin minus, vanum esse videretur extra Italiam portari.

Aiunt Philippum Melanthonem imperatoris esse captivum et Bucerum fugam dedisse.

Reliquum est ut cum prolixior fuerim et fortasse ultra saturitatem, D^{tio} V. rev^{ma} ill^{ma} mihi ignoscat, cui humiliter supplico, dignetur mei esse interea memor ac in suorum numerum ascribi velit, sciatque me hic Romae in curia rev^{mi} ill^{mi} domini cardinalis Moroni agere. Vir quidem praeclarae vitae, humini-

tate plenus ac huius M^{tis} (?) honore merito dignus, et qui D^{nem} V. rev^{mam} ill^{mam} singulari amore prosequitur. Igitur si quid unquam in eius gratiam efficere poterō, mihi mandare non dedignetur, obsecro. Et si haberem cui recte litteras darem, crebro ad eam libentissime perscriberem. *stb.* Romae XXII. maii 1547.

Eius D^{nis} V. rev^{mac} ill^{mae} humilimus etc.

Marcus Antonius Bentivolus

Bononiensis, canonicus et archidiaconatu

Transsilvaniensi ab episcopo Statilio indignissime privatus.

Postscripta. Allatum est novum ex civitate Neapoli, quod cum vicerex inquisitionem religionis iniicere decrevisset, quemadmodum in Italia Dominicani monachi super huiusmodi re inquirere solent, tota civitas maximo tumulto exorto ad arma conversa nullo modo voluit pati praefatam inquisitionem huiusmodi perscribi (*sic*) et sic invito domino fuit suppressa. Depositis vero armis ac furore paccato, tumultus authores in carcerem coniecti fuere, quo circa populus atque ignobile vulgus iterum ad arma surrexit, cum tanta audacia atque saevitia, animorumque asperitate, quod ni vicerex extra civitatem spatii ¹⁾ gratia fuisset, omnino interficiebatur. Quum armata manu detrusos in carcere protinus liberarunt, interim viceregem ad vitam eius tuendam, in quandam arcem se recepisse ferunt.

Non omittam etiam quod neptis pontificis nomine Victoria, quam olim serenissimo regi nostro piissimae memoriae domino clementissimo nuptui tradere volebant, medio Statilii episcopi, duci Urbini nuperrime nupsit, cum dote ut asserunt 200 millium florenorum in auro.

Praeterea his scriptis allatae sunt litterae ex castris caesaris, quibus scriptum est quod nunciatum fuerat duci de ultimo supplicio nomine suae M^{tis}, quo audito in hanc formam ad imperatorem scripsisse dicitur: clementissime imperator, fateor me peccasse in M^{tem} Tuam et peccati mei meam maximam culpam dico; sed recordare te esse imperatorem, cuius officium est parcere subiectis ac clementer misericordiam praestare supplicatibus. Quibus verbis forte ductus imperator manum abstinuit. Interim mediatores potissimi adeo operati sunt, quod omnino de eius reconciliatione speratur, hac tamen conditione oblata, quod omnia ducis fortalitia ad manus imperatoris tradentur, sive regis Romanorum aut cui illi placuerit; dummodo in potestatem ducis Mauriti non debentur; praeterea duo eius filii obsides dabuntur, qui semper M^{tem} Suam caesaream quocumque ierit comitabuntur et ipsemet etiam per certum temporis spatium caesarem

1) Séta.

sequetur; deinde quod omnia bona ecclesiastica ab eo diu oppressa integerrime restituentur, quod concilio quoque ad libitum Suae M^{tis} ubi terrarum fuerit, libentissime obtemperabit, nonnullam etiam pecuniarum summam persolvat.

Külczim: Reverendissimo ac illustrissimo domino domini meo semper observandissimo episcopi Waradiensi *stb.*

Eredeti.

CIV.

1547. máj. 31. — D r e z d a.

Ferdinand Frater Györgynek. — A barát s Balassa Menyhért közt fönnforgó viszályban biztosokat ígér kiküldeni; de egyszersmind keményen figyelmezteti őt hátséjigéretére s erre mutatva inti, hogy embereit tartóztassa vissza minden jögtalanságtól Ferdinánd hárei ellenében.

Ferdinandus *stb.*

Reverendissime *stb.* Fidelis noster reverendissimus Nicolaus Olahus episcopus Zagradiensis, cancellarius noster querelam vestram de fidele nostro magnifico Melchiore Balassa, quod negociatorum sub vos existentium bona ad summam trium milium florenorum hungaricalium arestasset, diligenter nobis declaravit, simul etiam retulit vos tametsi nihil contra publicam pacem ac negociationem movere, nec ullius dissensionis causam praebere velle, vestrorum tamen iura et damna non posse negligere, nisi nos his rebus providere dignemur. Nos hac vestra quaerela et etiam pace publica inducti, eidem Melchiori Balassa litteris nostris firmiter commisimus, ut eos ipsos negociatores, quos in aresto haberet, cum bonis et rebus ipsorum pacifice dimittat et publicam negociationem ex qua commune bonum et commodum penderet, nullo modo perturbare audeat; sed expectet commissariorum nostrorum, quos propediem in hac et aliis causis designaturi sumus, revisionem, si quid ipse iure contra vos vel vestros praetenderet. Quam ob rem Fidelitatem V. hortamur et eidem committimus ut vos quoque nihil contra eum tentetis, sed expectetis praefatorum commissariorum nostrorum revisionem, qui et vestris et ipsius Melchioris Balassa iuribus intellectis, id facturi sunt quod aequitas ipsa postulauerit et ius utriusque vestrum requiret.

Ceaterum soletis frequenter apud nos de nostris conqueri et vestram erga nos fidem atque obedientiam offerre ac significare, neque vos, neque vestros quicquam innovaturos et attentaturos, quod esset in publicae quietis ac pacis nostraeque dignita-

tis et ditionis perturbationem. Hae quidem vestrae oblationes gratissimae sunt nobis et eas clementi a vobis accipimus animo. Verum optaremus facta vestrorum verbis ipsis respondere. Nam Cassovienses multa indebita facinora exercent. Dicam nostram cum decimis Agriensibus anno quoque proxime transacto interturbavêre. Decimas etiam istius anni in comitatu Saros minis maximis inhiuerunt, ne cuiquam praeter eos dari deberent. Praeterea munitiones quibusdam in locis sine nostra annuentionia in praeiudicium subditorum nostrorum extruunt ac variae occupationes in dies ab eis committuntur, subditorumque nostrorum multiplices oppressiones. Quae omnia si vestro consensu fiunt, non admodum videntur oblationi factae respondere. Nos quidem cuperemus ut Cassovienses ipsi et alii qui sub nomine sunt vestro, quieti essent et ne manus suas ad auctoritatem et ditionem nostram nomine vestro mitterent; sed contenti essent his, quae olim Joannes rex sub se habuit. Qua de re etiam alias nos ad vos scripsisse meminimus. Quod tamen si ipsi ulterius facere perrexerint, et nostris subditis minas inponere, ditionemque nostram vi tenere et etiam imposterum occupare non cessaverint, ac omnia pro libidine sua agere coeperint, cogitandum nobis erit, ne id facere possint. Pro pace igitur et concordia servanda et etiam ob eam, quam nobis promittitis, fidem et observantiam hortamur vos continete vestros a praemissis inferendis. Ut autem a nobis nihil quod ad iustitiam ipsam et quietem subditorum nostrorum servandam pertinet, praetermitti videatur, deliberavimus (uti praemisimus) tam in causa Balassae quam in aliis omnibus rebus, differentiis et occupationibus, quae a morte quondam Joannis regis ultro citroque ortae sunt, certos fideles commissarios nostros non suspectos deligere, qui omnia iure mediante revideant, ne aliqua imposterum causa sit controversiae oriundae. Haec volumus vobis significare literis nostris, ad quas a vobis responsum expectamus. Datum in civitate marchionatus Misniae Drestden ultima die mensis maii anno domini millesimo quingentesimo, quadragesimo septimo.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus
episcopus Zagrabiensis mp.

Külczim: Reverendissimo in Christo patri Fratri Georgio *stb.*
(sig. impr.)

Eredeti.

Jegyzet: E levél (mert eredetiben van meg) nem hiszem, hogy Frater György írataival került vissza udvarhoz s onnan a levéltárba. Sokkal valószínűbb, hogy a valóban kemény kifejezések miatt nem is

küldetett el a baráthoz ; mert tanácsosabbnak látszott a hatalmas emberrel szörmentén bánni s ily határozott rendreutasításokkal, mikor tán a kassai ügyben igazsága is lehetett, boszankodását föl nem kelteni.

Külczim : Revererendissimo domino Fratri Feorgio *stb.*.

Eredeti.

CV.

1547. junius 17. és 19. — Nyitra.

Az esztergomi érsek Fr. Györgynek. — Németországi híreket közöl vele s tudatja egyszersmind, hogy az évben a szultán támadásától nem kell tartani, mert fiai közt versenyyés ütött ki.

a)

Reverendissime domine et frater observandissime. Salu tem *stb.*

De omnibus rebus novis quae ad nos proximis diebus allatae sunt, fecimus D^{nem} V. rev^{mam} litteris nostris certiozem. Credimus D^{nem} V. rev^{mam} intellexisse ab eo tempore conditiones quibus caesarea M^{tas} vitae ducis Saxoniae capti gratiam fecit et quomodo Wyttembergae cum caeteris urbibus Saxoniae dedita sit suae caesariae M^{ti}, electioque translata sit a captivo duce ad ducem Mauritium ac dux captus aulam caesaris sexennio sequi cogatur praeter alias conditiones quas Dⁿⁱ V. rev^{mae} affatim perscriptas esse putamus Nunc scripsit ad nos dominus Zagrabiensis cancellarius Germaniam iam omnem esse pacatam, nam et lanthgravio caesarem gratiam facturum, legibus quibus voluerit M^{tas} sua. Ex Thurcia et Sclavonia et Venetiis aliisque locis allatum est his diebus Thurcam nusquam hoc anno facturum ipsum (*t. i. a szultán*) expeditionem propter discordiam filiorum, qui iam in armis erant ad mutuam perniciem ; dilectos tamen esse sangiacos aliquot cum certo equitum numero, qui in Sclavoniam bonaqua inprimis domini bani et fodinas invadant, eaque occupant ; id quod et dominus banus suis litteris affirmat. Si quid habet de his certiora rev^{ma} D^{tio} V. ad nos perscribat, rogamus, et frustulum auri ex fodina quod iamdudum petimus D^{tio} V^{ra} rev^{ma} mittere velit ac si quem habet equum gradarium vel huismodi lenioris incessus ad nos mittat, rependemus illi omni genere officii suam in nos liberalitatem. Valere eandem optamus foeliciter. Nittrae die 17. iunii 1547.

Reverendissimae Dominationis Vestrae
deditissimus frater et servitor
Strigoniensis manu propria.

Külczim : Reverendissimo domino Fratri Georgio *stb.*

Eredeti.

b)

Reverendissime domine et frater observandissime. Salutem *stb.*

Litterae D^{nis} V. rev^{mae} 12 iunii datae huc hodie ad nos pervenerunt. Libenter et ad dominum capitaneum generalem et ad ipsum quoque magistrum postarum Viennam scripsissemus ut familiari D^{nis} V. rev^{mae} cursor adiungeretur, visum est tamen ipsi familiari D^{nis} V. rev^{mae} brevius sibi hinc iter fore Pragam, ubi nunc regia M^{tas} esse dicitur, quam si Viennam peteret; praesertim quod comites invenit qui eodem pariter ituri sint. Nobis quoque consilium illius probatum est et Dⁿⁱ V. rev^{mae} probatum iri credimus; tutum enim et facile iter per Holÿch abhinc et Moraviam habiturus est. Novitates quas habuimus, scripsimus nudius tertius ad V. rev^{mam} D^{nem}; post captivationem scilicet ducis electoris Wÿttembergam cum caeteris civitatibus illius quae ad electionem spectant, deditioem fecisse caesari easque sub certis conditionibus teneri, parte quadam proventuum duci ac liberis assignata, qua alantur, ducem captum sexennio secuturum caesari, electionem ad Mauritium ducem translata, feudales civitates eiusdem ducis regiae M^{ti} traditas, caesarem ad oppugnandam Madeburgam aliasque maritimas civitates profectum esse. Regiam M^{tem} cum duce Mauritio in Bohemiam contendisse, habereque exercitum qui ex XV millibus hominum constet, ac iam Pragam pervenisse ut bohemicos tumultus si aliter non possit armis componat. Si quid erit posthac communicabimus cum rev^{ma} D^{ne} V. Idem ut et ipsa nobiscum faciat de rebus Thurcicis, rogamus. Quam valere foeliciter optamus. Nittriae die 19. iunii 1547.

Reverendissimae Dominationis Vestrae

deditissimus frater et servitor
Strigoniensis manu propria.

Külczim: Reverendissimo domino Fratri Georgio *stb.*

Eredeti.

CVI.

1547. j u n i u s.

Károly császár Fr. Györgynek. — Tudatja, mily úton küldje leveleit hozzá; fejtegeti, mért nem tehetett Magyarországnak érdekében semmit, s figyelmezteti (kissé éles hangon), hogy viselje magát Fr. Gy. Ferdinánd iránt hűségesen s ne úgy mint azt a róla szállongó hírek tartják.

Carolus.

Reverende etc. Accepimus litteras Devotionis Tuae, quas ad nos die XIII. mensis maii proxime praeteriti per proprium

hominem suum ex Transsylvania usque mittere non dubitavit, quibus sibi inter alia modum a nobis dari vehementer cupit, quo litteras suas ad nos tuto et secure dirigere queat, ut deinceps scilicet de magnis, mediocribus et infimis etiam rebus per eam certiores fieri possimus. Videtur sane nobis nulla commodior mittendi ratio esse posse, quam si medio magnifici Casparis Seredy utpote capitanei superiorum partium regni Hungariae aut alterius officialis eas ad serenissimum regem Romanorum etc. fratrem nostrum charissimum destinet et inde M^{tas} sua ad nos certo et secure semper transmittere poterit et ita sane ut D^{tio} Tua non solum cura graviori quam suscepit in mittendo liberabitur, verum etiam impensis quas propterea facit, facile carebit, et nihilominus suae ad nos litterae singulo quoque tempore tuto referentur, quemadmodum et illae, quas D^{tio} Tua opera Ladislai Junkher ad secretarium nostrum Gerhardum Wylwyk destinavit, ei tempestive redditae sunt.

Caeterum quod D^{tio} Tua nobis supplicavit, uti de regno Hungariae cogitationem aliquam suscipere velimus, etsi nobis expeditionem illam quam iamdudum pro liberatione istius regni facere in animo habuimus, non ita tempestive, ut speramus, ad effectum perducere hoc tempore liceat; ingruente tamen quavis necessitate maiori, dataque commodiori temporis oportunitate aliqua, non solum firmiter decrevimus, verum etiam clementer parati sumus illud ipsum regnum neutiquam derelinquere, quin potius una cum serenissimo rege Romanorum etc. fratre nostro charissimo pro illius liberatione, quiete et conservatione omnes vires et facultates nostras paterne et gratiose impendere, sicuti et antea idem facere non praetermisimus et quoties opus fuit fecissemus, nisi aliis bellis nobis illatis per hosce aliquot annos praeter voluntatem nostram retardati fuisset. Requirendo et hortando D^{nem} Tuam subinde admodum clementer et benigne ut per se ipsam quoque omni tempore, iuxta commissionem et mandatum scilicet serenissimi regis Romanorum ea omnia quae ad eiusdem regni conservationem et quietem vere et indubitanter pertinent, fideliter et diligenter promovere studeat, nec se in ullis sinistris practicis, aut indebitis actionibus cum regiae M^{tis} subditis et fidelibus quoquomodo temere implicare aut aliquid aliud praeter scitum et voluntatem regiae M^{tis} attentare velit, sicuti eam interdum et fecisse et facere solere rumor ipse ad nos pertulit; sed potius sese erga eandem M^{tem} regiam utpote naturalem regem et dominum suum clementissimum, iuxta fidem et obligationem suam, in omnibus et per omnia et fidelem et obedientem, sicuti decet et convenit, praestare et exhibere curet. Id quod una cum praelibato fratre nostro charissimo omni gra-

tia et clementia erga D^{nem} V. recognoscere cum effectu volumus.
Datum...

Fogalmazvány.

Az írat élén: Fratri Georgio, episcopo Varadiensi.

Jegyzet: A fogalmazvány Ferdinand cancellariájában készült; de hogy így elküldetett volna Frater Györgynek, kétséges. Az a körülmény, hogy Ferdinand csak szeretett volna, de tanácsosnak nem tartá oly hangon beszélni a baráttal, mint a minőt e fogalmazvány használ, följosít bennünket ama föltevésre, hogy a levél újra máskép fogalmaztaték.

CVII.

1547. november 12. — Gy.-Fehérvár.

*Frater György a szultánnak. — Bocsnatot kér az adóküldésben esett kése-
delemért, az ezüst hiányát adván okul. Kéri, hogy Becsét a szultán ne kivánja
el János király fiától. A beküldött adóért pedig nyugtatványt óhajt.*

.Excellentissime princeps ac potentissime et invictissime
imperator stb.

Quamvis per nuncios nostros quos quinta die mensis maii hinc cum censu ad foelicem portam M^{tis} V. potentissimae miseramus, nunciaverimus M^{tem} V. illos cum censu tantum ad M^{tem} V. misisse, alios tamen oratores ad decimum quartum diem mensis iunii ad M^{tem} V. mittere velle per quos de omnibus nostris et regni necessitatibus M^{ti} V. supplicaremus. Verum cum unus ex nunciis illis nostris ex porta M^{tis} V. ad nos rediisset, M^{tis} V. in nos indignationem propter moram intromissionis census intellexissemus; quamvis causam istius tarditatis per eosdem nuntios nostros M^{ti} V. significavissemus, tamen nuncios istos non ausi sumus sine censu ad M^{tem} V. potentissimam mittere, sed fecimus expectare cum eisdem, donec censum quoque ordinaremus, ne de novo in indignationem M^{tis} V. incideremus. Quare supplicamus M^{ti} V. ne propter hanc moram nobis irascatur; nunc itaque censum M^{ti} V. potentissimae intromisimus supplicamusque M^{ti} V. nuncios nostros M^{tas} V. benigne exaudire ac de nostra supplicatione gratiosam nobis relationem facere dignetur ut pro bona fortuna M^{tis} V. et longa vita in pacifica mansione nostra deum orare possimus. Meminisse autem potest M^{tas} V. potentissima, invictissime imperator, cum nos Budae M^{tas} V. dimitteret, quando ex sua gratia terram hanc filio regis Joannis dedit possidendam, in qua hactenus sub umbra alarum M^{tis} V. ita quiete viximus ut nesciamus quibus verbis deo et M^{ti} V. pro sua clementia gratias agamus. Miserat autem M^{tas} V. nuntium suum ad filium regis Joannis, ut arcem Bechie ad manus hominum M^{tis} V. daret;

nos tamen cum a gratia M^{tis} V. nunquam avelli possimus, nosque totos ad pedes M^{tis} V. proiecerimus, supplicant mecum una omnes omnium ordinum homines M^{tis} V. potentissimae magni, mediocres, infini, ut hanc unam exiguam arcem M^{tas} V. penes filium Joannis regis esse dignetur ut terra ista, quae sub nomine M^{tis} V. culta esse cepit, hominesque in ea cum uxoribus et filiis quiete nunc et pacifice vivunt, M^{ti} V. de tanta eius clementia gratias agant, nosque omnes pro bona sanitate et victoria M^{tis} V. deum orare possimus.

Mora autem intromissionis census contigit ex penuria quoque argenti, quia propter siccitatem magnam cum argenti foedinae laborari non possent, ex Polonia usque argentum portare feci. Cum autem propter brevitatem temporis fieri non possent cum ex argento fierent (*sic*), in argento non laborato misimus M^{ti} V. Supplicamus propterea M^{ti} V. potentissimae ut tam de solutione praesentis quam praeteriti census M^{tas} V. litteras expeditas dare dignetur. Nova vero quae sunt, M^{tas} V. ab ipsis intelliget. Deus optimus maximus conservet incolumen M^{tem} V. Datum Albae Juliae duo decima die mensis novembris anno 1547.

Eiusdem M^{tis} V. potentissimae fidelis servus

Frater Georgius

Az irat élen : Exemplum litterarum Fratris Georgii.

Egykorú, Fr. Gy. által Ferdinándhoz beküldött fordítás.

CVIII.

1547. novemb. 18. Gy.-Fejérvár.

a)

Frater György Károly császárnak. — Tudatja, miszerint a czélből, hogy a császár jörobén Magyarországból öperálrán a török ellen, málködése folytán a keleti országoktól is támogattassék : a moldvai rajlát az ügynek megnyerte. Kéri tehát a császárt, hogy a rajla követét szívesen fogadja, úgyszintén az ő (Fr. Gy.) embereit, Pesty Gáspárt, Haller Pétert is.

Serenissime ac excellentissime princeps et domine domine mihi clementissime *stb.*

Posteaquam Hungaria in eas calamitates incidisset ut se omnino magnitudine malorum oppressa sublevare non posset, saepius mihi eius recuperandae apud sacratissimam M^{tem} V. querenda erat occasio, ne cum tota collaberetur, ingentem luctum toti rei-

publicae christianae eius ruina adferret. Et quamvis prius quoque quibus in periculis versaremur, M^{tem} V. sacratissimam fecissem certiore, ne tamen silentio periremus, nosque ipsi nobis in tantis malorum tempestatibus defuisse videremur, saepe eadem oratione apud M^{tem} V. sacratissimam studio consequendae libertatis nobis utendum est, cuius iam diu amissae recordatio non potest nos non reddere sollicitos, maxime cum in dies ita protrudat pedem hostis, ut has quoque reliquias, maximum reipublicae praesidium, eius subdere incipiat imperio, iisdemque nunc artibus nobiscum utatur, quibus Graecorum ademptum est imperium. Si vero ex rebus gestis, quae satis amplae magnificaeque sunt, M^{tas} V. sacratissima aliquam gloriam est consequuta, ex Hungaria illam sempiternam nominis sui celebritatem revera obtinebit, quam nulla unquam poterit delere vetustas, et quae tam facilem de Turcis victoriam M^{ti} V. sacratissimae praestabit, ut ad everendum Turcicum imperium haec tantum patria, sua commoditate M^{ti} V. sacratissimae proculdubio sufficiat. Ut autem praesidia et tuta et firma a vicinorum quoque regnorum praefectis ad res per M^{tem} V. sacratissimam in futurum foeliciter in Hungaria gerendas viribus nostris compararem, multis praecibus magnisque munerum oblationibus effeci apud vaivodam Moldaviensem, qui totus in potestate Turcarum nunc consistit, ut nuncium suum ad M^{tem} V. sacratissimam pro praestanda fidelitate mitteret, ut nostro et ipsius vaivodae praesidio, ubi beneficio dei optimi maximi M^{tas} V. sacratissima pro liberanda Hungaria venerit, firmissimo se muro munitam esse M^{tas} V. sacratissima cognoscere possit.

Supplico igitur M^{ti} V. sacratissimae, invictissime imperator, dignetur M^{tas} V. sacratissima nuncium ipsius vaivodae ea gratia suscipere ut de clementia quoque M^{tis} V. sacratissimae erga se certior fieri possit; meque benignissimo eius mandato dignetur ita edoctum reddere, ut et ad futuram spem praesidiorum M^{tis} V. sacratissimae me unacum his M^{tis} V. sacratissimae fidelibus sciam accommodare et alios quoque casus periculosos pro ratione temporis vitare possim; tam frequentes autem Turcarum nuncii, explorandi tantum gratia, cum nulla res firma in eorum legatione subesset, ad nos ventitant, ut hos quoque nuncios, ne quid ad illos de hac re perveniret, variis occasionibus per vices in Hungariam, in privatis meis rebus a me dimitterem. Cum igitur et loci tanta intercapedine seiuncti simus et metu quoque hostium de mittendis crebro ad M^{tem} V. sacratissimam nunciis impediamur apertissimo, supplico M^{ti} V. sacratissimae, ne mihi hoc vel negligentia vel quod non totus a M^{tis} V. sacratissimae benignitate dependeam, imputare dignetur. Plura nuncii ipsi Caspar Pesthiensis, secretarius meus et Petrus Haller civis Cibiniensis M^{ti} V. sacratissimae referent, quorum verbis ut M^{tas} V. sacratis-

sima fidem adhibere, clementique eos a se responso dimittere dignetur, supplico M^{ti} V. sacratissimae quam possum humillime. Deus optimus maximus *stb.* Datum Albae Juliae decima octava die mensis novembris anno domini MDXLVII.

Eiusdem maiestatis vestrae sacratissimae

fidelis servus

Frater Georgius episcopus Varadiensis.

Külczim: Serenissimo ac excellentissimo principi et domino domino Carolo V., divina favente clementia Romanorum imperatori semper Augusto ac Germaniae, Hispaniarum, *stb.* regi. *stb.*

Eredeti.

CVIII.

b)

Frater György Ferdinándnak a föntebbi ügyben. — Egyszersmind tudatja, miszerint a moldvai vajdát azzal biztató, hogy hílségeért számíthat Ferdinándtól ezer jobbágyos jószág adományozására.

Sacra regia Maiestas *stb.*

Quae res me de waiwoda Moldaviensi reddebat sollicitum, hoc iam deo conatus meos iuvante, tum in profectum regni huius, tum vero ad reipublicae christianae defensionem abunde sum consequutus et ut meam in hac re diligentiam notioem, illius vero fidem erga sacratissimam et catholicam caesaream M^{tem} V. eius ipsius sermone firmiorem redderem, perfecti ut pro eius apud M^{tes} V. declaranda fide nuntium suum ad ipsam sacratissimam caesaream et M^{tem} V. mitteret, cuius cum maiores quoque de reipublica christiana optime semper meriti extitissent, egregiamque operam tempore belli pro libertate patriae nostrae praestitissent, rem etiam nunc inprimis utilem me facturum existimavi, si ad res dei beneficio foeliciter in futurum suscipiendas praesidia et firma et tuta iam antea ex vicinorum regnorum fidelitate compararem, quibus exercitus M^{tum} V. non solum iuvari, sed ad consequendam quoque victoriam plurimum possit proficere. Et quo firmiorem hunc de futura M^{tum} V. erga se gratia redderem, multa huic de clementia et munificentia M^{tum} V. praedicavi, cum non solum gloriam recte factorum a M^{tibus} V., sed amplissimum virtutum premium ex donatione arcis in Hungaria cum mille colonis reportaturum; cuius si regnum ad iuvandam Hungariam exercitumque M^{tatum} V. utilissimum mecum reputavero, reperio

hunc non indignum profecto ea remuneratione et gratia qua erga optime meritos homines gratissimi principes esse consueverunt, ut huius vaivodae et nostro praesidio, firmissimo se muro M^{tates} V. munitas esse vere iudicare possint. Quapropter supplico M^{ti} V. domino meo clementissimo, hanc vaivodae oblationem ea gratia M^{tes} V. suscipere dignetur, ut in excipiendo nuncio suo quam gratissimum se M^{ti} V. possit cognoscere, eiusque causam ita sacratissimae quoque caesariae M^{ti} V. commendare, ut fides, quae mea in opera erga M^{tates} V. excitata est, clementia M^{tatum} V. maximum deinceps in eo incrementum recipiat; meque nunc ita M^{tas} V. edocere dignetur ut si nos e faucibus saevissimi tyranni huius M^{tas} V. liberare posse confidit, sciam me unacum his qui hic sunt ad salutem reipublicae christianae conservationemque regni huius accommodare, cum hi omnes ad omnia iussa M^{tis} V. paratissimi futuri sint. Sin minus, ita de hoc quoque nobis M^{tas} V. consulere, ut interim, dum dei inprimis ac M^{tis} V. deinde praesidio libertas nobis contigerit, vel prece vel premio nostram et huius patriae salutem apud hostem tueri possimus. Deus M^{tem} V. pro incremento reipublicae christianae conservet incolumem. Datum Albae Juliae decima octava die mensis novembris anno domini MDXLVII.

Plura vero iidem nuncii Chaspar Pesthiensis secretarius meus et Petrus Haller civis Cibiniensis M^{ti} V. referent, quibus ut M^{tas} V. fidem adhibere dignetur, supplico M^{ti} V. humillime

Eiusdem Maiestatis Vestrae

fidelis

Frater Georgius episcopus Waradiensis.

Külczim : Sacrae regiae M^{ti} Romanorum ac Hungariae *stb.*

Eredeti.

CIX.

1548. január 5. — K o l o s v á r.

Frater György Ferdinándnak. — Mentegetőzik, hogy mind a lengyel király, mind az ő követei késedelmének a brandenburgi választó követének késedelmé az oka.

Sacra regia Maiestas *stb.*

Antea binis litteris M^{tas} V. me admonuit ac per rev^{mum} dominum Wesprimiensem specialiter hortare dignata fuit, ut cum apud reginalem M^{tem} tum etiam apud eius parentem serenissimum regem Poloniae agerem, ut M^{tes} suae nuncios suos ad sacram

caesaream et regiam M^{tes} V. mitterent et nos quoque una cum illis nuncios nostros expediamus. In hoc sedulo et diligenter laboravi et iam diu antea nuncii apud M^{tates} V. fuissent; illustrissimus tamen dominus marchio Brandenburgensis admonuerat nos per litteras, ut nuncium suum quem ex voluntate M^{tatum} V. ad festum beati Bartholomaei mitteret, expectaremus; quem cum diutius expectassemus, in mittendis nunciis aliquantum tardiores fuimus. Iam tamen et nuncius domini marchionis adest, quem non immorabimur, sed cito expedimus et fortasse iterum hominem nostrum cum eo missuri sumus. Haec volui M^{ti} V. significari *stb.* Datum ex Colosvar quinto die ianuarii anno 1548.

Eiusdem sacrae Maiestatis Vestrae

fidelis servitor

Frater Georgius thesaurarius.

Külczim: Sacrae regiae Maiestatis dei gratia Romanorum Hungariae *stb.*

Eredeti.

CX.

1548. marc. 13. Augsb. burg.

Károly császár Fr. Györgynek válaszol 1547. novemb. 18-ki levelére s azt mondja, hogy bármennyire szíven fekszik Magyarország ügye, eddig egyéb bajai miatt nem segíthetett, most pedig a törökkel kötött békét nem bonthatja föl.

Carolus etc.

Reverende sincere dilecte. Salutem *stb.* Legimus Dilectionis Tuae litteras et quae ipsius secretarius Gaspar Pesthiensis et Petrus Haller Cibiniensis tum publico statuum fidelium istius regni, tum privatim D^{nis} Tuae nomine ad nos retulere et audivimus libenter et in optimam partem accepimus. Existimamus autem D^{nem} Tuam iam antea edoctam esse de studio et voluntate nostra iuvandae reipublicae christianae, praesertim vero inclyti regni Hungariae in pristinum statum et dignitatem erigendi. Cui sane rei si nobis tam expedita fuisset occasio, quam promptus fuit animus, non eramus passuri ut D^{tio} Tua et alii regni status opem nostram tanto tempore desiderasse viderentur. Atqui D^{tio} Tua (qua est prudentia) facile colligere potuit, quae difficultates, quot impedimenta, consiliis studiisque nostris obstiterint. Interim vero serenissimus Romanorum Hungariae Bohemiae etc. rex, frater noster charissimus cum principe Turcarum ad inducias quinquennales devenit. Quae quum scitu et voluntate

nostra in ita et fide nostra interposita vallatae sint, non est cur patiamur fidem nostram in dubium vocari, aut occasionem dari Turcis novandarum rerum et pacis violandae. Quo enim loco cum apud omnes homines, tum praecipue apud principes habenda sit fides, D^{tio} Tua probe novit. Itaque committendum minus est, ut qua in re et principes et christiani alios ordines, alios gentes excellere debeamus, ea nos ab aliis vinci patiamur. Iam quod D^{tio} Tua a finitimis populis praesidium querendum eosque ad amicitiam invitandos existimat, nos quidem hoc D^{nis} Tuae consilium neutiquam improbamus, quum bonorum amicorum omni tempore usus esse queat. De nunciis vero accipimus excusationem D^{nis} Tuae, ad caetera legatis respondimus, qui de rebus omnibus latius edocere poterunt D^{nem} Tuam, quae recte valeat. Ex Augusta Vindelica die XIII. mensis martii anno domini MDXLVIII., imperii nostri XXVIII.

Reverendo sincere nobis dilecto Georgio episcopo Waradiensi.

A császári irodában készült fogalmazvány.

CXI.

1548. jun. 2. Augsburg.

Károly császár Fr. Györgynek. Figyelmzetteti, hogy a Ferdinándtól Fr. Gy. emberei által elfoglalt javakat és tizedeket, különösen Eger várárt s az egri püspökséget stb. visszaadassa s általában úgy viselje magát, nehogy az izgágák bűnrészeséül lehessen őt tartani.

Carolus etc.

Reverende, devote stb. Nos Devotionis Tuae precibus inducti iamdiu omni studio hoc conamur et agimus ut inter serenissimum principem dominum Ferdinandum Romanorum, Hungariae et Bohemiae etc. regem, fratrem nostrum charissimum ac serenissimam principem dominam Isabellam Hungariae reginam viduam eiusque filium et D^{nem} Tuam ceu eorum tutorem certa concordia constare (*sic*) qua Hungarorum animi consociari possent. Iam autem fide digna relatione cognovimus (quod sane non libenter audivimus) a Tuae D^{nis} familiaribus et ministris (quod tamen D^{nis} Tuae voluntate fieri haud quaquam arbitramur) pleraque designari, quae benignum huiusmodi nostrum institutum non parum turbare et impedire videntur. Nam praeter hoc, quod a tuis occupata esse dicuntur plurima, cum aliarum tum superiorum regni Hungariae partium loca, comitatus eorumque provenus ac decimae, quae ante in potestate et ditone eiusdem serenissimi fratris nostri fuerunt, nunc eos quoque qui arcem et episcopatum Agriensem ipso invito tenent, complicesque eorum D^{nis}

Tuae, ut aiunt, consilio (quod nobis non persuademus) eiusque auxiliorum spe ac fiducia potissimum niti, eoque fieri, quod dictam arcem et episcopatum Agriensem ad eundem serenissimum fratrem nostrum tanquam legitimum Hungariae regem omni iure pertinentem reddere hactenus contra eorum fidem recusarint. Cum autem haec et per se indigna sint et maxima incommoda contineant, hortamur D^{nem} Tuam, ut quaecunque ditioni eiusdem serenissimi fratris nostri, cuius dignitatem et res non minus quam nostras proprias curae habemus, per suos hactenus adempta sunt, sive sint comitatus sive alia quaecunque bona et loca, sive eorum proventus ac decimae, ei citra moram et recusationem reddi curet ac remittat et imposterum illos a similibus rebus atque factis contineat, curetque in primis, ne se Agriensium eorumque complicum ac rebellium ipsius serenissimi fratris nostri contumaciae et inobedientiae fautorem, adiutorem aut participem, ulla omnino ratione fecisse videatur. Imo vero id semper adniti velit ut causa nobis praebeatur perseverandi semper in ea benevolentia, qua serenissimam reginam Isabellam eiusque filium atque adeo D^{nem} Tuam prosequimur, potius quam ut de hac quicquam imminui velit. In quo sane D^{tio} Tua rem ut per se iustam et aequam, ita nobis acceptam fecerit. Et quamvis D^{nem} Tuam id ita facturum non dubitamus, tamen ad haec responsum ab eadem D^{ne} Tua expectamus. Datum in civitate nostra imperiali Augusta Vindelicorum, die secunda mensis iunii, anno 1548., imperii nostri 28. et regnorum nostrorum 33.

Ad fratrem Georgium episcopum Varadiensem.

Fogalmazvány.

Jegyzet. Jelen levélnek két conceptusa is vagon. Az első igen erős, kemény kitételekkel bővölködik (a barát csak per te van benne szólítva,) a második eredeti alakjában simább, de még mindig igen éles s csak hemzsegő correctiók után nyerte a jelen szelid alakot, a melyben — mint hiszem — elküldve is lett.

CXII.

1549. jan. 3. — Nagy-Bánya.

Frater Gy. Ferdinandnak; jelenti, hogy a csász. commissariusokkal való találkozás végett ment Nagy-Bányára; olyan helyen óhajtana azokkal találkozni, a hol a törökök föl nem tűnnék. Panaszai is vannak.

Sacra regia Maiestas stb.

Cum primum ex relatibus oratorum reginalis M^{tis}, qui nuper a M^{te} V. redierunt, accepissem M^{tem} V. iuxta nostram supplicationem dominos commissarios ad revisionem differentiarum, quae ab obitu serenissimi condam domini Joannis regis piaie memoriae, domini nostri clementissimi, contigerunt, ad diem epiphaniarum

demittere constituisse, illico me ad hoc accommodare studui, quo pacto commode et sine aliqua suspicione simul convenire possemus, ea igitur gratia huc me contuleram ut si domini commissarii descendissent, ex hoc loco propinquiori, facilius simul constitueremur. Interim allatae sunt litterae M^{tis} V., ex quibus mentem et voluntatem V. M^{tis} accepi, terminum scilicet congressus nostri ad festum divi Mathiae apostoli distulisse. Voluntati igitur M^{tis} V. quam lubens parebo et illud quoque tempus expectabo, factururus omnia quae ad dignitatem M^{tis} V. et bonum serenissimae reginae eiusque illustrissimi filii et tranquillitatem, conservationemque regni fuerint. Supplico tamen M^{ti} V. dignetur spectabili ac magnifico domino comiti a Salmis de loco congressus nostri informationem dare, ut si praeter illa loca Bathor et Karolj ad duo vel tria miliaria alium commodiorem reperuerimus, propter evitandam suspicionem hostis eo in loco, ubi melius et occultius fieri potest, conveniamus.

Ceterum multa sub hoc tempus fiunt, quae non solum augment suspensionem, sed etiam periculum regno afferunt. Agrienses nuper vina decimalia cum exercitu abduxerunt; licet intelligam a M^{te} V. commissum eis fuisse, ne interim impediunt, et ego quoque illa vina ad mandatum M^{tis} V. etiam de proprio meo celario Variadiensi eo concessissem; iam tamen istam violentam abductionem hostis intelligit. Accidit praeterea cum iam hic essem, quod in illis bonis quae ad Kyswarda ad ditionem sereniss. reginalis M^{tis} eiusque illustriss. filii possidemus, ad unam illarum possessionum armatis manibus irruerunt, depredatisque colonis, domum nostram in ea existentem subverterunt, resque omnes abduxerunt. Quae omnia fortassis ideo sunt, ut me ad aliquid contra voluntatem M^{tis} V. agendum provocarent. Ego tamen omnia ista hactenus patienter tuli et deinceps ut potero sufferam, tempusque a M^{te} V. praefixum expectabo. Supplico igitur M^{ti} V., domino clementissimo, dignetur serio committere, ne eiusmodi violentae actiones et occupationes sub hoc tempus contingant et quae acciderunt, rectificentur. Quod si dicatores M^{tis} V. descenderint, ne et illi ultra terminum antea consuetum progrediantur, sed quilibet usque ad adventum commissariorum M^{tis} V. pacificus sit et ab omnibus violentiis se absteat. Deus optimus maximus *stb.* Datis Rivuli Dominarum tertia die ianuarii anno millesimo quingentesimo quadragesimo nono.

Eiusdem s. M^{tis} V.

fidelis servitor

Frater Georgius thesaurarius.

Külczlm: Sacrae regiae Maiestatis . . . *stb.* (Sig. impr.)

Eredeti.

CXIII.

1549. jan. 25. — Prága.

Ferdinánd Frater György fönnébbi levelére, a csász. comissariusokkal való találkozás ügyében s panaszaira válaszol.

Ferdinandus *stb.*

Reverende in Christo pater *stb.* Redditae fuerunt nobis literae Devotionis tuae die tertia praesentis mensis ad nos datae, ex quibus libenter intelleximus Devotionem Tuam iuxta mentem et voluntatem nostram ad festum divi Mathiae apostoli cum commissariis nostris convenire statuisset et hoc ipsum D^{nis} Tuae nobis obsequendi studium ab eadem clementi animo suscipimus. Neque dubitamus quin istiusmodi futura tractatio et conventus utrique parti, id quod nos magnopere optamus, commodum, quietem et tranquillitatem allaturus sit. Quantum vero ad locum mutandum attinet, iniunximus commissariis nostris ut cum D^{ne} Tua sive in designatis locis, sive in aliquo alio, qui eis et Dⁿⁱ Tuae communi sententia commodior et opportunior esse videbitur, conveniant et ad institutam tractationem procedant.

Querelas autem quas D^{tio} Tua de abductis quibusdam vinis et de illatis damnis per Agrienses in bonis ad Kyswarda pertinentibus nobis perscripsit, molesto animo audivimus. Quamobrem serio commisimus commissariis nostris tum ut sese de istiusmodi rebus et praesertim de damnificationibus in Kyswarda, quomodo et a quibus factae sint, informari et edoceri curent, ut demum siquid indebite factum est, rectificari queat et illi qui commeruerunt, castigari possint; tum etiam ut nomine iussuque nostro provideant, quo Agrienses in pace et quiete maneant et nihil intentare praesumant; sed usque ad commissariorum congressum et tractationis terminationem ab omnibus violentiis abstineant. Et hoc est quod ad literas D^{nis} Tuae respondendum duximus. Datum in arce nostra regia Pragae die XXV. mensis ianuarii anno dni MDXLVIII. *stb.*

Ad mandatum sacrae regiae
Maiestatis proprium
J. Jordanus mp.

Alól: Responsivae ad episcopum Varadiensem, circa conventum et loci mutationem et de querelis contra Agrienses.

Külezím: Reverendissimo in Christo patri Fratri Georgio . . . *stb.*

(Impurum.)

CXIV.

1549. febr. 10. Prága.

Ferdinánd Instructiója biztosai: Salm Miklós, Nádasdy Tamás és Báthory Endre számára a Frater Györggyel folytatandó alkudozások tárgyában.

Ferdinandus etc.

Instructio nonnullarum rerum, quas spectabiles et magnifici Nicolaus comes à Salmis et in Newburg ad Oenum generalis, nec non supremi in regno nostro Hungariae capitanei et iudex curiae Thomas de Nadasd perpetuus terrae Fogaras et Andreas de Bathor, Zathmariensis et Zabolch comitatum comes, consiliarii et commissarii nostri fideles nobis dilecti cum rev^{mo} episcopo Waradiensi, partium regni [Hungariae] Transsilvanarum thesaurario et locumtenente fidele dilecto in conventu ad diem divi Mathei apostoli cum eo habendo ultra alia negocia ad partem in secreto et confidenter nomine nostro agere et tractare debent.

Inprimis vero, ubi dicti commissarii et consiliarii nostri huius rei modo praemisso agenda et tractanda cum eo constituerint commodam [opportunitatem], eidem tunc episcopo Waradiensi soli confidenter exponant: cum superioribus diebus serenissima princeps domina Isabella regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. vidua consanguinea nostra charissima simul cum ipso episcopo Waradiensi per certos legatos et nuncios suos Posenium, cum ibidem conventum celebraremus, ad nos missos nobis inter alia exponi fecisset, quibus studiis curis et laboribus eius Ser^{tas} per diversa media tam apud sacram caes. et catholicam regiam M^{tem} fratrem et dominum nostrum charissimum quam nos in hoc iam antea laborasset, egisset et instetisset, ut eius Ser^{tas} cum illustri filio suo, si non iam olim conclusis pactis, saltem aliquibus aliis per ipsam caes. M^{tem} et nos adinveniendis conditionibus contentaretur, atque sic ipsi reginae et eius filio pro utriusque statu et dignitate provisione facta, ad uniendum et conservandum hoc regnum etiam illarum partium et fidelium subditorum curam susciperemus; atque adeo praemissa per dictos legatos et nuncios suos a nobis eius Ser^{tas} petiisset, cum summa demonstratione magnae spei et fiduciae in praefata M^{te} caes. et nobis uti viduarum et orphanorum defensoribus collocatae; nos sane eam Ser^{tis} suae de M^{te} caes. et nobis conceptam fiduciam ac ipsius episcopi Waradiensis ea in re fideles conatus et consilia ad unionem, salutem et conservationem regni inclinata perlubenti animo audivisse et intellexisse, ut qui non solum admodum propensi ad ea semper fuerimus et nunc simus,

verum etiam nos obligatos ad id esse agnoscamus tanquam christianus ac benignus rex et princeps, attentaque sanguinis conjunctione inter nos et eius Ser^{tem} existente. Sed cum neque serenissimus quondam Poloniae rex, neque Ser^{tas} Sua (sicuti conventum erat) tempore conventus imperialis ad sacram caes. M^{tem} *stb.* pro negotio hoc foeliciter conficiendo ullos miserint oratores, atque adeo hanc rem et tractationem tamdiu iam tum protractam esse videremus, ut interim quinquennales induciae cum potentissimo principe Turcarum ut ipse episcopus Waradiensis optime sciat, initae et firmatae essent; nobis proinde qui dictas inducias sancte firmiter et inviolabiliter servare omnino statuerimus, ea serenissimae reginae et ipsius episcopi Waradiensis postulata et proposita visa fuisse talia, dicti consilarii et commissarii nostri ostendant, quae maiorem deliberationem postularent. Nosque ob id inconsulta memorata caes. et cath. regia M^{te} nihil de hoc nobis statuendum duxisse; dato proinde tunc dictis nunciis responso, quod rem totam cum praefata M^{te} caes. communicaturi, ipsamque reginam una cum filio suo paterne commendatam habituri essemus, prout dicti nuncii istiusmodi responsum nostrum Ser^{ti} eius procul dubio retulerint.

Hac igitur re per nos cum praefata sacra caes. et cath. regia M^{te} per literas nostras diligenter et accuratè communicata, dicant et declarent dicti commissarii nostri eidem episcopo Waradiensis, nos accepisse de his ab eius M^{te} caes. responsionem et M^{tem} suam una nobiscum esse propensissimam serenissimae reginae postulata clementer et paterne iuvanda et curanda suscipere; verum M^{ti} eius caes. una nobiscum videri, negotium hoc tali via modo et ratione agendum, tractandumque esse, ne praefatus princeps Turcarum id aliquomodo ob pactas secum inducias aegre ferre aut iustam causam sese contra nos gravandi praetendere possit. Nam quomagis cum beneplacito assensu et bona voluntate ipsius principis Turcarum huiusmodi tractatus concludatur, eo firmiora et securiora omnia futura sint.

Quum itaque huiusmodi firmitatem stabilitatemque cum primis optandam esse censeremus, perpenderemus autem, si hanc ipsam tractationem et conclusionem princeps Turcarum contra inducias factam esse interpretaretur, licet nos nihil minus, quam earum violationem cogitemus, quod ex eo nedum nobis, dominiis ac subditis nostris, sed ipsi etiam reginae et filio suo ac toti regno Hungariae, imo et universae christianitati permagna damna, rerum omnium perturbationes, mala et incommoda exoriri et evenire possent. Visum ideo nobis fuisse necessarium ut praemissa omnia per ipsos consilarios et commissarios nostros eidem episcopo Waradiensis significarem, quo maturo consilio

et deliberatione praehabita et re tota bene et deligenter perpensa foelix demum conclusio sequi queat.

Debebunt igitur dicti consilarii et commissarii nostri pro ipsorum prudentia et dexteritate de isto toto negotio diligenter et confidenter conferre colloqui, tractare et disputare, cum saepedicto episcopo Waradiensi et ab eo intelligere et cognoscere, quibus omnino modis et conditionibus serenissima regina se et filium suum contentam reddi velit et cupiat et deinde quibus viis et mediis huiusmodi tractationem et conclusionem cum soepefati principis Turcarum assensu et voluntate fieri et stabiliri posse ipse episcopus Waradiensis censeat, ostendendo ei, quod nos demum praemissis intellectis apud praefatam caes. M^{tem} et una cum illius M^{te} ea omnia quae ad serenissimae reginae Isabellae eiusque illustris filii statum et dignitatem atque regni et partium eidem subiectarum unionem ac subditorum salutem et conservationem pertinere ac utilia et proficua fore cognoverimus, agenda, tractanda et curanda clementer et paterne suscepturi simus, sicuti haec ipsi consilarii et commissarii nostri pro ipsorum in agendis rebus prudentia, dexteritate et experientia diserte dicere, proponere et explicare scient.

Responsum autem quod ab ipso episcopo Waradiensi acceperint, totamque tractationem quam cum eo in isto negotio habuerint, nobis diligenter et accurate significare studeant, nostram in iis expressam et omnimodam executuri voluntatem. Datum Pragae die decima februarii, anno domini millesimo quingentesimo, quadragesimo nono.

(Purum.)

CXV.

1549. febr. 17. — P o z s o n y.

Salm Miklós, csász. biztos Frater Györgynek. Kéri, hogy a találkozási határidőnek márcz. 15-kére való meghosszabbításába egyezzek bele s hogy Eperjest vagy Kassát válassza az összejövetel helyéül.

Reverendissime in Christo pater *stb.* Cum ad diem conventus nostri mutui, quem eadem in festo divi Matthiae apostoli fore affectabat, nobis nullo modo certis districtis negotiis pro votis rev^{mae} D^{nis} V. comparere non liceat, prouti eandem rationes evidentissimas, quibus remoramur tum ex literis spectabilis et magnifici domini comitis Thomae de Nadasd, tum etiam ex nostris cognoscet, statuendum procrastinandumque duximus terminum conventus nostri ulteriorem ad quintum decimum videlicet diem

martii, iamiam ineuntis loca nobis utrique apta et commoda civitates Eperies et Cassoviam omni suspitionum et insidiarum dolo carentes eligenda; ubi sine dubio comparebimus. Quae ut rev^{mae} quoque Dⁿⁱ V. placeat, plurimum optamus. Ac cum eadem aliquando nobis significaverit, multa et ardua negotia conducenda mutuo in conventu nostro nobiscum collaturam, ipsam sincere rogamus praefixum decimum quintum diem martii pariter et loca praemissa tali conventui competentiora et apta benigne acceptare dignetur; quod ut faciat, iterum atque iterum rev^{mam} D^{nem} V. adhortamur; non dubitantes etiam, quin mutua nostra constitutione omnia isto inclito et afflicto regno conducenda divinis auspiciis prospere uterque effecturi sumus; dummodo praescripti dies et loci per eandem, in quo minus dubitamus, acceptentur. In reliquo *stb.* Datae in castro Poseniensi 17ma die februarii anno domini 1549mo

Re[^v^{mae} D^{nis} V.]

deditissimus

N. Comes a Salmis mp.

Külecím: Reverendissimo domino Fratri Georgio *stb.* (sig. impr.)

Eredeti.

CXVI.

1549. márcz. 16. — Pozsony.

Salm Miklós Frater Györgynek. — *Okát adja, hogy a márcz. 15-ki terminus mért nem tartatott meg: elfogadja Báthort a találkozás helyéül s ha neki időközben az engedetlen Balassa Menyhért megfenyítésére kellene is mennie, biztostársai akadálytalan alkudozhatnak Fr. Györggyel.*

Reverendissime domine et amice *stb.* Intelleximus ea quae D^{tio} V. rev^{ma} litteris suis primo die huius mensis datis ad nos scripsit, quaeque per hunc servitorem suum significavit. Hactenus D^{tio} V. rev^{ma} intelligere potuit ex litteris nostris, quod nos una cum caeteris regiae Maiestatis commissariis ad diem per M^{tem} Suam constitutum cum rev^{ma} D^{ne} V. convenire parati fuimus. Verum cum eidem V. rev^{mae} Dⁿⁱ locus ad conventum delectus minime probatus esset ac propterea M^{ti} regiae hac de re tota scribendum fuerit; causa huius [excep]tionis tempus interponi nostro congressui fuerit necesse, quemadmodum sane D^{tio} V. rev^{ma} subinde per hos dies haec omnia a nobis per litteras nostras intellexit. Cum vero responsum, quod ab rev^{ma} D^{ne} expectabamus, de loco ad quem venire ei commodius consultiusque videre-

tur, primum hoc triduo ad nos esset allatum, quo quidem responso probari illi magis curiam Bathoream, ob eas causas quas enumerat, cognovimus: e vestigio nos cum dominis reliquis commissariis itineri nos committere statuimus. Atque ita, volente deo, hoc biduo discedemus. Sed quoniam in itinere aliquid forte nobis uti capitaneo generali futurum est negotii, proptereaque M^{tas} regia secundum iustitiam publicasque constitutiones ac pro tuenda auctoritate sua aminadverti iussit in dominum Melchiorem Balassa: si is retinere arcem Chabragh et suae M^{tis} iustitiaeque contra latus sententias repugnare perget: nos quidem circa ea loca in quibus exercitus est nunc regiae M^{tis}, subsistemus paucis aliquot diebus, dum sane apertius praefati domini Balassa mentem cognoscamus. Domini tamen commissarii reliqui ad locum congressui per D^{nem} V. rev^{mam} designatum videlicet ad curiam Bathoream recta proficiscentur. Quos quidem et nos paulo post subsequi, si (quod speramus) dominus Melchior saniori usus consilio obedientem se praestiterit regiae M^{ti} et iustitiae, et una cum ipsis ac domino Bathory cum rev^{ma} D^{ne} V. tractatibus istis ex mandato regiae M^{tis} interesse possemus. Quod si forte Balassa coeptis persistat sese palam audeat opponere regiae auctoritati et iustitiae, tum nos aliquandiu pro nostri officii ratione executioni faciendae contra eum, uti ab regia M^{te} habemus in mandatis, oportebit incumbere. Atque ita in eo casu nobis absentibus, cum reliquis dominis commissariis rev^{ma} D^{tio} V. omnibus de rebus non minus poterit tractare quam si ipsimet adessemus. Quippe cum aliquibus ex eis omnem facultatem et instructionem daturi simus agendi cum D^{ne} V. rev^{ma} super his, quae ipsi coram cum ipsa tractaturi fueramus. Colloquium sane non minus optamus, quam ipsa suis litteris desiderare videatur. Quare D^{tio} V. rev^{ma} commissariorum regiae M^{tis} vel praesentibus vel absentibus nobis pro re certa adventum expectet et in Bathor convenire curet. Omnis enim rerum summa eiusmodi est, ut necesse sit coram tractare cum rev^{ma} D^{ne} V. Nos autem uti diximus colloquii eiusdem apprime cupidi, dabimus omnem operam ut si praedicta negotia non fuerint impedimento et ipsi istis tractatibus intersimus. Valere eandem optamus feliciter. Datae Posonii decimo sexto die martii anno etc. quadragesimo nono.

Rev^{mae} D^{nis} V.

deditissimus

N. Comes a Salmis mp.

Külczim: Reverendissimo in Christo patri ac domino Fratri Georgio . . . *stb.* (sig. impr.)

Eredeti.

CXVII.

1549. máj. 25. — R ó m a.

Gergely, a pálos-rend főnöke, Fr. Györgynek. Tudatja, hogy a római udvarnál Fr. György kegyben áll, tekintélye nagy, bibornoksága szóba jött. Értesíti továbbá, hogy a pápa a gyula-fehérvári püspökség helyreállítására lépéseket tenni szándékozik; de hajlandó a püspökség jövedelmét addig, míg Magyarország dolga jobbra fordul, Izabella s János-Zsigmond tartására fordíttatni.

Reverendissime pater et domine gratiosissime stb.

Frater Ambrosius provincialis ordinis Dominicani ex Ungaria nuper veniens retulit ex litteris rev^{mae} D^{nis} V. ut quas territorium Posonii discerpserat, animum erga me eiusdem et etiam quid admodum fieri per me velit. Nunquam defui dignitati honorique rev^{mae} D^{nis} V., nec defuturus sum hic inter proceres regni ecclesiae dei et Christi quoad vixero. Restitui omnes discerptas litteras, sive quae rev^{mo} et ill^{mo} Farnesio cardinali scriptae erant, sive quae rev^{mo} domino Bernardino Maffeo tituli sancti Quirini cardinali. Consequutus nanque est eam dignitatem in hoc lapsu paschate, quando fama erat (non vana loquor) et rev^{nam} D^{nem} V. cardinalem creari. Quae in schedulis, ut erant a me restitutae, praesentatae sunt cum vera declaratione, acceptaeque eo favore, propter dignitatem et amorem rev^{mae} D^{nis} V., ac si manibus scriptae redditaе fuissent; prout animum eorundem ex litteris propriis significatum eadem perspicere poterit. Deus adiuvabit pius affectus et conatus egregios rev^{mae} D^{nis} V., quod ut fiat, neque nos inter alios innumerabiles cessabimus orare deum omnipotentem pro eadem, cuius vitam foelice fortuna comite prolongari cupimus. Amamus enim et observamus eandem velut unicum patrem patriae nostrae, cuius prudentia et auspicio patria sic lacera sic diruta utcunque aequius gubernatur.

Praeterea venit Romam quidam Joannes presbyter a Perlek, quem olim puerulum in scholis ludimagister in Zalonkemen docui, erat enim frater germanus succentoris mei, qui mihi servivit. Hic dicit se venisse causa studii, maxime iuris canonici, seque testatur fore capellanum rev^{mae} D^{nis} V. et multa ab eadem percepisse. Rogavit me ut ipsum commendarem eadem, tanquam domino benemerenti. Commendo igitur ut magis commendare non possim. Cupioque ab eadem consequi ut non vanam meam apud se commendationem fuisse intelligat. Quod reliquum est, deus conservet eandem in multa pace et salute. Amen. Datum Romae ex sancto Stephano rotundo in Caelio Monte. XXV. maii 1549.

Eiusdem

servitor humilis frater Gregorius
ordinis eremitarum prior sancti Stephani Romae.

Scripseram epistolam, quando vocatus veni ad rev^{num} dominum Mapheum cardinalem cum quo eodem die pransus sum. Cupit a rev^{ma} D^{ne} V. unum gradarium, quem mitti vult tantummodo ad nuncium apostolicum, qui est apud regem Ferdinandum, ille enim fideliter postmodum remittet huc ad suam rev^{nam} D^{nem}. Gradarium cupit pro persona sua dignum, id est non ita ferocem, ut nuperrime anno superiori miserat per fratrem Augustinum. Non magni id constabit rev^{mae} Dⁿⁱ V., magnum autem erit lucrum, quod parvo hoc munere promerebitur eadem, ipso rev^{mo} domino Mapheo procurante. De colore quoque verbum fecit; sit rufus aut niger, album non vult. Poterit et alterius coloris esse, prout occurret. Meum, hoc est quem mihi misit magna gratia rev^{ma} D^{tio} V. aegre potui ab eo defendere, quin acciperet, et certe nisi a tanto domino meo et patre fuisset missus, parum restitissim. Semper gratias ago pro eo; servit namque bene mihi in necessitatibus meis. Mittendi denique equi illius gradarii via melior inveniri non poterit, quam ut mittatur ad nuncium apostolicum qui modo est cum rege Ferdinando. Interim ego procurabo per ipsum eundem rev^{num} dominum Mapheum, ut ille met nuncius apostolicus scribat pro cognitione e curia regis Ferdinandi ad rev^{nam} D^{nem} V., forsitan et eius amicitia non officiet eadem apud eundem illustrem regem. Sic enim paulatim reconciliabuntur omnia rev^{mo} domino et patri meo ab initio mihi observandissimo. Nulla hic rev^{mae} D^{nis} V. gratia in curia Romana minuitur: sed cum virtutibus eiusdem crescit continuo, certisque incrementis augetur. Commendavi eandem omnibus amicis, id est columnis ecclesiae, nec commendare desistam.

Unum tamen est quod secretius in aures instillare volo rev^{mae} Dⁿⁱ V. Multis mecum contulit ipse rev^{mus} cardinalis Mapheus de episcopatu Transylvano et quidem, ut certis indiciis ac significationibus intelligebam, ex seniorum cardinalium et forsitan etiam ipsius sanctissimi domini nostri relatibus. Dicebat enim non esse honestum nec legitimum hoc ut episcopatum una focmina citra auctoritatem apostolicam, quae impetrata non esset, etiam in tempus et in eo casu, in quo est regnum totum, incubaret occupatum. Decentius enim esset (ut idem aiebat) si unus aliquis sedi illi praeficeretur et certi proventus tantum, quibus honeste sese suppedicaret, seorsim pro tempore consignarentur; ne contumelia sic sedi apostolicae et ipsi sanctissimo domino nostro irrogaretur. Facillime nanque hoc pacto concessio ab eodem sanctissimo impetrari posset: ut donec in meliorem conditionem perveniret status Ungariae, ipsa regina et regulus ex huiusmodi ecclesiasticis proventibus alerentur. Aliter sine laesa conscientia ac censura eiusmodi honorum ecclesiasticorum occupatio non est. Videat ita rev^{ma} D^{tio} V. si quid pro honore auctoritatis sedis

apostolicae sua intercessione apud reginam efficere poterit. Erit hoc summae laudi eadem et gloriae, sicut et bene confidit in fide eiusdem idem sanctissimus et totus senatus cardinalitius. Foelix eadem valeat semper. Eodem die, sed seriore hora.

Külczim : Reverendissimo et illustrissimo domino Fratri Georgio *stb.* (sig. ipr.)

Eredeti.

CXVIII.

1550. jan. 8. Bécs.

Ferdinand Fr. Györgynek. Salm jelentéséből, (melyet ez a Fr. Gy.-gyel való találkozásról tett) örömmel érté azokat, a miket Fr. Gy. Salmnak titkosan elmondott. A teendő intézkedések régett, míhelyt Károly császár Felső-Németországba érkezik, ezzel beszélni fog; addig is folytassa Fr. Gy. hasznos működését.

Ferdinandus *stb.*

Reverende *stb.* Postquam his proximis diebus Praga huc Viennam reversi sumus, retulit nobis coram spectabilis et magnificus Nicolaus comes a Salmis *stb.* ea omnia quae Devotio Tua cum eo secreto et confidenter egit, de ditione videlicet partium regni Transsilvanarum et quibus mediis viis et rationibus haec tota res inter nos, serenissimam reginam Izabellam, eius illustrem filium ac status et ordines earundem partium transigi et componi posset. Ex qua quidem D^{nis} Tuae tractatione facile perspeximus quamvis etiam antea de eo non dubitabamus, D^{nem} Tuam consilia conatusque suos omnes ad honorem imprimis et gloriam dei optimi maximi et deinde pro regiae dignitatis nostrae ac regni istius nostri augmento et amplificatione pro serenissimae reginae eiusque filii rerumque suarum securitate et denique pro totius christianitatis beneficio dirigere atque adeo in his non nisi fideliter recte et christiane sentire. Quod sane sicuti nobis a D^{ne} Tua pergratum accidit, ita idipsum erga eam omni tempore benigniter recognoscere ac pro huiusmodi fidelibus optimisque conatibus suis gratiam et clementiam nostram cumulate ei ostendere cupimus et volumus. Quum vero hoc negotium arduum sit, atque adeo propter importantiam et magnitudinem suam diligentem et maturam deliberationem exposcat; non abs re fore sed ad negotium ipsum eo foelicius agendum tractandumque magnopere pertinere existimavimus, praesertim postquam alioqui ad sacram caes. et catholicam regiam M^{tem} fratrem et

dominum nostrum charissimum post finitum proximum conventum Poseniensem profecturi sumus ut tunc nos ipsi melius quam per litteras fieri potest, de hoc ipso negotio cum M^{te} eius caesarea ageremus. Itaque ubi M^{tas} eius caes. in Germaniam superiorem advenerit, nosque apud eam constituemur, omnia M^{ti} eius caes. diligenter proponemus ac tanti momenti rebus bene ponderatis, cum M^{tis} suae praescitu et prudenti eiusdem consilio accedente, id quod et regno et toti christianitati utile et fructuosum fore cognoverimus, statuemus, dabimusque operam ut continuam propensionem nostram ad stabiliendam quibuscunque bonis rationibus fieri possit, communem et publicam regni utilitatem tranquillitatemque, D^{tio} Tua facile perspicere queat. Hortantes et requirentes eam, ut tantula mora non gravatim admissa, interea quae meliora utilioraque esse cognoverit, in hac re curare et providere velit. In quo nobis rem gratissimam faciet, nostra erga se gratia compensandam. Datum in civitate nostra Vienna die VIII. mensis ianuarii anno domini MDL. *stb.*

Ferdinandus mp.

Ad mandatum sacrae reg. M^{tis} proprium
J. Jordanus mp.

Külczim : Reverendo in Christo patri Georgio episcopo Waradiens *stb.* (sig. impr.)

Ertdeti, (mely tán Martinuzzi egyéb irataival került vissza.)

CXIX.

1550. febr. 14. Pozsony.

Ferdinand Fr. Györgynek. A lázadó Balassa Menyhértért való közbenjárását nem fogadhatja el.

Ferdinandus *stb.*

Reverendissime *stb.* Ea quae nobis in favorem et commendationem Melchioris Balassae scripsistis, intelleximus. Recordamur eorum etiam, quae antea nobis per fidelem nostrum spectabilem et magnificum comitem Nicolaum a Salmis *stb.* sermone nunciaveratis. Verum cum Melchior ipse Balassa nostrae erga se clementiae indignum praestando nobis rebellare seque manifeste opponere veritus non fuerit, recepit, divina permissione, mercedem suorum factorum. Sed de his nunc satis; si quid nostrae erga illum gratiae et clementiae conferendum esset, vestrae supplicationis clementem rationem haberemus. Datum Posonii, de-

cima quarta mensis Februarii anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo.

Ferdinandus

Nicolaus Olahus mp.
Episcopus Agriensis.

Külczim: Reverendissimo in Christo patri, Fratri Georgio ... stb.
(sig. impr.)

Eredeti.

CXX.

1550. febr. 23. Kolosvár.

Frater György Ferdinándnak. Óhajta Erdély ügyében nínél hamarébb végmegállapodásra jutni; mert a török neszét révén Salmnal való találkozásának, helyzete veszélyes.

Sacratissima regia Maiestas stb.

Meus cum spectabile et magnifico domino comite a Salmis congressus quanta mala ob sinistram de me opinionem mihi pepererit et quam varie tum apud imperatorem Thurcarum, tum apud passas et alios plerosque pro hac re accusatus fuerim, pericula, in quibus versor, abunde declarant, quam accusationem non solum oratione ad hoc composita diluo, verum etiam maxima largitione premo; nec diffido quin deus ipse, qui omnium in se sperantium adiutor fortis est, me in mea hac honesta causa, contra omnium calumnias tueatur. Et quamvis mora etiam unius diei propter pericula quibus undique circumventi sumus, longissima mihi esse videatur, tamdiu tamen expectandum erit, donec deus ipse M^{ti} V. et vires et consilium finem ceptis iam rebus imponendi dederit, ad quam rem maturandam magnitudo periculi M^{tem} V. merito hortari debet, cum in causa Transsilvaniae salus totius reipublicae proculdubio sita sit, quae quam tenui filo pendeat et quam prope iam securis ad radicem arboris posita sit, dominus ipse comes M^{ti} V. referre potuit. A me vero quaecunque honesta, quaecunqua recta sunt, quaecunque in gloriam nominis dei, commodum reipublicae christianae et calamitosi huius regni conservationem tuendamque dignitatem M^{tis} V. ac curam sereniss. reginae viduae eiusque illustrissimi filii pertinebunt, sedulo semper et diligenter interim fient; contempto eorum iudicio, qui saepe meam fidem ex eorum opinione non ex utilitate

communi apud M^{tem} V. interpretati sunt. Deus optimus maximus
stb. Colosvarii 23 februarii anno domini MDXXXXX.

Eiusdem Maiestatis Vestrae sacr.

fidelis
 (aláírás helyett.)

Külczim: Sacrat. regiae Maiestati *stb.*

Hátirat, egykorú kézzel: a Fratre Georgio 23. februarii 1550.

Eredeti.

CXXI.

1550. apr. 8. Kolosmonostor.

Frater György Ferdinándnak. Baan István bojár trónpretendensnek nem adhat salvus conductus Havasalföldre, bármint óhajtana is ő fnye parancsának engedelmeskedni; mert ez által Havasalföldön új zavarok idéztetvén elő, Erdély szenvedne általok.

Sacratissima regia Maiestas *stb.*

Redditae sunt mihi litterae M^{tis} V. quas in commendationem Stephani Baan boyeri Transalpinensis pro litteris salvi conductus M^{tas} V. ad me dedit; quae sine decem millibus hominum parum proficuae illi erunt; cum vaivoda primum Transalpinensis deinde vero omnes zanchaki, maximi caesaris Turcarum officiales qui vicina ista loca incolunt, profligandi essent, si via huic in Transalpinam aperienda foret. Itaque cum ingenium illius boyerii et aliorum quoque optime teneam (nam et nunc tres vaivodarum filii meis in hoc regno sumptibus vivunt), inutilia sunt omnia, quae illi comminiscuntur. Si enim tum cum summa potestas rerum Transalpinensium penes boyerum hunc Stephanum eiusque fratrem esset, nec rebus suis consulere, nec se tueri sciverint aut potuerint: quid nunc in summa vaivodae Transalpinensis fortuna, omnibus praesidiis destituti agent? Extinctis enim per vaivodam ipsum gladio omnibus illius regni primoribus adeo in pueros quoque infantes desaevit ut in oculis parentum eos dividi iusserit; quibus igitur modis isti se contra tyrannum illum inermes tuebuntur? Verum ne multi morerentur, nulla habita ratione vel regni huius vel propriae salutis, fortunam quamcunque subire non dubitarent, non considerata calamitate futura, quam eorum inconsulto consilio toti huic regno essent allaturi. Parerem igitur lubens mandato M^{tis} V., miserisque ex animo pro ea pietate, qua erga peregrinos ducor, succurrerem, si boyeri illius postulata aut ipsis utile esse, aut sine maximo nostro incom-

modo fieri posse iudicarem. Sed isti ad illud tempus servandi essent, quo M^{tas} V. in causa totius reipublicae christianae eorum opera uti posset. Cum igitur boyeri illius supplicatio plus incommodi quam utilitatis in se contineat, supplico M^{ti} V., pluris salutem regni huius quam paucorum cupiditatem M^{tas} V. facere dignetur. Deus opt. max. *stb.* Ex Colosmonostra tertio die festi paschae anno domini 1550.

Eiusdem Maiestatis Vestrae sacratissimae

fidelis
Frater Georgius.

(Eredeti)

CXXII.

1550. aug. 6. Visnicze.

Knúthta Péter visniczei gróf és palatinus Fr. Györgynek. — Biztatja, hogy János Zsigmond ügyét továbbra is melegen karolja föl s hogy önérejtére támaszkodva, ne bizzék más hatalomban.

Reverendissime domine, domine amice charissime *stb.* Quod scribit rev^{ma} D^{tio} V. frustra se concordiam tentare, multum omnino doleo. Verumtamen contendendum est et quoad fieri potest, danda est opera, ut ne per — — — ¹⁾ atque eadem intestina dissidia regnum quondam florentissimum in extremum discrimen veniat. Atque utinam nostra et vestra respublica foeliciori in statu a deo ipso conservaretur; quia vicinitatis vinculo iuncti inter nos sumus, neque nos detrimenti quicquam capere possumus, quod non sit vobis nobiscum commune; neque item vobis aliquid adversi obvenire potest, quod ad nos etiam non pertineat. Itaque non minus nostris rebus aliquantulum mutatis quam vestris penitus si non fallor fractis bene consultum cupe-rem. Neque vero quicquam movere vos debet aut animos iam adimere ipsa regis iuvenis aetas; quis scit, an non eum deus libertatis vestrae assertorem servat. Verum etsi nunc per annos teneros tutari fortiter regnum non potest, tamen rev^{mam} D^{nem} V. quae ipsius partes pro virili expleat, habet; quae sane bene satis novit, quibus modis officio suo satis faciat. Nam quod supra vires in republica contendere viri non esse sapientis scribit, id ipsum et ego puto. ²⁾ Ceterum rev^{mam} D^{nem} V. pro sua prudentia ita omnia consilia attemperaturam credo, uti omnibus bonis probabitur. Porro non est quod in aliorum manu salutis atque liberta-

¹⁾ Olvashatlan szó.

²⁾ E hibás mondat értelme zavaros.

tis vestrae spem ponatis. Non enim hodie tempora illa sunt, quibus facillimum erat a potentissimis implorata saltim ope defendi; privatim sibi quisque hodie studet, nec defensam alterius prius quam sit ipsius dominus factus, suscipit.

Atque ut eo unde exorsus sum, redeam, quoties tam inveteratam et tam pertinacem vestrorum discordiam expendo, toties metuo, ne, quod absit, deteriora prioribus sequantur. Utinam deus regni proceribus meliorem mentem det, quo possint hisce malis in dies crescentibus tempestive occurrere; quid quidem nisi fit, non intelligo quid praeterea amplius sperandum foret.

Ego autem sic de rev^{ma} D^{ne} V. sum persuasus, quod eam se in defendendo hoc regno praestabit, qualem officium fidelis consilarii et reipublicae amantissimi exigit. Etenim multam defensionis partem in prudentia rev^{mae} D^{nis} V. sitam esse omnes existimant. Deus studium et voluntatem fortunet. *stb.* Datum ex Visnicze feria quarta ante Laurentii anno domini 1550.

Petrus Kmitha, comes in Visnicze
palatinus et capitaneus generalis Cracoviensis.

Külezim: Reverendissimo domino domino Fratri Georgio ... *stb.*
(sig. impr.)

Eredeti.

CXXIII.

1550. októb. 29. — Nagyvárad.

Pesti Imre Fr. Györgynek beküldvén számadtságát a váradi tárház s pénztár felől, a költségek nagysága miatt menteytődzik.

Reverendissime domine *stb.* Pecuniam sex millium florenorum una cum lorica et curacivo per Paulum Melÿt et Chistophorum Hagymassi intromisi. Volui autem D^{nem} V. rev^{nam} certiozem facere de pecuniis omnibus quas D^{tio} V. rev^{ma} in domo sua tavernicali habuerat. Jam non amplius ex omnibus, flor. XVI^m restare; a festo enim beatae Margaretae virginis, quo primum D^{tio} V. rev^{ma} me emiserat, quantum hucusque exposuerim, D^{nis} V. rev^{ma} brevibus et summatim in ista cedula ea saltem gratia perscripsi, ut magnitudinem expensarum cognoscat et intelligat quibus tantam summam pecuniarum in tam brevi tempore distribuerim. — Dominus Georgius Horvat hodie advenit, qui nobis rursus nomine D^{nis} rev^{mae} committit ut tam pedites quam equites conducere debeamus. Si itaque status hic temporis non mutabitur, etiam maiores sumptus facere nobis oportebit. Nollem autem in indig-

nationem D^{nis} rev^{mae} propterea incurrere; nam nunc quoque D^{nem} V. rev^{mam} de magnitudine expensarum admirari audio; ego vero ne obulum quidem a me ipso expono; sed quicquid mihi iusserint, illud iuxta commissionem D^{nis} V. rev^{mae} facio; neque ipsi ut video, inutiles sumptus facere conantur, sed tantum necessarios; nihilominus optarem a D^{no} V. rev^{ma} scire, quatenus mihi procedendum esset. Domino Varkoch ad expeditionem proficiscenti ante mensem dederam flor. mille, ut ista pecunia et stipendarios conduceret et dominis familiaribus solutionem faceret; scribit eam pecuniam defecisse et optat ut plures mittam. Quid in hac re dominus Pazman, Georgius Horvat et Michael Was faciendum iusserint, id mihi exequendum erit *stb.* Varadini feria quarta post festum beatorum Simonis et Judae apostolorum anno 1550.

Eiusdem Vestrae rev^{mae} Dominationis

servitor perpetuus
Emericus Pesthi mp.

Külczim: Reverendissimo domino, domino Fratri Georgio *stb.*

Eredeti.

M e l l é k l e t.

A Pesti Inre levelében említett kimutatás:

1550. *Distributio pecuniæ domini rev^{mi} Varadini per Emericum Pesthu*

Ad redemptionem cutium bovinorum manibus provisoris	fl.	I ^m		
Ad solutionem sallaristarum in pecuniis ad me- dium annum	fl.	II ^m	II ^c	
Ad solutionem Cassoviensium equitum et pedi- tum ad tres menses per Paulum Erews missi	fl.	I ^m	II ^c	
Peditibus centum sub Valentino Nagh in Trans- sylvaniam missis	fl.	—	II ^c	XII
Manibus Michaelis Barna ad litterariam com- missionem	fl.	I ^m	V ^c	
Georgio Horváth, Korlatowyth, Perusyth, sin- gulis ducenti flor. dandi dant	fl.	—	VI ^c	
Francisco Nemethi et Stephano Seredi per Korlatowyth	fl.	—	I ^c	
Michaeli Vas ad salarium	fl.	—	II ^c	
Dominis familiaribus Chanadiensis ad duos menses	fl.	—	V ^c	XVI

Petro Symai et Hagymassi ad litterariam commissionem	fl.	—	I ^c
Ducentis peditibus sub Benedicto Zathmari in Transsilvaniam missis	fl.	—	III ^c XXIV
Centum et quinquaginta peditibus cum domino Georgio Horvat intromissis	fl.	—	III ^c XVII
Peditibus 25 ad Branychka soluti ad duos menses	fl.	—	I ^c
Joanni Kállai binis vicibus	fl.	—	II ^c
Georgio Horvat ratione mutui et expensarum	fl.	—	II ^c
Ad Rivulodominarum ad campionem auri binis vicibus	fl.	III ^m	
Chanadium peditibus 25 missi	fl.	—	— L
Domino Perusyth ad solutionem familiarium	fl.	—	II ^c
Muthnoki ad equites 25	fl.	—	— L
Petro Porkolab	fl.	—	— L
Sigismundo Nagh	fl.	—	— L
Duobus vicecastellanis	fl.	—	— XXXII
Palatýcz	fl.	—	I ^c
Volfgango Bornemizza	fl.	—	— L
Ad Branychka pro solutione equitum	fl.	—	— LXII
Dominis salaristis pro pecunia mensuali	fl.	—	I ^c L
Nicolao Chaký pro conducendis equitibus et peditibus	fl.	—	I ^c
Thomae Varkoch ad salarium	fl.	—	II ^c
Eidem ad expeditionem Chanadiensem eunti	fl.	I ^m	I ^c
Colomano Komlossi ad salarium	fl.	—	I ^c
Ad solutionem Agriensium per me ductorum ad castrum	fl.	—	VI ^c
Pedites centum post discessum domini Varkoch ad castrum conducti	fl.	—	II ^c XII
In Transsilvaniam importati	fl.	XVI ^m	
Ad diversas solutiones et necessitates aliás distributi	fl.	II ^m	

Summa exitus facit flor: XXX^m VIII^c LXXV
 Restant in paratis flor: XVII^m.

Eredeti,

CXXIV.

1550. okt. 31. Augsburg.

Ferdinand kijelenti, hogy ama föltéteket, melyeket Frater Gy. Somlyai Báthory András és Bojnycsich György által a császári biztosoknak küldött, elfogadja, seregét Erdély s Fr. Gy. védelmére beküldi; de előbb Fr. Gy. ígéretei biztositékául Kassát kívánja átadatni; igérvén, hogy annak átvétele után a föltételekről egyenként kész kir. hitlevelét kiállítani.

Nos Ferdinandus etc. Recognoscimus per praesentes nostras, quod quoniam fidelis noster reverendissimus in Christo pater, Frater Georgius episcopus Varadiensis, thesaurarius et partium regni nostri Transsilvaniae locumtenens noster, praevisa calamitate et maximo detrimento reipublicae christianae, atque impendenti ruina ipsius regni nostri Transsilvaniae, quae illi per factionem Petri Pethrovýth comitis Themesiensis et aliquorum aliorum, qui eius facinoribus malis adhaeserunt, nunc manifeste intentari dicuntur, cupiens more boni et catholici episcopi religionem et statum reipublicae christianae conservari ac partes illas regni nostri Hungariae ab imminente periculo tutas esse nobisque et christianitati fideliter servire, misit ad fideles nostros spectabilem et magnificos comitem Nicolaum à Salmis et Newburg ad Oenum, comitem Posoniensem, generalem ac Andream de Bathor, comitem comitatum Zathmar et Zabolch, tavernicorum nostrorum magistrum supremum praedicti regni nostri Hungariae capitaneos speciales homines et nuncios suos magnificum scilicet Andream Bathorý de Somlyo et Georgium Bojnýchýth de Tinninio cum certis articulis chyrographis eorundem nunciorum suorum subscriptis; supplicans per eosdem comitem Nicolaum a Salmis et Andream Bathorý nobis humiliter, ut cum praefatus Petrus Pethrovýth suus et reipublicae christianae inimicus Turcis hostibus fidei adhaeserit et in perniciem christianorum duas etiam arcas finitimas, Beche et Bechkerek vocatas, caesari Turcarum sponte tradere velit, vel iam de facto traderit; et hoc idem malum facinus etiam de Transsilvania tradenda a nobisque et christianitate alienanda moliatur; ipse vero episcopus Varadiensis tantum malum avertere et nobis ac reipublicae christianae fideliter servire omnibus viribus velit: dignaremur humillimis supplicationibus suis benignas aures praebere ac petitos a se articulos gratiose acceptare eisdem litteris nostris consentire, atque exercitum nostrum in defensionem et liberationem a praesenti periculo dicti regni nostri Transsilvaniae mittere; paratum se offerens et promittens, quod regnum nostrum Transsilvaniae mox in potestatem et fidem nostram datu-

rus et assignaturus sit. Nos itaque visis et intellectis ipsis articulis, humili supplicationi praefati Fratris Georgii gratiose annuere volentes, assecuramus et certificamus eundem ac in verbo nostro regio promittimus, quod filium serenissimi quondam regis Joannis secundum suam dignitatem in omnibus conditionibus conservabimus. Item quod ipsum episcopum Varadiensem in omnibus beneficiis ecclesiasticis et bonis suis secularibus conservabimus et relinquemus. Et quoniam aurifodina et civitas Rivuli Dominarum apud ipsum episcopum Varadiensem in pignore locata esse et super hac impignoratione ipse episcopus Varadiensis litteras quoque serenissimi quondam domini Joannis regis habere dicitur, ideo nos ipsum episcopum Varadiensem, thesaurarium, in ipsa camera et civitate Rivuli Dominarum iuxta continentiam litterarum dicti quondam domini Joannis regis obligatarum, conservabimus et conservari faciemus. Item quod de negotiis et actibus suis praeteritis nullus, neque iure mediante neque aliter quomodocunque ipsum episcopum Varadiensem requirere, impedire, aut quovismodo molestare possit et valeat, neque quisque ab eo de administratione praeterita rationem sumere aut optare debeat. Item ut omnes suos fratres, amicos et servitores ad eundem episcopum Varadiensem spectantes in nostram regiam gratiam acceptamus, ac eosdem in eorum iuribus et libertatibus indemnes conservabimus. Melchiori etiam Balassa de suis contra nos excessibus, capiti scilicet et bonis suis omnibus, exceptis castris Lewa, quod iure tutorio possidebat ac Chabrag pertinentisque eius et monte Athilae, quae iure mediante amisit, gratiam facimus.

Itaque more boni et christiani principis quietem et conservationem christianitatis curae habentes, considerantes fidelitatem et servitia ac bonum et christianum propositum eiusdem episcopi Waradiensis, statuimus et deliberavimus ei subvenire ac christianum populum a periculo et adversitate, dei auxilio, eripere atque in libertatem asserere, exercitum nostrum in eiusdem episcopi Waradiensis auxilium praedictaeque Transsilvaniae defensionem ea tamen lege et conditione decrevimus mittere et expedire, prout expedivimus et mittimus, ut idem Waradiensis in testificationem et fidelem observationem oblationem et promissionum suarum, tum per nuncios suos praedictos nunciatarum tum in praescriptis articulis nobis missis denotatarum civitatem nostram Cassoviensem nunc in manibus suis habitam mox et in instanti ad manus nostras vel hominum nostrorum ad id designatorum cum omnibus suis pertinentiis dare et assignare debeat. Assecurantes et certificantes eundem episcopum Varadiensem atque in verbo nostro regio praemisso modo eidem promittentes, quod super praemissis articulis generalibus, cum primum praedictam

civitatem nostram Cassoviensem cum suis pertinentiis nobis remiserit, statim et in continenti, singulares in quemlibet articulum litteras nostras authenticas manu et sigillo nostro roboratas dari et emanari faciemus sine omni dolo et fraude. Imo assecuramus, certificamus, approbamusque et promittimus, harum nostrarum, quibus secretum sigillum nostrum quo ut rex Hungariae utimur, est appensum, vigore et testimonio litterarum. Datum in nostra et sacri Romani imperii civitate Augusta Vindelicorum ultima mensis octobris, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo, regnorum nostrorum Romani vigesimo, aliorum vero vigesimo quarto.

Hátirat: Copia litterarum reg. Maiestatis datarum Fratri Georgio *stb.*

(Egykorú másolat.)

CXXV.

1550. novemb. 1. — Augsburg.

V. Károly császár elfogadja s a maga részéről is megerősíti azon czikkelyeket, melyeket Frater Gy. Salm Miklós útján terjesztett Ferdinánd elé Erdély átadása tárgyában; — Frater Györgynek a multakért megbocsát s János Zsigmondról gondoskodni igéri.

Carolus etc.

Recognoscimus per praesentes nostras, quod quum serenissimus princeps dominus Ferdinandus, Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex *stb.* frater noster charissimus nobis retulit, quomodo reverendissimus in christo pater Frater Georgius episcopus Waradiensis sincere nobis dilectus missis ad nobilem nostrum et imperii sacri fidelem dilectum Nicolaum comitem a Salm et Neuburg ad Oenum, supremum camerarium, comitem Posoniensem et capitaneum suum generalem etc. duobus ex hominibus suis potioribus cum certis articulis, supplicasset eidem serenissimo fratri nostro ut supplicationi suae benigne annuere et illos ipsos articulos acceptare atque approbare vellet; quod Sua Serenitas supplicationem eiusdem episcopi Waradiensis admittens, benigne fecisset eosdemque articulos quos nobis in specie ostendit, approbasset et vigore litterarum suarum superinde emanatarum confirmasset; et quia ipse episcopus Waradiensis optasset humili supplicatione sua ut nos quoque eosdem, quantum ad personam nostrae caesareae Maiestatis attinet, approbantes, per litteras nostras super illis per dictum charissimum fratrem nostrum ob-

servandis ipsum episcopum Waradiensem assecurare dignaremur : volentes igitur huiusmodi supplicationi praefati episcopi Waradiensis satisfacere, eundem episcopum Waradiensem certificamus et assecuramus verbo nostro caesareo, quod dictos articulos praefatus charissimus frater noster de nostro scitu et beneplacito acceptavit et confirmavit. Quos etiam nos harum nostrarum litterarum vigore approbamus et ratificamus. Et ut ipse episcopus Waradiensis maiori cura et diligentia praefato fratri nostro charissimo ac reipublicae christiano servire possit, nos quoque omnia illa quaecunque contra nos et Maiestatem nostram caesaream quocunque tempore et loco quomodocunque fecisset, ex gratia nostra eidem condonamus, de hisque omnibus gratiam eidem facimus, et praeter haec, dummodo ipsi serenissimo fratri nostro et christianitati in posterum fideliter serviat, ipsum et filium quoque serenissimi regis Joannis commendatum habebimus, omni que nostra caesarea gratia et favore prosequemur. In quorum promissorum testimonium praesentes litteras nostras manu nostra subscriptas sigilli nostri caesarei appensione fecimus communiri. Datum in civitate nostra imperiali Augusta Vindelicorum die prima mensis novembris anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo *stb.*

Carolus.
Vidit A. Perrenot.

ad mandatum *etc.*
J. Obernburger

Egykorú másolat.

CXXVI.

1550. decz. 6. Gy.-Fejérvár.

Frater György Ecsedi Báthory Andrászt inti, hogy a török eselvetésre vigyázzon s tudatja vele, hogy a törököt, a moldaraiakat s harasalföldieket szerencsésen küzde Erdélyből s így az ügyek jó lábbon állanak.

Spectabilis et magnifice domine et fili nobis observandissime. *stb.* D^{tio} V. spect. et mag^{ca} videt bene quantam desolationem in partibus istis nunc Turcae et Rasciani faciant; auoivimus autem et D^{nem} V. spect. et mag^{c m} omnia agere ea quae decent dominum et hominem christianum; verum cum omnia apud Turcas sint plena dolis, D^{nem} V. spect. et mag^{cam} amore dei rogamus, habeat bonam curam et custodiam sui, ne a Turcis decipiatur; paulatim et lento gradu procedat, congregetur in aliquo tuto loco et habeat multos exploratores semper; si enim Turcae adhuc non abierunt, non frustra illic circumerrant, nisi

ut aliquem dolum faciant; credat enim D^{tio} V. spect. et mag^{ca} istum Kazann bassam tam callidum et vafrum hominem esse, cui in huiusmodi dolis non est similis alter in tuto regno Turcico; non est sine causa mora istius, sed ut aliquid agere possit; nisi enim D^{tio} V. spect. et mag^{ca} bene advigilaverit; veremur ne ille D^{nem} V. decipiat et improvise opprimat, duobus enim diebus isthuc ubi D^{tio} V. spect. et mag^{ca} est, penetrare potest. Quare D^{nem} V. spect. et mag^{cam} iterum rogamus ut sit cauta et diligentissime advigilet, ne quam fraudem ab illis patiat. Nos quoque deo iuvante statim exhibimus; quamvis enim in hoc regno multa negocia essent, quae componere deberemus; his tamen intermissis, egrediemur. Sicut enim Dⁿⁱ V. spect. et mag^{cae} prius quoque litteris nostris significavimus, iam Moldavi ex hoc regno abierunt; non tamen sine magno regni incommodo. Turcas et Transalpinos, deo iuvante, sine aliquo regni huius incommodo eiecimus; dum nos in expellendis istis intenti eramus, Moldavi interim magnum huic regno damnum intulerunt et sic in patriam regressi sunt, non potuimus enim tam subito cum copiis ad eum pervenire. D^{nem} V. spect. et magnificam foeliciter valere cupimus. Datum Albae Juliae sexta decembris anno 1550.

Frater Georgius episcopus Waradiensis
thesaurarius et locumtenens.

Utóirat (külön papírlapon): De illis rebus pro quibus spect. et mag^{cus} dominus Nicolaus comes a Salmis et D^{tio} V. spect. et mag^{ca} ad nos scripserant, nos maximam habemus curam, pro quibus ad ipsum dominum capitaneum et D^{nem} V. spect. et mag^{cam} cras aut altero die hominem nostrum mittemus, quem et nos ipsi personaliter sequemur; fiduciam autem in deo optimo maximo habemus, quod omnia illa negocia bene succedent, melius quam nos sperare potuissemus; quae postea D^{tio} V. spect. et mag^{ca} intelliget.

Külczim: Spectabili et magnifico domino Andreae de Bathor, comiti comitatum Zathmar et Zabolch et supremo capitaneo regiae Maicstatis *stb.*

(Eredeti.)

CXXVII.

1550. decz. 7. Gy.-Fejérvár.

Frater Gy. és Petrovics Péter levelük Salm Miklós és Báthory Endre esáosz. biztosokhoz, melyben az e biztosokhoz küldött megbízottjaikat somlyai Báthory Endrét és Timminai Boynichyeh Györgyöt ajánlják.

(Eredeti.)

CXXVIII.

a)

1550. decemb. 24. — Nagy-Várad.

Frater György Salm grófot megérkeztéről s török hírekről tudósítja.

Spectabilis et magnifice domine *stb.* Hominem D^{nis} V. spect. et mag^{cae} qui ad nos in Transsilvaniam venerat, ante nostrum reditum dimittere nolimus, sed nobiscum simul eduximus. Prius quoque D^{nem} V. spect. et mag^{cam} de reditu nostro tum per litteras, tum per dominum Andream Bathory de Somlyo et Georgium Horvát¹⁾ certiore feceramus. Jam nos, deo iuvante, hodie domum pervenimus. Credimus D^{nem} V. spect. et mag^{cam} hactenus de omnibus rebus et negotiis per eodem dominum Andream Báthory de Somlyo et Georgium Horvat certiore factum esse. Nos iam solum a D^{ne} V. spect. et mag^{ca} expectamus. Novi nihil habemus quod V. mag^{cae} Dⁿⁱ scriberemus. In discessu nostro ex Monosthor cum iam in procinctu itineris essemus litterae iudicis Brassoviensis nobis allatae sunt, in quibus scribit caesarem Turcarum Adrianopolim venire hyematum. Jam et commeatus et victualia eo comportata in usum caesaris fuerant et adhuc conferuntur. Aliud quod Dⁿⁱ V. spect. et mag^{cae} scribamus, non habemus. Omnia enim antea Dⁿⁱ V. mag^{cae} significavimus *stb.* Waradini in vigilia natalis domini 1550.

Vestrae spect. et magnif. D^{nis}

deditissimus
Frater Georgius
thesaurarius.

(Eredeti.)

b)

1550. decz. 25. — Nagyvárad.

Frater György ecsedi Báthory Andrást az ügyek folyamáról értesíti.

Spectabilis *stb.* Deus in suis operibus dietim procedit et aliorum quoque actionem, prout vult disponit. Fiat ita prout divinae Maiestati placuit et nomen eius sit semper benedictus. Nos hic sumus et iam solum D^{nem} V. mag^{cam} expectamus; neque enim hic multum tardare possumus. *stb.* Varadini in festo natalis domini 1550.

Frater Georgius episcopus Varadiensis
thesaurarius ac locumtenens.

(Eredeti.)

¹⁾ Boynichych.

c)

1550. decz. 26. — Nagyvárad.

U. a. ugyanannak, hogy, mert az ügyek késedelmet nem tűrnek, Somlyai Báthoryt s Boynichychot soká ne tartóztassa.

Spectabilis *stb.* Juxta optatum D^{nis} V. mag^{cae} scripsimus Andreae Bathory de Somlyo et Georgio Horvat¹⁾ ut adventum dominorum expectent. Rogamus tamen D^{nem} V. mag^{cam} ut eos ne multum isthic tardare faciat et statim negotii quid sit, nobis ad scitum quamprimum dare velit. Negotia enim ista quae ante nos habemus, nullam moram patiuntur; sed sine mora agenda essent. Neque ista ratione temporis praesentis percrastinare possumus. *stb.* Varadini in festo sancti Stephani prothomartyris anno domini 1550.

Frater Georgius *stb.*

(Eredeti.)

CXXIX.

a)

1550. decz. 30. Nagy-Várad.

Frater György sürgetve kéri csesedi Báthory Andrást, hogy Szolnokot a török ellen okvetlen megrédje.

Spectabilis *stb.* Quid ex parte Turcarum scribant, D^{tio} V. mag^{ca} ex litteris praesentibus inclusis intelliget. Amore dei D^{nem} V. mag^{cam} rogamus ut de conservatione castelli Zolnok posthabitis omnibus negotiis solusmet curam aliquam habere velit. Nam si castellum illud ad manus Turcarum venerit et Dⁿⁱ V. mag^{cae} et nobis periclitandum erit. Intelligimus neminem nunc in eo castello esse, qui de conservatione curam habere possit et sciret. Et si D^{tio} V. mag^{ca} non providerit, timemus ne facilius a Turcis obtineatur quam edificatum est. *stb.* Varadini feria tertia intra octavas natalis domini anno 1550.

Frater Georgius *stb.*

(Eredeti.)

b.)

1550. decz. 31. — Nagy-Várad.

Frater György ajánlja Sbardalath Ágoston váci püspök, Báthory András és Teuffel Mátyás kir. biztosoknak hozzájuk küldött biztosát nagyságos Somlyai Báthory Endrét.

¹⁾ Boynichich György.

CXXX.

1551. febr. 16. Nagy-Várad.

Frater György instructiója Bornemissza Gergely számára, melyben Ferdinándot tekintélyes számú csapatok küldésére kéri, miután Izabella Salm halála után ismét a török felé hajlik.

Instructio reverendissimi domini Gregorio Bornemyssa ad Maiestatem regiam profecturo data, Waradini 16. die februarii anno domini 1551.

Primum nuncius ipse sacr. Maiestati regiae fidelissima obsequia rev^{mi} domini cum singulari commendatione offerat.

Deinde ita dicat, rev^{num} dominum de omnibus negotiis tam Maiestatis regiae tum regni huius cum spectabile ac magnifico quondam domino comite a Salmis, priusquam ille e vivis decederet abunde multa colloquutum fuisse, quae omnia existimat rev^{mus} dominus Maiestatem regiam ab ipso domino comite defuncto ante eius obitum cognovisse.

Post cuius mortem cum rev^{mus} dominus alium ad habendos tractatus obitu ipsius domini comitis intermissos a M^{te} regia postulasset, tam ser^{ma} regina quam dominus comes Themesiensis receperant se in causa regni una eademque sententia cum rev^{mo} domino futuros, ad quam quidem causam perficiendam ser^{ma} regina rev^{num} dominum postea quoque hortata extitisset: verum cum nunc utrumque diversum ab ea re et agere et sentire rev^{mus} dominus animadvertat, praesidium Maiestatis regiae quo tum in ipsius Maiestatis tum in regni huius negotio uti posset, admodum necessarium esse iudicat, ut si ser^{ma} regina tractatus cum Maiestate regia ineundos bonis et honestis causis suscipere nollet, se etiam alia via illis consentire debere cognosceret. Apud quam nunc quoque duo caesaris Turcarum nuncii sunt, omnia foelicia ser^{mae} reginae promittentes, quo maioribus ipsam malis involvere, productisque in longum eiusmodi pollicitis diebus, totum hoc regnum eorum ditioni subigeretur. Intempestiva igitur hac illorum benevolentia ser^{ma} regina adducta, quantum illius animum rev^{mus} dominus pervidere potest, in eo statu in quo nunc est, se magis esse vellet, quam tractatus cum Maiestate regia habendos assumere; quae omnia auxiliariis copiis Maiestatis regiae tempestive antevertenda essent, tum propter obstinatos, ut hi vel metu in officio continentur, tum vero propter eos qui christianis rebus favent, quo praesentia militum praesidiariorum magis confirmarentur. Qua re illud tandem palam omnibus esset, ut qui bonis monitis ad suscipiendam defendendamque causam libertatis patriae adduci non possent, aliis etiam modis conserva-

tioni regni huius Maiestatem regiam consulere velle agnoscerent. Nam ubi in his, quae nunc illi perficere conantur, magis obfirmati extiterint, longe difficilius eo iterum reduci possunt, unde semel excidissent. Huic certo autem praesidis militari Maiestatis regiae quilibet aliquandiu, quantumvis misere pressus, imperium turcicum ferre mavult, quam aperto se discrimini obicere; de quo ut ante omnia primam curam Maiestas regia suscipere dignetur, rev^{mus} dominus Maiestati regiae domino suo clementissimo supplicat humillime. His igitur de causis rev^{mus} dominus sibi in Transsilvaniam proficisci admodum necessarium esse duxit, ut animo ser^{mae} reginae diligentius explorato, quam alienam a suscepta causa esse cognovisset, quatenus illi fidendum, aut si tuto omnia cum illa communicanda essent, Maiestatem regiam rev^{mus} dominus primo quoque tempore de dimissione nunciorum certior redderet; habita interim a Maiestate regia praesidiorum militum quam maxima ratione, quae in utraque re et in assensione videlicet ser^{mae} reginae et in tergiversatione magnopere ad coeptae rei executionem necessariae essent. Plura his idem nuncius Maiestati regiae dicturus est, de quibus fidem illi a Maiestate regiae habendam rev^{mus} dominus supplicet.

Hátirat: Instructio reverendissimi domini Waradiensis data Gregorio Absternio sub die 16. februarii 1551.

(Egykorú másolat.)

CXXXI.

1551. febr. 18. Augsburg.

Ferdinand Frater Györgynek. Bár legjobb szeretné, ha az alkudozsok Erdély átadása ügyében ő előtte folyának, mindazáltal magyar és német biztosokat fog Báthory A. mellé küldeni. Tudatja, hogy a német rendek nagymérvű pénzsegélyt szarastak meg neki, továbbá hogy a magyar kapitányok utasítva vannak hadaikkal, ha Fr. Gy. kívánja, segélyére sietni.

Ferdinandus *stb.*

Reverendissime *stb.* Redditae fuerunt nobis litterae Devotionis Tuae ex Dyozeg quarta praesentis mensis die ad nos datae, ¹⁾ ex quibus quomodo D^{no} Tua cum sp^{li} et mag^{co} Andrea de Bathor, comite comitatum Zathmar et Zabolch supremo capitaneo nostro et aliis commissariis nostris in eodem oppido con-
venerat, quodque multa illic inter vos de omnibus rebus tractata

¹⁾ Lásd e febr. 4-ki levelet Pray Epist. Proc.

sint ac quae demum D^{tio} Tua per commissarios nostros nobis significanda curavit, clementer omnia intelleximus, tuaque praeclara, constans et perpetua in nos, afflictum regnum Hungariae et totam christianam rempublicam voluntas gratissima nobis accidit; confidimus enim, deo opt. maximo propitiante, fore ut institutis et conatibus nostris pro regni salute, fidei et religionis christianae defensione et totius christianitatis beneficio susceptis magnum adiumentum allatura sit. Nam quantum ad nos in negotio conficiendo et concludendo attinet, nos ita paterne et clementer exhibitori sumus ut in iis, quae a nobis fieri et praestari poterunt, animi nostri sinceritas et ad salutem regno parandam cura et propensio Dⁿⁱ Tuae non obscure constare possit. Itaque tametsi putaveramus, sicuti per alias litteras nostras ostensum est, negotium hoc propter eius magnitudinem in personali praesentia nostra commodius agi, tractari et concludi posse; tamen tum ob causas, propter quas D^{tio} Tua commissarios mitti a se non posse ostendit, tum etiam ne propter moram aliquod periculum intercurrat, deliberavimus iuxta petitionem D^{nis} Tuae commissarios nostros cum necessaria instructione ac pleno et sufficienti mandato in dei nomine quam primum iam expedire et ablegare et inter illos etiam unum vel duos ex consiliariis Germanis de mente et voluntate nostra sufficienter edoctos et informatos. Nihil dubitantes quin etiam D^{tio} Tua sit hoc negotium tam diligenter et fideliter proque viribus suis promotura, ut iam tandem sine diuturniore more ad divini nominis laudem et gloriam et pro tanto non solum calamitosi istius regni, sed totius etiam christianae reipublicae beneficio foeliciter transigi et concludi queat. Quo autem eo facilius et citius omnia procedant, deliberavimus nos quoque in paucis diebus hinc solvere Viennamque descendere ut partibus istis ad quamlibet necessitatem et occasionem emergentem propinquiores esse et quae facto opus fuerint ad effectum et executionem deducere possimus. Pro regio enim munere nostro ardentissimis votis desideramus hoc ipsum tanti momenti negotium iam tandem concludere ut consequenter ea, quae ad defensionem pertinent, pro rei necessitate et magnitudine curanda et providenda tempestive suscipere possimus. Qua quidem in re nullis vigiliis laboribus aut sumptibus parcere, sed extrema quaeque tentare et experiri intendimus et optamus, ea omnino spe et fiducia, quod deus omnipotens sit nobis omnibus gratia sua praesto futurus. Nolumus praeterea latere D^{nem} Tuam nos a statibus et ordinibus sacri Romani imperii in praesentibus comitiis obtinuisse, quod decreta est nobis communis ut vocant nummi per totam imperii ditionem contributio, quae sane tantam summam constituit ut non nisi valida praeclaraque auxilia nobis inde polliceri possimus. Quo fit ut eo magis

expetamus hoc pium christianumque institutum coeptumque opus prosequi et ad foelicem fructuosumque effectum perducere. Quam obrem D^{nem} Tuam clementer hortamur et requirimus ut adventum commissariorum nostrorum haud gravatim praestoletur et interea temporis cum praefato supremo capitaneo nostro Andrea de Bathor concordet de loco, in quo commode utrinque pro huius negotii tractatione et conclusione convenire possitis. Non omisimus praeterea mandare eidem Andreae de Bathor supremo et aliis capitaneis nostris, ut ingruente aliqua necessitate (quod deus avertere dignetur) Dⁿⁱ Tuae ad requisitionem ipsius auxilio sint et non secus insurgant, ac si de rerum nostrarum propriarum defensione ageretur. Haec autem omnia per cursorem Dⁿⁱ Tua ideo cum omni celeritate notificare volumus, ut actiones suas pro rei statu et qualitate, sicuti necesse videbitur, dirigere, ac conventum ordinum et statuum regni Transsilvaniae protrahere differreque studeat, quo praesens negotium ad optatum finem et effectum perduci possit. Sicuti D^{tio} Tua iam haec omnia pro sua prudentia probe recteque curare sciet. Datum in nostra et imperiali civitate Augusta Vindelicorum, die XVIII. mensis Februarii anno domini MDLI.

Ferdinandus mp.

Ad mandatum sacrae regiae M^{tis} proprium.

J. Jordanus mp.

Külczim : Reverendissimo in Christo patri Fratri Georgio episcopo Waradiensi *stb.* (sig. impr.)

Eredeti.

CXXXII.

1551. febr. 20. Augsburg.

Ferdinánd tudatja Frater Györggygel, hogy az Erdély átadása iránti alkudozást Sbardellati Ágoston, cseseli Báthory András, Herberstein Zsigmond és Harrach Leonárd commissariusaira bizta.

(Fogalmazvány.)

CXXXIII.

1551. marc. 4. Nagy-Várad.

a)

Frater György Ferdinándnak. Az ügyek jól kezdődnek, most csak Ferdinándon a sor, hogy a tárgyalásoknak készen tartott csapatok által súlyt kölcsönözzön. De reméli Fr. Gy. hogy ő felsége a fegyverzaj közt is méltányos lesz a királyné s fia iránt. — Tudatja, hogy a kardsebesiek Petrovicstól elidegenültek.

Sacratissima regia Maiestas stb.

Quae precatus sum a deo optimo maximo, eo ipso die quo fundamenta rebus tum regni huius tum reipublicae christianae salutaribus apud M^{tem} V. constituere cuperem, ea omnia hodierno die ex litteris M^{tis} V. tertio die huius mensis mihi redditis summa animi alacritate me consecutum esse video, precorque deum, ut illa eadem et M^{ti} V. et regno huic iuxta illius voluntatem bene et foeliciter eveniant ac in salute communi obtinenda aliorum quoque omnium sententia et voluntates consentiant ut haec ipsa causae susceptio non tantum nobis sed universae reipublicae christianae pacem, tranquillitatem, otium, concordiam M^{ti} vero V. immortalitatem afferat. Quapropter cum ad prudentiam M^{tis} V. pertineat non solum videre quid ubique agatur, verum etiam providere, quid futurum esse possit, hoc imprimis mea supplicatione a M^{te} V. assidue impetrare contendo, quod ex M^{tis} V. Viennam adventu iuxta clementissimam M^{tis} V. oblationem mihi certissime polliceor. Et quamvis tum a ser^{ma} regina tum ab aliis regni ordinibus ad ingressum in Transsilvaniam sollicitatus essem, non alia tamen me res hic hactenus detinuit, quam expectatio litterarum M^{tis} V., ut cognita eius voluntate et causas rerum susceptarum melius agere, contrariis vero possem opportunis occurrere. Qua accepta nulla iam interposita mora, in Transsilvaniam proficiscor. In conventicula autem quae ad dominicam Reminiscere ab illis indicta fuerat et si quid conclusum sit, nondum intelligam; arbitror tamen de dimissione alterius chawsii, de quibus M^{tem} V. per Gregorium Bornemyzza certiozem feci, eos aliquid decrevisse. Quicquid tamen erit, ubi in Transsilvaniam venero, perscribam omnia M^{ti} V. diligenter.

In his autem, quae mihi nunc M^{ti} V. scribenda essent, eo sum brevior, quod ea omnia M^{tas} V. ab ipso Gregorio intelliget. Cum autem in omnibus bellicis rebus primus impetus difficilis admodum esse soleat, M^{tas} V. ita de constituendo praesidio cogitare, tamque firmum et validum exercitum tam ex armatis quam levis armaturae militibus conscribere dignetur, ut cum primum

tractatus fieri ceperint, eo momento et praesidia adsint, quibus, dei auxilio, illud quod M^{tas} V. facere instituit, non solum incepisse, verum etiam incussa omnibus formidine pro optimo huius regni statu, rem coeptam ad effectum perducere posse videatur, non diffidens quin M^{tas} V. etiam in ipso armorum strepitu, memor suae clementiae ita cum ser^{ma} regina eiusque ill^{mo} filio agat, de quibus nunquam immemor esse possum, quemadmodum eius benignitas expostulat.

Sebesienses ¹⁾ qui prius comiti Themesiensi parebant, nunc aliquantulum ab illo dissentiunt, parere illi amplius recusantes, quorum propterea quod confinia regni teneant, magna semper ratio a regibus Hungariae habita fuit. Hii quoque mecum nunc conveniunt, quorum operam propter magnam rei militaris disciplinam, ubi de auxiliariis copiis M^{tis} V. confirmati fuerint, ut necessariam, ita utilem quoque futuram non diffido. *stb.* Waradini quarta die mensis martii, anno domini 1551.

Eiusdem Maiestatis Vestrae sacr^{mae}

fidelis

Frater Georgius

(Eredeti.)

CXXXIII.

1551. márcz. 4. Nagy-Várad.

b)

Frater Gy. Ferdinandnak. Két előkelő rácz van vele alkudozásbani, hogy ha Ferdinándtól segítettetének, képesek volnának 60,000 fegyverest a török ellen kiállítani. Kéri ő felségét, fogadja őket kegyesen.

Sacratissima regia Maiestas *stb.*

Duo summi viri sunt in regno Rasciae Paulo Bakÿth non inferiores qui memores religionis christianae in qua a puero fuissent educati, posthabita abominatione turcica, brevi se mihi exituros polliciti sunt christianasque partes tuendas suscepturi. Hi cum summis opibus magnaue inter Turcos autoritate polleant, de sexaginta millibus hominum praesidiariorum ex his qui servitute turcica pressi ad libertatem aspirant, se respondere posse dicunt, cum primum de firmo christianorum principum auxilio certiores fierent. Cum igitur eiusmodi novarum rerum accessione deus tam optimos M^{tis} V. conatus pro salute regni huius

¹⁾ Karánsebesiek.

susceptos iuvare velit; supplico M^{ti} V. domino clementissimo, dignetur M^{tas} V. tum illos, tum alios quoque omnes, qui tam optima mente erga rempublicam christianam sunt, ubi ad nos venerint, gratia sua prosequi, ut beneficio M^{tis} V. provocati, maioribus obsequiis suam erga rempublicam christianam fidem declarare possint. Quorum petitionibus adductus proprium meum hominem ad eos misi, qui cum primum redierit, quo amino illi sint quidque mihi per eos significatum extiterit, faciam ut M^{tas} V. ex me quamprimum ea omnia intelligat. M^{tem} V. deus conservet incolumem. Waradini quarto die mensis martii anno domini 1551.

Eiusdem Maiestatis Vestrae sacratissimae

fidelis

Frater Georgius mp.

(Eredeti.)

CXXXIV.

1551. márcz. 6. Augsburg.

V. Károly császár Frater Györgynek. Dicséri Fr. Gy. buzgalmát, melynek folytán az Erdély átadása iránti tárgyalások kezdetüket vehetik. Igér a maga nevében is méltányosságot János Zsigmond iránt s biztosítja, hogy Ferdinand sem lesz háltatlan Fr. Gy. irányában.

Carolus divina favente clementia Romanorum imperator augustus etc.

Reverende in Christo pater *stb.* Quum ex ser^{mi} Romanorum Hungariae *stb.* regis etc. fratris nostri charissimi relatione cognoverimus inter Ser^{tem} ipsius et ser^{mi} quondam Hungariae regis Joannis piae memoriae filium opera et interventu Dilectionis Tuae tractari, de cedenda eidem ser^{mo} fratri nostro Transilvania provincia, deque compensatione praedicto filio regis Joannis loco commodo ac tuto tradenda, non potuimus tum pro nostro in rempublicam christianam, cuius causam hic agi cernimus, studio, tum pro desiderio pacis et tranquillitatis in regno Hungariae provehendae, non magnopere probare laudabile hoc consilium et institutum; maxime quum intelligamus quam ea provincia ad reliquum pondus totius regni Hungariae sustinendum apta sit. E re itaque futurum arbitramur, ut detur opera, quo ea tractatio mature absolvatur, antequam quisquam coeptum opus intervertat. Hanc rem quum opera et industria D^{nis} Tuae plurimum iuvare possit, eandem D^{nem} Tuam hortamur, omni studio ab ea petentes ut qua hactenus dexteritate negocium hoc promovit ac direxit, eadem facilitate et promptitudine adesse atque operam

dare velit ut res ad destinatum finem deducatur, priusquam opus tam sanctum et reipublicae utile quisquam inturbare possit. In quo de christianitate tota optime merebitur; efficiet enim ut securius illae provinciae in pace conservari possint, ac securitati rerum praedicti filii regii recte consulat. Nam quod ad ser^{mum} fratrem nostrum attinet, de eius fide ac voluntate nihil metuendum arbitramur, quin huius officii erga praedictum filium regium et D^{nem} Tuam nunquam immemor neque ingratus futurus et quaecumque promittet, perquam sancte servaturum. Quod ut Ser^{tas} ipsius faciat et nos quoque pro nostra parte omni studio et diligentia adnitemur et huius officii memores D^{nem} Tuam omni animi propensione prosequamur. Datum in civitate nostra imperiali Augusta Vindelica die sexto mensis martii anno domini MDLI. imperii nostri XXXI.

Carolus mp.

A. P. (Ant. Perronot) mp.

Oberburger mp.

Külczim: Reverendo in Christo patri sincere nobis dilecto Georgio Episcopo Waradiensi. (sig. impr.)

(Eredeti.)

CXXXV.

1551. márcz. 9. Krakó.

Zsigmond Ágost a lengyel király Fráter Györggynek. Hallja, hogy közte s Erdély főbbjei közt újra egyenlenségek törték ki. Inti Fráter Györggyöt, jusson eszébe, hogy az elhalt János mily nagy bizalommal volt hozzá; működék az özvegy királyné s a királyfi érdekében ehhez képest.

Sigismundus Augustus dei gratia rex Poloniae stb.

Reverendissimo in Christo patri domino Fratri Georgio episcopo Waradiensi stb.

Reverendissime stb. Quantam animi voluptatem conceperamus, cum esset nobis nunciatum post reconciliatam Paternitatis Vestrae cum quidusdam illius regni optimatibus gratiam, magnam pacis et tranquillitatis spem isthic illuxisse, tantam nunc solitudinem gerimus quod audiamus novorum dissidiorum apud vos increcere quaedam non obscura seminaria. Et quidem quod ad P^{tem} V. attinet, nobis persuademus illam memorem et beneficiorum ser^{mi} olim principis Joannis regis et suae fidei, omnia sua consilia eo dirigere ut ser^{ma} coniunx illius soror nostra una cum illustrissimo filio non salutem solam ac incolumitatem sed et dignitatem regiam retineant, quod cum facit a deo pri-

num iusto iudice ac remuneratore gratiarum praemium expectat sempiternum; deinde apud omnes homines apud nos praecipue gratiam immortalem inibit, expectationique illius optimi regis respondebit, qui moriturus ei tantam fidem habuit, ut non alis se, coniugem, liberos, fortunasque suas quam P^{ti} V. crediderit. Det itaque P^{tas} V. operam ut omnes intestinae dissensiones tollantur, ne odia civilia hostibus ad vestram, quod deus omen avertat, interniciem animum adiiciant, utque ser^{ma} soror nostra ac eius filius in quibus maxima salutis et incolumitatis vestrae pars sita esse videtur, in tranquillo aliquo constituentur loco. Quam ad rem si quid nos ope vel consilio posse P^{tas} V. intelligit, nobis significet; facilius enim cognoscere praesens isthic quam nos absentes poterit, qua ratione succurri illis Maiestatibus queat, profecto nec charitatem fraternam ser^{ma} soror nostra eiusque illustrissimus filius, nec vos socii benevolentisque regis studium desiderabitis. Interim ut bene valeat P^{tas} V. optamus. Datum Cracoviae IX. martii anno domini M.D.LI. *stb.*

Sigismundus Augustus rex.

(Egykorú másolat.)

CXXXVI.

1551. márcz. 14. Krakó.

Knáta Péter krakkói palatinus Frater Györgynek. Emlékezteti János király halála előtt tett fogadására, hogy nejenek férje, jának apja gyandát viseli Fr. Gy. magát. Eddig megfelelt e kötelességének; most az a híre, hogy a királyné állhatlansága miatt mást gondolt. Inti, hogy mint férji viselje magát az asszonyi gyöngeséggel szemben s ne árulja el azokat, kiket a haldokló király reá bízott.

Reverendissime in Christo domine, amice *stb.* Quod scribit rev^{ma} Dominatio Vestra pleniores litteras se missuram fuisse, si meas a cubiculario regiae Maiestatis accepisset, ego sane hoc affirmarim me ad rev^{mam} D^{nem} V. hisce temporibus non unas dedisse: cui autem singulas mandarim, non satis teneo. Cubicularius certe regius me inscio isthic profectus in causa fuit, ut nullas ad rev^{mam} D^{nem} V. adferret. Utut res se habeat, V. profecto rev^{ma} D^{tio} pro antiqua et mutua necessitudine, ea quae illi erant in animo, scribere et in sinum amici tuto effundere potuit; non expectatis a me ullis litteris, cum me ea in se voluntate fuisse semper cognoverit, ut quae scirem vel sentirem, ad rev^{mam} D^{nem} V. primo quoque tempore perscriberem. Atque isthic quidem quid agatur, ex litteris rev^{mae} D^{nis} V. ne suspicari quidem,

nedum intelligere licuit. Rumores autem ad nos afferuntur in dies qui nos peius habeant: quibus non mediocriter commotus officii fideique (quae mea est consuetudo) commonefacere statui; quamquam de illa quam pridem concepi opinionem, eandem hactenus retineo. Primum ante omnia veniat in mentem singularis illa ser^{mi} Joannis gratia, veniant in mentem item beneficia, quibus ille rev^{mam} D^{nem} V. satis liberaliter et benigne prosecutus hoc ad extremum voluntatis suae erga illam testimonium cunctis mortalibus reliquit. Etenim quid, quaeso, maius in rev^{mam} D^{nem} V. conferri potuit? quam quod ille cum praeclaram quandam spem de fide, de prudentia, de animo excelso rev^{mae} D^{nis} V. animo praesumpsisset, nec se in eo falsum aliquando iri sibi persuasisset: illi omnia bona sua, hoc parum fuit, coniugem, nec hoc suffecit, infantem orphanum commisit, fidem illius et conscientiam obtestatus est, breviter, cum se fatis cedere oportere vidisset, rev^{mam} D^{nem} V. coniugi suae maritum, filio parentem pro se suffecit. V. rev^{ma} D^{tio} recepit, in locum successit, hactenus et sibi et aliis satis fecit, nunc primum mulieris inconstantia, qui sexus imprudens, futuri plane expers est, offenditur. Memini eam a sapientibus sententiam profectam, virum illum esse non, qui mulieri succumbat; sed qui ipsius imbecillitati cedat, illa sane mulier sit, muliebrem in modum peccat. Rev^{mam} D^{nem} V., vir est, viriliter et fortiter ut fortem et constantem virum agere decet. Neque saue illa se rev^{mae} Dⁿⁱ V. commisit, ut eius ingratitude offendi debeat; sed ser^{mus} Joannes et illam et filium in manus tanquam tutorias rev^{mae} D^{nis} V. tradidit, qui fide obstricta solvi et libera esse nequit, nisi recte et fideliter mandata exequuta sit. Ne, si secus fecerit, et beneficiorum ingrata esse et memoriae suae apud posteritatem non omnino bene consuluisse videatur. Itaque rogo, obtestor, ut amicus integerrimus moneo, ne stationem D^{tio} V. rev^{ma} deserat, neve orphanos relinquat, saluti et incolumitati ipsorum, quantum in illa est, provideat, consulatque. Unde a deo primum eorum qui fidem colunt optimo remuneratore premium, a nobis et cunctis mortalibus perpetuum nomen, quin etiam, ut ita dicam, ab ipsis quoque ser^{mi} Joannis regis manibus actas gratias referre poterit. Atque quia hic familiaritatis et amicitiae usus metum omnem, ne rev^{mam} D^{nem} V. offenderem ademit, haec scribere et libere ut amico amicum commonefacere visum est, non quod aut de fide illius aut de officio prudentiaque dubitarem, sed quia et reginae et filii eius calamitas ad scribendum me compulit. Regia Maiestas Poloniae etsi undique hostes incumbunt iam Turcae, iam Moldavi, iam Tartari, iam Moscovitae extrema minantur, tamen si opus fuerit illaque tum potuerit, non omnino deerit; modo rev^{ma} D^{tio} V. quod est eius prudentiae ac officii, faciat et incolumitati primum, conditioni deinde reginae et filii

eius prospiciat. Te rev^{mam} D^{nem} V. optime et diutissime sanam cupio. Datae Cracoviae feria sexta post Laetare anno domini MDLI.

Rev^{mae} D^{nis} V. amicus integerrimus.

Petrus Kmita

Comes in Visnicze, palatinus et capitaneus Cracoviensis.
Rev^{mo} domino, domino Fratri Georgio *stb. stb.*

(Egykorú másolat.)

CXXXVII.

1551. márcz. 19. Bécs.

Ferdinand Frater Györgynek. — Épen az erdélyi ügyek miatt jött sietre Bécsbe Augsburgból, megküldi neki a császár levelét ¹⁾ s kéri hogy Izabellára minden módon hatni törekedjék, miszerint Erdély átadása jó egyesség útján, a vérontás elkerülésével történhessék.

Ferdinandus *stb.*

Reverendissime *stb.* Non dubitamus quin spect. et mag^{cus} Andreas de Bathor supremus regni nostri Hungariae capitaneus Devotioni Tuae iussu nostro significaverit, nuncium illius Gregorium Abstemium Augustam ad nos paulo antequam illinc discederemus, pervenisse eiusque dimissionem huc Viennam a nobis dilatam fuisse. Nunc autem D^{aem} Tuam clementer certiorrem facimus, quod nos postea ternas illius litteras de quarta et unas de nona praesentis mensis accepimus, quibus nos D^{tio} Tua de iis, quae subsecuta sunt, et de mutatione negotiorum diligenter certiores reddidit, quodque D^{tio} Tua se iterum in Transilvaniam recipiat extrema quaeque tentatura. Quae quidem D^{nis} Tuae studia pro regni salute suscepta nos a D^{ne} Tua clementi animo suscipimus et probamus et propterea quanta fieri potuit celeritate nostrum huc adventum maturavimus, herique applicuimus, et iam omni studio, cura et diligentia ea, quae ad hanc nostram regni et totius christianitatis causam perficiendam pertinent, agere et tractare incepimus, in idque clementi et paterne animo incumbimus, ut omnia ita peragamus, tractemus et concludamus, quo nobili isti provinciae Transilvaniae adeoque aliis regnis et dominiis nostris defendendis, prout necessitas postulat, prospicere, atque omnia ad hanc rem pertinentia cum fructu et utilitate executioni mandare ad optatumque finem et effectum perducere, dictumque D^{nis} Tuae nuncium citra longiorem moram et

¹⁾ Ez V. Károlynak márcz. 6-ki levele.

procrastinationem ad eandem cum gratiosa responsione nostra remittere possimus. Hoc ipsum autem Dⁿⁱ Tuae ideo per has litteras nostras indicare volumus, ut coeptis suis conatibus et institutis forti et inconcusso animo insistat et de nostris paternis studiis, subsidiis et praesidiis firmam spem et fiduciam habere possit. Quo vero D^{tio} Tua negocia eo melius et fructuosius cum serenissima regina et Petro Petrovith agere et tractare valeat, transmittimus eidem Dⁿⁱ Tuae sacr. caes. et catholicae regiae M^{tis} fratris et domini nostri charissimi litteras ad D^{nem} Tuam et eos scriptas. Et clementer eidem committimus, ut omni cura studio et labore, omnibusque possibilibus viis, mediis et rationibus memoratam serenissimam reginam ab eius proposito abducere eique persuadere contendat, ut gratiosam et clementem oblationem nostram suspiciat, et in amicabilem concordiam et transactionem nobiscum condescendat, quo christiani sanguinis effusio evitetur et praecaveatur, nosque et ipsa regina, uti christianos principes decet, in bona amicitia statusque regni omnes pro illius defensione salute et conservatione in unione et concordia permanere possimus. Nos enim longe propensiores sumus ad ineundam cum ipsa serenissima regina eiusque filio sinceram et amicam concordiam, quam ad tentandum vel inferendum illis aliquid, quod grave eis esset. Potest autem ipsa serenissima regina per se facile pendere et considerare, si ad concordiam nobiscum ineundam non condescenderit, quae ei imminent pericula et quid evenire possit, praesertim cum non ignara, sed experta sit, quid sub pollicitationibus et blanditiis Turcarum lateat et quantum eis fidendum sit. Nos tamen prudenti iudicio et consilio D^{nis} Tua relinquimus et committimus, num ipsas caes. M^{tis} litteras nunc eis praesentare aut commodius magisque oportunum tempus expectare velit. Non dubitantes, quin D^{tio} Tua quicquid utilius esse viderit, fideliter summoque studio curatura et tractatura sit. Nos vero uti iam diximus, nihilominus omnia ad rem necessaria paterne et clementer curaturi, et D^{nem} Tuam auxiliis, et subsidiis nostris nequaquam derelicturi sumus. Eandem clementer requirentes, ut nos de omnibus, quae emergerint, et in quo statu res sint constitutae, deque aliis necessariis occurrentiis diligenter omni tempore certiores reddat. In quo nobis D^{tio} Tua rem gratissimam et negocio cum primis proficuum factura est . . . stb. Datum in civitate nostra Vienna die XIX. mensis martii, anno domini MDLII. stb.

Ferdinandus mp.

J. Jonas. D.

Vitzecanzler mp.

Ad mandatum s. reg. M^{tis} proprium

J. Jordanus. mp.

Külczim: Reverendissimo in Christo patri Fratri Georgio . . . stb.

(Eredeti.)

CXXXVIII.

1551. márcz. 25. — Bátor.

Ecsedi Báthory András Fráter Györgynek. — Azt hiszi, hogy ha a barát által az ügyek szerencsésen befejeztetnek, abból nemcsak az egész ország szabadulása, de a kereszténység közjára következhetik.

Reverendissime domine tanquam pater nobis observandissime *stb.* Misit erga nos sacr. regia M^{tas} dominus noster clementissimus unum fasciculum litterarum mandavitque nobis M^{tas} sua sacr. ut quam celerrime fieri posset ad D^{nem} V. rev^{mam} transmittere deberemus, ex quarum litterarum continentia intelliget eadem, quo studio quave diligentia et clementia et regia M^{tas} et caesar Carolus domini nostri clementissimi incepta ista negotia susceperint, adeo sane clementer, ut nulla ratione volunt quod per M^{tes} suas aliquis defectus in istis possit contingere negociis. Quare in hoc D^{nem} V. rev^{mam} rogamus tanquam dominum et patrem nobis observandissimum vehementer, quod ita omnibus viribus suis eadem laboret, ut incepta negotia optatum sortiantur exitum. Namsi D^{tio} V. rev^{ma} bona ista incepta ad optatum deduxerit exitum, fieri potest, ut tam eliberatio regni huius, tam etiam salus reipublicae christiane exinde subsequatur.

Ex curia nostra Bathorea, feria quarta in festo annunciationis Mariae anno 1551.

Andreas de Bathor, comes et
supremus regni capitaneus m. p.

Külczim: Reverendissimo domino Fratri Georgio *stb.*

Eredeti.

CXXXIX.

1551. márcz. 26. — Bécs.

Ferdinánd Fráter Györgynek. Óhajtja a helyet tudni, a hol a küldendő biztosok előbb a baráttal találkozni fognak.

Ferdinandus etc.

Reverendissime *stb.* Postquam huc venimus continuam sedulamque damus opera ut ad ea, quae et per nuncium et litteras nobis Devotio Tua significavit, eidem clementem negocioque convenientem relationem et responsionem demus, atque adeo satutum

iam nobis est insignes commissarios virosque primarios brevi omnino ad D^{nem} Tuam ablegare et emandare, de mente et voluntate nostra plene instructos et informatos. Visum igitur nobis est hunc Gregorium Abstemium D^{nis} Tuae nuncium ad eam praemittere, illique significare dictos commissarios nostros sine mora subsecuturus esse, a quibus D^{no} Tua quae sit mens et voluntas nostra quaeque iam pro huius negotii adiumento et promotione ordinaverimus et curaverimus, abunde cognoscere poterit. Quamobrem D^{nem} Tuam clementer requirimus ut spect. ac mag^{num} Andream de Bathor etc. sine dilatione certiolem reddere velit, ubinam dicti commissarii nostri, qui in tribus vel quattuor diebus hinc discessuri sunt, D^{nem} Tuam reperire et se cum illa coniungere possint, ut nulla mora negotiis agendis et tractandis intercurrat, sed quae necessaria fuerint, eo tempestivius provideantur. In quo D^{no} Tua nostram benegratam executura est voluntatem. Datum Viennae die 26. martii 1551.

Az irat élen : Fratri Georgii 26. martii.

Fogalmazvány.

Közli: KÁROLYI ÁRPÁD.

ÚJABB REGESTÁK A KÜLFÖLDI LEVÉLTÁRAKBÓL.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Zeidler jelentése.

»Von Bethlehem Gábor wird fürgegeben dass er niemals so gut gewesen als jetzt.« Nem rég azt mondta egy catholicus főurnak; »ha helyre állhatna közte és ő felsége közt a bizalom, az egész kereszténységben senkisésem használhatna annyit a császárnak mint ő.«

Bethlen követeket küldött volt a nádorhoz, ezért Eszterházyt, a császár hívét, e napokban odaküldték, mert Bethlen országgyűlést tart, melyen magyar követek is megjelennek. Nehány főúr és főpap Alsó-Magyarországban találkozni fog, a cancellár ma szintén oda utazott. »És mag noch wol etwas beysorge diss Orts bey diesem Handell sein, weil der Bethlen mit dem Palatinus zu Lublin, correspondenz haben solle.« Bécs jul. 16/26. 1623.

Ugyanaz.

Az udvar jó színben festi a magyar állapotot, de jó helyről hallom, hogy ott nyugtalanság van kitörőben. Bethlen kijelentette, hogy eddig a kardját maga mellett tartotta, de ha nem tartják meg mit ígértek, nem kímél senkit, ha két karjába kerül is. Bécs jul. 29/19.

Ugyanaz.

Aug. 16. ára gyűlés van hírdetve Lőcsére, hova a császár Pázmánt és Eszterházyt küldi. Itt azzal vigasztalódnak, hogy Bethlen és a nádor közt egyenletlenség van. Mégis újra felkelés várható ott, ha a birodalomban nemsokára nem lesz béke. Bethlen ez évben aranyokat veret »Electus rex Ungariae« czímmel. Azt mondja, ő iránta sem volt a császár szavatartó. Bécs jul. 23. 1623.

Ugyanaz.

A magyar fölkelés napról napra fenyegetőbb, az erőszakos reformatio okozza leginkább. Maguk a magyarok kérik, hogy a császár a magyar katonasághoz a várakban egyenlő számú német harczost küldjön. Három ezer embert rendeltek oda. Bethlen most hadiszemléket tart. Parancsot adott ki, hogy gyorsan arassanak és ássák el a gabonát. Hatalmat nyert a portától a magyar határok basáival rendelkezni és a moldva és oláh vajdákat kedve szerint kinevezni. Csak a budai basához kell fordulnia. A bosnyai basa már meg is indult. Bethlen szabad zsákmányt ígért hadának. Azt mondja, hogy kész rabszolgája ő felségének, ha véget vet az ellene elkövetett jogtalanságnak »alias melius esse aperto Marte de invicem prosequi, quam falsis amicitiiis frui.« Most újra követség megy hozzá, a győri püspökkel. Azt hiszik, kíván valamit, miye még nincs. — Az elbocsátott 4000 kozákot visszahívták és a Fehérhegységbe küldték. Bécs jul. 30. 1623.

Ugyanaz.

A magyarok részéről fenyegető, bizonyára nem megvetendő veszély dolgában az udvar azt mondja: »Man wolle mit solch Barbarischen Völkern wol übereinkommen.« A császár Mansfeld Brunót e napokban kérdezte, a magyarok betörése esetére várhat-e segílyt a szász kerületektől? Ő igent mondotta és engem is kérdezett, mire azt feleltem, hogy a többi kerület is segítene, ha ő Felsege a rendek szeretetét megnyerné. Kérdeztem, Bethlentől mit várnak? Azt felelte, nem lehet bízni benne: »Er mache es auf Türkisch« és már foglalót is adott katonáinak, úgy, hogy mindennap nagy sereget gyűjthet zászlói alá. — Jó forrásból hallok, hogy a nádor és néhány főúr németeket akart befogadni a várakba (l. föntebb), de a megyék elleneztek, mert nincs veszély, Breuner ezredes nem akar Eszterházytól parancsot elfogadni. A császárt felhívják, ne vesse meg Bethlent, ki nagyon panaszkodik a főpapok és a kamara ellen és kinek 40,000 embere készül Szolnok felé. Maga sept. 15-én jó Kassára. Itt a biztosok választát várják, kik 100,000 frtot vittek magukkal. Bécs, aug. 19/29.

Relation auss Wien, was vom Ungarischen Wesen vernommen wird.

Aug. 28. 1623.

Bethlennek 27,000 kópjása van, azonfelül számos oláhja és hajdúja. Nem tudják még, Lengyelország, vagy a császár ellen indul-e. Nagyon tudakozódik a beszterczebányai biztosok felől. Békét akar, ha a császár enged kívánságának. Váradon van hada, 24-ére őt is oda várták. Török és tatár hada még nincs.

Krakóból írják, hogy Bethlen ott szabad átvonulást kért a 7 városon át, különben kierőszakolja azt. A rendek meg akarják azt adni, de a király ellene van. — A bosniai basa Eszék felé megy. Veszprémet és Pápát akarja ostromolni. Az alsó-ausztriai rendek általános felkelést hirdettek.

Zeidler jelentése.

A császár a cseh és morva őrségeket a magyar határra küldi. A magyar kamara parancsot vett nagy mennyiségű eleséget szállítani Pozsonyba és Hainburgba. Szécsy, Forgács és Eszterházy egyenkint 1000 lovasat toborzanak. Nehány magyar megye hűségében is bíznak. Bethlen nagyon fenyegeti őket azon esetre, ha németeket fogadnak be. Bécs, sept. 10.

Ujvár sept. 15.

Bethlen a török iránti tekintetből viseli a királyi czímet.

Zeidler jelentése.

Azt hallom, Fenségedet felszólítja a császár, küldje lovaságát a magyarok ellen, tán löport és munitiót is kérnek. Azt hiszem, csak ürügy mindez, hogy állandó katonaságot tarthassanak Magyarországon, »cum terrore et effectu ad intentiones.« Különösen Pázmán ösztönöz erre. Azonkívül az a terv, hogy sok ezer kozák törjön be Erdélybe. »Wer weiss, wehm auf solche Felle das hungarische general uffbot zum besten kommen möchte? Wie ich vernehme, urgirt Bethlehm nicht der Länder letzte Confoederation, sondern die Union welche Kaiser Matthias approbirt hat.« Bécs, sept. 17.

Ugyanaz.

Ma futár jött Magyarországból, hogy Bethlen 12,000-nyi hada már beyette Szt.-Andrást s Putnok várát. Ezen hírré Breuner ezredét Érsek-Újvárra küldték. A nádor és az alsó magyar rendek nem bánják, ha császári hadakat vezetnek oda, csak lengyelek ne legyenek. Általános felkelést akarnak hirdetni. Montenegro szinte a magyar határ felé indult 17,000 gyaloggal. A Morvában levő 2000 lengyelt haza bocsátották. Bécs, sept. 17.

Ugyanaz.

Bethlen részéről nagy kárt várnak, ha Breuner ezrede nem jut be Érsekújvárra. Montenegro most Szakolczán van. Gutta és Érsek-Újvár felé indul. Pozsony és Magyar-Óvár készek őrséget fogadni be szükség esetén. Weckh és Kollonics (ki nemrég áttért) fognak ott parancsolni. A lengyel cancellár ő felségének azt írta, hogy kívánata szerint fog eljárni, mi abban áll, hogy 20,000

lengyelt küld Bethlen ellen. De Bethlen testvére már megszállotta a szorosokat és összeköttetésben áll néhány lengyel vezérrel. Bethlen a nádornak saját fia által mondatta, hogy ha elfogja, nyársba vonatja, mert nem felelt meg az országgyűlés végzéseinek. Batthyány azt hiszi, hogy Stajerbe, Troppau-felé és Ausztriába egy-egy sereg fog betörni. Egy főbasa írásban biztosítja a császárt, hogy a porta Bethlent csak megtámadtatása esetén védi. Ha a lengyelek beavatkoznak, a tatárok ellenük mennek. Szécsy lemondott, mert semmit se talált készen. »Sitzt auf seinem Schloss Murán, undt saget, Er müste sich richtén nach dehm, so das königreich schutzen könne, Er sey des Bethlehms macht zu schwach.« Bécs, sept. 24.

Ugyanaz.

Nagyon félnek Bethlentől. Bécsben félévre eleséggel látják el magukat. Léva feladta magát, Kollonics fogságba esett. Ma egy hete Eszterházy Érsek-Újvárba vezette a császári sereget. Az udvar azzal vigasztalja magát, hogy a Bethlent pártoló nagyvezért letették. Kurcz követ ajándékokkal megnyerte a basákat, kik nem engedik, hogy Bethlen hajóhidakat építsen Budánál és Esztergomnál. — Morvaország négy hónapon át 10,000 katona ellátását vállalta el. Bécs oct. 1. (Mell.)

Bethlen Gábor proclamatiója a magyar vendekhez Szendrő sept. 21.

Zeidler jelentése.

»Ueber des. Gábors starckes Streiffen ist sich nicht zu verwundern, mann nötigt Gott die strafe ab durch die grosse Drangsal so man den Evangelischen zufüget. — Inn Summa, Ich habe Inn Oesterreich mit Bestürzung von vielen Leuten iczo solche desparatas voces gehört, dass sie sich der Türcken ankunfft mehr erfreuen denn befürchten, undt under ihnen gewissens freiheit verhoffen.« Oct. 16/26.

Auss Wien vom 8/18 october.

Tiefenbach ezredét Nagy-Szombat felmentésére rendelték, de a polgárság nem engedte. Erre Bethlen huszárjai megtámadták az ezredet, 4 zászlót (»Fändl«) levágtak, a többi 6 egy templomba menekült, hol már 5 napja van éhen szomjan. Az öreg Thurn gróf 2000 emberrel ostromolja őket. — Nagy-Szombat be van véve — Bethlen roppant zsákmányra tett szert. Pozsony őrsége egy kitörésnél nagy veszteséget szenvedett. A Morvamezőre naponkint betörnek a huszárok.

Zeidler jelentése.

Bethlen Gábor birtokában van az egész Fehérhegység. Montenegró Szokolczán akarja bevárni a lengyeleket, maga nem mer ütközni (d. nélkül.)

Bécs, oct. 11/21.

Tiefenbach ezredének 2 zászlaja Bethlennek esküdött hűséget. Az egész Csallóköz birtokában van. Rajkán hajóhidat verek. Már 12000 magyar van Dunántúl. Bethlen N.-Szombaton van. Pozsony ostromára készül. Mindössze 80,000 katona követi zászlóit. A komáromi parancsnok ide izent, hogy ostrom esetén nem fogja magát tarthatni soká. Thurn 10,000 törököt, a jägerndorfi herczeg sok tatárt vezet. — Ő Felsége Lengyelországba küldött segélyért. Bécs maga is fél.

Lengenfeld szász megbízott jelentése.

A császári sereg (Gödingben) Bethlen hadától körül van véve. Nagy szükségben van. A nagy malmot összelőtték. A várat szorongatják, melynek megadása nem sokára várható, Nikolsburgnál a magyarok néhány száz szállítás-kisérőt levágtak.

A foglyok szerint Bethlennek 70,000 katonája van. Terveit nem tudják. Érsek-Újvárott leakarták fegyverezni a magyar őrséget, de ez ellenállott. Ott is nagy a szükség. Bécs nov. 15/5. 1623.

Ugyanaz.

A Bethlennél volt 10—12,000-nyi törököt visszavonúltában megtámadták a komáromi és újvári őrségek, 900-at levágtak és sok keresztényt kiszabadítottak. Bethlen követe, ki nagy csendben jött ide, 12 pontot terjesztett a császár elé. Nem kapott audientiát, a császár nem hagyta jóvá, a mit a nádor Bethlennel határozott, hogy a császár seregét megmentse. Így pénteken a követ elutazott. A 12 pontot a főherczegeknek, a bajor herczegnek és az egyházi fejedelmeknek beküldték vélemény adás miatt, Bethlen serege a Fehérhegységben, a császári Auspicz körül táboroz, emez jobban garázdálkodik mint az ellenség. Bécs nov. 20., dec. 6.

Bécs, dec. 9.

»Hungari tam inducias quam ultiores tractatus dissuadent.« Mások szeretnék, ha még e két feltétel is volna, hogy Bethlen vissza menjen Erdélybe és hogy ő Felsége meghosz-

szabbíthassa a fegyverszünetet. A törököket, kik zsákmányukat elvinni akarták nov. 27-én Eszterházy megtámadta és legyőzte, 30-án újra nagy csatát nyert ellenük.

Lengenfeld jelentése.

A magyar alkudozásokat rejtegetik. Bethlen Beszt.-bányába ment, magával vive a nagy-szombati főtanácsosokat. Lovassága ott maradt. Jan. 3-án ő Felsége követeket küld Pozsonyba, Bethlen szinte, hogy a fegyverszünetet mart. 1-éig terjeszszék. Bécs dec. 20/10. 1623.

Ugyanaz.

Múlt szombaton Eszterházy a császárnak átadta a török foglyokat és zászlókat. Félnek, hogy a császári követ lakol érte. Bethlen panaszkodott, hogy a császár akkora hadat gyűjt ellene, minek következtében ő Felsége több ezredet el akar bocsátani. Bécs jan. 24/14. 1624.

Zeidler jelentése.

Az alkudozások Bethlennel nem sok reményt nyújtanak békére. Ő Felsége csak mart. 25-ig enged fegyverszünetet. Írt a brandenburgi választónak, ne engedje meg Farnsbeck ezredesnek Porosz- és Lengyelországban Bethlen részére toborzani. A császáriak nagyon örülnek, hogy Bethlen nem bírja már Oppet és Ratibort, mert ott a boroszlói fejedelem-gyűlésen bajt okozhatott volna. Bécs febr. 14.

Ugyanaz. Nincs sok remény a békéhez. Bécs febr. 25.

Ugyanaz. (Chiffre.)

»Man will Nachrichten haben, dass (Erzherzog) Leopoldus sich zum General wieder Bethlen Gábor hette dorffen gebrauchen lassen, inn sonderheit, weil so grosse Confusion unter den Obristen, so eines Hauptts bedürffig wären. — Darinnen Leopoldus sich desto eher einzulassen Ursach hette, weil ohnediess ein Friedbruch des Türken dabei zu besorgen. Eggenberg dixit: diss were die grösste Thorheit dass key. Mt. einem solchen qui ad novas molendas natus videretur, undt aus vielen Ursachen nicht zum besten content zu sein gefunden worden, das Schwert in die Hand gäbe, eben so wol zu seiner avancirung diser Ortten, alss gegen einem Extero zu gebrauchen. Dazu Leopoldus gute mittel hätte, weil ihm das imperium militare nur cum plenitudine potestatis übertragen werden könnte. — Die Soldaten könnten sich ihm leicht devoviren. Bécs mart. 13. 1624.

P. S. Bethlen ügyében még nincs bizonyosság. Ő nem bízik és Trencsénbe 8000 embert küldött. Azt hiszik a tractatiót májusig halasztják. A török követet nagyon jól tartják. Azt mondja: parancsa van Bethlent békülésre inteni. A budai mufti a Bethlen ügyében elesett törökök lelkét elátkozta. Bethlen írt a bányavárosi kamaragrófnak, hogy tudósítsa a császárnak mozdulatáról és küldjön hozzá mindent. »Bethlen sagt, ehe die keiserischen kochten, wolte Er angerichtet haben.« A Magyar- és Morvaország szélén lakó oláhok megtámadták a náluk szállásoló lengyel katonaságot. A jägerndorf-i örgróf meghalt Kassán. Bethlen neki és Thurnnak havonkint 1200 tallért ígért, de alig adott 300-at.

Hungarica aus Wien 7. apr. 1624.

A császár ágyúkat és munitiót küldött Magyarországra hajón. A nádor írt ide, hogy vigyázzanak, ne keltsenek háborút. Eltiltotta alattvalóinak, hogy földjeiket bevessék. A 16,000-nyi lengyel Morvaországban nagy garázdaságokat visz véghez. Trencsénben Illésházy megelőzte őket és megerősítette a szorosokat.

Zeidler jelentése.

A Bethlennel kötött béke pontjait a mainzi választó közli Fenségeddel. »Summa rei praesentis besteht uff dehm, das es in Ungarn ruhig verbleibe.« Máj. 8. 1624.

Ugyanaz.

Sokan azt hiszik, Bethlen csak időt akar nyerni, míg a császár haza küldi a lengyeleket és a török őt jobban segítheti. Még együtt van a serege és a portáról írják, hogy a szultán a perzsa háború daczára, Bethlent szükség esetén 80,000 emberrel segíti. Bécs máj. 26.

Ugyanaz.

A lengyelek Vág-Újhelyet, Nádasdy birtokát elpusztították, 448 embert a templomban levágtak. A nádor újra kéri komoly büntetésüket, különben a köznép fellázad. Ezért ki is hirdette a külső megyékben a felkelést, kéri ő Felségét, ne vonja vissza. Itt ez nagyon visszatetszett, mert megakadályozhatja a császári hadak bevonulását a várakba, sőt az alkudozásoknak is véget vehet. A császár meghagyta tehát, hogy a nádor tartsa vissza a magyarokat, míg a lengyelek újra nem sértik őket.¹⁾ Ő felsége megbünteti a gonosztevőket, a többit elbocsátja. Tán 6000-nyi a len-

¹⁾ Junius 2. P. S. Zeidler az ellenkezőt írja.

gyekek száma, de ugyanannyi csőcselék van velük. Azt mondják: a császár nem fizet, zsákmányból kell élnünk.

Az erdélyi követet tegnap fogadta a császár. A testőrség díszben várta, az udvar pedig később ezt tagadni akarta. Bécs jun. 5. 1624.

Ugyanaz.

A császár a Magyarországon levő kozákokat kibékítette a lengyel királylyal. Az alsó magyar megyék a kozákok büntetését követelik. Újvár körül 10,000 magyar van együtt. Midőn a rendek a lengyel vérengzést tudatták Bethlennel, azt felelte, úgy kellett nekik, miért állottak ellene, midőn szabadságaikat védte. Előre figyelmeztette őket minderre. Ő Felsége biztosokat küldött a bánnyavárosokba. Bethlen onnan már mindent elvitetett és maga is oda ment, de előbb írta a nádornak, mennyire óhajtja fenntartani a békét. Mindazonáltal még nem adta át a szerződés értelmében a helyeket, és seregét is készen tartja, úgy, hogy gyorsan előteremthet 40,000 embert. Félő, hogy az alsómagyarorsz. zavar Felső-Magyarországot is, mely sokkal hatalmasabb, »Weil es (so zu reden) ein corpus« felkavarja, mert az egész ország tele van gyanuval. Bécs jun. 12.

Ugyanaz.

Bethlen követe útlevelet kért azon követek részére, kiket ura a római birodalomba küldene, mert házasodni akar. A török császár követeli tőle a segélyeért ígért helységeket, Bethlen nem ellenezte, csak halasztást kért. A tatár is sok pénzt kér, mit szinte megígért. Majó híre, hogy Nyitra-vármegye befogadta Forgácsot 8000 lovassal. Bécs jun. 16. (Mell.)

(Bethlen levele a császárhoz. Kassa máj. 29.)

Ugyanaz.

A császár 15,000 tallérnyi kölcsönt kért a magyar városoktól, kik nem adták. A nádor felszólal az ily kívánságok ellen, a nép nagyon ingerelt a lengyelek miatt és azt hiszi, hogy ő Felsége parancsából történt minden. A lengyeleket el fogják bocsátani.

Ugyanaz.

Julius végén folytatni szeretnék a török alkut Budán. A törökök nagyon gyülekeznek, tán a magyar megyék felkelése és a sok kozák Morvában gyanús előttük. A császári követet (Kurzot) a szultán és a nagyvezér nagyon szívesen fogadták. Kurz meg akarja várni ott Bethlen követeit. Bécs jul. 7.

Ugyanaz.

A török béke még nem bizonyos. A rácok 40,000 tallért elvettek a törököktől, mely összeget Sz.-Fehérvárra vitték. Gr. Zrínyi a kanizsai törököket nyugtalanítja. Nógrádnál e napokban nagy csetepaté volt. Bécs jul. 14.

Ugyanaz.

A törökök nagy számmal, és sok ágyúval Buda felé gyülekeznek. A Száván hajóhidat vertek. Azt hiszik, a Bethlen ígérte helységeket akarják elfoglalni. — Az érsek-ujvári katonák szükségét szenvedtek, a németek Pázmán javait vették igénybe. Bécs jun. 21.

Aug. 18. Négy hét előtt nagy földrengés Kanizsán és Sz.-Gróton.

Ugyanaz.

Bethlentől ma futár jött a császárhoz, kérdeni, hogy mennyire bízhat benne, ha a török megtámadja. A török leveleit is elküldte, ki biztos pártállást követel tőle. Bécs jul. 28.

Auss Konstantinopel 3. Aug. 1624. (Jó forrás.)

A kozákok roppant kárt okoznak Várna körül a miért is a lengyel követet elfogták. Tán a tatár khán egyetért velük. Ezért Huszein Merrhe basa, a császár nagy ellensége, minden baj okozója Bethlen Gáborral, fejét vesztette.

Ugyanaz.

Bethlen értesítette a császárt, hogy a porta felszólította őt segédcapatok állítására. A jelen alkudozásoknál szolgálatát ajánlja fel. »Es sein aber diss Orts dergleichen offertn verdächtigt weil die Türckhen den Bethlehem dissfalss auch gleichsamb pro Directore Ehren sollen.« A császári biztos Gr. Alheimb, ki 2 hete lehajózott a török alkuzhoz, Pozsonyból visszaküldte zöld búcsúzászlóját, mert a magyarok nagyon kinevették.

Az instructióban 1. a császár fenntartja minden jogát. Hisz a török kívánta e commissiót.

2. A zsitva-toroki békét csak a török szegte meg eddig.

4. Bethlen királyi czíme ellen tiltakozni kell, ha szóba jő.

A törökök Újvár és Nógrád körül folytonosan portyáznak. A kanizsaiak szintűgy tesznek. Csak Muraköz maradjon meg. Itt minden hiányzik; a veszprémi, pápai, győri őrségeknek 17 havi zsold jár. Sokan ezért Bethlenhez pártolnak. Bécs sept. 22.

(Oct. 4. A magyar alkut ő Felsége nem kezdi meg, míg Kurzot Budáról el nem bocsátják).

Ugyanaz.

Bethlen követeit a főurak nagyon tractálják. Szándékukról csak azt hallani, hogy nagyon békés és uruk felajánlja szolgálatát a török alkunál. Óvtak a török veszély elől. Ajánlást is kértek a brandenburgi házassághoz és a 40,000 elvett tallért visszakövetelik. A budai basa azon kívánságra, hogy Kurzot bocsássa szabadon azt felelte, hogy várnia kell, míg nem tudja, Bethlen személyesen jó e Budára. Maga Bethlen Szolnokon van most, népe Szikszó körül, védve a megyéket és terjesztve hatalmát. A császárhoz hű magyarok ellenben sokat szenvednek különösen Nyitra-megye. Budáról 12,000 török indult el, nem tudni még hová. Innen 4000 embert akarnak elküldeni. Bécs oct. 20.

Ugyanaz.

A törökök portyázása ellen Eszterházy Léva és Újhely közt a sikon egy helységet palánkkal erősített meg. Naponkint sok száz paraszt dolgozik ott. A budai basa panaszkodik, mert ez ellene van a szerződéseknél, de nem törődnek vele. Bethlen ugyanazt, mit itt mondatott az alkudozás ügyében, Budára is megizente. Az itteni követsége felől titkon hallom, hogy kifejezte hűségét és bizalmát, — és tanácsot kért házassága ügyében. Azt is mondták, hogy az illetőnek, kit a császár ajánl, catholicus vallása sem képez akadályt. A császár mindezt kegyesen fogadta és azt mondta: »Per deum sanctum, Ego amo Bethlemum sicut meum filium.« Tanácsát követség által fogja tudatni Bethlennel. Azt rebesgetik, hogy Bethlen egyúttal Brandenburgba is küldött követet. Mihelyt a követek megérkeztek ide, Velenczébe ment egy, 100,000 tallér értékű drágaságokat vásárolni a jövő menyasszony számára.

A brandenburgi házasság itt nem tetszik. A lengyel király tehetsége szerint tán megfogja akadályozni. Württembergi házasságot nem elleneznének. Egy modenai herczegnőt is emlegettek, de a firenzei követ szerint az lehetetlenség. Bécs oct. 27.

Ugyanaz.

Az udvar azt állítja, hogy Magyarországon már 30 év óta nem volt oly jó viszony a törökkel, mint most. Nov. 4/14.

Ugyanaz.

Bethlen követei a török kívánságára Budára jöttek. Ezt a basa itt tudatta, és a tanácskozás kezdetének határidejét kitűzteni kérte. Itt nem határoztak még, mily szerepet engedjenek

ott Bethlen követeknek, »an saltem ad audiendum, vel etiam ad votandum.« Az utóbbi ellene volna a magyar király méltóságának. A fehérvári bég nagyon pusztít és hódoltaf. Gr. Altheimb császári biztost a törökök megvetik. Kérte visszahívását, de nem nyerte meg. Bécs dec. 1.

Ugyanaz.

A török alku nem halad. A törökök tavaszig akarják húzni a dolgot, mert Bethlen értesítette őket, hogy a birodalomban nagy a zavar és igénybe fogja venni a császári sereget. A törökök a bányavárosokig és Stájerig portyáznak. Bécs dec. 8.

Ugyanaz.

Itt is kételkednek már a magyarországi alkudozás sikerében. Altheimb a fehérvári bégbe és a kanizsai basába bízott, de nem ezek, hanem a budai basa és Bethlen követei intéznek mindent.

Ugyanaz.

A császár követe ma utazott el Varsóba, hogy szükség esetére segílyt kérjen. Csak a királyba bízhatik, a rendek ellene vannak. Bécs dec. 29. Drezdában.

Az angol kir. levéltárnak Bethlen Gábor történetére vonatkozó oklevelei.

Heidllberg oct. 7/17. 1619.

Le Comte de Buquoy s'estant levé avec son Camp est allé en Moravie joindre le C. de Dampiere, pour faire conjointement teste au Prince de Transylvanie. Led. Pr. de Transylvanie pour puis après tous ensemble aller trouver et combattre led. C. de Buquoy et le C. de Dampierre, a escript aux Moraviens et Bohemois de venir. Le propre nefveu (hèritier présuntif) de ce Prince est en cette Université et plusieurs escoliers Hongrois estudient icy en Theologié aux dispens dud. Sr. Prince, qui escript a aucunes fois à nos Docteurs. Ôt Homonnay támogatása sértette. Ildit qu'il s'est bien appercu, que le nouveau ordre Equitum militiae Jesu, au lieu d'aller conquerir le St.-Sépulchre, a desseing de le chasser de Transylvanie et qu'on ne le peut pas blasmer s'il les a prevenus.

Heidelberg oct. 8/18.

Komáromban 500 császári hajdú kijelentette, hogy ha 8 nap alatt nem kap fizetést, a rendek seregéhez áll.

Oct. 14/24.

Az erdélyi követek Prágában azt beszélték, hogy a császár a csehek ellen kétszer kért segílyt a töröktől, ki visszautasította.

Pozsony, 1619. nov. 8. Bethlen G.

Pars militum nostrorum praecipua jam ulteriorem Danubii ripam tenet vadum intrajectu paratum est — ut in die 8000 peditum aut 2000 equitum transire possunt. Statio pro exercitu vestro e 7000 constante parata est in suburbio Budensi et reliquis subsequens similitur parabitur. Aurea se offert occasio conferendi hostes. Festinet quasi M.D.V. cum 7000 ut cras. i. e. 6. Nov.) in dicto suburbio esse possit, ne forte hostis explorata paucitate Hungarorum conglobatur repente in eos irruat.

Bécs, nov. 6. 1619.

A lengyelek és Homonnay be szándékoztak törni Erdélybe. De a király ellene volt, noha a császár barátja.

Heidelberg 1619. dec. 31. st. vet.

Les Estats d'Hongrie ont passé à l'Élection d'un autre Roy, et Bethlen Gábor a eu deux voix plus que mon maestre. (Fridrik.) On mescrit qu'il a ses gens a Prague, pour achepter ce qu'il faut pour son couronnement.

L'Empereur a ce qu'on mande de la hault a offert au Turc les principales fortresses d'Hongrie, s'il le veut assister; et que le Turc a envoyé les lettres a Bethlen Gábor.

1619. dec. Germany.

Ferdinandus Comitum Oedenburgum indixit sed paucis illis accessuris.

Pars copiarum Regis adscito Turco Stiriam petit. Itt az evangelikusok mozognak.

Coulogne 1620. jan. 13/23.

Létrejött a confederatio a magyar és cseh királyságok közt. »L'Empereur a employé le verd et le sec pour divertir cette Alliance, mesmes jusque a offrir de vouloir ceder le Royaume d'Hongrie a Bethlen Gábor moyennant qu'il puisse être assuré de son secours contre les Bohemois. Mais tout a été en vain (Dieu mercy).

Heidelberg 3/13. junius 1620.

Les Estats d'Hongrie se tiennent a Neusol, ou les Imperialistes seffor cent de corrompre les uns et les autres

par presens et autres artifices, mais je tiens, qu'ils ne gagnent rien.

Prága, 1620. aug. 11. Nethersole Francis az angol külügyministerhez.

A cseh rendek Plessen küldték Bethlenhez, hogy a kikötött 12,000 emberen fölül maga is jöjjön seregével a bajorok ellen. Plessen 100,000 tallért vitt magával és 300,000-et ígért. A fejedelem biztosította, hogy 37.000 embert állít ki. Így kétes betör-e Miksa herczeg Csehországba.

Bethlen G. Fridrik királynak. Novisol. aug. 28.

Prága, 1620. aug. 18. st. vet. Nethersole Francis az angol külügyministerhez.

Belátja, milyen roppant veszély fenyegeti Fridriket Spinola részéről. Miksától nem fél. Mr. de Plessen hath brought certaine knowledge from Newsol, that Bethlem G. having at last wunne the Palatine of Hungary and almost all the nobles of that country, and the widows of the deceased (who in that kingdom have great power) to subscribe their names to his Election, has at last while Plessen was there, accepted the tittle of king and was proclaimed on sunday 6. aug. few days after M. Plessens departure thence. A diéta nem bocsátotta maga elé a császári követeket, a császár törvénytelennek állítja a gyűlést és B.-t vasallusának mondja »to the great indignation of the Hungars. These thinges concurring, have putt that prince and kingdome quite beyond all possibility of reconciliation with the Emperor. Ha Fridrik le van verve, B. kénytelen a török alá vetni magát. A keresztyénségnek ez roppant kára volna, meg kellene Angolországnek előzni.

Prága, 1620. oct. 14. Egy angol ministerhez.

The king of Poland is absolutely resolved to make warre on the Turks and Gratiani last made Vayvoda of the Moldavia, hath taken the part of the k. of Polonia. Who doth also hope, that the Vayvoda of Valachia being a Christian will doe the like and upon these two pillowes he is already dreaming of making himself Mr. of Transilvania also while the Prince therof is busyd in Hungary, and of providing for one of his sons by that meanes. Meane time he hath received a great defeat in Polonia. (Beküldi a magyar király két levelét a Buquoy és Dampierre fölött nyert diadalokról).

Advise from Vienna.

Bethlem Gabors commissioners have been expected all this while and they might have come by this time since the departure of Nipogrami. But neither this hath been performed, nor

any advise come from thence. True it is, that the Palatine Thursi hath written two letters and by the first he saith, that his Matie should not trust him for doubtlesse, he will shoue him some trick or other, for he doth discover continual artifices and stratagemmes in him, particularly, that he has sent towards the Cittie of Tirnavia 4000^m for a garnison in it, That Cittie having three diverse times refused to receive the Emperors troopes, which is an argument, that Gabor is rather for ware, then for peace, especially having received a true advise, that he now treateth very closely with the Tartars, Polachi and Hereticks, besides his negotiation at Constantinople. Nevertheless we expect the commissioners, the which many affirme yet, that they will come shortly.«

Az örökös tartományból havonkint 200,000 frtot követelnek a magyarországi sereg számára. A császár gyóntatóatyja meghalt.

Jan. 31. 1624.

No hope of a peace with Gabor. The Corsagues, that lay in Moravia thinking to go to Hungary have been beaten back by the Hungarians and Walachs with the losse of 2000 man. The Turks and Hungarians have likewise cutt in pieces one thousand horse and 2000 foot of the Emp. men near Tyrna. Gabor hath taken Loventz aud putt a strong garnison in it under Setschi George. which is now of his side. Ne hath changed and strengthend the garrisons of the Mountain Towns.

He hath commended his Brother^{to} follow after the vanguard consistinge of 12^m with 40^m men more and he intendes to come after with the greate of his army. The Emperor makes a bridge over the river Danubius about Presburg.

From Francfort to Mr. Secretary Conway.

A császár és Bethlen fegyverszünete husvétig hosszabbítatott.

Marcz. 14. Bizonyos, hogy újra háború lesz Magyarorszában. »The Treatise of peace will prove fruitless by reason of Gabors expressive demande.«

News from Vienna the 5 Mars. 1624.

A főnehézség a török békére nézve, hogy a császár nem akarja az alkudozáshoz bocsátani Gábor követeit.

»Bethlem Gabor grows every day stronger aud it is thought, he waites but for the advantage of a diversion to sett upon the Emperor.

De Vienne le 6 de Mars. 1624.

L'Empereur a donné sa seconde réponse a la replique des Deputez de Bethlen Gabor, que l'on tient estre plus moderé, sur laquelle ils consultent, et sur laquelle on croit qu'ils ne répondront rien qu'ils n'ayent eu advis de leur Maistre, a qu'ils ont depesché a cest effect. « Néhány nap alatt török csauszt várnak a fegyverszünet erősítésével, mi Gábornak kellemetlen. Az udvar Francia- angol és dán szövetségtől tart.

From Vienna 6. Mars. 1624.

Mindkét rész békére hajlik, noha túlzó követelésekkel lépnek fel.

Germany Mars. 18/28.

A lengyel rendek viszályban vannak a királylyal, miért nem fogadta el a svéd feltételeket. Ők békét akarnak. A muszkák és tatárok betörnek Lengyelországba.

Vienna Mars. 19. 1624.

A szász választó iránti nagy gyanu megszűnt.

»No ground, nor certainty of Gabors intentions.«

Collalto, a spanyol követ kérelmére, Budára megy békét eszközölni. A pápa unokaöcscsét küldötte kiegyenlíteni a spanyol és francia udvarokat.

Vienna Mars. 26. 1625.

The Emperor seems to desire to comprehend Gabor in the Peace, he is about to treat with the Turk; only to deceive Gabor with fair wordes, which Gabor has advertised the Emperor that he was sollicitated from divers sides to make warre in Hungary, and he doth promise never to do it. Neverthelesse the Emperor stands upon his guard and would by all means make peace.

A pénzhiány békére viszi a törököt és császárt. A lengyel király terveit nem ismerik.

Neves from Francfort of the 25. dec. 1623./4. jan.

Bethlehem Gábor felől nincs bizonyos tudósítás. »Onely it is credibly thought the Empr. intends to warr against him this next summer and hath given out that hee will put 60^m men into the fiede for keepinge of Germany and invadinge the said Gabor: of which 60000 m. 20^m must bee Cossaques unless the overthrow of above 4000 Cossaques which the Tartars did cutt lately in pieces in Polonia, hinders that dessigne.

Ce 14/24. mai 1625. Lettre from Germany to the Sr. Rusdorf.

»Le palatinus d'ONGrie de la maison de Turso est mort depuis peu, auquel on a voulu soubroguer le sieur Esterhasi, dont les estats en font difficulté de l'accepter, disant, que c'est assez d'avoir un Roy Catholique sans qu'on les incommodast d'avantage d'un Palatin de la même religion.

Ed. Hannover az angol követhez Hágában. (1619. d. n.)

B. Gabors comming into Bohem hath made Bavar come back into Austria and hath also made Saxony stay in his own country. B. G. is claymed king of Hungary and the 18 th of this monthe is to be crowned.

Questions to the Sr. Dudley Carleton Apr. or May 1625.

How far Gábor shalle be dealt with, in this league? nem kell e Velenczét, Savoiaát, Lengyelországot bevenni?

The K. of Sweden May 1625.

The K. of Sweden hath offered from the beginning to enter in Silesia, if one would assist him with certain monniés and there to make a diversion, which he may doe aisely.

Bethlehem Gábor desireth his friendship as he hath shoven demanding his sister in Lawe to his wife, and offering to make a league with him both offensive and defensive. Now the saith Gabor promiseth by lettres and expresse messages to the king of Boh. to come in his owne person near Vienna in Austria with an armie, if one would bring 12^m men towards Boh. and give him 200,000 fl. which are about 25,000 p. Starls. Another army he would send towards Moravia another in Stiria and to hinder the Cosakes, he would keep another upon the frontiers of Poland.

His being so, the king of Sweden will be the sooner induced to take again his ould desseins to joine with Gabor and enterin Silésia, and the sooner if part of the 12,000 men should be paiéd with the monny of France or otherwais.

Dec. 1625. Hágai angol követ. (?)

The originalle of the inclosed being sent, since we attend the efforts and it be too little or too generall, I will not indice but only repeate the words of Bethlen Gabors Agent in some of his letters written to me. Serenissimus Princeps noster voluit habere istas Literas, non de necesse, sed de bene esse. Sua Serenitas illis est contenta et faciet omnia penes illas audacter ad emolumentum Regum Christianorum, quaecunque desiderabun-

tur. Quod ad negotium praesens adtinet, pro eo sunt literae satis sufficientes et satis bene declaratum. — Sed quod excellentia vestra nummos ad me miserit, ad negotium absolvendum in hoc, ita ut in caeteris, omnes legatos non tantum superavit sed et totaliter vicit, quod dom. meo serenissimo quamprimum liberit perscribam.

Litterae comitis senioris de Turre Generalis Venetae Reipublicae ad Rustorfium Bressa jan. 29. (1625.)

Cum complures sciam mirari, quod Bethlemus tot tantisque praeparationibus quas superiori anno instituerat, nihil tamen effecerit, factum istud cuius notitiam satis probam habeo, excusandum operae pretium duxi.

Bethlemum, quem e tot prudentissimis principibus invicto ac resolutissimo animo Heroëm jure merito suspicio et veneror, non fugit anteactarum rerum notitia, et quam innocenter aliquoties fuerit superioribus bellis desertus vel in ipso victricis fortunae fastigio potius dum Imperatoris exercitum copiis Hispanicis auctum, etiam tertia vice perditum ac profligatum esset: suo tempore si Brunsvici exercitius, ut promissum et conventum erat, ei in auxilium adfuisset, Bohemia, Moravia et Silesia non recuperari solum, sed et conservari potuissent. Verum tum quoque desertus erat et profligato Brunsvicensi solus bellum cogebatur sustinere. Perinde haud immerito illud quod dici vulgo solet: Disce cautius mercari apud Gaborem locum habet qui hactenus toties promissis frustratus scire cupit, assecurari quibus conditionibus confederationem cum principibus novam ingredi debeat.

Secundo ob morbum supervenientem, quo decumbebat et in periculum vite conjectus erat, superiori anno expeditionem suscipere non poterat.

Tertio, ob exortas inter liberos Heiduccos Zacalos et Saxones, quibus tamen Rex Ungariae occurrere novit, si nimirum unumquemque jure suo uti permiserit. Utinam vero Bethlemi animus et actiones probe noscerentur, sane ab omnibus pro merito aestimaretur. Affirmare autem possum religioso iuramento, quod omnes etiam rerum periti mecum confitentur nullum esse hodie in Europa principem, qui possit Imperatoris vires aequae infirmare et frangere ac ipse Gábor.

Si igitur Bethlemo ut bellum contra domum Austriacam suscipiat, subsidium, quod omnino requiritur subministrabitur ego consultissimum esse omnium judico, ut illud menstruum sit, hoc est in singulos menses constituatur certa pecunia et incipiat ab eo tempore, quo cum exercitu hostis ditiones reapse ingressus fuerit, tamque diu duret, quam diu hostem persequitur.

Haec ex bono affectu monenda putavi, quo Gabor inducatur ut eo citius pedem moveat, nec differat usque in proximum Autumnum.

Memoire fait a Londres ce 25/15. Mars 1626. et proposé par commendement du Roi de Bohême par Rustorff.

Bethlen Gábor a représenté au Roy de B. par expres certains points et advertissements très importants au public. Rustorff kéri a királyt vegye e pontokat tekintetbe és intézze el gyorsan.

Mémoire fait a Londres oct. 1/11. 1626. par M. Quad de Wickrott.

Az erdélyi fejedelem ő felsége (Altesse) követét így utasította:

Premierement les Confederez ayant invité son Alt. de vouloir entrer en la confoederation faite a la Haye, sa dite Alt. en conformité de cette semonce a donné charge a son Ambr. en vertu de plein pouvoir de traiter — les conditions avec les quelles son Alt. est. contente d'entrer. — Le fondement de tout est en un mot la reception de son Alte en la dite Confederation — Sans cet appuy — son Alt. trouve qu'elle ne se peut obliger ny engager a aucune chose réciproque.

Secondement. A 40,000 tallér havi segélyt intézzék el a követtel.

Tercement. Jó volna ha a szövetségesek követséget küldenének a portához, hogy segítse ő Felségét és ne kössön békét Ausztriával. Ha ez lehetetlen, legalább utasítsák így mostani követeiket.

Hivatkozik a tanácsnak sept. 14-én benyújtott latin levelére. A követ Conwaytól hallotta, hogy ő Felsége kész megadni a pénzt, de most nem lehet. Ezt urának elő fogja adni. »Mais il sera en tel cas necessaire que sa Mté escrit a son Alt. un petit mot de lettre, en toute diligence l'assurant de sa volonté touchant la reception et payement, et l'exhortant de ne vouloir changer ny différer ses desseings á cause des difficultés — et le priant de tendre la main au Comte de Mansfeld etc. — Ily levél igen sokat használna.

Octóber 19. a követ ismétli e felszólítást a levelet illetőleg. Panaszkodik elhanyagoltatása miatt.

János Ernő szász-weimari herczeg Streiff ezredesnek (d. u.)

Ha a szövetségesek elvállalják a havonkénti 40,000 tallért Bethlen részére, a dán király kész, harmadával hozzájárulni. Ez ügyben Velenczével kellene alkudozni.

Bethlen Gábor az angol királyhoz. (Mansfeld által.)

Bars, nov. 5. 1626.

Felszólítja, hogy tartsa meg, a mit ígért a kereszténység érdekében.

1625. mars 18. Signor Rusdorf instructions. (Hátírat.) Advertissement e Particularités que le Bethlem Gábor a fait représenter par exprés au Roy d Bohême.

1. A béke a császár és a porta közt nincs erősítve. A budai vezér miatta majdnem kegyvesztett lón és N.-Váraddá ment Bethlenhez, közbenjárását megnyerni. A császár küldött ugyan követet siettetni, de ez csak Szt.-György napja körül fog megérkezni. Bethlen pedig jövő Szt.-György napig is fogja késleltetni a ratificatiót, »ayant a cest effet donné 23,000 tallers aux principaux ministres, ce qui tiendra l'Empr. en cervelle, pour le divertir d'envoyer tous ces forces en Allemagne. Ledit B. Gab. assure aussy, que le grand Vezier de la Porte ne fait rien sans luy és affaires qui concernent les Chrestiens.

2. Bethlen fölszólítja szövetségeseit, hogy bírják rá a svéd királyt, unszolja a muszkát háborúra Lengyelország ellen.

3. A lengyel király Svédországba készül betörni, a császártól e célra 10—12,000 német katonát kért. Bethlen a tatárok által gátolni fogja a lengyeleket. A portát békére akarja bírni a perzsákkal, kik nagy csatát vesztek.

4. Bethlen követet küld a svéd királyhoz.

5. A szövetségesek küldjék a 40,000 tallért havonkint Velenzébe. Bethlen Belgrádban fölveheti a pénzt.

6. Bethlen csak 8000 gyalogot és 2000 lovast kér Mansfeld alatt. Négyezer gyaloggal, 1000 lovassal, 8000 lándzsással, 2000 kozákkal és 2000 könnyű oláh lovassal megy elébe. Azonkívül 2 vagy 3 tábornok rendez otthon szükség esetére.

7. A törökök három sereget fognak megindítani: Boszniából Styriába, Budából Bécs felé, Kanizsából a bányavárosokba.

8. Bethlen egy minisztere már felszólította a magyar urakat csatlakozásra.

Mansfeld gróf Memoriáléja I. Károly királyhoz (dátum nélkül) 1625.

5. Sur tout que le Comte c'est obligée de se trouver au jour nommé en un tel endroit de la Silésie pour y joindre avec Bethleem Gabor. Ce qui sera impossible de effectuer sans argent estant certain, que le soldat ne voudra point bouger qu'il nait tout son argent. Que si Bethleem Gabor se voit frustré a ceste fois, jamais il ne se fierá plus en nous ains fera sa paix au desavantage de notre party.

6. Que Bethleem Gabor doit envoyer 2000 Copiados qui sont Gendarmes armez de pied en cap, et 3000 chevaux legers. Et ces cinq milles chevaux doibvent venir au devant du Comte pour arroi de la venue de leur Maistre le prince de Transilvanie et pour faire passage au prince de Mansfelt. Ores l'humeur de ses Hongrois est telle que si a leur arrivée l'on ne fait donner une monstre a tous le moins Ils reculeront, desgousteront leur Maistre et rompront ses bons dessoins, qui ne se recouvreront jamais. — Ezért a királytól 30,000 font st.-et kér.

De Vienne le 26 Mars. 1625.

On ne trouve jusques icy un ferme moyen de bien unir les commissaires de part et autre pour la paix avec le Turc. Nous faisons semblant maintenant de desirer que Gabor intervienne au traite et on recherche le Bassa de Bude en espérance de l'emmeller on pour le mettre en diffiance avec le Turc, ou pour luy adresser tout ce qui ne réussira pas dans cette négociation. Bethlen a császárnak írt, hogy több felszólítás daczára, soha se visel háborút. A magyar kancellár írta, hogy szövetségeseinek azt felelte, jelen feltételek mellett nem kezdhet, úgy is cserben hagynák. »On ne laisse par pourtant de le veiller et se promet on, que le Cormte de Colalto luy tirera les Vers du nez, en fin nous Voudrions a quelque prix que ce soit la paix.« A császár 4000 jó német gyalogot küldött a magyar határra.

Vienne á april 1625.

Kevés a remény a török békéhez. »Bethlem G. promet miracle A l'Emperour contre le Turc, pourvu qu'Espagne et le Pape y contribue vivement. On l'entretient la dessus de belles esperances ce n'est pas sans grande deffiance de ses parolles. neantmoins il demande toujours femme a sa Majte Imp. il ne laisse pas de continuer son traité avec Brandenbourg l'Embassadeur duquel, un envoyé de France et undes Hollandois que le Chancelier de Hongrie a laissé auprès de luy, les recherches desquels it dit ne vouloir accepter au prejudice de la maison d'Autriche ains de vouloir suivre mesme fortune. Ledit Chancelier dit avoir veu des lettres de France par les quelles on qualifie Gabor de très puissant et receveu l'Intelligence qu'ont les Vene-ciens de luy. Il a néanmoins écrit lettres de grande assurance par le Chancelier au Nonce et l'Amb. d'Espagne pour le fait de la Religion et promet de bastir Eglise et autres.« A török már meg is intette.

Vienne, apr. 16. 1625.

Tegnapelőtt elutazott Bethlen követe, ki pénzt kért a császártól és felszólította, vonja ki katonáit az országból. Másrészt

tanácsolja, hogy a töröknek ne engedjen a császár. Forgács Miklós és Cachari (sic) Péter lesznek a követek. A császár vigyáz, nehogy a magyarok újra fölkeljenek.

Bécs apr. 23. 1625.

A spanyol követ segélyt kér a császártól Milanóba. Bethlen Gábor folyton ingadozó.

Bécs apr. 30.

Collalto visszajött, kevesebb reménnyel a békéhez, mint mondja. Bethlem persiste disant aucuns au desir d'espouser la fille de l'Empr. a quoy les Espagnols enclinent pour le gagner de tout point et d'autres assurent, que ces jours icy a esté surprinse une lettre en chiffre escripte par le Palatin par laquelle il exhorte de faire trainer le traité jusques que la saison le convie a diversion en faveur de leurs intereste communs.

Bécs május 7.

Collalto Gr. szerint a béke csak a császártól függ, hanem követeli Vácot stb. minden rendbe jó. Azt hiszszük ő Felsége engedni fog. On a fait avancer deux regiment d'Infanterie vers la frontiere d'Hongrie ou le Palatin Stanislaus Tursó est mort. On voudroit icy establir en sa place le sr. Esterhasy, mais le pais reclame Setschi George.«

1625. jul. 11/21. Memoriale Hága holl. követhoz Konstantinápolyban.

A szultán érdekében van, békét nem kötni. Nem szükséges külön sereget küldenie Gábor segélyére, a szomszéd basákat kell csak utasítani.

A pápai követ Friderik ügyében.

The nuntio does assure. — The Princes of Germany may be assured of the constancy of the kings sonne in Law *especially in these motions of Bethlem Gabor.* (Az aláhuzott hiányzik a francia példányban.)

Rustorff Mémoireja az angol királyhoz. Salisbury 1625. oct. 13/3.

Je remets a la très sage considération de Sa M^{te} s'il n'est pas a a propos, de penser aux moyens, parquels Bethlem Gabor peut estre esmeu aux armes pour faire une diversion en ceste conjointure icy sur les terres de la maison d'Austrische. Veu que le dit Gabor est desja préparé et se trouve malcontent. Ceste diversion aura un notable effet l'Empr. estant attaqué en ses propres pays et maintenant despourveu: a tel cas il seroit contraint de rappeler les forces qu'il a envoyé a l'armée de

Tilly. Le Roy de Dannemarck en a déjà recherché ledit Gabor: l'autorité de Sa Mté y accedant et y envoyant un gentilhomme comme le sieur Muetus propre à cela l'on n'auroit point à doubter du succès.

1625. nov. 5. Kassa. Bethlen G. az angol királyt meghívja menyegzőjére.

Verden 1626. jan. 27. A veimari herczeg Fridrik cseh királyhoz. (Más.)

Le Roy de Danemarc a fait asseurer derechef Bethlem Gabor de ses levées et intention avec promise spéciale de faire en sorte qu'il n'y aura point de manquement au payement des 40 m. Reichsthalers par mois au cas qu'iceluy venille entrer dans la Silésie la ou le Conte de Mansfeld l'ira joindre avec 10,000 hommes pour le moins. Szükséges volna a francia király és Bethlen diversiója.

1626. apr. 18. Bethlen G. I. Károlyhoz.

Hágából visszatért követünk által értesültünk felséged buzgóságáról a keresztyén szabadság érdekében. Quadus Mihályt, német hadaink kapitányát küldjük Hágába, ki felséged ottani követével érintkezésbe fog lépni. Datum in civitate corona.

Megbízó levél Quad Mihály a Wickrott részére u. a d.

Köln, 1626. apr. 21. Monsr. Bilderbecko letter from Collen.

In Silesia are gathered soldiours for to withstand Mausfeld if hee comes. And Bethlen Gabor is still suspected by the Emperialistes, thoug he dos as yet not come forward.

From Bonne The 9 Juni, 30 mai 1626.

The Turkes that are in the field about Pest aud Buda doe much encrease, Their intent is not knowne. Bethlem Gabor hath sent lettres to the Emperour, whereby hee sheweth to bee bound to assist the Marquis of Brandenburg, whose countrie was in danger by reason of the forces of Denmark. But he was answered (as we hear), that the Marquis of Br. had to require aud to expect his help allone from the Emperour.

Junius 11/21. 1626.

A f.-ausztriai parasztok Mansfeldet és Bethlent beütésre kérték. Lázadásuk meg fogja akadályozni a nürnbergi gyűlést.

Augsburg jul. 15/5. 1626.

Bethlen és a török mozognak. Az utóbbiak Tata ellen. Aratás előtt nem igen tehetnek sokat. A lengyel király erős sereget gyűjt Sziléziában.

Bonne jul. 28/18. 1626.

Mansfeld Sziléziába tört. Wallenstein megakadályozza, ha Bethlem nem megy elébe.

Augsburg aug. 5. Köln aug. 10.

Mansfeld betörése miatt a f.-ausztriai lázadók könnyebben mozoghatnak. A törökök csak Lengyelország ellen készülnek. Ezért a lengyelek és kozákok haza mennek.

Germany aug. 12/2. 1626.

Mansfeld valószínűen Oppeln, Ratibor etc. fejedelemségeket tűzte ki céljául, melyekre Bethlen igényt tart. »Betlem Gabor hath lately sent a gentleman unto the Cardinal Dietrichstein for to give him notice, by him unto the Emp. of his pretensions unto the Marquisat of Jägerndorf and the Duchies of Ratiborne and Oppeln.«

Augsburg 14/4. August.

Caimecham, with whome France, England, Venice Holland and Gabor did negociate, that the Turke would make some diversion in Hungaria, hath been strangled the 9. of July. And since the wezier of Buda and the Count of Altheim are to conclude assuredly a peace. Therefore the same Vezier hath written unto Gabor to remaine quiet and not to stirre against Austria. Besides the Palatine of Hungaria hath displayed the Royal standards under the which all gentlemen all bound to serve. So that with these Hungarians and some few regiment of Germans, which he prays the Empr. to send him, he doth hope and promise to overcome Gabor.

Bethlem serege együtt van, csak hajduit tartja vissza az aratás. Neje maga 7000 embert fizet. Serege három csapatból áll, Cornis Gáspár, Betlen István és Gábor alatt.

The king of Polonia, who is now so much afraid of Gabor and of Mandsfelds as of the king of Sweden, is said to come in person with 100,000 men.

Augsburg 26/16. august. 1626.

A nádor hídat ver Pozsonynál. Wallenstein 8000 kozákot kér a lengyel királytól.

Augsburg aug. 23. st. vet. 1626.

Mansfeld Sléziában van, családkozva a népben, Bethlenben és a dán királyban. Mégis nagyon félnek tőle. A svéd király

egy követét Betlenhez, ki Mansfeldnél is volt, levelekkel elfogták. Csak azt halljuk, hogy Mansfeld segélyt kér és a svédek a lengyelek ellen készülnek.

Hága 1626, aug. 28. Fridrik király Károly királyhoz.

Minthogy az angol, dán és holland szövetség egy pontja szerint Bethlen felszólítandó csatlakozásra és 40,000 tallér havi segélyt ígértek neki, a dán király utólagos jóváhagyás reményében utalványozott neki 3 havi részletet és Bethlen ezért fegyvert is fogott. Kéri, hogy a jelen jó alkalmat ne szalaszsa el sehogyssem. (A lutteri csata napján!)

Fridrik király ajánló levele Quad Mihály Bethlen követe részére, az angol királyhoz. Hága sept. 7. 1626.

Augsburg aug. 30.

Betlem Gabor hath send a courier to the Empr. to excuse his distrust and arming and to accuse the Palatine of Hungaria, for not keeping of divers points of the Treatie. It is thought that he finds himself deceived in his hope to ioyne with Mansfeld, seeing on the one side Hungaria wellarmed and kept, and on the other side the Grand Signor desirous to keep peace with Ausztria.

Germany 1626. sept.

Le 8. de Settembre vieu st. Bethlehem Gábor est parti de Caschaw et s'est congédié de Madame sa Femme en pleine Campagne, après avoir bien pourveu Transchin et les villes des Montagnes. On a oppinion, qu'il prendra la route de Mansfelter en Slesie ayant quant et soy plus de 10,000 hommes. A sléziai rendeket Bethlen, Mansfeld és a veimari herczeg felszólították, válasszanak köztük és a császár közt. — Le Pallatin d'Ongrie accompagné de Wallenstein vont a coste poursuivant Gábor. On a des nouvelles volantes, mesme par voie de Slesie que Wallenstein doibve avoir este totalement desfaict. — A török Nógrád előtt táboroz.

(Egy összeállítás szerint a két nagy párt 1626. elején így állott.)

1. Habsburg :	Északi-Németországban	30000 gy.	8000 lovas.	
	Magyarországban	15000 »	3000 »	
	Flandriában	60000 »	5000 »	, de csak
		25000 »	5000 »	mehet táborba.
	Olaszországban m.-össze	15000 »	5000 »	
	Mindösszszc :	85000 gy.	21000 lovas	

2. A szövetségesek.

Dánia stb.	30000 gy.	8000 lovas.
Gábor	30000 »	20000 »
Franciaország	20000 »	3—4000 »
Elszászban		
Flandriában	10000 »	3000 »
Holland	20000 »	6000 »
N.-Britannia	30000 »	4000 »
Olaszországban (Savoya)	25000 »	5000 »
Velence	20000 »	3000 »
	<hr/>	
	185000 gy.	52000 lovas.

Augsburg sept 13/23. 1626.

Azt hitték, hogy Tilly győzelmének híre hatással lesz Mansfeldre és Bethlenre. »Yet doth now come advise, that according to his usuall tricks, he is parted from Clausenburg with 10000 men and did thus intimate to his forces of those Counties which hee now possesseth beyond the Tibisck, that they keepe themselves ready. Thereupon we heare, that Wallstein came with his whole armie unto him neare Radich, so that Mansfeld being to weake, was faine to retire into the hills of Wallachia. Whose craggiosnes and tediousnes hee over comming is gone to Hungaria and is about Nitria.« Valószínűen Bethlen tanácsára, ki Horvát Istvánt 4000 lovassal elébe küldte, Kassa felé tart.

Augsburg sept. 20/30. 1626.

The Turks about 15^m strong are now about Newhouse and Strigonia. They have burnt 18 villages about Newhouse. The Emp. hath sent expressly a gentleman to the Bassa of Bosna who commandeth those forces, to aske him the cause of these troubles and of the contravention of the Treattie. In the meantime the Palatine of Hungary is commanded to march with his forces and some German footes which Wallstein hath send him towards the frontiers against these Turks. — Ha a parasztlázadás le lesz verve, az ottani hadak is ide jönnek.

Mansfeld is already condemned and not farre from Newhsal having some regiments of horses received from Gabor, which are commanded bey Orvat Ivan. He expects more from Gabor, while 6000 of Gabor's armie doe besiege St. Andrews near the Tibisq, so that now we are out of doubt, whether Gabor meanes to do any thing against Austria or not. — Hire jár, hogy Mansfeld győzelmet aratott.

Augsburg sept. 27. st. v. 1626.

I doe understand, that it is certaine, that Mansfeld against whome Wallstein had sent before the Count of Slick and the Young Count Serin, with great forces hath defeated them, taking 14 colours ad killing almost all. The Turks and Hungarians (under their Palatine) have also fought. But the Turks got the Victorie neare Nitria.

Germanie 14/4. oct. 1626.

Of Mansfeld we have no certaintie and we heare, that Betlem Gabor is yet doubtfull, whether he will stand to him or not. The causes are not knowre: Whether it bee, that the Turks or other of his frends bee not forward enough.

Germanie nov. 8/18. 1626.

In Hungaria matters are strangely mingled. The C. of Slicke with others officers, being taken prisoners, ist sent by Gabor into Transylvania. All castells and places in the Countrie about Newheusel (except Novigrad and Lebentz) have been forced by Gabor to receive him and have sworne unto him. The armie of the Emp. commanded by Wallstein is much weakened, so that it is thought, there perished these few months he came after Mansfeld above 10^m men. But Mansfeld his armie also doth discrease both by diseases and displeasures they receive by the Hungarians, so that at Vienna it was reported and hoped, that Mansfeld should goe to Constantinople and from thence to Venice and leave the rest of his Armie to Gabor. Egy bécsi levél azonban (nov. 11-éről) azt állítja, hogy Sziléziába megy vissza, hol pártját nagyon segíti a nép. A császár nagyon meg akarja ezért büntetni a sziléziaiakat.

Augsburg nov. 12. 1626.

A nádor Pozsonyban veszélyesen beteg. Nagyon veszélyes ott az állapot. A török, Bethlen és Mansfeld egyesülve, Érsekújvárt szándékolják ostromolni. But we doe feare that they will rather take some other way, because they have already often deceived Waldstein.« Ennek serege nagyon hanyatlik. Bethlen és Mansfeld emberei Morvából sok zsákmányt hoztak.

Bethlem Gabor about 50^m strong is in Upper Hungaria, where he causeth the Emp. s armes in divers towns to be beaten down and his owne to be put in their place.

Mansfeld legyőzte Slicket és Trencsénybe küldte fogságba.

Tserotin, master of the Horse to Betlen is come with some forces in to Moravia and taketh one place after the other, receiving daily new forces that runne to him from divers places. — Dietrich ellensegélyt kér a császártól, de annyi helyen ég, hogy nem tudják, hol oltsanak előbb.

A szász választó 4000 embert ígért Sziléziába a weimari herczeg ellen.

Gr. Mansfeld Conway miniszterhez Bars nov. 5. 1626.

A magyar királyhoz jöttem sereggemmel. Csak gyalogságra volna szükségünk »afin de tailler l'ennemi aussi bien de la besogne en les montagnes, ou il cherche son refuge pour se garantir contre ceste brave Cavallerie legére, qu'en la Campagne, laquelle il fuit. Elhatároztam azért a franczia és angol királyoktól segélyt kérni, és Velenczébe utazom. Seregemet is, ha a szultán megengedi Spalatóhoz viszem és onnan hajón a hova ő Felseégeiknek tetszik. Azt hiszem a magyar király és a vezér is írt ez ügyben.

Bethlen Gábor Conway angol miniszterhez. Bars. 1626. nov. 6. (Chiffre.)

Leveleiből megértettük jó akaratát az igaz ügy iránt. »Quo in statu res nostrae nunc versentur, etsi adeo gravissimae curarum moles nos in omnes propinqui hostis conatus obruant, ut de iis iuxta voluntatem nostram pluribus perscribere haud vacet; Tamen ut paucis intelligat, nos eo animo semper fuisse, ut constantis studii affectum erga omnes causae nostrae faventes eo pacto declaratum redderemus, ut cuncti nihil nobis antiquius, quam promissorum fidem, animumque propositi tenacem praeclara voluntate innixum agnoscerent; ita hoc quoque tempore nihil eam in rem praetermisisse, qua saepius per eandem sollicitata armorum aversio a nobis reipsa institueretur: qua Deo propitio cum hactenus etiam progressum habuit, ut hostis ferocia non in ultimis, eo pacto retonderetur, quo meditata contra nos gentemque nostram impotentis superbiae libido, non sine ejus detrimento cohiberetur: cum paucorum etiam dierum spatium, quo castra propius contra eos a nobis promotum fuere, plures eorum, maximi in toto exercitu nominis capti, et ingenti numero caesi, ut eam rationem iucundam susciperent eoegere, qua nobis resistere in aperto non ausi, in tutum se reciperent, munitisque castris, hoc etiam tempore se ipsos continerent. Később is mindent meg fogunk tenni ügyünkért. — Cum interim dissimulare illud nequeamus, nos spe nostra, quam et de aliis unitis principibus et maxime de Seren. M. Britanniae Rege firmam concepe-

ramus, admodum destitutos esse, cum iam propiores periculo omnem pene periculosissimi belli molem, in nos ex Provinciis Rom. Imp. converterimus, neque ulla tamen sumptuum aliarumque rerum firma subsidia, uti promissum nobis fuerat, in promptu habeamus. Quod quam damnosum rei communi accidat, quamque intersit omnibus nos haud destitutos iri, eventus ipse gravi documento edocebit. Illud tamen haud in ultimis significandum eidem duximus, aulam ottomanicam scriptis et ad nos Vezirumque Budensem literis, foedus cum caesare maxime urgere, quod etsi etiam ex literis V. Ill. D. accepimus bello Babilonico intentis necessarium ipsis esse videatur.« — Ez az egész vállalatra nézve veszélyes lehet.

Act of Confederation delivered to Beth. Gabors Ambr. Novemb. 1626.

Megjelent Bethlen Gábor szövetekezései 78. l.

Dulber János, Mansfeld követje az angol királyhoz (datum nélkül.)

Quadt biztosította Mansfeldet, hogy mihelyt Sziléziába megy sereggel, Bethlen fegyvert fog. Egyesülésük után az ellenség serege minden csata nélkül tönkre ment. Mansfeld látta, hogy az ő serege is úgy jár, ezt előadta Bethlennek, és elhatározta, hogy Velenczébe megy pénzért felségedtől és a francia királytól. Egyúttal Paduában gyógyíttatni akarta magát. Seregét Bethlennek ajánlotta, ki azt fenntartani ígérte. »La commission que le Prince de Transilvanie lui donna a son partement estoit, d'advertir V. Mté, que considerant l'estat des affaires, il estoit résolu de faire trefoes pour 6 mois, durant lesquelles il traiteroit de paix sans rien conclure sans le seu et adveu de V. Mté, pourveu qu'il put estre assuré des points suivans: 1. Que la somme de 40000 Ristaler par mois a luy promis, fust ponctuellement payée, que l'Armeé du Conte Mansfeld pour lors prés de luy avec le renfort qui la pourroit joindre, fust si bien payée, qu'on la put tenir en bon ordre et discipline militaire, laquelle a la verité il observe exactement en la sienne. Et enfin que le nombre de 13 m. hommes de pied, qu'on luy avoit fait esperé fut tousjours complete, pour se que sa force consiste principalement en cavallerie, qui est propre pour la campagne rasée, mais non point pour attaquer on deffendre les places. A que pour beaucoup de raisons il ne se serviroit pas volontiers d'Infanterie Turquoise.« — Ellenkező esetben kénytelen lesz békét kötni, miért senki se vádolhatja.

Substantia literae in castris a Kementz poritis scriptae 19. die octob. per manus domini mei ac huc ad Constantinopoluis 5. die nov. vesperi allatae

Dominis Mansfeldius univit se cum domino meo, et Morteca bassa cum 20^m selectis militi bus. Deo juvante habuerunt

conflictum maximum cum exercita Valsteiny, penes fluvium Gran, die 16. octob. — Multi captivi, quos Captivos iterum omnes decollaverunt. — Valstein két hidon átmenekült a Vágon. Mieink üldözik. A Duna túlszéljén 12,000 vegyes katona állott Serini alatt, kik e hírré széteszlottak.

Tho Burows S. T. Pr. Residens.

Az angol követ beküldi a levelet, azon hozzátétellel, hogy a porta díszöltönyt rendelt Gabor, Moreca és Mehemet basák részére.

London, Public Record Office.

Belgrád 1621. jul. 3. Követjelentés (a császárhoz).

Bethlen Gábor itt folyvást tart követeket segílyt kérni és nagy ajánlatokat tesz. Csehországot is alá akarja vetni a szultánnak. Szerencsére Carahán megbukott és a békés Mehemet basa követte. Így tán megmarad a béke, szükséges egy jó zsák tallér.

(1619. nov. 6. Pozsony. Bethlen Gábor magyar levele Balázsi Ferencz követéhez a portánál »verteutsch von der türkischen in velsche Sprache.

Ordinari Zeitung.

Aus Pressburg vom 2. mertz. Bethlen túlzó követelése miatt meg fog újulni a háború. A török császár békeszerető. Szepesben Lőcse mellett roppant számú mokus tűnt fel, 2 m. f. hosszúságban ellepett mindent. Repültek és Lengyelország felé eltűntek. »Ist schrecklich zu sehen gewesen. Drezda.

Közli: DR. MARCZALI HENRIK.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

XVI-ik századi összeírások.

I.

17 die Julii anno 1573, mikor Thelegdi Miklós urambátyám nekem az én atyámtól maradt repositomot megadá Sándor János, Lantos János deák, Újhelyi György, Sasvári Gergely és Kolon Ambrus előtt, hattam én ismég ő kegyelme kezébe e két ládát úgymint depositomól, és ezek vannak bennek.

A kis lapis ládában a pohárszékláda módjára valóba ennyi vagyon

I. zsákban	vagyon aran	2000.
II.	vagyon aran	2000.
III.	vagyon aran	2000.
IIII.	vagyon aran	2000.
V.	vagyon aran	3000.
summa aureorum faciunt (így) aur.			11000.

In talleris ennyi vagyon :

I. vagyon ez zsákban	tall:	1000.
II. vagyon	tall:	600.
III. vagyon	tall:	600.
IIII. vagyon	tall:	500.
V. vagyon	tall:	500.
VI. vagyon	tall:	440.
VII. vagyon	tall:	400.
VIII. vagyon	tall:	349.
VIIII. vagyon	tall:	300.
10. vagyon	tall:	211.

Summa tallerorum facit tall: 4900.

Az négyszegő vasas ládában ennyi vagyon :

I. vagyon ez zsákban	f.	500.
II. vagyon	f.	400.
III. vagyon	f.	390.

III. vagyon	f.	200.
V. vagyon	f.	195. d. 15.
VI. vagyon	f.	174.
VII. vagyon	f.	100.
VIII. vagyon	f.	100.
VIII. vagyon	f.	100.
10. vagyon	f.	51. d. 21.
11. vagyon in gross: polonic.	f.	35. d. 40.
12. vagyon in gross: polon: 290. novenos numos facientibus	f.	26. d. 10.
13. vagyon	f.	15. d. 92.
14. vagyon ó pénz	f.	100.
15. vagyon oszpora és egyéb pénz	f.	100.
16. vagyon ó pénz	f.	67. d. 65.
ugyan ezzel együtt oszpora 521 fa- cientes	f.	10. d. 42.
17. vagyon ó pénz	f.	19.
18. vagyon régi magyar pénz facientes	f.	17. d. 24.
19. vagyon aran		733.

Summa omnium una cum aureis in ista arca facit f. 3687. d. 69.

P. h. Nicolaus Warkocz. s. k.

Az ív alján későbbi kéztől: 55037.

Eredetije gyűjteményemben.

II.

Inventarium rerum tam mobilium quam immobilium in aedibus nobilitariis Simontelkinis anno 1582 quinto die martii revisarum.

Egy fedeletlen aranyas kupa.

Két öreg serleg, aranyas szilű.

Egy lábas kűs ezüst pohár, aranyas szilű.

Egy ezüst kalán, egy forintos.

Huszonegy arany gyűrő.

Három pártaöv, egyiknek ezüst az földje, kettei bársony.

Két ezüstös kés.

Egy ezüstös szablya.

Egy merő ezüstös hivelyü hangsar.

Egy nyakbavető boncsokostól.

Egy paraszt hangsar.

Hatvan arany forint.

Egy schallat suba, rókaháttal béllett.

Egy mezítelen hátsuba, viselt,

Egy schallat dolmány.

Egy szederjes saja dolmány.
 Egy nest süveg.
 Egy rácz paplan, negyedfél forint ára.
 Egy négy forintos paplan.
 Egy aba paplan, báránybőrrel béllett.
 Egy új veres szünyeg.
 Egy selyem vánkoshéj.
 Egy hegyestőr, paraszt hüelyü.
 Egy pallos, egy pánczél.
 Három puska, egyik mordály.
 Egy kézij, tokostól.
 Két nyíltegez és ötven nyíl,
 Két régi-régi nagy nyereg, puszta csak két réz kengyellel.
 Két lánczos furkó.
 Egy nehéz drabant szekereze.
 Egy nehéz hitván szagar szablya.
 Öt öreg ón tál.
 Kilencz esmég középszerű és igen aprókkal öszve.
 Négy ón tálnyír.
 Két ón kanna, ejtelesek.
 Két törpe ón kanna.
 Két küs kanna.
 Két ón palaczk.
 Egy ón korsó.
 Egy pléh palaczk.
 Egy pléh lámpás.
 Egy réz gyertyatartó.
 Egy réz mosdó, antiquitás.
 Egy hitván réz medeneze.
 Egy réz mozsár.
 Három vas fazík.
 Három réz fazík.
 Négy üst.
 Két hitván kúpiavas.
 Egy kópia tok.
 Egy vasas veder.
 Kilencz asztalos véső.
 Egy paraszt véső.
 Két csap fogó.
 Két hitván reszelő.
 Egy darab aczél.
 Egy asztalos hitván bárd.
 Tizenkét gyalú, mind apróstól-öregestől.
 Egy enyvezü serpenyü.
 Két kézvonó.

Két fűrész.

Egy golyobisöttő kalán.

Két puskapalaczk.

Egy szalú (szarú).

Tíz apró fűrő.

Két öreg fűrő.

Két vikony hosszú fűrő.

Egy hágymán kötőtű.

Két ekevas, szerszámmal öszve.

Egy ökörszekér, vasas.

Egy láncz, három csikoltó.

Egy kocsi, négy lúra való, kissiggel.

Három lú.

Három kacsola az jobbágyoknál, Istvánnál, Takács Jánosnál és Bálintnál.

Nyolez öreg ökör.

Két negyedfü tulok.

Három harmadfüre kelő tulok.

Egy tavalyi tinó bika,

Két üsző tinó, tavalyiak.

Tizenkét öreg tehén.

Hat öreg disznó, két tavalyi süldő.

Tizennyolez apró malacz.

Nyolez kád.

Tizenkét régi hordó, négy általag.

Huszonnyolez öreg jüh.

Hét öreg kecske s két tavalyi.

Tizenhat milvára.

In summa 51. jüh.

Husz kosár mih öt hitvannal.

Egy sátor.

Egy dárda (?).

• Ezeket találtuk, kit mindenestől megírtunk.

Az vitézlő Inacsi Ferencz uram és Simon János uram ebbe köz-bírák lívin.

(Eredetije gyűjteményemben.)

III.

Az néhai Horvát Miklós ládaiba való morhának száma, mely felirattatott *Gyalu várában* ¹⁾ az vitézlő Szilvási Imre, Kabos Gábor és Szikszai Imre előtt 27. martii 1587.

¹⁾ Más kéztől.

A z e g y i k l á d á b a n .

Két darab aranyas atlacz szoknyára való perem, viselt.

Ismeg egy darab veres atlacz aranyas szoknyára való perem, viselt.

Egy szoknyára való zöld tafota perem, fekete bársonnyal meghányt virágosan.

Egy fekete bársony erszény.

Egy merő ezüst pártaöv, láncz nélkül.

Egy ládácska gyűrőben való kövek, tartani való.

Egy ezüst aranyazott monstrancia, kövekkel rakva.

1. Egy ezüst aranyazott virágos kupa, fedeles.

Egy ezüst kanna.

2. Egy ezüst aranyas fedeles kupa.

3. Egy ezüst aranyas fedeles kupa.

4. Egy ezüst aranyas fedeles kupa.

Tíz ezüst kalán, az nyelei aranyazottak.

Egy kis darab szederjes atlacz.

Két darab ezüstös és aranyfonalas fátyol.

Egy kis, iveggel rakott skatulácska.

Horvát Miklós né asszonyom fassiójának mása.

M á s o d i k l á d á b a n a z ú r p é n z e .

Vagyon egy zsákban f. 168. Szikszai Imréé, melyet az egeresi udvarbíró Péter deák küldött volt Horvát Miklós kezébe, melyet Szikszai Imre elvött.

Vagyon egy zsákban száz forint f. 100.

Vagyon másik zsákba kilenczvennyolcz forint nyolczvan pénz f. 98./80.

Harmadik zsákba vagyon fejr pénz hatvannégy forint f. 64.

Azon zsákba garas, tallér tizenöt forint harmincznégy pénz f. 15./34.

Negyedik zsákban hetvenhét forint f. 77. •

Ötödik zsákban száz forint f. 100.

Egy fehér erszénybe negyvenkilencedfél tallér . No. 48¹/₂

Vagyon egy pártaöv az lónai papé, ki zálog pro . f. 4.

Vagyon három arany forint. No. 3.

Számadáshoz való regestumok és levelek.

P. h. P. h. P. h.

Eredetije gyűjteményemben.

IV.

Én Simon István adok két arany gyűrőt az vitézlő Somai Gergely uramnak egy pánczélüvért hat forintban ; az 1598. esztendőbeli

22. die augusti mikor én az hat forintot megadom Somai uramnak, adja meg mingyárt az két arany gyűrőt.

Attam levclemet bizonságúl pecsétemmel megerősítvén.

P. h.

Eredetiye gyűjteményemben.

V.

Inventarium rerum mobilium ac domus clenodiorum egregii Stephani Radvánczi de Abosfalva manibus Laurentii Nagy officialis sui in possessione Magyar Filpös constituti traditarum et assignatarum, anno 1599, 19-a Julii.

Buza asztag öreg numero 4.

Egy hordó teli bor numero 1.

Item két fél bor

Öreg szalonna numero 14.

Item egy fél szalonna.

Háj numero 6.

Jármos ökör numero 8.

Öreg disznó numero 41, melynek kettei kan.

Süldő numero 71.

Öreg ünő numero 10.

Ökör borjú tavali n. 1.

Bika tavali numero 1.

Tavali ünő borjú n. 3.

Fejős juh numero 35.

Kos milliora n. 6.

Nöstény milliora n. 3.

Öreg meddú juli n. 2.

Kos bvrány numero 4.

Nöstény bárány n. 12.

Két öreg kalács fagygyú.

Új öreg almási fazék n. 5.

Középszerű numero 6.

Apróbszerű numero 5.

Vászon zsák numero 1.

Szerzsák numero 3. nem igen jók.

Künjáró abrosz n. 2.

Szöszfonal 12 falka.

Vas láncz numero 2.

Két hosszú vas.

Egy lapos vas.

Egy réz gyertyatartó.

Hat öreg vas karika.

Két kis rostély.

Három nyárs, egyik öreg.

Egy vas lőcs káva.
 Egy lábra való vas.
 Négy sing vas, kerék talpára való.
 Három vágó kés hitvánok.
 Öt lakat, egyik kolcs nélkül.
 Egy megtörött vas rosta.
 Egy eltörött réz gyortyatartó.
 Egy fejsze.
 Egy öreg üst.
 Item egy kis üst.
 Egy réz mozsár törejével.
 Egy serpenyő, rosz.
 Szürke gyapjú numero 25.
 Fejér gyapjú, numero 23.
 Szokmánna való posztó 14. sing.
 Egy más gyortyatartó hitván.
 Egy paraszt faszekér, 12 ökörre való szerszámmal egyetembe.
 Egy eke szerszámostól, mindez szerszámok közt vagyon 3 vas sikoltyú.

Az alsó kis szobában 1 pohárszék.
 Item egy asztal.
 Két bérlett pad.
 Két fogas.
 Egy nyoszolya.
 Tizenkét fatál.
 Két pecsényés tálnyér.
 Apró tálnyír numero 22.
 Fakalán numero 9.
 Egyveles fa kupák n. 9 'négye hasadt.
 Item három kis kupa.
 Öreg légel numero 3.
 Két általag eczet, egyik kicsin.
 Egy kis fűrű.
 Egy kerék kas toluval teli.
 Item egy fél általag tolu.
 Egy fél dézsa vaj.
 Egy lóitató cseber, rosz.
 Három fő hordó cseber.
 Négy sajtár.
 Négy jó szita.
 Három rosz szita.
 Két dagasztó tekenő.
 Három aprószerű tekenő.
 Az konyhán egy hosszú pad.
 Az alsó nagy szobában 2 hosszú pad.

Az konyhán egy kis asztal.
 Az alsó tornácban egy bérlett pad.
 Három hosszú asztal.
 Item két bérletlen pad.
 Egy meszez véka.
 Az felső képes szobában 1 fias asztal.
 Egy pohárszék.
 Két bérlett pad.
 Item egy bérletlen hosszú pad.
 Egy nyoszolya.
 Az öreg házban 1 asztal.
 Hat bérlett pad.
 Egy pohárszék.
 Egy nyoszolya.
 Veres szőnyeg új numero 5.
 Fejér szőnyeg új numero 1.
 Egy vég pad fedél.
 Az kéményes házban három bérlett pad.
 Négy derekal.
 Két derekal héj.
 Egy kender lepedő.
 Három varrott vánkös héjastól.
 Egy kétejteles ón palaczk suly (?) nélkül.
 Hat kosár méh.
 Tizenhét öreg hordó.
 Item negyvenes numero 4.
 Harminczöt vidres n. 2.
 Item 2 rövid hordó.
 Hét káposztás kád.
 Hét kas.
 Egy nagy öreg cseber, jó.
 Egy veres bérletlen mente.
 Két derék vas szeg.
 Egy békó, kolcs nélkül.

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

Közli: TORMA KÁROLY.

Tihanyi vár regestuma 1585—1590-ig.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Baluanios.

Ez ket faluboll hozthak az artanyert f. 2. tenet.

Ez ket falunak adoya 3 f.

(12 f. 50 d. kitörölve) heles embertől ötven-ötven pinz.

Fyas pether.

Swttheo Mathe.

Varga Gergell.

Swttheó Andras.

Chak Lazar.

Chak Gaspar.

Albert Kowacz 13 cheb.

Maydo Andras lakik oth, Adoryan Balas.

Chak Imreh 13 cheb.

Fodor Lazar.

Hegybes Boldisar.

1585. Eztendore mindent megh hoztak,

Az melly borokath 5. Junij hoztak az adora leót az eó chebrek-
kell 4 cheb. $6\frac{1}{2}$ pint

Az it valoval penigh 5 cheber 23 pint.

Az masik bor löt 7 cheber facit f. 6 d. 30.

Az adora tartoznak 4 kyla buzaval.

Dezma buza löt 18 kerez 5 kÿve.

Arpa 4 kerez 4 kÿve.

Az chegey es Baluaniosi dezma buza 42 kyla.

arpa 9 kyla.

Dezma bort hoztak Somogj cheberrel $27\frac{1}{2}$.

Dezma meh vagyon 5 kassall, chak Imreh; Jeges Boldisar chak
lazar chak gasparnak, megh hoztak az ketteyt az mehnek.

1586. Eztendöben megh hoztak az Balvaniosiak az Zentgeorg
adoyat.

1586. Eztendey dezma buza 11 kerezth.

hozthanak ebböl 22 8-bris 7 kyla buzath.

Ismegh az *vtan hozthanak* $15\frac{1}{2}$ buzath.

Ismegh az 1586. Eztendöre valo Zentmihall adoyat f. 2

May. 3. 1587. Eztendobely Zentgeorgy adoira hozthanak

az Baluaniosiak f.— 34 d.

Egy cziszmát p. 90 d.

Egy paputs p. 60 d.

Egy kapchat 16 d.

3. May Item hozthanak egy barant

1587. 2. decemb. hoztak. Z. Geörgy adayat d. 75

(Decembernek 14. napyan 85 Summa f. 2 d. 75

mind megh fizettek az egez eztendöre valo adot) *más írás.*

1587. Eztendöre valo buza hoztak $25\frac{1}{2}$ kilath

Az 1587. Eztendöre valo artanth, Czaki Imre megh hozta az
artanth.

1588. 30. Aprill: Husuetra hoztanak eg' baranth

Az 1588. Eztendöre valo Zent Geörgy adayat hozoth

(az biro, kitörölve) Kis Janos f. 2 d. 50

1588. Arato pinz eg' hetre minden napra huz pinz f. 10 d. 20
 Zantho pinz eg' hetben minden napra d. 50— f. 3
 Zol_alo pinz eg' hetben két ember 1 f. 1.— f. 2
 Kazas pinz minden napra eg' hetre d. 40— f. 21 d. 60
1588. Cziaky Imre hozoth arato penzth : . . . f. 2 d. 25
 88. 8. decemb. Czak Imreh hozotth huzon egyed-
 fel Wasas buzath
 Ittem: Eodem die dezma borth hozotth ket Czöbröth
 Maradtak adossa az baluariotyak . . . f. 70 d. 15
89. (20. Jan. az artanth meg hoztak kitörölve)
1589. Fodor Lazar hozoth Zenth Giorgy adojoba f. 2 d. 25
 Egj Barauth husuet ayandekjath
99. 23. 8-bris fodor lazar hozot arato pinzth f. 2
 Item hozoth buzat $27\frac{1}{2}$ wasastth
 Ittem hozoth hort czöbrötth $3\frac{1}{2}$.
 Summas faluk ide hatra.

E g y ŷ k K a p o l l.

1585. Botka Pether dezma buzat hozoth 21. Aprilis 14 Vasast
 Item hoztak tizenhatodffell kyla buszat, megh tartoznak eotedffe
 kylavall

Bab Kelemen Biro

Vegh Benedek 17 cheb.

Simon Ambrus Kapolnak az summaya zolgalattal

Bothka Egyed egieb jóvedelemnelköl f. 20

Bothka Pether

Simon Ferencz .

Basa Benedek ad annum 1588.

Tot Balgoth Arato pinz 1 napra . 20 f. 18.

Zabo Pall Zantho pinz — . f. 3.

Boldisar Ambrus 12 cheb. Zolgalo pinz — . f. 2

Kopaz Anthall 14 cheb. Kazas pinz — . f. 36

Kopaz Pall

Kis Isthwan 13 cheb. 1588.

Hegedüs János (Let Tized buza kepe 10 fel kepe

Toth Balas bwza.

Terecsy Isthwan Ismegh Arpa masfel kepe) más, alig
 olvasható irás

Dezma borth hozoth az Somogy cheberrell, 13 cheb.

Tartoznak az Summara buszauall 40 kyla.

Hozthanak az Summara buszat $15\frac{1}{2}$

Ismegh az husueti ayandekra hoztanak Egi barant.

Az 1585. Esztendobelj summara hoztanak megh

az buza araban f. 5 d. 71

1585. 26. Augusti hoztanak f. 2 d. 50

Az summara hoztak	f.	4	d.	50
Hoztak egy artanth				
1585. Eztendőre való summara bort	f.	6	d.	50
Item hozthanak	f.	3	d.	50
<i>Azzoniomnak hozthanak</i>	f.	2	d.	50
(Zabo Pal az biro hozot Ao 1587. die 23. Aug. az summara f. 4 d. 15.) kitörölve.				
1587. die 23. Aug: <i>Zabo Pal az biro</i> hozot ez				
esztendőbeli summara az summara	f.	4	d.	15
Az vtan hozoth ismegh	f.	2	d.	75
1587. 15. oct. hozot ismegh az biro	f.	1	d.	68
1587. let kapolygon gabna 16 ¹ / ₂ kalangya Tizdas (tisztás) tezen 33. kyla.				
1587. 4. decemb. hozot az biro Zabo Pal az sum-				
mara	f.	1	d.	90
Item adot balas biroyet	f.		d.	50
1587. 4. febr. az biro Zabo Pal az artanth megh hozta.				
1587. 28. feb. az biro Zabo Pal hozoth 2 nest				
börth p.	f.	2		
Item egy roka börth			d.	40
Item az summara <i>hozoth kis pinzth</i>			d.	50
(Tartoznak summával f. 6 d. 12.) kitörölve				
1587. Hozot Zabo Pall az biro				
	f.	1	d.	9
Tartoznak	f.	5	d.	3
Gabonat es rosot hozot az Kapoly biro Zabo Pall 22 kylat maradot adossa 11 kylavall.				
5. jul. 1587. Eztendőre valo adora hozoth Zabo				
Pal az biro	f.	1	d.	50
Adot Toth balasnak kiz pinzth	f.	3		
1588. Eztendőre valo husuethi baranth meg hozta.				
Tartozik 87. Eztendőre való adoual			d.	53
(9. Novembris 1588. Eztendon Tartoznak <i>kis kapolyak</i> kila bwzat 27.				
Ismegh arpat tartoznak kyla ij) <i>más irás mint a 35. lapon.</i>				
88. Eztendőre 13. deczemb. hozoth az biro Zabo				
Pall az summara	f.	4	d.	50
89. Az biro Zabo Pal hozoth kilath — 19				
Item arpat hozoth		2 ¹ / ₂		
Item dezma borth hozoth ket akoth.				

M a s i k k a p o l l
avag' *kis Kapoll*

1585. Zabo Pether az buza dez-maban 21. Aprilis hozott be 16. Wasast.

Egyszer hoztak 9¹/₂ kyla buzath tartoznak 10¹/₂ kylavall.

<i>Zabo pether Byro</i>	kis kapolnak az summaya zolgalattal egieb
Dizno Sebes'yen	jövedelemnekől d. f. 18
Adam Borbas	
Nag' Agosthon	Anno 88.
Pany Isthwau	Arato pinz eg' napra . . d. 20 f. 18
Beke gyenes	Zanto pinz eg' hetre 1 nap d. 50 f. 3
Thot Balas	Zolgalo pinz f. 2
Beke Matthe	Kazas pinz f. 36

Basa Gaspar

Pochay Lukacz

Varga Bereczk

Abranj Ambrus

Kolos Vince

Bogdanj Kelemen

Pochay Thamas

Varga Benedek

kis kapolj biro hozot egy barant.

Tartoznak az Summara 40 kyla buszauall.

Az artantis megh hoztak.

Az summara hozthanak buzat $8\frac{1}{2}$ kylat

Arpat 1 kylat

Hoztak husuet ayandekara E $\frac{1}{2}$ j barant

3 okrót bóchywltek 15 f.

Ez is az summara valo.

Item 6 Septembris az summara Pan Istuan . . f. 3

Sinort chiszmaz az summara f. 1 d. 80

Item bort az summara f. 6 d. 50

1586. Eztendey dezma buzara hoztanak . . . 17 $\frac{1}{2}$ kylat

Arpat 4 kylat

Rost 4 kylat

1587. 23. Aug. Bogdan Kelemen hozot az sum-

maban 3 tarizniath 1 p. d 12 f. d. 36

Item : hozoth 2 papuczoth kapezastol . . f. 1 d. 40

5. Septembr. hozot az summara f. 2 d. 30

(Item 87. Ezdendoben 6 xber summaba hoztak f. 2 d. 22

Wgyan oth wagyon Tizennyolcz kalangya buza, Tiszta buzat te-
zen 36 kyladt s.) más irás.

Egy Nest hwrrel tartoznak az summara.

1588. 13. Martý az biro az summara hozot d. 81

1588. 20. Martý bogdan kelemen az biro ho-

zot az summaban f. 3 d. 44

Eg' czizmat hozot f. d. 90

ket papuczoth f. d. 60

Tartoznak 7 frtal 3 pinz heyan

1588. die 2. Maý az 87. Eztendore valo sum-
 mara hozot az biro kis pinzth f. 1 d. 22
 Tartoznak f. 5 d. 75

Az husuethi baranttis megh hozat
 Buzath hozoth az biro kylath $24\frac{1}{2}$
 Tartoznak buzavul, kilaul $11\frac{1}{2}$

89. Eztendore valo.

1588. die 13. decemb. *Abraham Borrabas az*

biro hozot az summara f. 4

89. 22. Januarý hozoth ismegh az bor f. 2 d. 50

89. 22. Januarý ket kapoliak megh hoztak az artanth.

89. 12. Febr. az biro hozoth buzath kilath 21.

Ittem wgyan akkor hozot arpat kilath 4.

89. 20. Febrary hozot ismegh az Birro Ab-
 raham Borbas igazan f. 2 d. 48

Ittem wgianj Ezem Abraham Borbas Hozot
 egi roka Bort f. d. 50

Thur.

Thurnak az summara f. 10 Egyeb
 jóuedelem nelkwl az zolgalattall

1585. *Moricz Vince Byro* Borkas Miklos

Santha Albert Zabo Mihall

Kaitor Pall Gelert Peter

Ordanos Albert Kaitor Vida

Kis Mihall Gelert Lukacz

Az melly bort hozthanak az summara leot f. 6,33.

megh tartoznak ; f. 3,67

Tartoznak buzauall 11 kyla

Dezma buza 11 kerezth

Hozot dezma buzat $12\frac{1}{2}$ kobol

Arpat 1

Az summara hozot 3 kyla

Megh tartozik 5 kyla

Dezma bort hoztak *Somogy cseberrel* 5.

Mehuel tartoznak $1\frac{1}{2}$ kassall

Eg dezma bor leót ez it walo cseberrel hetedffel pint hean 5.
 cseb. ez Sopróie 16 pint.

Megh erre tartozik $41\frac{1}{2}$ pint.

Az artanjert hozthanak f. 2

1586. Eztendore valo summara 28 augusti

hozthanak f. 10

1587. Eztendöre valo summara 12. octobris

hozot Zabo Gergel kis pinzth f. 7 d. 50

Egy Nest býrrel tartoznak az summara.

1587. 14. Martÿ az *biro Zabo Gergel* hozoth az summara.
 Ittem az artant megh hoztak f. 1 d. 27
 1587. 10. Martÿ Zabo Gergel hozot buzath vasast $6\frac{1}{2}$.
 1587. Eztendõre valo buzat Nagy Imre hozoth vasast 6.

F a d.

20. Augustj 1585. hoztanak az summara f 15 d 86.
 Borsos Lõrincz kwdõth az Toth Thamas gabonayaban.
 Egiczer $25\frac{1}{2}$ kila gabnat.
 Itt maszor kwdõth 35 kila gabnat, kwldõttem Tot Thamasnenak ezekbõl.

Egiczer 8 kila gabnat,
 Maszor ismegh harom kilat.

Ao. 88 die 13 decembris. Zent luiza Azzon Napyan Zabo Istuan a tizedessiget hatta el, lett helette *tizedesse* Zeke Pall 20.

T h o s o k.

1585. Dezma tizta buzat hoztanak Vasas $21\frac{1}{2}$.

Rosos buzatt hoztanak Vasas 27. Ao. 88. Zent Thamas Napyan sarczolith megh az *Rndredi Raham topczy bassa*, ket fõ loban, két pardacz bõr, két bonczok, zaz fnth kiz piny, zaz ftarra morha Ez *let az Wayda baczin filõp*, baraniay Peter Istuan deak az Porkolab elõth ez.

89. 12. febr: Huzein oda basanak sarcza kiz pinz. f 200. 200 ftarra morha, ket fõ la granat Nyergivell, ket parducz bwr, két zõr bonczok.

89. 12. Bayrat sarcza kiz pinz f 100 zaz ftarra morha Egÿ lo granath Nyergeuell, egy zõr bonczok egy parducz bwr.

A l s o E n d r e d.

1585. Hoztak Borert kéz pénzt 5 f.

Azoknak zamok kik ot laknak,

Zabo Ferencz

Borla Imreh

Zakalj Ferencz

Nemeth leorincz

Thorma Marthon

Santha Andras Ao 88. Arato pinz d 10 f 9 d 60

Sipos Ambrus kazas pinz d 20 f 9 d 60

Theõrok Thamas Zolgalo pinz f 2.

Waas Matthias

Kakas Pal. 1589. Zakal Ferencz hozoth Edredj

Pochay Sebestyén Egi Baranth husvéth ajándékjáth

Waas Balas

Thabaj Matthe

Kochanÿ Simon

Zabo Imreh

Thorma János

Faidez Imreh
Wadas Gergell

Chaplar Mihall obýl
kis Lazar az biro.

1587. 3. die Maý hozthanak egy barant.

Az 1587. Esztendőre valo zent György adayara hozott.

2. Jan: Santa András az biro f 3 d 70 fogadtam 12 aratoth 1
p d 10 — tt f 1. d 20.

Ittem Zabo Imre hozot az adora — f 1 d 80.

Vagion also Endreden 16 ado

Egy ado esztendeigh 50 d tezen f. 8.

Santa Andrasnak 10 cheb. bora leot.

Sipos Ambrusnak 15 cheb.

Feýruari Nag' Mihallnak 20 cheb.

Feýruari Nag' Peternek 70 cheb.

Vas Matthias fianak 4 cheb.

Szarffy Albertnek 10 cheb.

Kocsay Sebestiennek 10 cheb.

Dobai Matthenak 10 ch b.

Imre Leaknak 70 cheb.

Az anianak 15 cheb.

Kohey Simonnak 15 cheb.

Thorma Janosnak 15 cheb.

Faidegy Imrenek 45 cheb.

Balo Ambrusnak 15 cheb.

Vadas Gergelnek 40 cheb.

Zabo Ferencznek 5 cheb.

Zalka Ferencznek 14 cheb.

Thorma Martonnak 10 cheb.

Hoztak erre bortt 20 cheb. 9 pintet

Tartoznak vramnak fizetni f 1 d 77

Mind zent Georgy és Zenth Marthon adoiaara Also Endredről jeð
5 kóbból gabona Zenth Marton adoiaara hozoth három kyla buzat tarto-
zik megh kettowel

Dezma Buza 22 kereszt

Árpa 1 kereszt

hozot buszat 25 kylat

Arpat 4 kylat

Dezma bort hozot kis Lazar 15¹/₂ cheb

Marat megh cda 35 cheb.

Erre hozthanak bort egj a alajban 7 cheb.

Masik atalagban 4¹/₂ cheb.

Harmadikban 4 cheb.

foglalt bor 30 cheb.

1886. Zentgeorgy napyara az adora hoztanak — f. 2

Mindenestől az Zentgeorg adoiat megh hoztak

Az Zent Mihall adoiat is megh hoztak

Az artantis megh hoztak

Buszath hozthanak — 20 kylath

1588. Esztendőre valo artant. 2. feb: *Santa Andras az biro* megh hozta.

1587. Esztedore valo desma borth Santha Andras az byro megh hoztha 207 pynth borth arwth.

Ismegh vgyan ere eg esztendőre az desma Buzath mynd epen-seghel megh hozthak mas irás.

1587. Esztendőre valo adot ippensiggel mind megh adtak.

1588. Esztendőre hoztak egy baranth

89. 20. Jan: Zabo Imre hozot buzath kilath 20^{1/2}

Ittem hozot 8 pynth bean 6th ezóbör borth, tized bort adora valoith.

Item hozoth eg soth az adora — d 40

L u l l y a e

1585. *Mezaros János byro* az Zentgeorg adoíát hoztha megh 2 die Maj — f. 5.

Vegh Péther . . . 40 cheb. 16 foglalt

Zabo János

Mezaros János

Barat János

Nag' Sebestyen

Santa Pall

Theóreok Orban

Tot Pall

Elek Thamas

Tot Gergell

Nyeky Isthwan

Gergedy Balas

Baglias Balas

Theóreok Pether

Zeoke Imreh

Gergedy Pall

Kis Andras

Olaz Balynt 16 cheb. 4 cheb. foglalt

Beche Balas

Horuat Ferencz 6 cheb foglalt

Kowacz Ferencz 19 cheb.

Zylffay Ferencz 20 cheb 12 cheb foglalt

Beoke Gyenes 20 cheb.

Kolos Lazlo 35 cheb 12 foglalt

Varga Georgj

Chapo Pether

Beoyther Matthias

Az melly bort az adora hozthanak ló az mi chebrónk kell 8 cheb f 7 d 20.

Az Lulliaj dezma mellyet az biro 20 Julij mondot megh

18 kerezth 5 kywe

Arpa 2 kerczt 3 kywe

- Hozoth buzat és kylat
Arpat $5\frac{1}{2}$ kylat
1588. hozta megh az Zenth Mihalj adoíáth gjongody pal. fl. 1.
Hozot az Zenth Mihally adoira f. 5 tartozik f. 2.
Dezma bort hozot az Somogi cheberrel 33 cheb.
Harom hordoban foglalt bor 50 cheb legyen vg' az ara mint
zwretben.
- Az veró artantis megh hoztha.
1586. 6. Septembris hozot az *Byro Kerezthes Thamas* az Zent-
georgj adoira f. 5.
- Item Buza dezmat hozoth 24 kylath.
- Az Zent Georgj adoira 75 penszert hozthanak ket joth.
- Az 1587. Eztendőre valo artantis megh hoztak.
1587. 25. Septemb. *Göngödi Pal az biro* hozott zent giorgy
adayath f. 4 d. 25.
- Az 1587. Eztendőre valo vagho tehent megh attak.
1587. 6. dec. Hozont. z.-Mihal adayat az biro. f. 4.
- Let buza $13\frac{1}{2}$ kalangia buzath ad rola tiszta buzat ket ket kilat.
1588. 24. Martij Góngedi Pal az biro hozot buzat kilat 17.
1587. Eztendőre valo adot. 6. Junij Ao. 88. hozot buzat kilat 7.
- Az 1588. Eztendőre valo zenth Geórg' adayath hozoth az biro
Göngödj Pal f. 3 d. 55.
88. 11. Aug. az biro Göngödj Pál hozoth f. 1 d 40 zent Górg
adayath.
88. Eztendőben let buza 24 kilah. 2 kila Zaab 2 kila arpa.
1589. hozoth Zenth giorgj adaiaban gionkody pal fl. 2 d 10.
Vgjan akor hozoth Egi Baranth, husueth ajandékaban. Bor let Eg' Czóbór,
egi kóból, és két pint tizen 52 fl. . . kat.
1588. 24. Martij az biro Góngedi Pal megh hozta az borth. Az
adora tartoznak 1 ftal kire egy rest bórt hozzonok.
1588. 24. Martij Göngödy Pal az biro megh hozta az Nest bórt
Ao 88. Eztendőre valo barant megh p f 1. hozta az biro
89. 29. Jun. hozoth az biro Göngödi Pal buzath kilath 22.
Ittem hozoth az adora egj sot p — d 40.
89. 9. Feb: hozoth *egi artanth.*
- Thur utan az az: 39. lap után helyzendő:
- Az 1587. Eztendőre valo summara 19. Junij hozoth az biro
Gell rt Lukacz f 1.
- Az 88. eztendőre hoztak az Thuriak egy altalagh bort ötödfel
czóbór feyben kit **bollaban**¹⁾ megh mirth leth Negyed fel czóbór es
ötödfel Pinth.
- Ennek mas fel czóbrij dezma az többi adora valo.
89. 12. febr. az biro az weró artanth meg hozta etc.

1) alább *lolla* keresztnév.

Thelek y.

Thelekinek az summaia szolgálattak egyéb jöve-
delem nélkwl f. 16

Cheh Peter

Chinek Mihall Ao 88.

Békes Thamas Arato pinz eg' napra d. 20 f. 9 d. 60

Kis Benedek Zanto pinz f. 3

Vegh Balinth Zolgaló pinz eg' hetre f. 2

Kenyeres Pall Kazas pinz f. 19 d. 20.

Balantffj Gergell 1589.

Simon Benedek Kis Benedek hozott az Summaba

Matthias Matthe. 88 Ezztendőre valo reolj f. 2.

az mi az adot illette mindj megh hozttak Eponsegel.

Meg Tarttoznak az rest beorrel.

Lőth az mell bort az Summara hozthanak . 8 cheb. f. 8/64.

Megh maratatak adossa f. 7/36.

Erre tartozak buzaual 22 kyla.

Az melly bort hozthanak az adora lőt az *it walo cheberrel*, 8 cheb.

2 pint.

Az öreghe cheberrel lőt 6 cheb pint $\frac{1}{2}$.

Dezma buza $12\frac{1}{2}$ kerezt.

Arpa 16 kyue.

Hoztak dezma buzath 14 kőből, arpat 1 kylat. Az summara bu-
zat $2\frac{1}{2}$.

Ismegh hoztak buzat 4 kőb.

Megh tartoznak 12 kőb.

(1587. kwldőth az biro bus Lukacztol f. 3) kitörölve.

Erre hozthanak 31 Julij 1586. f. 4/40.

Dezma bort hozthanak *Somogj cheb.* 13 pint 8. tartozik két che-
ber borral.

Dezma mehvel tartoznak masfel kassal hozot ket pint mezeth.

Az artantis megh hozthak.

Hattanak az Thaualj summában ket ókrőth f. 7/60.

Az Thaualj summat mind megh attak.

1586. Ezztendőre walo summat f. 16.

Hozthanak megh az summaban f. 10.

Buzat hozthanak $22\frac{1}{2}$.

Arpat hozthanak 3 kylat.

1587. die 5. Sept. hozot Baliuthi Gergely az summara f. 4 d. 86

1587. 4. decemb. hozot az biro Balinti Gergel az summara f. 1.

1587. 6. 9bris hozoth az summara f. 1.

Let buza 16 kalangia, adnak rola tizta buzat ket-ket kilath 2
kila ros.

Bor let ket ezőbörrel.

1587. Bus Lukacztol küldöth az biro f. 3.
 1587. Eztendőre valo adot hozot az biro 2 feb. f. 3.
 1588. Eztendőre walo sumabeöl wetteottem szameot Cazar Benedeokel Igazarj tartozik az adora kit meg fizetni kel f. 12.
 1588. Eztendőre valo artánt. 2 feb. megh hozta az biro.
 Egy nest bwrrel tartoznak az summara.
 Ados az 87. Eztendei summara f. 3 d. 14.
 Az 88. Eztendőre valo summara. 19. Junij hozot az biro Cazar Benedek f. 2.
 Anno 88. 6 Octobrj Hozot Cazar Benedek :
 Ez Imende eztendőre walo 7 f. 2 d.
 Az 88. Eztendőre waleo bwzat, hozot Cazar benedeok tudni Illik :
 17¹/₂ kila Ismeg az beor 3¹/₂ Ceb. beort (igy ?)
 Az 85. eztendőre
 89. 24. Januarij hozoth Cazar Benedek az biro az summara f. 6 den. 50.
 Ismegh hozot egy artanth.
 1588. Ezttendőre waleo summara tarttozik. Tartozik szamuettes szerent f. 6.

R a a d.

- Radnak summaia f. 10 zolgalattall egyeb } Beoreolki Jakab Bende
 Jövedelem nelkwll } Balas hozot az adora
 88. eztendőre valot f. 2.
 Megh tarttoznak f. 4.
Bereczk Jakab byro
 Roklari Isthwan Anno, 88,
 Bende Balint Arato pinz f. 7 d. 20
 Zeoke Jakab Zantho pinz f. 3.
 Kuttas Thamas Zolgalo pinz f. 2
 Bene Antall Kazas pinz f. 14. d. 40
 Illies Orban.
 Az summara bort hozot 6 cheb. f. 6/48.
 Tartozik erre buzaval 10 kyla.
 1585. Dezma 16 kerez 6 kyve.
 Hozot dezma buzat 14 kóblót.
 Az sunmara hozot buzat 3¹/₂ kóblot.
 Ismegh hozot az summara 3 kob.
 Tartozik megh 3¹/₂ kob.
 Dezma bort hoztak az Somogy cheb. 14 pint 8 egy cheberrell ados.
 Egy kas meh : hozot egj pint meszeth.
 Az artantis megh hoztak.
 1586. Eztendőre Igaz zamuetes zerynt tartoznak f. 4.
 Buzat hozthanak 27.

Az *veró artant is* megh hoztak.

Dezma bort hozhatnak 10 cheb.

1587. Az eztendóbeli summat engedtem p. f. 6.

1587. Eztendőre valo buzat Bene Antal hozot 14 kila buzath.

87. Eztendőre valo summara hozot bene Antal az biro f. 1.

Tartozik az summara eg' nest bürrel.

87. Eztendőre valo summat mind megh fizettek igazan.

87. Eztendőre valo artanth megh hoztak.

88. Eztendőre valo adoth bóróczki Jakab hozot. 16. Julij az adora f. 1.

88. Eztendore valo bűzat Beoroczki Jakab hozot 18. 7-bris tudni Illik tizon ket kilat Ismeg $2\frac{1}{2}$ kób. beort, dezmath borth.

Az artanth is megh hozta.

T h e t u e s.

Thetuesyeknek zolgalattiokuel sumaiok f. 5.

Es egyeb Jövedelem nelkwll.

Erre ez summara kel hoznj 15 kyla buzath.

1586. Eztendey summara hoztanak f. 5.

Item hozthanak 8 szattyant feketet p. f. 3.

1585. Dezma buza, 9 kerezth.

Hoztak dezma buzath 11 koblot.

Az summara hoztak 2 kóból buzat.

Ismeg hozthanak $5\frac{1}{2}$ kób.

Tartoznak $5\frac{1}{2}$ kób.

Dezma bort hozthanak *Somogy cheb.* 3 pint 8.

Dezma meh Egy kassall.

Hozthanak az artanyért f. 1. d. 18.

1587. 6. Aug. Filőp balas hozot az summara f. 1. d. 50.

1587. 2. 9-bris Eztendey summara hoztanak f. 3.

87. 24. Jan. az 1587. Eztendőre valo summara, hozot hegedis Mihál d. 50.

Egy nest bürrel tartoznak az summara.

1588. 14. Martij az artanth megh hoztak.

1587. Eztendőre valo buzat kwldöttek borsos Leörineztwl hat kila buzath.

1588. Eztendőre valo summath hozoth az biro Zarka Janos 19. Junij f. 1.

1588. 6. 7brj Eztendőre walo sumat hozot az *birro Zawa Janos* f. 3.

1588. eztendore hozoth fekete gergely három ezőbor Borth.

Egiketh az dezmara, kettejth az summaba fl 4 leth heija az bor-nak 4 pinth hea . . . 20 f. 1.

Kit meg enekem kelj fizetnj.

88. Eztendore heozeot bűzat Egod lorýnez.

Tudni illik 8 kilat Igazanj.

89. 12. feb. Philõp Balas az werõ artanth megh hozta.

R a a d.

89. 29. Juni Az biro Bõrõczkj Jakab az 89. eztendore valo *vero artanth* megh hozta.

89. 20 8-bris *Bere Antall az biro* hozot summat kétzer izben f. 8.

Ittem hozot buzat kylat 33.

Ittem Arpat kylat 4.

Ittem bort hozot ezõbrõth 4.

M e m o r i a l e.

1586. Nagy Bodogh azzéon napyan jeoth hozzam a gergelly louas *legenywll*.

4. Augusti 1587 attam neký kez penzt f. 1.

Item az Vtan f. 1.

Vettem egy bellest f. 1. d. 10.

1586. Jõth hozzam Sipos Miklos lovas *legenywll Nagy-Bodogh azzony napyan*

Attam neky 4 decembris f. 1.

Piriti Janosnak attam egy Mentenek es egy Nadragnak valo aba *poztoth*.

Ismegh attam neky f. 2.

Item egy chiszmat egy papuczot f. 2.

Ismegh kez penzt d. 50.

Ismegh attam nekj d. 50.

Zerzõdtem megh Zlittkaj Istuannal, ket loual, adok huz huz *ftot nekj*

Adtam nekj kiz pinzth f. 3.

M u s t r a r a o z t h o t t a m k ý 1 d i e o c t o b r i s.

Bene Janosnak egy papochoth f. 1.

Balogh Imrenek egy chizma f. 1.

Egy pokroch f. 3.

Egy papucs f. 1.

Pal deaknak egy chizma f. 1.

Egy pokroch f. 3.

Bornemizza Janosnak ket pokroch f. 6.

Andras deaknak egy papucz f. 1.

Bona Illesnek egy papucz f. 1.

Leõrincz deaknak egy pokrocz f. 3.

Egy chizma f. 1.

Baxa Balasnak egy pokrocz f. 3.

Balogh Adamnak egy papucz f. 1.

Zabo Isthwannak egy papucz f. 1.

Eőregbik Zabo Isthwan egy papucz	f. 1.
Egy puska	f. 3.
Boka Janos 1 chiszma 1 papucz	f. 2.
Marton Lőrincz egy chiszma	f. 1.
Racz Marton egy chiszma	f. 1.
Barbely Isthwan egy chiszma	f. 1. 8. d.
Lazlo Andras egy papucz kapchostol	f. 1.
Partas Gergely egj tanizra s egj kapeza	28 d.
Az Waida Mogor Benedek 3 kapeza	42 d.
Andras deak, tanizra 2 kapcha	42 d.
Puzta Pal 1 tanizra 1 kapcha	28 d.
Marcus Benche 1 tanizra 1 kapcha	28 d.
Horvat gechy 1 tanizra	14 d.
Dergichej Geörgy 1 tanizra	14 d.

1586. 16 Februarij, Az falukroll, kik Morhayoknak *az Zigetben* valo iarasaert zantassal tartoznak egy egj hold földet haromzor es be vetnj.

Phwredj Thalass Matthias
Simon Isthwan
Chyazar Albert

Lovasi Byro Balynth 3 aratouall tartozik
Vasoly Sari Leőrincz 3 aratoual
Totuasonj Thok Pal 3 aratoual
Akolj Veres Geörgj 3 aratoual
Hegj Matthias 3 aratoual.
Budauari Christoph 3 aratoual.

Az őregbik aztagban vagyon	100 kepe
Az masikban vagyon	44 kepe 10 kiue
Az őregh aztagh mellet valoban	34 kepe
Az mellet ky vagyon	21 kepe 6 kyue
Az vegseő kis aztagban	10 kepe 6 kyue.

A d o s s a g h.

Attam Bacsni Philepnek kez penzt	f. 1.
Baxa Balasnak attam zolgalattiaban	f. 1.
Ismegh az köröshegj borban ismegh	23 d.
Fias Isthwannak	25 d.
Partas Gergelnek	16 d.
Horuat Simonnak attam buzat	f. 1.
Boka Janosnak attam buzat	66 d.
Bornemisza Janosnak attam buzat	66 d.
Ven Isthwannak attam buzat	43 d.
Item Maszor	66 d.
Balogh Palnak attam buszat	66 d.
Sidmond Janos louassal zerzödőth <i>vramhoz</i> 3 die Januarij 1586.	

- Eztendeigh 12 f. kez penz egy chizma
 Attam mustnan neky f. 1.
 Az utan egy zabliat f. 2.
 Az Barbelnak fizettem thõle f. 1. d. 25.
 Egy nadragh f. 2.
 1585. Zent Gergel papa napyan zerzõdtem megh Nagy Ger-
 gellyel 60 forintban ket lora fele pénz fele poztho.
 Attam zolgalattiaban buzat f. 1.
 Egy zabliat zolgalattiaban f. 2.
 13. die 7-bris Ismegh attam buzat f. 1.
 Az it walo aztagbol attam buzat f. 1. d. 50.
 Attam ket chizmat f. 2.
 Az Balogh Imre menteyeth f. 4. d. 70.
 Marton lörincznek attam zentörsebet azzon nap Estin
 1585. Chyoba Georgel 50 d.
 Zerzõttem megh Zent Joannap elõth valo Zombathon egy lora 20
 f. 1 chizma
 Vgyan azon nap attam neky f. 2. d. 50.
 Ismegh attam 85 d.
 Ismegh attam 50 d.
 Egy chizmat pokrochot f. 3.
 Pap Berrobassal zerzõdtem megh 1586. die 24. Julij az az zent
 Iuan napyan eztendeigh tizenket ftban kiz pinzben es ruhazatban ug'
 hog' az mit nyernek felit nekem adg'ak.
 Adtam zolgalattiaban Eg' puskath p. f. 3.
 Adamnak attam 3 reff poztot 60 d. refet
 Kez penzt attam neky 4 f. 80 d.
 Item 2 f.
 Az Zablia tiztetastull 20 d.
 Az Zabliat valtottam megh f. 1.
 Karasiat 3 singet
 4 sing Istametot
 feyr karasiat 7 singhet
 Trombitas gergelnek attam 6 reff longist 1 f. 60 refet
 tezen 9 f. 60 d.
 Egy zabliat
 Kez penzt 76 d.
 Egj papucz egj chizma f. 2/25.
 Bosokinenak attam erette 50 d.
 11. Junij attam kez penzt 50 d.
 Erdely Isthwannak 4 singh longist p. f. 6/40.
 Egy papuchot f. 1.
 Barbel Balasnak 4 ref longist f. 6/40.
 5. Augusti kis Peternek attam f. 3.
 Vgan akkor olah lukacznak f. 3.

Fogattam az lovazt Isthwant karacsyon napyan 1585. 10 f. kez
penz 4 kyla buza

Attam neky 1 kyla buzat 1 Zabliat 2 f. 10.

Attam kez pezt neky 50 d.

Nagy Imrenek 1 kyla buzat

Ismegeh egy chiszmat 1 papucz 1 f. 50.

Kez penzth f. $1/25$ Item 2 f.

Item 36 d. Zabo Janosnak 1 chizma p. f. 1.

Item 50 d. Egy pakroch f. 3.

Molnar Geörgyel zegöttem megh 10 ftban

11. Junij attam neky f. $3/85$.

Zabo Isthwannak attam 8 singh karasiat singit 65 penzert tezen
f. $5/20$.

Iuot hog giöre menth vineze vram törvinire, pint $6\frac{1}{2}$ bort

Mihalnak 3 sing karasiat

4 bört f. $1/50$.

Jakabnak az zakacsnak 4 zattyant

Egy longis nadragot

$7\frac{1}{2}$ singh karasiat

Zabo Istuan tartozyk igaz zaam vetuin f. d. 59.

Ez Zabo Istuan adossaga haylot Partas Gergellre

Kivel immar w' tartozik.

Valko Isthwane puztha f. 20.

Ersek Lukache puztha f. 20.

Keken (tán kék, Füled falu fölött a hegyek közt északra) 62 puzta
hely huz huz penz

Aracson Varga Mihall folde 40 d.

Ersek Matthe aracson 40 d.

Aracsy phwredj zaz haram ayandek

Phwredinek harmincz negynek nintsen zabia

Horuat Geörgy ados lewele 21 renes f. 40 krayczar

Partas Gergell ados lewele 16 renes f. 15 kraj.

Markus Jancziual zerzödtem megh Ao 1587. die. 24. Julij Ezten-
deigh kiz pinzben tizenket ftban, es ruhazatban vgj hogj az mit Nyer
felit nekem adgia

Adtam nekj 20 febr. Ao. 88. f. 2.

Ittem adtam $4\frac{1}{2}$ singh lawdist; p. f. 1. d. 30 f. 5 d. 85

Ao 1586. die 13 decemb.

Peter kouacczal szerzödtem megh eztendeigh kiz pinzben tiz
fttaban.

Adtam zolgalattiaban egy puskath f. 2 d. 50

Ittem eg' puska aczolth czinaltattam f. 1 d. 50

Ittem 1588. 28. febr. adtam $1\frac{1}{2}$ singh lawdist ueky singit p. f.
1 d. 30, — tt f. 1 d. 85.

Aracson regh Lukacznal egy ayandek vagion retröl 25 d.

Vitalis Balas fiaul	
Chyopakinal ret ayandek	25 d.
Morotza Gergelnel also eorsine	25 d.
Molnar Janosnal chopakon ret ayandek	25 d.
Phwredi Zabo peter eztendeigh 1 f.	Ersek Lukacz 40 d.
Valko Isthwan 40 d.	Kuthy Imreh 40 d.
Zabo Imreh 1 f.	Ersek Pether 47 d.
Kuthy Andras 50 d.	Ersek Matthe 40 d.
Veres Marton 40 d.	Veres Andras 40 d.
Vincze Istvan. 2. ayandek ez ayandekat megh attya az Czazar	
Andras. 1. rit ayandek hozot egy 1588 esztendő köből abrakot	
Zentgall: Bereczk peter 1 ayandek	Balogh Imreh 3 ayandek
Fabyan Matthe 1 ayandek	Simon Janos 1 ayandek
Vince Anthall 2 ayandek	Nagy Benedek 1 ayandek
Hidegkuthk Kis Imreh 1 ayandek	Szólós Bencze Geörgy 1 ayandek
Bona Imreh 1 ayandek	Kovacz Janos 1 ayandek
Roka Ambrus 1 ayandek	Dyenes Pal 1 ayandek
Az kwímieseknek adtam Ao. 87. 25. Septemb.	
Kenyeret p. d. 60.	
48 pinth borth p. d. 4 f. 1 d. 92.	
30 font hus d. 60.	
Az kwímiesek kezdettek az munkához 4 napian Septem. Ao. 1587.	
Kowach Thamasnak adtam d. 25 mikor Weszprimbe ment. 11.	
februarij 88.	
Attam Baraniaj Peternek 4 köből zabot p. f. 1.	
Dongo georgnekis attam abrabot p. f. 1.	
Boka Janosnak attam zolgalattiaban 4 köből abrakat	
Ismegh attam neky ket köből buzat.	

Közli: RÓMER FLÓRIS FERENCZ.

II. Rákóczi Ferencz szőlőművelési szabályzata, 1700-ból.

(Adalékul a tokaj-hegyaljai szőlőcultura történetéhez.)

A magyar szőlőiparnak, sőt általában a magyar iparnak egész világszerte leghíresebb terméke a tokaji, vagyis tokaj-hegyaljai bor lévén: méltó ez iparágnek történetével foglalkoznunk, — és pedig annál inkább, minthogy az orosz, lengyel, svéd, porosz és bécsi, sőt az angol udvaroknál Tokaj dicső nectárja már pár század előtt, kiyált a XVII-ik században s különösen Nagy-Péter czár és II. Agost lengyel király uralkodása idejében, fölötte nagy becsben tartatván, magyar diplomatai ügyek eldöntésénél is mint ajándék fontos szerepet játszott, s mint igen kapós argumentummal nem egyszer fordítottatott vele, általa jobbra az

ország sorsa. Áll ez főként a Rákócziak, mint a Hegyallyának földesurai koráról, kiktől az érintett udvarok urai és ministe-reik élénken várták és bőven kapták e fölséges antidotumokat, politicai negociatióik alkalmával, hogy Tokaj lángborától rideg közönyükből fölhevülve, a magyar ügy pártolására felbuzduljanak. A kik II. Rákóczi Ferencznek nemcsak kül-, de belső életét is figyelemmel kísérték: meg kell győződnie, hogy e bámúlatos tevékenységű s mindenre kiterjedő figyelmeű fejedelem, ha békés időkben kormányozhat vala, egyike leendett az ország cultura-i fejlődését minden irányban előmozdító uralkodóknak. Hisz még a háború zajos és sulyos éveiben is talált időt, a hadak vezérlése, kiterjedt diplomatiái levelezések vitele, békealkudozások, követ-ségek fogadása, hadi tanácsok és országgyűlések, senatus-ülések tartása mellett, felsőbb iskolák (ú. m. a kassai) szervezésére, a rézkivitel, bánya- és sóipar, harminczadok szervezésére, országos közgazdasági, valamint saját udvari gazdasági tanács alapítására, melyek munkálatainak vezetésébe maga is lényegesen befolyt; a hazai kereskedelem előmozdítására országos kereskedő-értekezletet hívott egybe; megyék szerte árszabályzatokat adatott ki; Munkács-on vasgyárt, posztógyárt, és pénzverdét, Tiszolczon, Beszterczén fegyvergyárakat, ágyú- és bomba-öntödéket, Kállón salétrom-főz-dét, Huszton kordován-bőrgyárt állított; a Hernádon Németinél műmalmot konstruált francia tisztjeivel; ugyanazokkal maga is napokat elzárkózva dolgozott, vitatkozott, rajzolt és tervezett, Ér-sek-Újvár, Kassa, Munkács, Ungvár, Ecsed, Szólnok erődítési művein és Munkácsnak Ecseddel hajózható csatornával leendő összekötésén; Sáros-Patakon mathematicai és természettudomá-nyi thezisek fölött vitázott a professorokkal; szabad óráiban Bonfin, Istvánfy, Bethlen Farkas historiáit, Tinódy verses kró-nikáit olvastatta föl, s maga is szorgalmasan írt; kitűnő ifjakat küldött külföldi iskolákra s képeztetett saját oldala mellett a »*Nemesi Társaság*«-ban; jeles festőket díjazott és foglalkoztatott udvarában; gazdaságait mintaszerűleg kezeltette, lovakat Kon-stantinápolyból, Moldvából, Krimből hozatott, s e keleti fajt spa-nyollal keverteté; roppant gulyákat tartott, tisztjei élénk mar-hakereskedést folytattak nyugot felé; az arany- és higanybányák művelését Abrud-Bányán, az érczolvasztást Selmecezen javítá; szóval alig van szak és ág, mely gondosságát kikerülte volna.

Így az akkoriban kivált észak felé nagyban üzött s jól jö-vedelmező *borkereskedelem* és ennek alapja: *az okszerű szőlőművelés* is kiváló figyelme tárgyát képezé, mint különben is az egész Hegyallya örökös földesurának. Sőt, hogy ezen, hajdanában szé-ppen virágzott, de a XVII-ik század vége felé, a munkás osztály demoralizatiója folytán nagyon lehanyaglott fontos iparág ismét régi díszére emeltessék: arra még a háború előtt, mint alig 24

éves ifjú erélyesen törekedett. E tekintetben igen nevezetes, és általában összes szőlőculturánk történetének is bizonyára egyik legbecsesb adaléka azon tüzetes *szabályzat*, melyet ő a Hegyallyán a szőlők művelési rendtartására nézve kidolgoztatván, az 1700-ik évben, földesúri jogánál fogva kötelezőleg életbeléptetett. Erről írja a Hegyallya krónikása: *Babócsay Izsák*, tarczali jegyző, hogy »mikor az álnok vinczellérek és csalárd munkások által a szőlők hamisan és felettébb hibásan műveltetvén, igen szűkös, csekély és vékony termést és jövedelmet adtak,« — e kedvezőtlen állapoton segítő, az 1700-ik évben »Méltóságos Fejedelem II. Rákóczi Ferencz Kegyelmes Urunk, az hegyallyai városokon, méltóságos földesúri jussa és autoritással szerént, a szőlőknek mindennemű munkájok eránt bizonyos punctumokból álló regulamentumot kezdett publicáltatni. »*Mely noha némely nagy vendeknek* (kik t. i. a Hegyallyán szőlőket birtak) *visszásan tetszett: mindazáltal a megírt hegyallyai szőlők vinczelléreinek és munkásainak correctiójokra nézve nem megvetendő remediumnak és tabulának agnoscáltatott vala.*« (Tata Tarczaliensia, 140 l.)

Rákóczinak ezen szabályzatát a Rákóczi-ház vörösvári levéltárának gazdasági irományai között sikerült feltalálnom; s az mindeddig ismeretlen levén, íme, egész terjedelmében közlöm.

* * *

Regulamentum Submontanum Anno 1700 formatum per Celsissimum Principem Dominum Dominum Franciscum Juniozem Rákóczy.

(Nro 72.)

Puncta Regulamenti Culturae Vinearum. Ordine infrascripto concinnata.

Primo. Valaki liktor-vermet akar ásatni, tizenegy arasztúl 1 frtot adjon; tíz arasztúl den. 84, kilencz arasztúl den. 75, — akár pinczében ássasson földöt, ez szerint fizessen. Mivel a lator vinczellérek a régi jó szokást elhagyták, most magok hasznáért, többire kilencz arasznyira ásatnak, és az uroknak nagy kárára egy forintot vesznek, így ha olesőbban valakinél ásatnak, beírják annyira. Tarczali és tokaji hegyen tizenegy arasztúl den. 50. úgymint félannyit kell fizetni, mivel ott félannyi munkával jár, azért a vinczellér is sub poena flor. 5. Rhen. ekképen procedáljon, másként irremissibiliter megbüntettetik.

Secundo. Köszedésért vagy hordásért, kit vagy veremben, vagy pinczében, vagy mezsgyében szükséges hordani, — úgy a szőlő alól a szőlőben való ganéj-felhordásért egy napra 18 pénz (dénár) járjon, kivévén azt, midőn a szőlő aljáról magas vagy meredek helyre férfi hord; annak napszám szerint 27 dénár légyen fizetése.

Tertio. Mivel többire az ember napi-számossal műveltet, és az szak-

mányosok is azzal, akár nyitáskor, kapáláskor és egyébkor az napi-számot hamisan veszik fel, délután három óra tájban, — mikor legjobban mivelhetnének — munkájokat elhagyják. Délig az mit mivel, — és így szaporátlan lévén a munka: a vinczellér is nyaratszaka örökkön sarezoltatja az urat, feljebb-feljebb veri a szakványt; hanem, ha napi-számot akar venni, napfölkültétül fogva napnyugodtig tartoznak mivelni; másként, ha a vinczellér nincs a szakványosokkal: mennyin lesznek, egy-egy Rhénes forintra büntetessenek. Ha az napszamosok nem fogadnak szót: napi béreket vesztik el, mivel különben nem zaboláztathatnak meg szokásokban.

Quarto. Minden helyek vinczellérjeinek esztendőnkint való ordinarius szakványosi légyenek, mivelhogy néhol sok csalárd vinczellérek a szakványon kívül feles és hetes munkásokat szoktak fogadni, magoknak kaparítván egészen a felölvalóját, szakványos társainak nagy kárával, annálkább urának nyilvánvaló megcsalásával. Azért ennekutánna sohol a vinczellérek sem felest, sem hetest akármi szakványra, sub poena flor. 12. ne mérészeljenek fogadni és állítani. Az napi-szamos részéről délben egy óránál tovább ne légyen szabad nyugodni, fölöste-kemkor félóráig, ozsonnakor ismét fertályóráig.

Quinto. Mikor kimegyen az munkás mostan, karóbúl mindjárt tüzet rak, déllyest a szerént, és így dohányoz; még mikor mivel is, a szerént cselekeszik. Valamely szőlőben comperiáltatik az tűzrakás: a vinczellér szakványosokkal együtt büntetessék 1. Rh. forintban. Ha kiinn szőlőben akar hálni némely, a messze való hazajárásáért, vagy az uroknak más határon levő szőlőinek messze voltaért, — vagy ha pesenyét akar sütni: szőlő tetein gazban rakhat tüzet, de a karó hogy ne vesztegetődjék a szőlőben, egy szóval semmiféle munkásnak, semminemű karóbúl — akár hasznos, akár hitvány légyen, — tüzet rakni ne légyen szabad, sub poena flor. 2.

Sexto. A karót a szőlőbül haza se légyen szabad hordani: mert három arasznyi karót fiatal ültetéshez, és öreg tühez is sok helyen felüthetni. Az rövidebbjébül a szőlőpásztor őszzsel, mikor hidegek vannak — többére ruhátalan lévén, — tüzet rak, és az apró karókat felszelevén, arra való lévén az igen, azzal tüzel; mert ha olyat nem tanál, mivel már akkor csak maga lakik kün, lopva is az jót felégeti.

Septimo. A szőlő-karókat igen hamisan szokták hasgatni, kivált a Hernát mellett a Csereháton; azért az Nemes Abaújvármegye szolgabírája által elsőben hirdetessék meg, hogy nyolcz arasz légyen a karó; alább hét arasznál és vékony se légyen: mivel; ha kétszer a földben eltörök is, ugyan jó karó lészen, és 15 esztendeig is eltart; kinek ezere egy talléron járjon, sub ammissione a kit hoz; ha elérik rajta, egyik része, — úgymint fele azon karónak — az földösuré légyen, a hol árulják, fele az főinspector dispositiójában álljon, de az inspector foglalja vagy foglaltassa el, más bíró benne ne légyen; mivel olyan hamisan hordják, ha száz vagon hat arasznyi: közöpeben a szekérnek csak egy-egy

singnyit elrak egynehány százat, ki ha egyszer beletörik az földbe: a munkások hazahordják, azért kell örökké a szőlőben sok karót venni a jó szőlőműveltetőknek.

Octavo. Az nyitásról. Az szőlőket igen rosszul szokták kinyitni, megfenekesedik, gyükeresedik; valahol igen jól ki nem nyitja a vinczellér: az inspector adjunctusi, hegymesterek megjárván a szőlőt, kereszt-karót üssenek fel, a hol ilyen hiba találtatik: a vinczellér a kárért marad in poena flor. 6., a szakványosok pedig egy-egy Rhénes forint, és újobban kinyitni tartozzanak. Nyitónak, metszőnek, homlítónak, more antiquitus solito senki 10 Rh. frt büntetés alatt 24 pénznél többet ne fizessen. Hoc declarato: hogy mind nyitónak és mind fedőnek az mint praespecificáltatott, mindenütt a hegyeken 24 pénz adatódjék egy iránt; metszőnek és homlítónak esmét den. 27. Tolcsván pedig és Bényén a homlítónak den. — adatódjék, de csak olyan helyütt, az holott az hegymester érdemesnek ítéli. Az kapásnak is első kapáláskor den. 27, forgatáskor és harmadláskor pedig den. 30, mivel az első kapálás könnyebb a többinél, minthogy a több kapáláskor jobban kell oltalmazni a gerizdet. A vinczellér pedig continuus légyen mindenkor az munkással, sub poena in tertio puncto declarata.

Nono. Az metszésről. Tokaji és tarczali hegyeken reászoktatván az possessorokat az hiában való fizetésre és szemlátomást való megcsalásra és hálátlanul más sok hegyallyai szőlőket bíró becsületes emberek injuriájokra az vinczellérek, — istentelenül vettenek az metszéstül annyi taxát, mint az egyszeri kapálástül; annyit többé száz forint bírságok alatt senki ne fizessen, hanem felét, mint az kapálástül jár, mivel mind Mádon, Keresztúrba, Tályán, Tolcsván és másutt is úgy, sőt néhol alább is observáltatik. Tokaji és tarczali hegy mindazátal könnyebb kapáló lévén, ahhoz képest annyi szakvánnyal, mennyivel az kapálás végben szokott menni, nyitást és a metszést nem lehetvén az ép szőlőkben véghezvinni: azért az olyan ép szőlőknek metszésének szakványa, az medietásnak hatod részével augeáltassék. Valakiben pedig comperiáltatik: csak egy pénzzel (az mint feljebb specificáltatik) többet ad is, — akármely Méltóságos Úr vinczellérje légyen is, vagy böcsületes fő-renden lévő tiszték vagy szolgák légyenek is, — irremissibiliter megbüntettetnek. Más helyeken pedig a metszésből az kapálásnak szakványának fele járjon, vagy az hol annál is alább practicaltatni szokott vólt, úgy observáltassék. Metszéskor pedig az vinyike-szedők az víz-árkokban ne hányják az venyikét, hanem az hova az gazda parancsolja, oda hordja az vinyike-szedő, de semmiképen meg ne égesse, hanemha az ura parancsolja; mindazonáltal ha olyan helyüvé hányja, hogy másnak kárt nem csinál vele, — úgy nem incurral. Az kárt az megkárosított embernek refundálja, poenam vero 6. frt. a hegymesterek vegyék meg.

Decimo. Az kapálásról. Mivel az napi-számosnak hamis munkája már corrigáltatott, hogy estig míveljen: már a szőlő-szakvány is nem

augeáltatik, hanem azelőtt 80. esztendővel való szép rendtartás szerint, 10. emberkapáló szőlőnek taxája volt 3 magyar forint 30. den. a ki mostan is úgy usuáltatik; e mellé se szalonna, se kenyér, se font-hús ne adatódjék, hanem egy formában fizesse minden ember. Így az munkás continuus léssen, egy helyben lakván: mindenkor jobban is fog tudni azon hegynek szokott munkájához. Az kapásnak 27. pénznél többet senki se fizessen; harmadlatkor vagy aratás tájban forgatáskor, — mikor az ember igen megszűkül, aratni készülvén, — 30 pénznél.

Undecimo. A karózónak 24 pénz légyen egy napi bérje, és szakványban ne adják az vinczellérek az karózást. Hoc addito: Az munkások az szőlőt vesztegetni ne mérészeljék sub poena flor. 2. annyival inkább a szőlőből csak egy gerezdet is hazavinni.

Duodecimo. Az kötözésről. Igaz ugyan, hogy szokták volt a kötőnek fele bérét adni az kapálás szakványának, az kinek igen sűrű a szőleje, — de néhol három s négy annyi tő is elférne; azért vigyázzon a jó gazda: ne csalják meg, mert a szakványnak negyedrésszel is a ritkás szőlőt felköthetnek. Az kötözűnek napi-szám fizetése, úgy igazgatónak is, 18. den. lesz; hoc addito: hogy ritkás szőlőben harmada a szakványnak elég légyen, melyet a hegymesterek decidálják: mely szőlőtül járjon méltán csak harmada? Sőt Tolcsván, Bényén s talám másutt is akármely szőlők szakványának kötözésétül harmadát szoktak fizetni; azért ennekutána is sub poena florenorum sex ezen modalitás observáltassék.

Decimotertio. A szőlőpásztor mindenik hittel légyen köteles a pásztorságra, úgy, hogy a mezdés (mesgyés) dültvénytül (töltvény, töltés) ne légyen szabad továbbmenni; senkit oda a szőlőben ürzése alá ne bocsásson; a mit lát vagy sajdít az több pásztorokhoz, megjelentse az vinczellérnek; az tolvajt, vagy lappangót megfogja és el ne bocsássa, maga fizetésének elvesztése alatt, hanem bevigye az hegymesterekhez; sőt hitesek lévén, mindenkor kinn háljanak, egyedül, a hegymesterek dispositiója szerént; másként kordélyban ne légyen szabad concurrálni, hanem a mikor szőlőlopók és tolvajok ellen az körülükkel (kerülőkkel) együtt szükséges léssen vigyázások és lesekedések.

Decimoquarto. Az munkásokat az egyik vinczellér a másikatül el ne csalja, egy pénzzel se ígérjen többet; úgy gazda-ember is, a ki maga szőlűit míveli, más ember munkását el ne csalja vacsorának ígérésével, vagy egyéb jóakaratra bízgatásával, sub poena flor. 10.

Decimoquinto. Minden vinczellér urához való hűségés szolgálatjára és a Regulamentumnak megtartására hűttel légyen köteles, — kiknek fizetések minden tíz forint szakvány után, ha ura házában lakik, egy forint légyen, ha pedig maga, vagy más ember házában lakik, egy tallér. És ha a vinczellérek nem akarnának megesküdni: tizenkét forintra büntetessenek.

Decimosexto. Ha valaki rosszul kapál, jól fel nem vágván a tő alól az füvet, sőt annyivalinkább, a ki az füvet csak vakarja, mint most szokták: 2 Rh. frtra büntetessék az vinczellér, a szakványos ad

flor Rh. 1. Azonban most rosszúl keresztül szokták némelyek kapálni, — mivel a ki rosszúl kapálna is, betakarja a földet, keresztülkapálván, — nem úgy, mint az régiek szokták volt, hegy-mentében, egyenesen kapálván; azért is a szőlőtő mellé, hegy-mentében verik az karót. Kihez képest ezentúl egyenesen kapáljanak, hogy az fiatal tövöt, az tudatlan kapás ki ne vágja. Az *contraveniens vinczellérnek* poenája statuáltatt ad flor. Rh. 10., az *szakványosoké* ad flor. Rh. 1., az *napi-számosnak* egy napi béri vész el. Az víz-árkokat mindenik kapáláskor jól tisztítsák, úgy fűdéskor és nyitáskor is, sub poena flor. 5. Rh.

Decimoseptimo. Az kapát az gazdának vagy hegymesternek dispositiója szerint szegezze az vinczellérek és szakványosok, sub poena floreni unius Rhen.

Decimooctavo. Némely vinczellérek annyi emberséges emberek szőlőt fogják fel lopva, s nem tudják az urai, hogy nem bírhatván a szőlővel, minden embert megcsal; azért senkinek se légyen szabad egy bizonyos uránál többnek lenni. Hoc addito: ha igen kevés szőlője lenne, maga is látván az ura, — ura hírével fogadhat valamit, de ura vagy hegymesterének hire vagy consensussa nélkül ne légyen szabad, hanem consensussa légyen scriptotenus urátúl; secus incurrit poenam flor. Rh. 10. toties, quoties comperietur.

Decimonono. Az vinczellérek hűtesek lévén az Regulamentum szerint való szőlő-culturájára, kik ha uroknak szőlőmunkára destinált pénzeket más szükségre distrahálnak, ki miatt urok szőlője debito tempore meg nem műveltethetnék: in tali casu, juxta delicti qualitatem et damni quantitatem, keményen megbüntettessenek, hóhér által homlokokon bélyeg süttetessék. Hogy pengig inexcusabilis légyen a vinczellér ura szőlőinek igazán és debito tempore való műveltetésében: az urak tartozzanak fogyatkozás nélkül in tempore pénzt szolgáltatni kezekhez.

Vigesimo. Valamint az vinczellér, úgy az esztendőszakványos is hűtes légyen, hogy nemesak nyitasson, metszessen, (kiun sokat szokott nyerni,) légyen köteles: de fogytig, míg befedik a szőlőt, igazán művel, és az Regulamentumhoz szabja magát; máskint ebben is hatalma leszen a főinspectornak: a ki elszökik s reáakadnak, — azon helyben lévő hegymester által, mint hamishitű esztendő elszökött szolgát az ura, — avagy az vinczellér — megfogattathassa, törvényt tétethessen reá; hoc tamen addito, ha injuriája vagy rövidsége leszen a szakványosoknak az vinczellértül: menjen el az rendelt tiszthez, — tartozik eligazítani dolgát.

Vigesimoprimo. A szőlő-gyepöt mindenütt esztendőnként újíttatván, emberül megcsináltattassanak; kiknek megcsináltatása Szent-György-napkor a helyek bírái által meghirdetessék, annak elrontói pedig vagy elhordói, a kiket elérik, keményen megveretessenek vagy fa-lóra ¹⁾ tolatassanak, ha nincs mivel fizetni, — ha pedig van miből fizetni, 12 frtot vegyenek rajta.

¹⁾ Az ú. n. »ördög lova,« »ördög motollája,« mely sebesen megper-

Vigesimosecundo. Némelyek szőlőt újonnan építenek, és emberséges embereknek szőlőjiből lopva az jó tövő és fajú szőlőknek vesszejeket ellopják, lopva lemetélik, holott pusztás lévén a szőlőben: abból homlitaná ki az jó gazda a szőlőit; az ki miatt nem lehet építeni, sok esztendőig olyan fája sem lészen gyakran, mint akkor. Azért az kit az ilyen cselekedeten elérnek: keze vágattatásával büntetessék meg, — vagy pedig váltsa meg húsz forinttal a kezét. Hanem, ha ültetni akar: az metszők után szedje a vesszőt.

Vigesimotertio. Igen hamisan cselekesznek a vinczellérek ebben is: mert fizetést vesznek a szőlőpásztoroktól, és akármely tanúlatlant, ura kárát nem nézvé, beállítanak a szőlő-örzésre; kinek három vagy négy inasa is van: holott azelőtt legfeljebb is egy inasnál többet nem szabad volt tartani; hanem ezen is hiti légyen az vinczelléreknek, hogy mentül jobb szőlőpásztort fogadjanak, és ha lehet, nős ne légyen, hogy feleségének ne hordjon szőlőt és gyümölcsöt, egy inassa légyen, az is pedig hites légyen a szőlőpásztorral való hűséges örzésre; nem szabad lévén mesdés-tültvényes (mesgyés-tültvényes) társánál tovább menni, holmi lappangókkal társalkodni; hanem, ha olyat sajdít: megfogja, ha bír vele, s vigye be a tisztékhez, ha pedig nem bír, mondja ki alattomban. Szőlőlopókat ha elfoghat: ne maga büntesse meg, hanem vigye be, béri elvesztése alatt.

Vigesimoquarto. Az földéstül napi-számosoknak den. 24 napszámra járjon, s az vinczellér úgy fedesse bé a szőlőt, hogy hibásnak ne találtsassék a fedés, — máskint a mi kár lészen a fedésben: reá becsültetik az hegymesterektül s azon felől 5 Rhen. frtra büntetessék.

Vigesimoquinto. Az ültetni való árkoknak ásásátül, a ki két vesszőhöz való lészen, egy poltura járjon öletül, egy vesszőre való pedig öletül félannyi, — a kit tudniillik lágy és puha földben ásnak. Az ölnök pedig hossza negyedfél sing légyen.

Vigesimosexto. Valakinek magának szőlője nincsen: senki 3 Rh. frt büntetés alatt szőlőt árulni imitt-amott ne mérészeljen. A szedők pedig, ha kinél szőlőt tanálnak: napiszámátül legelsőben fosztattatnak meg; ha többször is comperiáltatik: megfogattatván, keményen megbüntettetnek.

Vigesimoseptimo. Az mi az kapák élesítését illeti: három kétágú kapáknak élesítésétül egy polturánál többet ne fizessenek; négy lapos kapának és négy csákányoknak élesítésétül egy polturánál nem többet; nádlásátül pedig egy kapának 18 pénzt adjanak; egy kapa-forrasztástül, s jó kapa-fog csinálástül egy polturát, az hol hüven van a szén, a hol pedig szűki vagyon: egy polturával többet, sub poena flor. 5. Rhen.

Vigesimooctavo. A kapanyélnek az ára kettőnek lészen egy poltura, sub poena confiscationis ejusdem.

dítettvén, a rajta ülöt messzire ledobja. Némely faluhelyeken még most is fennáll.

Vigesimonono. Senki az vinczellérek közül az urak szőleiben káposztát palántálni, törökbúzáat, tököt, répát, etc. vetni ne mérészeljen, sub poena flor. 5. Rhen.

Trigesimo. Történnék az is, hogy némely bitang ló, marha, valaholott betörvén magát a szőlőbe: a pásztorok, — akár tégyen kárt, akár ne, — egy forintot, sőt többet is sarczoltatásképen desummálni szoktak. Ennekutánna béreknek elvesztése alatt erre köteleztetnek a szőlőpásztorok, hogy a szőlőben intercipiált marhát megkötve, elsőben tégyen hírt az gazdának, és hegymesternek, a kik afféle kárt censurálván, ők desummálhassák a kártévő marhák gazdáján, — kinek harmada pásztoré lévén, a büntetésnek a kétrésze, modalitate infrascripta a főinspectoré, s a hegymestereké. A kár pedig egészen a kárvallott gazdának adjudicáltassék.

Trigesimoprimo. Ezt is nem kevés károkkal szokták a szőlősgazdák esztendőnként tapasztalni, hogy a kötű-füvet, — ámbár akkor aratott nyers kötű-fü legyen is, — egy szekerkével három, négy, öt és hat forintokon is el szokták adni. Ezen abusus és csalárd komplárkodás ennekutánna ez szerint melioráltatik, hogy minden nyers egy jó öreg kéve kötű-füvet négy pénznél feljebb, száraz kötűfüvet pedig, hasonló jó öreg kévét, 8 pénznél feljebb sub poena confiscationis ne mérészeljék árulni, annál is inkább eladni. De mivel Bényére, Tolcsvára és Horvátira messzebrül szokták a kötűfüveket hordani: ezen denominált helyeken a nyers jó öreg kéve kötű-fünek kévéje den. 8., száraz kötű-fünek hasonló öreg kévéje esmét per den. 12 adatódják, sub eadem poena confiscationis.

Trigesimosecundo. Minden szüretkor a terh-hordástúl, s mind pedig a trágyahordástúl télben és tavasszal a marhás emberek és szekerek képtelen fizetést szoktanak a megszorúlt gazdátúl venni. Annakokáért az ilyen terh-hordásnak bérit a szőlők útjának nehézségéhez és az időnek sáros volta-hoz képest intézzék jó lelkiismerettel a hegymesterek minden helyeken.

Trigesimotertio. Szüretkor, mivel a szedők számtalan sok szőlőt szoktanak napestig eltékozolni s vesztegetni: ez okáért, mikor jó szüreti idő szokott járni, a gazda kenyerén lévő szedőknek hat pénznél többet, — a maga kenyerén lévőeknek pedig az olyan jó időn 12 pénznél többet sohol ne fizessenek. Ha mikor pedig hó alól, vagy kemény hideg derekban kelletik az szőlőt szedegetni és kapargatni: olyankor a gazda kenyerén lévőnek den. 9., a maga kenyerén lévőnek pedig den. 15. fizetődjék. Ez ilyen szedőknek pedig megpálczáztatásnak büntetése alatt egy gerezd szőlőt is edényében vagy másként is nem engedtetik hazavinni, annál is inkább csak egy félmarok asszúszőlőt. A puttonosnak a tér és könnyű helyeken egy polturával fog több adatódni, a messzebb és meredekebb helyeken hordásért maga kenyerén den. 18.

Trigesimoquarto. Az ültetésnek való veres vesszőknek ezerét akár-

mely helyen is feljebb 60 pénznél eladni senki ne praesummálja, sub poena flor. 1.

Trigesimoquinto. Az kőgátok rakatásától, egy-egy öltől, — kinek egy singnyi magassága, szélessége pedig félsing lévén, s jó fundamentomra rakatván — a hol közöl jut az kövökhöz, den. 9., a hol távolabbról, den. 12., a legmeszszebb helyről hordott kövökből rakottaknak den. 15. fog ennekutánna füzetödni, sub poena flor. 3.

Trigesimosexto. A szőlő között való jó utaknak conservatiója igen szükséges lévén: azért reparatiójára s conservatiójára a főinspector a hegyemesterekkel és azon helynek bíráival s tanácsaival, eddig practicaltatott modalitás szerint gondot viseljen, sub poena flor. 20. ex bonis ejusdem loci Judicis, medio Officialis Domini Terrestris ad instantiam insinuantis irremissibiliter exequenda.

Trigesimoseptimo. A hegyemestereknek fizetések lészen minden rendbéli szakmányoktól egy forint után egy xr; a mely szőlőket pedig napszám szerint művelnek: három napi-szám után hasonlóképen egy krajczár.

Trigesimooctavo. A hegyemesterek fizetésének exolutiója lészen in duobus terminis; felének Szent-György napja, a más felének pedig Szent-Mihály napja lészen terminusa, úgy, hogy minden vinczellér, nem a szőlőknek szakványából, hanem azon kívül való ura pénzéből a praespecificált terminusokon indilate et irremissibiliter megadni tartozzék.

Trigesimonono. Minthogy pedig a hegyemesterek is történhetik, hogy valamely excessusokat committálnak, és obligatiójoknak nem satisfaciálnak: azért azok ellen supremus inspector locorum animadvertallasson, és az helynek tanácsával törvényesen revideáltatván excessusit, vagy defectusit, érdeme szerint büntettesse.

Quadragesimo. A hegyemesterek esztendeig tartoznak szolgálni; ha valamelyikének halála történék: a főinspector facultásában lészen más alkalmas személynek substitutiója.

Quadragesimoprimo. A hegyemesterek rendszeren, írásban feltegyék: kit, miért s mikor büntettek meg? és azt esztendejeknek eltelésekor, id est tiszteteknek restauratiójakor, mely esztendőnként in Januario fog observáltatni, praesentálják.

Quadragesimosecundo. A hegyemesterek mindenkor in Januario in praesentia Officialium Domini Terrestris a helynek lakosi által eligáltassanak és adjuráltassanak; mely functiót ha valamelyik sine rationabili causa felvállalni nem akarná: tehát 50 forint poenát incurraljon, — ki az földesúrnak cedáljon, — mellyet propria autoritate a földösúr officialissa meg is vehesse. Főinspector pedig Dominus Terrestris constituáljon pro suo arbitrio.

Quadragesimotertio. A vinczellérek és szőlőpásztorok, főinspector vagy hegyemesterek előtt adjuráltassanak.

Quadragesimoquarto. Mikor a hegyesterek constituáltatni fognak : akkoron ezen Regulamentumnak punctumi publice elolvastassanak, hogy annakutána senkinek mentsége ne lehessen.

Quadragesimoquinto. A főinspectornak fizetése lészen minden mulctáknak (bírságoknak) medietása, mely mulcták a felül megírt Regulamentumnak punctumiban specificáltattak ; a másfele a mulctáknak hegyestereké légyen.

Quadragesimosexto et ultimo. Formula Juramenti Magistrorum Montium.

Én N. N. esküszöm az élő Istenemre etc., hogy én előmben adott Regulamentumnak continentíái szerint tisztemben és hivatalomban teljes tehetséggel, igazán és hűségesen eljárók, helyünknek hegyeit et promontoriumit rendszerint, annak idejiben, kiváltképen pedig a szőlők munkáinak kezdetétől fogva, annak folytáiglan, mellém deputált tisztbéli társommal együtt perlustrálom ; valaholott valamely fogyatkozásokat, akárki szőlőiben is eszembe vehetek : mindennemű respectusok nélkül, akár helybéli, akár vidéki vinczellérek által comperiáltássék, igazán desummálom, valamint a Regulamentumban rendszerint kitétetett ; félre tévén atyafiságot, barátságot, kedvezést, rokonságot és mindennemű respectusokat. Isten engem, etc.

Nagy-Sáros, die 5-ta Martij, Anno 1700.

Franciscus Princeps Rákóczi m. p.
(P. H.)

* * *

Ez ímé, ama nevezetes szőlőművelési szabályzat, melyből nemcsak hogy a hegyallyai szőlők XVII—XVIII-ik századi műveltetésének minden módozatát megismerjük : de a mely igen érdekes társadalmi képet is nyújt a Hegyallya-vidéki munkás néposztály akkorbéli életéről, erkölcsi állapotáról, sorsa- és viszonyairól, — valamint a munkabérek s árak történetére nézve is nem megvetendő kútfőül szolgál. De különben is, ez talán a legrégebb magyar nyelven írott szőlőculturai szabályzat. Méltó párja ama szintén igen érdekes *gazdasági utasításoknak*, melyeket a rendszerető Rákóczi fejedelem, nagyterjedelmű jószágai tisztjeinek kiadott, — s melyekről máskor.

Közli: THALY KÁLMÁN.

A Dobokai-család nemzedékrendje.

(Lásd Szabó Károly: Béla király névtelen jegyzőjének könyve a Magyarok tetteiről XII. f. 19-ik l. 3. jegyzet.)

Dobokai Márton
Comes de Dobuka
1290.

I. János 1332.
I. Miklós 1312—1332.
Birta Darvast Bihar-vármegyében.

II. János 1377. **I. Mihály.** † **I. László. Miles.** 1366—1373

III. János. **I. Imre.**

II. Mihály. **III. László.**
Dobokai vitéz **IV. János.** 1408. Erdélyi alvajda.

III. Mihály 1447 **II. Miklós.** 1467. (Pánczél-csehi Toroczkai Kata) **Kristóf** † **II. Imre.** **II. István.** **IV. László.** (... Ilona) 1493—özvegy

I. Pál. 1459. **Anna** (Gerend Miklós.) **IV. Mihály** 1460. **I. István** 1461—1494. **III. Miklós** (Somkerekai Erdélyi Kata) **Kata** (Magyarói Bánffy László) **V. János. Farkas. Salatiel. Petronella.** (Szilvási Miklós) 1492. **VI. János.** (Vitéz Kata) **III. Imre** (Zsombori Kata)

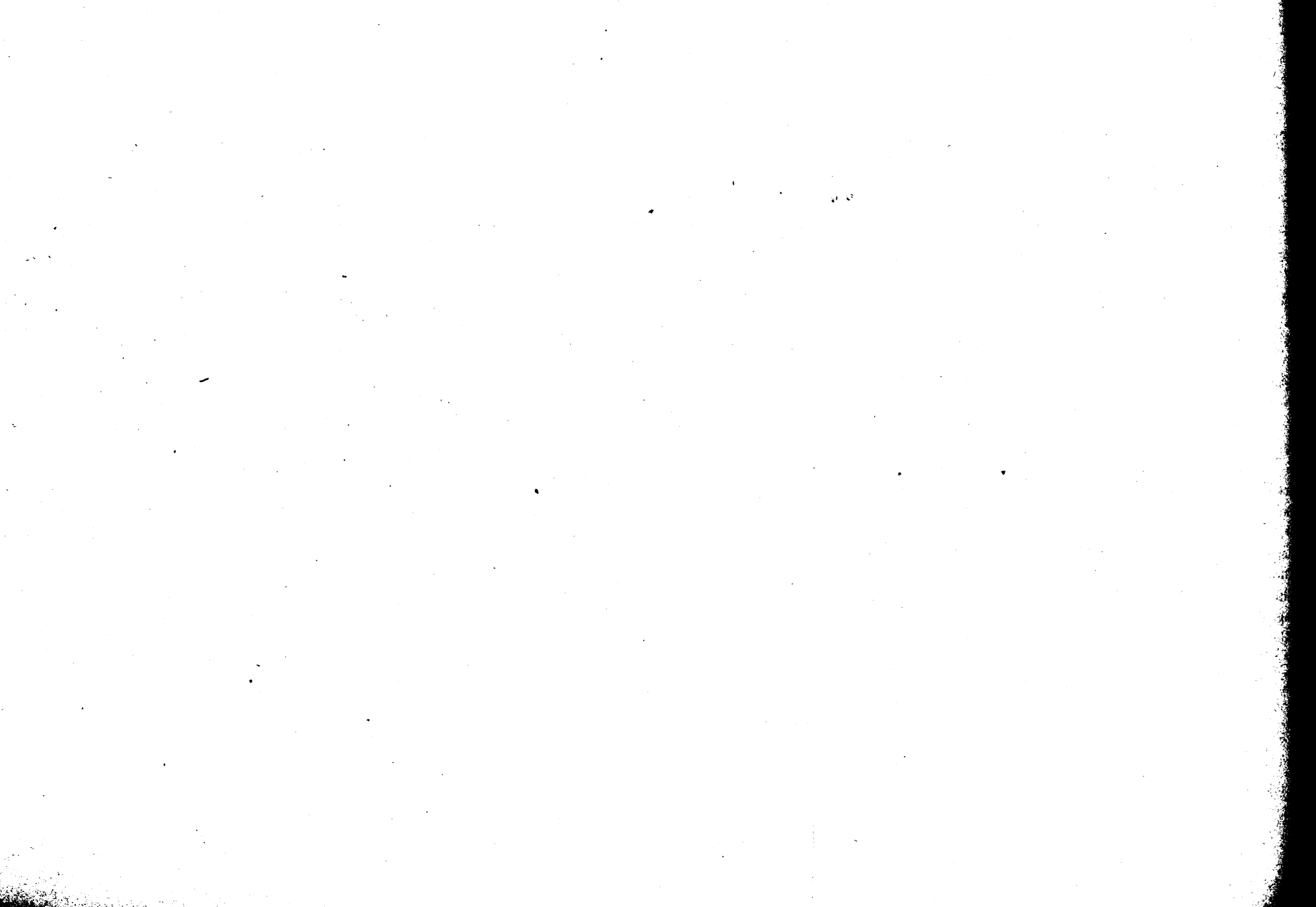
V. László. Sándor. Kata. (Vitéz Fer.) ifj. def. 1657. **VI. Mihály. Anna.** (Id. Nádudvari János) **Kata.** (Somlyai Gáspár) Dobokát bírta. **Judit.** (I. Literáti Kászoni Fer.) (II. Zámbo Mih.) (III. Szemere János)

V. Mihály. Id. † 1587. **III. István** (Ombozi Kata)

I. Ferencz † 1545 **IV. Imre** † **IV. Miklós.** De Jenő 1546.

Márta (Székely János)

Kata (I. Szalánczy Gábor.) 1622 özvegy. (II. Nádudvari ifj. János) (III. Farkas Pál.) **VII. János.** 1610. nótáztatott.

VEGYES KÖZLÉSEK.

A DOBOKAY-CSALÁD NEMZEDÉKRENDJE.

Azon magyarok egyike lehetett Doboka, kik Ázsiából kijövéen, 895-ben Tuhutum vezérlete alatt Erdélybe a Meszesen áttörve Magyar-Egregyvet eredeti foglalás útján beülte, s elfoglalta. Innen délnyugatnak tartva, Vaskapu, Budgya, Poosa, Hidalmás, Szent György, Csömör-lő helységeket, vagy azon földterületet, a hol ezen helységek fekszenek, elfoglalva, hadi népe élén a mai Dobokáig hatolt; és ezt vezeték nevérol elnevezve, a szomszéd völgyben Jenő, Lozsárd, és Maróval együtt elfoglalta, valamint Derzsét is Doboka felé jövö utjában beülte és birtokába vette. Utóbb, midön Szent-István király Erdélyt a magyar koronához kapcsolta, és vármegyékre osztotta, hihető, hogy az eredeti foglaló Dobokainak fiát, mint Kunegunda leánya utáni vejét, az ujdön vármegyének első főispánjául nevezte ki 1002-ben.

1002-től 1290-dik évig legalább négy nemzedék élhetett a Dobokai nemzetségből, de ezen négy nemzedék közül csak a negyedik izzt nevezhetjük meg kereszt-nevén, a ki volt Dobokai Márton.

Márton 1290-ben Dobokai főispán — Comes de Dobuka. — A nemzék-rendben a törzs Mártonnak két fia van: 1., *János* (I), élt 1332 körül. Birta Darvast Bihar-vármegyében. ¹⁾ 2., *Miklós* (I), 1312 — 1332 élt. Birta a fenn érintett Lozsárd falut egészen; de Kendi Pálnak elzálogította 1324. év körül. ²⁾ I-ső Miklósnak három fia van: II-dik *János*, élt 1377 körül ³⁾ I-ső *Mihály* ⁴⁾ 3., I. *László*, mester és miles melléknevű 1366 — 1372 — 1373. ⁵⁾ 1366-ban a tordai országgyűlésen

¹⁾ A Kolozs-Monostori conv. Fragm. T. IV. p. 468.

²⁾ A zálog összege a K. Monostori conv. Fragm. P. IV. p. 468 kikeresendő.

³⁾ Conv. T. XI. p. 343.

⁴⁾ Conv. T. XI. p. 345.

⁵⁾ Fragm. T. I. p. 148. Conv. C. Doboka D. 71. Horváth Mihály: Magyarország történelme, II. l. 134. második kiadás. Erdély országgyűlései a vajdák alatt. Írta Vass József 1869-ben 82 l.

dőlt el a per, mely szerint a Dobokai Miklós fiai, János és László testvérektől Maros-Újvár egész helysége Domokos erdélyi püspöknek ítéltetett oda. A Dobokai fiak itt felperesekül íratnak, és az összeg, melyen az előtti püspök Endre vásárolta vala Maros-Újvárt, háromszázhusz ezüst márka volt, a mi teszen 1280 arany forintot. 1372-ben husvét után nyolcz nappal Tordán tartott országgyűlésen Döme erdélyi püspök, mint felperes, és Dobokai Vitéz László mester a D. Miles (azaz vitéz) János fia, Mihály, a Leükös László fia, és Miklós a Miklós fia, mint alperesek között, a püspöknek »Püspöki«¹⁾ egész faluja határa felett mondatott ki az ítélet.²⁾ Ezen határ-járató bizonyságok a dobokai alperesek részéről Salumkeői (Solyomkö) Néma János, Madugh (Bádoki) Miklós, Lónai Mihály, Olnuki (Ónoki) Barabás, Kecsethi Tamás a Miklós fia, és Kendi Tamás az István fia nevezvék meg az okmányban. Mindnyájan Doboka-vármegyei akkor virágzott családok fiai. És ezen Dobokai László volt az, kiről László oláh vajdának egy 1372-iki levele szerint, a török ellen vele küzdött Dobokai I. Lászlót a vajda (jószággal) megadományozza.³⁾ 1434-ben élt Dobokai Vitéz II. *László*⁴⁾ 1407—1408 János Erdély alvajdája.⁵⁾ Ezen II. Lászlónak fia volt II. *Miklós*, a kit 1467-ben october 27-én Szebenben kelt beiktató parancsa értelmében Mátyás király nótáztatván, a Magyar-Egregyi⁶⁾

¹⁾ Ma Piski nevű helység Hunyad-vármegyében. Gróf Kemény József: Notitia Historico-Diplomatica Archivi et Literalium. Capituli Albensis Transsylvaniae 1836. Pars II. p. 182. »Pyspüki 1286-hodie Piski.«

²⁾ Kútfő: Antonii Szereday, Series antiquorum et recentiorum Episcoporum Transsylvaniae. A 1790. p. 111—112. Ezen okmányban csak a felperes birtoka u. m. a Pyspöki helység neve említettik, de az alperesek határ-differentiás falujának nevét nem találjuk, »metas utriusque possessionis ab invicem separent.«

³⁾ Horváth M.: Magy. ország tört. II. I. 134, Második kiadás. De olvassuk ezt így »Cod. Dipl. IX. 4. 477. Kútfő felidézésével. Vajha ezen kútfőből kilehetne olvasni, hol? és nevezet szerint, mely jószágokat kapott a hős Dobokai a vajdától adományban ekkor?

⁴⁾ Conv. C. Doboka D. 64. Cap. Alb. F. fasc. 2. n. 42. fasc. 7. n. 54.

⁵⁾ Benkő Jós. Trans. gen. I. p. 197. Széchenyi: Cath. ms. I. pag. 401. n. 50.

⁶⁾ Kútfő: Conv. Trans. V. 423. XI. 1054. a volt kir. kormányzék levéltárából K. S. által lemásolva. De megjegyzendő, hogy ezen két darab másolatban M. Egregy és Jenő nem találtatnak; és csakis Kőváry László: Erdély történelme II. 97. lap. után van írva ide e két helység.

Jenői, M.-Derzsei, Hidalmási, Poosai, Budgyai, Vaskapui, Marói, Szent György és Csömörlői rész jószágait elvesztette. Valamint 1467-ben rov. 12-én Brassóban kelt beiktató parancsa értelmében, a dobokai rész jószágát is a lakházával és udvartelkével együtt utána vesztette. Ezen fennebbi tiz számú birtokba történt beiktatásnál regiusokúl jelen voltak: Valkói Rafael, Bikalyi Mihály és György, Radó György, Rabolesi János és György, Gesztrági Albert, Dobokai Miklós és István (talán éppen fiai a nótáztatottnak?) és Majádi Mihály III. Mihály élt 1447-ben. I. Pál élt 1459-ben. IV. Mihály † 1460-ban ¹⁾ I. István 1461 † 1494; és III. Miklós 1467-ben beiktató regiusok a Mindszenti János. Mátyás és Miklós testvérek részére. Derzse stb. részjószágokba. I. Ferencz 1545-ben Dobokán lakó; de Jenőről írja magát; Divagh Ferencz és Giróthi Benedek nevű jobbágysai vannak Dobokán ekkor. Sándor, 1523-ban Hidalmási Kántor Mihálytól zálogon megveszi a: Fel-Egregyi, Szentpéterfalvi és Dobokai rész-birtokot. III. István Jenőt bírja, a mit előnevül is használt. IV. Mihály — az öregebb — † 1587-ben, vagyis def. D. Kata a III. István leánya, másodsor ment nőül ifj. Nádudvari Jánoshoz. V. Mihály — az ifjabb — meghalt mint nőtlen, 1657. elesvén a lengyelországi esatában II. Rákóczy György alatt. Anna, e Mihály nővére ment nőül öregebb Nádudvari Jánoshoz. Innen a Nádudvari birtok Jenőben. Nővére D. Kata volt utolsó Dobokai leány; nőül ment Somlyai Gáspárhoz. A károlyi-torday birtokon kívül Dobokát egészben birta neje jogán. VII. János »generosus ac egregius,« az 1611. évi május 15-ik napjára Szebenbe, hirdetett országgyűlés végzésénél fogva Báthory Gábor fejedelem alatt proscibáltatott, azaz nótáztatott; de 1614-ben e törvényezikk országgyűlés által megsemmisítettett. ²⁾

A Dobokai-nemzékrendi mellékelt táblán XIV. századbeli Dobokai-leányra egyre sem találunk. De a XV. században is csak Annát, — Gerendi Miklósnét, — és Katát Mogyorói Bánffy László nejét olvassuk. Csak e két Dobokai-leánynyal osztathattak fel tehát a Dobokai-jószágok ítélet következtében. Tudtunkra pedig csak a Jenei ősi és Felső-kékesi Dobokai-birtok szállott a Nádudvari-családra. A XVII. században ifj. Nádudvari János Dobokai Katát, id. Nádudvari János pedig Annát vevén el nőül.

¹⁾ Conv. XI. pag. 402—405. Conv. F. XI. p. 196.

²⁾ Kutfő: Erdély ország történeti tára II. köt. Kiadják: Gróf Kemény József és Nagyajtai Kovács István 1845. lap. 209.

Azonban szabad legyen reménylenünk, (a Kővári kútfő idézését felhasználva) a m. Archivum fiscale Transsilvanicum. Fasciculo 290 lit. F. a »Dobokai-jószágok lajstromát, valaki a lelkesebbek és szerencsésebbek közül kikutatván, még a közel jövőben a történelem—kedvelő olvasóival tudatni fogja a Dobokai-jószágokat Erdélyben, és netalán a testvérhonban? szám és névszerint. Úgy legyen mielőbb! Pécsi Simon cancellár, 1638 előtt Szent-Erzsébet, Nagy-Solyomos, Bezed (ma Bözöd-Ujfalu) Magyar-Hidegkut, Magyar-Zsákod Andrásfalva, Oláh-Hidegkut, Pipe, Oláh-Zsákod és Szülkereket bírván Dobokai Katával és Somlyai Judittal, és ezeknek: Jenő, Kékes-nyárló. Romlott, Kékes, Doboka, Lozsárd, Derzse, Magyar Ujfalu (Doboka várm.) és Visza (ma Visa Kolosvárm.) helységekbeli rész józágaik felett a cancellár és ezek között szerződés iratott, és létezik a Kolozsmostori konv. Prot. J. fol. 1., 1722-ben a jenei határ felosztatván, ekkor Jenőben: Dobokai, Ajtoni és Nádudvari alap — ősi jogok alapítottak és ítéltettek meg. Az itt szerződő Dobokai Kata u. m. a három D. Kata egyike volt a táblázatbeli III. Istvánnak Ombozi Katától született leánya, a ki három férjet ölelt; Somlyai Judit. — Szilvási Andrásné — pedig unokája volt Dobokai I. Imrének; tehát mindketten Dobokai-ivadékok. És Dobokai Kata anyja Ombozi Kata jogán bírta Visát, s egyezkedett felette a cancellárral. Somlyai Judit pedig Kékes-nyárlón. Romlotton, Kékesen (ma Alsó-Kékes) és Lozsárdon ősi Dobokai több évszázados jogon volt birtokosnő.

Fennebb írtuk, hogy az eredeti foglaló Doboka (i) Magyar-Egregyet 895-ben nemzeti kézzel foglalta el. A nélkül, hogy pusztá ráfogás vádja alá jöjjünk, már csak topographiai fekvésénél fogva is, szerénytelenség nélkül állíthatjuk, hogy M.-Egregyi együtt és egyszerre foglalja el az első foglaló Doboka Felső és Alsó-Kékest, és Romlottot, vagy az akkor még be nem népesített területet. S innen ez alap jogon, és az óta bírtak ezen helységekben (vagy hihető az egész három helységet) a Dobokai-fiak és (ítéletkövetkeztében) a leányok; s birt Somlyai Judit is nagy atyja IV. D. Imre jogán.

A fennebb írtak szerint I. Miklós 1324. év körül egész Lozsárdot zálogon eladta Kendi Gálnak. Ezen eladás daczára az I. Miklós ötödik iz-unokája IV. Imre birtokos volt Lozsárdon; birtokát elébb neje Somlyai Gáspár, erről ennek leánya Somlyai Judit örökölte, és szerződött felette a cancellárral. Valószínű tehát, hogy a zálog-idő kiteltével, a Dobokai-esalád lozsárdi birtokát kiváltotta a Kendiektől. Mindamel-

lett, hogy Lozsárdon a gróf Teleki-család, mint a lónai uradalomhoz tartozott Kendi örökségben, 1848-ban jobbágyokat vesztett; de allodialis birtoka maig is van Lozsárdon a gróf Teleki-családnak.¹⁾

Közli: HODOR KÁROLY.

VERANCICS ANTAL MINT EGRI PÜSPÖK.*)

Verancsics Antalt igazán becses szolgálatainak elismerésekép 1557. december havában helyezte át Ferdinánd a pécsi püspöki székből az egribe. Új méltóságával súlyos terheket is vett magára. Az egrivár, mint egyik végvár minduntalan várhatta a török támadását, csak néhány évvel azelőtt volt az a páratlan ostrom: a Dobó István dicsősége s a püspök kára, mert a félvárost égette föl a török tűzérsege.

Eger, mint végvár, rendkívül nagy költséget igényelt. A védművek egyrésze, a katonaság ellátása s zsoldja másfelől oly összeget vettek igénybe, melyet a rendes hadi adóból: a subsidiumból — a többinek megrövidítése nélkül — fődözni alig lehetett. A subsidiumon kívül a XVI. század folyamán az úgynevezett várföldek jövedelmét is a végek fenntartására fordíták. Szathmár, Tokaj, Vég-Szendrő s Eger körül a kir. illetőleg állami tulajdont képező földek a várbeli castellanusok igazgatták s egész gazdaságot folytattak a hadi mesterség mellett. Mind a Nemzeti Múzeum

¹⁾ Kővári László: »Erdély nevezetesebb családjai.« 1854. évi könyve 75. lapján írja: »A most is — 1854-ben élő . . . Dobokaiak magokat a fennebbi családtól származtatják; de előttem ismeretlen alapon.« A megbukott alap — Kővári felvilágosítására — következő: In causa productionali nob. Antonii filii quond. Georgii, filii dudum Joannis Dobokai de eadem, tunc in oppido Vizakna residentis, Marus Vásárhelyini anno 1765 die 17-a. pronunciatum est Deliberatum: Praefatum Producentem nec ortum suum a Majoribus possessionatis, et quidem a praescripta illa *Illustri Dobokaiorum* familia, a qua se descendisse praetendebat, imo nec personalem nobilitatem praevis rationibus edocuisse Tabula regia judicat. (Tab. regia T. L. Nr. 93. A.) Dobokai-család mellékletben közlött nemzékrendi táblázaton ízről-ízre megnevezvék, a Dobokai-fiak; és a család fiu-ágoni kihalását is látjuk azon táblázatból. A Kis dobokai Dobokay-családot, azouban Mike Sándor gyűjteménye 11. lapján olvasható Kis-dobokai (Belső-Szolnokmegye) Dobokay-családból származottnak véljük.

*) Országos Levéltár. Diversa J. 42. »Transactio Regie Mattis cum Rmo Anthonio Verantio super Episcopatu Agriensi, anno 1557.« Bővebben: *Gyárfás* I.: Dobó I. Egerben.

mind pedig az Orsz. Levéltár gyűjteményeiben egész halmaza van az ilyenfajta számadásoknak, telve a legérdekesebb adatokkal, de az egész intézménynek belső viszonyairól keveset tudunk. Az egri várbeli vár-földek kezelését illetőleg Verancsics püspökké nevezése lényeges forduló-t jelez. A király s a püspök között szerződés kötött, melyből elég tiszta képet nyerünk, minő viszonyban állottak a püspöki s a várjövedelmek a kir. kincstárhoz.

A várban két várnagy, castellanus működött. Az egyik a hadiakat, a másik a gazdaságiakat vezette. Rendelet: hogy mind a kettő a püspök hatalma alá tartozzék, s neki is esküdjenek hűséget, mi nem zárja ki a várnak *állami* jellegét. Az egyik várnagy, ki egyúttal a gazdaságiakat kezeli s ezért provisor a neve, a püspök javadalmaikat is igazgatja, csakhogy a számadást a királyi számtartó vezeti: ez jegyzi föl a kiadásokat, bevételeket s felügyel a személyzetre. Az összes jövedelem három részre osztandó; egy rész a püspöké magáé, a másik rész a vár erődítésére s a templomok épségben tartására való, míg a harmadik részből az őrség zsoldját kell kifizetni. Ha nem telik, az ország adójából fogja pótolni a kir. kamara.

A kir. számtartó gondoskodik arról is, hogy az őrség kellően élelmeztesse.

A jászkúnok illetéke a pest-, solt-, szolnok-, csongrád- és heves-megyei hódoltság adaja, a tárkányi carthausi kolostor jövedelmei az egri várhoz csatoltatnak.

A vár őrsége 100 lovashól s 150 gyalogoshól áll, kiket megfelelő túsérség támogat.

Így szervezé Ferdinánd a kamara s a püspök közt a viszonyt, melyből kitűnik, hogy a XVI. század s egyáltalán a török birtokolás alatt oly alakulások merültek föl, melyek ha rendkívülieknek látszanak is, de a tényeknek egyszerűen csak természetes folyományai.

Közli: THALLÓCZY LAJOS.

GR. ZRÍNYI MIKLÓS EGYESSÉG-LEVELE GR. DRASKOVICH GÁSPÁRRAL, 1651.

Nos Waltherus sacri Romani Imperij comes de Leslie, dominus Neostadij ad Mettau, sacrae caesareae mattis camerarius, consiliarius Bellicus, Generalis marschalius Campi, unius legionis equestris, pedestris-

que summus praefectus, necnon confiniorum regni Sclauoniae, et Petri-
 niae generalis. Memoriae commendamus tenore praesentium significan-
 tes, quibus expedit uniuersis. Quod cum nos suscepto regimine, genera-
 latus confiniorum regni Sclauoniae, ex annuentia suae sacratissimae cae-
 sareae, regiaeque mattis, dni dni nri clementissimi, nobis benigne collati,
 in huius regni Sclauonie partes deuenissemus, ac inter illmos dnos, dnos
 comites, ab una quidem dnum comitem Nicolaum perpetuum a Zrinio,
 regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae Banum &, ab altera vero
 partibus, dnum comitem Casparum Draskovich, perpetuum de Trakostyan
 & socerum utpote ejusdem dni comitis Bani, graves controversiae oc-
 casione bonorum arciumque, Trakostyan, et Klenounik, in dicto regno
 Sclauoniae et comitatu Varasdiensi existentium, quae videlicet bona, tem-
 pore elocationis filiae suae comitissae Mariae Eusebiae Draskovith, me-
 morato dno Bano eadem filiae suae, et perconsequens antelato dno Bano
 sub certis conditionibus in contractu nuptiali specificatis, dictus dnos
 comes Casparus Draskouith tradiderat, subortae fuissent et viguissent;
 cupientes nos partium earundem, saluti, amori et amicitiae consulere nihil
 charius duximus, quam praenotatas partes ad concordiam et unionem indu-
 cere, sicuti induximus et eadem partes coram nobis ad interpositionem
 nostram concordiam iniverunt, modo sub sequenti: Et inprimis praefatus
 dnos comes Banus, obligavit se, sicuti et obligat, cedendo omnibus suis
 praetensionibus, quas habuisset, aut hactenus in praescriptis bonis et ar-
 cibus Trakostyan et Klenounik habere potuisset, eadem bona et arces
 Trakostyan et Klenounik memorato dno comiti Casparo Draskouith die
 decimo tertio praesentis mensis Augusti, absque ulla tergiuersatione, per
 suos homines, auctoritatem ad id, ab ipso dno comite Bano habentes,
 resignaturum; sic etiam omnes vineas in insula Murakeöz inque perti-
 nentijs castri Chaktornya et comitatu Szaladiensi existentes, hactenus-
 que per ipsum dominum comitem Casparum Draskouith tentas et pos-
 sessas et ab eodem dno Casparo Draskouith per eundem dnum comitem
 Banum aut homines ipsius occupatas, eidem dno comiti Casparo Dras-
 kouith in eodem praescripto termino effective restitutum, salua tamen
 penes dnum comitem Banum auctoritate, post restitutionem dictatum vi-
 nearum suam praetensionem, si quam in eisdem vineis haberet, legitima
 via juris contra memoratum dnum Casparum Draskouith prosequendi.

E conuerso vero praenotatus dnos Casparus Draskouith, pro prae-
 tensionibus praelibati dni comitis Bani, eidem dno Bano obligavit se se-
 quentia praestare:

Primo: tria millia florenorum rhenensium intra unius anni spa-
 tium deponet, cum hac declaratione, ut intra quatuor quosque menses
 mille florenos rhenenses infallibiliter in rationem praescriptae summae
 trium millium numeret et persoluat.

Secundo: viginti vasa (stertin dicta) boni vini, decem quidem Lu-
 tonbergici, decem vero aliorum promonteriorum memorato dno comiti
 Bano praestet.

Tertio : tritici metretas Varasdienses (Deruencas vocitatas) trecentas silliginis totidem, et avenae etiam trecentas, Varasdinum, vel vero in arcem Csaktornyensem, juxta placitum memorati dni comitis Bani, (sicut et praescripta vina) deuehi et deduci facere debeat.

Quarto : calcem, quam in praedictis bonis Trakostyan et Klenounik antelatus dnus Banus exuri fecisset, sicut et lapides pro fenestris, et liminaribus excisos, in dictam arcem Csaktornyensem praenotatus dnus comes Casparus Draskouith, pro commoditate sua, suis expensis promoveat.

Quinto : officiales memorati dni comitis Bani, in dictis arcibus Trakostyan et Klenounik tempore dominy possessionis ejusdem dni Bani existentes, super officys suis et administratione ac perceptione proventuum erogationeque, eidem dno comiti Bano rationes praestare tenebuntur ; superhac autem officy administratione praelibatus dnus comes Casparus Draskouith, nullam in ipsos officiales animaduersionem facere poterit.

Hoc adito, ut omnes et singulae praetensiones debitorum ambarum partium, hactenus per ipsas contractorum, cuiuscunque nominis et generis eae sint, de quibus sive extarent Literae siue non, vigore istius contractus sublatae, cassatae et annihilatae habeantur, prouti eadem partes, easdem coram nobis cassarunt et annihilarunt.

Nec hoc praetermisso, quod si memoratus dominus comes Casparus Draskouith, vel vero dictus dnus comes Banus, in praemissis quoquo modo persistere nollet, extunc unicuique partium praetaetarum contrahentium liceat habeatque pars persistens plenariam potestatis facultatem, ex partis in praemissis non persistentis, bonis et juribus possessionarys, sibi, utpote parti inpraemissis persistenti, omnibus et singulis juridicis remedys amputatis, vigore solum praesentium, medio unius vice comitis vel iudicis, nobilium illius comitatus, in quo talia bona et jura possessionaria exequenda adjacere dignoscentur, satisfactionem imprenendi, in tantum, in quantum videlicet pars in praemissis persistens damnificata agnosceretur.

In quorum fidem et euidens testimonium hasce nostras Chyrog-raffo et Sygiilo nostro, accedentibus etiam ex benevolo et amicabili consensu, manum et Sygillorum dictarum partium roborationibus, munitas, eisdem partibus iurium earundem futura pro cautela, dandas esse duximus et concedendas.

Actum et datum Varasdini, Festo Sancti Laurenty Martyris, Anno domini millesimo sexcentesimo, quinquagesimo primo.

(P. H.) Nicolaus a Zrin m. p.

(P. H.) Walterus Comes de Leslie m. p.

(P. H.) Comes Caspar Draskouith m. p. ;

(Eredeti a gr. Draskovich-család levéltárában ; mind a három aláírás sajátkezű. A piros spanyolviaszba nyomott gyűrűpecséttek teljesen épek. A Zrínyién a korona felett még C. N. Z. B. betűk láthatók.)

Közli: SZERÉMI.

A KÖRMÖCZI PÉNZVERDÉBŐL.

A Bethlen Gábornak kiszolgáltatott, készpénz, arany és ezüst jegyzéke,

1619-ben.

	ft	dr
500 drb arany 2 ft 20 denárral számítva . . .	1,100	—

1620-ban.

Január 11-én, Pozsonyba szállított pénz ¹⁾ . .	10,660	—
Junius 10-én 2747 drb arany 2 ft 40 dral és 10313 drb tallér 1 ft 30 dral számítva Besztercebányára küldetett	20,000	—
Julius 8-án ismét Besztercebányára küldetett 5000 drb tallér 1 ft 30 dral számítva és 6500 ft pénz	13,000	—
November 19-én Bethlen nejének kiszolgáltatott 7699 drb arany 3 fttal számítva	23,037	—
Ugyanannak 1000 gira ezüst 12 fttal számítva . .	12,000	—
Január 8-án Bethlen Gábornak Nagy-Szombatba küldetett pénz	10,000	—
és 357 ¹ / ₂ drb arany 2 ft 40 dral számítva . .	858	—
Bethlen Gábor pecsétjére kiszolgáltatott 31 ¹ / ₂ pisetum ²⁾ ezüst értéke	4	92
Bethlen számára vásárolt szárnyas vadért	22	67
A pecsét elkészítéseért fizettetett	9	32
Bethlen kamarásának 3 drb arany	7	20
A Bethlen nejét elkísért trabantoknak	332	—
Bethlennek a saját képére vert 100 drb tallér és 4 drb új arany küldetett megtekintés végett . .	112	—
Zmeskál volt főkamara gróf szóbeli megbonyása folytán fizettetett ³⁾	3,000	—
Bethlen Gábor által itt tartózkodása alatt a pénzverő társulatnak adott ajándék	50	—
Bethlen számára vásárolt halakért	10	74
A koronát Zólyomban őrző trabantoknak	312	—
A kőművesnek a korona befalazásáért	2	50

¹⁾ A magyar veretű denár a számvitelben pénznek (Münze) neveztetett.

²⁾ A pisetum súly, a girának negyvennyolczad részét képezi.

³⁾ Zmeskál Hieroszlaus Bethlen Gábor főkamara grófja. Mint bányászati főkamara gróf kineveztetett Bethlen által 1623. oct. 4. Georky Benedek.

	ft	dr
Szárnyas vadért Bethlen számára fizettetett . . .	22	67
Bethlen képeire vert különbözőle új pénznemek . .	18	40

1622-ben.

Az 1620-ik évből visszamaradott 4108 drb arany 3 fttal számítva	12,324	—
A koronát őrző zólyomi trabantoknak	996	—
Bethlennek új veretű tallérokban Nagy-Szombatba küldetett	100	—
Bethlen számára vásárolt szárnyas vadért	42	11
Bethlennek Besztercebányára küldetett 10000 drb egész tallér és 400 frt pénz	24,000	—
A lovasnak a ki a tallérok verésére szolgáló új vasat Besztercebányára Zmeskál úrhoz vitte	1	—
Mártius 8-án Bethlen, Gábor számára Zmeskál ke- zére fizetendő 9000 drb tallér 2 fttal számítva és 1000 ft pénz Besztercebányára küldetett	19,000	—
Zmeskálnak küldetett 1000 tallér és 8600 ft pénz Ápril 26-án 3001 drb arany 3 fttal 1500 tallér 2 fttal számítva és 3000 ft pénz küldetett	10,600	—
Ápril 26-án 3001 drb arany 3 fttal 1500 tallér 2 fttal számítva és 3000 ft pénz küldetett	15,003	—
Az alkamara grófnak ¹⁾ fizettetett a fejedelem meg- vendégeltetéséért	260	14
A Bethlenhez küldött bányászoknak és másféle hadi népnek Besztercebányára	1,000	—
Ápril 26-án 356-gira és 18 pisetum finom ezüst gi- ráját 11 fttal számítva küldetett Besztercebá- nyára	4,276	50
Bethlen kamarásának kiszolgáltatót 1720 drb tallér 2 fttal számítva és a többi pénzben	9,000	—
A Zólyomban toborzott huszároknak	1,944	—
A nagy-szombati festőnek küldetett Bethlen arczké- képeért, mely az új pénzverési vasak készítésé- sénél használtatott	15	—
Május 9-én. A Kassára küldött 600 mázsa rézfuva- rozásaért	770	26
Túr Imrének Bethlen parancsára fizettetett	3,000	—
A zólyomi huszároknak	1,926	—
Bethlennek küldetett 1134 drb arany 3 frtnyi ér- tékben	3,402	—
1 ¹ / ₂ gira ezüst mint készítési díj Bethlen pecsétjeért Járossy Ferencz füleki főkapitánynak Bethlen tábo- rába küldetett	19	50
	800	—

¹⁾ Lienpachi Lienpacher János.

	ft	dr
Ugyanannak a katonaság fizetésére	500	—
Julius 22-én Bethlennek Nagy-Szombatba küldetett 2600 drb arany 3 fttal 6000 tallér és 18000 ft pénz	37,000	—
11 akó sörért Bethlen pozsonyi táborába fizettetett	27	50
Ismét 16 akó sörért	40	—
Bethlen pecsétjeért fizettetett még	3	50
October 11-én. A sztreszniczi táborba küldetett 2500 drb arany és 22,000 drb tallér	51,500	—
Simony Jánosnak egy Budára tett utazásáért. . .	140	—
Az alkamara grófnak Bethlen által ajándékozott Ro- senauer-féle házért fizettetett ¹⁾	800	—
Bethlen portása számára beszerzett új ruháért . .	37	32
Fabricionak szárnyas vadért	63	48
A Bethlen által Erdélybe küldött bányatisztek és mun- kások utiköltségeire ²⁾	1,851	16
A vésnöknek a Bethlen számára készített néhány pe- csétért jutalomdíj	50	—
A turdosini harminczadosnak leégett házáért . .	100	—
Bethlen által tett bevásárlásokért fizettetett . . .	168	06
A Brandenburgi ezredes nejének, Berbisdorf asszony- ságnak 3 hétre 16 frttal fizettetett élelmezési díj	48	—
Bethlen biztosainak, Fabriczi Ismael és Hruisi János- nak fizettetett utiköltség	700	—

¹⁾ Lienpacher már kamara gróf volt, midőn Bethlen a bányavárosokat elfoglalta. Annak kedvencz embere lett, s neki a fennemlített házon kívül, még egy másodikat is ajándékozott, melyet örököseitől későbbben el akartak venni, a mint ez báró Prandau, a bányavárosokba kiküldött biztos 1638-ik évi jelentéséből kiderül, a hol mondatik, hogy Lienpacher János hátrahagyott özvegye, mostani Ehrenreuterné, ki igen vagyonos, sok szolgát tart és nagyúri módon él, a kamarai épület melletti házat bírja, mely előbb Rosseli örökösöké lévén, az a rajta fekvő kamarai adósságok miatt tulajdonképen Ő felségét illette meg, s azt Ehrenreuterné nem jogosan bírja, mivel azért mit sem fizetett s férje, néhai Lienpacher mint Particeps Rebellionis azt Bethlen Gábortól ex donatione mala nyervén, magához vonta, mit, ha esküjét szem előtt tartja, elfogadnia szabad nem lett volna. Az özvegy azonkívül a kinestártól 200 frtnyi ellátást élvez. Ezen ellátás és az említett ház az özvegytől elvonnandó s egy katholikus lelkész fizetésére, kápolnára és lelkészi lakásra volna fordítandó.

²⁾ Ezek közt volt Hörk Vilmos vésnök is.

	ft	dr
Bethlen táborába szállított különféle tüzérségi szer- ekért	950	66
Bethlennek Magyar-Broodba küldetett 2639 darab arany 3 frttal, 3703 drb tallér 2 frt 25 krral szá- mítva és pénzben 19,903 frt 25 kr	36,152	—
Bethlen meghagyása folytán az aranyművesnek fizet- tetett	702	50
Szárnyas vadért 2 tételben	193	91
Bethlen számára Erdélybe küldött aczél és más tár- gyakért Vasingernek	1,113	—
A Bethlen által előlegezett összeg visszafizettetik .	14,000	—
Hruisi Jánosnak a végrehajtott munkáért jutalomdíj	50	—
Ugyanazon okból Waiczey Miklósnak	100	—
A tatárok végkielégítésére 3000 drb arany 3 frttal, 800 tallér 2 frt 25 krral, 300 gira ezüst 8 frt 75 krral számítva és 1575 frt pénzben	15,000	—
Stürbitzer Jánosnak, Bethlen főkamarságának ellátá- sáért	87	50
A cseh követnek 46 heti ellátásáért hetenkint 8 frttal	368	—
A kamaragrófnő megörvendeztetésére, mert főzéssel, ételek elkészítésével Bethlen megvendégeltetésé- nél fáradozott	200	—
A zólyomi trabantoknak január hóra	232	—
Bethlen bízóságainak (Resignations-comissarien) élel- mezési költsége a Kassáról 1622. febr. 6-án kelt meghagyás következtén	500	—
A február 17-ki rendelet folytán Bethlen pecsétjé- hez 36 pisetum ezüst, giráját 12 frttal számítva és 4 frt a lakatosnak a pecsétek lábainak elkészíté- téceért	13	—
Berbisdorfné járuléka	32	—
A cseh követnek	64	—

1623. október 8-tól 1624. január 24-ig.

692 drb arany az előbbi árszabás szerint 6 forinttal számítva	4152	frt
6223 drb arany 3 frttal számítva	18,669	»
750 drb arany a selmeczi kamarától ide lett átszámítva	2250	»
4364 drb tallér 1 ¹ / ₂ forinttal számítva	6,546	—
Pénzben	13,673	75
32 gira 14 latos ezüst 15 frttal	480	—

	ft	dr
Egy darab 19, 42 pisetum nehéz aranytartalmú ezüst értéke	918	—
Összesen :	413,315	28 ¹⁾

Mellékletek.

1.

Wir Gabriel von Gottes Gnaden Erwählter zu Hung., Dalmatien, Kroatien, Seclawonien etc. König Fürst in Siebenbürgen und Graf der Seckeln.

Edler, unser lieber Getreuer, Unsern Grus und Gnaden bevooran.

Weiln Jezo wir Silberss sehr bedürftig und wir auch dafür halten, das denen creditoribus so etwa das anticipirte Geld dargeben, auf diese Weise eher genug gethan werden könne: Vermeinen wir das aufs füglichsste zu sein, das wir das vorhandene Geld für Silber in unsere Kammer dargeben. Befehlen dir derhalben ernstlich, das du in dieser Sache deinen Fleis und Willen gegen uns erklärest und alles Silber welches täglichen in unseren Kammern gemacht wird, für uns aufkaufest und zum wenigsten tausend Marks Silbers zu Wege bringest, in dem Geld wie es sonst in unseren Kammern pflegt gekauft zu werden. Für welches wir baares Geld aus unser Schatzkammer alsbald übersenden und bezahlen wollen, sobald du uns hievon vergewissert und zu wissen gethan, werden also die creditores von euch mit baarem Geld des, to eher contentirt und der Kammer sachen befördert.

Wirst dich unsern Befehl gemäs wissen zu verhalten.

Gegeben zu Ungr. Brod, den 14. Dezember 1621.

Gabriel m. p.

Den Edlen Joanni Lienpacher unserer Kammer in Krembnitz Kammergrafen unserm lieben Getreuen.

2.

Gabriel dei gratia, sacri romani Imperii et Transsilvaniae princeps, partium regni Hungariae domini Sicularum comes, ac Oppuliae Ratiboriaeque dux.

1) Ezen összegcken kívül a körmöczi kamarara által Bethlen 1623 octóber 4-én kelt rendelete következtében Bécsbe volt küldendő	60,000 ft	— dr
Egészen kiszolgáltattott Bethlen Gábornak a három bányavárosi kamarától	571,712 ft	63 ^{1/2}
A 7 bányaváros által pedig	30,000 ft	— dr.

Generose nobis sincere dilecte, salutem et favorem nostram. Cum deo optimo maximo necessaria arma fumenda debuerimus, atque cum exercitu ad vos propius accendendum nobis fucrit, id inprimis curae habuimus, ut camerarum montanarum, uti huius regni Hungariae singularis peculii rationem haberemus. Tibi igitur hisce nostris serio et firmiter demandamus, ut ad nullis eujuspiam instantiam quiquam proventuum ex Cameris tradendum alicui audeas, illamque sexaginta millium florenorum summam, quam ad hoc tempus praeparari Viennamque avchi in mandatis habueras absque omni mora, nobis transmittas, ne si aliter a te hac in re factum fuerit, iustam indignationem nostram, erga te sentias, certoque tibi persuadeas, nos eam summam a vobis si haec mandata nostra posthabueris, alia etiam ratione exacturus. Quia tamen te una cum aliis officialibus memorem pristinae nostrae benignitatis mandatis nostris, uti decet morem gesturum esse arbitramur. Ita tibi omnem gratiam, et benignitatem nostram deferrimus. Secus nulla ratione facturus.

Datum in castris nostris ad possessionem Koar positis die 4. octobris anno 1623.

Gabriel m. p.

Generoso Joanni Lienpacher camerae-montanae Cremniciensis praefecto nobis sincere dilecto.

3.

Gabriel dei gratia, sacri romani Imperii et Transsilvaniae, princeps, partium domini sicclorum comes, ac Appuliae et Ratiboriae dux.

Fidelibus nostris universis et singulis generosis egregiis et streuis, prudentibus item et circumspectis, praefectis et officialibus quibuscunque camerarum nostrarum montanarum, nec non iudicibus juratisque civibus, quarumcunque et praesertim montanarum civitatum ceterisque quibus interest eujuscunque status ordinis, honoris et dignitatis honoribus, praesentes visuris nobis sincere dilectis, salutem et favorem nostrum. Cum nos, fide industria, et sufficienti rerum gerendarum peritia, fidelis nobis sincere dilecti egregii Benedicti Georky perspecta, amplioris erga eum gratiae nostrae simbola declarando vellemus certoque illud nobis persuasum haberemus in commisso sibi munere, nihil quod fidelis erga nos subditi officium requisiverit, eum praetermissurum esse: eundem in supremum camerarum nostrarum montanarum in hoc regno Hungariae praefectum et cammergrafium nominandum et eligendum duximus, prout nominamus et eligimus praesentium per vigorem. Quapropter vobis hisce nostris benigne iniungimus firmiterque demandamus, ut jam dictum fidelem nostrum pro supremo camerarum nostrarum praefecto agnoscere eidemque omnem obedientiam, uti decet praestare, haud praetermittendum velitis, facturi hac in parte benignae et omni modae voluntati nostrae satis. Secus non facturi. Praesentes perlectis exhiben: restitutis.

Datum in castris nostris ad possessionem Coar positis die quarta mensis octob. Anno 1623.

Gabriel.
(P. H.)

Stephanus Kovaczochy
Cancellarius.

Közli: DIVÁLD JÓZSEF.

RÁKÓCZI ZSIGMOND HERCZEG HÁZASSÁGA TÖRTÉNETÉHEZ.

Tudva van, hogy Rákóczy Zsigmond, György fejedelemnek szép reményű és fényes tehetségű fia V. Frigyes pfalzi választónak s volt cseh királynak leányát Henriettet vette nőül. A fényes menyegző 1651 nyarán volt, de a leánykérés már a megelőző évben történt. Bethlen Ferencznek a Rákócziak bécsi követének alább következő levele érdekes adalékot nyújt a leánykérés történetéhez.

A felséges úristen nagyságodat minden áldásival boldogítsa kedveseivel kívánsága szerint.

Az elmúlt vasárnap indulánk ki Bécsből az felséges úristennek szent áldásából az nap Marhekra palatinus uram házához, másnap Stonfára (az hol volt ő nga) ebédre, estvére Posonba, azon napon estve mentest érsek uram hívata másnapra ebédre. Kedden várlátni menvén, onnét alájövéen szállásomra egy német pomeraniai úr ember jöve hozzám, az ki bizonyosan beszélé, hogy a *kassai* agensnek asszonya, az saxoniai fejedelemnek meg az brandeburgi elector írta meg, hogy Berlinben 28. augusti volt praesentationes sponsalitorum és hogy a mi gazdagságot promittált ngod, hogy a királyok közül és keves praestálhatna, úgy örömmel és tripudiummal írták meg, és hogy akkor tractáltak locum modum et tempus nuptiarum, ezek azért, ha ugy vadnak, az szent úristen azt az ngod elkezdett dolgát és állapotját kezdetibe progressusába és minden dolgának forgásába megáldja s megboldogitsa vagy vénkorig való gyönyörűség étlettel szép csemetékkal virágoztassa etc. de caetero coram plura, ez hír ez elmúlt szombaton és vasárnap érkezett Bécsbe. En per tertias personas császárt is invitáltam, de semmit senkinek nem szóltam, míg az hír nem érkezett. Istennek hála ngodnak ide s oda fel kívánsága és méltósága szerint való jó híre neve vagyon, asszonyunknak is, comes Meroldi uton utfélen, ház héjan, palotába császár király grófok előtt mondja, állatja, hirdeti ngtok méltóságát virtusát, ugy, hogy ha fizetett szolgálja volna is ngnak soha jobban nem lehetne, az nagy emberek tartanak töle főkapikihája az palatinus uramnak. Most ide kerültünk Nitrára, noha cancellarius uram elmarada, de itt leszen reggel csak Isten szabaditana az papoktól, nagy dolog volt az ő torkok.

Nem késünk, ha az úristen velünk leszen, sietünk, mert az reputatioért sokat késltetének Bécsbe. Pénzünk nincs, magunk is óhajtoz-

nánk az eredeti káposztás húsrá, akarván Patakon találhatnók ngtokat áldja meg az szent isten ngodat szerencsés órába látnom. Nitrán septembris Anno 1650.

Ngod szolgája még él

Bethlen Ferencz. m. p.

Eredeti levél (sajátkezű) a m. k. orsz. levéltár újabb lymbusában, hátlapja s így a czím is hiányzik. Írva: Rákóczy Zsigmondnak.

Közli: SZÁDECZKY LAJOS.

EGY ADAT LÉVA TÖRTÉNETÉHEZ.

Spectabilis magnifice ac generosi domini patroni et fratres plurimum confident^{mi}.

Salutem ac servitii paratam commendationem. Én Léva várát ő felsége számára es hivsigire foglaltattam, azonnal száz magyar gyalogot és lovast is vitettem be az várban, tegnapelőtt osztán Hrachovicsky uramat is . . . elegendő comitivával oda bocsátottam, azonban micsoda effectusa legyen az ő kegyelme oda való menetelnek, tudom megértjük, de az Kolonics atyjafiainak minemő praetensioi legyenek, im levelének pariájából megérti kegték; im azért igen sietséggel generalis uramnak ő nagyságának is mindezeket mind pedig más dolgokat megkelleték írnom; kérem azért kegtetek, hogy leveletem igen sietséggel küldje meg Bécsben ő nagyságának, és kegyelmetek is írjon oda föl, hogy ő fölsége az maga jurisdictióját ne engedje senkinek: Isten sokáig éltesse kegtetek jó egészségben. Datum in Újvár, die 13 martii Anno 1624.

Earum: dominationum vestrarum

servitor paratissimus

Koháry Péter m. p.

Külczm: Spectabili magnifico ac generosis dominis N. et N. sacratissimae cesarae regiaeque Mattis Camerae Hungaricae praefecto et consiliariis etc. Dominis patronis et amicis confiden^{mis}.

Posonium.

Eredetiye: M. Orsz. levéltár újabb lymbus 114. szám.

Közli: SZÁDECZKY LAJOS.

A SZLÁV TÖRTÉNETI EMLÉKEK ÉS A MAGYAR TÖRTÉNELEM.

III.

A tót nyelven írott történelmi kútfők és emlékek.

A Magyarország felső részeiben lakó köznépnek túlnyomó többsége a tótnyelvet tekinti anyanyelvének; ennek tudományos vizsgálódásában mindazáltal különféle néző pontok bírnak hol nagyobb, hol kisebb jelentőséggel.

Azok, kik a tót nyelvet csupán gyakorlati minősége szerint tanulmányozzák, még kielégítő nyelvészeti eredményhez sem juthatnak. Mert csaknem minden vidéken más és más szójárás divatozik, a különféle szójárások összeegyeztetésére pedig maga a tót nyelv semmi belső támaszt nem nyújt. S innen van, hogy a szlavisták a tót nyelvet többnyire nem saját belső nyelvelemei szerint szeretik fejtegetni; hanem vagy a cseh nyelvet követik útbaigazításul, mi a tót nyelvet individualitásától, s ezzel együtt legérdekesebb jellemétől fosztja meg; vagy még magasabbra, t. i. az általános szlávtság álláspontjára emelkednek, mely következetesen alkalmaztatva a tót nyelvet a panszlavizmus hatalma alá hajtja, s oly nyelvidomot emel érvényre, mely annak belső geniusával nincs összhangzásban. Volt alkalmunk látni, hogy már a gót beírások mellőzése, melyek az előtt a tótoknál közönséges használatban valának, s a Bernolákféle módszer mellett igen szép nyelvészeti eredményeket közvetítettek, mi nagy zavart idézett a tótok közt; úgy, hogy vannak vidékek, hol az amazok helyett alkalmaztatott latin betűformákat még mindeddig sem szokták meg. De még sokkal fontosabb, hogy maguk a tót nyelvészek kénytelenek bevallani, hogy Magyarországon legalább is öt nagy tót nyelvjárás (eltekintve a kisebbektől) van; t. i. a *tisztán tót*, mely Nyitra-megyében bírja központját, s Pozsony-megye keleti, és Trencsén-megye déli részeiben is divatozik, de már Szokolczának környékén a szomszéd cseh-morva nyelvészeti tetemes behatása alatt áll; — a *cseh-tót* az országnak Morva

ország felé való határán, s innen befelé, hol kisebb, hol nagyobb távolságig, még Liptó- és Gömör-megyékig is; — a *lengyel-tót*, inkább Árva-, Szepes- és Sáros-megyékben, sőt Zemplén- és Abaúj-megyék egyes részeiben is; — a *rusznyák-* vagy *orosztót* Sáros- és Zemplénmegyékben; — s végre a *magyar-tót* Nyíregyházán és környékén, Békés- és Bács-megyékben, s különös szépen Debeliacsán, az előbbi német-bánsági katonai határezred területén. S tény az is, hogy midőn a budapesti királyi tudományegyetemi nyomda iskolai könyveket tót nyelven kiadott, a szepes- és sáros-megyei tótok kérésére, azokat ezeknek szójárásán is kénytelen volt átdolgoztatni.

Ezek folytán, a fejtegetésem első cikkében jelzett állásponthoz képest, én — midőn a magyar történelemre vonatkozó, tót nyelven készült kútfőkről és emlékekről szólok — itt nem a legtöbb szlavista közönséges felfogását teszem magamévá, hanem oly irányt követek, mely nem annyira a tót egyik avagy másik nyelvjárásban, vagy a cseh, avagy a panszlavisticus nyelvészek által kitalált szabályokban állapodik meg; hanem inkább a tót nép jelenében és múltjában felismert minden jelenségeknek és előzményeknek megfelel. E tekintetben megjegyzendő:

1. A tót népnél divatozó épen jelzett nagy nyelvjárási különféség félreismerhetlen következése azon történeti szakadozottságnak, mely e népség egyes ágai közt egykor fenforgott. Ezen szakadozottságot kétféle módon lehet megmagyarázni. Az egyik magyarázat az, melyet a szlavisták közönségesen szoktak használni s mely szerint a tót népet egy hajdanában egységes hatalmas nemzetnek képzelik, mely szerencsétlen hadak következtében meghódítva, és egységes nemzetiségétől megfosztva, idegen uralom alatt eredetileg egységes nyelvére nézve is különféle szójárásokra szakadt volna. S ezen felfogást Palacky határozottabban oda formulázta, hogy a szlávok a balti, fekete és adriai tengerek közt egykor minden földet kizárólag bírtak volna, míg ellenök a magyarok, a németek által segítségül hívatván, őket, mint valami közjök hajtott ék két részre szakították, s maguknak az ezek közt fekvő vidékeken hazát alapítottak; ezen alkalommal legsúlyosabb csapással a tótokat, vagyis akkor u. n. morvákat sujtván, kiknek a Duna jobb partján lakó része megsemmisült, a Duna bal partján lakó része pedig éjszak felé a Kárpátok közé szorítottatott volna. ¹⁾

¹⁾ »Die slawischen Völker breiteten sich im 9. Jahrhunderte von Holsteins Gränzen bis an die Küsten des Peloponnesus aus. Im Mittelpunkte dieser ausgedehnten Linie hatte sich durch Rastislaw und Swatopluk eben ein Kern gebildet, der die fruchtbarsten Keime einer zugleich nationalen und christlichen Bildung in sich schloss; von Rom und von Byzanz gleich begünstigt und gepflegt, versprach er die grossar-

Ezen elbeszélés azonban, mely a mai hazánkban egykor létezett hatalmas hun-scytha (hunok, avarok stb.) és germán népek (góthok, gepidák, herulok, markomannok, quádok, longobardok stb.) történetét szántsándékosan ignorálja, maga magát mesének, és lehet mondani panszlavisticus legendának, s minden esetre nagyszerű humbugnak bizonyította; s így az itt szóban lévő tót nyelvjárások különféleségét ezen úton megmagyarázni semmikép nem lehet; a mint hogy hiteles történeti adatok ezen tényt egészen másként magyarázzák is. Kétségtelen ugyanis, hogy az avarok ideje (tehát a VI. század) előtt ezen vidékeken szláv népek sehol nem laktak, s hogy ilyenek itt csak az avar uralom korában mint ennek alattvalói terjedtek el különféle vidékeken. Az avarok ellen a frankok segítségével fellázadván, nagy részök frank uralom alá jutott; s midőn a VIII. század végén Nagy-Károly az avarokat legyőzte, kiválólág szlávok szorították az avar nép maradványait háttérbe, s a IX. században a morvák, mint a keleti frank birodalom alattvalói, tudtak némi történeti jelentőségre emelkedni; a míg ezen századnak végén a magyarok által legyőzettek. Hogy azután a szláv, s névszerint a tót nyelvjárások különfélesége mi módon itt keletkezett és fejlődött, azt a későbbi történelem mutatja meg.

2. Kitzetdik ezekből egyszersmind az is, hogy mily alaptalan azon hypothesis, melynél fogva szláv irók egy a mai Magyarország éjszaknyugati részeiben állítólag a IX. században szerepelt hatalmas szláv birodalom dicsőségét magasztalják, s ezt Nagy-Morvaországnak nevezik ¹⁾. Ez nem volt egyéb, mint a

tigste Entwicklung. *An diesen Kern hätten nach und nach alle slavischen Völker, durch inneren Trieb wie durch äussere Verhältnisse genöthigt, sich angereicht; von ihm hätten sie, wo nicht politische Institutionen, doch das Christenthum, und mit ihm zugleich eine europäische und nationale Cultur, Kunst und Industrie, Einheit in Sprache und Schrift erhalten. Wie im Westen, unter römischem Einflusse, die fränkische Monarchie grossgezogen wurde; so hätte in Osten unter vorherrschendem Einflusse Constantinopels, ein ähnliches slavisches Reich sich herangebildet. Dadurch aber, dass die Magyaren gerade in das Herz des sich erst bildenden Organismus eindringen und dieses zerstörten, wurden solche Aussichten für immer vernichtet. Die noch kaum verbundenen Glieder des grossen Stammes vereinzelteten sich wieder und wurden einander bald entfremdet, da ein mächtiger fremder Stoff sie auch räumlich von einander schied.* Palacky Ferencz, Geschichte von Böhmen, I. köt. Prága, 1836. 196. l.

¹⁾ Porphyrogeneta Konstantin kifejezését »ἡ μεγάλη Μοραβία« (de administrando Imperio 40. fejj.) követik, melyet azonban félremagyaráznak. Mert Konstantin a »μεγάλη« = »nagy« szót geogra-

frank birodalomnak egyik alkatrésze, mely szláv kormányzók alatt állt, kik ezen birodalom zilált viszonyai közt, különösen vastag Károly császár és frank király óta, a frank királyok ellen fellázadni, és független hatalmat gyakorolni iparkodtak. Azonban bármennyire is igyekeztek a frank birodalom belső viszálykodásait saját érdekükben felhasználni, azért — ismételve és ismételve legyőzetvén — még sem voltak képesek a frank királyok felsőbbségét lerázni, és magában álló hatalmat kifejteni. Azon politikai combinatio pedig, melyet Nagy-Morvaországnak szokás nevezni, 36 évi ephemer tartama alatt (863—899.) sem volt képes oly szilárd belső megállapodást és külső önállóságot nyerni, hogy azt független államfejeménynek lehetne tekinteni.

3. S ugyanaz áll arról is, a mit szláv tudósok Szent-Cyryll (Konstantin) és Methodnak kulturái, állítólag szláv működéséről beszélni szoktak. Ezen két szent testvér ugyanis Thessalonikából indulván ki, előbb a (hun-scytha) bolgároknál és khazaroknál, s ezután a Morava melletti szlávoknál hirdette a keresztyén hitet; mely hittérítői működésökre nézve azonban sok téves félreértésre találunk az újabb, s kiválólag a szláv irodalomban. Így:

a) Elhibázott felfogás, mely szerint a két szent testvér hitoktatói és hittérítői működése magában álló esemény volna, melynek más hasonlójára találni nem lehetne; mert az a konstantinápolyi egyház hittérítői rendszerének egyik nyilatkozatánál nem egyéb; melynek tekintetében megjegyzendő, hogy a konstantinápolyi és a római egyházak közt kifejlett szakadás akkor még nem létezett, s hogy a két testvéren kívül akkor Konstantinápolyból több más keresztyén hittérítő is indult ki. Ilyenek voltak azon hittérítők, kiknek segítségével Szent-Vladimir az oroszokat a keresztyénségre térítette. Ilyen volt azon Hierotheus barát is, kit Szent-Istvánnak anyja szerinti nagyatyja, Gyula, miután Konstantinápolyban kikeresztelkedett, magával hozott onnan, s kit Theophilactus patriarcha a turkok (magyarok) püspökének felszentelt.

b) Elhibázott felfogás az is, hogy Szent-Cyryll és Method kizárólag, vagy csak túlnyomólag is, mint a morvák és szlávok hittérítői működtek volna. Előbb, semmint Rastiz morva főnök (a kútfőkben »dux«-nak neveztetik) III. Mihály byzanczi császárhoz intézett kérésének folytán a két testvér 864. a morvák közt megjelent, ők mint hittérítők már a még hun-scytha bolgárok és a kazaroknál is hirdették az evangeliumot; később pedig Sz.-Methodius Arpád fejedelem korában a magyarok közt is megfordult.¹⁾

phiailag használja, s avval a vidék terjedelmét akarja jelzeni; korántsem pedig az ottan fennállt valamely ország hatalmát.

¹⁾ »Dum Ungrius Rex (Árpád vezér értetendő.) in partes Danu-

c) Végre elhibázott felfogás az is, hogy a két szent a morvák lakta egész földet térítette volna a keresztyén hitre. Mert eltekintve Porphyrogeneta Konstantinnak azon tudósításától, mely szerint a nagy Moravia a IX. század végére vonatkozólag keresztyénség-nélkülinek mondatik ¹⁾; — a keresztyénségre áttért morvák lakta földön is két terjedelmes vidék volt, hol ők, s névszerint Methodius erős ellentállást tapasztaltak; t. i. a Nyitra és a Zala vidéke. A Nyitra környékén a keresztyénség még 797. Tudum avar főnök korában, ki ekkor ezen vidéket bírta, frank hittérítők által lett meghonosítva, a minek folytán, valamint egyrésről Adalram salzburgi érsek 830. körül Nyitrán egy templomot felszentelt; úgy másrésről nem csoda, hogy Wiching, kit VIII. János pápa nyitrai püspöknek felszentelt, megyebéli pap-ságával együtt, Methodius metropolitai hatóságával szemben ellenzéket képezett, s hogy a nyitrai egyház a két testvért nem követte ²⁾, és később Szent-István magyar király által közvetlenül olvasztatott be a magyar egyházba. Arról pedig, hogy a Dunántúli részek Szent-Methodiust nem követték, körülményes tudósítást nyújt azon irat, melyet 900. a bajor püspökök IX. János pápához intéztek, s mely »Conversio Bajoariorum et Carantanorum« neve alatt ismeretes.³⁾ Anélkül tehát, hogy Szent-Cyryll és Szent-Methodius hittérítői érdemeit legkevésbé is controvertálni akarnók; azon rajongó szlavisták egyoldalú túlzása ellen mégis nyilatkoznunk kell, kik az e tárgyban meglévő töredékes tudósításokból oly történeti képet igyekeznek egybeállítani, mely más teljesen bebizonyított történeti tényekkel össze nem egyeztethető.

4. Ezen tévállításokkal számos más történeti esemény félreértése és félremagyarázata is szoros összefüggésben áll, melye-

bii venit, voluit illum (szent Methodiust) videre; et licet homines quidam loquerentur, eum non posse sine cruciatu ab illo liberari, ivit ad eum. Ille vero, prout decet dominum, ita hunc suscepit honorifice et solemniter cum gaudio; et collocutus est cum eo, prout tales viros decebat sermones facere, dimisit illum cum amore et cum donis magnis, deosculatus eum, atque dixit: Memento mei semper, pater venerande, in sanctis precibus tuis.« Sz.-Cyryll és Methodius u. n. Legenda Pannonicá-ja 16. fej.

¹⁾ » . . ἡ μεγάλη Μοραβία ἡ ἀβαπιστος« azaz »a keresztelés nélküli nagy Moravia.« De administrando Imperio 40. fej.

²⁾ Dudik Béda, Mährens Allgemeine Geschichte I. köt. Brünn. 1860. 244. sk. és 280. sk. ll.

³⁾ Záborszky Jónásnak ezen iratot másképp magyarázni törekvő fejtegetését el nem fogadhatjuk. (Letopis Matice Slovenskej. V. köt. 2. r. 1868. 55. l. s VI. köt. 1. r. 1869. 43. l.)

ket itt felemlítenem azért szükséges, hogy biztos alapot nyerjünk, melyről a tót nyelvet és nyelvjárásai eredetét határozottan megítélni lehessen.

A tót nyelv ugyanis Magyarországon gyakorlati divatozásának kellőleg körülvonalozott terrenumát kezdettől fogva, azaz a magyar honalapítástól kezdve bírta. Ez azonban eredetileg nem volt oly nagy, mint rendszeren feltenni szokták; s különösen fontos, hogy a honfoglaláskor, s az ez után közvetlenül következő időben sok vidéken, hol jelenleg tótok laknak, több részint tősgyökeres magyar, részint nyugatról bevándorolt nemzetség telepedett le, melyeknek szállásai az ország határáig terjedtek. Kétségtelen, hogy a sok helyen ezekkel együtt tartózkodó alsó nép tót volt; de kizárólag tótok ezen vidékeken sehol nem laktak, s másrésztől igen érdekesek azon események, melyek a tótoknak országunk szíve felé terjeszkedését vonták maguk után. Ezekben általános jelenség az volt, hogy a népség mindenütt külső lökést tapasztalt, mely három formászerű nagyobb tót költözködést eredményezett hazánk belső vidékei felé; úgy hogy ennek következtében nemcsak a tót nép tovább terjedése állott be, hanem a különféle tót nyelvjárások keletkezése is.

a) Ezeknek elseje cseh-morva mozgalom volt, mely már a tatárjárás után mutatkozott fontosnak, de kiválólág a XV. és ismét a XVII. századokban vezetett nevezetes ethnographiai változásokhoz.

A XV. században t. i. Erzsébet királyné, Albert királynak özvegye, hogy fia V. vagyis méhben hagyott László érdekeit fentartsa, 1440. után Giskra Jánost cseh-morva hussita csapataival hívta be az országba. Az események, melyek ez által előidéztettek, eléggé ismeretesek; s tudjuk, hogy Giskra és alvezérei egészen Gömör- és Sáros-vármegyékig hatoltak elő; hogy az előbbi lakosokra mindenütt sok pusztítást hoztak; hogy névszerint a magyar lakosokat, kik I. vagyis lengyel Ulászló királyhoz, és fővezére Hunyadi Jánoshoz szítottak, birtokukból és lakhelyeikből kiszorították; hogy oda azután tót népség nagyban özönlött. S ez Mátyás király idejéig, tehát 20 évig tartott, míg ennek eszélye ezen mozgalomnak elvégre határt szabott ugyan, de az időközben beállt ethnographiai változásokat megsemmisíteni már nem volt képes. Az 1462. 2. tcz. 3. §-ában foglalt intézkedés a hussitismust elfojtotta; az ide telepedett, és tót népséggel vegyült cseh-morva jövevények azonban itt maradtak, s a népségnek annál fontosabb tényezőjévé lettek, mert a XVI. században a törököknek ezen vidékekig hatott előnyomulása a magyar és német ajkú lakosoknak új pusztításával járt.

Ezután a XVII. században ezen vidékek ethnographiai viszonyait újból a harmincz éves háború zavarta fel, és adott al-

kalmat új cseh-morva invasiókra; nemcsak az által, hogy ezen háború színhelyébe hazánk éjszak-nyugati részei is bevonattak, hanem még nagyobb mérvben a II. Ferdinánd alatt 1621. beállt cseh contrareformatiónak következtében. A cseh és morva protestánsok t. i. nagy részben ide menekültek, s nem csekély számmal telepedvén le, nevezetes hatással voltak a tót nemzetiség jelentőségének emelésére. S így lettek itt jelentékenyek névszerint az ú. n. cseh-morva testvérek, kikről az ismeretes Comenius Ámos János, — kit már I. Rákóczy György erdélyi fejedelem pártfogolt, s ki ennek halála után Lórántfy Zsuzsánna, és fiai Rákóczy Zsigmond és II. György alatt a sárospataki főiskolán több évig működött — azon érdekes tudomást adja, hogy tartózkodásuk előkelő helyei ekkor Szakolcza és Puchó voltak. ¹⁾ Túl-nyomó szereplésöket I. Lipót idején a jezsuiták hittérítő működése megszüntette ugyan; a protestans vallások érdekében hozott törvények azonban itt nemcsak az evangelicus vallás, hanem a csehek és morvák által elszaporodott tótság számára is nevezetes védpaizzsá lettek.

b) Nem csekélyebb fontossággal bírt hazánk éjszaki vidékeinek tótságára nézve a szomszéd Lengyelország részéről gyakorolt áthatás. Ez már Nagy-Lajos király korában kezdődik, ki 1370. óta a lengyel koronát is bírta; úgy, hogy — miután Magyarországon több lengyel államügy is intéztetett el, s Kassán 1372., és Zólyomban 1381, lengyel országgyűlések is tartattak — ez az itteni vidékeken a lengyelek befolyásának is szükségkép tért nyitott. Még hatályosabb lett ezen befolyás Zsigmond alatt, ki nemcsak Ulászló lengyel királylyal élt igen szívélyes viszonyban, hanem 1412. a 13 szepesi várost is a lengyel koronának elzálogosította. Ezen városok 1771-ig lengyel uralom alatt állván, maguk megtartották ugyan német nemzetiségöket, de környékök a lengyel elem által el lett árasztva. Mátyás király ezen invasio ellen is tudott gátot felállítani; de az után a nálunk trónra jutott Jagellók, s még inkább Zápolyai János uralkodása óta, mely utóbbi hatalmának egyik főtámaszát a lengyelekben bírta; s a későbbi időben, midőn országunk belmozgalmaira ismételve és ismételve a lengyelek is hatottak, ez ezen vidékek lengyel-tót nemzetiségének emelésére tekintélyes befolyást gyakorolt. Mindamellett még a XVII. századnak közepéből egy egykorú szem-

¹⁾ Gindely Antal, Über des Johann Amos Comenius Leben und Wirksamkeit in der Fremde (a bécsi Akadémia »Sitzungsberichte«-i XV. kötetében 1855. 482. sk. névsz. 500. ll.) — V. ö. Klanicza Márton, Fata August. Confessionis Ecclesiarum (kiad. Fabó Endre, Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. in Hungarica Historica III. köt. Pest 1865. 117. és 153. ll.)

tanúnak tudósítása igen tanulságos, mely szerint Sáros-megyei Kis-Szeben városnak lakossága német és tót, de innen félórányi távolságra a vidék lakosai magyarok voltak.¹⁾ A mennyiben tehát ezen lengyel-tót invasio az óta már sokkal tovább hatott, s ma még Kassa környékének lakossága is tót; a tótságnak ezen elszaporodása a XVIII. században állt be.

c) A mi végre hazánk éjszak-keleti vidékein a kis-orosz, azaz ruthén, vagy nálunk egyszerűen u. n. orosz nemzetiségnek előnyomulását illeti; ez eredetileg Koriatovics Tivadar itt történt letelepedésének volt következése, a melyről már első közleményemben szóltam, s melyre nézve itt különösen még csak azt kell kiemelnem, hogy az ezen vidékeken elterjedt görög-katholicus vagyis u. n. orosz vallás, az orosz nemzetiség emelkedésének is igen hatályos tényezője lett. Ennek tekintetében mindazáltal megjegyzendő, hogy a hazánkban vallásuk után u. n. oroszok csak részben oroszok nemzetiségökre nézve; a Tisza és Bodrog balpartján lakók pedig csaknem kizárólag mind tiszta magyarok. Sajátságos jelenség egyébiránt az is, hogy ott, hol — mint névszerint Ung-, Zemplén-, Sáros- és Szepes-vármegyékben — az orosz népség a tót lakosokkal közelebbi érintkezésben van, azok nyelvére is nevezetesen áthatott.

5. Mindezeknek alapján tehát bizvást azt mondhatjuk, hogy a tótoknál észlelhető nyelvjárások nem nyelvek belső fejlődésének volt következése; hanem hogy azok külső események folytán keletkeztek. S nem csoda, hogy midőn a fentjelzett hármas invasio hazánk tót ajku lakosai teremünának kiterjesztésére hatott; ez másrésről tót nyelvük tisztaságának rovására történt. S ugyanez történt a múlt században az ország déliebb vidékeire (p. o. Szabolcs-, Békés-, Bács-megyékbe) telepedett tótok nyelvjárása tekintetében is, a szomszédságukban lakó magyarok, és némileg szerbek befolyása által.

* * *

Ezek után fejtegetésemnek tulajdonképi feladatára, t. i. a történelmi vizsgálódásokra vonatkozólag, a tót nyelven készült történelmi kútfőknek Magyarország történelmében való jelentőségére térve át; mindenek előtt meg kell jegyezmem, hogy ilynemű kútfőkről szorosán véve csak a XVI. századtól inneni időre nézve szólhatunk, s hogy a XV. század végeig egyes tudósítókkal bírnunk ugyan, melyek a tót nyelv szempontjából érdeke-

¹⁾ »Zeben ist eine königliche freie Stadt in Oberungarn, hat eine Deutsche und Windische Kirch; auf eine halbe Stund aber ist alles nur ungrisch« stb. Ung. rischer und Dacianischer Simplificissimus, először kiadva 1683.; új kiadás. Lipcse, 1853. 91. l.

sek, de valóságos tót nyelven készült történeti kútfőkkel nem. S épen azért egyes, leginkább szláv írók gyakori helytelenkedései méltók figyelemre, melyeknél fogva elhibázott álláspontból a meglévő és ismeretes kútfőket félremagyarázni szokták, s magyar történelemnek nevezete alatt olyasmit teremtenek elő, mi a kútfők tartalmának egyáltalában meg nem felel. Ezen helytelenkedéseknek helyre igazítását egyébiránt azokra bízuk, kik a magyar történetírással tüzetesen foglalkodnak; magunk pedig csak a kútfők vizsgálódására mint ilyenre szorítkozva, egyes kirívó ilyenemű jelenségeket akarunk itt példaképen kiemelni. A régibb eseteket, melyek inkább csak sporadicus módon, és oly annyira túlhajtott formában jöttek elő, hogy a tudomány figyelembe vételét meg nem érdemlik, méltán mellőzzük; s úgy szintén ne várja tőlünk senki, hogy az ismeretes Kollar János szláv archaeologicus állításaival itt foglalkodjunk. Csak mióta az 1863. keletkezett tót Maticza ilyenemű tisztátlan irodalmi erőltetésekben rendszert megállapítani igyekezett, azokat — formai inkább mint tárgyi okoknál fogva — tekinteten kívül hagynunk már nem szabad.

Hazánk legrégebb történetére nézve említem fel például Chalupka Plinius: *Historia Naturalis*, a sarmatokra vonatkozó ismeretes IV. könyvének 27. fejezetéről, Sasinek Ferencznek pedig az orosz Nesztorról, a Presbiter Diocleasról, Jornandesről, Rugiáról, Thraciáról s a gotho-dákokról való elmélkedéseit, melyek a tót Maticza Letopiszaiban találatnak. Ezen, és más azokhoz hasonló állítólagos kutatások egytől egyig nemcsak igen gyöngék és felületeseek, hanem kirívó céljuknál fogva is, hogy t. i. bizonyos a priori megállapított, az általános irodalmi eredményekkel nehezen összeegyeztethető hypothesiseknek indoklásául szolgáljanak, a szláv tudományosság szempontjából is Safarik »Szláv Régiségei« mellett igen csekély értékkel bírnak: hazai tudományosságunk szempontjából pedig, mely szerint Safarik kutatásainak eredményei is még szigoru critica alá vonandók, itt még kevesbé vehetők figyelembe.

Hasonló felfogás alá esnek a vezérek, a magyar honalapítás, s a keresztény vallás és egyház' Magyarországbán meghonosulása korára vonatkozó fejtegetések, melyeket ugyanazon Letopiszokban kiválólag Sasinek Ferencz és Záborszky Jónás közölnek, s melyek különösen az utóbbinak, egy »Slováci a ich deje v IX. století« (A tótok és történetök a IX. században, Letopis X. köt. 1. r. 16—41.) című értekezése által jellemző felvilágosítást nyernek.

Magyarországnak az Árpádi és Anjou királyok és Zsigmond alatti történetének csak egyes eseményei nyújtanak külö-

nös szláv nyomozásoknak tárgyát, p. o. Boris vezér (Hosztinszky P. Z., Let. VIII. köt. 1. r. 49. l.) Trencsini Máté (Sasinek u. o. 44. l.); Micz bán (Hosztinszky, Letopis VI. köt. 2. r. 51. l.), az 1330-ki visegrádi merénylet (Sasinek, Letop. VIII. k. 1. r. 63. l.) stb. Ezeknek azonban szintén lehetetlen nagy becsét tulajdonítani.

Ellenben nagy részvétellel ragadják meg a tót írók a hussitizmusnak, s Giskra János és alvezéreinek történetét, névszerint Sasinek a Letopis VIII—XI. köteteiben, s itt elismeréssel kell említenünk azon 19 okmányt, melyeket (a XI. kötet. 2. r. 72. sk. ll.) Szent-Miklósi Pongrácz történetéhez közölt. Egészen véve mindazáltal a jelzett fejtegetések által hazai történetünk ezen részben sem nyer nagy felvilágosítást. Záborszky Jónásnak Marchiai Jakabot tárgyazó cikke (Letopis VIII. k. 2. r. 34.) üres szószaporításnál nem egyéb. Különb. hivatkozom Szent-Miklósi Pongrácz életrajzára, melyet Majláth Béla a »Századok«-ban (1878. VIII. füz. 90. sk. ll.) közölt, s mely a tót íróknak ezt tárgyazó kutatásaira kellő tekintettel van.

A XVI. századtól kezdve a magyar történeti irodalom tót nyelven készült kútfőket is már kutatásai körébe vonhat; s így az épen tárgyalt fejtegetésekre nézve csak azt tartom még felémliendőnek, hogy azoknak irányában írta Sasinek Ferencz munkáit »Dejiny drievnych národov na uzemi terajšieho Uhorska« (A régi nemzetek történetei a mai Magyarország területén, Szakolcza 1867.) és »Dejiny královstva Uhorského« (A magyar királyság története, 2 köt. Szakolcza 1868, és Turócz-Szent-Márton 1871.) A ki tehát ezen irányt is ismerni kívánja, ezen munkákban elégséges tájékoztatást fog találni; melyekre nézve csak sajnálkozást fejezhetek ki az iránt, hogy a különben szorgalmas és nem tehetség nélküli szerzőjük az elfogúltság és egyoldalúság ilyen álláspontján működik. Az újabb tót írók dolgozataira nézve mindazáltal nem szabad elhallgatnunk, hogy topographiai tekintetben azokból sokat lehet tanulni.

S ide számítunk nemcsak számos cikket az előbbi tót Maticza Letopiszaiban, hanem egyes önálló munkákat is, névszerint Hyros István Miklós munkáját a Lykava-i várról (Zámok Lykava a jeho páni, Turócz-Szent-Márton 1876.)

Már mi a tót nyelv történelem-kútfői jelentőségét illeti, hármas nézponot kell megkülönböztetni, ahhoz képest a mint a nyelvet vagy magában vesszük, vagy felírásokban, vagy írásbeli feljegyzésekben való használatát tekintjük.

A tót nyelv magában véve népmondákban és népénekekben birhatna történeti jelentőséget is. S csakugyan Safarik Pál József azt említi, hogy voltak egykor a tót népnek történeti énekei is, névszerint Erzsébet királynéről, II. Lajos királyról stb. me-

lyeknek kezdő versei még megvannak.¹⁾ Azonban nekem nem sikerült bármiféle régibb tót történeti népének csak kezdő verseinek is közelebbi tudomásához jutnom. S úgy szintén a tót népdalok azon lehetőleg teljes gyűjteményében, melyet a Kisfaludy társaság közzé tett²⁾, egyetlenegyét sem találtam, melynek történeti jelentőséget tulajdonítani lehetne. Sőt méltán lehet feltenni, hogy Cserny Emil, vagy Loos József, midőn tót anthológiáikat készítették³⁾ — ha képesek lettek volna tót történeti népénekeket, vagy ilyeneknek csak töredékeit találni — azokat közzé tenni el nem mulasztották volna; de munkáikban affélének nyomára sem találunk.

A tót nyelven készült felírások nálunk se nem oly gyakoriak, se tárgyukra nézve nem oly fontosak, hogy a történelem szempontjából a nevezetesebb kútfők közé számíthatók volnának.

Hazánk legrégebb történetére vonatkozólag Križko Pál tót író 1868. egy nagyon feltűnő új felfedezéssel lépett fel, midőn egy állítólag régi szláv run-írással ellátott kőemlékre kérte ki a közönség figyelmét, melyet a Körmöczbánya feletti hegyen, sűrű erdőben véletlenül talált volna. A tárgy mindjárt akkor olyannak találtatott, hogy Botka Tivadar annak tanulmányozására különös gondot fordított⁴⁾. Križko is a tót Maticza V. kötetének 2. részében (1868) ezen felírásról terjedelmes fejtegetést közölt. A mikor pedig 1874 a Magyar Történelmi Társulat Beszterczebányán vidéki gyűlését tartotta, ezen kőemléket szintén vizsgálódásai körébe vonta. Az eredményt körülbelől Lehoczky Tivadar közleményéből olvashatjuk ki⁵⁾, mely azonban nem igen kedvező. Valószínű, hogy az egész ügyetlen koholmánynál, humbugnál nem egyéb.

Különben egy, a XVI. századból való tót sírfelírást én magam 1863. Vág-Beszterczén az ottani templomban láttam és olvastam. Ez Podmaniczky Rafael síremlékén találtatik, ki 1558. meghalt, és itt temettetett el. Ha vajjon több más ilyenmű régibb tót felírás hazánkban létezik-e még? — arról felvilágosítást nem

¹⁾ »Von den historischen Volksliedern, z. B. von der Königin Elisabeth, König Ludwig II. u. s. w. welche dereinst bei den Slowaken in Schwung waren, sind jetzt kaum (!?) die Anfangsverse übrig.« Geschichte der Slavischen Sprache und Literatur, Ofen, 1826. 381. 382. ll.

²⁾ Tót népdalok, fordították Szeberényi Lajos, Lehoczky Tivadar, Törs Kálmán, kiadja a Kisfaludy társaság, Pest 1866.

³⁾ Cserny Emil, Slovenská Citanka, Berszterczebánya 1865. stz. — Loos József, Slovenska Citanka, Pest, 1869.

⁴⁾ Századok 1868. II. 343. l.

⁵⁾ Századok 1874. 583. l.

adhatok. Morvaországi templomokban találtam több szláv sírfelírásra; de Magyarországon a vág-beszterczein kívül én mást régít nem láttam.

Az u. n. írott tót kútfőkre (okmányok levelek stb.) nézve nem szabad tekinteten kívül hagynunk, hogy azon küzdelem, mely által a tót írásmódnak terén, a cseh-morva elem érvényre emelése már ismételve czélba vétetett, 400 évnél régibb. Már a huszita mozgalmak idején Giskra és alvezérei Magyarország nagyrészen tót ajkú lakosaival szemben, saját azaz cseh és morva nyelvükkel léptek fel és éltek mindenben. S valamint napjainkban a panszlavismus felfogásához képest, Prágából Safarik és Palacky, Pestről pedig, és később Bécsből Kollár János a magyarországi tótságot cseh-morva nyelv- és írásidomokkal elárasztatták, melyeknek alapján a prágai Hattala Márton grammatikailag egy tót nyelvet alkotott, melyet gyakran a tótok értettek legkevésbé, de melyet azért az ötvenes években a német-cseh kormány nálunk minden módon fentartott; úgy a XVI. és XVII. századokban a vallásos reformatio ürügye alatt — ha nem is azonos — legalább hasonló jelenségekkel találkozunk. S magában a dolog természetében feküdt, hogy a tót népben ilyen nyelvészeti gazdálkodás ellen reakciónak támadnia kellett. Hogy ez már a XV. században így volt, azt a hussitismusnak, Mátyás király által rövid idő alatt teljes legyőzéséből észlelhetjük; valamint a XVII. században is a cseh köntösbe öltöztetett protestantismus ellen a tiszta tót nyelvnek, melyet míveltek, segítségével a jezsuiták küzdöttek. Ezt újabb időben Bernolák Antal és iskolája igyekezett grammatikailag tökélesbíteni; s azon elismeréssel tartozunk a huszas évektől 1848-ig a pozsonyi evangelicus lyceum és a modrai gymnasium körében a magyarság ellen mutatkozott sajnos emlékü ellentörekvéseknek, hogy azoknak hangadói, névszerint Stúr Lajos, még nagyobb határozottsággal a tót nyelv tisztaságát a csehismusnak természetellenes befolyása ellen védték.

S ezen jelenségeket szem előtt tartva, könnyen megmagyarázhatjuk azt, hogy a tót okmányügynek állandó és határozott jelleme nem volt, s hogy annak részletein a tót és cseh-morva elemek vegyítéséből eredt legtarkább képzeeteivel találkozunk.

E sorok írója 1839. a körmöczi levéltárban Giskra Jánosnak több szláv kiadványát látta, melyeket akkor a szláv nyelvészetben való teljes járatlanságánál fogva nem értett, és nem használhatott. Később ugyanazon okmányokat Palacky »Archiv Cseszky«-ében nyomtatva találtam ¹⁾, s meggyőződtem arról, hogy ezek nem tót, hanem cseh okmányok. S ugyanazt kell tar-

¹⁾ IV. kötet, Prága 1846. 329. sk. II.

tanunk a többi szláv okmányokról is, melyek magyarországi levéltárakból az említett gyűjteményes munkában találhatók.

Csaknem hasonló benyomást tettek reám a XVI. és XVII. századbéli tót okmányok közzétételei a tót Maticza Letopisz-aiban; s nem alap nélküli azon gyanakodásom, hogy kiadók nem jártak el azon pontossággal, melyet — főleg oly kevésse kifejtett okmánytan körében — a tót okmányok és levelek kiadásánál feltétlenül alkalmaztatni szükséges.

S ez szolgáljon nekem indokúl, hogy egy Beczkó mezőváros előljáróságától Nagy-Szombat város tanácsához 1508. intézett, eddig kiadatlan, tót levelét, melynek eredetie birtokomban van, magyar fordítással együtt itt mutatványúl s mintegy kísérletül lehetőleg okmánytani pontossággal közlöm. T. i.

»Sluzbu swu wzkazugeme Mudrzy a Opatrny pani Przietele, a susede nassy mily. Zwiedieti wam dawamo, zie su przedstupili przed nas spolususede nassy Pawel Koynath, Ondrzey Czrlík, perogowe ty czasy, a Ssimek Vtresseny lieznik, Matiey Koniczek, Ssimon Vher, Diuro Maczok, Ssimitka y wyznali sa przed nami gednostaynie pod prisahu zie Matiey Janowicz spolusused nass kdyz gest prodal wina polubeczie Stankowi Ssewczy z Trenczina y rzekl gest Matiey Janowicz Stankowi Ssewczy z Trenczina Stanku grz ya puogdu k peregom, a opowiem, czo sie tkne o desatek a wybyl gest od toho wina desatek ale ty se opatrz opeczet a bez peczeti nikam nechod nebo nasse Miesto cztné zaprawo ma zie kteryzby sused nass wina prodal dokud by desatku newybroli diezmare tehdy sused nass ma giti k peregom a opowiediet a peregowé k diezmarowi a Matiey Janowicz to gest vczinil a opowiediel wedle prawa miesta nasseho ale Stanek z Trenczina nato gest nicz netbal a peczeti sobie nezgednal nez druhy den wstawssi ssel swym winem kterez kupil od Matiege Janovicze swrchupsaneho spolususeda nasse domow. Pak druhy den nassli su Stanka z Trenczina s gehu winem sluzebnicze biskupssty na Gruntiech pana nasseho ge^{os}, y wzali a zayali su ho zass knam do mesta potom swrchu psany Matiey Janowicz ptal gest zaswe wina a Stanek se mu nedal ohledat ani platit y ssel zalowal gest nameho Matiey Janowicz w Trenczinie pan Rychtarzowi a panom oni su gehu odsudili prwem swym zieby Matiey Czastopsany bez swe robay zostal a sskoden byl ale nam se to nezdalo aby nass spolu sused gsucz sprawedliwy wsskodie zuostal nez wzali gsme sie nawyssié prawo wasse cztné kdoz nasse miesto drzi yakozto k panom swym milym. Protoz was prosyme yakozto panow nassich milych zie tu wiecz prawem swym cztnym znowu ohledate necht Matiey Janowicz przed wassi milosti zaluge a Stanek pryss gehu necht gehu odpowieda a odpiera wedle swiedomie. Nebo Stanek kdyz gest to giste wina nalozil ssel gest knim na hospodu a rano

wstawssi ssel domuow a potom sumu wzali yakoz nahocze gest psano amy gsme tehdyz na wasse cztne prwo se brale ale oni su netbali a sweho suseda wtam branili nez az gsme az stawkami prawie dotiskli. Datum feria quarta in die Inuencionis Sancte Crucis anno Domini millesimo quingentesimo octauo.

Rychtarz a Radda
miesta Beczkowa

Kivül: Mudrym a Oppatrnym Panom Rychtarzowi a Raddie Miesta Thrnawy, przatelem a susedom nassim milym.

(Magyar fordítás)

Tiszteletünket küldjük bölcs és gondos barátainknak és szomszéd nrainknak. Tudtul adjuk nektek, hogy előttünk megjelentek Koynath Pál közös szomszédunk, Czrlik Endre ez idei jegyző (perogowe) és Utresseni Simek szöllőör (liezник), Koniczek Mátyás, Uher Simon, Maczok György, Simitka; és eskű alatt előttünk egyértelmileg vallották azt, hogy Janovicz Mátyás közös szomszédunk, midőn akarata szerint eladta borát Trencsénből való Sewczy Staneknak, azt mondá Janovicz Mátyás Trencsénből való Sewczy Staneknak: Stanek! én most megyek a jegyzőhez, és felszólítom, mi jár tized fejében, és megfizetem azon bortól a tizedet; azonban te gondoskodjál a pecsétről, és pecsét nélkül sehova ne menj; mert városunknak azon tisztelt joga van, hogy ha valamelyikünk szomszédunknak eladná borát, mielőtt a dézmaszedők a tizedet elvitték volna, akkor szomszédunknak kell mennie a jegyzőhez, és felszólítani a dézmaszedőt, hogy vigye el. S Janovicz Mátyás ezt megtette, s városunk joga szerint az ügyet bejelentette; de Trencsénből való Stanek avval mit sem gondolt, és a pecsétet magának meg nem szerezte, s másnap felkelvén fent írt közös szomszédunk a Janovicz Mátyástól vett borával ment haza felé. Azonban másnap a Trencsénből való Staneket borával a püspöki szolgák a mi méltóságos urunk földjén találták, és el vették tőle (? dolgait-e vagy borát?), és visszautasították (hajtották) őt ismét hozzánk a városba. Azután a fent írt Janovicz Mátyás kérdezte azt, ha vajjon az ő bora-e ez? S Stanek se nem engedte meg azt megtekinteni, se nem fizetni; hanem ment bepanaszolni a jelzett Janovicz Mátyást Trencsénben a bíró úrnál és az uraknál. Ezek felette ítéletet hoztak, hogy elsőben a gyakran írt Mátyás munkája nélkül maradjon, s hogy károsítva legyen. Nekünk az nem tetszett, hogy a mi közös szomszédunk jogában károsítva legyen; és vettük a ti legfelsőbb jogatokat, melyet a mi városunk tiszteletben tart, mint kegyes uraink jogát. Ennél fogva kérünk titeket mint kegyes urainkat, hogy ezen ügyet saját tisztelt jogatok szerint újból megvizsgáljátok, hogy Janovicz Mátyás kegyelmetek előtt panaszt emeljen, (s)

hogy Stanek neki eskü alatt lelkiismeret szerint válaszoljon, és tanúságot tegyen. Mert Stanek, midőn ama bizonyos bort felrakta, ment hozzá szállásra, és reggel felkelvén haza tért; s azután vittek el tőle, miként az fent írva van. S mi akkor a ti tisztelt jogatokra hivatkoztunk, de ők avval mit sem gondoltak, és szomszédukat (emberüket) abban védelmezték, míg állításokkal (stawkami) a jogra őket nem szorítottuk. Kelt a szent kereszt feltalálásának negyedik napján az úr 1508. évében.

Beczko város
bírája és tanácsa.

Kívül: A böles és gondos uraknak Nagy-Szombat város bírájának és tanácsának, a mi kegyes barátainknak és szomszédainknak.

S ezen okmány jogtörténeti tekintetben is érdekes, s összefüggésben áll Stibor vajdának Beczko számára 1411. adott szabadalom-levelével,¹⁾ melyet Lindvai Bánffy Pál is 1451. megerősített, s melylyel a helység jogközössége Nagy-Szombat várossal állapított meg. Jogtörténeti szempontból ez annál fontosabb, minthogy a magdeburgi jognak egy régi — nem tudatik, ha vajjon cseh-morva, vagy tót — fordítása, mely az előtt Zsolna mezőváros levéltárában őriztetett, vagy 25 év előtt onnan elveszett.

Ezen alkalommal mindazáltal megemlítés nélkül nem hagyhatjuk azon körülményt sem, hogy — a Magyar tud. Akadémia által közzé tett Nyelvemlékek közt foglalt számos régi levelek tanúsága szerint — hazánk felföldi városainak levéltáraiban sok XVI. századi nevezetes magyar ügydarab is őriztetik, melyek bizonyítják, hogy ezen városok kebelében a magyar nyelv szintén gyakorlati használatban volt.

IV.

Lengyel nyelven készült történelmi kútfők és emlékek.

A *lengyel* nép valamennyi szlávok közt az, mely — ha volt hajdanában oly szláv nemzetiség, melyet Kollar János »Slávy Dzera«-jában dicsőít — ezt leghívebben és legtisztábban megőrizte. Mert magában világos, hogy a XIX. században, midőn a nyelv szerinti nemzetiség kérdése a politicalai és társadalmi élet terén oly praetensiókkal lép fel, melyek előbbi századokban a hallatlanságok közé tartoztak volna, — másrésről ezen kérdést nem-

¹⁾ Wenzel Gusztáv, Stibor Vajda (akad. ért.) Budapest 1874. 133. l.

csak nem szabad azon felületességgel tárgyalnunk, melyet annak fejtegetésére az u. n. szláv nemzetiséget illetőleg a panszlavismus szószólói szeretnek alkalmaztatni; hanem fontolóra kell venni minden belső és külső momentumot is, mely a nemzetiség fogalmában általán véve, s különösen a szláv nemzetiség képzelmében és jelenségeiben foglaltatik. Nyelvészeti tekintetek, bármi fontosak is különben, magukban véve, és a szokásos felületes felfogás szerint, ilyenemű problémák megfejtésére nem elégségesek, sőt ellenkezőleg a kérdéses népek és népségek egész szellemi életét, a múltban nem kevesbé mint a jelenben, szükséges szemügyre venni; a mi egyúttal ezen népek és népségek kiválólag belső történetének ilyenemű fejtegetéseknél való nagy fontosságát bizonyítja. S ezen szempontból a szláv nemzetiség tiszta felismerésére egyetlenegy szláv nép sem nyújt oly biztos támaszt, mint a *lengyel*.

A *nagy-orosz* és a *bolgár* népek ugyanis nem eredeti szláv, hanem túlnyomólag csak szlavizált népek. Mert a *nagy-oroszok* nagyobbára u. n. csud népektől származnak, melyek a szláv nemzetiséget a varägok uralma alatt külsőleg vették fel, s később folytonos mogul befolyások mellett, mint tulajdon nemzetiségüket egészen sajátos módon fejtették ki. A *dunamelletti bolgároknak* története pedig határozottan azt bizonyítja, hogy hunscytha néptől eredtek, melynek elszlávosodása magában véve is hálálatos tárgya volna a történettudományi tanulmányozásnak. S úgy szintén a *cseh-morva* nemzetiség a német, a *szerb* nemzetiség a byzanci-görög, s a *horvát* nemzetiség a magyar nemzetiségek hatályos befolyását tapasztalta; míglen a *kis-orosz* vagyis u. n. *ruthen* nemzetiség igen tarka népvegyítékből indulván ki, részint a nagy-orosz, részint a lengyel, sőt némi részben a magyar nemzet befolyása alatt alakult; s a *szlovén* nemzetiség a latin, a magyar, és a német, a *tót* nemzetiség pedig a latin, a cseh-morva és a magyar elem folytonos túlnyomó behatása alatt állott.

Ezekkel szemben a *lengyel* nemzetiség ilyenemű külső befolyások által eredeti tisztaságából soha kivetkőztetve nem volt; s habár azon érintkezés, melyben a lengyelek a középkor kezdő idején a németekkel álltak, nyelvökben, s társadalmi és political intézményeikben egészen nyom nélkül nem maradt; azért ez nemzeti szellemöket lényegesen még sem hatotta át, és csak néhány külsőségekben; p. o. egyes szavak használásában, vagy egyes jogintézetekben (kiválólag a városi, és falusi élet körében) hagyta hátra egykori jelentőségének néhány gyöngye emlékét. P. o. a »slachta« szó, mely lengyel nemességet jelent, világosan a német »Geschlecht«-ből alakult, de ez a lengyel nemesség nemzeti minőségére nézve szintoly keveset jelent, mint p. o. Magyar-

országban a Báthory főuri család magyar nemzeti jellemére nézve azon körülmény, hogy az a német Hohenstauffeni családdal közös gyökből indult ki. ¹⁾

S ehhez képest, valamint a lengyel történet emlékei a XV. század végeig általában latin nyelven készültek, úgy a nép nemzeti nyelve is csaknem a XIII. század végeig a római catholicus egyháznak — tehát szintén a latin nyelvnek, mely ennek sajátja — uralma mellett tartotta fenn magát. Mert az előbb egy Lengyelország III. vagyis »krzywusty« (görbeszáju) Boleszló halála után (1078.) ennek négy fia közt négy herczegségre osztatván fel, a lengyel nép is négy részre szakadt, s így maradt III. vagyis »lokietek« (törpe) Ulászlóig, ki az egyes herczegségeket a XIV. század kezdetén ismét egyesítette, s ennek folytán Lengyelország ujjaalakítójává lett.

A lengyel népnek különös szerencséjére papsága mindig élénk nemzeti érzéstől volt lelkesítve; s ez annál fontosabbnak bizonyodott, mivel a catholicus egyházon és a püspökségeken kívül nem igen volt kötelék, mely a XII. és XIII. századokban a lengyel népben az egység öntudatát fentartotta, s ez által a különben sok szétágazó irányra szakadt Lengyelország egységes fenmaradásának feltételeit közvetítette volna. Ily körülmények közt, s mert a latin nyelv a nép szellemével szemben mindig neutrális állásban volt, a nemzeti nyelv épségében maradt meg, s igen jellemző, hogy a »Boga Rodicza Dziewicza« régi egyházi ének a legváltozatosabb viszonyok közt is a lengyelek közös nyelv- és nemzeti kincse volt, s ez által nemcsak társadalmi, hanem politicalai jelentőséget is nyert.

Ezen ének, melynek régiségéről minden jelenség tanúskodik — habár, mint látszik, a XIV-ik században némileg átídomíttatván, csak akkor nyerte mai alakját — a lengyel nyelv újabb szervezésének kiindulási pontjává lett; s mivel rajta kívül más ilyenmű régi énekek sem hiányoztak, a hivatalos latin nyelv mellett a nemzeti lengyel irodalom alakulásának és fejlődésének is megvolt a maga régi alapja.

A lengyelek évszázadok óta nemzeti irodalmuk történetéhez nagy pietással viseltetnek. Ez mindjárt a krakkói egyetem alakulásával mutatkozott, melyet már III. Kazimir király 1364. kezdeményezett, de tulajdonkép csak Hedvig királyné (I.) Lajos

¹⁾ »De generatione Gunkelad (Gutkeled) plura enarrantur. Tamen sunt exorti de Swewia, unde Imperator Fridericus ortum habuit.« Pozsonyi kronikon kiad. Toldy 26. fej. — Ugyanazon tudósítást tartalmazza a Mark- és Turóczyféle, s a budai krónikák is. A Gut-Keled nemzetségből a Báthory, de ezen kívül több más előkelő magyar nemes család is vette eredetét.

magyar és lengyel király leánya, és férje Jagjel Ulászló király 1400. alapítottak. Azt találjuk ugyanis, hogy noha itt a scholasticismus, és később a humanismus voltak a tudományos életnek irányadó tényezői; azért a lengyelek mégis nemzeti nyelvökhöz is erősen ragaszkodtak, s a humanismus segítségével nyert szellemi képességeket nemcsak a classicai, névszerint a latin művek tanulmányozásának, hanem saját nemzeti irodalmuk művelésének is szentelték. S ezen szempontból kell a lengyelek irodalmának történetére vonatkozó munkákat méltatnunk; kezdve Starowolski Simonnak száz lengyel íróról a XVII. század kezdetén készített munkájától,¹⁾ Mickiewicz Ádámnak a párisi College de France-n 1840—1844. a szláv irodalomról tartott előadásáig²⁾, s Bentkowski Felix³⁾ és Wiszniewski Mihály⁴⁾, Bartoszewicz Julian⁵⁾ és Rycharski Luczián Tamásnak⁶⁾ már közvetlenül a lengyel irodalomtörténetet tárgyazó művei-ig. Ami pedig névszerint a lengyel nemzeti irodalmat illeti, arra nézve csak röviden azt hozom fel, hogy a lengyel nyelven írt, részint egyházi, részint világi munkák sorozata már a XV. században veszi kezdetét.⁷⁾

Ezek után, feladatomhoz képest a lengyel történelemre vonatkozólag, mely a magyar történettel már a XIV. század óta igen szoros összefüggésben volt, általános megjegyzésem az, hogy annak mind kútfői emlékei, mind irodalmi feldolgozásai a magyar történelemre is gyakran nagy világosságot árasztanak.

Az ide tartozó kútfők, névszerint a királyok nevében kiadott privilegiumok, s ugy szintén az ország törvényei, a XVI. század közepeig egytől egyig mind latin nyelven készültek; s így itteni fejtegetésemnek nem tárgyai. Az első constitutió (törvény), mely lengyel nyelven hirdettetett ki, 1550-ből való, és Zsigmond Agost király korába esik. Azóta a törvényhozás nyelve a lengyel; s nem sokkal utóbb az okmányok is lengyelül adattak ki, előbb a magánszemélyek viszonyaira vonatkozólag, később azután az

1) Scriptorum Polonicorum Hecatontas, seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae. Frankfurt 1625; 2 kiad. Vencze 1627.

2) Mickiewitz Ádám, Vorlesungen über slavische Literatur und Zustände (német fordítás) 4 kötet, Lipcse és Páris 1843—45.

3) Historya Literatury Polskiej, 2 kötet, Varsó és Vilna 1814.

4) Historya Literatury Polskiej, kötet Krakkó 1840—1857.

5) Historya Literatury Polskiej, Varsó 1861.

6) Literatura Polska iv historyczno-Krytycznym zarzysie, 2 kötet, Krakkó, 1868.

7) L Wiszniewski id. munkáját III. köt. 424. sk. II.

országosak is. S így a lengyel nyelv csak a XVI. századnak második felében lett Lengyelországban államnyelvvé.

A latin nyelven kiadott törvények és okmányok mindamellett már a XV. századnak közepétől kezdve lengyel nyelvre is fordítottak. A régi törvényeknek ilyen 1449. 1450. 1451. és 1505 készült lengyel fordítását Lelewel Joakim adta ki ¹⁾, s az óta ilyenemű fordításokra, melyek a gyakorlati életben használtattak, feles számmal találunk.

A lengyel nyelv a XVI. századnak második fele óta, már oly határozott formákká volt kifejtve, hogy újabb nevezetesebb átidomítást már nem tapasztalt; miért is a lengyel nyelven készült törvények és egyéb államacták értelmezése és használása ezen időtől kezdve arra nézve, ki a mai lengyel nyelvet ismeri. nehézséggel nem jár. A mennyiben pedig a XVIII. században Lengyelország nemzetközi viszonyaira nézve a francia nyelv is alkalmaztatott; ezen irányban szintén különös tekintetek nem forognak fenn.

S a XVI. század azon idő is, melyben Lengyelország Magyarországgal, de kiválólag Erdélylyel közelebbi érintkezésbe lépván, a lengyelek és a magyarok közt azon szoros barátság keletkezett, melynek következései mind a két nemzet történelmének számos eseményében mutatkozik. Lengyelországból indult ki Zápolyai János király, midőn török segítséggel igényeit a magyar trónra érvényesíteni igyekezett. Viszont Lengyelország Erdélyből hívta meg Báthory Istvánt, ki a legjelesebb királyok egyike lett. Ezóta a Báthoryak, és később a Rákóczyak folyton folyva összefüggésben maradtak Lengyelországgal; a mi a két családnak, s úgy szintén Magyarországnak és Lengyelországnak nem csekély hasznát és nyeresiményét közvetítette; habár egyes esetekben véstteljes is volt. Báthory Endre bibornok és ermelandi püspök, s Rákóczy II. György sorsa erre egyaránt például szolgálhatnak. A két nemzet közti barátságról pedig az ismeretes lengyel ének tanuskodik:

»Wenger Polak dwa bratanki
I do szabli i do szklanki
Oba zuchi oba zwawi
Niech ich pan Bóg blogoszlawi« ²⁾ stb.

¹⁾ Ksiegi ustaw polskich i mazowieckich na jezik polski w latach 1449. 1450. 1503. 1451. przekladane stb. Vilna 1816.

²⁾ Magyar lengyel két testvér
A kardnál és a pohárnál
Mindkettő bátor, mindkettő lelkes
Áldja meg az isten őket.

Egyébiránt a lengyel okmánytan nemcsak a tulajdonképi Lengyelországra szorítkozik, hanem Galiczia és Lodomeria, Litvánia, Prussia, és Kurlandia, mint Lengyelország egykori tartozékainak okmányaira is kiterjed. Ezek közt Prussia és Kurlandia itt különös figyelembevételt nem igényelnek; mert ott az uralkodó nyelv a német, hivatalos ügyekben pedig a latin lévén, a szláv történeti kútfők körén kívül állnak. De annál nevezetesebb Galiczia és Lodomeria, s Litvánia.

Galicziát és Lodomeriát ugyanis Jagjel Ulászló lengyel király 1411. körül Magyarországtól vonta el, és Zsigmond magyar király könnyelműsége még azon kívül zálog címje alatt a 13. szepesi várost is a lengyel korona birtokába juttatta. Zsigmond után Magyarországnak hosszas belzavarai annak voltak oka, hogy ott a lengyel birtok olyannyira képes volt megerősödni, hogy a későbbi századokban Galiczia és Lodomeria Lengyelországgal tökéletesen identificáltatott; a szepesi városok pedig elvégre a Lubomirski hercegi család örökös kormányzása alá helyeztetvén, inkább Lengyelország mint Magyarország részének tartattak. Így történt, hogy a lengyel nemzeti elem Galicziában és Lodomeriában, melyeknek népsége kis-orosz eredetű, oly mély gyökeret vert, hogy abban a lengyel nyelv is teljesen elterjedt, úgy, hogy a szoros értelemben vett Lengyelországtól alig volt megkülönböztethető.

Litvániának összeköttetése Lengyelországgal az azonosságának oly határozott formáját nem vette ugyan fel. De habár Litvánia a XVI. század közepéig a törvényhozásban és közügyek tárgyalásában saját nyelvét tartotta meg; s midőn 1529. és 1548. a litvániai statutum (törvényrendszer) írásba foglaltatott, ez még litvániai nyelven és cyrill betűkkel történt; sőt még csak az 1569-ki lublini unio is a litvániai czímert (t. i. Szent-György lovagnak alakját) foglalta egybe a lengyel sassal, Litvániának pedig később is külön ministerei és külön kormányzása maradtak: azért mégis a lengyel nyelv és a latin betűk ide is teljesen elterjedtek, az államiratok és az egész okmányügy lengyellé váltak, s — midőn még a jelen században a vilnai egyetem keletkezett — ez nem litvániai, hanem mindenképen valóságos lengyel egyetem volt. A történetbúvár tehát Litvániában szintén csak a lengyel nyelvvel és nemzeti elemmel találkozik.

S így nem csoda, hogy a lengyelek politicalai és nemzeti öntudata Galicziát és Lodomeriát, s Litvániát is, csak a lengyel állam alkatrészeinek tekintette; mikép ezt Lelewel »Litvánia és Ruthenia« című munkája vissza tükrözi. ¹⁾

¹⁾ »Histoire de la Lithuanie et de la Ruthénie« (Rykaczewski fordítása szerint), Páris és Lipcse 1861.

Ezen előzmények után, ha a lengyelek nyelvészet-történeti irodalmát akarjuk tanulmányozni, jelen fejtegetésem szempontjából e tekintetben csak röviden jegyzem meg, hogy a régibb lengyel történelem kútfőire nézve Zeissberg Henrik számos munkái, s kiválólág az ezen című: »Die Polnische Geschichtschreibung des Mittelalters« (a Jablonovski tud. társulat pályamunkája, Lipcse 1873.) különösen pedig a lengyel jogtörténetre nézve Helcel A. Zs. »Starodawne Prawa Polskiego Pomniki (eddig 2 kötet Krakkó 1856. sk.) című munkáját lehet biztos katalózul használni. A kútfői anyag tájékoztató, rendezett és rendszeres áttekintését pedig Lelewel Joakim »Polska wiekow Srednich« (ujabb kiadásban Pozen 1855. sk. 4 kötet) és »Polska dzieje i rzeczy jój rozpatrywane« (ujabb kiadásban Pozen 1858. sk. 7 kötet); — valamint Balinski Mihály és Lipinski Timót« Starozytna Polska« (3 kötet. Varsó 1843. sk.) című munkája is nyújtanak. Azonkívül felemlítendő, hogy a lengyel okmányok Raczyński Eduard, gr. Dzialinski Titus, Rzyszczewski Leo és Mucowski Antal által újabb időben tett közzététele, valamint a sz.-pétervári archaeographiai, s a moszkvai és kiewi történelmi bizottságok, de kiválólág a tudományok krakkói akadémiájának Lengyelországra és egykori mellékországaira vonatkozó kútfő-kiadványai a magyar történelem szempontjából is különös figyelmet érdemelnek.

WENZEL GUSZTÁV.

HÉBER KUTFORRÁSOK ÉS ADATOK MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETÉHEZ.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

(Bevezetés.)

Minden kép, legyen ez a festő ecsetének vagy a történetíró tollának műve, sok és sokféle színekből és számtalan egyes vonásokból lesz, melyek magukban véve alig vehetők észre, gyakran jelentéktelenek, de a mesternek keze alatt, egymásnak kiegészítésére vagy kiemelésére kellő helyen fölhasználva, figyelmet lekötő, bámulatos remekművé válnak.

Ily értelemben minden, még a legapróbb történelmi adatnak is megvan a maga jelentősége, és ezen szempontból tekintve, tán az itt közölt adatok is hasznavehetőkké válhatnak, jóllehet hazai történelmünk nagy képéhez aránylag csak kevés és nem épen nagyjelentőségű vonásokkal járulnak.

Ez értekezés célja t. i., a zsidóknak héber nyelven írt irodalmából mindazokat az adatokat összeállítani, melyek a magyarokra vagy Magyarországra vonatkoznak, azok kivételével, melyek csupán csak a magyarországi zsidók vallásos, vagy községi életével foglalkoznak, és a *magyar zsidók történelmében* inkább lesznek helyükön.

A héber irodalomnak, nem tekintve az ó-szövetség néhány könyvét, sajátképi történelmi munkái nincsenek; de igenis vannak a zsidóknak történelmére vonatkozó érdekes okiratai, továbbá krónikái, melyek főkép a zsidók szenvedéseit és üldöztetéseit jegyezték föl, útleírásai s irodalomtörténeti nagybecsű művei. Ezekon kívül történelmi anyagot szolgáltat még a *jognyilatkozatok* vagy *döntvények* (responsum-ok, héberül : Sáálóth uthesúbóth)

nagy irodalma, ¹⁾ melynek tartalmát vallásos, vagy községi ügyekben egyes theológiai tekintélyekhez intézett kérdések s ezek megfejtései, vagy eldöntései képezik.

E különféle héber művek nem-zsidókkal, vagy nem-zsidó viszonyokkal egyenesen csak ritkán szoktak ugyan foglalkozni; de közvetve, vagy mellesleg mégis több, vagy kevesebb adatot nyújtanak majdnem minden nép történelmére s régészettére nézve, melylyel a zsidók az idők folytában szorosabb vagy lazább viszonyba léptek. Ily szétszórt egyes adatokra, s még pedig részben igen régiekre, a magyarok történelmére nézve is akadunk, gyakran ott, ahol legkevésbé vártuk volna.

Ez adatok itt, a szükséges bevezetésekkel s észrevételekkel ellátva, hű, lehetőleg szószerinti fordításban, és pedig chronologiai sorrendben következnek egymásután. Hitelességük, becük s hasznevelhetőségük fölött ítéljenek a szakértők. Magát a héber szöveget kihagytam, mivel ezt, az illető kutforrások pontos megjelölése nyomán, mindenki könnyen megtalálhatja; de a bennök előforduló tulajdonneveket, úgy szintén bizonyos jellemző, vagy kétes kifejezéseket a szöveg alatti jegyzetekben a héber eredetiben is közöltem, hogy az olvasó értékük, vagy jelentőségük felett önálló ítéletet képezhessen magának, mivel a héber szavak, melyeket tudvalevőleg a magánhangzók megjelölése nélkül szoktak írni, gyakran különféleképp olvashatók. Magában a fordításban pedig az efféle héber szavakat *szokásos kiejtésük szerint írtam át magyar betűkkel.*²⁾ Nem nyelvészeti, hanem történelmi czélokat tartván szem előtt, főlöszlegesen tartottam a magyarban szokatlan pontok, ékek és egyéb diacriticus jelek kitevését, melyeket a nyelvészeti szaktudomány a hébernek átírására nézve befogadott. A magyarban is meghonosodott héber tulajdonneveket rendszeren úgy írom, amint nálunk szokásosak; így például: *Izsák, Illés*, e helyett: *Jiczchák, Élijáhu*.

¹⁾ L. *Frankel Z.*: Entwurf einer Geschichte der nachtalmudischen Responsen, Boroszló 1865. Ez irodalom fontosságára már *Wenzel* az »Árpádkori új okmánytár« VI. kötetének bevezetésében (XII. l. folyt.) utalt, ki ugyanezen kötetben (673. l. folyt.) három ily jognyilatkozatot közzé is tett.

²⁾ A héber ך-t, mely hangot a magyar nem ismer, *ch*-val írtam át.

I.

Jószippon (ál-Josephus) a magyarok származásáról és régi s újabb lakhelyéről. 940 körül.

Az »Ál-Josephus« (Pseudo-Josephus), héberül »Jószippon«, ¹⁾ vagy »József ben Gorjón há-Kóhen könyve«, ²⁾ a későbbieknél, az eredeti Josephustól való megkülönböztetés végett, »héber Josephus«, valószínűleg Olaszországban, a X. század közepe felé, 940 körül készült. ³⁾ Ismeretlen, de tudós szerzője, ki kora miveltségének színvonalán állott, a zsidók történetét, héber, görög, latin s arabs források nyomán, egész a jeruzsálemi második templom elpusztulásáig (70 Kr. u.) vezeti le, és elbeszélésébe sok más népre vonatkozó adatot is beleszó. Mondát és történetet válogatás nélkül egymás mellé szokott állítani, a mint ezekre vagy az említett kutforrásokban, vagy pedig korának nézeteiben s meggyőződéseiben ráakadt. ⁴⁾

E könyvet, mely sok kiadást látott, több nyelvre fordították le s többször magyarálták. ⁵⁾ A történelmet Ádámmal kezdi, ennek utódait a szent írás szerint felsorolja s azután Mózsés I. könyvének nemzetségi tábláját tárgyalja. Ennek nyomán ⁶⁾ *Jefeth* legöregebbik fiáról *Gómer*-ről azt mondja: ⁷⁾ »*Gómer* fiai: *Áskenáz*, *Rí fáth* és *Togármah*.« Ez utóbbi névhez pedig a következőket jegyzi meg: ⁸⁾

»Togármah 10 családból áll, melyektől származtak: *Kuzar* és *Páczinak* és *Átikánosz* és *Bulgár* és *Rúgbina* és *Turki* és *Búz* és *Zábúk* és *Ungrí* és *Tilmecz* ⁹⁾ Mindezek éjszakon laknak, és országaik nevek

¹⁾ A nevet rendszeresen így szokták írni és kiejteni; a héber יוסיפון azonban valószínűleg helyesebben »Jószéphon«-nak volna olvasandó.

²⁾ ספר יוסף בן גוריון הכהן.

³⁾ *Zunz*: Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden (Berlin, 1832.) 146—154. l., különösen pedig 152. l.

⁴⁾ *Zunz* idézett könyvén kívül l. még *Wolf* (Jo. Christoph): Bibliotheca hebraea, I. 508. l. folyt., *Cassel*: Magyarische Alterthümer, 311. l. folyt. és *Graetz*: Geschichte der Juden, V. (első kiadás) 281. l.

⁵⁾ Az idevágó adatokat l. *Wolf*, i. h., u. o. és a *Breithaupt*-féle kiadás (Gotha és Lipcse 1710) bevezetésében.

⁶⁾ Mózs. I. k. 10, 3.

⁷⁾ Az I. könyv I. fejezetében, a *Breithaupt*-féle kiadás 1. l.

⁸⁾ Ugyanezen kiadás 3. l.

⁹⁾ כוזר ופצינד ואליקנום וכולגר ורגבינא וטורקי ובוז וזבוך
ואונגרי וטילמץ.

(t. i. e népek nevei) szerint neveztetnek el. És ök *Hetel* azaz *Átel* ¹⁾ folyói mellett laknak; csak *Ungár*, *Bulgár* és *Parcsinák* ²⁾ laknak a nagy folyó mellett, melynek neve *Dubni*.« ³⁾

A honfoglalás utáni korszaknak mintegy 50-ik évéből származó e tudósítás ⁴⁾ a magyarok eredetét egész Nóé unokájára, *Gómer*-re vezeti vissza, ki maga *Togármáh*-nak atyja volt, a kitől a magyarok közvetlenül származnak. A *zsidó kozarok*, mint látni fogjuk, szintén ezen *Gómer*-t mondják törzsatyjuknak és fiának *Togármáh*-nak, úgy mint Józsipton, *tiz* fiat adnak, ki szerintük szintén ugyanannyi nemzetnek, közte a magyar és kozar nemzetnek is, törzsatyjává lett. ⁵⁾

Mikép juthatott ezen, egymástól oly távol eső forrásból eredő, két zsidó adat épen ez állításhoz?

A legközelebb fekvő válasz erre az, hogy a zsidók, úgy mint később a keresztények is, abból a meggyőződésből indultak ki, hogy, mivel a szent írás szerint, az egész emberiség Nóé három fiától eredt, minden nép származása Mózes I. könyvének nemzetség-táblájára vezetendő vissza. *Jefeth*-nek két legöregebb fia, *Gómer* és *Mádog* alatt a legrégebb idők óta, Ezekiel próféta nyomán ⁶⁾ a régi világnak *éjszaka*n lakó népeit értették, és pedig *Mádog* alatt a *szittyá* népeket, *Gómer* alatt pedig, már a névhasználatosság folytán is, a fekete tenger körül lakó *Kimmeriakat*. ⁷⁾ Gómernek három fia közül pedig a zsidók, a kozarok és a többi szomszéd népek számára, szintén Ezekiel adata szerint ⁸⁾ *Togár*-

¹⁾ אַטֵּל וְ הֵטֵל. A héber szövegben »*Átlák*« (אַטֵּל אֵל) áll, mit *Cassel* helyesen *Átel*-nek olvas; az erre következő héber »ák« (אֵל = csak) szót t. i. tévesen az előtte álló *Átel*-hez is hozzavonták (*Ditographie*).

²⁾ אַנְגָּר בּוּלְגָר פּוֹרְצִינָךְ

³⁾ דּוּבְנֵי

⁴⁾ Voltak ugyan, kik Józsipton I. könyvének első három fejezetét később becsúsztatott toldaléknak tekintették; de *Zunz* i. h. 153 l. e nézetet megczáfolván, e három fejezet eredeti voltát alaposan bebizonyította.

⁵⁾ L. József, kozar fejedelemnek levelét alantabb III. szám alatt.

⁶⁾ Ezek. 38 fej., 7. és 15. vers.

⁷⁾ *Κιμμέριοι*. L. *Gesenius*: Thesaurus philol. linguae hebr., és *Wiener*: Biblisches Realwörterbuch, *Gómer* és »*Mádog*« alatt, továbbá *Cassel*: i. h., 220. l. folyt.

⁸⁾ »*Gómer* és minden hozzá tartozó nép, *Togármáh*-nak háza, az *éjszaka*nak vidékei és minden népe,« Ezekiel 38, 6. Hozzájárult ehhez tán még az is, hogy Ezekiel 27, 14. *Togármáh* népeit *lovas* népeknek mondja.

máh-t választották törzsatyául, kit az örmények is a kaukázusi népek ősatyjának mondanak ¹⁾)

Mind a mellett, hogy e válasz, mint a legközelebb fekvő egyszersmind a legvalóbbszínűnek is látszik, erre vonatkozólag még egy más nézetet is kockáztatok, mely, ha igaznak bizonyúlna, régi magyar krónikáink eredetiségére és jelentőségére éles világot vetne.

Jószippon és a zsidó kozarok t. i., ami felötlő, még abban is megegyeznek, hogy e Gómer fiának, Togármáh-nak épen *tíz* fiat adnak, ki ugyanannyi nemzetnek törzsatyjává lett, mely állítást nem meríthették sem a szent írásból, sem pedig a későbbi zsidó irodalomból, hol erről szó sincsen. E körülmény határozottan idevágó *hagyományra* utal, mely az illető népek közt élt, amit József, kozar fejedelem világosan állít, midőn levelében ²⁾) azt mondja: »Tudd meg, hogy én Jefeth fiaitól, Togármah ivadékaitól származom; *öseimnek nemzetségi leveleiben azt találtam ugyanis, hogy Togármáh-nak tíz fia született*« stb. Jószippon hasonló állításából világos, hogy e hagyomány hírét ő is vette valahogy.

Ha most feltesszük azt, hogy hazai krónikáink amaz összehangzó állítása, miszerint a magyarok *Magor*-tól származnak, ³⁾) nem épen koholt, hanem régi magyar hagyományon alapszik: akkor a föntemplített két összevágó zsidó adat is könnyen megmagyarázható. A zsidóknál ugyan régi szokás, a különféle nemzeteket vagy országokat oly bibliai néven elnevezni, mely az illető nemzetnek, vagy országnak nevéhez némikép hasonlít, mely alkalommal főkép a betű-áttétel nagy szerepet visz. ⁴⁾) Így mi sem közelebbfekvő, mint az, hogy ama kozaroknál, kik később, a VIII. század közepe felé, a zsidósághoz áttértek, ⁵⁾) e *Magor*-ból, kinek

¹⁾) Világos, hogy az örményeknek Jefeth-től származó *Thorgomass*-a, vagy *Thorgom*-a (*Winer*: i. h. »Armenien« szó alatt) a szent írás Togármáh-jával jóval azonos.

²⁾) L. i. h., u. o.

³⁾) L. hazai történetíróinkat. *Magort* még a többi krónikáinktól nagyban eltérő névtelen jegyző is megtartja; l. *Hunfalvy*: Magyarország ethnographiája, 280 l. *Hunor*, kit krónikáink a hunok törzsatyjának mondanak, nyilvánvalóképen későbbi, tán *Magor* módjára akkor készült koholmány, mikor a magyarokat a hunokkal összeköttetésbe kezdték hozni.

⁴⁾) L. Magyarország héber elnevezését: *Hagar*, alantabb IV. és V. szám alatt. Ide tartoznak még: a *török*-nek új-héber elnevezése: *Tugar* (l. később) Spanyolországé: Szefarad=Hesperia, Franciaországé: Czarfath=France, Angolországé: Rifáth=Brittania stb.

⁵⁾) L. alantabb a III. számhoz való bevezetést.

hírét a velük sűrűen érintkezett, fajrokon magyaroktól vették, a bibliai *Gómer* lett, a mi a héberben annál könnyebben történhetett, mivelhogy ottan mind a két szó ugyanazzal a három betűvel íratik.¹⁾ Ezen Magor — Gómer-t pedig, mint azok egyikét, akiktől, a szent írás szerint, a föld minden nemzetsége származott²⁾ törzsapául vették föl úgy a saját, mint a többi fajrokon, vagy szomszéd nép számára. De mivel a biblia Gómer három fiát világosan megnevezi,³⁾ közte és a tőle származott kozarok, magyarok s egyéb népek közé szükségképen még egy közvetítő tagot kellett fölvenniök, s ez Gómer fia: *Togármah*. Hogy pedig épen ezt választották, ennek oka vagy abban rejlik, hogy e név e népek egy részének, sőt még a magyaroknak is⁴⁾ szokásos elnevezéséhez, a *török*, *turkoman* névhez némiképp hasonlít⁵⁾, vagy pedig abban — s ez a valóbbszínű, — hogy Ezekiel próféta (38, 6.) »Gómert s minden hozzátartozó népet« világosan »Togármah házának« nevezi.

A mindenféle idegen forrásokat fölhasználó Józsipton, mint a *Togármah* tiz fiáról szóló hagyományt, úgy ezen *Magornak* is hírét vette valamiképp, akinek nála is szükségképen *Gómer*-ré kellett változnia, mivel a szent írás ezt mondja: *Togármah* atyjának.

E tényállás közvetett bizonyítékot szolgáltat arra nézve, hogy régi magyar krónikáink részben oly hagyományokat is használtak föl, melyek Józsiptonhoz képest, legalább is már a honfoglaláskor éltek nemzetünkben; ha pedig, a mi épen nem valószínűtlen, a zsidó kozaroknak *Gómerét* is a magyar *Magorral* azonosítjuk, még sokkalta régiebbek. Hogy pedig krónikáink a hagyományos Hunornak és Magornak *Nemrót*ot adják atyául, onnét magyarázható, hogy a magyarok, a kereszténység fölvétele után a bibliával megismerkedvén, ennek nemzetség-táblája nyomán szintén bibliai egyéniséget kerestek törzsatyául. Mivel pedig ottan a tőzsgyökeres magyar Magor számára kényük szerint választhattak atyát, mint a jellemükkel leginkább megférőt, a vadász s harczkedvelő *Nemrót*ot választották; míg a zsidó kozarok törzsatyjának, ki náluk Magorból *Gómerré* lett, mint már megjegyeztük, épen a biblia világos adatai folytán *Jefeth* fiából és *Togármah* atyjából kellett kikerülnie.

1) גמר — מגר.

2) Mózs. I. k. 10, 32.

3) U. o., 10. 3.

4) *Hunfalvy*: i. h., 205 l.

5) Ez az oka, hogy az új-héberben »*tugar*« (תוגר) és »*togármah*« (תוגרמה) a *török*-nek és *Törökországnak* szokásos elnevezése, mely a »*török*«, »*turk*« szóból úgy lett, mint Gómer Magorból.

Jószippon, mint a felhozott tulajdonnevek alakjából kitűnik, nyilván görög (bizántini) források szerint, mint a magyarokkal fajrokont, tíz népet sorol fel, melyek a következők: ¹⁾

1. *Kuzar* vagy *Kozar*, ²⁾ *kozarok*, kikről a következő két számban bővebben lesz szó;

2. *Páczinák*, besenyők, *pecsenegek*, Παζιναίται; ³⁾

Álikánosz. E név, mely a kéziratokban s kiadásokban különféle alakban fordul elő⁴⁾, nyilván hibásan van írva. *Cassel* ⁵⁾ az *olak* népet érti, melyet *Abulghasi* az uruz, magyar és baskir néppel együtt, mint a Volga, Don és Ural folyók közt lakót említi föl. Legvalóbbszínű *Harkavy* ⁶⁾ hozzávetése, hogy Alikánosz helyett *Állanosz* (= אלان) olvasandó⁷⁾, tehát: *alánok*;

4. *Bulgár*, *bolgárok*.

5. *Ragbhina*, ⁸⁾ a zsidóknál gyakori betűáttételnél fogva tán = Bhargina = Βαράγγης, Βαράγγιοι, ami a bizantinusoknál a *Varaegok* neve; ⁹⁾

6. *Turki*, *turk*, *török*.

7. *Búz*, a bizantinusoknál: Ούζ, ¹⁰⁾ miből a zsidók, szokásuk

¹⁾ E neveket bő tudományossággal, de többnyire szerencsétlenül magyarázza *Bochart*: Geographia sacra I, 4 k., 15 és 38. fejj., szerencsésében *Breithaupt*: i. h., u. o., *Cassel*: i. h. 329 l., folyt., főképp pedig *Harkavy*: СКАЗАНИЯ ЕВРЕЙСКИХЪ ПИСАТЕЛЕЙ О ХАЗАРАХЪ И ХАЗАРСКОМЪ ЦАРСТВѢ. (Pétervár, 1874.) 46—52. l.

²⁾ A zsidók a héber קוזר-t rendszeren *kuzar*-nak olvassák, l. tovább II. sz. a.

³⁾ E héber és görög elnevezés hasonlatosságából már *Cassel* (i. h. 330 l.) azt következteti, hogy Jószippon itt görög forrást használt. Az arabsoknál e név: بجال

⁴⁾ *Breithaupt* (u. o.) szerint több kézirat *Ánkéjilosz*-t (אנקיילוס), *Cassel* *Olíkánosz*-t, *Carmoly* (Itinéraires de la terre sainte, 94 l.) *Álkánosz*-t olvas.

⁵⁾ J. h. 330 l.

⁶⁾ J. h. 48 l.

⁷⁾ *Harkavy* (i. h., u. o.) e nézete mellett bíborban született Constantinnak e szavait hozza fel: ἀπόμισται δὲ ἡ Παζιναία ἐκ μὲν Ούζιας καὶ Χαζαρίας ὄδοι ἡμερῶν πέντε, ἐκ δὲ Ἀλανίας ἡμερῶν ἕξ. V. ö. *Geiger*: Juedische Zeitschrift IV. 289. l.

⁸⁾ A rövidítési jellel ellátott רגבני azonban még *Rágbhíne*-nek, vagy *Rágbhíni*-nek is olvasható. *Carmoly* (i. h., u. o.), gyakran hibás, olvasása itt: *Ranbóna* (רגבני).

⁹⁾ *Cassel* (i. h., u. o.) hozzávetése; v. ö. *Harkavy*: i. h., u. o.

¹⁰⁾ *Cassel*: i. h., u. o.

szerint, a szent írásban gyakran előforduló ¹⁾ *Búz*-t csináltak, *útzok* vagy *kúnok*; ²⁾

8. *Zabukh*, a bizantinusoknál: *Σαβῶκοι Σαβύκοι*; ³⁾

9. Ungri, *Οὐγγροι, magyarok*, és

10. *Tilmecz*, ⁴⁾ *Τουλμάζοι*, a pecsenégeknek egy Kozarország szomszédságában lakó törzse. ⁵⁾

Jószíppon további állítása, hogy »mindezek *éjszakon* laknak,« szintén görög (bizantini) forrásra mutat.

A »*Hetel* vagy *Atel* (Itil) folyói« alatt, melyek mellett ez a tíz nép lakik, valamennyi magyarázó a *Volgát* érti, melyet bizantinusok és arabok így szoktak elnevezni. A héber eredetiben azonban világosan *Hetel*, azaz *Atel* »folyói«-ról van szó, mely nevezetes körülményre eddigelé még senki sem ügyelt. ⁶⁾ Ha a kéziratok s kiadások e felötlő olvasásban nem egyeznének meg, igen egyszerű volna, a héber eredetiben, az illető szónak végső »jod« betűjének kihagyásával »folyók« helyet »folyó«-t olvasni. ⁷⁾ De mivel a »*Hetel*, azaz *Atel* *folyói*« olvasásra nézve mindnyájan megegyeznek; ⁸⁾ hacsak épen a Volga mellék *folyóit*, vagy torkolatjait nem akarjuk érteni, ami pedig nehézkes és szokatlan beszédmód volna, de még a tényállásnak sem felelne meg: alig marad egyéb hátra, mint az, hogy a *Hetel*, *Atel* *folyói* alatt *több* ily nevű folyót kell értenünk, ⁹⁾ vagy pedig az, hogy *Hetel* vagy *Atel* itt nem a szóban forgó folyóknak, hanem ama *területnek*, vagy *országának* a neve, melyben e folyók vannak, ami különben

¹⁾ Mózs. 1. k. 22., 21.; Jerem. 25., 23.; Jób 32., 2. és I. krón. 5., 14.

²⁾ *Hunfalvy*: i. h. 360. l. folyt. Meglehet azonban, hogy *Búz* hiba, e helyett: *Kuz*=*Guz*, *Uz* vagy *Kún* (*Hunfalvy*; i. h., 304. l.); כּ és ז t. i. egymással könnyen felcserélhető.

³⁾ Így *Harkavy*: i. h. 51. l. *Cassel* (u. o.) a bizantinusok *Zíκοι*-, *Σάπαξι*-jára utal.

⁴⁾ *Cassel* olvasása: *Tilmek* (טילמק), úgy látszik, sajtóhiba.

⁵⁾ *Cassel*: i. h., 331. l. és *Harkavy*: i. h., 52. l.

⁶⁾ *Breithaupt*: »*accolunt autem fluvium Hethel.*« *Cassel*, hogy a nehézséget kikerülje, így fordít: »*an den Fluthen des Hetel,*« ami németül szépen hangzik ugyan, de helytelen fordítás; a héber »*náháre*« a szónak szoros értelmében csak »*folyók*«-at jelenthet, nem pedig »*hul lámok*«-at.

⁷⁾ נהרי helyett נהר.

⁸⁾ A szabatos *Breithaupt*, ki több kéziratot és kiadást összehasonlított, épen itt nem hoz föl semmiféle eltérő olvasást.

⁹⁾ *Atel*, *Etel*, *Itil* eredetileg csak »*folyó*«-t jelent és több folyónévben fordul elő. L. *Cassel*: i. h., 140. l. folyt. V. ö. *Horváth*: Magyarország történelme (2. kiadás) I. k., 26. l.

még nem zárja ki azt, hogy e terület, vagy ország a Hetel, Atel nevet e folyóktól, vagy e folyók egyikétől (a Hetel-Volgától) vette. ¹⁾ Mind e két nézet mellett több érvet lehet felhozni; de az utóbbi határozottan helyesebb. A héber szöveg idevágó szavai ²⁾ t. i., a héber nyelvszokásnak megfelelően, csak ily értelemben fordítandók: »És ők Hetel, azaz Atel (földnek) folyói mellett laknak.« ³⁾ Hetel- vagy Atelföld pedig a bizánci források után író Józsiponnál bizonyynyal ugyanaz, ami biborban született Constantinusnál a sokat megbeszélte *Atelkuzu*, vagy, mint innét is világos, helyesebben: "Ἀτελ καὶ Κουζοῦ, vagy Ἀτελ καὶ Οὐζοῦ, t. i. a magyaroknak a Volga mellékén volt *Atel-*, vagy *Etel*-nevezetű lakhelye. ⁴⁾

A *Togármáh*-tól származott tíz nép közül Józsipon szerint, tehát az ő idejében, még csak hét nép lakott »Etel-föld folyói« (Volga, Don, Dnjepr sat.) mellett. A magyarok, bolgárok és besenyők ⁵⁾ már »a nagy folyó mellett laknak, melynek neve *Dubni*.« Világos, hogy e névben ismét a már több ízben tapasztalt betű-áttétellel találkozunk, és *Dubni*=Danubi⁶⁾=Danubius (*Δαυούβιος*), a *Duna*.

II.

Chászdái ben Jiczhák ibn- Sáprút, kordovai államférfiúnak Horvát- és Magyarországon át József, kozar béghez küldött levele. 955 körül.

Chászdái ⁷⁾ *ben Jiczhák ibn Sáprút*, ⁸⁾ az orvostudományban, nyelvészetben s az államügyek vitelében egyaránt kitűnő férfiú, ki a héber, latin és arabs nyelvet egyforma alaposággal

¹⁾ *Cassel* : i. h. 139. l. folyt.

²⁾ והם הונים על נהרי היתל הוא אמל

³⁾ Hasonl. össze: *Jésaj.* 18., 1. és *Szofon.* 3., 10.: נהרי כוש = Kus (Aethiopia) folyói, és *Zsolt.* 137., 1.: נהרות בבל = Babilonia folyói.

⁴⁾ V. ö. *Hunfalvy* : i. h. 214. l.

⁵⁾ E név, mely e tudósítás kezdetén *Páczinák*, itt *Párczinák*. *Cassel* itt is *Páczinák*-ot olvas, *Harkavy* pedig *Poczinák*-ot (פוצינק), melyből valószínűleg a még hibásabb *Párczinák* (פריצנק) lett; a l-ból t. i. r vált.

⁶⁾ דנובי=דובני

⁷⁾ חסדאי *Casselnél* és *Zednernél* : *Chászdái*.

⁸⁾ E nevet néhányan *Sáfrút*-nak írják, mint az arabs شبروت-ból kitűnik : hibásan.

birta, Kordovában, III. Abdarráhmán udvarán, 940 óta kiváló szerepet vitt. ¹⁾ A buzgó zsidó, »ki lelkét népének szentelte, melyet szívébe fogadott,« ²⁾ sokat foglalkozott egész Spanyolországig elhatott ama kósza hírrel, hogy valahol a kozarok országában zsidó birodalom létezik, és így még mindig igaz a szent-írás szava: »A kormánypálcza nem veszend ki Jehúdából.« ³⁾ E hírt Chorasánból Kordovába érkezett követek végtére határozottan megerősítették, és azóta Chászdái minden módon azon volt, hogy a zsidó kozar fejedelemmel valahogy összeköttetésbe lépjen. Több oda célzó kísérlete meghiúsult, míg végtére sikerült neki, egy héber levelet, és pedig, mint maga beszéli, *Horvát- és Magyarországon* át a kozar bégnek ⁴⁾ kezéhez juttatni.

E 955 körül⁵⁾ fogalmazott levelet, melynek hitelességéről és történelméről később még bővebben lesz szó, ⁶⁾ számtalanszor nyomatták ki, legpontosabban Harkavynak egy kézirat után készült, orosz fordítással és critikai magyarázatokkal ellátott kiadásában, ⁷⁾ melyet itt követünk.

¹⁾ Életrajzát l. *Luzzatto* (Philox.): Notice sur Abou-Jousouf Hasdaï ibn Chaprut (Párizs, 1852.), *Frankel*: Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums, 1852, 445 l. folyt., és *Graetz*: i. h. V. 359 l. folyt.

²⁾ Így magasztalja őt az egykorú zsidó költő. L. *Luzzatto L. D.*: Béth há- Oczar, 23 l. folyt.

³⁾ Mózs. I. k. 49, 10.

⁴⁾ Ez a levélben mint »melek«, *király*, szerepel; hogy József a kozaroknak »pech«- (*bég*-) nevezetű, rangra második, de tényleg első uralkodója volt, l. a következő, III. szám alatt.

⁵⁾ A szlavóniai küldöttség, melynek két zsidó tagja a levél tovább szállítását elvállalta, 953-ban érkezett meg Kordovában. (*Graetz*, i. h. 541 l.). Chászdái, mint levelében maga beszéli, ezen követek tudósítása folytán előbb a vak *Már-Ábrám*-ot kerestette föl, ki a kozarok közt élt, s csak miután ezt Horvátországban nem találhatta, tehát vagy 2 évvel később, 955 körül, írta e levelét.

⁶⁾ A következő (III.) szám alatt.

⁷⁾ U. o. 78. l. folyt. Magát a *héber* szöveget *Harkavy* a »Há-Kármel« című héber folyóirat III. kötetében (3. füz. 240 l. folyt.) közölte, ennek *német* fordítását pedig némely kihagyásokkal a »Russische Revue« VI. köt. (1875) 1. füz. 71. l. folyt. Egy hiányos, részben hibás *latin* fordítást *Buxtorf* közölt a Bázelen (1660) megjelent »Liber Cosri« (l. a következő, III. sz.) előszavában. Több terjedelmes kivonatot, héber eredetiben s német fordításban, *Zedner* közölt belőle: »Auswahl historischer Stücke aus hebräischen Schriftstellern«, (Berlin, 1840) 27—37. l.

A levél, melyet Chászdái kegyencze, a híres spanyol-zsidó költő, *Menachem ben Száruk* fogalmazott, üdvözlő költeménnyel kezdődik, mely az akkori szokás és izlés szerint dagályos, és az egyes versek kezdőbetűiben küldője nevét tünteti föl. E meglehetősen hosszú, 37 versből álló, a jelen értekezés céljaira nézve jelentéktelen és azért itt kihagyott költemény után a bibliai versekkel s beszédfordulatokkal sűrűn élő, szép héberséggel írott levél következik, melyben azonban arabs nyelvsajátságok nem ritkán fordulnak elő. A régi, érdekes és sok tekintetben fontos okirat itt egész terjedelmében közöltetik, már csak azért is, hogy József, kózar bégnek a következő szám alatt közölt válaszoló levele könnyebben váljék érthetővé.

A levél lehetőleg szószerinti fordításban ekkép hangzik:

Rabbi Chászdái ben Jiczcháknak — nyugodjék békében! — a kózarok királyához intézett levele! ¹⁾

Én tölem, Chászdái ben Jiczchák ben Ezrától, a Szeférádban ²⁾ élő Jeruzsálemből száműzöttnek egyik fiától, Uram királyomnak szolgájától, a ki színe előtt orcájával földre borul és meghajol Fölsége nagyságának örökös székhelye felé, messze földön örvend jólétének és örvend nagyságának s nyugalmanak ³⁾ és kezeit felnyújtja égbeli Istenéhez, hogy hosszabbítsa meg napjait az ő királyságában Izráelnek közegette. ⁴⁾

Ki vagyok én és mi az én életem, ⁵⁾ hogy levelet merek intézni uram királyomhoz, és méltósága dicsőségét fölkeresem? De én bízom az igazság útjában s az egyenesség ösvényében. Minő ereje lehetne az elmének, hogy szép beszédmódot találjon azoknál, kik a száműzésben vándorolnak, (ösi) lakhelyeikről megfélekedtek, kiktől távozott az uralomnak felsége, kiknek számára a sanyarúság és büntetés napjainak hosszú sora jött, és kiknek zászlói az országban nem láthatók? Mi ugyan, a száműzetés gyermekei, Izráel menekültjei, Uram királyomnak szolgái, biztosságban lakunk tartózkodásunk helyén; mert a mi Istenünk nem hagyott el bennünket és oltalma nem távozott mitőlünk. Történt ugyan, a midőn vétettünk Istenünk ellen, hogy bennünket meg-

¹⁾ E fölirat a levél első kiadójától származik.

²⁾ ספרד, mint a levél később maga mondja; Spanyolország; a már fönemlített zsidó szokás szerint *Obád.* 20. verséből vett »Szeférád« e helyett: Hesperia.

³⁾ Ellentétben a száműzetésben élő zsidókhöz, kik, mint tovább panaszkodik, a nyugalmat nélkülözik.

⁴⁾ Móz. V. k. 17, 20 után. Az irály sajátságainak föltüntetése ezéjából a szentírásból kölcsönzött versek vagy beszédfordulatok rendesen meg fognak jelöltetni.

⁵⁾ Sám. I. k. 18, 18.

büntetett s megszorította derekainkat, ¹⁾ és az Izráel fölé rendelt állami tisztviselőket arra indította, hogy számára robottiszteket rendeljenek ²⁾ hogy nehezítsék meg igájukat és sanyargassák vad dűhben, úgy hogy meg is alázkodtak és sok gonosz veszedelem érte őket. ³⁾ De midőn Istenünk látta az ő nyomorúságukat és szenvedésüket, és oda volt a legjobb s a legerősebb; ⁴⁾ az Ő rendelete engem a király elé állított, kinek kegyét velem megnyerette s szívét felém fordította, nem az én érdemeimért, hanem az Ő kegyelme és szövetsége miatt. Ez által a szegény nyomorúlt bárányok üdvöt találtak, sanyargatóik keze meggyengült, kezök többé nem büntetett s igájok könnyebb lett Istenünknek irgalmából.

Tudja meg uram királyom, hogy országunknak, melyben lakunk, neve a szent nyelven *Szefárád*, az Izmaelitáknak, ez ország lakosainak nyelvén pedig: *Ál-Ánddlusz*. ⁵⁾ A birodalom fővárosának ⁶⁾ neve pedig *Kordova* ⁷⁾; hosszúsága 2500 rőf, szélessége 1000, s balra fekszik attól a tengertől, mely egész a ti országotokig huzódik ⁸⁾ és a nagy tengerből ⁹⁾ jő, mely ¹⁰⁾ körülfogja az egész földöt. E város és ama nagy tenger közt, melynek mögötte lakott ország nincsen már, 9 fok van ¹¹⁾, az égnek azon fokait értem, melyek közül a nap, a csillagászok szerint, minden egyes napon egyet halad és melyeknek minden egyes foka a földön $66\frac{2}{3}$ mil-t ¹²⁾ tesz ki, ¹³⁾ minden mil pedig 3000 rőföt, így 9

¹⁾ Zsolt. 66, 11. után.

²⁾ Mózs. II. k. 1, 11 után.

³⁾ Zsolt 71, 20.

⁴⁾ Mózs. V. k. 32, 36 után.

⁵⁾ אֲלֵאֲנְדָלִיִּם, Andaluzia.

⁶⁾ מְדִינָה itt nem a héberben szokásos értelemben: *tartomány, ország*; hanem az arabs *مدينة*, város.

⁷⁾ קֶרְטַבָּה.

⁸⁾ Azaz: a Középtengertől.

⁹⁾ T. i. az atlanti tengerből.

¹⁰⁾ A szövegben וְסוּבָבֵהֶם helyett וְסוּבָבֵהֶם olvasandó, mi szükséges, bár eddig senkitől sem ajánlott javítás. Az eddigi olvasás t. i. azt az értelmet nyújtja, hogy a *Közép* tenger az egész földet körülveszi.

¹¹⁾ A régi arabok t. i. az atlanti tenger keleti partját tekintették az első delelőnek, melytől a földrajzi hosszúságot számították.

¹²⁾ מִיֵּל; nagyságának különféle eltérő meghatározásait l. *Freytag*: Lexic. arabico — latinum میل szó alatt.

¹³⁾ A régi arabok a föld kerületét 2400 mil-re tették, tehát 1 mil = $\frac{24000}{360} = 66\frac{2}{3}$ mil. A levél e földrajzi adatainak bővebb magyarázatát l. *Carmoly*: Intinéraires de la terre sainte, 81—85 l.

fokban 600 mil találtatik. ¹⁾ S az egész földet körülvevő nagy e tengertől egész Konstantinápoly ²⁾ városáig 3100 mil, ³⁾ *Kordova* városának távolsága azon tengernek partjától, mely egész a ti országtokig huzódik, pedig 80 mil. S én úgy találtam a tudósoknak könyveiben, hogy *Kozarország* a hosszaságnak 60 ik foka alatt fekszik, a mi 270 mil-t tesz ⁴⁾ s a mi épen a Kordovából Konstantinápolyba való útnak nagysága.

Most pedig előbb a szélességnek, ennek határai szerint való megmérésére ⁵⁾ emlékeztetek, mielőtt (magát a szélességet) meghatároznám. Szolgád tudja ugyan, hogy uram királyom ifjai közül a legifjabbik nagyobb országunk bölcseinél; de nékem nem szándékom tanítani, hanem csak ismert dolgokra emlékeztetni. ⁶⁾

A bölcsek, kik az időket ismerik, ⁷⁾ azt állítják, hogy a nap pályájának forduló (térítő) pontja a *bak* s a *mérleg* házában (csillagzatában) van, és ezekben az egyenlítőt érinti. ⁸⁾ E tényállásnak következményéből megtudhatod ⁹⁾ az országok szélességét, ¹⁰⁾ és pedig így: ha

¹⁾ Így *Carmoly* helyes javítása szerint; t. i. $9 \times 66 \frac{2}{3}$ mil = 600 mil. *Buxtorf* s a többi kiadás: שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף (600,000), vagy שֵׁשׁ מֵאוֹת וְאַלְפֵי (1600). A וְאַלְפֵי (ezer) szó kihagyandó.

²⁾ קַוֵּי שְׁטַנְדֵּינָה, alantabb: קַסְטַנְטִינָה.

³⁾ Azaz $46 \frac{1}{2}$ fok; $46 \frac{1}{2} \times 66 \frac{2}{3} = 3100$.

⁴⁾ Kozarország határaitól Konstantinápolyig.

⁵⁾ Azaz, a minő határoktól, vagy vonaloktól kezdve a földrajzi szélességet számítani szokják.

⁶⁾ Az itt következő fejtegetés kissé homályos és tartalmánál s a héber szöveg néhány nehézségénél fogva oly nehezen magyarázható, hogy *Buxtorf* ezt fordításában egyszerűen kihagyta. Ugyanezt tette *Harkavy* az ő német fordításában is, orosz fordításának pedig értelme nincsen. *Carmoly* e helyet nem csak hogy nem fordítja, de (i. h. 34. l.) még értelmét is önkényesen megváltoztatja. A levélnek ez eddig megfejtés nélkül maradt helyének itt következő magyarázata dr. *Kaufmann*, a budapesti országos rabbiképezde tanára, és a szerző közös működésének eredménye. A *Chvolson* és *Harkavy* orosz műveiből felhozott idézeteket szintén *Kaufmann* tanár úr volt szives számomra lefordítani.

⁷⁾ *Esster*: 1, 13 után; értsd: a csillagászok

⁸⁾ A két napéjegyen.

⁹⁾ מִמּוֹצֵן דְּבַר הַשֶּׁבֶל t. i. *Daniel*: 9, 25 után így olvasandó: מִמּוֹצֵן דְּבַר הַשֶּׁבֶל

¹⁰⁾ Valamely hely földrajzi meghatározására nézve a *delelő* és az egyenlítő szükséges. A delelőt mint már megjegyeztük, az atlanti tenger keleti partjától számítja; az egyenlítőnek meghatározása módját pedig a következőkben szolgáltatja.

vonalat húznának ¹⁾ az egész föld körül ²⁾ épen e ponton; ³⁾ akkor, ha a napéjegyén idejében fonal ⁴⁾ köttetnék a napnak kerekéhez, ez e fonalnak második végéhez ⁵⁾ épen ezen (egyenlítő) vonal húzásán keresztül érne. ⁶⁾ Ily módon találhatik mint városunknak (Kordovának) az (egyenlítő) vonaltól való távolsága (földrajzi szélessége): 38 fok, Konstantinápolynak távolsága: 44 fok, és a ti határtok távolsága: 47 fok.

Mindezek elmondására csak az a körülmény birt, mivel nagyon csodálkoztam a fölött, hogy királyságod híre nem jutott el mihozzánk, és felőle (ezelőtt) nem vettünk semmiféle tudósítást sem; azért úgy vélekedtünk, hogy csak az út hosszúsága tarthatta távol mitőlünk uram királyom birodalmának hírét. ⁷⁾ De annyit mégis hallottam, hogy uram királyom országába a mi országunk lakosai közül ketten eljutottak; az egyiknek neve: rabbi *Júdá bár Mээр bár Náthán*, eszes, tudományos és a talmudot értő férfiú, a másiknak, a ki szintén bölcs férfiú, neve: *József Hágriusz*. Üdv rájok! Mily szép osztályrészük nekik, hogy abban a szerencsében részesültek, miszerint láthatták uram felségének fényes dicsőségét, alattvalóinak lakhelyét, szolgáinak helyzetét és az Isten birtokának ⁸⁾ nyugodalmát. Könnyű Istennek, e nagy kegyelmet rajtam is megmutatni, s azon szerencsében részesíteni engem is, hogy láthatam uram felségét és királysága trónját, és hódolatomat színe előtt bemutatthassam.

Uram királyomnak a fölöttünk uralkodó királynak nevét is tudtára adom; neve: Ábd-Árráhmán ben Muhámmed (ben Ábd-Álláh ben

¹⁾ A közönséges kiadások olvasása: *באלו התוויו* nem nyújt semmi értelmet; világos, hogy *Harkavyval*, az általa talált kézirat szerint, olvasandó: *באלו התוו תו*. A hiba onnét jött, hogy ב-t és ב-t egymással fölcserélték, e két szót: *תו התוו* pedig egy szóba huzzák össze.

²⁾ *ממזרה שמש עד מבואו* itt nem szószerint »napkelettől nyugotig, »hanem mint a szent-írásban, melynek irálya utánoztatik, gyakran: az *egész* föld.

³⁾ T. i. a *térítő* ponton keresztül, melyet fent *הפונה המקום*-nek nevez, mire itt *הזה במקום הזה* utal.

⁴⁾ קו - fonal, zsinag; az egyenlítőt mindig *vonat*-nak (תו) nevezi.

⁵⁾ Azaz, a második térítő ponthoz. *אל קצה הקו השני* t. i. úgy értelmezendő, hogy *השני* nem az előtte álló קו-ra, hanem a *קצה* szóra vonatkozik.

⁶⁾ Az egyenlítő tehát *Chászdaí* magyarázata szerint, a föld felületén húzott oly vonal, melyet az a vonal, mivel épen rajta keresztül megy, kettémetsz, mely a két térítő pontot egymással összeköti.

⁷⁾ Tehát a föntebbi földrajzi adatokat csak annak bebizonyítására hozta föl, hogy Kozarország csakugyan igen távol esik Kordovától.

⁸⁾ Azaz: Izráelnek.

Muhammed) ¹⁾ ben Ábd-Árráhmán ben Hákim ben Hásem ben Ábd-Árráhmán. Ezek mindnyájan egymásután uralkodtak, kivéve az egy Muhammedet, királyunk édes atyját, a ki nem uralkodott, mivel már atyjának életében meghalt. VIII. Ábd-Árráhmán ²⁾ volt az, a ki Sze-fárádba jött, midőn rokonaiak, Ál-Abászi fiai, jutottak uralomra, a kik abban az időben Sineár ³⁾ országában uralkodtak. Ez a VIII. Ábd-Árráhmán, ki Sze-fárád országa felé fordult, midőn az Ál-Abbászi fiai ellenök föllázadtak, fia volt Muavía ben Hisám ben Ábd-Álmálik-nak, ki Emir Almuminín-nak neveztetett, és kinek neve sokkal híresebb, mintsem, hogy ismeretlen lehetne, s nem volt hozzá hasonló az előtte való királyok közt.

Sze-fárád-nak, Ábd-Árráhmán, az Emir Álmuminin — kinek Isten legyen segítségeül — birodalmának kiterjedése 16 fok, azaz 1100 mil; ez az általa kormányzott országnak kiterjedése határai szerint. Az ország dús; folyókban, csermelyekben és ásott medrekben bővelkedik, gabnának, bornak és olajoknak országa, gazdag gyümölcsökben és kellemességekben és mindenféle drágaságokban, kertekben és ligetekben; minden gyümölcsfát természet és minden fanemet, melytől a selymet nyerik, mert nálunk igen sok selyem van. Országunk hegyeiben és erdőségeiben sok bársonycsigát szedegetnek, a sáfrány sokféle nemével pedig (egész) hegyek találtak nálunk. A mi országunkban ezüst- és aranybányák is léteznek; hegyeiből rezet, vasat, ónt, ólmot, sauk-ot, ⁴⁾ ként, márványt és kristályt ⁵⁾ ásnak; továbbá azt is természeti, mit az izmaeliták *luwín*-nak ⁶⁾ neveznek. Kereskedők és kalmárok messze földről, minden országból és távol szigetektől hozzánk tódulnak, Egyiptomból s a felső (déli) tartományokból, fűszerszámot s drága követ hozván. Az ország kereskedelmet üz királyokkal, és kalmarkodik fejedelmekkel, és Egyiptom minden drágasága (találtak benne). A király, ki fölötté uralkodik, kincseket gyűjtött aranyban, ezüstben s ékszerekben és hadseregeket is, a minőket előtte egy király sem gyűjtött még. Évenkénti jövedelme, úgy értesültem, százezer arany, melyhez csupán csak a sok kereskedő járul, kik minden országból s szigetből ide jönnek, és kiknek kereskedelmi s egyéb ügyei az én kezeim által s az én rendeletem szerint intéztetnek el. Dicsőség s hála Istennek irántam való nagy kegyelmeért!

¹⁾ E zárjel közé tett szavak csak Harkavynál olvashatók.

²⁾ A VIII., t. i. visszafelé számítva, sajátkép az *első*.

³⁾ שִׁנְעָר Móz. I. k. 10, 10 és 11, 1 és 9 szerint: *Babilónia*.

⁴⁾ שֹׁאָךְ Az arabsok a شوكية különféle nemeit mint gyógyszerert használták. L. az arabs szótárokat.

⁵⁾ זְבוּבִית sajátkép: *tiszta, átlátszó*, főkép az új héberben, rendszeren üveget, ritkábban úgy mint itt *kristályt* jelent. Az arabs زجاج-nak is e két jelentősége van.

⁶⁾ لَوْلُوءْ, gyöngy.

S a földnek királyai hírét vevén az ő (Ábdárráhmán) nagyságának s hatalmának, ajándékot hoznak neki és megtisztelik ajándékokkal és drágaságokkal; köztük az *áskenázi*¹⁾ király, a *giblim*,²⁾ azaz az *Álczákláb*³⁾ királya, *Konstántinápoly*⁴⁾ királya és egyéb királyok. Ezeknek ajándékai az én kezeimen mennek keresztül, és kezeimből veszik viszonaajándékaikat. Ajkaim hálát mondanak az egek Istenének, ki kegyelmét felém fordította, nem igazságos voltamért, hanem az Ő nagy irgalmában.

Mind ezeknél a követeknél, kik ajándékokat hoznak, rendszeren kérdezősködni szoktam zsidó testvéreink, a száműzetésből menekültek felől, vajjon hallották-e hírét annak a maradvány szabadságának, mely rabszolgaságban sínlődik s nyugtot nem talált.⁵⁾ Míg végtére *Choraszán*⁶⁾ követei, a kereskedők, arról értesítettek, hogy igenis van birodalmuk ama zsidóknak, kik *Álkozár*⁷⁾ nevet viselnek. De nem hittem szavaik-

¹⁾ אֲשְׁכְנַנִּי, az új héberben: *német*.

²⁾ גִּבְלִים, *Zedner* és *Cassel* ezt így olvassák: גִּבְלִים (gebálim); a zsidóknak már többször említett szokása szerint nyilván helyesebben גִּבְלִים (giblim) olvasandó, ami a szent-írásban többször mint tulajdonnév fordul elő, így: *Jósue* 13., 5. הַרְרֵי הַגִּבְלִי és *Kir. I. k.* 5., 32. הַגִּבְלִי, hol a fenecziai Byblos lakosait jelenti. Itt »gibli« valószínűleg: *horvát*. גִּבְלִי, az arabs جَبَل = hegy, جبلي = hegyi, *hegylakó*. Ugyanezt jelenti a *Cherwat*, *Chrobat* (horvát) szó; l. *Engel*: *Geschichte der Nebenlaender d. ungrischen Reiches*, II. 542. l., v. ö. *Cassel*: i. h. 188. l. és *Harkavy*: *СЛАВІЯ* sat. 129. l.

³⁾ אֲלֻצְקֵלָא, az arabsoknál: سِلاَب, vagy صِلاَب = *Slavonia*, Tótország.

⁴⁾ *Zednernél*: i. h. 29. l. קִנְטַנְטִינָה, *Konstántinápoly* a bizantini császárság. Az itt fölemlített három királynak Ábdárráhmánhoz küldött követségeiről l. *Zedner*: i. h. 29. l., 5—7 jegyz., *Harkavy*: i. h. 126. l. folyt. és: *Russische Revue*, VI. köt. 73. l.

⁵⁾ Azaz: hírét annak, hogy a zsidók valahol még független államot képeznek.

⁶⁾ חֲרַסְאֵן.

⁷⁾ אֲלֻצְרֵי. Chászdái az arabs الخزر-t használja; de e szót צ-vel írja, nehogy hitrokonainak ezen arabs neve a héber »cházír« (חֲזִיר) azaz *disznó* szóra emlékeztessen. Későbbi zsidó irók, hogy e két szó még inkább különböztessék meg, és mivel még e צֵר is, ha, a zsidók nagy részének szokásos kiejtése szerint, hehezetes צ-vel olvastatik, a zsidók előtt annyira utált »cházír«-ra emlékeztet, sőt olvasás közben ezzel össze is téveszthető, rendszeren »kuzar«-t, vagy »kozar«-t, ל-vel,

ban, azt vélvén, hogy ezt csak azért mondják nekem, hogy kedvemre járjanak s hozzám közeledjenek. Ez mindaddig nyugtalanított, míg Konstantinápolyból követek jöttek ajándékkal és levéllel királyuktól a mi királyunkhoz. Midőn ezeknél is e fölött kérdezősködtem, ők azt felelték: »A dolog valóban így áll. E birodalomnak neve *Álkozár*, és *Konstantinápoly és országuk közt 15 napi tengeri ut vagyon; de a szárazföldön sok nép van köztük és köztünk. A jelenleg uralkodó királynak neve József, és országukból hajók jönnek hozzánk, melyek halat, bőrt s mindenféle árúczilkket hoznak. Ők barátságban élnek velünk, nálunk tiszteletben állnak, és köztük s köztünk követségek s ajándékok járnak. Ők erősek és hatalmasak, portyázoók és seregeik időnként sikra szállnak.*«

Ezeknek hallatára erővel teltem el, kezeim erősödtek, reményem megszilárdult, és meghajoltam és leborúltam az eget Istene előtt. Most mindenfelé fordultam, hogy megbízható követet találjak, kit országtokba küldhetnék, hogy a dolog igazságát megtudhassam, és hírt vehessek uram királyomnak jólétéről és alattvalóinak, testvéreinknek ¹⁾ jólétéről; de ez nehezemre vált a helynek távolsága miatt. Ekkor küldött nekem az isten — dicsőíttessék az ő szent neve! — irántam való kegyelmében egy Már ²⁾ *Jiczhdék bár Náthán* nevezetű férfiút, aki életét kockáztatta s arra vállalkozott, hogy levelemmel uram királyomhoz utazik. Én neki nagy jutalmat adtam, és ezüstöt aranyat nyújtottam utiköltségül az ő és az ő szolgálóinak számára és mindent, ami az útra szükséges. Ezenkívül saját vagyonomból küldöttem becses ajándékot Konstantinápoly királyának, arra kérvén őt, hogy e követemet mindenben támogassa mindaddig, míg uramnak székhelyét el nem érte. E követem Konstantinápolyba ment, magát a királynak bemutatva és neki levelemet és ajándékomat átnyújtotta. Ez követemet megtiszteltetésben részesítette, és az én követem, uramnak, a kordovai királynak követeivel együtt, vagy 6 hónapig tartózkodott nála. Egyszer csak azt mondotta nekünk, térjenek vissza hozzánk, s az én követemet szintén visszaküldötte, és pedig levéllel, melyben írva volt: Az út, mely köztünk s köztük van ³⁾ . . . s a köztünk lévő népek háborúban vannak, a tenger pedig oly viharos, hogy csak bizonyos időben lehet rajta utazni. Midőn e rossz hírt vettem, halálra busultam el magam s nagyon fájlaltam, hogy kérelmemet nem teljesítette és nem tett kívánságom szerint. Nyugtalanúságom nagyobbodott és kettős lett az én fájdalomam.

Ezeknek utána Jeruzsálemen, a szent városon át akartam kül-

szoktak írni. L. *Graetz*: i. h. V. 211. l., kinek megjegyzése (u. o.) így értelmezendő; v. ö. *Harkavy*: i. h., 46. l., 1. jegyz.

¹⁾ Chászdaí azon tévhitben élt, hogy *mind a kozar* zsidó.

²⁾ »Már« az új héberben tisztelet-czím; a kaldeusi 's szíriai nyelven sajátkép annyit jelent mint: *úr, mester*.

³⁾ T. i. Konstantinápoly és Kozarország közt. Itt kis hiány van a szövegben; a »veszedelmes« szó, úgy látszik, kimaradt.

deni leveletem. Nehány (ottani) izraelita kezeskedett róla, hogy leveletem országukból *Neczibimbe*¹⁾ s onnét *Árméniába*²⁾ és *Árméniából Bárdááh-ba*³⁾ s onnét országokba viteti. Még mielőtt ezt egészen megfontoltam volna, megérkeztek a *Gibli*⁴⁾ királyának követei és velök két izraelita férfiú: az egyiknek neve *Már Saul*,⁵⁾ a másiknak *Már József*.⁶⁾ Ezek szorúltságom hallatára vigasztaltak, mondván: Add ide nekünk leveledet, mi átadjuk a *Gibli* királyának, és ő a te kedvedért leveledet elfogja küldeni az izraelitákhoz, kik a *Hungri*⁷⁾ országában laknak, ezek azután tovább fogják küldeni *Rusz-ba*⁸⁾ s onnét *Bulgár-ba*⁹⁾, míg leveled óhajtasod szerint oda érkezik a hova szántad.«

Ki a sziveket s a veséket megvizsgálja¹⁰⁾ s a veséket kutatja, tudja, hogy mindezt nem azért teszem, hogy dicsőséget szerezzek; hanem azért, hogy az igazságot kutassam és megtudjam, ha vajjon létezik-e hely, hol Izráel száműzöttjei számára van még fény és uralom, hol senkisényomorgatja és nem uralkodik fölöttük senki. Ha tudnám, hogy ez bizonyos; megvetném dicsőségemet, odahagynám nagyságomat és családomat, és vándorolnék hegyen, völgyön, tengeren s szárazföldön át, míg odaérnék arra a helyre, hol uram királyom székhelye vagyon, hogy lássam nagyságát s méltóságának dicsőségét, alattvalóinak lakhelyét, szol-

1) נְצִיבִים, a görögöknél *Νισβις*, az Eufrates partján. L. *Josephus*: Antt. XVIII. k., 9. fej.

2) אַרְמֵנִיָּא

3) בְּרַדְעָה; így *Zedner* és *Harkavy*, az első kiadásban (*Buxtorfnál* is) található בְּרַעְדָה s a későbbi, szintén hibás בְּרַדְעָה helyett. *Bárdááh* *Árménia* nyugoti részén a *Báb ál-Abváb*-nak vezető úton feküdt, honnét *Semender*-en át *Kozarországba* juthatni. L. a forrásokat, *Zedner*: i. h. 34. l., 9. jegyz.

4) גַּבְלִים; horvátok; l. fent. 645 l., 2. jegyz.

5) *Hunu*, szlavóniai király, követsége értendő, mely *Ibn-Ádhári* szerint (*Graetz*: i. h. V. 541. l.) 952—953-ban *Kordovába* érkezett.

6) A magyar zsidók legrégibb történetére nézve is fölötte érdekes, hogy egy Magyarország tőszomszédságában levő államban a X. század második felében a zsidók oly tekintélyes állást foglaltak el, hogy őket diplomatai küldöttségekre is felhasználták. A zsidók, főkép a bizantíni birodalomból, igen korán vándoroltak be *Szlavoniába*; l. *Zunz*: *Zur Geschichte und Literatur* 188. l. és »Ritus« 12, 66, 72 l. *Löw* (*Ben-Chananjah* II. 139. l.) ez állítást kétségbevonja ugyan, de *Zunz* ily dolgokban elismert tekintély. *Zunz* mellett szólnak *Honóriusnak* *Illyria* dekurióihoz a zsidók ügyében intézett decretuma (*Cod. Theodos.* 16, 8. 21) s a *Pólában* talált latin feliratu zsidó sírkövek. L. *Ben-Chan.* IX, 838 l.

7) הַנְּגָרִין. Ez az első biztos tudósítás a zsidókról Magyarországon.

8) רוּס, Oroszország.

9) בִּלְגָאָר, Bolgárország.

10) *Zsolt* 7, 10 után.

gáinak állapotát s Izráel menekültjeinek nyugalmát. S ha látnám nagyságotnak fényes dicsőségét, ¹⁾ szemeim sugároznának és veséim örvendénének ²⁾ s ajkaim túláradnának hálától amaz isten iránt, a ki kegyelmét nem vonta meg az ő megalázott népétől.

Ha tehát a király jónak látja, ³⁾ és ő tekintettel akar lenni szolgálójának óhajtásaira; legyen az ő szemeiben kedves az én személyem, ⁴⁾ és parancsolja meg az irnokoknak, kik szolgálatában állnak, hogy írjanak szolgálójának kimerítő választ, mely messzeföldről érkezzék hozzám. Tudassa velem a dolognak gyökerét ⁵⁾ s az egész történetnek alapját: mikép történt az izraelitáknak e helyen való letelepülése? Őseink azt beszélték nekünk, hogy letelepülésünk kezdetében e helynek neve »Szeir⁶⁾ hegye« volt. De uram tudja, hogy Szeir hegye távol esik attól a helytől, a hol ő lakik.⁷⁾ Véneink pedig azt mondják, hogy hajdanta csakugyan Szeir hegyének nevezték; ⁸⁾ de mivel sanyarúságok fogták körül őket, az egyik bajból a másikba jutottak, míg végtére abban az országban honosodtak meg, hol (most) laknak.⁹⁾

Az előttünk való nemzedék vénei továbbá még azt is elbeszélték nekünk, hogy vétkeik miatt számukra üldöztetés rendeltetett ¹⁰⁾ és a *Kászdím* ¹¹⁾ serege ádáz dühvel állott fel ellenök, úgy, hogy a thórah könyveit ¹²⁾ s a többi szent iratokat barlangokban kellett elrejtetniök, és ez oka annak, hogy barlangokban imádkoznak.. S e szent könyvek miatt gyermekeiket is arra tanították, hogy reggel és este barlangokban imádkozzanak, míg az idők folytában s a napok sokasága miatt megfeledkeztek az okról, hogy miért szoktak voltaképen barlangokban imádkozni; de őseik

¹⁾ *Eszter* 1, 4.

²⁾ *Példab.* 23, 16.

³⁾ *Eszter* 3, 9.

⁴⁾ Királyok II. k. 1, 13 és 14.

⁵⁾ Azaz: a dolog velejét; I. Jób 19, 28.

⁶⁾ שֵׁעִיר.

⁷⁾ Szeir hegye t. i. Mózs. I. k. 14, 6; 32, 4 és 33, 14; V. k. 1, 2. és 2, 1. szerint Palaestinától délre volt.

⁸⁾ Az arabul beszélő spanyol zsidóknak ezen Szeir hegye alatt, úgy sejti *Harkavy*: Russische Revue, i. h. 76. *Szerir* rejlik, a Kaukaszus hegység egy részének arabs (سَیْر) elnevezése.

⁹⁾ E kissé homályos helynek értelme: eredetileg csakugyan Szeirben laktak volna a kozarok, míg onnét elüzetvén, viszontagságos vándorlás után, végtére jelenlegi országukban letelepedtek.

¹⁰⁾ T. i. az istentől a kozarok számára.

¹¹⁾ כַּשְׁדִּים, Kaldeusok.

¹²⁾ סֵפֶרֵי תוֹרָה, Mózsés öt könyvének hártatekercsen írott példányai.

e szokását fentartották, csak hogy nem tudták, hogy miért.¹⁾ Végtere pedig támadt egy izraelita, aki ennek okát megakarta tudni; ez bement a barlangba, melyet könyvekkel telve talált, a melyeket onnét kihozott. E nap óta a thórah²⁾ tanulásához fogtak. Ezeket beszéltek el nekünk a mi apáink, a mint ezt, szájról szájra szállván, elődeink hallották: s e hírek régiek.

A *Gíblím* országából való két férfiú, Már *Saul* és Már *József*, a ki fogadta, hogy leveletem uram királyomhoz juttatja, nekem ezt is elbeszélte: »Vagy 6 évvel ezelőtt jött mihozzánk egy vak izraelita, bölcs és értelmes ember, kinek neve Már *Ámrám*; ez azt mondotta, hogy ő Kozarországból való, uram királyomnak házában volt, asztalán evett és nála tiszteletben részesült.« A midőn ezt hallám, követeket küldöttem utána, hogy hozzám vezessék; ám ezek már nem találták őt. De e körülmény is megerősített reménységemben s megszilárdította bizalmamat.

S most e leveletem uram királyom számára lejegyezvén, esedezem előtte, hogy kérésemet ne vegye zokon, hanem parancsolja meg, hogy szolgáját értesítsék mindezekről: országának minden viszonyáról; minő törzsből³⁾ való ő (a király. t. i.)? Milyen ott a kormányforma? Mikép jutnak a királyok a királyi székre? Vajjon bizonyos törzsből, vagy családból származnak-é, melyet az uralom (kizárólag) megillet? S vajjon mint királynak fia uralkodik-é, amint őseinknél volt szokásban, valameddig saját országukban laktak?

Továbbá azt is tudassa velem uram királyom: országának mekkora a terjedelme, hossza és széle, ennek fallal övezett és nyílt városait, s vajjon mesterségesen avagy eső által öntözik-é? Vajjon birodalmát semmiféle csapás nem érte-é?⁴⁾ Továbbá seregének számát, közlegénységét és tisztjeit. Uram, rossz néven ne vegye, ha seregének száma felől tudakozodom: szaporítsa meg az Isten sat.⁵⁾ s a királynak sze-

1) A zsidó kozarokról már Chászdái előtt érkeztek kósza hírek a spanyol zsidókhoz (l. a. köv. III. sz. a.); az itt felhozott körülmény azonban, hogy t. i. a kozarok *barlangokban* végzik isteni tiszteletüket, úgy látszik, a *pogány* kozarokra vonatkozik, kiket Chászdái, ki, amint láttuk, mind a kozarokat zsidóknak tartotta, a zsidó kozarokkal tévesztett össze.

2) *Thórah*, sajátkép *tan*: a szent-írás, vagy tágabb értelemben: vallás-tudomány.

3) T. i. Izráel törzsei közül.

4) Itt a héber szöveg hiányosnak látszik. A föntebbi mondattal a Harkavy által le nem fordított *עַד אֵין פִּיג מִמִּשְׁלֵהוּ* szavakat legjobban így véltem fordíthatni.

5) Chászdái e bibliai verset, zsidó szokás szerint, nem írja ki egészen, hanem *וְזוֹ = sat.* által a folytatásra utal, mely Mózs. V. k. 1., 11. szerint így hangzik: »ezerszerte, s áldjon meg titeket, a mint nektek megigérte.«

mei lássák! ¹⁾ Én e kérdést csak is azért intéztem, hogy örvendhessek a szent nép sokaságának.

Uram tudassa továbbá velem: a tartományok számát, melyek fölött uralkodik; az adót, melyet neki fizetnek, és vajjon adnak-é neki tizedet? S vajjon uram mindig lakik-é egy bizonyos királyi székvárosban, avagy országának minden határát beszokta-é utazni? ²⁾ Vajjon a hozzá közel fekvő szigetek közül néhányan fölvetted-e a zsidóságot? Vajjon népe fölött maga bíraskodik-é, avagy ennek számára birákat nevez-é ki? Mikép szokott az Isten házába járni? Minő népekkel visel háborút, s ki ellen szokott harcolni, s vajjon megszünteti-é a háború a szombatnak szentségét? ³⁾ Melyek a körülette levő birodalmak s nemzettek, mi a nevök és mi a neve országuknak? H gy nevezik *Chorasán*, *Bárdáah* és *Báb ál-Ábváb* ⁴⁾ azon városait, a melyek birodalmához közel fekszenek? Mily módon jutnak a kereskedők karavánjai uram, királyom országába? Tudassa továbbá velem, hány király uralkodott előtte? Mi a nevök, s meddig uralkodott mindegyikük? S minő nyelven beszéltek ti?

Öseinknek idejében egy értelmes zsidó jött mihozzánk, ki magát Dán törzsből valónak mondotta, és leszármazását egész Dán, Jákob fiáig vezette vissza. Igen világosan tudott beszélni, mindent a szent nyelven megnevezni, és előtte semmisen volt ismeretlen. Ha vallástudományi előadásokat tartott, így szokott beszélni: »Áthniel ben Kenáz ⁵⁾ ekkép vette a hagyományt Jósué szájából, ez Mózsés szájából, ki az Istennek szájából így vette. ⁶⁾

Még egy rendkívüli kérdést intézek uramhoz. Tudassa velem,

¹⁾ Sám. II. k. 24. 3 után.

²⁾ *Harkavy*: Russische Revue, u. o. 77. l. itt ezt jegyzi meg: »Finomabb modorban aligha kérdezhetne volna valaki, vajjon a kozarok nomád, vagy megtelepedett népet képeznek-é? E kérdésben ráismehetni az államférfiúra.«

³⁾ Azaz: vajjon szombaton harcolnak-é a zsidó kozarok?

⁴⁾ E nevekről l. fent. 22. l. 2. jegyz.

⁵⁾ Jósué kortársa (l. Jós. 15, 17), később (l. birák k. 3, 9.) a biráknak egyike.

⁶⁾ Azaz: minden tételét a hagyomány nyomán egész Mózsésre tudta visszavezetni. Itt világosan egy *Eldád ben Máchli*, vagy *Eldád há Dáni* nevezetű, elhíresült, egyes csalóról van szó, ki 880—890. körül lépett föl, a fogságba került 10. zsidó törzsről és kalandos utazásairól csodadolgokat beszélt, Spanyolországban is járt és a zsidó világot soká ámította. Meséinek egy része, az »Eldád há-Dáni könyve« című, több nyelvre lefordított, héber munkában szállott ránk. L. *Graetz*: i. h. V. 288. l. folyt.

vajjon létezik-e nálatok valamely nyoma a »csodák vége«¹⁾ kiszámításának, mely időre már annyi évig várunk, az egyik fogságból a másikba, az egyik száműzetésből a másikba vándorolván. Honnét vegyen erőt, a ki erre vár, hogy ettől tartózkodjék?²⁾ És mikép hallgathatnék dicsőségünk házának³⁾ pusztulásáról s a fegyver elől menekültekről, kik tüzen-vizen mentek keresztül, kik még fenmaradtunk kevesen a sokból, kivetkeztettünk a tekintélyből, fogságban lakunk és nincs hatalmunkban (felelni,) midőn mindennap azt mondják nekünk: »Minden népnek van kormányja; de számotokra ennek nyoma sincsen a földön.«

De midőn uram, királyomnak és birodalma hatalmának és seregei sokaságának hírért vettük, elcsodálkoztunk; fejünk fölemelkedett, szellemünk föléledt, és uramnak uralkodása számunkra a száznak megnyitásával⁴⁾ lett. Adja isten, hogy e hír megerősítést nyerjen, mert ez által tekintélyünk szaporodnék. Dicsőíttessék az Örökkévaló Izrael Istene, aki tőlünk nem tagadta meg a megváltót, és Izrael törzsei számára nem szüntette meg a fényt és az uralmat! Mindörökké éljen urunk, királyunk!⁵⁾

Még sokat kérdeztem volna, a mit nem kérdezek; ha attól nem tartanék, hogy Uram, királyomnak bőbeszédüségem által nehezebbre eshetem, amint ez királyoknál meg szokott történni. S valóban, már is kelleténél többet irtam; elismerem: de uram ezért ne nehezteljen rám, mert csak nagy bánatom s gyötrelmem miatt beszéltem én mindeddig.⁶⁾ Ember mint én hibázni, olyan mint te megbocsátani szokott; hisz uram tudja, hogy nem igen szokott lenni a száműzöttnél ész, és rabnál belátás. Nékem pedig, a te szolgálódnak, a száműzetésben és nyomorúságban nyíltak meg szemeim; azért uram, királyom igazi kegyelmes módon bocsássa meg szolgálójának hibáit. Te kétségkívül tudod, minők voltak Izrael királyainak okiratai és levelei, és mi volt szokásban körleveleik elküldése alkalmával. Azért jónak tessék a királynak, hogy elnézéssel legyen szolgálójának tudatlanságból származó hibái iránt jósága és nagy kegyelme szerint. Sok béke uram, királyomra! Ő rája, gyermekeire, családjára s trónjára mindörökké! Soká éljen királyságában ő, és éljenek fiai Izrael közepében!⁷⁾

1) Így szokták a megváltó (mesiás) jöttét elnevezni, melynek idejét a középkori zsidók a szent-írás, vagy a későbbi, titoktannal foglalkozó könyvek nyomán, előre ki akarták számítani.

2) T. i., hogy ez iránt ne kérdezősködjék.

3) A jeruzsálemi szentélynek szokásos elnevezése.

4) Bibliai beszédmód, l. *Ezek.* 16, 63 és 29, 21; értelme: hogy felelhessünk ellenségeinknek, kik a zsidóságnak megalázott állapotát szemünkre lobbantják.

5) *Kir.* I. k. 1, 31 után.

6) *Sám.* I. k. 1, 16.

7) *Móz.* V. k. 17., 20. után.

III.

József, kozar bégnek, Chászdái ibn-Sáprúthoz intézett
válaszó levele. 960 körül.

A chorasáni és bizanti követek igazat beszéltek, midőn a kordovai arabs-zsidó államférfiúnak zsidó kozarokról és zsidó kozar fejedelemeiről beszéltek.¹⁾ A zsidó vallás a kozarok közt már a VIII. század második fele óta tényleg el volt terjedve; ezt arabs, orosz és zsidó tudósítások egyaránt állítják és bizonyítják.²⁾ A kozar népnek mily nagy, vagy mily kicsiny része karolta fel a zsidóságot, azt világosan már alig lehet meghatározni;³⁾ de annyi bizonyos, hogy a kozarok két államfeje: a

¹⁾ L. fent. 645. és 646. l.

²⁾ A kozaroknak a zsidó valláshoz való áttéréséről s az idevágó kútforrásokról l. *Fraehn*: Mémoire de l'académie imp. des sciences de Petersb. 1822. VIII. köt.; *Dufrémery*: Journal asiat: 1849. 470. l. folyt.; *Geiger*: Juedische Zeitschrift sat. III. köt. 208. l. folyt.; *Graetz*: i. h. 210. l.; *Harkavy*: Russische Revue, X. köt. 314—318. l.; *Hunfalvy*: i. h. 397. l., és legújabbán *Cassel*: Der chazarische Königsbrief aus dem X. Jahrhundert (Berl. 1877) 55—61. l.

³⁾ *Hunfalvy*: (i. h. 200. l.) Ibn-Dusteh-vel ezt mondatja el: »A kozarok legnagyobb része a zsidó hitet vallja, ez az Isa, a hadi tiszték s általában az előkelők vallása; azelőtt a kozarok hite hasonló vala a törökök hitéhez.« De Ibn-Dusteh szavai (*Chvolson*nál: ИЗВѢСТІЯ О ХОЗАРАХЪ sat. 17. l.): ورايسهم الاعظم على دين اليهود وكذلك

ايشا ومن يبيل ميله من القوان والعظماء والبقية منهم على دين شبيه دين الاتراك ép az ellenkezőt mondják, t. i.: »Nagykirályuk (azaz a *khágán*, kit az előttevaló fejezetben الملك الاعظم-nak nevez) a zsidó hitet vallja, hasonlóképp az isa és a ki vele tart, a hadi tiszték és az előkelők közül; a többi részük a törökök hitéhez hasonló hitet vall.« Ibn-Dusteh tehát csak a két fejedelmet, a hadi tiszteket és általában az előkelőket mondja zsidóknak, a népet pedig pogánynak. *Maçudi* (az arabs szöveget l. *Harkavyn*nál: СКАЗАНІЯ ЕВРЕИСКІИХЪ sat. 143. l.) azt mondja: »Ebben a városban (azaz *Itil* városában) laknak muzlimek, keresztények, zsidók és pogányok. Ami a zsidókat illeti, a király, nagyjai és a (sajátképi) kozarok hozzájuk tartoznak.« *Al-Bekri* (l. *Defrémery*: Journ. asiat. Juin, 1849., 462. l.) ezeket állítja: »A kozarok nagy tömege muzlim és keresztény, de van köztük pogány is. Egy részök (más olvasás szerint: legkisebb részök) pedig a királylyal együtt a zsidó hitet vallja.« *Dimeskhi* ellenben (*Fraehnn*nél: Mémoire de l'acad. imp. des sciences de Petersb. 1822., VIII. 597. l.) határozottan azt mondja: »A kozarok és királyuk mindnyájan zsidók«; egy másik arabs

»khágán« és a »pech« (bég) ¹⁾, továbbá a legfőbb államhivatalnokok, az egész udvar és a többnyire muhamedán zsoldosokból álló hadseregnek tisztjei zsidók voltak. ²⁾ Sőt, és ez jellemző a kozar bég itt következő levelének meleg s tősgyökeres zsidó fogalmazására nézve, a kozar királyok a zsidóság mellett nem csekély buzgalmat fejtettek ki. Nem átallották ugyan, ha az állam érdekei, vagy egyéb politicalai tekintetek úgy kívánták, nővereiket és leányaikat muhamedán fejedelmeknek, vagy a bizantini császároknak, vagy még a pogány magyarok vezéreiknek is nőül adni; ³⁾ de azon voltak, hogy zsidó tudósokat édesgessenek országukba, zsidó könyveket nagy költségen szerezzenek meg, népüket a zsidó hitre taníttassák, a lűbéres fejedelmeket és szomszéd népeket a zsidóságra térítsék, más országokban lakó zsidó hitfeleiket megvédjék, vagy az ezeken ejtett sérelmeket megbosszúlják. ⁴⁾

Chászdái föntidézett héber levele szerencsésen eljutott a kozar fejedelem kezéhez, ki válaszó levelét 960 körül ⁵⁾ szintén héber nyelven fogalmazta, illetőleg az udvarán élő zsidó tudósok egyike

tudósítás pedig (*Fraehn*: i. h., u. o.) ekkép hangzik: »A kozarok két nemzetségből állnak: katonákból t. i., a kik muhamedánusok, és polgárokból, a kik zsidók.«

¹⁾ *Ibn-Dusteh* a kozarok e második fejedelmét — biborban született Constantinnál: *Иεχ*, a török *beg*, *béj* — „*isa*“-nak nevezi, a mit *Hunfalvy* (i. h., u. o. és 199. és 203. l.) el is fogad, *Gottwald*, (*Harkavy*nál: *Russ. Revue*, X. 313. l.) meg a héber »*isa*«-val azonosít, és »*férfi*«-val fordít. De »*isa*« a héberben nem annyi, mint *férfi*, ez *is*; *isa* inkább a héber »*isáh*«-ra emlékeztet, ami *nőt* jelent; nem is tekintve azt, hogy a kozarok, kik közt a zsidókon kívül sok más vallású is volt, és kik saját nyelvükkel is bírtak, fejedelmük számára bizonyosan nem választottak épen *héber* elnevezést. Ezen *isa*-t csupán csak *Ibn-Dusteh* emlegeti, és több mint valószínű, hogy ez az akkori államfő *nevét* ennek *címével* összezavarta, amint ezt *Harkavy* (i. h., u. o.) sejtí is, ki ezen *isa*-ben egy *Manasse*, vagy *Nissi* nevű kozar királyt keres, ki e levélben később fordul elő. Én azt hinném, hogy e szóban — az arabs eredetiben: *إيشا* — a héber *Jésu Jésua* (Jézus) névnek arabs alakja, *عيسى* rejlik.

²⁾ L. az előbbi jegyzeteket, és *Fraehn*: i. h., u. o. 484. l.

³⁾ *Fraehn*: *Ibn-Foszlan's u. anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit* stb. Petersb. 1823, VIII. l. és *Harkavy*: *Russ. Revue* X. 319 l. V. ö. *Hunfalvy*: i. h., 213. l.

⁴⁾ Mindezekről l. *Frankel*: *Monatsschrift für Geschichte u. Wissenschaft des Judenth.*, 1853, 214 l.; *Graetz*: i. h. V. 215, 369 és 550 l., *Geiger*: *Jüd. Zeitschrift für Geschichte* stb. III. 209 l. folyt.

⁵⁾ *Harkavy*: *Russ. Revue*, VI. 70 l. V. ö. alantabb: 654. l. 2-ik jegyzet.

által fogalmaztatta. Azóta, hogy e levele Kordovába megérkezett, a spanyol és kozar zsidók közti összeköttetés egy ideig fentartott, oly annyira, hogy a kozar birodalom végromlása után 1016 körül, ¹⁾ több zsidó kozar Spanyolországban keresett és talált is menedéket. ²⁾ E kozar levelezésnek s a kozar fejedelmeknek a zsidóságra való áttérésének híre soká élt a spanyol zsidók közt; ³⁾ de az idők és a muhamedánok elűzetése után bekövetkezett kegyetlen zsidóüldözések folytán mindinkább homályosabb lett és végtére egészen kiveszett.

A Konstantinápolyból való *Ákris Izsák*, ki Chászdái levelét és a kozar fejedelem válaszoló levelét Egyiptomban fölfedezte, hova valószínűleg a Spanyolországból kiűzött zsidókkal együtt e levelezést »Kól-mebászér,« azaz: »A hírnök hangja« című könyvecskéjében Konstantinápolyban, 1577-ben nyomatta ki legelőször. Megjelenése után tudósok és nemtudósok, kiknek zsidó

¹⁾ *Graetz*: i. h., u. o. 350 l. folyt.

²⁾ *Ábrahám ben Dávid* (Ibn-Daud; l. róla a *Frankel-Graetz*-féle *Monatsschrift* 22 és 23-ik évfolyamát) »Széfer há-Kábbáláh« (a hagyomány könyve) című művében (Baseli kiadás, 8°, 78^a l.) 1161-ben ezeket írja: »Zsidó községek léteznek . . . egész az *Uvál* (עֲוָל, Volga) folyóig, hol kozar népek éltek, melyek a zsidóságra tértek át. *József királyuk* levelet küldött Chászdái ben Jiczhák ben Sápírút fejedelemnek (סִפְרִיּוֹת), mint a zsidók e magasrangú hitsorsosukat címezni szokták) és tudtára adta, hogy ő és egész népe a rabbinikai zsidóságot (ellentétben a *kareusi* zsidósághoz) vallja. *Toledóban én magam láttam ezek utódait*, mint zsidó hittudósokat, s ezek elbeszéltek nékem, hogy maradványaik szintén a rabbinikai zsidóságot vallják.« *Zakúth* »Juchaszín« című krónikájában (l. alant XIII. sz. a.) a »Széfer há-kábbáláh«-ból e helyet (Filipowski-féle kiadás, London 1857, 214 l.) így idézi: . . . »és József királyuk 750-ben levelet küldött stb.,« tehát e levél elküldését 990-re teszi, ami a zsidó időszámítás (4)750-ik évének felel meg.

³⁾ L. *Ábrahám ben Dávid* tudósítását az előtte való jegyzetben. *Jehúdah há-Lévi*, a híres spanyol zsidó költő és vallás bölcse, 1140 körül arabs nyelven írott, később héber, latin s német nyelvre fordított főmunkája, melynek célja a zsidó vallás igazságának bizonyítása, abból indul ki, hogy egy kozar király a pogányság hiábavalóságát látván, az igazi vallást keresi. E könyv, mely szerkezetére nézve párbeszéd, t. i. a kozar király és egy zsidó tudós közt, e miatt »Széfer há-Kuzri«, vagy »A kozar könyve« nevet kapta. A bevezetés egy passusa ekkép hangzik: »Eszembe jutott, amit hallottam amaz érvek fölött, melyeket a zsidó bölcse felhozott, ki a 400 évvel ezelőtt a zsidósághoz áttért kozar királynál volt, a mi a különféle krónikákban mint ismeretes dolog van fölemlítve.« *Jehúdah há-Lévi*, ki 1140 körül írt, a kozarok megterítését tehát körülbelül 740-re teszi.

kozarookról már nem volt semmiféle tudomásuk, nevetséges hamisításnak mondták e levelezést. De a jelen század eleje óta közzétett régi arabs és orosz írók nemcsak a kozarok zsidósága, hanem a kozar levelezés egyes részletei mellett is fényes tanúbizonytságot tettek. Jelenleg az összes tudományos világ e két levelet eredetinek és nagybecsű történeti kútforrásnak tekinti,¹⁾ mely ránk, magyarokra nézve, a kozarok a régi magyarokkal való gyakori érintkezésénél s időnkinti szoros összeköttetésénél fogva, különös érdekekkel bír.

Az Ákris által fölfedezett kézíraton kívül 1875-ig a kozar levelezésnek még csak egy kéziratát ismerték, mely Oxfordban létezik s a kiadásoktól eltérő olvasásokat nem igen mutat föl.²⁾ 1870-ben *Firkowitsch Ábrahám*, a nemrég meghalt híres kareusi utazó, régiség- és kéziratgyűjtő, szintén Egyiptomban, egy új, jelenleg a pétervári cs. könyvtárban levő kéziratot talált, mely ugyan csak a kozar bég válaszó levelet, de az eddigi kiadásokkal összehasonlítva, több kisebb-nagyobb hozzáadásokkal, foglalja magában. Ezen, 1875-ben s pedig egyelőre csak német fordításban közzétett³⁾ hozzáadásoknak, illetőleg magának a kéziratnak valódisága azonban oly kérdés, mely még végleg nincs eldöntve. A pétervári kézirat valódisága ellen felhozott nem épen nyomós érveket⁴⁾ szerencsésen megczáfolták ugyan;⁵⁾ de a kézirat fölfedezőjének, *Firkowitschnak*, számos kézíraton és régiségen elkövetett ügyes hamisításai ma már annyira hírhedtek,⁶⁾ hogy kozar levelét is csak gyanakodva fogadhatjuk. Midőn így »adhuc sub judice lis,«

¹⁾ *L. Harkavy*: »Die Schicksale des chazarischen Briefwechsels in der europäischen gelehrten Welt im Laufe dreier Jahrhunderte,« *Russische Revue*, VI, 70 l. folyt.

²⁾ *Steinschneider*: *Hamaskir*, XII, 89 l. és *Cassel*: *Der chazarische Königsbrief* stb. 64 l.

³⁾ *Harkavy* által a *Russische Revue* VII. köt. 79—90 l.

⁴⁾ L. azokat *Cassel*: i. h. 64 l. folyt.

⁵⁾ *Harkavy*: i. h. XI. 154 l. folyt; v. ö. a *Rahmer Mór* által kiadott »*Jüdisch. Literaturblatt*« VI. évfolyamának 47 számát; 185 l. folyt.

⁶⁾ Épen *Harkavy*, ezen újonnan fölfedezett kozar levél kiadója s eredetiségének védője, az első volt, ki az orosz kormány által nagy költségen vásárolt *Firkowitsch*-féle kéziratok s régiségek egy részének hamis voltát bebizonyította. *L. Harkavy* és *Strack*: *Catalog d. hebr. Bibelhandschriften d. k. öffentl. Bibliothek in St. Petersburg*. (I. és II. rész Pétervár és Lipcse 1875), továbbá *Strack*: *A Firkowitsch u. seine Entdeckungen* (Lipcse 1876). V. ö. *Frankel-Graetz*: *Monatsschrift* stb. XXX. 54 l. folyt., 321. és 418 l. folyt. és: *Zeitschr. d. deutsch-morgenländischen Gesellschaft*, XXX. 336 l. folyt.

József kozar bég levelét az eddigi kiadások szerint ¹⁾ közlöm itt, a Firkowitsch-féle kézirat hozzáadásait s egyéb eltéréseit az illető helyeken a szöveg alatti jegyzetekben dült betűkben bemutatom. ²⁾

A meglehetősen rossz, gyakran bárdolatlan héberséggel írt levél lehetőleg hű magyar fordításban ekkép szól:

József togármí ³⁾ királynak válaszolólevele. ⁴⁾

Rabbi Chászdáinak, a száműzöttek fejének, ben Jiczchák ben Ezrának, a spanyolnak, kit szeretünk és tisztelünk. ⁵⁾

Ezennel értesítlek, hogy tisztelt leveled ⁶⁾ mihozzánk eljutott a Nemezz-országból ⁷⁾ való rabbi Jákkó⁸⁾ ben Eliézer keze által, és mi örül-

¹⁾ A kozar levelezést *Ákris* kiadása óta Jehúdah há-Lévi »Kuzri« könyvének (l. fent. 654 l., 3. jegyz.) majdnem minden kiadásához szokták mellékelni. *Buxtorf* az általa kiadott »Liber Cosri« (Basiliae, 1660) bevezetésében e levelezésnek hiányos *latin* fordítását közli. A kozar bég válaszoló levélének *német* fordítását közre adták: *Harkavy* (l. fent. 655 l. 3. jegyz.) és *Cassel*, két ízben: *Magyarische Alterthümer*, 195 l. folyt. és újabban: *Der chaz. Königsbrief stb.* 69 l. folyt.

²⁾ Ez eltérő olvasásokat *Harkavy*, mint már megjegyeztük, csak német fordításban közölte. Mivel a héber szövegnek általa ígért kiadása még mindig késik, *Harkavy* szíves volt, az eltérő olvasásokban sűrűen előforduló tulajdonneveket számomra a héber eredetiből kiírni. (Közben ez is megjelent. H. egy orosz-héber folyóiratban közölte.)

³⁾ תוגרמי Togármáhról, mint a kozarok ösatyjáról l. fent. 632 l. folyt. és alantabb e levélnek idevágó adatait.

⁴⁾ *Harkavynál*, kinek eltérő olvasásai egyszerűen H.-val fognak jeleztetni, a felírat így hangzik: *József királynak, Áhron fiának, a togarmí királynak — kit teremtője megőrizzen! — Chászdái iskolaifőnökhöz, Jiczchák ben Ezra fiához intézett válaszolólevele.* H.-nak megjegyzése, hogy e szavak: »kit teremtője megőrizzen« arra utalnak, miszerint e kézirat akkor készült, mikor József királyt még életben hitték, helyes, ha — a kézirat eredeti.

⁵⁾ E cím H.-nál így hangzik: »Sok béke József királytól, Áhron fiától, a vitéz királytól, ki bajnokoknak nem tágít és kit hadseregek nem futamíthatnak meg; ki féli Istent s az Ő szavát tiszteli; ki maga bölcs s a bölcséket megbecsüli; ki alázatos s szegényeket oltalmaz; ki a vallás törvényeit teljesíti és a teremtő akaratát teljes szívből s egész erővel véghez viszi, az ő kedves és drága rabbijának, Chászdái ben Jiczchák ben Ezrának, kit szeretünk s tisztelünk. Az úristen a bölcseséggel koronázottat oltalmazza s óvja meg! A levél fogalmazójának e hosszadalmas s dagályos bevezetése az akkori izlésnek tökéletesen megfelel. L. fent. 640. l.

⁶⁾ H.: *kiváló nyelvezettel ékesített leveled.*

⁷⁾ נמין = német, e szláv szóval bizanti írók, arabsok, perzsák, kozarok, törökök s magyarok egyaránt élnek. L. *Schlözer*: *Russische Annalen*, II. 61. és *Harkavy*: i. h. VI. 79. l.

⁸⁾ H.: *rabbi Jiczchak (Izsák).*

tünk neki ¹⁾ és örvendtünk belátásodnak s bölcseségednek. Leveledben leírva találtam: hazádnak fekvését, szélességét s hosszúságát; ²⁾ a fölötté uralkodó Ábd-Árráhmán származását és nagysága dicsőségét s fényét; mikép segítette őt az ur, hogy a keletnek tartományait meghódította, ³⁾ úgy hogy királysága hatalmának híre végtére az egész földön elterjedt, s a királyok mindnyájan megfélemlettek; ⁴⁾ mikép, ha Konstantinápoly követei nem jönnek igaz hírekkel s nektek királyságunk népeiről s a mi hitünkről ⁵⁾ híreket hoznak, ti ezt hazugnak tartjátok s nem hiszitek vala. Továbbá azt kérted, hogy tudassam veled az igazságot királyságunk és származásunk felől; mikép tértek át őseink Izráel hitére, mikép világosította fel Isten a mi szemeinket ⁶⁾ s mikép zúzta szét ellenségeinket. Azonkívül tudni akartad: országunk területét, szélességét s hosszúságát; a körülöttünk lakó népeket, melyek velünk békében élnek, vagy háborút viselnek; és azt (akartad), hogy követink, ha lehetséges, jönnének országotokba, hogy királyotok ⁷⁾ drága s kedves színe előtt tisztelgjenek — ki útjainak jósága által a szíveket magához vonzza, hogy őt szeressék és barátjaivá teszi cselekvéseinek igazsága által — mivel a népek azt mondják Izráelnek, hogy nincsen hely, hol uralkodása és királysága volna; s Izráel azért ennek hasznát venné, szíve ez által emelkednék s volna mit felelnie, ⁸⁾ s ez tiszteletére és dicsőségére válnék azok előtt, kik azt mondják neki, hogy Izráel számára az uralomnak s királyságnak töbtké se maradványa se helye.

Mi most választ adunk néked minden egyes pontra nézve, mely iránt leveledben kérdezősködtél, örülvén néked s örvendvén bölcseségednek. Amit pedig országodat és a fölötté uralkodó királynak származására nézve fölemlítettél, ennek híre már elért hozzánk, mivel őseink közt barátságos levelezés folyt, mi iratainkban fenmaradt és országunk vénei előtt ismeretes. ⁹⁾ Mi így csak megújítjuk

¹⁾ H.: *neked és belátásodnak.*

²⁾ H.: *s az egyenlítőől való távolságát.*

³⁾ H. hozzát teszi: *mely őseié volt; a viszontagságokat, melyek hozzánk intézett leveledet késleltették az országok s népek távolsága miatt; a kereskedelmi közlekedés félbeszakasztását és a (kozar birodalmat illető) dolog bizonytalanságát.*

⁴⁾ H.: *és minden országnak királyai a ti királyotokhoz követségeket küldöttek.*

⁵⁾ Itt s később többször a »hit« szót אֱלֹהִים által fejezi ki, mi nem héber szólásmód, hanem az arabs دین.

⁶⁾ H.: *mikép emelte föl Isten karjainkat.*

⁷⁾ H. Hozzát teszi: *kit Isten megőrizzen!*

⁸⁾ T. i. azoknak, a kik gúnyolják.

⁹⁾ H.-nál itt következik: *Gyakran veszünk híreket a ti országotokról és királyotok nagyságáról. Teremtője oltalmazza meg őt s adja vissza neki őseinek keleten (Ázsiában) levő uralmát, melyről szólottál.*

azt, ¹⁾ ami őseink közt már ezelőtt történt, ²⁾ s ezt örökségül hagyjuk gyermekeinkre.

Leveledben azt kérdezted: melyik népből, melyik nemzetiségből és melyik törzsből valók vagyunk? Tudd meg, hogy mi ³⁾ Jefetnek, és pedig Togármáh-nak vagyunk ivadécai. ⁴⁾ Őseinknek nemzetségi lajstromaiban úgy találtuk, hogy Togármáh-nak ⁵⁾ 10 fia volt, s ezek neve: *Ugjur* (vagy *Agjur*), ⁶⁾ *Tiros*, ⁷⁾

¹⁾ *Cassel* itt újabb munkájában is megtartja régi fordítását: »de mi *elhallgatni* fogjuk,« noha az eredetiben **וְנִחַתְּ** helyett világosan **וְנִחַתְּ**-t kell olvasni, mely a jobb kiadásokban már H. előtt is található.

²⁾ A barátságos levelezést t. i.

³⁾ H.: *hogy én vagyok.*

⁴⁾ Ugyanezt állítja a kozarokra nézve *Jószippon* is; l. fent. 632. l.

⁵⁾ *Jószippon* Togármáh-nak szintén 10 fiat tulajdonit (l. fent. u. o.), de ezek neve az itt következőktől nagyban eltér.

⁶⁾ **אֲגִיּוּר**. Ez a közönséges régi olvasás, mely még *Cassel*nél (Magy. Alterth. 199. l.) található, ki későbbi fordításában (Chazar. Königsbrief sat. 71. l.) *Ugrí*-t (**אֲגִיּוּר**), magyarázataiban pedig (u. o.) *Ugjur*-t és *Úgrí*-t olvas, a nélkül, hogy megmondaná, ez utóbbi (Úgrí) olvasását honnét vette; ez, úgy látszik, merőben hozzávetés. H. kéziratában *Újur* áll, **אֲגִיּוּר**, amit nem szabad *Avjur* = *Avar*-nak olvasni, mivel e szó a harmadik név által világosan ki van fejezve. *Újur* az *úgjúr*-nak vagy egy másik alakja, vagy pedig, a mi valóbbszínű, csak hibás írása, melyben a **א** a vele hasonló **א**-al van fölcserélve (**אֲגִיּוּר** helyett: **אֲגִיּוּר**). Mindakét olvasás világosan az *uigur*, *ugor*, vagy *igur* népségre utal, melyhez a *magyarok* is számítottak, kik bizantinoknál (*Ούγγροι*), szlávoknál (Wengri), németeknél (Ungern, Hungern) és többnyire az újhéberben is (Hungrin, Ungri; l. fent. 637. és 647. l.), egy »n«-nek becsusztatásával, ezen *ugor* szótól vették elnevezésöket. (L. *Schlözer*: i. h. II. 28. l., *Cassel*: Magy. Alterth. 199. l. folyt. és: Der chaz. Königsbrief 89. l. és *Deguignes* adatait a m. t. Akadémia által kiadott magyar nyelv szótárában »magyar« szó alatt. Az orosz *Nestor* a magyarokat »fekete Ugré«-knek nevezi; *Schlözer*: i. h. II. 115. l. és III. 109. l. folyt.) A nyugoti világtól elfogadott ez elnevezéssel, mint láttuk, *Jószippon* (fent. 637. l.) s a spanyol *Chászdái* (fent. 647. l.) is éltek. A kozar bég ellenben e válaszolólevelében az eredeti *ugjur*-, vagy *úgrí*-szóval él, mely általános elnevezés alatt *bizonynyal a magyarokat is, vagy tán csak is a magyarokat érti*, mert különben ama népek közt, kiket a kozarokkal fajrokonoknak mond, a magyarokat egészen kihagyta volna. Ezt pedig, a kozarok s magyarok közti sűrű érintkezés, sőt több ízben való szoros összeköttetése mellett, alig lehet fölteuni.

⁷⁾ **תִּירָסַן**. *Cassel*: *Tirseran*; H.-nál *Tórisz*, vagy *Taurisz* (**תִּירָסַן**), szerinte: a krimmi félsziget lakosságának ösatyja.

Avvar, ¹⁾ *Úgin*, ²⁾ *Bízal*, ³⁾ *Tárna*, ⁴⁾ *Kozar*, *Zagur*, ⁵⁾ *Bulgar*, ⁶⁾ *Szdvir*. ⁷⁾

Mi a hetediknek, Kozarnak, gyermekeitől származunk, a kiről ⁸⁾ az van írva, hogy napjaiban őseim kevesen valának, de a szent, dicsőítessék ő! erőt s bátorságot adott nekünk, úgy, hogy háborút viseltek ⁹⁾ sok és náluknál erősebb népekkel, melyeket a mindenható segítségével elűztek, országukat elfoglalván, ¹⁰⁾ úgy hogy (e népek) megfutamodtak, *ők* (a kozarok) *pedig úzóbe vették mindaddig, míg a nagy folyón, melynek neve Duna, átszalasztották.* ¹¹⁾ Ezek még mai napság is a Duna ¹²⁾ mellett

¹⁾ אַוּוּר. Cassel: Avír (אָויר), H.: Avvaz (אָוּז) = Avarok.

²⁾ אָוּגִין. Cassel (D. chaz. Königsbrief) 90. l.) hozzávetése szerint hiba, e helyett *Unín* (אָוּנִין) = Hunok. H.: Úgúz (אָוּז), az úzok (kúnok), az arabsoknál s törököknél »gúz.« V. ö. Engel: Gesch. d. ungrisch. Reiches u. seiner nebenlaender, I., 345. l., *Hunfalvy*: i. h., 304. l.

³⁾ בִּיזָל. Cassel és H. szerint: Chorenei Mózsésnek »Bassil«-ja.

⁴⁾ תַּרְנָא, a *Τάρνα* kozar törzs Constantinnál.

⁵⁾ זָגוּר, néhány kiadásban: *Zagúd*. Cassel szerint *Σαγίδα*, vagy pedig *Zagoria*. H.-nál: *Janúr* (יָנוּר).

⁶⁾ בַּלְגָּר, több kiadásban hibásan: *Balnúr* (בַּלְנוּר). Cassel és H.: *Bolgar* (בַּלְגָּר).

⁷⁾ סַאווִיר, a bizantinoknál: *Σαβίροι*.

⁸⁾ Így világosan a héber szöveg: *בְּחֹב אֶצְלוֹ* »mellette (t. i. neve mellett) van írva«, azaz a főntemlített nemzetségi lajstromokban. Cassel és H., úgy látszik, *בְּחֹב אֶצְלוֹ*-t olvasnak, és »nálam írva van«-t fordítanak; de itt a szövegtől való eltérésre nézve nem forog fön semmi ok.

⁹⁾ H: *Háborút háborúra*.

¹⁰⁾ H.-nál itt következik: *részben pedig adófizetővé tették egész a mai napig. Azon a földön, a hol lakom, egykoron a Venenter-ek, (וֵנְטֵנְטֵר, H. a Duna-Bolgárokat érti) laktak; akkor jöttek a mi őseink, a kozarok, és megküzdöttek velök. A Venenter-ek oly sokan voltak, mint fvény a tenger mellett, de a kozaroknak még sem állhattak ellen: elhagyták országukat és elfutottak, a kozarok pedig úzóbe vették őket. stb.*

¹¹⁾ עַד שֶׁהַעֲבִירַם הַנְּהַר הַגָּדוֹל שְׁשֵׁמוֹ דוֹנָא. Sajátságos, hogy az eredetinek e világos szavait mint Cassel (»bis sie kamen an den groszen Strom Donau«), mint H. (bis sie dieselben *bis zum Flusse Duna (Donau) verdrängten*) félreértették. A héber עַבְרַת הַנְּהַר nem jelenthet egyebet, mint: a folyón átmenni, s ezen (Hifil-)alakban הַעֲבִיר: *átmeneszteni, átszalasztani*. A folyónév *Rúna* (רִוְנָא) világosan *Duná*-nak (דוֹנָא) olvasandó, a mit néhány kiadás már H. előtt igazított helyre. Nevezetes, hogy e folyó neve magyaroknál és a kozaroknál egyaránt: *Duna*.

¹²⁾ A régibb kiadásokban itt ismét hibásan *Rúna*.

laknak, Konstantinápoly közelében. A kozarok pedig országukat foglalták el. ¹⁾

Ezeknek utána több nemzedék múlt el, míg köztük a (kozarok közt) király támadt, kinek neve *Bulán* ²⁾ volt, egy böles és istenfélő férfiú, ki teljes szívéből ³⁾ bízott (az úrban). Ez a varázslókat és bálványimádókat az országból eltávolította, és (az isten) szárnyainak árnyékában keresett oltalmat. ⁴⁾ Ennek álmában egy angyal jelent meg, szólván: »Bulán! Az isten engem hozzád küldött, mondván: meghallgattam ⁵⁾ imádat és könyörgésedet; ime megáldlak s elszaporítlak, királyságot tartom minden nemzedéknek végeig ⁶⁾ és ellenségeidet kezeidbe adom. Kelj föl reggel s imádkozzál az istenhez!« S ő így tett ⁷⁾ Erre másod ízben megjelent neki ⁸⁾ mondván: »Láttam utaidat, megkedveltem cselekvéseidet és tudom, hogy teljes szívből fogsz követni engem; azért adok neked törvényeket, jogot és rendeletet. Ha törvényeimet és rendeleteimet megóvod, én magáldlak és elszaporítlak.« És ő az angyalnak, a ki hozzá beszélt, így felelt: »Te ó uram! ismered szívemnek gondolatait, megvizsgáltad veséimet, hogy bizalmamat csupán csak te beléd helyezem. De a nép, mely fölött uralkodom, pogány; nem tudhatom, vajjon nékem hitelt fog-e adni? Ha kegyelmet találtam szemeidben, s irgalmad felém fordult, jelenj meg az ő *nagy fejedelmüknek*, ⁹⁾ hogy ebben engem segítsen.

¹⁾ H. hozzáadja: *és birják egész a mai napig.*

²⁾ בולאן.

³⁾ H. hozzáteszi: *teremtőjében.* Ez a szó, vagy egy hozzája hasonló itt minden esetre hiányzik. Cassel fordítása: »und dem er . . . vertraute« az eredetinek nem felel meg.

⁴⁾ Rúth 2. 12 után, annyi mint »a zsidóságra áttért.«

⁵⁾ H.: *ó fiam! meghallgattam.*

⁶⁾ Héber szólásmód e helyett: mindörökké.

⁷⁾ H.-nál e mondat helyett ez áll: *Reggel pedig fölkelt, hálát mondott istennek és neki még több tiszteletet és hódolatot mutatott be.*

⁸⁾ H. hozzáteszi: *az angyal.*

⁹⁾ לפלוןי השר הגדול שלהם. A héber »peloni« ott használatik, hol valamely személynek neve kitéve nincsen, tehát körülbelül annyi mint: »N. N.« Cassel (D. chaz. Königsbrief 95 l.) azt sejtí, hogy vagy »lebalin« »lepalin« volna olvasandó, a mi a bolgárok második fejedelme nevének Βούλιας-, vagy Βόλιας-nak megfelelne. Figyelemre méltó, hogy e monda Bulánnak, a kozar *bégnek*, nem tulajdonít annyi befolyást, hogy a népet a zsidóság fölvételére birhatná; erre a *khágán* közreműködése szükséges, ki a nép fölött *szellemi* uralkodást gyakorolt, míg az országot *tényleg* a *bég* kormányozta. A *khágán* itt »nagy fejedelem«-nek neveztetik, a mi tökéletesen megfelel Ibn-Dusteh ملك الاعظم, ایییس الاعظم, vagy ملك الاعظم-jának. L. fent 652 l., 3 jegyz.

A szent, dicsőíttessék ő! kívánata szerint cselekedett, s annak a fejedelemnek álmában megjelent. Midőn ez reggel fölkel, a királyhoz ¹⁾ ment s ezt neki elbeszélte.

A király pedig összehívta nemeseit és szolgálait és egész népét s a történeteket nekük elbeszélte; s a dolog tetszést talált náluk, a (zsidó) hitet elfogadták s az isteni dicsőség szárnyai alá mentek. ²⁾

S az angyal ismét megjelent neki (Bulánnak) s szóla hozzá: »Ime az egek s az egeknek egei nem fogadhatnak be engemet; ³⁾ de (azért) mégis építs házat az én nevemnek. ⁴⁾ S ő felelt szólván: Világnak ura! Nagy szégyenben állok én előtted, mert nincsen sem ezüstöm, sem aranyom, hogy úgy tehetnék a mint illenék és amint akarok.« S ő mondá neki: »Légy erős és kitartó! ⁵⁾ Vidd magaddal egész seregedet s menj Rudlán ⁶⁾ országába és Árdil ⁷⁾ országába; én félelmet s rettegést küldök szivökbe és kezeidbe adom őket. Két kincset rendeltem számodra, egyet aranyból s egyet ezüsből, s veled leszek, megóvlak akárhová mégy ⁸⁾ E kincset te megnyered, békében térsz haza, és nevemnek házat fogsz építeni. S ő hitt az istenben és parancsolata szerint cselekedett; háborút viselt, ⁹⁾ az országot ¹⁰⁾ elpusztította, békében tért vissza, a pénzt

1) *Melek*; így nevezi a *béget*, hogy a nagyfejedelemtől, vagy khágántól megkülönböztesse.

2) L. fent 660 l., 4. jegyz. H. hozzát teszi: *Ez ezelőtt 340 évvel történt.*

3) Kir. I. k. 8, 27 után.

4) L. Sám. II. k. 7, 13; Kir. I. k. 5, 19; 8, 18. 19 stb. H. hozzát teszi: *a hol lakni fogok.*

5) Jós. 1. 7 és 18 után.

6) דִּירְלָן. Másoknál (Casselnél is) *Dírlán* (דִּירְלָן), Cassel (i. h. 96 l.) szerint *Darielan* Arméniában, H.-nak olvasása: *és menj a Daralán-i úton Árdebil országába* jobb értelmet nyújt. V. ö. *Vachtang* georgiai krónikáját *Brosset*-nél (Hist. de la Georgie, St. Petersburg. 1849. I. 257 l.): . . . le *Khacan* envoya son général *Bloutchan* . . . Comme il s'en allait par la route de *Dariela* stb. Itt Georgiának a kozarok által 730 körül történt elfoglalásáról van szó.

7) אֲרֵדִיל, H.-nál *Árdebil* (אֲרֵדִיל), a mi minden esetre a helyes olvasás; ez t. i. az arabs íróknál mint *أردبیل* sokat emlegetett, még ma is létező *Ardebil* városa. L. *Harkavy*: i. h. 83. l. *Cassel*: *Magy. Alterth.* 208 l., hol azt a régibb, persze hibás nézetét, mely szerint *Ardil* *Erdély* névnek felelne meg, visszavonja.

8) Mózs. I. k. 28, 15.

9) H.: *Elment és sok háborút viselt, melyekben a mindenható segítséggel győzött.*

10) *Vagy: a fővárost; mert מדינתה az arabs zsidóknak gyakran مدينة* értelmével bir. L. fent. 641 l. 6. jegyz.

fölszentelte és belőle sátrat¹⁾ épített, frigyládát, lámpát, asztalt, oltárokat s szent eszközöket, melyek²⁾ még ma is nálam vannak s őriztetnek.

Ezeknek utána (Búlának) híre az egész földön elterjedt; halották Edom³⁾ királya s az Izmaeliták királya,⁴⁾ és követeket küldöttek hozzá nagy kincsekkel és sok ajándékkal, bölcs embereikkel együtt, hogy az ő hitükre térítsék. De a király okos ember volt:⁵⁾ parancsot adott, hogy egy bölcs izraelitát is hozzanak, behatóan vizsgálódott, kutatott és kérdezősködött,⁶⁾ és ezeket (a bölcseseket) összehozta, hogy valásuk fölött vitatkozzanak, s az egyik a másiknak szavait megecfázolta s nem tudtak egyetérteni semmiben sem. A király ezt látván, Edom király papjának⁷⁾ s az izmaelitáknak azt mondotta: »Menjetek haza; három nap múlva majd értetek küldök, hogy hozzám jöjjetek.«⁸⁾ De

1) חֲרָט. E szóból azonban még nem lehet határozottan következtetni, hogy a kozarok temploma *sátor* volt; a szentélyt tán Mózs. II. k. 26. 9, 11, 12, 13, 36 sat. nyomán nevezi sáturnak. A következőkben felsorolt egyes szent eszközök szintén Mózs. II. k. 37—40. feje szerint vannak felhozva. *Sátor* mellett azonban az a körülmény szól, hogy az angyal Bulánt egy *háznak* építésére szólította fel (1. fent. 661. l.) és Salamonnak *jeruzsálemi* temploma is mindig *háznak*, vagy *Isten házának* neveztetik (Kir. I. k. 6—8. feje.), mely kifejezéssel (בַּיִת) a levél itt is élne, ha csakugyan nem épen *sátorról* volna szó. A sátor továbbá a kozarok nomád életmódjának, melyről a levél később szól, jobban felel meg.

2) H. hozzáteszi: *Istennnek kegyelméből s az Urnak mindenhatóságából.*

3) Edom, Jákob ellenséges testvérének, *Ésau*-nak mellékneve (Mózs. I. k. 36, 1.), később a zsidóknál birodalmuk meghódítójának, *Rómának*, vált nevévé, s miután ez a kereszténységnek lett székhelye, a kereszténységet is Edom-nak szokták nevezni. Ez az oka, hogy a censura sok kiadásban az Edom szó helyett *Pársz*-t (Perzsiát) tett, ami az értelmet tökéletesen megzavarja. Itt »Edom királya« alatt a *bizantini császár* értendő, ki a *római* császár címet viselte.

4) Értsd: a khalifa.

5) H. hozzáteszi: *Lelke őriztessék az (örök) élet frigyében az Úristen előtt.* E szólásmóddal a zsidók, Sám. I. k. 25, 29 szerint szoktak élni, ha valamely jámbor elhunyról emlékeznek meg.

6) *Cassel* ezt hibásan így fordítja: »Liesz einen Weisen aus Izrael holen, mit Scharfsinn und Kenntnissen ausgerüstet.«

7) Az eredetiben חֲרָט, az ó-héberben חֲרָט, a zsidóknál a *keresztény papoknak* elnevezése, ettől חֲרָט »sötét, fekete,« körülbelül a német »Schwarzrock«-nak felel meg; de miután a biblia e szóval a *bálványimádók* papjait nevezi el (Kir. II. k. 23, 5; Szofon. 1, 4; Hos. 10, 5), a censura e szó helyett a legtöbb kiadásban »bölcs embert« (חֲכָמִים) tett.

8) H.: *harnad napra ismét jelenjetelek meg előttem.*

reggel a király csak a (keresztény) papért küldött s így szólt hozzá: »Tudom, hogy Edom királya nagyobb ezeknél a királyoknál, s hogy vallása tiszteletben álló¹⁾ vallás, mely nekem is tetszik. Csak azt kérdezem tőled: »Mondd meg az igazat!²⁾ melyik vallás a jobb, a zsidó, vagy az izmaelita vallás?« Erre a pap így felelt: »Soká éljen a mi urunk, a király!³⁾ Tudd meg igazán, hogy nincsen a világon vallás, a minő Izraelé.⁴⁾ Mert a Szent, dicsőíttessék az ő neve! Izraelt választotta minden nemzet közül⁵⁾ s elsőszülött fiának nevezte;⁶⁾ nagy csodatetteket mivel rajta: kivezette Egyiptomból, Fáraó rabszolgaságából; a tengeren száraz lábbal vezette keresztül; üldözőit pedig elsüllyesztette; számára mannat bocsátott le⁷⁾ és a sziklából vizet fakasztott, a szent tanítást lángok között adta neki, örökségül pedig Kanaán földjét, és szentélyt épített neki, hogy közte lakják. De ezeknek utána vétettek ellene,⁸⁾ s Ő haragra gyúlt, őket színe elöl elvetette s szétzórta minden szélnek irányában. Ha ez nem történt volna, nem léteznék vallás a világon mint az izraelita.«⁹⁾ Erre a király: »Nézetedet nyilvánítottad; tudd meg igazán, hogy téged meg foglak tisztelni.¹⁰⁾ Másnap a király az izmaeliták khádijáért¹¹⁾ küldött és tőle ezt kérdezte:¹²⁾ »Mondd meg az igazat! Mi a zsidó s a keresztény hit közti

1) H.: *szép és tiszteletben álló.*

2) H.: *Kérdést intézek hozzád; ha igazság szerint felelsz, szeretni foglak és megtisztelni. Mit hiszel, nézeted szerint melyik vallás sat.*

3) Kir. I. k. 1. 31.

4) H.: *Ha a vallás becse után kérdezősködöl, tudd meg, hogy az izraelita vallás rendkívül jó.*

5) Mózs. V. k. 7, 6 után.

6) Mózs. II. k. 4, 22.

7) H. hozzáteszi: *midőn éheztek.*

8) H.: *makacskodtak, vétkeztek s a törvényt megrontották.*

9) H. így folytatja: *Hogy mérközhetnék Izmael vallása Izrael vallásával? Amazoknak nincsen se szombatjuk, se ünnepük, se törvényük, se rendeletük; minden tisztátalant, a lónak, tevének, kutjának s minden tisztátlan féregnek husát megeszik. Izmael vallása tehát sajátkép nem is vallás, hanem a többi (pogány) népek vallásához hasonlít. H. itten a Lawrenti-krónika ama helyére utal, hol a »bizantini bölcsek« Wladimir előtt hasonló furcsa nyilatkozatokat tesznek.*

10) H.: *a miért kegyelmes leszek irántad és tisztelettel vissza foglak küldeni Edom királyához.*

11) $\text{אֲדִיָּה} = \text{القاضي}$; a א fölé a diakritikai pont hiányzik.

12) H.: *és így szólt hozzá: »Kérdést intézek hozzád, melyre az igazság szerint felelj meg, a nélkül, hogy előttem valamit eltitkolnál. Melyik e két hit közül látszik néked jobbnak, a nazarénusi-é, vagy a zsidó hit?«*

különbség, s melyik közülök a jobb hit?« S a khádi ¹⁾ felelt, mondván neki: »Izrael hite jobb és benne mind igaz; náluk (a zsidóknál) az Istennek tana és igazságos törvények s parancsolatok vannak. ²⁾ De mivel Ő ellene vétettek s hibáztak, rájuk megharagudott s őket ellenségeik kezeibe adta. ³⁾ Mily más a keresztények hite, kik minden tisztátalant megesznek és kezeik műve előtt meghajolnak.« ⁴⁾ Erre a király: »Te az igazat mondottad, és valóban! meg is foglak tisztelni.« Egy napon ⁵⁾ mindnyájukat egyszerre meghívta és minden előkelői s szolgálói és egész népe előtt így szólt hozzájuk: »Arra kérlek titeket, hogy a hitek közül számomra a legkülönbet s legigazságosabbat válaszsátok ki!« ⁶⁾ El is kezdetek beszélni, de szavaikat nem tudták bebizonyítani. Végtére a király a (keresztény) paptól azt kérdezte: »Melyik hit jobb, Izrael hite-é, vagy Izmaél hite?« A pap azt válaszolta: »Izrael hite a jobb hit.« Ezután a kháditól kérdezte: »Melyik hit jobb, Izrael hite vagy Edom hite? S a khádi felelt: »Izrael hite jobb.« Erre a király: »Igy önnön magatok a saját szájjatokkal vallottátok be, hogy Izrael hite a legjobb s legigazságosabb s én Izrael hitét választottam, mely Ábrahámnak is hite volt.⁷⁾ A mindenható Isten segítségemre lesz, Ő az ezüstöt és az aranyat, melyet nékem ígértetek, könnyű szerrel adhatja meg nekem. Ti pedig menjetek békében vissza a ti országotokba!« ⁸⁾

¹⁾ A kiadások szövegében itt nyilván hibásan »alkáni« (אלקני) áll, melyet Cassel megtart, sőt fentebb is az általa el nem fogadott »alkádi« helyett olvas s úgy magyaráz, hogy אלקני = אלקני, ez pedig Freytag arabs szótára szerint jóst, papot jelent. Csak hogy, nem tekintve minden egyéb nehézséget, كهن, melyre Cassel hivatkozik, a héber כהן, pap, s az általa ajánlott אלקני-nak már azért sem felelhet meg, mivel ez arabsul كهني volna, nem pedig كهني, melyre ő hivatkozik. Világos, hogy itt is úgy mint fentebb, helyesen אלקני olvasandó, mely H.-nál is megvan.

²⁾ H.: *A zsidó hit jó hit; nekik jó törvényeik s rendeleteik vannak.*

³⁾ H. hozzáadja: *de végtére megváltatni s megmentetni fognak.*

⁴⁾ E mondat több kiadásban hiányzik, honnan a censura kiküszöbölte; H.-nál pedig így hangzik: *A nazerénusok vallása ellenben sajátkép nem is vallás; ők disznóhúst s minden tisztátalant esznek, kezeik művét imádják és reménységük (t. i. egy még csak jövő megváltóban) nincsen.*

⁵⁾ H.: *Harmad napon.*

⁶⁾ H.: *Beszéljeteik s vitatkozatok egymással, hogy nékem megmutasátok, melyik hit a legjobb.*

⁷⁾ H. hozzáteszi: *melynek az Isten kegyelméből s a Mindenható hatalmából az elsőbbséget adtam.*

⁸⁾ A kozaroknak a zsidó valláshoz való áttérését arabs és szláv tudósítások hasonló módon beszélik el, noha a részleteket különféleképen írják le. L. Harkavy: *Ueber die Bekehrung der Chazaren zum Ju-*

E naptól fogva a Mindenható (Bulánnak) segítségével volt s hatalmát megerősítette; ő magát s szolgáit¹⁾ körülmetéltette, egy bölcs izraelita után küldött, kit elhozatott,²⁾ és *ezek megmagyarázták* (!) a szent tant és felsorolták neki a törvényeket. Egész a mai napig e tiszteletreméltó s igazságos hitnek vagyunk hívei; dicsőíttessék a Szentnek neve. Mióta pedig őscink az isteni dicsőség szárnyai alá mentek, Ő³⁾ minden ellenségünket alávetette minékünk, a körülöttünk levő népeket és nyelveket⁴⁾ megalázta, és nem állott meg előttünk senki sem⁵⁾ egész a mai napig, és mindnyájan adót fizetnek nekünk Edom és Izmaél királyainak közvetítése által.⁶⁾

E történetek után (Bulán) unokáinak egyike király lett, neve *Óbádjah* volt, egy jámbor és igazságos ember,⁷⁾ ki a királyságot megújította⁸⁾ és a hitet törvény s hagyományos szabály szerint alapította meg.⁹⁾ Ő zsinagógákat és iskolákat épített, sok izraelita bölcsét gyűjtött össze, sok ezüstöt s aranyat adott nekik, és ezek megmagyarázták

denthume, Russische Revue X. köt. 314. l. folyt. Hasonló tudósítást a spanyol *Jehúdáh há-Lévi* »Kuzri« könyvének (l. fent. 654. l., 3. jegyz.) bevezetésében közöl. Eme, a zsidó kozarok közt élő, s a többiektől átvett monda bizonynyal valami történelmi tényen alapszik.

¹⁾ H.: *és egész népét.*

²⁾ H.: *Ezután elküldött és mindenholnan bölcs izraelitákat hozatott.* A következő »és ezek megmagyarázták« csakugyan a kiadásoknak egy zsidó bölcese helyett többet tételez föl. *Cassel*, e nehézség kikerülése végett, a többesszámú *וַיִּבְרָטוּ* és *וַיִּסְדְּרוּ* szókat hibásan így fordítja: *der deutete . . . und auseinandersetzte.*

³⁾ H.: *Izrdél Istene.*

⁴⁾ *Dániel* 3. 4, 7 és 29 szerint annyi, mint »népek s nemzetek.«

⁵⁾ *Jós.* 21, 42; 23, 9.

⁶⁾ *Cassel*, ki ezt hibásan így fordítja: »Alle sind sie uns tributpflichtig, die Könige von Edom und Izmael,« a héber *עַל יְדֵי*-re nem volt figyelemmel. H.: *adót fizetnek nekünk Edom és Izmaél királyai úgy mint a pogány népeknek királyai.* H.-nak megjegyzése, hogy a kozar király itt vagy kérkedik, vagy a Kaukaszban s a Krimiában létező apróbb keresztény és muhamedán királyságokat érti, a héber *עַל יְדֵי*-nek helyes fordítása által fölöslegessé válik.

⁷⁾ H.-nál ezen melléknevek hiányoznak.

⁸⁾ *Sám.* I. k. 11, 14 után, itt annyi, mint *reformálta.*

⁹⁾ Ez úgy látszik, annyit jelent, hogy a kozarok eredetileg a *kareusi* zsidóságot vették fel, melyet később, ezen Óbádjah alatt, a *rabbínikai* zsidósággal cseréltek föl, mire itt a »törvény és hagyományos szabály« (*הַלְבָּרָה*) szavak mutatnak. A *kareusok* t. i. a hagyományt nem fogadták el. A kozarok rabbínikai zsidóságát Ábraham b. Dávid különösen kiemeli; l. fent. 654. l., 2. jegyz.

neki a 24 könyvet,¹⁾ a »misnáh«-t s a »talmud«-ot²⁾ s az egész imarendet a kántorok számára. Ez istenfélő, a szent tant és a törvényt kedvelő férfiú volt.³⁾ Utána fia, *Chizkijah*, következett, s ez után ennek fia *Menáseh*, ez után *Ckánukah*, Óbádjáhnak fítestvére, utána fia *Jiczchák*, ennek fia *Zebúlon*, ennek fia *Menáseh* (II.),⁴⁾ ennek fia *Niszi*,⁵⁾ ennek fia *Menachem*, ennek fia *Binjámin*, ennek fia *Áhron*.⁶⁾ Én, *József*, ez említett Áhronnak fia vagyok; mindnyájan királyok vagyunk és királyoknak fiai,⁷⁾ és idegen⁸⁾ nem ülhetett soha őseink trónján.⁹⁾ Ő, a ki minden királynak adja a királyságot, úgy akarja, hogy királyságunkat megtartsa az Ő tanában és törvényében!¹⁰⁾

Továbbá országunk terjedelme, hosszúsága és szélessége iránt kérdezösködöl. Tudd meg, hogy ez a folyó mentében van, közel a *Gorgán*¹¹⁾ tengerhez, kelet felé négy hónapnyi járó földig.¹²⁾ E folyó mellett sok nagy és számlálhatlan nép lakik falvakban, városokban és várakban,

¹⁾ Azaz: a szent írást; így szokták ezt a zsidók nevezni, mivel az általuk elfogadott szent könyveknek száma: 24.

²⁾ Hogy eme, a hagyományt tárgyaló s a kareusi zsidók által el nem fogadott könyveket csak most hozták be, szintén arra utal, hogy a kozarok eredetileg a kareusi zsidóságot fogadták el. E nézet mellett az a körülmény is szól, hogy a megtért Bulán által épített templom mindenben a szent írás adatainak felelt meg (l. fent. 662. l.), mely utánzás a rabbinikai zsidó felfogással meg nem egyeztethető.

³⁾ H. hozzáadja: az Istennek igaz szolgája.

⁴⁾ H. Menáseh helyett Móseh-t (Mózsés) olvas.

⁵⁾ H.-nál itt következik: ennek fia Áhron.

⁶⁾ H. szerint tehát Áhron II. A 4. és 5. jegyzet alatti eltéréseket *Cassel*, ki több egyéb eltérésre sem volt tekintettel, nem hozza fel.

⁷⁾ Ez válasz Chászdái kérdésére: »vajjon mint királynak fia uralkodik é?« L. fent 649 l.

⁸⁾ Azaz: nem családunkból való.

⁹⁾ H. hozzáteszi: Mert ez a mi szokásunk s ez volt őseinknek szokása, mióta léteztek. Mivel Bulán, ki a zsidóságot fölvette, a kozaroknak bégje volt (l. fent. 660 l. 9. jegyz.), ezen levélnek írója, József pedig magát itt Bulántól származottnak s Bulán trónján ülőnek mondja; világos, hogy József a kozarok bégje volt. *Graetz* (i. h. u. o.) tehát hibásan nevezi őt *khágánnak*; de még *Cassel* és *Harkavy* sem ügyeltek e megkülönböztetésre.

¹⁰⁾ H.: hogy királyi trónunk fennmaradjon mindörökké.

¹¹⁾ גֹּרְגָן, a georgiai, vagy kaspi tenger; az araboknál is جرجان.

¹²⁾ H.: Tudósítlak, hogy az *Atel* (v. *Etel*, אֶתֶל; l. fent. 637. l.) folyó mellett lakom a *Gorgan* folyó (olv. tenger) végén; e folyó kutfeje pedig kelet felé van innen négy hónapnyi járóföldön.

mindössze *kilencz* igen nagy és számos nép, mely mind adófizetőm. ¹⁾ Onnét *Gorgán*-ig húzódik a határ; ²⁾ a tengerpart minden lakosa adót fizet nekem. Délfelé 15 nagy, hatalmas s megszámlálhatatlan nép van egész *Báb ál-Ábváb*-ig ³⁾ mely hegyeken lakik, továbbá még *Básza* és *Tagat* (vagy *Tanat*) ⁴⁾ országnak minden lakosa ⁵⁾ egész a konstantinápolyi (fekete) tengerig, két hónapnyi járóföldig: mindezek adót fizetnek nekem. ⁶⁾ Nyugat felé 13 nagy és hatalmas nép, mely a konstantiná-

¹⁾ H.: *E folyó mellett sok nép falvakban és részben nyílt, részben megerősített városokban lakik, s ezek nevei: Burtasz (בֹּרְטַס, H. szerint a jelenlegi mordvinek), Bulgar (בִּלְגָרִי bolgárok), Szuvar, (סוּוָר) Ariszu, (אַרִּישוּ), Czermisz (צֶרְמִישׁ cseremis), Venentít (l.fent. 659. l.) Szavar (vagy Szuvar, (סוּוָר, tán סוּוּוּ, vagy סוּוּס = csuvasz) Czlávijun (צִלְוִיּוֹן, szlávok;) minden egyes nép igen nagy, megszámlálhatatlan s nékem adót fizet. Itt csak 8 nép van felsorolva. H. azt véli, hogy ama kéziratnak írója, mely után az eddigi kiadások készültek, e 8 névhez tévesen a folyónak, általa szintén kihagyott *Atel* nevét is számította és miután, rövidség kedvéért, mind a neveket kihagyta, hibásan szól 9 népről. Ily eljárás zsidó leíróról csakugyan feltehető; ez t. i. csak a zsidó királyra vagy a zsidóságra vonatkozó adatokra fektetett súlyt, a földrajzi s ethnographiai adatokat ellenben, mint nézete szerint haszontalanokat, kihagyta. E tekintetben jellemző, hogy egy lengyel zsidó, *Finn I. S.* »Szófré Jisrael« című gyűjteményében, mely csak 1870-ben (Vilnában) jelent meg, ezen kozar levelet úgy közli, hogy még azt a kevés földrajzi s ethnographiai adatot is kihagyja, melyről a többi kiadás megemlékezik. Ily nézetek s ily eljárás mellett nem valószínű, hogy a később következő számos hasonló adatot, mely csak H. kéziratában található, csakugyan e levél első kiadója, vagy tán már azon leírója hagyta ki, akitől származik a kézirat, melynek nyomán eszközölte Ákris az ő első kiadását.*

²⁾ H.: *Onnét Buaresm* (olv.: *Chovaresm*) *felé fordul a határ egész Gorgánig.*

³⁾ באב אל־אבואב = باب الـابواب = Derbend.

⁴⁾ באסא ותנת vagy ותנת.

⁵⁾ *Cassel* hibásan fordít: »Sie wohnen auf Bergen und im Lande Basa und Tagat.«

⁶⁾ H. *A déli oldalon: Szemender (סַמְנַדֵּר) Bak-Tadlú (בַּק תַּדְלוּ) egész Báb ál-Ábváb kapujáig, mely a tengerparton fekszik. Onnét a hegyek (Kaukasus) felé fordul a határ: Azúr (vagy Uzúr, אַזוּר), Bak-Bagda (בַּק בַּגְדָא), Szridi (סַרִּידִי) Kitún (קִיתוֹן) Arku (אַרְכּוּ) Sávala vagy Saula, (שַׁאוּלָא), Szagszart (vagy Szanaszert, סַגְסַרְט, סַגְסַרְט,) Albuszar (אַלְבוּסַר), Ukúszúr (אַוּכּוּסַר), Kiadúszar (כִּיאַדוּסַר) Cziglag (צִיגְלַג) Zúnik (vagy: Anik, אֲנִיק, אֲנִיק?), kik igen magas hegyeken laknak, továbbá mindaz Alánok (אַלְאֲנִיִּם) egész Afkán (אַפְכָּאן) H. szerint tán Afkáz-Abházok) határáig és Kászá, Kalkiel és Takat (כַּלְכִּיֵּל, תַּכָּת,*

polyi tenger partján lakik.¹⁾ Onnét éjszak felé fordul a határ egész a nagy folyóig, melynek neve *Júzak* (vagy *Júzag*)²⁾, és ezek nyílt helyeken *laknak*³⁾, melyek falakkal nincsenek körülvéve, és pusztaságban vándorolnak egész a *Higrái-k*⁴⁾ határáig; számosak ők mint fővény a tengerparton, s mindnyájan adót fizetnek nekem. Országuk terjedelme 4 hónapnyi járó föld.⁵⁾

Én⁶⁾ a folyó torkolatjai mellett lakom⁷⁾ és nem engedem, hogy

כנחם) országoknak minden lakosai, egész a konstantinápolyi tenger határáig, két hónapnyi járó földig sat.

¹⁾ H.: *Nyugat felé: Sarkil* (vagy: *Sarkel* שַׂרְכִיל), *Szamkréz* (סַמְכְרִי), *Kercz* (כֶּרְצִי, Kertsch) *Szúgdai* (סֻגְדַּי), *Alusz* (אַלוּשׁ), *Aluschtá*, *Lambat* (לַמְבַּט), *Bartnit* (בַּרְתְּנִית, Partenit), *Alúbika* (אַלוּבִיקָה, Alupka), *Kút* (כּוּת), *Mankúp* (מַאֲנַבּוּקַי, vagy: *Mankút* מַאֲנַבּוּט; az olvasás bizonytalan), *Búdak* (vagy: *Burak*; בּוּדַק, vagy בּוּרַק; az olvasás bizonytalan), *Alma* (אַלְמָה) és *Grúzín* (גְּרוּזִין). Ezek a konstantinápolyi tenger partján nyugat felé laknak.

²⁾ יוּזַק, vagy: יוּזַג, Cassel szerint = *Jaik*; H.-nál mint látni fogjuk: *Vágez* (וּאֶזַג).

³⁾ Mivel itt eddig népről, vagy országról nem volt szó, világos, hogy itt egy vagy több népnek neve hiányzik; l. tovább H.-nak olvasását. Cassel, hogy e nehézséget kikerülje, így fordít: »und die Leute wohnen da,« ami azonban a הַיְהוּדִים הַזֵּהֶם-nak nem felel meg.

⁴⁾ הַיְהוּדִים Cassel a jugri népeket érti, *Rapaport* (a »Kerem-Che-med«-című héber folyóirat V. 201. l.) a *magyarokat*. *Harkavy*, kinek kéziratában »Hágri«-ok (הַגְּרִיִּים) áll, itt azt jegyzi meg: »Gemeint sind entweder die *Ungarn*, oder die *Ugrier*«. Ha itt csakugyan magyarokról van szó (v. ö. fent 658 l. 6. jegyz.) a X. század közepe felé írt e levél természetesen csak a régi hazájukban visszamaradt magyarokat értheti. Julián szerzetes tudvalevőleg a fekete tengeren átkelvén s a Kaukazuson s az alánok országán átutazván, a nagy Magyarországon maradt pogány magyarokra »a nagy Etelvíz mellett« akadt, a mi megfelelt annak, hogy (H. kézírata szerint, l. fent. 667. l., 6. jegyz.) az alánok Kozarországtól éjszakra laknak, mivel maguk a kozarok, mint a levél alantabb elmondja, az *Etel torkolatánál* laktak. A levél ez adata mindenestre tüzetesebb vizsgálatra érdemes.

⁵⁾ H.-nál az egész mondat így hangzik: *Onnét éjszak felé fordul a határ* (néphez, vagy országhoz), *melynek neve Baczrah* (בַּצְרַח); *ezek a Vágez* (וּאֶזַג) *folyó mellett laknak* (Vágez, H. szerint, vagy *Uguz*, *Uzu* = *Dnjepr*, vagy *Vasus* a Volgának egyik mellékfolyója). *Ők nyílt, herítetlen helységeken laknak és a pusztaságban ide s oda vándorolnak és tanyáznak, míg a Hágri-ok határáig érnek; számosak ők mint fővény sat.*

⁶⁾ H.: *Tudd meg és figyelj rá, hogy én sat.*

⁷⁾ H. hozzáteszi: *az Istennek segítségével e folyó torkolatait megőrízem s nem engedem sat.*

a Ruszi-ok ¹⁾ a kik hajókon jönnek, ezeken átmenjenek; ²⁾ a szárazon jövő ellenségeiket pedig hasonlóképp nem engedem a (ruszi-ok) országukba átmenni.³⁾ Kemény háborúkat viselek velök; mert ha megengedném (t. i. hogy az oroszok átmenjenek), az izmaeliták egész országát Bagdádig elpusztítanák. ⁴⁾

Továbbá azt is tudatom veled, ⁵⁾ hogy a Mindenható segítségével ezen folyó mellett lakom s hogy királyságomban három székváros létezik. Az egyikben a királyné lakik szolgálóival és heréltjeivel; nagysága 50 négyszög paraszanga, ⁶⁾ hozzászámítva külső városait s a közzelfekvő falvakat. Lakosai izmaeliták és Nazarenusok, de egyéb különféle nyelvű népek is laknak benne. ⁷⁾ A második város környékével 8 négyszög paraszanga nagyságú. ⁸⁾ A harmadik városban én lakom előkelőimmal, szolgálóimmal, s minden tisztviselőimmal, kik hozzám közel állanak, ez kicsiny ⁹⁾, 3 négyszög paraszanga, falain belül a folyó folyik. *Az egész télen át városban lakunk, de Niszan havában ¹⁰⁾ a városból kimegyünk 's kiki az ő mezejére vagy kertjébe megyen munkája után. Minden egyes családnak bizonyos, őseitől rászállott birtoka van, melynek határai közt vándorol és tanyáz örömben és dalokkal; a sarczoló szavát nem hallják, ¹¹⁾ és nincsen sem ellenségük, sem bántódásuk.* ¹²⁾ Én, előkelőim s szolgálóim, mi

1) רוסיים, oroszok.

2) Cassel, ki »uebersetzen zu Jenen« fordít, a minek nincs értelme, a szöveget félreértette; עליות t. i. az előttevaló מבוטאות (torkolatok) szóra vonatkozik. H.: *hogy a kaszpi tengerbe bemenjenek, 's az izmaelitákhoz jussanak.*

3) H.: *Nem engedem a kapuhoz (t. i. Báb ál-Ábváb-hoz) jönni.*

4) H.: *és egész. . . országig. (itt a kéziratban hiány van.) Egész oddáig mégy határom s királyságom uralma.*

5) H.: *Lakhelyem után is kérdezősködtél; tudd meg tehát, hogy sat.*

6) פרסא, a perzsa فرسنگ görögül παρασάγγελος, perzsa mértföld, az arabsoknál فرسنج; a nagyságára vonatkozó különféle adatokat l. Freytag arabs szótárában e szó alatt. Az újhéberben közönségesen »mértföld« helyett szokták használni.

7) H.-nál az egész mondat így hangzik: *Az egyikben a királyné lakik, ez szülővárosom s ez nagy, 50 négyszög paraszangát foglal magában, gömbölyü, (majdnem) köralakú.*

8) H.: *A másodikban izraeliták, izmaeliták, nazarenusok laknak, azonkívül mindenféle népből való sok rabszolga van ottan; nagysága közép-szerű, 8 négyszög paraszanga.*

9) H.: *ez köralakú.*

10) A zsidó naptárban körülbelül április hónap felel meg.

11) Hiób 3, 18. után.

12) Kir. I. K. 5, 18 után. H.-nál »örömben és dalokkal« szavaktól egész idáig hiányzik.

20 paraszanga nagy utat csinálunk, míg a *Varsán* ¹⁾ nevezetű nagy folyóhoz érünk, onnét elfordulunk, míg birodalmunk végét elérjük. ²⁾ Ez a mi országunknak terjedelme és tartózkodásunknak helye.

Az országnak nincsen gyakori esője; de sok folyó van benne, melyben tömérdek a hal, azonkívül még sok forrás is van benne. ³⁾ A föld jó és televény, szántóföldekkel, dús szőlőhegyekkel, kertekkel és faültetvényekkel bir, melyeket folyók öntöznek; ⁴⁾ azonkívül mindenféle gyümölcsfánk van nagy sokaságban.

Továbbá még azt is tudatom veled, hogy országom ⁵⁾ határa kelet felé 20 paraszanga hosszú egész a *Gorgan* tengerig, dél felé 30 paraszanga ⁶⁾, nyugat felé 40 paraszanga ⁷⁾ — én szigeten lakom, földjeim, szőlőhegyeim, kerteim és faültetvényeim szintén a szigeten vannak ⁸⁾ — és éjszak felé 30 paraszanga hosszú. ⁹⁾ Sok a folyó és a forrás, és istennek segítségével biztosságban lakom.

Ezeken kívül még a csodáknak vége után kérdezősködtél. Szemeink az istenhez ¹⁰⁾ fordulnak és Izráelnek Jeruzsálemben lakó bölcseihez s a Babilóniában levő nagy talmud-iskolákhoz. Sijon-tól bár távol esünk, annyit mégis hallottunk, hogy a vétkek sokasága miatt a számítások ¹¹⁾ tévesek, és mi semmit sem tudunk. Vajha istennek úgy tetszenék, hogy ezt megtenné az ő nagy neve kedvéért és kicsinybe ne venné házának szétromboltatását, szolgálatának ¹²⁾ megszüntetését és mindazt a sanyarúságot, mely bennünket ért, hogy így teljesítse rajtunk: »Vá-

1) ארשן. Caessel »Arsan«-t ír; H.: Warschan, vagy Urschan.

2) H. hozzát teszi: *félelem és rettegés nélkül, úgy, hogy Kiszlev (= október-november) hó vége felé a Chánukah ünnepre ismét szélvárosunkba érkezünk..*

3) H.: *De van sok folyója s forrása s a folyókból tömérdek sok halat fognak.*

4) H.: a következő mondat helyett itt hozzát teszi: *és terméke nyítenek.*

5) H.: *az országnak, melyben lakom.*

6) H. hozzát teszi: *egész az Úgrú (אורגון) nevezetű nagy folyóig.*

7) H.: *nyugat felé 30 paraszanga egész a Búzán (בזון) folyóig, mely az Úgrú folyóból jő.*

8) E mondat, mely itt nincs helyén, H.-nál csak az éjszaki határ leírása után fordul elő kissé eltérő alakban. L. a következő jegyzetet.

9) H.: *40 paraszanga egész a Búzán-ig és a folyónak a Gorgan-tengerbe való ömléseig. S én szigeten lakom, szántóföldjeim, szőlőhegyeim s minden, amire szükségem van, a szigeten léteznek. A mindenható istennek segítségével stb.*

10) A H. által közölt kézirat itt végződik; a levél többi része a kéziratban hiányzik.

11) T. i. a megváltónak jöttét illetőleg.

12) Azaz a jeruzsálemi szentély *áldozat-szolgálatának.*

ratlanúl jövend szentélyébe« stb.¹⁾ Mi (a megváltót illetőleg) csak Dániel jövendőléseit birjuk, s az isten, Izráel istene, siettesse a megváltást és szedje össze számüzötteinket s szétszörtjainkat a mi életünkben, a te életedben s egész Izráel életében,²⁾ mely az ő nevét szereti.³⁾

Leveledből említetted, hogy engem látni szeretnél. Én is nagyban vágyódom s óhajtom kedves orczádat látni s bölcseséged és tekintélyed dicsőségét. Bárha szavaid szerint történnék, s én abban a szerencsében részesülhetnék, hogy veled társaloghatnék és kedves és kellemes orczádat láthatnám. Te nekem atyám, én néked fiad volnék, és egész népem a te parancsod szerint láttatnék el;⁴⁾ a te szavad s jó tanácsod szerint járnék, kelnék. S most sok békét!

¹⁾ L. az egész jövendölést, melyre itt utaltatik, Maleachi 3, 1. folyt.

²⁾ Az ugynevezett »Káddis«-ima után.

³⁾ Sajátságos, hogy *Cassel* mindkét fordításában azt mondja: *das Deinen Namen liebt*.

⁴⁾ Mózs. I. k. 41. 40 után. *Cassel*, ki erre figyelemmel nem volt, e héber beszédmodot szószerint így fordítja: »auf Deinen Mund würde mein ganzes Volk küssen.«

OKÍRATOK
A DOBÓ-BALASSA-FÉLE ÖSSZEESKÜVÉS
TÖRTÉNETÉHEZ (1569—1572.)

E néhány okirat közzététele által a kevésbé ismert Dobó-Balassa-féle összeesküvés mibenlétére vélek világot vethetni. Sem Istvánffy sem Forgács (a kiktől az ügy rövid emlékezete maradt ránk) előadása nem felel meg a valóságnak, a mellett hogy mindkét elbeszélés igen rövid. Az előbbi tartózkodik véleményét kifejteni a kétes dolog fölött; az utóbbi pedig könnyen érthető ellenszenvből Miksa iránt az ügyet oly hamis színben tünteti föl, hogy benne a király az összeesküvésnek — anyagi érdekből — mintegy koholója áll előttünk. A következő iratok a mellett, hogy fölvilágosítást adnak a Magyarországbán ez időtájt uralkodott közelégületlenségről s megismertetnek az összeesküvés történetének egyes közérdekű részleteivel, egyszersmind igazolásul szolgálnak Dobóék részére s kitisztazzák a királyt az ellene Forgács által emelt vád alól. — Útalok különösebben a velencei követ sürgönyeire, a Dobóék elleni vád- és kérdő-pontokra, végül a Kenderessy alattomos működését s hamisításait illusztráló két darabra, melyek egyike Kenderessy levele, másika pedig az ellene tartott vizsgálat után a király által a magyar tanácsokhoz tett előterjesztés.

Megjegyzem, hogy az iratokat a bécsi cs. és k. állami levéltárból közlöm.

I.

1569. j a n. 8. — B é c s.

Miksa király Dobó Istvánnak. A februári tanácskozásra sürgetve hívja s bánatlanságáról biztosítja.

Maximilianus secundus *stb.*

Magnifice fidelis nobis dilecte. Percipies aliis ex litteris nostris quae tibi cum ista reddentur, quibus et quam arduis ra-

tionibus inducti fuerimus ad differendum in aliud commodius tempus generalem conventum fidelibus regnicolis nostris Hungaris nuper a nobis indictum et quum cupiamus ipsaque necessitas postulet ut antequam ardua illa, quae nobis obvenere, negotia aggrediamur, de nonnullis ipsisque arduis rebus et communem regni huius nostrae quietem atque salutem concernentibus cum fidelibus quoque consiliariis nostris Hungaris agemus et nostra cum illis consilia conferamus, casu praecipue hinc dictorum negotiorum causa alio proficisci contingeret, eosdem nostros consiliarios omnes ad festum purificationis Mariae proxime venturum huc convocandos duximus. Quapropter tibi quoque clementer committimus ut non obstante eo quod aliis literis nostris te reverti et domi manere iusserimus, statim ut has litteras nostras acceperis, itineri tete accingere et ad dictum diem inter alios fideles nostros consiliarios comparere non omittes. Talia enim habemus in consultationem deducenda negotia ut te, facta nulla excusatione, tunc nobiscum esse omnino cupiamus atque velimus, prouti facturum te non dubitamus, quum inter alios tibi vel praecipue quietem et salutem patriae adeoque totius reipublicae christianae quam omnibus modis recte et celeriter curaturam summe contendimus, cordi esse sciamus. Neque te moveat aut quicquam vereris propter illam tui arestationem, superioribus diebus Posonii factam, persuasum namque tibi habeas, factum id fuisse sine nostro scitu neque nostra cum voluntate; sicuti ubi ad nos veneris uberius cognosces. Quum enim omnes veterani defunctae Maiestatis paternae laudatae semper memoriae servitores, quorum tu unus superes ex praecipuis, nobis semper fuerint futuri sint acceptissimi, tantum abest ut illis aliquid aegre facere eosque pati vellemus, ut potius omni eos gratia favoreque regio prosequi [omni] quoque tempore tam parati simus, ut hoc facto gratius [esse] nobis nihil queat. Secus igitur facere nolis Datum Vienna octava die mensis Januarii anno domini MDLXIX.

Maximilianus.

Johannes Listhius episcopus Wesprimiensis

Magnifico Stephano Dobo de Ruzka, comiti comitatus Barsiensis et consiliario nostro etc. nobis dilecto.

(Egykorú, — Dobó által vétetett s folyamodványához mellékelt — másolat)

II.

1569. január 11. — Bécs.

Trautson János Dobót a bécsi értekezletre hívja, s tudósítván a róla szóló hírekről, felszólítja, hogy adjon neki fölvilágosításokat.

Magnifice domine et amice honorande stb.

Et etiamnum spe sum V. D^{nem} benevolentiae et habitae semper amicitiae inter utrumque nostrum memorem adhuc esse; quae etiam beneficia a sacratissima quondam caes. Maiestate foelicissimae memoriae nostro interventu et promotione acceperit facile recordari. Quae quidem de D^{ne} V. fiducia me impulit ut aliquanto familiarius de his, quae sequuntur, ad eandem scriberem. Editi sunt apud nos in vulgus vani rumores, quod V. D^{tio} copias militum non spernendas secum habet et nescio quid alieni a sua Maiestate consilii machinetur. Etiam si quidem nec sua Maiestas caesarea nec ego vanis huiusmodi sermonibus fidem adhibeamus, utpote cum sua Maiestas nullam invenire possit causam ob quam V. D^{tio} ad sinistri aliquid cogitandum adhuc deberet, et sua Maiestas benigno semper animo erga D^{nem} V. fuerit et adhuc est, neque ulla unquam indignationis erga D^{nem} V. signa prodiderit, sed eandem magnis beneficiis semper afficere propensa sit, et si quid durius a camera hungarica tum cum Posonii ad iudicum esset, in eandem agitatum fuisset, certum est tamen illud iniussu suae Maiestatis eademque inscia factum esse. Nunc itaque quoniam sua caesarea Maiestas rationabilibus aliquot de causis comitia Posonii celebranda pro hoc tempore distulit et praecipuos aliquot consiliarios huc evocaverit, cum quibus et de regni necessitatibus et aliis confiniorum negotiis deliberare decrevit, inter quos cum V. D^{tio} non sit postrema et a sua Maiestate etiam accersita: eandem pro veteri meo erga V. D^{nem} amore ad partem familiariter hortari volui ut V. D^{tio} suae Maiestatis vocationi obtemperare et sine metu aliquo huc sese conferre non intermittat. Eo enim facto V. D^{tio} non solum illos rumores procul dubio a malevolis tantum excogitados, falsos fictosque esse demonstrabit, sed clementiam suae Maiestatis erga se tanto magis quoque augebit, omnemque suspicionem alieni a sua Maiestate animi, quae alias oriri posset, longissime a se removebit. Interim tamen V. D^{nem} oro ut de suarum rerum statu et quae causae huiusmodi rumorum possint esse et unde veniant, an V. D^{tio} re vera habeat conductos milites, in quem usum id fiat et de talibus me secreto quam primum certiore reddere velit, ut si rem exacte cognovero causasque huiusmodi de V. D^{ne} criminationum resciero, eandem et apud suam caes. Maiestatem et alios, si quando rumores illi renoven-

tur, in veritate et bono fundamento excusare et defendere malevolorumque obtrectiones retrudere possim, uti quidem pro illa quam erga V. D^{nem} semper habui benevolentia, facere, V. que D^{nem} haec non aliter quam sincero et vere fideli animo profecta accipere et interpretaeri quam maxime cupio. *stb.* Datum in civitate Vienna 11. die mensis Januarii anno dni 1569.

Vestrae Dominationis magnificae

bonus amicus

Johannes Trautsom liber Baro in Sprechenstain etc. sacrae Rom. caesareae Maiestatis intimus consiliarius et supremus curiae magister.

Külczim: Magnifico domino Stephano Dobo de Ruzka *stb.* domino et amico honorandissimo.

(Hibás, egykoru másolat. Comititalia.)

III.

1569. jan. 11. — Bécs.

Giovanni Michiel velenczei követ sürgönye a dogehoz. — A magyar országgyűlés elhalasztásáról, ennek a magyarok közéletlenségében rejlt okairól, az általános elégedetlenség eredetéről, a főbb malcontensek és átpártoltakról.

Serenissimo principe. Quando si pensaua anzi si teneua per certo che la prossima settimana si douesse fare il uiaggio di Possonio, per occasione della dieta d'Ongaria, come scrissi a V. Ser^{tà} con le precedenti mie delli 6. del presente; il giorno seguente delli 7. molto all'improuiso et inaspettatemente fu desintimata l'andata et riuocato il viaggio, della qual resolutione si come quanto all'effetto, tutta la corte s'allegro in estremo; non essendo tempo, per dire il uero, da mouersj ne da andare intorno, con la cruda staggione, che uà continuando di freddo et di giaccj; cosi della causa dell'esser S. M^{tà} uenuta improuisamente in questa resolutione, nissuno è stato et è che tuttauia non se ne merauegli; essendo gia per quel loco non solo partiti li forierj con il quartiermastro, ma fatti li alloggiamenti et cominciate ad auiare parte delle robbe di S. M^{tà}; et come che sopra questa mutatione si siano fatti varij discorsj, come si suol fare nelle resolutionj et deliberationi improuise; attribuendo che la causa all'incommodità et strettezza che suole hauer quel loco di Possonio di alloggiamenti massime da poter usarsj in tempo et sul colmo dell'inverno come hora siano. Altrj oltre questo alla penuria, anzj mancamento, che ui sarebbe stato di viuerj; non possendosi condurre

cosa alcuna per acqua come ad altro tempo ordinariamente si osule, per esser agghiacciato il fiume.

Come che dico da molti si discorresse uariamente così a me da bon loco et da auttore attissimo a saperlo, è detto che la uera causa è stata per non essersj fidata S. M^{ta} di condursi in quel loco aperto disarmata, per fermaruisi, come era necessario, durante la dieta il spatio di 6 ò 7 settimane; essendo la M^{ta} S. stata auisata il giorno inanzi et consigliata à questa risoluzione dal locotenente regio, che è il vescouo di Nitria uenuto inanzj à Possonio per le preparationj et provisionj necessarie precedenti la dieta et per riceuere di mano in mano li signori Ongarj, secondo venissero giogendo disponendoli et informandolj delle trattationj, che si hauessero a fare. Il qual locotenente fece sapere a S. M^{ta} che non solo non era gionto in quel loco alcuno signore Ongaro, come haueriano douuto, essendo già uenuto il giorno dell' intimatione della dieta, che cascaua nellj sej del presente; ma per quello, che egli intendeua et hauea fatta buona diligentia per saperlo, nissuno era per ueniruj, se non qualche nobile priuato, che non ueniua per altro che per intresse suo particolare, per grauare S. M^{ta} con qualche petitione ò di compensatione ò di ristoro ò di pagamento di danarj ò d'alcun'altra solleuatione; tutte petitione ingrate et fastidiose al prencipe.

La causa del non ueniruj delli grandi era per una uniuersale mala satisfattione et discontentezza loro, come quelli che si dogliono et tengono grauamente offesj da S. M^{ta}, essendo riputati da luj diffidentissimj et perciò esclusi da ogni gratia beneficio et fauore, prouidendo S. M^{ta} tutti li officij, capitaniati et gouernj che uacano nel regno, à persone forestiere, specialmente a Todeschj et appropriando a se tutte sorte d'entrate et de bonj che vacano ò per li dicaduti ò per confiscationj ò per altre cause de qualj benj erano¹⁾ per le constitutionj del regno, di farne gratia, riparten tra li piu congiunti parentj et heredi di quelli, che mancauano, ò ne ueniuanu priuatj, ò gratificandone altrj nobili et baronj del regno piu fussero piacciuti a S. M^{ta} regia, non tenendoli a modo alcuno perse, ne uendendolj, come fà S. M^{ta}.

Ma non solo per questa uniuersale mala contentezza, scriueua il locotenente regio, che li signori non ueniuanu, ma (quello che piu importa) per alienatione d'alcunj delli piu prencipali, quali s'intendeuano occultamente co'l Transsiluano, stando à sua deuotione, per non mouersj per hora, ma per star quieti et fermj nelle case loro, doue sono absolutj patronj, mentre si fermaua et

¹⁾ Olvashatlan kipenészedett helyek.

per occasion della tregua staua quieto anco esso Transsilvano; ma quando egli si mouesse, per mouersj ancor loro.

Deli quali signori prencipali mi è detto, esser nominatj uno clamato Tai Ferencz, de maggior capitanej del regno, ma delli peggio contenti et satisfatti di tutti gl'altrj, essendoli stato leuato ultimamente il gouerno di Canisa, come incolpato di molte uiolentie et cose brute; et un altro, nominato Steffano Dobó, persona di gran ricchezza et riputatione, gia gouernator uniuersale in tempo dell'imp^r Ferdinando di tutta la Transiluania. Questo e possessore d'un castello molto forte et importantissimo, detto Leua, posto nel principio della ualle delle minere; nel quale dicono che al presente ui ha congregato certo numero di cauallj et fantj armatj et sarebbe attissimo, quando fusse alienato, à poter far grandanno a S. M^{ta} in priuarla delle minere, che saria la maggior parte dell'entrata et utile del regno. Oltre questi doi si nomina anco un cognato di questo Dobo, chiamato Gio. Balasso, pur delli prencipali, attissimo ancor luj, mediante certj castelli che tiene uerso quella parte delle minere, à poter far gran danno à S. M^{ta}. Sono questi tre persone di gran stima et di gran seguito fra la nobiltà Ongara.

Ma si come per ancora si stà in dubbio della totale alienatione di questi, benche molti Ongarj l'affermino per uera (di che presto S. M^{ta} sarà certificata, hauendo, per quanto mi è detto, mandato per homo espresso achiamare qui in corte il Balassa) cosi si afferma per verissima quella delli fratelli Forgacz nobili ancor loro prencipali; uno di quali persona di chiesa et vescouo di Varadino, carissimo et molto fauorito dall'imp^{re} Ferdinando, il quale circa un'anno fà, per sdegno et mala contentezza rinonciato il vescouato et certe prepositure, che hauea, in mano di S. M^{ta}, si ridusse in Italia et a Padoa sotto pretesto di continovare li suoi studij; dapoi circa quattro mesi sono, lasciata Padoa, capitata Venetia per la via di Ragusj s'è condotto in Transiluania, doue prima habitaua et habita un suo fratello; et è stato talmente honorato et acarezzato da quel prencipe, che nel primo arriuo gli ha donata una abbatia di 6^m talerj d'entrata et è per aggrandirlo quanto piu. Vn altro fratello di questi è quà et capitano d'Agria, luogo importantissimo et tenuto valentissimo capitano, del quale come malissime contento si dubità assai. Con questi fratelli Forgacz s'è anco alienato del tutto et per la uia di quà di Buda passato in Transiluania un cognato loro, persona nobilissima et pur de prencipalj, nominato Ladislao Giulafi, ualorossimo soldato, che staua al presente alla custodia di Vesprimio.

Ma oltre il sospetto et alienatione di questi et di altrj, si come un Nicolo Bathori, che ha uno de prencipali officij del regno, che è magister curiae et un altro pur de grandi chiamato

[Omo]gni¹⁾, s'aggiunge che essendo questi giorni di ordine di S. M^{ta} andato, come scrissi, il Suendi a riveder la frontiera di Papa et altrj lochj et stato poco prima a Canisa, per dar ordine à quella fortificatione, ha la persona suo posto grandissimo suspetto nelli Turchj, che non sia per altra causa; onde li capitani delli lochj circonuicinj à questi di S. M^{ta} hanno occultamente posta insieme la loro cauallaria et stanno attentj et in ordine, come se aspettassero la guerra; perciò è statò considerato et posto inanzj à S. M^{ta}, che andando ella nel loco di Possonio disarmata, potrebbe occorrer, che li Ongarj malcontentj et alienatj hauendo intendimento occolto con li Turchj, messi insieme tra loro doi ò tre mille cauallj potessero improuisamente uenire in detto loco di Possonio, qual è aperto et esposto ad ogni incursione di cauallaria (massimamente non ui essendo à questo tempo impedimento di fiume, ne di fossa che la ritenga per il ghiaccio) à far qualche uergogna ò scorno à S. M^{ta}, con farla ò retirare ò disloggiare ò cosa simile. Per questi rispetti adonque importantissimi, quali si taceno, mi è detto, la M^{ta} S. hauer sopraseduto l'andata et rimessa la dieta ad altro tempo. Fra tanto ella anderà miglior di giorno in giorno scoprendo et certificandosi della alienatione di questi nominatj per prouederuj con quelli rimedij che trouerà piu opportunj. La quale alienatione faccia Dio per la quiete di S. M^{ta} che riesca vana et non riescano vere tanto cose quante uanno dicendo liberamente li Ongarj, della mala volontà di questi loro grandi . . . *stb.* Da Vienna alli 13. di Gennaro 1568. ²⁾

Giouannj Michiel ambasciator.

(Eredetije a bécsi titkos államlevéltárban. *Velencei* Dispaccik 2. kötet.)

IV.

1569. febr. 5. Kassa.

Kenderessy István a királynak. A magyar urak összeesküvéséről árulkodik s Dobó István törbe ejtését ajánlja.

Sacratissima Maiestas caesarea *stb.*

Maiestati Vestrae, deus scit, qui est scrutator cordium, quod omnibus modis iuxta meae enormitatis possibilitatem seruire studeo, sumque in hac intentione ut inter verorum nobilium cathalogum nou in papiro solum, sed in corde etiam Maiestatis Vestrae assigner; scripsi Maiestati Vestrae de quibusdam rebus, res patriae meae, regni Maiestatis Vestrae continentibus; illa Maiestas Vestra tanquam a suo humili fido seruitore ne in sini-

¹⁾ Homonnay Gáspár.

²⁾ Florenczi calculus szerint, tehát = 1569. jan. 13.

stram partem interpretari dignabitur, supplex oro. Nam ut pro certo res se habuerunt, ita Maiestati Vestrae magno labore significanda curavi. In illis nihil praeter restare credat, quam quod si rebelles vires prophanas ostenderint, statim decreta et sua statuta ostendent contra Maiestatem Vestram caesaream. Alioquin [si] praecipue unus ex coniuratis, iamiam letali morbo laborare qui ante paucos dies cepit, *non punietur, nisi ut bonis verbis in cavem alliciatur*, subsequenter negotia magnis viribus ac sumptibus sedanda Maiestati Vestrae, si hanc meam humilem significationem praetermittat. Ego iam postquam hic et in his partibus sum, experior veracius illorum animos. Sed haec sapientissimo consilio Maiestatis Vestrae commendanda duxi, faciens tamen boni fidelis officium etc. etc.

Maiestati Vestrae nihilominus supplico ut *scripta mea ad Maiestatem Vestram pro reipublicae salute et comodo Maiestatis Vestrae ne patefiant ante tempus*; quam si gratiam Maiestas Vestra fecerit mecum, meis perpetuis servitiis illam promereri studebo. *stb.* Datum Cassoviae 5. Febr. 1569.

Maiestatis Vestrae caesareae

fidelis servitor
Stephanus Kenderessy mp.

Eredeti: hungarica.

V.

1569. febr. 8.

Bornemissza nyitrai püspök a bécsi tanácskozásra hívja Dobót.

Egregie domine et amice nobis honorande. Salutem et nostri commendationem. Az mint kegyelmed engömet Nyitrán ezelmúlt napokban kért vala, azon másod napon, hogy ide jöttem, urunknak ő fölségének Dobó István uram constantiája felől bő szóval szóltam, életömet is kötöttem érötte, úgy annyira hogy ő felsége semmit nem kételkedik az ő tekéletességében, ennek előtte is nem kételkedött hogy ugyan elhitte volna bizonynyal: azért csak jöjjön ide úgymint az mit jöhet, az ő dolga jól lészön, hogy kit önmaga sem reménlett volna, sem kívánhattott volna istentül is; most én errül többet nem irhatok. Traut-som urammal és ezen dologrul sokat szóllottam, tegnapi ő is ugyanazont mondá Dobó uram bizony tekéletes voltáról. Azért az mint lehet siessen, mert urunk és ez mostani tanácsi kíváltképpen ötet várja; immár én ezt magamtul irom, hogy az mi Posomba esött ő kegyelmével, urunk hagyomásából nem esett.

Amint immar én itt értem, ki nyilván lehet ő kegyelménél, ha magát tisztességét, gyermekit, jószágát szereti, eljűjön, most ideje. Azonképpen is, az mint kegyelmednek Nyitrán es mondottam példát is mondék róla az megholt török császárrul, ki Sziget alatt megholt. Dominationem Vestram prospere valere opto. Datum Viennae 8. die Februarii anno domini 1569.

Erdélyi és nyitrai pispék.

Hátirat: Egregio domino Ladislao Zelemerÿ praefecto arcis Leva etc. amico nobis honorando.

Paria literarum domini locumtenentis in Hungarica lingua.

(Egykorú másolat a bécsi cs. állami levéltárban, a comitialiók között.)

VI.

1569. jul. 10. Pozsony.

Zeleméry László Miksa és Trautson biztatására Dobónak az országgyűlésre való megjelenést tanácsolja.

Spectabilis et magnifice domine, domine et frater mihi observande *stb.* Ego deo volente heri hora secunda post prandium discessi ex Vienna cum optato responso a caesarea Maiestate, quae relatio (*resolutio?*) data est mihi in scriptis per magnificum dominum Joannem Trautsem, quam hic accipiet V. mag^{ca} D^{ti}o in eadem specie. Cum igitur accepissem a sua D^{ne}, dixit mihi, scribas, inquit, domino Dobo ut nihil haesitet in me, ego sum bonus amicus ipsi et iuxta optatum Maiestatis suae consulo, ut veniat ad dietam et omnia ei bene erunt. Ego dixi hoc libenter facere, modo infirmitas concedat; et respondit ut non est tam magna infirmitas quin in curru non possit venire; ego consulo ut veniat. Post haec accessi suam Maiestatem imperialem ad audientiam pro licentia abeundi, cumque licentiatus essem respondit sua Maiestas: habetis responsum apud magistrum meae curiae, vadatis in nomine domini. Ego respondi, clementissime imperator supplico ut Maiestas Vestra sacra prosequatur sua gratia debilem fidelem servum Stephanum Dobo, ea enim constantia servit V. sacrae Maiestati, qua semper servivit. Dixi vobis et nuper quod non possum dubitare ego in Dobone, quia multa bona et gratiam a nobis accepit, quam et deinceps habiturus est; et sic discessi a sua Maiestate. Dominus etiam Wesprimiensis eadem dicit, ut V. mag^{ca} D^{ti}o omni negotio postposito ne negligat venire. His omnibus sic se habentibus et ego rogo, ut V. mag^{ca} D^{ti}o veniat ad dietam ut iam aliquando possit animo quieto esse

Ego enim nihil tale hic intelligere potui, ut aliquid adversi molirentur. Sed omnia pacifice volunt perficere; nam propter tumultum hungaricum nunc quoque maximæ negotia non potuerunt finem sortiri. *stb.* Datum Posonii. 10. die Julii anno domini 1569.

Servitor

Ladislaus Zelemerÿ.

Hátirat: Magnifico domino Stephano Dobo de Ruzka comiti et consiliario sacr. caes. Maiestatis etc. domino et fratri meo obseruando.

Alább: Ultima relatio (*sic*) caesaris per Zelemerium facta.

(*Jegyzet*: Az ultima resolutio nines az akták között.)

(*Egykorú másolat; comitialia Hung.*)

VII.

1569. octób. 18. Pozsony.

Giov. Michiel velenczei követ sürgönye a dogehoz, melyben Dobó és Ballassa elfogatását írja le.

Dalle precedenti mie ¹⁾ hauerà V. Sta inteso la retentione delli doi signori Ongarj Dobbò et Ballasso, ritenuti nell'anticamera di S. M^{ta} et condotti dal marescial et capitano della guardia in una stantia del castello, doue habita S. M^{ta} et doue si trauano tuttauia; non essendosi per ancora dato principio alla loro essaminatione. Quella mattina che seguì detta retentione furono doi hore inanzj chiamati a palazzo tutti questi regnicolj, tanto laicj quanto ecclesiasticj che interuengono nella dieta et insieme con quellj anco li doj ritenuti. Onde arriuati a palazzo et introdotti tutti nella camera et allà praesentia die S. M^{ta} caes. dalli

¹⁾ Ez egy okt. 12-ki utóirat, melyet, — rövid lévén — itt jegyzetben közlök: Serenissimo prencipe. Dopo serrate questa mattina le lettere et mandate alla posta, è successo quello di che già qualche giorno se ne hebbe sospetto, essendo questa mattina stati fatti prigionj in camera di S. M^{ta} li signori Steffano Dobbó et Janus Ballasso principali del regno. Vorrà S. M^{ta} che li Ongarj medesmj, poi che si trouano tuttj in dieta, giudichino la loro causa, che è di rebellione, per procedere contra le loro persone tanto più giustificatamente. — — Da Possonio alli 12. d'Ottobre 1569.

Giouannj Michiel amb^r.

doi inpoi che furono fatti restare nell' anticamera; alla porta della quale, si come per tutta la salla et alli capi delle salle ui era disposta la solita guardia Alemana di S. M^{ta} di arcierj et alabardierj et di piu di quelli 200 soldatj, condotti da Vienna. Dopo che la M^{ta} S. hebbe comunicata certa risposta intorno alla trattatione delle cose della dieta, entrò poi con parole accomodatissime et grauissime et con espressione di suo gran dispiacere et dolore (si come la M^{ta} S. è ottimo maestro di saper fare) à notificare la fraude et infideltà di questi doi, per manifesta intelligentia, che haueuano co' l Transilvano, di passar à quello et ribellarsi da S. M^{ta}; dicendo che hauendolj fatti ritenere uoleua che la causa loro fusse conosciuta per li debiti terminj di giustitia et dellj giudicij ordinarij di questo regno, conforme alle leggi et constitutionj di quello. Et aggionse che se bene erano stati inditiati et incolpati molti altrj, nondimeno che non essendosi verificate le sospitionj, non uoleua la M^{ta} S. procedere contra alcuno delli sospettj; anzj assicuraua ogn' uno, di hauer dato ad obliuione qualonque sospitione contra di loro, sperando che continueriano esserlj buonj et fedelj sudditi.

Delli doi incarcerati si dice, che S. M^{ta} habbia in mano molte lettere di lor propria mano scritte al Transilvano et del Transilvano a loro, onde si tengono per rej conuinti; anchorache essi neghino le lettere et dicano et domandino liberamente di non uoler ne gratia ne clementia da S. M^{ta} ma giustitia.

Ha portato la retention loro tanto maggior meraueglia, quanto che è stato cosa insolita et non mai piu u dita, che nella dieta, doue si ha generale indulto et sicurezza di qualonque imputatione, alcuno sia mai stato ritenuto. — Il giorno seguente alla retentione loro andarono tutti questi del regno à S. M^{ta} per raccomandarle, come fecero, affettuosissimamente la causa et l'espeditiione loro con offerta di dar sicurtà, perche fussero liberati di prigione et tornati nelli alloggiamenti loro di 200 ^m scudi et di restar ostaggi et obligati per loro 30 delli piu prencipali del regno, insieme con li proprij figliolj di quellj, fino alla intiera loro espeditiione; la quale instorono che non fusse ritardata, ma conforme alli constitutionj loro fusse conosciuta da tutto 'l regno, mentre tutti si trouauano qui per occasione della dieta. Furono uditi con ogni benignità et non essendo loro stata data alcuna resolutione, hierj che furono chiamati di nouo da S. M^{ta} per la resolutione della dieta, ritornarono à far noua instantia, sopra la quale non hanno per ancora hauuto risposta.

Nell' istesso tempo, che questi furono ritenuti, fu dato ordine, che in Cassovia douesse esser ritenuto un signor Gasparo Omonaj pur dellj prencipali, li fratelli del quale sono qui alla

dieta ; ma pare che l'essecutione non habbia hauuto effetto ; perche egli si era retirato alli suoi castellj et si crede serà fuggito.

— — — — —
(Ered. a bécsi titk. áll. levéltárban, velencei dispaccik. 3. köt.)

VIII.

1569. október vége. Pozsony.

Dobó első folyamodása a királyhoz.

Sacratissima imperatoria et regia Maiestas, *stb.*

Propositiones M^{tis} V. sacrae quales mihi pro purgatione propter praesentem suspicionem obiiciuntur, humillime intellexi, ex quibus si M^{tas} V. sacra in hac praeterita dieta eas proponendi iudicibus regni ordinariis ac revidendi commoditatem clementer habere potuisset, quamvis satis iniuste et prave illa omnia de me M^{ti} V. sacrae prolata et delata sunt, sperassem tamen me in conspectu M^{tis} V. sacrae et regnicolarum facile expurgari potuisse. Verum clementissime domine, cum ex iisdem propositionibus intelligam mentem M^{tis} V. sacrae, negotium hoc iure revidere paratam esse, non tamen dies et locus specificatur vel exprimitur. Non enim latet M^{tem} V. sacram et praeteritis iam superioribus annis apud Transilvanum ut fidelitas mea erga M^{tates} V. magis firma et constans esse cognosceretur, quantas calamitas una cum uxore et liberis cum ultra triennium dira et acerrima incaptivitate teneremur, pertuli, ubi tunc quoque satis nimiam diminutionem virium defectumque vitae acceperam, ex quibus ab eo toto tempore integritas corporis mei pristina nullo modo restaurari potuit, imo isto quoque meo familiari morbo postea paulatim accedente et in dies magis ac magis crescente iam penitus exhausserunt consumantque eo magis, cum tali meae senectutis in tempore isto imbecili et aegro corpore existens in ista moestissima vincula sum coniectus ; ex ista enim detentione moderna ubi non modicum anxietatis et moestitiae habeo, si diuturna foret, nihil aliud expecto et spero quam solam mortem. Quamobrem domine clementissime et princeps piissime, supplico M^{ti} V. sacrae maxima cum humilitate, ob misericordiam et amorem dei omnipotentis et pro conservatione foelici sacratissimae imperatricis dominae meae clementissimae ac serenissimorum liberorum eiusdem M^{tis} V. sacrae, dominorum meorum, nec non illustrissimarum filiarum, dignetur M^{tas} V. sacra me per fideiusionem regni statuum pro nobis M^{ti} sacrae oblatam, aut aliam quamvis arctissimam firmamque usque ad comparitionem pristinae libertati reddi iubere, diemque brevem huic meae purgationi praefigere, ad quem diem (nisi mihi misero et tam debili

corpore existenti in hac miserabili captivitate mori ne contingat) fidem M^{tas} V. sacra clementer mihi adhibere dignetur, remoto ullo subterfugio, mora et excusatione, non secus quasi hic in vinculis essem, comparebo, meque de ista suspitione per delatores meos M^{ti} V. sacrae falso et iniuste oblata, iuxta leges regni omni modo expurgare studebo. Quod ut ex innata sua clementia Maiestas Vestra Sacra benigne praestare et me clementer exaudire dignetur, iterum atque quam submisise et humillime supplico.

Eiusdem Maiestatis Vestrae Sacrae

homilimus captivus et subditus
Stephanus Dobo de Ruzka.

In tergo: Humillima supplicatio Stephani Dobo captivi.

(Egykorú másolat a bécsi cs. államlevéltárban. Hungarica.)

IX.

1569. nov. 11. Pozsony.

Dobó kéré levele Harrach Leonárdhoz szabadlábbrhelyezése ügyében.

Magnifice domine et patrone mihi observandissime *stb.*

Scio Dⁿⁱ V. mag^{cae} notum esse, qualiter ego et dominus Joannes Balassa, apud suam Maiestatem dominum et dominum nostrum clementissimum per nonnullos nostros aemulos et delatores falso delati fuerimus, non autem in aliqua certa re, sed inaudita tantum causa, nos sua Maiestas detinere fecit, et nunc hic Posonii in castro seorsim in arctissima detinemur captivitatis custodia. Ego autem neque causam detentionis meae intellexeram, nisi post discessum suae sacrae caesareae Maiestatis ab hinc Posonio, secretarius¹⁾ suae Maiestatis dedit mihi aliquam scripturam ex iussu suae Maiestatis, ex qua tandem intellexi falsas et frivolas contra me delationes, per meos aemulos contra me excogitatas utcunque quas si prius intellexissem, sperassem et adhuc procerto credo iuste me ex illis coram sua caesarea Maiestate expurgare potuisse. Nihilominus ex eisdem scriptis intelligo, suam Maiestatem caesaream illa omnia, falso contra me prolata, velle iure mediante revideri facere, sed neque tempus aut certus dies aliquis revisionis iudiciorum est praefixus, unde aliquid certi sperare possem aliud, quam longam et diuturnam meam captivitatem futuram, ubi poenitus consumar. Nam et aetate mea iam senili ingravescente, et morbo quotidiano etiam adeo sum opressus, ut propediem nihil aliud sperem mihi nisi mortem ipsam. Et alioquin etiam autea satis taediosa erat mihi captivitas, quum penes fidelitatem domini et domini mei clemen-

¹⁾ Istvánffy a történetíró volt e titkár.

tissimi in Transilvania una cum coniuge et liberis, fratre meo carnali similiter, Dominico Dobo in Constantinopoli ultra triennium fuimus incarcerati, et in compedibus durissimam captivitatem fuimus perpassi. Vnde tandem et uxorem et liberos una cum fratre non secus nisi summa aliquot millium aureorum pactatione coactus eram redimere. His omnibus sic se habentibus, supplico Dⁿⁱ V. mag^{caē} tamquam domino et patrono meo longe confidentissimo, qui me et antea non parum apud suam Maiestatem promovit, et semper singulari suo prosequuta est patrocinio, ut prospecta inprimis mea innocentia et fidelium servitorum, si quae aliquando praestare potui et prospecta etiam hac mea senili aetate, velit mag^{ca} D^{tio} V. coram sacra caesarea Maiestate partes suas interponere mei causa, ne hic me mori contingat. Dignetur sua sacra caesarea Maiestas per certas ac firmas fideiussiones ab hac captivitate me eliberare, usque revisionem iuris, et profecto nunquam volo me a facie iuris et iustitiae abstrahere. Imo ita fideliter data fide me comparere velle obligo, ac si in vinculis detinerer. Et confido D^{nem} V. mag^{cam} ista pro me praestituram, inprimis propter deum altissimum et mortem filii sui unigeniti et prosperum successum D^{nis} V. mag^{caē}, longamque et diuturnam suam vitam, una cum uxore sibi charissima, filiorum et filiarum nepotumque omnium suorum. Ego vero quoad vixero, nunquam ero immemor beneficiorum D^{nis} V. mag^{caē} in me collatorum, sed semper omni posse meo in perpetuum reservare contendam. Caetera dicet hic familiaris meus mag^{caē} Dⁿⁱ V. praesentium exhibitor; cuius dictis eadem fidem adhibeat indubiam. *stb.* Datum in castro Posoniensi 11. Novembris 1569.

Eiusdem magnificae Dominationis Vestrae

Servitor
captivus Stephanus
Dobo de Ruzka mpria.

Külczim: Generoso ac magnifico domino, domino Leonhardo Harrach Sacrae Romanorum caesariae Maiestatis a consiliis intimo ac cubiculario supremo etc.

(*Eredeti Hungarica.*)

X.

1569. nov. 12. — Pozsony.

Balassa kéré levele Harrach Leonárdhoz szabaddábra helyeztetése ügyében.

Spectabilis ac magnifice domine, domine ac patrone veterane *stb.*

Dominationi Vestrae Magnificae iam adprime constare scio,

quomodo sacra caesarea Maiestas, dominus noster clementissimus ad quorundam aemulorum invidorum meorum falsam, inauditam et perditam technam ac delationem, ad mei detentionem adducta sit; ad quam mei detentionem suam Maiestatem non equidem miror adductam esse, propter astutias falsorum accuatorum meorum, tantis dolis contra me perperam fabricatorum. Sed credo neminem mortalium, sano praeditum consilio, esse posse, qui sibi ea de quibus falso apud suam Maiestatem delatus sum, de me persuadere posset: quod qui ab ipsa iuventute in Maiestatum suarum caesarearum aulis, servitiis et functionibus vitam traduxerim, meaeque aestimationis locum (deo sit gloria) semper cum virtute tutatus sim, nunc vicinus iam ultimae senectae, immemor mei et meorum, omnes labores, virtutem, expensas et ea quae aliquando inter et contra multas exteris nationes, penes sacratissimas Maiestates suas infracto (absit gloria verbis) animo gessi, hoc aetatis meae tempore, mihi meisque virtutibus praeccludens aditum, foedae ignominiae nota, non obfuscare sed (quod deus avertat) sepelire studerem. Supplicaveram itaque suae sacrae caesariae Maiestati, ut in hac praeterita dieta, coram frequentia omnium regnicolarum causam meam clementer revideri faceret, me enim paratum esse ad comprobandum innocentiam meam prodire, quemadmodum et ante detentionem pro hac re suae Maiestati supplicaveram. Verum sua Maiestas caesarea respondens sibi nunc ad revidendam eam tempus commodam non esse, in aliud tempus distulit. Cuius certum terminum cum nesciam, vereor longiorem hanc taediosam captivitatem nostram futuram. Quare Dⁿⁱ V. mag^{cae} ut domino meo longe confidentissimo supplico, pro sua in me veteri, multisque in rebus experta mihi benevolentia velit partes suas apud Maiestatem suam, dominum nostrum clementissimum mei causa interponere, dignetur sua sacratissima Maiestas caesarea (habita ratione fidelium servitiourum meorum quae inde usque a iuventute mea praestiti) me ad tempus usque iuris certis conditionibus ad plurimorum firmissimam fideiussionem pro nobis oblatum his vinculis clementer solvere, ut interim servitiis sacrae caesariae Maiestatis patriaeque adflictae inter caeteros suae Maiestatis fideles, pro virili fideliter operam navare possim, potius, quam moestissimam et taediosam in his vinculis vitam agere. Deus enim est mihi testis, quod etiam ibi, ob fidem datam et multorum fideiussionem firmissimam non secus ad mandatum suae Maiestatis statuto tempore obnixè comparere volo, et obstrictus ero, ac si in vinculis ipsis detinerer. Nam ubi ubi sim, vivus vel mortuus, semper suae Maiestatis fidelis servitor sum et ero etc. D^{uis} V. mag^{cae} autem pium ac immortale beneficium ego una cum posteris meis, eidem et poste-

ritati suae omni genere officiorum pro virili reservire conabimur etc. Datae ex castro Posoniensi 12. Novembris 1569.

Eiusdem spectabilis ac magnificae Dominationis Vestrae
Veteranus servitor
Jo : Balasi m. p.

Külczim : Spectab. et Magn. Domino domino Leonhardo Harrach. stb.

(Eredeti. Hungarica.)

XI.

(1569—70.)

Töredék a Dobó, Balassa és Homonnay ügyében eszközendő vizsgálat kérdő- és vádpontjainak fogalmazványából.

Interrogatoria contra Stephanum Dobo, Joannem Balassa et Casparum de Homonna promiscue.

Quod circa finem anni sexagesimi octavi, cum omnium opinione Transilvanus bello invasurus esset caesaream Maiestatem: Stephanus Dobó, Joannes Balassa et Casparus de Homonna multa egerint, quae non caruerint suspitione, ac si Transsilvano sese vel iam subiecissent, vel subiicere vellent.

Nam Dobó arcem ipsius Zerednie tum magna celeritate ampliare et fortificare cepit.

Et licet annis superioribus quando Turcae et Tartari eas regni Hungariae partes longe lateque ferro et igne devastarunt, hic Dobo paucissimos milites aluerit. Circa id tempus tamen, quando rumor de praedicto Transsilvani instituto fervebat, praecipuos quosque nobiles et primarios viros militares ad suum per-taxerit [servitium], promissionibus, muneribus et solutione prompta in singulos menses plurimos conduxerit.

[Idem etiam Casparus Homonnay pro qualitate facultatum suarum fecerit ¹⁾.

Conductos vero subinde ad Haghimasium Huztensem capitaneum miserit, a quo semper optime excepti, nec non equis et aliis similibus muneribus plerumque largiter donati fuerint.

[Idem etiam fecerit Casparus Homonnay ²⁾.

Quod Dobonis servitoribus ita liberum fuerit in ditione Transsilvani versari, ac si Dobó fuisset illius declaratus subditus.

Quod sui servitores publice inter semet ipsos et erga alios publice laudarint: fore ut plerique magnates a caesara Maiestate ad illum Transsilvanum deficiant.

¹⁾ és ²⁾ Oldalt az illető előző kikezdés mellett írva.

Quod Dobo subinde suas literas in Transsilvaniam miserit et sibi remissas receperit.

Quod Dobo nuntios Transilvani sub Huztensium comitiva ad se venientes, signanter vero Georgium Bochkaÿ insignem pessimorum quorumlibet Transsilvani consiliorum promotorem admiserit et interdum per aliquot dies apud se retinuerit; abeuntes vero militibus suis ad securiora comitari fecerit.

Quod Ladislaus Giulafy post factam suam ad Transsilvanum transitionem, servitores suos ad Dobonem miserit, et ita multa ultro citroque scripta et nuntiata sint.

Quod Casparus Homonnay et Dobo saepius convenerint et secreta consilia habuerint, saepissime vero internuntios hinc inde miserint.

Quod in omnium ore fuerit tam intra quam extra Transsilvaniam, quod Stephanus Dobo clam sese Transsilvano subiecerit idque omnes exploratores in Transsilvaniam subordinati et expediti confirmarint.

Addiderint etiam aliqui quod Dobo non contemnendam pecuniae summam Transsilvano mutuo dederit, eamque pecuniam Georgius Bochkaÿ ab eo levaverit et Kismariam versus abduxerit.

Quod Dobo praeter Casparum Homonnay singularem etiam intellectum habuerit cum Joanne Balassa, qui et ipse homines suos in Transsilvaniam miserit et defectionem agitarit.

Quod Transsilvanus eo tempore quievisset, nisi ab his tribus, Dobone scilicet et Balassa et Homonnay inprimis ad bellum provocatus fuisset, spe ei facta, quod ipsi adhaerere vellent.

Testes super articulis antecedentibus examinandi:

Joannes Rueber supremus capitaneus superiorum partium Hungariae.

[Stephanus Kenderessy ¹].

Franciscus Zaÿ,

Casparus Magochy,

Georgius Rakoczÿ,

Paulus Teregnie,

Franciscus Kalnasÿ,

Casparus Draskovicz,

Simon Forgach,

Secretarius Grundelius,

Anthonius Zekel,

Dominicus Zabo, servitor Anthonii Zekel,

Franciscus Bekeÿ,

Andreas Eurdegh nobilis intra Zeredniam et Munkach residens,

¹) Oldalt.

Anthonium Tektess (T e g z e s) nobilis septem milliaribus
citra Zathmarium inveniendus.

Joannes Mederÿ, qui prope Kÿs-Wardam commoratur.

Nobiles de Kÿsswarda.

Emericus Forgach,

Mathias Wiczmandi,

Sigismundus de Naaghmihal Quinque nobiles de Chycher	}	hi sub agitata practica ad Dobonis servitia recepti sunt.
---	---	--

Episcopus Chanadiensis,

Stephanus Homonnay,

Eius servitor nobilis, nomine Derechkeÿ,

Franciscus Baÿ capitaneus in Munkach,

Stephanus Henneyÿ praefectus in Pattak, — addita semper
questione, ut illi qui se hoc vel illud a suis amicis audivisse vel
accepisse dixerint, eos amicos nominent; locum etiam et tempus
aliaque indicia convenientia addant et expriment, quo et illi po-
stea, dum opus fuerit examinari possint.

Contra Dobonem interrogatoria pro personis particularibus

Quod cum tum temporis contra Transsilvani machinatio-
nes firmanda essent praesidia caes. Maiestatis: et ipse Dobo re-
quisitus fuisset pro aliquot equitibus suae caes. Maiestati remit-
tendis, siquidem in tanto rerum discrimine difficulter reperiren-
tur et ille eorum tanto numero non indigeret; renuerit id Maie-
stati suae caesareae, elato quodam animo ac si eorum ipsemet
opus habiturus esset, qui sciret quod Transsilvanus bellum esset
indicturus.

Admonitus praeterea ut si conspiracyem versus Maiesta-
tem caesaream agitari sciret, id Maiestati suae fideliter mani-
festare et in medium consulere vellet, quid ipsi videretur e con-
tra faciendum esse, omnia dissimularit et se nec de conspiracyem
ulla nec de iis qui conspirantes esse deberent, quicquam scire
dixerit.

Examinandi erunt seorsim: Joannes Rueber, Christophorus
Vngnad.

Quod Stephanus Dobo in quadam silva cum quibusdam
praecipuis hominibus Transsilvani circa noctem per aliquot horas
tractarit, et ita demum Georgius Bochkaj ad eum venerit et de
omnibus rebus cum eo concluderit.

[Examinandus Franciscus Zaÿ, a quo id ipse acceperit.] ¹⁾

Quod Transsilvanus scripsérít Joanni Balassa in mente

¹⁾ Oldalt, az előző kikezdés mellett.

Aprili istius anni sexagesimi noni, quod uno mense antea Georgium Bochkaÿ ad Dobonem miserit, ut eum admoneret et instrueret quomodo Dobo cum Joanne Balassa correspondere deberet et quod eo ipso tempore Georgio Bochkaÿ assignasset diversas litteras ad Joannem Balassa per eundem Dobonem dirigendas in negotio pessimo, quod in eisdem litteris exprimitur.

[Examinandi super inde Joannes Rueber, Stephanus Kenderesi].¹⁾

Quod in Zerednie praesente Georgio Bochkaÿ compositae sint obligatoriae Casparis Hommonay, in quibus Transsilvano se totaliter subiecerit et suam illi fidem promiserit et solenni iuramento confirmarit.

[Examinandi Joannes Rueber, Stephanus Kenderesÿ.]²⁾

Quod Stephanus Dobo posteaquam anno sexagesimo octavo metu quodam Posenio ad Lewam profugit, Joannem Balassa ad se accersiverit et valde secreto inter se consultarint.

[Examinandus Joannes Krusicz, Paulus Rubigall, Ulricus Dreilingh, Melchior Masko.]³⁾

Quod praesidium arcis Lewa postquam Dobo Zeredniam profectus fuit et rumores de praeparamentis ad bellum increbuerunt, auctum et ea ipsa arx postmodum strictius custodita fuerit, quam alias solitum erat.

[Insimili]⁴⁾

Quod milites in ea existentes speciem alicuius inclinationis ad rebellionem prae se ferre visi sint, et bombardariis suae caesareae Maiestatis accessus ad bombardas ad moenia et alia unde castra defenduntur, inhibitus fuerit.

[Insimili]⁵⁾

Quod Giulafius post suam defectionem dixerit exacerbatum esse Dobonem et sine dubio nunquam rediturum in conspectum ceas. Maiestatis sed adhaesituum Transsilvano.

[Audiatur Kenderessÿ.]⁶⁾

De literis una vice a Dobone ad Georgium Bochkaÿ in Kismariam missis et inde Waradinum ad Gabrielem Pekry directis qui eas postea tulit in Transsilvaniam peculiariter examinentur Andreas Eurdegh, nobilis intra Zeredniam et Munkach et Dominicus Zabo, servitor Anthonii Zekel, ille enim Andreas attulit eas literas Kysmariam, Dominicus vero detulit eas Waradinum.

Interrogandus est etiam Dominicus, quid tum temporis ex Andrea casu inebriato de Dobonis consilio audierit.

¹⁾, ²⁾, ³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾, és ⁶⁾ oldalt az illető *előző* kikezdés mellé írva.

Contra Joannem Balassa. Interrogatoria particularium personarum.

Relatum esse Maiestati suae caesareae quod dictus Balassa aliquando, maxime vero circa initium anni sexagesimi octavi, increbescente rumore de bello quod Transsilvanus contra caesaream Maiestatem moturus esset, servitores suos cum litteris in Transsilvaniam miserit, et inter alios una vice Nicolaum Nagh, qui tum temporis fuerit servitor magnifici Wolfgangi Balassa postea defuncti.

In eo autem expediendo modus iste sit observatus.

Quando nimirum Joannes Balassa una vice ex Lewa a Dobone, quo tum specialiter vocatus fuerat, Vetus-Solium reversus fuisset, illico vocavit ad se Wolfgangum Balassa cum eius servitore Nicolao praefato in quandam silvam intra Zolium et Wigles prope Lÿzkowicz. Quo cum convenissent, Joannes Balassa allocutus Wolfgangum his quasi verbis: nullam esse expectandam gratiam honorem se remunerationem a sacra caes. Maiestate, ideo de alio domino cogitandum et circumspiciendum esse; et collocti postea aliquantisper soli, diverterit tandem sermonem Joannes Balassa ad Nicolaum petens iuramentum strictissimum sibi praestari. Quod cum praestitisset Nikolaus, produxerit literas clausas et dixerit, quod eas Nikolao committeret, ista conditione, ut cum iis recta proficisceretur ad Hagmasium et eas illi soli aliasque prorsus nemini praesentaret, in quantum ipsi honor suus, fides et vita chara essent, et ambos Joannem et Wolfgangum et utriusque coniuges et liberos in extremum vitae et omnium fortunarum periculum coniicere nollet; gravissimam poenam ei minatus sit, si secus facturus esset et vicissim munera larga ei promiserit, si rem bene exequeretur. Edocuerit eum etiam quonam literas abscondere, quam viam sequi et quid respondere deberet, si ab eo ratio profectionis exigeretur.

Susceperit hoc negotium Nikolaus et ad Hagmasium pervenerit, is acceptis et lectis ad se datis litteris, recta currum conscenderit et Nicolao secum assumpto in Transsilvaniam festinarit.

Diverterit primo ad Casparum Bekes, quo et Chakius accurrerit, lectisque privatis litteris et collatis invicem sermonibus, illíco Transilvanum adierint, Nicolao subsequente, qui inde remissus in privatum hospitium. In quod postea Bekes, Chakius et Haghmasius percontatum venissent, quis esset status arcium Lewa, Wigles, Tibÿn, Kekkeu, Zolii etc. Respondente Nicolao pro ipsorum voto, discesserint, et paulo post scripto responso eum expedierint, nuntiantes ne Tokaium versus sed aliam viam ingrederetur.

Redierit ita Nikolaus cum litteris salvus ad Joannem Balassa, a quo postea uno mense vel circiter remissus esset cum

litteris ad Haghmasium. Tum vero Haghmasius solus ierit in Transilvaniam et inde responsum reportarit et tradiderit Nicolao, Joanni Balassa praesentandum, simulac referendum quod eo anno sexagesimo scilicet octavo bellum moveri non posset, in annum vero sequentem sexagesimum nonum Transilvanus summam rei aggressurus esset.

Testes huius rei, audiuntur: Udalricus Dreiling praefectus Novizoliensis, Paulus Rubigallus, Melchior Masko Muravensis et Joannes Krusitz, quid ipsi de hoc Joannis Balassa mali exempli negotio sciant.

Audiendus similiter et examinandus ipsemet Nicolaus Nagh super praemissis et super sequentibus additionibus.

An non audierit, quod Stephanus Dobo et Joannes Balassa defecturi essent ad Transilvanum et quod huic Diod, illi vero Sárospatak arces dono fuissent promissae? ubi et a quo ista audierit?

An non una vel altera vice Doboni etiam literas a Transilvano, vel eius adhaerente seu subdito aliquo attulerit?

An non Joannes Balassa aliis vicibus alios etiam servitores suos, signanter vero Petrum Pýnczý, Petrum Lýbechaý et Michaellem Horwath in Transilvaniam ablegaverit?

Examinandi praeterea iam dicti Petrus Pýnczý, Petrus Lýbechaý, Michael Horwath.

Num aliquando a Joanne Balassa cum litteris in Transilvaniam missi fuerint?

Quoties et quo tempore id factum sit et unde expediti sint et quis tum interfuerit?

An intellexerint in litteris negotium magni momenti, utputa defectionem, seditionem vel simile quippiam comprahendi?

Cuinam illae litterae scriptae fuerint et quorum opera ad illas in Transilvaniam venerint?

Quid isthic ex eis sciscitatum sit, quid viderint et quid audierint?

Num scripta responsa retulerint et quibus illa praesentarint?

Ad hunc modum examinandus erit etiam magna cum diligentia quidam Barrabas Nagh nuncupatus et modo apud Ruberum inveniendus. Extant enim litterae in Transilvania scriptae quae clare docent, quod in hoc negotio maximi momenti versatus fuerit.

Quod deliberatum fuerit, si Transsilvani agitatum consilium ad effectum deveniebat, Joannes Balassa vias quibus itur ad superiores partes, obsidere et custodire debuisset, ne illac ulla nova germanica praesidia pertransire potuissent, et ita facilius fuisset veterana simul et semel extirpare vel e regno eiicere.

[Audiantur Kenderessy, Joannes Ruber.] ¹⁾

Quod interceptae sint litterae, in quibus Transilvanus valde probarit hoc consilium.

[Joannes Rueber, Stephanus Kenderessy] ²⁾

Quod plurimum laudarit Transsilvanus Joannem Balassa, quod hic illi obsequia sua obtulerit et primo omnium ille viam regnum in suam potestatem adigendi demonstrarit et suam illi operam ad id liberaliter promiserit.

[Joannes Rueber, Kenderessy,] ³⁾

Contra Casparum de Homonna. Interrogatoria particularia.

Quod confecerit litteras obligatorias pro Transsilvano, praesente Georgio Bochkay, easque Transilvano miserit, in quibus sese Transilvano totaliter subiecerit, ei fidem suam obedientiamque promiserit et promissa iuramento confirmarit.

Testes Joannes Rueber, Stephanus Kenderessy

A fogalmazvány itt megszakad.

XII.

1570. jan. 20. Tapolcsány.

Kenderessy István Miksával tudatja, hogy Békés őt nagy ígéretekkel csalogatja János Zs. pártjára. Azt véli, jó lenne színből Békés szavára hajtani, mert ekként az összecsküvők dolgáról sokat ki lehetne tudni.

Sacratissima caesarea Maiestas *stb.*

Optime recordari potest Maiestas Vestra caesarea, quod hac praeterita aestate missus servitor meus in Transsilvaniam consilio Georgii Bochkay detentus ac in carceres detrusus fuit, qui miser post crebras examinationes torturae omnia fateri debuit, detentus a Junio usque ad Novembrem expectando ultimum finem vitae, qui demum ordinatione divina liber est redditus, sed quali astutia et caliditate dimissus, hic ex his intelligere poterit Maiestas Vestra caesarea. Primum rogatus si velit fidelitatem perpetuam in servitiis optatis ab illo vaivodae exhibere, ita quod exploratorem ageret, promisit tanquam qui semimortuus reviviscere cuperet, ut his quoque liberari posset; sic liber absolutus, mandatum habuit a Bekes ut maneret apud illum ad aliquod oportunitum tempus, qui postea vocatus in cubiculum, ac multis et variis interrogatus circumlocutionibus, quomodo potuit ad finem

^{1), 2), 3)} Oldalt az illető előző kikezdés mellé írva.

horum miserorum captivorum dominorum Maiestas Vestra pervenire, cum his dixisset se prorsus nihil audisse nec scire de his, Bekes dixit me esse praecipuum huius cognitionis in causa, qui iterum, o si ille ingratus patriae, immemor familiae hungaricae, suffocatus fuisset adhuc in visceribus matris suae; sed cum factum est, infectum fieri nequit, nihil itaque ut certo scias, restat, quam quod Maiestas regia ¹⁾ a te optat, ut mihi nunc iures in manibus, ea te fideliter perfecturum quae tibi nunc nomine suae Maiestatis iniungentur per me. Cum miser omnia pollicitus est; (benigne considerare dignetur Maiestas Vestra illorum inconstantiam quid et qua practica utuntur contra Maiestatis Vestrae fideles) Bekes dixit: vade absolutus a tanto crimine et memor sis gratiae regiae Maiestatis, quod si fidelis eris in his, reverendo conferre tibi promitto Maiestatem regiam duodecim colonos cum nobilitari curia; ibis imprimis ad tuum Kenderessy, qui si posset flecti a caesarea Maiestate, uti velit Maiestas sua vavoda opera illius etiamsi in magnis peccavit illi, de tanta gratia qua tecum usa est, exponendo demum illi tanquam a te, ut videat et bene consideret quid sit Germanorum auxilium, qualis charitas, qualis fiducia in Hungaros; putabit-ne solum se esse ex Hungaris cui fidem adhibeant, aut quem promoveant? libenter accipient servitium, quo usque praestare aliquid poterit, deinde spretus erit; sed si suo naturali principi quid talis exhiberet, nunquam esset immemor, praecipue quam clemens sit his dominus noster clementissimus, poteris illi persuadere, quod si fidelitatem tantam domino meo clementissimo exhibere proponet ibi manendo ad exiguum tempus, bona sua restituentur et longo maiora et utiliora pro certo donabuntur illi, postea gratus et acceptissimus redibit, qui non ultimum in aula obtinere poterit officium, modo assummat fidelitatem Maiestatis suae, indeque servire promittat in literis suis; poteris etiam illi nomine meo dicere, quod si hanc provinciam susceperit et ad me scripserit, non habere illum in toto mundo maiorem et fidiorem me amicum; quare nihil restat, quam ut si poteris labora ut flectas animum et propositum illius, vere dicere poteris illi quod apud Maiestatem suam regiam non erit ingratus nec ultimus. Cum his summa cum velocitate ad me dimissus fuit, sed cum me Cassoviae non offendisset, voluit Pragam venire, quem in itinere ex Vienna offendi, cumque talia ab illo mihi allata nova percepissem, eadem hora significata esse volui Maiestati Vestrae, cui et humillime supplico ne sibi dubium aliquod de me cordi admittat, nam iuro deo creatori meo quod nullis adversariorum promissionibus, nullis donis, nullis beneficiis a Maiestate Vestra ac eius posteritate defi-

1) T. i. János Zsigmond.

ciam et si haec ex intimo cordis affectu non procedunt, volo ut scrutator cordium me toti populo risui ac in obprobrium exponat.

Haec autem non ob causam ambitionis, vel perversi animi mei, unde notari possem a Maiestate Vestra, scribo, sed suscipere velim omnia genera honestorum in emolumentum regni Maiestatis Vestrae servitorum; quare cum tanto affectu avocor a fidelitate Maiestatis Vestrae, quod si illis solum verbis vel umbra fidelitatis aliquid promitterem, concrederentur mihi multa ex quibus participes bono cum fundamento omnium coniuratorum et sociorum agitatae machinationis esse possemus, verum quidem multorum rerum tum hungaricarum et thurcicarum certa esse posset Maiestas Vestra caesarea; meo tenui ingenio quiquid ad clementissimum beneplacitum Maiestatis Vestrae Caesareae efficere potero, totis viribus in his nitor, si Maiestas Vestra benigne contenta fuerit de his, mandet mihi Maiestas Vestra, nam alioquin id exhibere nec suscipere volo, ne dum postea ut malum me exhibeam, sed verumetiam mali viri etiam suspicione carere volo. Responsum expectabo Cassoviam Maiestatis Vestrae. Quam Deus optimus sanum atque foelicem diutissime conservet. Cui me humillime commendo. Datum ex itinere Cassoviensi ex Thapolchan. 20. Tamarÿ 1570.

Humilimus ac perpetuus servitor Maiestatis Vestrae caesareae

Stephanus Kenderessÿ mpria.

(*Eredeti Hungarica.*)

XIII.

1570. január. 23. — P o z s o n y.

Radéczy püspök és Kharling Miksdnak. Közlik vele a fogoly Dobó és Balassa részére előírt rendszabályokat.

Sacratissime imperator, domine clementissime . . . *stb.*

Cum ad partem informati essemus Joannem Balassam per multos dies non publice sed occlusa ianua cubiculi, in quo custoditur, cibum sumere, ac lectum suum lintheaminibus, clavis affixis, ampliori spatio circumdedisse, inter eaque tota ferme die latitare ac praeterea ipsum Balassam et Dobonem servitores suos custodibus eorum numero pares tractandisque armis aptos continue apud se habere; quoniam vero praefatus Dobó iam antea ex Transsilvanica captivitate opera et auxilio uxoris suae fuerit liberatus et ab uxoribus utriusque captivi accessus creber petatur, verendumque sit, ne per mulieres litterae et practicae vel etiam instrumenta ad evadendum apta et arma quoque occulte

ad captivos ipsos inferantur, vel litterae aliquae ab eis efferantur: propterea visum fuit utriusque captivi custodiae capitaneos Rotkircherum et Pflwgh unacum vicecapitaneo arcis Jacobum Mordaxium ad nos hodie accersire, illisque praemissa omnia fusius proponere. Et ut tutior sit custodia ac periculum evitetur, eorum quoque capitaneorum voto accepto, ipsisque idem nobiscum sentientibus hunc ordinem deinceps circa custodiam dictorum captivorum servandum esse decrevimus.

Et primo: ut penes quemlibet captivum non nisi duo servitores maneant in die, noctu vero penes Dobonem, cum sit aeger et podagricus ampliorique auxilio indigeat, duo, apud Balassam unus et quod ianua cubiculi amborum sit die et noctu aperta. Deinde quod nemo ad secreta colloquia admittatur, nisi talis persona intersit, quae verba prolata intelligat et capitaneo custodiae explicet. Item quilibet captivorum publice cibum sumat. Circumspiciant etiam capitanei custodiae diligenter et crebro omnes angulos et latebras cubiculi, ubi captivi servantur, ne qua machinatio ad evadendum committi queat, cautique sint, ne captivis ipsis et praesertim Balassio (qui Dobonem sanitate et agilitate corporis praestat) occasio evadendi e cubiculo pateat. Nam uti informati sumus, si e cubiculo evaderent, facile ex arce ipsa quae forinsecus omni munitione caret, aufugere possent. Atque haec erant clementissime imperator, quae circa custodiam dictorum captivorum necessario observanda et Maiestati Vestrae sacrae demisse significanda esse censebamus. stb. Datae Posonio die XXIII. Januarii anno M° D° LXX°

Sacratissimae Maiestatis Vestrae

fideles humilique servitores
Electus Varadiensis mp.
J. liber baro à Kharling mp.

(*Eredeti, Huugarica.*)

XIV.

1870. jan. 29. P o z s o n y.

Radéczy püspök a királyt tudósítja az Erdélybe szökött magyarországiak felől nyert hírekről, s a Dobóék elfogatása által okozott benyomásról.

Sacratissima Caesarea Maiestas stb.

Quidam Franciscus Gurgurÿch, miles condam Zigetiensis ex captivitate turcica a Constantinopoli effugiens, Thraciam, Bulgariam, Misiamque transiens pervenit in Transylvaniam, quo in loco mense fere integro conversatus, Gulaffium et Gÿczÿum vidisset et allocutus fuisset; deinde venit huc Posonium, ut ad Ge-

orgium Zrýni pertingat; iuvenis satis prudens, non ignarus ut arbitror latinae linguae, scripturaeque rascianae et croaticae. Huic me conveniendi aegestas occasionem fecit; mihi ipsum interrogandi dimoratio transsylvanica in causa fuit. Ac primum quaesitus a me, quid in Transsylvania audisset aut vidisset (nam turcicas res consulto negligens, praeterii, quod adhuc in Octobre elapso Constantinopoli profugisset); tum ille aiebat: Regulum iudice Forgachio misterium sanctae Trinitatis disputare, quamque non posset, Turca vetante, instituti belli prosequi rationem, Dei filio et misterio sanctae Trinitatis bellum indixisset. Gulaffium barbam alere, poscentique quae causa fuisset ut illic esset Gulaffius, fata et breves Germanos ita voluisse respondit, tractoque suspirio maledixisset, quod Turcarum caesar praesentem occasionem in Ungaria negligeret. Ubi taciturnus aliquantis per haesisset, paulo post, dissimulandum dolorem petita lyra existimasset. Vulgi rumore illic circumferri, regni proceres ad regulum transire voluisse: Dobonem et Balassam captos esse aegre ferrent, nisi quod Saxones tacita quadam significatione id ipsum non improbarent. Gýczyum non procul a Torda oppido aliquot colonos obtinuisse narrat; causas transfugii non alias praetenderet, quam quod aere alieno contracto solvendo apud nos non esset: quod etiam saepe petenti bona nusquam collata sint; alioqui honeste et reverenter de M^{te} V. loqueretur. Kamutium et Forgachium non vidisset. Servitores transfugarum nonnullos primo vere reditum ad nos parare cognovisset. Haec quamquam non videantur esse magni momenti, putavi tamen ea M^{ti} V. sacratissimae pro mea fidelitate perscribenda esse. Posenii 29. Januarii 1570.

Eiusdem Maiestatis Vestrae sacratissimae

fidelis servitor et capellanus
electus Varadiensis mpria.

(*Eredeti Hungarica.*)

XV.

1570. febr. 9. Pozsony.

Radéczy váradí püspök Miksához. Kijefiti az okokat, hogg néhány főurat miért szükséges a titkos bizottság elé idézni s kihallgatni az összeesküvés dolgában. ¹⁾

Sacratissima caesarea Maiestas. *stb.*

Ex his literis quas praesentibus addo, Maiestas Vestra sacratissima cognoscet, quid Georgius Hozutotj de eventu et morte

¹⁾ Radéczyra volt a titkos vizsgálatra való fölügyelet bizva.

Joannis Megyeri, testis in causa captivorum valde necessarii, ad me scribat. Sublatus enim ille morte, examinis occasionem effugit. Nec tamen desunt aliae personae quae aptae putantur ad examinandum. Illud non ab re queritur: num Nicolaus Bathorj cum aliquot servitoribus item Stephanus Homonaj nepos Ladislaj Gulaffy ex sorore, Stephanus quoque et Nicolaus de Kÿswarda, et Valentinus Banffÿ (cum de his quoque habita sit suspitio) in questionem et examen vocari debeant nec ne? Et si res in utramque partem habeat causas, quare vel debeat vel non debeat ab eis ea fieri inquisitio: mea tamen opinio haec est, ut persona Bathori ob reverentiam seclusa, reliqui omnes examinarentur; nam cum non in omnes, sed tantum contra duos captivos, Dobonem et Balassam inquisitio haec decreta sit: non video causam cur non merito paulo ante nominatae personae examinentur? Obesse enim nostrae causae non poterunt, praesertim interminata illis revelatione, ut hactenus ab inquisitoribus factum est; conferre autem meo iudicio plurimum posse videntur, nam et scire plurima et dicere accomodatissima possunt. Si enim aliquid prout suspicandum est, in eadem damnatione ipsi tractarint, nemo hoc melius certiusque quam ipsi dicent: si vero nihil horum fecerint, vel quod auditu cognitum habuerunt, apte dicent. Arbitror autem aemulum Maiestatis Vestrae sacratissimae ab his personis cum sint primariae et quae commodis eius vel abesse vel conferre multum potuissent, non abstinuisse. Etenim si fuerunt etiam in longinquo positi ab emulo solititati ad defectionem, non debet aliter existimari, quam personas quoque in propinquo loco sollicitatas esse. At verendum, ne conscii ipsimet sibi nihil ad rem nostram dicant, aut si dixerint, non pertinens ad rem dicant? haec vero contingere possunt. Sed tamen non puto tam atheos esse ut coacti iuramento falsum asserant: maxime quod contra falsos assertores tanquam periuros, severissimas leges regni habeamus, quorum metu coguntur persaepe etiam inviti verum dicere. Lex enim ungarica eiusmodi homines bonis privat, vitam summa ignominia afficit: veste enim rusica indutos, et zona canabea praecinctos, nudo pede, absque honore, ineptos ad qualescumque publicas et privatas functiones reddit; quam legem Ungari aucariam aut *ludas* appellant; nec tam occulta res potest esse, quin diuturnitate paulopost clarescat; fit enim ut scripturae fassio non depereat, et homines interim ex occasione falsum dixisse deprehendi solent, fierique hoc pacto ut metu aut non ausint (*így*) aut non possint nisi verum dicere. His igitur de causis puto debere fieri earum personarum examinationem, verum ego puto et non statuo, cum huius rei determinatio a clementi ac sapienti Maiestatis Vestrae sacratissimae iudicio consilioque dependeat; quoque celerius huius dubii cognitio inquisitoribus

transmitti possit: supplico Maiestati Vestrae sacratissimae humilime, dignetur super hac re mihi celerem et accuratam resolutionem dare.

Quod inquisitores Dobonis et Balassae servitores examinandos non putent: videntur pronunc non infirma uti ratione; verum si maior usus expostulaverit, non deerunt modi, quo pacto eorum copia haberi possit. Haec erant pro nunc Maiestati Vestrae demisse perscribenda. *stb.* Posonii 9. Februarii 1570.

Eiusdem Maiestatis Vestrae sacratissimae

fidelis servitor et capellanus
electus Varadiensis mpr.

(*Eredeti Hung.*)

XVI.

1870. febr. 25. Kassa.

Hosszutóti György tudósítja Radéczy István váradi püspököt a Dobóék ügyében kiküldött titkos vizsgáló bizottság működéséről.

Reverendissime domine, patrone mihi colende. Literae rev^{mae} D^{nis} V. una cum mandato sacr. imperatoriae et regiae Maiestatis nobis redditae sunt, quod magnificis dominis commissariis eius Maiestatis reddidimus, ac rationem consilii nostrii, mandatique illius suis Dominationibus exposuimus. Examinationem agimus eo praetextu, quo scilicet incepimus, adiuvant nos domini commissarii, verum quod sciunt, diu celari hoc nos potest. Nos sicuti in commissis habemus omni studio celare nitimur, tamen iam multis cognitum est, quid agamus; cuius rei evidens argumentum est, quod Joannes Baÿ servitor domini Dobonis nos accesserat, ac dixit se intelligere ex literis domini sui, ac etiam aliorum relatione, nos hic contra dominum suum inquisitionem facere, ob id nomine domini sui rogaret, ut eiusmodi inquisitionis copiam sibi faceremus, ut dominus suus se defendere posset intellecta inquisitione, cui respondimus nos in nulla inquisitione hic esse; sed de mandato imperatoriae Maiestatis domini nostri clementissimi expediti in aliis negotiis publicis regni cum dominis commissariis ad has partes essemus, nec de ulla inquisitione nobis constaret; et ita ille per nos dimissus est. Certum est multis iam negotium hoc constare, nihilominus nos omni conatu rem occultamus; ac examinatis iniungimus sub eodem iuramento, quod ad fatendum praestant, ne cuiquam quicquam de interrogatis, vel quod interrogati sint etiam, dicto vel scripto indicent.

Volebamus nos hinc conferre Sarospatacium, ut illis viciniore nobiles examinarem. Verum cum domini commissarii decreverint hic remanere per 14 fere dies, usi consilio domini generalis capitanei, visum est nobis quoque hic remanendum esse, ac nobiles illarum partium literis capitanei huc convocandos ac examinandos, cum et Agria, Debrecenio et aliunde certas personas huc advenire expectemus, et praesertim duos colonos de Cheege, quorum opera Georgius Bochkaj in perferendis et mittendis literis usus fuisse dictum est.

Ubi autem rev^{ma} D^{tio} V. nos admonet, ut omni arte, omni studio, omnibus denique viribus utamur, quo aliquid in rem nostram eliciatur: credat rev^{ma} D^{tio} V. nos omni studio, diligentia, arte et omnibus viribus ingenii in id dies et noctes incumbere, ut clementissimo domino et imperatori nostro fideliter, diligenter et pro voto eius imperatoriae Maiestatis serviamus, nec quicquam à nobis quod ad iustum et solertem examinationem pertinere videtur, omittitur. Sed aliud accipere non possumus, nisi quod datur. Id quod D^{tio} V. rev^{ma} tunc cognoscet, cum omnium fassiones perlegerit.

Joannes Mÿlÿth per nos est examinatus. Joannes Bornemÿzza, et quidam Stephanus Boÿar ex aula imperatoriae Maeistatis nondum sunt reversi, qui debebunt examinari, nam illi locupletes testes poterunt esse, cum Joannes captivus diu in Transsilvania fuerit, alter vero peditum aulae vaivodae Transilvanensis capitaneum egerit. Expectamus etiam resolutionem de examinandis Bathori, Homonnaÿ, Banffj, et Kisvardensi, qui iam semel cum quodam contemptu recusarunt. Praeterea expectamus etiam D^{nis} V. rev^{mae} consilium, an in reditu nobis eundem sit ad montanas civitates ad inquirendum, uti proximis literis ad rev^{mam} D^{nem} V. scripseramus, nec ne. Nam qui illic examinandi sint neminem scimus praeter servitores Balassae, qui nostro iudicio examinari non poterunt. Quomodo enim illi contra dominum ipsorum fateri poterunt, cui fide sunt adstricti? Desideramus tamen consilium D^{nis} V. et voluntatem; ei nos accommodabimus. — — —

Jubet rev^{ma} D^{tis} V. me de omni re exacte et accurate ad se scribere, id quod ego ex animo facerem, ac singulorum fassiones ad verbum describerem, verum dominus prothonotarius dicit id praeter sum officium esse, nec licere, ut quisquam fassiones testium intelligat antequam ipse autentice exhiberet ei cuius exhibere intererit. Oro igitur rev^{mam} D^{nem} V. ne hac de re erga me graviolem animum concipiat. Si tamen ea Maiestatis imperatoriae clemens voluntas, et etiam D^{nis} V. rev^{mae} fuerit, ubi cogno-

vero, ego singulorum attestaciones perscribam diligenter, ac ad eandem mittam *stb.*

Datum Cassoviae die 25 Februarii anno domini 1570.

Eiusdem reverendissimae Dominationis

studiosissimus servitor

G. Hozzwotj. mp.

Külczim : Reverendissimo domino Stephano Radecio, Episcopo Váradensi, ac consiliario et praefecto camerae Hungaricae *stb.*

(*Eredeti Hungarica.*)

XVII.

1570. marc. 9. — Pozsony.

Radéczy váradí püspök és Kharling Miksának. Tudatják, hogy Balassa János fogságából megszökött.

Sacratissima caes. regiaque Maiestas *stb.*

Hac nocte per cursorem expeditum Maiestati Vestrae sacr. de fuga Balassae significavimus. Jam diluculo facto, rem accuratius investigando, protulit nobis scriptum Balassae Mordaxius praesentibus inclusum, quod in porta cubiculi appensum fugiens reliquit. Nec aliud esse in causa fugae invenimus, quam ignaviam et desidiam custodum. Heri vesperi post caenam ante nonam horam capitaneo custode Rothkyrhero cum uxore sua coenante et potante ipso vero Balassa in cubiculo incluso et non coenante, non cloaca, uti prioribus litteris nostris, re nondum satis explorata, scripsimus, sed *muro amplissimo penes cloacam perforato* aufugit, relicta post se porta cloacae intrinsecus oclusae, quam custodes fuga animadversa difficulter aperuerunt. Ductos fuisse equos heri Balassio, quibus aufugit, intelligimus. Quo fit ut res haec practica, de qua semper metuimus, ab eo sit in effectum deducta. Ac nisi puer Balassae relictus dominum conventurus in cubiculum accessisset dominumque non adesse significasset, ne tum quidem fuga a capitaneo custode cognosci potuisset. Puer innocens mansit: conscius una secum aufugit. Narrat puer relictus, quod heri vesperi, ubi post octavam dominum convenisset, fuisset ab eodem eiectus et dictus sibi, ne rediret in cubiculum ante tactum nonae; nam haberet orationes quas ex usu absolvere deberet. Puer iuxta condictum domini ad horam nonam rediens, lumine incenso, dominum non invenit, retulitque id statim capitaneo Rothkirhero. Quod ubi capitaneus intellexisset, puer fere ab eo vulnere in caput illato extinctus est: et haec amplior ea de re certitudo est. Puerum interim ulteriori exami-

nationi una cum capitaneo Rothkirchero et custodibus detineri iussimus. Atque hoc pacto mandata aliquot, gravis et ampla instructio Maiestatis Vestrae sacr., nostra frequens admonitio capitanei et custodum negligentia in irritum venit. Uxor instrumenti fugae intulit, nam alius nemo potuit: quum admissi absque respectu conspicerentur et evolverentur. Ob id aliquando suasum fuit, ne uxores admitterentur; nam et Dobonem quondam uxor in Transilvania detentum, eliberasset. Instrumenta autem reperta sunt vectis ferrea, terebella, funis, cuneus ferreus, forceps. Hinc videri potest, qua diligentia usus sit capitaneus, quod angulos cubiculi prout commissum erat, singulis diebus non pervestigavit. Consilium nullum superest, nisi ut arces Maiestatis Vestrae sacr. ab eo quamprimum recipientur: cum audimus ex Veteri Zolio ipsum omnia fere asportasse. *stb.* Posonii die 9. Martii 1570.

Sacr. caes regiaeque Maiestatis Vestrae.

Humili fidelesque servitores
Electus Varadiensis mp.
J. liber baro à Kharling mp.

(*Ereleti Hungarico.*)

XVIII.

1570. decz. 11. — Speier.

[Trautson] Forgács Ferenczcel tudatja, hogy mentegető levelét, mely szerint neki a Dobó-féle ügyről tudomása sem volt, ő felségének bemutatatta; de a császár kezénél Forgácsnak bujtogató levelei ellenkező mentségeivel.

Magnifice ¹⁾ domine, amice observandissime.

Redditae sunt mihi literae D^{nis} V. ex quibus lubenter intellexi D^{nem} V. in illa causa non ignota, bonam et diligentem navasse operam. Id enim ut honeste et recte esse factum, ita honori, laudi, ac commodo Dⁿⁱ V. fore arbitror, praesertim si in eadem causa porro aliquid operae ac studii fideliter ponendum esse duxerit.

Ceterum quod ad D^{nis} V. personam attinet, non dubito eandem in memoria habere benignam illam gratiam quam divus quondam imperator Ferdinandus etc. inclitae memoriae, et modernus iam imperator Maximilianus secundus dominus noster clementissimus, ex singulari mansuetudine et clementia Dⁿⁱ V. fecerint, quae satis abunde testatur, D^{nem} V. nec honestam, nec iustam ullam earum rerum, quae voluntate eiusdem acciderunt, habuisse causam. Eius enim generis literae D^{nis} V. manu scriptae atque

¹⁾ Forgács már nem volt püspök: azért nem »reverendissime.«

ad plurimos diversosque homines corrumpendi, abalienandi et ad defectionem persvadendi causa missae, apud sacram caesaream Maiestatem extant, quae sane D^{nis} V. purgationi atque excusationi nequaquam congruere videntur. Pro meo tamen benevolo in D^{nem} V. animo, non dubitavi et literas eiusdem et excusationem sacrae caesareae Maiestati diligenter proponere; quidquid porro ad reconciliandum Maiestatis caesareae animum a me praestari poterit, nihil benevolentiae, studii, diligentiaeque praetermittam. Id, quod ad memoratas D^{nis} V. literas rescribere volui. Spirae XI. die Decembris. Anno Domini M.D.LXX.

Más kézzel: Francisco Forgach de Gimes.

(Egykorú a cs. cancelláriában készült irat, Hungarica.)

XIX.

1571. marc. 1. Pozsony.

Dobó folyamodránya a királyhoz, melyben szabadlábba helyezését vagy legalább nejeének hozzábocsátását kéri; meghívja a királyt gyámleánya Dobó Domokos árvájának lakadalmára. Végre a János. Zs ditiójában levő birtokai védelmezéseért esedez.

Sacratissima Romanorum imperatoria Maiestas. *stb.*

Juxta dei optimi maximi et sacrae imperatoriae Maiestatis Vestrae benignam voluntatem, sub diuturna ac durissima custodia istius crudelissimi carceris, et alioquin meo corpore satis miser et imbecilis adhuc affligor, ergaque humiles meos clamores benignae Maiestatis Vestrae sacrae imperatoriae aures eousque sunt oclusae, ut ne minimam quidem partem meae submissae deprecationis a Maiestate Vestra sacra adhuc humillime impetrare potui. Pientissime ergo caesar talis veterani et maxima infirmitate exhausti servitoris, qui Maiestatibus Vestris sacris, universae videlicet Austriacae domui, cum universa sua familia perpetuo fideliter et constanter inservivit innocentiae clemens respectum habendo, iam-iam tandem clementer recordare, eiusque deprecationi benignas aures porrigere ac voti computem reddere ut digneris, propter deum maximum quam humillime supplico. Sub idem enim temporis quo in his vinculis teneor, filia condam Dominici Dobo fratris mei uterini orphana, quam sub tutela mea habui et enutrivim, magnifico Stephano Pereni comiti comitatus Ugocha legitimo matrimonio desponsata est, cuius restitutioni primus dies mensis Julii per dictum Pereni à me expostulata est; cuius virginis mater cum ad secunda vota se contulisset, quam inordinate et ignominiosse e nostra domo et ipsa sit ex-

trusa, Maiestatem Vestram sacram non latere scio. Si ergo et dicta virgo orphana tam incuranter et dedecore emaritari et extrudi contigerit, mea domus et familia plane coram omnibus exosa et infamis haberi incipit eamque adire abhorrebit, me enim quasi omnis ingratitude ergaque fratres alienitatis universus populus reum et parentem esse existimabit, sicque et sors filiae meae, cum et ego deo maximo volente ea non caream, omnino ignominiosa et contemptibilis erit futura; quod ut non contingat deusque maximus avertat, Maiestati Vestrae sacrae uti imperatori piissimo et clementissimo per superos et felicem Maiestatis Vestrae sacrae vitam humillime supplico, ut iam tandem meae calamitati finem benigne faciendo, dignetur Maiestas Vestra sacra liberum me restituere, ut eius orphanæ virginis pia ac diligens cura cum praesentia mea possit diligentius exequi alioquin enim non solennitas nuptialis sed celebratio funeralisque pompa die dicto celebratur eritque futura.

Porro iam dictae virginis parens Dominicus condam Dobó in vivis adhuc existens, quanta servitia fidelia diversis in locis tam erga Maiestatis Vestras sacras, quam regnum et praesertim in obsidione Lippensi exhibuerit, plane omnibus constat, qui omnium primus in expugnando murum ingressus est, item oppidum Zathmar cum obsideretur per Turcas, eius praesentia intus oppido existens quid profecerit, alterius declarationi committo. Respectum itaque benignum Maiestas Vestra sacra ipsius et totius familiae nostrae servitorum ac orphanæ virginis clementer habendo, supplico humilime Maiestati Vestrae sacrae dictam nuptiorum solennitatem praescripta prima mensis Julii die in domo mea Zeredniensi futuram, sua maiestati praesentia dignetur benigne condecorare, quam Maiestatis Vestrae gratiam donec vivo humillime et perpetuo reservare studebo.

Ubi vero Maiestas Vestra sacra adhuc nihil clementi de liberatione mea statuere dignabitur, meaque ingens calamitas ulterius prolongari debet, supplico saltem in eo Maiestati Vestrae sacrae quam humillime propter deum, dignetur meam conjugem ad me mittere, cum qua, ut tam de emaritatione et restitutione virginis quam eius sponsalitiis ac reliquarum rerum id contentium ordinatione possim colloqui disponereque, et cum advenit, illi cui intererit clementer mandare ut interim donec apud me manserit (cuius apud me conservatio praesertim propter instantem et appropinquantem nuptiarum diem locique ipsius et itineris ob longam distantiam quam in veniendo et redeundo per mensem vix perficere potest, non longa fiet) continuo liceat apud me manere; quam Maiestatis Vestrae sacrae erga tam imbecilem fidelem eiusdem subditum gratiam deus maximus optimus retribuatur.

Ceterum quia ipsius virginis tam mater quam reliqui consanguinei et affines maiori ex parte in ditione et sub potestate Transilvanici sunt constituti manentque salva Maiestatis Vestrae gratia, humillime à Maiestate Vestra sacra intelligere et certior fieri cupio, ad dictam solennitatem nuptialem et convivium in domum meam, an liceat eos invitare et admittere aut non, absque enim clementi Maiestatis Vestrae sacrae voluntate eos nec invitare nec in domum meam intromittere volo vel cupio,

Postremo imperator clementissime, sic mihi audire contigit ut Transsilvanus et sui subditi postulant, ut bona haereditaria fidelium subditorum Maiestatis Vestrae sacrae in illis comitatibus, quos Maiestas Vestra sacra sibi possidenda concessit, habita, a suis legitimis dominis abalienarentur, ipsisque omnino possidenda relinquerentur. Itaque cum certum sit plurima bona fidelium subditorum Maiestatis Vestrae sacrae in illis comitatibus haberi, pro quibus apud Maiestatem Vestram sacram et eos humillime instare non dubito intelligoque, mihi que certa bona in illis comitatibus sint, quae bona etsi tot disturbia intercessere, nequaquam tamen eorum possessioni abstinui, imo uti legitimus haeres possedi et obtinui possideoque etiam modo, quae bona non diu per Franciscum Nemethy saltem ante obsidionem Tokayensem fuerant suis servitoribus distributa et per eos distrahuntur etiam modo: ius tamen meum integre in eis conservo et possideo. Quapropter supplico et in eo humillime Maiestati Vestrae sacrae ut cum legato Transsilvanico dignetur inter suos fideles subditos et de eisdem bonis meis quam benigne recordare et tractare, ut ab eorum mala et illegitima possessione dicta mea quoque bona liberentur mihi que tanquam legitimo haeredi possidenda restituantur. Super his omnibus ut sacra imperatoria Maiestas Vestra post tantas ingentes et diuturnas misérias iam tandem recordare et misereri clementesque et benignissimum cum libertatione responsum dare dignetur, propter deum maximum Maiestatis Vestrae et dominae imperatricis charissimumque liberorum felicissimam et longaevam vitam, quam humillime supplico. Datae ex castro Posoniensi mensis Martii prima die, anno DLXXI.

Eiusdem Maiestatis Vestrae sacrae

humilis subditus et captivus
Stephanus Dobo de Ruzka.

(Eredeti Hungarica.)

XX.

1571. martius 13. Prága.

Miksa resolutiója Trautson által Dobó marc. 1-jén kelt folyamodására.

Illustrissimus Dominus Trautsemius Stephano Dobo de Ruska comiti Barsiensi.

Magnifice domine *stb.*

Quas prima die Martii. D^{tis} V. ad sacram caes. Maistatem dominum nostrum clementissimum atque ad me dedit literas, Maiestati suae ipse exhibui. Quibus perlectis Maiestas caes. in hanc sententiam clementer se resolvit, eamque per me Dⁿⁱ V. significandam esse duxit. Videlicet quod Maiestas sua plane statuerit absolutis hic nonnullis regni Bohemiae negociis, isthuc se brevi recipere, atque ad res Ungariae cogitationes atque studia sua convertere: interea Magnificentiam Vestram decere hunc tam exignam moram aequo animo tolerare.

Quod vero ad licentiam invitandi ad nuptias consanguineos et propinquos in ditione serenissimi principis Transsilvaniae existentes, attinet: Maiestati suae magis quidem probari si eiusmodi invitatio praetermitteretur; si tamen D^{tis} V. aliquos omnino nuptiis adesse desideret: quanto pauciores ex aliena ditione accerserentur, tanto id Maiestati suae gratius fore. Num vero Maiestas sua familiarem aliquem, vel aulicum suum ad nuptiarum solennitatem illuc mittere velit, nihil de eo adhuc certi constitutum est. Clementissime tamen Maiestas suae consentit, ut D^{tio} V. suam accersere coniugem et eam apud se aliquandiu retinere possit, de qua etiam re sua Caesarea Maiestas ad Posonienses officiales litteras scriptura est.

De bonorum vero possessione, de quibus D^{tio} V. in literis suis mentionem facit D^{tio} V. rationem illius negotii suo tempore cognoscet. Id Maiestas Caesarea ad D^{nis} V. litteras me respondere voluit *stb.*

Datum Pragae die XIII. mensis Martii anno LXXI.

(Egykoru másolat. Hungarica.)

XXI.

1571—72 (?)

A Kenderessy István árulása és hamisításai ügyében a magyar tanácsosok elé terjesztett királyi leirat fogalmazványa.

Decretum pro consiliariis Hungaris in negotio Kenderesy.

Cum non ita pridem sacrae caes. regiaeque Maiestati, domino nostro clementissimo dominus Gabriel Maylat humilime exposuerit, Stephanum Kenderessy sibi viva voce retulisse, exhi-

bitisque ea de re literis tam a Maiestate Sua quàm vicecancellario subscriptis demonstrasse, quod cum caes. Maiestate egerit de recuperandis ipsius Maylotii bonis in Vogaratsch (Fogaras) castro Transsilvaniae sitis, quodque Maiestas Sua opera ipsius adducta eorundem bonorum restitutionem suscepit promovendam; item quod ipse Kenderesius cum sibi propter nonnulla Maiestatis Suae magni momenti negotia hac illac peregrinandum esset, causam illam singulis Maiestatis Suae consiliariis diligenter commendaverit; prout haec omnia ex adiuncto Maylatii scripto litera *A.*¹⁾ signato latius patent. — Quia vero nec Maiestas caes. regiaque, nec vicecancellarius tale quippiam a praedicto Kenderesio vel quovis hominum unquam propositum nedum tractatum vel ad ipsum Kenderesium per litteras aut alio quovis modo delatum fuisse meminisse potuerunt: Sua Maiestas rei novitate variisque coniecturis mota, non immerito eam de dicto Kenderesio concepit opinionem, quod vanis rerum indiciis domino Maylatio impositurus, assertas caes. Maiestatis litteras, eidem Maylatio exhibitas in quibus de loco Vogaratsch mentio fieriasseritur, ipsemet de industria excogitaverit ac conscripserit et fortassis aliarum etiam complurium sinistrarum machinationum conscius sit; ideoque eundem custodiae tradi et de adiunctis interrogatoriis littera *B.* signatis aliquoties examinari curavit. Quid autem ad singula protulerit, ex eiusdem responsis littera *C.* notatis apparet. Inter alia autem manifeste confessus est, se caes. Maiestatis litteras schedulam quandam iisdem affigendo adulterasse.

Praeterea in sui excusatione apud caes. Maiestatem adiunctam supplicationem littera *D.* signatam produxit. — Visum autem fuit Maiestati Suae dicta Kenderesii responsa ad capiendam desuper uberiores informationem domino Maylatio esse exhibenda. Qui Maiestati Suae ternas Kenderesii litteras ad ipsum Meylotium hungarico idiomate scriptas, littera *E.* signatas originaliter transmisit, simulque exposuit ut accusatorem ageret, sed caes. Maiestati ea saltem denunciare voluisse, quae in negotio, quod sibi videtur, pro arbitrio statuere possit.

Quia vero ex litteris illis, id quod *Kenderesius antea negaverat, manifeste apparere videatur, quod scilicet eo modo Kenderesius a domino Maylotio pecunias extorquere voluerit* et propterea ipsi non solum de componendis ex sententia rebus spem fecerit, sed etiam affirmaverit et Maiestatem Suam hac de re cum domino Bekes egisse et ipsum etiam, ut supra dictum est, causam eam (quod tamen vanum et confictum esse ipsemet fateatur) Maiestati caes. ac supremo eiusdem curiae magistro caete-

¹⁾ Sajnos hogy úgy ezen, mint a többi melléklet veszendőbe ment.

risque consiliariis commendasse. Sua itaque Maiestas ternas litteras ipsi Kenderesio originaliter exhiberi copiasque earundem communicari iussit, qui chyrographum et sigillum recognovit illasque litteras eo quo ex adiuncto scripto littera *F.* signato patet modo excusavit.

Praeterea idem Kenderesius specialis scripto littera *G.* signato obtulit se varios tractatus praesertim vero ea quae superiori anno 69. in Transsilvania de Joanne Balassa, Stephano Dobo et aliis fuere agitata, propalaturum.

Et quamvis pluries ipsi iniunctum fuerit et quocumque posset modo litteras et documenta illa nancisceretur; semper tamen ea est usus excusatione, se id quoad in vinculis detineretur, praestare non posse.

Porro quia saepedictus Kenderesius aperte professus est, se non solum tractatum Transsilvancorum cognitionem habere, sed originalia etiam principalium litterarum in negotio illo ultro citroque datarum nancisci posse, suae proinde Maiestati non abs re in mentem venit, ipsum fortassis iisdem tractatibus, litteras adulterinas conscribendo intervenisse, praesertim cum Balassa litteras per ipsummet productas et suo nomine ad principem Transsilvaniae et dominum Bekes scriptas repudiavit, nec pro suis acceptare voluerit. Ideoque Sua Maiestas ea de re tunc statim ipsum Kenderesium audiendum duxit. Qui non obscure innuit se quidem ipsius Balassae nomine aliquam epistolam adulterinam confecisse, id autem palliare voluit, sicut ex copia sui scripti sub littera *H.* liquet.

Cum itaque ex multis et evidentibus quae undique emergunt, coniecturis atque indiciis manifeste appareat, eundem Kenderesium minus recte sibi esse conscium at ex viva ipsius relatione constet, *quod litteras caesareas schedulae cuiusdam affixione adulteraverit, dominum Maylotium, ut ipsum argento emungeret, spe vana suspensum tenuerit; falsas quoque litteras Balassae nomine confecerit*, ac praeterea exactam tractatum Transsilvanicorum notitiam prae se ferat, litteras quoque ea in re ultro citroque scriptas originaliter nancisci posse innuat; ad haec annis abhinc aliquot non levis etiam contra ipsum suspicio orta sit et propterea in vincula coniectus, postmodum vero ex gratia iterum dimissus fuerit: sua proinde Maiestas caesarea regiaque a dominis consiliariis Hungaris iam hic congregatis clementer postulat ut re probe cognita, diligenterque ac matura deliberata, Maiestati Sua quid de saepedicto Kenderesio statuendum videatur aperire velint, cum Sua caes. Maiestas nil magis desideret quam veritatem, quocumque modo id legitime fieri possit, investigare. Exequuturi sunt in eo praedicti domini consilarii Hungari omnimodam

Maiestatis suae voluntatem; quibus quod superest caes. regiaque Maiestas gratia atque clementia sua benigno admodum est propensa.

(Fogalmazvány.)

XXII.

1572. martius 28.

Miksa leirata Rudolf és Ernő főherczegekhez, hogy az összeszküvéssel rádolt magyar urak ügyét a magyar tanácsosok s azok kik az elfogatáskor véleményadásra szólítottak, vegyék tárgyalás alá s a főherczegek biztosítsák a rendeket Miksa jó indulatáról.

Maximilian der annder stb.

— — — — —

Über das auch Eure Liebden hievor wegen des Dobo Istwan, Johann Balassa vnd Caspar Homonnaj sonnich vnd gehorsamlich intercediert, beschiecht solches yezt auch von allen ständen vnser cron Hungern in gmain; wie disz ain sonnderer derwegen in ir landtags anntwort inserirter articl wermag. Nun wären wier in dem sowol als in annderm, zuorderist E: L: vnd dann inen den getrewen stännden zu wilfarn nit vngenaigt, daneben aber vnser reputation vnd hochait in gueter achtung zu haben, auf das durch zu uil vbrige wilfarung vnns an derselben nichts benommen werde. Demnach vbersenden wier hieneben etliche scrifften E. L., daraus zu vernemen waserlai sachen wider ermelte dreÿ personen anfangs sein fürkhumen, die vnns bewegt haben, gegen inen das so biszherr fürgehoffen, vnd darin sy noch steen, nach vnser hungrischen räth vnd etlicher fürnamisten hungrischen herrn vnd vom adl rath vnd guetbedunckhen vnd mit aller stänndt vorwissen auf gemainen landtag verschinen neuen vnd sechzigisten jars fürzunemen. Vnd gesinnen an E. L. vätterlich vnd genadiglich begerent, E. L. wellen erstlich die jhenigen hungrischen räth vnd lanndsleuth so hievor vber diser sachen gesessen, mit solchem aufmerken das iren khainer vbergangen werden, vmb der offension willen, dafür es dieselben, wanns beschehen solle, achten mechten, zu sich erfordern, vnd im fahl deren etliche mit todt abganngen oder sonst der zeit nit verhanden, nach der vberigen vnd gegenwüertigen sonndern räth guetachten, an derselben stell andere herzueziehen, vnd mit inen alles vleisz berathschlagen, vnd ir aller guetbedunckhen mit allen vmbstannden, was in angemelter wichtigen sachen vnns, one vnser dignitet vnd hochait nachtl vnd verkhlainerung zuthuen oder zulassen sey, förderlich hieher ver-

ordnen wellen, vnns darauf aines entlichen beschaidts zu enntschliessen, vnnd desselben zuuorderist E. L. vnnd mergedachte gemaine stanndt vnnsrer cron Hungern auf obangemelte ire intercessionen zuerindern haben.

Insonderhait aber haben E. L. neben den anndern schriff-ten zwaÿ schreiben in hungrischer sprach, ains von dem Francisco Forgatsch, gewesznem bischof zu Wardein, vnnd das annder vom Giulaffi Laszlo auszganngen, welche erst seithero vnns sein zuekhumen, darinn das jhennig dessen anfangs dises gannzen hanndls obangemelte personen beschuldigt worden, sonnderlich souil den Ballasa Janusch betrifft, guetermassen gesterckht wurdet; welche zwaÿ schreiben E. L. den hierzuegezognen sonndern hungrischen rathen vnnd lanndtleuten auch fürlegen wellen, daraus souil desto mer, für vnns zubeckenchen fassen mügen, doch sollen E. L. solche zwaÿ schreiben als palt widerumb zuruckh nemen, vnnd die hinnach vnns neben anndern schriff-ten widerumb zuekhumen lassen.

Vnnd im fahl die hier zuegezognen rath auch herrn vnnd vom adl mit ihren ratschlogen auf diser drey personen begnadung abermals giengen, mügen E. L. inen die vertröstung thuen, das E. L. gueter zuersicht auf ir weitere intercession solches bey vnns zu erhalten.

Wann wir aber auf dato aigentlich nit wissen khonden, ob Johann Ballasa auf die an in auszganngen citation vnnd ober- schickhtes glait werde gewiszlich erscheinen, oder ob ime auch das glait also zeitlich zuekhumen, dasz er ehe dann E. L. dise hanndlung werden fürnemen, zeitlich genug wierdet compariren khünden vnnd aber E. L. dannoch auch im selben fahl wissen, wes sÿ sich sollen verhalten, so ist disz vnnsrer gnadiger will vnd mainung, das E. L. in fahl er Balassa nit gegenwürtig, was sein person insonderhait belangt, darunter sonnderlich auch die obangezaigten zwaÿ, des Francisci Forgatsch vnnd Giulaffi hungrische schreiben verstanndem werden, als die zum maisten taill ine antreffen, anfangs der handlung den hierzuegezognen sonndern, rathen, auch herrn vnnd vom adl nit sollen fürlegen, sonnder allain das was zu des Dobo vnnd Homonnay sachen diennstlich ist.

Vnnd wann dann vber disz E. L. die notturfft werden eingenumen haben, aller erst dann wellen E. L. ir der rath auch herrn vnd vom adl guetbeduncken erfordern vnd anheren, was gegen dem Balassa, als er auf beschehne citation vnd vber- schickhtes glait (sonnderlich da man des gewiss, das ime dasselb zeitlich gnueng ist zuekhumen) weiter fürzunemen sein mechte, vnnd wellen allszdann vnnsz dessen souol als des anndern vnn-

lice ad pedes M^{tis} V. s. procidentes seseque humiliantes, M^{ti} V. s. gratias agerent, quod indignationem suam ab illis amoverit et in gratiam eos receperit: offerendo se pro hac gratia suam fidelem et constantem omni tempore erga M^{tem} V. s. promittitudinem; quodque eo facto litteras reversales hac de re M^{ti} V. s. dare debeant. Cuius suae sententiae non paucas etiam dixit rationes, omnes eo tendentes, ut appareat, non iniuria illos fuisse detentos et gratiam quoque non super re nulla sed aliqua illis esse factam. In casu autem, quo Dobo propter suam infirmitatem personaliter hoc facere nequeat, posse hoc praestare loco ipsius filium suum nunc istic existentem.

Quas diversas partium sententias M^{ti} obsequenter perscribendas duximus, ut cognito quid actum sit, nos de sua ulteriori benigna voluntate quamprimum edocere possit.

Et postquam Joannes Balassy habito etiam salvo conductu non comparuit; quaesivimus ab iisdem, quos diximus, quid ultra de illo videatur faciendum: qui unanimiter concordant, negocium lilius relinquendum esse in eodem, quo hactenus fuit, statu, usque ad futuram dietam: eo quod ne forte interea suadentibus amicis M^{tem} V. s. debito modo placaturus videatur, vel si hoc negligat, M^{tas} V. s. in dieta illa de eo statuere queat, prout illius delictum et contumacia mereantur.

Quod ipsum quoque s. M^{ti} V. significandum duximus *stb.*
Datum Posonii XII. die Aprilis anno domini MDLXXII^o

Eiusdem sacratissimae Maiestatis Vestrae

obsequentissimi filii

Rudolphus mp.

Ernestus mp.

(Eredeti, Hungarica.)

XXIV.

1572. april 15. Bécs.

Miksa Rudolf és Ernő főherczeghez. Dobónak és Homonnaynak a magy. tanácsosok egyik részének véleményét fogadván el, megkegyelmez. Balassát sem akarja kétségbeesésre hajtani s azért kiengesztelésével a két főherczeget bizza meg.

Maximilianus secundus . . . *stb.*

Serenissimi principes, filii charissimi. Accepimus Dilectionum Vestrarum litteras die duodecimi aprilis de negotio Joannis Balassae, Stephani Dobonis et Casparis Homonnaÿ ad nos datas. quibus nos D^{nes} V. pro sua obsequentia, quid hac in re videatur fidelibus nostris consiliariis Hungaris et ceteris, qui antehac huic consultationi fuerunt adhibiti, sufficienter edocuerunt ac de nostra mente ulterius informari petierunt. Ac sicuti

ea omnia à D^{bus} V. paterno et benigno admodum animo accepimus, ita iisdem nostram hac in parte sententiam atque voluntatem citra moram duximus aperiendam. Ideoque D^{nes} V. latere nolumus, quod licet adversus praefatos Balassam, Dobonem et Homonnay non abs re aliquid indignationis conceperimus et in ipsos meriti gravius aliquid statuere possimus: benigna tamen ratione habita accuratae intercessionis ab omnibus incliti illius nostri Hungariae regni statibus atque ordinibus, inprimis vero a D^{bus} etiam V. interpositae, erga ipsos gratia potius et mansuetudine, quam iuris rigore uti decrevimus.

Quia vero de modo gratiae concedendae sententiae variant hocque loci de conservanda etiam autoritate atque existimatione nostra agatur, nos sane eandem nequiquam arbitramur negligendam. Idcirco postposita prima, qua nostrae dignitati minus consultum videtur, secundam eosdem in gratiam recipiendi rationem clementer admittimus, volentes ut Casparus Homonnay D^{nes} V. huc in aulam nostram sequatur, idoneoque loco, tempore et modo gratiam sibi factam nostrae clementiae atque benignitati acceptam referat, fidemque et obedientiam constantem et sinceram inviolabiliter deinceps quovis loco et tempore retinendam et comprobendam offerat.

Idemque Stephanus Dobó etiam, cum per valetudinem non difficulter accedere possit, ibi loco et nomine nostro D^{bus} V. personaliter, hic vero coram nobis per filium suum praestet.

Porro ad Joannem Balassam quod attinet, licet negotium illud communi et unanimi omnium voto atque sententia in eo quo hactenus fuit statu ad futuram usque dietam relinquendum videatur: nos tamen ipsum in eo loco intra spem et metum diutius teneri suspensum, periculi plenum, ideoque longa satius iudicamus illum idoneis modis atque rationibus ad debitam potius obedientiam reduci, quam animo fluctuantem ad desperationem adigi. Ac proinde a re minus alienum videtur, ut D^{nes} V. respondendo ad supplicationem iisdem suo nomine oblatam, quam praesentibus adiunctam remittimus, ipsi ostenderent: eam esse animi nostri clementiam, ut de gratia obtinenda minime ambigendum videatur, simulque suaderent ut tum salvo conductu tum in primis aequanimitate nostra contentus, sine mora sese in aulam nostram conferret, seque ac causam suam benigno arbitrio nostro subiiceret, sibi que omnino persuasum haberet, ipsum clementer tractatum iri, affirmando, D^{nes} V. pro sua in ipsum affectione nunquam tale quippiam esse suasuros unde periculi aliquid verendum videatur. Quemadmodum etiam nobilis fidelis nobis dilectus Joannes Trautson *stb.* intimus consiliarius et supremus noster curiae magister ipsi in eandem sententiam scribet. — —

Datum in civitate nostra Vienna, die decima quinta Aprilis anno domini MDLXXII. *stb.*

Earundem Dilectionum Vestrarum

bonus parens
Maximilianus mp.

Vidit Jo. Bapt. Weber mp.

Külczim : Serenissimis principibus Rudolpho et Ernesto . . . *stb.*

(Eredeti, a comit. hung. közt.)

XXV.

1572. april 16. Pozsony.

A szabadon bocsátott Dobó István térítvénye.

Ego Stephanus Dobo de Ruzka fateo et recognosco per praesentes quibus expedit universis. Cum sacra Romanorum caesarea Hungariaeque et Bohemiae regia Maiestas, dominus meus clementissimus, ratione accuratae intercessionis ab omnibus incliti istius regni Hungariae Statibus atque Ordinibus, imprimis vero a serenissimis principibus, dominis meis clementissimis Rudolpho et Ernesto archiducibus Austriae factae, suam erga me conceptam indignationem deponere et erga me gratia potius et mansuetudine, quam iuris rigore uti dignata sit, ea conditione ut hanc gratiam loco et nomine suae Maiestatis praefatis serenissimis principibus dominis meis clementissimis hic Posonii ipsemet, isthic vero Viennae filius meus meo nomine Maiestati suae caes. acceptam referre deberem, me invicem recipisse ac promississe, sicuti recipio ac promitto, me illa obedientiae officia submisso praestitutum fidemque et obedientiam constantem et sinceram erga Maiestatem suam caes. eiusdemque posteritates, legitimas in regno Hungariae successores inviolabiliter deinceps quovis loco et tempore retenturum et comprobaturum, neque ulturum unquam eam in quam destinatus fui custodiam, sive per me ipsum, sive per alios. Harum mearum reversalium vigore et testimonio, sigilli mei et manus propria oppositione munitarum, quae datae sunt Posonii die decima sexta Aprilis anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo secundo.

(Sig. impr.)

Idem fidelis servitor
Stephanus Dobo de Ruzka
manu propria.

(Eredeti Hungarica.)

LIPTO-VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRI KUTATÁSOK EREDMÉNYEI.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Az egyházi műemlékek Árpádkori és későbbi ismertetését szakavatott tollak szaklapokban közölték,¹⁾ e helyen csak azokra szorítkozom, melyeknek szembeszökő hibás adatait oklevéltári tanulmányaim helyre igazítani képesek.

Ismeretlenek előttem azon adatok, melyekre a szepesi egyházkerület névtárában Liptó-vármegyei templomok és plébániáknak 1200-ik évben létezését alapítják; s azt kell hinnem, hogy ezen adatokat az esztergomi káptalanban levő Pázmán féle conscriptio szolgáltatja, melynek hitelessége iránt, bennem oklevéltári búvárataim folytán, indokolt kétely támadt, ha ugyan csak onnat böngésztek azok, — s feltenni szabad, hogy ott, hol plébániák voltak, már akkor is templomok állottak. Bárha megengedhető, hogy a liptói gyér lakosság között a tatárjárás előtt is lehettek kőtemplomok, mit Egyd Bodafalvi plébánosnak a tatárok általi megöletése is bizonyít²⁾ s imitt-amott fenmaradt egyházi műemlékek egyes részletei is e mellett tanúskodnak,³⁾ a fennálló templomok stylszerűsége a tatárjárás utáni időre mutat; s a tatárjárás utáni időre mutat; s a tatárjárás itteni pusztítása, mely csak is részleges, egyes csapatok betörésének következménye lehetett,⁴⁾ melynek rombolása aligha döntötte halomra az említett névtárban felhozott templomokat.

¹⁾ Archaeol. közlem. VIII. köt. 91—96. l.; XI. köt. 15—62. l.; magyar régészeti eml. III. köt. 119. 142. 143. 156. l., Archaeol. értes. 286. l. VI. 141. l. VII. köt. köt. 150—152.

²⁾ Jármay: Top: M. R. H. V. könyv. II. fej. 435. l., Fejér: Tom. V. val. 3, pag. 161.

³⁾ Archaeol. közlem. XI. köt. II. füzet. 10. l.

⁴⁾ Wagner: Qual. Scep. part. III. pag. 227., Bel. Hist. Hung. Not. II. pag. 552—553. 561., Joan. Pirker Topogr. m. R. Hung. lit. V. cap. II. pag. 435.

A most idézett névtár ¹⁾ Csorba községnél a plébánia létezését 1222-ik évre teszi. Már pedig Csorba mint község még 1267. évben sem létezett, miután az említett évben, ²⁾ Bogomer Comes ezen területet, melyen Csorba áll, mint pusztá erdőrészt kapta » . . . quandam silvam nostram desertam. . . . « melynek határa kelet felé Szepességig ér, nyugatnak pedig egész a Vág folyóig, és Wazsecz patakig adatott neki oly feltétel alatt, hogy az erdőt kiirtsa, szántófölddé alakítsa » . . . dicto Bogomiro assignando et statuendo ad exstirpandum eandem silvam, et in terram arabilem redigendam . . . « s hogy ezen helyen községet is telepítsen » . . . ac eciam pro villa super eadem congreganda. . . ; » s végre meghagyatik Bogoméznak, hogy ott Szent Eustach tiszteletére kápolnát is építsen « . . volumus eciam et optantes ob remedium nostre salutis . . . capellam in honore sancti Eustachy erigatur. « — Sőt még 1269-ik évben is néptelen volt a megye felső része, egészen Hibéig, mert a most említett évben ³⁾ Bogomér egy más adományt nyer, a Hybe folyó és Szepes határa között egy pusztá erdő-terület felett » . . . quod nos quandam silvam nostram desertam. . . « a hol Turapolya és Vychodna rét meg Wazuch patakcsa találtatott » . . . pratum Turapolya et pratum Vichodua et riulus Wazsuch nuncupatum existunt. . . « Ezen erdőterület is, kiirtás, szántófölddé alakítás és benépesítés feltétele alatt adatik neki.

Néptelen volt ezen terület még 1273-ik évben is, ⁴⁾ miután László király Bogomer Comesnek, úgy ezen évben adott újabb donatiójában mondja: a kik az említett erdőségben és mezőségben megtelepedni akarnának » . . . siqui super silva et terra memoratis residere voluerint. . . « s csak 1286-ik évben ⁵⁾ említetik először *Csurba* László királynak azon okmányában, melyben Bogomer és Serefel fiai a magyar nemesek közé igttattnak. Csorba és Vazsecz községek benépesítése a XIII. század vége felé eszközöltetvén, a templom építése és a plébánia alapítása is ezen időben keletkezett, mit pregnansul bizonyít Pál mester szepesi prépostnak 1306-ik évben kelt oklevele, ⁶⁾ a melyben Bogomér fiainak kérelmére engedélyezi, hogy: Mathmeras szepesi prépost engedélye folytán, Csorba körül Szent András tiszteletére épített kápolnában az isteni szolgálatot megtarthatják » quod in possessionibus eorum circa Chyrba in qua delicientia

1) Schemat. Ven. Cl. Dioc. Scepus. 1864. pag. 85.

2) Liptóvárm. oklt. kézirat 10. sz.

3) Liptóvárm. oklt. kézirat. 11. sz.

4) U. o. 15. sz.

5) U. o. 23. sz.

6) U. o. 54. sz.

Monthmeris praepositi bone memorie predecessoris nostri Capella in honorem beatis Andree Apostoli est edificata . . . in usum Sacerdotum et Clericorum ipsarum capellarum. . . Mind ez kétségtelen bizonyítéka annak, hogy a Csorbai templom nem létezhetett 1222-ik évben, de az csak a XIII. század végefelé épült.

Dr. Vajdovszky János szepesi érdemdús kanonok ur az archaeologiai értesítőben¹⁾ a liptó-megyei templomokat építészeti szempontból röviden ismertetvén, a rózsahegyi plébánia templom keletkezését a XV. századra teszi; holott az már a XIV. század második tizedében fenállott. Erre vonatkozólag Rózsahegy városa polgárai részére 1318-ik évben²⁾ adott kiváltságilevél nekik a plébáncs választását szabadon engedi ». . . preterea Sacerdotem sive Parochum eligent suo placito quemcunque et undecunque voluerint de communi voluntate.« A szent Erzsébeti templomot a XV. századba helyezi, holott az 1338-ik évben³⁾ kelt oklevél szerint, azt a jelzett évben mint már fennállót és Chanád esztergomi érsek által felszenteltet, István Comes Kunch fia földterülettel megajándékozza ». . . circa et in circuitu Ecclesiae beatae Elizabethae per eundem Comitem Stephanum aedificatae . . . cum loco jure ecclesiastico consecrato . . .« minélfogva az egyházi névtár adata is 1399-ik évről hibásnak bizonyul.⁴⁾

Téves a szent-iványi templom idejének a XV. századdali meghatározása; mert az már 1322-ik évben⁵⁾ fennállott. Az 1327-évi királyi parancsossal a turóczi conventusnak meghagyatik: hogy miután a templomból öt év előtt tolvajok és zsványok éj sötétben, az egyházi ékszereket, kelyhet, könyveket, öltözeteket, és Bogomér fiainak Arvazada jószág feletti László király által kiadott okmányokat ellopták, ezen eset iránt nyomozzanak és az igazságot kitudják.

A szent-miklósi templom építési adata Dr. Vajdovszky János után a XV. századból szintén téves, mert: az már a XIII. század vége felé fennállott, miután az egyházi curia alá és a plébánia részére adományozott terület oklevele 1268-ik évben kelt.⁶⁾

III.

Az Árpád-házi királyok alatt, a XIII. század második felében, a Liptó-vármegyében szerepelt egyéniségek legki-

1) Archaeol. értesítő VIII. köt. 150—152. l.

2) Fejér Tom. VIII. val. II. pag. 167.

3) Bel. Not. reg. Hung.

4) Schemat. Ven. Cl. Dioc. Scepus. 95. l.

5) Liptóvárm. oklt. 32. sz.

6) Liptóvárm. regist. nálam. 64. sz.

válóbbja volt Comes Bogomer, ki nagyterjedelmű birtokai mellett, az országnak és királynak tett hű szolgálatai folytán, mint vitéz harczfi és diplomata valóban hivatva is volt arra, hogy a Szerepében mint legelső kitűnjék. Roppant terjedelmű birtoka a félvármegyét ölelte magába, ¹⁾ melyeket 1286-ik évig adományozás útján szerzett, érdemei jutalmául; ki, úgy látszik, László királlyal közelebb, sőt talán baráti viszonyban állott; erre utal egy Szepességben pünkösdi utáni második héten év nélkül ²⁾ kelt, de bizonyára 1286-ik év előtt kiadott oklevele László királynak, mert I. Bogomir 1286-ik évben már nem élt. Ezen oklevélnek két nevezetes momentuma, világot vet Bogoméznak László királyhoz közelebbi viszonyára, és azon különös kegyre, mellyel Bogomirt kitünteti. Felemlíti ugyan is László király, hogy Liptó-vármegyében gyakori jövetmenete közben, megszállása által Bogomirt terhelé ». . . per multiples descensus nostres in eundo et redeundo plurimum est agravatas. . . « továbbá mondja: miután neki hozzá méltó sokféle klenodiákat ajándékozott, ». . . et quia etiam diversa Clenodia regie magnificentie, opta et congruentia nostra curavit presentare majestati. . . « azon kegyben részesíti őt, hogy Bogoméznak négy rokona, — a tőlük szedetni szokott adót ne neki, de ezentúl Bogoméznak fizessék, avval Bogoméért segítsék ». . . eidem graciam duximus faciendam specialem quod quatour cognati eiusdem. . . totam collectam que ab ipsis exigere conveuerat ipsum Comitem Bogomirum ad delibandum nos iuvare debeant. . . « s végre megengedi, hogy az említett négy ifju, ha még Liptóba jönne, őtet látandók Bogomirral személye előtt megjelenjenek ». . . et si nos in medio ipsorum accedendo contigat ad videndum nos venient cum Conviti Bogomiro prenotato. . . «

A mennyire kimagaslik Bogomirnak személye Liptó-vármegyének XIII. századi történelmében; befolyása, a királyhoz viszonya, nagy birtoka, vitézsége, eszélyessége által, annyira zürzarvaros, ellenmondók, az eredetére, személyére és családjának tagjaira vonatkozó történeti feljegyzések; melyeket bár nagy részben jeles tudósunk Nagy Iván helyreigazított de oklevelek hiányában némileg ő is követi forrásainak hibáit. A szentiványi család készséges szabadelvűsége folytán a mult év alatt, Szent-Iványban őrzött levéltárukat átkutatván, ritka bőségét és lánczolatossá egymás utánját találtam 18. Árpádkori és 21 darab

¹⁾ Liptóvárm. oklt. kézirat 2. 4. 7. 10. 11. 18. 20. sz. lipt. regest. nálam 42. 44. 45.; Árpádkori új okmt. IV. köt. 281. l., IX. köt. 16. l. 553. l.; Fejér Tom. V. vol. 2. pag. 179. vol. III. p. 226., Liptó-várm. jkönyv 1725-ik évből 574. l. Lehoczky Stemma. II. köt. 312. l. Nagy Iván M. or. esl. IX. köt. 401—402., Tört. IV. köt. 24. 26. l.

²⁾ Liptóvárm. oklt. kézirat. 29. sz.

XIV. századbéli eddig kiadatlan okiratnak, melyeknek tanulmányozása némi világot vet azon homályra, mely Bogomir törzse, személye és fiainak történelme felett lebeg. Ámde szellőztessük e fátyolt.

Családtani bonyodalmaink megoldásának nehézsége gyakran az egy és ugyanazon névnek egy időben több családok általi felvételében rejlik, különösen ha az előnév még nem használta-tik vagy az hasonló nevű birtok után neveztetik úgy. S valamint a Douch név a XIII. és XIV. században ¹⁾, úgy a Bogomir, Bagamer, Bogumil név is divatos volt a XIII. században. Az egyhangzású neveknek kivált régebb történéseinknél több egyénenként összetévesztése okozza azon nehézséget, mellyel jelenleg meg kell küzdeni, s azt tisztázni oly kemény feladat, mert a hibás adatok a családok traditioiban is gyökeret vertek, s az ezek által nyújtott kétes értékű családi adatok is telvék valószínűtlenségekkel és lehetetlenségekkel.

Igy van ez a Bogomir névvel is. Ily tévedésben leledzik Lehoczky, Wagner, Rajcsány, Vay s mások; gyakran egynek tulajdonítják a többiek rovására mindazt, mit öten, hatan vagy többen is cselekedtek. Előttem a XIII. századból, rövid tanulmányozás után is több Bogomir ismeretes, még pedig: Bogomir, ki 1244-ik évben Trencsén megyében Ruszkát kapta, rokonai nem voltak, s apja ismeretlen. ²⁾ Bogomir ugyanazon évben kapja Berem mellett Zudczánt, Bradochalakát, Polomkát, Kruzsiczát apja Zuboslo, ³⁾ a ki már 1254-ik évben nem él, mert birtoka Mihály zólyomi, és Dettrik szepesi Comesnek adományoztatik. ⁴⁾ 1274-ik évben Bogomir a hybei és szepesi határ között kap birtokot apja Occaren. ⁵⁾

Ezt azonban a Lauren és 1273. évszám hibás olvasása miatt azonosnak tartom a liptói Bogomirral, ki az említett birtokot 1273-ik évben ⁶⁾ kapta. A Lautini szintén csak Laurenty lehet. 1292-ik évben ⁷⁾ Bogomir honti Comes Tamás országbiróval határjárási jelentést ad Pérfölde iránt. Ezek közül Bogomir, Subosló fia 1254-ik évben már nem élt; Bogomir a honti Comes még 1292. él, holott a liptói Bogomir 1286-ik évben már meghalt. ⁸⁾

¹⁾ Botka Tivadar: Családtani bonyodalmak; Századok 1876. évf. II. füz. 113. l.

²⁾ Fejér, tom. VIII. vol. I. pag. 174.

³⁾ U. a. u. o. Tom. IV. vol. I. pag. 343.

⁴⁾ Árpád uj okmt. II. köt. 246. l.

⁵⁾ Fej. Tom. V. vol II. pag. 179.

⁶⁾ Liptóvárm. oklt. kézirat 15. sz.

⁷⁾ Fejér X. Tom. 3. vol. 276. pag.

⁸⁾ Liptm. oklt. 23. sz.

Lehoczky Stemmatographiájában ¹⁾ egy helyütt írja. Aba, Ed vezér nemzetségéből származik Bogomir de Nádas Liptóvármegyében, s már 1226-ik évben tőle eredetiti Borz Demetert, más helyütt ²⁾ a Pongrácz családnál Hauch Polku cseh nemest tevén a törzs fejéül, Laurentiust mint ennek fiát állítja oda, kitől származtatja Serefelt és Bogomirt, harmadik helyen ³⁾ ismét az Aba családból eredezteteti és Lőrinczet, ennek apját statuáltatja 1254-ik évben a Bácsvármegyei Castrum Szentiványba.

Érdemdús tudósunk Nagy Iván ⁴⁾ követi Lehoczky, Rajcsányi, Vay s mások jelzéseit, Bogomir elsőtörzseül szintén Hauk Palkót említi: Szemben a felhozott adatokkal, oklevéltári tanulmányaim a következő eredményre vezettek:

1230-ik évben ⁵⁾ Beucha és Hauch Polku »... Beucha videlicet Hauch Polku...« kapnak egy üres földrészt, mely valaha Magior faluhoz tartozott, bevezeti a birtokba Detrik zólyomi Comes Symknek fia. Hogy itt Magiorfalu két személynek adatott, s a »videlicet« szó és helyett használtatik, kiderül az okmány szövegén, mert mindenütt többes számban vétetik »... ipsis et suis heredibus...« ipsos fecimus introduci... ipsis concessimus... tam ipsi quam heredes...« Ezen okmányban Beucha et Polku nemzetsége sehol sem említetik, s mint »fideles nostri« jövevények idegenek »hospitesek« nem lehettek. 1239-ik évben ⁶⁾ Béla, András király adományát megújítja és *Polkut de villa Mogorfalu* írja, kitől az András király által neki adományozott Hybafalut visszavesszi Mogorfalut pedig nála hagyja »... villam Hyba cum terra ad ipsam pertinentia ad usum nostrum recepimus villam vero Mogorfalu predictae Polku duximus relinquendam...« Bencha nem említetik, Hyba visszavétele pedig arra mutat, hogy ezen birtokot Polku 1230—1235-ik év között kaphatta, azért mert az 1230-ik évi oklevélben villa Hybáról említés tétetik. Polkura vonatkozólag csak ezen két okmány létezik.

Oly adat, mely azt bebizonyíthatná, hogy Lőrincz, Bogomirnak apja Polkunak fia volt, előttem teljesen ismeretlen; de ez be sem bizonyítható, mivel Lőrincz Liptóban semminemű adományt nem kapott, s a terjedelmes birtokok szerzője Bogomir volt. Ő kapta Wezverest ⁷⁾ 1263-ik évben, mely föld az előtt bi-

1) Lehoczky: Stemmatogr. II. köt. I. és II. lap.

2) U. a. u. o. II. köt. 312. l.

3) U. a. u. o. II. köt. 381. l.

4) Nagy Iván: M. or. cs. IX. köt. 401. l.

5) Liptóvárm. oklt. kézirat 2. sz.

6) Liptóvárm. oklt. kézirat 4. sz. liptóvárm. regist. nálam 22-ik sz.; Tört. tár. IV. köt.

7) U. o. u. o. 7. sz. u. a. u. o.

zonyos népköltő vagy énekes fiáé volt »... ubi cuiusdam jocularis filius dicebatur residere...¹⁾ Wazsecz, Csorba, Neidasd, Bobrócz, Salamonföldet s a többit. Azon Lőrincz, kit Lehoczky 1230-ik évből mint a Sáros-vármegyei Szemere, Enyiczke, Sunyavo birtokosát említi, ki Béla királynak a tatárok elleni vezére lengyel- és oroszországi követe volt, s kiktől Bogomirt származtatja, bizonyára más Laurentius s nem az, a ki a liptai okmányokban Bogomir apjául jeleztetik.²⁾

Követve az oklevelek kalaúzolását, azon eredményre jutunk, hogy Hauch Polku és Bogomir két külön család alapítói voltak. Az 1391-ik Bubek Imre országbíró által tartott nemesi és birtok vizsgálat alkalmával a Magyarfalú adományozására vonatkozó 1239-évből úgy mint 1240-ik 1353., 1357. és 1380-ik évből kelt okleveleket Sándor Andrásnak fia a Mogorfalú mutatta be³⁾ holott már 1348-ik év előtt Bogomir fiai között az osztály megtörtént, mert 1348-ik évből⁴⁾ Lajos király elrendelése a turóczi conventnak, hogy a papirra írt osztálylevelet pergamentre szórúl szóra átírja. Ezen osztály ellen Klára és Erzsébet, János I. Bogomér fiának leányai óvást emelnek és tiltakoznak,⁵⁾ ugyanazon évben; s erre rövid idővel a Szentiványi nevet veszik fel, az osztályrésztül kapott birtok után, olyan Sándor pedig, a kinek apja András lett volna, Bogomir ivadékaival az egész XIV. század végeig ismeretlen, holott a Bogomir utódainak birtokára vonatkozó többi okleveleket II. Bogomirnak fia András mutatta be.⁶⁾ Producált ugyan egyszersmind Mogorfalura vonatkozó okmányt is, de a mely csak 1283-ik évből mint átírat kelt a Mogorfalvi donációra.⁷⁾ A felhozottakból világosan kiderül, hogy míg Sándor Andrásnak fia de Mogorfalú öt rendbeli okmánnyal, közöttük az 1239. évvel is bizonyította birtoklását, azalatt András II. Bogomir fia csak 1283-ik évtől kezdve mutatta ki Mogorfaluhoz való jogát; mi a mellett tanuskodik, hogy Mo-

¹⁾ Jocular értelmét lásd: Du Cange: Glossarium II. köt. II. rész. 131. l., M. Muzeum 1850—51. 46. l. Podhraczkynál: névtelen jegyző 59. l. Fejér.: Tuit. Relig. 199. l. Pray: Dissertationis ad Annal. vet. Hungar. 80. l. 7-ik jegyzék.

²⁾ Liptó-várm. regist. nálam 22. 71. sz. Tört. tár. IV. köt.

³⁾ Liptó-várm. regist. nálam 22. 41. sz. Tört. tár. IV. köt.

⁴⁾ Lipt.-m. oklt. kézirat 101.

⁵⁾ U. o. 102-

⁶⁾ U. o. 7. 10. 11. 15. 20. 23. sz., Árp. új okmt. IV. k. 281. l., IX. köt. 553. l., Fejér Tom. V. vol. 2 pag. 179. Tom. V. vol. 3 pag. 226., lipt. regestrum. nálam 42. 43. 44. 45. sz.

⁷⁾ Lipt.-várm. oklt. kézirat, 18. 20. sz., liptói-várm. regist. nálam 42. 43. sz.

gorfalu eredetileg két kézen volt; Hauch Polkuén, ki cseh nemesnek az okmányban sehol sem neveztetik, sőt de Mogorfalu iratik s alapítá a magyarfalvi családot, mint a hogy azok a 1340. 1353. és 1380-ik évi okmányban »... *nobiles de Magyarfalu*« neveztetnek; ¹⁾ és Bencháén, kinek része vagy magszakadás vagy más oknál fogva Bogomir kezére jutott, bár ha az okmány átíratokban Beucha neve többé elő nem fordul, és csak Hauch Polku neveztetik, a Bogomir utódai által producált okiratokban épen úgy, mint a Sándor de Magyarfalu által bemutatottakban is, sőt az 1239-ik évi oklevélben sem említetik többé Beucha. S a mellett, hogy Beucha de Magyarfalu hívatik, Bogomér törzsének eredetére nézve minden kétség eloszlik, mert az 1286-ik évi ²⁾ oklevélben Bogomir ősei cseh nemesektől származottaknak iratnak.

Felmerülhet immár a kérdés az imént kifejtett két családra nézve: vajon hol van és melyik azon család, mely de Magyarfalu nevezte magát? Erre nézve és fentebbi állításom bizonyítására kellő tájékozást nyujtanak a rendelkezésemre állott oklevelek tanulmányozása, s azon körülmény, hogy a fent említett oklevelek a benedekfalvi, szent-andrási és Horánszky nemes családok birtokában vannak, tanúsága annak, hogy Hauch Polku által alapított család de Mogorfalu, a mostani *Detrich, Luhy, Andreanszky* és *Horánszky* családokban él.

Ezen családoknak egy törzsbeli eredetét bizonyítja az 1725-ik évi nemesi vizsgálati jegyzőkönyv is, midőn mind a négy család azonos okmányokat producált »... *ex ratione simultaneorum Documentorum cum Benedekfalvensi nobilitate*. . .«

Mogorfalu birtok északnak kiterjedt egészen a mostani Konzskáig, délnek hozzátartozott azon kis síkföldrész is, mely Wezveres név alatt fordul elő a XIII. századi okmányokban, később a XIV. században Szentivány nevet vevén föl. Birtokosai voltak: Simon Márk, Pál, István; Miko, Péter Benedek fiai; János, Bodó, Tamás fiai; Sándor, András fia; András, Lőrincz fia: András, Pál fia, és Mihály úgynevezett Veres. ³⁾ Birtokosztálya alkalmával Benedek alapítá a XIV. század vége felé Benedekfalvát, mely először 1375-ik évben okmányilag említetik, ⁴⁾ Veres Mihály fia pedig Szent Andrást, mely még 1391-ik évben Veres Mihály fia házának iratik. ⁵⁾ Ezen Veresnek az előde volt azon joculator énekes vagy hegedűs, kinek nevétől, az egyekényi föld mit Bogomir 1263-ik évben kapott, Wezveresnek hivatott. Ezen családoknak,

¹⁾ Lipt-várm. oklt. kézirat 92. 114. 153. sz. liptóvárm. reg. 22. 41. sz.

²⁾ Liptó-várm. oklt. kézirat. 23. sz., lipt-várm. regest. nálam. 45. sz.

³⁾ U. a. 92. sz.; liptai regest. nálam 22. sz.

⁴⁾ Lipt. regest. nálam 77. sz.

⁵⁾ U. a. u. o. 63. sz.

egy és ugyanazon származását bizonyítják közös okmányaik is. Hogy a »de Magyarfalu« nemesség, Bogomér ivadékatól egészen külön álló család, s Magyarfalu tettleges birtokában voltak, kétségtelenné teszik a pörök és határjárási iratok, melyek Magyarfalu felett keletkeztek. Így a XIV. század első felében a Magyarfalvi család kezén volt birtokot a liptai comesek elfoglalták¹⁾ István és György Bubek Imre liptói Comes fiai²⁾, minek folytán azon birtok visszaadását, Simon Márk Pál István, Benedek fiainak, András Lőrincz fiáinak Sándor András fiának és Veres Mihálynak királyi parancscsal elrendelik. 1353-ik évben³⁾ a turoczi convent a visszaadást eszközölné, jelenti: hogy Pál Benedek fia a Magyarfalu határában levő öt birtokra való jogát okmányokkal igazolni képes, és óvást emel minden foglalás ellen, ezen birtokokat illetőleg, 1357-ik évben⁴⁾ a szepesi káptalan Magyarfalu s Akalichna között határjárást eszközölné, erre nézve a felek, egy részről Pál Benedek fia: de *Detrichfalva*, Sándor András fia *de eadem*, más részről Serephal és Márk de Akalichna egymás között megegyeznek. Itt már Sándor András fia előbb de Magyarfalu, most de Detrichfalva neveztetik, bizonyára a közöttük történt osztály után. Ez bizonyítja, hogy ekkor is még tettleges birtokosai voltak Magyarfalu egyrészének, valamint más részének Bogomir utódai 1380-ik évben⁵⁾ Egidnek, Myko fiának, Benedek fiának de Magyarfalu kérelmére Lajos király a szepesi káptalannak elrendeli, hogy említett Egidet Magyarfalu birtokába bevezesse. Mint határos birtokosok jelen vannak ott Bogomir minden fiának ivadékai: András, Péter, Pongrácz fiai, Jakab Serefal fia, Miklós Sándor fia, Sándor Tamás, András és Péter Bogo de Nádasd fiai, Pál Miklós fia, Jakab, György István de Zemarchen fiai, Lampert István fia, Sebestyén és Péter László de Zenthivan fiai, testvéreik, és vérbeli osztályosaik; midőn is a kötött egyezés folytán Egidnek és testvérének de Possessione Detrichfalva, Magyarfalu birtoka elhatároltatik, és statuáltatik; a mely birtok Vitálsfalutól keletnek egészen Szentpéterig terjedt, észak felé a Tarnoch vize eredetéig Zenth Andrással együtt». . . Egidius et fratres sui condivisionales de dicta possessione Detrichfalva et Zenth András. . .«

Íme, az oklevelekkel bebizonyított tények kellőleg támogatják azpn felállított tételt, hogy Zlauch Polku a de Mogorfalu család alapítója volt, s ivadékaiban mai napig él a Detrick, Luby,

1) Lipt. regist. nálam 22. sz.

2) Lipt.-várm. oklt. kézirat. 114.

3) U. a. u. o. 114. sz.

4) U. a. u. o. 119. sz.,

5) U. a. u. o. 153. ss.

Andreanszky és Horánszkyak, bizonyítják, hogy Hauch Polku Lőrincznek apja nem volt.

Bogomir és testvére Serefel, Lőrincznek fiai már nem érték el azon kitüntetést, melyben családjuk 1286-ik évben¹⁾ 178/a magyar nemesek sorába iktatása által részesült, miután a most említett évben Fülöp és Jakab napjának hetében Szepesen kelt oklevélben²⁾ csak az ő és testvéreinek fiai említetnek »..... filios eidem... de numero hospitum exemimus: holott ha I. Bogomir és Serefel mint családfők még élnek, bizonyára ők is megemlítetnek; ésbár ha a nemesi előjogokkal tetteleg mind ketten éltek, formailag sem I. Bogomir sem Serefel a magyar nemesek közé sorozva nem voltak.

I. Bogomir fiaira vonatkozólag némely genealogiák hat fiú gyermekét említik az ismert ötön kívül, Dienes néma-barátot is.³⁾ Wagner *Analecta*-ban szintén említi Dienest, mint karthausi barátot, kinek a rendbe történt felvételéhez még egy csodálatos mesét is fűz.⁴⁾ Mindazoknak, kik Dienest a karthausi barátot, Bogomir hatodik fiának állítják, teljes igazuk van, bárha az állítás általuk egyáltalán indokolva nem is volt; s így jeles tudósunk Nagy Iván szerint is a tétel elfogadhatása minden alapot nélkülözött; minek ismét az az oka, hogy a család levéltára idáig hozzáférhetlen vala, most azonban az állítás alaposága kétségbevonhatlan értékű oklevelekkel világosan bebizonyítható.

Az 1286-ik évi⁵⁾ nemesítő oklevélben elszámláltatnak Bogomir fiai: »..... eunden Bogomirum, Bodon, Nicolaum, Johannem Laurentium et Dyonisium...« 1290-ik évben Htho Chirbauczi skultetussal a census iránt új szerződést kötnek »... Comes Bodon, Nicolaus Johannes, Magister Laurentius, Dyonisius et Bogomerius filii comitis Bogomeri de Liptó...«⁶⁾ 1293-ik évben András király Wezveres felőli adományát Béla királynak 1263-ik évből átírván, elősorolja Comes Bogomir fiai, Dyonisius helyett Deseut írva,⁷⁾ 1306-ik évben⁸⁾ Pál mester szepesi prépost a Chyrba körüli kápolna s az építendő más kápolnák plébánosainak, a kinek által fizetendő tizedet átengedi, Bodo,

¹⁾ Lipt. regist. nálam 45. sz.; Tört. tár IV. köt.; Nagy Iván: M. or. cs. IX. köt. 401. l.

²⁾ Lipt.-várm. oklt. kézirat 23. sz.

³⁾ Nagy-Iván i. h. IX. köt. 402. l.; 6-ik megjegyzés.

⁴⁾ Wagner: *Analecta* Seepus. II. köt. 73. lap.

⁵⁾ Lipt.-várm. oklt. 23. sz.

⁶⁾ U. a. u. o. 31. sz.

⁷⁾ U. a. u. o. 33. sz.

⁸⁾ U. a. u. o. 54. sz.

Miklós, János Magister Laurentius, Dyonisius és Bogomerus filijs comitis, Bogomerii. Nobiles de Liptó kérelmére. 1321-ik évben ¹⁾ a szepesi káptalan előtt megjelennek Márton, karthausiak prépostja és János karthausi barát egyrészt; másrészt Bodó, Miklós és Lőrincz szepesi olvasó kanonok és Miklós, midőn is Bogomir fiait a Dienes jelenlegi karthausi barát s János által végrendeletileg, az apai részből azoknak jutott Schunava, és általuk a karthausiaknak adományozott jószág iránt nyugtatják »... ex paterna successione fratri Dyonisio germano eorum cedente nunc in lapide refugii in ordine Karthusiensium domino famulanti...« Ugyanazon évben és napon Schunaván a Dienes karthausi barát és János által a karthausiaknak ajándékozott és végrendeletileg hagyományozott földrészen, a szepesi káptalan által határjárás eszközöltetik »..... ex paterna successione Dyonisio germano debite, nunc in lapide regij in ordine Karthusiensium domino famulanti...²⁾

Bogomir későbbi ivadékait illetőleg, ha Nagy Iván érdeemes történészünk azon helyes állítását, hogy ez egynevű családok nem mindig egy törzsből származtak, egészben el is fogadom, a Szent-Iványi családnak fejér-vármegyei ágára vonatkozólag azt, hogy a liptó-vármegyei családdal semmi közös vérségben nem lett volna³⁾, nézetében egyelőre nem osztozom. Nem tudom ugyan, hogy Nagy Iván érdeemes írónk a fejérmegyei Szentiványiakat illetőleg adatainak hiteles kivonatait honnét szerezte, mert azt nem említi; ⁴⁾ én azonban, még bővebb tanulmányozás után, teljesebb adatokkal szolgálhatandók, a liptai Szentiványiaknak a fejérmegyeiekkeli vérrokonságát a következőkből gyanitom: Nagy Iván tudósunk által felemlített oklevelek 1326. 1379. 1440. 1459. 1462. 1466. 1467. és 1585-ik évből kelt eredetiben mint a liptói szentiványiak szentiváni levéltárában őriztetnek; ezeken kívül ott vannak még a fejérmegyei birtokokra vonatkozó oklevelek ⁵⁾ 1428. 1439. 1445. 1463. és 1503-ik évből is, melyeknek ismertetése más alkalomra vár. Vajjon mi jogon őrzi, és hogy juthattak a fejérmegyei Szentiványiak teljes számu oklevelei az adományozásokat illetőleg, nem csak Fejér- és Pest megyére, de Bács-megyei birtokokra, azok között Szent-Ivánra vonatkozólag is, melyről már Lehoczky is megjegyzi, hogy a Castrum Szentiványba Lőrincz 1254-ik évben bevezettetett, ⁶⁾ a liptai Szentivá-

1) U. a. u. o. 62. sz.

2) U. o. u. o. 64. sz.

3) Nagy Iván i. h. X. köt. 641. l.

4) U. a. u. o. X. köt. 641—642. l.

5) Liptvárm. oklt. 150. 153. 154. 156. 168.

6) U. a. u. o. 153.

nyiak levéltárába? ha vérségi kötelékben nincsenek egymással; a hol pedig a Szentiványi családnak az 1348-ik év előtti minden, s az osztály után, a kezükön maradt birtokok felőli okmányok őriztetnek. S hogy a liptai szent-iványiakkal a vérsége összeköttetés emléke a fejérmegyeknél 1428-ik évben is élt, bizonyítja azt az említett évben kelt ²⁾ oklevél, melyben András Miklósnak fia, Simonnak fia de Zenthyvan Anna nevű egyetlen leányát liptói-megyei Prozekij Cheh Miklós fiához Istvánhoz adja nőül, s említett vejét fiának fogadván, összes birtokait Fejér, Pest és Bács megyében közös használatul neki átadja. Ezen oklevelet 1503-ik évben ³⁾ Zentheurechi Odi Bálint neje, Orsolya, ennek nővére Erzsébeth, mint Ráfáel Prozeki Cseh István gyermekeinek kérelmére Ulászló király megerősíti. Gyanítom, hogy I. Bogomir fiának. Bodónak István és Lászlón kívül ⁴⁾ még Benedek fia is volt, ennek fia pedig György, ki Fejér-megyébe költözött.

Tudom, hogy felhozott indokaim megtámadhatók, tudom, hogy az oklevelek birtokszerzés, elidegenítés, zálogba adás, osztály, quartalitiumok kiadása által egyik levéltárból a másikba vándoroltak, mindaddig azonban, csak némileg támogatott feltevésemet, míg az ellenkezőről meg nem győzetem, fentartani kénytelen vagyok.

A bánya-városok történetében Boczabánya, úgy szólván ismeretlen, s csak az ott bányászott arany finomságáról van tudomásunk, más különben ezen bányatelepnek keletkezése, történelmi multja, és jelen szomorú tengődése, mely immár végenyészetének küszöbén áll, midőn hat századon át vajták lakosai a sziklák aknáit, hogy onnét Europa legfinomabb aranyát a napvilágra hozhassák, teljesen ismeretlen. Multjának érdekes mozzanatait tárják fel előttünk levéltáruknak érdekes okiratai. 1271-ik évben ¹⁾ István királytól terjedelmes kiváltságokat nyernek, melyeknek pontjai az ismert bányavárosok szabadalmait is felülmulják. Az általuk évenként fizetendő budai súlyú 150 márka tiszta ezüstön kívül, semmi más adót fizetni nem tartoznak, őket a comesok semmi módon, semmi szin alatt nem terhelhetik, senki őket a megyén kívül a király elé nem idézheti; megengedtetik nekik a vizekben halászni, az erdőkben és mezőkön vadászni, az erdőt szabadon írthatják, azokat szántóföldekké alakítandók, saját szükségükre fordítván; a király jogának csonkítása nélkül a hegyekben fémeket és érczeket kereshetnek, és ha találtak, saját hasznukra aknázhatják. Hogy *saját pénz-verdójük is volt*, tanú-

²⁾ U. a. o. 150. sz.

³⁾ U. a. u. o. 168. l.

⁴⁾ Nagy Iván i. h. X. köt. 624.

¹⁾ Liptm. oklt. kézirat 13. sz.

sítja az okmány azon tétele, a hol köteleztetnek a királyi camara pénzét elfogadni és forgalomba bocsátani, az ott megszállandó camera tiszttel hat hétig cserélhetnek, minden márka után bár minő piacon, úgy vételezíme alatt, egynehezéket kapjanak, *az ő pénzüik* azonban, az országban, új pénzveretésig mindenütt forgalomban legyen.

Bocزابánya határos levén Bogomir birtokaival — a Bocha vize választván el a két területet — a boczaiak a Bocha vizében aranyat mostak; e miatt kelt László királynak azon év nélküli okmánya, melyben mindenki eltiltatik Bogomir területén de különösen a Bocha vizében az arany mosásától és annak keresésétől.¹⁾ Károly király 1324-ik évben²⁾ szabadalmaikat bővíti s eltiltja az országos főuraknak, a bárók és nemeseknek a boczaiaknál való megszállást, csak a király személyét tartozván tisztelettel fogadni, *katonáskodni az országgyűlésre nem kötelezvék*, 1337-ik évben³⁾ a bocزابányaiak a megye határán levő s területükkel tőszomszédos erdőnek adományozását kérelmezvén, az a szepesi káptalan által statuáltatik nekik. A boczaiak kutatása turzásaik közben, a velök dolgozó hibbei bányászok Bogomir területén is arany meneteket találván, — Bogomir utódai támaszkodva a fent említett kelet nélkül kiadott királyi tilalomra s mert egy létjüket aláaknázták 1342-ik évben⁴⁾ Krisztián hybei bíró előtt a hybei bányászokkal ígéretet tétetnek, ha Boczán Bogomir fiai birtokán aranyat találnak, azt ezeknek egy nyolczad rész mellett aknázni örökre átengedik. 1397-ik évben⁵⁾ Zsigmond király kiváltságaikat avval is bővíti, hogy jogot ad nekik a város előtt akasztófát állíthatni és azt fentartani, a tolvajokat, zsiványokat, rablókat, kiket a város határaiban feltalálhatnak, rabságra vehetik, elítélhetik, felakaszthatják, megégethetik, szemüket kitolthatják, tagjaikat összetörhetik, és kőpadra húzhatják.

A megye egyes családainak történetére vonatkozó kiválóbb érdekű okleveleket őrzi a Bobrovniczky család, mely eredetét Hong lapicidától veszi⁶⁾, ki Liptóvárt kijavította s Ujvárt valószínűleg építtette; ki ivadékában 1263-ik évtől⁷⁾ 1287-ik évig Messe nevet vesz fel. Ezek között Péter, midőn Procop, morva vezér betört az országba s Liptó-Ujvárt elfoglalta, tőle azt visz-

1) Árpádkori új okm. t. IX. köt. 553. sz. lipt. reg. nálam 38. sz.

2) Liptvárm. oklt. kézír. 66-ik sz. sz.

3) U. a. u. o. 81. sz.

4) Liptvárm. oklt. kézirat 97. sz.

5) U. a. u. o. 168

6) U. a. u. o. 6. 14. 22. 25. sz.

7) U. a. u. o. 25. sz.

szavette ¹⁾ Lachk és Miklós Meshe fiait pedig — kiknek birtokába Bubek Imre főispán valami idegen Fülöp nevűt helyezett, Lajos király ezt kiűzni, s Messe fiait visszahelyeztetni rendeli Mese földe birtokukba, 1399-ik évben Hadazt adományul kapván Hadáz néven szerepel a XV. század végeig, a XVI. századtól kezdve nevük Bobrovniczkyra és Kiszelyre változik.

Nem kevésbé érdekes mozzanatokot nyújt a Bogomir ágán régente a XV. század végeig Tonyalyay most Potturnyay-család levéltára a XIV. századból. Károly király év nélkül, de valószínűleg 1333-ik évben, mi után tudtomra csak akkor volt Nápolyban az év végéig ²⁾ november 16-án Nápolyban kelt levelet intéz anyához, kérvén őt: hogy Tornalyay Sándor lipthói kapitány fiának Miklósnak azon jószágait, melyeket még királyi apja lefoglalt, visszaadja. ³⁾ 1346-ik évben egy igen érdekes egyesség jön létre a szent-mihályi rektor és alesperes Jakab előtt Tornalyay Sándor és testvére Szentpéteri Pál között; mely szerint a Tornalyán Sándor által épített kápolnába, említett Sándor káplánul bárkit is választhat magának; minden adakozások, melyek itt tétetnek, a Sándor káplánjáé legyenek, s ha Sándor nevével a szentpéteri anya-templomba menne, s az ő káplánja ott isteni tiszteletet akarna tartani, bárki más káplánja engedni tartozik; minden más jogok azonban az anyaegyházhoz tartozandnak. Sándor az anyaegyháznak a szentpéteri határban levő uralmának, vagy ha többet építene, azoknak felét oda ajándékozza, s ha a szentpéteri anyaegyház részére a papi tizedet kieszközölheti, akkor Tornalyay kápolna anyaegyházzá válik. ⁴⁾ 1377-ik évben a csanádi káptalan jelenti Miklós Sándor de Lythovia fiának ügyében, hogy midőn a szent földön járt, akkor a Benedek bán által attól elfoglalt Sasdi jószágára iránt a vizsgálatot megajtette, és hogy Miklóst Benedek bán az említett jószágból önhatalmilag kiűzte és azt elfoglalta. ⁵⁾ 1383-ik évben Erzsébet királyné levelet intéz Miklós Sándornak fiához Jadra várának kapitányához, meghagyván neki, hogy Jadra várának kiigazítása és átalakítása tárgyában kellőképen intézkedjék. ⁶⁾

MAJLÁTH BÉLA.

¹⁾ U. a. u. o. 127. sz.

²⁾ U. a. u. o. 171. sz.

³⁾ Horváth Mihály: Magy. orsz. tört. II. köt. 63. l., Ráth Károly magyar királyok hadjai. 54. l.

⁴⁾ Liptvárm. oklt. kézirat. 99. sz.

⁵⁾ U. a. u. o. 146. sz.

⁶⁾ U. a. u. o. 158. sz.

MAGYAR MISSILIS LEVELEK
BÉKÉS GÁSPÁR ZAVARGÁSA ÉS BÁTHORY ISTVÁN
LENGYEL KIRÁLYLYÁ VALÓ VÁLASZTATÁSA
TÖRTÉNETÉHEZ.

Közölve a bécsi államlevéltárból.

I.

1572. márcz. 9. — P o z s o n y.

A győri püspök Báthory Istránnak.

Spectabilis et magnifice domine mihi plurimum observande. *stb.* Az ki levelet kegyelmed írt én nekem 18. Februarii, azt császár ő fölsége az mi kegyelmes urunk Bécsből ide alá-küldte énnékem, kit megértettem. Miérthogy pedig gondolom, hogy kiváltképen ez okáért írt volt kegyelmed bévebben énnékem azokról az dolgokról, hogy ú fölsége is értse, állítván én is szükségesnek lenni azokat ő fölségének megértenie, azt az kegyelmed levelét ígéről ígére megfordítván diákul, küldtem innét vissza ő fölségének, kit nem kételkedem, hogy ő fölsége meg is olvasta. De az mi a dolgokat illeti, nem mondhatok egyebet, hanem ha vannak, kik az kegyelmed hiveséges és tekéletes jámbor szolgálatját calumniálják, nem jól cselekesznek, nem is dicsírhetem; de a féléknek ő fölségénél kevés avagy inkább semmi hitelen nincsen, mert bízik ő fölsége az kegyelmed tekéletes emberiségébe a miről ő fölsége utolsó levelébe írt volt kegyelmednek, arra nem egyebünnen indultatott, hanem az kegyelmed leveléből és az országtul szerzett articulibusból, a mint kegyelmed ő maga is meggondolhatja. Nem szükség azért kegyelmednek azért megindulni vagy egyebeknek valakiknek azt tulajdonítani. Az egyéb dolgokról, ha miről írt kegyelmed ő fölségének, hiszem hogy ő fölsége mindenről kegyelmesen felelt. Miérthogy mast ő fölsége fiaival itt vagyok az gyűlésbe, ott fenn nem lehet-

tem ezúttal, de revid nap alá várjuk ő fölségét is. Ennekutána is ha mit kegyelmed reám biz vagy ő fölségénél vagy pedik egyéb dologba, kegyelmednek kész és tisztaszívvel akarok szolgálnom. Ujságot kegyelmednek semmit nem írhatok, mert sehonnán semmit mast nem hallonk. Eandem etc. Posonii 9. Martii 1572.

Hátirat: Responsum Jauriensis ad litteras vaivodae contra Békés.
(Fogalmazvány)

II.

1572. októb. 2. Fogaras.

Békés Gáspár Ruber János kassai főkapitányuk.

Spectabilis et magnifice domine et frater *stb.*

Továbbá te kegyelmednek az előtt is érteni adtam vala vajda uramnak minden én ellenem való cselekedetit, sőt nem én ellenem, hanem ő felsége ellen cselekedetit; emberimet kit ő felsége parancsolatjából oda küldtem vala a hova ő felsége parancsolta vala, megfogta vala, kit mostan annyira megsüttetett és tüzes fogókkal megszagattatott hogy sem él sem hal; de az szegény ártatlan ember ugyan nem tudott mit egyebet mondani annál az mit azelőtt is mondott. Itélje nagyságod, vajda uram ezféle cselekedetivel hova akar menni? Nem tudom uram penig mi legyen az oka, hogy az én kegyelmes uramnál és fejedelmennél ilyen kicsin becsületem legyen, mert én ezeket mind ő felségeért szenvedem, soha még ez ekkoráig semmiben meg nem hallgattaték az én könyörgésem. Immár ugyan nem tudok hova lennem, hogy ő fölségének semmi gondját én reám nem látom; az mim volt azt mind elköltém, az ő felsége kegyelmességét várván, immár csak az vagyon hátra hogy halálommal bizonyítsam meg hűségemet, kihöz ha isten erőt ád, nyilván azt is megkísértem. Nagy keserőség uram ez é nekem, hogy az én kegyelmes uramnak és fejedelmeknek jámbor szolgája lévén, soha ez mái napig egy pénzérő segítségem nem lőn ő felségétül; sőt szómnak is igen kevés hitelét látom; de az úristen elhozza az üdőt hogy ő felsége megismeri, hogy én igaz és jámbor szolgája voltam, vagyok és leszek az még élek. Mikor ő felsége engemet alá bocsáta Prágából, tiz személyt nem találtam ez országban ki idegen nem lőtt volna az ő felsége hűségétül, az egy Csákitul és Bornemiza Farkastul [megválva] ¹⁾. Ez egész ország ellen fejemet szerencsára vetettem, éjjel nappal futottam, mindeneket az ő felsége hűségére intettem, nem kéméllettem sem életemet sem költsége-

¹⁾ = eltekintve.

met, bizván hogy ő felségének is gondja vagyok én reám; az úristennek kegyelmességéből arra hoztam ez dolgot, hogy akkor nem lőn kedvek és akarójok szerint azoknak ez dolog, az kik liber princepst akarnak vala választani; kiért én minemű gyűlötségben, nyomorúságban legyek, nyilván vagyok nagyságodnál. Mostan is penig miben forgassák jó elméjét, hiszem hogy kegyelmednél nyilván vagyok. Kérem azért kegyelmedet mint bizott uramat, atyámfát, legyen kegyelmednek valami gondja éu reám is és töreködjék ő felségénél mellettem, ne hagyjon ő felsége megnyomorodnom, mert immár nem tudok mit mivelnem; én magammal kevesebbet gondolnék, csak volna feleségemet, gyermekemet hova tennem. Immár ugyan nem merem bántanom ő felségét semmi könyörgésemmel, mert látom hogy semmi tekinteti nincs könyörgésemnek; lássad uram ha mi jót mivelhet kegyelmed velem, írjon kegyelmed ő felségének és könyörögjön, legyen valami gondja ő felségének mi reánk is, kik ő felsége hűségéért szerencsára vetettük fejünket. Az én hitemre uram, hogy immár mindenből kifogytam, kit te kegyelmednek bízást irok, mint olyan bizott uramnak és atyámfának; nem tudom ki késértette volna azt meg az mit én késértettem ő felségeért, de jól látom hogy utolsó nyomorúságra kell jutnom, ha ő felsége reám nem tekint. Továbbá uram kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed ne késleltesse az én szolgálomat; bocsássa el és adasson nagyságod postát neki. Az úristen bizonságom uram, többet költöttem csak az postára is és az ott fenn való emberemre háromezer forintnál; de nincs mit tennem, mind úgy kell lenni az mint isten és ő felsége akarta, ha fejemet el kell vesztenem is, de nyilván az én hűségemben meg nem akarok fogyatkoznom. Tartsa meg isten kegyelmedet minden jókkal. Ex Fogaras 2 die Octobris 1572.

Addictissimus servitor et frater
Caspar Bekes mp.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Joanni Rueber de Posendorph. . . stb.

(Eredeti, Békés írása.)

III.

1572.

Jelentés az erdélyi fejedelemhez a portáról.

Exemplum litterarum oratoris nostri rutenice scriptarum.
Örökké való szolgálomat ajánlom nagyságodnak mint kegyelmes fejedelemnek. Minden dolgok felől írtam nagysá-

godnak az két magyar levélben, kit odaküldtem nagyságodnak. Az úristennek legyen hála most sem nagyságod felől sem országod felől semmi gonosz hir nincsen. Most nagyságod felől kegyelmes uram minden jót beszélnek itt az portán. Hogy megérték itt azt hogy nagyságod az hajdúkat megverte, azt igen jó néven vették nagyságodtól. De erősen panaszolkodnak mind az gyulaiak mind pedig az több végbeliek Ártándira és Toldy Albertra. Az gyulaiak ismét ujobban sakaiakra (*sirkadiak?*) igen panaszolkodnak, ezt pedig az gyulaiak vették azok szavából, kiket hoztak az portára, hogy ott az kastélyokban gyüleköznének meg az latrok, kik ha mikor kijönnek és megüzik őket, ismét oda esnek, sőt új magok is együtt csatáznának velek. Azért te nagyságodnak arra oly gondja legyen, hogy erős fenyték alatt megtiltsad őket, meg is büntesd, hogy megszűnjenek afféle dologtúl. Mert nagyságodnak léssen miá búsulása. Ezt is mondják kegyelmes uram, hogy te országoddal az urakkal semmit nem bírsz, mely csatázásból következik az nagyságod kára. Azokon is csudálkozom, hogy nem tudják megböcsülni feleségeket, gyermekeket és hogy nagyságod szárnya alatt maradhatnának meg békességgel; kik sem az országnak sem nagyságodnak sem magoknak javát nem akarják, ki miá következik hogy Erdőhegynél is az kastélyt megcsinálják; oly dolog soha semmi ott az nagyságod országában és az végekben nem esik, kit minden nyilván az portán nem értenének.

Az had felől ezt írhatom kegyelmes uram, hogy ez idén az szárazon had semmi nem léssen. Itt erősen készülnek az hadban jó móddal az mi kevés vagyon; az mint aránzom, lesznek kétszáz gályával. Ismét négy megmondhatatlan öreg gályát csináltak. Az mint értöttem nem akarnak ez esztendőben az hadra menni, sem erősségöket venni, hanem csak akarják az ő magok birodalmát ótalmazni.

— — — — —

Az mi híreket tudtam mindeneket az magyar levélben nagyságodnak megírtam. Továbbá gyakorta emberrel értessen engem nagyságod, mert az mi hírek volnának is niha, nincs ki által megírnom nagyságodnak. Az mikor pedig nagyságod valakit küld, olyat küldjön udvarából, ki nyelvével is meg tudja nagyságodnak mondani az miről izenék. Az passa kérdé én tőlem, ha nagyságod megírta-e énnekem azt, hogy nagyságod az váradiakkal megverte az hajdúkat. Tartsa meg isten nagyságodat sok esztendeig.

— — — — —

(Egykorú irat.)

IV.

1574. marc. 6. — Bonyha.

Csáky Pál Teuffenbach Kristóf szatmári főkapitánynak.

Nagyságodnak szolgálatomat és magam ajánlását írom, mint esmeretlen bizott uramnak *stb.* Továbbá ez elmúlt napokban az te nagyságod levelét nekem meghozá egy szolgám, de attúl nem merek te nagyságodnak levelet küldenem; mert itt azféle levélküldözés igen tiltva vagon. Igen kérem te nagyságodat mint esmeretlen bizott uramat, hogy te nagyságod mikoron énnekem valaminemű levelet akar küldeni azvagy izenni, cselekedjék úgy te nagyságod, az mint ez levélvivő szolgámtúl megizentem te nagyságodnak. Továbbá te nagyságod levele által az minemű dolgokról én túlem értelmet akar venni, rend szerént az nagyságod írására ezt írom: Az vajda igen beteges vala, de mostan egészsége vagon; az gyűléskor senkit nem készerített az esküvésre és senkit meg nem esküdtet; de ez esküvés felől titkon ilyen akarátja vagon az vajdának, hogy [ha] az mi kegyelmes fejedelmünket megértheti, hogy ugyan ellene akar lenni, abban [ha] megbizonyosodhatik, azután magának akarja az országot eskötni, mindenképen ellenség akar lenni az mi kegyelmes fejedelmünk császárhoz ő felségéhez. Mostan semminemű készületit hadhoz nem esmerem és nem értem; hanem az mely két szolgáját követségen küldett az mi kegyelmes fejedelmünkhez, azt várja minemű válassza lészen az Békés uramon mivelte dolgaiért és több baráti-es vannak vannak oda fel az vajdának, az kik gyakorta bizony hírrel tartják; ha azt értheti, hogy az mi fejedelmünk ellene nem leszen, ugyan ezen csendességben leszen, de ha azt értheti hogy ellene leszen, az vajda is ellensége leszen az mi fejedelmünknek. Az országnak jobb része igen idegen szívvel vagon az vajdához, miérthogy látják sok tekéletlenségét, kiváltképen az székelyek; ugyan az kerített városok is mindenkoron jobb szívvel voltak az mi fejedelmünkhez; az nemes uraim közül is több válnék az szükségesnek idején hogy az ő felsége hada mellé inkább állana, hogy nem az vajda mellé, kiváltképen ha Békés uramat küldené ide bátor csak négyezer emberrel is; ez országnak jobb része azonnal mellé állana; bátor azt kívánók hogy az vajda megvárná, vagy mezőn vagy várban, inkább kézben akadhatna; de attúl nagyobbban kell tartani, hogy ha elszaladna, hogy török segítséggel állana bosszút. Ezt is akarom nagyságodnak tudására adnom, hogy az vajdátúl ő magátul hallám, hogy az török portáról írtak neki, hogy az minemű igyekezése vagon mostan az török császárnak, ide bár ez esztendőben

ne féljünk török hadtul. Az vajda ötszáz mázsa kendert küldte az portára az gályák csinálására, az mint az híre vagyon; vélem hogy az velenczések is meg fogják az frigyét küldeni az török császárnak, az vajdának nagy bizomnyal írják az portáról. Az úristen éltesse nagyságodat sok jó szerencsékkel; én ajánlom szolgáltatomat te nagyságodnak, mint esméretlen jó akaró bizott uramnak. Ez levél kelt Erdélyországban az bonyhai házamnál, martiusnak 6. napján; anno 1574.

Te nagyságod jó akaró barátja és szolgája

Csáky Pál kezével írtam.

Küldzím: Nagyságos úrnak Teuffenpach Christofnak császár ő felsége főkapitányának Szakmárban, nekem bizott uramnak barátomnak.

(Eredeti.)

V.

1574. m a r c z. 6. B o n y h a.

Csáky Pál Ruber János kassai főkapitányának.

Nagyságos és énnekem esméretlen bizodalmas uram *stb.* Továbbá az te nagyságod levelét mostan hozák nekem, melyben te nagyságod ir az mi köteles hitem (*sic*) szerint való hűségem felől az mi kegyelmes urunkhoz fejedelmünkhez és hogy senki én hozzám abban nem kételkedik és ő fölsége is nagy jó néven értette az én hűségemet és azon kérte nagyságod engemet, hogy az többinek is jó szívet adjak kik ő felségéhez tartnak és biztasam őket, hogy az megkezdettt hűséghez tartsák magokat. Te nagyságodnak erről azt írom röviden, hogy az úristennek azon sok hálákat adok, hogy az én életemet és hitemet minden dolgaimban tisztességesen viseltem; ezutánis hiszem, hogy az uristen úgy vezérli életemet, az mi kegyelmes fejedelmünkhez való köteles hűségemet, istennek segítsége (*sic*) kérvén, mindenkor meg akarom őriznem és mint szokott hí szolgának fejedelme felől szóllani, az hol illettt mindenkoron azon voltam és leszek is, meghigyje te nagyságod, az mi az én kisdéd rendben vagyok (*sic*), igaz szűvel akarok szolgálnom. Továbbá ez levélvivő szolgálmtól izentem te nagyságodnak, kérem te nagyságodat, hogy az mit én szómmal szóland te nagyságod meghigyje szavát. Továbbá ez levélben takarva küldtem te nagyságodnak egy levelet, kit az én bizodalmas uramnak Békes Gáspárnak írtam; kérem te nagyságodat, hogy mennél hamarabb lehet küldje neki; mert az Békes uram levelét az te nagyságod levelével nekem mind együtt

hozták; igen kívánná Békés uram az én leveletem hamar viinni oda. Az úristen áldja meg te nagyságodat sok jó szerencsékkel.

Ez levél költ Erdélyországban, Marciusnak 6 napján anno 1574.

Te nagyságodnak szolgálni akar

Csáky Pál
keze írása.

Küldöm: Nagyságos úrnak Ruber Johannak, császár ő felsége főkapitányának, nekem esméretlen bizott uramnak adassék ez levél.

(Eredeti)

VI.

1574. apr. 4. — C s a p.

a)

Radák László Ruber János kassai főkapitánynak.

Örökké való szolgálatomat ajánlom nagyságodnak *stb.* Továbbá az Békés Gábor uram szolgáját Bély Gáspárt ki ennek-előtte is volt nálam, találtam vala Szászváros mellett egy faluban Csapon, kitől izentem nagyságodnak egynehány szót; azért nagyságod higgye meg szavát és tegyen választ nekünk felőle. Költséget isadtunk neki, hogy ha tovább kelletik menni, megíri vele. Nagyságodat kérjük az hatalmas istenért, nagyságod tegyen választ felőle. Isten tartsa és éltesse nagyságodat. Költ Csapon Szentgyörgy havának negyedik napján 1574.

Nagyságod szolgálója

Radák László mp.

Küldöm: Ez levél adassék császár ü felsége képénck és tanácsának Ruber Jánosnak, nekem kegyelmes uramnak.

(Eredeti.)

b)

Ugyanaz Békés Gáspárnak.

Örökké való szolgálatomat *stb.* Ez elmúlt napokba Békes Gábor uram szolgáját találtam vala Csapon Bély Gáspárt, kit az szablyájáért küldött vala Balásffy Ferenczhez vala, kit neki megjelentettem; azért izentem nagyságodnak tüle; nagyságodat kérem mint uramot, nagyságod higgye meg szavát;

tegyen választ ugyan ezen embertől azvagy mástul akarja nagyságod, mennél hamarébb lehet. Isten tartsa meg nagyságodat minden jóval. Költ Csapon Szent-György havának negyedik napján. 1574.

Nagyságod szolgálója

Radák László.

Külczim : Az én bizodalmas nagyságos uramnak kornyiati Békés Gáspárnak, Fogaras földének főispánjának kezébe.

(Eredeti.)

VII.

1574. apr. 5. Nagy-Károly.

Károlyi László Ruber Jánosnak.

Spectabilis ac magnifice domine *stb.*

Továbbá te nagyságod megemlékezhetik róla az mint te nagyságod izent vala minekünk Dobzsi István uramtól ez elmúlt napokban, melyre mi te nagyságodnak választ töttünk vala; te nagyságod nekünk úgy izent vala, hogy ebben az dologban az halasztás nem jó, melyet mi is vallunk, hogy úgy vagyon; azért nem tudjuk mire vélni hogy te nagyságod nekünk semmit sem ira sem izene; mert Dobzsi uram nekünk azt mondta vala nagyságod szavával, hogy nagyságod nekünk mindjára vagy ír vagy izen, nagyságod nekünk mindeneket tudtonkra ad; azért kértem te nagyságodat, hogy te nagyságod írja meg ha ugyan azon szándékban vagyon-e ő felsége, ő felsége után nagyságod is; ha pedig az szándék azon, az mint megirtuk vala nagyságodnak, az késelem veszedelmes, mert immár is az mint az dolog haladott, félelmes, hogy kinyilatkozik. Csáky Pál uram is bement Betleembe, mostan itt vagyon; im én is itt Károlyban vagyok, csak nagyságodra várok; engem felette igen kért, hogy tudtára adjak mindeneket. Nagyságodtól választ várok. Isten tartsa meg te nagyságodat minden jókkal. Datum in Károly 5 die Aprilis anno domini 1574.

Servitor Magnificentiae Vestrae.

Károly László mp.

Külczim : Tekéntetes és nagyságos urnak Ruber Jánosnak énnekem bizodalmas uramnak adassék.

(Eredeti.)

VIII.

1574. máj. 18. Betlen.

Csáky Pál Ruber Jánosnak.

Nagyságodnak szolgálatomat és magam ajánlását írom, mint esméretlen bizott uramnak *stb.* Ezt akarám te nagyságodnak tudására adnom, hogy ennek előtte is te nagyságodnak minden rendiben tudására adtam az én hűségemet, állapotomat és nagy félelmemet, kiben mi teljes voltaképen meg nem bizonyulathatánk. Annak okáért kénszerítetttem bizonynyal megértvén az veszedelemnek eltávoztatásáért nemcsak az én magam személye megmaradását, hanem feleségemet gyermekemet és az árvákat kik feleségemmel egygyek, azoknak megmaradásokat mind életekben örökségekben marhájokban [*előttem viselni*] ¹⁾ Az erdélyi vajda kíváná és parancsolá nekem igen nagy büntetés alatt hogy a Patócsy árváknak és Kendy Sándornénak ki az én feleségemmel egy, hogy az ő részeket mind várban és egyéb helyen való jószágokban, marhájokban, osztozásképen kezemből kiereszszem és kezökben bocsássam minden haladék nélkül, hanem én csak az én részemet birjam; igen sok könyörgéssel tovább nem halaszthatám az osztozásnak napját, hanem juniusnak 6 napjára gyűljenek az választott személyek, kik ez birodalmat megosztják köztünk. De énnekem azért semmi kötés szerént való végezésem nincsen, csakhogy napot említettünk felőle. Ha engemet kiváltképen ez várerősségből kiszinlenek, azért akarom nagyságodnak tudására adnom, hogy ez erősségből nem szolgálhatok az szükségnek idején; értem is hogy azon mesterkednek, hogy ebből kivessenek; ha az úgy leszen is, ha az úristen életemet megtartja mind ennyi ellenségeim között, az én kötelem szerént az mi kegyelmes urunknak császárnak ő felségének híven akarok szolgálni az én állapotom szerént valamikor az ő felsége parancsolását és levelét látom, valamire elég leszek; mi kik itt ő felsége hívei vagyunk, örömet el nem hagynók ő felségét, csak ő felsége minket ne hagyna el; de az késedelemmel való segítség fog minekünk veszedelmünkre következni. Még itt ez erősségben ez birodalomban olyan módon vagyok mint annak előtte, ez huszadnapig mátul fogván úgy leszek, azértan nem tudom mit enged isten, az mihez jómódom leszen, ezután is halaszthatnám, ha mi bizont érthetnék kiváltképen az fejedelemtől; igen akarnám, ha te nagyságod énnekem hamar bizonyos válasszal erről értetne; mert még ez idevaló hírek mindenik tökéletességgel volnának, de az késedelem igen

¹⁾ Valószínűség szerint e szavak maradtak ki.

megrettentett. Az hatalmas úristen áldja meg te nagyságodat minden jó szerencsékkel. Ez levél költ Betlen várában áldozó előtt való kedden azaz májusnak 18. napján. 1574.

C. P. (Csáky Pál)

Külczim: Nagyságos és nekem bizodalmas uramnak Ruber Jánosnak adassék.

(Eredeti, Csáky kezétől.)

IX.

1575. febr. 14. Bécs.

Békés Gáspár Mustafa budai basának.

Illustrissimo ac magnifico domino domino Muztafa bassae vezerio potentissimi imperatoris Turcarum ac begler bego Budensi *stb.*

Nagyságodnak szegény rabja Békés Gáspár *manu propria.*

Illustrissime ac magnifice domine *stb.* Nagyságos uram megadá énnekem az én emberem István diák az te nagyságod levelét, kiből értem az te nagyságod én hozzám való jó akaratját; kiért az nagy isten sok jókat adjon te nagyságodnak, mert én tudom soha meg nem szolgálhatom az te nagyságod én velem való jó tettét. Továbbá nagyságos uram értem az nagyságod leveléből az te nagyságod parancsolatját és intését, hogy én az hatalmas császár portájára mennék; értem pedig az nagyságos fővezér passa levelét is és akaratját, az nagyságod atyjafiaét, hogy ő nagysága azt kívánja; de én ő nagyságának azelőtt is alázatosan megirtam és megizentem emberem által, hogy a semmiképen nem lehetne, hanem ha veszni akarok; mert te nagyságod jól tudja hol vagyok; ahhoz semmiképpen mód nincsen. Te nagyságodnál nyilván vagyon nagyságos uram, hogy itt Németországban nem úgy vagyon az dolog, mint az hatalmas császár birodalmában, hogy mindenek csak az hatalmas császártól hallgatnak és félnek; itt sok szabad fejedelmek és főurak vannak, kikkel mindennap rakva az fejedelem udvara, kik híre nélkül semmit nem mívelhet az fejedelem; ha szinte az fejedelem azt megengedné is hogy bemenjek avagy ugyan parancsolná is, soha azok nem engednék; ezer fejem volna is, egyiket oda nem vihetném. Te nagyságod pedig megítélheti mint eszes fejedelem, országokban vagyok, mindent látok hallok, annak felette az fejedelemnek is udvarában vagyok és mindent láttam hallottam; ítélje nagyságod mibe legyen az én dolgom, és mint lehetne az én bemenésem. Meghígyje nagyságod hogy sok szem vigyáz min-

den szempillantásban én reám. De ha ő nagyságának ugyan az akarátja, az fűvezér pasának hogy én elveszszek, és annyit vétetem ő nagysága ellen, kiért halált érdemlek, ő nagysága küldjön ide, ölessen itt meg; mert énnekem mindegy, akár egyképen vesszek, akár másképen; ha ő nagyságának halálomban leszen nagyobb haszna hogy nem életemben, ám ölessen meg; lássa mind ez világ, mint fizeti meg ő nagysága az én hűséges szolgálatomat, kit én az megholt királyfia idejében míveltem az hatalmas császár vitézivel, az hatalmas császár ellenségi ellen, kit mind az végbeli urak, végek és vitézek jól tudnak; ám legyenek példájok egyebeknek is. Ingyen ezt az hatalmas isten látja, hogy az én életemben ő nagyságának esztendeig több haszna lenne, hogy nem mint az vajdának teljes életében. Te nagyságod megfigyje azt hogy minden napon most is sok szidalmat vallok én az hatalmas császár hűsége mellett, török nevem vagyon nagyságos uram most is mindeneknél itt és sokan mondják hogy megérdemleném hogy az bőrömet lenyúznák rólam. Te nagyságodnak könyörgök az nagy istenért, adja eleiben te nagyságod az nagyságos vezér pasának, hogy ő nagysága tekéntse meg az istent, ne veszessen ő nagysága azonképen minden érdemem kiül; mi haszna leszen ő nagyságának az én veszedelmemben; egyebek is csak elidegenülnek evvel az hatalmas császártúl; mert sok magyar nézi az mit mível velem ő nagysága; mert mindenek jól tudják mit szolgáltam én az hatalmas császárnak. Ő nagysága ne vegye az vajda én ellenem való sok vádlásit elő, mert az vajda énnekem mindenemet elvenné, életemet is elvenné ha lehetne. Ő nagysága az nagyságos vezérpasa csak akarná megérteni, ki legyen az az vajda és minemű híve legyen az hatalmas császárnak és mint praktikál most is az hatalmas császár ellen, talám ő nagysága én reám is riám tekéntene; de nagyságos uram nincs ki eleibe adná az nagyságos pasának az dolgot, az én szómnak is penig ő nagysága helyt nem ád. De meglátja ő nagysága, ha én mind eleitül fogva igazat nem írtam az vajda praktikái felől, bátor szörnyű halállal ölessen meg ő nagysága. Most is igen titkon küldötte emberét római pápához, ott is mind az hatalmas császár ellen praktikál; ide-es jű és megyen postája; valamit az hatalmas császár portájárúl ért, ide mindeneiket megír. Továbbá nagyságos uram értem azt is hogy azért is neheztel az nagyságos vezér passa én reám, miért hogy itt vagyok az fejedelem udvarában. Én nagyságos uram az halál előtt futottam ide, de nem a végre hogy én soha az hatalmas császár hűségétől elszakadjak; nem tudtam hova lenni, mert mindenütt elfogta vala az vajda utamot; immár hogy ide jöttem és itt vagyok az fejedelem udvarában, szép szót kell neki adnom és magamat igen kell neki ajánlanom ideig; mert te nagyságod meg-

itilheti hogy az én mostani állapotom azt kívánja; sőt az nagyságos vezér pasa is arra intött engemet emberem által, hogy ezt mieljem. De üdével nem lenne ártalmas az hatalmas császárnak az én itt lételem. Könörgök azért mégis nagyságodnak az úrisitenért, adja eleiben te nagyságod az én dolgom az nagyságos vezér pasának, ő nagysága könyörüljön meg rajtam, hallgassa meg könyörgésemet; tegyen ő nagysága kegyelmes választ az én könyörgésemre; mert valamit ő nagysága én velem mivel, de ha kuldulásommal kell élnem is, de soha én az ő nagysága lábaitól el nem szakadok; maga meghiggyje nagyságod hogy én eddig kenyeret találtam volna itt is ez földön és ilyen nyomorúságban és szidalomban nem élnék, ha el akartam volna szakadni az hatalmas császár hűségétől. De ha ő nagysága az fűvezérpasa riám teként, az én igaz hitemre többet adok ő nagyságának esztendeig, hogy nem az vajda teljes életében adna. Ezt is akarám te nagyságodnak érteni adnom, hogy az vajda most erősen dicsekedik avval, hogy ú az nagyságos vezér basának négyezer aranyat ígért hogy az én szolgámot neki küldje Antalffy Imréhet, és hogy ő nagysága megígirtette neki hogy kezében küldi; mindennek előtt nyilván beszéli ezt az vajda ott beun Erdélyben, kit én nem kétlek, hogy meg nem késértett volna az nagyságos pasánál. De én azt elhittem hogy ő nagysága azt nem mivel, mert az még nem esett soha az hatalmas császár portáján, hogy valaki szolgáját az ki könörgeni küldet az hatalmas császár portájára, valaki kezében adatott volna is; de azt hiszem nagyságos uram hogy az vajda azt véli, hogy az nagyságos pasa is olyan legyen mint ú. Értettem azt is hogy nagyságodnak is summát ígért volt, hogy nagyságod az szegén legént István diákat kezében adja. Nagyságodnak mégis könörgök, te nagyságod ne feledkezzék el rúlam, hanem írjon felőlem mennél hamarébb lehet az nagyságos vezérpasának; ő nagysága hallgassa meg könyörgésemet és tegyen kegyelmes választ. Istennek utána én csak ú nagyságától várok minden jót; valamit ő nagysága én velem miel, tudom hogy az te nagyságod törekedése sokat használ nekem. Mert te nagyságod jól érti mind az vajda dolgait és mind az én nyomorúságimat és igazságomat. Tartsa meg isten nagyságodat minden jókkal sok esztendeig. Irtam Bécsben, februariusnak 14. napján, anno 1575.

(Az 1575. jul. 25. aug. 26. kolosvári országgyűlés 15. napján azaz aug. 6-kán Békés Gáspár notáztatásáról kiállított eredeti ítéletlevélből. Közölve, de igen hibásan, Erd. Tört. T. I. k. 135. l.)

X.

1575 febr. 27. Gy.-Fehérvár.

Báthory István Kornis Gáspárnak.

Egregie nobis dilecte. Salutem et favorem. Értjük miben vagyon a kegyelmed állapotya, hogy az szathmári németek Bány[ára] gyülekeznének, hinnéje kegyelmed, hogy reád akarnának menni. Mi azt hisszük, hogy ha valami efféle szándékok volt, még embered leveleddel ide járt, addég cselekedtenek rajtad; ha pedig semmit nem miveltenek, minemő hertelenséggel öszve gyültenek és felbódúltanak, azon módon eloszolnak, sőt én ugyan nem hihetem, hogy császár hire és parancsolatja kívül efféle háborút merjenek kezdeni. De mi nekünk kegyelmedre nagy gondunk vagyon. Hagymássy uramnak is írtunk postán, hogy menjen végére mi szándékjok, nekünk tudunkra adja. Mivel pedig hogy az vármegyét nem mindenkor veheted fel, az mi pénzünk fejébe, az vármegye pénzébül, mellyet mi számunkra felszedtél fog[adj] huszonöt drabantot magad oltalmára és házadat épétsd meg oly módon, hogy hertelen való kapdosóktúl magadat oltalmazhasd, és mi is segítségére érkezhessünk. Datum Albae Juliae 27. Febr. 1575.

Stephanus Bathorj
de Somljo mpria.

Külczim: Egregio domino Caspari Kornis de Ruzka vicecomiti comitatus Maramarosiensis stb.

(Eredeti.)

Közli: —d.

BETHLEN GÁBOR FEJEDELEM

URALKODÁSÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ.

HARMADIK KÖZLEMÉNY.

Jelen közleménnyel Bethlen Gábor fejedelem két leveles könyvének, egy 1618. s egy 1619. évből valónak az Akadémia birtokában levő töredékeit mutatom be. E töredékeket »Bethlen Gábor politikai levelei«-ben azon okból nem közöltem, mert ezeket teljes egészükben akartam bemutatni, s ott ezt részint a chronologiai rend megbontása nélkül nem lehetett volna tenni, részint pedig azért sem, mert van bennök egy pár nem Bethlentől írott levél is. Így most itt együtt, s abban a rendben, mint a leveleskönyvbe beirattak, veszi azokat az olvasó.

I.

Tekintetes és nagyságos vezér passa, sat.

Nagyságod méltóságos levelét hatalmas császárunk tiszteletes két kapucziától illendő böcsülettel vöttem el, és az ő hatalmassága parancsolatját, kegyelmes akarátját azokból bőségesen megértettem, hogy az havaseli elfutott Alexander vajda ő hatalmassága parancsolatja szerint hadban nem mehetésére Syrban vajdának haddal, hajdukkal magára és az országra menésével mentette magát. De igaz mentsége az jámbornak nem lehetett, mert az mint ezelőtt nagyságodnak az havasalföldi mostani állapotot értésére adtam, különben az dolog mostan is annál nincsen, és én is valóságosan igyekeztem annak az támadásnak okának végére menni, de istennek hála sem Syrban, sem egyéb ember senki sem haddal sem maga személyében hatalmas császárunk országára nem ment, Syrban és Petrasko, ki Mihály vajda fia mostan is bizonyosan ott fenn lakó helyekben vadnak, hanem az ország népe nem szenvedhetvén semmiképen tovább az vajdának és görögöknek rajtok való szörnyő kegyetlenkedéseket,

holott nem csak jószágokat, aranyokat, ezüstüket, marhájokat és egyszóval mondván mindeneket vettek el, sőt feleségeket, gyermekket is elvonták, és azokkal éltek, úgy, az mint akarták, azt az nagy gyalázatos igát magokon tovább nem akarván viselni az egész ország népe havasokra erős helyekre futván az boérok úgy fogadtak csak igen hirtelen magok mellé egynehány csavargó lovasokat, kikkel együtt az országnépe az görögökre támadván, az vajdájok is elfutott; mely dolgokban az mint ezelőtt is megírtam nagyságodnak igazságot írok, hogy semmit nem tudtam, értettem, mivel ez ország széliben Váradon voltam szinte akkor s az az bolond vajda is noha értette s tudta az országnak magára és az görögökre való igyekezeteket, de mégis énnekem soha egy szóval is felőle nem írt, sem izent, hogy tudtam volna gondot reá viselni, mert ha érthettem volna az előtt, minek előtte reá indultak, bizonyoson elhigye nagyságod eleit vevén, meg nem engedtem volna ez támadást, noha az ő hatalmassága országának nyomorgatásán minden ember méltán panaszkodhatik most is. Mihelyt azért az dolgokat meghallottam azontól Váradról magam megindulván, be siettem jönni, mert magam is gondolkodtam az Syrban dolga felől, és az országbeli minden rendekhez mindjárt főemberemet küldvén postán megintettem és igen fenyegettem őket, meglássák jól, hogy ha immár ezt cselekedték valahogy másunnán vajdát ne hivassanak, hanem egyenesen az fényes portára siessenek és ez cselekedeteknek igaz okát is adván nagyságod által hatalmas császárunknak törvény igazságszolgáltató vajdáért könyörgjenek biztattam is azonban, hogy jó reménységben legyenek és bátorsággal menjenek az fényes portára, mert valamikor az ő nyomorúságokat hatalmas császárunk és nagyságod megérti, azontal kegyelmes füleit ő rájok fordítani, és gondot visel felőlök. De ha ezt nem cselekedik, és valahogy vajdát másunnét akarnak vinni, megizentem nekik, hogy nem várok ebből semmit az fényes portától, hanem én magam rájok megyek és nem engedem az idegen vajdát székiben ülni, mely levelemet mikor az boérságnak megadta az én emberem, igen meg köszönték jó intésemet, és ilyen választ adtak írásomra úgy vagyon mond, hogy az község és az köztünk való vitézlő nép egy szájjal egyenlőképen kívánták és kiáltották Sorban vajdát akarnák igen, úgymond, ha ő lehetne vajdájok, mivel régi törvényekben, szabadságokban őket megtartotta, és az görögöknek nem engedte őket nyuzni, fosztani. De mi, kik az ország elei vagyunk, isten oltalmazzon attól hogy másra idegen vajda felől csak gondolkodnánk is, hanem magunknak is ez szándékunk, hogy egyenesen az fényes portára megyünk könyörgeni, és valakit hatalmas császárunk elönkben ad vajdának, mi azt uraljuk, ezelőtt is nyomorúságoknak megjelentéséért sokszor

nagyságodhoz elmehettek volna, de az vajda minden utakat, réveket az görögökkel úgy őriztetett, hogy soha által nem mehettenek, és így látván hogy az ő hatalmassága országa szintén elvesz, nem lévén senki, ki gondot viseljen reá, úgy kényszerítettek ő magok feltámadni és nyomorúságok alól magokat felszabadítani, énnekem ilyen választ adtanak, irattanak és úgy is, hogy hatalmas császárunk fényes portájára immár az egész boérság elindult. De az mint feljebb is irám nagyságodnak, sem Syrban, sem más senki én tudtomra az ő hatalmassága országára ez óráig nem ment, és az ő hatalmassága az nagyságod parancsolatja szerint, úgy is vigyázok, és oly gondot akarok viselni isten akaratjával, hogy az ő hatalmassága országira Erdélyen által sem egy, sem más ellenség ne menjen, sőt ha más utakon akarna valaki bemenni is az nagyságod intése szerint valamentől jobban vigyázthatok úgy igyekezem vigyázni, hogy afféle ösvényeken is senki el ne mehessen; annak okáért mind az két ország vajdái és népei szintén oda mehetnek hadban valahova hatalmas császárunk parancsolja nekik, afféle hiában való szókkal magokat ne mentegessék, mert valameddig az fejemet isten egészségben megtartja, ő hatalmasságának az én kegyelmes uramnak császáromnak igaz hűséggel igyekezem szolgálni. Továbbá én is, ki ő hatalmasságának egyik igaz hívének tudom magamat lenni, az alkalmatossággal gondolkodván magamban néminemő dolgokról egy dolgot találtam elmémben, melyet ottbenn levő böcsületes és igen hiteles kedves főkövetem által oly igazán és tiszta értelemmel megmagyaráztam nagyságodnak, hogy ha kedves akaratja lészen ő hatalmasságának. úgy reménlem mostan azt végben vihetni, ha pedig nem javálja nagyságod könnyen elhagyhatni. Végezetre noha tudom minden oda fel való dolgokat nagyságod jól ért és tud, mindazáltal akarám én is nagyságodnak hatalmas császárunknak tartozó hűségem szerint értésére adnom, hogy az magyar nemzetnek Posonban immár négy holnaptól fogván való gyűlések még sem végeződött el, ezelőtt tíz nappal *Ferdinánd királyt az magyar királyságra* elválasztották, de még eddig meg nem koronázták volt; ottbenn pedig Csehország német császár ellen feltámadtanak és Prágában lakóhelyében az várat az tárházzal együtt elfoglalták, az német urakban ablakokon lehántanak; mostan immár hadakat fogadnak ennek utánna mi legyen vége, tudom megérthetem és nagyságodnak azt is értésére adom. Gratianus Gáspár is azelőtt 15 nappal Bécsben volt, igen várja a követek elkészülését, kiket az ő hatalmassága fényes portájára akartak bocsátani, de az magyarok gyűlésének elvégezéseig nem fogják őket meg indítani, mert meg nem akarják engedni az magyarok német császárnak, hogy az ő békességeket német urak által vigyék véghez, hanem magok között akarnak ők is hatal-

mas császárunkhoz főköveteket bocsátani. Az úristen nagyságot etc. Datum Albae Juliae 28 Junii 1618.

Kajmechamnak írták.

Pro Generoso domino Balthasare Kemény de Bükkeoss consiliario et comite comitatus Albensis Transsilvaniae, nec non arcis ac praesidii Fogarasiensis supremo capitaneo, ad complanationes differentiarum inter confinia Turcarum imperatoris ac nostra subortarum cum spectabili ac magnifico passa Tömösvariensi expedito brevis instructio.

1. Legfőbb célja az ő kegyelme követségének az lehet, hogy az veszekedésből csendességet és az háborúságból mentől jobb moddal békességes állapotot oly képen szerezzen, hogy ha lehetséges, se az portára való panaszszal, se hozzánk idegen szívvél és emlékezettel az ő hatalmassága végbeli tisztviselőit ne hagyja lenni, hanem az mi idegenség benne volna is, azt jó móddal lecsendesítvén, minden állandó jó akaratot, békességet hozzon szerezzen mind azok, s mind az mieink között.

2. Ezt pedig meglássa ő kegyelme oly móddal keresse és kövesse az török természetét szeme előtt viselje, mely olyan, hogy az hol félelmes állapotot ismer, ott akárhol akárkinék is az tor-kára nyakára igyekezik ülni. Viszont a hol módjával való tartása vagy on ott ő is hizelkedéssel vagy tettetességgel kedveskedő jó akaratot mutat.

3. Hogy azért ebben az követségben és perlekedéseknek eligazításában jobb moddal procedaljon ő kegyelme, szükség, hogy az törökök ellenvetésit, melyet in scriptis küldtek volt Váradra, magával elvevén, elsőben az mellé válogatott főemberekkel és azonkívül is valahol, kik oly törököktől esett nyavalyákat tudhatnak mind kicsint, mind nagyot, ő kegyelme is szorgalmatosan felirassa és jövőben mindenekről magokban tanácskozást és disputatiot tartsanak, hogy ahoz képest az pasa és több törökök előtt minden részére azoknak igaz választ tegyenek úgy, hogy az mi birodalmunkbeli emberekről teljességgel elvessek az panaszt: vagy ha az oly igaz panaszok találkoznék is, azt olyakra vessék, az kiket immár megbüntettünk.

4. Azon igyekezzenek, hogy minden panaszokat ők proponalják először, vagy hogy ugyanezen gyulaiak küldötte írással álljanak elő, és az mint erre reá repetálnak, mint feleljenek és tegyenek választ renddel egyenként igen szépen igazítsák el az pasa előtt, titkolván azt hogy az mi részünkről semmi panaszt is akarnánk tenni, hanem mikor az ő panaszokra mind válasz legyen és azoknak végét érik kétszer háromszor is megkérdejk, ha vagy on több és mikor azt mondják, hogy nincsen, úgy vegyék elő

osztán az mi részünkről esett injuriáknak regestumát, és renddel procedáljanak.

5. Fő vigyázások legyen arra, ha az frigybontó csavargó prédáló emberek közt oly nyilván való személt neveznek és meg is bizonitnak, ki nyilván az mi birodalmunkban lakik, ha most az több csavargók közt Török Istvánnal az havaseli boérok fizetésére nem ment és az lelkiismeret szerint való törvény is tolvajnak frigytorónek bizonítja, arról ő kegyelmek is exequutiót ígérhetnek, ha meg kapathatjuk, vagy hogy arról az földről el kellek bujdosni más partra. De viszontag az mi részünkről is ha lehet megmutogassák és kinevezzék az kártevő törököket, és a végezés az legyen, azok az kik convincaltatnak, hogy ő köztök mi emberink szeme láttára és mi köztünk ő emberek szeme láttára legyen az büntetések. ¹⁾

6. Mikor az mi részünkről való disputatiohoz fognak, legelsőbben is igen megértessék az pasával mind az vele lévő több fő törökökkel, hogy más mindenkor a csavargó, titkon prédáló tolvaj más az szánszándékból frigytoró ember, mikor nevezetes tisztviselő magok személyében szánszándékból cselekedik az frigy ellen, mert az tolvaj meg Konstantinapolyban is az utcákon felveri az boltokat, erdőn úton akarhol megöli az embert, mind túl az Dunán s mind innen mi is vallunk az constantinapolyi utakon károkat, de azzal frigytorést nem forgatunk; ha ilyen két birodalom széliben tolvajok forganak, onnan pandurok, ráczok, törökök, innet is akármi rendek azzal az két részről frigybontást nem forgathatunk. De az gyulai olaj bék mikor személye szerint százlóval ment vala alá, mind ott s mind az ő hatalmassága divanjában, megmerjük azt perleni, és ha itt meg nem perlik, oda is ezt az panaszt elmerjük vinni. Embereket öltek, rabokat rablottak és barmokat hajtottanak, soha ezekhez az több lopás tolvajlással való cselekedetekben egyet is nem hasonlíthatnak, ezen ő kegyelmek úgy megáltalkodjanak, hogy ebből az pasától egyáltaljában igazságot és büntetést kívánjanak, mert ez nem szenvedhető dolog, sokkal különb hogy sem az többi.

7. Ha annira vehetik az dolgot, hogy azt az gyulai alaj béket megtanétgathatnák ez cselekedetiért az pasánál és mind rabokat, ökröket és az megölteknek dijokat megigórnék, halálára ne siessenek, hanem minket sietséggel tudósítsanak felőle és az pasának is szóljanak, várjon abból ő nagysága mi tőlünk.

8. Mi formán következett az havaseli állapot is, adja tudtára az pasának ő kegyelme, hogy annak az kifutott Alexander vajdának nagy kegyetlenségét és az görögöknek rajtok sarczolatató szörnyűségét, nem állhatván ugyan az portáról volt biztatá-

¹⁾ *Oldaljegyzet.* NB. itt is megölték az kártevő kobiló katonát.

sok, hogy az görögökre reá támadjanak, császár is megírta az vajdának, úzze ki mellőle az görögöket, de nem fogadta. Először az ország népe ott benn támadott fel, azután izentenek írtanak az Erdélyben futott boeroknak ; mi akkor Váraddá voltunk, úgy hittak fizetésre egy nehány levent legényeket, az vajda is elfutott, immár az székbén Gabrilast küldi császár és megcsendesedik az ország.

9. Enni sok panaszok, mivel mind Bajonra, Sákára és Váradra szolgálnak, meglátja ő kegyelme micsoda bizonyos hihető jelekkel, avagy nilván való bizonyságokkal mutogathatják meg azokat, és kicsodák személyére vihetik, hogy részesek volna benne, mert tudjuk akármely keresztyén vitéz embert is ők az végekben örömet vádolnak, akármint bizonyítsanak és mutassanak, ő kegyelme tartozzék minekünk az szerint tudásunkra adni az dolgokat.

10. Huszna vidéke amaz hosszú békességes időben is földes uroknak mind beholdolt ide Erdélyben, most abban ellent akar-nak tartani ; az pasa ő nagysága végére menvén, így találja igazság szerint az dolgot, azért ennek utánna nem hogy ő nagysága tiltaná behódolástól őket, hanem inkább parancsolja meg, hogy mint az régi mód szerint úgy ezután is kiki földes urának behodoljon, ha penig valami méltatlan nehéz kívánságokat forgatná-nak az hódolás felől, valamig Jenő várát hatalmas császárunk kezünknel hadja, valami ahoz való, be sem hódolhatnak azok ; az penig nem ő rajtok áll, hanem az fényes porta rendelésén ; az mit nálunk hagyott, valameddig nálunk leszen, addig nem engedhetjük hódolását, afféle dolgok nem ők igazgatása, hanem az fényes portáé, és onnan kell várunk abból mind az két részről.

11. Ha oly nilván való károkat bizonítanak innet is az mi részünkről, kikről ők is contentatiot fogadnának, ha ők is olyat bizonyítanak mi subditusinkra, kikről való contentálásban jó modunk lehet az békességes békességért az mint ők megcselekednek mi velünk, mi is hasonló igazságot mutassunk hozzájuk.

12. Summa szerint minden erejével ő kegyelme azon legyen, hogy valamely panaszokat itt jó móddal lecsendesíthet, csendesítsen le és ha egyiket az másikért el kell túrni, vagy mi jó modot találnak az dologban lám nem messze leszen, írjon ő kegyelme bőségesen mindenekről és vegyen informatiot tőlünk, és noha ennyi vetélkedés közben lehetetlen, hogy harag, busulás és kemény szóval is ne kellessék élni, de ezt megtartsa, hogy egyéb fenyegetéssel ne éljen ő kegyelme ellenek, hanem az portán való méltó igaz panaszunkkal, a hol sok hasznos szolgál-tunkért oly nagy tekintetünket tudjuk, mind magunknak mind országunknak, kedvünkért ő hatalmassága vezérséget, pasaságot sok nagy és kicsin fizetéseket ha megcselekedik, viszontag ha mi

ott kezdünk perleni az jó szomszéd vitézekkel elhittük sokaknak alább száll állapotjok és innét az szomszédtságból Kazul pasa hadára viszik őket. De ha velünk jól alkuszna és üzik barátságos szomszédtságunkat az ki megtalál, azon leszünk ő hatalmassága előtt emeljük alafajokat. Egy istenünk egy császárunk vagyon, ha akarnak nem veszekedéssel, hanem szép egyezséggel, szeretettel szolgálunk ő kegyelmeknek. Ilyen úton és módon ő kegyelme az felindult és megidegenedett sziveket is hozza jobb akaratra, félelmet semmit nem mutatván, hanem illendőképen mind magunk és szegény hazánk authoritását a miben lehet igen megtartván, az többire isten és az idő tanítja meg ő kegyelmét, mi hozzánk tartozó hűsége és hazájához való szereteti hiszük minden hasznos dolgokra igazgatja, kire isten ő szent felsége ő kegyelmét segítse. Datum in arce Hnnyad die 4 Julii 1618.

Tekintetes és nagyságos vezér pasa, sat.

Az nagyságod nekünk küldött böcsületes levelével Balý csausz olykor érkezék hozzánk, az mikor mi is nagyságodnak Lándorfejérváratt való lételét bizonyosan megtudván, böcsületes fő követünket nagyságod jó egészsége látogatni szintén indítjuk vala, mi tőlünk penig nagyságod az miképen havaselföldi hírek felől, és Syrban vajdának alájöveteli, hatalmas császárunk országának elfoglalása felől tudakozik, annak igazsága különben nem találkozik, az mint nagyságodnak megírjuk, mioltától fogván ez mostan elfutott Alexander görög vajda hatalmas császárunk fényes portájáról havasalföldi vajdaságra bocsáttatván az ország fiait fő főbojérit nem csak elvettetett mazul állapotban tartotta, hanem sokat közülök minden bűn nélkül csak hogy javokat, marhájokat elprédálhassa, szörnyű kénokkal, halálokkal megöletett, az egész országban való tisztöket szörnyű hallatlan usurás sarczoltatás alá vetett, hogy az szegény község teljességgel éhel halóvá levén, valahová ki látott bujdosni futni az országból, ki Erdélyre, ki Moldvára és Törökországra úgy futottak; annak felette semmi oly féle éktelenség nem volt, feleségeket gyermekeket elvonták tőlök, az melyet az görögök rajtok meg nem cselekedtenek; mely iszonyú inséget az bojérok semmiképen el nem állhatván, ezen az tavaszon, mikor mi is székes helyünkben váradi házunknak látogatására kitévoztunk volt, három négy helyeken is havasokban, Duna szegéletiben erős helyekre állatván magokat az görögök ellen támadtanak volt, azokat az bojerokat, kik a vajda kegyetlensége miatt halál előtt Erdélyben futottak volt igen titkon megtaláltatták mi távollétünkben, fogadnának valami egynehány magyart jó fizetésre és az görögök ellen segítésekre mennének be. És így mikor az görögök ellen feltámad-

tanak országostól az vajda is nem mert megmaradni, az országból kifutott, mely dolog valamely órában tudásunkra esött, mind fogadott hadakat és bojérokat igen tiltották volna, de levelünkkel távolyl létünk miatt nem érhettek, ők addig az országban be mentenek ; kire nézve magunknak is oda ki levő nagy dolgainkat félben kellett hadnunk, sietséggel erre az indúlatra székes helyünkre siettünk félvén attól ilyen zürzavar háborúság alatt, mivel az országban mind az község s mind az vitézlő nép az bojer-ságtól elválván Syrban vajdát kezdték volt kiáltani, valóban nagy vigyázásban kellett lennünk, hogy se titkon se nyilván Syrban vajda valamiképen közikben ezeken az földeken által mehessen ; az országra pedig sietséggel igen kemény fenyegető követséget, leveleket irattunk: másra való idegen gondolatoknak békét hagyván sem lengyeltől se némettől vajdát ne várjanak, hanem éjjeli nappali készséggel az fényes portát vajda felől megtalálják, kire az bojerek is olyan választ töttének, isten oltalmazza attól hatalmas császárunk ellen ők nem támadtak, vajdát sem keresnek másunnan maguknak, hanem valakit ő hatalmas-sága ad eleikben azt uralják, holott ő nekik az nagy inség miatt csak az idegen görögök ellen kellett feltámadniok. Syrban jöveteli pedig legyen istennek hála ide fele nem is volt, az mely Modor nevű városban nem messze Bécshez oda fel lakik szintén ez napokban adta leányát Petraskónak az Mihály vajda fiának és annak menyegzejére vagyon gondja. Mi is ő hatalmasságának mint igaz hivei valóban ezekre ez országokra vigyázásban vagyunk, minekünk is egy nagyobb ellenségünk tudjuk Syrbannál nem volt s nincsen is, ebből semmi derekas háborúságot az országoknak következni nem látjuk. Most immár úgy értjük ő hatalmassága az vajdaságot Gabrilasnak adván, elől fő csausz jött az széknék elfoglalására, az elfutott Alexander vajdát érdeme szerint fogva vitték el úgy értjük és az ország is csendességre, békességes állapotra jut mentől hamarébb. Mi nagyságodat böcsületes főkövetünk által itt künn is szeretettel látogatjuk vala, de Temesvár fele való végekből bizonyos hír jöve, hogy nagyságod az fényes portára Lándorfejevárból megindult volna. Ennek utána nagyságodat mind levelünkkel, emberünkkel ott kerestetjük és nekünk ígért atyai jó akarátját minden helyen és minden időben szeretettel várjuk s vesszük. Minket is nagyságod igaz jó akaró fiának tartván parancsoljon sat. Éltesse isten etc.

(Czím.) Az hatalmas győzhetetlen császár kedves böcsületes hívének, az tengeren innen levő minden országának, hadainak, várainak fő gondviselő szerdárjának és Buda várában helytartójának, az tekintetes és nagyságos Nekkás Haszon pasának etc. nekem mindenben jó akaró uramnak, böcsületes apámnak.

Mehemet pasának is per omnia így irtanak, additis tamen subsequentibus ad finem: Ez két nap alatt penig míg Balý csauszt elrendelt követünkkel Balassi Mihálylyal magunkkal ide Déva felé hoztuk vala, bizonyoson meghozák, hogy az mi böcsületes kedves apánk Haszon vezér pasa ő nagysága Lándorfejérvárról megindúlt volna, kiért követünknek oda való fáradságát szükségesnek nem itélvén nagyságotat szeretettel kérjük, mivel az ő nagysága levelére mi is hasonlóképen választ töttünk, mentől hamarébb ő nagysága után küldje meg. Nagyságotat állapítja felől penig mihelt ezek az havasalföldi állapotok isten után ennél is jobb csendességre jutnak, főkövetünk Kamuthi Farkas után postáinkat kelletik készítenünk; mentől jobb gondviselésünk lehet mind szóval írással törekedéssel el nem mulatjuk, örömet jó szívvvel mentől hasznosban lehet úgy törekedünk. Éltesse isten nagy jó egészségben nagyságotat sokáig szerencsésen. Datum ex Deva die 5 Julii 1618.

Generosi egregii nobiles ac strenui domini amici sat. salutem sat.

Kegyelmetek levelét az egyetnással együtt Posztelnik Demeter tegnapi napon beadá, melyeket kegyelmetektől kedvesen vöttünk, és immár mivel hatalmas császár kegyelmeteknek Gabrilas vajdát rendelte az ország gondviselésére, hogy az vérszopó görög vajda kezei alól felszabadította isten kegyelmeteket, azt mi is igen örüljük; csak immár Gabrilas vajda barátunk viselje keresztény fejedelemnek módjára magát kegyelmetek között, és mi nekünk legyen kedvünk kereső jó szomszédunk, reméljük az országnak és magatoknak állandó békességét, szükség is igen hogy magatok életét szabadságát, régi szokását törvényét az országnak oltalmazzatok, melyet mostan állathattok helyére, ha jövendőben meg akartok nyugodni, mely dolgokról az mi kegyelmetekhez bocsátott böcsületes híveinktől bőségesen izentünk; ha penig az mi szép és hasznos intésinket kegyelmetek meg nem fogadja és mi veszedelem fog reátok következni nem másra, hanem magok gondviseletlenségére vessen. Az hadak ha immár ottbenn nem kellenek kegyelmetek adja értésünkre az kihozásokra visel-hessünk oly gondot, hogy se ott benn se itt kinn az országbeli szegénységnek kárt kijövésekben ne tegyenek, mert azok az hadak mikor el szoktanak oszlani, sok kárt szoktak tenni. Végezetre az mely postáinkat az fényes portára másodszer küldtük vala levelekkel, kegyelmetek dolgáért Horvát István nevűt, kit az (.¹) közzül való követ elárúlván, Alexander vajda

¹) A leveles könyvben is üres hely.

emberi elfogván az uroknak vitték, az leveleket elszedvén felszaggatta, ezt rútul kénoztatta és mint szabadúlt meg maga láthatta kegyelmetek, miért azért azon követ társai árulták el. Intjük kegyelmeteket el ne szenvedje, hanem halállal megbüntesse és az mi postánkat kárától megelégtítse azoknak marhájokból. Nekünk kegyelmetek maga állapotjáról gyakran irasson az mi jó akaratumban valamig mi élünk és magok venni akarják, kegyelmetek meg nem fogyatkozik és isten tartsa meg kegyelmeteket jó egészségben. Datum Albae Juliae die 7 Julii A. d. 1618.

Boyeronibus regni Walachiae Transalpinensis.

Tekintetes és nagyságos vezér pasa, stb.

A nagyságod böcsületes levelét Mehemet csauz nekem emberséggel megadá, melyet én is nagy tisztességgel elvevén, megolvastván értém, hogy az fényes portára és nagyságtok is ide ki oly híreket vittenek, hogy Poharnik Lupul én akaratomból haddal Alexander vajdára ment volna, mely ha így volna int nagyságod azon, hogy afféle gonosz dologban igyekező embernek mellette ne fognék, sőt országomból is kiüzném, mert abból nekem is búsulásom következne.

Nagyságodnak mind ebből való s mind ezelőtt hozzám sokképen megmutatott jó akaróját adja az uristen én is megszolgálhassam, igyekezem is azon teljes minden elmélkedésemmel, hogy nagyságodnak én kedve kereső igaz atyjafia lehessen, mert bizonságom az isten, soha két orozát gyermekkoromban sem viseltem, hazugsággal senkinek nem szolgáltam, mostani állapotomban pedig annál nagyobb igazsággal akarnám mindenekhez magamat viselni, mert tudom azt, hogy az istennek előtte sem kedves az hamisság ez világi embereknél gyalázatos és az föld is az háladatlanságnál nehezebb terhet nem visel, az mint az régi bölcsék erről igen sokat írtanak; de én nem tudom ha az én szerencsétlenségem-e avagy az nagyságod maga megkeménítése hozta ezt én reám, hogy mentől nagyobb szeretettel igaz szívvel akarnék az én kicsin állapotom szerint nagyságodnak kedveskedni, igaz atyafiságát magamhoz kapcsolni, annál inkább megvettetik az én tiszta szivemből származott kedveskedő jó akaratom nagyságodtól, és mikor sok jót reménlenék az nagyságod mostani méltóságos állapotjában nekem segíthető jó akarójától, akkor hallok az fényes portáról nagyságod felől szomorú és földig keserves híreket; többi között mikor az portáról nagyságod az tavasszal kijött hallván Kamuthi Farkasnak beindulását, az vezér ő nagysága előtt én felőlem nehéz szókkal emlékezett nagyságod azt mondván, hogy nekem nem kell hienni, mert én hain (igy) vagyok, ezeket nekem a portáról izenték, a többit elő sem hozom. Pécsre

felérkezése után nagyságod, hogy Homonnait biztatta és kívánta s akarta volna, hogy csak megindúljon Erdélyre nagyságod maga fején viszi, a fényes portán minden dolgát jó végben viszi, ezeket isten tudja nem magamtól gondoltam, hanem az izente énnekem, aki füleivel hallotta ezt az követséget, mikor Homonnaynak Posomban nagyságod szavával megmondták, Homonnai azontúl fel is ment volt Bécsben és igen futotta német császárnál ezt, hogy megnyerhesse és hadat kérjen tőle (mert magának valami aranya, ezüsti, pénze, drága köve volt azt Ali pasa biztatására mind elköltötte, sőt jószágában is sokat hánt zálogban, ez mai napig is oda vagyon) de német császár is többször az ő szavain nem akarván megindulni és nem akarván több háborúságot indítani az magyar nemzetség közt, nem adott semmi jó választ neki, sőt igen megparancsolta vesztegüljön. Ezeket énnekem noha igen bizonyosan izenték, de igazán mondom, teljességgel hitelt nem adhattam nekik minden részeiben, mert én soha szándékból nagyságodnak nem vétettem és az nagyságod sokszori nekem hittel tött szép ígéreti is eszemben jutván, elmémben forogván ugyan megütkeztem benne kellessék-e hinnem nem-e; de ezek akarmint forgottak legyenek, mivel én nagyságodnak tudja azt az isten soha nem vétettem, hanem igaz atyafia voltam, vagyok és leszek valameddig nagyságod én tőlem veszi, én csak az menynek, földnek teremtő istenében bízom, azután az én igazságomban, mert soha az isten az igazakat el nem hagyja, akarmennyi embert próbáljon meg nagyságod ez igaz keresztin világban, de ezzel bátorsággal merrek kérkedni, hogy nem talál több Bethlen Gábort nagyságod az igazságra nézve. Kérem azért én nagyságodat felette nagy szeretettel ne vesse meg az én igaz szíbeli atyafiságomat, vegye inkább és éljen az én szolgálattal, meglátja nagyságod, hogy sokat szolgálhatok még én hatalmas császárunknak és nagyságodnak is, kiről én sokat írhatnék és nem irással, szóval, hanem bizonyos megtapasztalható fogható jelekkel bizonyíthatnám én ezt meg, hogy most is naponkint nem keveset szolgálok én az én kegyelmes uram fiának az mostani hatalmas császárunknak, de én affélével nem akarok dicsekedni, mikor ideje leszen, talám akkor megtudódik, ezeket ebben hagyom.

Az mi pedig az a havasalföldi mostani állapotot illeti, nagyságodnak én igazságot irok, különben ennél az dolog nem lött, hanem így tudni illik: Alexander vajdának és az görögöknek rettenetes és kibeszélhetetlen kegyetlenkedéseket az ország népe elunván és tovább nem állhatván, holott az ország népének, boéroknek nem csak marhájakat, aranyakat, ezüstöket, pinzeket, falujokat vötték a görögök, hanem feleségeket, gyermekeket is valakitől akarták elvötték, azokkal fertelmesül éltenek, Kriszta

Vornikot is, hogy megölette annál inkább megijedvén, végtére egy levelet irt volt az apjának, ki kraliovai bán volt a portára, melyben azt irta neki, hogy az vezértől ő magától szerezzon oly levelet, melylyel az boérok között akiket ő akar tizet ölethessen meg, ezt a levelet a boérok valahogy megkapták, melyet megolvassván úgy osztán valóban megrémültenek tőle, és ők is attól az irástól fogva abban kerestek módot, miképen azt az ő felölök végezett gonosz szándékot az vajda maga fejére fordithassák; így osztán az egész országban az boérok meghirdették, hogy kiki elfusson havasokra, ki Dunán által császár országában, és adót senki a vajdának ne adjon. Az boérok irtak annak a Poharnik Lupulnak és az többinek kik esztendőtol fogva Erdélyben laktanak, hogy bátor csak kétszáz hajdú fogadjanak, kikkel igen sietve menjenek be, ők országi haddal készen várják őket. Ebben én semmit nem tudtam, mert Váradon voltam. Az a Poharnik Lupul Török Istvánnak barátja lévén, az országi boérok nevével ígért Török Istvánnak kétezer forintot, és hitlevelet is adott neki csak fogadjon igen hamar valami két vagy háromszáz hajdút nekik; az is mint afféle hajdú az pénznek örülvén, mindjárt reá ígérte magát és azontúl az pusztára küldött s afféle csavargókat a hol mit kaphatott összegyűjtván, tőlök mindenestől az pusztaiakkal és ittben valókkal kétszáz ötven lóval éjjel nappal sietve úgy mentek, hogy az országban is sohol különben hírek nem volt ez dologban, hanem az mely falu határán az fűen etetni megszállottak tatar módon az híreket magokkal hozdozták, egyenesen Töröcsvára alatt mentenek el és Rukarra érkeztén ott 700 lovas rác, kik az vajda emberei voltak készen várván melléjük állottak, azontúl megint 900 lovas kurtán az korcsomaháznak, melyet hívnak csak melléjük állottak és az vajda ellen így mentek igen hirtelen Tergovistyára; amannak a mikor híre jött az dologban csak rakodott az görögökkel és mindjárt oda hagyta az országot, elfutott, nem bizhatván senkihez az ország népe között, tudván az rajtok tölt nagy kegyetlenségeket. Az mikor nekem ebben hírem lött, hogy az boérok hadat gyűjtenek, azontól ide be postámat küldvén megparancsoltam az tisztviselőknek sohol hadat senkinek fogadni ne hagyjanak, és által ne bocsássák őket az havasokon; de a mikor az én postám Brassóba érkezett, immár az előtt való nap által mentek volt, mert ez oly hamar és hertelen lött, hogy mind abban sem volt nyolcz nap. Megértvén az havason által menéseket és a vajda elfutását, igazán irom nagyságodnak magam is igen megbúsultam vala gondolván azt, hogy Sorban vajda és Petrasko praktikája nélkül nem volna ez a dolog, mindjárt egy főember szolgálmat bocsátám az boérokhoz és az egész ország népének egy levelet iratván; igen megfenyegettem őket ilyen formán, hogy ha immár vajdájokra támadtak meglás-

sák másünnét avagy magok között vajdát ne csináljanak, hanem mindjárt hatalmas császáruk kapujára menjenek és ott minden nyomoruságos állapotjokat az vezérnek ő nagyságának megbeszélvén onnét kérjenek vajdát, és valakit hatalmas császár ad azt uralják, mert ha különben cselekesznek esküvel írtam, hogy reájok megyek én magam, semmit ebből az portától nem várok és szablyára hányatom őket. Az levelemre hamar válaszom jöve, és azt írják, hogy isten otalmazza őket afféle idegen gondolattól, hogy ők más idegen vajdát az országba vigyenek, úgy vagyon, hogy az község és az egész vitézlő rend Sorban vajdát egy szájjal egy szívvel kiáltják, kívánják ugymond, mivel az országot törvényében igazságában oltalmazta, tartotta, de tudván az boérság hatalmas császárnak, hogy olyan nagy ellensége ők azt nem engedték el is indítani, hanem az fényes portára besietnek és ott minden nyomoruságokat megbeszélnek, ez előtt is az boérok és az ország népe sokszor elmentek volna ugymond, az portára, mert tudjuk mi is, hogy nyavalyánkat ott kellett volna előszer megpanaszlanánk, mivel nekünk az egy hatalmas császárnál isten után több urunk nincsen ; de nem mehettünk, ugymond, mert az vajda minden utakat és a Dunán való réveket az görögökkel úgy őriztette, hogy sohul ez országi nép által nem mehetett ; látván végtére, hogy hatalmas császáruk országa szintén elpusztúl az nagy kegyetlenség miatt, holott az görögök az szelet is pénzen vették meg a vajdától, és az ország népének az szelen nem volt gabonáját szabad megszórni, hanem pénzt kellett az szórásért fizetni, kinszerítettünk így feltámadni az görögök ellen, sőt azt irták, hogy az vezér ő nagysága oly levelet adott volt az országnak, hogy görög boérnál többet ne legyen szabad tartani maga mellett a vajdának, ha többet tart rajtok szabad legyen reájok támadni, az vezér levele kezekben vagyon, és az vajda levele is kezekben vagyon, melyben az vezértől az apja által szabadságot kér volt az boérok levágatására. Az én levelemre az boérok ilyen választ írtanak ; de ezt én is bizonyosan írhatom nagyságodnak, hogy az ország népe fejenként Sorban vajdát viték, hitták volna örömost be, és most is őtet vinnék inkább be, de hogy én megfenyegettem őket abban tartóztak meg attól. Sorban vajda is emberét küldte vala hozzám ma tiz napja, és felette igen kért, hogy törekedjem az vezéreknél és nagyságodnál érte, hogy az vajdaságot császár neki adja, eskeszik igen, hogy ezután igaz rabja lenne ő hatalmasságának ; az bizonyos dolog, mihelt én egy biztató levelet írnék neki, mindjárt elszöknék onnan feljül és alá jönne az vajdaságra, de az portára soha nem menne, az vezérnek 40 ezer aranyat ígérne, vezér Haszon pasának husz ezer aranyat, nagyságodnak 20 ezer aranyat és énnekem 20 ezer tallért ; de ne adja isten, hogy én olyan ellenségem mellett egyet

is szóljak; megírtam neki, hogy nem én dolgom hatalmas császár országában való rendelések; tudja hol vagyon Konstantinápoly, ha mi dolga vagyon küldje oda emberét. Az havaseli változás felől nagyságod így értse az dolgot, ennél különben nem volt akárki mit beszéljen heában szól. Isten oltalmazzon engemet attól, nem vagyok oly bolond, hogy hatalmas császár országára hadat bocsátanék, senki ellenségképen oda nem ment, mert ha másképen lött volna, azért vagyok hatalmas császárom országának gondviselője, hogy mindenfelé vigyázzak, gondot viseljek és én is ellene állattam volna az dolognak, ha ő hatalmas-sága ellen való támadást hallottam volna és nagyságtoknak érté-sére adtam volna azontól. De istennek hála Sorban vajda is helyében veszteg ül, az tegnapi napon kellett leányát Petraskónak hazaadni, az maga emberi úgy beszélették. Havaselföldében is minden ember helyén vagyon, gabonáját kiki békességesen takarja mostan, várják az új vajdát Gavrillast közikbe, kit hatalmas császár rendelt nekik, Alexandert kapucziak hitták a portára és a boerok utána mentenek oda, ott immár minden igazság és hamisság kitetszik, ő dolgok nem enyém és ők adjanak számot az ő cselekedetéről, nekem semmi igazgatásom az ő dolgokban ennél tovább nincsen, én csak viseltem arra gondot, hogy hatalmas császár országában ellenség ne menjen, melyet isten akarat-jából véghez is vittem.

Akarám nagyságodnak ezt is értésére adnom Váradon létemben az lengyel generalis Solkoczki, ki mostan immár cancellarius is s legnagyobb vezér az király után, egy fő emberét küldte vala hozzám egy levéllel, melyben ezt írta vala, hogy az ő ígéretek szerint az főkövetet az ország gyűlésében elkészítették szép ajándékokkal az fényes portára és ő kezében bizták, az ő házánál vagyon az követ, el is indítanak mindjárt, de az mint értik nagyságod ismét reájok akar menni, és az tatárt rablani akarják reájok küldeni, ki ha úgy le-zen ők is nem tudják miért küldjék alá az követet, mert így soha békesség nem leszen, hanem hogysen miatt így veszekedjenek, jobb egyszer derekas dolgot látni egymás ellen; engemet kért levelében, hogy ő neki megírjam mi szándékban vagyon hatalmas császár ő felőlek. Ha én írom az követet mindjárt elküldik, de ha nem írom nem küldik. Én választ írek neki, és megírom, hogy én hatalmas császárnak titkos tanácsát nem tudhatom, de a mint én értettem az szerint írhatom neki is; nagyságod nem ő reájok megyen, hanem az tolvaj kozákok ellen akar egy várat csináltatni, az tatárok felől is én nem hallottam, hogy az porta engedelméből mennének rablani, sőt bizonyosan úgy tudom úgy mond, hogy vezér Haszon pasa Abdulla cselebit azért küldte Moldvában, miképen Kantameri merzát elhíhassa onnét, kért békséget ígér az vezér Cantamernak, és csak

azért cselekedni, hogy az rablástól az tatárokat megotalmazhassa ; de az kozákok minemű sok tolvajlásokat lopó módon, latorságokat, égetéseket cselekednek hatalmas császár országán sok szóval megírtam neki, kinek nem kellene lenni, mert az végezés az Neszter parton nem úgy lött vala, és nem csuda ha a tatárok ő reájok rablani mennek, mert csak nem régen is az tatár hán Balcsi Isáját az kozákok megölték sok marhát és aranyat vöttek el tőle. Az követet ha az én tanácsomat fogadja, ne késlelje küldje mindjárt be az fényes portára, és végezzenek minden jót, ha azt cselekedni kétség nélkül igen állandó békességek lehet ; de az tatárok szintén abban az hétben mentenek Lengyelországra és felette nagy rablást töttenek, a mikor az a Solkoczki követe vissza ment Váradról ; immár nem tudom az követet elküldik-e nem-e, mihelt valami hírem érkezik onnét nagyságodnak azontúl értésére adom, ezt is még akkor nagyságodnak megírtam volna, de én nem tudhattam hol kerestetni nagyságodat. Az vezérnek azért ő nagyságának mindjárt megírtam és az Solkoczki írását az én követemnek beküldtem. Az úristen nagyságodat sat. Datum Albae Juliae 11 die Julii.

Zkender pasának írt levélnek pariaja.

(Czime:) Az hatalmas császár kedves becsületes hívének Boszna országában fő begler békjének a tengeren innen levő minden hadainak fő igazgató szerdárának, a tekintetes és nagyságos Szkender pasanak etc. Nekem mindenben jóakaró uramnak, kedves becsületes atyámfiának.

Radulius Mihnie dei gratia ¹⁾ Moldaviae Valachiae Transalpinæque princeps ac eorundem legitimus perpetuusque haeres etc.

Generose domine amice et vicine sat. Salutis sat.

Elvöttük az kegyelmed levelét szeretettel, melyben jelenti kegyelmed, mely nagy szorgalmatossággal késértette legyen el ő nagyságához postánkat és mint törekedett légyen dolgunkban s minemő szívvél is legyen hozzánk, kit kegyelmednek kedveskedő atyafiui jó akarattal recompensalmi igyekezünk isten engedelmeből. Ím értjük azt is, hogy az pribék boerok bementenek Havasalföldébe és Alexander vajdát kikergették székiből, mely dollog (tudván azt, hogy Alexander vajda ő nagyságával az mi jó akaró urunkkal atyánkfiával mely jó barátsággal élt, és mely nagy hittel ugyan kegyelmed által való szövetségek volt az atya-

¹⁾ A másoló hibájából itt e szavak is állottak: »Transsylvaniae Princeps« De Radul a mint nem használhatta úgy nem is használta többi kiadványai tanúsága szerént e czimet.

fiuságra) mint s hogy s mi módon lött s mit vétett ő nagyságának nem gondolhatjuk s végére nem mehetünk. Azért kegyelmedet felette igen kérjük, hogy ennek okát s módját és fundamentát nekünk írja meg hitelesen. Azt is miért lött ily titkon, az mi penig nézi az vitélő nép felől való ő nagysága az mi jó akaró urunk s atyánkfia levele pariájának is continentiáját, azt is megértettük. De nyilván lehet az kegyelmednél s mindeneknél is szintén úgy, mint ő nagyságánál is, hogy az mi dolgunk és állapotunk nem úgy vagyon, mint az ő nagyságáé, mert ő nagysága maga országában vagyon s birja úgy mint magáét s fizet úgy mint magáénak, senkitől ő nagysága nem vár, nem is félti senkitől is országát, hogy elvenné országát valaki, vagy megkérné valaki fejedelemségét, mint az mi fejedelemségünknek hogy majd száz kérője vagyon egy nap. Bántása is nincsen ő nagyságának annyi s annyi felől valók, mint minékünk. Mert az mi adót mi az országon szedünk, szedjük azért hogy szorgalmatosan és szüntelen parancsolják az fényes portáról, kik miatt mely nagy inségben legyünk mind országotól isten mondhatná meg. Az országbeli néptől is mely nagy háborúságink voltak ez napokban megmondhatják az kegyelmed emberi: Mely adóval nemhogy betölthetnők az fényes porta kívánságát, de még az magunkéból is, abból kit Havasalföldében gyűjtöttünk volt, toldanunk kell is, sőt még szolgálóinknak is többire abból kellett gyakrabban fizetnünk, azért hogy ígérhetnők azt, kit meg nem adhatnánk, ígérnők meg s meg ne adhatnók, vagy penig egyszer s kétszer megadnók az alkvás szerint s azután nem lehetne; csak gyűlölséget és gonosz ítéletet vennénk ő nagyságától, kit isten ne adjon, sőt azt távoztassa tőlünk. Azért mi semmiképen olyan drága szolgáló népet nem tarthatunk, hanem az mely hadnagyinkat kibocsáttuk vala úgy bocsátottuk volt, hogy ha ő nagysága engedelmeből leszen, arra az fizetésre az mint mi tanuságot adtunk volt nekik, ha hozhatnak hozzanak valami ötven-ötven avagy hetven-hetven legént, vagy az mennyivel több lehetne. Azért ha lehet jó s ha nem hogy mint megbántódjék ő nagysága inkább ám muljék csak jőjjenek magok meg az hadnagyok. Hogy penig ő nagysága az mi böcsületes jó akaró urunk s szerelmes atyánkfia hozzánk való jó akaratjából ebben fáradozott, ő nagyságának meg szolgáljuk és szintén olyan jó néven vettük, ha ugyan bejötte nekünk volna. De hogy be nem kívánhatjuk arra az fizetésre, oka ez, az mint feljebb megírtuk, kiről ő nagyságától bocsánatot kívánunk. Kívánjuk azt is, hogy ha mit költött ő nagysága azokra az vitézekre, ő nagysága adja értésünkre, ő nagyságát illendőképen contentaltatjuk róla. Végezetre egyéb idegen bántásunk most nem volna istennek hála, hírünk nem volna mostan egyéb, hanem az mely tatárok Len-

gyelországra voltanak ez napokban, azok többel öszve többen húszezernél gyülekeztenek egyben az mezőségen, és ismét Lengyelországra be akartanak menni; de mivelhogy Alexander vajda az fényes portát megtalálta, azonképen az pasát is ő nagyságát, ezért az alattomban való Havaselföldre jövetelért, az pasa őket el nem bocsátta s nem is fogta bocsátani, sem semmi mozdulás nem fog egyfelé is lenni, míg hír nem jó az fényes portárúl. Onnan hír jövéen, melyre lészen fordulások, kegyelmeteknek mindjáraást értésére adjuk. Kegyelmedet kérjük nekünk kegyelmed írjon minden bizonyos híreket bizonyoson. Tartsa meg Isten kegyelmedet esztendeig jó egészségben. Datum Jassis die 22. junii 1618. G. D. V. amicus et vicinus benevolus.

(*Czíme:*) Generoso domino Clementi Beldi de Uzon etc. domino, amico et vicino nobis semper observandissimo etc.

Tekintetes és nagyságos vezér pasa, sat.

Csak ezelőtt egynehány nappal értettük, hogy az hatalmas győzhetetlen császár méltóságos dévánjából kiindulván és az ő hatalmassága ide ki való dolgaira országra győzhetetlen ereje és hadai előtt való főgondviselő igazgató, vigyázó szerdársága immár utjában is volna. Holott azért eleitől fogván mind az ő hatalmassága fényes portájára bejáró főkövetink ottben levő kihajajink által is, nagyságodnak mi hozzánk és szegény hazánkhoz Erdélyországához minden jó akaratját bizonyosan megértettük. Nem akartuk elmulatni, hogy nagyságodat kijövő utjában meg ne látogatnók, gondolván penig azt, hogy nagyságod az Duna mellé netalám ekkedig kiérkezett volna, ez postánk és levelünk által nagyságodat elsőben csak kérjük ezen, minket tegyen bizonyossá, hol fog egy néhány napokon mulatni, és az mi oda bocsátott postánkat hozzánk bizonyos válasszal mentől hamarébb nagyságod bocsássa vissza, mert nagyságod jó egészsége látogatni, mindjáraást fő böcsületes követünket akarjuk bocsátani ki által nagyságodat mi is szeretettel akarjuk köszönteni, és ide ki való országoknak mostani állapotjokról tudósítani. Isten nagyságodnak sat.

Tartsa meg Isten. Datum ex Fogaras die 26. julii Anno 1618.

(*Czím:*) Az győzhetetlen hatalmas császár kedves böcsületes hívének fényes portáján levő tanácsos vezérének az tengeren innen levő minden hadainak főigazgató szerdárjának, az tekintetes és nagyságos vezér Daut pasának etc. nekem mindenben jó akaró böcsületes uramnak.

Gabriel Bethlen dei gratia sat.

Magnifice generosi egregii et nobiles fideles sat. Salutem sat.

Noha mind arról igen nyilván írott articulusok s magunknak egynehányszori jó intésünk parancsolatunk arra indíthatta volna kegyelmeteket, hazájának is közönséges javához való szereteti, hogy eddig is egynehányszor székes helyén mustrát hirdetvén és mind lovagot, mind gyalogot meglátogatván országunk közönséges javára oly készen tartana, hogy minden tisztviselő alattavalójával mentől dícséretesben állhatna elő, mikor kívántatnék az szükségnek idején, kire hogy sohul is kegyelmetek közül sem vármegyén sem székeken semmi gondviselést és figyelmeteséget eddig is nem láttunk, kényszerítettünk arról kiváltképen való parancsolatunkkal serkenteni és indítani kegyelmeteket. Hadgyuk azért és parancsoljuk is serio hogy kegyelmetek arról végezett articulusunk tartása szerint mentől hamarébb sub amissione székes helyére mustrát hirdetvén mind lovagját, gyalogját úgy látogassa és készítse kegyelmetek, hogy minden nemes emberek mind magok személyekben s mind jószágáról illendő lovasokkal, azonképen az ló fő rendek is jó szerszámosan sisakkal, pánczéllal, fegyverek derékkal, lobogós kopjakkal, gyalogja is puskával szablyával posztó köntössel mentől jobb készülettel erős fenyíték és parancsolat alatt oly készen találtassék, hogy ennek utána nem sok napok múlva mihelyt előttünk álló egyéb szorgos gondjainktól anynyira érkezhettünk, kegyelmeteknek jószága vesztése alatt országos mustrát fogunk hirdettelni, melyen magunk személye szerint akarunk mindeneket meglátogatni. És ha akkor vagy az tisztviselőkhben találtatik fogyatkozás az el nem készítésért, vagy az subditusokban a szó fogadatlanóságért és engedetlenségért, ha méltó és érdemlett büntetésinkkel el nem kerülhetik, egyik fél is senkire okot ne vethessen. Secus sub poena prae-declarata nequaquam facturus. Datum in arce nostra Fogarasiensi, die decima nona julii. 1618.

Gabriel Bethlen dei gratia sat.

Generosi et egregii vicini sat. salutem sat.

Kegyelmeteknek egy más után három rendbeli leveleit vöttük, mely első levelében certifiál minket a hajdú vitézeknek kibocsátását, melyet mi is javallunk és ha kegyelmeteknek hasznosan szolgáltak, azt is igen akarjuk: ennek utána is az mi kiváltképen való jó akaratunkban kegyelmeteknek országól meg nem fogyatkozik, csak mi is az igaz jó akaratot tapasztalhassuk fejeként kegyelmetekben. Eléggé vádoltatunk mind a fényes portán

s mind egyebütt az pasák előtt, hogy mi üzettük volna ki Alexander vajdát, és minden kincsét mi takarítottuk ki onnét, mely hamis hír költésében nem keveset busulunk, mert az fényes portán nem kevés hátramaradásunkkal és kárunkkal löttének oda bocsátott fő követünk által tractáltatott dolgaink, melyeket mikor állathatunk helyére, csak az Isten tudja. De csak immár valaha lehessen kegyelmeteknek országul csendes állapotja, az mi kárvallásinkat békességgel szenvedjük. Kévánjuk csak ezt kegyelmetektől, hogy az mi személyünket ne különben őrizze, mint magok szemek fényét, valahol kévántatik, becsületünket oltalmazza kegyelmetek is, és ha kérdezni kezdik a vajda egyet-mása felől, minket abból megmentesen úgy az mint az igazság kévánja, mert jól tudja maga is, kegyelmetek minekünk egy aranyát, egy tallért, egy oszporát ez óráig senki nem hozta nem is láttuk marháiban egyebét annál, hanem az mit kegyelmetek jó akaratójából küldött volt, azt sem tudjuk övé volt-e ki volt. Az más levelekből értjük Zkender pasa elérkezését orosz Czíkból, mi is ezen két nap főkövetünket bocsátjuk hozzá szép ajándékokkal és kegyelmetek dolga felől is izenünk neki. Harmadik levelével együtt kegyelmeteknek Gabrilas vajda barátunk levelét hozták mai napon, melyből értjük ott ben lételét, kévánjuk, hogy jó egészségben, jó szerencsésen jöhessen országában. Ezek után sat. Datum Albae Juliae die 4. Augusti 1618.

Universis Boyeronibus Transalpinensibus.

Tekintetes és nagyságos vezérpasa stb.

Az nagyságod Nicapolból írt levelét minekünk ma reggel adá be egy havaseli oláh ember, melyet nagy böcsülettel vöttünk, szorgalmatosan megolvastunk és nagyságod írásinak minden cikkelit megértettük. Mi is az nagyságod írására minden késedelem nélkül akaránk választ írni. Noha Erdélyi István uramat azon két nap akarjuk vezér Daut pasához és nagyságodhoz küldeni. Az mi az első dolgot azért nézi, iratja nagyságod levelében, hogy az nagyságod írásinak némely részét úgy veszi eszében, hogy mi nehéz néven vennők, melyet nagyságod nekünk is nem gonoszunkra, hanem jónkra cselekedti, és az nagyságod haraggal való írásit más embereknek édesdeden írott leveleknél hasznosbbnak itiljük. Nagyságodnak erre ezt írjuk, hogy mi az nagyságod írásit mind mostan s mind Krosze Mehemet Csasztól küldött levelét igen nagy böcsülettel vöttük, olvastuk, semmit azokon meg nem indultunk, mert semmi ártalmunkra való dolgot azokban nem láttunk jónál egyebet, hát igen nagy bolondság volna az jó intésen valamely értelmes embernek magában megháborodni. Az nagyságod intését mi mindenkor jó néven

vesszük, mert nagyságodat mi egy igaz atyánkfiának tartjuk, és mi is valamíg Isten ez világban éltet, s nagyságod minket magától erővel el nem vet, igaz atyafiúi szeretettel akarunk kedveskedni nagyságodnak. Nem szükség azért nagyságodnak mi felőlünk olyan ítéletben lenni, hogy az nagyságod jóra való intő írásit mi gonoszra magyaráznók, mert az egy igazságnál mi bennünk egyebet nem tapasztal soha. És hogy az úristen nagyságod szívét megengesztelte, s a minémű neheztelése mireánk volt, azt immár le tette, s előbbi jóakarátját ajánlja mi nekünk mostani írásában, azt igen akarjuk és az úristennek hálákat adunk rajta, bizonyosan igazságot írunk nagyságodnak, hogy ártatlanul szenvedtük és minden igaz ok nélkül a nagyságod reánk való neheztelését, mert az istennel bizonyítjuk, nagyságod böcsületi ellen mi csak egy ígét sem írtunk volt az portára senkinek, hanem írtuk csak az egy igazságot, mi is megkeseredett szívvel levén, mivel mikor hatalmas császárunk szolgálatjában nagyságod mellett voltunk is, még akkor is ő nagysága az vezér gyalázatosan emlékezett felőlünk, azt mondván az mi emberünknek, hogy nem igazat mondanak az mi Moldvában való menésünk felől, mert nagyságod megírta ő nagyságának, hogy csak hazugsággal akarjuk nagyságodat tartani. De fejét kötötte nagyságod ő nagyságának nem hogy magunk személyiben, de csak tiz embert sem küldünk császár szolgálatjára, mikor oztán megbizonyosodott is az vezér ottbeun létünk felől, mégis neminemő rút levelet íratott volt nekünk Haidar csausz ő maga megolvasta, melyet mivelhogy nem érdemlettünk volna ő nagyságától, bizony mi is igen keserves szívvel voltunk felőle. Ezekről sokat irhatnánk nagyságodnak. Az vezér osztán ő nagysága azután miket beszéllett az mi emberünknek, miért és ki írására kellett ő nagyságának azt cselekedni akkor mi rajtunk, de mi az elmúlt dolgoknak írásival nagyságod fejét fájlalni nem akarjuk, csak nagyságod mi hozzánk mutassa igaz jó akarátját, soha az mi dolgunkban hamisságot nagyságod nem talál, mert fejér arczát akarunk viselni mindenkor. Az havaseli állapotot az mi illeti, azt tudjuk, immár nagyságod bizonyoson érti és tudja, nekünk arra semmi gondunk nincs, és nem is igazgattuk, sem akarjuk igazgatni, mert nem mi dolgunk hatalmas császárunk országának igazgatása. Értjük nagyságod írásából, oly híreket vittenek nagyságodnak mi felőlünk, hogy Alexander vajdának minden gazdagsága, aranya, ezüsti, drága köntösi ott maradván mindeneket mi hozattunk onnét Rédei Pállal, az hajdukkal pedig Huszár István lött volna oda be. Ha igaz volna ez a hír az kéncsnek elhozatása felől, nem igen bánók, mert az sok kéncsből tudják az fényes portán sok barátokat, jóakarókat szerezhetnénk, csinálhatnánk és az sokból magunknak is maradna, de hogy hamisan ilyen híreket költnek, beszélnek

felőlünk azt bizony igen bánjuk, mert nagyságodnak ezt igaz lelkiismerettel írjuk, hogy ha minékünk csak egy aranyat, egy tallért csak egy oszporát is hoztak Alexander kéncséből, nem hogy olyan nagy gazdagságot, az mint hirdetik, az isten az magunkét is egy oszporáig mind el vegye és ellenségünknek adja. Semmi szükség nekünk ezen eskünnünk, hiszem ha minékünk hoztak látójának kellett lenni az boyerok közül és azok keze által kellett Rédey Pál kezébe menni, mert mi úgy értjük és nagyságod is úgy értse ezt, hogy valamint Alexander megfutamodott estve, az vajda egynehány szeimene (így) és maga gyalogi az udvarban maradtanak, oda se hajdu, se egyéb ember senki nem ment, hanem Stojkicsa Viszter volt velek az udvarban, mie maradt az vajdának azok meg tudják mondani, és azoktól mind nagyságod s mind egyebek végére mehetnek, de mi úgy tudjuk, hogy valaminek szerét tehette az vajda, nem tartotta házánál, azontól az felesége apja vittén vitte be és adósságát fizette ottben. Rédei Pált, Balassi Mihált az boyerokhoz követséggen küldöttük volt és azok által mire intettük az országot s miért küldtük volt hozzájuk mi arról nagyságodnak semmit nem irunk, hanem ő magoktól az boyeroktól nagyságod végére mehet, mondják ő magok meg, intettük-e gonoszra őket, kívántunk-e hatalmas császár ellen való dolgot tőlük, mert mi úgy tudjuk, hogy hatalmas császárunknak nem keveset szolgáltunk mi mostan is, noha némelyek különben magyarázzák. Nagyságodnak Erdélyi uramtól bőségesen akarunk izenni mind arról s minden egyéb dolgokról. Nagyságodat annak okáért szeretettel kérjük, efféle hamis híreket felőlünk el ne higgyen és másoknak is elhinni ne engedje, hanem először az dolognak bizonyosan menjen végére és ha úgy találja, az mint nagyságodnak én felőlem beszélték, feketedjék meg az orczánk bátor. Havasalföldéből nekem hajtott egy tehenét, ha láttam csak szememmel is, soha tisztességem nagyságod előtt ne legyen. Istennek legyen hála nekem elég juhom, tehenem vagyon, császár országából ez óráig soha afféle bitangot nem hajtattam nem is kívántam. Az boyerok küldtek volt hozzánk követséggen egy boyert, azt is ezért, hogy mellettek írjunk az fényes portára és nagyságodnak attól küldtek volt ország nevével egy lóra való szerszámot és egy pallost s egy hegyes tört, egy czapragot ajándékon, de az czapragnál egy uj semmi nem volt, hanem régi viselt szerszám, melyet ha tudtunk volna Mehemet csausznak megmutattuk volna és ezután is ha nagyságodnak embere jó hozzánk megmutatjuk. Nekünk bizony soha csak egy aranyat, egy tallért, egy dutkát, egy oszporát sem küldtek, nemhogy olyan drága kéncset az mint hamisan hirdetik. Huszár István penig az Isten tudja azolta Havasalföldében sem volt, hanem mikor vajdával beküldtük vala, nagyságod-

dal Barillan szemben volt, de minden dolgoknak nagyságod vé-
gére mehet bizonyosan. Mivel immár Havasalföldével ellenben
vagyon nagyságod, Erdélyi István uramat ezen két nap alatt
nagyságodhoz elbocsátjuk, ő kegyelmétől minden dolgokról bő-
ségesen üzenünk nagyságodnak. Az szekeret is meghozták, és
megküldjük. Az pénzt hogy Kamuti uram nagyságodnak meg
nem küldte mostan értjük. Megírjuk mingyárást neki, hogy nagy-
ságodnak megküldje, valamire mi elégségesek leszünk nagysá-
godnak szeretettel akarunk kedveskedni. Tartsa Isten. Albae
Juliae die 3 augusti anno 1618.

Szkender pasának.

Tekintetes és nagyságos pasa stb.

Az végbeli veszekedéseknek eligazítására nagyságodhoz
alábocsátott becsületes főkövetünk Kemény Boldizsár uram, az
nagyságod hozzánk bocsátott követével Zeffler agával olykor
érkezett ide székes helyünkben Fejérvárra, mikor magunk hon
nem voltunk, de azután csakhamar haza érkeztünk az nagyságod
emberét nem akartuk megkéslelni, hanem tanácsinkkal beszél-
getvén az állapotok felől vissza akartuk bocsátani nagyságodhoz
mentől hamarabb, az mennyire egyéb szorgalmatosságinktól is
érkezhettünk. Noha penig mind az kétfelől írt panaszokból je-
désből igen nyilván látjuk, az ő hatalmassága végeiből menni sok
számtalan dúlás, fosztás, prédálás, rablás és embereknek levá-
gása történt, kiknek mi ennekelőtte netalám csak tizedrészét is
nem hallottuk volt, kiken az minthogy nekünk is szónk szánk le-
hetne az ő hatalmassága fényes portájára való panaszolkozásra.
Azonképen elhittük bizonyosan hatalmas császáruk kegyelmes
füleit is hajtaná azoknak meghallgatására, és minekünk igazsá-
got szolgáltatna ő hatalmassága, ilyen mód nélkül és békesség
ellen való cselekedetekért. Mindazáltal mi az nagyságod atyai
jó intését szemünk előtt viselvén, és hatalmas császáruk végbeli
vitézi is megtapasztalassák azt bennünk, hogy mi az békesség-
nek követői és nem háborgatói akarunk lenni: az ő hatalmas-
sága vitézivel való jó alkuvást is szeretettel akarjuk követni,
arra reá megyünk, ámbár minden ekkedig való visszavonások,
kártételek örök feledékenységben vétessenek, csak hogy az mint
nagyságod is magát kötelezte és fogadta, efféle veszekedő, prae-
dáló, rabló kapdosó embereket személyválogatás nélkül meg-
büntessen, vagy nagy, vagy közép, vagy kicsiny renden levő em-
berek legyenek azok. Mi is viszont, noha ekkedig is igen nagy
fenyítékben tartottunk minden rendeket és vigyáztunk afféle csa-
csavargó latrokra s az ki kezünkben akadhatott közzülök meg is
büntettük őket. De ennek utána nagyobb vigyázásunk leszen

mind azokra s mind az tisztviselőkre, az kik azokat meg nem büntetnék.

Ezek mellé az holdolás állapotja felől az mely követséget nagyságod mind az vitézekkel együtt mostan ujonnan adott az mi követünk eleiben, minthogy arról az dologról az előtt sem irás, sem izenet nem forgott köztünk, követünknek is arról tanulságot nem adhattunk, mostan is ilyen hirtelen bizonyos rendelésünk és arra való válaszádsunk sem lehet, hanem tanácsinkkal affelől beszélgetvén, mingyárást Petneházi Istvánt postán felhívjuk, és egyebektől is szorgalmatosan lűt szerint végére megyünk Jenő Lippa Gyula környül való holdolt holdolatlan tág helyeknek állapotjoknak, és mentől hamaréb Jenőben commissariusainkat küldvén, noha minekünk az jó emlékezető Bocskay István király idejétől fogván az idvezült szultán Ahmat császártól igen erős athnamé levelünk vagyon, hogy minden hódolások csak azon állapotban tartassanak, valamint akkor az országot az német kezéből kivöttük. De mindazonáltal, hogy azokat is olyképen igazítottassuk el, mind hatalmas császárunkhoz engedelmes hűségünk és végbeli vitézekhez is szeretettel való barátságos jó akaratumk, valamiben hozzá férhetünk, kimutatódgyék, és ebből is valami az közönséges mostani időre néző igazság lészen, az mi részünkről hozassék az nap fényére. Ezalatt mivel az dézsmálásnak, takarodásnak ideje az szegénységen szintén rajta vagyon: Nagyságodat szeretettel kérjük az ő hatalmassága vitézinek hagyja meg és adja eleikben, addig az szegénységet sohul ne háborgassák, és semmi újítást ne tegyenek, míg az dolog el nem igazodik. Mint eddig birta kiki jószágát mind az két részről, mostan is békességesen vegyék úgy el hasznát, hiszen annak utána ha eligazodik ismét kiki mind ahhoz tarthatja magát, az mint az igazítás leszen. Egyik fél is mostani hasznát vagy kárát az mint az igazítástól reménlené, ne nézze. Minket nagyságod tartson igaz jó akaró fiának mindenekben. Datum Albae Juliae die 5 augusti 1618.

Tömösvári Amhat pasúnak és Lippay béknek egy tenorral irtanak, per omnia.

Tekintetes és nagyságos vezér pasa sat.

Nagyságodhoz bocsáttatott postánkkal, böcsületes főkövete és meghitt szolgája Kapuczi pasája dicséretre méltó Ibrahim aga hozzánk érkezvén, nekünk küldött méltóságos levelét böcsüllettel fogadván, s követét is kedvesen, szeretettel látván, mostani tőlünk való kívánságának minden részeit bőségesen megértettük. Örvendezvén mi is annak, hogy hatalmas császárunk felől minden jó egészséget, boldog állapotot hallunk, és hogy az Havasalföldében

történt dolgoknak megértésére ilyen méltóságos böcsületes vezérét nekünk régtől fogván jóakarónkat bocsátotta ő hatalmasága; azoktól nagyságodnak mostani kérdésére, ki lött légyen indító fő oka Alexandernek vajdaságából való kiűzésének, szóval is bőségesen igazán úgy az mint mi értjük, tudjuk, ő hatalmaságához tartozó hűségünk szerint, az nagyságod követének megbeszéllettük; levelünkben is hasonlóképen azonokat irhatjuk, hogy az mikor hatalmas császárunk fényes portáján az mi törekedésünkre és kezességünkre Echmeczki Ogli Ahmat pasa, Kajmecham Alexandernek az vajdaságot adták volt, erősen meg volt parancsolva neki, hogy négy görög idegen embernél magával az országban tartani ne legyen szabad (*sic*) hogy azokkal ne pusztítsa hatalmas császár országát, ő maga is az országban minden rendeket igen szép törvénnyel tartson, kegyetlenül ne nyomorgasson. De mihelt az országban székiben beült, sok görögökkel az országot rútsarczoltatások, nyuzás, fosztás alá vetvén, azoknak tanácsából fő fő boyerokat öletni kezdvén, csak hamar 40. 50 boyér csak egy paripákon rajtok való ruhájokban szaladának ide Erdélyben, kiket le akart vágatni. Azokat elénkben hivatván, megmondák, hogy az halál előtt kellett kifutniok, és minden gazdagságokat javokat az vajda elpraedálta. Akarnak vala Német pasa Syrbanboz menni, de nem bocsátók, hanem szintén akkor Moldvában az lengyelek ellen Szkender pasa mellé lévén szolgálat előttünk, tudván, hogy Alexander vajda is ott leszen, ígérők nekik magunkat megbékéltetnők Alexanderrel őket. Oda jutván és megértvén szemtől szemben mind az vajdától s az egész havaselvi boyerek állapotját, szemtől szemben oly panasz volt az vajdára az boyeroktól, hogy ugyan azon táborból mind az több havaselvi boyerok is el akartak futni Alexander alól, és ki Moldvában s ki Erdélyben mivelünk akart eljöni és maradni. Ott mi Alexandert sok szép szóval megintettük, országa népével alkulkodgyék szépen és sok szó után megesküdt az szent biblián, hogy az egész boyérságot és országában mindeket jó törvényben, békességben tart. Ide Erdélyben is az pribék boyeroknak hűtlevelet küldött, kire azokat mi is be akartuk küldeni, hazájokban, de csakhamar az napok után hűti ellen legfővebb igen gazdag boyernek Kriszta Vorniknak csak gazdagságáért fejét vétette. Azután meg egy görögül írt levele akadott kezekben az boyeroknak, melyet az felesége apjának írt volt Konstanczinápolyban, hogy 10 vagy 12 főboyeroknak ismét fejeket akarná szedetni. Az az levél kezekben akadván az boeroknak, és az országnak szegény nyomorult kösségét is számtalan adóval sarczoltatván az görögök, hogy semmi marhájok, testeken való ruházatjok sem maradván, csak kezdők hallani, hogy az egész ország népe pusztán hagyván házokat, földöket, ki Moldvára,

ki az Dunán által hatalmas császárunk földére és számtalanon ide Erdélyben is feleségestől gyermekestől bujdostanak, kire mi nekünk semmi gondunk, semmi igazgatásunk nem lévén, magunk gondjaiban jártunk tíz-tizenkét napi járó földre, az német váradi végházunk építetésében voltunk. Ide hátra az országnak elfutása miast az otthon való boyerok titkon az Erdélyben futott bojerokat Istenért kérték valami két vagy harmadfélszáz magyar leventéket, kiknek itt fizetések nem volt, fogadjanak igérettel és adománynyal. Ők is egész országúl kicsénytől fogván nagyig mellettek az vajdára támadnak. Ilyen közönséges akarattól, végezésből esett az vajda kiűzése. Mely dolog mikor minekünk hí-rünkkel lött, igazán írjuk nagyságodnak igen féltünk attól, valahonnét nagy titkon, vagy nilván Syrban vajda Havasalföldében ne férkezzék, ki mint szintén ő hatalmasságának, nekünk is igen nagy ellenségünk lévén, mentül nagyobb sietséggel lehetett félben hagyván ott kin Váradon való gondviselésünket ide székes helyünkben besiettünk, az boeroknak igen haragos kemény fenyegető levelet írtunk, ha immár Alexandert kiűzték s Syrbant, némettül, sem lengyeltől vajdát ne várjanak, hanem egyenesen hatalmas császár fényes kapujára fussanak és vajdát onnan kérjenek valakit ő hatalmassága rendel, ki immár végben is menvén Istennek hála jó vigyázásunk által hatalmas császárunk országa idegen ellenségtől megoltalmaztatott. Egyéb károk emberhalálok az melyek az változásban következtenek mi ott nem voltunk, Havasalföldében efféle dolgokon nem is tudakoztunk arról. Nagyságodnak bizonyost felőle nem tudunk írni. Közelebb vadnak nagyságodhoz az havaselvi Boczok és Tergawistyja is nem meszsze, nagyságod azok mint estenek, hogy estenek és hová mi lött, mi nem lött, igazban végére mehet. Mű csak nagyságodnak ezt bizonyosan írhatjuk magunk felől, mint igaz híve czi-ragya (*így*) ő hatalmasságának ebben az helyben, szemei fülei vagyunk. Isten oltalmazzon csak gondolatjától is, hogy fegyverünk ő hatalmassága ellen soha is szolgáljon. Ellenségi ellen pedig, mint eddig, úgy ezután is fejünk fennállásáig készek vagyunk vigyázni, és hasznos szolgálatokat mutatni. Ezeket az nagyságod kérdésére igazán az mint értjük válaszul írhatjuk, hogy az Alexander kiűzésének Havasalföldéből fő okát az maga kegyetlensége együtt az görögökkel és az Boeroknak törvéntelen ölések, kergetések, praedaldasok. Cselekedői pedig az támadásnak kicsénytől fogván nagyig az havasalföldiek egyenlő akarattól, mind pénzek s mind magok erejek által. Mel dolgokról Nagyságod, hogy ennél is bőségesben, tudakozhassék tanácsink közzül egy böcsületes főkövetünket az nemzetes és vitézlő Erdélyi István uramat Torda vármegyének főispánját küldtük, az kitől nagyságod szóval is ezen dolgokról bőségesben értekezhetik, követünket pedig üres kézzel

nem is bocsátottuk nagyságodhoz, az minek ily hirtelen szerit tehattuk tisztességes ajándékunkkal látogattuk nagyságodat sat. Éltesse az úristen sat. Datum Albae Juliae die 22. Augusti 1618.

(Czím.) Az hatalmas győzhetetlen császár kedves böcsületes hívének, fényes portáján dévánjában ülő tanácsos vezérének, az tekintetes és nagyságos Daut vezér pasának etc.

Tekintetes és nagyságos pasa, sat.

Minapi irásunk szerint jenei főkapitányunkat Petneházi Istvánt ott az végekbeli több böcsületes hiveinkkel ide hozzánk hivatván, mindenképen az holdolt és holdolatlan állapotoknak elrendelése és igazgatása felől tőlök bőségesen tudakoztunk. De csak ez néhány napok alatt miolta nagyságoddal fő böcsületes tanácsunk követünk Kemény Boldisar által Lippán az végezések löttének, bizonyos levelekből írásokból és hallott szókból értjük, hogy azokban az végezésekben sem az lippai sem gyulai, de főképen az gyulai vitézek semmit meg nem akarnak állani, sőt nagyságod felől sok rút szókat szólottanak; hogy akarmit végezzen, de semmit azokban meg nem állanak. Igen kemény rablással, égetéssel fenyegető leveleket is bocsátottanak ki Köszönd vidékére, Belényes és Deszni vidékére, magunk saját váradi és dészni jószáginkra is, olyakra, kik miolta Jenő magyar kéznél vagyon, soha holdoltak nem voltak, ilyen aratás takarodás idején az szegény népek most is szekerek hátán idestova futottanak. Ezekért mi nagyságodra nem vetünk sem panaszunk, mert nagyságodban az igazság békesség szeretetét, és az szegény községhez is jó akaratját megtapasztaltuk, teljes életünkben is jobb szomszédot nagyságodnak nem kívánnánk és itt való pasasága, bátor holta napjáig ne változnék. De hogy az ő hatalmassága vitézi akár mely szent, jó békességről való végezés alkuvásnak nem akarnak engedni, nem tudjuk, mi haszon lehet erről való végezésünknek. Mostan is mind Gyulából Lippából, mind summa pénzt, mézet, vaját akármely kevés szegény embereken, a hol egy falu helyen csak ketten-hárman nyomorognak is egyaránt szintén annyit kérnek, mint az hol 25. 30. vadnak; ki miatt pusztán kell maradni az egész földnek. De ha az ő hatalmassága vitézi szpahiai neki akarnak állani az jó végezésnek, minekünk olyan gondolkodásunk vagyon, és olyan tanulságot is attunk Jenei kapitányunknak az velle való fő emberekkel, hogy ők az Maruson túl valókat szolgálattal, dézmával ne bántás olyan messzire, hanem a kinek régi örökös ura vagyon, vagy oltalomért urat akar magának szerzeni, három fő török az ő hatalmassága végeiből, s három fő ember az mi részünkről is az faluknak színére kimenvén,

látnák meg, melyben mennyi ember vagyon; és az szegény embereknek száma és értéke szerint intéznék el, mennyi summát és mit adhatna az magyar urának; azonképpen az Jenő környül eddig behódolt falukat is szintén az szerint elintézzék: mennyit adna az török urának, hogy az is onnan való rablástul, kártételtől az szegény embert oltalmazná; annak az sarcznak beadásának napja levén, se a török vitézek ide felé, se az magyarok oda felé többről többre ne igyekeznének, hanem kiki saját sarczával megelégedvén, inkább az szegény népet mind az két részről oltalmazná. Azon kívül az mely faluk, jószágok mind dézma és adóadással, szolgálattal tartoznak, azokról is lenne oly szép rendelés, hogy az szegény ember mindkét felé érkezhetnék el, és magának is életére viselhetne gondot. Ilyen végezésről azért mi az mi tisztviselőinknek fő rendeknek is teljes tanulságot adtunk; nagyságodnak ez levelünket böcsületes attyokfiátul megküldik, értsék az nagyságod jó akaratját is ez dologból; de olyan okkal, ha az ő hatalmassága vitézi, szpahiai egyenlő jó akaratból semmi észvesztésre, veszekedésekre okot nem adván, ennek az végezésnek nem szóval, ajánlással — hanem igasságos cselekedettel, jó szomszédsággal neki állanak; ha pedig nagyságod megismerheti, hogy az jó vitézeknek ilyen jó, igaz végezéshez kedvek, akaratjok nincsen, mi haszna nagyságodnak is fejét ilyen dologban fájlalni? s mind az mi részünkről fáradsunk, mert ha egy felől meg nem állják, más felől is lehetetlen hogy megállják; mű az mű részünkről minden igasságra készek vagyunk; felelünk is felele. Az mit végezőnk erről az részről, megállatjuk; immár nagyságod jó tetszésén, itiletin álljon, mit cselekedik ez dologban, és mi válasszal bocsátja mind ez levelünk megvívó jenei vitézeket, s nekünk ez írásunkra mi választ téssen. Új híreket nagyságodnak irhatjuk: hatalmas császárunk fényes portájáról fő követünk utban vagyon; minden kegyelmes válaszal egy hétnek előtte ithon leszen. Gabrillas vajda székében bé ült, az havasalföldi vajdaságban ma hatod napja. Az lengyelek ennyiszer való rablások miatt az tatároknak hadban nagy készüllettel indulnak; mely felé szándékok, és mit akarjanak, arról nagyságodnak bizonyost nem irhatunk. Minket nagyságod mindenkor igen jó akaró fiának tartson. — Éltesse Isten. Datum Albae Juliae die 27. August. 1618.

Tömösvári Amhat passának etc.

Temesvári Amhat Passának.

Tekintetes és nagyságos pasa stb.

Mi vitézlő hivünk szolgálk Kenderessi Farkas, nagyságod hozzánk bocsátott emberével megérkeztvén, nagyságodnak ne-

künk küldött leveléből értjük, csak szintén mostanság az minemű károk praedálások és tolvajlások estenek Facsád környül, azon dolgokat megcselekedő latroknak inkább végére ment volna nagyságod, hogy sem mint mi, sőt azok közül Makó Gáspárt fő kalauznak jegyezvén, az többinek is neveket ezen levelében feliratta. Ennyi számtalan csavargások közt jóllehet minekünk is szorgalmatos vigyáztatásunk vagyon afféle kóborló latrokra, tolvajokra; mind az által, hogy nagyságod előbb végére mehetett, és minekünk megírta, azt magunk is akarjuk. Ezen levelével Nagyságodnak olykor érkezének fel, az mikor immár Petneházi Istvánt jenei fő kapitányunkat előnkben szállítottuk, és ugyanaz nagyságod szemei láttára fülei hallatára iszonyu, szörnyű esküvést tött, hogy ő neki abban az dologban sem híre, sem tanácsa, sem semmi közönséges titkon avagy nyilvánvaló értelme nem lött volna, magunk is pedig az mi fejedelmi szónkra igazsággal írjuk nagyságodnak, hogy miolta ezt az Makó Gáspárt mi meg akaruk öletni, és az vasból, erős fogságból Tatár Zódi elbocsáttatta, szabadítottatta, az olta, jól lehet kegyelmünk volt fején, de mi azt sem tudtuk, hol járt-költ, Jenőben is pedig fél esztendőben ment egyszer; mostani havasalföldi utjában is ennek az vén áruló latornak, sem pedig azokon az utakon Radánnak kijövetelében semmit nem tudunk. Azért fejére, életére, tisztességére, jószága vesztésére meg parancsoltuk Petneházi Istvánnak, hogy alattomban mindenfelé szorgalmatos vigyáztatása legyen az vén áruló latorra, és több társaira. És hogyha megfogathatja, meglátja bizonyosan nagyságod, azt Lippára beküldjük, és azon latorságáért az lippai kapu előtt veretjük karóban. Hogy pedig az dolgot jobb módgyával végben vitethessük, egy néhány napokban ez dolognak csendességben kellett lenni, hogy híre az kergetésnek hirtelen mód nélkül ne futamodjék; így magokra nem vigyáztván, hamarabb megkaphatjuk őket. Nagyságodat kérjük, mint kedves apánkat szeretettel, nagyságod is mind az lippai és facsádi vitézeknek parancsolja meg erős parancsolat által, egy néhány napok alatt ők is semmit ne indítsanak, csendességben legyenek, és ne fenyegetődgyenek, hanem mindenekből várjanak mi tőlünk, megparancsoltuk Petneházi Istvánnak, hogy elvitt marhájukat és lovakat felkerestetvén, meghozassa; ha hul fel nem találhatnának, az vitézeket kárban nem hadjuk, az magunkéból is megelégtettjük. Irja nagyságod azt is, hogy Radan mostann is több tolvaj társaival oda alá csavargana; nagyságod az ő hatalmassága végbeli vitézinek mindenfelé hadgya meg, hogy hahol ez áruló latrot érthetik, mingyárást Jenőben hirt adjanak. Mi is megparancsoltuk jenei kapitányunknak, hogy az ő hatalmassága vitézivel mindenekben egygyet értvén, mindenütt fogják, öljék, vágják és kedvezés nélkül büntessék meg őket. Az mi az második dolgot nézi,

arról már nagyságodnak, nagyságodhoz küldött emberink által bőségesen irtunk, ekkedig emberink nagyságodhoz érkeztenek, arra való akaratumkat és kívánságumkat, mi móddal és okkal legyenek, nagyságod világosson megértheti. Mi az nagyságoddal kezdett és indított dolgunkban hátra állók nem leszünk, mindezekben az ő hatalmassága hűségéhez tartván magunkat, az ő hatalmassága vitézivel az jó szomszédságot és szép békeségesen való alkuvást követjük, csak nagyságod is keresse oly utját-módját és fundamentumát, hogy az mit nagyságoddal mostan elvégezünk, azt mindenekben az ő hatalmassága végbeli vitézi fogyatkozás nélkül megtartják. Annak peniglen jó módját ha feltalálhatja nagyságod, immár mi abból nagyságodtul várunk. Mikor nagyságod ez dologrul bizonyossá téssen bennünket, tanúságot attunk arról is Petneházi Istvánnak, hogy oly készen legyen minden órában, hogy azon dolgot nagyságoddal együtt mentől jobb és szebb mód alatt eligazíthassa. Mi azzal is megbizonyítjuk, hogy az szép békességtől és jó szomszédságtul, az ő hatalmassága hűségében, azonképpen az ő vitézivel való igasság követéstől semminemű részében idegenek nem leszünk; és e féle gonosz cselekedeteknek okai avagy párt-tartói nem vagyunk. Nagyságod bennünket tartson jó akaró fiának, stb. Datum Albae Juliae die 9. septembris Anno domini 1618.

Thömösvári Amhat passának.

Tekintetes és nagyságos vezér pasa stb.

Nem volt feledékenységben nállam, hogy ennek előtte való levelemben ígértem vala nagyságodat fő emberem által meglátogatnom: kire nézve mikor Erdélyi Istvánt oly formán bocsátottam volt, hogy nagyságoddal is azon utában szembe lehessen; mikor ő Daut passához érköznék, immár akkor nagyságod oly igen eltávozott onnat, a mint nekünk mondotta és végére mehetett szintén, Thegenye felé volt oda alá. Nem levén módja olyan messze földön nagyságod megkeresésében, vissza jött Daut passától ő nagyságától. Annyi üdőtől fogva penig nagyságod felől semmit nem értvén, nem türhetém ez szolgám által valahol és mi állapottal leszen nagyságod akarám szeretettel látogattatnom. — Az mellett az mely panaszolkodó levelet nagyságod ez előtt Kamuthi Farkas felől irt volt, arra is eddig választ nem tévén, írhatom bizonyoson nagyságodnak azt, hogy Kamuthi Farkasnak én töllem (isten oltalmazzon attól) Nagyságod ellen csak egy szó panaszolkodásra való hagyásom sem volt, sőt inkább, minthogy én az nagyságod igaz atyafiuságában igen megnyugodtam, hogy az egész reá bizatott követséget legelsőbben is nagyságoddal közölvén, nagyságod jó tanácsából és tetszéséből végezzen minden jót az ő hatalmassága fényes portájával, kinek nyilván való bi-

zonysága az lehet, hogy ott való állapotjára is kevésből a mi kevés lehetett nagyságodnak, Kamuthi által költséget küldöttem. Annak felette az én nagyságodhoz való tökéletes atyafiságomnak jelére valameddig élek, és isten ez állapotban megtart, esztendőről esztendőre én töllem két két ezer forintot parancsoltam, hogy én szómmal ígérjen, melyért sem az ígéretet sem az pénz küldést nem cselekedtem volna, ha én nagyságodra panaszló akarrattal bocsátottam volna Kamuthi Farkast. Hogy pedig az ő szavára és panaszaira busulása történt nagyságodnak, én előttem annak ilyen okát adja, hogy ott az vezérektől értette legyen; én reám mennyi sok gonoszt mondott volna nagyságod. És a mikor elindult a fényes Portáról is igen erőssen adta tanácsúl az vezéreknek, hogy se írásomnak, se kérésem szavának az Portán hite ne legyen, mert hatalmas császárunknak igaz szolgálja nem volnék. Mikor ezeket hallotta volna Kamuthi Farkas (nekünk úgy mondja) nem szenvedhette az én gyalázatomat, mint jó szolga, urának becsülete mellett szóllani kellett az vezérek előtt, és a mi igazságunkat oltalmazta a mennyiben lehetett. Ugy vagy, hogy azon dolgokat Bécsből is atták vala értésünkre Gergely pap által, a ki Csernin mellett futotta az portán az békeséget, miket izent és végezett volna az Homonnay állapotja felől; de én afféle dolgokat fülemben sem vöttem. Mind ezek akár mint legyenek, a miképpen nagyságod az Vaskapunál egymás között lött atyafiságos kötelességünkre emlékeztet bennünket, ha szinte mi történt volna efféle is valahol, könnyű azt egyszersmind letenni és örök feledékenységbe vetni. Bizvást meg is nyugodjék nagyságod én bennem. Csak azon igaz atyafiságot tapasztaljam én is hozzám meg nagyságodban, valameddig isten az lelket testemben megtartja, én bennem is nagyságod fogyatkozást nem talál, és mindenkor nagy bizvást bátorságosan élhet az én atyafiságommal; sokból többet, kevesebből kevesbbet. Azt is pedig amit Kamuthi Farkas által parancsoltam volt ígérni, és nagyságod jelen létele miatt meg nem ígérte, esztendőről esztendőre akár hol, és akár mi helyben legyen nagyságod, az két két ezer forintot ígértem be szolgáltatni nagyságodnak.

Ezek után írhatom nagyságodnak ezt is, Kamuthi Farkas által az mostani vezér kajmecham Mehemet passa izente volt fő követem által, a lengyel királt inteném az békességre, és felelnék, hogy az ő hatalmassága részéről is megállanak. Kire nézve én mindjárt királyhoz ő felségéhez követemet bocsátottam, és Zulkoczky Hatmannak is szép levelet irtam szömökre hányván, hogy az tavaly végezett szent békességet¹⁾ ők nem állották meg

¹⁾ *Oldaljegyzet*: Ismét kilátszik hogy 1617. volt az lengyel békeltetése az törökkel, mikor Bethlen Gábor maga is benn volt.

három dologból is. Mert az kozákokat nem fogták el hatalmas császár birodalmáról, sok kárt tettek; szintén Jenyhalscsenél és az tatár hám Dalcsi basáját is fölverték, az tatároknak ígért summát meg nem adták és az főkövetet is a fényes portára arra az végezett napra, melyre fogadtuk volt, be nem küldötték.

Arra az írásomra Sulkoczy micsoda választ tött, csak nyelven, az mását nagyságodnak oda küldöttem ugyan deákul, de gondolván ne talám nem leszen nagyságodnak kivel megfordítatni, magyarra is megfordítottam. Ugyan ő magát a pecsétes levelet küldtem volna nagyságodnak, de mivel az vezér parancsolatjára vagyon ez követség jártatás, Ibrahim csausz most itt vagyon és ő tőle kelletik a fényes portára küldenem az pecsétes levelet. Azon levéllel ide Sulkoczky maga böcs ületes főkövetét is küldötte Lengyelt, ki most itt vagyon, szóval is ez azon követséget tractálja, a kit levélben írt, hogy ők örömet meg állották volna s most is megállanak hatalmas császárunkkal való békeségöket, de az tatárok rablása miatt nem csendesíthették mind le az kozákokat, és most is a miatt kellett magok oltalmára fegyvert fogni. Ez alatt a mely követem nekem oda vagyon, azt írja, nagy készületi vagyon mostan fen a lengyelnek, három annyival is mint tavaly többen lesznek, és talám Moldovára is ügyekeznek. Nagyságod tudom, mint okos vitéz ember dolgaiban úgy jár, az ő állapotjokat én nálamnál jobban értheti, messzéről én is csak azt írhatom, a mit nekem is írnak és mondnak. Ha királytól az követem megérkezik és mi válaszom leszen onnat is az békeség felől, egyszersmind a fényes portára is s nagyságodnak is értésére adom. Mihelt penig isten az mostani szolgálatból nagyságodat megtéríti, (kit kívánok, hogy kedves és jószerencsés legyen nagyságodnak) mentől hamarébb nagyságodat más rendbeli követem által megtaláltatom és az Bécsből nagyságod számára hozattam szép szekeret is megküldöm. Adja isten stb. Datum ex civitate Colosvar die 9. Octobris anno 1618.

Szkender pasának íratott.

Paria litterarum ad illustrissimum dominum Sulkoczium datarum 9. octobris 1618 Claudiopoli.

Illustrissime domine amice stb. Salute stb.

Humanissimas vestrae illustrissimae dominationis litteras per generosum Alexandrum Andrezejoczium qua par est observantia recepimus ex quibus ad nostras quaestiones per Erasmus Adami secretarium nostrum propositas, cur nimirum pactis superiore anno cum Szkender pasa conclusis stare non potuerit, responsiones ejusdem luculenter intelligimus. Nunc vero quo in statu quantaque in periclitatione pax eadem cum Ottomano conclusa partim ob iam factas impressiones et de recenti in auctas

Tartarorum vires, partim ob Szkender pasae in dies apropinquationem versetur non obscure prospicimus. Res sane non tantum ardua ac difficilis, sed exitu etiam nimis anxia dubiaque videtur, cum tam celeri potente numerooque hoste vel foeliciter aliquod gerere, vel caute ac sapienter rebus patriaeque suae consulere. Talis nihilominus occasio quantumvis non levibus a Tartaris illatis iniuriis excitata cum vestram illustrissimam dominationem una cum florentissimo ut audimus gentis Polonicae exercitu ad arma pro patriae salute pro aris focusque concitaverit et eduxerit, ut pars adversa etiam vires sibi oppositas haud contemnere videatur, maximam nobis spem imo fiduciam facit, in quantum nos mentem atque intensionem tam portae fulgidissimae quam ipsius Szkender pasae assequimur. Vestra illustrissima dominatio quo propinquius cum Szkender pasa iterum de pacis negotio tractare potuerit, eo citius ac salutarius non sine accessione gloriae meritorumque suorum in gentem suam omnino provisuram, ad quam rem pertinere videtur quod per legatum nostrum supremum non ita pridem in septembri ex porta Ottomanica redeuntem ex purpuratis nunc in Porta supremus kajmecham Mehemet pasa nos monuerit et rogaverit ut de negotio pacis istius Polonicae non dubitarem nec gravaremur ad S. C. regiam Majestatem peculiarem legationem instituere ac pro partibus Turcarum quantopere paci optatae stare vellent vadimonium in nosmet ipsos assumere, qua de causa cum vestra illustrissima dominatio jam nostrum secretarium ad suam majestatem omnino transmiserit ab eo labore nos penitus liberasse sufficiensque putamus recentem hanc de stabilimento pacis [novitatem??] ¹⁾ Dominationi vestrae illustrissimae vel ob loci propinquitatem significasse, libenter expectaturi quicquid vel sua majestas sacratissima vel vestra illustrissima dominatio sive per nostrum internuntium, sive per alium ad hoc vezerii votum ac postulatum scripserit aut responderit, haec aut alia quaecumque nos ad hanc salutarem almae pacis restitutionem in medium consulendum arbitrati sumus, scripto prolixiore uti nolentes, virtutem et industriam praefati ipsius vestrae illustrissimae dominationis internuntii sufficientem judicavimus ut ea prolixius oretenus eidem referenda committeremus. Quod vero ex [variorum?] de nobis nimis sinistre et extra omnem veritatem sparso- rum rumorum suspitione suborta vestra illustrissima dominatio quietos nos expeditosque reddidit et nostrae necessitudini satis fecisse et in consveta nostra in sacratissimam regiam majestatem et rempublicam Polonicam affectione ac synceritate haud

¹⁾ Egy szó hiányzik, mely azonban a novitas fogalomnak kell, hogy megfeleljen.

leviter roborasse reperitur, quam certe in posterum etiam dum hac vitali aura fruemur (dummodo parem ex illis partibus nos etiam synceritatem experiamur) nunquam deponemus. His vestram illustrissimam dominationem et valere felicissime et (bonis?) uti successibus ex animo cupimus. Datum Claudiopoli die 9 Octobris anno 1618.

Translatio litterarum sacratissimae caesariae regiaeque majestatis ad status et ordines regni Transsylvaniae datarum.

Matthias Istennek kegyelmességéből római választott felséges győzhetetlen császár és Németországnak Magyarországnak Cseországnak szentséges királya.

Tekintetes nagyságos nemzetes és vitézlő urak közönségesképen egész Erdélyországában lakó három nemzetségből álló bücsületes nemes népek, nekünk kedvesink. Mielta az boldog emlékezetű győzhetetlen felséges és méltóságos mielőttünk való római szent császárok az török császárral örökös megmaradandó békességes frigyét és szövetséget kötöttek, melyeket mi is minden részeiben felbomolhatatlanul megtartottunk ez ideig meg is erősítettünk mindazoltától fogván Erdélyországában visszafordult, sok különb különbféle hirtelen változó állapotja fejedelemsege igazgatása és birodalma miatt mennyi busulást kárvalást és veszedelmes romlásokat szenvedett légyen egész Felső-Magyarországnak Erdélyhez közelbik lévő részei és határi az mi szentséges koronánknak gyalázatos hírére nevére romlására, mindeneknél nyilván vagyon, kiről az egész keresztyénségben lévő keresztyén fejedelmek szorgalmatosan gondolkodván, hogy jövendőben Magyarországról azon veszedelmes romlások búsulások és nyavalyás állapotok naponként tulajdon önön magokra az keresztyén fejedelmekre országokra, sőt az egész római szentséges birodalomra ki fogna terjedni és hathatodni időnek idején eleit akarván venni, orvosságát keresték és magokban olyan tanácsot tartottanak, kiből az egész keresztyén világnak felzavarodása és talpra való állása következvén véghetetlen veszedelmes iszonyú hadakozásra kellett volna menni az dolognak, hogy ha mi az szent békességet szemünk előtt nem viselvén, annak szorgalmatos őrzői nem löttünk volna és ezeknek tanácsokat igyekezeteket sok szép szónkkal, jóra való intő tanácsadásunkkal, ígérteinkkel tudniillik erős fogadásokat tevén ugyan feleltünk is arról nekik, hogy soha többé ennek utána Erdélyországából se az nemes Magyarországra se pedig az keresztyén országokra afféle immár sokszor megtörtént nyavalyák, nyomorúságok és boszúságok nem származnának az kiért nekik vagy Magyarország mellett szép békességes csendes állapotjok és nemes szabadságok mellett valaha boszuállásnak okáért fegy-

verhez kellene nyúlniok. De mostan ismét ujolag az mint ezen keresztyén fejedelmek eszekben veszik, nem hogy azok az nyavalyák nyomoruságok Erdélyből Magyarországon tött sok boszuságok veszedelmes állapotok megszüntenek volna, de sőt inkább miolta Erdélyországának birodalma Bethlen Gábor fejedelem-ségi alá jutott az mi Erdély felől tött kegyelmes ígéretünk és biztatásunk ellen oly elszenvedhetetlen dolgot vöttek eszekben, kiket naponként ugyan meg is tapasztalnak, hogy abból nem hogy orvosságát nem kellene keresnie, de naponként az egész keresztyénségnek igazsága hogy ha eleit nem veszik nagy veszedelmre kezdene fordulni. Főképen ez dologból hogy közönségesképen hirdetik azt hogy Bethlen Gábor az egész ország népével együtt Lippa várát az töröknek vissza adta volna, kinek megadása semmi uton nem lehetett volna, holott az szent békességnek az bécsi végezésnek, melyet az török császár az Zsitvatorokban erős frigy és hit levelekkel megerősített nyilvánossággal ellene vagyon, mely ímez tudniillik: hogy Erdélyországának abban az állapotjában kellene maradni az kiben akkor találtatott és sem kicsiny sem peniglen nagy dologból főképen várak megadásával Erdélynek állapotját nem kellene megváltoztatni, kiről az török annak utánna is gyakorta sok ígéreteket, fogadásokat és kötéseket is tött, hogy megállja; mi is abban megnyugodván viszontag ígéretet töttünk nekie, hogy meg nem másoljuk; mindazáltal ez Lippa megadása a szent kötésnek és frigynek ellene levén az egy Lippának megadásával nem csak ezek fordulnak fel, hanem az egész kötött frigy és szent békesség felbomolván, az egész szent római birodalomban levő császárságra felszentelő electorok és az egész keresztyénségben levő szent királyok fejedelmek, kiknek közönséges költségekkel erejekkel fegyverekkel Lippa vára vissza vétetett volt, kécncsek fogyásával és az országok veszedelmekkel nem gondolván minden igyekezetekkel azon tanácskoznak, miképen az magokra nézendő károkra és jövendő veszedelmekre szükségesképen vigyázzván mentől jobb módjával annak elejét vehessék. — Azért mi is császári méltóságunk s hivatalunk szerint időnek idején benneteket egész országúl arra intünk, az egész kereszténységnek javát megmaradását ilyen nagy dologban szemetek előtt viselvén arról úgy gondolkodjatok, hogy mód nélkül való dolgokkal cselekedetekkel az keresztyénségben levő fejedelmeknek és az egész keresztyénségnek valami új háborúságra zurzavarra az szent békesség ellen okot ne szolgáltatassatok. Kiről választ is várunk, nektek minden kegyelmességünket ajánljuk. Datum in arce nostra Praegen die 4. Septembris 1617.

Oldaljegyzet: 22. Octobris Tóth Mihály vitte a portára.

Szkender pasának.

Tekintetes és nagyságos vezér pasa stb.

Nem tudom, hogy az magam, vagy nagyságod szerencsétlenségének kell tulajdonítanom, az mely szekeret nagyságod számára Bécsből hozattam ez előtt Erdéli István által is megindíttatván nagyságod eltávozását értvén utjában az havasról térítették Brassóban, azután onnan Fogarasban visszahozták. Most, hogy jó idején nagyságod írása szerint eleiben siettessük vitetni, útban levén vele tegnapi napon lőn értésünkre, hogy az vajda ide be Erdély felé való utakat az havasokon mind elfogatott, őrizteti és be nem bocsátnak senkit, kiért az szekérrel ismét Brassóig vissza kellett térniük. Mondják azt is, hogy az vajda egynehányat az főfő boyerokban meg fogatott volna, nagyságod is Poharnik Lupult fogva küldötte volna Constancinápolyban, kik mi okon löttenek, azt nagyságtok tudja, nem mi dolgunk, csak az utaknak elfogása láttatik idegenségnek és akadályos dolognak, ha az híre más országokra is elterjed. Nagyságodnak ha ez értésére nincsen, szükség az vajdát meginteni, minden ok nélkül az jó szomszédságban ne szerezzen akadált, sőt tartson viseljen szeretettel jó akarattal való alkvást velünk. Ez postám által nagyságod jó egészségét láttatván, mihelt az utaknak felszabadulása megleszen az szekérrel böcsületes szolgálmat olyat bocsátom nagyságodhoz, kitől én is bővebben izenhetek, nagyságod is, valamben parancsol bizvást cselekedheti. Én az mire isten elégségessé teszen hatalmas császárnak hűségében nagyságodnak igaz atyafia vagyok mindenkor. Eltesse isten etc.

Datum Claudiopoli die 12. Novembris anno domini 1618.

II.

.....
 bizodalunk vagyon mind hatalmas győzhetlen császárunknak mi hozzánk való nagy kegyelmében s mind az nagyságod atyai jó akaratjában. Mely bizodalomból ez levelünk megadó becsületes atyánkfiát, Mikó Ferencz uramat Csík, Gyergyó, Kászon székeknek főkapitányát és az mi kegyelmes fejedelmünk udvarának vicze hopmesterét küldötte az mi kegyelmes fejedelmünk és mi is országúl igen nagy alázatossággal könyörögvén ő hatalmasságának mint igen kegyelmes császárunknak és nagyságodnak is mint atyai jó akarattal való urunknak, mivel az idegenségnek semmi igaz okát nem látjuk, melylyel az kapitihája fenyeget; az keresztény országokra is sok nehéz hírek folynak felőlünk, hogy

mi akarnánk az szent frigy és békesség ellen új dolgokat indítani, ne igyekezzék nagyságod ilyen hű igaz és régi frigygyel az fényes portához köteleztetett országot valami véletlen zurzavarban és veszedelemben ejteni, inkább mint illik ilyen világi birodalomnak eszes, bölcs igazgatójához, minket is hatalmas császárunk kegyelmes szárnyai szép békességbe igyekezzék megtartani; kiből mi is el nem mulatjuk valamivel az fényes portának tartozunk a mi kegyelmes fejedelmünkkel készek vagyunk és leszünk, azt beteljesítenünk. Mely dolognak bőségesben szóval való megmagyarázását a felül megnevezett követ atyánkfiára biztuk, kinek hogy nagyságod szavának teljes hitelt adjon és hogy mentől hamarább kedves örvendetes válaszszaal hozzánk és a mi kegyelmes fejedelmünkhöz visszabocsássa, szeretettel kérjük nagyságotat. Datum Albae Juliae die 17. Maji 1619.

Nagyságodnak mindenekben igaz alázatossággal szolgálnak. Az nemes Erdélyországban levő minden rendek.

Miko Ferencz uram vitte (más írással.)

Tekintetes és nagyságos vezér pasa stb.

Minapi bőséges írására nagyságodnak mi is levelünkkel megfelelővén mostan újlag böcsületes híveink lugasi karánsebesi bánunk, és Jakab deák által akarók nagyságodnak jó egészségét és kedves állapotját látogattni, miért hogy miolta nagyságotat isten ez méltóságos tisztben és szomszédságunkban hozta a fényes portáról, azolta magunk szolgálai által alkalmatosságunk nem engedtetett nagyságodhoz való küldésre, kik által, mint ilyen rövid idő alatt érkeztünk, ajándékunkkal is látogattuk nagyságotat, ajánlván ez mellett minden igaz jó akarattal kedveskedő barátságunkat, csak mi velünk is nagyságod hatalmas győzhetetlen császárunk hűségében igyekezzék igaz szívvvel való jó szomszédságot és szövetséget tartani. De szintén mostan noha igen elein és kezdetin vagyunk nagyságoddal való esmeretségünknek, mindazon által értjük az fényes portán lévő kapitihajánktúl az vég helyi vitézek sok panaszára végére nem menvén mi tőlünk nagyságod az állapotoknak sok panaszokat írt volna reánk is az fényes portára, kire minekünk is illendő gondviselésünk lévén, isten akaratjából régtül fogva való igaz szolgálatunk után mind hitelünk, tekintetünk lévén az ő hatalmassága portáján, az dolgoknak igazsága szerint választ írunk, senkit mi ok nélkül nem vádolván. Valami azért az hódoltatás dolgát illeti, az ő hatalmassága végházaiból nem csak törökök, hanem ráczok, pandúrok által oly helyeken akarnak hódoltatni, az nagy havasokon által belől ide be Erdélyországában, a hol soha em-

berek emlékezetire ennek előtte hódoltatás nem volt. Olyan messze való falukra pedig oly igen kijárnak, nem győzi az szegénység őrizni marháját tőlök, holott az frigynek tartása szerint nem szabad rablással hódoltatni, hanem csak irások izenetek által az véghelyi kapitányoknak, ha be nem megyen az hódolni való falu panaszt tevén reája. Mi pedig ennek előtte is ezen dologról minden jó igazsággal kénáltuk az tömösvári pasát, most is azon igazsággal kénáljuk nagyságodat is, küldje az végekben bizonyos főemberét, mi is az erdélyi urak közzől fő híveinket bocsátjuk, és tanúlságot adunk valamely faluk Lippához, Gyulához tartoznak, azok Erdélyben se Jenőhöz, se Váradhoz szömélyekben való szolgálattal ne tartozzanak, hanem csak adjanak fizetést és sanctiót, szolgálatot tegyenek csak az török uroknak. Viszontagh Jenőhöz a kik tartoznak szolgálattal csak a magyar uroknak szolgáljon, aztörök spahiaknak adót, fizetést adjon, az Maruson túl pedig bátor az magyaroknak ne hódoljanak. Az megyeriek elbúdosását is miért tulajdonítja nagyságod vétkül, ha ők szegények a tolnai pandúrokat kik minden marhájokat hajtják volt el érték visszahozták, Jenőből azokért az tolvajokért mentenek, mert az szegény jámborokat az latrok kergetéseieért halállal, rablással fenyegették Lippából Világosból akárki is elbúdosik az halál előtt. Ezeknek búdosásoknak is az ő hatalmasága vitézítül való fenyegetés az oka, nem mi vagyunk, mégis nagyságtok minket vádolt érette ok nélkül az fényes portán. Most is azok szegények örömet haza szállanak régi lakó helyekre, csak legyen bizonyos biztatások, hogy nem bántják őket.

Mennyi számtalan busulásunk vagyon az pusztákon járó csavargók miatt is, tudjuk nagyságod is naponként a panaszokból értheti. Itt ben szintén országunk közepében is gyakran sok tolvajlásokat cselekednek, olyan messzeföldekre pedig mint vigyázhassunk reájok, az lehetetlen dolog; most is egy Üstök István nevő böszörményi vagy szoboszlai mit cselekedett Gyula táján, nagyságod érthette, kik csak azért jönnek az erdélyi határok felé esatára, hogy inkább arra a tartományra, a hol laknak, ne gyanakodjanak. Mi tőlünk igen meg vagyon parancsolva, hogy mind Váradról, Jenőről egyetértvén az ő hatalmasága végbeli vitézivel, egyaránt kergessék a latrokat, de soha az török végekből hírt nem tesznek, mikor afféle latrokat kün járni hallanak. Most, ha nagyságodnak tetszik nagyobb igazságért csak legyen elégséges hitel egymás között. Mi készek vagyunk udvari fizetett hadunkból és a végekből is ötszáz, hatszáz jó lovas katonákat igaz embereket kibocsátanunk és mindenütt jó kalauzok által feltudakozván, keresvén kergettetni fogdostatni és karóban verettetni afféle csavargó latrokat, kivel megakarjuk mutatni az fényes portához oly igaz és bizonyos hűségünket, hogy az ő ha-

talmassága végeit afféle csavargó latroktól is szintén úgy akarjuk őrizni, tisztítani, mint szintén a kiknek mi parancsolunk. Ezenkívül ha mi módot találhatunk efféle latrok büntetésében is örömet követjük. És mindezeknek modjairúl a felyül megnevezett követink által szóval bőségesben izentünk nagyságodnak, szeretettel kérvén, szavoknak nagyságod adjon hitelt és minket, mint hatalmas császárunk igaz hívét tartson igaz jóakarójának. Isten életünket megtartván, a miben tőlünk barátságosan és kedvesen kívánja nekünk ez szomszédságban nem kevés hasznunkat veheti, ha mi is nagyságodnak hozzánk igaz barátságát megtapasztaljuk. Éltesse az úr isten nagyságodat kedves jó egészségben sokáig. Datum etc.

Hatalmas győzhetetlen császár stb.

Hatalmasságod fényes portájához akarván megbizonyítanom engedelmes hűségemet, ez országnak szokott adájának beküldésével, mely ennek előtte sok veszekedő esztendők között külömb külömb okok miatt haladoztatott, minek előtte főkövetemet hatalmasságod fényes portájára megindítanám, régi jó szokás szerint annak békességes utára való gondviselésért és azon kívül méltóságos diványában tanácsos fő és utána való vezérek előtt ez országra és a közönséges békességnek erősítésére való dolgokról, kelletett ez bebocsátott meghitt szolgám és követem a nemzetes és vitézlő Mikó Ferencz vicze hopmesterem és Csík Gyergyó Kászon székeknek fő kapitánya által megtaláltatnom. Mely dolgok közzül, hogy ha hatalmasságodnak dicsíretes vezérének tetszésekből császári méltóságos személye eleiben kelletik vitetni: igen alázatosan könyörgök hatalmasságodnak mint régi boldog emlékezetű eleivel egyetemben velem jól tött kegyelmes császáromnak, az megnevezett követemnek legyen kegyelmesen meghallgatója, és szavának teljes hitelt adván, mentől hamarább mind magamhoz s mind Erdélyországához kedves és örvendetes válaszszaal visszabocsátója. Kiért stb. Éltesse az úristen stb. Datum in civitate Alba Julia die 5. junii 1619. Hatalmasságodnak mindenben igaz alázatos készséggel szolgál

Miko Ferencz uram vitte (oldal jegyzés.)

Tekintetes és nagyságos fő vezér pasa, sat.

Musztafa csauz szolnoki Alaj bég által nagy böcsülettel vöttem a nagyságod levelét és megmagyaráztatván, annál is nagyobb szeretettel olvastattam, hogy az végbeli pasák és ő hatalmasága vitézi panasztit nagyságod énnekem értésemre adja és a

melyekről szükségesnek itéli megint, azt én igen bizonyos jó akaratnak magyarázom énhozzám nagyságodtul, mert ugyanis az haragutt busult elme, hatalom lévén a kezében, nem szokott intést tenni, hanem ártani inkább. De nagyságod mint bölcs fejedelem és bölcs bíró egyik fülét ha az panaszlónak, másikat az magamentőnek akarja tartani. Kire én is mindenik részére az nagyságod irásának s mind izenetire szeretettel és csak igazság szerint, kit különben nem tapasztal választ írok nagyságodnak. Elsőben azért ebben az tisztemben és állapotomban akarmikor is talpamon álló vigyázásban levén, igazságot írok nagyságodnak istenemnek kedve keresése és imádásom után semmire nagyobb gondom nincsen, mint hatalmas császáruknak valamire elégséges lehetők kedvekeresésére és szolgálatjára, kinek ez lehet nagyságod előtt nyilván való bizonyága, hogy valamely panaszokról az ő hatalmassága végei felől mostan nagyságod engemet megintett, úgy mint az hódoltatásnak eligazításáról és a csavargó latroknak büntetésekről, annak előtte mind az tekintetes és nagyságos budai vezér Mehemett pasát s mind az tömösvári Amhatt passát oly igazsággal kínáltam én magam, kinél nagyobb igazságot, ő nagyságok sem kívánhatnak én tőlem, én sem ígérhetők most is nagyságodnak nagyobbat, hiszem az igazság oly erős, kivel akárki is mind az Istent ő szent felségét s mind az embereket megéri, úgy hogy egyebet nem kívánhatnak tőlünk. Az pedig ilyen volt a melyet az pasának írtam s nagyságodnak is, most sem írhatok egyebet, hogy bocsássanak egy bizonyos fő úr embert onnét Lándor Fejérvár felől, olyat kinek semmi közü se jószága birodalma ne legyen az gyulai, tömösvári lippai szancságságok körül, vagy ha most nagyságod onnan belől az fényes portáról akar is arra való főembert bocsátani, mi is az mellé erdélyi fő úr emberünket bocsátjuk, olyat, kinek semmi közü jószága ne legyen az ott való végekben és valamelyek az előtt Lippához Gyulához hódoltak voltak, örömet behódoltatjuk, és minden veszekedést visszavonást megszüntetünk. De nagyságodnak igazságot írunk most sok helyeken mind magok személyében az törökök, s mind csavargó lator ráczok, pandurok fogadásával oly helyekről kényszerítik hódolni az szegénységet, falukat rablottak el, magukat le vágták, vagy sebbe szalasztották, vagy ha magok erdőben szaladtak minden barmokat marhájokat elvitték, az melyek soha ennek előtte hódoltak nem voltak. Ha mi efféle dolgokról akaránk az nagyságod füleit terhelni, napja nem volna, a melyen panaszt busulást nem szerzenénk nagyságodnak, oly kegyetlenséggel és nyilván való ellenségképen viselik mind Gyulából s mind Lippából főképen miolta ez mostani bék oda jött mi ellenünk magokat, mindennap rabló kapdosó hírekkel búsítanak bennünket, kinek ilyen bizonyosságát mutathatjuk nagyságod előtt, mikor ez mos-

tani tömösvári jámbor, igazság szerető vén apánk Ahmat pasa kívánván tőlünk efféle zürzavarnak eligazítását Lippára feljövén maga személyében, mi is oda tanácsink közzül Kemény Boldizsárt, Fejérvármegye ispányát és fogarasi kapitányunkat küldvén, meg hagytuk volt neki, hogy elsőben az pasa előtt engedje meg, hogy fottig egy cseppig valami panaszok lehet az ő hatalmassága végeiből, várja hallgassa el, számlálják mind elő az ő hatalmasága vitézi; mikor azok elvégezik, az mi részünkről való panaszokat azután számlálják elő. Ez szerint cselekedvén az én követem; mikor vége lött, az gyulai, lippai panaszoknak egy néhány százzal nyilván való tolvajlásokkal rablásokkal, útaknak állásával, barmok hajtásával, szegény emberek prédálásával, meghaladta az mi panaszunk az pasa szeme előtt az törökök panaszát és afféle tolvaj útálló törököket, ugyan ott személyek szerint kimutattak az pasa előtt, minden latorságokat szemekre hánták és kérték, hogy megbüntessék őket halállal; azt fogadván az én főkövetem is, hogy ha Jenőben, vagy Váradon hasonló cselekedeteket, akárhol a mi birodalmunkban olyan nyilván való dolgokat akárkire reá bizonyíthatnak, el nem szenvedni hanem mindjárt ugyan az törökök láttára karóban vereti. Ezt látván Ahmat pasa tudta volna mit kellett volna az igazság szerint cselekedni, de kérésre könyörgésre vötték mind az gyulaiak, lippaiak dolgokat, és azt végezték, hogy mind az két felől addig való cselekedeteket megengedjünk egymásnak, egyik fél se panaszoljon se portán se egyebütt egymásra, de ezután, ki afféle latorságot cselekednék, fogadták hogy megbüntetik; mert az gyulai Alaj bék a frigy ellen az ő hatalmasága zászlójával fizetett gyalog lovas haddal nem titkon, hanem nyilvánvaló ellenségképen rabolni ütött és rablott is Saka vára alatt, mely vár Rhédei Ferenczé, olykor minden ok nélkül, mikor senkitől semmi bántások nem volt. Ugyan ezen ok miatt vagy az is, hogy az gyulaiak, lippaiak semmiképen eddig nem akarták, sem akarják, hogy az hódoltatás dolga eligazíttassék, és az ő akaratjok ellen Ahmat pasa sem mehet elő jó szándékában, kit azért cselekednek, hogy ha az hódoltatás eligazíttatik, annak utána nem leszen olyan jó módjok az prédálásra kapdosásra és koborlásra való kijárásban, mert a mely szegény embernek hagyva leszen behódol az parancsolat szerént, de így szabadosan titkon lopva többet kapdoshatnak az hódoltatásnak színe alatt, és még ők panaszolnak, hogy nem engedik sem akarnak behódolni, mely dolognak, hogy jobban végire mehesen, csak egyik felét az Erdélyieknek, másikat bátor tartsa az ő hatalmasága vitézinek, és ezeket nem találja különben valamint én írom nagyságodnak. Ha lelke istene vagy az Ahmat pasának, írja meg, így tudja ő maga is ezeket lenni, nem különben.

Az csavargó tolvajok és latrok felől, hogy Erdélyre és mi-

reánk panasznak ; úgy adja az úristen máról holnapra életemet, hogy egy is közölök sem híremmel, sem akaratommal az ő hatalmassága birodalmára nem jár, sem küldetik, sőt valamelyet affélék közölök kaphattam eddig, karóban verettem, de ha mindéltig úgy volt ez világ dolga, hogy, elegendy kellett lenni latrokkal az jámboroknak, nám Constantinápolyban is gyakorta találtnak keszeziak (így), ez világon oly ország nincsen kinek utait tolvajok nem állják. Itt az ország derekában is sokszor tolvajolnak, vernek fel igaz uton járókat, tehát a hol három birodalomnak határi özveszakadnak, és az nagy pusztaságok, hogy negyven ötven mérföldig, vagy ritkán s igen kevés emberek, vagy ugyan faluk sincsenek. Ha német király alatt való Magyarországbán valami latorságot cselekedik, az Erdély határára szalad, ha az Erdély határában cselekedik, a német alá szalad, ha ezek közölök valahol meg nem maradhat, az török birodalma alatt való falukon megmarad, oda szökik, és egynehány esztendőig, míg kézben nem akad, mind tolvajol. Ezek közölök ki felől feleljek, vagy kit köthetek lábamhoz ; bizony azokat csak isteni erő, ha elfogyathatja teljességgel. De im mind az budai vezérnek ő nagyságának, s mind az tömösvári passának azt írtam, én minden falukon, városokon erős hittel kitudakoztatom afféle török földre csatázókat, a kik kineveznek és mondnak az jámborok, azoknak neveket levélbe tétetem, valamelyet közölök kaphatnak, azt megöletem, azt kit nem kaphatnak, az faluknak városoknak megkiáltatom, valahol szállások találtnak afféléknek az gazdáját és faluk városok bíráit polgárit ölettetem meg. A mellett nem feleltem el a kapitányságoknak nagyságod kívánsága szerint a végekben változtását, ha hirtelen nem lehet is mint olyan nagy urakat, de gondom lészen reá. Annak felette kénáltam azzal is az pasákat, ha nem tartják gyalázatnak, hogy én őriztessem az ő hatalmassága végházait és ő nagyságok nem akarják kergetni az latrokat, hogy magam udvaromból öt-hatszáz válogatott lovas katonát, affelőtt gyalog puskásokat szekerekre szerevén, azokra az pusztákra alá küldök, az paraszt emberek és kalauzok által afféle csavargó latrokat mind erdőn, mezőn és az nádas réteken felkerestetek, és valahol kit kaphatnak levágotom, kit karóban veretek. De megírtam az pasáknak is, hogy ez dolognak hitelesképen kell lenni, az én szolgálaimon valami csalárdság ne essék. Ezzel is megmutatom, hogy hatalmas császárunknak igaz csíragia (így) vagyok, és az végekben való tolvajlás nem miattam vagyon, noha nagyságod azt írja, hogy az német király részéről jobban tartják az frigyét, hogy sem Erdélyből ; de az, mint nekem írják és hozzák onnat kívől, nentalám nagyságod onnat nagyobbakat hallhat, hanem, ha ők énnálamnál szerencsésbbek, hogy nem panasznak reájok, vagy ha panasznak is, nem indultatik

olyan hirtelen nagy harag reájok, mint én reám. Sőt nagyságodnak nem vádlásból, de igazság szerint írom, valamennyi csavargó tolvajok csatáját eddig hallottam az feje eredeti mind az német király alatt való magyar földről vagy on, ott ugyan nagy emberek háta megett vagy on ótalmok, szállások az fő csatázó kalauzoknak, részt is vesznek az praedában. Nem tagadom, mikor az pusztákra alá közelítnek budosó nevetlen szegény legények, talám a mi birodalmunkból is elegyednek hozzájuk, de hogy nevezetes tolvajnak lakó helyét fészket tudhatnám Erdélyhez tartozó földön, elhigyje nagyságod, míg ki nem tisztítanám, nem nyugodnám. Mindezekről is azért oly gondot akarok viselni isten kegyelmességéből, elvetem és tisztítom az panaszt magamról. Jenő megadása felől a mint írt, és izent nagyságod, azt is mind jól értem, mostani kapitihaiánk eddig a miatt mennyi fenyegetéssel terhelt írásában, meg nem írhatom nagyságodnak, országostúl mennyi busulás keserűség forog rajtunk, bátor soha ez világon vagy mű vagy Jenő vára ne lőtt volna, vagy pedig az kik az bécsi végezést csinálták német császárral, melyen immár minden keresztyén országok megnyugodtak, jobban meglátták volna, mit irtanak az hatodik articulushban, holott mindez mai napig is Lippát, a kit oda adtunk, orczánkra hányják, hogy az frigy ellen adtuk oda és mind ő hatalmasságát s mindminket frigy-töröknek tartnak Lippáért, és arra kényszerítnek, hogy visszakerjünk azt is ő hatalmasságátúl, nemhogy Jenőt adnók oda, kire mely nagy gondjok és vigyázások vagy on, meglátja nagyságod, Mátyás császár halála után, az új király Ferdinandus mely fenyegető levelet írt mindjára ide reánk erdélyiekre; azonkívl több hatalmas királyságok mind közel s mind távol való irások izenetek által igen fenyegetnek, hogy Jenőért az egész keresztyénség erejével tüzzel, vassal rajtunk lesznek. Ilyen szörnyű nagy két tűz között égvén országostúl, de főképen én magam egynehány köröllem levő ő hatalmassága híveivel, hogy Jenőért nem csak az egész keresztyénség fegyvere borítja el Erdélyt és több országit is ő hatalmasságának, hanem csakugyan az magunk alattunk valóktól is mihelyt arról való szándékunkat derekasan megértenék, egy szempillantásig oda lenne életünk. Én egy kicsid emberke lévén, valamennyi eszem okosságom egy csöppig vagy on, csak egy szó választ sem tudok most ezekre adnom és írnom, sem az fényes porta, sem az keresztyén fejedelmek fenyegetésére, mert ha mi országul fogadnók és igérnök is odaadását, oly állapottal vagy on Jenő vára és annyi vitézlő nép telepedett bele, mi tölünk, erdélyi erőtül lehetetlen, esztendeig alatta hevernénk is, meg nem vehetnök tőlök és meg is segítenék ellenünk, bizonyos legyen nagyságod benne oly haddal, hogy ők is az országot magok számára foglalják

Jenővel együtt, holott nekik, mint keresztyéneknek, könnyebben meghajólnak minden rendek, és hatalmas császáruk kezéből az ország úgy kikelne; kérik is magok kezébe Jenőt, hogy ők megtartják török császár ellen, ha mi meg nem tarthatjuk, vagy ha bántani akarja, bontsa fel az frigyet ő velek, de ha mi adjuk, ők is rajtunk halnak meg érette. Így azért ha igézők és meg nem adhatók, nagyságod és az fényes porta előtt nagyobb gyalázatban tapasztaltatnánk.

Most is a hol nagyságod azt írja, hogy az öcsénktől Jenő várának az kulcsát beküldöttük volna, valaki adta nagyságodnak úgy a dolgot eleiben, de Jenőnek sem akkor sem másszor a kulcsát mi be nem küldöttük. A melyeknek kulcsait bevitték, azokat az ország meg is adta, és ő hatalmasságának kezében vadnak. Mondom azért nagyságodnak, sőt esküvéssel mondom az mind örökkön örökké élő istenre, hogy ennyi fenyegetések és lehetetlenségek között, ha az fényes portára is sem adónk, pénzünk, ajándékunk, hűségünk Jenő nélkül nem bocsáttatik, és nagyságod eszes, okos és bölcs ítélettel az két császár között való frigynek állapotját nem gondolja, és más üdőtől, alkalmatosságtól nem vár, én nem tudok most ebben mit cselekedni, minket nagyságod hatalmas császárnak igaz híveit, mind más külső nemzetségek miatt s mind magunk között való szörnyű zűrzavar támadásból rút veszedelmekben hozhat és az szentől végezett békességet minékünk veszedelmünkre fordíthatja, ha pedig akarja, kezében az hatalom meg is maraszthat; és így, mivel az Jenő dolgában mi minden okosságunkból kifogytunk, hogy igen nagy had és veszedelmes zűrzavar nélkül s az frigyek felbomlása nélkül annak megadása nem lehet, az nagyságod bölcs tanácsához és rendeléséhez folyamodtunk, ha megmaradásunkat akarja, az egy élő istenért azon könyörgünk nagyságodnak, a mivel hűségünket bizonyíthatjuk, vegye el adónkat, ajándékunkat, és engedjen békeséges utat az fényes portára küldendő főkövetünknek és adjon oly biztató levelet, ki mellett Jenőért, sem oly egyéb dologért az fényes portán bántása követünknek ne legyen, avagy ez mellett mutasson módot bölcs tanácsával, mint lehessen bátorságos megmaradásunk országostól az ő hatalmassága szárnya alatt, örömet értjük abból való jó intését is, lehetséges dologban és ki nyilván való veszedelmünkre ne nézzen, örömet meg is fogadjuk, nagyságod kezében lévén ilyen állapotunkban isten után mind megmaradásunk országostól, s mind veszedelmünk, ő szent felségét azon imádom, vezérelje az nagyságod szívet minden jó és kegyes szándékokra Erdély országához velem egyetemben, és ez követemet mentől hamarább láthassam nagyságodtól örvendetes hírekkel, állapotokkal. Éltesse az úristen nagyságodat jó szerencsés ked-

ves jó egészségben sokáig. Datum in civitate nostra Alba Julia die 4 Mensis Junii. Anno Domini 1619.

Tekéntetes és nagyságos vezér pasa sat.¹⁾

Nagyságod böcsületes szolgájával Memhet agával magunk követi is meg érkezhén, mind levelét s mind emberét nagyságodnak felette kedvesen és nagy szeretettel láttuk. Annyival inkább mikor megértettük nagyságod a mi követünket mely nagy böcsülettel látta, szeretettel beszédet nyitván velek hallgatta és mindenekből kedves és az igazsághoz kívántató válaszszaal bocsátotta, ugyanis méltóságos tisztben forgolódo fejedelmi emberekhez ilyen természet illik. És mindezért s mind penig noha az előtt eszemben nem jutott volt, régiebb ismeretségünk is állván nagyságoddal, minket nagyságod itt az hatalmas császár végházaihoz való szomszédságiban nem az utolsó baráti, sem utolsó jó akarói köziben számláljon és tartson, hanem a mi igaz szübeli jó akarátunknak indulatja szerént bizvást az első köziben számláljon. Eljen is a miben kívántatik barátságunkkal, kit semmi időben nagyságod haszontalannak nem fog tapasztalni. Valami penig az ő hatalmassága végei és a mi közöttünk fennálló dolgokat illeti, azokban is mint ő hatalmasságának igaz híve és gyujtott szövétneke panasz nélkül akarunk előmenni, hogy a beholdolandó faluk igazítása legyen nagyságodtul küldendő fő ember által, kinek semmi közü ne legyen ezekhez a beholdolandó falukhoz egyik részről is és ne keresse maga hasznát ajándékért vagy egyéb tekintetért, hanem csak az országok között való közönséges igazságot nézze. Ne is elegyítsék abban a dologban magokat se a temesvári Memhet pasa, se lippai, gyulai békek törökök, hanem valamikor az nagyságod arra rendeltetett embere Lippára érkezik, csak adják értésünkre, mi is tanácsink közül oly főkövetünket bocsátjuk oda, és annak oly tanulságot is adunk a dolgok eligazítására, hogy ha azt megfogadják és az szerént cselekesznek, sok esztendőig azon állapotban nagy békességesen mindenünk fel tudván az ő igazságát meg alkhatol, az ő hatalmasága végeiben az pusztákon csavargó latroknak kergetésekben is nem csak szóval és magunk ajánlásával ügyekezünk azokban, kik a gyulai Alaj béket megölték, egyik hadnagy ötöd magával kézben akadott, most az fejérvári tömlöczünkben vadnak. Nagyságod parancsoljon Lippáról, Gyuláról jöjjönek bizonyos törökök fel vagy Fejérvárig vagy máshová bár közelebb való helyre birodalmunkban. Lássák szemekkel, miképen büntetjük azokat, nem úgy mint sok helyen az ő hatalmasága végeiben cselekesznek,

¹⁾ Oldaljegyzés: Vezério Budensi Mehemet passa exarata.

hogy afféle csavargó latrokat sarczon örömet elbocsátják. Egyéb állapotokról, melyek mostan forognak és igen szükségesnek itéltem, hogy nagyságodnak értésére adjuk, nem akarván írásomat szaporítani szóval izentem bőségesen Memhet Agátul nagyságod jámbor szolgájátul, tudván nagyságod előtt elegendő hitelét lenni az ő kegyelme szavának. Azokról az dolgokról akárminemű hírek mennének más felől nagyságod füleiben, azoknak hitelt ne adjon, hanem ebben az mi izenetünkben teljes hitellel megnyugodjék nagyságod. Mert én az dolognak igazságát izentem nagyságodnak és különbem sem találtatik a semmi részében. Ezekről minemű gondolkodási és vigyázási legyenek nagyságodnak ha ezentul hamarébb értésre adja nem leszen ártalmas és én is nagyságodnak én hozzám való szeretetére magyarázom azt. Éltesse Isten nagyságodat sokáig kedves és szerencsés egészségben. Datum in oppido Devensi die 23. Juli. Anno Domini 1619.

ÚJABB REGESTÁK
A KÜLFÖLDI LEVÉLTÁRAKBÓL.

HARMADIK KÖZLEMÉNY.

Segesvár, 1625. marc. 4. Bethlen Gábor a brandenburgi választóhoz Scultetust, orvosát küldi követül és ezt ajánlja.

Colonia ad Spream. 1625. apr. 19. Recreditiv Scultetus részére (mi).

1625. apr. 8. Fogaras. Bethlen Gábor unokaöcsét és Liszthy Ferenczet küldi a választóhoz és ajánlja őket.

1625. apr. 19. Des Freyherrn List Werbung im Namen des Fürsten von Siebenbürgen.

»Da sich seine fürstl. durchl. bei jetzigen betrubten Zuständen aufs äusserste bemüht, die Beförderung der Ehren Gottes in Acht zu halten, auch mit seinem Vermogen, — der werthen, rechten deutschen Nation bei zu springen, hat er durch Herrn Weichard Schulitz sein Christliches Vornemen bey ihr Churfürstl. Dchl. eröffnen lassen.« Most pedig őt küldi, kedvező válasz reményében.

»Weill aber auch mein gnädigster Herr nicht allein auf seiner befreinten begeren, sondern auch auf das ganzen Königreichs Ungern löblichen Ständen anhalten, gänzlichen sich entschlossen, sich abermalss nach Ordnung Gottes des Allmächtigen in dem Standt der heiligen Ehe zu begeben, Undt aber mein gnädiger Herr in diesen sein Christlichen Vornehmen niemals khein ander Ziel noch Zweck nicht vorgesetzt hat, als allein, dass solches zur lob und Ehre Gottes, seiness Glaubensgenossen und confoederanten zu gutt und der ganzen werten Christenheit zu heil, Nutz und Wolfart gereichen möge, hatt mein gnädigster Herr oft undt viell nachgedacht wo und wie solch sein Christliches Werck glücklichen möchte angefangen werden, damit er den vorgemelten unt von gegenwertigen Herrn Abgesanten genugsam deducirten scopum erreichen könne. Wan nun mein

gnädigster Herr offt undt vielssmals eur Churfürstliche Durchl. Vielgeliebte Churfürstliche freulein Schwester, freulin Katharina von wegen ihrer fürstliche Gnaden, hochwürdige Vortrefflichkeit, fürstliche Tugenten, warer Gottes furcht undt euffer in christlicher Religion hat ruhmen und preysen hören, ist mein gnädigster herr dahin entschlossen, euer Churfürstliche Dchl. auch deroselben höchst anselichen hochlöblichen Churhauses gegen meinen gnädigsten Herrn guetter geneigter Wille wäre höchstgemeltes Churfürstlichess freylein zur dero ehlichen gemahlin anzu trauen, Undt wiewol seine fürstliche Dchl. dieses hoch ansehnliche Werck durch dero Vertrautesten und Vornehmsten diener haben aller Genüge noch und Umstständlich nur Churfürstl. durchleuchtigkeit eröffnen lassen, meinen gnädigsten Herrn auch nicht zweiffelt, dass selbiger alles werde worgetragen haben, undt nunmehr mit gewünschter Resolution werde abgefertigt sein, als hab ich im Ueberfluss zu mehrer Glaubigung meines gnädigsten Herrn auf rechter treuer intention, solchess für Churf. dchl. mit wenigem zu erkennen geben wollen. Mich hie mit auf anwesenden Hn. Wichardum Schultium was halbiger vorgetragen in allen und jeden referiren, und wofern es noch nicht geschehen, demuthigst bittend, dass Eur Churf. Dchl. vorgemelten Hn. Abgesandten, wie dan auch mich mit annehmlicher Antwort zu erfreuen gnädigst bedacht sein wollen.

Frantz Listius Freyherr fürst dchl. in
Siebenbürgen general artigleri meister.

Apr. 24. a brandenburgi tanácsosok felelete, hogy átadták
apr. 25. Listi köszönete.

Verlauf der Bethlenschen Schickung zwischen I. Ch. Dchl. und dem Bethlenschen abgesandten D. Wichardo Sculteto im April 1625.

Miután Bethlehem Gábor udvari orvosát, Scultetust a választóhoz küldte ez kétszer kihallgatást nyert.

1. Audientz.

»Das erstemal hat er sein Vorbringen dahin gerichtet, dass der Fürst Nachricht haben möchte, ob man zu wider auf richtung des nothleidenden gemeinen wesens dieser orten noch Hand dar zuschlagen und etwas vorzunehmen geneigt wäre, oder nicht. Denn biss dato wäre er unterschiedlich zu einem u. dem andern vertröstet worden, es wäre aber nichts erfolgt: Darumb beehrte er von I. Ch. D. informirt zu werden, ob er sich darauf zu verlassen hatte, dass man in Deutschland etwas tentiren würde. Denn da das nicht sein sollte, hat der Gesandte zu verstehen gegeben, dass S. Dchl. wurde auf conservation des Stats sehn müssen, u. also vielleicht einen frieden schliessen, u. sich

versichern, so gut er vermöchte. Könnte er aber gewiss werden, dass man hier angreifen wolte, so wolte sie dasselbe mit allen Kräften auch thun, u. were gemeint fünff undersidene Lager zu formiren und daneben in Polen und Steyrmarch auch diversiones zu tentiren.« De kellene tudnia ez esetben egyedül a Pfalcz visszafoglalása-e a czél vagy mi más. Ezenkívül az első audientián még úra szándékait és eszközeit adta elő.

Később az 5 tábor eszméjét bővebben fejtegette, midőn a választó parancsából vele értekeztem: »dass nemblich der Bethlem, mit seiner gantz armée und allem Volck damit er denn gar baldt gefasst sein könnte, und das Teutsche, Ungarn, Siebenbürgern u. Zacklern (von welch Letztern er gar vill halten soll) nicht aber auch von Türken von Kaschaw ausszieh, und zuerst 10—12000 Mann an die Polnische grentz schicken wolle, sich daselbst vor Polen und Cosaken zu sichern.

Nechst diesem wolle er fohrtziehen, undt die Schütte, wie sie genannt wirdt, alss eine Insul oder Chersonesum, an welcher viel gelegen, darin er auch von der Türkischen Seite ungehindert wäre, occupiren und darin 10000 Mann lassen.« Ezt azért, teszi, hogy Győrt s Komáromot elvágja Pozsonytól s így mind a 3 várat elfoglalhassa.

»Fürter gedenke er mit der übrigen armée nach der Wiener Brücke zu zuziehen, und daselbst ein 8 oder mehr 1000 Mann zu lassen, dadurch der Donastrohm auch droben gespert und der Proviant abgestrichet werden könne.

Negyedszer egy jókora csapatot Morvaországba és Sziléziába akar küldeni, a tartományokat elfoglalni s a szomszéd ellenséges fejedelmeket szemmel tartani.

»Endtlich wolle er denn mit dem verbliebenen rechten grossen haufen oder gros de l'armée, sellsten in Böhmen und nach Prag zichen, dabei auch selbst bleiben und sein heill versuchen.«

E mellett a tatárok Lengyelországba a törökök Stajerbe törnének be.

»Undt that der Gesandte hiebey den Bericht, dass er dem Türken in gute hierunter nichts suchte, u. dachte vielmehr, wann er nur der bösen Nachbarschaft gesichert sei, u. die Christenheit vor der Papisten machinationes in Ruhe bringen könnte, alssdenn auch auf genugsame Versicherung gegen den Türken zu sinnen, undt seine Lande gleichsamb zur Vormauer der Christenheit wieder die Türken zu machen.«

Belső zavaroktól nem kell félnie, a gyanusokat magával viszi táborában. A seregek közül az egyik a másikat biztosítaná. A tatárokat a Visztula tartóztatja fel. A követ elég világosan kijelentette, hogy ha csak a Pfalcz visszaszerzése a czél, ura nem működnek közre »Bethlem halte dafür, das Hauss Österreich, alss

welches nimmer aufhören würde zu machiniren, müsste gantz ruiniret, oder doch sehr gedemüthigt werden, soll das Evangelische Wesen in Sicherheit kommen.

II. Audientz.

A követ előadta, hogy urának nincs örököse, kire orszá-
gát hagyja, hogy a vallást biztosítsa és ezért német protestans
fejedelmi házzal akarna rokonságba lépni: »U. hette er seine
Gedancken in sonderheit unter allen fürst. häusern auf das
Hauss Brandenburg, welcher er vor andern estimire; und in
demselben auf Ihre Ch. Durchl. Schwester, freulein Catha-
rina gesetzt,« kiről hallotta, hogy buzgón vallásos és jámbor
életű. »Ihm waren woll ander heyrathen vorgeschlagen, wie zu-
sonderheil aus dem Haus Mantua, Ja woll zu des Kayssers selb-
sten frewlein Hoffnung gemacht; Er wüste aber wie es seinen
Vorfahren mit der österrichischen Heyrath gegangen. Truge auch
zu dem Papistischen Frewlein keinen willen. — Hieher aber in-
clinirte er gantz u. suchte darunter keine dotem, geldt oder an-
derss, sondern nur die Ehre dass er mit dem Hause Branden-
burg befreundet sein möchte.« Úgy gondoskodnék a kisasszony-
ról, jószágok vagy arany és ezüst zálog által, mint kívánni lehet.
Ha az ajánlatot elfogadják, nem sokára tekintélyesebb követsé-
get küld, a menyasszonyt pedig Bethlen István kísérmé Kassára.

»Der Keyser selbstén hette ihm, diess Frewlein vorgeschla-
gen, u. da J. Ch. D. einige schwirigkeiten hierunter befahreten,
wolten sie dem gesanten dieselbe entdecken u. er hette befehl
solche abzulehnen. Dabei er denn ganz instendig auf eine cathe-
gorische runde Antwort in communicatione gedrungen, auch so
weil dass er zu verstehen gegeben; Da es nicht angehen sollte,
dass der Bethlen auch beym Publico nichts thun würde, sondern
allein auf conservation seines Standes gedencken.

Mündliche Resolution auf das erste Anbringen.

»Ein begründeter bericht geschehen von allem Verlauff der
sache dieses Falss, undt dass J. Ch. Dchl. es gantzlich davor
halte, es werde zu dem gemeinen werke einsten mit ernst gegang-
gen werden.« Franciaország és Anglia ajánlatai ismeretesek,
Svéd és Dánországok is nyilatkoztak és csak a két király (svéd
és dán) kiegyezése szükséges a vezérségben, mit a választó köz-
vetit. E miatt követet küldött Svédországba. A megegyezés után
Hágában konventust tartanak, de időközben a két király már
sikra szállana. A német fejedelmeket is meg fogják nyerni. A
választó el van határozva »zur behuef der gemeinen sach sich
mit anzugreifen.« A cél nem lehet Ausztria bukása, mert erre
kevés külföldi király állana rá. A császár elleni kötelességekkel
sem fér meg. De a Pfalz restitúciója egyedül nem elegendő. A

főczél az evang. vallás biztosítása. Erre a Pfaltz, Jülich és Jägerndorff restitutioja (a választónak) szükséges. Itt is meg van a nehézség, hogy Franciaország katolikus, de az első a dolog véghez vivése, aztán lehet tanakodni. A lutheranusok bízhatnak a svéd és dán királyokban, a választó, mint reformatus egyedül Bethlenben.

Ezeket mondtam a követeknek és később Listinek is. Írásbeli feleletet nem adtunk, mert veszélyes lehetne.

A második pontot illetőleg a választó köszönte a tiszteletet, de a siettetés rosz hatásától a császárra s Lengyelországra fél. A meggondolási idő szükséges a rokonság meghallgatása miatt is. A követ erre felelte, hogy ura a császárral és lengyelekkel most jó lábon áll és ezek a házasságot nem vehetik rosz néven a választótól, kit Bethlen, szükség esetén egész erővel segítene. Igy 19-én azt felelték, hogy Bethlen személye és ígéretei ellen nincs kifogás, de mégis várni kell, mert ha a császár és a lengyel király nincs is ellenséges viszonyban most, szivükben zokon vennék e házasságot. A lengyel király külön követ által adta már tudtul véleményét. Még ha nyilvánosan a császár és a király támogatná is Bethlent, titokban mást formálnak és a lengyel rendekre és tanácsosokra is kell lenni tekintettel. A választó még nem határozta el egészen, hogy lehetne segíteni ez akadályokon. A fejedelem tudassa e felől gondolatjait tovább is. De nyilvános nagy követség rövid idő alatt, nem ajánlható. Nagy feltűnést és gyanút támasztana a pápistáknál.

Fehérvár, 1625. dec. 25. Katalin, mint Bethlen Gábor neje lemond minden jogáról örökségre a Brandenburg házból, míg férfi sarja van. Mit *Gábor* is erősít aláírva

G. Gabriel

Katharina
fürstin v. Siebenburgen
geboren Marggraffin
zu Brandenburg
Stephanus Kowáchoczy.

Pacta dotalitia aláírva Coloniae ad Cancell. Spream 1625. okt. 6. (Kijavitva N. die Septembrisből) et deinde Albae Juliae dec. 16. (kijavitva Caschau N. die Novembrisből.)

Diess ist dass Verzeichniss desjenigin was der Hertzogin nach des Herzogs Tode zukommt ausser der Verlassenschaft, dabey sie doch nicht wenig, wie ich von Hn Kosputh verstanden, verkiürtzt sein soll. Dass ist das Verzeichniss der Juvelen und Diamanten, welche die Herzogin von Siebenbürgen hatt.

Brassó, 1626. apr. 15. Bethlen Gábor a választónak. Bethlen Pétert, unokaöccsét ajánlja, kit a leydeni egyetemre küld.

Gy.-Fehérvár, jul. 5/jun. 25. Bethlen Gábor a választónak (ch.)

Titkárunk Bechmann Hermann bizonyára tanakodott már Fenségeddel a fejedelemasszony választása és örökösödése ügyében. »Tamen cum ea sit temporum nostrorum ratio, ut nunquam satis de afflictata causa sollicitate esse possimus, necesse duximus, etiam hac optata occasione Dil. Vram. pro ardentissimo nostro in eam affectu — requirentes presenti statu invicto, constanti animo esse, — imminetia pericula fortitudine superare valida, digna amplecti, strenue sequi non intermittat: certe persuasum habens, unitos Könige et Principes Dil. V. nulla interposita mora irrupturos. De quo praecipue nos certos ac securos reddit christianissimi regis sollicitudo, quam ex litteris Mense magi exaratis abunde cognitam habemus. Nos quoque in priori declaratione nostra immobiles ac perpetui stamus et futura mense Augusti in Hostes universos vires movemus, quod summa cum alacritate pridem factum, nisi tam multi diversi exercitus una progressuri ipsa gerendarum rerum molis magnitudine retardati essent. — Firmissime persuasi sumus, Domum Austria — Hispanicam vehementer afflictum eri, si preter alia funestissima bella etiam regis galliae praevalidum expeditionem ab oriente praesens periculum et immensas copias, denique in propriis ditionibus fatales — desperantis vulgi motus secum perpendat.« Fenséged is tegyen mit lehet, mi életünket és vérünket áldozzuk fel érte.

Fogaras, 1630. máj. 20. Katalin a választónak.

Ifju Haller Gábort ajánlja, ki a frankfurti egyetemre megy. Atyja még katholikus (Nach dem Uns Gott wiederumb aus der päpstisch finsternüss gerissen, zu der wahren, Seelig machenden Reformirten Religion bekennet).

Fogaras 1630. máj. 22. Recreditiv a brandenburgi követek részére Katalintól.

Jan. 15. Cöln. ann der Srpee. Titkos instructió a brandenburgi követ részére Erdélyben. (min.)

1. Küldjön követet a Hágán mart. 10-én ó et-küldendő gyűlésre.

2. A külügyekben, különösen a svéd és osztrák hatalom irányában járjon el a fejedelem a választóvaleygyérteleműen.

Conditiones alieque foederis cum Regibus Daniae et Sueciae a Duce Transylvaniae positae et Serenissimo Electori transmissae.

A következő feltételek teljesítését követeljük, hogy késedelem nélkül, ha szükséges, megindítsuk a háborút, ha mint Fridrik király írja, nem lehet is számítani Franciaországra, Savoyára és Velenczére.

1. A háborúban valamint a békekötésnél egyértelműen járni el.

2. Mihelyt a svéd király Sléziában megérkeztéről tudósít, 15000 válogatott katonával csatlakozunk hozzá.

3. Az 5 évi had megviselte pénztárunkat. A háború tartamára 100,000 arany évi segílyt kérünk. Ezért Kassán Lengyelország ellen, Érsekújvár s Nagy-Szombat ellen is kell katonát tartanunk, legalább 32000-et.

4. Ha a császár, vagy Lengyelország túlerővel fordul ellenünk, a 2 király törjön be országukba, mi is úgy teszünk hasonló esetben.

Ha ez a választónak tetszik, tudassa a királyokkal. A legnagyobb titoktartás szükséges.

(Utóirat ném.) Ezen pontokat kegy. uram sajátkezűleg fogalmazta és titkára által magyarból szóról szóra latinra fordította.

Weichh Sculteti.

1626. Conferentz mit dem Herzog von Siebenbürgen wegen vor seyender Confoederation im Haag.

Martius 5-én Bethlennek előadatott Németország állapota és ő elhatározta követeket küldeni Hágába, elhatároztatott, hogy a választó érdekét is szemmel tartsa, ki maga nem küldhet követet.

1. A szövetségesek fogadják a választót védelmük alá.

2. A jülichi birtokot szerezzék neki vissza.

3. Hogy a magdeburgi érsekség Braudenburgnál maradjon.

Erre a fejedelem gondolkozó időt kért és april 3. 4. és 5-én így nyilatkozott.

Még nem felejtette el a cseh rendekkel kötött szövetséget és kész segíteni, noha oly távolról őt nem segíthetik. De alap nélkül nem tehet semmit, mert

1. Az eddigi uniok nem tartottak össze, mihelyt Spinola betört, szétment az egész. A cseh szövetség is felbomlott és a ki-

rály, rossz tanácsot követve, kimenekült, noha erős segélylyel közeledett.

2. Az angolok, dánok és hollandok szövetsége még nagyon gyönge. A francia király még nem határozott Spanyolország ellen.

3. Már sokszor megcsalták. A csehek neki ígérték először a koronát. Fridrik megegyezett vele, hogy egyikük se koronáztassa meg magát. Tudja mindenki a végét. Christian braunsveigi herceg Sléziában akart találkozni vele, de más utat vett. Magára maradt és Ooppelnt és Ratibort elvesztve kellett békét kötnie.

4. »In foedere concluso« nincs elég biztossága. Elődjét Báthori Zsigmondot a császár a török ellen izgatta és elhagyta.

A konstantinápolyi követeknek már kijelentette, hogy ha a hatalmak harcolnak Ausztria ellen és havonként 40,000 tallérral segítik, nem köt békét. Ezek megizenték haza, de nem jött felelet. A francia király az összeg 4-ed részét ígérte, és hogy nem köt békét nélküle. Ha Velence és Angolország nem adnak semmit, a király 200,000 frankot ad. Bornemissza Ferenczet akarják követül, kiben a fejedelem nem bizik. »Undt wolle der Hercog einen an den französischen Gesanten demnächet abschicken, wie denn solches nunmehr schon geschehen sein soll.«

A fejedelem szükségesnek tartja:

1. hogy a francia királyt addig szólítsák fel, míg a szövetséghez áll. Holland szólítsa fel Velenczét. Svédország bizonyos.

Nem veheti rossz néven a brandenburgi választó tétovázását. Bizonyos azonban a dán király veresége esetén, hogy sem a választó, sem ő nem marad békében, ha csak a császárt a török nem tartja vissza. A császár a házassági tárgyaláskor azt mondta, hogy ismeri a választó rossz akarátát, de nem fél tőle.

Gondolja meg ezt a választó és Schwarzenberg gróf.

2. A muszkákat a lengyelek ellen kell izgatni.

3. Ha létrejő az egyezés, küldjenek a portához, hogy álljon részükre. Erre nagy súlyt helyez.

Ő 16.000 emberrel indulhat meg, ugyanannyi tartalékja marad. De »fundamentum« nélkül nem indul. Német gyalogságra is szüksége van. A pénzsegélyt nem szégyenli, mert nem akar csalni. De hogy használjon:

1. Tudakolni fogja a nagyvezértől, és a többi basától, nem lesznek-e a császár pártján. A budai basához küldött már, hogy befolyása által biztosítást szerezzen. 1. A közös követség jó fogadtatásáról. 2. Kedvező válaszról. 3. Még előbb teendő diversióról. 4. A lengyelek nyugtalanításáról a tatárok által. Minél előbb fogja a hatalmakat értesíteni és folytatja az alkut Franciaosszággal.

2. Ki fogja küldeni Mátyást, ki várja meg a konventus végét és a választó érdekét is tartsa szemmel.

3. »Interim« meg tesz mindent, mit tehet, a tatárokat is hívogatja.

4. A törökök nyáron vagy ősszel betörnek. 4000 szabad hajdúját adja velük, oly ürügy alatt, mintha pénzért szolgálnának.

5. Ha meg lesz a szövetség és elfogadják feltételeit »Als-dann will er leib und gut und alles was er hat dabei aufsetzen.

Dirschau 1626 jul. 14, 24. Resolutio S-ae R-ae M^{tis} Succiae Ad eam propositionum suarum declarationem, quam ser. Princ. Transylvaniae Internuncio-die 13—23. Maji ex Alba Julia referendam dederat.

Azt követeli a fejedelem, hogy ne menjen át Poroszországon, hanem Pomeranián és a király ellen küzdjön ne a nemzet ellen »osbtare etiam sibi tam vetera Hungariae et Polonia Rerumpubl. pacta, quam proprii Regni excidium, ob inferendae confiniis vastitatis et commerciorum periculum quo minus suas cum S^a R^a M^{te} vires in Polonia iungere possit.«

Más kikötőt keresne, de nem akarta szövetségeseit bántani. A lengyelek csellel választják el a királyt és a köztársaságot, hiszen a köztársaság szolgáltatja a királynak a sereget. Az ellenségnek nagy a lovassága. »Sed omnes tamen ipsa confusione sunt, ut certe si Ser-tranae tam commodum accederet, quam causam et occasionem habet, Equitatum Ungaricum cum Legionum Suecic. Veteratis ad Vistulam coniungendi« nem lehet kételkedni jó sikeren. Okúl felhozhatja Fenséged a lengyelek leveleit a hatalmakhoz, melyben fenségedet török rabszolgának nevezik. Ez esetben muszka, török és brandenburgi segélyre számíthatunk. Ha a fejedelem maga nem jöhet, küldjön 5—6000-nyi magyar sereget Slézia határain és Brandenburgon át »pro facilitando Suae R^{ae} M^{tis} in Silesiam conatu.« Itt lehet csak legyőzni a császárt.

Bericht wie es mit der Hertzogin Wahll u. Inauguration so auch der Überantwortung der Türkischen Confirmation zugegangen.

(Bethlen halála után írva.)

Az istenben boldogult fejedelem e három nemzetnek jó okokkal nejét ajánlotta utódjául. Darauf dan weil di Sächs. Nation sonderliche Inclinirt die Erwählung Anno 1626. den 12. Junis folgender massen Ihnen Fortgang genommen.« Reggel 6 kor a fejedelem előadta a tanácsosoknak az előbbi fejedelmek halálánál támad zavarokat, melyek idegen befolyást hoztak be. Intsék a

rendeket a választásra. A rendek nagy deliberáció után 10 órakor beleegyezésüket adták. A fejedelem Schulitzot bízta meg, hogy referáljon a rendek határozatairól. A kancellár a fejedelmi pár audientia szobájában előadta a választást és felkérte a hercegnőt az elfogadásra. Ezt Schulitz németre fordította. »Darauf ist den Landt Ständen ordentlich und genugsamb beantwortet worden« kik vivatot kiáltva a templomba mentek.

Másnap reggel 8 órakor a fejedelmi pár udvarával a nagy templomba ment. Az ima után Haller István elolvasta az esküt és feltételeket és kérdezte kielégít-e mindenkit. Erre az esküt ünnepélyesen letette a hercegnő és a rendek is. Strasburger Pál volt a tolmács. Azután ismét vivát. Tedeum és háromszoros üdvölvés. A napot »ansehnliches Panquet« végezte be. 1627. jun. 18. jött a porta követe az erősítéssel.

Közli: DR. MARCZALI HENRIK.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

A gyula-fehérvári Bethlen-féle főtanoda szervezeti szabályzata.

Leges Illustris Scholae Transylvaniae.

De Scholarcha, sive Curatore Scholae.

1. Illustrissimo Principi juramentum praestato se decus et amplificationem Collegii pro viribus procuraturum.
2. Singulis quadrantibus Collegium visitato et in omnia diligenter inquirito.
3. Salaria professoribus et praeceptoribus debita ut tempestive solvantur, effcito.
4. Actibus solennibus ad instantiam professorum interesto.
5. Aedificia, redditus, privilegia, colonos Collegii non aliter ac sua propria bona curato.

De Professoribus ac Praeceptoribus.

1. Nemini scandalum praebento, sed omnibus pio ac honesto conversationis suae exemplo praelucento.
2. Mutua benevolentia se invicem prosequantur, et si qua controversia inter eos exorta fuerit, ad Rectorem defertor.
3. Contra reformatam religionem ad ostentationem ingenii coram exteris aut domesticis contentiose ne disputanto, ne se se in religionis puritate suspectos reddant, aut aliis scandalum praebeant.
4. Nullus horam professioni aut praelectioni suae constitutam negligito.
5. In docendo ingeniorum quilibet habeto et semper ob oculos ponito illud tritum: CUI BONO?
6. Nemo peregre abito absque superiorum permissu.
7. Omnes grauitatem prae se ferunto, nec in familiaritatem nimiam discipulos suos admittunto.
8. In castigandis delinquentibus severi non autem saevi sunt.
9. A conversatione cum personis suspectis se abstinento.

10. Studiorum simul et morum cura ipsis cordi esto.
11. Singulis anni quadrantibus censura et examen instituitor, in Schola publica, juxta et classica.
12. Omnibus discipulis suis faciles et benignos se se exhibento, animunque paternum erga ipsos induunto.
13. Accurate inter procerum Nobiliumque filios et discipulos reliquos discrimen observanto, quantum ad institutionem.
14. Relegationis sive proscriptionis poena suprema esto.

De Senatu Scholastico.

1. Ad Senatum non nisi Professores adhibentor.
2. Post Illustrissimum Principem et Scholarcham ab ipsius Celsitudine constitutum suprema senatus potestas esto.
3. A Rectore senatus dirigitor.
4. Ad senatum devolvantur causae, quas Rector solus decidere non potest.
5. Senatus ordinarie convocator diebus Sabbati per clavigerum.
6. Rector suffragia Senatorum petito, et in protocollo Scholae per Notarium consignari curato.
7. Res graviores Senatus ad Illustrissimum Principem vel Magnificum Scholarcham referto, illorumque decisioni et iudicio acquiescito.
8. Senatus curato, ut censurae de hospitibus, mensa, contubernibus, diligentia, vita et moribus studiosorum publicorum, adhibita singulari in inquirendo moderatione et prudentia, singulis anni quadrantibus instituantur; itemque declamationes et disputationes publicae sollemniter praesentibus omnibus, quantum fieri potest, Professoribus celebrentur, ad excitandam docentium discentiumque diligentiam.
9. Si professio publica aut classis aliqua vacet, Rector una cum Senatu sit sollicitus de idoneo professore et praeceptore inquirendo. Si quis consensu omnium vel maximae partis fuerit approbatus, Illustrissimo Magistratui offertor, deque illius auctoritate loco vacanti praeficitor.
10. In Professoribus et praeceptoribus inquirendis Senatus observato, an in religione sint sinceri, an earum linguarum, artium et facultatum, quas docebunt, frugali cognitione sint instructi, an ad perspicue docendum apti, an honesta fama sint ornat, an clara distinctaque pronuntiatione utantur.
11. Si quis per errorem in officio fuerit confirmatus, ad quod non sit idoneus, admonetor, et nisi se corrigere patiatur, abdicato.
12. Ne quid scriptum, sive magnum sive parvum, excuditor, quo(d non) prius censurae omnium et singulorum Professorum fuerit subiectum.

De Rectore.

1. Publicae Scholae in primis praeesto, et de illa ornanda atque illustriore facienda rationes inito.

2. Leges studiosorum quotannis, in praesentia reliquorum Professorum, per Notarium praelegi curato, et civibus quorum interest commendato.

3. Professorem novum, antequam ordinarie docere incipiat, publice per programma studiosis commendato, eosque ad orationem ab illo certo die habendam invitato, et postea eum in solenni panegyri sistito, et duplicem adhortationem facito: alteram ad novum Professorem, quem sui officii admoneto, eique, sancte id se obiturum pollicito, de honore ipsius tuendo conservandoque promissionem adjungito, alteram ad studiosos, quos ad novum professorem debito honore prosequendum adhortator.

4. Librum statutorum sive legum illustris Scholae, itemque matriculam sive album eorum, qui hujus Scholae corpori inferri petunt, penes se habeto.

5. Non nisi eos, qui Scholae publicae digni judicabuntur, accepta secundum leges propositas obligatione, in matriculam referto.

6. Ex singulis studiosis, quos inscripturus est, quas sint lectiones audituri, cognoscito.

7. Professores, ut pote Collegas, humaniter tractato.

8. Lectiones publicas interdum ipse visitato, et quomodo ad legum praescripta omnia exigantur, dispicito.

9. Qui negligenter aut male docuerint auditores, eos admoneto, et ex lege quinta, de officio professoris, mulctato.

10. Mores singulorum Professorum observato, et si quem publice offendiculum praebuisse deprehenderit, ad senatum ea de re referto, isque vel mulctam illi dicit, vel pro delicti gravitate (si praesertim monitus non desistat) officio moveri curato, re scilicet ad Illustrissimum Principem relata.

11. Senatus justis decretis pareto.

12. Stipendia a Scholarcha singulis quadrantibus petito.

13. Oeconomiam Scholae interdum lustrato.

14. Nemini studiosorum hinc discessuro testimonium scribito, nisi professorum judicia sciscitatus.

De Professoribus in genere.

1. Professor novus a ¹⁾ Rectore in conspectum coetus studiosorum productus in initio suae professionis orationem solennem habeto, post orationem vero habitam de officio suo per Rectorem admonitus, stipulata manu promittito, se secundum verbum Dei et Scholae leges docturum et victurum.

2. Omnes Professores precibus ad Deum religiose et proposito suo congruenter lectiones suas incipiunt et finiunt.

¹⁾ *Más kézzel, oldalt jegyezve*: Scholarchis et.

3. In lectionibus et disputationibus proponunto necessaria et utilia, ac proinde ab inutilibus et curiosis abstineto, denique puritati rerum puritatem sermonis socianto.

4. Qui lectionem aliquam neglexerit, tantam mulctam in aerarium Scholae dependito, quantum pro illa annum salarium accipere solet. Neglexisse autem iudicator, qui nec aliqua valetudine nec aliqua occupatione excusante occupatus fuerit. Disputationem vero qui suo tempore non habuerit, duplum luito.

5. Saepenumero repetunto et inculcanto auditoribus suis ideam seu synopsis ejus materiae, quam tractandam susceperunt, ut methodus perspecta attentionem acriorem amabilioremque reddat.

6. Qui lectionem disputationemve ob iustas causas est intermissurus, agat cum aliquo ex Collegis, ut vicem suam suppleat.

7. Si quis aliquid scripti edere cogitet, id prius rectori et per eum toti senatui legendum, censendum, probandumque offerito, et ejus iudicio subjectus esto.

8. Professores cuncti omnibus declamationibus et disputationibus publicis, quoad ejus fieri potest, intersunto, easque ornanto et juvanto, non solum opponendo, sed etiam iudicium suum, si opus esse videbitur, de objectionibus habitis prudenter et moderate interponendo.

9. Classicorum discipulorum examinibus, et quidem horis illorum singulis, praeter paedagogearcham ad minimum unus aliquis e reliquis professoribus a paedagogearcha per famulum rogatus adesto, et examini praeesto.

10. Collegia privata in gratiam et usum studiosorum pro exigentia rei non gravatim instituunto.

De Professoribus S. Theologiae.

1. Primus Theologiae professor librum aliquem Veteris aut Novi Testamenti enarrato, controversias theologicas solide ac breviter tractato. Et biblicam quidem professionem diebus Lunae et Martis, Polemicam vero diebus Jovis et Veneris obito.

2. Secundus locos communes ordine pertractato, et id operam dato, ut ad minimum intra ¹⁾ annum totam Theologiam ²⁾ absolvat.

3. Singulis diebus Sabbati ab hora octava ad decimam disputationem ordinariam per vices habento.

4. Singulis diebus Mercurii ab hora prima pomeridiana binas orationes declamari faciunto.

5. Singulis diebus Dominicis concionem gymnasticam latinam ³⁾ recitari curanto.

6. Lingvam Hebraeam alteruter doceto publice.

¹⁾ *Más kézzel oldalt jegyezve*: sesqui.

²⁾ *Más kézzel*: Amesii Medullam explicando et examinando.

³⁾ *Más kézzel*: Hungaricam.

De Professoribus Philosophiae et Philologiae.

1. Primus philosophiam doceto, bis de septimana logicam, reliquis duabus horis metaphysicam, physicam et Mathematicam.
2. Secundus doceto linguam Graecam et philosophiam practicam.
3. Uterque tamen in id incumbunto, ut cursus philosophicus intra triennium absolvatur.
4. Singulis diebus Mercurii ab hora octava usque ad decimam disputationem ordinariam per vices habento.
5. Singulis diebus Sabbati hora prima pomeridiana binas orationes memoriter recitari faciunto.
6. Secundus vicem Notarii seu Secretarii in Senatu Scholastico fungitor, et perinde quae in Senatu notatu digna occurrunt, consignato. In principio habendi senatus, jusus a Rectore, e protocollo recitato ea, quae superiore senatu fuerunt inscripta. Quae ad publicum spectant, munde describito.

De studiosis publicis in genere.

1. Qui studiorum causa huc venerit, aut recens ex prima paedagogei classe ad publicas lectiones promoti fuerint, apud Rectorem Scholae publicae sua nomina intra octavum diem profitentor, leges studiosorum cognoscunto et expendunto, et obedientiam secundum leges stipulata manu promittunto.
2. Pietatem colunto omnes, et proinde blasphemi ne suntor.
3. Sacras conciones, praesertim die Dominico, religiose frequentanto.
4. Rectori indiconto, cui facultati se dedere velint, quasque lectiones sint audituri.
5. Assidue audiunto lectiones, quarum causa advenerunt, et quotidie minimum ternas.
6. Disputationes publicas nullas omnino negligunto.
7. A Rectore vel Professore ad declamationem aut disputationem conscribendam habendamve postulati faciles se praebento.
8. In incessu et gestu modestiam singuli probanto.
9. Personis honoratis et in dignitate aliqua constitutis convenientem honorem tribuunto.
10. A computationibus, clamoribus, jurgiis, litibus, diglutationibus, nocturnis denique grassationibus abstinento.
11. Otia et simultates invicem ne alunto; a privata vindicta abstinento, controversias suas ad Rectorem deferunto.
12. A calumniis, convitiis, libellis famosis abstinento.
13. Nemo rem bonaque alterius clam surripito, hortos et vineas, invito aut nesciente domino, ne ingreditor, aut damnum illis inferto. Damnum, quod quis dederit, et cujus interest, et quanti, resarcito.
14. Omnibus examinibus et censuris intersunto.

15. Lusus illiberales et quaestuosos vitanto.
16. A venationibus, aucupiis, et piscationibus abstinento.
17. Castitatem sermone, cantu, gestu, totaque vita testatam faciunto.
18. Nullus studiosorum alicujus pueri curam inscio Rectore suscipito aut abjicito.
19. Nullus in alterius vitam, mores, et studia censoriam potestatem sibi arrogato.
20. Qualibet vice unus respondeto, et terni opponunto in disputationibus publicis.
21. Qualibet vice bini declamanto, et terni censoris vicem obeunto in publicis declamationibus.
22. Collegia privata diligenter frequentanto.

De studiosis Theologiae.

1. Singulis septimanis die dominico habetor concio gymnastica latina.
2. Singulis septimanis die Sabbati hora octava et nona habetor disputatio Theologica.
3. Binae orationes singulis diebus Mercurii habentor hora prima.

De studiosis Philosophiae.

1. Triennium impendunto cursui philosophico rite absolvendo.
2. Singulis septimanis die Mercurii hora octava et nona habetor disputatio philosophica.
3. Binae orationes singulis diebus Mercurii habentor hora prima.

De Paedagoga et Praeceptoribus.

1. Paedagoga singulis diebus omnes et singulas classes visitato, lectiones auscultato, exercitia inspicio.
2. Si quid in commune sit consultandum, praeceptores omnes et singulos convocato.
3. Ad rectorem referto, quando aliquid incidit publica deliberatione dignum.
4. Praeceptores a Paedagoga dependento, et hic illos pro collegis habeto.

De constituenda doctrina Paedagoga.

1. Catechesis Heidelbergensis plenior vel contractior ediscitor, una cum dictis Scripturae illustribus.
2. Musica et Arithmetica exercitor.
3. Exercitia styli, pro captu singulorum, injunguntor.
4. Memoria puerorum exercitor, neque tamen obruitor.
5. Exercitatio linguae Latinae urgetor, non solum quantum ad stylum, sed etiam quantum ad quotidianam conversationem.

De classe prima.

1. Catechesis plenior docetor.
2. Praecepta Logices plene docentor, et ipsorum praxis in tractatione thematis simplicis et compositi, nec non in analysi oratorum et poetarum ad oculum monstrator.
3. Rhetorices praecepta plene docentor, et variatio rhetorica urgetor.
4. Singulis septimanis injunguntor quatuor exercitia styli, hoc ordine :
 1. Brevissima oratiuncula scribitor.
 2. Materia carminis dictator et exigitor.
 3. Exercitium Graecum componitor.
 4. Grammatica Graeca plene proponitor.
5. Orator Graecus et Latinus, itemque poeta Graecus et Latinus explicator.

De secunda classe.

1. Catechesis plenior docetor.
2. Rudimenta Logices et Rhetorices proponuntor.
3. Elementa Grammaticae Graecae docentor.
4. Officia Ciceronis et Horatius explicantor.
5. Liber Graecus ex Novo Testamento proponitor.
6. Grammatica latina diligenter repetitor.
7. Singulis septimanis sequentia exercitia styli injunguntor :
 1. Materia vernacula latine vertitor, aut retro.
 2. Variatio grammatica et rhetorica urgetor
 3. Materia carminis dictator et exigitor.

De tertia classe.

1. Catechesis contractior proponitor.
2. Grammaticae latinae colophon imponitor.
3. Variatio Grammatica urgetor.
4. Lectio linguae Graecae in capitibus catecheticis, itemque declinationes et conjugationes graecae proponuntor.
5. Exercitia styli sunt versiones e vernacula in latinam linguam et vicissim.
6. Rudimenta poeseos latinae proponuntor.
7. Terentius explicator.
8. Radices linguae Graecae proponuntor.

De quarta classe.

1. Catechesis contractior proponitor.
2. Grammatica Latina solide docetor.

3. Nomenclatura latina ediscitor.
4. Variatio Grammatica inchoator.
5. Brevissima exercitia styli latini dictantor.

De quinta classe.

1. Alphabetum et lectio latina expedita. utramque paginam hic facito.
2. Quinque capita religionis latine docentor.
3. Declinationes et conjugationes proponuntor.
4. Radices lingvae latinae instillantor.

De alumnis.

1. Nemo in numerum alumnorum citra senatus iudicium cooptator.
2. Nemini in hunc numerum cooptato ante completum anni integri terminum decedere fas esto.
3. Alumni negligentiores, aut dissolutiores, ex alumnia eliminantor.
4. Si quis intra unius angariae, sive quadrantis, cursum lectiones decies neglexerit, ex alumnia degradator.
5. Mensis et utensilibus damnum ne inferunto.
6. Controversias primo ad regentem deferunto, a quo ad Rectorem appellare fas est.
7. Oeconomum convenienti honore afficiunto.

De Provisore.

De Rationista.¹⁾

De Oecono.

1. Singulos mensis decem personas adhibeto.
2. Hora decima matutina prandium, quinta vespertina coenam adornato.
3. Cibum et potum justae quantitatis bonaeque qualitatis administrato.
4. Munditiae studeto in esculentis, potulentis, utensilibus et coenaculo.
5. Regens aliquis aut inspector praesto convictoribus.
6. Specialibus legibus, quid qualibet vice apponere debeat, adstrictus esto.

¹⁾ Ezen két tiszt teendőinek bejegyzésére az eredetiben üres hely van hagyva.

De Clavigero seu ministro publico.

1. Munda ut sint acoateria provideto.
2. Vocanti Rectori aut Professori pareto.
3. Ad carcerem damnatos probe includito, cibumque et potum et alia necessaria illis adfero.
4. Quae expedienda ipsi in Schola publica committuntur, sine mora peragito.
5. Theses typis descriptas fideliter inter professores, praeceptores, et studiosos, imo inter omnis generis eruditos, distribuito.

De typographo.

1. Rectori et Senatui pareto.
2. Diligentiam et fidelitatem suam in arte sua omnibus probato.
3. Ne quid prelo subjiciat, quod Senatus censuram non sustinuerit.
4. Operas typographicas Rectori et Senatui subesse cogitato.
5. Correctorem exercitatum alito.
6. Disputationes publicas sine tergiversatione imprimito.

Ereletije az *erd. Múzeum kéziratárában.* (Ötrös Ágoston hagyatékából).

Közli: SZABÓ KÁROLY.

V E G Y E S K Ö Z L É S E K .

ÖT ISMERETLEN MAGYAR NYOMTATVÁNY A RÁKÓCZI-KORBŰL.

Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtár« című, a könyvészeti szakban monumentális munkája még fennmaradott hézagainak lehető pótlásához, egy tökélyesb, második kiadás számára hazafias készséggel járulandó: gondosan átvizsgáltam Rákóczi-kori gyűjteményem magyar nyomtatványait. Várakozásom nem is esalt, mert azok közt öt oly magyar nyelvű nyomtatványt leltem az 1703—1707-ik évekből, melyeket Szabó Károly az általa átvizsgált hazai nagyszámú könyvtárak egyikében sem talált vala föl, sem pedig az ezelőtti szakmunkák nem említik. Ekként azok eddigelé *teljesen ismeretlenek*; sőt egynémelyikök talán *unicum* is.

Az első egy nagy falragasz alakú ív, díszes ezímbetűkkel, s cifra oszlop-czirádákkal kerített egy terjedelmes címfejezetben és ez alatt *négy* hosszú hasábos szövegben nyomva, *Kolozsvártt, 1703-ik esztendőben*. Tartalmazza az 1698-ban elhunyt báró Serédy Benedek özvegyének, szül. Sárköz-Újlaki *Újlaky Borbálának* 1703-ban darahi udvarházánál történt elhalálózása után, Kolozsvártt végbement »utolsó tisztességtele« alkalmával a kolozsvári r. form. collegium tagjai által írott gyász- és dicsőítő versezeteket. (Mindnyája magyar nyelvű.) A fejezetben az elhunyt úrnő címei és neve után röviden érintve van annak életpályája, — melyből megtudjuk, hogy a kegyes Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszony nevendéke vala — s a göresöni kastélyban 1654-ben tartá »lakodalmi pompáját« b. Serédy Benedek krasznai főispánnal, b. Serédy István fiával, kivel 44 évig boldog házasságban élt. Ezután előszámláltatnak hátramaradott gyermekeik: b. Serédy Gáspár, Péter, István fiak, és Zsófia, Zuzsánna, Klára (Kendeffy Pálné) leányok, mely legutóbb nevezett, édes anyját hatod napra a sirba követte. A szent életű Zsófia b. Andrassy Istvánnak, Zuzsa pedig b. Perényi Ferencznek volt neje. (V. ö. Gr. Eszterházy János közleményét a Sárköz-Újlaki Újlaky-családról a »Századok« 1870-iki évfolyamában; továbbá Nagy Iván Magyarorsz. Családait, a Serédy-családnál)

Példányunk esonka: jobb oldalának egy része — egykor egyik vidéki levéltárban csomagborítékul használtatván — leszakadt; és így, fájdalom, sem egész címét, sem egész tartalmát nem ismerjük. Mindazáltal megemlítjük, hogy Köröspataki Ferencz collegium seniora, Bihari N.-András collegium contrascribája, Miklósvári János coll. assessora, Harasztosi Mihály coll. alumnussa, Tsétsi L. Mihály coll. alumnussa, Köpeczi P. János coll. alumnussa és etym. tanítója, Karasznai Ferencz coll. alumnussa és K. Daróczi István coll. alumnussától vannak benne búcsúztatószerű gyászversek, és még két versnek töredéke látszik. A czímből ennyi vehető ki:

M on megtart INT ETE
 UJLAKI B. URI ASZ NÉHAJ TEKINTETES
 NAGY-FALVI SERÉDI BE ÁRVAA ÖZV.
 stb. (tíz hosszú sor cursív betűs szöveg) A KOLOSVÁRI REFOR-
 MATUM COLLEGIUMNAK. — Még az »e jelenvaló 1703. eszt. . . .«
 is említettik, mint az elhalálozás és temetési solennitás éve.

Második nyomtatványom már teljesen ép és szépen fönntartott példány. Ez II. Rákóczi Ferencz fejedelem hadi utasítása várparancsnokai számára. Címe egyszerűen csak »INSTRUCTIO.« Mely után a következő bevezetés áll: »A kire valamelly Várnak s erősségnek igazgatása bizattatik, leg-elsőben-is szükség, hogy az tanúlt hadi ember legyen,« stb. A czím felett igen díszes homlok-vignette áll, közepén Nőé bárkájával, két oldalán két gyermek-angyallal. Az alak ívrét, a szöveg áll 8 számozott lapból, melyek utolsóján ott áll a kelet helye és éve: »Datum Agriae, 1. Maji 1705.« Ez azonban magának a szövegnek, vagyis Utasításnak kelte, mert a nyomtatás nem egri, (hol ekkor nyomda sem volt), hanem, a betűk jellege után ítélve, határozottan *lőcsei*, mint a hol a kuruczok többi ily formatumban kiadott katonai utasításait és szabályzataikat is nyomatták, t. i. Brewer Sámuel özvegyének jól fölszerelt híres nyomdájában.

Ezen Utasítás tartalmát a Ludovica Académia Közlönyének 1876-iki folyamában ismerttettem.

Harmadik nyomtatványom az 1706-iki fegyverszünet czikkelyeit tartalmazza, kettős hasábokban, elől latinúl, azután magyarul. (Az Főlséghes Császár, és Király között egy részről, és az Magyar Országgi Confoederált Statusok között más részről, az Főlséghes Angliai Királynénak, és Belgium Tartományokbeli Generalis foederatus Uri Rendekek bevett dicséretes Mediatioja közben járó munkálkodásával el végzett, és föllyűl megh-nevezett mind két Résznek Plenipotentarius Commissariusi által, az aláb mégh irtt Esztendőben, és napon subscribált Armistitiumnak Czikkeli, és Conditioi.) Ívrétben, A, A₂ és A₃ levél. Végül a datum: »Lett Posomban Pünkösd Havanak nyolczadik napian, az Ezer, hét száz, hatodik Esztendőben.« Alább a nyomtatás éve és helye: »VIENNAE AUSTRIAE Typis Andreae Heyinger, 1706.«

Tehát más kiadás, mint a Szabó Károlynál a 675 lapon 1721.

sz. a. említett, — a mely Pozsonyban nyomtatott, és latin czímének orthographiája sem egyez a mi — bécsi nyomtatású példányunkéval.

Negyedik ritkaságunk Rákóczi egy — szokásosan — latin czímfejezetű, de magyar szövegű 1707-iki nyilt-parancsának nyomtatott példánya. (Falragasz-íven.) Kezdeté: »NOS FRANCISCUS II. DEI gratia Sacri Romani Imperii et Transylvaniae Princeps RAKOCZY« etc. A szöveg eleje: »Eleve jól tudván, hogy minden dolgoknak a rend legyen lelke. . .« Vége és a rendelet kelte: ». . . és semmiképen el sem kerülök. *Secus non facturi. Datum in Civitate Nostra Kolosvár die 27 April. A. 1707.*«

Honnét valószínűleg ugyanott Kolozsvárott is nyomtatott, és pedig annál inkább, minthogy a szöveg is specialiter *Erdélyre*, és nem Magyarországra szól.

Végre, ötödik ritkaságunk a császári főhadparancsnok gr. Starhemberg Guidónak 1707-iki magyar nyelvű (latinul is ki vala adva, de külön) kiáltványa, szintén falragasz-ív alakjában nyomtatva, Bécsben vagy Pozsonyban. Kezdeté:

»STARNBEGHI GUIDOBALD Római Szent Birodalombéli Gróff, a Felséges Császárnak és Királynak ő Felségének Belső Tanácsosa.« stb. Vége: ». . . maga Fejét is el ne veszesse. Költ a' Császár Táborában, *Zavar* mellett; Sz. *Iván* Havának 13-dik Napján, 1707-dik esztendőben.«

E pátensről, valamint a közvetlenül megelőzőről is tudjuk, hogy bár igen ritka példány: de nem unicum; mert nyilván emlékezünk, hogy kutatásaink közben másutt is láttuk már ezeket hasonló nyomtatványokban. A két első műnek több példányát azonban eddig még nem volt alkalmunk látni.

THALY KÁLMÁN.

KÉT OKLEVÉL A XVI-DIK SZÁZADBÓL.

I.

Statileo püspök levele a kolozsvári tanácshoz, melyben 3000 frtot kér. Kelt Gyulavárában 1532. nov. 3-án.

Prudentes et Circumspecti Amici nobis dilecti Salutem, Intelligimus vos esse nimium curiosos nouitatum, Et Quod Judex vester non potest interim prandium sumere donec Intellexerit, quid Regie Maiestati domino nostro clementissimo coquatur, et quid Ferdinandus somniat Cum tamen vestri officij sit non novitates expiscari, sed artes vestras exercere, et esse contentos de illis nouitatibus, quas vel Regia Maiestas vobis significat vel sui officiales, Nimia enim curiositas solet Injicere suspicionem, Sed hoc accipite vt a bono et amico et vicino, Ceterum statim mittite Nobis Tria Millia florenorum pro precio croci, Quia Regia Maiestas

aliud non vult, et statim mittite, Ne cogamini duplum soluere, Et bene valete, Datum in Castro nostro Gyälw dominica die proxima post festum omnium sanctorum, 1532.

Joannes Statilius Episcopus Transsilvanus
Consiliarius Regie Maiestatis etc.

Kivül: Prudentibus et Circumspectis Iudici Ceterisque Juratis Ciuibus Ciuitatis Coloswar Amicis Nobis dilectis.

Eredetije Kolozsvár város levéltárában. (*Fasc II. 11.*)

II.

A Majthényi család tagjainak egysége Keselőkő vára föntartása s a beállítandó várnagy éri fizetése iránt. Kelt 1536. június 2-dikán.

Anno domini milesimo quingentesimo tricesimo sexto feria Quinta proxima ante solemnitatem sanctissime trinitatis, venerandus dominus, Vriel, májtheni prepositus turociensis, vt puta omnium fratrum et parentelle májtheniensium ex etate sua vetustior, senior, et vt homo spiritualis, Intra se crebro cogitans, Immo anhelans et cupiens toto pectore controversias et maliuolencias inter sanguine sibi iunctos de medio sustolli, Signanter autem dissensiones, que agebantur in facto conseruacionis arcis eorum auite Kameniecz vel Kesseleke, gliscens sedari, sopiri, et conplanari, Rem deo fretus et si difficilem agrediens, Adiunctis sibi cooperantibus, videlicet, Egregio domino Johanne de Suczán, felice ternowský de halso leloucz, leonardo de ethas dziuiacz, Nicolao de draskowýecz, Generose nobilibus, ad hec induxit Egregium dominum Bartholomeum májtheni, et generosam Dominam caterinam, Relictam Georgý májtheni, et dominam cristinam eciam Relictam Stefani májtheni, Quod manibus stipulatis hos articulos infra scriptos ratos habebunt, vt honestas virtuosas personas decet assumere obseruatuos.

Ante omnia conclusum est, vt vnum bonum virum nobilem aut plebecium, qui prefecturam castellanatus arcis eorum predictae kameniecz geret, et omnibus dominis supra scriptis et fratribus et natis eorum, fide et humanitate honoreque suis summam fidelitatem vt bonum decet singula prouidens, prestabit, Cui pro seruicýs in Annum floreni sedecim in pecunýs húngaricalibus exsolui debebunt, Qui ad hec tenebit vnum equulum et inseruientem sibi.

Item clientibus octo vel portarýs et duobus vigillatoribus, Insuper pistori, dispensatori, cocco, et cellario, qui hec quatuor officia subibit, soluent per florenos octo.

Item victualia ipse castellanus hec pro arce conservanda excipiet, et habebit, primo omnes tres partes dominarum, singillatim exhibebunt ad annum de bono tritico per cubulos Quinquaginta, Ad hec vna queque pars dabit per vnum bouem adminus quatuor florenos valentem, Emolumenta eciam ex siluis et aquis proueniencia cum capris, agnis, butiro,

Et si quos clanculo labores exercere deprehendant, tales et alios nequam custodiendo loca interdicta capiant et taxent, Aquibus quicumque fructus proueniet, castellano cum tali familia cedent floreni sex, Superfluum quidquid fuerit castellanus ipse aponet ad necessitates arcis, puta bumbardeas pixides cuspides, et alia armamenta cum pulueribus coemens et disponens, Racionem autem de his et singulis dominis suis redditurus. Vt autem panes in ipsa arce prout par et, est in reposito facilius existant, et molendinum in kyslehota ipsi castellano et familie prestamus.

Item vnaqueque pars vnum bonum porcum ad minus florenos tres valentem, vinum pro necessitate arcis administrabit, et quartus porcus communis de kysshugrocz eciam exhibebunt ipsi castellano et familie, ad hec caseos sex vnaqueque pars assignabit denarios sedecim ad minus vnusquisque vt valeat, Butirum similiter vnaqueque pars et oleum per sex quartalia dabunt.

Item alleca ¹⁾ singule partes in quadragesima exsoluent per centum, ad hec pisa de bono genere per unum cubulum administrabunt, et pisam de paganismo ²⁾ mundatam per unum cubulum prestabunt, et per medium cubulum pisam de mileo assignabunt, Similiter per tres lapides salis prestabunt ad minus per denarios sedecim centos, Ne autem defectus quispiam suboriatur, ex singulari placito nostro dedimus et concessimus, vt castellanus ipse in singulo quartale anni vnum vas vini sedecim urnas continens educilet, vbicumque uoluerit in villis nostris, et illa que prouenient in lucro, aponet ad piper, crocum, et alia, sine quibus domus esse non potest.

Item pro ceruisia de bono ordeo vnaqueque pars assignabit per viginti quinque cubulos, et ligna omnes ville tenebuntur administrare ad arcem aut ducere.

Ne autem et lacte careant, bonas tres vacas asumserunt ipsi castellano assignare et dare.

Item negocium ne protrahatur et ut bonos fratres decet decreverunt absque omni ambage talium victualium et solucionis et ordinationis in duobus terminis ipsi castellano ad manus dare Videlicet In instanti festo octaue corporis cristi, puta media pars exsoluetur, et castellanus ad manus assignabitur, Reliqua vero pars ad festum sancti martini cum effectu prestabitur.

Item hoc singulariter expresso, dominus et vt pater noster prepositus supra denotatus, Jure Jurando, affirmavit, ex proprijs pecunijs, in tantis, et talibus, disturbjs, pro necessitate et reformatiōe arcis, supra florenos trecentos exposuisse, Qui et nunc beniuolum ad instar parentis erga nos se gerens, non plus quam florenos centum et viginti a nobis

¹⁾ Sózott hal.

²⁾ Pohánka vagy hajdina.

reposit, Ne igitur ingratitude vicio notemur dominacioni sue soluere infalibiler decrevimus, Dominico igitur die inponemus taxam Jobagionibus nostris vt exolvendo ipsum dominum prepositum, deresiduo et arcem nostram reformemus et restauremus cum rebus necessarys in singulis providentes.

Eredetije papiron a báró *Majthényi család levéltárában Novákon.*

Közli: SZABÓ KÁROLY.

EGY ADAT A POZSONYI PRÉPOSTSÁG TÖRTÉNETÉHEZ.

Illustrissimi ac magnifici domini, domini et patroni gratiosissimi etc.

Supplicabam ego suae Maiestati caes. pro episcopatu Wesprimiensi et praepositura Poseniensi, exul pro fide suae Maiestatis ab episcopatu meo Transsilvaniensi. Nunc primum ex magnifico domino Baruitio intellexi suae Maiestatis ex benigna gratia Poseniensem praeposituram mihi esse collatam, ita tamen, ut aedibus praepositi reverendissimo domino Agriensi, qui illas vehementer ambit, cedam. Haec imprimis ut illustrissimae Dom. Vestrae ob oculos ponant, humillime supplico. Sum ego profugus Transilvania, sola Maiestatis suae causa, quod si opus esset, docerem ego id evidentissime. Quicquid aemuli mei scriptitent aut garriant, si vero ob solam suspicionem tantopere affligar, hoc modo in aulis principum nullus etiam innocentissimus tutus erit.

Bis iam duobus annis castrum episcopale occupatum esse; nuper expuler Michaele Vaiuoda, eius uxorem filium et familiam eo collocatam fuisse. Nunc vicissim uxorem et familiam Stephani Chiaky in castrum episcopale positas. Me hic in aula suae Maiestatis eventum rei patienter expectasse.

Oppidum item, quod in Hungaria habebam, Zilah Segniey Pangratio a domino Basta collatum esse. Hic in aula ad duodecim millia tallerorum me exposuisse, multa debita contraxisse. Iudaeis res meas oppignorasse. Sic nudus praeter omne meum demeritum, proprio episcopatu intempessive privor et in summam paupertatem detrudor. Supplico itaque suae Maiestati humillime, si quidem in episcopatu Vesprimiensi petendo exauditus non sim, ne me titulo et bonis Transsilvaniensis episcopatus priuet; sed potius me in eodem confirmet, et una cum titulo consiliariatus praeposituraque Poseniensi decretum dari clementer dignetur.

Quod ad praeposituram Poseniensem attinet, suae Maiestati uti domino domino clementissimo, qui illam mihi conferre dignata est, humillimas cum omni devotione et fidelitate ago gratias, promittoque omnem Deo et suae maiestati in illa ecclesia operam. Quod vero ad domum residentiae praepositi attinet, mirum est, cur illam tantopere dominus Agriensis

urgeat, si quidem domus illa, quam nunc inhabitat, honesta satis pro se et capax est. Praetendit ille nescio quas causas, suspicor tamen esse similes. Illum esse in dignitate sublimiori positum, in maiori erat Joannes Kutassÿ, episcopus Jauriensis et cancellarius Hungariae, item Stephanus Fejerköwÿ olim Wesprimiensis qui domo illa, in qua residet, contenti fuerunt, maiori cum familia quam ipse.

Quod vero domum praepositi duo camerae praesidentes inhabitarint, Radecius et Fejerköwÿ, id accidit, quia Radecius praepositus fuit Posoniensis, ex quo postea ad maiores dignitates, locumtenentiae et praesidentis promotus fuit.

Fejerköwÿ autem ex amica conventionione cum praeposito qui nuper defunctus est, non quia praefectus camerae erat, sed quia locumtenens et paulo post archiepiscopus, deinde quia praepositus paulo ante tantum ex canonicatu Strigoniensi Posonium translatus et nondum ad episcopalem dignitatem prouectus domo canonicali contentus erat. Verum neque ille horto cesserat. Non itaque domus illa unquam pro praesidentibus, sed pro praepositis fuit. Nam ecclesiae cathedrali plane coniuncta est, itaque disposita ut praepositus in valvas ecclesiae et in omnes fere canonicorum portas veluti vigilans excubitor invigilare posset. Quam esset insignis ordo, si quis dominum archiepiscopum Pragensem in civitatem detruderet inferiorem, dominum vero praesidentem camerae inter canonicos collocaret. Georgius Draskouitius olim cardinalis locumtenens, cum iactura conscientiae illam inhabitare noluit. Neque modernus dominus locumtenens, quamvis illi offeretur, quia sciebat esse contra conscientiam. Vel si domino Agriensi sua domus angusta est, inhabitet domum camerae, quam olim summi praesidentes inhabitarunt, ad quam velut in aulam aliquam quotidie domini camerarii confluerunt. Aut emat aliam, sive conducat, non desunt Posonii amplissima pallacia iusto precio locanda, colat eodem modo hortos, non ambiat alienos. Habebit iam ad duodecim millia tallerorum in redditibus, ubi ego pauper sexcentos florenos non habeo.

Praepositura Posoniensis vix habet quingentos talleres, habet aliquot vincolas et hortum, quem mihi praeripere contendit. Quare supplico Vestris ill. Dominationibus, dignentur haec considerare, quod ad me attinet, ego certe salva conscientia, contra sacros canones, domo illi sponte cedere non possum, in praeiudicium damnumque meum et successorum, praemonitus quoque sum istius rei a capitulo cuius litteras Vestris ill. Dom. offero.

Verum si suae Maiestatis caes. benigna voluntas ea est, cui me totum subiicio, cedam illi pauper domo pro tempore, dummodo redditus domus et hortum seu alodium non attingat. Deinde domo illa, in qua nunc residet, una cum redditibus eo pertinentibus mihi cedat. Haec Vestris ill. Dom. significanda volui, quibus supplico demisse, ut mearum afflictionum tandem saciatae hinc honeste cum titulo episcopatus Trans-

silvaniensis et consiliarius et praepositurae huius in decreto scripto, ob christianam charitatem expedire dignentur. Gratosum expectans responsum.

Ill. Dominationum Vestrarum

servitor et capellanus
Demetrius Napragi
el. episcopus Transsill.

Kivül: Ad illustrissimos dominos dominos secretiores consiliarios etc.

Demissum memoriale
Demetrius Napragi
el. episcopi Transilvaniensis.

Jegyzet: Ezen levelet Naprányi Prágában 1602. marc-ápr. havában írta.

Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.

Közli: FEJÉRPATAKY L.

A KASSAI NAGY TEMPLOM TÖRTÉNETÉHEZ.

Reuerendissime domine obseruandissime

Pax Cristi!

Gratulor plurimum Vestrae reuer. Dominationi de restituto hodie ac recuperato templo vere regio in hac ciuitate sublatoque sectarum exercitio, cui tractatui praeter meam opinionem ab externo die coactus fui interesse ab illustrissimo domino Generali et a reuerendissimis; ostendit se illustrissimus strenuum militem et accuratum executorem mandatorum suae Maiestatis summa laude atque admiratione reuerendissimorum et mei; decet ut V. reuer. Dom. cui erit addictissimus, prout ego commendavi, ei agat maximas gratias, superavit singulari dexteritate ac prudentia omnes difficultates et tergiversationes civium, ac ita hodie reconciliatum fuit solemniter, et meo cantatum sacrum a rever. Nitriensi ab aliis vero reuerendissimis et a me lectum, templum refertum fuit populo, urgent autem me illustrissimus et reuerendissimí, ut habeantur nostri patres nunc quidem per mandatum missionis, sed tandem fiat collegium, ad quam rem paratus sum, in gratiam mei rever. Agriensis, modo sua Serenitas litteris ad me datis nomine suae Maiestatis serio commendet mandetque ut hoc faciam; litteris vero eiusmodi acceptis, non erit penes me mora, quamvis pro mille aliis locis ac occupationibus indigerem, patribus Deus concedat plures operarios pro tanta messe. Cras mane Deo volente pergam in Transylvaniam, ubi utinam possint resarciri ruinae; eo ad me cito mittendę forent serenissimi littere; laboret quoque D. V. Reverendissima, quęso, ut in Rosenbergi o

dominio mox introducantur sacerdotes catholici, et ne dominium tradatur non catholico; nostri reuerendissimi nunc uidentur mihi omnia albescere ad messem, solum opus est, uti auctoritate, quam Deus suę Maiestatı V. rever. Dominationı, aliisque concessit qui et V. rever. D. uberem concedat in hunc finem gratiam. Cassouie, 8. Januar. 1604.

V. Rever. Dom.

servitor stud. in Christo
Alfonsus Carrillius.

Külczim: Reverendissimo domino domino Stephano Szuhay, episcopo Agriensi, administratori archiepiscopatus Strigoniensis etc. etc. domino observandissimo

Carillo írása. Eredetije a bécsi es. titk. lt. Hung.

Közli: FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

KÁTAY MIHÁLY ÉLETÉHEZ.

Kátay Mihály kit alapos gyanú terhelt, melyet az ellene intézett vizsgálat bizonyosságra emelt, hogy Bocskayt megmérgezte: mint tudva van 1608. elején Bocskay testőrei által folkonzoltatott. Alább következő levele, melyet az eredetiről gróf Lázár Miklós másolt le, nevezetes adalék életéhez: a gyorsan emelkedett férfiú halála előtt alig más fél évvel nősült, ki akkor még aligha gyanította, hogy egy félév múlva férjének összedarabolt tetemeit a pellengér alól fogja összegyűjteni.

A levél itt következik:

Generose domine mihi observandissime, salutem et servitorum meorum paratissimam commendationem.

Hogy eddig kegyelmedet levelemmel nem értettem, keserves bánatom volt az oka, és nehéz betegségem; melybe még magamról is néha el feletkeztem. Holott kegyelmed nekem oly házas társot kíván, ki örömmel felejtse el bánatomot, és legyen virtute Minerva, divitys Junó, corsore pulchra Venus; Istennek hála nekem úgy tetszik, hogy czecket mind meg találtam. Az erdélyi koczka, melyet kegyelmed küldött, nálam igen kedves: mert valamire vetem, mindenre szerencsés. Quod reliquum est, kegyelmed az én szolgálatomba, a mennyiből el érkezem, meg nem fogyatkozik. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségbe. Datum Cassoviae, die 5. Aprilis, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo. Sexto.

Generosae Dominationis Vestrae

Paratissimus
Servitor
M. Káthay m. p.
Cancellarius.

Kivülről: Generoso domino Joanni Petkj de Ders, Serenissimi domini Principis Consiliario, et Capitaneo Sedis Siculicalis Udvarhely etc. Domino mihi observando.

AZ 1673-IKI TÁMADÁS TÖRTÉNETÉHEZ.

Mi az mi istenünk dicsősségéért, nemzetünk drága vérrel keresett lelki, testi szabadságokért hazájokból kibujdosott alább megírt gróffi úri, fő és nemesi rendből álló igaz magyarok, adjuk tudására mindeneknek, az kiknek illik, ez levelünk által. Látván, hogy sok böcsületes érdemes vitézek naponként fájlalván az isten dicsősséges igyónek nemzetünk között letapodtatását, az igaz evangyeliomi tudománynak, és az isten dicsőséges sz. nevének káromoltatását, templomoknak, parochiaknak, scholáknak igaz vérünket, s keresztényi vallásunkat gyűlölő ellenségünk által elfoglaltatását, az isten dicsőséges evangyelioma hirdetőinek, és vallóinak gyalázatos és keserves öldöztetéseket, kergettetéseket, mérszároltatásokat és egész nemzetünkre vetett megsirathatatlan súlyos igákat, elviselhetlen terheket: annak oltalmazására, tehetségek szerént megorvoslására velünk együtt felköltének, és fegyvert fogtanak, sokak immár azon igaz igy mellett véreket kiontották, és életeket is elfogyatták, kiknek, hogy dicsősséges hírek még fővendőre is felmaradjon és érdemes magok viselése, szolgálatjok, mireánk nézve is, méltán érdemelt jutalma nélkül ne maradjon, az elmúlt esztendőbeli végezésnek 9- és 10-dik punktumát most is megújítván, igaz keresztényi hitünk s jó lelkünk ismérési kötelessége alatt, mindazokat, valakik ma azon igaz igy oltalma mellett fegyverben vadnak és minekünk istenünk méltóságos dicsősége, az haza lelki, testi szabadsága mellett való szolgálatra, az unióra elszakadhatlanul kötelezték hittel magokat, mi is assecuráijuk, hogy miolta ezen szolgálatban beállottanak, mindazólta valamennyi hónapokat fizetelenséggel töltötenek el, vagy azután mind addig, míg isten szegény nemzetünk dolgait kegyelmességébül jobbra fordítja, eltöltének mind azokra nézendő érdemlett igaz soldjok minden hiba és fogyatkozás nélkül, megadatik vagy kész pénzül, vagy penig annyi summában többet érhető, hasznos és állandó jókban, helyekben, vagy örökségekben, nem csak magoknak, hanemha kik közülök fegyver által elesnek, vagy elestének, még maradékjoknak és közelebb való atyjok fiainak is. Ha kik penig kezülek paraszti és jobbágyi állapotbul való lesznek, soldjok felett örökös, és fiúról fiúra terjedő nemességgel is megajándékoztatnak és akár mily földes urak paraszti jobbágyi kötelessége alól felszabadéltatván, ez levelünk ereje szerént, igaz magyarországi nemeseknek értetnek, és ismértetnek, kiknek ezután magoknak, vagy maradékjoknak, az kit az mi jó istenünk szegény nemzetünknek eleibe állat, armalisokat, nemes levelket, ez szerént ajándékozni is tartozik.

Az kiknek penig közülök örökös nemességek vagyon, azok érdemes magok viseléséhez képest illendő jószággal ajándékoztatnak meg, mint szintén az néhai boldog emlékezetű Bocskai István fejedelem idejében az érdemes vitézek. Ezt penig úgy akarjuk értenyi, és értetnyi, hogy ha közülünk csak tíz marad is, de isten boldogétván az haza dolgait még maradékában is átkozott legyen és hasonló bújdosásra, számkivetésre jusson, ha ezt megtelyesettenyi nem kívánjuk és meg nem telyesiti, valakin az haza dolgai kiváltképen fognak állanyi. Mely dolognak örök emlékezetire, és állandóbb megmaradására, adtuk ez kezünk írása és pecsétünk által megerősítettett erős assecuratoria levelünket az mi közön-séges gyülésünkben Biharon. Die 25. Octobris. Anno Dni 1673.

Forgács Miklós (p. h.), Orlay Miklós.

Ispán Ferencz (p. h.) Gyulafy László (p. h.). Kende Gábor (p. h.) Szepesi Pál (p. h.), Keczer Menyhárt (p. h.), Szalay Pál (p. h.), Kende Márton (p. h.), Herczeg Mátyás (p. h.)

Hátán más kéz által írva ez áll: Haraszi Miklós seregének az uraknak adományja, a kik az isten dicsősége mellett végig megmaradnak.

Eredetije : Országos levéltár újabb limbus Nro. 47.

Közli : SZÁDECZKY L.

SZEMÉLY- HELY- ÉS TÁRGY NÉVMUTATÓ.

Aba posztó 129.
 Abaffy Miklós 204. 206. 220.
 III. Abdarráhmán 639.
 Abdula cselebi 755.
 Absolon Dániel 172.
 Ács György 76. 77. 80.
 II. Ágost 582.
 Ahmet 764. 770.
 Ál Josephus 632.
 Alabárd 164.
 Alagha Ferencz 32.
 Alaghi Menyhárt 442. 443.
 Alaj bég 779. 781. 785.
 Alapy Menyhértne 268.
 Alba Julia 234. 249.
 Albert király 614.
 Alexander vajda 751. 752. 756.
 765.
 Ali pasa 65. 66. 68. 70. 72. 73.
 230. 231. 233.
 Alja Farkas 393.
 Allag György 248.
 Almásy György 393.
 Alsó-Diós 275.
 Alsó-Lindva 118.
 Alsó-Lindvai Péter 109.
 Altham 117. 120. 121.
 Altheimb 537. 539.
 Alykó Dettrich 291.
 Amadé Judith 269.
 Amadé Lénárd 283.
 Amhát kihája 70. 71. 72. 93.
 Amhat pasa 780.
 András király 298.

TÖRT. TÁR 1879.

Angyalosi János 393.
 Apponyi Pál 117.
 Arad 225.
 Áron vajda 28.
 Átel 638.
 Auersperg Herbard 269.
 Augsburg 551. 552. 553. 554.
 Auspiez 533.

Babocsay Izsák 584.
 Bácska 94.
 Bagaria 144. 145. 147. 153.
 Bagdad 64.
 Bagosi Pál 375.
 Bajoni Benedek 324.
 Bajnócz 208. 387.
 Bak György 435.
 Bakith Anna 153. 154.
 Bakith Mihály 154.
 Bakith Pál 193. 520.
 Balásfy Ferencz 735.
 Balassa Bálint 144.
 Balassa Borbála 144.
 Balassa István 266.
 Balassa Farkas 691. 692.
 Balassa János 684. 687. 688.
 689. 690. 691. 695. 696. 697.
 698. 701. 708. 710. 711. 712.
 713.
 Balassa Judith 144.
 Balassa Menyhért 478. 497. 501.
 509.
 Balassi Mihály 750. 762.

- Balassi Zsigmond 206. 223. 229.
 231. 324.
 Balácsi Ferencz 557.
 Balling János 201. 207.
 Balog Gáspár 34.
 Balogh Ferencz 455.
 Balogh István 429.
 Bánffy Bálint 698.
 Bánffy Dénes 33.
 Bánffy Gáspárné 118.
 Bánffy Gyurkó 462.
 Bánffy István 265. 266.
 Bánffy Jakab 386.
 Bánffy János 394.
 Bánffy Miklós 266.
 Bánffy Pál 623.
 Baranyay Tamás 269. 283.
 Barbél György 30. 53. 429. 435.
 Barcsay János 34.
 Barillan 763.
 Barna Mihály 506.
 Bars 547. 557.
 Bâsel 341.
 Bâsta 35.
 Batha Mátyás 31.
 Báthory András 212. 252. 318.
 324. 493. 508. 512. 513. 514.
 516. 518. 627.
 Báthory Gábor 37. 73. 223. 234.
 240. 246. 354. 390. 393.
 Báthory István 176. 338. 339.
 340. 348. 627. 741.
 Báthori Kristóf 25.
 Báthory Miklós 277.
 Báthory Zsigmond 26. 341. 342.
 347. 794.
 Battyány 77. 80. 82. 84. 86. 88.
 Batthányi Ferencz 97. 98. 99
 100. 101. 102. 103. 104. 105
 106. 107. 108. 109. 112. 113
 116. 117. 118. 120. 121. 122
 123.
 Bazin 261.
 Bay Ferencz 689.
 Bay János 699.
- Bazini György 264.
 Bebek Ferencz 160. 324. 332.
 Bécs 35. 63. 91. 101. 106. 113.
 116. 117. 119. 120. 122. 211.
 212. 344. 345. 246. 347. 349.
 350. 351. 354. 356. 363. 370.
 371. 519. 525. 526. 528. 529.
 530. 531. 532. 533. 534. 535.
 536. 537. 538. 539. 540. 541.
 542. 543. 547. 558. 559.
 Békés Gábor 735.
 Békés Gáspár 691. 693. 694. 707.
 708. 731. 733. 734. 738.
 Bekey Ferencz 688.
 Bekir bég 71. 89.
 Bél 273.
 I. Béla 4.
 III. Béla 304.
 IV. Béla 5. 11. 291. 292.
 Béli Kelemen 215. 758.
 Belényes 35.
 Beleszka 303.
 Belgrád 358. 547. 555.
 Bellarmin Róbert 339.
 Bellényi Zsigmond 34.
 Bély Gáspár 735.
 Bene András 31.
 Bentivoglio Antal 477.
 Benvenuto. Cellini 143.
 Bényei 118.
 Bercsényi Miklós 270.
 Bernátfy János 43. 54.
 Berzeviczy 205.
 Berzeviczy András 245.
 Besenyő-falu 299.
 Besztercze 206.
 Beszterczebánya 362. 534.
 Bethlen Ferencz 608.
 Bethlen Gábor 116. 142. 143.
 238. 239. 258. 267. 358. 362.
 363. 364. 365. 367. 368. 390.
 440. 442. 445. 446. 447. 448.
 529. 530. 531. 532. 533. 534.
 535. 536. 537. 538. 539. 540.
 541. 542. 543. 544. 545. 546.

547. 548. 549. 550. 551. 552.
553. 554. 555. 556. 557. 601.
602. 604. 605. 742. 752. 759.
775. 787. 788. 791.
- Bethlen István 465. 551.
Bethlen József 143.
Bethlen Miklós 143.
Bezerédy Ferencz 383. 385.
Bitche 231.
Bihari Péter 377.
Bikaly András 595.
Boczábánya 726.
Bocskay György 688. 689. 690.
693. 700.
Bocskay István 40. 68. 72. 74.
75. 97. 250. 341. 342. 764.
Bocskay Miklós 32. 393.
Boda-falu 290.
Boda László 290.
Bodgaichich 268.
Bódogh János 26.
Bodon 60. 62.
Boérmente 146.
Bogáthy András 393.
Boglár 145. 150. 152.
Bogomér 716. 718. 720. 721. 725.
Bogomir 291. 297.
Bohus 205.
Bojnichich György 508.
Bojthy 218.
Boleslav 15.
Bonesok 559.
Bónis Bálint 431.
Bonne 551.
Borbély György 395.
Bornemisza Boldizsár 324. 383.
Bornemisza Farkas 507. 730.
Bornemisza Ferencz 794.
Bornemisza György 515. 519.
Bornemisza János 204. 443.
Boros-Jenő 225.
Bors 294.
Borsoló János 393.
Bossá Péter 371.
Bossányi János 386.
Bossányi Józsefné 278.
Boszna 80. 83. 86. 93.
Bosznác basa 365.
Bosznia 8. 9. 10. 13. 15. 22. 23.
80. 84. 85. 95.
Bottka Zsuzsánna 282.
Bölonyi Gáspár 239.
Brandenburg 538. 548.
Brandenburgi Katalin 143. 791.
Branyicska 36.
Brassay Lukács 61, 62.
Brassó 46, 353. 360. 362. 364.
Brentano Cimarolti Alajos 271.
Breuner 530. 531.
Brutus János Mihály 337. 338.
339. 340. 342. 343. 344. 345.
349. 350. 351.
Bubanity Misstin 15.
Buda 26. 27. 65. 76. 80. 82. 83.
84. 86. 87. 90. 93. 105. 107.
325. 353. 354. 532. 537. 538.
543. 547. 550.
Budai István 361.
Buday Pál 433.
Bukari 119.
Bukarest 41.
Bulgaria 12.
Buquoy 202. 206. 209. 210. 211.
539. 541.
Buzogány 164. 165.
Carillius Alfons 814.
Castell Bertalan 351.
Charkó 30.
Cheff András 432.
Chrvatinity Ulkin 17.
Comenius Ámos János 615.
Conway 555.
Credentia 174.
Csaffer bég 25.
Csáky Gábor 29.
Csáky Gergely 341. 342.
Csáky János 59.
Csáky Istvánné 393.
Csáky Mihály 29.

- Csáky Miklós 507.
 Csáky Pál 734. 735. 736. 738.
 Csáky Zsigmond 29.
 Csáktornya 200.
 Csallóköz 533.
 Csámpay Mátyás 83. 84.
 Csanád 362.
 Csányi Mihály 380.
 Csecsebecsi 60.
 Csejthe 266. 269. 279.
 Cserényi Farkas 234. 262. 263.
 Cserkesz Ómer 395.
 Csésze 150.
 Csillag bék 69.
 Csipke 148.
 Csizma 127.
 Csókakői Tamás 304.
 Csokoládé 174.
 Csomaközy 211.
 Csomaközi András 465.
 Csonny Ferencz 80. 84.
 Csuti Gáspár 69.
 Csuthy Mihály 383. 385.
 Czafrag 145.
 Czeglédy István 434.
 Cziráky 112.
 Cziráky Mózes 119.
 Czobor Ádám 270.
 Czobor Ádámné 270.
 Czobor József 271.
 Czobor Márk 270. 271.
 Czobor Örsébeth 444.
 Czrnug zsupán 15.
- D**abity Ulászló 17.
 Dalesi pasa 772.
 Dalmátia 21.
 Dampiére 516.
 Danczig 371.
 Darmstadt 363.
 Daróczy Ferencz 222. 228. 234.
 392.
 Daróczy István 208.
 Darutoll 147.
- Darsova 28.
 Datkó 68
 Daut pasa 770.
 Deák Ferencz 380.
 Debreczen 33. 35. 239. 311.
 324. 328.
 De Diversis Fülöp 422.
 Dengelegi Mihály 393.
 Dengeleghi Miklós 393.
 Derecske 324. 327.
 Dervis Aga 92.
 I. Detre 303.
 II. Detre 303.
 Detrekő 266.
 Déva 364.
 Dietrich 555.
 Diós 267.
 Diószeg 513.
 Divosevity Milos 17.
 Dobó Ferencz 160.
 Dobó István 597. 673. 675. 579,
 680. 681. 684. 685. 687. 688.
 689. 693. 695. 696. 697. 698.
 702. 703. 706. 708. 710. 712.
 713. 714.
 Dobokai István 595.
 Dobokay Kata 595.
 Dobokay Miklós 595.
 Dobokai Vitéz László 594.
 Dobos Mihály 178.
 Dobray Péter 393.
 Dóczy András 34. 221. 222. 224.
 224. 246.
 Dóczy Endre 362.
 Dóczy István 260.
 Dolmány 130. 145. 146. 559. 560.
 Dárda 76.
 Drágfy Gáspár 324.
 Draskovich Gáspár 599. 600 688.
 Dvaskovics Miklósné 268.
 Drazsezsláv deák 17.
 Dresztor 60. 62.
 Drinápoly 360.
 Drugeth Zsigmond 270.
 Drugeth György 230.

Dudics 338. 340.

Dusán István 23.

Ecsed 583.

Eger 32. 76. 80. 81. 84. 85. 93.
94. 365.

Egerszeg. 111. 112.

Egressy Mátyás 109. 112.

Egri István 203. 209.

I. Endre 4.

II. Endre 5. 11.

III. Endre 187.

Eörmény Péter 48.

Erdélyi András 206.

Erdélyi István 393. 760. 763.
766. 770. 776.

Erdődy Ádám László 273.

Erdődy Antal 272.

Erdődy Borbála 269.

Erdődy Erzse 269.

Erdődy Gábor 269. 274. 283.

Erdődy György 269. 270. 271.
272. 273. 274. 275. 278. 282.
283.

Erdődy Imre 269.

Erdődy János 272.

Erdődy Jozéfa 271. 272.

Erdődy Kristóf 242. 267. 268.
269. 271. 272. 278. 282.

Erdődy László 271.

Erdődy Tamás 109. 267. 268.
269. 272. 275. 278. 280.

Erdődy Tamásné 272.

Erdős Mihály 227.

Erős Pál 506.

Érsekujvár 111. 531. 532. 533.
534.

Erzsébet 17. 18.

Erzsébet királyné 614. 618.

Essegvári Ferencz 383. 384. 385.
386.

Essegváry György 383. 384.

Esterházy Dániel 269. 283.

Esterházy Ilona 144. 149. 151.

Esterházy Miklós 454.

Eszék 98. 531.

Esztergam 65. 79. 81. 85. 91. 93.
94. 101. 532.

Facsád 769.

Fáncsi Pál 109.

Farkas Bálint 180

Farkasfalva 203

Fehérvény István 347.

Fehér Miklós 227.

Fejérvár 26. 36. 41. 47.

Fekete Miklós 227.

Feledy Eustach 308. 312. 313.

Felső-Diós 271. 275. 276. 277.
278. 279.

Felső-Dombó 265. 267. 271. 276.
280. 281. 282.

Felvinczy Zsigmond 398.

Ferdinánd 204. 208. 206. 307.
308. 313. 314. 328. 331. 368.
370. 508. 510. 516. 518. 525.
526. 527.

II. Ferdinand 615.

Ferdinand herczeg 121.

Ferenczfy Lőrincz 322.

Filek 31. 76. 204. 105. 207.

Fogarasy István 173.

Fökötő 151.

Földváry József 361.

Forgách Ferencz 340. 703. 710.

Forgách Imre 689.

Forgách Mária 447.

Forgách Miklós 206. 390. 549.
816.

Forgách Simon 688.

Forgách Zsigmond 34. 221. 222.
224. 227. 241. 247. 272.

Forgó 147.

Frankfurt 371.

Franzsapán Hanzs 417.

Fráter György 307. 312. 314.
317. 319. 322. 323. 327. 328.
330. 331. 332. 333. 335. 336.
467. 468. 472. 473. 479. 486.
501. 505. 508. 509. 510. 512.

513. 514. 518. 520. 521. 522.
 525. 526. 527. 528.
 Fridrik király 541. 549. 550.
 552.
 I. Frigyes 11.
 Frisingiai Otto 11.
 Fuchs János 327.
 Fülbevaló 105.

Gábor Antal 270.
 Gács 207.
 Galgóc 262. 347. 348. 366.
 Galiczia 10. 11. 12.
 Garam 294.
 Gavrilas 755. 768.
 Géczi András 36. 40. 360.
 Gede Miklós 34.
 Gerend 36.
 VII. Gergely 403.
 Gertrud 5.
 Gesztrági Albert 595.
 Géza vezér 4.
 Giskra János 614. 618. 620.
 Gombai Bencze 77. 112.
 Goda Gáspár 268.
 Gődény Pál 381.
 Gombház 148.
 Göncz 365. 366.
 Görgei Imre 172.
 Gradieska 119.
 Gránát 129.
 Gratianus Gáspár 644.
 Gurgurich Ferencz 696.
 Guti Péter 34.
 Gyalu 561.
 Gyarmat 210.
 Gyeröfi János 373.
 Gyertyatartó 173.
 György Lipót 270.
 Győri János 379. 380.
 Gyula 56. 395.
 Gyulafehérvár 342. 358. 364.
 512. 763. 764. 767. 768. 770.
 Gyulaffy László 126. 688.
 Gyulaffi Lászlóné 393.

Gyürki Pál 375.
 Gyűrű 42. 151.

Habyl effendi 89.
 Hága 544. 550. 552.
 Hagymási Kristóf 101. 111.
 Hainburg 370.
 Haller Gábor 392. 393.
 Ifj. Haller Gábor 792.
 Haller István 214. 217.
 Haller Péter 485. 488.
 Haraszi Miklós 816.
 Harrach Lénárd 685. 687.
 Hassán basa 366.
 Hathalmi Pál 394.
 Hatvan 65. 80. 84.
 Havasalföld 13. 60. 62.
 Hedvig királyné 625.
 Hegedüs János 395.
 Hegyes tör 144.
 Heidelberg 540.
 Henkel Lázár 114.
 Hennei István 689.
 Herbarth 45. 46.
 Herczeg Mátyás 816.
 Herencsényi 204. 207.
 Hermesstein 101.
 Hersell Bálint 42. 43.
 Heves 76.
 Hevesi György 381.
 Hiúz köröm 147.
 Hódos 297.
 Hoffkircher 371.
 Hoffman György 32.
 Holics 11.
 Hollókő 266.
 Homonnai Bálint 32, 34. 67. 68.
 72. 74. 110. 117. 119. 120.
 201. 223. 248. 250.
 Homonnai Gáspár 682, 687. 688.
 690. 693. 709. 710. 711. 712.
 713.
 Homonnai György 227. 248.
 Homonnai István 689. 698.
 Horváth Gábor 77.

- Horvát Gáspár 324.
 Horvát György 268. 325. 513.
 514.
 Horváth János 77.
 Horváth István 209. 553.
 Horváth Márk 279.
 Horvát Miklós 561.
 Horvát Miklósné 153. 562.
 Horvát Simoncsics Éva 271.
 Husszútóty György 697. 701.
 Hosszútóty László 259.
 Hradistye 271.
 Huba 294.
 Hunor 633.
 Hunyadi János 614.
 Huszár István 761. 762.
 Huszár Pál 430. 432. 434.
 Husszein bég 70. 395.
 Husszein csausz 76.
 Huszt 223.
 Hyerotheus 612.
- I**brahim aga 764.
 Ibrahim bég 25.
 Ibrahim pasa 105.
 Illanova 297.
 Illésházy Ferencz 195.
 Illésházy Gábor 195.
 Illésházy István 33. 65. 67. 68.
 69. 70. 73. 75. 78. 80. 88.
 89. 90. 92. 93. 94. 95. 98.
 106. 194. 208. 277. 389. 392.
 535.
 Illésházy Gáspár 194. 197.
 Inacsi Ferencz 561.
 III. Incze 11.
 IV. Incze 404.
 Ispán Ferencz. 199. 200. 826.
 Istamet 129. 133.
 István bán 15.
 István király 67.
 V. István 291. 298.
 Istvánffy Miklós 43. 45. 47. 49.
 55. 59. 61. 62.
- Izabella 313. 316. 493. 495.
 Izombár. 305.
- J**ágendorfi herczeg 206.
 Jaicza 8.
 Jagjel Ulászló 626. 628.
 Jankula 25.
 IV. János 403.
 VIII. János 613.
 IX. János 613.
 János Ernő 546.
 János király 339. 509. 511. 521.
 522. 524.
 Jászbócz 269. 271. 282. 283.
 284.
 Jászvásár 214.
 Jephthimia 49.
 Jelenffy János 274.
 Jenő 359. 360.
 Jeremiás vajda 43.
 Jókeő 266. 267. 280.
 Jörger Farkas 344. 346. 347. 349.
 350. 351.
- K**abos Gábor 561.
 Kádár István 376.
 Kadosa 294.
 Kaftány 145.
 Káldi Ferencz 123.
 Kalka (h.) 4.
 Kállay János 507.
 Kálló 25. 389.
 Kálmán 11. 403.
 Kálmánczay Domokos 181.
 Kálnási Ferencz 688.
 Kamuthi Bálint 237.
 Kamuthy Farkas 360. 456. 751.
 763. 770. 771.
 Kanizsa 80. 81. 84. 55. 88. 91.
 93. 94. 105. 108. 117. 537.
 547.
 Kantár 145.
 Kántor Mihály 595.
 Kapy András 224.
 Kapoly 77.

- Kápolnás 104.
 Kapronczai 392.
 Kapucsi Memhet 37.
 Karabin 147.
 Karaman 64.
 Karan basa 512.
 Karán-Sebes 216. 362.
 Karasia (posztó) 129. 133.
 Karmazsin 144. 145. 146. 172.
 I. Károly 547. 550. 552.
 V. Károly 335. 510. 521. 522.
 Károly herceg 364.
 Károly király 301.
 Károly László 736.
 Károlyi Mihály 458. 462. 463.
 Károlyi Zsuzsanna 202. 554. 441.
 443.
 Kassa 32. 33. 34. 35. 74. 204.
 206. 207. 216. 217. 259. 356.
 390. 361. 364. 365. 392. 429.
 530. 535. 536. 550. 553. 583.
 604. 615. 645.
 Kassai István 242.
 Kaszaházy Jóó János 144.
 Kátai Mihály 814.
 III. Kazimir 695.
 Kecsethi Tamás 594.
 Keczer Ambrus 325.
 Keczer Menyhért 816.
 Kecskemét 94.
 Keglevics György 109.
 Kékedi György 34.
 Kékkő 31. 229. 233.
 Kemény Bold 763. 767. 781.
 Kende Gábor 816.
 Kende Márton 816.
 Kende uram 34.
 Kenderessy Farkas 768.
 Kenderessy István 679. 688. 690.
 693. 695. 706. 707. 708.
 Kendi Gál 596. .
 Kendi István 252. 393.
 Kendi Sándorné 737.
 Kendi Tamás 594.
 Kerecsényi László 153.
 Kerepessi Benedek 431.
 Keresztesy Pál. 35. 36.
 Kersztut 4.
 Kéthelyi Bernát 268. 280.
 Kéthelyi Endre 280. 281.
 Kéthelyi János 280. 281.
 Kéthelyi Ormándi (II.) Endre 281.
 Kéthelyi Péter 267.
 Kézrevaló 141.
 Kinizsi Pál 383. 384.
 Királymező 216.
 Kis-Dombó 282.
 Kis Márton 118.
 Kis Mátyás 77.
 Kis-Olaszi 299.
 Kis-Szeben 616.
 Kisvárdai István 698.
 Kisvárday Miklós 698.
 Kócsagtoll 148.
 Kochánszky Mihály 400.
 Koháry Péter 608.
 Kolon Ambrus 558.
 Kolonics 66. 73. 117. 370. 531.
 532.
 Seyfrid Kolonics 83.
 Kolonics Zsigmond 72.
 Kolozsvár 201. 364.
 Komárom 66. 90. 94. 308. 309,
 363. 364. 366. 539.
 Komlóssy Kálmán 537.
 Konstantinápoly 45. 64. 355.
 542. 612. 643. 645. 654.
 Kopasz László 4.
 Kopja 165.
 Koppán 77. 80. 81. 84. 85.
 Koriatovics Tivadar 6. 7.
 Korlát 205.
 Korlátkő 264.
 Korláthovich Péter 333. 506.
 Kornis Anna 143.
 Kornis Boldizsár 393.
 Kornis György 393.
 Kornis Gáspár 551. 741.
 Kornis Zsigmond 203. 393.
 Korompai Nehéz Katalin 281.

Kovács Máthé 377.
 Kovács Péter 235.
 Kowachóczy Farkas 27.
 Kovachoczky István 393. 607.
 Köhalom 224.
 Keőne (m.) 32.
 Köpcsény 101.
 Körmend 101.
 Körmöczbánya 619.
 Köröszturi Bálintné 153.
 Kőszeg 115. 118.
 Kővár 203.
 Kláris 145.
 Klösl 370.
 Kmitha Péter 505. 525.
 Krakko 339. 343. 363. 531.
 Krapina vára 268.
 Kristály üveg 145. 147.
 Kriszta Vornik 765.
 Knaus János 259.
 Krosze Mehemet 760.
 Kübrüsz 64.
 Kún Gáspár 393.
 Kún István 203.
 Kún László 301.
 Kurály János 430. 434.
 Kutassy György 395.
 Kutassi János 812.
 Kurecz 533. 536. 538.
 Kunegunda 593.

Laaza 64.
 I. Lajos 17. 18. 263. 302. 615.
 II. Lajos 618.
 Landis (tn.) 129.
 Lantos János deák 558.
 Lánzsér 118.
 Laskaris 422.
 V. László 180. 614.
 László Ádám 270.
 László király 293. 294. 304.
 Lavrentievszkaja ljetopisz 5.
 Leopold főh. 353. 379. 398. 534.
 Leslie Valter 600.
 Léva 207. 509. 532. 538. 608.

Léva Istv. 381.
 Lészay Gáspár 239.
 Linez 110. 112. 355.
 Lindva 116.
 Lipócz 315. 325.
 I. Lipót 419. 615.
 Lipót király 282.
 Lippa 25. 30. 115. 225. 226.
 227. 359. 360. 395. 775.
 Liptó-Ujvár 301. 302. 305.
 Liszkai Nagy István 377.
 Liszthy János 673.
 Literáti Dávid 224.
 Lithvánia 6.
 Loding 146.
 Lodoméria 10. 11. 12.
 Lónai Mihály 594.
 London 546.
 Lónyai András 34. 254. 255.
 Lónyai István 393.
 Lorántffy uram 34.
 Lorántfi Zsuzsánna 615.
 Losonez 262. 271. 279. 280.
 Losonezi Anna 266. 267. 272.
 279. 324.
 Losonezy Ist. 266.
 Lósy Imre 283.
 Lovász László 76.
 Lőcse 529. 557.
 Lőrincz szerzetes 5.
 Lugassy János 386.
 Lugos 362.
 Lyon 340.

Madách Péter 31.
 Magochy Ferencz 34.
 Magochi Gáspár 688.
 Magor 633.
 Magrip 64.
 Magyar-Óvár 531.
 Majoraly basa 364.
 Makó Gáspár 769.
 Makova 266.
 Mansfeld 213. 530. 546. 547.
 550. 552. 555. 554. 555. 556.

- Maradasi Boldizsár 361. •
 Máramaros 5. 6.
 Mária 263. 317.
 Markházi Pál 26.
 Marony-vár 215.
 Maróthi Mihály 30.
 Marulus Emanuel 422.
 Marus 79.
 I. Mátyás 6. 187. 614.
 II. Mátyás 187. 222. 268. 301.
 357. 383. 389. 531.
 Mátyás herceg 73. 87. 346. 349.
 350. 351.
 Mátyusfölde 279.
 Maximilián, 40. 42. 46. 51. 53.
 54. 56. 61. 117. 119. 120.
 673. 714.
 Medence 150.
 Mederi János 689.
 Medine 64.
 Megyeri János 698.
 Mehemet bég 395.
 Mehemet pasa 557.
 Melyt Péter 505.
 Memhet 32.
 Menté 130. 145. 146. 148.
 Michettó 28.
 III. Mihály 612.
 Mihály vajda 41. 42. 43. 46. 47.
 48. 50. 51. 52. 53. 54. 56.
 58. 61. 62. 742.
 Mikó Ferencz 776. 779.
 Mikola János 393.
 Miksa 266. 277.
 Miksa herceg 541.
 Milessevo (h.) 15.
 Mindszenti Benedek 393.
 Mirkó knéz 15. 17.
 Miszir 64.
 Modor 266.
 Mogyorófalú 297. 304. 721.
 Mogyorókerék 118.
 Molard János 82. 83. 86.
 Molart 362. 363. 364. 369.
 Moldva 6. 13. 25. 46.
- Monaky Miklós 33.
 Monte-Negro 371.
 Montenegro 531. 533.
 Morócz Farkas 283.
 Morvaország 295.
 Mosdó 150.
 Moszkon Anna 269.
 Moszkon Jusztinné 268.
 Muharan deák 34.
 Milanó 548.
 Munkács 201. 583. 689.
 Muraköz 537.
 Murány 532.
 Murát 64.
 Murat bég 306.
 Murat pasa 98. 356. 357.
 Musztafa 67. 69. 70. 71.
 Mylyth János 700.
- Nadányi Mihály 376.
 Nádas 279.
 Nádasdy Ferencz 30.
 Nádasdy István 270.
 Nádasdy Pál 109. 119.
 Nádasdy Tamás 69. 101. 109.
 111. 115. 493. 495.
 Nádasdy Tamásné 118.
 Nadrág 130. 146.
 Nádudvari János 595.
 Nagy András 34. 80. 84.
 Nagy Bálint 506.
 Nagy Barabás 692.
 Nagy Gergely 81.
 Nagy István 381.
 Nagy János 25. 26.
 Nagy Károly 403.
 Nagy-Léta 324.
 Nagy Lőrincz 563.
 Nagy Lukáts 223.
 Nagy Mihály 259.
 Nagy Mihály Zsigmond 689.
 Nagy Miklós 692.
 Nagy-Olaszi 299.
 Nagy Péter 80. 84.

- Nagy-Szombat 113. 115. 262.
 263. 359. 369. 532. 533.
 Nagy Tamás 259.
 Nagyvár 290. 301.
 Nagy Zsigmond 507.
 Nahács 271. 276. 279. 280.
 Nándorfehérvár 26. 60. 306. 307.
 Napragi Demeter 813.
 Napragyi 112.
 Naszuf pasa 366.
 Naszvady Endre 282.
 Nekkás Haszon pasa 749.
 Nemes András 36.
 Német Andrásné 153.
 Német-Diós 266. 276.
 Németi Ferenc 705.
 Németi Gergely 101.
 Német-Ujhely 110.
 Németujvár 116. 123.
 Nestik 262.
 Nesztor barát évkönyve 5.
 Neuburg 363.
 Nikolsburg 533.
 Niernberger Dávid 344. 346. 347.
 349. 350. 351.
 Nograd 537. 552.
 Novák zsupán 17.
 Nyáry Pál 35. 390.
 Nyári Sára 266.
 Nyest-bőr adó 127.
 Nyereg 144. 145.

Obradoviti Vladiszláv knéz 17.
 Obrinovithi Vlatkó knéz 15. 17.
 Ocskay György 282.
 Oláh Miklós 478. 479. 502.
 Olgerd 7.
 Olmütz 371.
 Omer pasa 39.
 Onod vár 76. 389.
 Oppeln. 371. 534. 551.
 Orczatörlő keszkenő 149.
 Orlle Miklós 390
 Ormándi Ferencz 281.
 Ordódi Gáspár 268.

 Ormándy Magdolna 281.
 Ormándy Miklós 282.
 Ormándy Péter 281.
 Ormándy (II.) Péter 282.
 Orosz Ádám 174.
 Oroszesik 60. 62.
 Ország Ferencz 265. 280. 281.
 Ország Imre. 265. 280.
 Orzágh Kristóf 265. 266. 272.
 273.
 Orzágh Magdolna 265. 266.
 Orzágh Mihály 265.
 Ördög András 688. 690.
 Osztointz Ilona 17.
 Ostrosich István 206.
 Oszuszkó 271.
 Óvár 290. 301. 305.

Pagyeroecz 269. 271. 283.
 Palai Pál 387.
 Palánk 207. 429.
 Palatich János 205. 245. 246.
 441.
 Pálffy Ferenczné 272.
 Pálffy István 81. 208. 217. 283.
 442. 443.
 Pálffy János 271.
 Pálffy Mária 273.
 Pálfi Miklós 142. 206. 207. 394.
 Pálfi Mór 271.
 Pálfi Tamás 266.
 Palocsa (v.) 281.
 Pánczélkeztü 164.
 Pantallér 147.
 Pápa 531.
 Pápai Nyeregyártó Gergely
 81. 84.
 Paplan 152. 560.
 Papucs 127. 130. 152. 153.
 Párna 150. 152.
 Patkós János 398.
 Patyolat 148. 149.
 Pavlovesics Gergely 23.
 Pavlovity Gergely 17. 18.
 Paxi Miklós 34.

- Pázmán Péter 247. 248. 249.
 369. 370. 529. 531. 537.
 Pécs 309. 314.
 Pécsi Simon 215. 229. 234. 241.
 261.
 Pécsi Zsigmond 222.
 Peez Doctor 43.
 Pekry Anna 266.
 Pekry Gábor 690.
 Pekry Lőrincz 177.
 Perényi Farkas 365.
 Perényi Ferencz 324.
 Perényi István 703.
 Pernyeszy Gábor 393.
 Persof pasa 395.
 Perspectiva 175.
 Perusyth 506.
 Pest 80. 84. 550.
 Pesthy Ferencz 322.
 Pesthy Gáspár 485. 488.
 Pesthy Imre 506.
 Péter 4.
 Péter vajda 334.
 Pethe László 101. 122. 369.
 Petheő Gábor 273.
 Pethő Imre 266. 273.
 Petki István 403.
 Petki János 393. 815.
 Petneházi István 393. 764. 767
 769. 770.
 Petrovich Péter 508.
 Pezzen Bertalan 55.
 Pinkóczy Ferencz 34.
 Pipaszár 175.
 Pisky István 126.
 II. Pius 180.
 Plati Ferencz 210.
 Plessen 541.
 Plüil 60.
 Podmaniczki Raphael 619.
 Podolia 6. 205.
 Pogány Péter 393.
 Pográni István 456.
 Poharnik Lupul 751. 752.
 Póka András 111.
- Polyáni Lőrincz 123.
 Póráz 147.
 Porkoláb Péter 507.
 Porphyrogeneta Constantin 613.
 Posztelnik Demeter 750.
 Pozsony 11. 35. 99. 103. 104.
 110. 112. 212. 262. 309. 311.
 312. 346. 347. 348. 354. 356.
 358. 363. 370. 531. 532. 533.
 537. 542. 551. 554. 557.
 Pozsonyi János 56.
 Prága 40. 106. 117. 120. 121.
 312. 314. 317. 330. 331. 343.
 351. 352. 353. 354. 363. 369.
 370. 371. 540. 541. 694.
 Prépostváry 235.
 Pribinity Brajen zsupán 17.
 Prodana Proszper 338.
 Pruk 212.
 Purity vajda 17.
 Purtya vajda 15.
 Putnok 206. 531.
 Putnoky János 36.
- R**ába 101.
 Rabolesi János 595.
 Rácz Ábrahám 387.
 Rácz Ádám 235.
 Rácz Geezi 109. 111.
 Rácz György 43. 54. 56.
 Rácz István 376.
 Rácz János 42. 43. 47. 48. 77.
 Radák László 735. 736.
 Radó György 595.
 Radosócz 271.
 Radul 238. 361.
 Radul vajda 37. 117.
 Radvánszky István 563.
 Raguza 8. 421. 427.
 Raik 117.
 Rajecz 355.
 Rajka 533.
 Rákóczy Erzsébet 174.
 II. Rákóczy Ferencz 172. 176.
 398. 583. 584. 592.

- I. Rákóczy György 143. 154.
156. 158. 159. 464. 615.
- II. Rákóczy György 143. 248.
398. 458. 459. 461. 462. 463.
595. 615. 627. 688.
- Rákóczy Lajos 33. 80. 84. 386. 395.
Rákóczy László 248. 249.
Rákoczy Zsigmond 33. 67. 68.
157. 607. 615.
- Rákos 210.
Rákos (mező) 332.
Rákosi Péter 398.
Ráró toll 147.
Rasztovicza 95
Ratibor 371. 534. 551.
Rátky Menyhért 111.
Ravennai János 422.
Raztiz 612.
Réchy István 239.
Regensburg 358. 361.
Reifenberg 364. 366.
Reiner Menyhárt 245. 249.
Révay Ferencz 241.
Révay Péter 369. 447.
Réz András 461.
Rhédey Ferencz 33. 34. 360. 393.
Rhédey Ferenczné 781.
Rhédey Pál 204. 761. 762.
Rima-Szécs 207.
Rima-Szombat. 206.
Rimay János 260.
Róbert Károly 17.
Rohonecz 99. 100. 102. 103. 104.
107. 108. 109. 113. 123.
Román (n.) 11.
Romanovics Dániel 11.
Rubenus János 248.
- II. Rudolf 276. 337. 343. 346.
347. 350. 351. 352.
- Rudolphus császár 40. 44. 49.
Rueber János 688. 693. 735.
Rumff Farkas 59.
Rurik 4.
Rurony László 393.
Rusztorff 549.
- Saja 129. 133.
Salavári 147.
Salineus Pál 9. 10
Salándy István 377.
Salm Gyula 348.
Gróf Salmis 497. 500. 502.
Sámsondy József 398.
Sándor János 558.
Sándorffy Miklós 281.
Sapka 164.
Sarkantyú 147.
Sárközy Ferencz 93.
Sarmasági Zsigmond 36. 219.
224. 236. 393.
Sáros 315. 326.
Sárospatak 692.
Sastoll 148.
Savelló bibornok 339.
Savoya 534.
Sasvári Gergely 558.
Schwarzenberg Ádám 464.
Sennyei Miklós 34. 390. 393.
Sennyei Pongrácz 27. 28. 35. 47.
393. 811.
Serédy Benedek 806.
Serédi G. 323. 324. 332. 456. 468.
Serédy István 506.
Seregbontó 168.
Simai Péter 507.
Simon János 561.
Sisak 164.
Sjelnicze (v.) 287.
Skarlát 146.
Skender pasa 116. 219. 226. 231.
358. 360. 368. 760. 763. 765.
772.
Skofium 144. 145. 146. 148.
Slick 554.
Solyomkö 594.
Somai Gergely 562.
Somlyai Gáspár 95.
Somlyai Judith 596.
Somlyó 383. 384. 385.
Somogyi Balázs 109.
Somogyi Mátyás 121.

- Sonkabouk Márton 42.
 Sorban vajda 743. 754. 756.
 Sós Ferencz 326.
 Sós György 324.
 Sótartó 173.
 Sóvár 326.
 Spáczai János 432. 433.
 Spalató 555.
 Speyer 335. 336.
 Spinola Mauricius 213. 541.
 Statilius János 809.
 Stibor 263. 265.
 Stibor vajda 623.
 Stolez Benedek 431.
 Streiff 546.
 Svartkó 18.
 Suba 559.
 Sultz 120.
 Sümeg 102. 111.
 Surány 266.
 Süvegcs Albert 393.
 Szabadszállási István 432.
 Szablya 130. 559.
 Szablya tarsoly 146.
 Szabó Domokos 690.
 Szabó János 77. 235.
 Szabó János 381.
 Szabó Lukács 387.
 Szabó Pál 298.
 Szadarla János 325.
 Szakoleza 531. 533.
 Szalay Pál 174. 816.
 Szamosközy István 36.
 Szamos-Ujvár 216.
 Szánthó 324.
 Szárgomb 146.
 Szászsebes 360. 361. 364.
 Szatarecsi Mehmet 60.
 Szathmár 32. 217. 389. 391.
 392. 411.
 Szathmári Benedek 507.
 Szattyán 127. 130.
 Szladoje knéz 17.
 Szeben 362. 368.
 Szécsén 207. 209. 282.
 Széchy György 72. 74. 75. 76.
 203. 204. 209. 532. 549.
 Széchy Tamás 88.
 Szeged 76. 362.
 Székely Antal 688. 690.
 Székely Márton 361.
 Székes-Fehérvár 76. 80. 81. 84.
 537. 703.
 Széll István 393.
 Szendrő 389.
 Szent-András 531.
 Szent-Grót 537.
 Szent-György 215.
 Szent-Miklós Pongrácz 618.
 Széplak 34.
 Szerbia 9. 22.
 Szerdahelyi Istvánné 281.
 Szerencs 33. 35.
 Szigetvár 82. 86.
 Szikszai Imre 561.
 Szikszó 538.
 Szilágyi Simon 277.
 Szilassy János 365.
 Szilváss Boldizsár 367.
 Szilváss Imre 561.
 Szitnyavár 144.
 Szoknya 148. 149. 152.
 Szokolytty Tamás 153.
 Szolnok 80. 84. 105. 117. 118.
 121.
 Szombathely 119.
 Szomolány vára 262. 263. 264.
 265. 266. 267. 268. 269. 270.
 271. 272. 273. 275. 276. 280.
 281. 282. 283.
 Szödény 93.
 Szönderő (Szendrő) 71.
 Szönyeg 153.
 Szuhay 33.
 Szuhay István 43. 45. 47. 49. 55.
 59. 61. 62. 814.
 Szunyogh Gáspár 216. 436.
 Szunyogh Lászlóné 271.
 Szúnyogh Mózes 206.
 Sziügyelő 144. 147.

- Pakaró Mihály 126.
 Pamási Sámuel 278.
 Papolcsány 266.
 Parjáni Demeter 233.
 Párkány 223.
 Parnócz 213.
 Pata 551.
 Patár Zódi 769.
 Pegenye 770.
 Pegzes Antal 689.
 Pelegdi Ferencz 35.
 Pelegdi Miklós 558.
 Pemesvár 27. 30. 56. 93.
 Pepsity Vicsichna zsupán 15.
 Peczénadla 148. 149.
 Peregnye Pál 688.
 Pervovist 47. 48.
 Persaczkai Klára 153. 154.
 Pesla Mihály 375. 378. 379. 381.
 Puffenbach Kristóf 734.
 Purn 371. 532. 535.
 Purnó Borbála 267. 269. 273.
 Purnó Elek 194.
 Purnó György 97. 102. 227. 231.
 Purnó Imre 123. 206. 210. 241.
 373. 440.
 Purnó János 319.
 Purnó Kristófné 268.
 Purnó Szaniszló 240. 441. 444.
 445. 447. 549.
 Purnó Zsigmond 186.
 Puffenbach 357. 363. 364. 533.
 Puh 32.
 Puly 553.
 Pusson András 377.
 Pusza 33. 35.
 Puszkaj 32. 327. 389. 390. 391. 582.
 Puszdly Albert 732.
 Puszdly Erzsébeth 376.
 Puszdly Ferencz 339.
 Puszdly István 30.
 Puszdly 76.
 Puszcicza 113.
 Puszt Balázs 109.
 Puszt-Dió 276.
 Tóth István 77. 376.
 Tót Máté 77.
 Tóth Mihály 775.
 Torniska 77.
 Tortkó bán 15. 17.
 Török Bálint 194.
 Török István 119. 122. 234. 236.
 360. 362. 393.
 Törkötő 146.
 Trautson 106.
 Trauzner Lukács 393.
 Trencsény 554.
 Troiczka Getopin 5.
 Tuhutum 593.
 Turyogi Sámuel 373. 375.
 Turesányi János 447.
 Turics 301.
 Túri György 468.
 Túri Imre 602.
 Túri Márton 284.
 Türkis 145.
 Udvarhely 341.
 Ugrai Gergely 393.
 Ugrin Miklós 9.
 Ujhely 368. 538.
 Ujhelyi György 558.
 Új-Szőny 540.
 Ujvár 31. 118. 206. 207. 208.
 210. 292. 536. 537.
 Ukmair Zsuzsi 282.
 I. Ulászló 614.
 II. Ulászló 180.
 Ulászló István, szerb király 18.
 Üllei Márton 433.
 Umbraculum 152.
 Ung 6.
 Ungnád Anna 267. 268. 272. 278.
 Ungnád Kristóf 266. 267. 279. 689.
 Uros István 23.
 Üstök István 778.
 Vác 314. 549.
 Váczy István 81. 84.
 Vadas István 109.

- Vadászi Nagy Gergely 84.
 Vág 213.
 Vág-Újhely 535.
 Valkói Rafael 595.
 Valpó 306.
 Ván 64.
 Várad 33. 208. 212. 214. 216.
 217. 319. 324. 330. 332. 333.
 359. 365. 366. 368. 513. 514.
 515. 521. 530. 547.
 Várda 25.
 Várhegy 44. 45. 47.
 Varjas Imre 81. 84.
 Varkocs György 393.
 Varkocs Tamás 507.
 Varsó 339. 342. 539.
 Wartusobitzer Péter 277.
 Was István 308. 309.
 Vas Mihály 506.
 Vasvár 290. 301.
 Vaziljevics III. Iván 6.
 Velenceze 216. 371. 538. 544. 546.
 547. 555.
 Vép 109.
 Verancsics Antal 9. 597.
 Verbőczy Imre 314.
 Verebél 206.
 Veres Dániel 393.
 Veres Gáspár 393.
 Verner György 327. 335.
 Veres Mihály 297.
 Vesselényi Boldizsár 235.
 Vesselényi István 393.
 Veszprém 531.
 Viczmándy Mátyás 689.
 Visegrád 309.
 Vitéz János 180. 181.
 Vittencz 279
 Vittorio Nelli 340.
 Vizkelethy János 277.
 Vizkelethy Tamás 389.
 Vladimir (h.) 11.
 Vladiszlav Obradovity knéz 15.
 Vlk knéz 17.
 Vlkoszláv 17.
 Vlkoszlavity Vlatkó knéz 15. 17
 18. 22.
 Volkra András 335.
 Vöröskeő 268.
 Wajda Péter 32.
 Wallenstein 551. 553. 554. 55'
 Weckh. 531.
 Werveres 297. 301.
 Weseni Mihály 311.
 Wesselényi Ferencz 282.
 Záborszky János 172.
 Zádori György 436.
 Zagoria 15. 23.
 Zággráb 83.
 Zaigyvai 391.
 Zápolya György 383. 385.
 Zápolya István 383.
 Zápolya János 383. 384. 615. 62
 II. Zápolya János 181.
 Zay György 689.
 Zeffer aga 763.
 Zeleméry László 680. 681.
 Zeyk Miklós 393.
 Zobor 294.
 Zólyom 602. 615.
 Zombor 81. 84.
 Zrínyi György 116. 117. 11
 119. 121. 697.
 Zrínyi Ilona 266.
 Zrínyi Miklós 199. 200. 599. 60
 Zrínyiné 121.
 Ztrucz Ferencz 429. 430. 43
 432. 433. 435.
 Zulfikar bég 89. 90. 91. 94.
 Zvard 294.
 Zsámlóki János 352.
 Zsidóvár 35. 362.
 Zsigmond 263. 264. 276. 27
 301. 341. 342. 421. 615. 62
 Zsigmond Ágost 522. 523. 62
 Zsigmond herczeg 45.
 Zsitvatorok 79. 91. 231. 367. 77
 Zsolna 206.
 Zsuki Gáspár 393.